

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za
krivično gonjenje lica
odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-04-81-T
Datum: 6. septembar 2011.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VEĆEM I

U sastavu: sudija Bakone Justice Moloto, predsedavajući
sudija Pedro David
sudija Michèle Picard

Sekretar: John Hocking

TUŽILAC

protiv

MOMČILA PERIŠIĆA

PRESUDA

JAVNO S POVERLJIVIM DODATKOM C

Tužilaštvo:

Mark Harmon
Daniel Saxon

Branioци optuženog:

Novak Lukić
Gregor Guy-Smith

I. UVOD	1
A. OPTUŽENI MOMČILO PERIŠIĆ	1
B. PREDMET PROTIV MOMČILA PERIŠIĆA.....	1
1. Navodi o zločinima u Sarajevu (avgust 1993 – novembar 1995. godine).....	2
2. Navodi o zločinima u Zagrebu (2. i 3. maj 1995. godine).....	3
3. Navodi o zločinima u Srebrenici (jul 1995. godine).....	4
C. PITANJA VEZANA ZA DOKAZE	5
1. Opšta načela u vezi s dokazima	5
2. Konkretna pitanja vezana za dokaze.....	8
(a) Izjave optuženog	8
(b) Razgovor s osumnjičenim.....	8
(c) Iskazi lica osuđenih pred ovim Međunarodnim sudom.....	9
(d) Dokazi na osnovu pravila 92bis, 92ter i 92quater	9
(i) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92bis.....	9
(ii) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92ter.....	10
(iii) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92quater	10
(e) Dokazi na osnovu pravila 71	11
(f) Dokazi na osnovu pravila 94bis.....	11
(g) Korišćenje incidenata koji nisu navedeni u priložima	13
(h) Presretnute komunikacije.....	14
(i) Dokumenti i izjave lica koji su prihvaćeni samo za potrebe utvrđivanja verodostojnosti, a ne zbog istinitosti svog sadržaja	15
(j) Paragrafi 12 i 13 Smernica.....	15
(k) Dokumenti prihvaćeni bez posredstva svedoka	16
(l) Činjenice o kojima su se strane sporazumele, činjenice o kojima je presuđeno i stipulacije .	16
(i) Činjenice o kojima su se strane sporazumele i stipulacije.....	16
(ii) Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno.....	17
(m) Stenografske beleške i zapisnici sa sednica Vrhovnog saveta odbrane (VSO)	17
(n) Stenografske beleške i zapisnici sa sednica Kolegijuma VJ.....	18
(o) Odlomci iz Mladićevih dnevnika	18
II. MERODAVNO PRAVO	20
A. OPŠTI USLOVI IZ ČLANA 3 STATUTA	20
1. Postojanje oružanog sukoba i nekusa između navedenih dela izvršilaca i tog oružanog sukoba.....	20
2. Uslovi iz predmeta Tadić	21
3. Status žrtava	22
B. OPŠTI USLOVI IZ ČLANA 5 STATUTA	23
1. Uslovi iz člana 5 Statuta	23
C. NAPADI NA CIVILE	25
1. Actus reus.....	25
2. Mens rea.....	28
D. UBISTVO.....	28
E. ISTREBLJIVANJE	29
F. DRUGA NEHUMANA DELA	30
G. PROGONI	32
H. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST	34
1. Odgovornost prema članu 7(1) Statuta - pomaganje i podržavanje.....	34
(a) Pomaganje i podržavanje	34
(i) Actus reus.....	34
(ii) Mens rea	35
(iii) Nečinjenje	36
(iv) “Prećutno odobravanje i ohrabrivanje”	37

2. Odgovornost prema članu 7(3) Statuta – odgovornost nadređenog.....	38
(a) Elementi odgovornosti nadređenog.....	39
(i) <i>Odnos nadređeni-podređeni</i>	39
(ii) <i>Element svesti: “Znao je ili je bilo razloga da zna”</i>	41
a. Stvarno znanje	41
b. “Bilo je razloga da zna”	42
(iii) <i>Propust da spreči ili kazni</i>	43
a. Dužnost da spreči.....	43
b. Dužnost da kazni	44
c. Nužne i razumne mere	45
III. OPŠTI PREGLED DOGAĐAJA U HRVATSKOJ I BIH OD 1990. DO 1995. GODINE.	47
A. HRVATSKA	47
B. BOSNA I HERCEGOVINA.....	50
IV. POLITIČKI ENTITETI I STRUKTURA VOJSKI.....	57
A. SAVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA	57
B. ORGANI SRJ	57
1. Vrhovni savet odbrane	57
2. Predsednik SRJ	59
3. Načelnik Generalštaba VJ.....	59
4. Kabinet načelnika Generalštaba VJ	61
5. Struktura Generalštaba VJ	61
(a) Kolegijum.....	63
6. Ministarstvo odbrane	64
(a) Struktura	64
(b) Funkcije MO	65
(c) Uloga MO kad je reč o vojnom budžetu	66
C. JEDINICE VJ.....	67
1. Gardijska brigada.....	67
2. 72. specijalna brigada.....	68
D. VOJNI PRAVOSUDNI SISTEM U SRJ.....	69
1. Struktura i nadležnost	69
(a) Vojni sudovi	69
(b) Vojni disciplinski sudovi	70
2. Procedura prilikom činjenja krivičnih dela i povreda discipline	71
3. Nadležnost za krivična dela počinjena van zemlje	72
E. STRUKTURA I ORGANIZACIJA VOJSKE REPUBLIKE SRPSKE (VRS).....	73
1. Osnivanje VRS.....	73
2. Hijerarhija u VRS	73
(i) Vrhovna komanda RS	74
(ii) Glavni štab	75
a. Organizacija.....	75
b. Proces donošenja odluka	76
3. Jedinice VRS.....	77
a. Drinski korpus	79
b. Sarajevsko-romanijski korpus (SRK).....	81
4. Vojni pravosudni sistem	82
F. STRUKTURA I ORGANIZACIJA SRPSKE VOJSKE KRAJINE (SVK)	82
1. Osnivanje SVK	82
2. Glavni štab	83
3. Jedinice SVK	84
4. Vojni pravosudni sistem	84

V. ZAKLJUČCI O ZLOČINIMA	86
A. SARAJEVO	86
1. Grad Sarajevo.....	86
2. Tok opsade	86
(a) Osnovni podaci o opsadi	86
(b) Hronologija opsade	87
(c) Poređenje snaga aktivnih tokom opsade	89
3. Metodi ratovanja	91
(a) Pregled.....	91
(b) Granatiranje.....	92
(c) Snajpersko delovanje.....	94
4. Incidenti granatiranja navedeni u priložima	98
(a) 22. januar 1994. godine (incident A1).....	98
(i) Optužnica	98
(ii) Incident	98
(iii) Zaključci	98
(b) 4. februar 1994. godine (incident A2).....	99
(i) Optužnica	99
(ii) Incident	99
(iii) Istraga	100
(iv) Zaključci	100
(c) 5. februar 1994. godine (incident A3).....	101
(i) Optužnica.....	101
(ii) Incident	102
(iii) Zaključci	103
(d) 22. decembar 1994. godine (incident A4).....	104
(i) Optužnica.....	104
(ii) Buvlja pijaca u Starom Gradu u Sarajevu.....	104
(iii) Incident	104
(iv) Istraga.....	105
(v) Zaključci	106
(e) 24. maj 1995. godine (incident A5).....	107
(i) Optužnica	107
(ii) Incident	107
(iii) Istraga	108
(iv) Zaključci	109
(f) 24. maj 1995. godine (incident A6).....	110
(i) Optužnica.....	110
(ii) Incident	110
(iii) Istraga	111
(iv) Zaključci	112
(g) 18. jun 1995. godine (incident A7)	112
(i) Optužnica.....	112
(ii) Pumpa za snabdevanje vodom u Osnovnoj školi "Simon Bolivar" na Dobrinji.....	113
(iii) Incident	113
(iv) Istraga.....	115
(v) Zaključci	118
(h) 1. jul 1995. godine (incident A8)	120
(i) Optužnica.....	120
(ii) Hrasnica	121
(iii) Incident	121
(iv) Istraga.....	123
(v) Mogući vojni ciljevi.....	126
(vi) Zaključci	127

(i) 28. avgust 1995. godine (incident A9).....	128
(i) Optužnica.....	128
(ii) Gradska tržnica.....	128
(iii) Incident.....	128
(iv) Istraga.....	129
a. Uvod.....	129
b. Posmatračko mesto OP-1 Vojnih posmatrača UN.....	130
c. Istrage Vojnih posmatrača UN i UNPROFOR-a.....	131
d. Istrage lokalne policije.....	134
e. Žrtve.....	136
f. Nastavak istrage.....	141
g. Izveštaj veštaka.....	141
h. Navodi o tome da je incident insceniran.....	142
i. Istrage o drugim udarima minobacačkih granata na istom području.....	143
(v) Zaključci.....	145
5. Incidenti snajperskog delovanja navedeni u prilogima Optužnici.....	145
(a) 3. septembar 1993. godine (incident B1).....	145
(i) Optužnica.....	145
(ii) Zaključci.....	145
(b) 2. novembar 1993. godine (incident B2).....	145
(i) Optužnica.....	145
(ii) Incident.....	146
(c) 6. januar 1994. godine (incident B3).....	146
(i) Optužnica.....	146
(ii) Zaključci.....	146
(d) 19. jun 1994. godine (incident B4).....	146
(i) Optužnica.....	146
(ii) Zaključci.....	147
(e) 26. jun 1994. godine (incident B5).....	147
(i) Optužnica.....	147
(ii) Zaključci.....	147
(f) 22. jul 1994. godine (incident B6).....	147
(i) Optužnica.....	147
(ii) Incident.....	147
(iii) Zaključci.....	148
(g) 8. novembar 1994. godine (incident B7).....	149
(i) Optužnica.....	149
(h) 23. novembar 1994. godine (incident B8).....	149
(i) Optužnica.....	149
(ii) Mesto incidenta snajperskog delovanja.....	149
(iii) Incident.....	149
(iv) Istraga.....	152
(v) Zaključci.....	153
(i) 10. decembar 1994. godine (incident B9).....	153
(i) Optužnica.....	153
(ii) Mesto incidenta snajperskog delovanja.....	153
(iii) Incident.....	154
(iv) Istraga.....	155
(v) Zaključci.....	157
(j) 27. februar 1995. godine (incident B10).....	157
(i) Optužnica.....	157
(ii) Incident.....	157
(iii) Posle incidenta.....	159
(iv) Istraga.....	160

(v) Zaključci	161
(k) 3. mart 1995. godine (incident B11)	161
(i) Optužnica	161
(ii) Incident	161
(iii) Posle incidenta i istraga	163
(iv) Zaključci	165
(l) 3. maj 1995. godine (incident B12)	165
(i) Optužnica	165
6. Zaključak	165
7. Identitet glavnih izvršilaca	170
8. Pravni zaključci	171
(a) Zločini iz člana 3 Statuta	171
(b) Krivična dela iz člana 5 Statuta	172
B. ZAGREB	173
1. Događaji koji su prethodili granatiranju	173
2. Granatiranje od 2. maja 1995. godine	174
3. Granatiranje od 3. maja 1995. godine	175
4. Ko je izdao naređenje za granatiranje Zagreba?	175
5. Korišćeno naoružanje	179
6. Pravni zaključci	180
(a) Zločini iz člana 3 Statuta	180
(b) Zločini iz člana 5 Statuta	180
C. SREBRENICA	181
1. Srebrenica od 1992. do 6. jula 1995. godine	181
(a) Srebrenica početkom rata	181
(b) Intervencija UN i formiranje "zaštićene zone"	181
(c) Događaji koji su prethodili vojnoj ofanzivi na Srebrenicu	183
2. Zauzimanje Srebrenice	184
3. 11. jul 1995. godine: Izbeglice beže u bazu u Potočarima	186
4. Uspostavljanje srpske vlasti u opštini Srebrenica	187
5. Sastanci u hotelu "Fontana"	188
6. Premeštanje stanovništva	190
(a) Organizovanje autobusa	190
(b) Odvajanje izbeglica	192
(c) Kolona vojno sposobnih muškaraca	195
7. Zatočavanje i ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana	196
(a) Opšta situacija	196
(b) Broj nestalih	197
8. Područje Potočara (12–17. jul 1995. godine)	198
(a) "Situaciona" ubistva u blizini baze UN	198
(b) Masovno pogubljenje u blizini cinkare	199
9. Područje Bratunca (12–15. juli 1995. godine)	201
(a) Opšta situacija	201
(b) Sastanci u Bratuncu 13. jula 1995. godine na kojima se raspravljalo o pogubljanju zatvorenika	201
(c) Škola "Vuk Karadžić"	203
(d) Reka Jadar (13. jul 1995. godine)	203
(e) Dolina Cerske (13. jul 1995. godine)	204
(f) Nova Kasaba (13. jul 1995. godine)	204
(g) Glogova (17–27. juli 1995. godine)	205
(h) Supermarket u Kravici (13–14. juli 1995. godine)	205
(i) Skladište u Kravici (13. jul 1995. godine)	206
10. Područje Zvornika	208
(a) Prebacivanje iz Bratunca u opštinu Zvornik	208

(b) Orahovac (14. jul 1995. godine)	209
(c) Škola u Petkovicima i brana u Petkovicima (14. jul 1995. godine)	212
(d) Škola u Pilici (14–15. jul 1995. godine)	213
(e) Vojna ekonomija Branjevo (16. jul 1995. godine)	214
(f) Dom kulture u Pilici (16. jul 1995. godine)	216
(g) Kozluk (16. jul 1995. godine)	217
(h) Nezuk (19. jul 1995. godine)	219
(i) Od 18. jula do 1. novembra 1995. godine	219
11. Identitet glavnih izvršilaca	220
12. Prepotčinjavanje MUP-a VRS-u	220
13. Pravni zaključci	221
(a) Opšti uslovi iz člana 3	221
(b) Opšti uslovi iz člana 5	221
(c) Ubistvo	222
(d) Nehumana dela (član 5(i))	222
(i) Nanošenje teških ozleđa i ranjavanje	222
(ii) Prisilno premeštanje	223
(e) Progoni na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi	223
(i) Dela u osnovi	223
a. Ubistvo	224
b. Okrutno i nečovečno postupanje	224
c. Prisilno premeštanje	224
(ii) Zaključak	225
(f) Istrebljivanje	225
VI. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST	227
A. POMOĆ U LJUDSTVU – 30. I 40. KADROVSKI CENTAR	227
1. Događaji koji su doveli do osnivanja kadrovskih centara	227
2. Pravni dokumenti kojima su osnovani kadrovski centri	230
3. Uloga 30. i 40. KC i njihov tajni karakter	233
4. Postavljenje i premeštaj u VRS i SVK preko kadrovskih centara	237
5. Postavljanje na položaje u SVK i VRS i privremeno premeštanje	240
6. Oficiri VJ koji su odbili premeštaj u VRS i SVK	242
7. Premeštaj u VJ	245
(a) Zahtevi za premeštaj	247
(b) Perišićeva uloga u premeštaju osoblja	249
(c) Konačni zaključci	252
8. <i>De jure</i> status pripadnika kadrovskih centara	252
(a) Unapređenja	255
(i) Zakonske odredbe o unapređivanju	255
(ii) Postupak verifikacije	256
(iii) Posledice "verifikacije"	258
(iv) Perišićeva uloga u postupku "verifikovanja"	259
(v) Konačni zaključci	263
(b) Plate	263
(c) Penzije	269
(d) Stambeno pitanje	272
(e) Medicinska pomoć	274
(f) Druge beneficije	276
(g) Državljanstvo SRJ	280
9. Prestanak službe	280
(a) Zakonske odredbe o prestanku službe	280
(i) Perišićeva uloga u postupku za prestanak službe	282
(ii) Konačni zaključci	286

10. Udaljavanje s dužnosti	286
11. Ukidanje kadrovskih centara	287
B. PERIŠIĆEVA OVLAŠĆENJA ZA PRUŽANJE LOGISTIČKE POMOĆI.....	289
1. Argumenti strana u postupku	289
2. Koordinacija i sastanci s predstavnicima VRS i SVK	289
3. Utvrđivanje procedure za nabavku i dostavu	291
4. Odluke Vrhovnog saveta odbrane o logističkoj pomoći	296
5. Saradnja s Ministarstvom odbrane SRJ i uticaj na vojnu proizvodnju SRJ	304
6. Logistička pomoć i status državne tajne	308
7. Zaključak	310
C. LOGISTIČKA I TEHNIČKA POMOĆ VRS-U	311
1. Argumenti strana u postupku	311
2. Dostavljanje naoružanja i vojne opreme VRS-u.....	311
(a) Analiza obrazaca o dostavi vojnog materijala.....	311
(b) Dostavljanje materijalnih sredstava od avgusta 1993. do avgusta 1994. godine	319
(c) Dostavljanje materijalnih sredstava od avgusta 1994. do decembra 1995. godine, za vreme sankcija koje je SRJ uvela Republici Srpskoj.....	322
3. Skladište na Koranu, Republika Srpska.....	329
4. Vojna fabrika "Pretis", Republika Srpska.....	330
(a) Status "Pretisa" kao preduzeća	331
(b) Odnosi između VJ i "Pretisa".....	333
(i) Prisustvo optuženog u "Pretisu" u januaru 1994. godine.....	333
(ii) Uključenost VJ u proizvodne aktivnosti "Pretisa"	333
(iii) Uvoz sirovina i repromaterijala iz SRJ.....	335
(c) Snabdevanje VRS-a naoružanjem koje je proizveo "Pretis"	336
5. Nabavka modifikovanih avio-bombi	338
6. Snabdevanje gorivom.....	342
7. Izdavanje vojnog materijala bez naknade	343
8. Vojna obuka vojnika VRS	351
9. Drugi izvori logističke podrške.....	356
(a) Materijalna sredstva i obuka obezbeđeni od drugih država	356
(b) Naoružanje kupljeno direktno od vojnih fabrika u SRJ	360
(c) Rezerve municije u Republici Srpskoj	361
(d) Rezerve goriva u Republici Srpskoj.....	369
(e) Vojne fabrike u Republici Srpskoj	372
(f) Lokalni sponzori u Republici Srpskoj	374
(g) Neodobrene donacije oružja od strane osoblja VJ	376
(h) Krijumčarenje.....	376
(i) Zaključak.....	378
10. Zaključci o logističkoj i tehničkoj pomoći VRS-u	379
D. LOGISTIČKA I TEHNIČKA POMOĆ SVK-U	381
1. Zavisnost SVK od VJ.....	381
2. Dostavljanje naoružanja i vojne opreme SVK-u	382
(a) Snabdevanje naoružanjem i municijom	382
(b) Obezbeđivanje raketnog sistema "Orkan"	384
(c) Obezbeđivanje goriva i raznih vrsta opreme	385
(d) Obuka vojnika SVK	386
3. Zaključci	388
E. VEŠTAK ODBRANE ZA PITANJA LOGISTIČKE POMOĆI.....	390
1. Podaci o Đokiću.....	390
2. Sporna metodologija prilikom izrade izveštaja veštaka.....	390
3. Korišćenje anonimnih izvora	391
4. Tvrdnja da je Perišić imao ograničena ovlašćenja u pogledu pružanja logističke pomoći..	392

5. Flagrantno potcenjivanje logističke pomoći koju je pružao VJ.....	395
6. Zaključak.....	397
F. DOKAZI PRONAĐENI NA NAVODNIM MESTIMA ZLOČINA	398
1. Argumenti strana u postupku	398
2. Projektili pronađeni na mestima zločina u Sarajevu.....	398
3. Meci pronađeni na mestima zločina u Srebrenici	399
4. Zaključak.....	401
G. DRUGI OBLICI POMOĆI.....	402
1. Plan "Drina"	402
2. Plan "Gvozd"	404
3. Pripadnici VJ razmešteni u RS	406
(a) Operacija "Pancir-2"	406
(i) Angažovanje Korpusa specijalnih jedinica VJ	407
(ii) Žuč – 27. decembar 1993. godine.....	409
(iii) Događaji koji su usledili	410
(b) Tajno prisustvo VJ na tom području	413
(c) Perišićevo prisustvo na tom području	414
(d) 18. sednica VSO, održana 7. februara 1994. godine.....	415
4. Drugi primeri direktnog angažovanja VJ u BiH.....	415
5. Pomoć na planu veze i elektronskog prenosa podataka.....	417
H. PERIŠIĆEV ODNOS SA MLADIĆEM	419
1. Lični odnos Perišića i Mladića.....	419
2. Perišićeva podrška izboru Mladića za komandanta Glavnog štaba VRS	420
3. Mirovni planovi	420
4. Oslobođanje francuskih humanitarnih radnika	422
5. Taoci iz redova UNPROFOR-a	423
6. Sastanak Perišića i Mladića, održan u Bosni 18. jula 1995. godine	423
7. Oslobođanje francuskih pilota od strane VRS	424
8. Perišićev dolazak na venčanje Darka Mladića u julu 1997. godine	427
9. Perišić u poseti Mladiću u kompleksu na Rajcu u julu 1997. godine.....	427
10. Perišićeva poseta Mladiću na Komandnom mestu VJ u Stragarima u jesen 1997. godine.....	428
11. Perišićeva poseta Mladiću u kompleksu na Rajcu u februaru 1998. godine	429
I. PERIŠIĆEV PRISTUP INFORMACIJAMA	430
1. Kontekst	430
2. Aktivnosti i izveštaji relevantnih organa VJ.....	431
(a) Operativni centar	431
(b) Obaveštajna uprava	432
(c) Uprava bezbednosti	433
(d) Uprava za informisanje	434
3. Protok informacija između VJ, SVK i VRS	434
(a) Koordinacioni sastanci	434
(b) Drugi sastanci.....	435
(c) Izveštavanje.....	437
(i) Redovni operativni izveštaji	437
(ii) Izveštavanje tokom operacije "Pauk"	440
(iii) Izveštaji službi za obaveštajno-bezbednosne poslove SVK i VRS	440
(iv) <i>Ad hoc</i> izveštaji i linije veze	442
(d) Zaključak.....	443
J. PERIŠIĆ JE ZNAO ZA ZLOČINE POČINJENE U SARAJEVU I SREBRENICI	444
1. Argumenti strana u postupku	444
2. Perišić je znao za kažnjivo ponašanje VRS	444
(a) Dokazi koji prethode Perišićevom imenovanju za načelnika Generalštaba VJ	445
(b) Dokazi posle Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ	450

(i) Perišićeve izjave	450
(ii) Informacije dobijene posredstvom UN i drugih diplomatskih kanala.....	450
(c) Zaključak.....	457
3. Perišić je znao za zločine VRS u Sarajevu	458
(a) Diplomatski telegrami	458
(b) Dokumentacija međunarodne zajednice u vezi sa zločinima u Sarajevu.....	461
(c) Izveštavanje sredstava javnog informisanja o zločinima u Sarajevu	465
(d) Zaključak.....	470
4. Perišić je znao za zločine VRS u Srebrenici.....	473
(a) Perišić je znao za osjetljivost situacije u Srebrenici i njenoj okolini i u istočnim enklavama.....	473
(b) Perišić je znao za događaje u Srebrenici pre i tokom napada	475
(i) Obaveštajni izveštaji	475
(ii) Perišić je znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici	479
a. Perišićeve izjave	479
b. Diplomatski telegrami	481
c. Sastanci sa pripadnicima VRS.....	483
d. Dokumentacija međunarodne zajednice u vezi sa zločinima u Srebrenici.....	483
e. Optužnice koje je podigao Međunarodni sud	485
f. Izveštavanje o zločinima u Srebrenici u sredstvima javnog informisanja	486
(c) Zaključak.....	489

VII. PERIŠIĆEVA KRIVIČNA ODGOVORNOST ZA POMAGANJE I PODRŽAVANJE ZLOČINA, PREMA ČLANU 7(1) STATUTA.....491

A. ELEMENTI POMAGANJA I PODRŽAVANJA.....	491
B. ZAKLJUČCI O OBJEKTIVNIM ELEMENTIMA POMAGANJA I PODRŽAVANJA	491
1. Argumenti strana u postupku	491
2. Preliminarne napomene	492
3. Ratna strategija VRS obuhvatala je činjenje zločina	493
4. Logistička pomoć.....	494
(a) Argumenti.....	494
(b) Diskusija.....	495
5. Pomoć u ljudstvu.....	497
(a) Argumenti.....	497
(b) Diskusija.....	498
6. Drugi oblici pomoći	502
7. Zaključak.....	502
C. ZAKLJUČCI O ELEMENTIMA SVESTI ZA POMAGANJE I PODRŽAVANJE.....	504
1. Preliminarne napomene	504
2. Sarajevo.....	505
3. Srebrenica	506
D. ZAKLJUČAK.....	509

VIII. PERIŠIĆEVA KRIVIČNA ODGOVORNOST PREMA ČLANU 7(3)510

A. ODNOS NADREĐENI–PODREĐENI IZMEĐU PERIŠIĆA I IZVRŠILACA ZLOČINA.....	510
1. Da li su pripadnici 30. i 40. KC bili podređeni Perišiću?	511
(a) Da li su glavni izvršioci bili pripadnici 30. i 40. KC?.....	511
(b) Da li su pripadnici 30. i 40. KC bili pripadnici VJ?.....	513
(c) Zaključak.....	514
2. Efektivna kontrola.....	514
(a) Pokazatelji efektivne kontrole	515
(i) Da li je Perišić imao mogućnost da pokrene disciplinski postupak i kazni pripadnike KC?	516
a. 40. KC.....	516
b. 30. KC	520

(ii) Da li je Perišić imao ovlašćenje da izdaje obavezujuća naređenja pripadnicima 40. KC 523	
a. "Naredba" i "naređenje"	523
i. Naredba	524
ii. Naređenje	525
b. Da li je Perišić imao mogućnost da izdaje komandna naređenja pripadnicima 40. KC? 525	
i. Pre granatiranja Zagreba u maju 1995. godine	525
ii. 1–3. maj 1995. godine	528
iii. Posle granatiranja Zagreba u maju 1995. godine	530
c. Da li je Perišić imao mogućnost da izdaje komandna naređenja pripadnicima 30. KC? 532	
(iii) Da li je Perišić učestvovao u isplati plata i obezbeđivanju drugih beneficija pripadnicima 40. i 30. KC?	533
(iv) Da li je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike 30. i 40. KC?	534
(v) Da li je Perišić imao ovlašćenje da odlučuje o prestanku profesionalne vojne službe pripadnika 40. KC?	535
(vi) Da li su SVK i VRS zavisili od logističke podrške VJ?	536
(vii) Da li su SVK i VRS referisali Generalštabu VJ?	536
B. ZAKLJUČCI O ODNOSU NADREĐENI–PODREĐENI	538
1. Preliminarne napomene	538
2. Da li je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad SVK i VRS?	538
(a) SVK	539
(b) VRS	543
3. Znao je ili je bilo razloga da zna	545
4. Propust da kazni	546
5. Zaključak	547
IX. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE	548
A. ČLANOVI 3 I 5: RATNI ZLOČINI I ZLOČINI PROTIV ČOVEČNOSTI	548
B. ČLAN 3: UBISTVO I NAPADI NA CIVILE	548
C. ČLAN 5: PROGONI, UBISTVO I NEHUMANA DELA	549
X. ODMERAVANJE KAZNE	550
A. MERODAVNO PRAVO O ODMERAVANJU KAZNI	550
1. Svrhe kažnjavanja	550
2. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti	551
3. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji	553
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	554
B. UTVRĐIVANJE KAZNE	554
1. Argumenti strana u postupku	554
2. Zaključci Pretresnog veća	556
(a) Težina zločina i uloga optuženog	556
(i) Sarajevo	556
(ii) Zagreb	556
(iii) Srebrenica	557
(iv) Otežavajuće okolnosti	557
3. Olakšavajuće okolnosti	558
XI. DISPOZITIV	561
XII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE MOLOTOA U ODNOSU NA TAČKE OD 1 DO 4 I OD 9 DO 12	1
A. UVODNE NAPOMENE	1
1. Zavisnost VRS od logističke pomoći i pomoći u ljudstvu VJ	1
2. Zločini povezani sa strategijom rukovodstva bosanskih Srba	2
B. <i>ACTUS REUS</i>	3

1. Preliminarne napomene o traženom objektivnom elementu pomaganja i podržavanja	3
2. Logistička pomoć.....	5
3. Pomoć u ljudstvu.....	7
4. Zaključci	8
C. PERIŠIĆ JE ZNAO ZA ZLOČINE POČINJENE U SARAJEVU I SREBRENICI	10
1. Preliminarne napomene u vezi sa standardom znanja	10
2. Perišić je znao za kažnjivo ponašanje VRS	11
(a) Dokazi iz vremena pre Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ	12
(b) Dokazi iz vremena posle Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ.....	14
(i) Pismo VRS-a.....	14
(ii) Izveštaji i rezolucije UN	15
(iii) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja	16
3. Perišić je znao za zločine koje je VRS počinio u Sarajevu.....	17
(a) Obaveštajni izveštaji	17
(b) Diplomatski telegrami.....	18
(c) Dokumentacija međunarodne zajednice o zločinima u Sarajevu.....	19
(d) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja.....	20
4. Perišić je znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici	21
(a) Izjave koje je Perišić dao.....	21
(b) Obaveštajni izveštaji	21
(c) Sastanci s pripadnicima VRS	22
(d) Diplomatski telegrami.....	23
(e) Dokumentacija međunarodne zajednice o zločinima u Srebrenici	24
(f) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja	24
5. Zaključak.....	25
XIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE MOLOTOA U ODNOSU NA TAČKE OD 5 DO	8.....
8.....	26
A. UVODNE NAPOMENE.....	26
B. DA LI JE PERIŠIĆ IMAO MOGUĆNOST DA IZDAJE NAREĐENJA PRIPADNICIMA 40. KC?	26
(a) ono je napisano po Miloševićevom, a ne po Perišićevom ovlašćenju;	27
(b) Milošević nije bio ni u komandnom lancu VJ ni u komandnom lancu SVK da bi imao pravo da izdaje komandna naređenja;.....	27
(c) jedan od onih kojima je to naređenje upućeno, Milan Martić, nije bio pripadnik 40. KC, pa stoga nije mogao biti u Perišićevom navodnom komandnom lancu;	27
(d) za izdavanje ovog dokumenta navedeno je obrazloženje, što nije slučaj u komandnim naređenjima;.....	27
(e) jedan od razloga za njegovo izdavanje bio je taj što je Milan Martić obećao Yasushiju Akashiju da će omogućiti prolazak humanitarne pomoći UNPROFOR za zapadnu Bosnu, prema tome, to je više trebalo da podseti Martića da ispuni reč koju je dao, a nije bilo naređenje; i.....	27
(f) Čeleketić je svoj odgovor uputio Miloševiću, a ne Perišiću, što pokazuje koga je on smatrao licem koje je izdalo to naređenje, Miloševića ili Perišića,	27
C. DA LI JE PERIŠIĆ IMAO MOGUĆNOST DA POKREĆE DISCIPLINSKE IZVIĐAJE I/ILI KRIVIČNE ISTRAGE?.....	33
a. Da li je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike 40. KC?	34
b. Da li je Perišić imao mogućnost da postavlja pripadnike 40. KC na konkretne dužnosti u SVK?	35
D. ZAKLJUČAK.....	35
XIV. DODACI.....	1
A. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA.....	1
1. Pretpretresni postupak.....	1
(a) Predaja i prvo stupanje pred sud.....	1

(b) Izmene Optužnice	1
(c) Sastav Pretresnog veća	2
(d) Branioci	3
(e) Pripreme za suđenje	3
2. Pretresni postupak	4
(a) Privremeno puštanje na slobodu	5
(b) Obilazak mesta događaja	6
B. DODATAK B – GLOSAR	7
1. Presude i odluke MKSJ	7
2. Presude i odluke MKSR	16
3. Druga sudska praksa	18
4. Tabela ostalih izvora	18
(a) Domaći zakoni	18
(b) Međunarodni pravni instrumenti i komentari	19
5. Tabela skraćenica	19

XV. POVERLJIVI DODATAK C

I. UVOD

A. Optuženi Momčilo Perišić

1. Momčilo Perišić, od oca Srečka, rođen je 22. maja 1944. godine u Koštunićima, Srbija, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje u tekstu: SFRJ). Nakon što je postao pripadnik Jugoslovenske narodne armije (JNA), diplomirao je 1966. godine na Vojnoj akademiji Kopnene vojske.¹

2. Kada je počeo sukob u bivšoj Jugoslaviji, Perišić je bio komandant Artiljerijskog školskog centra JNA u Zadru, Hrvatska.² U januaru 1992. godine, imenovan je za komandanta novoosnovanog 13. korpusa JNA na području Mostara, Bosna i Hercegovina (dalje u tekstu: BiH). Nakon što se JNA zvanično povukla iz BiH u maju 1992. godine, Perišić je postao načelnik štaba, a potom i komandant 3. armije Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ), sa sedištem u Nišu, Srbija.³

3. Dana 26. avgusta 1993. godine predsednik Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ) imenovao je Perišića za načelnika Generalštaba VJ, čime je on postao oficir s najvišim činom u VJ.⁴ Na tom položaju je bio do 24. novembra 1998. godine, kad ga je predsednik SRJ imenovao za savetnika za pitanja odbrane pri vladi.⁵

B. Predmet protiv Momčila Perišića

4. Prvobitna optužnica protiv Perišića potvrđena je 24. februara 2005. godine, a opečaćena je 7. marta 2005. godine.⁶ Perišić je izrazio nameru da se dobrovoljno preda, te je 7. marta 2005. godine prebačen u nadležnost Međunarodnog suda.⁷ Izmenjene verzije optužnice podnete su 26. septembra 2005, 13. septembra 2007, odnosno 5. februara 2008. godine, i ova poslednja je važeća optužnica u ovom predmetu (dalje u tekstu: Optužnica).⁸

¹ DP P196, Ukaz predsednika SRJ, 26. avgust 1993. godine, str. 2; DP P812, Transkript razgovora s Perišićem, 24. januar 2004. godine, str. 1.

² Jožef Poje, T. 3089–3090; DP P706, Perišićev pismeni odgovor na pitanje zastupnika tužilaštva, 19. oktobar 2003. godine, str. 2.

³ DP P706, Perišićev pismeni odgovor na pitanje zastupnika tužilaštva, 19. oktobar 2003. godine, str. 2; DP P810, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine, str. 6; DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 15.

⁴ DP P196, Ukaz predsednika SRJ, 26. avgust 1993. godine, str. 2; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, str. 26.

⁵ DP P703, Ukaz predsednika kojim se raspoređuje i postavlja general Perišić, 24. novembar 1998. godine.

⁶ Nalog o potvrdi optužnice (zapečaćeno), 24. februar 2005. godine; Nalog za objavljivanje optužnice protiv Momčila Perišića i nalog za hapšenje, 14. mart 2005. godine.

⁷ Nalog za pritvor, 8. mart 2005. godine.

⁸ Podnesak kojim tužilaštvo podnosi Izmenjenu optužnicu u skladu s nalogom Pretresnog veća od 29. avgusta 2005, 26. septembar 2005. godine; Podnesak kojim tužilaštvo podnosi Drugu izmenjenu optužnicu, 13. septembar 2007. godine; Podnesak kojim tužilaštvo podnosi Revidiranu drugu izmenjenu optužnicu s Dodatkom A, 5. februar 2008. godine.

5. Na osnovu člana 3, odnosno člana 5 Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut), tužilaštvo tereti Perišića u 13 tačaka za kršenja zakona ili običaja ratovanja i zločine protiv čovečnosti.

6. Na osnovu člana 7(1) Statuta, Perišić se tereti individualnom krivičnom odgovornošću jer je pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje zločina na koje se odnose članovi 3 i 5 Statuta.⁹ Konkretno, Perišić se tereti da je Vojsci Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS) pružao pomoć u ljudstvu i logistici, čime je u velikoj meri i materijalno doprineo njenoj sposobnosti da čini zločine.¹⁰

7. Pored toga, na osnovu člana 7(3) Statuta, Perišić se, kao nadređeni, tereti individualnom krivičnom odgovornošću jer je propustio da spreči ili kazni činjenje zločina od strane svojih podređenih, kao što je opisano u Optužnici.¹¹ Prema navodima, između Perišića i bivših pripadnika JNA koji su se priključili novoformiranom VRS-u i Srpskoj vojsci Krajine (dalje u tekstu: SVK) i postali oficiri u 30. i 40 kadrovskom centru (dalje u tekstu: KC) Generalštaba VJ, postojao je odnos nadređeni-podređeni.¹²

8. Tužilaštvo dalje navodi da je Perišić stvorio klimu nekažnjivosti u kojoj su njegovi potčinjeni smatrali da mogu da čine zločine bez straha od sankcija. Stvaranje te klime nekažnjivosti predstavlja pomaganje i podržavanje, jer je omogućilo i podstaklo činjenje zločina navedenih u Optužnici.¹³

1. Navodi o zločinima u Sarajevu (avgust 1993 – novembar 1995. godine)

9. Tužilaštvo navodi da je u periodu od avgusta 1993. do novembra 1995. godine u Sarajevu vođena intenzivna kampanja granatiranja i snajperskog delovanja, tokom koje su civili bili namerno gađani ili izlagani nasumičnoj vatri otvaranoj po područjima u kojima se znalo da ima civila.¹⁴ Tužilaštvo tvrdi da su te zločine delimično “planirali, podsticali, naredili, počinili i pomagali” pripadnici 30. KC Generalštaba VJ.¹⁵

10. Tužilaštvo navodi da je Perišić pomagao i podržavao te zločine znajući da će se pomoć koju je dostavljao koristiti za činjenje tih zločina.¹⁶ Dalje se navodi da je Perišić imao razloga da zna da

⁹ Optužnica, par. 8–33; Završni podnesak tužilaštva, par. 450–689.

¹⁰ Optužnica, par. 9.

¹¹ Optužnica, par. 34–39. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 690–834.

¹² Optužnica, par. 7.

¹³ Optužnica, par. 31.

¹⁴ Optužnica, par. 40, 42; prilozi A i B Optužnici.

¹⁵ Optužnica, par. 43; Završni podnesak tužilaštva, par. 387.

¹⁶ Optužnica, par. 44.

su pripadnici 30. KC učestvovali u vršenju tih zločina,¹⁷ i da je propustio da pokrene istragu i preduzme nužne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni njihove izvršioce.¹⁸

11. Stoga se u vezi sa zločinima koji su, prema navodima, počinjeni u Sarajevu u periodu od avgusta 1993. do novembra 1995. godine Perišić tereti individualnom krivičnom odgovornošću prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta za ubistvo (tačke 1 i 2), kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta, i kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta; za nehumana dela (tačka 3), kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta; i za napade na civile (tačka 4), kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta.¹⁹

2. Navodi o zločinima u Zagrebu (2. i 3. maj 1995. godine)

12. Tužilaštvo navodi da je 2. maja 1995. godine iz višecevnog raketnog bacača "Orkan", opremljenog "kasetnim" bojevim glavama, otvorena vatra s područja Petrove Gore na centar Zagreba i aerodrom (Pleso). Prema navodima, tim raketama ubijeno je najmanje pet civila, a ranjeno najmanje 146.²⁰ Dana 3. maja 1995. godine iz višecevnog raketnog bacača "Orkan", opremljenog "kasetnim" bojevim glavama, ponovo je s područja Petrove Gore otvorena vatra na centar Zagreba, usled čega su poginula dva, a ranjeno je još 48 civila.²¹

13. Tužilaštvo tvrdi da to granatiranje nije bilo opravdano vojnom nuždom i da su pogođene lokacije bile ili konkretno gađane ili su bile pogođene u nasumičnoj vatri na područjima u kojima se znalo da ima civila.²² Prema navodima, pomenute zločine počinili su pripadnici 40. KC VJ, uključujući, između ostalih, Milana Čeleketića.²³

14. Prema navodima, bilo je razloga da Perišić zna da su Milan Čeleketić i drugi visoki oficiri koji su preko 40. KC služili u SVK učestvovali u tim zločinima.²⁴ Navodi se da je Perišić, uprkos tome, propustio da pokrene istragu i preduzme nužne i razumne mere da spreči navedene zločine ili da kazni svoje potčinjene zbog njihovog izvršenja.²⁵

15. Stoga se u vezi sa zločinima koji su, prema navodima, počinjeni u Zagrebu 2. i 3. maja 1995. godine Perišić tereti individualnom krivičnom odgovornošću prema članu 7(3) Statuta za ubistvo (tačke 5 i 6), kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta, i kao kršenje zakona i

¹⁷ Optužnica, par. 45; Završni podnesak tužilaštva, par. 808.

¹⁸ Optužnica, par. 46; Završni podnesak tužilaštva, par. 808.

¹⁹ Optužnica, par. 46; Završna reč tužilaštva, T. 14636.

²⁰ Optužnica, par. 49.

²¹ Optužnica, par. 50.

²² Optužnica, par. 51.

²³ Optužnica, par. 52. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 449.

²⁴ Optužnica, par. 53; Završni podnesak tužilaštva, par. 818–821, 833.

običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta; za nehumana dela (tačka 7), kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta; i za napade na civile (tačka 8), kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta.²⁶ Tužilaštvo je zatim objasnilo da Perišića ne tereti za to što je propustio da spreči zločine, već samo za to što je propustio da kazni njihove izvršioce.²⁷

3. Navodi o zločinima u Srebrenici (jul 1995. godine)

16. Tužilaštvo navodi da je 8. marta 1995. godine Radovan Karadžić, kao vrhovni komandant VRS izdao Operativnu direktivu br. 7, kojom je naložio VRS-u da eliminiše muslimanske enklave Srebrenicu i Žepu u cilju ostvarenja "šest strateških ciljeva" od 12. maja 1992. godine. Tužilaštvo tvrdi da su u periodu od 6. do 11. jula 1995. godine snage VRS i druge snage bosanskih Srba kojima je rukovodio i komandovao Ratko Mladić, izvele napad na srebreničku enklavu. Prema navodima, Perišić je znao za taj planirani napad, za "šest strateških ciljeva" i za činjenicu da će neki pripadnici VRS učestvovati u kažnjivom ponašanju protiv civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, koje je podrazumevalo progon, prisilno premeštanje i ubijanje.²⁸

17. Prema navodima, u periodu od 12. jula 1995. pa otprilike do 20. jula 1995. godine hiljade muškaraca, bosanskih Muslimana, zarobljeno je od strane snaga bosanskih Srba, kojima je komandovao i rukovodio Mladić, ili se predalo tim snagama, da bi potom u periodu od 13. do 19. jula 1995. godine bilo pogubljeno po kratkom postupku i pokopano u masovnim grobnicama. Tužilaštvo tvrdi da su u periodu od 1. avgusta 1995. do 1. novembra 1995. godine jedinice VRS pod Mladićevom komandom učestvovala u organizovanoj akciji prikrivanja tog ubijanja tako što su ponovno pokopavale leševe muškaraca, bosanskih Muslimana ubijenih u julu 1995, ekshumirane iz masovnih grobnica.²⁹

18. Kako se navodi, VRS je počev od jula 1995. godine hiljade civila, žena, dece i starijih bosanskih Muslimana prisilno premestio iz Potočara i s drugih područja oko Srebrenice u Kladanj i na druga nesrpska područja u BiH.³⁰

19. Tužilaštvo navodi da su te zločine delimično planirali, podsticali, naredili, počinili i pomagali pripadnici 30. KC Generalštaba VJ.³¹ Tužilaštvo tvrdi da je Perišić pomagao i podržavao te zločine znajući da će se pomoć koju je dostavljao koristiti za činjenje tih zločina. Prema

²⁵ Optužnica, par. 54; Završni podnesak tužilaštva, par. 822–824.

²⁶ Optužnica, par. 54; Završna reč tužilaštva, T. 14636.

²⁷ Završna reč tužilaštva, T. 14637, 14921–14922 (delimično zatvorena sednica).

²⁸ Optužnica, par. 56; Završni podnesak tužilaštva, par. 388–404, 636.

²⁹ Optužnica, par. 57; Završni podnesak tužilaštva, par. 416–436.

³⁰ Optužnica, par. 57.

³¹ Optužnica, par. 58.

navodima, ti zločini vršeni su s namerom da se bosanski Muslimani, stanovnici Srebrenice, diskriminišu na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi i da je Perišić bio svestan diskriminatorne namere izvršilaca.³²

20. Iako je bilo razloga da zna da njegovi potčinjeni učestvuju u vršenju zločina u Srebrenici,³³ Perišić je, kako se tvrdi, propustio da pokrene istragu i preduzme nužne i razumne mere da spreči navedene zločine ili kazni njihove izvršioce.³⁴

21. U vezi sa zločinima koji su navodno počinjeni u Srebrenici u julu 1995. godine, Perišić se stoga tereti individualnom krivičnom odgovornošću prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta za ubistvo (tačke 9 i 10), kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta i kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta. Perišić se dalje tereti individualnom krivičnom odgovornošću prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta za nehumana dela (tačka 11), za progon na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi (tačka 12) i za istrebljivanje (tačka 13), kao zločine protiv čovečnosti na osnovu člana 5 Statuta.³⁵

C. Pitanja vezana za dokaze

1. Opšta načela u vezi s dokazima

22. Pretresnom veću su predloženi i usmeni i dokumentarni dokazi. Priroda tih dokaza je raznolika, od neposrednih dokaza, posrednih dokaza, dokaza iz prve i druge ruke, do činjenica o kojima su se strane u postupku saglasile ili o kojima je već presuđeno na ovom Međunarodnom sudu. Dokazi takođe uključuju pismene izjave umesto usmenog svedočenja, prihvaćene na osnovu pravila 92*bis*, 92*ter* i 92*quater* Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik).

23. Pretresno veće je s dužnom revnošću razmotrilo sve dokaze izvedene na suđenju i pridalo im odgovarajuću težinu u svetlu ukupnog pretresnog spisa i u skladu sa Statutom i Pravilnikom, čak i kad se nije izričito pozivalo na njih. Pretresno veće naglašava da pravo optuženog na obrazloženo pismeno mišljenje, predviđeno članom 23(2) Statuta i pravilom 98*ter*(C), ni na koji način ne obavezuje Veće da objasni svaku pojedinost svoje ocene dokaza izvedenih tokom suđenja.³⁶

³² Optužnica, par. 60.

³³ Optužnica, par. 61.

³⁴ Optužnica, par. 62.

³⁵ Optužnica, par. 62; Završna reč tužilaštva, T. 14636–14637.

³⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

24. Članom 21(3) Statuta ustanovljeno je da se optuženi smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica.³⁷ Na tužilaštvu je da dokaže krivicu optuženog i da van razumne sumnje dokaže svaki element zločina i vid odgovornosti za koje se optuženi tereti, kao i bilo koju drugu činjenicu koja je neophodna za izricanje osuđujuće presude.³⁸ Stoga je Pretresno veće, u skladu s načelom *in dubio pro reo*, svaku razumnu sumnju u pogledu krivice optuženog razrešilo u njegovu korist.

25. Na početku suđenja, Pretresno veće je izdalo Smernice kojima se reguliše izvođenje i prihvatanje dokaza tokom suđenja.³⁹

26. Prilikom ocenjivanja svedoka *viva voce*, Pretresno veće je uzelo u obzir vladanje svedoka tokom svedočenja, kao i lične prilike, uključujući eventualno odobrene zaštitne mere. Kad je ocenjivalo svedoke *viva voce*, Pretresno veće je takođe uzelo u obzir koliko je vremena proteklo od zločina navedenih u Optužnici i njegov mogući uticaj na tačnost svedočenja. Stoga svedok nije nužno diskreditovan ako je bilo nepreciznosti ili manjih nepodudarnosti između ranije datih izjava ili svedočenja i onih koji su dati u ovom predmetu.

27. Dokazi iz druge ruke su dokazi o činjenicama koje svedok ne zna iz sopstvenog iskustva.⁴⁰ U praksi ovog Međunarodnog suda dopušta se prihvatanje dokaza iz druge ruke na osnovu pravila 89(C). Težina koju treba pridati takvim dokazima zavisi od okolnosti.⁴¹ Pretresno veće je posebno uzelo u obzir činjenicu da prvobitni izvor nije dao svečanu izjavu i da njegov iskaz nije proveren unakrsnim ispitivanjem, kao i da bi pouzdanost takvih dokaza mogla biti umanjena potencijalnom kombinacijom greške u percepciji i pamćenju.

28. Posredni dokazi su dokazi vezani za okolnosti nekog događaja iz kojih se može izvesti razuman zaključak u vezi s nekom spornom činjenicom.⁴² Kad se neka činjenica na kojoj se zasniva osuđujuća presuda dokazuje izvođenjem zaključka na osnovu posrednih dokaza, to mora biti jedini zaključak koji se iz predočenih dokaza razumno može izvesti.⁴³

³⁷ Član 21(3) Statuta.

³⁸ Pravilo 87(A) Pravidnika; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 10; Prvostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 22. To što odbrana nije osporila određene činjenične navode koje sadrži Optužnica ne znači da je Pretresno veće te činjenice prihvatilo kao dokazane.

³⁹ Nalog o smernicama za uvrštavanje i izvođenje dokaza i postupanju pravnih zastupnika u sudnici, 29. oktobar 2008. godine (dalje u tekstu: Smernice).

⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 15.

⁴¹ V. Odluka po žalbi u predmetu *Aleksovski* iz februara 1999. godine, par. 15.

⁴² V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 286.

29. Svedočenje jednog svedoka o nekoj materijalnoj činjenici s pravnog stanovišta ne zahteva potkrepljivanje.⁴⁴ Međutim, Pretresno veće je takve dokaze brižljivo analiziralo pre nego što se na njih oslanjalo kao na odlučujući faktor.

30. U svom Završnom podnesku, odbrana tvrdi da dokazi koji potiču iz istog izvora, ali iz različitih perioda, ne predstavljaju potkrepljenje.⁴⁵ Isto tako, ona tvrdi da, ako neko lice više od jednom dâ isti iskaz, to ne predstavlja potkrepljenje tog iskaza već naprosto dokaz o dobrom pamćenju.⁴⁶ Pretresno veće podseća da nema konkretnih pravnih uslova kad je reč o izvoru potkrepljenja.⁴⁷ Međutim, po mišljenju Pretresnog veća, neki svedok *u načelu* ne može sam potkrepiti sopstveno svedočenje i ono smatra da dokazi koje je jedno te isto lice dalo u različita vremena odražavaju doslednost njegovog svedočenja, te im je pridalo odgovarajuću težinu.

31. Kad je ocenjivalo autentičnost dokumentarnih dokaza, Pretresno veće je uzimalo u obzir razne faktore, kao što su izvor dokaza i kontinuitet nadzora nad njima, kao i druge dokaze vezane za taj dokument. U skladu sa svojim Smernicama, Pretresno veće nije smatralo da su dokumenti bez potpisa ili pečata nužno neautentični.⁴⁸ U slučajevima kada se uverilo u autentičnost nekog konkretnog dokumenta, Pretresno veće nije automatski prihvatalo navode sadržane u tom dokumentu kao tačan prikaz činjenica.⁴⁹ U stvari, Pretresno veće je sve dokaze ocenjivalo u kontekstu celokupnog pretresnog spisa.

32. Pri oceni dokaza predočenih u sudnici putem svedoka, Pretresno veće je nastojalo da utvrdi da li su ti svedoci pouzdani. U svetlu toga, Pretresno veće napominje da verodostojnost predstavlja ključni element koji se mora zadovoljiti da bi se neki svedok smatrao pouzdanim. Pretresno veće je uzimalo u obzir svaku potencijalnu predrasudu ili pristrasnost svedoka.

33. Postojala je mogućnost da neki svedoci budu tesno povezani s licima uključenim u činjenje zločina tokom sukoba u bivšoj Jugoslaviji i da im je stoga bilo u ličnom interesu da ne svedoče istinito. U drugim slučajevima se činilo da svedoci, usled osećaja lojalnosti prema Perišiću, izbegavaju da daju odgovore koji bi implicirali njegovo činjenje ili nečinjenje. Veće je taj faktor uzimalo u obzir kad je odmeravalo i ocenjivalo njihovu verodostojnost.⁵⁰

⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 506. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65.

⁴⁵ Završni podnesak odbrane, par. 32.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Haraqija i Morina*, par. 62.

⁴⁸ V. Odluka po Drugom i Trećem zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svedoka, 16. novembar 2009. godine, par. 13; Smernice, par. 34.

⁴⁹ V. Smernice, par. 32.

⁵⁰ V., na primer, Dragomir Vasić i Borivoje Tešić.

34. Pretresno veće se nije oslanjalo na iskaze svedoka za koje je konstatovalo da nisu bili iskreni prema njemu. Međutim, u slučajevima kad je konstatovano da samo deo svedočenja nije pouzdan, Pretresno veće nije odbacivalo celokupno svedočenje, već samo deo koji smatra nepouzdanim.

2. Konkretna pitanja vezana za dokaze

(a) Izjave optuženog

35. Član 21(4)(g) Statuta predviđa da optuženi ne sme da bude primoran da svedoči protiv sebe. U ovom predmetu, optuženi se opredelio da ne dâ iskaz tokom suđenja. U skladu s postojećom praksom ovog Međunarodnog suda,⁵¹ Pretresno veće prilikom utvrđivanja krivice, odnosno nevinosti, nije donelo nikakav zaključak na osnovu njegovog ćutanja.

36. Pretresno veće napominje da je optuženi, u skladu s pravilom 84bis(A), na početku suđenja, 3. oktobra 2008. godine, dao izjavu bez polaganja zakletve.⁵² Cilj pravila 84bis jeste da optuženom pruži priliku da bude saslušan pred pretresnim većem, a da ne mora da pristupi kao svedok.⁵³ Pretresno veće ima diskreciono pravo da donese odluku o dokaznoj vrednosti koju će eventualno pridati izjavama datim na osnovu pravila 84bis.⁵⁴ U vezi s tim, Pretresno veće je odlučilo da prida ograničenu težinu izjavi optuženog na osnovu pravila 84bis.

(b) Razgovor s osumnjičenim

37. Dana 9. marta 2009. godine Pretresno veće je uvrstilo u spis izjavu koju je optuženi dao krajem 2003. i početkom 2004. godine, kao i njegov pismeni odgovor na pitanja tužilaštva (dalje u tekstu: Razgovor s osumnjičenim).⁵⁵ U svom Završnom podnesku, odbrana je “tražila da se pri oslanjanju na bilo koji deo razgovora bude krajnje oprezan”, na temelju toga što optuženi nije imao priliku da pre tog razgovora pregleda veliki broj dokumenata koji su potom predloženi na suđenju. Odbrana dalje tvrdi da je razgovor obavljen skoro deset godina posle događaja o kojima je optuženi

⁵¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783.

⁵² Izjava Momčila Perišića na osnovu pravila 84bis, 3. oktobar 2008. godine, T. 425–432.

⁵³ Odluka po žalbi u predmetu *Prlić i drugi* iz aprila 2009. godine, par. 13.

⁵⁴ Odluka po žalbi u predmetu *Prlić i drugi* iz aprila 2009. godine, par. 28.

⁵⁵ V. Bretton Randall, T. 4117–4118; DP P705, Transkript razgovora s Perišićem, 6. decembar 2003. godine; DP P706, Perišićev pismeni odgovor na pitanje zastupnika tužilaštva, 19. oktobar 2003. godine. V. takođe DP P801, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine; DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine; DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine; DP P804, Transkript razgovora s Perišićem, 18. decembar 2003. godine; DP P805, Transkript razgovora s Perišićem, 18. decembar 2003. godine; DP P806, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine; DP P807, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine; DP P808, Transkript razgovora s Perišićem, 20. decembar 2003. godine; DP P809, Transkript razgovora s Perišićem, 20. decembar 2003. godine; DP P810, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine; DP P811, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine; DP P812, Transkript razgovora s Perišićem, 24. januar 2004. godine; DP P813, Transkript razgovora s Perišićem, 24. januar 2004. godine; DP P814, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine; DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine; DP P816, Transkript razgovora s Perišićem, 26. januar 2004. godine; DP P817, Transkript razgovora s Perišićem, 27. januar 2004. godine.

ispitivan.⁵⁶ Međutim, Pretresno veće se uverilo da su tokom razgovora s tužilaštvom optuženom stavljeni na raspolaganje proceduralni mehanizmi predviđeni pravilima 42 i 43.⁵⁷ Osim toga, Pretresno veće napominje da je optuženi posredstvom svog branioca podneo pismeni odgovor,⁵⁸ kao i da je branilac prisustvovao razgovoru.⁵⁹ Pretresno veće je Razgovoru s osumnjičenim stoga pridalo odgovarajuću težinu, u svetlu svih dokaza u pretresnom spisu.

(c) Iskazi lica osuđenih pred ovim Međunarodnim sudom

38. Pretresnom veću su predočena svedočenja nekoliko svedoka koji su bili predmet krivičnog postupka na ovom Međunarodnom sudu, i to Momira Nikolića, Miroslava Deronjića, Milana Babića i Dražena Erdemovića. Ta svedočenja predočena su i *viva voce* i na osnovu pravila 92ter i 92quater.⁶⁰ Takve iskaze Pretresno veće je ispitalo uz veliki oprez.⁶¹ Ti iskazi su na odgovarajući način razmotreni u celoj Presudi.

(d) Dokazi na osnovu pravila 92bis, 92ter i 92quater

39. Pretresnom veću su predočeni dokazi koje su obe strane u postupku izvele na osnovu pravila 92bis, 92ter i 92quater.⁶²

(i) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92bis

⁵⁶ Završni podnesak odbrane, par. 40.

⁵⁷ V. DP P705, Transkript razgovora s Perišićem, 6. decembar 2003. godine, str. 1–6.

⁵⁸ DP P706, Perišićev pismeni odgovor na pitanje zastupnika tužilaštva, 23. jul 1998. godine, str. 1.

⁵⁹ DP P705, Transkript razgovora s Perišićem, 6. decembar 2003. godine, str. 1–4.

⁶⁰ DP P2511, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine; DP P2513, Dopunska izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine; DP P2514, Zajednički prijedlog za razmatranje sporazuma o izjašnjanju o krivici između Momira Nikolića i tužilaštva, 7. maj 2003. godine; DP P2515, Separator B u Zajedničkom prijedlogu za razmatranje sporazuma o izjašnjanju o krivici između Momira Nikolića i tužilaštva, 6. maj 2003. godine; DP P2516, Zapisnici sa sastanaka Bratunačke brigade od 28. juna 1995. do 16. oktobra 1995. godine; DP P2517, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 22. april 2009. godine.

⁶¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 146, gde se navodi sledeće: “[U] praksi oba *ad hoc* međunarodna suda ustaljeno da ništa ne sprečava pretresna vijeća da se oslone na iskaze osuđenih osoba, uključujući i iskaze saučesnika osobe kojoj se sudi pred pretresnim vijećem”.

⁶² Odluka po Zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis, 2. oktobar 2008. godine; Odluka po Zahtevu tužilaštva za dodavanje Garryja Selskog kao svedoka na osnovu pravila 92bis, 21. januar 2010. godine; Odluka po Zahtevu g. Perišića za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis s javnim Dodatkom A, 13. april 2010. godine; Odluka po Zahtevu g. Perišića za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis, 29. oktobar 2010. godine; Odluka po zahtevima odbrane da izmeni svoj spisak svedoka na osnovu pravila 65ter i za uvrštavanje u spis dokaza na osnovu pravila 92bis, 2. decembar 2010. godine; Odluka po Zahtevu g. Perišića za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis u vezi sa zahtevom tužilaštva za ponovno otvaranje dokaznog postupka, 14. decembar 2010. godine; Odluka po Zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92quater, 10. oktobar 2008. godine (poverljivo); Odluka po zahtevima tužilaštva za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92quater, 23. april 2009. godine; Odluka po Drugom zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza vezanih za Mirsada Kučanina na osnovu pravila 92quater, 20. maj 2009. godine (poverljivo); Odluka po Zahtevu odbrane za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92quater, 21. april 2010. godine.

40. Pretresno veće se rukovodi stavom Žalbenog veća iz predmeta Galić da "u situacijama gdje svjedok koji je dao izjavu nije pozvan da bi se optuženom dala odgovarajuća i primjerena mogućnost da ospori tu izjavu i ispita dotičnog svjedoka, dokazi koje ta izjava sadrži mogu dovesti do osuđujuće presude samo ukoliko postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju navode iz te izjave".⁶³

41. U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da se dokazima na osnovu pravila 92bis mora pridati manja težina nego dokazima prihvaćenim putem svedoka koji su svedočili *viva voce* i koji su bili na raspolaganju kako bi odgovarali na pitanja u sudnici.⁶⁴ Mada nema osnova za pretpostavku da dokazi na osnovu pravila 92bis načelno imaju manju težinu od dokaza izvedenih *viva voce*, Pretresno veće je, kad je ocenjivalo dokaze i pridavalo im težinu, uzelo u obzir činjenicu da ti svedoci nisu unakrsno ispitani. Pretresno veće je dokazima na osnovu pravila 92bis pridalo primerenu težinu, u svetlu svih dokaza u pretresnom spisu.

(ii) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92ter

42. Pretresno veće dalje podseća da pravilo 92ter dopušta prihvatanje dokaza kojima se dokazuju dela ili ponašanje optuženog.⁶⁵ Pretresno veće je prihvatalo dokaze u skladu sa svojim Smernicama⁶⁶ i uslovima iz pravila 92ter.⁶⁷ Pretresno veće je uzimalo u obzir činjenicu da su svedoci bili u sudnici i da su bili na raspolaganju za unakrsno ispitivanje, kao i činjenicu da dotični transkripti ili izjave odražavaju svedočenje koje bi svedoci izneli da su bili ispitivani u sudnici. Takvo svedočenje Pretresno veće je razmatralo na isti način kao i svedočenje *viva voce*.

(iii) Korišćenje izjava na osnovu pravila 92quater

43. U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da neke od dokaza koje je tužilaštvo podnelo na osnovu pravila 92quater treba proglasiti nepouzdanim i da ih ne treba uzimati u obzir jer nisu potkrepljeni iskazima svedoka.⁶⁸

44. U tom pogledu, Pretresno veće podseća da dokaze na osnovu pravila 92quater načelno nije potrebno potkrepljivati. Međutim, u praksi ovog Međunarodnog suda jasno je utvrđeno da nepotkrepljeni dokazi na osnovu pravila 92quater ne mogu činiti jedini osnov za izricanje

⁶³ Odluka po Žalbi na osnovu pravila 92bis(C) u predmetu *Galić* iz juna 2002. godine; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 316–318.

⁶⁴ Završni podnesak odbrane, par. 37.

⁶⁵ Pravilo 92ter(B) Pravidnika.

⁶⁶ Smernice, par. 20–21.

⁶⁷ Na osnovu pravila 92ter prihvaćeni su iskazi 36 svedoka.

⁶⁸ Završni podnesak odbrane, par. 38.

osuđujuće presude.⁶⁹ U svim drugim okolnostima, potkrepljenost je samo jedan od faktora koje Pretresno veće po svom nahodanju može uzeti u obzir pri odlučivanju o tome koliku težinu da prida takvim dokazima.⁷⁰ Pored toga, pri oceni težine dokaza prihvaćenih na osnovu pravila 92*quater*, Pretresno veće je s pažnjom uzelo u obzir činjenicu da prilikom prihvatanja tih dokaza nije bilo moguće obaviti unakrsno ispitivanje.⁷¹

(e) Dokazi na osnovu pravila 71

45. Dana 13. decembra 2008. godine, u skladu s odlukom Pretresnog veća, uzet je vanpretresni iskaz na osnovu pravila 71.⁷²

46. Pri oceni tog iskaza, Pretresno veće je uzelo u obzir to da je on dat tokom suđenja, u prisustvu višeg sudskog savetnika Pretresnog veća I, obeju strana u postupku i predstavnika Sekretarijata, kao i da je odbrana imala mogućnost da unakrsno ispita svedoka koji je dao vanpretresni iskaz.⁷³ Pri oceni tog iskaza, Pretresno veće ga je stoga razmotrilo na isti način kao i iskaze prihvaćene u sudnici.

(f) Dokazi na osnovu pravila 94bis

47. Pretresno veće je, na osnovu pravila 94bis, prihvatilo svedočenje i izveštaje nekoliko veštaka.⁷⁴ U praksi Međunarodnog suda veštak je definisan kao osoba koja, zahvaljujući svom stručnom znanju, veštini ili obrazovanju, može pomoći pretresnom veću da shvati neko sporno pitanje ili donese zaključke o njemu.⁷⁵

48. Pri oceni takvih dokaza, Pretresno veće je uzimalo u obzir ukupne dokaze prihvaćene tokom celog predmeta.⁷⁶ Pretresno veće je takođe razmatralo faktore kao što su stručnost veštaka, materijal

⁶⁹ Odluka po žalbi u predmetu *Martić* iz septembra 2006. godine, par. 20; Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 60, gde je konstatovano sledeće: "Dokaz koji nije bio predmet unakrsnog ispitivanja, a kojim se dokazuju djela i ponašanje optuženog ili koji je od ključnog značaja za tezu tužilaštva ne može poslužiti kao isključiva osnova za izricanje osuđujuće presude"; Odluka po žalbi u predmetu *Prlić i drugi* iz novembra 2007. godine, par. 53. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Gotovina i drugi*, par. 43, gde se konstatuje sledeće: "Raspravno vijeće je usvojilo kriterij da neće izreći osuđujuću presudu kad se dokazi na temelju kojih se osuda donosi temelje isključivo na dokazima iz druge ruke. Isto tako, kad se radi o pismenim dokazima o kojima nije provedeno unakrsno ispitivanje, kao što su izjave na osnovi pravila 92bis ili 92quater, Raspravno je vijeće prije izricanja osuđujuće presude tražilo da oni budu potkrijepljeni drugim dokazima."

⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 215.

⁷¹ V. Odluka po žalbi na osnovu pravila 92bis(C) u predmetu *Galić* iz juna 2002. godine, fusnota 34; Odluka po žalbi u predmetu *Prlić i drugi* iz novembra 2007. godine, par. 50–61; Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 60.

⁷² DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 2–3.

⁷³ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 5–28.

⁷⁴ V., na primer, Odluka po izveštajima veštaka u vezi sa Srebrenicom koji nisu osporeni, 26. avgust 2009. godine; Odluka o izveštajima veštaka Ewe Tabeau, 23. april 2009. godine; Odluka o izveštaju veštaka Richarda Phillipisa, 10. mart 2009. godine; Odluka o izveštajima veštaka Richarda Butlera, 4. mart 2009. godine; Odluka o statusu Munga Melvina kao veštaka, 21. oktobar 2009. godine.

⁷⁵ Odluka u vezi s veštacima u prvostepenom postupku u predmetu *Galić* iz jula 2002. godine, str. 2.

⁷⁶ Odluka po žalbi na osnovu pravila 92bis(C) u predmetu *Galić* iz juna 2002. godine, fusnota 34; Odluka po žalbi u predmetu *Prlić i drugi* iz novembra 2007. godine, par. 50–61.

kojim je raspolagao, metodologiju koju je primenio, verodostojnost zaključaka donetih u svetlu tih faktora i drugih dokaza, bliskost veštaka sa stranom koja ga je predložila za veštaka, kao i to da li je suprotna strana imala prigovore na neke delove iskaza i/ili izveštaja veštaka.⁷⁷

49. Odbrana tvrdi da bi Pretresno veće trebalo da "prida malu ili nikakvu težinu zaključcima, mišljenjima i rezimeima" veštaka Patricka Treanora i Roberta Donije.⁷⁸ Ona takođe osporava izveštaj veštaka tužilaštva Mortena Torkildsena.⁷⁹

50. Što se tiče Treanorovog izveštaja, odbrana podseća da je Pretresno veće izrazilo zabrinutost u pogledu primenjene metodologije, kao i kriterijuma primenjenih pri izboru dokumenata na koje se poziva u izveštaju.⁸⁰ Pretresno veće podseća da je od 3. novembra 2008. do 12. novembra 2008. godine Treanor bio podvrgnut temeljnom ispitivanju od strane Veća i odbrane, između ostalog, po pitanju metodologije i kriterijuma za odabir.⁸¹ Pretresno veće dalje podseća da je u odluci kojom je prihvatilo taj izveštaj veštaka većina članova Veća bila sledećeg mišljenja: "Iako se u Izveštaju izričito ne navode metodologija i kriterijumi koji su primenjeni tokom izbora dokumenata, na osnovu njega se ipak može izvesti zaključak o određenoj metodologiji".⁸² Kad je utvrđivalo koju težinu da prida dotičnom izveštaju, Pretresno veće je uzelo u obzir svedočenje ovog svedoka, naročito unakrsno ispitivanje, kao i bojazni odbrane.⁸³ Pretresno veće je ovom izveštaju pridalo ograničenu težinu i koristilo ga je samo kao potvrdu konstatacija vezanih za kontekst ovog predmeta ili onda kad je bio potkrepljen.

51. Što se tiče Donijinih izveštaja, odbrana je i ovde iznela bojazni koje je izrazila tokom suđenja da oni nisu objektivni i da nisu od vrednosti za Pretresno veće.⁸⁴ Pretresno veće podseća na svoju konstataciju da "prigovor odbrane u vezi s tim da su mišljenja i zaključci dr Donije izmešani sa sažecima činjenica i da su Izveštaji 'u bitnim crtama tužiočeva verzija onoga što se desilo u Sarajevu [i Republici Srpskoj] u vremenskom periodu na koji se odnosi Optužnica' mogao da ima uticaja na težinu koja se bude pridavala Izveštajima".⁸⁵ Pri utvrđivanju pitanja koju težinu da prida

⁷⁷ Odluka u vezi s izveštajima veštaka Richarda Higgisa, 26. januar 2009. godine, par. 3; Odluka po izveštajima veštaka u vezi sa Srebrenicom koji nisu osporeni, 26. avgust 2009. godine, par. 2.

⁷⁸ Završni podnesak odbrane, par. 107–122.

⁷⁹ Završni podnesak odbrane, par. 123–125.

⁸⁰ Završni podnesak odbrane, par. 109, gde se poziva na Odluku Pretresnog veća po zahtevima odbrane da se isključe izveštaji veštaka g. Patricka J. Treanora, 27. oktobar 2008. godine, par. 23.

⁸¹ Patrick Treanor, T. 905–1416.

⁸² Odluka o prihvatljivosti izveštaja veštaka Patricka Treanora, 27. novembar 2008. godine, par. 15.

⁸³ Odluka o prihvatljivosti izveštaja veštaka Patricka Treanora, 27. novembar 2008. godine, par. 17.

⁸⁴ Završni podnesak odbrane, par. 117–122, gde se poziva na Odluku Pretresnog veća po zahtevima odbrane da se isključe izveštaji veštaka Roberta Donije, par. 11, 12, 16.

⁸⁵ V. Odluka Pretresnog veća po zahtevima odbrane da se isključe izveštaji veštaka Roberta Donije, 27. oktobar 2008. godine, par. 16.

tim izveštajima, Pretresno veće je uzelo u obzir bojazni odbrane i pridalo im je ograničenu težinu, koristeći ih samo za konstatacije vezane za kontekst ovog predmeta ili onda kad su bili potkrepljeni.

52. Odbrana je isto tako iznela bojazni u vezi s Torkildsenovim izveštajem.⁸⁶ Pretresno veće napominje da su te bojazni uzete u obzir prilikom prihvatanja pomenutog izveštaja.⁸⁷ Pretresno veće je tom izveštaju veštaka pridalo ograničenu vrednost i koristilo ga samo onda kad je bio potkrepljen.

53. Kad je reč o izveštaju veštaka odbrane Ivana Đokića, Pretresno veće će svoju ocenu njegove verodostojnosti izložiti u odvojenom delu ove Presude.⁸⁸

(g) Korišćenje incidenata koji nisu navedeni u prilogima

54. U svom Završnom podnesku odbrana "ostaje pri svom stalnom prigovoru u vezi s korišćenjem incidenata koji nisu navedeni u prilogima" zbog toga što se time nanosi šteta optuženom i što o tome nije bila obavještena kako bi mogla da adekvatno odgovori na njih.⁸⁹ Pretresno veće podseća da je te prigovore odbrane detaljno obradilo u svojoj odluci od 31. oktobra 2008. godine. U toj odluci, Pretresno veće je konstatovalo da dokazi vezani za kampanju snajperskog delovanja i granatiranja ne predstavljaju incidente koji nisu navedeni u prilogima.⁹⁰ Pretresno veće je podsetilo da je, kad je reč o zločinima protiv čovečnosti, "u praksi [...] uvreženo da tužilaštvo mora da dokaže ne samo krivična dela na kojima se temelje ti zločini (predstavljani događajima navedenim u prilogima), već i postojanje rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo".⁹¹ U istoj toj odluci, Pretresno veće je takođe konstatovalo da optuženom nije naneta nikakva šteta jer je on o tome bio obavješten znatno unapred putem rezimea svedočenja svedoka na osnovu pravila 65ter u kojima se pominju incidenti koji nisu navedeni u prilogima, a u vezi s kojima je tužilaštvo moralo da traži odobrenje Pretresnog veća.⁹²

⁸⁶ Završni podnesak odbrane, par. 123–125.

⁸⁷ Morten Torkildsen, T. 1611–1617. V. Odluka po Zahtevu odbrane da se izuzme izveštaj veštaka Mortena Torkildsena, 30. oktobar 2008. godine, par. 12–19.

⁸⁸ V. dole, odeljak VI.E.

⁸⁹ Završni podnesak odbrane, par. 555.

⁹⁰ Odluka po Podnesku tužilaštva o tumačenju odluke Pretresnog veća od 15. maja 2007. u vezi s "događajima koji nisu navedeni u prilogima", 31. oktobar 2008. godine, par. 10.

⁹¹ Odluka po Podnesku tužilaštva o tumačenju odluke Pretresnog veća od 15. maja 2007. u vezi s "događajima koji nisu navedeni u prilogima", 31. oktobar 2008. godine, par. 11.

⁹² Odluka po Podnesku tužilaštva o tumačenju odluke Pretresnog veća od 15. maja 2007. u vezi s "događajima koji nisu navedeni u prilogima", 31. oktobar 2008. godine, par. 14.

(h) Presretnute komunikacije

55. Dana 21. decembra 2009. godine Pretresno veće je uvrstilo u spis više presretnutih komunikacija.⁹³ Pretresno veće je takođe formalno primilo na znanje presretnute komunikacije koje su uvrštene u spis u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*.⁹⁴ U svom Završnom podnesku, odbrana tvrdi da nema dokaza u vezi sa metodologijom prikupljanja presretnutih komunikacija. Konkretno, ona tvrdi da svedok MP-17 nije izneo nikakav adekvatan osnov i da "[obaveštajne beleške] obiluju nagađanjima, spekulacijama i pretpostavkama koje se ne mogu proveriti".⁹⁵ Pretresno veće napominje da dokumenti koje odbrana naziva "obaveštajnim beleškama" uključuju i presretnute komunikacije i obaveštajne beleške.⁹⁶ Važniji presretnuti razgovori su i transkribovani i snimljeni na druge trake radi arhiviranja, dok je o manje važnim razgovorima pravljen sažetak u vidu takozvanih obaveštajnih beležaka.⁹⁷ Pretresno veće napominje da se bojazni koje je iznela odbrana odnose na pouzdanost tih dokaza i da su one uzete u obzir pri donošenju odluke o prihvatanju tih dokumenata.⁹⁸ Pored toga, pri oceni presretnutih razgovora, Pretresno veće je s dužnom pažnjom razmotrilo svedočenje svedoka MP-16 i svedoka MP-17 o postupku presretanja i transkribovanja komunikacija.⁹⁹ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir svedočenje tih svedoka vezano za prepoznavanje glasa i korišćenje kodnih imena u komunikaciji.¹⁰⁰ Pretresno veće je stoga zadovoljno metodologijom korišćenom pri sastavljanju obaveštajnih beležaka i transkribovanju presretnutih komunikacija.

56. Što se tiče presretnutih komunikacija koje je formalno primilo na znanje, Pretresno veće napominje da pravilo 94(B) daje osnove za pretpostavku o autentičnosti tih dokumenata, što odbrana nije osporila.¹⁰¹

57. U svetlu svih dokaza u pretresnom spisu, Pretresno veće je pridalo odgovarajuću težinu i presretnutim komunikacijama i obaveštajnim beleškama, uzimajući u obzir činjenicu da obaveštajne beleške sadrže rezimee, a ne transkripte razgovora.

⁹³ Odluka u vezi s preostalim dokumentima označenim radi identifikacije, 21. decembar 2009. godine (poverljivo), par. 47–75.
⁹⁴ Odluka po Zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje presretnutih razgovora u vezi sa Srebrenicom, s poverljivim dodacima, 1. septembar 2008. godine; Odluka po Zahtevu za preispitivanje odluke Pretresnog veća od 1. septembra 2008, 7. oktobar 2008. godine. V. takođe Odluka u prvostepenom postupku u predmetu *Popović i drugi* iz decembra 2007. godine, par. 79, Prilog I.
⁹⁵ Završni podnesak odbrane, par. 45.
⁹⁶ V. Završni podnesak odbrane, par. 45, fusnota 53.
⁹⁷ V. svedok MP-16, T. 5085, 5159–5166.
⁹⁸ Odluka u vezi s preostalim dokumentima označenim radi identifikacije, 21. decembar 2009. godine (poverljivo), par. 73–75.
⁹⁹ Svedok MP-16, T. 5163 (zatvorena sednica); svedok MP-17, T. 4968, 5078–5079 (zatvorena sednica).
¹⁰⁰ V., na primer, svedok MP-16, T. 5138, 5190–5191 (zatvorena sednica); svedok MP-17, T. 4970–4972 (zatvorena sednica).
¹⁰¹ V. Odluka u prvostepenom postupku u predmetu *Stanišić i Župljanin* iz februara 2011. godine, par. 14.

(i) Dokumenti i izjave lica koji su prihvaćeni samo za potrebe utvrđivanja verodostojnosti, a ne zbog istinitosti svog sadržaja

58. Tokom suđenja, Pretresno veće je nekoliko dokumenata, uključujući ranije date izjave svedoka, prihvatilo samo za potrebe ocene verodostojnosti svedoka.¹⁰² Pretresno veće je takve dokaze koristilo isključivo u svrhu zbog koje su prihvaćeni, a to je ocena verodostojnosti svedoka, i nije ih uzimalo u obzir po pitanju istinitosti sadržaja.

(j) Paragrafi 12 i 13 Smernica

59. U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da se paragrafima 12 i 13 Smernica krši pravo optuženog da ispita ili da se u njegovo ime ispituju svedoci koji svedoče protiv njega.¹⁰³ Pored toga, odbrana tvrdi da bi, na osnovu paragrafa 13 Smernica, Pretresno veće moralo da zanemari Krayishnikovo svedočenje u vezi s Lešićevom izjavom, pošto Lešić nije svedočio u ovom predmetu.¹⁰⁴

60. Pretresno veće podseća da se Smernicama reguliše prihvatanje i izvođenje dokaza u sudnici tokom suđenja i da se one podjednako odnose na obe strane u postupku.¹⁰⁵ Svrha tog dela Smernica jeste da se obezbedi da strana koja suočava nekog svedoka s ranije datom izjavom nekog lica, mora to lice takođe pozvati da svedoči. Što se tiče Krayishnikovog svedočenja, odbrana je tom svedoku postavljala pitanja zasnovana na ranijem razgovoru tužilaštva s Milanom Lešićem.¹⁰⁶ Pošto odbrana nije ni pozvala ni pokušala da pozove Lešića da svedoči tokom izvođenja svojih dokaza, Pretresno veće neće uzeti u obzir onaj deo Krayishnikovog svedočenja koji se odnosi na raniji razgovor s Lešićem. S obzirom na to da je odbrana imala priliku da pozove Lešića i da je sigurno znala za Smernice, Pretresno veće smatra da primenom paragrafa 12 i 13 Smernica optuženom nije naneta šteta. Pored toga, Pretresno veće napominje da, nakon što su Smernice usvojene na početku suđenja, nijedna strana u postupku nije tražila njihovo preispitivanje niti odobrenje da na njih uloži žalbu.

¹⁰² V., na primer, Siniša Borović, T. 14108–14112, u vezi s DP P2930, Izveštaj o zadatku "Splav". V. takode DP P2893, Naredenje za inženjerijsko obezbeđenje VRS, bez datuma; DP P2894, Operativni dokumenti Komande Drinskog korpusa iz registratora s oznakom "Od GŠ VRS, Drinski korpus"; DP P2895, Spisak dokumenata SRK dostavljenih Glavnom štabu VRS, 2. februar 1994. godine; DP P2896, Zapovest za upotrebu jedinica SRK, 26. januar 1994. godine; DP P2897, Upotreba snaga PVO i vazduhoplovne podrške, bez datuma; DP P2898, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja vojske SRK, bez datuma; DP P2899, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja vojske SRK, bez datuma; DP P2900, Plan mera bezbednosti SRK, bez datuma.

¹⁰³ Završni podnesak odbrane, par. 11.

¹⁰⁴ Završni podnesak odbrane, par. 13.

¹⁰⁵ Smernice, str. 2.

¹⁰⁶ Ned Krayishnik, T. 9639–9644.

(k) Dokumenti prihvaćeni bez posredstva svedoka

61. Pretresno veće je uvrstilo u spis na stotine dokumenata bez posredstva svedoka, u skladu s pravilom 89(C).¹⁰⁷ U svom Završnom podnesku odbrana je apelovala na Pretresno veće da bude izuzetno oprezno kad bude pridavalo težinu dokumentima prihvaćenim bez posredstva svedoka i predodčenim zasebno. Odbrana tvrdi da o velikoj većini tih dokumenata nije svedočio nijedan svedok i da im stoga treba pridati manju težinu nego onima koji su razjašnjeni tokom svedočenja nekog svedoka.¹⁰⁸ Iako nema osnova za pretpostavku da dokumenti prihvaćeni bez posredstva svedoka načelno imaju manju težinu od dokaza koji su razjašnjeni tokom svedočenja nekog svedoka, naročito ako se ima u vidu činjenica da su mnogi od njih razumljivi sami po sebi, Pretresno veće ih je brižljivo razmotrilo u svetlu svih dokaza izvedenih tokom suđenja i pridalo im odgovarajuću težinu.

(l) Činjenice o kojima su se strane sporazumele, činjenice o kojima je presuđeno i stipulacije(i) Činjenice o kojima su se strane sporazumele i stipulacije

62. Na podsticaj Pretresnog veća, strane u postupku su 31. maja 2007. godine postigle sporazum u vezi s pravno relevantnim činjenicama vezanim za Optužnicu.¹⁰⁹ Međutim, budući da se optuženi očitno nije složio s činjenicama iz tog sporazuma, strane u postupku su zatražile odobrenje da taj sporazum povuku i zamene ga novim.¹¹⁰ Pretresno veće je zatim uvrstilo u dokaze nove činjenice o kojima su se strane sporazumele.¹¹¹ Pretresno veće je takođe uvrstilo "Zajedničku stipulaciju" strana u vezi s Prilogom B Optužnici.¹¹² Pretresno veće je tu stipulaciju smatralo činjenicom o kojoj su se strane sporazumele. Pretresno veće istovremeno ističe da ga ne obavezuje nijedan sporazum strana u postupku i da nije dužno da donosi eksplicitne zaključke o činjenicama o kojima su se strane

¹⁰⁷ Odluka po Prvom zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svedoka, 5. oktobar 2009. godine (poverljivo); Odluka po Drugom i Trećem zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svedoka, 16. novembar 2009. godine (poverljivo); Odluka po Četvrtom zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svedoka, 22. decembar 2009. godine (poverljivo); Odluka po Zahtevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva i podnošenje dokumenata bez posredstva svedoka, 4. novembar 2010. godine; Odluka po Zahtevu odbrane za izmenu spiska na osnovu pravila 65ter i Drugom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata bez posredstva svedoka, 1. decembar 2010. godine; Odluka po Zahtevu odbrane za prihvatanje dokaza bez posredstva svedoka, 1. decembar 2010. godine.

¹⁰⁸ Završni podnesak odbrane, par. 27.

¹⁰⁹ Zajednički zahtev strana: Sporazum o činjenicama, 1. jun 2007. godine

¹¹⁰ Zajednički podnesak o činjenicama u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 24. jul 2009. godine (delimično poverljivo).

¹¹¹ Odluka u vezi sa usaglašenim činjenicama o Srebrenici, 19. avgust 2009. godine; Druga odluka u vezi sa usaglašenim činjenicama o Srebrenici, 30. septembar 2009. godine; Odluka o zajedničkom podnesku: činjenice o kojima je, na predlog odbrane, postignuta saglasnost, 29. jun 2010. godine.

¹¹² Pretres, T. 14580–14581.

sporazumele.¹¹³ Pretresno veće napominje da upućivanje na takve činjenice samo po sebi ukazuje na to da ih Pretresno veće smatra tačnim.

(ii) Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno

63. Pretresno veće je, na osnovu pravila 94(B), formalno primilo na znanje na stotine činjenica o kojima je presuđeno iz sledećih predmeta: *Galić, Martić, Krstić, Blagojević i Jokić i Dragomir Milošević*.¹¹⁴

64. Zahvaljujući formalnom primanju na znanje na osnovu pravila 94(B) tužilaštvo se rasterećuje obaveze da na početku dostavlja dokaze u prilog datom argumentu, a odbrana potom može da osporava taj argument tako što će izvesti pouzdane i verodostojne dokaze o suprotnom.¹¹⁵ Međutim, važno je napomenuti da formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno "ne prebacuje konačan teret ubjeđivanja, koji počiva na tužilaštvu".¹¹⁶ Pri ocenjivanju toga koju će težinu na kraju pridati činjenicama o kojima je presuđeno, Pretresno veće je uzelo u obzir ukupni pretresni spis, a posebno dokaze koje je strana koja nije podnela zahtev izvela kako bi osporila te činjenice o kojima je presuđeno.

(m) Stenografske beleške i zapisnici sa sednica Vrhovnog saveta odbrane (VSO)

65. Pretresno veće je prihvatilo nekoliko stenografskih beležaka i zapisnika sa sednica VSO SRJ.¹¹⁷ U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da tužilaštvo mora da potkrepi navode sadržane u tim dokumentima onda kad se na njih "oslanja da bi dokazalo nameru, odgovornost i činjenična pitanja".¹¹⁸

66. Pretresno veće je stenografske beleške, kao i zapisnike sa sednica VSO SRJ, razmotrilo u svetlu svih dokaza izvedenih u ovom predmetu i pridalo im odgovarajuću težinu. Pretresno veće načelno smatra da stenografske beleške i zapisnici sa sednica VSO predstavljaju pouzdane zapise tadašnjih događaja.

¹¹³ V. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 18; Prvostepena presuda u predmetu *Popović i drugi*, par. 68.

¹¹⁴ Odluka po Zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno u vezi sa Sarajevom, 26. jun 2008. godine; Odluka po Zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica i dokumenata relevantnih za bazu zločina u Zagrebu, 2. septembar 2008. godine; Odluka po Drugom zahtevu za formalno primanje na znanje činjenica relevantnih za bazu zločina u vezi sa Sarajevom, 17. septembar 2008. godine; Odluka po Zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica relevantnih za bazu zločina u vezi sa Srebrenicom, 22. septembar 2008. godine.

¹¹⁵ Odluka po žalbi u predmetu *Karemera i drugi* iz juna 2006. godine, par. 42.

¹¹⁶ V. Odluka po žalbi u predmetu *D. Milošević* iz juna 2007. godine, par. 16.

(n) Stenografske beleške i zapisnici sa sednica Kolegijuma VJ

67. Pretresno veće je uvrstilo u spis jedan broj stenografskih beležaka i zapisnika sa sednica Kolegijuma VJ. U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da ti dokumenti ne sadrže dovoljno indicija autentičnosti. Ona smatra da se na odlomke u kojima je zabeleženo ono što je optuženi govorio ne bi bilo bezbedno osloniti bez poznavanja ukupnih okolnosti.¹¹⁹

68. U odluci od 21. decembra 2009. godine kojom su ti dokumenti uvršteni u spis, Pretresno veće se bavilo prigovorima odbrane u vezi s njihovom autentičnošću.¹²⁰ Pri donošenju odluke o tome koju im težinu valja pridati, Pretresno veće ih je pažljivo razmotrilo u svetlu svih dokaza izvedenih na suđenju, kao i relevantnog konteksta. U nekim slučajevima, odlučilo je da ih ne uzme u obzir.

(o) Odlomci iz Mladićevih dnevnika

69. Dana 29. marta 2010. godine vlada Srbije predala je tužilaštvu Mladićeve dnevnik.¹²¹ Pretresno veće je uvrstilo u spis nekoliko izvoda iz tih dnevnika.¹²² U svom Završnom podnesku odbrana tvrdi da se sadržaj Mladićevih dnevnika mora razmatrati krajnje oprezno, naročito u slučajevima kad je tužilaštvo predočilo njihove delove koje nije ničim potkrepilo. Odbrana dalje tvrdi da, u slučajevima u kojima Mladićevi dnevnik "odražavaju neku činjenicu" ili u kojima se oni koriste da bi se dokazala dela i ponašanje ili ustanovilo znanje optuženog, Pretresno veće ne bi trebalo da se oslanja na njih ako nema potkrepljujućih dokaza.¹²³

70. Kad je ocenjivalo Mladićeve dnevnik, iako neki njihovi delovi nisu bili predmet svedočenja *viva voce* ili nisu bili potkrepljeni na neki drugi način, Pretresno veće je konstatovalo da su oni u načelu pouzdani i da predstavljaju autentičan zapis tadašnjih događaja. S tim u vezi, Pretresno veće podseća da je odbrani dalo priliku da ponovo pozove izvesne svedoke radi rešavanja

¹¹⁷ V., na primer, DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine; DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine; DP P726, Zapisnik sa 63. sednice VSO, održane 27. marta 1997. godine; DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine.

¹¹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 43.

¹¹⁹ Završni podnesak odbrane, par. 44.

¹²⁰ Odluka u vezi s preostalim dokumentima označenim radi identifikacije, 21. decembar 2009. godine (poverljivo), par. 30–46. V. takođe Zahtev Republike Srbije za zaštitne mere, 26. septembar 2008. godine (poverljivo), par. 15.

¹²¹ Radi se o beležnicama/dnevnici koje je Ratko Mladić vodio tokom rata u bivšoj Jugoslaviji. Zaplenjeni su u kući njegove porodice i predati tužilaštvu, v. Nalog o zaštitnim merama za materijal za obelodanjivanje iz partije 410, 13. april 2010. godine (poverljivo).

¹²² Odluka po Zahtevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva i podnošenje dokumenata bez posredstva svedoka, 4. novembar 2010. godine.

¹²³ Završni podnesak odbrane, par. 46.

pitanja pokrenutih u Mladićevim dnevnicima.¹²⁴ Pretresno veće ih je pažljivo razmotrilo u svjetlu svih dokaza izvedenih na suđenju i pridalo im odgovarajuću težinu.

¹²⁴ Odluka po Zahtevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva i podnošenje dokumenata bez posredstva svedoka, 4. novembar 2010. godine, par. 14.

II. MERODAVNO PRAVO

A. Opšti uslovi iz člana 3 Statuta

71. Momčilo Perišić se, na osnovu člana 3 Statuta, tereti za kršenje zakona i običaja ratovanja, i to u tri tačke za ubistvo¹²⁵ i dve tačke za napade na civile.¹²⁶ U skladu s praksom Međunarodnog suda, da bi se primenio član 3, moraju se ispuniti sledeći preliminarni uslovi.

1. Postojanje oružanog sukoba i nekusa između navedenih dela izvršilaca i tog oružanog sukoba

72. Prvi uslov je da je u vreme na koje se odnosi Optužnica postojao oružani sukob, bilo međunarodne, bilo nemeđunarodne prirode.¹²⁷¹²⁸ Prema mišljenju Žalbenog veća, "oružani sukob postoji svuda gdje se pribjelo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa ili pak između takvih grupa unutar jedne države".¹²⁹ Sve dok se ne zaključi opšti mir ili postigne mirovni sporazum, međunarodno humanitarno pravo nastavlja da se primenjuje "na celokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na celokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne".¹³⁰

73. Dalji uslov iz člana 3 jeste da postoji dovoljna veza između oružanog sukoba i navedenog ponašanja izvršioca.¹³¹ Navedeni zločin ne mora biti počinjen u vreme i na mestu gde su se zapravo vodile borbe.¹³² Dovoljno je da navodni zločini budu tesno povezani s neprijateljstvima do kojih je dolazilo na drugim delovima teritorije pod kontrolom sukobljenih strana.¹³³ Međutim, od suštinske je važnosti da pretresno veće ustanovi postojanje geografske i vremenske veze između zločina koji se pripisuju optuženom i oružanog sukoba.¹³⁴ "Ne traži se uzročno-posljedična veza između

¹²⁵ Optužnica, tačke 2, 6, 10.

¹²⁶ Optužnica, tačke 4, 8.

¹²⁷ Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 137; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 140, 150.

¹²⁸ Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 70.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 70. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57, 64. U paragrafu 64, Žalbeno veće je iznelo stav da "dužnost tužioca nije bila da postojanje oružanog sukoba dokazuje za svaki kvadratni centimeter tog područja. Postojanje oružanog sukoba nije ograničeno samo na dijelove teritorije na kojima se konkretno odvijaju borbe već postoji na čitavoj teritoriji pod kontrolom zaraćenih strana."

¹³¹ Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 70; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 572–573. Uslov postojanja nekusa služi tome da se napravi razlika između ratnih zločina i običnih krivičnih dela regulisanih u nacionalnom zakonodavstvu, kao i za to da se spreči da čisto nasumične i izolovane kažnjive radnje budu okvalifikovane kao ratni zločini, Prvostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 293.

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57. Žalbeno veće u predmetu *Tadić* bilo je mišljenja da se međunarodno humanitarno pravo primenjuje "na celokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na celokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne", Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 70 (naglasak dodat). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 319.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57.

¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioaca da poćini zloćin, njegovu odluku da ga poćini, naćin poćinjenja zloćina ili cilj s kojim je poćinjen."¹³⁵

2. Uslovi iz predmeta Tadić

74. U Odluci o nadlećnosti suda u predmetu *Tadić*, Źalbeno veće je iznelo stav da je "ćlan 3 opća klauzula koja obuhvata sve povrede humanitarnog prava koje ne potpadaju pod ćlan 2 i nisu pokrivene ćlanovima 4 ili 5"¹³⁶ i da on "funkcioniše kao klauzula koja ukljućuje sve ostale nespecificirane dijelove i stvoren je da bi osigurao da niti jedno od teških kršenja mećunarodnog humanitarnog prava ne bude oduzeto iz nadlećnosti Mećunarodnog suda".¹³⁷

75. Da bi neko kaćnjivo ponašanje spadalo u delokrug ćlana 3 Statuta, moraju se ispuniti sledeća ćetiri uslova, koji se obićno nazivaju "uslovima iz predmeta *Tadić*".

- (i) kršenje mora da predstavlja povredu pravila mećunarodnog humanitarnog prava;
- (ii) pravilo mora biti obićajne prirode ili, ako pripada mećunarodnom ugovornom pravu, moraju biti ispunjeni zahtevani uslovi;
- (iii) kršenje mora biti "teško", što znaći da mora predstavljati povredu pravila koje štiti vaćne vrednosti i ta povreda mora ukljućivati teške posledice po Źrtvu; i
- (iv) povreda pravila mora zahtevati, po obićajnom pravu ili po konvencijskom pravu, individualnu krivićnu odgovornost osobe koja je prekršila to pravilo.¹³⁸

76. Zloćin ubistva sankcionisan je ćlanom 3(1)(a), zajednićkim za ćetiri Źenevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine (dalje u tekstu: Zajednićki ćlan 3). U praksi Mećunarodnog suda uvrećeno je da ćlan 3 Statuta obuhvata kršenja iz Zajednićkog ćlana 3.¹³⁹ Źalbeno veće je zauzelo

¹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58; Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarćulovski*, par. 293.

¹³⁶ Odluka po Źalbi na nadlećnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 89.

¹³⁷ Odluka po Źalbi na nadlećnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 91. Ćlan 3 se stoga odnosi na široku kategoriju krivićnih dela, a sam njegov tekst sadri samo ilustrativni spisak, Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 401. V. takoće Odluka po Źalbi na nadlećnost suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 87.

¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 66; Odluka po Źalbi na nadlećnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 94.

¹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Ćelebići*, par. 136; Odluka po Źalbi na nadlećnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 87, 89; Prvostepena presuda u predmetu *Krnoćelac*, par. 52.

stav da se Zajednički član 3 “ustvari smatra dijelom međunarodnog običajnog prava i svako teško kršenje te odredbe automatski ispunjava četiri gorenavedena uslova”.¹⁴⁰

77. Zločin napada na civile sankcionisan je članom 51(2) Dopunskog protokola I i članom 13(2) Dopunskog protokola II uz Ženevske konvencije iz 1949. godine. Oba ta člana u relevantnom delu propisuju da “[n]i civilno stanovništvo kao takvo, ni pojedini civili ne smeju biti predmet napada”. Žalbeno veće bilo je mišljenja da su principi sadržani u članu 51(2) Dopunskog protokola I i članu 13(2) Dopunskog protokola II stekli status međunarodnog običajnog prava.¹⁴¹ Pored toga, u praksi Međunarodnog suda više puta je konstatovano da se “napadima na civile nesumnjivo krše pravila koja štite važne vrednosti i da takvi napadi uključuju teške posledice po žrtve”.¹⁴² Žalbeno veće je takođe bilo mišljenja da “[p]rema međunarodnom običajnom pravu, kršenje tih principa povlači individualnu krivičnu odgovornost”.¹⁴³ Prema tome, Pretresno veće konstatuje da su, kad je reč o zločinu napada na civile, u ovom predmetu zadovoljena sva četiri uslova iz predmeta *Tadić*.

3. Status žrtava

78. Kršenja Zajedničkog člana 3 moraju biti počinjena nad “licima koja direktno ne učestvuju u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica koje su van borbenog ustroja (*hors de combat*) zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga”.¹⁴⁴ Potrebno je da izvršilac bude svestan tog čina.¹⁴⁵ Pravi kriterijum za utvrđivanje toga da li je žrtva aktivno učestvovala u neprijateljstvima najpre je usvojen u Prvostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, u kojoj je Pretresno veće istaklo da je “[d]ovoljno ispitati relevantne činjenice za svaku žrtvu i utvrditi, na osnovu okolnosti vezanih za svakog pojedinca, da li je to lice bilo aktivno uključeno u neprijateljstva u relevantno vrijeme”.¹⁴⁶ Dalje objašnjavajući koncept aktivnog učešća u neprijateljstvima, Žalbeno veće je iznelo mišljenje da nije potrebno da je žrtva u vreme navedenog zločina “učestvovala u ratnim aktivnostima koje po svojoj prirodi ili svrsi imaju za cilj da

¹⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68, gde se upućuje na Odluku po žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 98, 134; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125.

¹⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157; Odluka po žalbi u predmetu *Strugar* iz novembra 2002. godine, par. 9. V. takođe Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 127; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 521.

¹⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 45. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 45; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 221.

¹⁴³ Odluka po Žalbi u predmetu *Strugar* iz novembra 2002. godine, par. 10.

¹⁴⁴ Zajednički član 3. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

¹⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 36; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847.

¹⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 616. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 33–34. Relevantni faktori koje treba uzeti u obzir s tim u vezi uključuju aktivnost, pitanje da li je žrtva nosila oružje, odeću, starost i pol žrtava u vreme navedenog krivičnog dela, Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 258; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 50.

prouzrokuju stvarnu štetu ljudstvu ili tehnici oružanih snaga neprijatelja”,¹⁴⁷ i dodalo da se taj status mora utvrditi u svakom slučaju zasebno.¹⁴⁸

B. Opšti uslovi iz člana 5 Statuta

79. Momčilo Perišić se, na osnovu člana 5 Statuta, tereti za zločine protiv čovečnosti, i to u tri tačke za ubistvo,¹⁴⁹ tri tačke za nehumana dela,¹⁵⁰ jednoj tački za progon na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi¹⁵¹ i jednoj tački za istrebljivanje.¹⁵²

1. Uslovi iz člana 5 Statuta

80. Da bi neko delo predstavljalo zločin protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta, potrebno je da je (i) postojao oružani sukob i (ii) da su dela izvršilaca geografski i vremenski povezana s tim oružanim sukobom.¹⁵³

81. Pored toga, potrebno je da dela i ponašanje izvršioca čine deo rasprostranjenog ili sistematskog napada "usmerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva".¹⁵⁴ Taj uslov obuhvata pet elemenata navedenih u nastavku teksta.

82. *Morao je da postoji "napad"*.¹⁵⁵ "Napad" se može definisati kao način ponašanja koji uključuje činjenje dela nasilja.¹⁵⁶ U kontekstu zločina protiv čovečnosti, "napad" se razlikuje od koncepta "oružanog sukoba" i nije ograničen na primenu oružane sile. U stvari, on može da obuhvata svako maltretiranje civilnog stanovništva.¹⁵⁷ Napad može da prethodi oružanom sukobu, može da traje duže od tog sukoba ili da traje tokom sukoba i ne mora nužno da bude njegov deo.¹⁵⁸

83. *Napad mora biti usmeren protiv civilnog stanovništva*.¹⁵⁹ To znači da *primarni* cilj napada mora biti civilno stanovništvo.¹⁶⁰ Nije potrebno da napad bude usmeren protiv *celokupnog* civilnog

¹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Optužnica, tačke 1, 5, 9.

¹⁵⁰ Optužnica, tačke 3, 7, 11.

¹⁵¹ Optužnica, tačka 12.

¹⁵² Optužnica, tačka 13.

¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251. Reč je o ograničenju nadležnosti Međunarodnog suda koje nije deo definicije zločina protiv čovečnosti u međunarodnom običajnom pravu. Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 141; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

¹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

¹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

¹⁵⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 54; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 89, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 415.

¹⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86, 89, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 416.

¹⁵⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

stanovništva. Međutim, pretresno veće se mora uveriti da je napad, u stvari, bio usmeren protiv civilnog *stanovništva*, a ne protiv ograničenog i nasumice odabranog broja pojedinaca.¹⁶¹

84. Stanovništvo se može okvalifikovati kao "civilno" čak i kad su u njemu prisutna lica koja ne potpadaju pod definiciju civila.¹⁶² Da bi se utvrdilo da li prisustvo necivila lišava civilno stanovništvo njegovog civilnog karaktera, mora se ispitati broj necivila, kao i to da li su oni na odsustvu ili su položili oružje.¹⁶³

85. Uslov iz člana 5 da napad bude usmeren protiv civilnog stanovništva ne znači da pojedinačne žrtve kriminalnih radnji počinjenih tokom tog napada moraju biti isključivo civili.¹⁶⁴ Praksa ovog Međunarodnog suda ne sugeriše da pretresno veće mora da utvrdi da li je svaka pojedinačna žrtva navedenih zločina protiv čovečnosti "civil" u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom.¹⁶⁵ Usled toga, lica van borbenog ustroja mogu takođe biti obuhvaćena zaštitom iz člana 5 Statuta.¹⁶⁶

86. *Napad mora da bude rasprostranjen ili sistematski.*¹⁶⁷ Pojam "rasprostranjen" znači da je napad velikih razmera i s velikim brojem žrtava, dok se pojam "sistematski" odnosi na to da je napad organizovane prirode.¹⁶⁸ U sudskoj praksi je ustaljeno da nije potrebno dokazivati postojanje nekog plana.¹⁶⁹

87. *Dela izvršioca moraju biti deo tog napada.*¹⁷⁰ Međutim, nije potrebno da ona budu počinjena tokom tog napada. Zločin počinjen pre ili posle glavnog napada na civilno stanovništvo

¹⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 421. Žalbeno veće u predmetu *Kunarac i drugi* navelo je da u relevantne faktore koje treba uzeti u obzir s tim u vezi spadaju sledeći: "sredstva i metodi korišteni tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, priroda krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati mjera predostrožnosti propisanih ratnim pravom", Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91.

¹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

¹⁶² V. član 50(3) Dopunskog protokola I; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 136–137, 144; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50, 97; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, 115. Žalbeno veće je bilo mišljenja da "definicija civila iz člana 50 Dopunskog protokola I odražava definiciju civila u smislu primene člana 5 Statuta", Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 302. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144, fusnota 437; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110–114. Što se tiče definicije civila, v. takođe dole, par. 92.

¹⁶³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 136–137, 144; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, 115.

¹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 305, 307.

¹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 308.

¹⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 311.

¹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

¹⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 146; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94. To da li je napad bio rasprostranjen ili sistematski mora se oceniti u svetlu sredstava, metoda, obrazaca, resursa, učesća zvaničnika ili vlasti i posledice napada po to stanovništvo, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95.

¹⁶⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120, gde je takođe iznet stav da postojanje plana "može biti relevantno za dokazivanje da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, te da je bio rasprostranjen ili sistematski".

¹⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 41; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85, 99–100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 255.

ili je njegovo činjenje bilo prostorno udaljeno od samog napada još uvek može predstavljati deo tog napada u smislu člana 5, ako za to postoji dovoljna veza.¹⁷¹

88. *Izvršilac mora znati da se vrši napad usmeren protiv civilnog stanovništva i da njegova dela čine deo tog napada* ili mora barem prihvatiti rizik da njegova dela čine deo tog napada.¹⁷² Međutim, nije potrebno znanje o pojedinostima napada.¹⁷³ Nije potrebno ni da izvršilac deli svrhu ili cilj napada.¹⁷⁴

C. Napadi na civile

89. Perišić se, na osnovu članu 3 Statuta (tačke 4 i 8), u dve tačke tereti za napade na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja. Zločin napada na civile se zasniva na članu 51(2) Dopunskog protokola I i članu 13(2) Dopunskog protokola II, pri čemu oba ta člana u svojim relevantnim delovima predviđaju da “[n]i civilno stanovništvo kao takvo, ni građanska lica ne smeju da budu predmet napada”.¹⁷⁵

1. Actus reus

90. *Actus reus* zločina napada na civile čini izvođenje napada usmerenog protiv civilnog stanovništva ili civilnih lica, koji za posledicu ima smrt ili teške povrede tela ili zdravlja.¹⁷⁶

91. Pojam "napad" se u članu 49 Dopunskog protokola I definiše kao "akti nasilja protiv protivnika, bilo da su ti akti ofanzivni ili defanzivni".¹⁷⁷

92. Član 50 Dopunskog protokola I¹⁷⁸ definiše “civila” kao “svako lice koje ne pripada nijednoj od kategorija navedenih u članu 4 (A) (1), (2), (3) i (6) Ženevske konvencije III i u članu 43 Dopunskog protokola I”. Pojam “civil” je definisan negativno, kako bi obuhvatio svako lice koje nije pripadnik oružanih snaga ili neke organizovane vojne grupe koja pripada jednoj od strana u

¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 102; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102.

¹⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103, gde se kao uslov navodi napad protiv ciljnog stanovništva, a ne dela izvršioca.

¹⁷⁵ V. član 51(2) Dopunskog protokola I; član 13(2) Dopunskog protokola II.

¹⁷⁶ Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 942; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 53, 56.

¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 68; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 52.

¹⁷⁸ Pri tumačenju člana 50 Dopunskog protokola I u kontekstu člana 3 Statuta, Pretresno veće upućuje na praksu vezanu za definiciju "civila" i "civilnog stanovništva" u kontekstu člana 5 Statuta i u svetlu sledećih konstatacija Žalbenog veća: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110 (gde je konstatovano da se “za član 50 Dopunskog protokola I, koji sadrži definiciju civila i civilnog stanovništva, može smatrati da u velikoj mjeri odražava običajno pravo”); Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 299 (gde je konstatovano da, “iako su u međunarodnom humanitarnom pravu neki pojmovi definisani drugačije nego u kontekstu zločina protiv čovečnosti, [...] fundamentalni karakter pojma civil u međunarodnom

sukobu.¹⁷⁹ Pripadnici oružanih snaga i pripadnici paravojnih ili dobrovoljačkih jedinica u sastavu tih oružanih snaga ne mogu polagati pravo na status civila. To ne mogu činiti ni pripadnici organizovanih grupa otpora.¹⁸⁰ Žalbeno veće je iznelo sledeće mišljenje:

[P]osebna situacija žrtve u trenutku počinjenja zločina nužno ne određuje njen civilni ili necivilni status. Ako je on doista pripadnik oružane organizacije, činjenica da nije naoružan ili da ne učestvuje u borbi u trenutku počinjenja zločina ne daje mu civilni status.¹⁸¹

93. Zaštita od napada koja važi za civile prekida se kada i dok god oni direktno učestvuju u neprijateljstvima.¹⁸² U takvim slučajevima, oni postaju legitimna meta. Uzimanje "neposrednog" učešća u neprijateljstvima znači učestvovanje u ratnim dejstvima koja će, po svom karakteru ili svrsi, verovatno naneti konkretnu štetu ljudstvu ili materijalno-tehničkim sredstvima oružanih snaga neprijatelja.¹⁸³

94. Prisustvo pojedinačnih boraca među napadnutim stanovništvom ne lišava nužno to stanovništvo njegovog civilnog karaktera.¹⁸⁴ Žalbeno veće je bilo mišljenja da se, "kako bi se utvrdilo da li prisustvo vojnika među civilnim stanovništvom lišava civilno stanovništvo njegovog civilnog karaktera, mora [...] utvrditi broj vojnika te da li su na odsustvu".¹⁸⁵

95. Pri utvrđivanju da li je napad bio usmeren protiv civila, odnosno civilnog stanovništva, pretresno veće ima pravo da vrši analizu od slučaja do slučaja, uzimajući pritom u obzir razne faktore, uključujući sledeće:

[S]redstva i metodi korišteni tokom napada, status žrtava, njihov broj, [...] karakter krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati mjera predostrožnosti propisanih ratnim pravom.¹⁸⁶

humanitarnom pravu i međunarodnom krivičnom pravu govori protiv toga da se tom pojmu da različito značenje prema članu 3 i članu 5 Statuta").

¹⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 945.

¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 292. V. takođe član 4(A) Ženevske konvencije III.

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 295; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, fusnota 437; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114. V. takođe Komentar MKCK na Dopunske protokole, par. 1676 (u vezi s članom 43(2) Dopunskog protokola I).

¹⁸² Član 51(3) Dopunskog protokola I; član 13(3) Dopunskog protokola II; Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 947; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 48.

¹⁸³ Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 947; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 48; Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 1944 (u vezi s članom 51(3) Dopunskog protokola I).

¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 136; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, 115; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50.

¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 137; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 115; Komentar MKCK uz Dodatne protokole, par. 1922 (u vezi sa članovima 50(2) i (3) Dopunskog protokola I).

¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 106; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91.

Pored toga, relevantni mogu biti i razdaljina između žrtava i izvora vatre, borbena dejstva koja su tada bila u toku i mesto incidenta, postojanje vojnih dejstava ili objekata u blizini mesta incidenta, izgled žrtava, uključujući njihovu starosnu dob, pol, odeću i aktivnost.¹⁸⁷

96. U međunarodnom običajnom pravu postoji apsolutna zabrana napada na civile i vojna nužda ne može da bude osnov za odstupanje od te zabrane.¹⁸⁸ Međutim, to ne isključuje mogućnost da u napadu na legitimne vojne ciljeve bude civilnih žrtava, pod uslovom da su one srazmerne konkretnoj i neposrednoj vojnoj prednosti očekivanoj pre napada.¹⁸⁹

97. Neselektivni napadi, tj. napadi koji bez razlike pogađaju civile ili civilne objekte i vojne ciljeve, mogu se kvalifikovati kao direktni napadi na civile.¹⁹⁰ U tom smislu, zaključak da je neki napad bio neposredan napad usmeren protiv civila može se izvesti iz neselektivnog karaktera oružja koje je u njemu korišćeno.¹⁹¹ Neselektivnim se smatra napad koji može prouzrokovati civilne žrtve koje nisu srazmerne očekivanoj konkretnoj i neposrednoj vojnoj prednosti.¹⁹² U slučaju takvog napada može se takođe izvesti zaključak da su cilj napada bili civili.¹⁹³

98. Strane u sukobu su obavezne da "u najvećoj mogućoj mjeri uklone civile iz blizine vojnih ciljeva i da izbjegavaju stacioniranje vojnih ciljeva na gusto naseljenim područjima ili u njihovoj blizini".¹⁹⁴ Međutim, "propust neke strane da poštuje ovu obavezu ne oslobađa napadačku stranu njene dužnosti da se pridržava načela razlikovanja i proporcionalnosti prilikom izvođenja napada".¹⁹⁵

99. Naposljetku, napad mora da dovede do smrti ili teške povrede tela ili zdravlja među civilnim stanovništvom.¹⁹⁶

¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 133.

¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 130; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54 (s korekcijama iz *Corrigendum* Drugostepene presude u predmetu *Kordić i Čerkez* od 26. januara 2005. godine); Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109.

¹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 190; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 69. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 179. Vojni ciljevi koji se legitimno mogu napadati jesu "oni objekti koji po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili upotrebi efikasno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija donose u datim okolnostima očitu vojnu prednost", član 52(2) Dopunskog protokola I; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 53.

¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 57. V. takođe *Threat or Use of Nuclear Weapons*, Savetodavno mišljenje MSP, par. 78.

¹⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, fusnota 101.

¹⁹² V. Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 58; član 51(5)(b) Dopunskog protokola I.

¹⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 60.

¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 194.

¹⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 194, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 61.

¹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 55–67; Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 942; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 43, 56; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 180; član 85(3) Dopunskog protokola I.

2. Mens rea

100. Da bi zadovoljilo element *mens rea* koji se traži za zločin napada na civile, tužilaštvo mora da dokaže da je izvršilac za cilj napada hotimično uzeo civilno stanovništvo ili pojedinačne civile.¹⁹⁷ Koncept "hotimičnosti" obuhvata i direktnu i indirektnu nameru, to jest, koncept bezobzirnosti, a isključuje puki nemar.¹⁹⁸

101. Takođe se mora dokazati da je izvršilac bio svestan ili da je trebalo da bude svestan civilnog statusa napadnutih lica.¹⁹⁹ Međunarodno humanitarno pravo nalaže da se, u slučaju sumnje u pogledu statusa nekog lica, to lice smatra civilom.²⁰⁰ U kontekstu suđenja u krivičnom postupku, tužilaštvo je to koje mora da dokaže da "u datim okolnostima razumna osoba ne bi mogla da smatra da je lice na koje je izvršila napad bilo borac".²⁰¹ Namera da se civili uzmu za metu može se dokazati donošenjem zaključaka na osnovu neposrednih ili posrednih dokaza.²⁰² Žalbena veće je dalje bilo mišljenja da "[n]e postoji uslov da se namerava napad na neke *konkretne* civile, već je zabranjeno da se kao predmet napada uzme civilno stanovništvo kao takvo, kao i pojedinačni civili."²⁰³

D. Ubistvo

102. Osim gorenavedenih opštih uslova iz člana 3 i člana 5 Statuta, elementi zločina ubistva su sledeći:

- i. smrt žrtve;
- ii. smrt je posledica činjenja ili nečinjenja izvršioca; i

¹⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 270; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140; član 85(3)(a) Dopunskog protokola I.

¹⁹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 72. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 270; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 951; Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3474 (u vezi sa članom 85(3) Dopunskog protokola I).

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 55.

²⁰⁰ Član 50(1) Dopunskog protokola I. Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 1920, gde se objašnjava se da se prezumpcija civilnog statusa odnosi na "lica koja nisu počinila neprijateljske aktivnosti, ali čiji se status čini sumnjivim zbog okolnosti. Njih treba smatrati civilima te ih, shodno tome, ne treba napadati dok ne postanu dostupne nove informacije". V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 60.

²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 55. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 111; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 48.

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 66–67; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271.

²⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 271.

- iii. izvršilac je nameravao da žrtvu liši života, da je hotimično povredi ili joj nanese teške ozlede, i to s razumno mogućim znanjem da će smrt biti verovatna posledica tog napada.²⁰⁴

103. *Actus reus* ubistva iziskuje da smrt nekog lica nastupi usled činjenja ili nečinjenja izvršioca.²⁰⁵ Da bi se van razumne sumnje dokazalo da je neko lice ubijeno ne mora se pronaći telo žrtve.²⁰⁶ Smrt se može dokazati na osnovu posrednih dokaza, pod uslovom da je to jedini razuman zaključak koji je moguće izvesti iz tih dokaza.²⁰⁷

104. *Mens rea* ubistva uključuje i direktnu i indirektnu nameru. Za direktnu nameru potrebno je da izvršilac želi da njegovo činjenje ili nečinjenje za posledicu ima smrt žrtve, dok indirektna namera podrazumeva znanje izvršioca da će njegovo činjenje ili nečinjenje verovatno dovesti do smrti žrtve.²⁰⁸ Nehat i grubi nehat ne mogu se tumačiti kao indirektna namera.²⁰⁹

E. Istrebljivanje

105. Perišić se, na osnovu člana 5(b) Statuta (tačka 13), tereti za istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti.

106. Istrebljivanje je delo lišavanja života u velikim razmerama.²¹⁰ U praksi Međunarodnog suda dosledno je zauziman stav da, osim pitanja razmera, ubistvo i istrebljivanje imaju iste osnovne elemente.²¹¹ *Actus reus* uključuje "svaku radnju, propust ili kombinaciju radnji činjenja i nečinjenja koje neposredno ili posredno doprinose lišavanju života velikog broja osoba".²¹² On takođe

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 423.

²⁰⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 259.

²⁰⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 59; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 326; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 240.

²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 59; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 383–385; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 326–327; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 240; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 37.

²⁰⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 259; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 495; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 435.

²⁰⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 60; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 348; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 587. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 235–236; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 386.

²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, gde se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 516. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 190.

²¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 716; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 571; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 388. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 62. Za elemente ubistva v. gore, par. 102–104.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 189, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 389; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 229.

podrazumeva "podvrgavanj[e] velikog broja ljudi, odnosno sistematsk[o] podvrgavanj[e] određenog broja ljudi uslovima života koji će dovesti do njihove smrti".²¹³

107. Uslov da lišavanje života bude velikih razmera ne podrazumeva neki minimalni broj,²¹⁴ kao ni preciznu identifikaciju određenih imenovanih ili opisanih lica; dovoljno je dokazati da je lišavanje života vršeno u velikim razmerama.²¹⁵ Ocena o tome da li je ovaj uslov ispunjen mora se donositi od slučaja do slučaja, analizom svih relevantnih faktora.²¹⁶ Nije neophodno da tokom jednog incidenta, na ograničenom prostoru i unutar kratkog perioda dođe do brojnih lišavanja života. Zaključak se može temeljiti i na "zbiru odvojenih i nepovezanih događaja, odnosno na agregatnoj osnovi".²¹⁷ Pretresno veće dalje napominje da za dokazivanje elemenata zločina istrebljivanja nije potrebno da postoji "opsežna zamisao da se počini kolektivno ubistvo".²¹⁸

108. *Mens rea* istrebljivanja jeste da je "namjera optuženog da svojim radnjama ili propustima doprinese lišavanju života u velikim razmjerama ili podvrgavanju velikog broja ljudi odnosno sistematskom podvrgavanju određenog broja ljudi uslovima života koji će dovesti do njihove smrti".²¹⁹

F. Druga nehumana dela

109. Perišić se tereti za nehumana dela kao zločine protiv čovečnosti, kažnjive na osnovu člana 5(i) Statuta. U njih spadaju ozleđivanje i ranjavanje civila (tačke 3 i 7) i nanošenje teških ozleđa, ranjavanje i prisilno premeštanje (tačka 11).

110. "Druga nehumana dela" su kategorija zločina protiv čovečnosti, potvrđena kao sastavni deo međunarodnog običajnog prava.²²⁰ Ona funkcioniše kao rezidualna kategorija za teške zločine koji

²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 522.

²¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 471; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 516. Ilustracije radi, Pretresno veće u predmetu *Krajišnik* bilo je mišljenja da incidenti u kojima je manje od trideset ljudi lišeno života ispunjavaju uslov masovnih razmera, imajući u vidu date okolnosti, Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 720.

²¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 521; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 471.

²¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 63; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 391; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 573. Relevantni faktori obuhvataju "vrijeme i mjesto lišavanja života, izbor žrtava i način na koji su lišene života", Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 716. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1061.

²¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 63; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 391. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640.

²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 258–259. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 225.

²¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 522.

²²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 315. Zločin nehumanih dela obuhvaćen je sledećim instrumentima međunarodnog humanitarnog prava: članom 6(c) Nirnberške povelje, članom 5(c) Tokijske povelje i članom II(c) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta. Po tom osnovu su izricane osuđujuće presude. Žalbeno veće je takođe navelo da se "u mnogobrojnim međunarodnim dokumentima takođe zabranjuju nehumani i ponižavajući postupci", na primer, u ICCPR (Međunarodni pakt

inače nisu nabrojani u članu 5 Statuta, ali koji iziskuju dokazivanje istih elemenata iz uvodnog dela te odredbe.²²¹

111. Prema mišljenju Žalbenog veća, nanošenje teških telesnih ili duševnih ozleda predstavlja "nehumano delo" u smislu člana 5 Statuta.²²² Da bi se ustanovio *actus reus* "žrtvi mora [...] biti nanese teška povreda tjelesnog ili duševnog integriteta" i ta patnja mora biti posledica izvršiočevog čina.²²³ Težina patnje mora se ocenjivati od slučaja do slučaja, pri čemu dužnu pažnju treba posvetiti individualnim okolnostima.²²⁴

112. Uslov *mens rea* zločina nehumanih dela je zadovoljen ukoliko je u vreme činjenja ili nečinjenja izvršilac posedovao direktnu ili indirektnu nameru da tim činjenjem ili nečinjenjem nanese tešku fizičku ili duševnu patnju ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtve.²²⁵ Indirektna namera iziskuje da izvršilac zna da će njegovo činjenje ili nečinjenje verovatno imati za posledicu tešku duševnu ili telesnu patnju ili težak napad na ljudsko dostojanstvo i da se na to nije obazirao.²²⁶

113. U praksi Međunarodnog suda smatra se da prisilno premeštanje spada u "druga nehumana dela".²²⁷ Prisilno premeštanje podrazumeva prisilno raseljavanje lica s područja na kojem ona zakonito borave, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.²²⁸

114. *Actus reus* prisilnog premeštanja jeste prisilno raseljavanje lica unutar državnih granica.²²⁹ Element prisile kod raseljavanja znači da žrtve nemaju pravu mogućnost izbora u pogledu svog raseljavanja.²³⁰ Strah od nasilja, prinuda, zatočenje, psihički pritisak i druge slične okolnosti mogu stvoriti atmosferu u kojoj alternativa odlasku ne postoji, te one stoga predstavljaju prisilno raseljavanje ljudi.²³¹ U situacijama u kojima su žrtve pristale na premeštanje ili čak tražile da budu premeštene, taj pristanak "mora biti stvaran, što znači da je dat dobrovoljno i rezultat je slobodne

o građanskim i ljudskim pravima) i EKLJP, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, fusnota 649. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

²²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 152. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

²²² Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 239. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

²²³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 153. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

²²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 935; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 628; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 154; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 153.

²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 566; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 270.

²²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 723.

²²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

²³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

²³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281.

volje pojedinca, što se ocjenjuje s obzirom na prevladavajuće okolnosti.”²³² Shodno tome, pri oceni da li su raseljene žrtve stvarno mogle da biraju da li će ostati ili otići, presuditelj o činjenicama mora uzeti u obzir preovlađujuću situaciju i atmosferu, kao i sve relevantne okolnosti, a naročito ranjivost žrtava.²³³

115. Međunarodno pravo predviđa određene ograničene okolnosti u kojima je nedobrovoljno raseljavanje dopušteno iz humanitarnih razloga.²³⁴ Stoga, u slučajevima kada je raseljavanje dopušteno iz humanitarnih razloga, čin raseljavanja ne može da predstavlja *actus reus* prisilnog premeštanja.²³⁵ Međutim, raseljavanje iz humanitarnih razloga nije opravdano ako je humanitarna kriza koja je dovela do raseljavanja izazvana samim protivpravnim delovanjem optuženog.²³⁶

116. *Mens rea* prisilnog premeštanja zahteva nameru počinioca da raseli žrtve unutar važećih državnih granica.²³⁷ Nije nužno da izvršilac ima nameru da to raseljavanje bude trajno.²³⁸

G. Progoni

117. Perišić se, na osnovu člana 5(h) Statuta (tačka 12), tereti za progone na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi, kao zločin protiv čovečnosti, uključujući ubistvo, okrutno i nehumano postupanje i prisilno premeštanje.

118. Krivično delo progona sastoji se iz činjenja ili nečinjenja koji su:

(a) *de facto* diskriminacija i kojima se uskraćuje ili narušava neko fundamentalno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom (*actus reus*); i

(b) izvršeni hotimično, sa namerom diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi (*mens rea*).²³⁹

²³² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac* par. 229.

²³³ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 596.

²³⁴ Član 49(2) Ženevske konvencije IV, koji je merodavan za međunarodni oružani sukob, predviđa sledeće: “Okupirajuća sila može [...] da pristupi potpunoj ili delimičnoj evakuaciji određene okupirane oblasti ako to zahtevaju bezbednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi.” Slično tome, član 17 Dopunskog protokola II, koji je merodavan za nemeđunarodne oružane sukobe, predviđa da “[n]e može biti naređeno raseljavanje civilnog stanovništva iz razloga vezanih za sukob, osim ako to zahteva bezbednost tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi”. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 109.

²³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 286–287.

²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287.

²³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

²³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317.

²³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 327; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 185. Bez obzira na veznik “i” u tekstu člana 5(h) Statuta, u praksi Međunarodnog suda je ustalilo se da je svaki od navedena tri osnova (politički, rasni ili verski) sam po sebi dovoljan da bi se neki čin okvalifikovao kao progon, Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 713. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

119. Dela u osnovi zločina progona mogu uključivati dela navedena pod drugim potparagrafima člana 5 Statuta ili predviđena u drugim delovima Statuta,²⁴⁰ kao i druga dela koja nisu izričito pomenuta u Statutu.²⁴¹ Pretresno veće s tim u vezi napominje da u međunarodnom pravu delo u osnovi samo po sebi ne predstavlja zločin.²⁴² Međutim, nije svako delo kojim se uskraćuje ili povređuje neko fundamentalno pravo, a koje je počinjeno s potrebnom diskriminatornom namerom, dovoljno teško da predstavlja zločin progona kao zločin protiv čovečnosti.²⁴³ Da bi predstavljala progon, dela koja u Statutu nisu navedena kao zločin moraju biti podjednako teška kao zločini navedeni u članu 5 Statuta, bez obzira na to da li se posmatraju odvojeno ili povezano s drugim delima.²⁴⁴ Da bi se primenio kriterijum težine, ta dela treba analizirati s obzirom na njihov kontekst i kumulativni efekat.²⁴⁵

120. Prema praksi Međunarodnog suda, dela ubistva, okrutnog i nehumanog postupanja, kao i prisilnog premeštanja, za koja tužilaštvo optuženog tereti u tački 12 Optužnice, mogu da predstavljaju dela u osnovi zločina progona.²⁴⁶

121. *Mens rea* progona zahteva posebnu nameru diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.²⁴⁷ Ta namera mora biti usmerena protiv neke grupe, a ne pojedinca, i stoga *mens rea* jeste "posebna namjera da se nekom ljudskom biću nanese povreda zbog toga što pripada određenoj zajednici ili grupi".²⁴⁸ Ono po čemu se progon razlikuje od drugih zločina protiv čovečnosti jeste uslov da delo u osnovi bude počinjeno na diskriminatornoj osnovi.²⁴⁹ Ne postoji uslov da izvršilac poseduje "nameru progona" koja prevazilazi okvire diskriminatorne namere.²⁵⁰

122. Zaključak o postojanju diskriminatorne namere može da se izvede, na primer, iz diskriminatorne prirode napada koji je okarakterisan kao zločin protiv čovečnosti, pod uslovom da

²⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 219.

²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321–323.

²⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323.

²⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139.

²⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Šimić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321–323.

²⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321. Za primere dela koja nisu navedena u članu Statuta a za koja je konstatovano da su dovoljno teška da predstavljaju progon, s obzirom na njihov kontekst i kumulativni efekat, v. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 322–325; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 199.

²⁴⁶ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, 151–153, 155; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 188.

²⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 328; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

²⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 111; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 165.

²⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 115; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 607.

²⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 111; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 165.

okolnosti u kojima su počinjena navedena dela potkrepljuju postojanje takve namere.²⁵¹ Okolnosti koje mogu da se uzmu u obzir prilikom izvođenja zaključka o postojanju diskriminatorne namere obuhvataju “sistematski karakter zločina počinjenih nad nekom rasnom ili vjerskom grupom i opšti stav navodnog počinioca koji je vidljiv iz njegovog ponašanja”.²⁵² U principu, “zaključak o postojanju takve konkretne namere može da se izvede samo iz objektivnih činjenica i opšteg ponašanja optuženog uzetog u cjelini”.²⁵³

123. Tužilaštvo u tačkama 1, 5 i 9 tereti Perišića za zločin ubistva kao zločin protiv čovečnosti, a u tačkama 2, 6 i 10 kao kršenje zakona i običaja ratovanja, na osnovu člana 5, odnosno člana 3 Statuta.²⁵⁴ Zajednički član 3(1)(a) Ženevskih konvencija predviđa osnov za uključivanje ubistva u okviru člana 3 Statuta.²⁵⁵

H. Individualna krivična odgovornost

1. Odgovornost prema članu 7(1) Statuta - pomaganje i podržavanje

124. Tužilaštvo tereti Momčila Perišića da je pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje zločina navedenih u tačkama od 1 do 4 i od 9 do 13 Optužnice, na osnovu člana 7(1).²⁵⁶

125. Član 7(1) Statuta predviđa sledeće:

Lice koje je planiralo, podsticalo, naredilo, počinilo ili na drugi način pomoglo i podržalo planiranje, pripremu ili izvršenje krivičnog dela navedenog u članovima 2 do 5 ovog Statuta individualno je odgovorno za to krivično delo.

(a) Pomaganje i podržavanje

(i) Actus reus

126. “Pomaganje i podržavanje” sastoji se od činjenja ili nečinjenja čiji je cilj pružanje praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške izvršiocima zločina, koje znatno utiče na izvršenje

²⁵¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 131, 146; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, 184.

²⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

²⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 715.

²⁵⁴ Optužnica, str. 14, 17, 21.

²⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 136, 419–420; Odluka po Žalbi na nadležnost Suda u predmetu *Tadić* iz oktobra 1995. godine, par. 87, 89; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 344; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 43; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 52. Zajednički član 3: “Zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mestu [...]: (a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, *naročito sve vrste ubistva, osakaćenja, svireposti i mučenja*” (naglasak dodat).

²⁵⁶ Optužnica, str. 14, 21.

zločina.²⁵⁷ Žalbeno veće je izričito navelo da "konkretna usmjerenost" nije element koji se traži za *actus reus* pomaganja i podržavanja.²⁵⁸ Nije potrebno da postoji uzročno-posledična veza između ponašanja pomagača i podržavaoca i činjenja krivičnog dela ili da je takvo ponašanje bilo uslov koji je prethodio počinjenju krivičnog dela.²⁵⁹ *Actus reus* pomaganja i podržavanja u krivičnom delu može se izvršiti pre, tokom ili nakon činjenja glavnog zločina,²⁶⁰ i to na mestu udaljenom od onog na kojem je počinjen glavni zločin.²⁶¹

127. Pomagač i podržavalac je uvek saučesnik u zločinu koji je izvršilo drugo lice, glavni izvršilac.²⁶² Da bi optuženi snosio odgovornost za pomaganje i podržavanje, zločin u osnovi na kraju mora počiniti glavni izvršilac. Međutim, nije neophodno da taj glavni izvršilac bude identifikovan ili izveden pred sud, čak ni u slučajevima zločina koji iziskuju posebnu nameru.²⁶³ Takođe nije neophodno da glavni izvršilac bude svestan da pomagač i podržavalac doprinosi zločinu.²⁶⁴

128. Utvrđivanje da li neko ponašanje suštinski doprinosi činjenju zločina zahteva istragu zasnovanu na činjenicama.²⁶⁵ Žalbeno veće je utvrdilo da se uslovi za *actus reus* pomaganja i podržavanja mogu ispuniti ukoliko je komandant dozvolio da se sredstva pod njegovom kontrolom, uključujući ljudstvo, upotrebe kako bi se omogućilo činjenje zločina.²⁶⁶ Osim toga, ukoliko je pomagač i podržavalac svesno doprineo činjenju zločina, činjenica da se njegovo ponašanje svodilo samo na "rutinske dužnosti" ne oslobađa ga krivice.²⁶⁷

(ii) Mens rea

²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 321; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. Za temeljnu analizu elementa *actus reus* pomaganja i podržavanja v. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 192–235.

²⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159. Žalbeno veće u predmetu *Blagojević i Jokić* bilo je mišljenja da "konkretna usmjerenost" nije uvek bila element *actus reus* pomaganja i podržavanja i da se to može objasniti činjenicom da je "takva ocjena često implicitno obuhvaćena ocjenom da je optuženi glavnom počinio pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela", s obzirom na to da, "u mjeri u kojoj je konkretna usmjerenost implicitno sadržana u *actus reus* pomaganja i podržavanja, [...] kada je optuženi svjesno učestvovao u počinjenju krivičnog djela i kada je njegovo učestvovanje znatno uticalo na počinjenje tog krivičnog djela, činjenica da se njegovo učestvovanje svodilo samo na 'rutinske dužnosti' optuženog ne oslobađa krivice", Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 182, 185–189.

²⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127, 134; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482.

²⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

²⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

²⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

²⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 92.

²⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 94.

²⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 134.

²⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 137, 138, 144.

²⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189.

129. Element svesti koji se traži za pomaganje i podržavanje jeste znanje da izvršena dela doprinose činjenju konkretnog zločina glavnog izvršioca.²⁶⁸ Pomagač i podržavalac mora biti svestan "bitnih obeležja" zločina koji je počinio glavni izvršilac, uključujući njegovo stanje svesti.²⁶⁹ Međutim, ne traži se da pomagač i podržavalac *deli* traženu *mens rea* takvog zločina.²⁷⁰

130. Kao što je Žalbeno veće više puta potvrdilo:

[N]ije nužno da pomagač i podržavalac zna bilo za konkretno krivično djelo koje je bilo namjeravano ili za ono koje je doista i počinjeno. Ako je svjestan da će neko od više krivičnih djela vjerovatno biti počinjeno, a onda se jedno od tih krivičnih djela i počinio, on je namjeravao da olakša počinjenje tog krivičnog djela i kriv je kao pomagač i podržavalac.²⁷¹

131. Pored toga, Žalbeno veće je nedavno podsetilo da je odbacilo jedan viši zahtev za element *mens rea* pomaganja i podržavanja, naime, tvrdnju da pomagač i podržavalac mora imati nameru da pomogne.²⁷²

132. U slučajevima zločina koji uključuju posebnu nameru, pomagač i podržavalac mora znati za posebnu nameru glavnog izvršioca.²⁷³

(iii) Nečinjenje

133. Kao što je već navedeno, *actus reus* u izvesnim okolnostima može poprimiti oblik nečinjenja.²⁷⁴ Žalbeno veće je dosledno isticalo da krivična odgovornost nekog optuženog prema članu 7(1) može da proistekne iz nečinjenja, ukoliko postoji zakonska obaveza da se deluje.²⁷⁵ Žalbeno veće u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* nedavno je konstatovalo da je Pretresno veće u tom

²⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 56; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura* i drugi, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

²⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 221. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. Nije potrebno da optuženi zna za tačan zločin koji je glavni izvršilac nameravao i počinio, v. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50.

²⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 221 (naglasak dodat).

²⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 246; Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 122.

²⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 222.

²⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140–141.

²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47, 663.

²⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 134–135; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 274; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 175; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47, 663–664; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482. Što se tiče zakonske obaveze da se deluje, Žalbeno veće je, na primer, bilo mišljenja da kršenje zakonske obaveze propisane zakonima i običajima ratovanja povlači individualnu krivičnu odgovornost, Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 93–94, 151.

predmetu "ispravno razmotrilo pomaganje i podržavanje nečinjenjem kao priznati vid odgovornosti u nadležnosti Međunarodnog suda".²⁷⁶

134. Uslovi za elemente *actus reus* i *mens rea* koje treba ispuniti da bi se izrekla osuđujuća presuda za pomaganje i podržavanje nečinjenjem isti su kao za pomaganje i podržavanje nekom aktivnom radnjom.²⁷⁷ Iz toga sledi da je uslov za element *actus reus* ispunjen kad se ustanovi da je u okolnostima datog predmeta cilj propusta da se ispuni zakonska obaveza bio da se pomogne, ohrabri ili pruži moralna podrška izvršiocima zločina i da je imao značajan uticaj na izvršenje tog zločina.²⁷⁸ Što se tiče elementa *mens rea*, "[p]omagač i podržavatelj mora znati da njegov propust pomaže u počinjenju krivičnog djela glavnog počinioca i mora biti svjestan osnovnih obilježja krivičnog djela koje je, konačno, počinio glavni počinitelj".²⁷⁹

135. Žalbena veće je bilo mišljenja da taj oblik odgovornosti nužno i implicitno iziskuje da je optuženi morao biti u mogućnosti da deluje, to jest da "su optuženom bila na raspolaganju sredstva kojima je mogao da izvrši [svoju zakonsku] dužnost".²⁸⁰

(iv) "Prećutno odobravanje i ohrabrivanje"

136. Optuženi može da snosi krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje "ako je dokazano da je njegovim postupcima ostvareno prećutno odobravanje i ohrabrivanje krivičnog djela i da je on njima u znatnoj mjeri doprinio krivičnom djelu".²⁸¹ Žalbena veće u predmetu *Brđanin* napravilo je razliku između pomaganja i podržavanja nečinjenjem i pomaganja i podržavanja prećutnim odobravanjem i ohrabrivanjem.²⁸² Krivična odgovornost za "prećutno pomaganje i ohrabrivanje" ne temelji se na obavezi delovanja, već na "ohrabrenju i podršci glavnim izvršiocima krivičnog djela koji mogu proizići iz nečinjenja".²⁸³ U slučajevima kad je konstatovana krivična odgovornost, optuženi je bio na položaju vlasti u odnosu na glavnog izvršioca i bio je prisutan na mestu zločina. Na osnovu te kombinacije moglo se zaključiti da se to što nije intervenisao moglo smatrati prećutnim odobravanjem i ohrabrivanjem.²⁸⁴ Doprinos optuženog ne mora biti opipljiv i njegovo

²⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 135.

²⁷⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 81, 93–94, 146, 156; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 274.

²⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146.

²⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, 146.

²⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 154.

²⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 273. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201–202; Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706.

²⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 273–274; Drugostepena presuda u predmetu *Niagerura i drugi*, par. 338. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 706.

²⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 273. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201–202, gde je potvrđena Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 202; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 705.

²⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 273; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 200; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 207–209.

prisustvo ne mora biti *conditio sine qua non* činjenja zločina od strane glavnog izvršioca, pod uslovom da je on svestan mogućih posledica svog prisustva na činjenje zločina.²⁸⁵

2. Odgovornost prema članu 7(3) Statuta – odgovornost nadređenog

137. Tužilaštvo Momčila Perišića tereti odgovornošću nadređenog na osnovu člana 7(3) Statuta jer je propustio da spreči ili kazni svoje podređene, uključujući vojna lica, pripadnike Vojske Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS) i Srpske vojske Krajine (dalje u tekstu: SVK), zbog činjenja zločina navedenih u tačkama od 1 do 13 Optužnice.

138. Član 7(3) Statuta Međunarodnog suda glasi kako sledi:

Činjenica da je neko od dela navedenih u članovima 2 do 5 ovog Statuta počinio podređeni ne oslobađa njegovog nadređenog krivične odgovornosti ako je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema da počinji takva dela ili da ih je već počinio, a nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni počinioce.

Član 7(3) Statuta primenjuje se na sva dela koja se pominju u članovima od 2 do 5 Statuta i važi i za međunarodne i za nemeđunarodne oružane sukobe.²⁸⁶ Odgovornost nadređenog važi za sve nadređene na svim nivoima.²⁸⁷ Tu takođe spada, na primer, odgovornost za vojnike koji su privremeno dodeljeni nekom vojnom starešini,²⁸⁸ ukoliko su ti vojnici u vreme činjenja zločina kojima se optuženi tereti u optužnici bili pod efektivnom kontrolom tog starešine.²⁸⁹ Osim toga, “činjenje” od strane podređenog, u smislu upotrebljenom u članu 7(3), mora se šire tumačiti tako da obuhvata sve vidove odgovornosti navedene u članu 7(1).²⁹⁰ Da bi nadređeni snosio odgovornost prema članu 7(3) Statuta nije potrebno da zna tačan identitet podređenih koji su počinili zločin.²⁹¹

139. U vezi s prirodom odgovornosti nadređenog prema međunarodnom pravu, ovo Pretresno veće se slaže s Pretresnim većem iz predmeta *Halilović*, koje je, nakon što je detaljno analiziralo razvoj pojma komandne odgovornosti kako bi utvrdilo njenu prirodu, konstatovalo da “komandna odgovornost jeste odgovornost za nečinjenje” kad je reč o sprečavanju ili kažnjavanju zločina

²⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201, gde je potvrđena Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 200–201.

²⁸⁶ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 31.

²⁸⁷ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 398.

²⁸⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 399.

²⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 399, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 197–198, 256.

²⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 485–486; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280–282.

²⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 287; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 56; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 305. Žalbena veće je bilo mišljenja da se, “bez obzira na stepen preciznosti koji se traži za identifikovanje podređenih krivih za zločine, u svakom slučaju mora utvrditi samo njihovo postojanje. Ako se to ne učini, ne može se govoriti o individualnoj krivičnoj odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta”, Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 35.

podređenih,²⁹² kao i da težina koju treba pridati tom nečinjenju nadređenog treba da bude srazmerna težini zločina podređenog.²⁹³

(a) Elementi odgovornosti nadređenog

140. Prema uvreženoj praksi Međunarodnog suda, da bi se nadređeni smatrao odgovornim prema članu 7(3) Statuta moraju biti ustanovljeni sledeći elementi:

- i. postojanje odnosa nadređeni-podređeni;
- ii. činjenica da je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da će krivično delo biti počinjeno ili da je već počinjeno; i
- iii. činjenica da nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mere da spreči krivično delo ili kazni izvršioca tog dela.²⁹⁴

(i) Odnos nadređeni-podređeni

141. Komandni položaj nadređenog u odnosu na izvršioca zločina čini pravni osnov dužnosti komandanta da deluje kako bi sprečio svoje podređene u činjenju zločina ili ih kaznio za njih, kao i logične odgovornosti ukoliko to ne učini.²⁹⁵

142. Postojanje odnosa nadređeni-podređeni zavisi od sledeća dva faktora: i) da li su u vreme činjenja zločina²⁹⁶ izvršiooci bili podređeni nadređenom i ii) da li je nadređeni vršio efektivnu kontrolu nad njima.²⁹⁷

143. Subordinacija ne mora da bude direktna ili formalna.²⁹⁸ Nadređeni se može smatrati odgovornim na osnovu člana 7(3) bez obzira na to da li je on *de jure* ili *de facto* komandant, dok god je, po prirodi svog položaja, bio “na višem mjestu u formalnoj ili neformalnoj hijerarhiji u odnosu na počinioaca”²⁹⁹ i vršio efektivnu kontrolu nad takvim podređenim.³⁰⁰

²⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 75, 191. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 293.

²⁹³ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 54. “[T]ežina propusta da se spriječi ili kazni djelimično zavisi od težine krivičnih djela podređenih koja leže u osnovi”, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 741.

²⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 484. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 280.

²⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191.

²⁹⁶ V. Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 51.

²⁹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

²⁹⁸ *Ibid.*

²⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193, 195. Shodno tome, nadređeni koji ima *de jure* nadležnost, ali ne i efektivnu kontrolu nad svojim podređenima, ne snosi krivičnu odgovornost na osnovu doktrine odgovornosti nadređenog, dok *de facto* nadređeni koji nije formalno imenovan ili postavljen, ali u stvarnosti ima efektivnu kontrolu nad izvršiocima krivičnih dela snosi krivičnu odgovornost ukoliko je propustio da spreči ili kazni takvo kažnjivo ponašanje, v. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 363; predmet *Visoka Komanda*, str. 543–544.

³⁰⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192–198.

144. Efektivna kontrola je definisana kao stvarna mogućnost nadređenog da spreči ili kazni kriminalno ponašanje svojih podređenih. Bez obzira na to kako se vrši ta kontrola, to je prag koji treba dostići da bi se ustanovilo postojanje odnosa nadređeni-podređeni u smislu člana 7(3).³⁰¹

145. S pravnog stanovišta, nebitno je da li efektivna kontrola od nadređenog do podređenih izvršilaca ide preko drugih podređenih koji su posrednici. Isto tako, nebitno je da li je utvrđeno da je podređeni učestvovao u zločinima putem posrednika, sve dok je njegova krivična odgovornost ustanovljena van razumne sumnje.³⁰²

146. Žalbeno veće u predmetu *Čelebići* bilo je mišljenja da sud može pretpostaviti da posedovanje *de jure* vlasti nad nekim podređenim može da ima za posledicu efektivnu kontrolu, osim ako se ne predoči dokaz o suprotnom. Međutim, kao što je objasnilo Žalbeno veće u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*:

Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići* nije prebacilo teret dokazivanja na drugu stranu. Ono je naprosto potvrdilo da *de jure* vlast *prima facie* predstavlja razumnu osnovu za pretpostavku da je optuženi vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima. Prema tome, teret dokazivanja van razumne sumnje da je optuženi vršio efektivnu kontrolu nad svojim podređenima na kraju leži na tužiocu.³⁰³

147. Saradnja sama po sebi i/ili puka mogućnost da se utiče na podređene nisu dovoljne da bi se ustanovilo postojanje efektivne kontrole.³⁰⁴

148. Pokazatelji efektivne kontrole više su stvar dokaza nego prava³⁰⁵ i “ograničeni su na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinitelaca kada je to primjereno”.³⁰⁶ U faktore koji ukazuju na to da je neko lice bilo na položaju vlasti i imalo efektivnu kontrolu mogu spadati procedura primenjena prilikom imenovanju optuženog,³⁰⁷ njegov službeni položaj,³⁰⁸ njegova mogućnost da izdaje naređenja i to da li su ona u stvarnosti izvršavana,³⁰⁹ ovlašćenje za izdavanje naređenja za borbena dejstva i za prepotčinjavanje

³⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

³⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20.

³⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 21. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 91–92; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 85.

³⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 214.

³⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 254; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73–74.

³⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69; v. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

³⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 58.

³⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 58; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 418. Žalbeno veće je prihvatilo da *de jure* položaj nekog nadređenog *prima facie* može biti pokazatelj efektivne kontrole ukoliko se ne predoči dokaz o suprotnom, v. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 91.

³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 256; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 207; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69, gde je Žalbeno veće prihvatilo “žaliočev argument da je za utvrđivanje postojanja efektivne kontrole u vrijeme počinjenja zločina od strane podređene osobe nužan dokaz ne samo o tome da je optuženi bio u mogućnosti da izdaje naređenja, nego i da su ta naređenja zaista bila i poštovana”. V. takođe Drugostepena presuda u

jedinica,³¹⁰ raspoloživost materijalnih i ljudskih resursa,³¹¹ ovlaštenje da izriče disciplinske mere,³¹² ovlaštenje da unapredi, razaluje ili razreši dužnosti pojedine vojnike,³¹³ kao i mogućnost da podređene zastrašivanjem nagna na poslušnost.³¹⁴ Žalbena veće u predmetu *Orić* bilo je mišljenja da se nestabilno ponašanje podređenog ne može uzeti u obzir ako je ustanovljeno da je postojao odnos nadređeni-podređeni. Međutim, ukoliko postojanje takvog odnosa nije jasno, onda nestabilno ponašanje podređenog može biti relevantno za utvrđivanje pitanja da li je nadređeni imao efektivnu kontrolu nad njim.³¹⁵

(ii) Element svesti: "Znao je ili je bilo razloga da zna"

149. Član 7(3) Statuta ne predviđa objektivnu odgovornost nadređenog koji je propustio da spreči svoje podređene da čine zločine ili da ih kazni za njih.³¹⁶ U stvari, nadređeni snosi individualnu krivičnu odgovornost ukoliko je dokazano da je: (i) nadređeni stvarno znao da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine zločine za koje je nadležan Međunarodni sud ili je (ii) nadređeni imao informacije koje bi ga, u najmanju ruku, upozorile na rizik od takvih krivičnih dela i ukazale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili takve zločine ili su se spremali da ih počine.³¹⁷ Žalbena veće je nedavno naglasilo da "nije nužno da je optuženi imao istu namjeru kao i izvršilac krivičnog djela".³¹⁸ Pri oceni elementa svesti koji se traži prema članu 7(3), Pretresno veće treba da uzme u obzir konkretne okolnosti predmeta.³¹⁹

a. Stvarno znanje

predmetu *D. Milošević*, par. 280; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 199; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421.

³¹⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 393–397.

³¹¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 497.

³¹² V. Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 406, 408; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 767.

³¹³ V. Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 411, 413; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 767.

³¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Tamba Brima i drugi*, par. 788.

³¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 159.

³¹⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239.

³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 223. Nije neophodno da je optuženi imao istu nameru kao izvršilac, Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 865.

³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 280.

³¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 28, fusnota 77. Žalbena veće je bilo mišljenja da "procjenu elementa svijesti koji se traži članom 7(3) Statuta valja načiniti imajući u vidu specifične okolnosti svakog slučaja, uzimajući u obzir specifičnu situaciju dotičnog nadređenog u datom trenutku", Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239. V. takođe komentar KMP na član 6 Nacrta kodeksa KMP o zločinima protiv mira i bezbednosti čovečanstva: "Član 6 daje dva kriterijuma za utvrđivanje da li se nadređeni ima smatrati krivično odgovornim za krivično ponašanje podređenog. Kao prvo, nadređeni je morao znati ili je bilo razloga da zna u tadašnjim okolnostima da podređeni čini ili se sprema da počini krivično djelo. Taj kriterijum pokazuje da nadređeni može imati *mens rea* koja se traži za krivičnu odgovornost u dva različita slučaja. U prvom slučaju, komandant ima stvarno znanje da njegov podređeni čini ili se sprema da počini krivično djelo. [...] U drugom slučaju, on ima dovoljno relevantnih informacija iz kojih može zaključiti, u tadašnjim okolnostima, da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine krivično djelo", Izveštaj KMP, str. 37–38, citiran u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 234.

150. Stvarno znanje nadređenog da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine neki zločin ne može uzeti kao prezumpcija, ali se može ustanoviti na osnovu neposrednih ili posrednih dokaza.³²⁰ Faktori koje Pretresno veće uzima u obzir uključuju, između ostalog, broj, vrstu i opseg protivpravnih dela, period tokom kojeg su počinjena, broj i vrstu snaga i logistike koji su u njima učestvovali, geografsku lokaciju, pitanje da li su takva dela bila rasprostranjena, taktički tempo operacija, *modus operandi* sličnih protivpravnih dela, starešine i osoblje koji su učestvovali u tim delima i mesto na kojem se nadređeni tada nalazio.³²¹ Pri oceni stvarnog znanja nadređenog o tim zločinima mogu se uzeti u obzir fizička blizina ili udaljenost od lica mesta.³²²

b. “Bilo je razloga da zna”

151. Ukoliko je, u odsustvu stvarnog znanja, neki optuženi raspolagao informacijama koje su bile dovoljno alarmantne da ga upozore na to da njegovi podređeni čine ili se spremaju da počine zločine, smatraće se da je "bilo razloga da zna".³²³

152. Te informacije morale su biti dostupne nadređenom, ali se ne traži da se on zaista upoznao s njima.³²⁴ Pored toga, one ne moraju biti detaljne. Čak i uopštene informacije koje bi upozorile nadređenog na moguća protivpravna dela njegovih podređenih dovoljne su da se on smatra obaveznim da deluje.³²⁵ Nije neophodno da nadređeni bude obavešten o “znatnom riziku” da će njegovi podređeni počiniti zločine,³²⁶ traži se da je posedovao informacije koje su dovoljno alarmantne da bi opravdavale dalju istragu.³²⁷ Valja napomenuti da nadređeni ne može da snosi krivičnu odgovornost zato što se nije postarao da dođe do saznanja o delima svojih podređenih, osim ako mu nisu bile na raspolaganju dovoljno alarmantne informacije.³²⁸

153. Žalbeno veće je takođe bilo mišljenja da stvarno znanje nadređenog o zločinima koje je prethodno počinila grupa podređenih i njegov propust da ih kazni sami po sebi nisu dovoljni da se

³²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 368; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 94; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 278; Prvostepena presuda u predmetu *Krdžević*, par. 94; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427.

³²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427.

³²² V. Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 80.

³²³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298–299; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 27, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 383; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62, gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 241.

³²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239.

³²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 28. U Komentaruz Dopunski protokol I pominju se “izveštaji upućeni (nadređenom) [...] taktička situacija, stepen obučenosti i uvježbanosti podređenih oficira i njihovih vojnika, te njihova *svojstva ličnosti*” kao moguće informacije o kojima govori član 86(2) Dopunskog protokola I, Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238 (naglasak dodat), gde se poziva na Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3545.

³²⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 304.

³²⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298.

zaključiti da je taj starešina znao da će isti ti izvršioци počiniti slična krivična dela. Međutim, u zavisnosti od okolnosti predmeta, takav propust može biti relevantan za utvrđivanje pitanja da li je "nadređeni posjedovao informacije koje su bile dovoljno alarmantne da ga upozore na rizik da bi njegovi podređeni mogli kasnije izvršiti slična djela i da opravdaju daljnju istragu".³²⁹ Žalbeno veće je dalje istaklo "da će propust nadređenog da kazni za zločin o kojem ima stvarna saznanja podređeni vjerovatno shvatiti barem kao prihvatanje takvog ponašanja, ako ne i poticanje na takvo ponašanje, što ima za posljedicu povećanje rizika da će biti počinjeni novi zločini".³³⁰

(iii) Propust da spreči ili kazni

154. Član 7(3) sadrži dve jasno određene i odvojene pravne obaveze: (i) obavezu da spreči činjenje zločina i (ii) obavezu da kazni izvršioce zločina.³³¹ Dužnost da spreči nastaje onda kad nadređeni dođe do stvarnog ili izvedenog znanja o tome da se činjenje zločina sprema ili da je njegovo činjenje u toku.³³² Dužnost da kazni nastaje onda kad nadređeni dođe do potrebnog znanja tek posle činjenja zločina.³³³ Propust da se preduzmu nužne i razumne mere da se spreči neki zločin za koji je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna ne može se nadoknaditi samo tako što će se podređeni naknadno kazniti za činjenje tog zločina.³³⁴

155. Iako su ovlašćenja i dužnosti civilnih i vojnih predstavnika neke države ustanovljeni nacionalnim zakonima te države, dužnost nadređenog da deluje pretresno veće mora da oceni na osnovu međunarodnog prava.³³⁵ Prema tome, nadređeni se ne može pozvati na nacionalne zakone kako bi bio oslobođen dužnosti da deluje kojoj podleže na osnovu međunarodnog prava.

a. Dužnost da spreči

³²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 232. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 406; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 96.

³²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 30. Prema navodima Žalbenog veća, konstatacija da "propust nadređenog da kazni za zločin za koji zna automatski predstavlja dovoljno alarmantne informacije prema standardu 'bilo je razloga da zna', bez obzira na okolnosti predmeta", predstavlja grešku u primeni prava, Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 31.

³³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 30.

³³¹ Propust da se kazni i propust da se spreči tiču se različitih zločina počinjenih u različito vreme: propust da se kazni tiče se zločina koje su podređeni već počinili, dok se propust da se spreči tiče budućih zločina podređenih, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 445–446.

³³² V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 445–446.

³³³ *Ibid.*

³³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 336. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 126.

³³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 137–138, gde se poziva na Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3537 (u vezi sa članom 86 Dopunskog protokola I).

156. Nadređeni podleže dužnosti da spreči zločine u svim fazama pre nego što podređeni počini zločin, ukoliko je znao ili je bilo razloga da zna da se sprema činjenje tog zločina.³³⁶

157. Opseg dužnosti da spreči zavisi od materijalnih mogućnosti nadređenog da interveniše u nekoj konkretnoj situaciji.³³⁷ Pri utvrđivanju individualne odgovornosti nadređenih, vojni tribunali osnovani nakon Drugog svetskog rata uzimali su u obzir faktore kao što su, između ostalog, propust nadređenog da dođe do izveštaja o tome da su vojna dejstava izvedena u skladu s međunarodnim pravom,³³⁸ da izda naređenja s ciljem da relevantnu praksu uskladi s pravilima ratovanja,³³⁹ da preduzme disciplinske mere kako bi snage pod svojom komandom sprečio u činjenju zverstava,³⁴⁰ da protestuje protiv kriminalnog postupanja ili da ga kritikuje³⁴¹ i da od nadređenih vlasti zahteva da se smesta preduzmu odgovarajući koraci.³⁴² U Tokijskoj presudi je konstatovano da se dužnost nadređenog ne može izvršiti izdavanjem rutinskih naređenja, već da može biti potrebno preduzimanje aktivnijih koraka.³⁴³

b. Dužnost da kazni

158. Dužnost da kazni uključuje, u najmanju ruku, obavezu da se istraže mogući zločini kako bi se ustanovilo činjenično stanje (ili da se naloži takva istraga).³⁴⁴ Ukoliko nadređeni, nakon što je ustanovio činjenično stanje, nema ovlašćenja da sam kazni izvršioce, on je obavezan da te zločine prijavi nadležnim organima.³⁴⁵ Nadređeni ima obavezu da preduzme aktivne korake i obezbedi da

³³⁶ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 445; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 416.

³³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

³³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153. V. takođe predmet *Hostage*, str. 1290.

³³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374. V. takođe predmet *Hostage*, str. 1311.

³⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374. V. takođe Tokijska presuda, str. 452.

³⁴¹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374. V. takođe predmet *Visoka Komanda*, str. 623.

³⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374. V. takođe Tokijska presuda, str. 447–448.

³⁴³ Tokijska presuda, str. 452: "Dužnost vojnog komandanta u takvim okolnostima nije ispunjena pukim izdavanjem rutinskih naređenja [...] Njegova je dužnost da preduzima korake i izdaje naređenja kojima će sprečiti činjenje ratnih zločina i da se lično uveri da su ta naređenja izvršena."; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

³⁴⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 418; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 568; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529.

³⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 182, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97, 100; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 568; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 446. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 418; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 335; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376. Vojni starešina obično je dužan samo da pokrene istragu, v. Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3562 (u vezi sa članom 87(2) Dopunskog protokola I). Osim toga, Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* navelo je da je dužnost starešine da izvesti nadležne organe konkretno propisana članom 87(1) Dopunskog protokola I, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69.

se izvršio izvedu pred lice pravde.³⁴⁶ S tim u vezi može biti relevantno koliko je istraga bila temeljna i da li je nadređeni tražio da mu se podnese izveštaj o datom incidentu.³⁴⁷

159. Od nadređenog se traži da preduzme "važan korak u disciplinskom postupku".³⁴⁸ Međutim, on ne mora da bude taj koji izriče kaznu, već "svoju dužnost da kazni može ispuniti tako što će podnijeti krivičnu prijavu nadležnim organima".³⁴⁹ Konačno, nadređeni je dužan da primeni sve mere raspoložive u datim okolnostima.³⁵⁰

c. Nužne i razumne mere

160. Dužnost nadređenog da preduzme nužne i razumne mere kako bi sprečio ili kaznio temelji se na posedovanju efektivne kontrole. Iz toga proizlazi da je nebitno da li je nadređeni "formalnopravno bio u mogućnosti" da preduzme takve mere ukoliko je dokazano da je imao stvarnu mogućnost da deluje, to jest, efektivnu kontrolu.³⁵¹ Utvrđivanje šta predstavlja "nužne i razumne mere" za sprečavanje činjenja zločina ili kažnjavanje njihovih izvršilaca nije pitanje materijalnog prava nego dokazivanja i zavisi od okolnosti svakog konkretnog slučaja.³⁵² Ne traži se da nadređeni učini nemoguće, on će se smatrati odgovornim ako nije preduzeo mere koje su "u granicama njegovih materijalnih mogućnosti".³⁵³ Žalbeno veće je bilo mišljenja da su nužne mere "one odgovarajuće mere koje nadređeni treba da preduzme da bi ispunio svoju obavezu (i koje pokazuju da je on stvarno pokušao da spreči ili kazni)", a da su razumne mere "one koje objektivno spadaju u okvir stvarnih ovlašćenja nadređenog".³⁵⁴ To da li su mere bile disciplinske, kaznene ili kombinacija jednih i drugih mera ne određuje samo po sebi da li je nadređeni ispunio svoju

³⁴⁶ V., na primer, predmet *Visoka Komanda*, str. 623.

³⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376. Kad je reč o nastojanjima starešine da istraži zločine, podrazumeva se da ona moraju biti takva da ispunjavaju kriterijum "neophodnih i razumnih mera" u smislu člana 7(3), v., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 488–495. Dalje smernice u vezi s dužnošću da kazni sadrži član 87(3) Dopunskog protokola I, koji iziskuje da vojni starešina koji je svestan da su njegovi podređeni prekršili Ženevske konvencije ili Protokol, "ako je [potrebno], pokrene disciplinski ili kazneni postupak" protiv njih. Komentar MKCK uz Dopunski protokol I sugeriše da takav postupak može da uključuje obaveštavanje nadređenih o situaciji: "sastavljanje izveštaja u slučaju kršenja, [...] predlaganje kaznenih mera nadređenom kao osobi s disciplinskim ovlašćenjima ili, ukoliko se radi o nekome ko i sam ima takva ovlašćenja, njihovu primenu u okviru nadležnosti i, naposljetku, ukoliko je nužno, prosleđivanje predmeta pravosudnom organu zajedno s činjeničnim dokazima do kojih se došlo", Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3562 (u vezi sa članom 87(2) Dopunskog protokola I).

³⁴⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 316.

³⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154.

³⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 95; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 76.

³⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 76. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 415.

³⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 33, 142. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72, 417; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 394.

³⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417, gde se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 395.

³⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63.

dužnost.³⁵⁵ Ono što je relevantno jeste da li je nadređeni radi kažnjavanja izvršilaca preduzeo mere koje su u okolnostima do tog slučaja bile " nužne i razumne".³⁵⁶

³⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 33.

³⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 142.

III. OPŠTI PREGLED DOGAĐAJA U HRVATSKOJ I BIH OD 1990. DO 1995. GODINE

161. U ovom delu Presude ukratko se izlaže kontekst sukoba u SFRJ.

162. Pre raspada, SFRJ se sastojala od šest republika: Bosne i Hercegovine (BiH), Hrvatske, Makedonije, Crne Gore, Srbije i Slovenije, kao i dve autonomne pokrajine, Kosova i Vojvodine.³⁵⁷ Nakon smrti Josipa Broza Tita 4. maja 1980. godine, jednopartijska savezna država bivala je sve manje jedinstvena.³⁵⁸ Krajem osamdesetih godina, Savez komunista je izgubio vodeću političku ulogu. U junu 1991. počeo je raspad SFRJ. Dana 25. juna 1991. godine Slovenija i Hrvatska proglasile su nezavisnost od SFRJ, usled čega je izbio rat.³⁵⁹ Sukobi u Sloveniji su se okončali, ali su okršaji u Hrvatskoj eskalirali u pravi rat već u leto 1991. godine. Godine 1992. izbio je sukob i u BiH.³⁶⁰

A. Hrvatska

163. U aprilu i maju 1990. godine održani su višestranački izbori na kojima je Srpska demokratska stranka (dalje u tekstu: SDS) došla na vlast u opštinama Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Glina, Korenica, Knin, Obrovac i Vojnić.³⁶¹ U julu 1990. godine u Srbu, severno od Knina, osnovana je Srpska skupština koja je proglasila suverenitet i autonomiju srpskog naroda u Hrvatskoj.³⁶² Srpsko nacionalno veće, izvršni organ te Srpske skupštine, pozvalo je na održavanje referenduma o autonomiji Srba u Hrvatskoj³⁶³ i on je održan od 19. avgusta 1990. do 2. septembra 1990. godine. Na njemu je 97,7% glasača glasalo za autonomiju.³⁶⁴ Dana 21. decembra 1990. godine formirana je Srpska Autonomna Oblast (dalje u tekstu: SAO) Krajina.³⁶⁵

164. Dana 12. maja 1991. godine u SAO Krajini je održan referendum o tome da li su ljudi za “prisajedinjenje SAO Krajine Republici Srbiji i za to da Krajina ostane u Jugoslaviji sa Srbijom,

³⁵⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 1.

³⁵⁸ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, str. 7.

³⁵⁹ DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 16.

³⁶⁰ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, str. 16; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 30–32.

³⁶¹ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 123.

³⁶² Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 124.

³⁶³ *Ibid.*

³⁶⁴ *Ibid.*

³⁶⁵ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 33–34. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 125; Patrick Treanor, T. 991; Mile Novaković, T. 13037–13038; DP P157, Statut SAO Krajine, 19. decembar 1990. godine.

Crnom Gorom i drugima koji žele da sačuvaju Jugoslaviju”,³⁶⁶ na kojem je 99,8% učesnika bilo za.³⁶⁷ Dana 19. maja 1991. godine u Hrvatskoj, osim na onim područjima na kojima su Srbi bili u većini, održan je zaseban referendum na kojem je 94,1% glasača glasalo za nezavisnost Hrvatske.³⁶⁸ Deset dana nakon referenduma, 29. maja 1991. godine, Skupština SAO Krajine usvojila je ustavni zakon u kojem je SAO Krajina opisana kao oblik političko-teritorijalne autonomije u sastavu federativne Jugoslavije.³⁶⁹ Dana 25. juna 1991. godine Hrvatska je proglasila nezavisnost.³⁷⁰

165. U proleće 1991. godine počelo je nekoliko dugotrajnih sukoba između oružanih snaga Hrvatske i SAO Krajine, između ostalog u Kijevu, Drnišu, Hrvatskoj Dubici, Saborskom i Škabrnji.³⁷¹ U leto 1991. godine sukob u Vukovaru delimično je iniciran pokušajem JNA da "deblokira" svoje tamošnje kasarne, koje su blokirale hrvatske paravojsne snage.³⁷²

166. Dana 23. novembra 1991. godine predsednik Hrvatske Franjo Tuđman, predsednik Srbije Slobodan Milošević i savezni sekretar za odbranu SFRJ general Veljko Kadijević potpisali su Vanceov mirovni plan.³⁷³ Vanceov plan je predviđao razmeštanje snaga UNPROFOR-a u Krajini, zapadnoj Slavoniji i istočnoj Slavoniji, zatim demilitarizaciju i, na kraju, povratak izbeglica.³⁷⁴ Dana 21. februara 1992. godine Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: SB UN) je usvojio Rezoluciju 743 kojom je počelo sprovođenje Vanceovog plana i formiranje Zaštitnih snaga UN-a (dalje u tekstu: UNPROFOR), posle čega su te snage angažovane na određenim područjima u Hrvatskoj koja su proglašena “Zaštićenim zonama Ujedinjenih nacija” (dalje u tekstu: UNPA).³⁷⁵ UNPA zone bile su područja na kojima su napetosti između nacionalnih zajednica ranije dovele do oružanog sukoba.³⁷⁶ U aprilu 1992. godine u UNPA zone su počeli da stižu vojnici UNPROFOR-a.³⁷⁷

³⁶⁶ Patrick Treanor, T. 995–996, 999; DP P161, Odluka o raspisivanju referenduma za prisajedinjenje SAO Krajine Republici Srbiji i da Krajina ostane u Jugoslaviji, 30. april 1991. godine, str. 2–3. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 129.

³⁶⁷ Patrick Treanor, T. 995–996. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 129.

³⁶⁸ Patrick Treanor, T. 1000. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 129.

³⁶⁹ Patrick Treanor, T. 1000–1001; DP P162, Ustavni zakon SAO Krajine, 29. maj 1991. godine.

³⁷⁰ Patrick Treanor, T. 983–984, 1309, 1311, 1396. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 131; Mile Novaković, T. 13037.

³⁷¹ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 133.

³⁷² Mile Novaković, T. 13030–13031.

³⁷³ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 133. V. takođe Patrick Treanor, T. 1007; Mile Novaković, T. 13041.

³⁷⁴ *Ibid.*

³⁷⁵ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, str. 39. V. takođe Mile Novaković, T. 13041.

³⁷⁶ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 136. V. takođe Mile Novaković, T. 13042.

³⁷⁷ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 137.

167. U decembru 1991. godine SAO Krajini su se pridružile druge dve SAO na hrvatskoj teritoriji (SAO Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, kao i SAO Zapadna Slavonija).³⁷⁸ To je imalo za posledicu osnivanje Republike Srpske Krajine (dalje u tekstu: RSK) 19. decembra 1991. godine.³⁷⁹

168. U oktobru 1992. godine RSK je formirao svoje oružane snage, Srpsku vojsku Krajine (dalje u tekstu: SVK).³⁸⁰

169. U januaru 1994. godine održani su izbori u RSK i za predsednika je izabran Milan Martić.³⁸¹ U martu 1994. godine između Hrvatske i RSK potpisan je Zagrebački mirovni sporazum.³⁸² To je dovelo do ekonomskog sporazuma, potpisanog u decembru 1994. godine u Kninu, i sporazuma o ponovnom otvaranju autoputa Beograd-Zagreb, koji je bio zatvoren od avgusta 1991. godine.³⁸³

170. U januaru 1995. godine predsednik Tuđman je objavio da će odbiti produženje mandata UNPROFOR-a u Hrvatskoj od kraja marta 1995. godine.³⁸⁴ U jednom trenutku, vlasti RSK zatvorile su autoput kroz zapadnu Slavoniju, koji je otvoren u skladu sa sporazumom iz decembra 1994. godine.³⁸⁵ Ubrzo nakon toga, u ranim jutarnjim časovima 1. maja 1995. godine oružane snage Hrvatske započele su vojnu ofanzivu poznatu pod nazivom Operacija "Bljesak".³⁸⁶ Dana 2. i 3. maja 1995. godine SVK je granatirao Zagreb raketama "Orkan".³⁸⁷ Pregovori za pronalaženje miroljubivog rešenja doveli su do sklapanja sporazuma 3. maja 1995. godine.³⁸⁸ Operacija "Bljesak" je završena otprilike 4. maja 1995. godine, tako što je RSK izgubila kontrolu nad zapadnom Slavonijom.³⁸⁹

171. Dana 3. avgusta 1995. godine u Ženevi su održani pregovori između Hrvatske i RSK.³⁹⁰ Međutim, hrvatske snage su sutradan protiv RSK započele Operaciju "Oluja" i do 10. avgusta 1995.

³⁷⁸ Patrick Treanor, T. 1015.

³⁷⁹ Patrick Treanor, T. 1015; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 40; DP P166, Ustav RSK, 2. januar 1992. godine, član 1. V. takođe Morten Torkildsen, T. 1462–1463; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 135.

³⁸⁰ V. DP P1782, Ukaz o postavljenju Mileta Novakovića na službu, izdao predsednik RSK, 26. oktobar 1992. godine. V. takođe svedok MP-16, T. 5134–5135 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13063. U novembru 1992. godine, posebne jedinice milicije (dalje u tekstu: PJM), koje su bile pod komandom MUP-a, i Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) rasformirane su i uključene u sastav SVK, Mile Novaković, T. 13372–13375.

³⁸¹ Patrick Treanor, T. 1026; DP P170, Saopštenje za štampu o izboru Milana Martića za predsednika RSK, 25. januar 1994. godine. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 122, 140.

³⁸² Tri glavna cilja tog sporazuma bila su: (i) prekid neprijateljstava, (ii) uspostavljanje ekonomskih odnosa i (iii) pronalaženje političkog rešenja krize između RSK i Republike Hrvatske, svedok MP-80, T. 8636–8637 (zatvorena sednica).

³⁸³ Patrick Treanor, T. 1238; svedok MP-80, T. 8637–8639, 8644 (zatvorena sednica).

³⁸⁴ Patrick Treanor, T. 1238.

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 14.

³⁸⁷ V. dole, odeljak V.B.

³⁸⁸ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 14.

³⁸⁹ *Ibid.*

³⁹⁰ Mile Novaković, T. 13292.

godine zauzele svu teritoriju pod kontrolom RSK, osim područja istočne Slavonije.³⁹¹ Rukovodstvo RSK pobjeglo je u RS i SRJ.³⁹² Godine 1996. područje istočne Slavonije je mirnim putem ponovo postalo deo Hrvatske.³⁹³

B. Bosna i Hercegovina

172. Stanovništvo BiH 1991. godine činilo je u 43,7% Muslimana, 31,3% Srba, 17,3% Hrvata i 7,7% Jugoslovena i ostalih.³⁹⁴ Dana 21. februara 1990. godine Skupština BiH usvojila je zakon kojim je dopušteno osnivanje političkih stranaka³⁹⁵ i zakazala višestranačke izbore za 18. novembar 1990. godine.³⁹⁶ Pojavile su se tri glavne stranke, koje su bile pre svega nacionalno opredeljene, i to Srpska demokratska stranka (dalje u tekstu: SDS), na čelu s Radovanom Karadžićem, Stranka demokratske akcije (dalje u tekstu: SDA), na čelu s Alijom Izetbegovićem, i Hrvatska demokratska zajednica (dalje u tekstu: HDZ), na čelu sa Stjepanom Kljujićem.³⁹⁷

173. Višestranački izbori održani su kako je zakazano i na njima su veliku većinu glasova osvojile stranke SDS, SDA i HDZ.³⁹⁸ Te stranke su se dogovorile da će funkcija predsednika Skupštine BiH pripasti Momčilu Krajišniku iz SDS-a.³⁹⁹ Alija Izetbegović, predstavnik SDA, izabran je za predsednika Predsedništva BiH, što je funkcija na kojoj je ostao tokom celog rata,⁴⁰⁰ dok je funkcija predsednika vlade pripala Juri Pelivanu iz HDZ-a.⁴⁰¹

174. Ubrzo je postalo jasno da SDS, SDA i HDZ imaju dijametralno oprečne stavove, naročito po pitanju budućnosti države BiH. Konkretno, dok je SDA zagovarala nezavisnost i suverenitet BiH, SDS je želeo da BiH ostane u sastavu savezne države Jugoslavije.

175. Na sednici Skupštine BiH 14. i 15. oktobra 1991. godine, predsednik SDS Radovan Karadžić je održao govor u kojem je Muslimanima pretio da će nestati iz BiH ukoliko proglase

³⁹¹ Patrick Treanor, T. 1238; Mile Novaković, T. 13289, 13295; svedok MP-80, T. 8256–8257 (zatvorena sednica).

³⁹² Siniša Borović, T. 14009.

³⁹³ Siniša Borović, T. 14029–14030; Mile Novaković, T. 13298.

³⁹⁴ DP P347, Etnička karta Bosne. V. takođe Robert Donia, T. 1710–1711, 1752–1753; Patrick Treanor, T. 1035.

³⁹⁵ DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 18.

³⁹⁶ DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 19.

³⁹⁷ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 52. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 3.

³⁹⁸ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 52; Patrick Treanor, T. 1034–1035, 1302–1303; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 20, 23; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 2.

³⁹⁹ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 52; Patrick Treanor, T. 1035; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 22.

⁴⁰⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 4; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 52; Patrick Treanor, T. 1302–1303; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 23.

⁴⁰¹ Patrick Treanor, T. 1034–1035; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 22.

nezavisnost od SFRJ.⁴⁰² Na istoj sednici, poslanici SDA i HDZ glasali su za memorandum o suverenitetu koji je predložila SDA, "što je korak kojem su se zastupnici SDS žestoko suprotstavljali" i napustili sednicu pre glasanja.⁴⁰³ Glasanje je obavljeno bez poslanika SDS.⁴⁰⁴ Deset dana kasnije, poslanici SDS su uzvratili formiranjem "Skupštine srpskog naroda u BiH" (koja je krajem leta 1992. godine promenila ime u "Skupština Republike Srpske") i izabrali Momčila Krajišnika za njenog predsednika.⁴⁰⁵ Taj organ je potom usvojio odluku o proglašenju Republike srpskog naroda BiH.⁴⁰⁶

176. Dana 9. i 10. novembra 1991. godine u BiH je održan plebiscit na kojem su se glasači izjašnjavali da li žele da ostanu u SFRJ. Glasači su bili podeljeni po nacionalnosti i nesrbi su dobili drugačije glasačke listiće.⁴⁰⁷ Na plebiscitu je učestvovao mali broj nesrba, dok je velika većina Srba glasala za ostanak u SFRJ.⁴⁰⁸

177. Poslednjih meseci 1991. godine Evropska zajednica (dalje u tekstu: EZ) formirala je Arbitražnu komisiju Konferencije o Jugoslaviji (dalje u tekstu: Badinterova komisija) čija je svrha bila da s pravnog stanovišta ponudi predloge o nezavisnosti pojedinačnih republika.⁴⁰⁹ Zadatak Badinterove komisije bio je da zatraži i oceni zahteve svih jugoslovenskih republika koje traže nezavisnost.⁴¹⁰ Dana 20. decembra 1991. godine Predsedništvo BiH je, uz protivljenje članova iz SDS, glasalo za to da Badinterovoj komisiji podnese zahtev za priznavanje BiH kao nezavisne države.⁴¹¹

⁴⁰² DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 34.

⁴⁰³ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 59; Patrick Treanor, T. 1054; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 33–34; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 9; Robert Donia, T. 1651–1652; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 7.

⁴⁰⁴ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 59; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 33–34; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 9; Robert Donia, T. 1651–1652.

⁴⁰⁵ DP P179, Odluka o osnivanju Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 24. oktobar 1991. godine; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 61; Patrick Treanor, T. 1060; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 34; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 10; Robert Donia, T. 1665–1666.

⁴⁰⁶ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 61, 67.

⁴⁰⁷ DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 35.

⁴⁰⁸ Patrick Treanor, T. 1067, 1315–1316; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 34; Robert Donia, T. 1665–1666.

⁴⁰⁹ DP D15, Mišljenje Badinterove komisije, str. 1–2; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 17; Robert Donia, T. 1839–1845; Patrick Treanor, T. 1073–1074, 1312–1313.

⁴¹⁰ DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 17; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 35.

⁴¹¹ DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 17; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 35. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 33.

178. Dana 9. januara 1992. godine Skupština srpskog naroda u BiH proglasila je formiranje Srpske Republike BiH (dalje u tekstu: SRBiH).⁴¹² Cilj te republike bio je da obuhvati sve srpske autonomne oblasti u BiH, kao i sve "drug[e] srpsk[e] etničk[e] cjelin[e] u Bosni i Hercegovini, uključujući i područja na kojima je srpski narod ostao i manjini zbog genocida koji je nad njim izvršen u Drugom svjetskom ratu".⁴¹³ U deklaraciji Skupštine takođe se navodi da ta republika čini deo savezne države Jugoslavije.⁴¹⁴

179. U zaključcima Badinterove komisije, objavljenim u isto vreme kad i deklaracija o SRBiH, konstatovano je da BiH još nije ispunila uslove za priznavanje i preporučeno je da se održi referendum kako bi se utvrdila volja naroda po pitanju nezavisnosti.⁴¹⁵ Usled toga, Skupština BiH je, uprkos prigovorima poslanika SDS, izglasala da treba održati referendum.⁴¹⁶

180. Usled sve napetije političke situacije, SB UN je 21. februara 1992. godine usvojio Rezoluciju 743 o formiranju UNPROFOR-a kako bi se "stvorili uslovi mira i bezbednosti neophodni za pregovaranje o sveukupnom rešenju jugoslovenske krize".⁴¹⁷

181. Dana 28. februara 1992. godine nekoliko sati pre zakazanog početka referenduma, Skupština srpskog naroda u BiH usvojila je Ustav SRBiH.⁴¹⁸ Na referendumu je potom većina bosanskih Srba bojkotovala postupak, dok su bosanski Muslimani i Hrvati u ogromnoj većini glasali za nezavisnost.⁴¹⁹

182. Dana 6. i 7. aprila 1992. godine EZ i Sjedinjene Države su priznali nezavisnost BiH.⁴²⁰ Skupština srpskog naroda u BiH smesta je proglasila nezavisnost SRBiH.⁴²¹ Ti događaji doveli su

⁴¹² DP P182, Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, 9. januar 1992. godine; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 67; Patrick Treanor, T. 1072–1073; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 17–18; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 35. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 10.

⁴¹³ DP P182, Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine, 9. januar 1992. godine; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 67, Patrick Treanor, T. 1072–1073.

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ DP D15, Mišljenje Badinterove komisije, str. 5–7; Patrick Treanor, T. 1074; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 18.

⁴¹⁶ DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 18; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 35.

⁴¹⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 13.

⁴¹⁸ DP P183, Ustav Srpske republike Bosne i Hercegovine, 28. februar 1992. godine; Patrick Treanor, T. 1076–1077; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 68–69. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 47.

⁴¹⁹ DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 18. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 14.

⁴²⁰ Patrick Treanor, T. 1097; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 18.

⁴²¹ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 70, Patrick Treanor, T. 1098–1099. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 46.

do velikog intenziviranja nasilja između suprotstavljenih strana u Sarajevu.⁴²² Srpske snage su započele opsadu Sarajeva, koja je trajala do novembra 1995. godine.⁴²³

183. Proglašavanjem novog Ustava 27. aprila 1992. godine stvorena je SRJ, koja se sastojala od Srbije i Crne Gore.⁴²⁴ Predsedništvo BiH naredilo je JNA da se povuče s njene teritorije. Kad je JNA odbila da to učini, specijalna policija Ministarstva unutrašnjih poslova BiH (dalje u tekstu: MUP) i druge jedinice lojalne vladi BiH opkolile su nekoliko objekata JNA u Sarajevu.⁴²⁵ Usledilo je nekoliko okršaja tokom kojih je bilo žrtava.⁴²⁶

184. Dana 12. maja 1992. godine Skupština srpskog naroda u BiH usvojila je šest strateških ciljeva bosanskih Srba koje je izložio Radovan Karadžić.⁴²⁷ Prvi cilj je bilo razdvajanje bosanskih Srba od druge dve nacionalne zajednice - bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata.⁴²⁸ Drugi je bilo uspostavljanje koridora između Semberije i Krajine.⁴²⁹ Treći je bilo uspostavljanje koridora u dolini Drine.⁴³⁰ Četvrti je bilo uspostavljanje spoljnih granica srpskog entiteta na reci Uni i reci Neretvi.⁴³¹ Peti se ticao podele grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanja efektivne državne

⁴²² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 25–32.

⁴²³ Robert Donia, T. 1879; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 25–32; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 38; DP P632, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1010–1011; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6517, 6523–6524. V. dole, par. 306.

⁴²⁴ DP P1186, Ustav SRJ (izvod), 27. april 1992. godine.

⁴²⁵ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 144.

⁴²⁶ *Ibid.*

⁴²⁷ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine; Patrick Treanor, T. 1099; Robert Donia, T. 1687; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 71; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 24.

⁴²⁸ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; Patrick Treanor, T. 1100. Momčilo Krajišnik je istakao da je to najvažniji i prioritetni cilj, DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 49; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 52.

⁴²⁹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; DP D14, Karta koju je označio Robert Donia; DP P338, Karta koju je crvenim označio Robert Donia. Područje Krajine obuhvatalo je opštine na zapadu BiH u kojima su dominirali Srbi, a područje Semberije bilo je teritorija pod kontrolom bosanskih Srba na severoistoku BiH. Taj koridor bio je od ključnog značaja kako bi se "između dva velika krila [...] teritorije pod kontrolom bosanskih Srba održala susedska veza", Robert Donia, T. 1690, 1711–1712, 1831–1835. Taj koridor proteže se duž južne obale Save, koja čini severnu granicu Bosne, i jedini je kopneni put koji je povezivao istočni deo SRBiH sa zapadnim. Koridor je stoga bio značajan kao kopnena veza između Srbije i mnogih delova RSK u Hrvatskoj, Patrick Treanor, T. 1100–1101, 1108. Tokom unakrsnog ispitivanja, Robert Donia se složio s odbranom da bi se koridorom takođe zaštitilo jedno srpsko selo na granici s Hrvatskom, koje je ranije napao hrvatski ZNG, Robert Donia, T. 1836–1837.

⁴³⁰ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 14; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; DP P338, Karta koju je plavim označio Robert Donia. Reka Drina je tokom istorije bila granica između Srbije i BiH, a u ovom slučaju između Srbije i delova SRBiH. Koridor u dolini Drine povezao bi severoistočni deo SRBiH s njenim jugoistočnim delom u BiH, Patrick Treanor, T. 1101–1102, 1108–1109; Robert Donia, T. 1691–1693, 1713.

⁴³¹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 14; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva. U okviru tog cilja precizirana su dva druga elementa spoljnih granica SRBiH, naime, reka Una na severozapadu BiH. Deo BiH nalazi se na zapadnoj strani Une, to jest, levoj obali. Una teče kroz BiH u pravcu severa, ka reci Savi. Neretva je na jugu. Ona teče kroz Mostar i dalje ka moru. Uspostavljanjem granice na Neretvi SRBiH bi stekao kontrolu nad celom istočnom BiH, Patrick Treanor, T. 1102–1103, 1109.

vlasti u svakom od ta dva dela.⁴³² Šesti, poslednji cilj bio je da se obezbedi izlaz srpskog entiteta na more.⁴³³ Vojska bosanskih Srba, kasnije poznata pod imenom VRS, formirana je istog dana.⁴³⁴

185. Šest strateških ciljeva prosleđeni su VRS-u, koji ih je smatrao “opšt[om] orijentacij[om] na osnovu koje je planirao operacije i združene bojeve”.⁴³⁵ Ti ciljevi su držani u tajnosti⁴³⁶ do novembra 1993. godine, kad je u *Službenom glasniku RS* objavljena njihova skraćena verzija.⁴³⁷

186. Dana 15. maja 1992. godine SB UN je usvojio rezoluciju u kojoj zahteva da se obustave “svi oblici spoljnog mešanja u Bosni i Hercegovini”, kao i potpuno povlačenje svih stranih snaga iz BiH, uključujući JNA i elemente hrvatske Vojske.⁴³⁸

187. Iako je SRJ do 19. maja 1992. godine zvanično povukla JNA iz BiH,⁴³⁹ SB UN je konstatovao da se iz situacije na terenu vidi da je JNA i dalje angažovana. On je stoga osudio vlasti SRJ zbog nepreduzimanja delotvornih mera za ispunjenje Rezolucije SB UN. Dana 30. maja 1992. godine SB UN je pooštrio sankcije protiv SRJ.⁴⁴⁰

188. Savet bezbednosti je Rezolucijom 758 od 8. juna 1992. godine proširio mandat i brojno stanje UNPROFOR-a i odobrio razmeštanje vojnih posmatrača UN.⁴⁴¹ Zadatak UNPROFOR-a bio je, između ostalog, da zaštiti sarajevski aerodrom i pomogne da humanitarna pomoć stigne do stanovništva.⁴⁴²

⁴³² Prema rečima Radovana Karadžića, “borbe u Sarajevu su, i strateški i taktički gledano, od presudne važnosti, jer ne dalju uspostavljanje čak ni privida, ali ni države. Alija nema državu dok mi imamo dio Sarajeva”, DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13–14; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 14; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; Patrick Treanor, T. 1103–1104, 1109.

⁴³³ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 14; DP P339, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 14; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; Patrick Treanor, T. 1105, 1109.

⁴³⁴ DP P189, Amandmani na Ustav SRBiH, 12. maj 1992. godine, str. 1–3; DP P190, Odluka o formiranju vojske SRBiH, 12. maj 1992. godine; Patrick Treanor, T. 1099; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 73; Petar Škrbić, T. 11633; Stojan Malčić, T. 11188; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 97. V. dole, par. 262–264.

⁴³⁵ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 159, u kojoj se, između ostalog, izveštava da je Glavni štab VRS “pretvarao [strateške ciljeve] u opšte i pojedinačne zadatke [VRS]”; Robert Donia, T. 1705–1706.

⁴³⁶ Patrick Treanor, T. 1115. V. DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 38.

⁴³⁷ DP P334, Izvod iz Službenog glasnika Republike Srpske u kojem su objavljeni “Strateški ciljevi”, 26. novembar 1993. godine; Robert Donia, T. 1687; Patrick Treanor, T. 1118–1119.

⁴³⁸ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 162; Patrick Treanor, T. 1164–1165, 1329; DP P201, Rezolucija 752 SB UN, 15. maj 1992. godine.

⁴³⁹ U skladu s naredenjem Predsedništva SFRJ od 4. maja 1992. godine, JNA je trebalo da se povuče s teritorije BiH i pređe u SFRJ u roku od 15 dana, Stamenko Nikolić, T. 10458; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 3; svedok MP-5, T. 2366–2367, 2435, 2493–2494, 2498. V. takođe dole, par. 263.

⁴⁴⁰ DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine.

⁴⁴¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 36.

⁴⁴² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 37.

189. U avgustu 1992. godine ime SRBiH je Ustavom promenjeno u Republika Srpska (dalje u tekstu: RS).⁴⁴³ Radovan Karadžić je izabran za predsednika RS 17. decembra 1992. godine.⁴⁴⁴

190. U martu 1993. godine VRS je intenzivirao operacije u istočnoj Bosni, što je dovelo do dolaska velikog broja izbeglica u Srebrenicu i teške humanitarne situacije.⁴⁴⁵ Dana 16. aprila 1993. godine SB UN je usvojio Rezoluciju 819, kojom je Srebrenica proglašena "bezbednom zonom", u kojoj neće biti oružanih napada ili bilo kakvih drugih neprijateljstava.⁴⁴⁶ SB UN je 6. maja 1993. godine za "bezbedne zone" odredio i gradove Tuzlu, Žepu, Bihać i Goražde.⁴⁴⁷

191. U leto 1994. godine međunarodne diplomate pokušale su da okončaju rat u Bosni stupivši u direktne pregovore s relevantnim stranama.⁴⁴⁸ Ta nastojanja rezultirala su mirovnim predlogom koji je uključivao kartu kojom je određena granica između teritorije bosanskih Srba i bosanskih Muslimana unutar Bosne.⁴⁴⁹ Bosanski Srbi odbili su taj mirovni plan.⁴⁵⁰ U avgustu 1994. godine SRJ je odlučio da uvede sankcije protiv RS zbog odbijanja plana. Te sankcije uključivale su blokadu zajedničke granice i uvođenje trgovinskog embarga na sve isporuke za RS, osim hrane, odeće i lekova.⁴⁵¹

192. Krajem 1994. godine proglašen je četvoromesečni prekid vatre u BiH.⁴⁵² Istekao je u aprilu 1995. godine, nakon neuspelih pokušaja da se produži.⁴⁵³ Tokom sledećih nekoliko meseci snage bosanskih Srba zauzele su zaštićene zone Srebrenicu i Žepu primenom sile.⁴⁵⁴

193. Početkom avgusta 1995. godine Slobodan Milošević je Ratku Mladiću i Aliji Izetbegoviću uputio javni apel za mir. Vlada Sjedinjenih Država uključila se u mirovnu inicijativu tako što se Richard Holbrooke, pomoćnik državnog sekretara za evropska i evroazijska pitanja, angažovao na "šatl diplomatiji" putujući između raznih glavnih gradova u regionu.⁴⁵⁵ Tokom tog perioda, lideri SRJ počeli su da se sastaju s liderima RS kako bi definisali zajednički stav po pitanju predstojećih

⁴⁴³ Patrick Treanor, T. 1124. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 46.

⁴⁴⁴ DP P192, Odluka o proglašenju izbora predsednika RS, 17. decembar 1992. godine; Patrick Treanor, T. 1123.

⁴⁴⁵ Pyers Tucker, T. 9119–9122, 9129; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 19.

⁴⁴⁶ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 2. V. takođe DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 19; DP P892 (poverljivo); DP P2462, Izveštaj misije SB UN formirane u skladu s Rezolucijom 819, 30. april 1993. godine.

⁴⁴⁷ Patrick Treanor, T. 1193–1194; DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine.

⁴⁴⁸ Carl Bildt, T. 14253–14254.

⁴⁴⁹ *Ibid.*

⁴⁵⁰ Carl Bildt, T. 14254.

⁴⁵¹ Miodrag Simić, T. 10182–10183; DP P222, Novinski članak objavljen u listu *Borba*, 5. avgust 1994. godine. V. takođe Petar Škrbić, T. 11938. V. takođe dole, par. 867, 872.

⁴⁵² Patrick Treanor, T. 1238.

⁴⁵³ *Ibid.*

⁴⁵⁴ *Ibid.*

⁴⁵⁵ Patrick Treanor, T. 1252.

mirovnih pregovora.⁴⁵⁶ Formirali su zajedničku delegaciju za mirovne pregovore, sastavljenu od predstavnika SRJ i RS, i dogovorili se da će glas Slobodana Miloševića biti odlučujući u slučaju neslaganja unutar delegacije.⁴⁵⁷

194. Ti pregovori kulminirali su Dejtonskim sporazumom, kojim je okončan rat u BiH. Sporazum je potpisan preliminarno krajem novembra 1995. godine, a zvanično u decembru 1995. godine u Parizu.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ *Ibid.*

⁴⁵⁷ Patrick Treanor, T. 1258; DP P232, Beleške sa sastanka rukovodstava SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine, str. 18–19.

⁴⁵⁸ Patrick Treanor, T. 1389–1390.

IV. POLITIČKI ENTITETI I STRUKTURA VOJSKI

A. Savezna Republika Jugoslavija

195. Savezna Republika Jugoslavija formirana je 27. aprila 1992. godine usvajanjem novog Ustava, kojim je stavljen van snage prethodni Ustav SFRJ.⁴⁵⁹ Prema novom Ustavu, SRJ je bila suverena savezna država koja se sastojala od Srbije i Crne Gore, kao i pokrajina Kosova i Vojvodine.⁴⁶⁰

196. SRJ je bila organizovana prema načelu podele vlasti između zakonodavnih, izvršnih i pravosudnih organa. Među najvažnijim organima SRJ bili su Savezna skupština, predsednik SRJ, savezna vlada, Vrhovni savet odbrane (dalje u tekstu: VSO) i načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ).⁴⁶¹ Savezni pravosudni organi bili su Savezni sud, Savezno javno tužilaštvo i Ustavni sud.⁴⁶²

197. Osim Ustavom, funkcionisanje i sastav tih organa bio je propisan Zakonom o odbrani i Zakonom o VJ, koje je Skupština SRJ u oktobru 1993. godine usvojila privremeno, a potom i konačno 18. maja 1994. godine.⁴⁶³ Oslanjajući se na te pravne odredbe, Pretresno veće će sada opisati strukturu i način funkcionisanja saveznih organa relevantnih za ovaj predmet, i to VSO-a, predsednika SRJ, načelnika Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane (dalje u tekstu: MO).

B. Organi SRJ

1. Vrhovni savet odbrane

198. Prema Ustavu SRJ, VSO se zvanično sastojao od predsednika SRJ i predsednika Republike Srbije i Republike Crne Gore.⁴⁶⁴ U praksi, sastancima VSO prisustvovali su i drugi visoki savezni

⁴⁵⁹ Patrick Treanor, T. 1126, 1328; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 79; Miodrag Starčević, T. 5432.

⁴⁶⁰ Patrick Treanor, T. 1126, 1328; DP P229, Ustav SRJ, 27. april 1992. godine, članovi 133–134. Dana 4. jula 1992. godine Badinterova komisija je konstatovala da SFRJ više ne postoji i zaključila da je SRJ nova država koja se, međutim, "ne može smatrati jedininim naslednikom SFRJ", DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 169. U Mišljenju br. 9 konstatovano je da države naslednice SFRJ moraju da postignu sporazum o svim aspektima sukcesije i da mirnim putem reše sve sporove vezane za sukcesiju koji se ne mogu rešiti sporazumom, Robert Donia, T. 1857–1860, DP D15, Mišljenje Badinterove komisije, str. 15–21.

⁴⁶¹ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 79.

⁴⁶² *Ibid.*

⁴⁶³ Patrick Treanor, T. 1152; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 4; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 92–93. U vezi sa stupanjem na snagu Zakona o VJ, Miodrag Starčević je objasnio da je taj zakon usvojilo Veće građana (donji dom Skupštine) u oktobru 1993. godine. Međutim, pošto je Veće republika (gornji dom Skupštine) izmenilo nacrt tog zakona, usklađeni tekst je usvojen tek u maju 1994. godine. Bez obzira na to, on je bio pravosnažan već od oktobra 1993. godine, Miodrag Starčević, T. 5436–5437.

⁴⁶⁴ DP P229, Ustav SRJ, 27. april 1992. godine, član 135; Patrick Treanor, T. 1128.

funkcioneri, kao što su premijer SRJ, ministar odbrane SRJ, načelnik Generalštaba VS i povremeno viši vojni oficiri.⁴⁶⁵

199. Predsednik SRJ predsedavao je VSO-om.⁴⁶⁶ Prema Zakonu o odbrani, VSO je bio ovlašćen da usvaja plan odbrane zemlje, kojeg su se morali pridržavati "svi subjekti odbrane zemlje", uključujući VJ.⁴⁶⁷

200. U svom radu VSO se oslanjao na izveštaje, analize i drugi materijal koji su sastavljali MO, Generalštab VJ i drugi državni organi.⁴⁶⁸ Prema Poslovniku koji je VSO usvojio 1992. godine,⁴⁶⁹ VSO je radio u sednicama, a punovažne odluke je donosio kad je bila prisutna većina članova. Odluke su donošene konsenzusom, o čemu je predsednik SRJ u svoje ime izdavao odgovarajuće ukaze.⁴⁷⁰ Poslovník VSO je takođe predviđao mogućnost odlučivanja i donošenja zaključaka bez održavanja sednica, "na osnovu međusobnih konsultacija članova [VSO]".⁴⁷¹

201. O radu sednica VSO vođen je zapisnik.⁴⁷² Taj zapisnik, kao i materijal za raspravu i stenografske beleške činili su arhivsku građu.⁴⁷³

202. Dana 30. juna 1992. godine održana je prva sednica VSO kojom je predsedavao Dobrica Ćosić, kao predsednik SRJ.⁴⁷⁴ Od tog trenutka, sednice VSO redovno su održavane tokom celog rata. Pretresno veće je brižljivo analiziralo zapisnike i stenografske beleške sa sednica VSO vezane za period na koji se odnosi Optužnica koji su uvršteni u spis. Jedna od tema o kojima se raspravljalo na tim sednicama bile su vojna i politička situacija u SRJ, logistička podrška VRS-u i SVK-u, vojni budžet i vojna personalna pitanja. O pojedinostima vezanim za te sednice biće reči u delovima ove Presude koji se odnose na te relevantne teme.

⁴⁶⁵ Patrick Treanor, T. 1128.

⁴⁶⁶ DP P229, Ustav SRJ, 27. april 1992. godine, član 135.

⁴⁶⁷ Miodrag Starčević, T. 6894; DP P1183, Ukaz o proglašenju zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine.

⁴⁶⁸ Patrick Treanor, T. 1129–1130; DP P707, Poslovník VSO, 23. jul 1992. godine, član 2.

⁴⁶⁹ DP P707, Poslovník VSO, 23. jul 1992. godine.

⁴⁷⁰ Patrick Treanor, T. 1129–1130.

⁴⁷¹ DP P707, Poslovník VSO, 23. jul 1992. godine, član 7. Sednice je mogao da saziva predsedavajući VSO na sopstvenu inicijativu ili na predlog drugih članova VSO, koji su takođe mogli da iznose predloge dnevnog reda, DP P707, Poslovník VSO, 23. jul 1992. godine, član 4.

⁴⁷² DP P707, Poslovník VSO, 23. jul 1992. godine, član 8.

⁴⁷³ Patrick Treanor, T. 1129; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 85–86.

⁴⁷⁴ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 82–83.

2. Predsjednik SRJ

203. Prema Zakonu o VJ, predsjednik SRJ komanduje Vojskom u ratu i miru, u skladu s odlukama VSO⁴⁷⁵ i on:

- 1) utvrđuje osnove unutrašnje organizacije, razvoja i opremanja Vojske;
- 2) utvrđuje sistem komandovanja u Vojsci i prati sprovođenje sistema komandovanja;
- 3) odlučuje o upotrebi Vojske i odobrava plan upotrebe Vojske;
- 4) propisuje i naređuje mere pripravnosti Vojske u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja;
- 5) daje smernice za preduzimanje mera za pripremu mobilizacije i naređuje mobilizaciju Vojske;
- 6) donosi osnovna pravila i druge akte koji se odnose na upotrebu Vojske;
- 7) donosi pravila kojima se uređuju unutrašnji red i odnosi u vršenju vojne službe;
- 8) obavlja i druge poslove komandovanja Vojskom u skladu sa saveznim zakonom.⁴⁷⁶

204. Predsjednik SRJ takođe je bio ovlašćen da vanredno unapredi profesionalnog oficira u čin generala na predlog načelnika Generalštaba VJ⁴⁷⁷ i da odlučuje o drugim unapređenjima.⁴⁷⁸ Član 136 Ustava predviđao je da predsjednik SRJ "postavlja, unapređuje i razrešava oficire Vojske određene saveznim zakonom, postavlja i razrešava sudije i sudije porotnike vojnih sudova i vojne tužioce".⁴⁷⁹

3. Načelnik Generalštaba VJ

205. Načelnik Generalštaba VJ bio je direktno podređen predsjedniku SRJ.⁴⁸⁰ Pošto je predsjednik SRJ komandovao Vojskom u skladu su odlukama VSO-a, načelnik Generalštaba VJ bio je takođe podređen VSO-u.⁴⁸¹

⁴⁷⁵ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 4; Patrick Treanor, T. 1152. Kao što je napomenuo Miodrag Starčević, Ustav je izričito propisivao da lanac komandovanja ide od predsjednika, preko načelnika Generalštaba, do jedinica na nižim nivoima, Miodrag Starčević, T. 5433.

⁴⁷⁶ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 4.

⁴⁷⁷ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 46. Primjenjujući tu odredbu, predsjednik SRJ Zoran Lilić unapredio je Ratka Mladića u čin general-pukovnika, Miodrag Starčević, T. 5497–5498 (delimično zatvorena sednica); DP P1902, Ukaz predsjednika SRJ o unapređenju general-potpukovnika Ratka Mladića u čin general-pukovnika, 16. jun 1994. godine. Što se tiče procedure za unapređivanje, pomoćnik komandanta Personalne uprave Generalštaba VJ je sastavljao naredbe i ukaze o unapređenjima u čin generala i podnosio ih načelniku "Vojnog kabineta" predsjednika SRJ. Vojni kabinet bi potom te ukaze dostavljao predsjedniku, Siniša Borović, T. 13922, 13973.

⁴⁷⁸ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 151.

⁴⁷⁹ DP P229, Ustav SRJ, 27. april 1992. godine, član 136.

⁴⁸⁰ Miodrag Starčević, T. 5441–5442. Prema rečima Miodraga Starčevića, s obzirom na načelo jednostarešinstva u VJ, postojao je "direktan odnos" komandovanja između predsjednika SRJ i načelnika Generalštaba VJ.

⁴⁸¹ Miodrag Starčević, T. 5441–5442.

206. Generalštab VJ bio je "najviši stručni i štabni organ" za pripremu i upotrebu VJ u miru i ratu.⁴⁸² Načelnik Generalštaba VJ mogao je da angažuje VJ u borbenim operacijama samo na osnovu odgovarajuće odluke predsednika SRJ kao vrhovnog komandanta.⁴⁸³ Međutim, on je mogao da odlučuje o pripremi i raspoređivanju jedinica VJ duž granica SRJ.⁴⁸⁴ S tim u vezi, Mladen Mihajlović je u svedočenju rekao da je uloga načelnika Generalštaba VJ bila da Vojsku, uključujući materijalno-tehnička sredstva, dovede u borbenu gotovost, ukoliko je to bilo potrebno za odbranu zemlje.⁴⁸⁵

207. Pored toga, Zakon o VJ j propisivao da načelnik Generalštaba postupa "u skladu sa osnovama organizacije, razvoja i formacije Vojske i aktima predsednika Republike".⁴⁸⁶ U skladu s tim okvirima, načelnik Generalštaba:

- 1) utvrđuje organizaciju, plan razvoja i formaciju komandi, jedinica i ustanova Vojske;
- 2) utvrđuje plan regrutovanja i popune Vojske i brojni raspored regruta u Vojsci;
- 3) donosi propise o obuci Vojske;
- 4) utvrđuje planove školovanja i usavršavanja profesionalnih i rezervnih vojnih starešina;
- 5) obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.⁴⁸⁷

208. Prema članu 6 Zakona o VJ, načelnik Generalštaba VJ izdavao je naređenja, pravila, naredbe, uputstva i druge akte za izvršavanje "akata" koje donosi predsednik SRJ, "kao i poslova utvrđenih [Zakonom o VJ]".⁴⁸⁸

209. Načelnik Generalštaba VJ i starešine jedinica ili ustanova koje je on odredio bili su ovlašćeni da imenuju "oficire, podoficire i vojnike", uz izuzetak "generalala i starešina na dužnosti za koje je formacijom utvrđen čin generalala".⁴⁸⁹ Međutim, načelnik Generalštaba VJ mogao je da daje predloge za unapređenje profesionalnih oficira u čin generalala, koje je morao odobriti predsednik SRJ.⁴⁹⁰ On je takođe mogao da premešta oficire zaključno s činom pukovnika, rešava o

⁴⁸² DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 5; Miodrag Starčević, T. 5439–5440.

⁴⁸³ Miodrag Simić, T. 10123–10126. Taj svedok je u svedočenju rekao da je DP P2714, Naređenje načelnika Generalštaba VJ od 5. maja 1995. godine, bilo u skladu s ovlašćenjima načelnika Generalštaba VJ, Miodrag Simić, T. 10125. V. takođe DP D236 (zapečaćeno).

⁴⁸⁴ Miodrag Simić, T. 10131–10132. S tim u vezi, Simić je svEDOČIO o jednom naređenju načelnika Generalštaba VJ za formiranje i raspoređivanje borbenih grupa VJ duž granica SRJ iz razloga bezbednosti, Miodrag Simić, T. 10126.

⁴⁸⁵ Mladen Mihajlović, T. 3960–3961.

⁴⁸⁶ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 5.

⁴⁸⁷ *Ibid.*

⁴⁸⁸ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 6; Miodrag Starčević, T. 5441–5442.

⁴⁸⁹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 16.

⁴⁹⁰ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 46. V. takođe DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152. Kao što je napomenuo Miodrag Starčević, član 152 definiše dužnosti načelnika Generalštaba VJ i starešina jedinica ili ustanova koje on odredi, Miodrag Starčević, T. 5443.

raspoređivanju profesionalnih pripadnika VJ na dužnosti van VJ i rešava o prestanku službe oficira zaključno s činom pukovnika.⁴⁹¹

210. Tokom prve polovine 1993. godine načelnik Generalštaba VJ bio je general Života Panić.⁴⁹² Dana 26. avgusta 1993. godine Života Panić je došao na mesto načelnika Korpusa specijalnih jedinica VJ umesto Mileta Mrškića, a načelnik Generalštaba VJ postao je Momčilo Perišić.⁴⁹³

4. Kabinet načelnika Generalštaba VJ

211. Načelnik Generalštaba VJ imao je zamenika i kabinet koji su mu pomagali u radu.⁴⁹⁴ Kabinet se sastojao od šefa kabineta, zamenika šefa kabineta i raznih drugih službenika i pomoćnika, uključujući, između ostalog, ađutanta načelnika Generalštaba VJ, službenike za pravna i finansijska pitanja, kao i za analizu informacija.⁴⁹⁵

212. Jedno od osnovnih zaduženja šefa kabineta bilo je da pomaže u radu načelniku Generalštaba VJ, što je uključivalo prijem i slanje pošte, obradu i analizu dokumenata, kao i sve organizacione aspekte vezane za rad načelnika Generalštaba VJ.⁴⁹⁶ Kabinet načelnika Generalštaba VJ takođe je često bio odgovoran za prenošenje naređenja načelnika Generalštaba VJ.⁴⁹⁷

213. Putem takozvanog "menadžerskog informacionog sistema", Kabinet je nadzirao razne aktivnosti, od štampanja dnevnog biltena o stanju jedinica i rezervi do nadzora resursa i finansija.⁴⁹⁸ Kabinet je, u proseku, svakodnevno primao između 300 i 500 raznih dokumenata.⁴⁹⁹

5. Struktura Generalštaba VJ

214. Generalštab VJ sastojao se od sektora, odeljenja, uprava i drugih jedinica. Prema organizacionoj šemi od 15. juna 1993. godine, načelniku Generalštaba VJ bili su direktno podređeni sledeći organi: Sektor za operativne poslove, Sektor za organizaciju, popunu i informisanje, Sektor pozadine, Personalna uprava, Uprava za informisanje i moral, Uprava bezbednosti, Obaveštajna uprava i Inspekcija VJ.⁵⁰⁰ Svakim od tih organa komandovao je pomoćnik načelnika Generalštaba

⁴⁹¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152; Miodrag Starčević, T. 5537.

⁴⁹² Svedok MP-11, T. 8929.

⁴⁹³ Svedok MP-11, T. 8929–8930. V. DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine. DP P751, Zapisnik sa 12. sednice VSO, održane 23. i 25. avgusta 1993. godine, str. 2.

⁴⁹⁴ Mladen Mihajlović, T. 3877; Miodrag Simić, T. 9947.

⁴⁹⁵ Siniša Borović, T. 13905–13906.

⁴⁹⁶ Siniša Borović, T. 13904–13905, 13911, 14087, 14180–14181.

⁴⁹⁷ V. DP P865, Telegram iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ, 6. maj 1995. godine; DP P876, Naređenje Generalštaba VJ za izdavanje materijalnih sredstava, 10. maj 1994. godine; DP P951, Šifrovani telegram iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ, 7. oktobar 1995. godine.

⁴⁹⁸ Siniša Borović, T. 13911.

⁴⁹⁹ *Ibid.*

⁵⁰⁰ Miodrag Simić, T. 9939; DP D195, Prva organizaciona šema Generalštaba VJ, 15. jun 1993. godine.

VJ.⁵⁰¹ Jedna od funkcija pomoćnika bila je da načelnika Generalštaba VJ savetuje u vezi sa svojim sektorom, ali on nije imao nikakvu komandu nad jedinicama VJ.⁵⁰²

215. U decembru 1993. godine, usled reorganizacije Generalštaba,⁵⁰³ Obaveštajna uprava, koja je prethodno bila nezavistan organ, postala je takozvana "2. uprava" u sastavu Sektora za operativno-štabne poslove.⁵⁰⁴ Prema novoj organizaciji, Generalštabu VJ bili su direktno podređeni sledeći organi: Sektor za operativno-štabne poslove, Sektor za Kopnenu vojsku, Sektor za Ratno vazduhoplovstvo i Protivvazdušnu odbranu, Sektor za Ratnu mornaricu, Sektor za vezu, informisanje i elektronske delatnosti, Sektor za popunu, mobilizaciju i systemska pitanja, Sektor za pozadinu, Uprava za informisanje i političko-propagandne delatnosti, Uprava bezbednosti i Inspekcija VJ.⁵⁰⁵

216. Sektor za operativno-štabne poslove sastojao se od "1. uprave", čija je osnovna funkcija bila, između ostalog, "planiranje upotrebe i borbene gotovosti VJ", "planiranje razvoja VJ", "obezbeđenje državne granice" i održavanje "sistema komandovanja i operativnog dežurstva".⁵⁰⁶ U okviru te uprave postojao je Operativni centar, koji je prikupljao i analizirao informacije dobijene od potčinjenih jedinica raspoređenih u SRJ, kao i od drugih saveznih organa SRJ.⁵⁰⁷ Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica načelnik 1. uprave bio je Miodrag Simić.⁵⁰⁸

217. Obaveštajna uprava, odnosno "2. uprava", bila je deo Sektora za operativno-štabne poslove.⁵⁰⁹ Ona je radila 24 časa na dan i bila je zadužena za obaveštajnu podršku VJ, prikupljanje informacija i indikatora i mogućoj agresiji na SRJ.⁵¹⁰ Siniša Borović je u svedočenju rekao da je na čelu Obaveštajne uprave bio general Krga.⁵¹¹

218. U okviru Uprave bezbednosti bila je kontraobaveštajna služba čija je funkcija bilo otkrivanje, praćenje i suzbijanje svih faktora koji bi mogli da ugroze VJ, kao što su aktivnosti stranih obaveštajnih agencija, terorizam ili zločini.⁵¹² Ona je bila zadužena i za proveru

⁵⁰¹ Mladen Mihajlović, T. 3878.

⁵⁰² *Ibid.*

⁵⁰³ Miodrag Simić, T. 9946–9947; DP D196, Druga organizaciona šema Generalštaba VJ, 22. decembar 1993. godine.

⁵⁰⁴ Miodrag Simić, T. 9946–9947, 9959; DP D196, Druga organizaciona šema Generalštaba VJ, 22. decembar 1993. godine.

⁵⁰⁵ DP D195, Prva organizaciona šema Generalštaba VJ, 15. jun 1993. godine

⁵⁰⁶ Miodrag Simić, T. 9962–9964; DP D200, Naredba načelnika Generalštaba VJ o nadležnostima organizacijskih jedinica Generalštaba VJ u miru, 25. jul 1994. godine; Miodrag Simić, T. 9972–9973; DP D202, Plan rada Generalštaba VJ za 1995. godinu koji je potpisao načelnik Generalštaba VJ, 1. uprava, 22. decembar 1994. godine.

⁵⁰⁷ Miodrag Simić, T. 9968, 10011. V. dole, par. 1394–1395.

⁵⁰⁸ Miodrag Simić, T. 9962.

⁵⁰⁹ Miodrag Simić, T. 9946–9947, 9959; DP D196, Druga organizaciona šema Generalštaba VJ, 22. decembar 1993. godine

⁵¹⁰ DP D200, Naredba načelnika Generalštaba VJ o nadležnostima organizacijskih jedinica Generalštaba VJ u miru, 25. jul 1994. godine; Miodrag Simić, T. 10012; Branko Gajić, T. 10791–10792. V. dole, par. 1396–1399.

⁵¹¹ Siniša Borović, T. 13932.

⁵¹² Branko Gajić, T. 10808.

autentičnosti i pouzdanosti obaveštajnih podataka dobijenih od uprave.⁵¹³ Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica na čelu Uprave bezbednosti bio je pukovnik Aleksandar Dimitrijević.⁵¹⁴

219. Pozadinski sektor Generalštaba VJ snabdevao je vojsku opremom i drugim vojnim materijalom.⁵¹⁵ On se, između ostalog, sastojao od tehničkog odeljenja (Tehničke uprave), Operativnog centra i organa za planiranje.⁵¹⁶ On je na početku bio pod komandom Borislava Đukića. Međutim, nakon promena u drugoj polovini 1993. godine, na čelu pozadinskog sektora bio je najpre Milovanović, a potom Šljivić.⁵¹⁷

(a) Kolegijum

220. Generalštab VJ imao je kolegijum, savetodavno telo koje se povremeno sastajalo radi razmatranja određenih pitanja.⁵¹⁸ Kolegijumom, koji su činili načelnici raznih sektora i nezavisnih uprava, a povremeno i njihovi najbliži saradnici, predsedavao je načelnik Generalštaba VJ.⁵¹⁹

221. Kolegijum se obično sastajao jednom nedeljno, a po potrebi su sastanci sazivani i češće.⁵²⁰ Osim redovnih sastanaka, održavani su i sastanci takozvanog proširenog Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ.⁵²¹ Takvim sastancima su prisustvovala razne vojne starešine.⁵²² Oni su održavani otprilike dvaput godišnje.⁵²³

222. Kolegijum je raspravljao o opštim pitanjima, a posebno onim vezanim za preovlađujuću vojno-političku situaciju na datom području, planove rada i razne konkretne probleme.⁵²⁴ Pre početka svakog sastanka Kolegijuma, načelnik Generalštaba VJ je obaveštavan o zadacima izdatim tokom prethodnog sastanka Kolegijuma i njihovom sprovođenju.⁵²⁵ Pojedinačni učesnici su dobijali reč određenim redosledom i dobijali su određeno vreme da izveste načelnika Generalštaba VJ i

⁵¹³ Branko Gajić, T. 10803; DP D89, Pravilo službe organa bezbednosti u JNA, 1984, par. 29. V. dole, par. 1400–1403.

⁵¹⁴ Miodrag Simić, T. 9948.

⁵¹⁵ Mladen Mihajlović, T. 3879–3880.

⁵¹⁶ *Ibid.*

⁵¹⁷ Miodrag Simić, T. 9948.

⁵¹⁸ Mladen Mihajlović, T. 3882. Kao što je objasnio Miodrag Simić, kad je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, kolegijum je zamenio “Štab vrhovnog komandanta”, Miodrag Simić, T. 9978–9980; DP P727, Naređenje iz Kabineta načelnika Generalštaba o organizaciji i metodi rada načelnika Generalštaba i Štaba vrhovne komande VJ, 15. oktobar 1993. godine.

⁵¹⁹ Mladen Mihajlović, T. 3882–3883, koji je izjavio da je, u odsustvu načelnika Generalštaba, sastancima Kolegijuma prisustvovao njegov zamenik. I Siniša Borović je u svedočenju takođe rekao da je šef Kabineta prisustvovao sastancima Kolegijuma i da je imao pravo učešća u diskusijama, Siniša Borović, T. 13930–13931.

⁵²⁰ Siniša Borović, T. 13930.

⁵²¹ Siniša Borović, T. 13930–13931.

⁵²² *Ibid.*

⁵²³ *Ibid.*

⁵²⁴ Mladen Mihajlović, T. 3883. Siniša Borović je u svedočenju rekao da su načelnici nezavisnih uprava podnosili Kabinetu načelnika Generalštaba pitanja koja su želeli da uvrste u dnevni red sastanka Kolegijuma, Siniša Borović, T. 13935.

⁵²⁵ Siniša Borović, T. 13933.

iznesu mu svoje predloge.⁵²⁶ Na kraju sastanaka Kolegijuma, načelnik Generalštaba je davao zadatke i određivao rokove za njihovo izvršenje.⁵²⁷ Zadaci su davani usmeno da bi potom bili navedeni u pismenom obliku,⁵²⁸ a vođen je i zapisnik.

6. Ministarstvo odbrane

(a) Struktura

223. Usvajanjem Ustava SRJ, MO je zamenio Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.⁵²⁹ U SFRJ je Savezni sekretarijat bio nadređen Generalštabu.⁵³⁰ Formiranjem SRJ, Generalštab je postao nezavistan od MO i između njih nije postojao odnos nadređeni-podređeni, već se on zasnivao na saradnji.⁵³¹

224. Ministarstvu odbrane bilo je potčinjeno nekoliko uprava, odnosno sektora.⁵³² Među njima su bili Sektor za sistemska i statusna pitanja i pravne poslove, Uprava za finansije i budžet i Sektor za materijalno-finansijsku i tržišnu inspekciju.⁵³³

225. Sektor za sistemska i statusna pitanja i pravne poslove bio je nadležan za regulisanje statusa vojnika VJ, stambenu politiku, školovanje vojnika, plate, naknade i druge beneficije u VJ.⁵³⁴

226. Uprava za finansije i budžet bila je zadužena da "prati izvršenje vojnog budžeta i u vezi s njim predlaže i preuzima sve potrebne mere na planu finansijske discipline i obezbeđenja redovnog priliva sredstava iz saveznog budžeta".⁵³⁵ Ona je odgovarala ministru odbrane SRJ i morala se pridržavati zakona i propisa Ministarstva finansija SRJ.⁵³⁶

227. Sektor za materijalno-finansijsku i tržišnu inspekciju vršio je inspekciju u vezi sa čuvanjem, upotrebom i raspolaganjem sredstvima VJ. Konkretnije, on je kontrolisao finansijsko poslovanje i

⁵²⁶ Prema rečima Mladena Mihajlovića, Perišić je te predloge obično prihvatao, Mladen Mihajlović, T. 3883–3884, 3957–3958; Siniša Borović, T. 13931–13932.

⁵²⁷ Siniša Borović, T. 13932.

⁵²⁸ Siniša Borović, T. 13933. V. DP P2891, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ, 29. decembar 1995. godine; DP P2204, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine.

⁵²⁹ Stamenko Nikolić, T. 10409, 10412.

⁵³⁰ Stamenko Nikolić, T. 10411; DP D239, Organizaciona šema koja prikazuje strukturu MO, 9. jun 1992. godine. V. takođe Miodrag Simić, T. 9923, 9938.

⁵³¹ *Ibid.*

⁵³² Stamenko Nikolić, T. 10410–10411; DP D239, Organizaciona šema koja prikazuje strukturu MO, 9. jun 1992. godine.

⁵³³ Stamenko Nikolić, T. 10408–10409, 10411, 10416–10417; DP D240, Pravilnik o nadležnostima organizacijskih jedinica MO, 21. septembar 1992. godine.

⁵³⁴ *Ibid.*

⁵³⁵ Stamenko Nikolić, T. 10420; DP D240, Pravilnik o nadležnostima organizacijskih jedinica MO, 21. septembar 1992. godine, član 4. V. takođe Borivoje Jovanić, T. 11400–11401.

⁵³⁶ Borivoje Jovanić, T. 11400–11401.

proveravao ugovore vezane za nabavku materijala, uključujući hranu.⁵³⁷ Taj organ takođe je bio obavezan da vrši inspekciju završnog obračuna plata u Upravi za finansije i budžet i računovodstvu MO.⁵³⁸

228. Računovodstvo MO, direktno povezano s Upravom za finansije i budžet, bilo je zaduženo za prikupljanje svih relevantnih podataka o profesionalnim pripadnicima vojske, za obračun plata u skladu s konkretnim propisima, kao i za izdavanje plata putem žiro-računa i isplatu snabdevača vojske.⁵³⁹

(b) Funkcije MO

229. Prema Ustavu SRJ, ministar odbrane formalno nije bio član VSO.⁵⁴⁰ Bez obzira na to, on je učestvovao u radu VSO kad se raspravljalo o pitanjima od izuzetnog značaja iz domena njegovog ministarstva.⁵⁴¹

230. Ministarstvo odbrane bilo je zaduženo za sprovođenje plana odbrane koji je doneo VSO.⁵⁴² Ministar odbrane bio je ovlašćen da usvaja sve vrste akata, naređenja i rešenja vezanih za sprovođenje politike odbrane.⁵⁴³ Predloge za usvajanje takvih akata, kao i propisa, ministru odbrane su podnosili konkretni organizacioni sektori.⁵⁴⁴

231. Ministarstvo odbrane je takođe bilo obavezno da sprovodi odluke i akte koje su doneli predsednik SRJ, VSO i savezna vlada.⁵⁴⁵ Ministarstvo odbrane je bilo zaduženo za vršenje inspekcije radi provere da li se akti i odluke vezani za odbranu zemlje sprovode u skladu sa zakonskim propisima i odlukama VSO.⁵⁴⁶ Ukoliko bi prilikom takve inspekcije MO ustanovio da je došlo do povrede zakona, on bi podneo izveštaj ministru odbrane, kao licu zaduženom za

⁵³⁷ Stamenko Nikolić, T. 10427, 10432; DP D240, Pravilnik o nadležnostima organizacijskih jedinica MO, 21. septembar 1992. godine, član 26.

⁵³⁸ Stamenko Nikolić, T. 10428.

⁵³⁹ Stamenko Nikolić, T. 10422, 10425–10427, 10763–10764; DP D240, Pravilnik o nadležnostima organizacijskih jedinica MO, 21. septembar 1992. godine, član 7, 10. V. DP P756, Zapisnik sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine; DP P749, Zapisnik sa 36. sednice VSO, održane 12. maja 1995. godine; Stamenko Nikolić, T. 10766–10768 (delimično zatvorena sednica). V. takođe DP D504, Izjava svedoka Daneta Ajdukovića, 26. novembar 2009. i 11. septembar 2010. godine, par. 22.

⁵⁴⁰ Stamenko Nikolić, T. 10441.

⁵⁴¹ Stamenko Nikolić, T. 10441. Na primer, svedok Dane Ajduković je, kao načelnik Uprave za finansije i budžet MO, prisustvovao sastancima VSO kad se radilo o finansijskim pitanjima, otprilike svaka dva meseca, DP D504, Izjava svedoka Daneta Ajdukovića, 26. novembar 2009. i 11. septembar 2010. godine, par. 27.

⁵⁴² DP P1183, Ukaz o proglašenju Zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine, član 43.

⁵⁴³ Stamenko Nikolić, T. 10436; Miodrag Starčević, T. 5433–5444.

⁵⁴⁴ Stamenko Nikolić, T. 10436; DP P1183, Ukaz o proglašenju Zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine, član 43.

⁵⁴⁵ Stamenko Nikolić, T. 10437; DP P1183, Ukaz o proglašenju Zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine, član 44.

⁵⁴⁶ Stamenko Nikolić, T. 10438–10439; DP P1183, Ukaz o proglašenju Zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine, član 44.

određivanje izvesnih mera propisanih zakonom.⁵⁴⁷ Ministar odbrane je odgovarao predsedniku vlade, koji je pak odgovarao Skupštini.⁵⁴⁸

(c) Uloga MO kad je reč o vojnom budžetu

232. Ministarstvo odbrane takođe je bilo zaduženo za vojni budžet, u koji su spadala sredstva namenjena i MO i VJ.⁵⁴⁹ Vojni budžet bio je deo saveznog budžeta koji je pripremala Savezna skupština.⁵⁵⁰

233. Ministarstvo odbrane je bilo zaduženo da Skupštini SRJ predlaže i podnosi budžet narodne odbrane.⁵⁵¹ Tu je spadala i preporuka za godišnji budžet VJ.⁵⁵² Prilikom izrade budžeta narodne odbrane, načelnik Generalštaba VJ i službe MO dostavljali su ministru odbrane predloge budžeta.⁵⁵³ Ministar odbrane bi pregledao predloge budžeta, a naročito kad je reč o planu budžeta VJ, MO bi razmotrio s Generalštabom VJ da li je traženi iznos realan i da li je verovatno da će ga Skupština SRJ stoga odobriti.⁵⁵⁴

234. Potrebe vojske obično su činile 85-90% tog budžeta, a ostatkom su pokrivanе potrebe MO.⁵⁵⁵ Nakon što bi ministar odbrane podržao predlog budžeta, on je podnošen Saveznoj vladi, koja je potom sastavljala konačni predlog budžeta i podnosila ga Saveznoj skupštini na konačno odobravanje.⁵⁵⁶ U godišnjem budžetu MO, koji je odobravala Savezna skupština, bilo je precizirano koji je iznos namenjen VJ, a koji MO.⁵⁵⁷

⁵⁴⁷ Stamenko Nikolić, T. 10438–10440.

⁵⁴⁸ Stamenko Nikolić, T. 10440–10441.

⁵⁴⁹ Borivoje Jovanić, T. 11393–11395. Savezni budžet bio je jedini izvor finansiranja VJ, Borivoje Jovanić, T. 11454–11456. V. takođe DP D504, Izjava svedoka Daneta Ajdukovića, 26. novembar 2009. i 11. septembar 2010. godine, par. 17, koji je naveo da je Zakonom o VJ i Zakonom o odbrani organizaciona struktura VJ razdvojena od organizacione strukture MO i da je komandna funkcija odvojena od administrativne, usled čega je MO zadržao kontrolu nad planiranjem i finansiranjem VJ.

⁵⁵⁰ Stamenko Nikolić, T. 10422, 10618–10619, 10624. V. takođe DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 337.

⁵⁵¹ Stamenko Nikolić, T. 10432.

⁵⁵² Stamenko Nikolić, T. 10433.

⁵⁵³ Kad je podnosio predlog budžeta, Generalštab VJ je, na zahtev Uprave za finansije i budžet, podnosio svoje zahteve po pitanju sredstava koje treba uključiti u budžet, Stamenko Nikolić, T. 10433, 10619. V. takođe DP D504, Izjava svedoka Daneta Ajdukovića, 26. novembar 2009. i 11. septembar 2010. godine, str. 4, par. 20, koji je rekao da je pre izrade plana koji je trebalo podneti Saveznoj skupštini Generalštab slao nacrt plana relevantnim upravama MO koje su, zajedno s Generalštabom, usklađivale predloge kako bi se postigao dogovor oko konačnog plana, zasnovanog na potrebama i prioritetima VJ, i da je on potom slat Saveznoj vladi, koja je pak usaglašeni predlog slala Saveznoj skupštini na usvajanje. Sve te diskusije koordinirala je Uprava za finansije i budžet.

⁵⁵⁴ Stamenko Nikolić, T. 10623–10625.

⁵⁵⁵ Stamenko Nikolić, T. 10623–10624, 10763.

⁵⁵⁶ Stamenko Nikolić, T. 10433, 10621–10622, 10625–10626.

⁵⁵⁷ Stamenko Nikolić, T. 10626.

C. Jedinice VJ

235. Ustav SRJ je predviđao da SRJ ima vojsku, sastavljenu od građana SRJ, koja "brani suverenost, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak [SRJ]".⁵⁵⁸

236. Dana 20. maja 1992. godine Predsedništvo SRJ donelo je odluku kojom je JNA promenila ime u Vojska Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ).⁵⁵⁹ Zakon o VJ stupio je na snagu u oktobru 1993. godine;⁵⁶⁰ član 346 predviđa da pripadnici JNA postaju pripadnici VJ danom stupanja na snagu tog zakona.⁵⁶¹

237. Član 135 Ustava SRJ predviđa da Vojskom Jugoslavije u ratu i miru komanduje predsednik SRJ, u skladu s odlukama VSO.⁵⁶² Prema Ustavu, VSO je mogao da donosi komandne odluke koje je izvršavao predsednik SRJ.⁵⁶³

238. Vojska Jugoslavije sastojala se od Kopnene vojske, Ratnog vazduhoplovstva i Protivvazdušne odbrane i Ratne mornarice. Ti vidovi su pak bili podeljeni na "rodove i službe", a oni su se delili na vrste i specijalnosti.⁵⁶⁴

239. Unutar VJ formirane su i specijalne formacije, kao što je Korpus specijalnih jedinica (dalje u tekstu: KSJ).⁵⁶⁵ Korpus specijalnih jedinica bio je direktno potčinjen načelniku Generalštaba VJ.⁵⁶⁶ U sastavu KSJ bili su Gardijska motorizovana brigada (dalje u tekstu: Gardijska brigada),⁵⁶⁷ 72. specijalna brigada, 63. padobranska brigada, 1. oklopna brigada i prištabske jedinice.⁵⁶⁸

1. Gardijska brigada

240. Gardijska brigada sastojala se od šest bataljona (1. gardijski motorizovani bataljon, 2. gardijski motorizovani bataljon, 25. bataljon vojne policije, Laki samohodni artiljerijsko-raketni divizion protivvazdušne odbrane, Haubički divizion protivvazdušne odbrane (122mm) i Pozadinski

⁵⁵⁸ DP P1186, Ustav SRJ (izvod), 27. april 1992. godine, dok. br. 0471-5722, str. 27.

⁵⁵⁹ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora, par. 81; Patrick Treanor, T. 1157. V. takođe Miodrag Starčević, T. 6863; DP P199, Zapisnik sa 197. sednice Predsedništva SFRJ, 4. maj 1992. godine, str. 4–5.

⁵⁶⁰ Miodrag Starčević T. 5436–5437.

⁵⁶¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 346; Miodrag Starčević, T. 6893–6894.

⁵⁶² DP P1186, Ustav SRJ (izvod), 27. april 1992. godine, dok. br. 0471-5722, str. 27; Miodrag Starčević, T. 6908. V. takođe DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 4.

⁵⁶³ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 4; Miodrag Starčević, T. 6913.

⁵⁶⁴ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 2.

⁵⁶⁵ Borivoje Tešić, T. 1994.

⁵⁶⁶ Borivoje Tešić, T. 1896–1897; DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine; Borivoje Tešić, T. 1993; Miodrag Simić, T. 10145–10146; svedok MP-11, T. 8928, koji je naveo da je načelnik Generalštaba, da bi upotrebio takvu jedinicu, morao da ima odobrenje "[MO], dobijeno od predsednika lično", v. svedok MP-11, T. 8928; Borivoje Tešić, T. 1992–1993.

⁵⁶⁷ Pre nego što je JNA transformisana u VJ, Gardijska brigada je bila nezavisna jedinica potčinjena MO, v. Borivoje Tešić, T. 1888.

bataljon), dve čete (Četa veze i Inženjerijska četa) i tri voda (Vod za atomsku i biološko-hemijsku odbranu, Vod vojne policije za specijalne namene i Specijalni autovod).⁵⁶⁹ Dužnosti Gardijske brigade prvenstveno su bile vezane za bezbednost, a ne za borbene aktivnosti.⁵⁷⁰ U vreme mira, Gardijska brigada imala je tri glavne dužnosti – obuku, održavanje borbene gotovosti i "protokolarnu dužnost", koje su uključivale obezbeđenje objekata ili stanova, dok je za vreme rata njena glavna dužnost bila obezbeđivanje Vrhovne komande.⁵⁷¹

241. Gardijska brigada je 1993. godine imala oko 1.600 pripadnika.⁵⁷² Zbog kriterijuma na osnovu kojih su birani njeni pripadnici, ona je smatrana elitnom jedinicom.⁵⁷³ Svedok Borivoje Tešić je u svedočenju rekao da je u decembru 1993. godine bio operativni oficir u štabu Gardijske brigade, kao i da je u jednom trenutku major Paunović bio operativni oficir Gardijske brigade.⁵⁷⁴

2. 72. specijalna brigada

242. Sedamdeset druga brigada bila je elitna vojna jedinica sačinjena od "vojnika po ugovoru" za izvođenje specijalnih operacija.⁵⁷⁵ U sastavu 72. brigade bila su tri bataljona: bataljon vojne policije za specijalne operacije čiji je štab bio na Avali, tridesetak kilometara od Beograda, diverzantski bataljon lociran u Pančevu, kao i desantni bataljon lociran u Vukovinama.⁵⁷⁶ Svaki bataljon imao je dve profesionalne čete, sačinjene od profesionalnih vojnika, i jednu četvu u čijem su sastavu bili vojni obveznici koji su održavali bazu.⁵⁷⁷ Obuka pripadnika bataljona vojne policije delom je vršena u Bujanj Potoku, oko 15 kilometara od Avale, dok je padobranska obuka vršena u Nišu.⁵⁷⁸ Tešić je u svedočenju rekao da je komandant 72. brigade u jednom trenutku bio Miodrag Panić.⁵⁷⁹

⁵⁶⁸ Miodrag Simić, T. 10145–10146; DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine.

⁵⁶⁹ Borivoje Tešić, T. 1995–1996, 2030; DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine.

⁵⁷⁰ Borivoje Tešić, T. 1994.

⁵⁷¹ Borivoje Tešić, T. 1993–1994.

⁵⁷² Borivoje Tešić, T. 1995.

⁵⁷³ Borivoje Tešić, T. 1995–1996, 2030.

⁵⁷⁴ Borivoje Tešić, T. 1902, 1904.

⁵⁷⁵ Svedok MP-11, T. 8927, 8929, 8934–8935, 8972. Prema Tešićevim rečima, u VJ su postojale dve kategorije vojnika: redovni vojnici i vojnici po ugovoru. Vojnici po ugovoru bili su lica koja su, po odsluženju vojne službe, potpisivala ugovor na određeni period. Oni su svakog meseca primali platu, Borivoje Tešić, T. 1997.

⁵⁷⁶ Svedok MP-11, T. 8931, 8973, 8995–8996. Bataljon vojne policije bio je pod komandom Aleksandra Živkovića. Taj bataljon se sastojao do tri čete – svaka od po 30–50 do 120 vojnika, od kojih je jednom komandovao kapetan Vojnović, a drugom poručnik Alimpić, svedok MP-11, T. 8975. V. svedok MP-11, T. 8987; Zlatko Danilović, T. 11027–11028.

⁵⁷⁷ Zlatko Danilović, T. 11028.

⁵⁷⁸ Zlatko Danilović, T. 11031.

⁵⁷⁹ Borivoje Tešić, T. 1902.

D. Vojni pravosudni sistem u SRJ

1. Struktura i nadležnost

(a) Vojni sudovi

243. Usled raspada SFRJ i osnivanja SRJ došlo je do reorganizacije vojnog pravosudnog sistema.⁵⁸⁰ U SRJ su postojali nezavisni pravosudni organi sa sedištem u Beogradu, Tivtu i Nišu.⁵⁸¹ Prema rečima svedoka Radomira Gojovića, ti organi nisu bili funkcionalno povezani s vojnim pravosuđem u RS i RSK.⁵⁸²

244. Vojni sudovi bili su nadležni za sva krivična dela koja počine vojna lica, kao i za konkretna krivična dela navedena u Zakonu o vojnim sudovima koja počine civili ili druga lica koja nisu pripadnici vojske.⁵⁸³

245. Vojni sudovi pridržavali su se Krivičnog zakona SFRJ koji je ostao na snazi, kao i Propisa o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ (dalje u tekstu: Propisi). Propisi su, između ostalog, sadržali odredbu o komandnoj odgovornosti kad je reč o ratnim zločinima⁵⁸⁴ i njima su bila regulisana pitanja činjenja, organizovanja, podsticanja ili pomaganja u činjenju zločina prema međunarodnom humanitarnom pravu.⁵⁸⁵ Pretresno veće takođe napominje da je kršenje Propisa u nekim manje teškim slučajevima bilo okarakterisano kao kršenje vojne discipline prema Zakonu o VJ.⁵⁸⁶

246. Vojne sudije imenovane su ukazom predsednika SRJ, na predlog ministra odbrane.⁵⁸⁷

⁵⁸⁰ Radomir Gojović, T. 12897–12898; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine, član 2.

⁵⁸¹ Radomir Gojović, T. 12897–12898; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine, član 8.

⁵⁸² Radomir Gojović, T. 12897–12898, 12931; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine, član 2.

⁵⁸³ Radomir Gojović, T. 12895, 12899; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine, član 9.

⁵⁸⁴ Propisi su predviđali sledeće: "Starešina je lično odgovoran za povrede pravila ratnog prava ako je znao ili je mogao da zna da njemu potčinjene ili druge jedinice ili pojedinci pripremaju izvršenje takvih povreda, pa u vreme kad je još bilo moguće sprečiti njihovo izvršenje ne preduzme mere da se te povrede spreče. Lično je odgovoran i onaj vojni starešina koji zna da su povrede pravila ratnog prava izvršene, a protiv prekršioca ne pokrene disciplinski ili krivični postupak ili, ako nije nadležan za pokretanje postupka, prekršioca ne prijavi nadležnom vojnom starešini", DP P2304, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, član 21.

⁵⁸⁵ Radomir Gojović, T. 12964–12965; Miodrag Starčević, T. 5530–5531, koji upućuje na član 20 i član 21 Propisa.

⁵⁸⁶ Miodrag Starčević, T. 5528–5533.

⁵⁸⁷ Radomir Gojović, T. 12897–12899; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine, član 26.

(b) Vojni disciplinski sudovi

247. Svim povredama discipline bavili su se vojni disciplinski sudovi.⁵⁸⁸ Povredu vojne discipline činilo je ponašanje protivno obavezi vršenja vojne dužnosti ustanovljenoj zakonom, pravilima službe i drugim propisima, naređenjima i drugim aktima nadležnih starešina koja se tiču službe.⁵⁸⁹

248. Zakon o VJ definisao je disciplinske greške i disciplinske prestupe, kao i procedure merodavne za rešavanje takvih povreda discipline. Zakonom o VJ bio je regulisan, između ostalog, sastav vojnih disciplinskih sudova, kao i nadležnosti starešina i procedura koje treba da se pridržavaju prilikom rešavanja disciplinskih prestupa.⁵⁹⁰

249. Konkretnije, vojni disciplinski sudovi bili su nadležni za dve vrste povreda vojne discipline: disciplinske greške, koje su bile lakše povrede vojne discipline, i disciplinske prestupe, koji su bili teže povrede zakona koji reguliše vojnu disciplinu.⁵⁹¹ Radimir Gojović je dalje objasnio da je jedno te isto delo moglo da bude i povreda discipline i krivično delo.⁵⁹² U takvom slučaju mogao se paralelno voditi i disciplinski i krivični postupak, a nadležni vojni organ je za disciplinski prestup mogao izreći kaznu nezavisno od krivičnog postupka.⁵⁹³

250. U slučaju disciplinske greške, među mogućim kaznama bio je vojnički pritvor do 20 dana, gubitak čina i smanjenje plate od 5% do 10% u trajanju do dva meseca.⁵⁹⁴ Što se tiče disciplinskih prestupa, moguće mere uključivale su zaustavljanje u napredovanju, smanjenje plate za 10% do 20% u trajanju od jednog meseca do 12 meseci, zatvor do 20 dana, smenjivanje s dužnosti vojnog starešine sa zabranom ponovnog postavljenja na tu dužnost u trajanju od jedne do tri godine, gubitak službe profesionalnog vojnika i gubitak čina.⁵⁹⁵

251. U slučaju disciplinske greške, rok zastarevanja bio je tri meseca od dana kada je ta greška učinjena.⁵⁹⁶ U vezi s disciplinskim prestupom, rok zastarevanja bio je šest meseci od dana kad je pretpostavljeni starešina saznao za činjenje tog prestupa.⁵⁹⁷ U slučaju disciplinskog prestupa koji je

⁵⁸⁸ Miodrag Starčević, T. 5540.

⁵⁸⁹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 160.

⁵⁹⁰ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, članovi 159–206.

⁵⁹¹ Radimir Gojović, T. 12925–12926; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 159.

⁵⁹² Radimir Gojović, T. 12926. V., na primer, DP P2417, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Zoranu Antiću, 23. septembar 1995. godine, str. 6; DP P2420, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Nedeljku Vujiću, 20. septembar 1995. godine, str. 7.

⁵⁹³ Radimir Gojović, T. 12926, koji je rekao da bi to zapravo bio izuzetak kojem se trebalo pribegavati samo ukoliko postoje posebni vojni interesi.

⁵⁹⁴ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 163.

⁵⁹⁵ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 164.

⁵⁹⁶ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 166.

⁵⁹⁷ *Ibid.*

istovremeno predstavljao krivično delo, primenjivan je rok zastarevanja koji je Krivičnim zakonom bio propisan za to krivično delo. Krivični zakon je predviđao da rok zastarevanja ne važi ukoliko disciplinski prestup u osnovi predstavlja kršenje međunarodnog humanitarnog prava.⁵⁹⁸

252. Vojni disciplinski sudovi postojali su na dva nivoa: prvostepeni vojni disciplinski sudovi i viši vojni disciplinski sud.⁵⁹⁹ Prvostepeni vojni disciplinski sudovi osnivani su pri Generalštabu i komandama armija, Ratnog vazduhoplovstva i Protivvazdušne odbrane i Ratne mornarice.⁶⁰⁰ Viši vojni disciplinski sud, koji je bio zadužen za žalbene postupke, osnovan je pri Generalštabu.⁶⁰¹

253. Načelnik Generalštaba VJ imenovao je na period od dve godine predsednike, sudije i tužioce vojnih disciplinskih sudova, njihove zamenike i sekretare.⁶⁰²

2. Procedura prilikom činjenja krivičnih dela i povreda discipline

254. Što se tiče ratnih zločina, starešina VJ koji sazna da su povređeni zakoni ratovanja "naređuje da se u vezi s tim ispituju okolnosti i činjenice i prikupe potrebni dokazi".⁶⁰³ Starešina VJ takođe prosleđuje takve informacije vojnom tužiocu.⁶⁰⁴ Svaki starešina ili komandant morao je da spreči dalja kršenja i takođe je bio dužan "da preduzme mere da se počinitelj krivičnog dela [...] ne sakrije, ne pobjegne".⁶⁰⁵

255. Nakon što bi primio informacije o činjenju nekog krivičnog dela, vojni tužilac bi procenio ima li osnova za pokretanje daljeg postupka i otvaranje predmeta pred istražnim sudijom.⁶⁰⁶ Vojni tužilac bi potom preko određenih državnih organa, uključujući vojnu policiju i organe bezbednosti, zatražio pokretanje istrage.⁶⁰⁷

256. Načelnik Generalštaba VJ mogao je da formira komisiju čiji je zadatak bio da sastavi izveštaj o okolnostima nekog kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁸ Načelnik Generalštaba VJ mogao je toj komisiji da dodeli konkretne zadatke, kao što je utvrđivanje individualne odgovornosti za to kršenje, predlaganje inicijativa za sprečavanje daljih sličnih kršenja i preduzimanje

⁵⁹⁸

Ibid.

⁵⁹⁹

DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 177.

⁶⁰⁰

Miodrag Starčević, T. 5553–5554; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, članovi 177–178.

⁶⁰¹

DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, članovi 177–178, 183.

⁶⁰²

DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 179.

⁶⁰³

Radomir Gojović, T. 12966; DP P2304, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, član 36.

⁶⁰⁴

Miodrag Starčević, T. 5531–5532, 5552–5553, 6796; DP P2304, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, član 36.

⁶⁰⁵

Radomir Gojović, T. 12916; Miodrag Starčević, T. 5531–5532; DP P2304, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, član 36.

⁶⁰⁶

Miodrag Starčević, T. 5546.

⁶⁰⁷

Radomir Gojović, T. 12895, 12899; DP P1187, Ukaz o proglašenju Zakona o vojnim sudovima, 27. februar 1995. godine; DP P1188, Ukaz o proglašenju zakona o vojnom tužiocu, 27. februar 1995. godine.

disciplinskih mera protiv lica odgovornih za to kršenje.⁶⁰⁹ Međutim, zvanična istraga bila je u nadležnosti vojnih sudova.⁶¹⁰

257. Postupak na vojnom disciplinskom sudu protiv izvršioca nekog disciplinskog prestupa mogao je pokrenuti starešina koji je bio na položaju komandanta puka ili višem položaju.⁶¹¹ U Ministarstvu odbrane SRJ, to je bio ili savezni ministar odbrane ili komandanti jedinica direktno potčinjeni ministru, dok je u VJ to bio bar komandant armije, što je, naravno, uključivalo i načelnika Generalštaba VJ.⁶¹²

258. U vezi s tim, svedok Miodrag Starčević je u svedočenju rekao da je Perišić bio odgovoran za pokretanje istraga protiv oficira Generalštaba koji su mu bili direktno potčinjeni, bez uključivanja u to nekog drugog starešine koji je bio između njih u lancu.⁶¹³ Isto tako, ukoliko bi Perišićevi potčinjeni propustili da pokrenu disciplinsku istragu povodom nekog kršenja za koje se znalo, on sam je mogao da pokrene takvu istragu.⁶¹⁴

259. U zavisnosti od ishoda istrage, starešina koji je pokrenuo postupak mogao je da obustavi postupak, izrekne disciplinsku kaznu ili prosledi predmet starešini nadležnom za stavljanje učinioca prestupa pred vojni disciplinski sud.⁶¹⁵

3. Nadležnost za krivična dela počinjena van zemlje

260. Pretresnom veću su predočeni dokazi da su pripadnici kadrovskih centara (dalje u tekstu: KC) bili dužni da se pridržavaju Zakona o VJ.⁶¹⁶ Osim toga, svedok odbrane Radomir Gojović je u svedočenju rekao da je starešina VJ morao da vrši potrebne istrage i preduzima neophodne mere u slučaju da neka jedinica VJ angažovana van teritorije SRJ počini ratni zločin.⁶¹⁷ Čim bi počinilac krivičnog dela bio dostupan nadležnim organima SRJ, starešina je takođe bio dužan da obavesti vojnog tužioca koji je bio zadužen za krivični postupak.⁶¹⁸

⁶⁰⁸ Radomir Gojović, T. 12966–12969, 12986–12987.

⁶⁰⁹ Radomir Gojović, T. 12969–12970.

⁶¹⁰ Radomir Gojović, T. 12966, 12968–12969.

⁶¹¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 180.

⁶¹² DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 181; Radomir Gojović, T. 12930, 12959–12961.

⁶¹³ Miodrag Starčević, T. 5545.

⁶¹⁴ *Ibid.*

⁶¹⁵ Miodrag Starčević, T. 5545–5546, 5554; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 180.

⁶¹⁶ V. takođe svedok MP-5, T. 2423. V. takođe dole, par. 772, 774.

⁶¹⁷ Radomir Gojović, T. 12982–12983. V. takođe Radomir Gojović, T. 12931; Dušan Kovačević, T. 12729.

⁶¹⁸ Radomir Gojović, T. 12983.

261. O tome da je Perišić bio u mogućnosti da protiv nekog pripadnika VJ koji je preko 30. ili 40. KC služio u VRS ili SVK pokrene disciplinski postupak detaljno će se govoriti u drugom delu ove Presude.⁶¹⁹

E. Struktura i organizacija Vojske Republike Srpske (VRS)

1. Osnivanje VRS

262. Vojska Republike Srpske je formalno osnovana 12. maja 1992. godine na 16. sednici Skupštine srpskog naroda u BiH⁶²⁰, a ukinuta je 31. decembra 2001. godine.⁶²¹ Izmenama Ustava od 12. maja 1992. godine predsednik Republike ovlašćen je da rukovodi VRS-om u miru i ratu.⁶²²

263. VRS je formiran stapanjem snaga JNA koje su ostale u BiH nakon povlačenja⁶²³ s raznim jedinicama "Teritorijalne odbrane (TO), opštinskim i paravojnim jedinicama koje su se tada borile u Bosni".⁶²⁴ General Kadrijević, načelnik štaba JNA 1992. godine, govorio je o ulozi JNA u formiranju VRS: "Komande i jedinice JNA su činile kičmu [VRS] s kompletnim naoružanjem i opremom."⁶²⁵

264. Neposredno nakon osnivanja VRS nije imao svoje uniforme, ali je u junu 1992. godine doneta odluka da se na rukavu i kapi nose oznake s trobojkom.⁶²⁶

2. Hijerarhija u VRS

265. Dana 1. juna 1992. godine Predsedništvo RS usvojilo je Zakon o VRS.⁶²⁷ Taj zakon je predviđao da VRS deluje po načelima jednostarešinstva i jedinstva komandovanja,⁶²⁸ a njegov cilj

⁶¹⁹ V. dole, par. 1674–1700.

⁶²⁰ DP P189, Amandmani na Ustav SRBiH, 12. maj 1992. godine, str. 1–3 (naročito Amandman II, kojim je izmenjen član 110); DP P190, Odluka o formiranju vojske SRBiH, 12. maj 1992. godine; Patrick Treanor, T. 1099; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 73; Petar Škrbić, T. 11633; Stojan Malčić, T. 11188; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 97; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 44.

⁶²¹ Petar Škrbić, T. 11693.

⁶²² DP P189, Amandmani na Ustav SRBiH, 12. maj 1992. godine, str. 2 (Amandman III, kojim je izmenjen član 111); Patrick Treanor, T. 1120, 1325.

⁶²³ U skladu s naređenjem Presedništva SFRJ od 4. maja 1992. godine, JNA je trebalo da se povuče s teritorije BiH i pređe u SFRJ u roku od 15 dana, Stamenko Nikolić, T. 10458; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 3; svedok MP-5, T. 2366–2367, 2435, 2493–2494, 2498; Stamenko Nikolić, T. 10458. V. takođe Stojan Malčić, T. 11213–11214; DP D292, Spisak starešina VRS, 25. jun 1992. godine; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.12.

⁶²⁴ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.0; DP P2244, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Korpusu VRS", 5. april 2000. godine, par. 1.0. V. takođe DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.5–1.9; Richard Butler, T. 6680, 6684.

⁶²⁵ DP P343, Odlomak iz knjige generala Kadrijevića *Moje viđenje raspada*, 1993, dok. br. 0035-9426, str. 1.

⁶²⁶ Stojan Malčić, T. 11210.

⁶²⁷ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine; svedok MP-5, T. 2482; Patrick Treanor, T. 1122; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 75.

je definisan kao odbrana “suverenosti, teritorije, nezavisnosti i ustavnog poretka” RS.⁶²⁹ Pored toga, prema tom zakonu, predsednik RS bio je vrhovni komandant vojske i bio je nadležan da, između ostalog, utvrđuje sistem komandovanja Vojskom i imenuje, unapređuje ili razrešuje dužnosti starešine VRS.⁶³⁰ Pored toga, Zakon o VRS je predviđao da komandant Glavnog štaba komanduje Vojskom u skladu s nadležnostima koje je na njega preneo predsednik.⁶³¹ Na osnovu načela jedinstva komandovanja, komandant Glavnog štaba VRS bio je direktno podređen vrhovnom komandantu.⁶³²

266. Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica Radovan Karadžić je bio vrhovni komandant VRS,⁶³³ a Ratko Mladić komandant Glavnog štaba.⁶³⁴

(i) Vrhovna komanda RS

267. Iako je predsednik RS bio vrhovni komandant VRS,⁶³⁵ šira pitanja vezana za strateške ratne ciljeve rešavala je Vrhovna komanda.⁶³⁶ Taj organ stvoren je u novembru 1992. godine i činili su ga predsednik RS, potpredsednik, predsedavajući Skupštine, ministar odbrane i ministar unutrašnjih poslova.⁶³⁷

⁶²⁸ DP P197, Zakon o VJ, 1. jun 1992. godine, članovi 1, 173. V. takođe Richard Butler, T. 6701–6702; DP P2248, Izveštaj veštaka Richarda Butlera “Izveštaj o komandnoj odgovornosti u brigadi VRS”, 31. oktobar 2002. godine, str. 7.

⁶²⁹ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 1, 173; svedok MP-5, T. 2483; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 75, Stojan Malčić, T. 11221–11222. V. takođe Miodrag Starčević, T. 6887.

⁶³⁰ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 174; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 75. V. takođe Robert Donia, T. 1773; svedok MP-5, T. 2436; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 2. Pretresno veće napominje da se u dokaznim predmetima, izveštajima i svedočenjima na engleskom naizmenično koriste termini “vrhovni komandant” i “glavnokomandujući”. Pretresno veće je odlučilo da usvoji termin “vrhovni komandant”.

⁶³¹ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 174–175; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 75.

⁶³² Richard Butler, T. 6698–6699; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 73.

⁶³³ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera “Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS”, 9. jun 2006. godine, par. 2.1; Stamenko Nikolić, T. 10549. Karadžića je na toj funkciji smenila Biljana Plavšić u novembru/decembru 1996. godine, Petar Škrbić, T. 11799, 11809.

⁶³⁴ DP P190, Odluka o formiranju vojske SRBiH, 12. maj 1992. godine; Aernout van Lynden, T. 526, 555–556; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 73; Patrick Treanor, T. 1110, 1121, 1324–1325; Robert Donia, T. 1688–1689; MP-433, T. 2191; svedok MP-5, T. 2436–2437; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 1; Stamenko Nikolić, T. 10549; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 3; Aernout van Lynden, T. 526, 555–556. Od kraja aprila 1992. godine, Ratko Mladić bio je načelnik štaba 2. vojne oblasti JNA, Patrick Treanor, T. 1121.

⁶³⁵ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 174; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 75; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera “Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS”, 9. jun 2006. godine, par. 2.1; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 1, 89; Richard Butler, T. 6698. V. takođe Robert Donia, T. 1773; svedok MP-5, T. 2436.

⁶³⁶ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora “Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni”, 1. septembar 2008. godine, par. 2.1.

⁶³⁷ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera “Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS”, 9. jun 2006. godine, par. 2.1; Petar Škrbić, T. 11737; Dušan Kovačević, T. 12588; DP D408, Odluka o formiranju Vrhovne komande VRS, 30. novembar 1992. godine.

268. Iako je ministar odbrane bio član Vrhovne komande, on nije bio deo komandnog lanca VRS.⁶³⁸ Uloga MO bila je da upravlja "poslovima koji su bili neophodni da bi se osigurala održivost Vojske kao efikasne institucije" i rukovodi vojnim pravosudnim sistemom.⁶³⁹

(ii) Glavni štab

269. Glavni štab bio je najviši vojni organ u VRS i delovao je pod rukovodstvom Vrhovne komande VRS.⁶⁴⁰

270. Glavni štab je donosio operativne, logističke, bezbednosne i administrativne odluke u vezi s VRS-om, kao i odluke čiji je cilj bilo usklađivanje vojnih aktivnosti "s tekućim političkim i diplomatskim naporima koje preduzimaju drugi organi vlasti RS".⁶⁴¹

a. Organizacija

271. Prema izveštaju veštaka Butlera, jezgro Glavnog štaba VRS poticalo je od komponenti i kadrova bivše 2. vojne oblasti JNA.⁶⁴² Njegova organizacija je bila "uobličena tako da se uveliko podudara s organizacijom štabova bivših korpusa JNA".⁶⁴³

272. Glavni štab VRS sastojao se od komandanta Glavnog štaba, načelnika štaba, pomoćnika komandanta za moral, verska i pravna pitanja, pomoćnika komandanta za pozadinu i pomoćnika komandanta za obaveštajno-bezbednosne poslove. Načelnik štaba upravljao je radom Glavnog štaba i starao se da on bude u skladu s radom drugih sektora.⁶⁴⁴

⁶³⁸ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.2.

⁶³⁹ Ministarstvo odbrane je upravljalo poslovima kao što su administracija i mobilizacija rezervista, obezbeđenje njihovih plata i zakonskih beneficija, mobilizacija sredstava i resursa u državnom vlasništvu radi pružanja podrške VRS i rešavanje budžetskih pitanja, DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.2. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 95.

⁶⁴⁰ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.0; Richard Butler, T. 6688. V. takođe DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2. Glavni štab je prestao da funkcioniše 25. decembra 1996. godine, Petar Škrbić, T. 11697. Šifra Glavnog štaba u vreme mira bila je 3500, a u vreme rata 7501, DP P291, Naređenje o organizaciji, formiranju i komandovanju VRS, 16. jun 1992. godine, str 1; Stojan Malčić, T. 11199–11200, 11276.

⁶⁴¹ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.3. V. takođe DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2.

⁶⁴² DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.4. V. takođe DP P78, Đorđe Đukić, Dopuna izjave o planiranju napada na teritoriji RBiH, 4/29. februar 1996. godine, str. 1; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.1.

⁶⁴³ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.5.

⁶⁴⁴ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.0, 2.6.

273. Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, Ratku Mladiću⁶⁴⁵ su bila potčinjena sledeća lica: Manojlo Milovanović, kao načelnik štaba i, po potrebi, zamenik komandanta;⁶⁴⁶ Milan Gvero, kao pomoćnik komandanta za moral, pravna i verska pitanja, koji je takođe bio glavni predstavnik Glavnog štaba u Skupštini srpskog naroda u BiH nakon što je general Mladić 1993. godine prestao da prisustvuje sednicama;⁶⁴⁷ Đorđe Đukić, kao pomoćnik komandanta za pozadinu,⁶⁴⁸ i Zdravko Tolimir, kao pomoćnik komandanta za obaveštajno-bezbednosne poslove.⁶⁴⁹ Pored toga, Ljubiša Beara bio je načelnik za bezbednost u Sektoru za obaveštajno-bezbednosne poslove,⁶⁵⁰ Mićo Grubor načelnik za organizacijsko-mobilizacijske poslove,⁶⁵¹ dok je Radivoje Miletić bio načelnik za operativno-štabne poslove u Sektoru za operativne poslove,⁶⁵² a kasnije, u martu 1995. godine, načelnik organa za operativno-nastavne poslove u Glavnom štabu VRS.⁶⁵³

274. Glavni štab je najpre bio smešten u bivšim prostorijama JNA u Crnoj Rijeci. Međutim, u decembru 1992. godine, kad se povećao broj pripadnika, pozadinsko komandno mesto formirano je u hotelu "Gora" u Han-Pijesku.⁶⁵⁴ U julu 1995 godine sedište Glavnog štaba bilo je u Han-Pijesku, a istureno komandno mesto (dalje u tekstu: IKM) u Bijeljini. Od 11. jula 1995. godine IKM Glavnog štaba nalazio se na komandnom mestu Bratunačke brigade, zajedno s IKM-om Drinskog korpusa.⁶⁵⁵

b. Proces donošenja odluka

⁶⁴⁵ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.0. V. takođe DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. DP P190, Odluka o formiranju vojske SRBiH, 12. maj 1992. godine; Aernout van Lynden, T. 526, 555–556; DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, par. 73; Patrick Treanor, T. 1110, 1324–1325; Robert Donia, T. 1688–1689; svedok MP-433, T. 2191; svedok MP-5, T. 2436–2437.

⁶⁴⁶ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.6.

⁶⁴⁷ Robert Donia, T. 1688; DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.6.

⁶⁴⁸ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2; Petar Škrbić, T. 11758.

⁶⁴⁹ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 4.4.

⁶⁵⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno 84, 104. V. takođe DP P1953, Izvod iz Personalnog lista Ljubiše Beare.

⁶⁵¹ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.6.

⁶⁵² Petar Škrbić, T. 11766.

⁶⁵³ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.10.

⁶⁵⁴ Stojan Malčić, T. 11192–11193. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 3.

⁶⁵⁵ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 3; Milenko Jevđević, T. 11067.

275. Po pravilu, sastancima Glavnog štaba VRS predsjedavao je komandant Glavnog štaba VRS.⁶⁵⁶ Odluke je donosio Mladić, a povremeno i Milovanović, Tolimir i Miletić. One su uvek donošene u skladu sa zamislima generala Mladića.⁶⁵⁷

276. Prema "Analizi borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini" Glavnog štaba VRS, odluke o angažovanju VRS donošene su na sastancima Glavnog štaba, uz aktivno učešće načelnika štaba, pomoćnika komandanta, načelnika odseka i načelnika rodova, kao i izvesnog broja starešina.⁶⁵⁸ Glavni štab VRS izdavao je direktive za upotrebu oružanih snaga, što je omogućavalo "da u potčinjenim komandama dođu do izražaja stvaralačke sposobnosti komandanata i njihovih organa".⁶⁵⁹ Međutim, dokazi pokazuju da je Mladić zapravo rukovodio VRS-om po "centralizovanom sistemu, zasnovanom na izdavanju naređenja".⁶⁶⁰ Prema rečima Ruperta Smitha, Mladić je izdavao veoma detaljna naređenja koja su pružala veoma malu slobodu na operativnom nivou.⁶⁶¹ Jedan drugi svedok je izjavio da je, kad je reč o konkretnim operacijama pojedinačnih korpusa, Mladić najčešće izdavao naređenja direktno, prilikom obilaska relevantnog korpusa.⁶⁶² U takvim prilikama, Mladić je često učestvovao u radu komandi i nadzirao ga, a često je i direktno preuzimao komandu nad operacijama.⁶⁶³

3. Jedinice VRS

277. U sastavu VRS bilo je pet borbenih korpusa, od kojih je svaki imao otprilike 25.000 - 50.000 vojnika. U svakom korpusu bilo je pet do sedam brigada, koje su imale po 3.000 - 5.000 vojnika; svaka brigada bila je podeljena na bataljone sa po 500 - 700 vojnika, a svaki bataljon je bio podeljen na pet ili šest četa od po stotinak vojnika.⁶⁶⁴

278. U skoro svim aspektima VRS je funkcionisao isto kao nekadašnja JNA,⁶⁶⁵ a njegovih pet korpusa pokrivalo je određenu teritoriju i preuzelo formaciju nekadašnjih korpusa JNA.⁶⁶⁶ Ti

⁶⁵⁶ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 8.

⁶⁵⁷ DP D398, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 3.

⁶⁵⁸ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 8.

⁶⁵⁹ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 8. V. takođe DP P78, Đorđe Đukić, Dopuna izjave o planiranju napada na teritoriji RBiH, str. 1–2.

⁶⁶⁰ DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3301.

⁶⁶¹ Rupert Smith, T. 6373; DP P2362, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17577–17579; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3298–3303. V., na primer, DP P2358, Naređenje generala Mladića, 23. januar 1995. godine.

⁶⁶² DP P78, Đorđe Đukić, Dopuna izjave o planiranju napada na teritoriji RBiH, str. 4.

⁶⁶³ Na primer, tokom operacija u Goraždu, na Igmanu, u Srebrenici, Žepi i Bihaću, DP P78, Đorđe Đukić, Dopuna izjave o planiranju napada na teritoriji RBiH, str. 4.

⁶⁶⁴ Richard Butler, T. 6688–6689. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10552, koji je izjavio da je brojno stanje VRS bilo između 200.000 i 250.000 vojnika.

⁶⁶⁵ Richard Butler, T. 6531. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 1.

⁶⁶⁶ DP P2244, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Korpusu VRS", 9. jun 2006. godine, slika 1, str. 1; DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2.

korpusi, formalno osnovani u junu 1992. godine,⁶⁶⁷ bili su sledeći: 1. krajiški korpus (bivši 5. korpus JNA), 2. krajiški korpus (bivši 10. korpus JNA), Istočnobosanski korpus (bivši 17. korpus JNA), Sarajevsko-romanijski korpus (bivši 4. korpus JNA) i Hercegovački korpus (sačinjen od elemenata bivšeg 9. korpusa JNA).⁶⁶⁸ Drinski korpus formiran je kasnije, 1. novembra 1992. godine.⁶⁶⁹ Korpusi su bili potčinjeni Glavnom štabu.⁶⁷⁰

279. Pored toga, Glavnom štabu VRS bilo je potčinjeno i nekoliko nezavisnih jedinica,⁶⁷¹ kao što su 10. izviđačko-diverzantski odred⁶⁷² i 65. zaštitni puk.⁶⁷³

280. Struktura korpusa bila je slična strukturi Glavnog štaba; imao je komandanta korpusa i načelnika štaba korpusa,⁶⁷⁴ koji je takođe bio zamenik komandanta,⁶⁷⁵ kao i tri pomoćnika komandanta koji su bili zaduženi za obaveštajno-bezbednosne poslove, poslove pozadine (logistiku), odnosno za moral, pravne i verske poslove.⁶⁷⁶

281. Načelnik štaba bio je "glavni savetnik komandanta korpusa i glavni posrednik preko kojeg komandantove zamisli, naređenja i direktive bivaju organizovane i razrađene za izvršenje na nivou štaba korpusa i potčinjenih jedinica".⁶⁷⁷ On je bio jedini koji je, u skladu s odlukama komandanta, imao pravo da izdaje naređenja potčinjenima.⁶⁷⁸ Načelnik štaba je takođe upravljao štabom korpusa i bavio se svakodnevnim upravljanjem aktivnostima korpusa.⁶⁷⁹

⁶⁶⁷ DP D290, Naređenje o formiranju VRS, 16. jun 1992. godine; D291, Naređenje o organizaciji, formiranju i komandi VRS, 16. jun 1992. godine. V. takođe Richard Butler, T. 6680.

⁶⁶⁸ DP P2244, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Korpusu VRS", 5. april 2000. godine, par. 1.0; DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.0; DP D290, Naređenje o formiranju VRS, 16. jun 2006. godine; DP D291, Naređenje o organizaciji, formiranju i komandi VRS, 16. jun 1992. godine; Stojan Malčić, T. 11196–11199. V. takođe Stojan Malčić, T. 11198–11199, koji je izjavio da je korpus sve do kraja rata zadržao istu onu strukturu koja je opisana u DP D290. V. takođe DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2.

⁶⁶⁹ DP P2244, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Korpusu VRS", 5. april 2000. godine, par. 1.0; DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2.

⁶⁷⁰ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 1.0.

⁶⁷¹ Petar Škrbić, T. 11715; DP D341, Naredba o unapređenju starešina, 7. oktobar 1993. godine.

⁶⁷² Petar Škrbić, T. 11970.

⁶⁷³ Richard Butler, T. 6692.

⁶⁷⁴ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.0–2.9.

⁶⁷⁵ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.10.

⁶⁷⁶ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.0.

⁶⁷⁷ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.5. Kao takav, Štab korpusa, pod vođstvom načelnika štaba, "odgovoran je za proučavanje i tumačenje zadanih direktiva, koje je primila Vrhovna komanda ili pak komandant korpusa", DP P2244, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Korpusu VRS", 5. april 2000. godine, par. 2.8.

⁶⁷⁸ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.5.

⁶⁷⁹ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.3.

282. Rukovodstvo brigade uključivalo je komandanta brigade⁶⁸⁰ i načelnika štaba brigade, koji je takođe bio zamenik komandanta.⁶⁸¹ Pored njih, u rukovodstvu brigade VRS bili su pomoćnici komandanta za obaveštajno-bezbednosne poslove, poslove pozadine (logistiku) i za moral, pravne i verske poslove.⁶⁸²

a. Drinski korpus

283. Glavni štab VRS formirao je Drinski korpus 1. novembra 1992. godine.⁶⁸³ Pripadnici Drinskog korpusa uglavnom su bili iz sastava Istočnobosanskog korpusa i Sarajevsko-romanijskog korpusa, kao i iz Glavnog štaba VRS.⁶⁸⁴ Štab je bio formiran u Han-Pijesku, a kasnije je premešten u Vlasenicu.⁶⁸⁵ Zona odgovornosti Drinskog korpusa obuhvatala je istočnu BiH, duž granice sa SRJ dolinom Drine i u nju su spadale, između ostalog, opštine Zvornik, Bratunac, Vlasenica, Srebrenica, Han-Pijesak i Žepa.⁶⁸⁶

284. Milenko Živanović je preuzeo na funkciju komandanta Drinskog korpusa u vreme njegovog formiranja u novembru 1992. godine.⁶⁸⁷ Radislav Krstić bio je načelnik štaba od avgusta 1994. godine i postao je komandant korpusa u ranim večernjim časovima 13. jula 1995. godine.⁶⁸⁸ Kad je Krstić preuzeo komandu, Svetozar Andrić je imenovan za načelnika štaba.⁶⁸⁹

⁶⁸⁰ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.0–2.14.

⁶⁸¹ DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 2.15–2.18.

⁶⁸² DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.9–3.23.

⁶⁸³ Richard Butler, T. 6693; Stojan Maličić, T. 11199. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 1.

⁶⁸⁴ Richard Butler, T. 6693–6694. Na primer, pre nego što je postao komandant Drinskog korpusa, Živanović je bio načelnik artiljerije u Glavnom štabu, Richard Butler, T. 6694. V. takođe Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 100.

⁶⁸⁵ Njegova šifra bila je 3676, DP P2249, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.2; Stojan Malčić, T. 11332–11333; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 1.

⁶⁸⁶ DP P564, Karta Bosne i Hercegovine; DP P2400, Karta koja prikazuje područje Srebrenice; svedok MP-14, T. 3512 (zatvorena sednica).

⁶⁸⁷ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.2; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 92; Richard Butler, T. 6575.

⁶⁸⁸ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.2; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 93–96. Kao komandant Drinskog korpusa Krstić je prvo naređenje izdao 13. jula 1995. godine oko 20:00 časova, Richard Butler, T. 6529; DP P2245, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici – Operacija 'Krivaja 95'", 15. maj 2000. godine, str. 16. V. takođe DP P2407, Primopredaja dužnosti komandanta Drinskog korpusa, 13. jul 1995. godine; Richard Butler, T. 6531, 6635; DP P2408, Naređenje komandanta Drinskog korpusa Radislava Krstića za pretres terena, 13. jul 1995. godine. Živanović je imenovan na novu dužnost u VJ–VRS, Richard Butler, T. 6633; DP P2407, Primopredaja dužnosti komandanta Drinskog korpusa, 13. jul 1995. godine.

⁶⁸⁹ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.2–2.3; Richard Butler, T. 6560.

285. Vujadin Popović je bio pomoćnik komandanta za bezbednost, Slobodan Cerović bio je pomoćnik komandanta za moral, pravne i verske poslove, a Lazar Aćimović je bio pomoćnik za pozadinu (to jest logistiku).⁶⁹⁰

286. Drinski korpus sastojao se od 1. zvorničke pešadijske brigade, 1. vlaseničke lake pešadijske brigade, 1. šekovičke (ili birčanske) pešadijske brigade, 1. miličke lake pešadijske brigade, 1. bratunačke lake pešadijske brigade, 2. romanijske motorizovane brigade, 1. podrinjske lake pešadijske brigade, 5. podrinjske lake pešadijske brigade, 5. mešovitog artiljerijskog puka, 5. bataljona vojne policije, 5. inženjerijskog bataljona, 5. bataljona veze, 1. samostalnog pešadijskog bataljona Skelani,⁶⁹¹ Vlaseničke brigade,⁶⁹² kao i jedinice poznate po imenu Vukovi sa Drine.⁶⁹³

287. Od 12. decembra 1992. do novembra 1996. godine komandant Zvorničke brigade bio je Vinko Pandurević.⁶⁹⁴ Dragan Obrenović bio je načelnik štaba, Dragan Jokić načelnik inženjerije, a Drago Nikolić pomoćnik komandanta za bezbednost.⁶⁹⁵

288. Bratunačka laka pešadijska brigada zvanično je formirana 14. novembra 1992. godine i za njenog prvog komandanta imenovan je Borivoje Tešić.⁶⁹⁶ Dana 25. maja 1995. godine Vidoje Blagojević je imenovan za komandanta Bratunačke brigade i na toj funkciji je ostao do sredine 1996. godine.⁶⁹⁷ Momir Nikolić je bio pomoćnik komandanta za obaveštajno-bezbednosne poslove.⁶⁹⁸

⁶⁹⁰ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.4; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 97.

⁶⁹¹ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.6; Richard Butler, T. 6533.

⁶⁹² DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 33.

⁶⁹³ DP P2387, Video-snimak od 11. jula 1995. godine na kojem se vidi kapetan Milan Jolović, komandant Vukova sa Drine, na putu ka Srebrenici, Richard Butler, T. 6537.

⁶⁹⁴ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.8; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 98.

⁶⁹⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 98–101; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.8.

⁶⁹⁶ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 1.11.

⁶⁹⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 102–103; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 5.2.8. Pukovnik Blagojević je nastavio da komanduje i rukovodi svim jedinicama Bratunačke brigade, uključujući pripadnike organa bezbednosti, kao i jedinicama vojne policije Bratunačke brigade od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine, Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 103.

⁶⁹⁸ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, par. 2.8.

289. Jedinica Vukovi sa Drine bila je elitna borbena formacija koja je formalno bila potčinjena Zvorničkoj pešadijskoj brigadi.⁶⁹⁹ Smatrana je jurišnim bataljonom Drinskog korpusa i bila poznata kao jedinica s najbolje obučanim i najsposobnijim vojnicima u Drinskom korpusu.⁷⁰⁰

b. Sarajevsko-romanijski korpus (SRK)

290. Sarajevsko-romanijski korpus bio je smešten na širem području Sarajeva,⁷⁰¹ a štab mu je bio u Lukavici.⁷⁰² Glavnina snaga SRK bila je razmeštena oko takozvanog unutrašnjeg kruga Sarajeva, naročito na području Ilidže, Nedžarića i Grbavice.⁷⁰³ Do kraja 1992. godine sedam brigada SRK bilo je razmešteno na linijama sukoba koje su činile taj "unutrašnji krug", čija je dužina iznosila oko 55 kilometara.⁷⁰⁴ Pomoćne jedinice SRK nalazile su se u takozvanom spoljnom krugu sarajevskog fronta, dužine oko 180 kilometara.⁷⁰⁵ Tokom 1992. godine SRK je držao kasarnu u Lukavici, Nedžariće i brdo Mojnilo, a do jula i aerodrom, koji je tada preuzeo UNPROFOR.⁷⁰⁶ Krajem 1992. godine SRK je bio "u potpunosti angažovan na održavanju blokade Sarajeva".⁷⁰⁷

291. Stanislav Galić bio je komandant SRK⁷⁰⁸ od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. godine. Na njegovo mesto došao je Dragomir Milošević, koji je od 6. jula 1993. godine bio njegov načelnik štaba.⁷⁰⁹ Milošević je ostao komandant SRK otprilike do 21. novembra 1995. godine.⁷¹⁰ I Galić i Milošević su, kao komandanti SRK, bili direktno potčinjeni komandantu Glavnog štaba VRS⁷¹¹ i vrhovnom komandantu VRS.⁷¹²

⁶⁹⁹ Richard Butler, T. 6537.

⁷⁰⁰ *Ibid.*

⁷⁰¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 47. Sarajevsko-romanijski korpus je bio konkretno odgovoran za sledeća područja: južni deo Sarajeva, uključujući Lukavicu, Vrace, Grbavicu, Zlatište, delove Dobrinje i područje do planine Trebević, brda južno i jugozapadno od Sarajeva, područje Rajlovca na severozapadu Sarajeva prema Mrkovićima, uključujući Špicastu stijenu, područje severoistočno od Sarajeva i područje Pala, Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 9.

⁷⁰² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 86; DP P564, Karta Bosne i Hercegovine; svedok MP14, T. 3523 (zatvorena sednica).

⁷⁰³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 49.

⁷⁰⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 50.

⁷⁰⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 51.

⁷⁰⁶ Aernout Van Lynden, T. 473–474; DP P1, Fotografija Sarajeva. V. takođe DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2833; DP P489, Transkript svedočenja Youssefa Hajira u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1679; Azra Šišić, T. 770; DP P1518, Karta Sarajeva.

⁷⁰⁷ DP P2499, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Izveštaj o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS", 9. jun 2006. godine, par. 3.1.

⁷⁰⁸ Robert Donia, T. 1702–1703.

⁷⁰⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 4; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 2–3.

⁷¹⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 1.

⁷¹¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 2; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 4.

⁷¹² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 3.

4. Vojni pravosudni sistem

292. Pretresno veće je formalno primilo na znanje činjenicu da je u julu 1995. godine u VRS postojao funkcionalan pravosudni sistem koji je mogao da rešava krivična i disciplinska pitanja pripadnika VRS.⁷¹³

293. Zakonom o VRS bila je regulisana krivična i disciplinska odgovornost pripadnika VRS i dužnosti viših oficira ili starešina da obezbede primereno vojničko postupanje primenom disciplinskih mera i putem vojnih sudova.⁷¹⁴ U vezi s krivičnim delima, Zakon o VRS je konkretno predviđao da se na pripadnike vojske primenjuju odredbe "Krivičnog zakona i drugih zakona".⁷¹⁵ Krivičnim zakonom SFRJ, koji je u RS bio na snazi 1995. godine, bila su zabranjena kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Ta zabrana odnosila se na sve državljane RS, uključujući pripadnike VRS. Štaviše, prema naređenju predsednika Radovana Karadžića od 13. maja 1992. godine, VRS je morao da se pridržava obaveza propisanih međunarodnim humanitarnim pravom.⁷¹⁶ Shodno tome, starešina u VRS imao je dužnost da svojim pretpostavljenima prijavi svako kršenje pravila međunarodnog ratnog prava za koja sazna. Ako je takvo kršenje bilo prijavljeno komandantu korpusa, onda je on bio dužan da pokrene postupak i vojnom tužiocu pošalje odgovarajuću dokumentaciju. Informacije o takvim kršenjima su bile uvrštavane u redovne izveštaje.⁷¹⁷

F. STRUKTURA I ORGANIZACIJA SRPSKE VOJSKE KRAJINE (SVK)

1. Osnivanje SVK

294. Oružane snage RSK, poznate kao Srpska vojska Krajine (SVK), osnovane su 18. maja 1992. godine⁷¹⁸ i postojale su, osim 11. korpusa koji je nadživeo RSK, do pada RSK 8. avgusta 1995. godine.⁷¹⁹

295. Dana 20. aprila 1993. godine osnovan je Vrhovni savet odbrane RSK, čiji su članovi bili predsednik RSK, predsednik vlade, ministar odbrane, ministar unutrašnjih poslova i komandant

⁷¹³ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 5. V. takođe DP D104, Ukaz o proglašenju zakona o vojnim sudovima u RS, 30. decembar 1993. godine; DP D105, Zakon o primenjivanju Zakona o vojnim sudovima i Zakona o vojnom tužilaštvu za vreme ratnog stanja u RS, 2. novembar 1994. godine.

⁷¹⁴ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 62–99; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 5.

⁷¹⁵ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 62.

⁷¹⁶ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 5.

⁷¹⁷ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 91. Pretresno veće ima u vidu da se ta činjenica o kojoj je presuđeno odnosi na odgovornost starešina u SRK. Međutim, Pretresno veće se takođe uverilo da ta obaveza nije bila ograničena na SRK, već da se odnosila na sve korpusne VRS. V. DP P191, Zakon o VRS, član 62.

⁷¹⁸ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 138. V. takođe svedok MP-16, T. 5134–5135 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13063, 13372–13375.

⁷¹⁹ Svedok MP-80, T. 8456–8257 (zatvorena sednica). V. takođe Rade Orlić, T. 5754; Patrick Treanor, T. 1238.

SVK.⁷²⁰ Predsednik RSK je, kao vrhovni komandant, rukovodio SVK-om u miru i ratu, u skladu sa Ustavom RSK⁷²¹ i odlukama Vrhovnog saveta odbrane, i predsedavao Vrhovnim savetom odbrane. Zadatak Vrhovnog saveta odbrane bio je da “donosi odluke o pripravnosti, mobilizaciji i upotrebi SVK i o drugim pitanjima u skladu sa Ustavom i zakonom”.⁷²²

296. Zakon o SVK usvojen je 22. aprila 1993. godine i predviđao je da SVK deluje po načelima jednostarešinstva i jedinstva komandovanja i da je njegov cilj da “brani suverenost, teritoriju i nezavisnost Republike Srpske Krajine”.⁷²³

2. Glavni štab

297. Dana 26. oktobra 1992. godine predsednik RSK Goran Hadžić imenovao je Milana Novakovića za komandanta Glavnog štaba SVK.⁷²⁴ Na njegovo mesto je 22. februara 1994. godine došao Milan Čeleketić, koga je imenovao Milan Martić.⁷²⁵ Dana 18. maja 1995. godine Skupština je prihvatila ostavku Milana Čeleketića,⁷²⁶ a funkciju komandanta Glavnog štaba SVK preuzeo je Mile Mrkšić.⁷²⁷

298. Komandantu Glavnog štaba SVK bila su direktno potčinjena odeljenja za bezbednost,⁷²⁸ obaveštajne poslove, za moral, verske i pravne poslove, odeljenje za mobilizaciju i personalne poslove, pozadinski sektor, odeljenje za razvoj i finansije i odeljenje ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane.⁷²⁹

299. U maju 1994. godine Dušan Smiljanić je imenovan za pomoćnika komandanta u Sektoru za obaveštajno-bezbednosne poslove SVK.⁷³⁰ Dana 3. jula 1994. godine Rade Orlić je postao načelnik

⁷²⁰ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 139.

⁷²¹ Prema Ustavu RSK, predsednik, po svojoj inicijativi ili na predlog vlade, za vreme ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti donosi akte iz nadležnosti skupštine i dužan je da ih podnese na potvrdu skupštini čim ona bude u mogućnosti da se sastane, DP P166, Ustav RSK, 2. januar 1992. godine, član 78(7).

⁷²² Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 139; Patrick Treanor, T. 1016–1018; DP P166, Ustav RSK, 2. januar 1992. godine, član 78.

⁷²³ DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, članovi 3, 281.

⁷²⁴ DP P1782, Ukaz o postavljenju Novakovića na službu, izdao predsednik RSK, 26. oktobar 1992. godine. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10549; Milan Novaković, T. 13002.

⁷²⁵ Patrick Treanor, T. 1026–1027, 1370–1371; DP P171/P1972, Ukaz predsednika RSK o postavljenju Milana Čeleketića za komandanta Glavnog štaba SVK, 22. februar 1994. godine; DP P1973, Izveštaj o prijemu dužnosti od strane Milana Čeleketića, 22. februar 1994. godine; Milan Novaković, T. 13003, 13005. V. takođe Rade Orlić, T. 5728, 5758; Jožef Poje, T. 3087. Posle toga, Milan Novaković je sve do pada RSK bio na položaju zamenika/pomoćnika vrhovnog komandanta za nacionalnu bezbednost i međunarodne odnose, Milan Novaković, T. 13007.

⁷²⁶ Svedok MP-80, T. 8616 (zatvorena sednica); DP P1975, Izveštaj o predaji dužnosti Milana Čeleketića kao komandanta SVK Miletu Mrkšiću.

⁷²⁷ Patrick Treanor, T. 1027; Rade Rašeta, T. 5906.

⁷²⁸ Rade Rašeta, T. 5949–5951; DP D89, Pravilo službe organa bezbednosti u JNA, 1984, članovi 16–18, 30–31, 57(2).

⁷²⁹ Svedok MP-80, T. 8303 (zatvorena sednica); DP P495, Razni dokumenti u vezi sa SVK, str. 4.

⁷³⁰ DP D88, Odluka generala Milana Čeleketića o unapređenju Dušana Smiljanića na mesto pomoćnika komandanta za bezbednosno-obaveštajne poslove SVK, 26. maj 1994. godine; Rade Orlić, T. 5770.

Odeljenja za obaveštajne poslove SVK.⁷³¹ Dana 19. decembra 1994. godine Rade Rašeta je postao načelnik Odeljenja bezbednosti Glavnog štaba SVK.⁷³²

300. Načelnik štaba u Glavnom štabu SVK 1994. godine je bio Borislav Đukić.⁷³³ Od maja 1995. godine na toj funkciji je bio Dušan Lončar.⁷³⁴

3. Jedinice SVK

301. U sastavu SVK bilo je šest korpusa, i to 7, 11, 15, 18, 21. i 39. korpus.⁷³⁵ Sedmi korpus, čije je sedište bilo u Kninu,⁷³⁶ imao je oko 13.000 vojnika i njegova zona odgovornosti obuhvatala je područje severne Dalmacije.⁷³⁷ Zona odgovornosti 11. korpusa obuhvatala je istočnu Slavoniju, zapadni Srem i Baranju.⁷³⁸ U 11. korpusu bilo je između 17.500 i 25.000 vojnika.⁷³⁹ U 15. korpusu je bilo 10.000 vojnika i on je pokrivaio područje Titove Korenice. U 18. korpusu je bilo 9.000 vojnika i on je pokrivaio područje Okučana.⁷⁴⁰ Za područje oko Vojnića bio je zadužen 21. korpus koji je imao oko 11.000 vojnika. Naposletku, 39. korpus pokrivaio je područje Gline i imao je oko 12.000 vojnika.⁷⁴¹ Od 5. maja 1995. godine u sastavu SVK su, osim pomenutih korpusa, bili i 75. mešovita artiljerijska brigada, 75. pozadinska baza, 44. raketna brigada, 105. vazduhoplovna brigada i 107. nastavni centar.⁷⁴²

4. Vojni pravosudni sistem

302. Pretresnom veću su predloženi dokazi da je SVK imao sopstvene vojne sudove koji su funkcionisali u skladu sa Zakonom o odbrani.⁷⁴³ Neki dokazi takođe pokazuju da je 7. jula 1994. godine predsednik RSK izdao dva ukaza o imenovanju sudija vojnih sudova koji je trebalo da budu

⁷³¹ Rade Orlić, T. 5737, 5759, 5761; DP D86, Naređenje o imenovanju Radeta Orlića za načelnika Odeljenja za obaveštajne poslove SVK, 3. jul 1994. godine. Orliću je bio potčinjen potpukovnik Knežević, načelnik Centra za obaveštajne poslove, Rade Orlić, T. 5765–5766.

⁷³² Rade Rašeta, T. 5903; DP P2336, Dopis Glavnog štaba SVK u vezi sa stanjem na terenu, 26. maj 1995. godine.

⁷³³ Rade Rašeta, T. 5907.

⁷³⁴ Rade Orlić, T. 5734; DP P495, Razni dokumenti u vezi sa SVK. V. svedok MP-80, T. 8561 (zatvorena sednica).

⁷³⁵ Svedok MP-80, T. 8512–8516 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13080.

⁷³⁶ V. DP D171, Zapisnik sa sednice VSO RSK, 1. jul 1994. godine, iz kojeg se vidi da je u julu 1994. godine pukovnik Poznanović bio postavljen za komandanta 7. korpusa.

⁷³⁷ Svedok MP-80, T. 8512–8516 (zatvorena sednica). V. takođe DP P2625, SVK, Podsetnik SVK koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 17. februar 1994. godine.

⁷³⁸ Svedok MP-80, T. 8513, 8522 (zatvorena sednica); DP D165, Naređenje za formiranje SVK u istočnoj Slavoniji, zapadnom Sremu i Baranji, 8. decembar 1992. godine.

⁷³⁹ Svedok MP-80, T. 8455, 8513 (zatvorena sednica).

⁷⁴⁰ V. svedok MP-80, T. 8544 (zatvorena sednica), koji je u svedočenju rekao da je u februaru 1994. godine Bogdan Sladojević postao komandant 18. korpusa; DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine.

⁷⁴¹ V. DP P2336, Dopis Glavnog štaba SVK u vezi sa stanjem na terenu, 26. maj 1995. godine, iz kojeg se vidi da je od 1. maja 1995. godine komandant 39. korpusa SVK bio pukovnik Žarko Gačić. V. takođe DP P2816, Borbeni izveštaj SVK upućen načelniku Generalštaba VJ, 9. septembar 1994. godine.

⁷⁴² Svedok MP-80, T. 8304 (zatvorena sednica); DP D184, Izveštaj o stanju u SVK, 5. maj 1995. godine. V. takođe DP P495, Razni dokumenti u vezi sa SVK, str. 1, 4.

⁷⁴³ Stamenko Nikolić, T. 10786.

osnovani u Glini, Kninu i Vukovaru.⁷⁴⁴ Međutim, prema rečima svedoka Radeta Rašete, vojno pravosuđe u SVK "nije postojalo".⁷⁴⁵ Shodno tome, prema rečima tog svedoka, odredbe kao što su član 43 Pravila službe organa bezbednosti u JNA, koji je predviđao hapšenje i predaju lica vojnom sudu ili vojnoj ustanovi, bile su samo mrtvo slovo na papiru.⁷⁴⁶

⁷⁴⁴ Svedok MP-80, T. 8575–8577 (zatvorena sednica); DP D168, Predsednički ukaz o osnivanju vojnih sudova, koji je potpisao Milan Martić, 7. jul 1994. godine; DP D169, Predsednički ukaz o imenovanju vojnih tužilaca, koji je potpisao Milan Martić, 7. jul 1994. godine. V. takođe svedok MP-80, T. 8806–8812 (zatvorena sednica); DP P2623, Zahtev SVK Generalštabu VJ za upućivanje oficira-pravnika, 13. april 1993. godine; DP P2624, Hadžićevo pismo Miloševiću, 4. jun 1993. godine.

⁷⁴⁵ Rade Rašeta, T. 6018.

⁷⁴⁶ *Ibid.*

V. ZAKLJUČCI O ZLOČINIMA

A. Sarajevo

1. Grad Sarajevo

303. Grad Sarajevo leži na reci Miljacki, u prirodnoj dolini koja je sa svih strana okružena visokim brdima, zbog čega ga je lako kontrolisati.⁷⁴⁷ Pre sukoba, grad se sastojao od deset opština: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Vogošća, Ilidža, Pale, Ilijaš, Hadžići i Trnovo.⁷⁴⁸ Do 1992. godine Sarajevo je izraslo u važan politički, kulturni, industrijski i trgovački centar BiH.⁷⁴⁹

304. Prema procenama, grad je pre sukoba imao nešto više od pola miliona stanovnika, sledećih nacionalnosti: 49,4% bosanskih Muslimana, 27,8% bosanskih Srba i 7,1% bosanskih Hrvata.⁷⁵⁰

2. Tok opsade

(a) Osnovni podaci o opsadi

305. Jedan od šest strateških ciljeva rukovodstva bosanskih Srba bila je podela Sarajeva na srpski i muslimanski sektor i uspostavljanje odvojene državne vlasti u svakom od njih.⁷⁵¹ Međutim, demografski podaci o gradu ukazuju na to da je urbano gradsko jezgro bilo mešovitog etničkog sastava, ali da su na okolnim brdima mahom živeli Srbi.⁷⁵² Prema tome, svaki koncept podele bi najverovatnije doveo do opkoljavanja pretežno muslimanskog centra grada, okruženog srpskim područjima.⁷⁵³ O tom stanju stvari se zapravo raspravljalo na Skupštini RS.⁷⁵⁴ Pored toga, po mišljenju lidera bosanskih Srba, opsada Sarajeva bila je neophodna kako bi se onemogućilo

⁷⁴⁷ Aernout van Lynden, T. 465; DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P28, Karta Sarajeva s oznakama; DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 6.

⁷⁴⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 19. V. takođe DP P2377, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 4. septembar 2000. godine, str. 2; DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4499–4500.

⁷⁴⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 18.

⁷⁵⁰ DP P2325, Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, Ljudski gubici tokom "opsade" Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. godine, 10. maj 2002. godine, str. 26. V. takođe DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 7 (koji sadrži slične brojčane podatke).

⁷⁵¹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13–14; DP P334, Izvod iz Službenog glasnika Republike Srpske u kojem su objavljeni "Strateški ciljevi", 26. novembar 1993. godine. V. gore, par. 184–185.

⁷⁵² Robert Donia, T. 1742; DP P344, Transkript sa 17. sednice Skupštine RS, 26. jul 1992. godine, str. 15.

⁷⁵³ Robert Donia, T. 1743; DP P344, Transkript sa 17. sednice Skupštine RS, 26. jul 1992. godine, str. 15.

⁷⁵⁴ DP P344, Transkript sa 17. sednice Skupštine RS, 26. jul 1992. godine, str. 15. V. takođe Robert Donia, T. 1745–1747; DP P345, Presretnuti telefonski razgovor između Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 9. septembar 1991. godine; DP P346, Presretnuti telefonski razgovor između Radovana Karadžića i Nikole Koljevića, 9. septembar 1991. godine.

funkcionisanje vlasti BiH i kako bi se uzeli "važni kolektivni taoci" koje su nameravali da upotrebe za dobijanje značajnih ustupaka od strane vlasti BiH i međunarodne zajednice.⁷⁵⁵

(b) Hronologija opsade

306. U februaru i martu 1992. godine došlo je do porasta napetosti između Srba i Muslimana u Sarajevu, usled čega su obe strane podigle barikade i postavile kontrolne punktove.⁷⁵⁶ Dana 7. aprila 1992. godine EZ je priznao BiH kao nezavisnu državu,⁷⁵⁷ što je izazvalo novi talas nasilja u gradu.⁷⁵⁸ To je obeležilo početak opsade Sarajeva koja je, prema procenama, trajala od aprila 1992. do novembra 1995. godine.⁷⁵⁹

307. Od juna 1992. godine SRK je svakodnevno po celom gradu otvarao snažnu artiljerijsku i snajpersku vatru.⁷⁶⁰ Od septembra do decembra 1992. godine Sarajevo je bilo izloženo intenzivnom granatiranju.⁷⁶¹ Usled toga je SB UN u decembru 1992. godine oštro osudio napade na Sarajevo i zahtevao da se oni smesta obustave.⁷⁶² U avgustu 1993. godine u Sarajevu je ustanovljena demilitarizovana zona (dalje u tekstu: DMZ), u skladu sa sporazumom između UNPROFOR, ABiH i VRS.⁷⁶³ Uprkos tome, nasilje u Sarajevu se nastavilo nesmanjenom žestinom tokom cele 1993. godine, sve do februara 1994. godine.⁷⁶⁴ Zbog toga je SB UN ponovo strogo osudio nasilje i zahtevao "da se odmah prestane sa napadima na Sarajevo, koji su doveli do velikog broja civilnih žrtava, ozbiljno narušili [pružanje] osnovnih [komunalnih usluga] i pogoršali već ionako [tešku] humanitarnu situaciju".⁷⁶⁵

308. Nakon granatiranja pijace Markale u februaru 1994. godine,⁷⁶⁶ stvorena je Zona potpunog isključenja (dalje u tekstu: ZPI) u radijusu od 20 kilometara od centra grada.⁷⁶⁷ Bilo je predviđeno da sve naoružanje kalibra većeg od 12,7mm mora biti uklonjeno iz te zone ili predato na određenim

⁷⁵⁵ Robert Donia, T. 1740–1741; DP P344, Transkript sa 17. sednice Skupštine RS, 26. jul 1992. godine, str. 15–16.

⁷⁵⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 16, 23.

⁷⁵⁷ Patrick Treanor, T. 1097; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 21.

⁷⁵⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 25–32.

⁷⁵⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 25–32; DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 38; DP P632, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1011–1012; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6517, 6523–6524.

⁷⁶⁰ John Wilson, T. 857–858; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 154,155. V. takođe DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 202.

⁷⁶¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 160, 162.

⁷⁶² DP P2455, Izjava predsedavajućeg SB UN, 9. decembar 1992. godine.

⁷⁶³ Svedok MP-72, T. 4282, 4354 (zatvorena sednica); DP P1516 (zapečaćeno).

⁷⁶⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 159–162; svedok MP-408, T. 6154 (zatvorena sednica).

⁷⁶⁵ DP P2475, Dopis predsedavajućeg SB UN, 7. januar 1994. godine, str. 1.

⁷⁶⁶ V. incident A3, naveden u prilogu Optužnici.

⁷⁶⁷ Svedok MP-72, T. 4289–90, 4351–4352, 4356 (zatvorena sednica); svedok MP-408, T. 6149–6150 (zatvorena sednica).

UN-ovim sabirnim punktovima za naoružanje.⁷⁶⁸ Uprkos formiranju ZPI, bilo je slučajeva kad je VRS koristio velikokalibarsko naoružanje.⁷⁶⁹

309. U avgustu 1994. godine UNPROFOR je na sve češće slučajeve otvaranja snajperske vatre na stanovništvo Sarajeva odgovorio tako što je posredovao u postizanju sporazuma između VRS i ABiH o prestanku snajperskih dejstava.⁷⁷⁰ Nekoliko dana nakon potpisivanja sporazuma, D. Milošević je obavestio UNPROFOR da je jedinicama SRK izdao naređenje da odmah prekinu sa svim snajperskim dejstvima u gradu Sarajevu.⁷⁷¹ Međutim, SRK nije u potpunosti prekinuo snajperska dejstva protiv civila.⁷⁷²

310. Granatiranje i snajperska dejstva su se ponovo intenzivirali od novembra do decembra 1994. i od aprila do maja 1995. godine, uprkos tome što je na snazi bio sporazum o prekidu vatre.⁷⁷³ Tokom tih perioda dešavalo se da se iz pešadijskog naoružanja ispali po 3.000 metaka na dan.⁷⁷⁴ Iako su obe strane držale oružje u gradu, kršeći time ZPI, svedok MP-72 je rekao da je VRS imao "daleko više" velikokalibarskog oružja nego ABiH, čak i posle uspostavljanja ZPI.⁷⁷⁵ Svedoci su u svojim svedočenjima takođe govorili da su granatiranje i snajperska dejstva SRK protiv stanovništva Sarajeva često bili povezani s događajima u drugim delovima BiH, na primer, s napadom ABiH na VRS van Sarajeva i krizom u Goraždu u aprilu 1994. godine.⁷⁷⁶

311. U maju 1995. godine situacija u Sarajevu se pogoršala.⁷⁷⁷ Broj kršenja ZPI se povećao i, kad je jednog dana razmenjena intenzivna artiljerijska vatra, bilo je jasno da "stvarno nema više" nikakvog prekida vatre.⁷⁷⁸ Per Anton Brennskag, vojnih posmatrač UN za Sektor Sarajevo, u svedočenju je rekao da je u junu 1995. godine SRK na Sarajevo dnevno ispaljivao do 150 artiljerijskih i minobacačkih granata, kojima su pogađani i vojni i civilni ciljevi.⁷⁷⁹ U isto to vreme, UNPROFOR je izvestio da su njegovo ljudstvo i baze bili meta minobacačke vatre srpske strane.⁷⁸⁰

⁷⁶⁸ Svedok MP-72, T. 4289 (zatvorena sednica).

⁷⁶⁹ Svedok MP-72, T. 4289–4290, 4351–4352, 4356 (zatvorena sednica).

⁷⁷⁰ Svedok MP-408, T. 6162–6163 (zatvorena sednica); DP P1521, Sporazum o prestanku snajperskih dejstava, 14. avgust 1994. godine; DP P2342, Izvod iz Naređenja SRK o sprovođenju sporazuma o prestanku snajperskih dejstava, 18. avgust 1994. godine.

⁷⁷¹ DP P2342, Izvod iz Naređenja SRK o sprovođenju sporazuma o prestanku snajperskih dejstava, 18. avgust 1994. godine.

⁷⁷² Svedok MP-408, T. 6165 (zatvorena sednica); svedok MP-72, T. 4322–4323 (zatvorena sednica).

⁷⁷³ Svedok MP-72, T. 4298, 4303, 4306 (zatvorena sednica); Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2632.

⁷⁷⁴ Svedok MP-72, T. 4298 (zatvorena sednica).

⁷⁷⁵ Svedok MP-72, T. 4298–4299, 4304, 4356 (zatvorena sednica).

⁷⁷⁶ DP P2316 (zapečaćeno), par. 66; svedok MP-408, T. 6153–6155, 6157 (zatvorena sednica).

⁷⁷⁷ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 59. V. takođe DP P2361, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17508; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2633–2634.

⁷⁷⁸ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2633. V. takođe DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 52.

⁷⁷⁹ Per Anton Brennskag, T. 3346.

⁷⁸⁰ V. DP D24, Odlomak iz Izveštaja UNPROFOR, 2. jul 1995. godine, str. 1, 3 (gde se navodi da su se napadi srpske strane na UNPROFOR znatno pojačali tokom prethodne nedelje. Srpski artiljerici su ispalili tri granate na zgradu PTT u Sarajevu, gde je bio štab UNPROFOR-ovog Sektora Sarajevo. Pored toga, jedna srpska granata uništila je jedno vozilo UNPROFOR u severnom delu grada); DP P2316 (zapečaćeno), str. 25.

Dana 16. juna 1995. godine ABiH je započeo napad radi proboja obruča oko Sarajeva, koji je posle prvobitnog uspeha propao i tokom kojeg je ABiH pretrpeo velike gubitke.⁷⁸¹ Opsada je okončana u novembru 1995. godine.⁷⁸²

(c) Poređenje snaga aktivnih tokom opsade

312. Posle prvih šest nedelja borbi 1992. godine, linije sukoba su se do kraja konflikta veoma malo menjale.⁷⁸³ Štab SRK bio je u Lukavici,⁷⁸⁴ a njegove snage bile su raspoređene oko takozvanog unutrašnjeg kruga Sarajeva, dugačkog oko 55 kilometara, dok su pomoćne snage SRK bile raspoređene duž takozvanog spoljašnjeg kruga sarajevskog fronta, dugačkog oko 180 kilometara.⁷⁸⁵ Područja nad kojima je SRK imao kontrolu duž unutrašnjeg kruga uključivala su konkretno Ilidžu, Nedžariće, deo Grbavice, Vrace, Trebević i Špicastu stijenu.⁷⁸⁶

313. Štab 1. korpusa ABiH bio je u centru Sarajeva⁷⁸⁷ i u tom korpusu je bilo oko 40.000-45.000 vojnika.⁷⁸⁸ Krajem 1994. godine ukupan broj je pao na 35.000-40.000 vojnika.⁷⁸⁹ Pod kontrolom ABiH bili su deo Igmana,⁷⁹⁰ brdo Žuč,⁷⁹¹ istočni deo grada Sarajeva, uključujući veoma gusto naseljene delove grada, kao što su Stari Grad i Centar, deo Grbavice i jugozapadni deo Sarajeva, Hrasnicu, Sokolović koloniju, Dobrinju i Butmir, kao i brda na severu Sarajeva.⁷⁹² Na području Grbavice, Miljacka je činila severnu liniju sukoba: ABiH je bila severno, a SRK južno od reke.⁷⁹³

⁷⁸¹ Martin Bell, T. 3169, 3187; DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 68.

⁷⁸² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 10, 82. V. takođe DP P348, Izveštaj Roberta Donije o genezi opsade Sarajeva, 1. decembar 2006. godine, str. 38.

⁷⁸³ Per Anton Brennskag, T. 3334-3335; Martin Bell, T. 3169-3170, 3176; DP P515, Karta koju je označio Martin Bell; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 156; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 10; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 10.

⁷⁸⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 86.

⁷⁸⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 50-51.

⁷⁸⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 47, 49-50, 73-74, 76, 156, 157; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 9-10; Martin Bell, T. 3171-3176; DP P515, Karta koju je označio Martin Bell.

⁷⁸⁷ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 82; svedok MP-72, T. 4312 (zatvorena sednica); svedok MP-408, T. 6192 (zatvorena sednica).

⁷⁸⁸ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 83.

⁷⁸⁹ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 84. Pretresno veće napominje da postoji očigledna neusaglašenost između činjenica o kojima je presuđeno u prvostepenim presudama u predmetu *Galić* i u predmetu *D. Milošević* kad je reč o broju pripadnika 1. korpusa ABiH u gradu Sarajevu. U Prvostepenoj presudi u predmetu *D. Milošević* konstatuje se da je 1. korpus imao ukupno 75.000 vojnika, od čega je 40.000-45.000 bilo u Sarajevu, a da je do kraja 1994. godine taj broj pao na 35.000-40.000 (Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 83-84). S druge strane, u Prvostepenoj presudi u predmetu *Galić* konstatovano je da je svih 75.000 vojnika bilo raspoređeno oko Sarajeva i da je "[o]ko polovina njih razmještena [...] u samom gradu, druga polovina duž linija sukoba izvan grada" (Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 53). S obzirom na kontekst Prvostepene presude u predmetu *Galić*, konkretno, na fusnotu vezanu za pomenutu činjenicu o kojoj je presuđeno, Pretresno veće konstatuje da je taj broj uključivao snage 1. korpusa koje su bile raspoređene na spoljašnjem krugu oko Sarajeva i da je broj vojnika koji su, prema procenama, bili u gradu takođe iznosio između 33.000 i 50.000, što odgovara činjenicama o kojima je presuđeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *D. Milošević*. V. Završni podnesak odbrane, par. 556. Godine 1994, ABiH je imao kontrolu nad 80% Igmana, Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 88.

⁷⁹⁰ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 90.

⁷⁹¹ Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 149, 151-159.

⁷⁹² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 75; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 23; Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele, 150; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 86. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), par. 127.

314. Govoreći o prisustvu vojnika ABiH u Sarajevu, Martin Bell je izjavio da su “[o]ni očito bili razmešteni [...] po obodu. [...] Ponekad su bili stacionirani u školama, ali se nije imao utisak života u gradu u kojem je [...] stalna vojska.” On je takođe rekao da je Sarajevo “izgledalo razrušeno, ali ne i očigledno militarizovano”.⁷⁹⁴

315. SRK je smatran vojno nadmoćnim u odnosu na ABiH kada se radilo o artiljeriji i količini teškog naoružanja, kao što su tenkovi, oklopni transporter i rakete.⁷⁹⁵ Svedok MP-72 je u svedočenju rekao da je, srazmerno gledano, SRK imao “mnogo više naoružanja i mnogo raznovrsnije velikokalibarsko oružje nego [ABiH]” i da su “Srbi mnogo češće otvarali vatru iz tog naoružanja”.⁷⁹⁶

316. Kad je reč o artiljeriji, SRK je skoro uvek koristio minobacačke granate kalibra 120mm i 150mm, ali ima dokaza da je posedovao i granate kalibra 81mm ili 82mm.⁷⁹⁷ Tokom 1995. godine SRK je počeo da koristi i modifikovane avionske bombe.⁷⁹⁸ Pored toga, SRK se u velikoj meri oslanjao na snajperske jedinice⁷⁹⁹ opremljene preciznim puškama, koje su pogađale ciljeve do 800 metara udaljenosti.⁸⁰⁰

317. S druge strane, ABiH je bio opremljen mahom lakim naoružanjem,⁸⁰¹ mada je do kraja rata našao načina da pribavi više protivtenkovskog naoružanja.⁸⁰² Takođe je bilo poznato da je ABiH koristio uglavnom minobacačke kalibra 81mm,⁸⁰³ ali da nije posedovao modifikovane avionske bombe.⁸⁰⁴

⁷⁹⁴ Martin Bell, T. 3189. Martin Bell je takođe dodao da je VRS potcenjivao vojnike ABiH jer mnogi od njih nisu imali valjanu vojnu opremu, pa su, na primer, nosili patike, Martin Bell, T. 3222.

⁷⁹⁵ Martin Bell, T. 3187. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), par. 127 (SRK je imao topove od 155mm, višecevne raketne bacače, rakete zemlja-vazduh i rakete tipa Krema od 122mm).

⁷⁹⁶ Svedok MP-72, T. 4356 (zatvorena sednica). V. takođe Pyers Tucker, T. 9111–9113.

⁷⁹⁷ John Wilson, T. 859; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3561; DP P2316 (zapečaćeno), par. 127. Odbrana takođe ukazuje na to da su i ABiH i SRK posedovali minobacačke kalibra 60mm i 105mm, Završni podnesak odbrane, par. 559, gde se poziva na DP D66, Memorandum UNPROFOR-a, 12. oktobar 1994. godine; DP D64, Dopis UNPROFOR-a o razmeni vatre između snaga BiH i srpskih snaga, 17. novembar 1994. godine; DP P2316 (zapečaćeno), par. 127. Međutim, Pretresno veće napominje da se iz DP D66 vidi samo to da je ABiH posedovao minobacač kalibra 60mm, a da se u njemu ne daju nikakvi podaci u vezi sa SRK.

⁷⁹⁸ Martin Bell, T. 3187–3188.

⁷⁹⁹ DP P2316 (zapečaćeno), par. 130; Aernout van Lynden, T. 523–524; Thorbjørn Øvergård, T. 2951–2957.

⁸⁰⁰ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena “Predmet protiv D. Miloševića, Incident snajperskog delovanja u Sarajevu 1994–1995”, 19. februar 2007. godine, Dodatak A. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), par. 90.

⁸⁰¹ Martin Bell, T. 3186–3187. V. takođe DP P137, Izjava generala Johna Wilsona, 5. jun 1995. i 19. decembar 2002. godine, par. 47 (gde navodi da je ABiH posedovao minobacačke kalibra 81mm, ali da je imao mali broj tenkova i da nije raspolagao ni lakom ni teškom artiljerijom).

⁸⁰² Martin Bell, T. 3187.

⁸⁰³ Thorbjørn Øvergård, T. 2986–2987; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 13; DP P137, Izjava generala Johna Wilsona, 5. jun 1995. i 19. decembar 2002. godine, par. 47; John Wilson, T. 858.

⁸⁰⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 7–8. V. takođe Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2642; Per Anton Brennskag, T. 3365; Nedžib Dozo, T. 4540.

318. Iako su obe strane otvarale snajpersku vatru, svedok MP-409 je izjavio da je VRS tokom celog sukoba češće koristio snajpere.⁸⁰⁵

3. Metodi ratovanja

(a) Pregled

319. Tokom celog sukoba Sarajevo je bilo izloženo snažnoj puščanoj vatri i granatiranju od strane SRK, čega nisu bila pošteđena ni područja na kojima su stanovali civili.⁸⁰⁶ Pored toga, SRK je koristio prirodna topografska obeležja grada, kao što su litice i neboderi, kao pozicije s kojih je mogao da gađa civile koji su se kretali gradom.⁸⁰⁷ Mladić – kojeg je jedan svedok opisao kao “glavnog stratega” opsade – izjavio je da “drži grad na svom dlanu”.⁸⁰⁸

320. Martin Bell je rekao da je opsada bila kao da se “ponovo vodi Prvi svetski rat, samo u savremenom, urbanom okruženju”.⁸⁰⁹ Tokom rata, civilno stanovništvo je hotimično uzimano za metu i bilo izloženo užasnim nedaćama, što nije služilo nikakvom vojnom cilju.⁸¹⁰ Činilo se da nijedna civilna aktivnost i nijedan deo Sarajeva nije siguran od snajperskog delovanja i granatiranja s teritorije pod kontrolom SRK.⁸¹¹ Civili su gađani na sahranama, u kolima hitne pomoći, bolnicama, tramvajima i autobusima, dok su se vozili autom ili biciklom, kod kuće, dok su obrađivali vrtove, ložili vatru ili čistili smeće u gradu, na mestima gde su se okupljali, kao što su pijace, sportski događaji ili dok su čekali u redu za hranu i vodu.⁸¹² Sarajevska Državna bolnica svakodnevno je primala po više od stotinu pacijenata, pri čemu je odnos civila u odnosu na vojna lica bio otprilike 4:1.⁸¹³

⁸⁰⁵ Svedok MP-409, T. 5703 (zatvorena sednica).

⁸⁰⁶ John Wilson, T. 860; Muhamed Sacirbey, T. 7179; DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 2; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5411–5413; DP P1112, Feljton u listu *Borba*, u kojem je prenet Izveštaj UN-ove komisije za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, 14. jul 1994. godine, str. 60; DP P137, Izjava generala Johna Wilsona, 5. jun 1995. i 19. decembar 2002. godine, par. 52; DP P2377, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 4. septembar 2000. godine, str. 4; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 56–57, 59, 61, 132; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 11.

⁸⁰⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 142, 153–155; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 27.

⁸⁰⁸ DP P10, Video-snimak agencije *Sky News*; svedok MP-72, T. 4319–4320 (zatvorena sednica).

⁸⁰⁹ Martin Bell, T. 3169.

⁸¹⁰ DP P377, Izjava svedoka Mortena Hvaala, 14–15. februar 2001. godine, par. 4. V. takode DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6527–6528; Martin Bell, T. 3169; DP P2377, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 4. septembar 2000. godine, str. 4; Morten Hvaal, T. 2276; DP P376, Izjava svedoka Mortena Hvaala, 28. mart 1995. godine, par. 27; DP P379, Transkript svedočenja Mortena Hvaala u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 2354; DP P378, Transkript svedočenja Mortena Hvaala u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 2276.

⁸¹¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 132, 149.

⁸¹² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 62, 68–72, 133–134, 136–137; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 12–19; John Wilson, T. 860; Aernout Van Lynden, T. 485–486, 497; DP P411, Izjava Muradifa Čelika, 1. septembar 2000. godine, str. 4; DP P377, Izjava svedoka Mortena Hvaala, 14–15. februar 2001. godine, par. 63.

⁸¹³ DP P631, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 571–572; DP P632, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1022.

321. To "stalno" ubijanje civila i nedostatak vode, struje, gasa, lekova i humanitarne pomoći imali su poražavajući efekat po stanovnike Sarajeva.⁸¹⁴ Zbog granatiranja i snajperske vatre svakodnevno su bili izloženi opasnosti od ranjavanja ili smrti.⁸¹⁵ Kad god bi se usudili da izađu kako bi nabavili hranu ili vodu, pokušavali su da pronađu zaklon i krili su se iza kontejnera koliko god je to bilo moguće kako bi zaklonili od snajperske vatre i granata.⁸¹⁶

322. Sarajevo je pretrpelo ogromnu materijalnu štetu, stradali su stambeni kompleksi i bolnice, kao i verski i objekti od istorijskog značaja.⁸¹⁷ Šteta je bila tim veća zato što je SRK koristio zapaljive fosforne granate koje su mogle da zapale celu zgradu.⁸¹⁸ Pokušaji gašenja vatre izazvane granatiranjem često su se pokazivali neuspešnim jer je često nestajalo vode, a i na same vatrogasce je često otvarana vatra.⁸¹⁹

(b) Granatiranje

323. Ima dokaza da je SRK na Sarajevo svaki dan ispaljivao u proseku više od 100 artiljerijskih i minobacačkih granata i modifikovanih avionskih bombi.⁸²⁰ Tokom opsade, na granatiranje, koje je bilo veoma organizovano, ukupno je utrošeno više od dva miliona granata.⁸²¹ General John Wilson, šef Vojnih posmatrača UN do novembra 1992. godine, lično je pratio granatiranje u Sarajevu i posvedočio da je od juna 1992. svakodnevno bilo žestokog granatiranja, čija je meta bio ceo grad.⁸²² U izveštaju Komisije eksperata UN od 1994. godine, koji se poziva na procene UNPROFOR-a i gradskih zvaničnika, navodi se da je prilikom granatiranja broj udara varirao od 200 do 300 tokom mirnih dana, a od 800 do 1.000 onih dana kad je bilo više aktivnosti.⁸²³

324. Minobacači su bili veoma precizni i kad je reč o smeru i kad je reč o radijusu udara, s marginom greške manjom od 40 metara.⁸²⁴ Za razliku od njih, modifikovane avionske bombe bile su poznate po nepreciznosti, pošto se na njih nije mogao postaviti sistem za navođenje. Stoga je bilo

⁸¹⁴ DP P645, Izjava svedoka Nedžada Vejzagića, par. 63. V. takođe svedok MP-433, T. 2109–2110 (zatvorena sednica); DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 5; Pyers Tucker, T. 9118.

⁸¹⁵ V. DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 2; DP P115, Transkript iz predmeta *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2831; DP P489, Transkript svedočenja Youssefa Hajira u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1684.

⁸¹⁶ DP P24 (zapečaćeno), par. 10.

⁸¹⁷ DP P2377, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 4. septembar 2000. godine, str. 3; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28951–28952; Mesud Jusufović, T. 3235, 3237; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6532. V. takođe DP P521, Spisak požara na objektima od posebnog značaja prouzrokovanih granatiranjem tokom rata; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 141.

⁸¹⁸ DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6530; Martin Bell, T. 3187–3188.

⁸¹⁹ DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6524, 6527–6529, 6536–6537.

⁸²⁰ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1992–1993.

⁸²¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 32–34. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), str. 17–24.

⁸²² John Wilson, T. 857–858.

⁸²³ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 188.

nemoguće usmeriti ih ili tačno predvideti gde će pasti.⁸²⁵ Tokom granatiranja Sarajeva SRK je koristio dve vrste modifikovanih avionskih bombi: FAB-100 i FAB-250.⁸²⁶ Svedok odbrane Ivan Đukić, inženjer koji je učestvovao u izradi modifikovane avionske bombe, rekao je u svedočenju da je korišćenje modifikovanih avionskih bombi u gradskom okruženju “apsolutno neprihvatljivo”.⁸²⁷ Isto tako, vojni posmatrač UN Thomas Knustad je izjavio da korišćenje modifikovanih avionskih bombi nije služilo nikakvoj vojnoj svrsi.⁸²⁸

325. Minobacački položaji SRK bili su, između ostalog, u Mrkovićima, na Trebeviću, u Zlatištu, Vracama,⁸²⁹ Gavrića Brdu, kasarni u Nedžarićima, na brdu Paljevo i području Polinja.⁸³⁰ Konkretno, sarajevski Stari Grad je gađan s jugozapadne strane Trebevića.⁸³¹ Položaj kasarne u Nedžarićima bio je izuzetno pogodan za granatiranje područja Alipašinog Polja.⁸³² Granatama ispaljenim iz Mrkovića najčešće je gađan deo Sarajeva koji leži na brdima, u opštinama Stari Grad i Centar.⁸³³ Hrasnica, Butmir i Sokolovići prvenstveno su gađani s položaja SRK između

⁸²⁴ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 2; DP P461 (zapečaćeno), T. 2416.

⁸²⁵ DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 643–644; DP P480, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 643–644, 696; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1990–1992; Per Anton Brennskag, T. 3355; svedok MP-409, T. 5633 (zatvorena sednica); Hubertus J.W Bruurmijn, T. 2641–2645, 2687–2688, 2698–2699; Ekrem Suljević, T. 4736; Martin Bell, T. 3188–3189; DP P461 (zapečaćeno), T. 2421–2422, 2643–2645, 2687–2688, 2698–2699; svedok MP-14, T. 3665 (zatvorena sednica); DP D94, Izveštaj UNPROFOR u vezi s mandatom u BiH, 28. jun 1995. godine, str. 1.

⁸²⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 5, 7–8 (FAB je skraćenica za fugasno-razornu avio-bombu, dok broj označava težinu bombe u kilogramima); svedok MP-014, T. 3653, 3666 (zatvorena sednica); DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 643–644; DP P480, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 696; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2643–2645, 2687–2688, 2698–2699; DP D94, Izveštaj UNPROFOR u vezi s mandatom u BiH, 28. jun 1995. godine, str. 1.

⁸²⁷ Ivan Đukić, T. 14489–14490, 14494.

⁸²⁸ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1990–1992. V. takođe Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2643, 2687–2688.

⁸²⁹ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4592, 4594, 4603; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28926; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7.

⁸³⁰ DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4589, 4600–4601. Drugi položaji SRK bili su, između ostalog, sledeći: Burije, crkva u Meljinama, Krivoglavci, Blagovac, Kromolj, kasarne u Lukavici i u Rajlovcu. V. takođe DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin.

⁸³¹ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4591, 4602; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28926; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7. V. takođe DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 1. mart 2002. godine, T. 4748.

⁸³² DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4595, 4603; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28927; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7.

⁸³³ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4590, 4602; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28925; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7. V. takođe DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 1. mart 2002. godine, T. 4747–4748.

Iliđže/Blažuja i kasarne u Lukavici.⁸³⁴ Deo Sarajeva koji leži u dolini mogao se lako pogoditi s brda Paljevo.⁸³⁵ Centar Sarajeva gađan je s područja Polinja.⁸³⁶ Na kraju, celo područje Dobrinje gađano je iz uporišta VRS na Gavrića Brdu i u Nedžarićima.⁸³⁷

326. Granatiranje Sarajeva od strane SRK bilo je neselektivno i imalo je za posledicu uglavnom civilne žrtve.⁸³⁸ Granatirani ciljevi obično nisu imali nikakvu jasnu vojnu svrhu⁸³⁹ i uključivali su stambene zgrade, škole, bolnice, redove za hranu i objekte od istorijskog značaja.⁸⁴⁰ Na primer, hotel "Holiday Inn" bio je često granatiran u periodu od 10. septembra 1992. do sredine 1994. godine.⁸⁴¹

(c) Snajpersko delovanje

327. Veštak Van der Weijden objasnio je da tradicionalni vojni snajperista obično deluje u timu koji čine osmatrač i strelac, kako bi omogućili maksimalnu preciznost hica. Međutim, ustalio se pojam "snajperista", koji se sad obično koristi kad se misli na strelce koji deluju sami. Konkretno, od opsade Sarajeva pojam snajperista se koristi za strelca koji puca na svakog ko mu se nađe na nišanu.⁸⁴²

⁸³⁴ Thorbjørn Øvergård, T. 2954–2956; DP P484, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård, oznaka B; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 3; DP P485, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård, oznaka LB; DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 639.

⁸³⁵ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4594–4596, 4605; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28928; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7.

⁸³⁶ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4597, 4606; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28928; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7. V. takođe DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 1. mart 2002. godine, T. 4750.

⁸³⁷ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4594, 4603; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28926; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7.

⁸³⁸ Thorbjørn Øvergård, T. 2954–2956; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 3; DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 639; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2. V. takođe Thorbjørn Øvergård, T. 2981; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6524.

⁸³⁹ John Wilson, T. 860.

⁸⁴⁰ V. Mesud Jusufović, T. 3237; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6532; DP P521, Spisak požara na objektima od posebnog značaja prouzrokovanih granatiranjem tokom rata; DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 6 (stambena zgrada na Trgu Heroja u kojoj je živeo zet/šurak svedokinje Gotovac uništena je i izgorela usled granatiranja 1992. godine); DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 3 (koji je izjavio da je u septembru 1993. godine iz srpskog tenka s položaja na Gavrića brdu na njegov stan ispaljena granata kojom je ubijen njegov jedanaestogodišnji sin); DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 3; DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, par. 1.

⁸⁴¹ DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 6533.

⁸⁴² DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena "Predmet protiv D. Miloševića, Incidenti snajperskog delovanja u Sarajevu 1994–1995", 2. februar 2009. godine, str. 3.

328. Ima dokaza da su krajem 1994. i početkom 1995. godine snajperisti VRS počeli da koriste mitraljeze M87 kalibra 12,7⁸⁴³ umesto standardnih poluautomatskih snajperskih pušaka Zastava M76 kalibra 7,92 ili SVD Dragunov, kalibra 7,62.⁸⁴⁴ Mitraljez M87 imao je veći efektivni domet, ali je bio poznat po neselektivnoj razornoj moći i nepreciznosti.⁸⁴⁵ Prema mišljenju Van der Weijdena, poluautomatske snajperske puške kalibra 7,92 ili 7,62 bile su neprecizne pri gađanju ciljeva na udaljenosti većoj od 800 metara.⁸⁴⁶ Pored toga, u vezi s gađanjem ciljeva u tramvajima on je rekao da je snajperistima SRK bilo “skoro nemoguće” da tačno razlikuju vojna od civilnih lica, a i da se ne sme pucati ako se cilj ne može identifikovati, “zbog opasnosti da se pogodi lice koje nije borac”.⁸⁴⁷

329. Prema rečima Derviše Selmanović, srpski snajperisti su svako brdo oko Sarajeva koristili kao položaj za gađanje grada.⁸⁴⁸ Među ozloglašanim snajperskim položajima s kojih su gađani civili bili su područje Grbavice, Jevrejskog groblja, pravoslavne crkve, škole za slepe, kao i područja Nedžarića, Špicaste stijene, Trebevića i Baba stijene.⁸⁴⁹ Prema Kučaninovima rečima, snajperska vatra često je dolazila iz pravca brda Grdonj,⁸⁵⁰ Sedrenika,⁸⁵¹ Gornjih Kovačića,⁸⁵² Ozrenske ulice,⁸⁵³ Zagorske ulice,⁸⁵⁴ Milinkladske ulice,⁸⁵⁵ ulice Miroslava Krleže⁸⁵⁶ i Kromolja.⁸⁵⁷ Po

⁸⁴³ DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 3. V. takođe DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 627–628.

⁸⁴⁴ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena "Predmet protiv D. Miloševića, Incidenti snajperskog delovanja u Sarajevu 1994–1995", 2. februar 2009. godine, Dodatak A.

⁸⁴⁵ *Ibid.*

⁸⁴⁶ *Ibid.*

⁸⁴⁷ Patrick van der Weijden, T. 3066; DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena "Predmet protiv D. Miloševića, Incidenti snajperskog delovanja u Sarajevu 1994–1995", 2. februar 2009. godine, str. 66.

⁸⁴⁸ DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, str. 3.

⁸⁴⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 120, 122, 124, 125–127, 143–144, 146, 148; svedok MP-432, T. 5283–5284 (zatvorena sednica); DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 3; DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4588–4635; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28923–28924; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 8–9; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, str. 3; Derviša Selmanović, T. 718.

⁸⁵⁰ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4606–4607; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28929; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 8.

⁸⁵¹ *Ibid.*

⁸⁵² DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4609; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28930.

⁸⁵³ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (linija broj 6 označava put); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4622, 4630, 4631; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28932; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 9.

⁸⁵⁴ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (linija broj 7 označava ulicu); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4630; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28932; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 9.

⁸⁵⁵ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (linija broj 7 označava ulicu); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4630; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28932.

Kučaninovom mišljenju, najveći broj snajperskih napada na grad potekao je od “sejača smrti” na Osmicama⁸⁵⁸ i s područja Vraca.⁸⁵⁹

330. U vezi sa učestalošću i neselektivnošću snajperskih dejstava u Sarajevu tokom sukoba, Pretresno veće je saslušalo veći broj svedoka,⁸⁶⁰ a formalno je i primilo na znanje činjenicu da su u periodu od septembra 1992. do avgusta 1994. godine civili svakodnevno bili žrtve neselektivne vatre koju su strelci VRS otvarali na grad.⁸⁶¹ Više svedoka je izjavilo da su sva raskršća duž glavnih sarajevskih ulica bila ozloglašene mete.⁸⁶² Redovno su gađani Bulevar maršala Tita, poznat kao “aleja snajpera”⁸⁶³ i druge lokacije, kao što su ulica Zmaja od Bosne, ulica Džemala Bijedića, ulica Ivana Krndelja i ulica Miljenka Cvitkovića.⁸⁶⁴ Na tramvaje je obično otvarana vatra u ulici Zmaja od Bosne kod hotela "Holiday Inn", gde su morali da uspore zbor skretnice na tračnicama, na mestu koje je bilo na liniji nišana snajpera VRS raspoređenih duž južne obale Miljacke ili u zgradi "Metalke".⁸⁶⁵

⁸⁵⁶ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (linija broj 9 označava ulicu); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4632; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28933; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 9.

⁸⁵⁷ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4552; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4597, 4606; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28929; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 7; DP P2382, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 13. novembar 2003. godine, T. 28957–28958.

⁸⁵⁸ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4606–4607; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28929; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 8.

⁸⁵⁹ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (krstić broj 1 označava policijsku stanicu); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4609, 4612; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28930.

⁸⁶⁰ V. John Wilson, T. 860; svedok MP-432, T. 5283–5284 (zatvorena sednica); DP P631, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 575; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, str. 2; DP P104, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 22. maj 1996. godine, str. 2; svedok MP-72, T. 4303 (zatvorena sednica); DP P411, Izjava Muradifa Čelika, 1. septembar 2000. godine, str. 4.

⁸⁶¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 154–155. V. takođe DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 202.

⁸⁶² DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 6; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3004; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, str. 2 (koji navodi da su ozloglašene mete bila raskršća u opštinama Novo Sarajevo, Centar i Stari Grad); DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačarić, 24. april 2006. godine, str. 2; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 135; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 24.

⁸⁶³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 145; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 86.

⁸⁶⁴ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin (zaokruženo slovo Z označava gađano područje); DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4631; DP P2381, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28932–28933.

⁸⁶⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 20–23, 52–54. V. takođe DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24–25. april 2006. godine, str. 2; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, str. 19; svedok MP-432, T. 5329–5330 (delimično zatvorena sednica); DP P31, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 20. novembar 1995. godine, str. 2.

331. Područje od Trščanske ulice, zvane "trkačka ulica", pa sve do Mosta bratstva i jedinstva bilo je poznato kao opasno za civile.⁸⁶⁶ Još jedna značajna meta bila je "Igmanska cesta", put koji je preko planine Igman, kroz Hrasnicu, vodio u Sarajevo.⁸⁶⁷ Taj put korišćen je za dovoženje potrepština u Sarajevo⁸⁶⁸ i, prema Turkovićevim rečima, na njemu nije bilo položaja ABiH.⁸⁶⁹ Thorbjørn Øvergård i njegov tim u Hrasnici videli su da je s područja Ilidže, koje je bilo pod kontrolom SRK, otvarana vatra na civile koji su prolazili tim putem.⁸⁷⁰

332. Bruurmijn je u svedočenju rekao da su žrtve snajperskih dejstava koje je ispitao većinom bile deca ili starija lica, koja očigledno nisu bila borci.⁸⁷¹ U nastojanju da zaštiti stanovništvo, UNPROFOR je na kraju na važnim raskrsnicama u Sarajevu postavio metalne prepreke i barikade.⁸⁷²

333. Značajno je primetiti da je svedok MP-72 izjavio da je postojala "stalna pretnja" da će civili biti gađani iz snajpera i da je to bilo deo ukupne strategije bosanskih Srba da terorišu civilno stanovništvo Sarajeva.⁸⁷³

334. Pretresno veće će sada razmotriti konkretne incidente granatiranja i incidente snajperskog delovanja navedene u priložima, koji ilustruju navode o protivpravnom ubijanju, nehumanim delima i napadima na civilno stanovništvo Sarajeva.

⁸⁶⁶ DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin; DP P2379, Transkript svdočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4616; DP P2381, Transkript svdočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 12. novembar 2003. godine, T. 28931–28932; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 9.

⁸⁶⁷ Thorbjørn Øvergård; T. 2954; DP P484, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård, oznaka IR; DP P479, Transkript svdočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 650.

⁸⁶⁸ DP P479, Transkript svdočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 650; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 14.

⁸⁶⁹ Vekaz Turković, T. 3124; DP P504, Karta koju je označio Vekaz Turković.

⁸⁷⁰ Thorbjørn Øvergård, T. 2954; DP P479, Transkript svdočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 651; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 14.

⁸⁷¹ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2632–2633.

⁸⁷² DP P631, Transkript svdočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 575–576; DP P632, Transkript svdočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1034–1035. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 146; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 28; Aernout Van Lynden, T. 499.

⁸⁷³ Svedok MP-72, T. 4303 (zatvorena sednica).

4. Incidenti granatiranja navedeni u prilogima(a) 22. januar 1994. godine (incident A1)(i) Optužnica

22. januar 1994. godine: Tri minobacačke granate pale su na područje Alipašino Polje, prva u park iza, a druga i treća ispred stambene zgrade broj 3 u Geteovoj ulici (ranije Cetinjska ulica) i zgrade broj 4 u Bosanskoj ulici (ranije ulica Klare Cetkin), gde su se igrala deca. Druga i treća granata usmrtila su šestoro dece mlađe od 15 godina i ranile jednu odraslu osobu i najmanje četvoro dece sličnog uzrasta. Vatra je otvorena sa teritorije koju je približno prema zapadu držala VRS.⁸⁷⁴

(ii) Incident

335. Pretresno veće formalno je primilo na znanje sledeće činjenice. Na stambeno naselje Alipašino Polje u zapadnom delu Sarajeva oko podneva 22. januara 1994. ispaljene su tri minobacačke granate (dve kalibra 82mm i jedna kalibra 120mm),⁸⁷⁵ a kada su eksplodirale ubijeno je šestoro, a ranjeno troje dece, među kojima su bili Muhamed Kapetanović, kome je tada bilo 10 godina, i Goran Todorović, kome je tada bilo 12 godina.⁸⁷⁶ Takođe je teško ozleđena jedna odrasla osoba (svedok AI u predmetu *Galić*).⁸⁷⁷

336. U vreme eksplozije neka od te dece igrala su se na parkingu kod zgrade u Cetinjskoj 2,⁸⁷⁸ druga su se igrala u ulici Klare Cetkin,⁸⁷⁹ a svjedok AI je išao ulicom Klare Cetkin na Alipašinom Polju, gde je živeo.⁸⁸⁰

337. Te tri granate ispaljene su s položaja negde zapadno od Alipašino Polja,⁸⁸¹ u naselju nije bilo nikakvih vojnih dejstava i nisu primećeni nikakvi vojnici,⁸⁸² a vojni objekat "Kulin Ban" (udaljen najmanje 150 metara od mesta udara) nije bio predviđeni cilj ovog napada.⁸⁸³

(iii) Zaključci

⁸⁷⁴ Incident A1, naveden u prilogu Optužnici.

⁸⁷⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 197. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 190–195; DP P540, Karta Sarajeva.

⁸⁷⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 182, 186, 196–197; DP P422, Izvod iz delovodnog protokola Prijemnog odeljenja Kliničkog centra u Sarajevu za 1. jun 1993, 12. jul 1993, 22. januar 1994. i 5. februar 1994. godine, str. 34. V. takođe DP P419, Izjava Farisa Gavrankapetanovića, 11. oktobar 2001. godine; DP P420, Izjava Farisa Gavrankapetanovića, 13. decembar 2001. godine.

⁸⁷⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 196–197; DP P422, Izvod iz delovodnog protokola Prijemnog odeljenja Kliničkog centra u Sarajevu za 1. jun 1993, 12. jul 1993, 22. januar 1994. i 5. februar 1994. godine, str. 34. V. takođe DP P419, Izjava Farisa Gavrankapetanovića, 11. oktobar 2001. godine; DP P420, Izjava Farisa Gavrankapetanovića, 13. decembar 2001. godine.

⁸⁷⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 183, 185–186.

⁸⁷⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 184.

⁸⁸⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 188–189.

⁸⁸¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 205.

338. S obzirom na to da te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijane tokom suđenja,⁸⁸⁴ Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da su oko podneva 22. januara 1994. godine u stambenom naselju Alipašino Polje eksplodirale tri minobacačke granate kojima je ubijeno šestoro dece, a teško ozleđeno troje druge dece i jedna odrasla osoba. Na osnovu dokaza je ustanovljeno da su, osim jedne, sve žrtve napada bile deca. Pretresno veće konstatuje da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste taj da su sve žrtve bile civili koji u vreme incidenta nisu učestvovali u neprijateljstvima. Pored toga, te granate su pale na civilno područje u čijoj blizini nije bilo vojnih dejstava.

339. Pretresno veće se takođe uverilo van razumne sumnje da su granate ispaljene s teritorije pod kontrolom VRS.

(b) 4. februar 1994. godine (incident A2)

(i) Optužnica

4. februar 1994. godine: Salvom od tri granate iz minobacača kalibra 120 milimetara pogođeni su civili u stambenom naselju Dobrinja. Prva granata pala je ispred stambenog bloka u ulici Oslobođilaca Sarajeva. Druga i treća su pale među osobe koje su obavljale trgovinu na otvorenoj pijaci iza stambenih zgrada u ulici Mihajla Pupina i ulici Oslobođilaca Sarajeva. Ubijeno je osam ljudi, uključujući jedno dete mlađe od 15 godina, a ranjeno 18 ljudi, uključujući dvoje dece tog uzrasta. Vatra je otvorena sa teritorije koju je približno prema istoku držala VRS.⁸⁸⁵

(ii) Incident

340. Pretresno veće formalno je primilo na znanje sledeće činjenice. Dana 4. februara 1994. godine, otprilike u 11:00 časova, tri minobacačke granate pale su na stambeno naselje Dobrinja u jugozapadnom delu grada, pored sarajevskog aerodroma,⁸⁸⁶ i eksplodirale u blizini stambenih zgrada u ulici Mihajla Pupina i ulici Oslobođilaca Sarajeva, pored podzemne garaže.⁸⁸⁷ Granatama je ubijeno najmanje osam ljudi, uključujući jedno dete, a najmanje 18 je ranjeno, uključujući dvoje dece,⁸⁸⁸ Eldara Hafizovića, kome je tada bilo 17 godina, i Sabahudina Ljusua, kome je bilo 11

⁸⁸² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 198–199. Svedok AI je u svedočenju rekao da je to jutro bilo izuzetno mirno, bez pucnjave, Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 187.

⁸⁸³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 206.

⁸⁸⁴ V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 525, gde je odbrana izjavila da ne osporava te činjenice.

⁸⁸⁵ Incident A2, naveden u prilogu Optužnici.

⁸⁸⁶ DP P122, Karta koju je označila Azra Šišić; Azra Šišić, T. 749.

⁸⁸⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 224; DP P540, Karta Sarajeva; DP P449 (zapečaćeno), str. 2; DP P447 (zapečaćeno), str. 3.

⁸⁸⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 224. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 208–220.

godina.⁸⁸⁹ Pretresno veće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da su tih osam žrtava ubijenih granatama bile civili.⁸⁹⁰

(iii) Istraga

341. U sastavu istražnog tima bili su stručnjaci za balistiku Zlatko Međedović i Mirza Sabljica i dva kriminalistička tehničara, od kojih je jedan bio Sead Bešić.⁸⁹¹ Na osnovu raspršenosti fragmenata na licu mesta, tim je zaključio da su granate ispaljene iz minobacača kalibra 120mm s položaja VRS na Lukavici.⁸⁹²

342. Međedović je u svedočenju rekao da su između mesta incidenta i linija VRS bile samo jedna ili dve zgrade.⁸⁹³ Pretresno veće je dalje formalno primilo na znanje činjenicu da Sabahudin Ljusa nije video nikakve vojnike ili vojna lica,⁸⁹⁴ da tog dana u blizini te lokacije nije bilo nikakvih jedinica ABiH⁸⁹⁵ i da kancelarija Teritorijalne odbrane, smeštena u maloj prostoriji u Oslobođenaca Sarajeva br. 6, nije bila meta napada.⁸⁹⁶

(iv) Zaključci

343. S obzirom na to da ove činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijane tokom suđenja, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su u 11:00 časova 4. februara 1994. godine tri minobacačke granate pale na stambeno naselje Dobrinja, kojom prilikom je poginulo najmanje osam lica, među kojima i jedno dete, a ranjeno najmanje 18 lica, među kojima i dvoje dece.

344. Pretresno veće konstatuje da je napad izvršen na civilno područje u čijoj blizini nije bilo vojnih dejstava.⁸⁹⁷ Pretresno veće takođe konstatuje da jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može izvesti jeste da su žrtve ovog napada bile civili koji u vreme incidenta nisu učestvovali u neprijateljstvima. Osim toga, Pretresno veće napominje da se veliki broj žrtava bavio uobičajenim civilnim aktivnostima.

345. Odbrana osporava iskaz svedoka MP-228 u delu u kojem se govori o izvoru vatre. Ona ističe da nepotkrepljene konstatacije svedoka MP-228 sadrže samo zaključke, bez konkretnih dokaza o upadnom uglu, dometu vatre, punjenju granate i drugim kriterijumima neophodnim da bi

⁸⁸⁹ DP P2330, Dodatak uz Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, Spisak žrtava opsade Sarajeva, 10. septembar 1992. – 10. oktobar 1994. godine, str. 386, 529.

⁸⁹⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 224.

⁸⁹¹ DP P70, Izjava svedoka Zlatka Međedovića, 20. novembar 1995. godine, str. 1, 3; DP P449 (zapečaćeno), str. 2.

⁸⁹² DP P447 (zapečaćeno), str. 3. V. DP P449 (zapečaćeno), str. 2.

⁸⁹³ DP P70, Izjava svedoka Zlatka Međedovića, 20. novembar 1995. godine, str. 3.

⁸⁹⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 221.

⁸⁹⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 222.

⁸⁹⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 223, 226.

se utvrdilo poreklo vatre.⁸⁹⁸ Odbrana tvrdi da za nepobitno utvrđivanje porekla vatre nije dovoljno da se naprosto ustanovi pravac doleta, jer bi onda svaki položaj duž ose doleta potencijalno mogao biti mesto ispaljenja granate.⁸⁹⁹ Ona s tim u vezi dalje ističe da se kad je reč o drugom incidentu granatiranja iz iskaza svedoka MP-238, pripadnika bosanske jedinice zadužene za balističke uviđaje, vidi da lokacija snaga ABiH na liniji cilja nije uzeta u obzir kao značajan faktor za utvrđivanje porekla vatre.⁹⁰⁰

346. Odbrana posebno osporava i verodostojnost svedoka MP-228. Ona tvrdi da njemu, kao službeniku bosanske vlade, "nije bilo u interesu da zaključi da je za ispaljivanje tih granata odgovoran iko drugi osim SRK" pošto je to "išlo u prilog bosanskoj vladi koja je tu situaciju htela da iskoristili kako bi izdejstvovala povoljnu reakciju međunarodne zajednice".⁹⁰¹

347. Naposletku, prema tvrdnjama odbrane, "najlogičniji zaključak" koji se može izvesti iz činjenice da taj incident nije naveden u optužnici protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića jeste taj da istražitelji tužilaštva nisu mogli da zaključe da su za njega odgovorni bosanski Srbi.⁹⁰²

348. Veće napominje da svedok MP-228, kad je zaključio da su granate ispaljene s teritorije pod kontrolom SRK, nije naveo nikakve pojedinosti o tome kako je njegov tim, nakon što je ustanovio pravac doleta, došao do zaključka o poreklu vatre. Međutim, Veće smatra da je osporavanje verodostojnosti svedoka MP-228 od strane odbrane spekulativne prirode i da činjenica da izvesni elementi u drugoj istrazi nisu uzeti u obzir u ovim okolnostima ima ograničenu težinu.⁹⁰³ Shodno tome, Pretresno veće nema razloga da sumnja u zaključke svedoka MP-228.

349. Prema tome, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da se radi o minobacačkim granatama kalibra 120mm, ispaljenim s položaja koje je držao VRS na Lukavici.

(c) 5. februar 1994. godine (incident A3)

(i) Optužnica

5. februar 1994. godine: Granata iz minobacača kalibra 120 milimetara pogodila je prepunu otvorenu pijacu "Markale", na civilnom području Starog Grada u Sarajevu, usmrivši najmanje 60

⁸⁹⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 208–2011, 212–220, 224.

⁸⁹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 527.

⁸⁹⁹ Završni podnesak odbrane, par. 530.

⁹⁰⁰ Završni podnesak odbrane, par. 528.

⁹⁰¹ *Ibid.*

⁹⁰² Završni podnesak odbrane, par. 529.

⁹⁰³ V. takođe dole, par. 408.

ljudi i ranivši više od 140 ljudi. Vatra je otvorena sa teritorije koju je približno prema severu-severoistoku držala VRS.⁹⁰⁴

(ii) Incident

350. Pijaca Markale bila je otvorena pijaca na kojoj su prodavci prodavali svoju robu.⁹⁰⁵ Nalazila se u centru grada, oko 100 metra od Gradske tržnice u ulici Mula-Mustafe Bašeskije.⁹⁰⁶

351. Dana 5. februara 1994. godine, između 12:00 i 12:30 časova, na pijaci Markale eksplodirao je projektil.⁹⁰⁷

352. Tog dana, Muradif Čelik, tada penzioner, pazio je na jednu tezgu na pijaci.⁹⁰⁸ Prilikom eksplozije granate on je ranjen gelerima, pretežno u predelu desne noge i ramena.⁹⁰⁹ Odveden je u bolnicu Koševo, a potom je prebačen u Državnu bolnicu, u kojoj je ostao dva meseca i deset dana. Podvrgnut je plastičnoj operaciji noge,⁹¹⁰ ali medicinsko osoblje nije moglo da mu ukloni geler iz ramena.⁹¹¹

353. Ezrema Boškailo je kupovala na pijaci Markale kad ju je oborila eksplozija projektila.⁹¹²

354. Dokumentarni dokazi, kao i činjenice o kojima je presuđeno u predmetu *Galić*, ukupno posmatrano, pokazuju da je granata ispaljena 5. februara 1994. godine ubila više od 60 i ranila više od 140 lica.⁹¹³

355. Pretresno veće je formalno primilo na znanje činjenicu da je minobacačka granata namerno ispaljena s teritorije pod kontrolom SRK,⁹¹⁴ iz pravca sever-severoistok u odnosu na pijacu, odnosno pod azimutom od približno 18 stepeni.⁹¹⁵ Odbrana nije eksplicitno osporila ove činjenice o kojima je presuđeno,⁹¹⁶ ali je izvela dokaze koji se mogu smatrati dokazima kojima se one pobijaju.

⁹⁰⁴ V. incident A3, naveden u prilogu Optužnici.

⁹⁰⁵ Mesud Jusufović, T. 3274 (delimično zatvorena sednica); DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2577.

⁹⁰⁶ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 7. V. takođe Sead Bešić, T. 3289–3290. V. dole, par. 437.

⁹⁰⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 243. V. takođe svedok MP-408, T. 6150, 6156 (zatvorena sednica).

⁹⁰⁸ DP P412, Izjava Muradifa Čelika, 7. januar 2002. godine, str. 2; DP P417 (zapečaćeno).

⁹⁰⁹ DP P414 (zapečaćeno), str. 6, 9, 27. V. DP P423, Medicinska dokumentacija, str. 6.

⁹¹⁰ DP P412, Izjava Muradifa Čelika, 7. januar 2002. godine, str. 2; DP P417 (zapečaćeno).

⁹¹¹ DP P412, Izjava Muradifa Čelika, 7. januar 2002. godine, str. 2; DP P416 (zapečaćeno), str. 4.

⁹¹² Činjenice o kojima je presuđeno I, 229.

⁹¹³ DP P2330, Dodatak uz Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, Spisak žrtava opsade Sarajeva, 10. septembar 1992. – 10. oktobar 1994. godine; DP P423, Medicinska dokumentacija (gde su navedena imena 127 ranjenih lica primljenih u bolnicu 5. februara 1994. godine, od kojih je 91 primljeno oko 12:35 časova, zajedno s dijagnozom i drugim podacima, kao i imena 13 ljudi prebačenih u drugu kliniku); DP P424, Medicinska dokumentacija; DP P414 (zapečaćeno); DP P422, Izvod iz delovodnog protokola Prijemnog odeljenja Kliničkog centra u Sarajevu za 1. jun 1993, 12. jul 1993, 22. januar 1994. i 5. februar 1994. godine (91 lice primljeno oko 12:35 časova); Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 231, 250.

⁹¹⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 248.

⁹¹⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 245–246.

⁹¹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 531.

Pretno veće napominje da se u DP D666, izveštaju istražnog tima UN formiranog da istraži ovaj incident, navodi da se poreklo vatre nije moglo tačno ustanoviti, a, shodno tome, ni to koja je od sukobljenih strana ispalila granatu.⁹¹⁷ Međutim, Pretno veće u predmetu *Galić* uzelo je u obzir te konstatacije kad je zaključilo da je granatu ispalio VRS. Pretno veće stoga konstatuje da se DP D666 ne može smatrati dokumentom kojim se pobijaju činjenice o kojima je presuđeno iz Prvostepene presude u predmetu *Galić* u kojima se identifikuje poreklo vatre. Isto tako, Pretno veće konstatuje da DP D566, izveštaj komandanta SRK od 5. februara 1994. godine upućen Glavnom štabu VRS, u kojem se poriče odgovornost za taj incident, nema dovoljnu težinu da bi pobio činjenice o kojima je presuđeno u predmetu *Galić*.

356. Pretno veće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da na području pijace Markale nije bilo vojnih ciljeva⁹¹⁸ i da su granatom namerno gađani civili.⁹¹⁹

(iii) Zaključci

357. Pretno veće van razumne sumnje zaključuje da je 5. februara 1994. godine na pijaci Markale eksplodirala minobacačka granata kalibra 120mm, kojom je ubijeno najmanje 60, a ranjeno više od 140 lica. Poređenjem informacija sa spiska lica koja su tog dana ranjena u Starom Gradu u Sarajevu i informacija sa spiska lica primljenih u lokalne bolnice, uključujući tačno vreme prijema i starost pacijenata, može se konstatovati da su bar 45 ubijenih i 82 ranjenih u incidentu 5. februara 1994. godine bili civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima.⁹²⁰ Pri donošenju tog zaključka, Pretno veće je uzelo u obzir i lokaciju i funkciju pijace Markale kao javnog mesta na kojem su se okupljali civili.

358. Pretno veće se uverilo van razumne sumnje da su granate ispaljene s teritorije pod kontrolom VRS i da su njima namerno gađani civili.

⁹¹⁷ V. DP D666, Izveštaj UNPROFOR o granatiranju pijace Markale, 5. februar 1994. godine, str. 11.

⁹¹⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 239–241.

⁹¹⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 250.

⁹²⁰ Na spisku žrtava u Sarajevu navedeno je i nekoliko lica ubijenih tog dana u drugim delovima Sarajeva i onih za koja nije navedena konkretna lokacija; čini se takođe da su neka imena navedena dvaput, a neka imena navedena na spisku zdravstvenih ustanova ne javljaju se na spisku žrtava u Sarajevu, DP P2330, Dodatak uz Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, Spisak žrtava opsade Sarajeva, 10. septembar 1992. – 10. oktobar 1994. godine; DP P423, Medicinska dokumentacija; DP P424, Medicinska dokumentacija; DP P414 (zapečaćeno); DP P422, Izvod iz delovodnog protokola Prijemnog odeljenja Kliničkog centra u Sarajevu za 1. jun 1993, 12. jul 1993, 22. januar 1994. i 5. februar 1994. godine.

(d) 22. decembar 1994. godine (incident A4)(i) Optužnica

22. decembar 1994. godine: Dve granate kalibra 76 milimetara pale su jedna za drugom na buvlju pijacu u starom trgovačkom delu starog grada, Baščaršiji. Dve osobe su poginule, a sedam je povređeno. Izvor vatre bio je Trebević, položaji VRS.⁹²¹

(ii) Buvlja pijaca u Starom Gradu u Sarajevu

359. Buvlja pijaca nalazi se iza Narodne biblioteke, u četvrti Baščaršija, u sarajevskom Starom Gradu, između ulica Petra Kočića i Danila Ilića.⁹²² Područje oko buvlje pijace je gusto naseljeno civilno područje.⁹²³ U decembru 1994. godine u blizini pijace nije bilo vojnih objekata, iako je svedok Ekrem Suljević u svedočenju rekao da su se na pijaci mogla videti uniformisana lica.⁹²⁴

(iii) Incident

360. Dana 22. decembra 1994. godine, otprilike u 09:10 časova, dve granate eksplodirale su jedna za drugom na buvljoj pijaci.⁹²⁵ U tom trenutku, tamo se nalazilo između 30 i 50 ljudi.⁹²⁶ Incident je opisalo nekoliko očevidaca.⁹²⁷ Na primer, Muradif Čelik je izjavio da je tog jutra bio na buvljoj pijaci⁹²⁸ i da je čuo eksploziju prve granate, koja ga je bacila na zemlju.⁹²⁹ Kad je ustao, otrčao je do obližnje zgrade.⁹³⁰ Takođe je pogledao ka mestu eksplozije i video dim i čuo jauke povređenih.⁹³¹ Ramiz Hodžić, koji je ranjen prilikom prve eksplozije, izjavio je da je drugu eksploziju čuo jedan minut posle prve.⁹³² Video je mnoge ljude kako beže odatle i čuo sirene kola hitne pomoći.⁹³³ Ubrzo zatim, stigla je policija i obezbedila područje.⁹³⁴

⁹²¹ Incident A4, naveden u prilogu Optužnici.

⁹²² Ekrem Suljević, T. 4742–4743, 4745; DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 17 na b/h/s, brojevi 1 i 2, i str. 59, 61, 63 (skice dve ulice). V. takođe DP C2 (zapečaćeno), str. 164–165.

⁹²³ Ekrem Suljević, T. 4743. V. ovu pijacu, označenu na karti u DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 18 na b/h/s.

⁹²⁴ Ekrem Suljević, T. 4744–4745; DP P532 (zapečaćeno), par. 6. Vojni objekat najbliži buvljoj pijaci bilo je komandno mesto bivše JNA, koje se nalazilo na priličnoj udaljenosti, s druge strane reke, DP P532 (zapečaćeno), par. 6.

⁹²⁵ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 1, 17–29; DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2. V. Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 37.

⁹²⁶ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 1, 17–29.

⁹²⁷ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 17–29.

⁹²⁸ Muradif Čelik je tada radio na buvljoj pijaci i slagao je robu na tezgi, DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 27.

⁹²⁹ *Ibid.*

⁹³⁰ *Ibid.* S Muradifom Čelikom u zgradu je utrčalo još petoro ili šestoro ljudi. Neki od njih su bili ranjeni, *ibid.*

⁹³¹ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 27. Kao potkrepu iskazu Muradifa Čelika v. takođe izjave drugih očevidaca prenete u DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 17–29.

⁹³² DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2.

⁹³³ *Ibid.*

⁹³⁴ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 27.

361. Nakon što im je ukazana prva pomoć, ranjeni su što je moguće pre prevezeni u bolnicu.⁹³⁵ Od eksplozija su poginuli Mirsad Delić i Hasan Handžić.⁹³⁶ Pored toga, povređeno je i sledećih sedam ljudi, o kojih troje teže: Envera Sadović, Samir Mujković, Rasim Krka, Ramiz Hodžić, Salih Lukšija, Remzija Kihic i Ismet Pačariz.⁹³⁷ Jedan od povređenih, Ramiz Hodžić, dao je izjavu tužilaštvu da je rane prouzrokovane velikim gelerom zadobio uglavnom u predelu desne butine posle prve od te dve eksplozije.⁹³⁸ Ramizu Hodžiću je posle eksplozije ukazana pomoć u bolnici. Veliki geler mu je uklonjen iz butine. Međutim, u nozi mu je ostalo nekoliko manjih gelera.⁹³⁹ U novembru 1995. godine Ramiz Hodžić je i dalje snosio posledice tih ozleđa.⁹⁴⁰

(iv) Istraga

362. Centar službi bezbednosti (dalje u tekstu: CSB) Sarajevo izvršio je uviđaj i sastavio izveštaj koji je sadržao fotografije lica mesta i analizu gelera.⁹⁴¹ Istražni tim, u kojem je bio i jedan stručnjak za balistiku, izračunao je da je azimut bio 159 stepeni i utvrdio da su te dve granate doletele iz pravca juga, to jest, iz pravca Trebevića, koji je tada držao VRS.⁹⁴² Takođe je ustanovljeno da je prva granata pala "na ivičnjak ulice D. Ilića, ispred postavljenih pijačnih stolova, a drugi projektil je pao neposredno ispred ulaznih vrata u radnju za komisionu prodaju [...] u ulici P. Kočića br. 3".⁹⁴³

363. Na osnovu analize kratera i fragmenata pronađenih na licu mesta, istražni tim CSB-a je zaključio da su iz topa ili artiljerijskog oruđa ispaljene dve granate kalibra 76mm, s upaljačem UTI

⁹³⁵ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 27. Neke od žrtava prevezene su taksijem, DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2.

⁹³⁶ Mirsad Delić i Hasan Handžić poginuli su usled rasprskavanja granate prilikom eksplozije, DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 1–3 i str. 45–46 na b/h/s (fotografije žrtava).

⁹³⁷ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 1–3, 14–15, koje sadrže i medicinsku dokumentaciju za neke od gorenavedenih žrtava, a na str. 17–29 izjave ozleđenih lica i očevidaca. V. takođe DP P2227 (zapečaćeno); DP P2225 (zapečaćeno); DP P58 (zapečaćeno); DP P2221 (zapečaćeno); DP P2222 (zapečaćeno); DP P2226 (zapečaćeno).

⁹³⁸ DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2; DP P58 (zapečaćeno). V. takođe DP P2222 (zapečaćeno). Ramiz Hodžić je izjavio da je u trenutku eksplozije razgovarao s čovekom zvanim Krka, koji je takođe teško ranjen, DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2.

⁹³⁹ DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2; DP P58, Medicinska dokumentacija, 22. decembar 1994. godine.

⁹⁴⁰ DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 2.

⁹⁴¹ DP P532 (zapečaćeno), par. 4. Tim koji je izvršio uviđaj sastojao se od deset službenika, među kojima su bili istražni sudija, službenici iz odseka za krvne delikte, kriminalistički tehničari CSB, kao i službenici odeljenja za suzbijanje kriminaliteta opštine Stari Grad, Nedžib Đozo, T. 4524, 4541–4542; DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 2; DP P533 (zapečaćeno), par. 2; DP P534 (zapečaćeno).

⁹⁴² DP P532 (zapečaćeno), par. 5; Ekrem Suljević, T. 4747. Suljević je objasnio da je osa simetrije utvrđena na licu mesta (korišćenjem ostavljenih tragova, utisnuća koja su napravili geleri itd.) i ti podaci su zabeleženi na karti kako bi se prikazala tačna putanja projektila. Ta karta postala je deo izveštaja, Ekrem Suljević, T. 4746–4747, 4772–4773, 4785, 4798, 4806. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 42 i 44, gde se navodi sledeće: "Izveštaj UNMO se saglasio sa KDZ o pravcu paljbe, utvrdivši da je pravac paljbe bio 160 stepeni, što je južno, jugoistočno od mesta udara".

⁹⁴³ DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 3 i fotografije koje ona sadrži (str. 21–44, na b/h/s). Mesta udara ta dva projektila označena su na skici koja čini deo izveštaja CBS, Ekrem Suljević, T. 4742, 4745; DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 17 na b/h/s, brojevi 1 i 2.

M68.⁹⁴⁴ UNPROFOR je sproveo paralelnu istragu tog incidenta.⁹⁴⁵ Iako se UNPROFOR načelno složio s konstatacijama CSB-a, on je zaključio da su ta dva projektila ispaljena iz minobacača kalibra 82mm.⁹⁴⁶

(v) Zaključci

364. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su 22. decembra 1994. godine, otprilike u 09:10 časova, dve granate eksplodirale jedna za drugom na buvljoj pijaci u Bašćaršiji, kojom prilikom je dvoje ljudi poginulo, a sedmero je ozleđeno. Pretresno veće takođe konstatuje da su u pitanju bile granate kalibra 76mm s upaljačima UTI M68, a ne kalibra 82mm, kako je zaključio tim UNPROFOR. Ekrem Suljević je u svedočenju rekao da upaljači UTI M68, čiji su fragmenti pronađeni na licu mesta, nisu korišćeni za minobacačke granate kalibra 82mm.⁹⁴⁷ Osim toga, taj svedok je rekao da su minobacačke granate, za razliku od artiljerijskih, obično na sebi imale stabilizator ili krilce koji su služili za održavanje pravca projektila. Međutim, prilikom tog incidenta na tlu nisu nađeni stabilizatori korišćeni na minobacačkim granatama kalibra 82mm.⁹⁴⁸

365. Pretresno veće takođe konstatuje da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste da su žrtve bile civili koji u vreme incidenta nisu učestvovali u neprijateljstvima. Taj zaključak Pretresnog veća temelji se na sledećem: (i) dokazima da se buvlja pijaca nalazi na gusto naseljenom civilnom području i da u blizini nije bilo vojnih objekata ili dejstava; (ii) izveštaju civilne policije u kojem se navodi da su žrtve bile "civili"; i (iii) izjavama očevidaca i ozleđenih lica u kojima se pominje civilni status žrtava i činjenica da su se žrtve na dan incidenta bavile civilnim aktivnostima i bile u civilnoj odeći.⁹⁴⁹

366. U vezi s pitanjem da li su granate ispaljene s položaja VRS, dokazi pokazuju da su i VRS i ABiH bili prisutni na području Trebevića. S tim u vezi, Suljević je izjavio da je linija sukoba između snaga VRS i ABiH bila na Trebeviću.⁹⁵⁰ Suljević takođe nije mogao da utvrdi poreklo vatre

⁹⁴⁴ Ekrem Suljević, T. 4759, 4781, 4784, 4786–4787, 4791, 4793–4794, 4798; DP P2217, Izveštaj MUP BiH o uviđaju vezanom za granatiranje 22. decembar 1994. godine, 22. decembar 1994. godine, str. 2; DP D74, Slika koja prikazuje upaljač. Taj svedok je takođe izjavio da je sličan top (brdski top) korišćen i u drugim incidentima granatiranja Sarajeva, uključujući onaj vezan za klinički centar, Ekrem Suljević, T. 4781.

⁹⁴⁵ Ekrem Suljević, T. 4795. V. Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 38.

⁹⁴⁶ Ekrem Suljević, T. 4795.

⁹⁴⁷ Ekrem Suljević, T. 4751, 4793. Istražitelji su koristili vojni priručnik koji je izdao Savezni sekretarijat za narodnu odbranu bivše Jugoslavije, a u kojem su detaljno opisane granate i vrste upaljača korišćene za svaku vrstu granata, Ekrem Suljević, T. 4763, 4804.

⁹⁴⁸ Ekrem Suljević, T. 4752–4753. Taj svedok je takođe napomenuo da se može isključiti mogućnost da se krilce zarilo u zemlju, jer je udarilo u tvrdu podlogu (asfalt, odnosno beton), Ekrem Suljević, T. 4753. V. Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 40.

⁹⁴⁹ S tim u vezi, Pretresno veće napominje da je jedna od žrtava, Mirsad Deli, na dan incidenta na sebi imao uniformu, ali da je to bila uniforma civilne policije, a ne vojske, DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 1–3 i str. 45–46 na b/h/s (fotografije žrtava).

⁹⁵⁰ Ekrem Suljević, T. 4747; DP P415, Izveštaj CSB Sarajevo o incidentu granatiranja od 22. decembra 1994. godine, str. 13 na b/h/s, gde je prikazana karta Sarajeva s područjem koje pokazuje pravac vatre. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je

– što je u ovom konkretnom slučaju od ključnog značaja – već je samo bio “mišljenja” da je ona otvorena iz “rejonu koji je bio pod kontrolom Vojske Republike Srpske”.⁹⁵¹ Nisu izvedeni nikakvi dokazi o punjenju granata koji bi mogli da ukažu na razdaljinu koju su granate prešle.⁹⁵² Pretresno veće se stoga uverilo da su granate ispaljene iz pravca Trebevića, ali ne može da zaključi van razumne sumnje da su dve granate koje su pale na buvlju pijacu ispaljene s položaja VRS.

(e) 24. maj 1995. godine (incident A5)

(i) Optužnica

24. maj 1995. godine: Jedan raketni projektil pao je i eksplodirao na asfaltu u ulici Safeta Zajke, usmrivši dvoje i ranivši petoro ljudi. Projektil je doleteo sa jugoistoka, iz pravca Lukavice.⁹⁵³

(ii) Incident

367. Ulica Safeta Zajke nalazi se u sarajevskoj opštini Novi Grad, u blizini železničke tehničke škole s druge strane pruge iza zgrade televizije.⁹⁵⁴ U maju 1995. godine Anđa Gotovac je živela u ulici Safeta Zajke br. 43, 100-150 metara od zgrade televizije.⁹⁵⁵ U blizini su bili i trafo-stanica, zgrada opštine Novi Grad i fabrika “Žica”.⁹⁵⁶ To područje obično nije bilo meta snajperske vatre, mada je neprestano granatirano.⁹⁵⁷ Jedinice ABiH bile su pozicionirane na Žuči, oko dva kilometra od ulice Safeta Zajke.⁹⁵⁸ Anđa Gotovac je u svedočenju rekla da nikad nije videla nikakva vojna dejstva u svojoj ulici ili u komšiluku.⁹⁵⁹

368. Dana 24. maja 1995. godine, otprilike u 10:00 časova, Anđa Gotovac bila je pred kućom i sedela je za stolom ispred svoje garaže.⁹⁶⁰ Začula je buku nalik onoj koju proizvodi avion u niskom letu, koja se sve više pojačavala.⁹⁶¹ Pre nego što je stigla da pogleda, usledila je eksplozija.⁹⁶²

presuđeno, 46, gde se navodi da se “na Trebeviću nalaze [i] Čolina kapa, teritorija pod kontrolom ABiH, i Vidikovac, teritorija pod kontrolom SRK, i to u neposrednoj blizini linije cilja koju je identifikovao svedok”; DP D73, Karta Sarajeva koju je označio Ekrem Suljević.

⁹⁵¹ Ekrem Suljević, T. 4747–4749. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, činjenica 43 koja glasi: “Istražni tim KDZ nije izračunao udaljenost s koje je granata ispaljena, kao ni upadni ugao.”

⁹⁵² V. Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, činjenice 47 i 48, od kojih ova druga glasi: “Punjenje [minobacačke granate] određuje brzinu kretanja, a time i razdaljinu koju ona prevaljuje. Najbolji pokazatelji tih parametara jesu dubina kratera i sastav tla.” V. Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, činjenica 50.

⁹⁵³ Incident A5, naveden u prilogu Optužnici.

⁹⁵⁴ DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 2; DP C2 (zapečaćeno), str. 193–194.

⁹⁵⁵ DP P126, Transkript svedočenja Anđe Gotovac u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4465; Anđa Gotovac, T. 786.

⁹⁵⁶ Anđa Gotovac, T. 786.

⁹⁵⁷ Anđa Gotovac, T. 784–785; DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 3. Sve do incidenta 24. maja 1995. godine njena kuća nije bila direktno pogođena, ali su tokom celog rata granate neprestano padale u blizini, DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 5.

⁹⁵⁸ Transkript svedočenja svedoka MP-228, 19. januar 2009. godine, T. 2727; DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine, str. 3; DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4683.

⁹⁵⁹ DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 4; DP P126, Transkript svedočenja Anđe Gotovac u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4455.

⁹⁶⁰ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3.

⁹⁶¹ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3; Anđa Gotovac, T. 784.

Uхватила se za sto, ali joj ga je silina eksplozije izbila iz ruku, oborila je⁹⁶³ i potpuno uništila krov kuće.⁹⁶⁴ Svedokinja Gotovac je posle eksplozije čula jauke.⁹⁶⁵

369. Anđa Gotovac ranjena je gelerom koji joj je kroz levo rame prošao sve do osmog rebra.⁹⁶⁶ Jedan komšija ju je odveo u Državnu bolnicu, gde joj je geler uklonjen hirurškim putem.⁹⁶⁷ Posle operacije je puštena, ali joj je dva meseca bila potrebna postoperativna nega.⁹⁶⁸ Svedokinja Gotovac je takođe izjavila da je prilikom tog incidenta jedna osoba ostala bez nogu i da je jedan komšija ranjen.⁹⁶⁹

370. Anđa Gotovac ne zna odakle je doleteo projektil, ali je čula da je došao iz Hrese ili možda s Trebevića.⁹⁷⁰ Ona misli da je istog dana drugi projektil pogodio zgradu televizije.⁹⁷¹

371. Prilikom eksplozije u ulici Safeta Zajke poginuli su Aiša Hrustan i Ivo Miletić,⁹⁷² a ranjeni Franjo Tolić, Džemal Kukuljac, Igor Vučićević, Anđa Gotovac i Dražen Gelo.⁹⁷³ Svedok MP-228, zaposlen u CSB-u, rekao je u svedočenju da su sve žrtve bile civili.⁹⁷⁴ Zaključak o statusu žrtava doneo je, između ostalog, na osnovu njihove starosne dobi i odeće.⁹⁷⁵

(iii) Istraga

372. U ranim popodnevnim časovima 24. maja 1995. godine CSB i službenici Odeljenja za kriminalističku tehniku i kontradiverzionu zaštitu (dalje u tekstu: KDZ) sproveli su istragu o ovom incidentu.⁹⁷⁶ Posle dolaska na lice mesta, službenik CSB-a je fotografisao, brojevima označio

⁹⁶² DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3. V. takođe DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 3; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2994–2995.

⁹⁶³ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3.

⁹⁶⁴ DP P126, Transkript svedočenja Anđe Gotovac u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4454; DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3. Muž Anđe Gotovac je još uvek bio u kući i vikao je jer nije mogao izaći, DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3.

⁹⁶⁵ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3.

⁹⁶⁶ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3; DP P126, Transkript svedočenja Anđe Gotovac u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4454–4455.

⁹⁶⁷ *Ibid.*

⁹⁶⁸ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3; DP P127 (zapečaćeno), str.

⁹⁶⁹ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 3.

⁹⁷⁰ DP P124, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 12. mart 1997. godine, par. 4; Anđa Gotovac, T. 782.

⁹⁷¹ DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 2. V. dole, par. 378–385.

⁹⁷² DP P2234 (zapečaćeno). V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 30.

⁹⁷³ DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine; DP P448 (zapečaćeno), par. 12. V. DP P2230 (zapečaćeno); DP P2231 (zapečaćeno). V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 30.

⁹⁷⁴ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4626.

⁹⁷⁵ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4657–4658.

⁹⁷⁶ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4626; DP P448 (zapečaćeno), str. 3; DP P454, Skica lokacije incidenta granatiranja u ulici Safeta Zajke, 24. maj 1995. godine; DP P455, Izveštaj CSB o kriminalističko-tehničkoj pretrazi lica mesta, 26. maj 1995. godine, str. 2.

dokaze i izradio skicu lica mesta.⁹⁷⁷ Fragmenti i drugi prikupljeni materijal prebačeni su radi veštačenja u Upravu za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta MUP.⁹⁷⁸

373. Prema izveštaju koji je sastavio CSB, tim je zaključio da je projektil ispaljen iz pravca jugoistoka, s područja Lukavice, koje je bilo pod kontrolom VRS.⁹⁷⁹ Taj zaključak temeljio se na činjenici da su se fragmenti projektila zarili u asfalt pod izvesnim uglom i da je projektil napravio levkasti krater u pravcu jugoistoka.⁹⁸⁰

374. U izveštaju CSB-a takođe je zaključeno da velika šteta koju je izazvala eksplozija nije mogla biti prouzrokovana granatom ispaljenom iz minobacača, tenka ili topa.⁹⁸¹ U Izveštaju o veštačenju Uprave za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta MUP zaključeno je da se najverovatnije radilo o fugasno-razornoj avio-bombi 250 (FAB 250)⁹⁸² čiji su pogonski sklop bila četiri raketna motora od 122mm, pričvršćena za bombu aluminijumskim elementom.⁹⁸³ To potkrepljuje činjenica da su među predmetima prikupljenim na licu mesta bile velike cevi i komadi lima, koji se obično mogu naći na mestima eksplozije modifikovanih avio-bombi.⁹⁸⁴

375. Svedok MP-238, koji je radio u KDZ, rekao je u svedočenju da snage bosanskih vlasti nisu posedovale modifikovane avio-bombe.⁹⁸⁵ Osim toga, taj svedok je posvedočio da ABiH nije imala raketne motore koji su neophodni za lansiranje modifikovanih avio-bombi.⁹⁸⁶

(iv) Zaključci

⁹⁷⁷ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4624; DP P448 (zapečaćeno), str. 3; DP P454, Skica lokacije incidenta granatiranja u ulici Safeta Zajke, 24. maj 1995. godine; DP P455, Izveštaj CSB o kriminalističko-tehničkoj pretrazi lica mesta, 26. maj 1995. godine, str. 2.

⁹⁷⁸ DP P461 (zapečaćeno), T. 2471, 2473. V. takođe DP P452, Forenzički izveštaj, 5. jun 1995. godine. Uz prebačeni materijal priložen je kratak opis događaja, kao i svakog pojedinačnog dokaza pronađenog na licu mesta, DP P461 (zapečaćeno), T. 2474–2475. V. takođe DP P452, Forenzički izveštaj, 5. jun 1995. godine, str. 1.

⁹⁷⁹ DP P455, Izveštaj CSB o kriminalističko-tehničkoj pretrazi lica mesta, 26. maj 1995. godine, str. 1; DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine; DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4628–4631; Thorbjorn Overgard, T. 2950–2951; DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4. V. takođe DP P448 (zapečaćeno), str. 4; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 3; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2994; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 31–32.

⁹⁸⁰ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4629. Svedok MP-228 rekao je u svedočenju da su u istražnom timu CBS obično bili i stručnjaci za balistiku, čiji je zadatak bio da daju konačno mišljenje o liniji cilja, ali da prilikom istrage tog incidenta nijedan nije bio prisutan, DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4629.

⁹⁸¹ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4683.

⁹⁸² Svedok MP-238, T. 2736; DP P461 (zapečaćeno), T. 2473. V. takođe DP P452, Forenzički izveštaj, 5. jun 1995. godine, str. 2; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 29.

⁹⁸³ Ta bomba, predviđena za bacanje iz aviona, modifikovana je dodavanjem raketnih motora poznatih po imenu "Grad", što omogućuje lansiranje tih bombi sa zemlje, DP P461 (zapečaćeno), T. 2473; DP P452, Forenzički izveštaj, 5. jun 1995. godine, str. 2.

⁹⁸⁴ DP P452, Forenzički izveštaj, 5. jun 1995. godine, str. 1. Istražni tim pronašao je "dijelov[e] upaljača avio-bombe, vezni lim kojim se rakete VBR-a bile uvezane sa avio-bombom, te veći broj drugih dijelova i gelera avio-bombe i raketa VBR-a", DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine. V. takođe DP P448 (zapečaćeno), par. 14; DP P453, Fotografije, 24. maj 1995. godine.

⁹⁸⁵ DP P461 (zapečaćeno), T. 2477, gde se kaže da je JNA prilikom povlačenja iz Bosne predala VRS-u veći deo svog naoružanja.

⁹⁸⁶ DP P461 (zapečaćeno), T. 2476–2477.

376. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 24. maja 1995. godine, otprilike u 10:00 časova, u ulici Safeta Zajke u opštini Novi Grad, pala modifikovana avio-bomba, model FAB 250, od čije je eksplozije poginulo dvoje, a ozleđeno petoro ljudi. Pretresno veće takođe konstatuje da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste da su žrtve bile civili i da u vreme incidenta nisu učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće takođe ukazuje na svedočenje svedoka MP-228, koji je izjavio da su žrtve bile civili i da je granata pala na stambeno područje u kojem su bile samo porodične kuće i da je to dovelo do smrti i ozleđivanja ljudi u tim kućama.

377. Pretresno veće takođe zaključuje van razumne sumnje da su granate ispaljene s teritorije pod kontrolom VRS.

(f) 24. maj 1995. godine (incident A6)

(i) Optužnica

24. maj 1995. godine: Modifikovana avionska bomba pala je na Majdansku ulicu. Poginula su dva civila, a šest je ranjeno. Izvor vatre je utvrđen kao dolazeći sa jugoistoka, teritorija VRS u Pavlovcu.⁹⁸⁷

(ii) Incident

378. Dana 24. maja 1995. godine Enes Jašarević, po zanimanju električar, radio je na trafo-stanici Otoka, koja se nalazi iza zgrade opštine Novi Grad u Sarajevu i 100-150 metara od zgrade televizije, prekoputa Majdanske ulice.⁹⁸⁸ U blizini se nalaze osnovna škola i stambeno naselje Opačno.⁹⁸⁹ U okolini trafo-stanice nije bilo vojnih položaja⁹⁹⁰ i Jašarević tog dana nigde u blizini nije zapazio pripadnike vojske ili vojna dejstva.⁹⁹¹

379. Otprilike u 10:00 časova pala je jedna avio-bomba. Jašarević je čuo neobičan zvuk, kao da nešto preleće iz pravca Lukavice, a potom i eksploziju, “negdje iza zgrade televizije”.⁹⁹² Druga avio-bomba eksplodirala je posle 14:00 časova, neposredno nakon što je Jašarević otišao iz trafo-

⁹⁸⁷ Incident A6, naveden u Prilog Optužnici.

⁹⁸⁸ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 4; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2988; DP P43, Fotografije (incident A6, naveden u Prilog Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine). Jašarević je označio te zgrade na vazдушnom snimku područja, DP P52, Sarajevo, snimak iz vazduha, oznake uneo Enes Jašarević; Enes Jašarević, T. 662–663.

⁹⁸⁹ DP P52, Sarajevo, snimak iz vazduha, oznake uneo Enes Jašarević; Enes Jašarević, T. 662–663.

⁹⁹⁰ DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 4; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2991–2992.

⁹⁹¹ Enes Jašarević, T. 663.

⁹⁹² DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 3. DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2994. Pretresno veće je već konstatovalo da je ta bomba pala u ulicu Safeta Zajke, v. gore, par. 376.

stanice sa svojim predradnikom Sulejmanom Praškom i kolegom Salkom Slatom.⁹⁹³ Predradnik je ostao iza njih, a on i druge kolege bili su na nekih 10 metara od kapije.⁹⁹⁴ Bomba je eksplodirala iza njih, iza ograde trafo-stanice, pogodivši donji deo dalekovoda, koji se srušio.⁹⁹⁵ Eksplozija ih je odbacila nasred ulice.⁹⁹⁶ Jašarević je video avio-bombu kako leti iz pravca Mojmila, ali nije mogao tačno da kaže odakle je ispaljena.⁹⁹⁷

380. Sulejman Praško, koji je ostao iza njih,⁹⁹⁸ poginuo je od eksplozije na licu mesta, mada Jašarević letimičnim pogledom nije uspeo da vidi nikakve očigledne ozlede.⁹⁹⁹ Salko Slato je pogođen u leđa, dok je Jašarević zadobio ozlede nogu i desne ruke. Jašarević je na kraju odveden u Državnu bolnicu na Marindvoru.¹⁰⁰⁰

381. U izveštaju CSB-a navodi se da je, osim Sulejmana Praška, poginulo još jedno lice, Nezir Huseinović.¹⁰⁰¹ Ozleđeno je šestoro ljudi, i to Salko Slato, Enes Jašarević, Fatima Konaković, Goran Jeličić, Lucija Jurišić i Mira Lovrić.¹⁰⁰²

(iii) Istraga

382. Prema izveštaju CSB-a o tom incidentu, druga bomba je napravila krater dužine oko pet metara, širine 1,5 metar i dubine 1,5 metar. Na osnovu analize kratera, usmerenog ka jugu, zaključeno je da je druga bomba ispaljena s istog mesta kao i bomba koja je pala u ulici Safeta

⁹⁹³ DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2990, 2995; DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 33.

⁹⁹⁴ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 5; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2996.

⁹⁹⁵ DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 3; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2997–2998. Bomba je takođe oštetila upravnu zgradu, ali je nije potpuno uništila.

⁹⁹⁶ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 5. V. takođe DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2996; DP P44, Fotografije (incident A6, naveden u Prilogu Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

⁹⁹⁷ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 4; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2999; DP P44, Fotografije (incident A6, naveden u Prilogu Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

⁹⁹⁸ DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2996.

⁹⁹⁹ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 7; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 5. DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2998. DP P2233 (zapečaćeno). V. takođe DP P49, Fotografije (incident A6, naveden u prilogu Optužnici Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

¹⁰⁰⁰ DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997. godine, par. 6–7; DP P38, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 19. maj 2006. godine, par. 6; DP P39, Transkript svedočenja Enesa Jašarevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2997–2998.

¹⁰⁰¹ DP P50, Fotografije (incident A6, naveden u prilogu Optužnici Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

¹⁰⁰² DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine, str. 3.

Zajke, to jest s Lukavice.¹⁰⁰³ Svedok MP-228, kriminalistički tehničar koji je učestvovao u istrazi, izjavio je da je projektil doleteo iz pravca jugoistoka, s brda po imenu Pavlovac.¹⁰⁰⁴

383. U izveštaju CSB-a takođe je zaključeno da se projektil sastojao od modifikovane avio-bombe s više raketnih lansera ("rakete VBR"), slične onoj koja je eksplodirala u ulici Safeta Zajke.¹⁰⁰⁵ Svedok MP-228 je u svedočenju rekao da pretpostavlja da se radilo o modifikovanoj avio-bombi, imajući u vidu razaranje koje je izazvala eksplozija, uključujući veliku rupu na tlu i ogromnu štetu nanetu okolnim objektima.¹⁰⁰⁶ Odeljenje MUP za kriminalističku tehniku koje je izvršilo veštačenje tragova eksplozije potvrdilo je da fragmenti pronađeni na mestu eksplozije "najverovatnije" potiču od avio-bombe FAB-250 i pet raketa tipa "Grad", kalibra 122mm, kao pogonskog sklopa.¹⁰⁰⁷

(iv) Zaključci

384. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 24. maja 1995. godine, otprilike u 14:00 časova, u Majdanskoj ulici eksplodirala modifikovana avio-bomba FAB-250, kojom je ubijeno dvoje i ozleđeno šest lica.¹⁰⁰⁸ Pretresno veće takođe konstatuje da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste da su žrtve bile civili koji u vreme incidenta nisu učestvovali u neprijateljstvima. Bomba je pala na prostor oko trafo-stanice, civilnog objekta u kojem i oko kojeg nije bilo pripadnika vojske ili vojnih dejstava. Pored toga, žrtve su bile radnici trafo-stanice i/ili su se bavile civilnim aktivnostima.¹⁰⁰⁹

385. Pretresno veće takođe zaključuje van razumne sumnje da je granata ispaljena iz pravca juga ili jugoistoka, gde su bili položaji VRS.¹⁰¹⁰

(g) 18. jun 1995. godine (incident A7)

(i) Optužnica

¹⁰⁰³ DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine, str. 2–3. V. takođe DP P44, Fotografije (incident A6, naveden u Prilogu Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

¹⁰⁰⁴ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4637, 4689; DP P448 (zapečaćeno), str. 4.

¹⁰⁰⁵ DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine, str. 2.

¹⁰⁰⁶ DP P451, Transkript svedočenja svedoka MP-228 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 18. april 2007. godine, T. 4638; DP P458, Službeni izveštaj CSB, 26. maj 1995. godine, str. 2; DP P44, Fotografije (incident A6, naveden u Prilogu Optužnici – Majdanska ulica, 24. maj 1995. godine).

¹⁰⁰⁷ DP P457, Dosje o kriminalističkoj istrazi u vezi s granatiranjem u Majdanskoj ulici, 6. jun 1995. godine.

¹⁰⁰⁸ V. Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 33, gde se navodi da je "u poslepodnevnim časovima 24. maja 1995. godine u Majdanskoj ulici eksplodirala modifikovana avio-bomba FAB-250".

¹⁰⁰⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 34, gde se navodi da je "eksplozija u Majdanskoj ulici prouzrokovala smrt dva civila i ranjavanje šest civila, od čega ih je pet teško ranjeno".

¹⁰¹⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 35–36, gde se navodi da su "i Lukavica i Pavlovac bili pod kontrolom SRK" i da je "modifikovana avio-bomba koja je eksplodirala u Majdanskoj ulici ispaljena s teritorije pod kontrolom SRK".

18. jun 1995. godine: Granata iz minobacača kalibra 120 milimetara pogodila je civile kod punkta za vodosnabdevanje u ulici Marka Oreškovića na Dobrinji. Sedam ljudi je poginulo, a dvanaest povređeno. Izvor vatre je bio u Nedžarićima, teritorija VRS.¹⁰¹¹

(ii) Pumpa za snabdevanje vodom u Osnovnoj školi "Simon Bolivar" na Dobrinji

386. Osnovna škola "Simon Bolivar" nalazi se u ulici Marka Oreškovića¹⁰¹² na Dobrinji.¹⁰¹³ Negde u maju 1992. godine ona je granatirana i spaljena.¹⁰¹⁴ Posle toga je u holu u ruševinama škole instalirana pumpa za vodu, što je ljudima koji su čekali u redu za vodu pružalo izvestan zaklon.¹⁰¹⁵ Sama pumpa za vodu se zapravo nalazila na otvorenom.¹⁰¹⁶ Prema rečima Azre Šišić, pumpa za vodu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar" bila je najbezbednija na Dobrinji.¹⁰¹⁷

387. Azra Šišić je izjavila da je jedinica civilne zaštite za pumpu za vodu zadužila Muharema, čoveka koji je živeo u komšiluku.¹⁰¹⁸

(iii) Incident

388. Nekoliko dana pre 18. juna 1995. godine ljudi u kraju čuli su da će biti deljena voda, pa su zauzeli mesto u redu tako što su ostavljali svoje kanistre u redu ispred škole.¹⁰¹⁹ Dana 17. juna 1995. godine na Dobrinji je bilo previše granatiranja da bi se organizovalo deljenje vode.¹⁰²⁰ Međutim, sledećeg jutra bilo je mirno¹⁰²¹ i svedokinja Šišić je čula da će tog dana biti deljena voda, pa je odlučila da ode do škole.¹⁰²²

¹⁰¹¹ Incident A7, naveden u prilogu Optužnici Optužnici.

¹⁰¹² DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2830.

¹⁰¹³ DP P122, Karta koju je označila Azra Šišić; Azra Šišić, T. 749.

¹⁰¹⁴ DP P461 (zapečaćeno), T. 2460; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2832–2833; DP P489, Transkript svedočenja Youssefa Hajira u predmetu *Tužilac protiv Galića*, T. 1681; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1.

¹⁰¹⁵ DP P461 (zapečaćeno), T. 2459–2460; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2837.

¹⁰¹⁶ Azra Šišić, T. 768; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2837, 2844; DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 4; DP P461 (zapečaćeno), T. 2459. V. takođe DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1. S obe strane hola bili su betonski zidovi, a s leve strane, gledano u pravcu severa od ulaza, bio je zid visine 4 metra, koji je taj hol razdvajao od fiskulturne sale, DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1–2.

¹⁰¹⁷ Azra Šišić, T. 768; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2837, 2840, 2844. Prema rečima svedokinje Šišić, škola "Simon Bolivar" nije nijednom granatirana u periodu od maja 1992. do 18. juna 1995. godine, Azra Šišić, T. 768–769.

¹⁰¹⁸ Prema rečima Azre Šišić, Muharema je za pumpu za vodu zadužila jedinica civilne zaštite, DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 7; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2836, 2849.

¹⁰¹⁹ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 6; DP P115, Transkript svedočenja Anđe Gotovac u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2834.

¹⁰²⁰ *Ibid.*

¹⁰²¹ DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2840.

¹⁰²² DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2834; DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 6–7.

389. Dana 18. juna 1995. godine bilo je vedro i kod škole je tog jutra bila policija koja je upozoravala ljude da se ne okupljaju oko pumpe već da idu jedan po jedan.¹⁰²³ U redu za vodu u školi "Simon Bolivar" bilo je između 50 i 70 ljudi.¹⁰²⁴ Među njima su uglavnom bile žene i deca, ali i nekoliko muškaraca.¹⁰²⁵ Otprilike u 11:40 časova,¹⁰²⁶ jedna minobacačka granata pala je na školu "Simon Bolivar"¹⁰²⁷ i eksplodirala ljudima nad glavom.¹⁰²⁸

390. Eksplozija je odbacila ljude na zemlju i oni su jaukali.¹⁰²⁹ Svedokinja Šišić ranjena je u predelu desne butine i pete,¹⁰³⁰ ali je uspela da stigne do svoje zgrade. Odatle je odvedena u obližnju bolnicu Dobrinja, gde joj je ukazana pomoć.¹⁰³¹

391. Druga ranjena lica odvedena su u bolnicu Dobrinja.¹⁰³² Najmanje jedna osoba, Rešad Imamović, poginula je prilikom eksplozije,¹⁰³³ a drugi su preminuli u bolnici,¹⁰³⁴ među kojima i devetnaestogodišnji komšija Azre Šišić, Kenan Čizmić.¹⁰³⁵

392. Usled eksplozije su umrla sledeća lica: Bahrija Sijerčić, Kenan Čizmić, Izet Kadić, Rešad Imamović, Sulejman Mehmedović, Safet Lončar i Nura Lončar.¹⁰³⁶

¹⁰²³ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 10; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2835, 2854. Svedokinja nije bila sasvim sigurna da li ih je na to upozorila policija ili civilna zaštita, DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2854.

¹⁰²⁴ DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2835. V. takođe DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 10.

¹⁰²⁵ *Ibid.*

¹⁰²⁶ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P543, Dnevni izveštaj Štaba UNMO o stanju, 19. jun 1995. godine, str. 8; DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2839.

¹⁰²⁷ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 52; DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 10; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2836; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1–2; DP P460 (zapečaćeno), par. 12; DP P461 (zapečaćeno), T. 2460, 2464. V. takođe svedok MP-238, T. 2768, 2770; DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 11, 13.

¹⁰²⁸ DP P461 (zapečaćeno), T. 2459 [samo 10cm ... iznad glava ljudi], 2464 [2,5 metra ili 3 iznad tla]; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2 [na visini od 4 metra od tla]; DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 11, 13 [3,2 metra od tla, na vrhu zida]. V. takođe DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2836; DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 10.

¹⁰²⁹ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 11–13; Azra Šišić, T. 772. DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2856.

¹⁰³⁰ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 15; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2838–2839; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2.

¹⁰³¹ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 15–17; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2838–2839. Stambena zgrada u kojoj je živela svedokinja Šišić i bolnica Dobrinja bile su blizu škole "Simon Bolivar", DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2842–2843; DP P117, Fotografija koju je označila Azra Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*.

¹⁰³² DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 17; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2842, DP P488 (zapečaćeno), str. 17–19. V. takođe DP P487, Izjava Youssefa Hajira, 17. jun 2008. godine, par. 3; svedok MP-238, T. 2769–2770.

¹⁰³³ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 19; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2839.

¹⁰³⁴ DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 17; DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2839, DP P488 (zapečaćeno), str. 21–34.

¹⁰³⁵ DP P115, Transkript svedočenja Azre Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2839, 2841; DP P121, Izjava svedoka Azre Šišić, 23. februar 1996. godine, par. 17.

393. Usled eksplozije su ozleđena sledeća lica: Emira Nović, Edin Smajić, Mutimir Miušković, Afan Kalabić, Azra Šišić, Omer Mušanović, Hasnija Begić, Suada Sinanović, Muharem Mistrić, Bosa Šućur, Muniba Alić i Vladimir Milojević.¹⁰³⁷

394. Prema rečima jednog od svedoka, sve žrtve su bile civili.¹⁰³⁸ U vreme incidenta u blizini škole nije bilo ni vojnih objekata,¹⁰³⁹ ni borbenih položaja ni dejstava.¹⁰⁴⁰ Međutim, komandno mesto Dobrinjske brigade ABiH nalazilo se na oko 150 metara od bolnice Dobrinja, u istoj ulici.¹⁰⁴¹

(iv) Istraga

395. Dana 18. juna 1995. godine u 14:00 časova, tim sastavljen od sedam bosanskih službenika obavio je uviđaj u školi "Simon Bolivar". U njemu su bili pripadnici lokalne policije, CSB-a, kontradiverzione zaštite (KDZ) i službenici kriminalističkog odeljenja, kao i sudija Višeg suda u Sarajevu.¹⁰⁴² Prema službenom izveštaju CSB-a, lice mesta je obezbeđivala lokalna policija.¹⁰⁴³ Tim je konstatovao da je granata eksplodirala na zapadnom zidu škole "Simon Bolivar", na oko četiri metra iznad zemlje.¹⁰⁴⁴ Na okolnim zidovima mogli su se videti tragovi gelera, a oko pumpe za vodu pronađene su lokve krvi, delovi tkiva, mozga i fragmenti ljudskih lobanja.¹⁰⁴⁵

396. Tim je na licu mesta prikupio materijal, koji je uključivao stabilizator i nekoliko gelera.¹⁰⁴⁶ Stabilizator projektila pronađen je s druge strane zida na koji je pala granata.¹⁰⁴⁷ On je poticao od minobacačke granate kalibra 120mm¹⁰⁴⁸ i imao je oznake "MK, M74 KV9307" ispisane ćirilicom,

¹⁰³⁶ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P488 (zapečaćeno), str. 21–34.

¹⁰³⁷ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2–3; DP P488 (zapečaćeno), str. 17–19.

¹⁰³⁸ DP P461 (zapečaćeno), T. 2460; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2.

¹⁰³⁹ DP P461 (zapečaćeno), T. 2460.

¹⁰⁴⁰ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 3.

¹⁰⁴¹ Youssef Hajir, T. 2994; DP P117, Fotografija koju je označila Azra Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*. U vezi s pružanjem linija sukoba v. DP P1518, Karta Sarajeva.

¹⁰⁴² DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1; svedok MP-238, T. 2767–2768.

¹⁰⁴³ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1.

¹⁰⁴⁴ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2. V. takođe svedok MP-238, T. 2768–2769; DP P461 (zapečaćeno), T. 2459, 2464; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno, 52.

¹⁰⁴⁵ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P461 (zapečaćeno), T. 2459, 2465; svedok MP-238, T. 2769. Većina žrtava je zadobila ozlede gornjeg dela tela, pošto je granata eksplodirala na 3 do 4 metra iznad zemlje, zbog čega su im geleri "razbili glavu", DP P461 (zapečaćeno), T. 2465. V. takođe DP P461 (zapečaćeno), T. 2459, 2464; svedok MP-238, T. 2769. Iz potvrda o smrti žrtava vidi se da je većina poginula usled ozleđa glave, DP P488 (zapečaćeno), str. 21–34.

¹⁰⁴⁶ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(a); DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 1; svedok MP-238, T. 2769.

¹⁰⁴⁷ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P461 (zapečaćeno), T. 2461, 2464; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(a). Svedok MP-238 je objasnio da je granata detonirala u visini prozora fiskulturne sale, pa je zato vakuum prouzrokovan eksplozijom povukao krilce u fiskulturnu salu, svedok MP-238, T. 2749.

¹⁰⁴⁸ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2; DP P460 (zapečaćeno), par. 12.b; DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 8.

što ukazuje na to da je ta granata proizvedena jula 1993. godine u fabrici "Krušik",¹⁰⁴⁹ preduzeću za vojnu proizvodnju u Valjevu, Srbija.¹⁰⁵⁰

397. Pošto je granata pala na zid, a ne na ravnu površinu, bilo je nemoguće utvrditi ugao pada projektila.¹⁰⁵¹ Međutim, na osnovu mesta udara na zapadnom zidu¹⁰⁵² i tragova eksplozije na drugim zidovima,¹⁰⁵³ tim je ustanovio da je granata ispaljena iz pravca severozapada, pod uglom od 320 stepeni.¹⁰⁵⁴ Svedok MP-238 je izjavio da minobacačka granata kalibra 120mm ima domet od otprilike "par kilometara".¹⁰⁵⁵ Na pravcu azimuta, na oko 1.500 metara udaljenosti,¹⁰⁵⁶ bili su Nedžarići, područje pod srpskom kontrolom, koje je tim identifikovao kao mesto porekla vatre.¹⁰⁵⁷

398. Tim Vojnih posmatrača UN je stigao u školu "Simon Bolivar" otprilike sat i po vremena posle udara, kad je bosanska policija već otišla odatle.¹⁰⁵⁸ Pošto je stabilizator bio uklonjen i žrtve odvedene u bolnicu Dobrinja,¹⁰⁵⁹ oni nisu mogli da sprovedu "valjanu istragu" ili da potvrde konstatacije bosanske policije kad je reč o poreklu vatre.¹⁰⁶⁰ Međutim, jedan od vojnih posmatrača UN, kapetan Hansen, izjavio je da je, sudeći po tragovima udara na zidu, granata ispaljena iz pravca severozapada.¹⁰⁶¹ Vojni posmatrači UN su odvedeni i u bolnicu Dobrinja, gde im je jedan bosanski zvaničnik pokazao stabilizator. Kapetan Hansen je potvrdio da je to "svakako" bio stabilizator

¹⁰⁴⁹ DP P460 (zapečaćeno), par. 12(b); DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2. V. takođe Ekrem Suljević, T. 4759–4760; DP P656, Izveštaj KDZ MUP Sarajevo u vezi s eksplozijom do koje je došlo 22. maja 1995. godine, str. 2.

¹⁰⁵⁰ Svedok MP-238, T. 2785–2786.

¹⁰⁵¹ DP P461 (zapečaćeno), T. 2460. V. takođe DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 9–11.

¹⁰⁵² DP P460 (zapečaćeno), par. 12(a), 12(f); DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 4; DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2. U službenom izveštaju MUP-a u opisu mesta incidenta navodi se sledeće: "Lijevi zid gledano od ulaza iz pravca sjevera visine je 4m i odvaja prostor [oko pumpe] od fiskulturne sale". Krater na mestu gde je eksplodirala granata uočen je "na levom opisanom zidu, na visini od 4m iznad tla", DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 1–2 (naglasak dodat). Svedok MP-238 je u svedočenju rekao da je mesto udara bilo blizu ivice prozora sa spoljašnje strane zida fiskulturne sale, koja gleda na Nedžariće, DP P460 (zapečaćeno), par. 12; DP P461 (zapečaćeno), T. 2460, 2464.

¹⁰⁵³ DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P461 (zapečaćeno), T. 2460; svedok MP-238, T. 2781.

¹⁰⁵⁴ DP P461 (zapečaćeno), par. 2460–2461; DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 4; DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2; DP P460 (zapečaćeno), par. 12; svedok MP-238, T. 2770. V. takođe DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 11–12.

¹⁰⁵⁵ Svedok MP-238, T. 2773. V. takođe DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 11, gde se navodi da minobacačka granata kalibra 120mm ima domet od oko 300 metara do 6.200 metara.

¹⁰⁵⁶ DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2. Međutim, v. svedok MP-238, T. 2773–2774. Tom prilikom svedok je izjavio da su Nedžarići na par stotina metara od škole "Simon Bolivar". On je, međutim, objasnio da pod tim nije podrazumevao 200 metara, već "malo više", i uputio je na kartu koju je koristio tokom istrage, svedok MP-238, T. 2774.

¹⁰⁵⁷ DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2; DP P460 (zapečaćeno), T. 12(f); DP P120, Službeni izveštaj Ministarstva za unutrašnje poslove, 22. jun 1995. godine, str. 2; DP P461 (zapečaćeno), T. 2461.

¹⁰⁵⁸ Svedok MP-238, T. 2767. S vojnim posmatračima UN tamo je bio jedan "bosanski zvaničnik", svedok MP-238 T. 2768; DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 5.

¹⁰⁵⁹ Svedok MP-238, T. 2769; DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 5.

¹⁰⁶⁰ DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 5–6; svedok MP-238, T. 2770–2771.

¹⁰⁶¹ DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 5–6; svedok MP-238, T. 2769–2770, 2773.

granate od 120mm. Mada nije mogao nikako da proveri da li je to upravo taj stabilizator koji je uzet na mestu događaja, smatrao je da "nije bilo nikakvog razloga da se u vezi s tim laže".¹⁰⁶²

399. Tokom unakrsnog ispitivanja, svedok MP-238 je suočen s izjavom kapetana Hansena da su, s obzirom na to gde se nalazila linija sukoba, tu minobacačku granatu mogli da ispale ili ABiH ili SRK.¹⁰⁶³ Taj svedok je isključio mogućnost da je granata možda ispaljena s položaja ABiH, jer su oni bili preblizu škole.¹⁰⁶⁴

400. Uveče 18. juna 1995. godine televizija BiH je u vestima javila da je granata ispaljena iz kasarne u Lukavici, koja se nalazi istočno od područja udara i koja je tada takođe bila pod kontrolom VRS.¹⁰⁶⁵ Kad su čula te vesti, dvojica bosanskih istražitelja vratila su se narednog dana na mesto incidenta da ponovo izvrše uviđaj.¹⁰⁶⁶ Oni su potvrdili konstataciju od prethodnog dana i nedvosmisleno isključili mogućnost da je granata možda ispaljena iz kasarne u Lukavici,¹⁰⁶⁷ jer bi ona morala da skrene u vazduhu da bi udarila u zapadnu stranu zida.¹⁰⁶⁸

401. U izveštaju Vojnih posmatrača UN o stanju od 19. juna 1995. godine, navodi se da je 18. juna 1995. godine u 11:46 časova¹⁰⁶⁹ tim Vojnih posmatrača UN OP4, stacioniran na padini u Vitkovcu,¹⁰⁷⁰ uočio eksploziju na Dobrinji izazvanu vatrom otvorenom s područja pod kontrolom bosanskih Srba.¹⁰⁷¹ U tom izveštaju o stanju nije precizirana tačna lokacija s koje je otvorena vatra. Ipak, on je sadržao informaciju da je tim Vojnih posmatrača UN mogao da vidi da je projektil ispaljen s područja pod kontrolom bosanskih Srba.¹⁰⁷²

402. U izveštaju veštaka Richarda Higgsa, koji se temelji na službenom izveštaju bosanskih vlasti i na dve izjave svedoka,¹⁰⁷³ potvrđeno je da je projektil doleteo iz pravca zapada.¹⁰⁷⁴ Na osnovu slika i skica mesta događaja, Higgs je zapazio da su usled stanja zgrada u okolini škole neke od opcija isključene, kao i da je "mesto događaja zaklonjeno i na osnovu mesta gde je projektil udario

¹⁰⁶² DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 6; svedok MP-238, T. 2771.

¹⁰⁶³ Svedok MP-238, T. 2767–2770, 2773; DP D512, Izjava svedoka Thomasa Hansena, str. 5–6.

¹⁰⁶⁴ Svedok MP-238, T. 2773.

¹⁰⁶⁵ DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 4; MP-238, T. 2750, 2766; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(d).

¹⁰⁶⁶ Svedok MP-238, T. 2750; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(d)–12(f); DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 4.

¹⁰⁶⁷ Svedok MP-238, T. 2750; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(f)–12(g); DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 4.

¹⁰⁶⁸ Svedok MP-238, T. 2750; DP P460 (zapečaćeno), par. 12(f)–12(g).

¹⁰⁶⁹ DP P543, Dnevni izveštaj Štaba UNMO o stanju, 19. jun 1995. godine, str. 8.

¹⁰⁷⁰ Per Anton Brennskag, T. 3333–3334.

¹⁰⁷¹ DP P543, Dnevni izveštaj Štaba UNMO o stanju, 19. jun 1995. godine, str. 8; Per Anton Brennskag, T. 3353.

¹⁰⁷² Per Anton Brennskag, T. 3353; DP P543, Dnevni izveštaj Štaba UNMO o stanju, 19. jun 1995. godine, str. 8.

¹⁰⁷³ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 7.

¹⁰⁷⁴ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 8.

u zid zaključuje se da je projektil mogao biti ispaljen samo iz jednog pravca”.¹⁰⁷⁵ Taj veštak je zaključio da je prilikom istrage bosanskih vlasti korišćena ispravna metodologija, ali je istakao da azimut od 320 stepeni treba smatrati približnim proračunom i da je pitanje dometa daleko teže utvrditi, s obzirom na to da ugao pada nije poznat. Prema tome, tvrdi taj veštak, Nedžarići su “najverovatnije položaj odakle je vatra otvorena”, jer se s tog položaja moglo preciznije gađati, a mogla se videti i škola. Međutim, taj veštak nije isključio mogućnost da je vatra bila otvorena s nekog udaljenijeg položaja.¹⁰⁷⁶

(v) Zaključci

403. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 18. juna 1995. godine, otprilike u 11:40 časova, u školi "Simon Bolivar" u Dobrinji eksplodirala minobacačka granata kojom je ubijeno sedam i ranjeno 12 lica.

404. Pretresno veće takođe konstatuje da jedini razuman zaključak koji se može izvesti na osnovu dokaza jeste da su žrtve bile civili koji u to vreme nisu učestvovali u neprijateljstvima. Minobacačka granata pogodila je školu "Simon Bolivar", civilni objekat koji je korišćen isključivo kao punkt za snabdevanje vodom stanovnika Dobrinje, a sve žrtve bile su ljudi iz tog kraja koji su se bavili civilnim aktivnostima, to jest, stajali su u redu za vodu. Osim toga, Pretresno veće ukazuje na svedočenje svedoka MP-238 i konstatacije iz izveštaja CSB-a, prema kojima su žrtve bile civili.

405. Što se tiče izvora vatre, odbrana tvrdi da se ne može van razumne sumnje zaključiti da je granatu ispalo VRS.¹⁰⁷⁷ Odbrana takođe tvrdi da to što je granata proizvedena u Valjevu, Srbija, ne potkrepljuje zaključak istražitelja CSB-a, pošto je ABiH koristio VRS-ove minobacačke granate kalibra 120mm koje bi pronašao.¹⁰⁷⁸ Pored toga, odbrana tvrdi da je podjednako moguće da je ABiH ispalio tu granatu, pošto je “kampanja probijanja obruča oko Sarajeva bila u jeku”, ali da istražnom timu CSB-a nije bilo u interesu da zaključi da je za ispaljivanje granata odgovoran iko drugi osim VRS-a, pa su stoga izložili “nepotvrđenu pretpostavku da je odgovoran SRK”.¹⁰⁷⁹

406. Pretresno veće smatra da ti argumenti – ni pojedinačno ni ukupno gledano – ne daju osnova za razumnu sumnju po pitanju porekla vatre.

¹⁰⁷⁵ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 8–9.

¹⁰⁷⁶ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 10.

¹⁰⁷⁷ Završni podnesak odbrane, par. 540, gde se poziva na svedočenje Hansena i Higgisa. V. gore, par. 398, 402.

¹⁰⁷⁸ Završni podnesak odbrane, par. 541, gde se poziva na svedočenje svedoka MP-238.

¹⁰⁷⁹ Završni podnesak odbrane, par. 544.

407. Svedok MP-238 je u svedočenju rekao da ABiH nije mogao ispaliti tu minobacačku granatu, jer su njegovi položaji bili preblizu mesta udara.¹⁰⁸⁰ To potkrepljuje mišljenje veštaka Higgasa da su položaj s kojeg je najverovatnije otvorena vatra Nedžarići, ali da je "moguće da je vatra otvorena s nekog udaljenijeg položaja".¹⁰⁸¹

408. Odbrana tvrdi da svedok MP-238 tokom istrage nije uzeo u obzir blizinu linije sukoba, jer to "nije bio bitan faktor". Pretresno veće napominje da je taj svedok izjavio da je koristio kartu na kojoj je tačno prikazana linija sukoba, tako da je bio svestan koliko je ona bila udaljena od mesta udara. Pretresno veće se stoga uverilo da je svedok MP-238 pri utvrđivanju porekla vatre uzeo u obzir liniju sukoba.¹⁰⁸²

409. Isto tako, Pretresno veće se nije uverilo da istraga CSB-a nije bila profesionalna i objektivna. Naprotiv, dokazi pokazuju da je metodologija koju su primenili bosanski istražitelji bila ispravna.¹⁰⁸³

410. Naposletku, Pretresno veće ima u vidu da je formalno primilo na znanje zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Dragomir Milošević* koji glasi: "Na osnovu cjelokupnih dokaza [kako su prihvaćeni u predmetu *Milošević*] Pretresno vijeće [u predmetu *Milošević*] se nije uvjerilo da je ta minobacačka granata ispaljena sa teritorije pod kontrolom SRK-a". Međutim, Pretresno veće napominje da se dokazi izvedeni u ovom predmetu delimično razlikuju od dokaza izvedenih u predmetu *Milošević*.¹⁰⁸⁴ Konkretno, jedan od drugačijih dokaza predočenih ovom Pretresnom veću jeste svedočenje Pera Antona Brennskaga iz OP4 u vezi s izveštajem Vojnih posmatrača UN o stanju od 19. juna 1995. godine, u kojem je kao poreklo vatre navedena teritorija pod kontrolom SRK, kao i dodatni istražni dokazi Mirsada Kučanina.¹⁰⁸⁵

411. Na kraju, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je granata koja je eksplodirala u školi "Simon Bolivar" na Dobrinji bila ispaljena s područja Nedžarića, koje je bilo pod srpskom kontrolom.

¹⁰⁸⁰ Svedok MP-238, T. 2773.

¹⁰⁸¹ DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 12 (naglasak dodat).

¹⁰⁸² Svedok MP-238, T. 2774, gde on konkretno kaže da je ta karta korišćena u jednom prethodnom predmetu i da je na njoj tačno označio gde su linije sukoba.

¹⁰⁸³ V. gore, par. 395–397, 402.

¹⁰⁸⁴ Odluka po zahtevu odbrane za ponovno razmatranje odluke Pretresnog veća od 4. maja 2010. u vezi sa činjenicama po kojima je već presuđeno, 15. oktobar 2010. godine.

¹⁰⁸⁵ V. gore, par. 401.

412. Odbrana takođe, kao alternativni argument, iznosi tvrdnju da tužilaštvo nije dokazalo da je namera bila da se gađaju civili.¹⁰⁸⁶ Odbrana tvrdi da je granata ispaljena u jeku borbi tokom velike ofanzive ABiH čiji je cilj bio "probijanje obruča" oko Sarajeva. Odbrana takođe upućuje na blizinu linija sukoba i jednog komandnog mesta ABiH.¹⁰⁸⁷

413. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je VRS hotimično ispalio granatu na školu "Simon Bolivar" na Dobrinji i odbija argument odbrane iz sledećih razloga.

414. Dokazi pokazuju da je ABiH izveo napad na Sarajevo 16. juna 1995. godine i da je 18. juna 1995. godine zabeleženo da je u okolini Sarajeva pre i posle incidenta otvarana i uzvraćana vatra.¹⁰⁸⁸ Uopšteno govoreći, dokazi takođe pokazuju da je Sarajevo tokom celog sukoba neprestano granatirano.¹⁰⁸⁹ Međutim, tog dana je situacija na Dobrinji bila mirna, zbog čega je – prema svedočenju svedoka – deljena voda.¹⁰⁹⁰ U izveštaju Vojnih posmatrača UN o stanju takođe je zabeleženo da je 18. juna 1995. godine jedna granata pala na Dobrinju, što je bio jedini slučaj otvaranja vatre tog dana.¹⁰⁹¹ Pored toga, kao što je napomenuo veštak, škola se mogla videti s položaja SRK.¹⁰⁹²

415. Naposljetku, Pretresnom veću su predloženi dokazi da su minobacači veoma precizno oruđe, čija je margina greške manja od 40 metara.¹⁰⁹³ Dokazi takođe pokazuju da su linija sukoba i komandno mesto ABiH bili na oko 200, odnosno 150 metara udaljenosti od škole.¹⁰⁹⁴ Pošto u vreme incidenta na tom području borbe nisu bile u toku, Pretresno veće se nije uverilo da argument odbrane daje razloga za razumnju sumnju kad je reč o nameri napada.

(h) 1. jul 1995. godine (incident A8)

(i) Optužnica

1. jul 1995. godine: Oko 21:30 časova u ulici Bunički potok eksplodirala je raketa sa fugasnom bojevom glavom. Povređeno je trinaest ljudi. Projektil je došao sa Ilidže.¹⁰⁹⁵

¹⁰⁸⁶ Završni podnesak odbrane, par. 543.

¹⁰⁸⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸⁸ DP D24, Nedeljni izveštaj UNPROFOR-a o stanju, 2. jul 1995. godine; P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 68.

¹⁰⁸⁹ V. gore, par. 319–326.

¹⁰⁹⁰ V. gore, par. 388.

¹⁰⁹¹ V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 355.

¹⁰⁹² DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 10.

¹⁰⁹³ V. gore, par. 324; DP P478, Izveštaj o incidentima otvaranja minobacačke vatre na području Sarajeva od 18. juna 1995, 21. decembar 2006. godine, str. 2.

¹⁰⁹⁴ V. gore, par. 394. Štab je bio na 150 metara od bolnice, u istoj ulici, što se može videti na fotografiji tog područja, gde je bolnica prva zgrada u toj ulici, DP P117, Fotografija koju je označila Azra Šišić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*.

¹⁰⁹⁵ Incident A8, naveden u prilogu Optužnici.

(ii) Hrasnica

416. Hrasnica je naselje u predgrađu Sarajeva, u podnožju Igmana, jugozapadno od aerodroma.¹⁰⁹⁶ U julu 1995. godine Hrasnicu i Igman je držao ABiH, dok je područja severozapadno i jugoistočno od Hrasnice držao VRS.¹⁰⁹⁷ Takozvana "Igmanska cesta" ili "Plava cesta" prelazila je preko Igmana, spuštala se u Hrasnicu i vodila dalje u Sarajevo. Taj put je povezivao grad s drugom teritorijom, osim Igmana, koju je držao ABiH i korišćen je za dovoženje potrepština u Hrasnicu i Sarajevo.¹⁰⁹⁸

(iii) Incident

417. Uveče 1. jula 1995. godine, otprilike u 21:30 časova, Zejna Šljivo, domaćica stara 65 godina, bila je u kuhinji svoje kuće u ulici Bunički potok 233 u Hrasnici, zajedno sa ćerkama Nefom¹⁰⁹⁹ i Jasminom, zetom Nedžadom i četvorogodišnjom unukom Emirom.¹¹⁰⁰ Odjednom su začuli glasan fijuk,¹¹⁰¹ koji je Nefa Šljivo prepoznala kao zvuk ispaljenog projektila.¹¹⁰² Svi su potrčali ka vratima kuhinje kad se začula snažna eksplozija¹¹⁰³ kojom su razbijeni prozori i srušen deo kuće.¹¹⁰⁴ Zejna Šljivo, Jasmina i Emira zadobile su ozlede glave, Nedžad je slomio zglavak na ruci ili prste, a Nefa je pretrpela lakše ozlede leđa.¹¹⁰⁵ Svi su uspeli da izađu iz ruševina kuće i dođu do bolnice u Hrasnici, gde im je ukazana pomoć.¹¹⁰⁶ Kad su se vratili kući, ispred nje, na mestu gde je nekad bila garaža, videli su veliki krater.¹¹⁰⁷ U kući se zbog štete više nije moglo stanovati.¹¹⁰⁸

¹⁰⁹⁶ DP P444, Karta Sarajeva koju je označio Hubertus J. W. Bruurmijn; DP P503, Karta koju je označio Vekaz Turković; DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 1; DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine. V. takođe DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici).

¹⁰⁹⁷ DP P1518, Karta Sarajeva; Vekaz Turković, T. 3121; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2648; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2.

¹⁰⁹⁸ Thorbjørn Øvergård; T. 2954; DP P484, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård, oznaka IR; DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 650.

¹⁰⁹⁹ U vreme incidenta bila je student, Nefa Šljivo, T. 5593.

¹¹⁰⁰ DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2.

¹¹⁰¹ DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6.

¹¹⁰² DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2.

¹¹⁰³ DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2. V. takođe DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine.

¹¹⁰⁴ DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P441, Fotografija koju je označio Hubertus J. W. Bruurmijn, Fotografija napada od 1. jula (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici). V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 38.

¹¹⁰⁵ DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2.

¹¹⁰⁶ DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6.

¹¹⁰⁷ DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6; DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine, str. 1; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine, str. 1; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2648–2650; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici); DP P442, Fotografije, napad od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici).

Susedne kuće su takođe pretrpele veliku štetu,¹¹⁰⁹ a tragovi eksplozije mogli su se videti na pedesetak kuća u okolini.¹¹¹⁰

418. U vreme eksplozije Fikreta Pačariz, prodavačica stara 37 godina, bila je u prizemlju svoje kuće u ulici Bunički potok 26 sa mužem Hamom Pačarizom i njihovo dvoje dece.¹¹¹¹ Oni su takođe čuli kako se približava zvuk, kao kad "nešto leti kroz vazduh".¹¹¹² Nakon nekoliko sekundi tišine, odjeknula je "strašna" eksplozija¹¹¹³ i zasuli su ih raspršeni komadi stakla, tavanice i nameštaja.¹¹¹⁴ Fikreta Pačariz je ranjena po licu i glavi komadima stakla koji su se razleteli,¹¹¹⁵ dok je njenog muža eksplozija bacila na zid.¹¹¹⁶ Hamin otac Duran Pačariz, koji je bio na spratu sa svojom ženom, zadobio je ozlede glave, noge, ruke i zadnjice.¹¹¹⁷ Žena mu je bila u šoku, ali nepovređena.¹¹¹⁸ Hamo je odveo Durana i Fikretu u hrasničku bolnicu, gde im je ukazana pomoć.¹¹¹⁹ Kad su se vratili kući, ocenili su da se u njoj ne može stanovati i takođe zapazili da je i veliki broj okolnih kuća pretrpeo veliku štetu.¹¹²⁰ U eksploziji je ozleđeno više komšija, a Duran Pačariz je posle dve nedelje podlegao ozledama.¹¹²¹

419. Pet članova jednog tima Vojnih posmatrača UN bilo je smešteno na prvom spratu jedne zgrade odmah pored kuće Zejne Šljivo.¹¹²² Članovi tog tima bili su sledeći: kapetan Frank Melum iz

¹¹⁰⁸ DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2, 6; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine, str. 1.

¹¹⁰⁹ DP P98, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 27. jul 1995. godine; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 3, 6. V. takođe DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3.

¹¹¹⁰ DP P2306, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 3, 6.

¹¹¹¹ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹² DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2. Prema rečima Fikrete Pačariz, bilo je jasno da je projektil doleteo iz pravca Ilidže, s teritorije pod kontrolom VRS. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 38.

¹¹¹³ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹⁴ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹⁵ DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹⁶ DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹⁷ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 2.

¹¹¹⁸ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine.

¹¹¹⁹ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 3.

¹¹²⁰ DP P95, Izjava Fikrete Pačariz data vlastima BiH, 27. jul 1995. godine; DP P97, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 24. april 2006. godine, str. 3.

¹¹²¹ DP P96, Izjava svedokinje Fikrete Pačariz, 8. mart 1997. godine, str. 2.

¹¹²² Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2651; DP P442, Fotografije, napad od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici); DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3; DP P99, Izjava svedoka Zejne Šljivo, 8. mart 1997. godine, str. 2; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2; DP P2308, Transkript svedočenja Nefe Šljivo u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4509; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5413.

Norveške, major Ijaz Hussain Malik iz Pakistana, artiljerijski oficir Kamal Mortuza iz Bangladeša, kapetan Francisco Silva iz Brazila i kapetan Mark Hache iz Kanade.¹¹²³

420. Malik je objasnio da je čuo zviždeći zvuk, kao da se približava nešto "veliko".¹¹²⁴ Posle nekoliko sekundi tišine, ispred kuće se začula snažna eksplozija.¹¹²⁵ Od detonacije su prozori razbijeni, a neka od vrata su izletela iz okvira.¹¹²⁶ Malika je udario prozor koji je ispao iz okvira, od čega je zadobio ozlede desne ruke, oka i čela. Kad je pao, povredio je i levu nogu.¹¹²⁷

421. U tom incidentu ozleđen je i Kamal Mortuza.¹¹²⁸ Njemu i Maliku su najpre drugi članovi tima Vojnih posmatrača UN pružili prvu pomoć, a potom su odvedeni u hrasničku bolnicu.¹¹²⁹ Sutradan ujutro su obojica prebačena u francusku bolnicu u Sarajevu, odakle su na kraju otpušteni.¹¹³⁰

422. Iz dokumentarnih dokaza se vidi da je između 21:40 i 21:50 časova te večeri zbog rana zadobijenih prilikom eksplozije u ulici Bunički potok u bolnicu u Hrasnici primljeno i potom lečeno sledećih 13 lica: Enes Kadić, Nedžad Bostandžić, Emira Kadić, Jasmina Bostandžić, Emira Bostandžić, Nefa Šljivo, Zejna Šljivo, Duran Pačariz, Fikreta Pačariz, Hata Mulaosmanović, Naza Pamuk, Kemal Mortuza i "Husein Ijaz".¹¹³¹

(iv) Istraga

423. Kasnije te večeri na lice mesta je stigla lokalna hrasnička policija i obezbedila mesto udara ispred kuće Zejne Šljivo.¹¹³² Lokalna policija je takođe ustanovila štetu nanetu kući i imovini Alije Kustura u ulici Alekse Šantića 50, na oko 150 metara od mesta eksplozije.¹¹³³

¹¹²³ DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici) str. 1. V. takođe DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5413–5418; DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3.

¹¹²⁴ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5414.

¹¹²⁵ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5414; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici) str. 1.

¹¹²⁶ DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici Optužnici), str. 1.

¹¹²⁷ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5414–5415.

¹¹²⁸ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3; DP P2344, Transkript svedočenja Ijaza Hussaina Malika u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 27. april 2007. godine, T. 5415; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 1.

¹¹²⁹ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici) str. 1. V. takođe Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2652.

¹¹³⁰ DP P2343, Izjava svedoka Ijaza Hussaina Malika, 10. avgust 1996. godine, str. 3. V. takođe DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 1.

¹¹³¹ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 1–3. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 39.

¹¹³² Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2653; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 2–3; DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3.

424. Sutradan ujutro 2. jula 1995. godine, otprilike u 08:00 časova, na lice mesta u ulici Bunički potok došao je istražni tim, u čijem su sastavu bili jedan istražni sudija, tri kriminalistička inspektora CSB-a i dva radnika KDZ.¹¹³⁴ Istražitelji, među kojima je bio Vekaz Turković, ispitali su krater, izmerili sve tragove i fotografisali lice mesta.¹¹³⁵

425. Istražni tim je ustanovio da se krater nalazi ispred kuće Zejne Šljivo u ulici Bunički potok br. 233, na mestu gde je nekad bila garaža, 4,90 metara od prednje strane kuće.¹¹³⁶ Istražitelji su naveli da je kuća, sagrađena od "čvrstog materijala", bila potpuno uništena¹¹³⁷ i da su okolne kuće teško oštećene, uključujući kuću Fikrete Pačariz¹¹³⁸ i Enesa Kadića. U toj drugoj kući bili su smešteni članovi tima Vojnih posmatrača UN.¹¹³⁹ Prema izveštaju o istrazi, zaključeno je da je eksploziju prouzrokovao "raketni projektil s bojevom glavom prostornog dejstva", ispaljen sa severa, s područja Ilidže, koje je bilo pod kontrolom VRS.¹¹⁴⁰

426. Istražni tim je potom otišao na mesto udara u ulici Alekse Šantića br. 50, udaljeno oko 150 metara od mesta udara u ulici Bunički potok.¹¹⁴¹ Tamo su pronašli još jedan krater i delove motora rakete.¹¹⁴² Prema izveštaju, 1. jula 1995. godine u 21:30 časova projektil ispaljen s položaja VRS na Ilidži¹¹⁴³ udario je severni gornji deo kuće, ispod krovne konstrukcije, a zatim pao u dvorište, s jugoistočne strane kuće.¹¹⁴⁴

427. Vekaz Turković, jedan od istražitelja, izjavio je u svedočenju da je tim najpre mislio da se radi o dve modifikovane avio-bombe i da je jedna eksplodirala u ulici Bunički potok, a da je druga pala u ulicu Alekse Šantića i da nije eksplodirala.¹¹⁴⁵ Međutim, prilikom uviđaja u ulici Alekse Šantića istražitelji nisu našli drugu bojevu glavu. Usled toga su zaključili da je šteta na obe lokacije prouzrokovana jednom modifikovanim avio-bombom, koja je dvaput rikošetirala, udarivši najpre u

¹¹³³ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 1, 4; Vekaz Turković, T. 3142–3144; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 3. V. takođe DP P499, Transkript svedočenja Vekaza Turkovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 5207.

¹¹³⁴ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2654.

¹¹³⁵ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4; DP P501, Izveštaj Vekaza Turkovića, 13. jul 1995. godine; DP P502, Fotografije sačinjene tokom uviđaja, 2. jul 1995. godine, str. 3–4; DP P442, Fotografije, napad od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici).

¹¹³⁶ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3.

¹¹³⁷ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3; DP P442, Fotografije, napad od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici).

¹¹³⁸ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4.

¹¹³⁹ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3; DP P442, Fotografije, napad od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici).

¹¹⁴⁰ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 3; Vekaz Turković, T. 3120. Pod agresorskim položajima misli se na položaje VRS, Vekaz Turković, T. 3120; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 40–41.

¹¹⁴¹ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4.

¹¹⁴² DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4; DP P502, Fotografije sačinjene tokom uviđaja, 2. jul 1995. godine, str. 2–3.

¹¹⁴³ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 40–41.

¹¹⁴⁴ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4; DP P502, Fotografije sačinjene tokom uviđaja, 2. jul 1995. godine, str. 1–3.

¹¹⁴⁵ DP P499, Transkript svedočenja Vekaza Turkovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 5207.

gornji ugao kuće, zatim u baštu da bi naposljetku pala na garažu kuće Zejne Šljivo u ulici Bunički potok, gde je eksplodirala.¹¹⁴⁶ Prema izveštaju, “od raketnog projektila se odvojila, tačnije otkočila” bojeva glava prostornog dejstva.¹¹⁴⁷

428. Prema Turkovićevim rečima, istražni tim je mogao da utvrdi pravac vatre (područje Ilidže) putem analize udaljenosti između dva mesta na kojima se bomba odbila. Prema rečima tog svedoka, to je učinjeno “sasvim prostim ljudskim znanjem, bez ikakve ekspertize”.¹¹⁴⁸

429. Lokalna policija je izvršila svoju istragu, dok su članovi tima Vojnih posmatrača UN kapetan Melum i major Bruurmijn sproveli svoju.¹¹⁴⁹ U skladu s obukom koju su prethodno prošli,¹¹⁵⁰ oni su pregledali krater i njegovu okolinu i ustanovili poreklo projektila koristeći kompas.¹¹⁵¹

430. Na mestu udara Melum i Bruurmijn su pronašli samo projektil,¹¹⁵² dok je lokalna policija već bila odnela pogonski sistem, sačinjen od šest raketa dva različita kalibra (128mm i 122mm),¹¹⁵³ pronađena oko 150 metara dalje.¹¹⁵⁴ Major Bruurmijn je te rakete kasnije video u lokalnoj policijskoj stanici.¹¹⁵⁵

431. Na osnovu analize kratera, bojeve glave i pogonskog sistema, istražni tim Vojnih posmatrača UN je zaključio da je eksploziju u ulici Bunički potok 1. jula 1995. godine prouzrokovala avio-bomba težine 231 kilogram, koja se sastojala od projektila prostornog dejstva i upaljača s odgođenim dejstvom,¹¹⁵⁶ pričvršćenog na dva niza od po tri rakete. Bomba je lansirana s rampe, iz pravca pod uglom od 280 do 320 stepeni.¹¹⁵⁷ Članovi tima Vojnih posmatrača UN su takođe utvrdili da je lokacija na kojoj je pronađen pogonski sistem bila unutar istog pravca

¹¹⁴⁶ DP P499, Transkript svedočenja Vekaza Turkovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 5207; Vekaz Turković, T. 3119.

¹¹⁴⁷ DP P500, Izveštaj o istrazi, 4. jul 1995. godine, str. 4; DP P499, Transkript svedočenja Vekaza Turkovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 5207.

¹¹⁴⁸ Vekaz Turković, T. 3119–3120, 3144. V. takođe Vekaz Turković, T. 3155–3156.

¹¹⁴⁹ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2654, 2693. Major Bruurmijn je bio dežurni oficir vojnih posmatrača UN koji je odgovorio na poziv za pomoć kapetana Meluma one večeri kad je došlo do incidenta, Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2648–2649; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 1–2. V. takođe svedok MP-238, T. 2767–2770.

¹¹⁵⁰ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2631.

¹¹⁵¹ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2654, 2658.

¹¹⁵² Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2658; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 6.

¹¹⁵³ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2658; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 6–7.

¹¹⁵⁴ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2658, 2693–2694; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8 naveden u prilogu Optužnici), str. 6.

¹¹⁵⁵ *Ibid.*

¹¹⁵⁶ DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici) str. 6; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2697. V. takođe DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 1; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 38.

delovanja u rasponu od 280 do 320 stepeni.¹¹⁵⁸ Na osnovu tih faktora, major Bruurmijn je utvrdio da izvor vatre područje Ilidže, koje je tada bilo pod kontrolom VRS.¹¹⁵⁹

432. Lokalna policija nije dozvolila timu Vojnih posmatrača UN da izvrši uviđaj na mestu udara u ulici Alekse Šantića, ali je major Bruurmijn imao priliku da s lokalnim policajcima razgovara o onome što su oni utvrdili.¹¹⁶⁰ Lokalna policija je najpre mislila da je štetu nanela zasebna modifikovana avio-bomba koja nije eksplodirala. Major Bruurmijn im je skrenuo pažnju na to da je s jednog posmatračkog mesta Vojnih posmatrača UN primećen samo jedan projektil. On je takođe istakao zaključak lokalne policije da u ulici Alekse Šantića nije pronađena bojeva glava i da u ulici Bunički potok nisu pronađene rakete. U skladu s tim, on i lokalna policija su zajedno došli do zaključka da delovi pokupljeni s dve date lokacije potiču od iste avio-bombe koja se najverovatnije raspala u letu. Major Bruurmijn smatra da je teorija lokalne policije da je avio-bomba dvaput rikošetirala manje verovatna nego teorija da se raspala u letu. Međutim, u svetlu činjenice da nije mogao da izvrši uviđaj u ulici Alekse Šantića, on nije mogao da isključi teoriju o rikošetu.¹¹⁶¹

(v) Mogući vojni ciljevi

433. Nefa Šljivo je u svedočenju rekla da se ne seća da je 1. jula 1995. godine bilo ikakvih vojnih dejstava¹¹⁶² i da u blizini njene kuće nije bilo nikakvih vojnih objekata ili ciljeva.¹¹⁶³ Ona je objasnila da je na području Hrasnice bilo nešto vojnika ABiH, ali ne tamo gde je pala modifikovana avio-bomba.¹¹⁶⁴ Isto tako, jedan svedok je posvedočio da je, dok je bio u Hrasnici, otprilike svaki drugi dan viđao grupe od tri do četiri vojnika ABiH.¹¹⁶⁵ On sumnja da je na vrhu Igmana bila baza ABiH. Vojnici iz te baze su na kraju svoje smene silazili u Hrasnicu kod svojih porodica.¹¹⁶⁶ Major Bruurmijn je takođe izjavio da, koliko je njemu poznato, na području eksplozije nije bilo vojnih ciljeva. Po njegovom mišljenju, jedino mesto od bilo kakvog vojnog značaja bila je fabrika

¹¹⁵⁷ DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 6; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2658, 2699.

¹¹⁵⁸ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2660, 2663; DP P443, Izveštaj UNMO o napadu od 1. jula 1995. godine (incident A8, naveden u prilogu Optužnici), str. 6.

¹¹⁵⁹ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2663–2664; DP P444, Karta Sarajeva koju je označio Hubertus J. W. Bruurmijn, na kojoj je prikazano to područje. Međutim, taj svedok je istakao da se analizom kratera projektila s raketnim pogonom ne može ustanoviti mesto s kojeg je on ispaljen ili razdaljina koju je prešao, već samo pravac izvora vatre, T. 2686–2688, 2698. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 40–41.

¹¹⁶⁰ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2694.

¹¹⁶¹ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2694, 2703–2704.

¹¹⁶² DP P2308, Transkript svedočenja Nefe Šljivo u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4509.

¹¹⁶³ DP P2308, Transkript svedočenja Nefe Šljivo u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 4509; DP P2307, Izjava svedokinje Nefe Šljivo, 27. april 2006. godine, str. 2.

¹¹⁶⁴ Nefa Šljivo, T. 5590.

¹¹⁶⁵ Ijaz Hussain Malik, T. 6539–6243.

¹¹⁶⁶ Ijaz Hussain Malik, T. 6240–6241.

"Famos" u kojoj su, kako je čuo, bosanski Muslimani proizvodili municiju ili oružje.¹¹⁶⁷ Pretresno veće napominje da se fabrika "Famos" nalazi na oko jedan kilometar udaljenosti od Hrasnice.¹¹⁶⁸

434. Thorbjørn Øvergård, drugi vojni posmatrač UN koji je bio smešten u Hrasnici do 1. maja 1995. godine,¹¹⁶⁹ rekao je u svedočenju da je štab 4. motorizovane brigade ABiH bio u centru Hrasnice.¹¹⁷⁰ Međutim, on je takođe izjavio da je centar Hrasnice bio "civilno stambeno područje".¹¹⁷¹ Uz to, kad mu je predočen podatak da je 4. motorizovana brigada brojala 3.000 do 3.500 pripadnika, Thorbjørn Øvergård je odgovorio da u Hrasnici nikad nije video toliko vojnika.¹¹⁷²

(vi) Zaključci

435. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 1. jula 1995. godine, otprilike u 21:30 časova, u ulici Bunički potok eksplodirala modifikovana avio-bomba, kojom je ozleđeno 13 lica. Pretresno veće konstatuje da je ta bomba pala na civilno područje Hrasnice, u čijoj blizini nije bilo vojnih dejstava. Jedini razuman zaključak koji se može izvesti jeste da su sve žrtve bile civili koji tada nisu učestvovali u neprijateljstvima. Taj svoj zaključak Pretresno veće temelji na činjenici (i) da je avio-bomba pala na stambeno područje i (ii) da su među žrtvama bili jedna domaćica, jedna studentkinja, jedna poslovna žena, troje dece, penzioneri i vojni posmatrači UN.

436. Pretresno veće napominje da dokazi ukazuju na dva alternativna objašnjenja za to na koji način je granata eksplodirala: jedno je zasnovano na teoriji dvostrukog rikošeta, a drugo na pretpostavci da se bomba raspala u letu tako da joj je pogonski sistem otpao u ulici Alekse Šantića, na oko 150 metara od mesta na kojem je na kraju pala i eksplodirala. Pretresno veće ne može da van razumne sumnje donese zaključak o tom pitanju pošto se obe teorije, sudeći po dokazima, čine uverljivim. Bez obzira na to koje je od ta dva objašnjenja tačno, Pretresno veće se uverilo van razumne sumnje da je ta modifikovana avio-bomba ispaljena s područja Ilidže, koje je bilo pod kontrolom VRS.¹¹⁷³

¹¹⁶⁷ Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2664–2665.

¹¹⁶⁸ Fabrika "Famos" nalazi se odmah desno od Hrasnice, Thorbjørn Øvergård; T. 2956–2957; DP P485, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård, oznaka "F".

¹¹⁶⁹ Thorbjørn Øvergård, T. 2950; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 1.

¹¹⁷⁰ Thorbjørn Øvergård, T. 2965, 2980–2981, koji je takođe izjavio da je štab 4. motorizovane brigade bio smešten u podrumu jednog velikog civilnog objekta; DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 13; DP D34, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård. Pretresno veće napominje da je razdaljina između štaba 4. motorizovane brigade i mesta incidenta oko 1 km, DP D34, Karta koju je označio Thorbjørn Øvergård; DP P2383, Karta koju je označio Mirsad Kučanin.

¹¹⁷¹ DP P481, Izjava Thorbjørna Øvergårda, 30. april 1996. godine, par. 13.

¹¹⁷² Thorbjørn Øvergård, T. 2965.

¹¹⁷³ V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 40–42.

(i) 28. avgust 1995. godine (incident A9)(i) Optužnica

28. avgust 1995. godine: Granata iz minobacača kalibra 120 milimetara pala je na ulicu Mula-Mustafe Bašeskije pred ulazom u gradsku tržnicu. Poginulo je najmanje 35 ljudi, a 78 je povređeno. Izvor vatre je bio na Trebeviću, teritorija VRS.¹¹⁷⁴

(ii) Gradska tržnica

437. Zatvorena gradska tržnica u Sarajevu (dalje u tekstu: gradska tržnica) smještena je u jednoj zgradi u centru grada, u ulici Mula-Mustafe Bašeskije.¹¹⁷⁵ Gradska tržnica udaljena je oko 100 metara od otvorene pijace Markale.¹¹⁷⁶ U to vreme sarajevska policija upozoravala je građane da se ne okupljaju na javnim mestima zbog opasnosti od granatiranja i snajperskih napada. Uprkos tim upozorenjima, Markale su bile jedno od mesta na kojima su se ljudi okupljali u većim grupama.¹¹⁷⁷

(iii) Incident

438. Ujutro 28. avgusta 1995. godine Đula Leka, penzionerka stara 65 godina kupovala je u centru grada namirnice sa svojim mužem Ahmedom.¹¹⁷⁸ Otprilike u 11:00 časova bili su u blizini gradske tržnice, a kad su se približili uglu zgrade u kojoj se ona nalazila jedna granata je pala i eksplodirala na njenom ulazu.¹¹⁷⁹ Đula Leka je stajala na pet do sedam metara udaljenosti od mesta udara¹¹⁸⁰ i detonacija ju je oborila na pločnik.¹¹⁸¹ Ranjena je u levu ruku i prsa.¹¹⁸² Oko sebe je videla ozleđene ljude kako leže na ulici i ječe od bola ili dozivaju pomoć.¹¹⁸³ Đula Leka je na ulici videla i veliki broj poginulih ljudi, oblivenih krvlju,¹¹⁸⁴ među kojima je bio njen zet, na desetak metara od nje.¹¹⁸⁵ U tom trenutku nije znala gde joj je muž.¹¹⁸⁶ Taksi ju je odveo u bolnicu Koševo, gde su joj rane sanirane.¹¹⁸⁷ Potom je prebačena na Kliniku za torakalnu hirurgiju

¹¹⁷⁴ Incident A9, naveden u prilogu Optužnici.

¹¹⁷⁵ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 2.

¹¹⁷⁶ Sead Bešić, T. 3289–3290. V. takođe DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 7. V. gore, par. 350.

¹¹⁷⁷ Nedžib Đozo, T. 4574–4576; DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 3.

¹¹⁷⁸ DP P62, Izjava svedoka Đule Leka, 29. avgust 1995. godine. V. takođe DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2.

¹¹⁷⁹ DP P62, Izjava svedoka Đule Leka, 29. avgust 1995. godine. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 43.

¹¹⁸⁰ DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2.

¹¹⁸¹ DP P62, Izjava svedoka Đule Leka, 29. avgust 1995. godine.

¹¹⁸² *Ibid.*

¹¹⁸³ *Ibid.*

¹¹⁸⁴ DP P62, Izjava svedoka Đule Leka, 29. avgust 1995. godine; DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2; DP P2294, Video-snimak odošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine).

¹¹⁸⁵ DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2.

¹¹⁸⁶ *Ibid.*

¹¹⁸⁷ DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2; DP P62, Izjava Đule Leka, 29. avgust 1995. godine.

Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu,¹¹⁸⁸ gde je ostala još četiri-pet dana.¹¹⁸⁹ Dok je bila u bolnici Koševo, Đula Leka je zapazila da je tamo "vladala užurbanost, jer je pristiglo mnogo ranjenika".¹¹⁹⁰

439. Prema rečima Đule Leka, centar grada, gde je pala granata, bio je strogo civilno područje i u njemu nije bilo vojnih dejstava.¹¹⁹¹

(iv) Istraga

a. Uvod

440. Incident na gradskoj tržnici postao je opšte poznat kao incident Markale II, kako bi se napravila razlika između njega i jednog ranijeg incidenta sličnih razmera, koji se odigrao 5. februara 1994. godine na obližnjoj otvorenoj pijaci.¹¹⁹² Minobacačko dejstvo na gradsku tržnicu videli su vojni posmatrači UN na posmatračkom mestu 1 (dalje u tekstu: OP-1), koje se nalazilo južno od Sarajeva, na Čolinoj kapi, brdu s kojeg se video grad.¹¹⁹³ U roku od jednog sata nakon eksplozije sprovedene su tri odvojene istrage, jednu su sprovedeli pripadnici francuske inženjerije u sastavu UNPROFOR-a, drugu tim Vojnih posmatrača UN, a treću bosanska policija.¹¹⁹⁴

441. Kasnije tog dana jedan viši obaveštajni oficir UNPROFOR-a (dalje u tekstu: obaveštajni oficir UNPROFOR-a) sproveo je dodatnu istragu i analizu svih dokaza, uključujući zaključke timova UNPROFOR-a i Vojnih posmatrača UN, kao i zapažanja OP-1,¹¹⁹⁵ a u skladu s uputstvima general-potpukovnika Ruperta Smitha, komandanta UNPROFOR-a za BiH. Zaključci tog obaveštajnog oficira UNPROFOR-a uključeni su u jedan konačni izveštaj.¹¹⁹⁶

¹¹⁸⁸ DP P62, Izjava Đule Leka, 29. avgust 1995. godine.

¹¹⁸⁹ DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2. V. takođe DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 2.

¹¹⁹⁰ DP P62, Izjava svedoka Đule Leka, 29. avgust 1995. godine. V. takođe DP P635, Medicinski nalaz Državne bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P638, Medicinski nalaz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P640, Medicinski nalaz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine; DP P643, Medicinski nalaz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine.

¹¹⁹¹ DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, str. 2.

¹¹⁹² V. gore, par. 350–358; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3335.

¹¹⁹³ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1987–1988. Posmatračko mesto 1, na jugu Sarajeva, označeno je krstićem na mapi priloženoj uz DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 7. V. takođe Harry Konings, T. 5340, 5344; DP P2297, Fotografija Sarajeva koju je označio Harry Konings; DP P2298, Karta koju je označio Harry Konings; DP D70, Karta Sarajeva koju je označio Mirza Sabljica.

¹¹⁹⁴ V. dole, par. 444–455.

¹¹⁹⁵ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3335–3336. "G-2" je oznaka za obaveštajnog oficira u Štabu UNPROFOR-a, DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330–27331; Harry Konings, T. 5368.

¹¹⁹⁶ DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330–27331. V. takođe DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*,

b. Posmatračko mesto OP-1 Vojnih posmatrača UN

442. OP-1 se sastojao od samog posmatračkog mesta¹¹⁹⁷ i jedne kuće, koja se nalazila 150m niže i u kojoj su članovi tima Vojnih posmatrača UN raspoređeni na tom mestu spavali kad nisu bili na dužnosti.¹¹⁹⁸ S obe lokacije se pružao strateški dobar pogled na celo Sarajevo.¹¹⁹⁹ Posmatračkim mestom OP-1 rukovodili su članovi tima Vojnih posmatrača UN Sarajevo Central 1 (dalje u tekstu: SC-1),¹²⁰⁰ čija je baza bila u Sedreniku¹²⁰¹ i kojima je u to vreme komandovao potpukovnik Harry Konings.¹²⁰²

443. Otprilike u 09:00 časova 28. avgusta 1995. godine članovi tima Vojnih posmatrača UN Thom Knustad iz Norveške¹²⁰³ i Paul Conway iz Irske preuzeli su dužnost na OP-1.¹²⁰⁴ Bilo je vedro, sunčano jutro¹²⁰⁵ i Knustad je sedeo ispred kuće,¹²⁰⁶ dok je Conway bio na posmatračkom mestu.¹²⁰⁷ Otprilike u 11:00 časova Knustad je video kako se stub dima¹²⁰⁸ diže s područja koje je odmah prepoznao kao Markale, a onda je, pet-šest sekundi kasnije, čuo udar.¹²⁰⁹ Knustad se pridružio Conwayu na posmatračkom mestu,¹²¹⁰ gde su taj incident zabeležili u dnevnik koji je tamo vođen, a Conway je o incidentu odmah obavestio štab Vojnih posmatrača UN u zgradi PTT-a.¹²¹¹

T. 3336; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2.

¹¹⁹⁷ DP P2299, Fotografija posmatračkog mesta OP-1 u Sarajevu.

¹¹⁹⁸ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3.

¹¹⁹⁹ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1994; Harry Konings, T. 5345; DP P1518, Karta Sarajeva. V. takođe DP D97, Karta Sarajeva.

¹²⁰⁰ Harry Konings, T. 5341; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3552.

¹²⁰¹ Harry Konings, T. 5402; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3552. V. takođe DP P2297, Fotografija Sarajeva koju je označio Harry Konings. Sedrenik, u severoistočnom delu Sarajeva, DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3552.

¹²⁰² Harry Konings, T. 5383; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3552.

¹²⁰³ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3585.

¹²⁰⁴ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1993–1994.

¹²⁰⁵ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1993–1994. V. takođe DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3584; Harry Konings, T. 5365.

¹²⁰⁶ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1996–1997; DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3.

¹²⁰⁷ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1997. V. takođe DP P2299, Fotografija posmatračkog mesta OP-1u Sarajevu.

¹²⁰⁸ “Stub dima je dim koji nastane usled udara, na primer, minobacačke ili artiljerijske granate, boje od sive do crne”, DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1995. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 43.

¹²⁰⁹ Zvuk putuje brzinom od oko 300 metara u sekundi, DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1995–1996. V. takođe DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3.

¹²¹⁰ DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1997.

¹²¹¹ *Ibid.*

c. Istrage Vojnih posmatrača UN i UNPROFOR-a

444. Potpukovnik Konings je, kao vođa tima Vojnih posmatrača UN, obavešten o eksploziji radio-vezom Vojnih posmatrača UN dok je vozio ka SC-1, vraćajući se iz Štaba Vojnih posmatrača UN.¹²¹² Nekoliko minuta nakon što je stigao u bazu tima u Sedreniku, lokalna policija ga je pozvala i zatražila pomoć u istrazi. Konings je sa dvojicom kolega, kapetanom Carbonelom iz Španije i poručnikom Higgsonom iz Ujedinjenog Kraljevstva, pokupio dvojicu službenika CSB-a iz policijske stanice, te su na mesto incidenta stigli oko 30-40 minuta posle eksplozije.¹²¹³

445. Kad su stigli na gradsku tržnicu, na ulici su videli slojeve slomljenog stakla, mnogo lokvi krvi i delova tela.¹²¹⁴ Međutim, leševi su već bili uklonjeni s lica mesta.¹²¹⁵ Tim francuskih oficira iz UNPROFOR-a već je radio na licu mesta, a prisutni su bili i neki pripadnici sarajevske policije.¹²¹⁶ Članovi tima Vojnih posmatrača UN, pripadnici UNPROFOR-a iz Francuske i policijski službenici CSB-a sprovedli su paralelne, ali odvojene istrage.¹²¹⁷

446. Tim Vojnih posmatrača UN i pripadnici francuske inženjerije UNPROFOR-a obradili su lice mesta tako što su izvršili analizu kratera i izračunali azimut nezavisno jedni od drugih.¹²¹⁸ Krater je lociran ispred ulaza u zgradu gradske tržnice,¹²¹⁹ dok je repno krilce granate pronađeno nešto dalje od kratera¹²²⁰ i utvrđeno je da potiče od minobacačkog projektila kalibra 120mm.¹²²¹

¹²¹² DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3565. V. takođe Harry Konings, T. 5354.

¹²¹³ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3566; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1, 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 1, 6; DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2569–2570.

¹²¹⁴ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3566.

¹²¹⁵ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3581; DP P2294, Video-snimak odnošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine); DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 2, 7.

¹²¹⁶ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2–3, 6–8; P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3567, 3578; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 1, 6; DP P2294, Video-snimak odnošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine). V. takođe DP P461 (zapečaćeno), T. 2413; DP P460 (zapečaćeno), par. 26.c.

¹²¹⁷ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3569, 3578–3579; Harry Konings, T. 5353. V. takođe DP P523, Izjava svedoka Seada Bešića, 25. april 2006. godine, str. 2.

¹²¹⁸ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3578–3579.

¹²¹⁹ DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P2294, Video-snimak odnošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine).

¹²²⁰ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3569–3570.

447. Prema Koningsovim rečima, krater je bio veoma jasno utisnut na asfaltu i odmah se videlo da se radi o krateru minobacačkog projektila – koji je drugačiji od kratera bilo kojeg drugog artiljerijskog projektila¹²²² – prouzrokovanom minobacačkom granatom kalibra 120mm.¹²²³ Na osnovu slike kratera koja ukazuje na rasprskavanje gelera, članovi tima Vojnih posmatrača UN su zaključili da je minobacački projektil ispaljen iz pravca juga, s azimutom od oko 170 stepeni.¹²²⁴ Pripadnici UNPROFOR-a iz Francuske su takođe zaključili da je minobacačka granata ispaljena iz pravca juga, konkretno, da je azimut bio 2850 hiljaditih delova, što odgovara uglu od 160 stepeni.¹²²⁵ Pripadnici UNPROFOR-a iz Francuske su zatim izmerili rastojanje između kratera i zida zgrade gradske tržnice.¹²²⁶ Taj podatak je upotrebljen za izračunavanje minimalnog ugla pod kojim je minobacačka granata udarila o asfalt, a on je iznosio 67 stepeni.¹²²⁷

448. Međutim, azimut i procenjeni ugao udara nisu bili dovoljni da se tačno utvrdi položaj s kojeg je otvorena vatra, pošto razdaljina koju minobacački projektil može preći varira u zavisnosti od korišćenog pogonskog punjenja.¹²²⁸ Pošto ono nije bilo poznato, ni tim Vojnih posmatrača UN, ni tim UNPROFOR-a nisu mogli da ustanove tačno poreklo vatre.¹²²⁹ Međutim, tim UNPROFOR-a je ocenio da je ta minobacačka granata, ukoliko je korišćeno manje punjenje, mogla biti ispaljena s udaljenosti od 500 do 600 metara, ili, ukoliko je korišćeno veće punjenje, s veće udaljenosti od do

-
- ¹²²¹ DP P2322, Izveštaj u vezi s istragom incidenta Markale II, 6. septembar 1995. godine, str. 1, 9; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 6.
- ¹²²² DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3570. Za detaljnu diskusiju o značaju te razlike v. Harry Konings, T. 5369, 5373.
- ¹²²³ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 37; Harry Konings, T. 5369; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3581; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 6.
- ¹²²⁴ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3573; DP P2291, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3599; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 44.
- ¹²²⁵ DP P2294, Video-snimak odnošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), na 06:00 minuta; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 7; DP P2291, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 13. mart 2007. godine, T. 3596–3597; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 44.
- ¹²²⁶ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3579.
- ¹²²⁷ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3575–3576; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P2322, Izveštaj u vezi s istragom incidenta Markale II, 6. septembar 1995. godine, str. 8; DP P2316 (zapečaćeno), str. 23; DP P2302, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1–3; Harry Konings, T. 5363.
- ¹²²⁸ DP P2316 (zapečaćeno), str. 23; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3575, 3583–3584, 3586; DP P2291, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 13. mart 2007. godine, T. 3600. V. takođe DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13.
- ¹²²⁹ DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 17. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), str. 23.

5.000 metara. Prema ovoj drugoj opciji, poreklo vatre bi bilo na Trebeviću, iza linija sukoba¹²³⁰ koje su se nalazile na oko 1.050 metara od mesta udara.¹²³¹

449. Nakon što je podneo izveštaj, Konings je razgovarao s posmatračima s OP-1 Thomasom Knustadom i Paulom Conwayjem.¹²³² Onog jutra kad je došlo do incidenta bilo je sunčano, bez vetra i posmatrači su mogli dobro da vide skoro ceo grad.¹²³³ Njih dvojica nisu čula da je otvorena vatra iz minobacača sve dok nisu videli kako sa s područja pijace diže dim i potom čuli zvuk udara.¹²³⁴ Konings je u svedočenju rekao da ispaljena granata kalibra 120mm proizvodi “snažan prasak”, bljesak i dim, što, po njegovom stručnom mišljenju, ne može proći neopaženo po vedrom i mirnom danu kao što je bio 28. avgust 1995. godine. Po njegovom mišljenju, ta konkretna minobacačka granata morala je biti ispaljena s veće udaljenosti, s druge strane planine, što je prigušilo zvuk.¹²³⁵ Knustad, koji je takođe stručnjak za artiljeriju, potvrdio je to obrazloženje i izjavio da granatu ispaljenu s područja iza linije VRS ne bi mogao da čuje “zbog konfiguracije terena i načina na koji zvuk putuje s druge strane brda, iza [njegovog] položaja”.¹²³⁶ Na osnovu tih zapažanja i onoga što je sam ustanovio tokom istrage, Konings je zaključio da je vatreni položaj bio na teritoriji pod kontrolom VRS-a.¹²³⁷

¹²³⁰ DP P2316 (zapečaćeno), str. 22; DP P2322, Izveštaj u vezi s istragom incidenta Markale II, 6. septembar 1995. godine, str. 1–9; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3. V. takođe DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3586; DP P2291, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 13. mart 2007. godine, T. 3600; DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13.

¹²³¹ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9 navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3. V. takođe DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2001–2002; DP P69, Karta područja Sarajeva koju je označio Thomas Knustad u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P1518, Karta Sarajeva.

¹²³² DP P2299, Fotografija posmatračkog mesta OP-1 u Sarajevu, koju je označio Harry Konings.; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3584–3585. V. takođe Harry Konings, T. 5346.

¹²³³ Harry Konings, T. 5364–5365; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3584–3586; DP P2291, Fotografija posmatračkog mesta OP-1 u Sarajevu.

¹²³⁴ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2004–2006; DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3585.

¹²³⁵ Harry Konings, T. 5363–5367; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3584–3586; DP P2291, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 13. mart 2007. godine, T. 3602–3603; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2004–2006, 2048–2049; DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330, 27406; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3337–3338.

¹²³⁶ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2004–2006; DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3. V. takođe DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330, 27406; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 3337–3338.

¹²³⁷ Harry Konings, T. 5411–5412; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3583–3586. V. takođe DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330, 27406; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3337–3338; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 44, 47.

450. Pored toga, u vreme incidenta radar za otkrivanje minobacača Cymbaline, koji je koristio obaveštajni oficir UNPROFOR-a, bio je aktivan na tom području.¹²³⁸ Pravac luka i elevacija na koje je bio podešen taj radar bili su takvi da bi on registrovao putanju svakog minobacačkog projektila ispaljenog u radijusu od 950 metara.¹²³⁹ Analiza podataka koje je prikupio radar pokazala je da bi minobacačka granata ispaljena s udaljenosti od 900 metara od mesta udara na svojoj putanji dostigla visinu koju bi radar registrovao. Da bi minobacačka granata koja je pala na gradsku tržnicu proletela tako da je radar ne registruje, njena putanja je morala prolaziti ispod radarskog snopa, što znači da je morala biti ispaljena s položaja udaljenog od 1.550 do 3.500 metara, u zavisnosti od pogonskog punjenja.¹²⁴⁰

451. Na osnovu onoga što su Vojni posmatrači UN i UNPROFOR ustanovili u svojim istragama, zapažanja Knustada i Conwaya, kao i podataka koje je prikupio radar, u izveštaju obaveštajnog oficira UNPROFOR-a, podnetom Smithu, zaključeno je da je vatreni položaj s kojeg je ispaljena minobacačka granata bio na teritoriji pod kontrolom VRS, verovatno u Lukavici, na udaljenosti od 3.000 do 5.000 metara.¹²⁴¹

d. Istrage lokalne policije

452. Istražni tim lokalne policije sastojao se od istražnog sudije Višeg suda u Sarajevu, tužioca Višeg javnog tužilaštva u Sarajevu i policajaca i službenika kriminalističke tehnike CSB-a.¹²⁴² Po dolasku na lice mesta, tim je primetio da je većina tela uklonjena i da su sva ozleđena lica odvedena u bolnicu.¹²⁴³ Policajci CSB-a su na jednoj kolovoznoj traci, blizu pločnika, locirali krater nastao

¹²³⁸ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P2316 (zapečaćeno), str. 23; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine.

¹²³⁹ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), str. 23; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine.

¹²⁴⁰ DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27330; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3335–3338. Međutim, v. DP P2316 (zapečaćeno), str. 23, gde se navodi da radari nisu bili veoma efikasni.

¹²⁴¹ DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine.

¹²⁴² DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 20. februar 2007. godine, T. 2569–2570; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 1, 6. V. takođe DP P462, Transkript svedočenja svedoka MP-238 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 19. februar 2007. godine, T. 2562; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3568.

¹²⁴³ DP P523, Izjava svedoka Seada Bešića, 25. april 2006. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 7; DP P2294, Video-snimak odnošenja žrtava s mesta incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine).

minobacačkim dejstvom.¹²⁴⁴ Obezbedili su lice mesta i pristup je omogućen samo lokalnim i međunarodnim istražnim timovima.¹²⁴⁵

453. Iako je lice mesta bilo nešto malo izmenjeno usled uklanjanja ubijenih i ozleđenih lica,¹²⁴⁶ na samom krateru nije bilo izmena. Kao što je objasnio jedan od svedoka, krater je bio na asfaltu i mogao je biti izmenjen samo dužim korišćenjem teške mehanizacije, što ne bi moglo da prođe neprimećeno od strane prisutnih na licu mesta.¹²⁴⁷ U stvari, sam krater ostao je neizmenjen dugi niz godina nakon dotičnog događaja.¹²⁴⁸ S obe strane ulice, zgrade u radijusu od oko 50-60 metara od mesta udara bile su vidno oštećene.¹²⁴⁹ Sead Bešić, jedan od kriminalističkih tehničara CSB-a, započeo je pregled lica mesta, fotografisao ga, prikupio dokaze i napravio skicu lica mesta.¹²⁵⁰

454. Krilce stabilizatora projektila pronađeno je na oko 20 metara od kratera. Bilo je manje oštećeno, bilo samom eksplozijom bilo od vozila koja su prošla područjem mesta udara.¹²⁵¹ Ono je uzeto i analizirano zajedno s većim brojem fragmenata granate različite veličine.¹²⁵² Istražitelji su ustanovili da se radi o stabilizatoru lake fugasno-razorne minobacačke granate kalibra 120mm. Štaviše, na osnovu oznake "MK K 74 KB 9307" na zadnjoj strani, takođe se moglo utvrditi da je ta minobacačka granata proizvedena u julu 1993. godine u fabrici "Krušik".¹²⁵³

¹²⁴⁴ DP P461 (zapečaćeno), T. 2418–2420. V. takođe DP P463, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238; DP P464, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238, 19. februar 2007. godine; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 37, 40.

¹²⁴⁵ DP P523, Izjava svedoka Seada Bešića, 25. april 2006. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 1, 7, 14.

¹²⁴⁶ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 2.

¹²⁴⁷ DP P461 (zapečaćeno), T. 2418–2419, 2429.

¹²⁴⁸ DP P461 (zapečaćeno), T. 2419.

¹²⁴⁹ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 9 i str. 68 (verzija na b/h/s).

¹²⁵⁰ DP P522, Izjava svedoka Seada Bešića, 28. novembar 1997. godine, str. 3, 15–19; DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 20. februar 2007. godine, T. 2572, 2585–2586; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 8, 13–14, 24–26 i 34–56 (verzija na b/h/s). V. takođe DP P528, Skica vezana za incident A9, naveden u prilogu Optužnici, koju je označio Sead Bešić; Sead Bešić, T. 3282–3283.

¹²⁵¹ DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 20. februar 2007. godine, T. 2582–2584; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 57–60.

¹²⁵² DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 61–63.

¹²⁵³ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 7, 16–17; DP P460 (zapečaćeno), par. 26(a); DP P465, Izveštaj o kriminalističkoj istrazi, 29. avgust 1995. godine, str. 2–5; DP P690, Veštačenje u vezi s granatiranjem u Sarajevu 28. avgusta 1995. godine, 29. avgust 1995. godine, str. 2–4. V. takođe DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 60, 62; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3571–3572; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 6. Pripadnici francuske inženjerije u UNPROFOR-u dalje su izvestili da je municija bila neobeležena i neobojena, s površinom od brušenog čelika, na osnovu čega su zaključili da je proizvedena u Srbiji i da odgovara municiji koju obično koristi VRS, DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3, 6; DP P2322, Izveštaj u vezi s istragom incidenta Markale II, 6. septembar 1995. godine, str. 1, 9.

455. Kad je reč o analizi kratera, na osnovu karakteristika tragova gelera, koji su bili najoštrij i najdublji na južnoj strani,¹²⁵⁴ službenici KDZ-a i kriminalistički tehničari ustanovili su da je minobacačka granata ispaljena iz pravca juga, s azimutom od 170 stepeni, uz marginu greške od pet stepeni.¹²⁵⁵ Službenici KDZ-a su ugao pod kojim je granata pala na ulicu potom izračunali¹²⁵⁶ na osnovu tačke eksplozije, razdaljine između kratera i zgrade gradske tržnice, kao i visine gradske tržnice.¹²⁵⁷ Ustanovili su da je minimalni upadni ugao bio 67 stepeni i da je stoga granata pala na površinu po uglom od oko 70 stepeni.¹²⁵⁸ Međutim, u odsustvu informacija o punjenju pomoću kojeg je ispaljen taj minobacački projektil, istražitelji nisu mogli pouzdano da utvrde s koje daljine i s kojeg mesta je projektil tačno ispaljen.¹²⁵⁹

e. Žrtve

456. Istog tog dana, kad su završene istrage na mestu udara, tim CSB-a i tim Vojnih posmatrača UN otišli su u bolnicu Koševo i Državnu bolnicu da utvrde koliko je žrtava prouzrokovala eksplozija kod gradske tržnice.¹²⁶⁰ Prema službenoj zabelešci istražnog tima CSB-a, tog dana su u bolnicu Koševo odneta 33 leša, a u Državnu bolnicu dva, što čini ukupno 35 žrtava. U bolnicu Koševo primljeno je 57 ozleđenih lica, a u Državnu bolnicu 21 ozleđeno lice.¹²⁶¹ Sutradan su još tri lica ranjena tokom eksplozije podlegla ozledama,¹²⁶² tako da se broj žrtava popeo na 38.

¹²⁵⁴ DP P461 (zapečaćeno), T. 2427, 2429; DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 20. februar 2007. godine, T. 2578–2580. V. takođe DP P463, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238, 19. februar 2007. godine; DP P464, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238, 19. februar 2007. godine.

¹²⁵⁵ Svedok MP-238, T. 2744–2746; DP P461 (zapečaćeno), T. 2426–2429, 2435; DP P524, Transkript svedočenja Seada Bešića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 20. februar 2007. godine, T. 2578–2580; DP P463, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238, 19. februar 2007. godine; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 18–21; DP P465 Izveštaj o kriminalističkoj istrazi, 29. avgust 1995. godine, str. 5; DP P690, Veštačenje u vezi s granatiranjem u Sarajevu 28. avgusta 1995. godine, 29. avgust 1995. godine. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 44.

¹²⁵⁶ DP P461 (zapečaćeno), T. 2427.

¹²⁵⁷ DP P461 (zapečaćeno), T. 2427, 2435–2436, 2453–2456; DP P466, Izvod iz Izveštaja o kriminalističkoj istrazi, 29. avgust 1995. godine; DP P467, Skica i procena dejstva projektila, 29. avgust 1995. godine; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 22–23.

¹²⁵⁸ DP P461 (zapečaćeno), T. 2427, 2435–2436, 2453–2456; DP P466, Izvod iz Izveštaja o kriminalističkoj istrazi, 29. avgust 1995. godine; DP P467, Skica i procena dejstva projektila, 29. avgust 1995. godine; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 22–23.

¹²⁵⁹ DP P461 (zapečaćeno).

¹²⁶⁰ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 8–9; DP P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1–2; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3581–3582; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 14; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2.

¹²⁶¹ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 7–9. V. takođe DP P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2; DP P633, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine; DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine; DP P635, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P636, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P637, Medicinska dokumentacija iz

457. Na osnovu tih istraga ustanovljeno je da su od eksplozije poginula sledeća lica:¹²⁶³ Samir Topuzović,¹²⁶⁴ Senad Muratović,¹²⁶⁵ Hajrudin Hozo,¹²⁶⁶ Muhamed Kukić,¹²⁶⁷ Zeno Bašević,¹²⁶⁸ Salko Duraković,¹²⁶⁹ Najla Fazlić,¹²⁷⁰ Husein Bektešević,¹²⁷¹ Ilija Keranović,¹²⁷² Ismet Klarić,¹²⁷³ Meho Zečo,¹²⁷⁴ Jasmina Hodžić,¹²⁷⁵ Mejra Cocalić,¹²⁷⁶ Salko Alić,¹²⁷⁷ Blaženka Smoljan,¹²⁷⁸ Omer

-
- Državne bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P638, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P639, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine; DP P640, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine; DP P641, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 3. septembar 1995. godine; DP P642, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 29. avgust 1995. godine; DP P643, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P644, Izveštaj o obdukciji iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 45.
- ¹²⁶² DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 12.
- ¹²⁶³ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 3, 9.
- ¹²⁶⁴ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 77–78.
- ¹²⁶⁵ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 79–80.
- ¹²⁶⁶ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 81–82.
- ¹²⁶⁷ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 4; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 83–84.
- ¹²⁶⁸ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 5; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A,9 navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 85–86.
- ¹²⁶⁹ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 6; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 87–88.
- ¹²⁷⁰ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 7; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 89–90.
- ¹²⁷¹ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 8; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 91–92.
- ¹²⁷² DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 9; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 93–94.
- ¹²⁷³ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 10; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 95–96.
- ¹²⁷⁴ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 11; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 97–98.
- ¹²⁷⁵ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 12; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 99–100.
- ¹²⁷⁶ DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 13; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A,9 navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 101–102.
- ¹²⁷⁷ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 14; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 103–104.
- ¹²⁷⁸ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 15; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 105–106.

Ajanović,¹²⁷⁹ Vehid Komar,¹²⁸⁰ Adnan Ibrahimagić,¹²⁸¹ Mirsad Kovačević,¹²⁸² Hidajet Alić,¹²⁸³ Hamid Smailhodžić,¹²⁸⁴ Goran Poturković,¹²⁸⁵ Meho Hercegljić,¹²⁸⁶ Mesudija Kerović,¹²⁸⁷ Vera Brutus,¹²⁸⁸ Hajrudin Šatrović,¹²⁸⁹ Ajdin Vukotić,¹²⁹⁰ Ibrahim Hajvaz,¹²⁹¹ Sevda Brkan,¹²⁹² Halida Cepić,¹²⁹³ Paša Crnčalo,¹²⁹⁴ Sabaheta Vukotić,¹²⁹⁵ Hašim Kurtović,¹²⁹⁶ Esad Čorambegić,¹²⁹⁷ Merima Žiga,¹²⁹⁸ Osman Mahmutović, Rijad Gorvo i Alija Dževlan.¹²⁹⁹

-
- ¹²⁷⁹ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 16; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 107–108.
- ¹²⁸⁰ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 17; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 109–110.
- ¹²⁸¹ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 18; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 112–113.
- ¹²⁸² DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 19; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 114–115.
- ¹²⁸³ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 20; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 116–117.
- ¹²⁸⁴ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 21; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 118–119.
- ¹²⁸⁵ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 22; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 120–121.
- ¹²⁸⁶ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 23; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 122–123.
- ¹²⁸⁷ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 24; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 124, 126.
- ¹²⁸⁸ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 25; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 125, 127.
- ¹²⁸⁹ Ili Hajro Šatrović; DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 26; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 128–129.
- ¹²⁹⁰ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 27; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 130–131.
- ¹²⁹¹ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 28; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 132–133.
- ¹²⁹² DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 29; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 134–135.
- ¹²⁹³ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 30; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 136–137.
- ¹²⁹⁴ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 31; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 138–139.
- ¹²⁹⁵ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 32–33; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 140–141.
- ¹²⁹⁶ Ili Našim Kurtović; DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 34; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 142–143.

458. Lica koja su ozleđena u eksploziji i čije se ime zna su sledeća:¹³⁰⁰ Ethem Husović,¹³⁰¹ Rasim Farač, Osman Levanta,¹³⁰² Feriz Kanlić,¹³⁰³ Mirza Hodžić,¹³⁰⁴ Nedžad Korjenić, Razija Čolić,¹³⁰⁵ Đula Leka,¹³⁰⁶ Bilal Habibović,¹³⁰⁷ Ajkuna Cocalić, Alma Halilović, Dario Blauhi, Rada Laubuh, Muho Kadrić,¹³⁰⁸ Nihada Hadžijahić, Kosa Pečanac, Minela Satara, Mensuda Klarić,¹³⁰⁹ Adisa Duran,¹³¹⁰ Aziz Hadžić, Violeta Dudić, dete po imenu Berina, Salko Kurtović,¹³¹¹ Čarim Terzić, Mejra Marevac, Šemsa Bunjo, Sabaheta Kafrč, Indira Svoboda, Samir Borovac, Jusuf Hašimbegović, Fatima Čulesker,¹³¹² Rasim Koso,¹³¹³ Hasena Kaljanac, Ismet Svraka,¹³¹⁴ Andrea Svoboda,¹³¹⁵ Janja Pašić,¹³¹⁶ Amerisa Ahmetović, Pelka Jačimović, Mustafa Karkelja,¹³¹⁷ Nedžad

- ¹²⁹⁷ Ili Ćoranbegić; DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 35; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 144–145.
- ¹²⁹⁸ DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 36; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 146–147. Članovi tima vojnih posmatrača UN najpre su potvrdili da je ubijeno 31, a povređeno 79 lica (od čega su 64 imena dobijena od Ministarstva zdravlja, DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 17; DP P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2.
- ¹²⁹⁹ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 12; DP P644, Izveštaj o obdukciji bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 39, 42, 43.
- ¹³⁰⁰ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰¹ DP P639, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰² V. DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰³ V. DP P636, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁴ DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 5; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁵ DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁶ Ili Đula Leko, DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁷ DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 6; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁸ DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 4; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³⁰⁹ DP P636, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹⁰ DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 5; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹¹ DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 15–16. Ime ove žrtve je u prevodu na engleski navedeno kao “Salko”, DP P526 i DP P634, str. 15, dok se u verziji DP P526 i DP P634 na b/h/s navodi ime “Halko”, DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4, 10; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 2, 12. V. takođe DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹² DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹³ DP P636, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, im u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹⁴ DP P641, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 3. septembar 1995. godine, str. 2.
- ¹³¹⁵ DP P642, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 29. avgust 1995. godine.
- ¹³¹⁶ DP P637, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 4; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.

Mango, Muhidin Begić,¹³¹⁸ Ferida Hajrić, Šemsa Bunjo, Zijad Bejić,¹³¹⁹ Samir Marevac,¹³²⁰ Asim Dževla, Dževad Hodžić,¹³²¹ Murat Zahiragić, Mehmed Ahmetović,¹³²² Andrija Simunović, Ruža Galić,¹³²³ Izet Hardželaš, Fehim Zolota, Amir Trnka, Ferida Bajrić,¹³²⁴ Suada Dizdarević, Omer Zec,¹³²⁵ Suzana Sandžaktarević,¹³²⁶ Zaim Kaširić,¹³²⁷ Omer Begić, Senad Skenderović,¹³²⁸ Mahit Kurtović,¹³²⁹ Emira Guberović,¹³³⁰ Damir Mujačić,¹³³¹ Mirsad Ademović, Nedžad Trhulj, Halmija Crnčalo,¹³³² Hamza Tunović, Selver Stomovljak,¹³³³ Sabit Tahirović, Hako Tahirović, Nazif Sijamić,¹³³⁴ Ibrahim Muša,¹³³⁵ Šukrija Ferović¹³³⁶ i Merdžana Obralić.¹³³⁷

-
- ¹³¹⁷ DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 8; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹⁸ DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9 navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³¹⁹ DP P640, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine, str. 1.
- ¹³²⁰ DP P635, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²¹ DP P639, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 30. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²² DP P638, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²³ DP P643, Medicinska dokumentacija iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine.
- ¹³²⁴ DP P636, Medicinske potvrde iz bolnice Koševo, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²⁵ DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 6; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²⁶ Civil, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 7; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²⁷ Ili Zaim Košarić, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²⁸ “OS” verovatno znači da je bio pripadnik “oružanih snaga” ili “odbrambenih snaga”, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 10; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³²⁹ DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 8; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³⁰ DP P633, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³¹ Dete rođeno 1984. godine, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 12; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³² Ili Hilmija Trncalo, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 17; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³³ Ili Selver Stomovljak, DP P633, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³⁴ Ili Nazif Sijamić, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 5; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³⁵ DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 11; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.
- ¹³³⁶ DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.

459. Prema rečima istražnog tima CSB-a, područje na koje je pala granata bilo je civilno područje usred grada, na kojem nije bilo nikakvih vojnih dejstava i žrtve su mahom bile civili.¹³³⁸

f. Nastavak istrage

460. Dana 29. avgusta 1995. godine istražni tim CSB-a održao je duži sastanak u vezi s incidentom na gradskoj tržnici, na koji je Konings pozvan kao predstavnik tima Vojnih posmatrača UN.¹³³⁹ Tim CSB-a je diskutovao o onome što je utvrđeno tokom istrage i pokušao da ustanovi šta se dogodilo 28. avgusta 1995. godine.¹³⁴⁰ U svedočenju Konings je istakao da članovi tima Vojnih posmatrača UN nisu učestvovali u diskusiji i da nisu razmenili beleške o istrazi, kao i da je svaki tim sastavio svoj zaseban izveštaj o tom incidentu.¹³⁴¹ U stvari, on je učestvovao u radu sastanka kao posmatrač i “slušao je i poredio podatke” koje su članovi tima Vojnih posmatrača UN prikupili prethodnog dana s podacima koje je prikupio CSB i zaključio da su identični.¹³⁴² Tokom sastanka, Konings je obavestio tim CSB-a o tome šta su članovi tima Vojnih posmatrača UN stacionirani na OP-1 na Čolinoj kapi videli ujutro 28. avgusta 1995. godine.¹³⁴³

g. Izveštaj veštaka

461. U izveštaju veštaka Richarda Higgsa potvrđeno je da je ta minobacačka granata ispaljena iz pravca pod uglom od oko 170-175 stepeni i da je upadni ugao bio bliži uglu od 70 stepeni, kao što su utvrdile bosanske vlasti.¹³⁴⁴ Prema rečima tog veštaka, u slučaju takvog upadnog ugla, poreklo

¹³³⁷ Dete rođeno 1984. godine, DP P634, Medicinske potvrde i dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 1; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 4–5, 9–11.

¹³³⁸ DP P532 (zapečaćeno), par. 9. V. takođe DP P631, Transkript svedočenja Milana Mandilovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 573–574; DP P2220, Transkript svedočenja Bakira Nakaša u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1106–1107; DP P633, Medicinska dokumentacija iz Državne bolnice Sarajevo, 28. avgust 1995. godine, str. 1. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 46.

¹³³⁹ Harry Konings, T. 5359–5360; svedok MP-193, T. 3307–3310 (delimično zatvorena sednica); DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3591, 3593; P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 1; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 18; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 12.

¹³⁴⁰ Harry Konings, T. 5359–5360; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 18;

¹³⁴¹ Harry Konings, T. 5353, 5360–5362. V. takođe DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3578–3579, 3593; DP P523, Izjava svedoka Seada Bešića, 25. april 2006. godine, str. 2.

¹³⁴² Harry Konings, T. 5362; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 12; DP P2302, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9 navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2.

¹³⁴³ Harry Konings, T. 5363–5364. V. takođe DP P2302, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 2; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 12; DP P64, Izjava svedoka Thomasa Knustada, 21. maj 1996. godine, str. 3; svedok MP-193, T. 3310 (delimično zatvorena sednica).

¹³⁴⁴ DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 10–13. Taj veštak je takođe izjavio da, sudeći po dokazima koji su mu predloženi, nema razloga da sumnja u

vatre može biti udaljeno 900, 1.600, 2.400 ili 3.000 metara, u zavisnosti od toga kakvo je punjenje korišćeno.¹³⁴⁵ S obzirom na to da se te udaljenosti na karti poklapaju s azimutom od 175 stepeni, a posebno to da članovi tima Vojnih posmatrača UN na OP-1 nisu čuli nikakvu minobacačku paljbu, ovaj veštak je isključio mogućnost da je ta granata ispaljena s udaljenosti od 900 ili 1.600 metara.¹³⁴⁶ S druge strane, kad je reč o udaljenosti od 2.400 metara, mesto otvaranja vatre može se smestiti na položaj i visinu koji odgovaraju upadnom uglu, a odgovara i posledicama zatečenim na mestu udara.¹³⁴⁷ Veštak je stoga zaključio da je položaj otvaranja vatre najverovatnije bio 2.400 metara južno od mesta udara.¹³⁴⁸

h. Navodi o tome da je incident insceniran

462. Ubrzo nakon incidenta počelo je da se priča da je granatiranje kod gradske tržnice inscenirano i da su dokazi na licu mesta podmetnuti.¹³⁴⁹ Međutim, po Koningsovom mišljenju, to je bilo nemoguće.¹³⁵⁰ Ranije tog jutra, otprilike u 08:30-09:00 časova,¹³⁵¹ idući iz baze tima SC-1 u Sedreniku ka štabu Vojnih posmatrača UN u zgradi PTT-a, Konings je prošao kolima pored gradske tržnice.¹³⁵² Primetio je da je na ulicama i pločnicima kod ulaza u gradsku tržnicu bilo puno civila koji su trgovali ili prodavali robu, kao i uobičajenih policijskih patrola i "nešto" vojnika, ali nije primetio nikakav krater na putu i smatra da ga nije bilo moguće veštački proizvesti u roku od oko

izveštaje bosanskih vlasti, UNMO i UNPROFOR, DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 9. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 44.

¹³⁴⁵ DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13.

¹³⁴⁶ DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13–14. Veštak je napomenuo da bi mesto otvaranja vatre udaljeno 900 ili 1.600 metara i dalje bilo unutar linije sukoba i da bi posmatrači UN-a lako čuli paljbu, DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 14.

¹³⁴⁷ DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13.

¹³⁴⁸ DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 13–14.

¹³⁴⁹ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3588–3590; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2005–2007; svedok MP-193, T. 3311–3312 (delimično zatvorena sednica); DP P2316 (zapečaćeno), str. 21–22. V. takođe Nedžad Vejzagić, T. 4091.

¹³⁵⁰ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3588–3590.

¹³⁵¹ Harry Konings, T. 5354.

¹³⁵² Harry Konings, T. 5354, 5402; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3552, 3555, 3587. V. takođe DP P2297, Fotografija Sarajeva koju je označio Harry Konings.

dva sata.¹³⁵³ On je takođe isključio mogućnost da je na tom mestu detoniran eksploziv neke druge vrste, pošto su krater koji je analizirao, kao i oštećenja oko njega, bili "savršen" primer udara minobacačke granate kalibra 120mm.¹³⁵⁴ Naposljetku, on je isključio mogućnost da su na lice mesta podmetnuta mrtva tela iz ranijih incidenata, jer su tela koja je pregledao u mrtvačnici imala sveže rane i bilo je očigledno da su ti ljudi nedavno ubijeni.¹³⁵⁵ Konings je takođe izjavio da ne veruje da je moguće inscenirati takav kaos.¹³⁵⁶ Pretresno veće smatra da je Koningsovo objašnjenje po ovom pitanju verodostojno i uverljivo.

463. Jedan drugi svedok je u svedočenju rekao da je bio na oko 50 metara od gradske tržnice kad je čuo eksploziju i da je pet do deset minuta kasnije bio na licu mesta. On je izjavio da je, kad je stigao na lice mesta, video "veliku zbrku, sve je bilo izuzetno mirno [...] ali istovremeno u velikom pokretu".¹³⁵⁷ On je takođe smatrao da nije moguće inscenirati takav prizor.¹³⁵⁸

464. Dana 28. i 29. avgusta 1995. godine general Rupert Smith je u vezi s tim incidentom nekoliko puta telefonom razgovarao s generalom Ratkom Mladićem. Mladić je izjavio da njegovim jedinicama tog dana nisu izdata nikakva naređenja za vatrena dejstva i da su svi njegovi položaji provereni, te da je siguran da ni s jednog od njih nije otvarana vatra. Zapravo, on je tvrdio da je taj incident orkestrirao ABiH.¹³⁵⁹ Smith je, međutim, obavestio Mladića da "je van razumne sumnje da su granate ispaljene s teritorije po kontrolom [VRS] i da je istraga pokazala da je mesto s kojeg je otvorena vatra na oko 3,5 – 4km jugozapadno od mesta udara".¹³⁶⁰

i. Istrage o drugim udarima minobacačkih granata na istom području

465. Nedžib Dozo, policajac iz policijske stanice Stari Grad u Sarajevu, rekao je u svedočenju da je otprilike mesec-dva pre granatiranja 28. avgusta 1995. godine to područje dvaput bilo meta minobacačke vatre.¹³⁶¹ Prvi put su iz pravca severa, s Barica ili iz Markovića, koji su bili pod

¹³⁵³ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3589.

¹³⁵⁴ Harry Konings, T. 5369, 5373; DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3570, 3581.

¹³⁵⁵ Harry Konings, T. 5388–5389; DP P2292, DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine); DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3557–3558, 3581–3582.

¹³⁵⁶ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 12. mart 2007. godine, T. 3589.

¹³⁵⁷ DP P2317 (zapečaćeno), T. 5336. V. takođe DP P2316 (zapečaćeno), str. 22.

¹³⁵⁸ DP P2316 (zapečaćeno), str. 22.

¹³⁵⁹ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 108–109; DP P2370, Beleške sa sastanaka Ruperta Smitha u periodu od 14. do 29. avgusta 1995. godine, 22. avgust 1995. godine, str. 9.

¹³⁶⁰ DP P2370, Beleške sa sastanaka Ruperta Smitha u periodu od 14. do 29. avgusta 1995. godine, 22. avgust 1995. godine, str. 9; DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 109; DP P2356, Izveštaj o incidentu Markale II, 29. avgust 1995. godine; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom, 28. avgust 1995. godine.

¹³⁶¹ DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Doze, 22. novembar 1995. godine, str. 2; Nedžib Dozo, T. 4528–4529; DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Doze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3682.

kontrolom VRS, ispaljene jedna ili dve minobacačke granate¹³⁶² koje su pale i eksplodirale kod otvorene pijace Markale, kojom prilikom je ozleđeno nekoliko dece.¹³⁶³ Drugi put su u roku od sat i po jedna od druge eksplodirale tri minobacačke granate,¹³⁶⁴ prva na oko 300 metara od gradske tržnice Markale, usled čega je ubijen jedan mlađi čovek,¹³⁶⁵ druga na oko 200 metara od gradske tržnice Markale,¹³⁶⁶ ispred zgrade opštine Stari Grad, usled čega je ozleđeno nekoliko lica,¹³⁶⁷ i treća na oko 30 metara od gradske tržnice Markale,¹³⁶⁸ usled čega je jedno lice ubijeno i nekoliko ozleđeno.¹³⁶⁹ Istragama je ustanovljeno da su one ispaljene iz pravca Lukavice ili Vraca, na padinama Trebevića, odnosno s teritorije pod kontrolom VRS-a.¹³⁷⁰ S obzirom na to da su te tri minobacačke granate pale po istoj liniji i s istog pravca prema pijaci Markale,¹³⁷¹ svedok je zaključio da je cilj tih granatiranja bio da se vidno polje minobacača podese kako bi se gađala gradska tržnica Markale.¹³⁷²

466. Dana 28. avgusta 1995. godine, pre incidenta granatiranja gradske tržnice, u blizini su pale četiri minobacačke granate.¹³⁷³ Istragama je ustanovljeno da su u sva četiri slučaja korišćene minobacačke granate kalibra 120mm i da su one ispaljene iz pravca juga, pod uglom od 220 do 240 stepeni,¹³⁷⁴ što ukazuje na to da mesto s kojeg su ispaljene te četiri granate nije isto ono s kojeg je pogođena gradska tržnica.¹³⁷⁵

¹³⁶² Nedžib Đozo, T. 4530–4531, 4565. V. takođe DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 3.
¹³⁶³ Nedžib Đozo, T. 4530; DP P1942, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine.
¹³⁶⁴ Nedžib Đozo, T. 4536. V. takođe DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 2.
¹³⁶⁵ Nedžib Đozo, T. 4532; DP P1943, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine (oznaka br. 1).
¹³⁶⁶ Nedžib Đozo, T. 4534; DP P1943, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine (oznaka br. 2).
¹³⁶⁷ Nedžib Đozo, T. 4533; DP P1943, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine (oznaka br. 2).
¹³⁶⁸ Nedžib Đozo, T. 4533, 4535, 4567–4568; DP P1943, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine (oznaka br. 3).
¹³⁶⁹ Nedžib Đozo, T. 4533.
¹³⁷⁰ Nedžib Đozo, T. 4537, 4565, 4567. V. takođe DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 2.
¹³⁷¹ DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 2; DP P1943, Karta Sarajeva na kojoj je Nedžib Đozo označio mesta granatiranja, 18. mart 2009. godine.
¹³⁷² Nedžib Đozo, T. 4535–4537, 4564; DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, str. 3.
¹³⁷³ Harry Konings, T. 5356–5359; DP P2301, Karta Sarajeva koju je označio Harry Konings; DP P2292, Izveštaj UNMO u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P526, Dosje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine, str. 11, 38; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 17–20; DP P532 (zapečaćeno), par. 8; DP P2301, Karta Sarajeva koju je označio Harry Konings. V. takođe DP P2317 (zapečaćeno), T. 5338, 5342; DP P460 (zapečaćeno), par. 26; DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 105.
¹³⁷⁴ DP P68, Izveštaj patrole UNMO o incidentu A9, navedenom u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 3; DP P67, UNPROFOR-ov izveštaj u vezi s istragom incidenta A9, navedenog u prilogu Optužnici (pijaca Markale, 28. avgust 1995. godine), str. 18–19.
¹³⁷⁵ DP P2290, Transkript svedočenja Harryja Koningsa u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 13. mart 2007. godine, T. 3600–3601; Harry Konings, T. 5408–5409. V. takođe DP P464, Fotografija mesta udara koju je označio svedok MP-238; DP P476, Izveštaj o incidentu otvaranja minobacačke vatre na pijacu na području Sarajeva 28. avgusta 1995, 3. avgust 2006. godine, str. 6, 9, 13–14.

(v) Zaključci

467. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 28. avgusta 1995. godine, nedugo posle 11:00 časova, pred ulaz u gradsku tržnicu u ulici Mula-Mustafe Bašeskije pala minobacačka granata usled čega je ubijeno 38 i ranjeno 75 lica. Pretresno veće takođe zaključuje da je ta minobacačka granata ispaljena s teritorije pod kontrolom VRS na padinama Trebevića.¹³⁷⁶ Naposljetku, na području gradske tržnice nije bilo nikakvih vojnih dejstava i lica koja su tamo bila prodavala su i kupovala robu ili trgovala i nisu se bavila nikakvim aktivnostima koje bi se mogle protumačiti kao vojne. Pored toga, iz dokaza proizlazi da su sve žrtve, osim jedne, bile u civilnoj odeći.¹³⁷⁷ Pretresno veće stoga konstatuje da jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može izvesti jeste da su žrtve u velikoj većini bile civili koji u vreme zločina nisu učestvovali u neprijateljstvima.

5. Incidenti snajperskog delovanja navedeni u priložima Optužnici(a) 3. septembar 1993. godine (incident B1)(i) Optužnica

3. septembar 1993. godine: Nafa Tarić, stara 35 godina, i njena ćerka Elma Tarić, stara 8 godina, pogođene su istim metkom u času dok su zajedno išle ulicom Ivana Krndelja u centru Sarajeva. Metak je majku ranio u levu butinu, a ćerku u desnu ruku i u abdomen.¹³⁷⁸

(ii) Zaključci

468. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁷⁹ Pošto te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene tokom suđenja, Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da su Nafa i Elma Tarić, civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima, 3. septembra 1993. godine hotimično uzete za metu i da su ranjene projektilom ispaljenim s položaja koji su bili pod kontrolom SRK.

(b) 2. novembar 1993. godine (incident B2)(i) Optužnica

2. novembar 1993. godine: Dva čoveka ranjena su rafalom dok su radili na raščišćavanju Ulice braće Ribara, danas Ulica porodice Ribar, u naselju Hrasno u Sarajevu. Ramiz Velić, star 50

¹³⁷⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 47–48.

¹³⁷⁷ DP P526. Došje o kriminalističkoj istrazi sarajevske policije u vezi s incidentom A9, navedenim u prilogu Optužnici, 28. avgust 1995. godine (verzija na b/h/s), str. 81–82.

¹³⁷⁸ Optužnica, incident B1, naveden u prilogu Optužnici.

¹³⁷⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 251–256, 258–260.

godina, ranjen je u levu podlakticu, a Milan Ristić, star 56 godina, ranjen je u desnu ruku i obe noge.¹³⁸⁰

(ii) Incident

469. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁸¹ Pošto te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene tokom suđenja, Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da je Ramiz Velić, civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima, 2. novembra 1993. godine hotimično uzet za metu s položaja na Vracama, koji je bio pod kontrolom SRK. Pretresno veće napominje da se činjenice koje su vezane za ovaj incident, a za koje je predloženo da budu formalno primljene na znanje, ne odnose na Milana Ristića, pošto Pretresno veće u predmetu *Galić* nije donelo nikakve zaključke u vezi s njegovim ranjavanjem. Pošto u vezi s Milanom Ristićem nisu izvedeni nikakvi dokazi, Pretresno veće zaključuje da navodi koji se odnose na njega nisu dokazani.

(c) 6. januar 1994. godine (incident B3)

(i) Optužnica

6. januar 1994. godine: Sanija Dževlan, stara 32 godine, ranjena je iz vatrenog oružja u stražnjicu, dok je vozila bicikl preko mosta u ulici Nikole Demonje na Dobrinji.¹³⁸²

(ii) Zaključci

470. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁸³ Pošto te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene tokom suđenja, Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da je 6. januara 1994. godine na Saniju Dževlan pucano s položaja koji je bio pod kontrolom SRK i da je ona tom prilikom ranjena.¹³⁸⁴ Pretresno veće takođe zaključuje van razumne sumnje da je žrtva bila civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima.

(d) 19. jun 1994. godine (incident B4)

(i) Optužnica

19. jun 1994. godine: Svedokinja B-1173, stara 31 godinu, i njen sin, star 4 godine, zadobili su lake povrede u noge od metka koji je uleteo u krcati tramvaj kojim su se vozili. Tramvaj se kretao u pravcu zapada ulicom Zmaja od Bosne prema Alipašinom Polju. U istom napadu, svedok B-

¹³⁸⁰ Optužnica, incident B2, naveden u prilogu Optužnici.

¹³⁸¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 261–265.

¹³⁸² Optužnica, incident B3, naveden u prilogu Optužnici.

¹³⁸³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 266–270.

¹³⁸⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 268, 270.

1174, star 36 godina, zadobio je laku povredu noge, a svedokinja B-1175, stara 23 godine, ranjena je u levi pazuh. U trenutku kada se incident dogodio, tramvaj je bio blizu hotela "Holiday Inn".¹³⁸⁵

(ii) Zaključci

471. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁸⁶ Pošto te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene tokom suđenja, Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da je 19. juna 1994. godine tramvaj hotimično uzet za metu i da je na njega pucano s teritorije koja je bila pod kontrolom SRK, na području Jevrejskog groblja, usled čega su ranjene tri osobe u tramvaju. Pretresno veće takođe zaključuje van razumne sumnje da su žrtve bile civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima.

(e) 26. jun 1994. godine (incident B5)

(i) Optužnica

26. jun 1994. godine: Sanela Muratović, stara 16 godina, ranjena je iz vatrenog oružja u desno rame dok je sa drugaricom išla ulicom Đure Jakšića, danas Adija Mulabegovića, u zapadnom delu Sarajeva.¹³⁸⁷

(ii) Zaključci

472. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁸⁸ Pošto te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 26. juna 1994. godine na Sanelu Muratović namerno pucano s položaja na teritoriji koju je držao SRK, da je ona tom prilikom ranjena i da je bila civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima.

(f) 22. jul 1994. godine (incident B6)

(i) Optužnica

22. jul 1994. godine: Svedok B-1177, star 13 godina, ranjen je iz vatrenog oružja u abdomen dok je sa majkom i sestrom razgledao izloge u ulici Miljenka Cvitkovića, danas Ferde Hauptmana, u naselju Čengić Vila u Sarajevu.¹³⁸⁹

(ii) Incident

¹³⁸⁵ Optužnica, incident B4, naveden u prilogu Optužnici.

¹³⁸⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 278–280.

¹³⁸⁷ Optužnica, incident B5, naveden u prilogu Optužnici.

¹³⁸⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 281–287.

¹³⁸⁹ Optužnica, incident B6, naveden u prilogu Optužnici. V. Tužiočev Revidirani spisak svedoka u skladu s Odlukom na osnovu pravila 73bis od 15. maja 2007. godine, 20. jun 2007. godine (poverljivo), str. 7, gde se vidi da se pseudonimi AG i B-1177 odnose na istu osobu.

473. Pretresno veće je u vezi s ovim incidentom formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno.¹³⁹⁰ Te činjenice o kojima je presuđeno nisu pobijene tokom suđenja.

474. Mirsad Kučanin, koji je u periodu na koji se odnosi Optužnica radio kao kriminalistički inspektor Centra službi državne bezbednosti u Sarajevu, svedočio je o istrazi o tom incidentu.¹³⁹¹

475. Dana 22. jula 1994. godine, oko 17:00 časova, Kučanin je radio-vezom obavešten o incidentu u ulici Miljenka Cvitkovića, u kom je ranjena jedna osoba.¹³⁹² Kad je stigao na lice mesta, Kučanin je saznao da je u tom incidentu jedno dete ranjeno iz vatrenog oružja i da je već odvedeno u bolnicu.¹³⁹³ Iako je za istrage neposredno bila odgovorna lokalna policija, Kučanin je, kao policajac s najvećim iskustvom, ostao na licu mesta tokom čitave procedure kako bi pružio pomoć i dao uputstva za sastavljanje zapisnika.¹³⁹⁴ Lokalnoj policiji gotovo se odmah pridružio i tim UNPROFOR-a.¹³⁹⁵

476. U tom incidentu korišćen je snajperski metak kalibra 7,62 mm.¹³⁹⁶ Na osnovu položaja rupa koje je metak napravio na tendi i na prozoru, Centar službi državne bezbednosti u Sarajevu proračunao je putanju metka.¹³⁹⁷ Koristeći poseban balistički metod, istražitelji su ustanovili da je vatra došla iz pravca "Pržuljeve kuće" u Zagorskoj ulici, područja koje je držao VRS.¹³⁹⁸

(iii) Zaključci

477. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je 22. jula 1994. godine svedok B-1177, u to vreme trinaestogodišnji dečak, hotimično ranjen u predelu abdomena dok je razgledao izloge u Sarajevu. Osim toga, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je žrtva bila civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima, kao i da je vatra otvorena s teritorije koju je držao VRS.

¹³⁹⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 288–298.

¹³⁹¹ DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 2.

¹³⁹² DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 2; DP P2384, Službena zabilješka, 22. jul 1994. godine; DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4507–4508.

¹³⁹³ DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4508–4509; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4662.

¹³⁹⁴ DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4508–4510; DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4642. V. takođe DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 2.

¹³⁹⁵ DP P2384, Službena zabilješka, 22. jul 1994. godine; DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4510.

¹³⁹⁶ DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4516.

¹³⁹⁷ DP P2376, Izjava svedoka Mirsada Kučanina, 12. novembar 1995. godine, str. 2.

¹³⁹⁸ DP P2378, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 27. februar 2002. godine, T. 4512–4513; DP P2384, Službena zabilješka, 22. jul 1994. godine; DP P2385, Dokumentacija BiH o snajperskom delovanju u Zagorskoj ulici, 22. jul 1994. godine, str. 2. Kuća Pržuljevih nalazi se na brdu, udaljena oko 300 m vazdušnom linijom, DP P2379, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv Galića*, 28. februar 2002. godine, T. 4659, 4662. V. takođe DP P2382, Transkript svedočenja Mirsada Kučanina u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 13. novembar 2003. godine, T. 28961–28962.

(g) 8. novembar 1994. godine (incident B7)(i) Optužnica

8. novembar 1994: Fata Guta, stara 54 godine, ranjena je iz vatrenog oružja u ruku dok je sa kanisterima u ruci išla po vodu na izvor Moščanice na Gazin Hanu, istočno od Sarajeva.¹³⁹⁹

478. Tužilaštvo je 8. aprila 2010. godine obavestilo Pretresno veće da povlači ovaj incident.¹⁴⁰⁰ Shodno tome, Pretresno veće neće donositi nikakve zaključke u vezi s njim.

(h) 23. novembar 1994. godine (incident B8)(i) Optužnica

23. novembar 1994. godine: Hafiza Karačić, stara 31 godinu, i Sabina Šabanić, stara 26 godina, ranjene su obe u desno rame kad je otvorena vatra na tramvaj kojim su se vozile ulicom Zmaja od Bosne, između Tehničke škole i kasarne "Maršal Tito".¹⁴⁰¹

(ii) Mesto incidenta snajperskog delovanja

479. Liniju tramvaja u ulici Zmaja od Bosne, na deonici između Tehničke škole i kasarne "Maršal Tito", od Miljacke deli komad zemljišta pod kontrolom ABiH.¹⁴⁰² Miljacka je delila dve zaraćene strane.¹⁴⁰³ Na drugoj obali Miljacke nalazi se naselje Grbavica, koje je držao VRS.¹⁴⁰⁴ Tamo se nalaze četiri solitera koja su bila poznata snajperska gnezda.¹⁴⁰⁵ To područje važno je za "jedan od najopasnijih krajeva u Sarajevu", a na istom delu trase na kojem je pogođen tramvaj već je bilo ranjeno nekoliko ljudi.¹⁴⁰⁶ Svi vozači tramvaja imali su instrukcije da preko tog dela trase pređu što brže.¹⁴⁰⁷

(iii) Incident

480. U popodnevnim satima 23. novembra 1994. godine, po hladnom ali vedrom danu, Huso Palo vozio je tramvaj broj 263, koji se našao na meti snajperske vatre na delu trase između Tehničke

¹³⁹⁹ Optužnica, incident B7, naveden u prilogu Optužnici.

¹⁴⁰⁰ Odgovor na Zahtev tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, 8. april 2010. godine, par. 10(c). V. takođe Podnesak s revidiranim spiskom svedoka, s poverljivim Dodatkom A, 29. septembar 2008. godine, Dodatak A.

¹⁴⁰¹ Optužnica, incident B8, naveden u prilogu Optužnici.

¹⁴⁰² DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1472–1473. V. takođe Afeza Karačić, T. 3386.

¹⁴⁰³ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1470.

¹⁴⁰⁴ Sabina Šabanić, T. 697–698.

¹⁴⁰⁵ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1453–1454; Sabina Šabanić, T. 684–685, 705; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 10.

¹⁴⁰⁶ Sabina Šabanić, T. 696–697.

¹⁴⁰⁷ DP P2338, Izjava svedoka Huse Pale, 24. februar 1996. godine, str. 1.

škole i kasarne "Maršal Tito" kad je iz starog dela grada išao u pravcu zapada, prema Otoci, novom delu Sarajeva.¹⁴⁰⁸ U tramvaju nije bilo vojnika, a u okolini nije bilo ni vojnika ni vozila ABiH.¹⁴⁰⁹

481. Pošto su snajperi uvek bili aktivni, bilo je opasno ići kući pešice,¹⁴¹⁰ pa je Sabina Šabanić, dvadesetšestogodišnja Sarajka,¹⁴¹¹ otišla s posla nešto ranije kako bi uhvatila poslednji tramvaj, koji je iz centra grada kretao u 16:00 časova.¹⁴¹² Tramvaj je pogođen na raskrsnici,¹⁴¹³ kad je skretao prema novoj železničkoj stanici,¹⁴¹⁴ na prilazu kasarni "Maršal Tito", nedaleko od hotela "Holiday Inn".¹⁴¹⁵ Šabanićeva nije čula ni pucanj ni zvuk prozorskih stakala koja prskaju.¹⁴¹⁶ Zavladao je panika, putnici su hteli da izađu iz tramvaja, ali je tramvaj, iz bezbednosnih razloga, nastavio prema području iza muzeja i kasarne "Maršal Tito", koje je bilo zaklonjeno.¹⁴¹⁷

482. Kad je, zajedno s drugim putnicima, izašla iz tramvaja, Sabina Šabanić se zamalo nije onesvestila; tad je shvatila da je ranjena.¹⁴¹⁸ Kaput joj je bio krvav i nije mogla da pokreće ruku.¹⁴¹⁹ Metak ju je pogodio u prednji deo desnog ramena, oko 5 cm ispod vrha ramena, i izašao na zadnji.¹⁴²⁰

483. Iako nije čula zvuk metaka koji su pogodili tramvaj,¹⁴²¹ Sabina Šabanić misli da su oni došli iz pravca četiri solitera na Grbavici, koji su bili poznata snajperska gnezda.¹⁴²² Dalje, Sabina

¹⁴⁰⁸ DP P2338, Izjava svedoka Huse Pale, 24. februar 1996. godine, str. 1; DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 51; Mirza Sabljica, T. 4597–4598. V. DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1461; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 4; Sabina Šabanić, T. 682, 698–699; DP D48, Izjava svedokinje Afeze Karačić, 20. maj 2006. godine, par. 2. V. takođe DP D49, Izjava svedokinje Afeze Karačić, 15. novembar 1995. godine.

¹⁴⁰⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 50. V. takođe DP P104, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 22. maj 1996. godine, par. 5.

¹⁴¹⁰ DP P104, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 22. maj 2006. godine, par. 3.

¹⁴¹¹ DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴¹² DP P104, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 22. maj 2006. godine, par. 2.

¹⁴¹³ DP P101, P105–P109, Fotografije koje je označila Sabina Šabanić; DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1459–1461; Sabina Šabanić, T. 702–703.

¹⁴¹⁴ DP P2340, Transkript svedočenja Huse Pale u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 6. februar 2007. godine, T. 1536.

¹⁴¹⁵ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 24; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 52.

¹⁴¹⁶ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1448, 1450. Sabina Šabanić je prvobitno tvrdila da je čula kako pucaju stakla na tramvaju, DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 4. Odgovarajući na pitanje odbrane o toj nedoslednosti u njenim dvema izjavama, svedokinja je potvrdila da je ispravila grešku u prvoj izjavi i rekla da nije čula kako pucaju stakla na tramvaju, DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1459–1460; Sabina Šabanić, T. 702–703.

¹⁴¹⁷ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1448, 1467–1470; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 4–6; DP P101 i P105, Fotografije koje je označila Sabina Šabanić.

¹⁴¹⁸ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1450; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 5.

¹⁴¹⁹ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1450.

¹⁴²⁰ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1458; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 7.

¹⁴²¹ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1448, 1450.

¹⁴²² DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1453–1454; Sabina Šabanić, T. 684–685, 705, koja je ispravila iskaz u vezi s brojem solitera. V. Sabina Šabanić, T. 693–696, gde kaže da je "opštepoznato" da su u tim zgradama bila snajperska gnezda; Sabina Šabanić, T. 699–700. V. takođe DP P103, Izjava

Šabanović misli da su meci došli iz tog pravca i zato što je, dok je stajala u tramvaju, bila okrenuta prema Grbavici.¹⁴²³

484. Afeza Karačić zvana Hafiza, tridesetjednogodišnja Sarajka,¹⁴²⁴ bila je u tom istom tramvaju.¹⁴²⁵ Afeza Karačić bila je okrenuta prema zadnjem delu tramvaja i držala se za šipku kad ju je pogodio metak iz snajpera.¹⁴²⁶ Metak ju je pogodio u desno rame, a izašao je tik iznad desnog lakta.¹⁴²⁷ Dok je, zajedno s drugim putnicima, izlazila iz tramvaja, Afeza Karačić prekoračila je jedan leš.¹⁴²⁸

485. Vojnici UNPROFOR-a prebacili su Sabinu Šabanić i Afezu Karačić u bolnicu Koševo, na kliniku za traumatologiju.¹⁴²⁹ U bolnici je Sabina Šabanić videla još jednu ranjenu ženu, koja joj je rekla da su ona i njen muž bili u istom tramvaju, ali da joj je muž poginuo.¹⁴³⁰ Sabina Šabanić je u bolnici provela četiri dana, a ruka joj je bila imobilisana još deset dana, pošto joj je metak prošao pravo kroz desno rame ne pogodivši kost.¹⁴³¹

486. Afeza Karačić odmah je operisana i provela je tri dana na intenzivnoj nezi.¹⁴³² Posle tri meseca podvrgnuta je još jednoj operaciji,¹⁴³³ a zbog povreda zadobijenih u ovom incidentu ustanovljen joj je invaliditet od 80 posto.¹⁴³⁴

487. Huso Palo, vozač tramvaja, izjavio je da nije siguran iz kog su pravca meci ispaljeni,¹⁴³⁵ ali da misli da su došli s leve strane, iz pravca jednog od solitera na Grbavici, oko 200–300 m od mesta na kom je tramvaj pogođen.¹⁴³⁶ Pretresno veće je formalno primilo na znanje i činjenicu da je vatra

svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 10; DP P104, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 22. maj 2006. godine, par. 6.

¹⁴²³ DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1455–1456; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 10.

¹⁴²⁴ DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴²⁵ Afeza Karačić, T. 3387–3388, 3397; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 49.

¹⁴²⁶ Afeza Karačić, T. 3389–3390.

¹⁴²⁷ *Ibid.*

¹⁴²⁸ Afeza Karačić, T. 3389.

¹⁴²⁹ Afeza Karačić, T. 3389, 3394–3395; DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 6; DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴³⁰ Sabina Šabanić, T. 703–704; DP P102, Transkript svedočenja Sabine Šabanić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1484.

¹⁴³¹ DP P103, Izjava svedokinje Sabine Šabanić, 16. novembar 1995. godine, par. 7. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 55.

¹⁴³² Afeza Karačić, T. 3395; DP P548, Medicinska dokumentacija Afeze Karačić, 25. novembar 1994. godine.

¹⁴³³ Afeza Karačić, T. 3396; DP P549, Medicinska dokumentacija Afeze Karačić, 6. mart 1995. godine.

¹⁴³⁴ DP D48, Izjava svedokinje Afeze Karačić, 20. maj 2006. godine, par. 2. V. takođe DP D49, Izjava svedokinje Afeze Karačić, 15. novembar 1995. godine, str. 2; DP P548, Medicinska dokumentacija Afeze Karačić, 25. novembar 1994. godine. Afezi Karačić prekinut je radijalni nerv i ona isprva uopšte nije mogla da pokreće ruku. Međutim, odnedavno ponovo može da pokreće ruku u ograničenoj meri, Afeza Karačić, T. 3396.

¹⁴³⁵ DP P2340, Transkript svedočenja Huse Pale u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 6. februar 2007. godine, T. 1539, 1547.

¹⁴³⁶ DP P2337, Izjava svedoka Huse Pale, 24. novembar 1994. godine, str. 1; DP P2338, Izjava svedoka Huse Pale, 24. novembar 1996. godine, str. DP P2340, Transkript svedočenja Huse Pale u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 6. februar 2007. godine, T. 1535, 1539, 1547.

otvorena ili iz soliterā u Lenjinovoj ulici ili iz zgrade "Metalke", a obe se nalaze na teritoriji koju je držao VRS.¹⁴³⁷

(iv) Istraga

488. Istragu o ovom incidentu sproveo je Izet Baždarević, istražni sudija Višeg suda u Sarajevu, zajedno s timom od šest stručnjaka, među kojima su bili i stručnjaci za balistiku i sudsku medicinu.¹⁴³⁸ Kad je stigao na lice mesta, istražni tim je ustanovio da tramvaj više nije tamo, već da je odvezen u depo.¹⁴³⁹ Zato pregled tramvaja nije obavljen na licu mesta, nego u depou.¹⁴⁴⁰

489. U izveštaju se kaže da je tramvaj pogođen jednim metkom, koji je ispaljen iz pravca Grbavice.¹⁴⁴¹ Mirza Sabljica, stručnjak za balistiku iz sarajevskog CSB-a koji je učestvovao u istrazi ovog incidenta snajperskog delovanja, istakao je da se nije moglo tačno utvrditi s kog je mesta metak ispaljen, ali da je istražni tim uspeo da ustanovi da je metak ispaljen s područja Grbavice.¹⁴⁴² Sabljica je rekao da je, gledano u smeru kretanja tramvaja, metak došao sleva.¹⁴⁴³ I svedok MP-432 je rekao da je metak u tramvaj ušao kroz otvoren prozor na levoj strani tramvaja.¹⁴⁴⁴ Pošto metak nije ošteti spoljnu stranu tramvaja, istražni tim nije mogao da utvrdi ugao pod kojim je on ušao.¹⁴⁴⁵

490. Prema rečima Mirze Sabljice, metak se rasprsnuo kad je udario u gornji desni ugao unutrašnjeg prozorskog okvira na tramvaju, usled čega su nastala dva traga, oko 157cm od poda i na 7cm međusobne udaljenosti, i povređeno nekoliko putnika.¹⁴⁴⁶ Prema rečima svedoka MP-432, koji je takođe bio član istražnog tima, veoma je verovatno da je metak najpre pogodio putnike, pa tek potom ostavio tragove na samom tramvaju.¹⁴⁴⁷ Svedok MP-432 je objasnio da se rasprkavajući meci mogu rasprsnuti sami od sebe i u bilo kom trenutku, kao i da za to ne moraju da udare o

¹⁴³⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 53–54.

¹⁴³⁸ DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁴⁰ DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1; svedok MP-432, T. 5325.

¹⁴⁴¹ DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1; svedok MP-432, T. 5288. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 52–53.

¹⁴⁴² Mirza Sabljica, T. 4602–4603; DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴⁴³ Mirza Sabljica, T. 4602.

¹⁴⁴⁴ Svedok MP-432, T. 5330.

¹⁴⁴⁵ Mirza Sabljica, T. 4627, 4629. V. takođe DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1.

¹⁴⁴⁶ Mirza Sabljica, T. 4602; svedok MP-432, T. 5295; Mirza Sabljica, T. 4601; DP P1946, Izveštaj o incidentu B8, navedenom u prilogu Optužnici, 24. novembar 1994. godine, str. 1; Mirza Sabljica, T. 4628.

¹⁴⁴⁷ Svedok MP-432, T. 5296.

nešto.¹⁴⁴⁸ On je dodao da istražni tim u ovom slučaju nije pronašao dokaze za to da je tokom ovog incidenta korišćen rasprskavajući metak, ali da on lično smatra da je to veoma verovatno.¹⁴⁴⁹

491. Veštak Patrick van der Weijden, vojni stručnjak za snajpere, zaključio je u svom izveštaju da je metak ispaljen iz zgrade "Metalke", južno od Miljacke.¹⁴⁵⁰ Dalje, van der Weijden smatra da je tokom tog incidenta najverovatnije korišćen mitraljez postavljen na dvonožac ili tronožac.¹⁴⁵¹ Prema rečima ovog veštaka, mitraljez bi imao veći efekat protiv pokretne mete kao što je tramvaj nego što bi ga imala snajperska puška.¹⁴⁵²

(v) Zaključci

492. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su 23. novembra 1994. godine, oko 16:00 časova, i Afeza Karačić i Sabina Šabanić hotimično ranjene u predelu desnog ramena u trenutku kad se tramvaj kojim su se one vozile našao na udaru vatre u ulici Zmaja od Bosne, između Tehničke škole i kasarne "Maršal Tito". Pretresno veće konstatuje i da su Afeza Karačić i Sabina Šabanić bile civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Snajperska vatra otvorena je iz pravca zgrade "Metalke", južno od Miljacke, s područja koje je bilo pod kontrolom snaga VRS. Metak je ispalio pripadnik VRS.¹⁴⁵³

(i) 10. decembar 1994. godine (incident B9)

(i) Optužnica

10. decembar 1994. godine: Derviša Selmanović, stara 49 godina, ranjena je iz vatrenog oružja u desno koleno dok je sakupljala drva za ogrev u bašti iza kuće u ulici Sedrenik, u severoistočnom delu Sarajeva.¹⁴⁵⁴

(ii) Mesto incidenta snajperskog delovanja

493. Ulica Sedrenik nalazi se u jednom naselju na severoistoku opštine Stari Grad u Sarajevu.¹⁴⁵⁵ Iznad nje nalazi se Špicasta stijena,¹⁴⁵⁶ koja je u relevantnom periodu bila pod kontrolom VRS.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁴⁸ Svedok MP-432, T. 5297.

¹⁴⁴⁹ *Ibid.*

¹⁴⁵⁰ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 25; Mirza Sabljica, T. 4596, 4610.

¹⁴⁵¹ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 25.

¹⁴⁵² *Ibid.*

¹⁴⁵³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 56.

¹⁴⁵⁴ Optužnica, incident B9, naveden u prilogu Optužnici.

¹⁴⁵⁵ DP P1939, Izveštaj o incidentu B9, navedenom u prilogu Optužnici, 14. decembar 1994. godine, 14. decembar 1994. godine.

¹⁴⁵⁶ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3684;

DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 7.

¹⁴⁵⁷ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3684–3685. V. Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 57.

Špicasta stijena bila je ozloglašeno snajpersko gnezdo VRS.¹⁴⁵⁸ Rovovi ABiH bili su generalno okrenuti prema severu, ka naselju Borice, a konkretno su gledali prema Špicastoj stijeni.¹⁴⁵⁹

(iii) Incident

494. Za vreme sukoba, sa Špicaste stijene je tokom dužeg perioda gotovo svakodnevno otvarana snajperska vatra.¹⁴⁶⁰ Da bi stanovnici Sedrenika, uprkos tome, mogli da se kreću slobodno, pripadnici Civilne zaštite kačili su ćebad i slične stvari kako bi zaklonili vidik snajperistima na Špicastoj stijeni.¹⁴⁶¹

495. Iako je bila zaposlena kao pomoćna kuvarica u ABiH,¹⁴⁶² Derviša Selmanović, četrdesetdevetogodišnja Sarajka, uvek je nosila civilnu odeću i pešice išla na posao, koji se nalazio u blizini bolnice Koševo, i s posla kući.¹⁴⁶³ Derviša Selmanović je otišla do kuće jedne poznanice, u naselju Sedrenik, gde je nekad živela.¹⁴⁶⁴ U blizini nije bilo vojnih objekata ni vojnih aktivnosti, niti su se između zaraćenih strana vodile borbe.¹⁴⁶⁵ Neke kuće gledale su prema Špicastoj stijeni i stalno su bile na meti snajperske paljbe.¹⁴⁶⁶

496. Ujutro 10. decembra 1994. godine, po delimično oblačnom, maglovitom vremenu s nešto sunca,¹⁴⁶⁷ po području Sedrenika delovalo se snajperskom vatrom. Oko 11:00 časova, kad je paljba prestala, Derviša Selmanović izašla je u dvorište kuće svoje poznanice kako bi sakupila nešto drva za ogrev i ponela ih kući.¹⁴⁶⁸ Kad je stigla do mesta na kom je bilo drvo za ogrev, iznenada je u desnom kolenu osetila oštar bol i kako joj se niz nogu spušta osećaj vreline.¹⁴⁶⁹ Iako nije odmah

¹⁴⁵⁸ DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 6; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 57.

¹⁴⁵⁹ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3689.

¹⁴⁶⁰ DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1596; DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3695.

¹⁴⁶¹ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3695.

¹⁴⁶² DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 5–6; DP P1939, Izveštaj o incidentu B9, navedenom u prilogu Optužnici, 14. decembar 1994. godine.

¹⁴⁶³ Derviša Selmanović, T. 718, 737. Derviša Selmanović je rekla da je kao pomoćna kuvarica dobila neku vrstu uniforme za posao, ali da je, na savet zvaničnika iz ABiH, nije nosila kad bi išla na posao i vraćala se kući; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 7–8. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 62.

¹⁴⁶⁴ DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1; DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1589, 1601.

¹⁴⁶⁵ DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1586; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 12; DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 7.

¹⁴⁶⁶ DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1594; DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1. Zbog snajperske paljbe, stanovnici su bili prinuđeni da u svoje kuće ulaze na najneverovatnije načine, na primer, kroz prozor ili preko merdevina, DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 6.

¹⁴⁶⁷ DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1586, 1607; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10.

¹⁴⁶⁸ DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10.

¹⁴⁶⁹ DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 58, 60. V. takođe DP P1939, Izveštaj o incidentu B9, navedenom u prilogu Optužnici, 14. decembar 1994. godine.

shvatila da je ranjena snajperskim metkom, Derviša Selmanović je instinktivno pokušala da se skloni iza kuće, na koju je potom ispaljeno "još 20–30 metaka".¹⁴⁷⁰ Pretresno veće je formalno primilo na znanje činjenicu da je metak ispalio pripadnik VRS sa Špicaste stijene, područja koje je bilo pod kontrolom VRS.¹⁴⁷¹

497. Jedan komšija, Ibro Bundo, pomogao joj je da se dođe do njegove kuće i tu joj parčetom kanapa podvezao nogu, kako bi joj zaustavio krvarenje.¹⁴⁷² Prema rečima Derviše Selmanović, komšija je pozvao hitnu pomoć, ali ona nije mogla da dođe do mesta incidenta zbog neprestane snajperske vatre sa Špicaste stijene.¹⁴⁷³ Jedna patrola UNPROFOR-a koja je bila u blizini pomogla joj je i prevezla je do raskrsnice ulica Sedrenik i R. Gorušanića, gde su je čekala kola hitne pomoći.¹⁴⁷⁴ Derviša Selmanović je prebačena u bolnicu Koševo, gde joj je ukazana lekarska pomoć; istog dana vraćena je kući.¹⁴⁷⁵ Kako je ustanovljeno, metak je ušao s unutrašnje strane kolena i izašao sa spoljne.¹⁴⁷⁶

(iv) Istraga

498. Dana 10. decembra 1994. godine, oko 12:00 časova, u stanicu policije Stari Grad stiglo je obaveštenje da je jedna osoba ranjena metkom iz snajpera ispaljenim sa Špicaste stijene.¹⁴⁷⁷ Na lice mesta upućen je istražni tim, koji su činili dežurni službenik policijske stanice Stari Grad, jedan tehničar i jedan stručnjak za balistiku.¹⁴⁷⁸ Međutim, pošto se sa Špicaste stijene neprestano pucalo, uviđaj nije bio naročito detaljan.¹⁴⁷⁹ Jedan komšija dao im je ime žrtve i pokazao na kom je mestu ranjena.¹⁴⁸⁰ Derviša Selmanović je u tom trenutku već bila prebačena u bolnicu.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷⁰ DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine.

¹⁴⁷¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 59, 61.

¹⁴⁷² DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10; DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1.

¹⁴⁷³ DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1; DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10.

¹⁴⁷⁴ DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10; DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1604.

¹⁴⁷⁵ DP P111, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 20. april 2006. godine, par. 10; DP P1940, Službena zabilješka, 12. mart 1995. godine, str. 1.

¹⁴⁷⁶ DP P110, Izjava svedokinje Derviše Selmanović, 27. februar 1996. godine, par. 3. V. DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1590.

¹⁴⁷⁷ DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 3; DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3683–3684.

¹⁴⁷⁸ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3685.

¹⁴⁷⁹ DP P1939, Izveštaj o incidentu B9, navedenom u prilogu Optužnici, 14. decembar 1994. godine. V. DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3684; DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 4.

¹⁴⁸⁰ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3686; DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Đoze, 22. novembar 1995. godine, par. 4.

¹⁴⁸¹ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Đoze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3686.

499. Kasnije je istražni tim u bolnici obavio razgovor s lekarom koji je primio žrtvu.¹⁴⁸² Informacija da je Derviša Selimović pogođena u levu nogu uneta je u zapisnik o uviđaju.¹⁴⁸³ Oko tri meseca kasnije, kad je žrtva bila u stanju da obavi razgovor s policijom stanice Stari Grad, ustanovljeno je da je ona zapravo ranjena u desnu nogu.¹⁴⁸⁴ Na video-snimku koji je tužilaštvo načinilo juna 2006. godine, Derviša Selmanović kaže je metak došao s njene desne strane i da je pogođena u desnu nogu, sa spoljne strane.¹⁴⁸⁵ Međutim, tokom svedočenja u jednom drugom predmetu pred Međunarodnim sudom februara 2007. godine, ona je ispravila svoju izjavu i navela da se tokom pravljenja video-snimka iz 2006. godine zbunila kad je, na pitanje iz kog je pravca došla snajperska vatra, pokazala na desnu stranu.¹⁴⁸⁶ Derviša Selmanović potvrdila je da je metak zapravo došao sleva i da je pogođena u unutrašnju stranu desne noge.¹⁴⁸⁷

500. Patrick van der Weijden, veštak u ovom predmetu, izjavio je da se mesto udara nalazilo oko 900 do 1.100 metara od verovatnog izvora vatre.¹⁴⁸⁸ Po mišljenju Van der Weijdena, VRS je posedovao naoružanje kojim je mogao da gađa s te udaljenosti.¹⁴⁸⁹

501. Van der Weijden smatra da je snajperista s položaja na kom se najverovatnije nalazio i golim okom mogao da vidi kretanje na mestu udara. Međutim, za nišanjenje bi mu verovatno bila potrebna oprema za uvećavanje.¹⁴⁹⁰ Van der Weijden misli da je snajperista koristio mitraljez, verovatno postavljen na tronožac kako bi postigao veću preciznost, i da je imao optičko pomagalo.¹⁴⁹¹ Osim toga, Van der Weijden tvrdi da je snajperista, čak i da po boji odeće nije mogao da utvrdi da je njegova meta civil, to ipak mogao da proceni na osnovu načina na koji se Derviša Selmanović kretala i po tome šta je radila.¹⁴⁹²

502. Prema rečima Nedžiba Doze, policajca iz Sarajeva koji je obavio istragu o ovom incidentu snajperskog delovanja, "nemoguće" je da je pucanj došao s položaja na kojim su bili vojnici

¹⁴⁸² DP P1937, Izjava svedoka Nedžiba Doze, 22. novembar 1995. godine, par. 4.

¹⁴⁸³ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Doze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3691. Službenik koji je 10. decembra 1994. godine bio dežuran u policijskoj stanici Stari Grad napomenuo je da su se dobijene informacije (na primer, o tome gde je žrtva ranjena) unosile u zapisnik, koji je čuvao komandir smene u stanici policije Stari Grad. Ako bi se kasnije ispostavilo da je ta informacija netačna, u zapisnik se nisu unosile izmene, Nedžib Dozo, T. 4552–4554.

¹⁴⁸⁴ DP P1936, Transkript svedočenja Nedžiba Doze u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3691; Nedžib Dozo, T. 4522–4524.

¹⁴⁸⁵ DP P114, Video-snimak.

¹⁴⁸⁶ DP P112, Transkript svedočenja Derviše Selmanović u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1590–1593, 1606; Derviša Selmanović, T. 733–736.

¹⁴⁸⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸⁸ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 45. Međutim, ovde se radi samo o proceni datoj na osnovu karte, pošto se zbog oblačnog vremena nije moglo obaviti precizno merenje. S lokacije koju je Van der Weijden obišao kasnije, a koja je od mesta incidenta udaljena najviše 100 metara, udaljenost iznosi 1.100 metara, Patrick van der Weijden, T. 3030.

¹⁴⁸⁹ Patrick van der Weijden, T. 3030; DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 58.

¹⁴⁹⁰ Patrick van der Weijden, T. 3030.

¹⁴⁹¹ *Ibid.*

¹⁴⁹² Patrick van der Weijden, T. 3043.

ABiH,¹⁴⁹³ pošto se iz njihovih rovova nije moglo videti mesto na kojem je Derviša Selmanović ranjena.¹⁴⁹⁴ Štaviše, Đozo je u svedočenju rekao da su tu jedinicu ABiH činili meštani, a oni ne bi pucali na svoje rođake i komšije.¹⁴⁹⁵

(v) Zaključci

503. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je Derviša Selmanović 10. decembra 1994. godine, oko 11:00 časova, hotimično ranjena snajperskim metkom koji ju je pogodio u unutrašnju stranu desne noge. Iako je radila kao pomoćna kuvarica u ABiH, Pretresno veće se uverilo i da je žrtva u trenutku kad je ispaljen snajperski metak bila civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima. Pretresno veće se takođe uverilo da je snajperski metak ispaljen sa Špicaste stijene, mesta koje je bilo ozloglašeno snajpersko gnezdo VRS.

(j) 27. februar 1995. godine (incident B10)

(i) Optužnica

27. februar 1995. godine: Senad Kesmer, star 31 godinu, Alma Čehagić, stara 19 godina, Alija Holjan, star 55 godina, i drugi, ranjeni su iz vatrenog oružja dok su se vozili tramvajem ulicom Zmaja od Bosne u pravcu zapada. Tramvaj je u tom trenutku bio u blizini kasarne "Maršal Tito".¹⁴⁹⁶

(ii) Incident

504. Svedokinja MP-229, vozač tramvaja, izjavila je da je 27. februara 1995. godine između VRS i ABiH na snazi bio prekid vatre.¹⁴⁹⁷ Tog dana vreme je bilo lepo a vidljivost dobra.¹⁴⁹⁸

505. Tog dana oko 12:30 časova svedokinja MP-229 vozila je tramvaj u pravcu zapada, iz centra Sarajeva prema depou.¹⁴⁹⁹ Alma Mulaosmanović-Čehajić (poznata i kao Alma Čehajić), Alija Holjan i Senad Kesmer bili su među putnicima koji su se vozili tramvajem.¹⁵⁰⁰ Tramvaj je bio

¹⁴⁹³ DP P1936, Transkript svdočenja Nadžiba Đoza u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, 14. mart 2007. godine, T. 3690.

¹⁴⁹⁴ *Ibid.*

¹⁴⁹⁵ *Ibid.*

¹⁴⁹⁶ Optužnica, Incident B10, naveden u prilogu Optužnici; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 64, 66.

¹⁴⁹⁷ DP P22 (zapečaćeno), par. 5; DP P30, Transkript svdočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1624.

¹⁴⁹⁸ DP P24 (zapečaćeno), par. 4.

¹⁴⁹⁹ DP P22 (zapečaćeno), par. 3; DP P23 (zapečaćeno), par. 1; DP P29, Transkript svdočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1616; DP P30, Transkript svdočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1629.

¹⁵⁰⁰ DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2; DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2; DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 9–10; DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, str. 2. Tokom usmenog svdočenja svedokinja je rekla da je u Optužnici njeno devojčko prezime pogrešno navedeno kao Čehagić, a da ono ispravno glasi Čehajić, Alma Mulaosmanović-Čehajić, T. 587.

prepun, sva mesta za sedenje bila su zauzeta, a neki putnici su stajali.¹⁵⁰¹ Putnici u tramvaju bili su civili (muškarci, žene i deca),¹⁵⁰² a pored svedokinje MP-229 stajao je i jedan vojnik.¹⁵⁰³

506. Ubrzo pošto je pošao sa stanice u blizini kasarne "Maršal Tito", tramvaj se našao pod paljbom. Kad su začuli pucnje i zvuk stakla koje prska, putnici su se sagnuli kako bi se zaklonili.¹⁵⁰⁴ Prvi meci pogodili su zadnji deo tramvaja, a kako je tramvaj nastavio da se kreće, meci su počeli da padaju i po prednjem delu.¹⁵⁰⁵ Svedokinja MP-229 primetila je da jedna žena koja je ležala na podu krvvari iz noge.¹⁵⁰⁶

507. Kako je objasnila Alma Mulaosmanović-Čehajić, koja je stajala blizu trećih vrata tramvaja i gledala u pravcu kasarne "Maršal Tito", tramvaj je bio toliko pun da svi putnici nisu mogli da legnu na pod i tako se zaklone.¹⁵⁰⁷ Zato su neki, među kojima je bila i ona, mogli samo da kleknu.¹⁵⁰⁸ Jedan metak pogodio je svedokinju u levu podlakticu. Na osnovu prostrelne rane moglo se zaključiti da je metak došao s leđa i da je izašao na prednjoj strani.¹⁵⁰⁹

508. Senad Kesmer, koji je stajao u prednjem delu tramvaja, leđima okrenut prema jugu, začuo je pucnje i okrenuo se postrance, kako bi što manje bio izložen vatri.¹⁵¹⁰ Uprkos tome, jedan komadić metala pogodio ga je u levu stranu glave. Međutim, Kesmer nije mogao da utvrdi da li je to bio metak ili neki komad metala od tramvaja.¹⁵¹¹ Kesmer je pored sebe video jednu stariju ženu koja je

¹⁵⁰¹ DP P24 (zapečaćeno), par. 6; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1624.

¹⁵⁰² DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2. V. takođe DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1656–1657.

¹⁵⁰³ DP P24 (zapečaćeno), par. 6; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1623.

¹⁵⁰⁴ DP P29, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1616; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1620–1625; Alma Mulaosmanović-Čehajić, T. 599–600; DP P24 (zapečaćeno), par. 4; DP D1, Karta koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić; DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1658, 1662; DP P20, Izjava Alme Mulaosmanović-Čehajić data CSB-u Sarajevo, 14. april 1995. godine.

¹⁵⁰⁵ DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, par. 2; DP P60, Izveštaj o incidentu snajperskog delovanja B10, 27. februar 1995. godine, str. 3, 7.

¹⁵⁰⁶ DP P22 (zapečaćeno), par. 3. V. takođe DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1626.

¹⁵⁰⁷ DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2; Alma Mulaosmanović-Čehajić, T. 600, 604; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1652, 1658; DP P20, Izjava Alme Mulaosmanović-Čehajić data CSB-u Sarajevo, 14. april 1995. godine.

¹⁵⁰⁸ DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1658.

¹⁵⁰⁹ Alma Mulaosmanović-Čehajić, T. 600–601; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1654, 1656; DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9.

¹⁵¹⁰ DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, str. 2. V. takođe DP P28, Karta Sarajeva s oznakama.

¹⁵¹¹ DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, str. 2.

bila ranjena u stomak.¹⁵¹² Jedna devojka bila je ranjena u ruku i Kesmer misli da je odvedena u bolnicu¹⁵¹³

509. Alija Holjan, koji je sedeo u sredini tramvaja, na desnoj strani, pogođen je u desno rame, u visini lopatice.¹⁵¹⁴ Holjan je video i da je ranjena jedna starija žena koja je sedela ispred njega.¹⁵¹⁵ Svedok je rekao da zna da su u pucnjavi bile ranjene još četiri osobe i da je jedna žena, koja je bila ranjena u nogu, kasnije preminula u bolnici.¹⁵¹⁶

510. Svedokinja MP-229 nije zaustavila tramvaj, već ga je vozila još nekih 50 metara. Na zaklonjenom mestu, blizu Prirodno-matematičkog fakulteta i stanice policije, svedokinja MP-229 otvorila je vrata kako bi putnici mogli da izađu iz tramvaja.¹⁵¹⁷

(iii) Posle incidenta

511. Posle ovog incidenta, neki ranjeni putnici, među kojima su bili i Alma Mulaosmanović-Čehajić i Alija Holjan, prebačeni su do stanice prve pomoći u blizini tramvajske stranice.¹⁵¹⁸ Odatle je Alma Mulaosmanović-Čehajić otišla kući, a narednog dana joj je u bolnici ukazana lekarska pomoć.¹⁵¹⁹ Holjan je iz stanice prve pomoći otpušten kući na oporavak.¹⁵²⁰ On i dalje pati od posledica ranjavanja i proglašen je "20% invalidom".¹⁵²¹ Kesmer je otišao u bolnicu, gde mu je rečeno da njegova rana nije ozbiljna, pa je otpušten.¹⁵²² Oko tri meseca kasnije iz predela oko slepoočnice izvadio je komadić metala.¹⁵²³

¹⁵¹² *Ibid.*

¹⁵¹³ *Ibid.*

¹⁵¹⁴ DP P2314, Izjava svedoka Alije Holjana, 14. april 1995. godine; DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2; DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 10.

¹⁵¹⁵ DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2; DP P2314, Izjava svedoka Alije Holjana, 14. april 1995. godine.

¹⁵¹⁶ DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 11; DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2.

¹⁵¹⁷ DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1653; DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2. V. takođe DP P24 (zapečaćeno), par. 5; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1620, 1631, 1634; DP P22 (zapečaćeno), par. 3.

¹⁵¹⁸ DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 2; DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1658; DP P2314, Izjava svedoka Alije Holjana, 14. april 1995. godine; DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2.

¹⁵¹⁹ DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 9; DP P20, Izjava Alme Mulaosmanović-Čehajić data CSB-u Sarajevo, 14. april 1995. godine.

¹⁵²⁰ DP P2314, Izjava svedoka Alije Holjana, 14. april 1995. godine.

¹⁵²¹ DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 16.

¹⁵²² DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, str. 2.

¹⁵²³ *Ibid.*

512. Svedokinja MP-229 rekla je u iskazu da je na levoj strani tramvaja, tik ispod prozora i na njima, otkrila 30 rupa od metaka i tragova metaka.¹⁵²⁴ Kako navodi svedokinja MP-229, meci su ispaljeni s Grbavice, teritorije pod kontrolom VRS. Međutim, svedokinja MP-229 priznala je da se tačno poreklo hitaca teško moglo odrediti.¹⁵²⁵

513. Očevici i žrtve ovog incidenta tvrdili su da su pucnji ispaljeni iz pravca solitera na Grbavici¹⁵²⁶

514. Svedokinja MP-229 rekla je u svedočenju da je jedini vojni objekat na tom području bila kasarna "Maršal Tito".¹⁵²⁷ Prema njenim rečima, nemoguće je da je neko pucao na kasarnu a da je umesto nje pogodio tramvaj.¹⁵²⁸ Alma Mulaosmanović-Čehajić tvrdila je da se ne seća da je tog dana u blizini videla vojnike ili objekte ABiH,¹⁵²⁹ a ne zna ni da je tog dana bilo borbenih aktivnosti.¹⁵³⁰

(iv) Istraga

515. Mirza Sabljica, koji je radio kao stručnjak za balistiku u CSB-u Sarajevo, rekao je u svedočenju da je učestvovao u uviđaju ubrzo nakon ovog incidenta. Na osnovu izjava svedoka, njegov tim je uspeo da ustanovi da je tramvaj pogođen u trenutku kad je s tramvajske stranice ispred kasarne "Maršal Tito" skrenuo ka zapadu, u pravcu Novog Grada.¹⁵³¹ U ovom incidentu ranjeno je petoro ljudi, među kojima su bili i Alma Mulaosmanović-Čehajić, Holjan i Kesmer.¹⁵³² Sabljica je u svedočenju rekao da je njegov tim na tramvaju pronašao tragove osam metaka.¹⁵³³ Pet

¹⁵²⁴ DP P22 (zapečaćeno), par. 4; DP P24 (zapečaćeno), par. 5; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1626.

¹⁵²⁵ DP P22 (zapečaćeno), par. 3; DP P23 (zapečaćeno), par. 2; DP P24 (zapečaćeno), par. 5; DP P25, Karta Sarajeva s oznakama, 6. februar 2007. godine; DP P30, Transkript svedočenja svedokinje MP-229 u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1620, 1635; DP D2, Karta koju je označila svedokinja MP-229.

¹⁵²⁶ DP P59, Izjava svedoka Senada Kesmera, 22. februar 1996. godine, str. 2. V. takođe DP P2312, Izjava svedoka Alije Holjana, 22. februar 1996. godine, str. 2; DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 10; Alma Mulaosmanović-Čehajić, T. 600–601; DP D1, Karta koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić, oznaka G; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1653–1655; DP P16, Karta koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić u svedočenju u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P17, Fotografija koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić u svedočenju u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P13, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 22. februar 1996. godine, par. 3; DP P14, Izjava svedokinje Alme Mulaosmanović-Čehajić, 20. mart 2006. godine, par. 8.

¹⁵²⁷ DP P2313, Izjava svedoka Alije Holjana, 25. april 2006. godine, par. 13.

¹⁵²⁸ DP P24 (zapečaćeno), par. 7.

¹⁵²⁹ DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1656.

¹⁵³⁰ DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1656. Međutim, v. DP P19, Izveštaj štaba Komande za ABiH upućen UNPROFOR-u u Zagrebu, 27. februar 1995. godine, str. 2. V. takođe DP P19, str. 9, 23, gde se procenjuje da je vatra došla s područja oko mosta Vrbanja, gde su dve zaračene strane razmenjivale vatru. Za položaj mosta Vrbanja, v. DP D1, Karta koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić, oznaka X; DP P18, Fotografija koju je označila Alma Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, plava oznaka X; DP P15, Transkript svedočenja Alme Mulaosmanović-Čehajić u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1677.

¹⁵³¹ Mirza Sabljica, T. 4604–4605; DP P1949, Izveštaj o incidentu B10, navedenom u prilogu Optužnici, 27. februar 1995. godine, str. 5.

¹⁵³² DP P1949, Izveštaj o incidentu B10, navedenom u prilogu Optužnici, 27. februar 1995. godine, str. 3.

¹⁵³³ Mirza Sabljica, T. 4607.

metaka pronađeno je u prednjem delu tramvaja, a ostala tri u srednjem.¹⁵³⁴ Tokom balističke istrage, Sabljicin tim utvrdio je da je vatra došla iz četvrtog solitera u Lenjinovoj ulici, u naselju Grbavica.¹⁵³⁵

516. Otprilike marta 1996. godine, kad je sukob već bio završen i opsada prekinuta, Sabljica je, po nalogu istražnog sudije i načelnika policije za suzbijanje kriminaliteta, obišao sva četiri solitera u Lenjinovoj ulici, u naselju Grbavica.¹⁵³⁶ Na višim spratovima tih zgrada Sabljica je video da je pet - šest identičnih stanova bilo preuređeno u snajperska gnezda.¹⁵³⁷ Spoljni zid svakog od tih stanova gledao je na Miljacku i imao male kupaste otvore kako bi snajperista imao dobar pogled na metu i kako bi stan u isto vreme bio zaštićen.¹⁵³⁸ Sabljica je ustanovio da se preko tih kupastih otvora mogla videti cela deonica tramvajskih šina, od hotela "Holiday Inn" do Prirodno-matematičkog fakulteta.¹⁵³⁹

(v) Zaključci

517. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je na tramvaj koji je svedokinja MP-229 vozila 27. februara 1995. godine hotimično pogoden iz snajpera u blizini kasarne "Maršal Tito". U toj pucnjavai teško su ranjeni Alma Mulaosmanović-Čehajić i Alija Holjan, dok je Senad Kesmer ranjen lakše. Pretresno veće se uverilo da jedini razuman zaključak koji se iz dokaza može izvesti jeste taj da su žrtve bile civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Pretresno veće smatra i da se kao jedini razuman može izvesti zaključak da su hici ispaljeni iz jednog od solitera u Lenjinovoj ulici, u naselju Grbavica, koje je u to vreme bilo pod kontrolom VRS.

(k) 3. mart 1995. godine (incident B11)

(i) Optužnica

3. mart 1995. godine: Azem Agović, star 46 godina, i Alen Gičević, star 33 godine, ranjeni su iz vatrenog oružja dok su se vozili tramvajem ulicom Zmaja od Bosne u pravcu istoka. Tramvaj je u tom trenutku bio u blizini hotela "Holiday Inn".¹⁵⁴⁰

(ii) Incident

¹⁵³⁴ DP P1949, Izveštaj o incidentu B10, navedenom u prilogu Optužnici, 27. februar 1995. godine, str. 4. Pretresno veće napominje da je svedokinja MP-229 u svedočenju govorila o "30 rupa od metaka". Pretresno veće se uverilo da iz dokaza proizlazi da je na tramvaju bilo nekoliko rupa od metaka, ali ne može da utvrdi njihov tačan broj, v. gore, par. 512.

¹⁵³⁵ Mirza Sabljica, T. 4606–4607, 4609; DP P1949, Izveštaj o Incidentu B10, navedenom u prilogu Optužnici, 27. februar 1995. godine, str. 4–6.

¹⁵³⁶ Mirza Sabljica, T. 4609–4610.

¹⁵³⁷ Mirza Sabljica, T. 4611.

¹⁵³⁸ Mirza Sabljica, T. 4611–4612.

¹⁵³⁹ Mirza Sabljica, T. 4612.

¹⁵⁴⁰ Optužnica, incident B11, naveden u prilogu Optužnici.

518. Dana 3. marta 1995. godine bio je muslimanski praznik Bajram.¹⁵⁴¹ Dan je bio vedar i sunčan.¹⁵⁴² Pošto je na snazi bio prekid vatre između ABiH i VRS, tramvaji u Sarajevu dobili su dozvolu da voze.¹⁵⁴³ Tog dana Slavica Livnjak vozila je tramvaj iz depoa prema Bašćaršiji, u pravcu istoka.¹⁵⁴⁴ Tramvaj je bio prepun, u njemu je bilo oko stotinu putnika.¹⁵⁴⁵ Među putnicima su bili i Alen Gičević, njegova devojka i Azem Agović.¹⁵⁴⁶ Gičević je bio pripadnik ABiH, ali se demobilisao devet meseci pre ovog incidenta.¹⁵⁴⁷ Gičević je stajao na desnoj strani tramvaja, blizu trećih vrata, i bio okrenut u pravcu Filozofskog fakulteta, Jevrejskog groblja i Vraca.¹⁵⁴⁸ Agović je sedeo u sredini i bio okrenut prema zadnjem delu tramvaja.¹⁵⁴⁹

519. Oko 12:15 časova, tramvaj je prolazio ulicom Zmaja od Bosne i približavao se području pored hotela "Holiday Inn", gde šine krivudaju u obliku slova "S", pa tramvaj mora da uspori.¹⁵⁵⁰ Prema proceni Slavice Livnjak, ona je tramvaj u tom trenutku vozila brzinom od 20–25 km na sat.¹⁵⁵¹ Iznemada je videla kako u zadnji deo tramvaja koji je išao ispred njenog udaraju snajperski meci, a ubrzo potom pogođena je i desna strana njenog tramvaja, između trećih vrata i zgloba u sredini tramvaja.¹⁵⁵²

520. Gičević je u svedočenju rekao da je začuo dva-tri pucnja i zvuk stakla koje se lomi, a da je onda video kako su drugi putnici legli na pod tramvaja kako bi se zaklonili i čuo ih kako uspaničeno

¹⁵⁴¹ DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 8; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 8.

¹⁵⁴² DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 6, 8; DP P33, Transkript svedočenja Slavice Livnjak u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 863.

¹⁵⁴³ Slavica Livnjak, T. 644; DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 6, 8; DP P33, Transkript svedočenja Slavice Livnjak u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 863. V. takođe DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2.

¹⁵⁴⁴ Slavica Livnjak, T. 644; DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 8; Alen Gičević, T. 797; DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1556; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2.

¹⁵⁴⁵ DP P31, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 20. novembar 1995. godine, par. 3.

¹⁵⁴⁶ Azem Agović, T. 3322, 3324; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 8–9; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. aprila 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁴⁷ DP P128, Transkript Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1571–1572.

¹⁵⁴⁸ Alen Gičević, T. 809; DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1556; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995, str. 2; DP P131, Karta koju je označio Alen Gičević u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P132, Fotografija koju je označio Alen Gičević u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P134, Fotografija koju je označio Alen Gičević u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*.

¹⁵⁴⁹ DP P535, Transkript svedočenja Azema Agovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2052; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2. V. takođe DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁰ DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 7; DP P34, Fotografija koju je označila Slavica Livnjak u svedočenju u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; DP P35, Fotografija koju je označila Slavica Livnjak u svedočenju u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*; Azem Agović, T. 3321–3322, 3325; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 9; DP P535, Transkript svedočenja Azema Agovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2052; DP D43, Vazdušni snimak Sarajeva koji je označio Azem Agović; DP P128, Transkript svedočenja Azema Agovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1559; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 71. V. takođe DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 9; DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1559.

¹⁵⁵¹ DP P31, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 20. novembar 1995. godine, par. 3.

¹⁵⁵² Slavica Livnjak, T. 649; DP P33, Transkript svedočenja Slavice Livnjak u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 865.

vrište.¹⁵⁵³ Potom je osjetio oštar bol u desnom kolenu i video da krvari.¹⁵⁵⁴ Gičević je video i da čovek koji je sedeo desno od njega, između vrata i srednjeg zgloba tramvaja, krvari i drži ruke prekrštene preko stomaka.¹⁵⁵⁵

521. Agović je u svedočenju rekao da je najpre začuo pucnje, a potom osjetio jak bol, pa je shvatio da mu je metak ušao u telo iznad levog, a izašao u visini desnog kuka.¹⁵⁵⁶ Azem Agović je video da su, osim njega, ranjeni i jedan mladić i jedno dete.¹⁵⁵⁷ Slavica Livnjak čula je da su u zadnjem delu tramvaja ranjeni neki putnici, a kasnije je videla dvojicu ranjenih, jednog mladića i jednog starijeg čoveka.¹⁵⁵⁸

522. Tramvaj je nastavio vožnju i konačno se zaustavio kad je stigao do Marindvora, iza nekih kontejnera blizu zgrade Izvršnog veća i fabrike duvana, gde je bilo bezbednije.¹⁵⁵⁹

(iii) Posle incidenta i istraga

523. Azem Agović, kom je ceo stomak bio otvoren, prebačen je u bolnicu Koševo, gde je podvrgnut dugoj i složenoj hiruškoj operaciji, nakon koje je 16 dana ostao na intenzivnoj nezi.¹⁵⁶⁰

524. Gičeviću je devojka pomogla da pređe stotinak metara do taksija, koji ga je prebacio u Državnu bolnicu, gde je Gičeviću ukazana lekarska pomoć.¹⁵⁶¹ Lekari su morali da izvrše dve operacije da bi izvadili čauru metka iz natkolenice.¹⁵⁶² Gičević je u bolnici proveo 15 dana, a potom je otpušten.¹⁵⁶³

525. Svedokinja MP-229, vozač tramvaja koja je svojim vozilom na lice mesta došla ubrzo posle

¹⁵⁵³ Alen Gičević, T. 808–810; DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1573–1574, 1580; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. aprila 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁴ DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1557; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 9; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2.

¹⁵⁵⁵ DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1580; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁶ DP P535, Transkript svedočenja Azema Agovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2053–2054; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁷ DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁸ DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 9.

¹⁵⁵⁹ DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 9; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 10; Azem Agović, T. 3318; DP P538, Potvrda o prijemu Azema Agovića u Klinički centar; DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 8–9.

¹⁵⁶⁰ Azem Agović, T. 3319; DP P536, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. novembar 1995. godine, str. 2; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 10; DP P538, Potvrda o prijemu Azema Agovića u Klinički centar; DP P539, Medicinska dokumentacija Azema Agovića.

¹⁵⁶¹ DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, str. 3.

¹⁵⁶² DP P129, Izjava svedoka Alena Gičevića, 15. novembar 1995. godine, str. 2.

¹⁵⁶³ DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 3.

ovog incidenta,¹⁵⁶⁴ rekla je u svedočenju da je i nakon što je stigla iz pravca Grbavice pucano, ali da su pripadnici UNPROFOR-a uzvratili paljbu.¹⁵⁶⁵ Razmena vatre trajala je petnaestak minuta, a tom prilikom ranjen je jedan Francuz, pripadnik UNPROFOR-a.¹⁵⁶⁶

526. Kako procenjuju Gičević, Agović i Slavica Livnjak, hici su ispaljeni iz pravca juga, ili sa zgrade "Metalke", u naselju Grbavica, ili s Jevrejskog groblja, koje se nalazi iza Grbavice.¹⁵⁶⁷

527. U istrazi koju je sproveo CSB Sarajevo takođe je zaključeno da su hici ispaljeni s područja Grbavice.¹⁵⁶⁸ Istražni tim je konstatovao da je tramvaj pogođen "jednim hicem", koji je došao s desne strane tramvaja, pod uglom od 80 stepeni u odnosu na desnu stranu tramvaja i pod uglom od 4 stepena u odnosu na zemlju.¹⁵⁶⁹ Istražni tim je konstatovao i da je metak pogodio zadnji deo tramvaja, na udaljenosti od 84,5cm od sredine tramvaja i na visini 153,5cm od zemlje.¹⁵⁷⁰ Oštećena je i unutrašnjost tramvaja, i to u zadnjem delu, na udaljenosti od 6,5cm od sredine tramvaja.¹⁵⁷¹

528. Novembra 2006. godine veštak Patrick van der Weijden obišao je lice mesta.¹⁵⁷² Van der Weijden je zaključio da je vatra najverovatnije otvorena iz zgrade "Metalke", u naselju Grbavica. Van der Weijden je objasnio da vatra nije mogla doći s Jevrejskog groblja, pošto je nekoliko solitera zaklanjalo pogled na lice mesta.¹⁵⁷³

529. Van der Weijden je potom obišao i zgradu "Metalke" i utvrdio da je ona od mesta incidenta udaljena 312 metara.¹⁵⁷⁴ Van der Weijden je pomoću štoperice utvrdio da je tramvaj snajperisti mogao biti u vidokrugu osam sekundi.¹⁵⁷⁵

530. Van der Weijden je u svedočenju rekao da je prilikom ovog incidenta, po njegovom mišljenju, verovatno korišćen mitraljez, a ne snajperska puška, pošto je ranjeno nekoliko ljudi; iako se i iz

¹⁵⁶⁴ DP P22 (zapečaćeno), par. 6.

¹⁵⁶⁵ DP P22 (zapečaćeno), par. 7; DP P25, Karta Sarajeva s oznakama.

¹⁵⁶⁶ DP P22 (zapečaćeno), par. 7.

¹⁵⁶⁷ Azem Agović, T. 3321–3322, 3325; DP P535, Transkript svedočenja Azema Agovića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 2052; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 9; DP D43, Vazdušni snimak Sarajeva koji je označio Azem Agović; DP P32, Izjava svedokinje Slavice Livnjak, 24/25. april 2006. godine, par. 9; DP P128, Transkript svedočenja Alena Gičevića u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1559; DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 8–9.

¹⁵⁶⁸ DP P71, Izjava svedoka Zlatka Mededovića, 5. septembar 2000. godine, str. 3; DP P73, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 3. mart 1995. godine, str. 1; DP P74, Službeni izvještaj Centra službi bezbjednosti, 3. mart 1995. godine, dok. br. 0069-3743, str. 1.

¹⁵⁶⁹ DP P72, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 10. mart 1995. godine, str. 2–3; DP P73, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 3. mart 1995. godine, dok. br. 0061-5440.

¹⁵⁷⁰ DP P72, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 10. mart 1995. godine. V. takođe DP P73, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 3. mart 1995. godine, dok. br. 0069-3743, str. 2.

¹⁵⁷¹ DP P72, Izveštaj o incidentu B11, navedenom u prilogu Optužnici, 10. mart 1995. godine, str. 2.

¹⁵⁷² Patrick van der Weijden, T. 3018. V. takođe DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 31–34.

¹⁵⁷³ Patrick van der Weijden, T. 3023.

¹⁵⁷⁴ Patrick van der Weijden, T. 3020–3021; DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 31.

¹⁵⁷⁵ DP P493, Izveštaj Patricka van der Weijdena, 2. februar 2009. godine, str. 33.

snajperske puške može ispaliti nekoliko metaka u kratkom razmaku, to se daleko lakše može uraditi mitraljezom.¹⁵⁷⁶ Naposletku, Van der Weijden je u svedočenju rekao da nema informacija o tome da su se tramvaji tokom rata u Bosni koristili u vojne svrhe.¹⁵⁷⁷

531. I Gičević i Agović su u svedočenju rekli da u to vreme u blizini mesta na kom se incident odigrao nije bilo vojnih objekata, vojnih vozila ili druge vojne opreme.¹⁵⁷⁸ Vojni objekat koji je bio najbliži mestu incidenta jeste kasarna "Maršal Tito", a ona je udaljena oko 1km.¹⁵⁷⁹ Pretresno veće je formalno primilo na znanje činjenicu da su i Gičević i Agović bili civili i da je vidljivost bila dovoljno velika da je strelac mogao da raspozna da su žrtve civili.¹⁵⁸⁰

(iv) Zaključci

532. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je na tramvaj koji je Slavica Livnjak vozila 3. marta 1995. godine hotimično pucano snajperom u trenutku kad se tramvaj nalazio ispred hotela "Holiday Inn". Pretresno veće napominje i da se iz dokaza vidi da su tramvaji, načelno uzev, civilna vozila i da se ne koriste u vojne svrhe. Pretresno veće se stoga uverilo da jedini razuman zaključak koji se iz dokaza može se izvesti jeste taj da su žrtve bile civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Pretresno veće zaključuje i da su hici ispaljeni iz zgrade "Metalke", u naselju Grbavica, koje je u to vreme bilo pod kontrolom VRS.

(l) 3. maj 1995. godine (incident B12)

(i) Optužnica

3. maj 1995. godine: Šemsa Čovrk, stara 27 godina, ranjena je iz vatrenog oružja u abdomen dok je išla ulicom Josipa Kraša u Novom gradu.¹⁵⁸¹

533. Tužilaštvo je 8. aprila 2010. godine obavestilo Pretresno veće da povlači ovaj incident.¹⁵⁸² Shodno tome, Pretresno veće neće donositi nikakve zaključke u vezi s njim.

6. Zaključak

534. Tužilaštvo tvrdi da je "SRK u periodu od maja 1992. do novembra 1995. godine sprovodio dugotrajnu kampanju artiljerijskog, minobacačkog i snajperskog delovanja po civilnim područjima i

¹⁵⁷⁶ Patrick van der Weijden, T. 3022.

¹⁵⁷⁷ Patrick van der Weijden, T. 3024.

¹⁵⁷⁸ DP P130, Izjava svedoka Alena Gičevića, 21. april 2006. godine, par. 11; DP P537, Izjava svedoka Azema Agovića, 21. april 2006. godine, par. 12.

¹⁵⁷⁹ *Ibid.*

¹⁵⁸⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 70, 74.

¹⁵⁸¹ Optužnica, incident B12, naveden u prilogu Optužnici.

stanovništvu Sarajeva", te da u tu kampanju spadaju navodi o zločinima izneti u Optužnici.¹⁵⁸³ Tužilaštvo tvrdi i da je ta kampanja bila: (i) rasprostranjena, pošto je dovela do ubijanja "hiljada ljudi i ranjavanja daljih hiljada", i (ii) sistematska, pošto je SRK "više od tri godine namerno i planirano napadao civile".¹⁵⁸⁴

535. Osim toga, tužilaštvo tvrdi da su tu kampanju "planirali, podsticali, naređivali, počinili i pomagali", između ostalih, Stanislav Galić, Dragomir Milošević, Čedo Sladoje i Ratko Mladić.¹⁵⁸⁵

536. Odbrana ne osporava da su tokom sukoba civili u Sarajevu, s obe strane linija fronta, bili meta vatre. Međutim, odbrana zastupa stav da su "ti zaključci plod istraga, ispitivanja i sudskih postupaka koji se vode već više od petnaest godina", a da se neki konačni zaključak o toj kampanji "nije tako lako mogao doneti dok je sukob još bio u toku".¹⁵⁸⁶ Odbrana tvrdi i da se, s obzirom na intenzivnu "propagandu", na "predožbu o pristrasnosti međunarodne zajednice i na ogorčenu borbu za sam grad", u to vreme moglo razumno pretpostaviti da se takva kampanja nije vodila i da su "civilne žrtve bile legitimna kolateralna šteta u sukobu koji je bio u toku".¹⁵⁸⁷ Odbrana naglašava i da se u Sarajevu vodio "propagandni rat", kao i da su sredstva javnog informisanja prikazivala "samo jednu stranu priče".¹⁵⁸⁸ Zato odbrana zastupa stav da su Srbi sredstva javnog informisanja smatrali "nepouzdanim i pristrasnim" i da nisu imali poverenja u međunarodnu zajednicu, pošto ona tokom sukoba nije bila nepristrasna.¹⁵⁸⁹

537. Pretresno veće na ovom mestu mora da proceni da li su dokazi dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo da se protiv civilnog stanovništva zaista vodila kampanja granatiranja i snajperskog delovanja, kako se to navodi u Optužnici.¹⁵⁹⁰ U tom smislu, Pretresno veće je mišljenja da je pitanje koje je odbrana pokrenula u pogledu toga šta se *u trenutku* granatiranja "moglo pretpostaviti" ili kakva se "predožba" mogla imati zapravo irelevantno. Međutim, Pretresno veće smatra da bi to pitanje moglo biti relevantno kad se bude razmatralo da li je Perišić išta znao o događajima u

¹⁵⁸² Odgovor na Zahtev tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, 8. april 2010. godine, par. 10(c).

¹⁵⁸³ Završni podnesak tužilaštva, par. 386

¹⁵⁸⁴ *Ibid.*

¹⁵⁸⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 387.

¹⁵⁸⁶ Završni podnesak odbrane, par. 554.

¹⁵⁸⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸⁸ Završni podnesak odbrane, par. 566–567.

¹⁵⁸⁹ Završni podnesak odbrane, par. 567, 831. V. Završni podnesak odbrane, par. 569–572, gde se tvrdi da se mandat UNPROFOR-a pokazao kao neadekvatan i da je ABiH preko područja koja su bila pod kontrolom UNPROFOR-a proturao oružje, kamuflirano kao "humanitarnu pomoć".

¹⁵⁹⁰ Optužnica, par. 40–42.

Sarajevu. Zato će se Veće time baviti u delu Presude koji se tiče individualne krivične odgovornosti optuženog.¹⁵⁹¹

538. Na osnovu brojnih činjenica o kojima je presuđeno a koje su prihvaćene u ovom predmetu, vidi se da su u periodu od septembra 1992. godine do avgusta 1994. godine "civili svakodnevno gađani iz vatrenog oružja"¹⁵⁹² i da su oni s teritorije koja je bila pod kontrolom SRK direktno ili neselektivno napadani,¹⁵⁹³ kao i da ti napadi na civile nisu imali "nikakvu očiglednu vojnu svrhu".¹⁵⁹⁴ Napadi na civile bili su brojni¹⁵⁹⁵ i oni su, "u najmanju ruku, imal[i] za posledicu pogibiju stotina i ranjavanje hiljada civila".¹⁵⁹⁶ Takođe je prihvaćeno kao činjenica da su "snajpersko delovanje i granatiranje usmereni protiv civila sprovedeni u okviru smišljene kampanje napada na civile".¹⁵⁹⁷ Napadi na civile s teritorije koja je bila pod kontrolom SRK nastavili su se i posle avgusta 1994. godine, sve do 21. novembra 1995. godine.¹⁵⁹⁸

539. Takođe je prihvaćeno kao činjenica da je takva kampanja "potekla sa višeg nivoa vlasti ili barem po njegovom odobrenju",¹⁵⁹⁹ da je "general Galić djelovao na ostvarivanju strategije napada na civilno stanovništvo Sarajeva"¹⁶⁰⁰ i da je Dragomir Milošević direktno učestvovao u granatiranju, tokom kojeg je SRK koristio modifikovane avionske bombe i minobacače.¹⁶⁰¹

540. Osim toga, činjenice o kojima je presuđeno a koje su prihvaćene u ovom predmetu dodatno su potkrepljene dokazima dobijenim od svedoka i dokumentarnim dokazima o opsadi Sarajeva.¹⁶⁰² Pretresno veće podseća i na svoje zaključke o incidentima navedenim u prilogu Optužnici, iz kojih se vide konkretni primeri da je SRK namerno otvarao vatru na civilno stanovništvo.¹⁶⁰³

541. Odbrana navodi nekoliko argumenata kako bi pobila tezu da se protiv civila vodila kampanja snajperskog delovanja i granatiranja. Pretresno veće te argumente odbacuje iz razloga koje će navesti u nastavku teksta.

¹⁵⁹¹ V. dole, odeljak VI.J.3.

¹⁵⁹² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 154. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 176.

¹⁵⁹³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 155,158.

¹⁵⁹⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 174; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 83.

¹⁵⁹⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 173. Napadi na civile bili su učestaliji u nekim periodima, a poruka koja se njima slala bila je jasna: svim sarajevskim civilima prijeti opasnost – svugdje i u svako doba dana ili noći, Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 175.

¹⁵⁹⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 164.

¹⁵⁹⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 23, 25.

¹⁵⁹⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 82.

¹⁵⁹⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 23, 25.

¹⁶⁰⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 27.

¹⁶⁰¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 94–99.

¹⁶⁰² V. gore, par. 305–333.

¹⁶⁰³ V. gore, par. 338–339, 343–344, 357–358, 364–366, 376–377, 384–385, 403–415, 435–436, 467–468, 470–472, 477, 492, 503, 517, 532.

542. Odbrana tvrdi da su se između SRK i ABiH često vodile "intenzivne borbe" i da je to "moglo dovesti do situacije da civili i civilna područja postanu kolateralna šteta".¹⁶⁰⁴ Odbrana skreće pažnju i na to da su u sarajevskim naseljima sve vreme "bile prisutne znatne vojne snage".¹⁶⁰⁵ Odbrana takođe tvrdi da postoji više navoda o tome da su ABiH ili vlada BiH kršile ratno pravo. Konkretno, navodi se da su oni: (i) optuženi za granatiranje i snajpersko delovanje po sopstvenim civilima, a da su za to krivicu svaljivali na VRS;¹⁶⁰⁶ da su (ii) koristili civilne objekte ili područja kako bi s njih ispaljivali granate na područja koja su bila pod kontrolom Srba;¹⁶⁰⁷ da su (iii) koristili vozila prefarbana bojama koje je koristio UNPROFOR;¹⁶⁰⁸ i da su, (iv) sudeći po glasinama, "postavljali leševe na mesta zločina", čime se "pojačava utisak da je bosanska vlada vodila propagandni rat".¹⁶⁰⁹

543. Pretresno veće odbacuje argument da su intenzivne borbe između SRK i ABiH "mogl[e] dovesti do situacije" da civili postanu kolateralna šteta, pošto ga smatra spekulativnim.¹⁶¹⁰ Osim toga, Pretresno veće konstatuje da se na osnovu incidenata koji su navedeni u prilogu Optužnici, a koji su dosad razmotreni, vidi da su žrtve svesno uzimane za metu i kad nije bilo neprijateljstava, to jest, da nisu bile puka kolateralna šteta. Pretresno veće smatra i da su ostali argumenti odbrane spekulativni, pošto se pozivaju na "optužbe" ili "glasine".

544. Što se tiče argumenta odbrane o prisustvu vojnih snaga ABiH u sarajevskim naseljima, Pretresno veće podseća na dokaze koji pokazuju da je SRK često granatirao civilne delove grada iako u njima nije bilo ni vojnih dejstava ni vojnih snaga.¹⁶¹¹

545. Osim toga, čak i da se dokaže, optužba da je ABiH granatirao sopstvene civile odnosi se na nekoliko pojedinačnih događaja koji su se odigrali početkom 1995. godine. Isto tako, navodi odbrane da je ABiH koristio civilne objekte i područja ili objekte i područja UNPROFOR-a kako bi s njih granatirao područja pod kontrolom Srba odnose se na nekoliko pojedinačnih događaja, koji su se odigrali tokom januara 1993,¹⁶¹² novembra 1994.¹⁶¹³ i juna 1995. godine.¹⁶¹⁴ Prema tome,

¹⁶⁰⁴ Završni podnesak odbrane, par. 561.

¹⁶⁰⁵ Završni podnesak odbrane, par. 560.

¹⁶⁰⁶ Završni podnesak odbrane, par. 566.

¹⁶⁰⁷ Završni podnesak odbrane, par. 573.

¹⁶⁰⁸ *Ibid.*

¹⁶⁰⁹ *Ibid.*

¹⁶¹⁰ Završni podnesak odbrane, par. 461 (naglasak dodat). V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 544.

¹⁶¹¹ V. gore, par. 319–323, 326 i odeljak V.A.4.

¹⁶¹² DP D655, Protestno pismo UNPROFOR-a, 21. januar 1993. godine, str. 3; DP D656, Protestno pismo UNPROFOR-a, 20. januar 1993. godine.

¹⁶¹³ DP D64, Dopis UNPROFOR-a o razmeni vatre između snaga BiH i srpskih snaga, 17. novembar 1994. godine. U dopisu se navodi da je ABiH te večeri ispalio četiri minobacačka projektila s područja "koje okružuju" zgrada Predsedništva, rezidencija i bolnica Koševo. Dalje, svedok MP-072 objasnio je da je u izveštaju tačno definisana zona u kojoj je bio postavljen minobacač, tako što su navedeni prepoznatljiviji objekti koji su se nalazili na obodu tog područja (zgrada Predsedništva, rezidencija i bolnica Koševo), svedok MP-72, T. 4392. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 13.

Pretno veće konstatuje da se tim argumentima koji se odnose na učešće ABiH u sukobu ne mogu pobiti dokazi o rasprostranjenom snajperskom delovanju i granatiranju SRK-a tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.¹⁶¹⁵

546. Odbrana tvrdi i da se u izveštaju Ewe Tabeau o broju ubijenih i ranjenih u Sarajevu u periodu od 1992. do 1995. godine ne navode podaci o poreklu vatre, što govori u prilog tvrdnji da se "razumno moglo smatrati da u periodu na koji se odnosi Optužnica nije vođena kampanja granatiranja i snajperskog delovanja protiv civila".¹⁶¹⁶ Odbrana ukazuje i na to da se među žrtvama navedenim u izveštaju Ewe Tabeau nalaze pripadnici svih nacionalnosti.¹⁶¹⁷

547. Pretno veće napominje da se u izveštaju Ewe Tabeau navodi činjenica da se broj civilnih žrtava, među kojima je bilo pripadnika svih nacionalnosti, smanjio u periodu od 1993. do 1995. godine, kad je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ.¹⁶¹⁸ Kako navodi Ewa Tabeau, tokom cele opsade ubijena su 4.034 civila, od čega je samo 949 ubijeno u periodu u kom je Perišić bio načelnik Generalštaba.¹⁶¹⁹ Pretno veće smatra da ti podaci, u kontekstu svih dokaza u ovom predmetu, ne kose s pretpostavkom da su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica vršeni rasprostranjeni ili sistematski napadi na civile.¹⁶²⁰

548. Pretno veće takođe smatra da argument odbrane da UNPROFOR nije mogao da potvrdi broj žrtava zbog toga što je bosanska vlada pripadnicima međunarodne zajednice često ograničavala pristup bolnicama¹⁶²¹ ima mali ili nema nikakav značaj za utvrđivanje pitanja da li je protiv civilnog stanovništva vođena kampanja granatiranja i snajperskog delovanja.

549. Ukratko, Pretno veće se uverilo da se na osnovu dokaza izvedenih u vezi s opsadom Sarajeva može van razumne sumnje utvrditi da je SRK u periodu od septembra 1992. do novembra 1995. godine vodio kampanju protiv civilnog stanovništva Sarajeva koja se odlikovala rasprostranjenim i sistematskim granatiranjem i snajperskim delovanjem i u kojoj su poginule stotine, a ranjene hiljade civila.

¹⁶¹⁴ DP D94, Izveštaj UNPROFOR-a u vezi s mandatom u BiH, 28. jun 1995. godine; DP D24, Nedeljni izveštaj UNPROFOR-a o stanju, 2. jul 1995. godine, str. 3–4. Pretno veće napominje da se ovaj incident odigrao u kontekstu operacije kojom je ABiH pokušao da razbije opsadu Sarajeva, v. gore, par. 311.

¹⁶¹⁵ U istrazi koju je UNPROFOR pokrenuo početkom 1995. godine zaključeno je da su snage ABiH sa snajperskog položaja u zgradi bivše skupštine, koja je bila pod njihovom kontrolom, povremeno pucale na sopstvene civile. U stvari, istražitelji su postavili hipotezu da je to najverovatnije bilo delo odmetnutih elemenata ABiH, koji su hteli da izazovu pažnju medija, svedok MP-072, T. 4368–4369; DP D63, Članak iz novina, 1. avgust 1995. godine, str. 2.

¹⁶¹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 575–576.

¹⁶¹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 575.

¹⁶¹⁸ DP P2331, Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, 18. avgust 2003. godine, str. 9, tabele A3 i A4.

¹⁶¹⁹ Ewa Tabeau, T. 5795. Prema izveštaju Ewe Tabeau, tokom čitave opsade poginula su 4.043 civila, DP P2331, Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, 18. avgust 2003. godine, str. 9, Tabela A4.

¹⁶²⁰ DP P2331, Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, 18. avgust 2003. godine, str. 9, tabele A3 i A4.

¹⁶²¹ Završni podnesak odbrane, par. 577.

7. Identitet glavnih izvršilaca

550. Tužilaštvo navodi da su zločine koje je SRK počinio u periodu od septembra 1992. do novembra 1995. godine delom planirali, podsticali, naredili, počinili i pomogli i podržali pripadnici 30. KC, među kojima su bili Ratko Mladić, Stanislav Galić, Dragomir Milošević i Čedo Sladoje.¹⁶²²

551. Pretresnom veću su predočeni dokazi da je SRK bio disciplinovana formacija sa strogom komandnom strukturom i da su njegovi komandanti disciplinovano izvršavali naređenja koja bi dobili od komandanta VRS Ratka Mladića.¹⁶²³ Prema rečima Ruperta Smitha, Mladić je VRS čvrsto držao pod svojom kontrolom, od Glavnog štaba pa do jedinica na nižem nivou.¹⁶²⁴ Mladić je svojim korpusima izdavao detaljna naređenja, ostavljajući veoma malo mogućnosti za improvizacije na operativnom nivou.¹⁶²⁵ Kad bi naređenje bilo izdato na vrhu komandnog lanca, rekao je Smith, "ono bi odmah bilo izvršeno na dnu".¹⁶²⁶ S druge strane, ako bi se nešto dogodilo na terenu, "bilo je sasvim sigurno da će vrh Komande o tome biti izvešten".¹⁶²⁷ Svedok MP-72 rekao je u svedočenju da je Mladić bio glavni strateg opsade Sarajeva.¹⁶²⁸

552. Pored toga, Pretresno veće formalno je primilo na znanje činjenicu da je Stanislav Galić u periodu od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. godine bio komandant SRK i da je bio neposredno odgovoran Ratku Mladiću.¹⁶²⁹ Za sve to vreme on je bio na ratištu u Sarajevu, u neposrednoj blizini linije sukoba, i aktivno je nadgledao situaciju.¹⁶³⁰ Galić je bio zadužen za kontinuirano planiranje i održavanje opsade Sarajeva.¹⁶³¹

553. Galić je bio u potpunosti obavešten o granatiranju i snajperskom delovanju usmerenim protiv civila u Sarajevu i okolini.¹⁶³² Galić je izdavao naređenja da se civilno stanovništvo uzima za metu, a pripadnici SRK su u dužem periodu otvarali snajpersku vatru i granatirali civile.¹⁶³³ Snajpersko delovanje i granatiranje civila sprovedeni su u okviru kampanje koja je morala biti osmišljena na

¹⁶²² Optužnica, par. 43; Završni podnesak tužilaštva, par. 387.

¹⁶²³ Svedok MP-408, T. 6160–6161, 6184, 6224 (zatvorena sednica); DP P2316 (zapečaćeno), str. 32; DP P2317 (zapečaćeno), T. 5346; svedok MP-72, T. 4336 (zatvorena sednica); Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 15.

¹⁶²⁴ DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3298–3303; DP P2362, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17577–17579.

¹⁶²⁵ Rupert Smith, T. 6372–6373; DP P2362, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17577–17579; DP P2357, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 3298–3303. V. takođe DP P2358, Naređenje generala Mladića, 23. januar 1995. godine. V. takođe gore, par. 275–276.

¹⁶²⁶ DP P2362, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17578.

¹⁶²⁷ *Ibid.*

¹⁶²⁸ Svedok MP-72, T. 4319–4320; DP P10, Video-snimak agencije *Sky News*; svedok MP-72, T. 4319 (zatvorena sednica). V. takođe gore, par. 319; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 23.

¹⁶²⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 1–2.

¹⁶³⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 9, 11. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 10, 12.

¹⁶³¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 5.

¹⁶³² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 19. V. takođe Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 16–17; DP P2316 (zapečaćeno), str. 32; DP P2317 (zapečaćeno), T. 5346.

višem nivou vlasti ili, u najmanju ruku, uz odobrenje viših nivoa.¹⁶³⁴ Galić je delovao na ostvarivanju strategije napada na civilno stanovništvo Sarajeva.¹⁶³⁵

554. Pretresno veće je takođe formalno primilo na znanje činjenicu da je Dragomir Milošević u periodu od 10. avgusta 1994. do 21. novembra 1995. godine bio komandant SRK i da je bio neposredno potčinjen Ratku Mladiću.¹⁶³⁶ On je redovno obilazio linije sukoba i u okviru RSK održavao strog komandni lanac.¹⁶³⁷ Sve vreme koje je proveo na položaju komandanta SRK, Milošević je i dalje sprovodio obrazac snajperskog delovanja i granatiranja koji je uveo Galić.¹⁶³⁸ Dragomir Milošević je komandovao i rukovodio svojim trupama koje su sprovodile kampanju snajperskog delovanja i granatiranja, i znao je da se čine zločini.¹⁶³⁹ Konačno, od 6. avgusta 1995. do 10. septembra 1995. godine načelnik štaba SRK Čedo Sladoje bio je nadležan za SRK i "izdavao je naređenja zastupajući Dragomira Miloševića".¹⁶⁴⁰

555. Pretresno veće se uverilo da je SRK tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica bio pod efektivnom kontrolom svojih komandanata, a to su bili Stanislav Galić, od 10. septembra 1992. do 10. avgusta 1994. godine, Dragomir Milošević, od 10. avgusta 1994. do 21. novembra 1995. godine i Čedo Sladoje, od 6. avgusta 1995. do 10. septembra 1995. godine. Pretresno veće se uverilo i da je Mladić tokom vremena koje je proveo na dužnosti komandanta VRS imao efektivnu kontrolu nad svojim potčinjenima u VRS, pa i nad SRK.

8. Pravni zaključci

556. Optuženi se u Optužnici tereti za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 2 i 4) i za ubistvo i nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačke 1 i 3).

(a) Zločini iz člana 3 Statuta

557. Nije sporno da se u periodu na koji se odnosi Optužnica u Sarajevu vodio oružani sukob između ABiH i VRS i da su zločini za koje se Perišić tereti tesno povezani s tim sukobom, kao i da su počinjeni protiv civilnog stanovništva Sarajeva tokom tog perioda.¹⁶⁴¹

¹⁶³³ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 21–22.

¹⁶³⁴ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 23.

¹⁶³⁵ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II, 27.

¹⁶³⁶ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 1, 3–4.

¹⁶³⁷ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 90, 104–105.

¹⁶³⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 112–113.

¹⁶³⁹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 98–100, 110–111.

¹⁶⁴⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 96–97.

¹⁶⁴¹ V. Završni podnesak tužilstva, par. 386; Završni podnesak odbrane, par. 556–563. V. gore, par. 306, 311, 534, 536.

558. Pretresno veće zaključuje da su napadi u vidu snajperskog delovanja i granatiranja bili usmereni protiv civilnog stanovništva i pojedinačnih civila koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Ta dela dovela su do smrti ili teških ozleda među civilnim stanovništvom. Pretresno veće takođe zaključuje da su ta dela izvršile snage SRK i da su ona bila hotimično usmerena protiv civila, to jest, da su protiv civila bila usmerena bilo namerno, bilo iz nehata.

559. Prema tome, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su zločini ubistva i napada na civile, navedeni u tačkama 2 i 4 Optužnice, dokazani za sve incidente navedene u prilogima A i B Optužnici, osim za incidente A4, B7 i B12.

(b) Krivična dela iz člana 5 Statuta

560. Pretresno veće zaključuje da su zločini počinjeni u Sarajevu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bili sastavni deo napada usmerenog protiv civilnog stanovništva i da je taj napad bio rasprostranjen i sistematski. Pretresno veće se uverilo i da su zločini koje je počinio SRK bili sastavni deo tog napada, da su izvršiocima znali za taj napad i za to da su zločini njegov sastavni deo.

561. Pretresno veće uverilo se i da su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u Sarajevu počinjena ubistva i nehumana dela iz tačaka 1 i 3, u smislu člana 5 Statuta.

562. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da su ključni oficiri VRS, uključujući Mladića, Galića i Dragomira Miloševića, učestvovali u činjenju zločina u Sarajevu tako što su osmislili i sproveli kampanju snajperskog delovanja i granatiranja usmerenu protiv civila, što je bilo sastavni deo opsade Sarajeva. Pretresno veće je konstatovalo da zločini koje su počinili pripadnici VRS, pod efektivnom kontrolom ovih oficira VRS, predstavljaju dela ubistva i napada na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 2 i 4) i dela ubistva i nehumanih dela kao zločine protiv čovečnosti (tačke 1 i 3). Prema tome, Pretresno veće se uverilo da su ti ključni oficiri i njihovi podređeni počinili zločine navedene u Optužnici.

563. O pitanju odgovornosti koju optuženi snosi za ove zločine biće govora u posebnom odeljku.

B. ZAGREB**1. Događaji koji su prethodili granatiranju**

564. Pretresno veće formalno je primilo na znanje sledeće činjenice. U ranim jutarnjim časovima 1. maja 1995. godine oružane snage Hrvatske započele su vojnu ofanzivu poznatu pod nazivom Operacija "Bljesak".¹⁶⁴² U operaciji su učestvovalе dve hrvatske gardijske brigade, jedna brigada iz redovnog sastava HV, kao i specijalne policijske snage.¹⁶⁴³ Za vreme operacije vođeni su pregovori u cilju postizanja mirnog rešenja, a sporazum je postignut 3. maja 1995.¹⁶⁴⁴ Operacija "Bljesak" završena je oko 4. maja 1995. godine, kad je RSK izgubila kontrolu nad Zapadnom Slavonijom¹⁶⁴⁵ i kad je veliki deo tamošnjeg srpskog stanovništva napustio to područje.¹⁶⁴⁶

565. Dana 1. maja 1995. godine održan je sastanak između, pored ostalih, predsednika RSK Milana Martića, komandanta Glavnog štaba SVK Milana Čeleketića, predsednika vlade i drugih ministara u vladi RSK. Na sastanku se diskutovalo o predlogu VSO RSK za rešavanje situacije do koje je u jutarnjim časovima tog dana došlo u Zapadnoj Slavoniji usled Operacije "Bljesak". Vodila se diskusija i o mirnom rešenju, koje bi podrazumevalo pregovore i predaju delova Zapadne Slavonije, i o rešenju putem sile, a Milan Martić, Milan Čeleketić i većina starešina Glavnog štaba SVK bili naklonjeni ovom potonjem.¹⁶⁴⁷

566. U 13:00 časova 1. maja 1995. godine Milan Čeleketić, u prisustvu, pored ostalih, Milana Martića, naredio je da se dejstvuje artiljerijom po Sisku, koji se nalazi jugoistočno od Zagreba.¹⁶⁴⁸ Istog dana Milan Čeleketić je jedinici M-87 "Orkan" iz sastava SVK naredio da bude u gotovosti za upotrebu po njegovom naređenju i izdao joj uputstvo da ode sa područja Knina i da do 14:00 časova tog dana zauzme položaje u Vojniću, 50 kilometara južno od Zagreba.¹⁶⁴⁹ U 17:00 časova tog dana na Sisak je otvorena artiljerijska vatra.¹⁶⁵⁰ Razlog za napad bila je želja da se izvrši odmazda za napad hrvatskih snaga u Zapadnoj Slavoniji.¹⁶⁵¹

¹⁶⁴² Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 14.

¹⁶⁴³ *Ibid.*

¹⁶⁴⁴ *Ibid.*

¹⁶⁴⁵ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 14. V. DP D444, Karta koju je označio Mile Novaković, pod 2; Mile Novaković, T. 13512–13513.

¹⁶⁴⁶ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 14.

¹⁶⁴⁷ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 1. V. takođe Rade Rašeta, T. 5993–5994.

¹⁶⁴⁸ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 2; Rade Rašeta, T. 5943–5946. V. takođe DP P2336, Dopis Glavnog štaba SVK u vezi sa stanjem na terenu, 26. maj 1995. godine, str. 1; DP P2334, Izveštaj Glavnog štaba SVK o toku rata, upućen Generalštabu VJ, 2. maj 1995. godine.

¹⁶⁴⁹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 5.

¹⁶⁵⁰ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 3. V. svedok MP-80, T. 8442–8444, 8756–8758, 8766 (zatvorena sednica); DP P2336, Dopis Glavnog štaba SVK u vezi sa stanjem na terenu, 26. maj 1995. godine, str. 1; DP P2334, Izveštaj Glavnog štaba SVK o toku rata, upućen Generalštabu VJ, 2. maj 1995. godine.

¹⁶⁵¹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 4.

2. Granatiranje od 2. maja 1995. godine

567. Pretresno veće formalno je primilo na znanje sledeće činjenice. Dana 2. maja 1995. godine rakete su pogodile centar Zagreba, uključujući: Strossmayerov trg, ulicu Matice Hrvatske, Petrinjsku ulicu, Boškovićevu ulicu i Mrazovićevu ulicu, kao i Draškovićevu ulicu, raskrslu Vlaške i Draškovićeve ulice i zgradu škole u Križanićevoj ulici, zatim selo Pleso kod Aerodroma Zagreb/Pleso, kao i sam aerodrom.¹⁶⁵²

568. Prilikom granatiranja poginulo je petoro ljudi. Damir Dračić zadobio je povrede dok je bio u kolima.¹⁶⁵³ Telo Damira Dračića je pronađeno kako leži na trotoaru u Vlaškoj ulici.¹⁶⁵⁴ Ana Mutevelić je poginula kada je pogođen tramvaj na raskrsnici Draškovićeve i Vlaške ulice.¹⁶⁵⁵ Telo Stjepana Krhena je pronađeno u dvorištu zgrade br. 41 u Vlaškoj ulici.¹⁶⁵⁶ Stjepan Krhen je zadobio više povreda na telu, na prsima i nogama i odmah je podlegao tim ranama.¹⁶⁵⁷ Ivanka Kovač je umrla na traumatološkoj klinici u Draškovićevoj ulici od povreda koje je zadobila na nekih 700 metara udaljenosti od bolnice.¹⁶⁵⁸ Ustanovljeno je da su uzrok smrti Ivanke Kovač bile eksplozivne rane koje je zadobila u predelu glave, trupa i udova.¹⁶⁵⁹ Ivan Brodar je povređen u Draškovićevoj ulici, a tim povredama je podlegao 3. maja 1995. godine.¹⁶⁶⁰ U trenutku granatiranja Ivan Brodar imao je 77 godina, a zadobio je višestruke traume glave, prsa i donjih udova.¹⁶⁶¹ U izveštaju Ministarstva zdravlja Hrvatske navodi se da su četiri žrtve ovog granatiranja bile civili, a da je jedna bila vojno lice.¹⁶⁶² Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da četiri civilne žrtve ovog napada nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima.

569. U granatiranju od 2. maja 1995. godine ranjeno je najmanje 146 osoba.¹⁶⁶³ Prema izveštaju koji je sačinilo Ministarstvo zdravlja Hrvatske, ogromnu većinu žrtava ovog granatiranja činili su

¹⁶⁵² Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 8. V. takođe DP P286, Fotodokumentacija, Raketiranje grada Zagreba, Petrinjska ulica dana 2. svibnja 1995. godine; DP P287, Fotodokumentacija, Raketiranje grada Zagreba, Strossmayerov trg, dana 2. svibnja 1995. godine; DP P288, Fotodokumentacija, Raketiranje grada Zagreba, Ul. Matice Hrvatske, dana 2. svibnja 1995. godine; DP P289, Fotodokumentacija, Raketiranje grada Zagreba, Križanićeva ulica, dana 2. svibnja 1995. godine; DP P291, Fotodokumentacija, Raketiranje područja Velike Gorice, Zračna luka Pleso; DP P292, Fotodokumentacija, Granatiranje područja Velike Gorice, naselje Pleso, dana 2. svibnja 1995. godine; DP P293, Fotodokumentacija, Raketiranje grada Zagreba, ulica Draškovićeva i Vlaška, 2. svibnja 1995. godine; DP P302, Karta centra Zagreba; DP P303, Situacijska dokumentacija i topografska karta s označenim mjestima raketnih udara na području grada Zagreba, 2. i 3. svibnja 1995. godine; DP P304, Situacijska dokumentacija, Karta Zagreba s označenim mestima raketnih udara na području grada Zagreba, 2. i 3. maj 1995. godine; DP P306, Izveštaj o očevidu, Policijska uprava zagrebačka, 2. svibnja 1995. godine.

¹⁶⁵³ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 11.

¹⁶⁵⁴ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 10.

¹⁶⁵⁵ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 12.

¹⁶⁵⁶ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 13.

¹⁶⁵⁷ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 14.

¹⁶⁵⁸ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 15.

¹⁶⁵⁹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 16; Obdukcijski izveštaj za Ivanu Kovač, str. 1.

¹⁶⁶⁰ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 17.

¹⁶⁶¹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 18; DP P300, Obdukcijski izveštaj za Ivana Brodara, str. 5–6; DP P301, Izveštaj veštaka Josipa Škavića, kog je imenovao Županijski sud u Zagrebu.

¹⁶⁶² DP C3, Izveštaj o civilnim žrtvama tokom napada na Zagreb, 2–3. maj 1995. godine, str. 3.

¹⁶⁶³ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 38. V. Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 9, 37.

civili.¹⁶⁶⁴ Godine 2007, kad je o ovom pitanju presuđivalo Pretresno veće u predmetu *Martić*, mnogi od ljudi koji su toga dana povređeni i dalje su osećali posledice ranjavanja.¹⁶⁶⁵ Pretresno veće takođe zaključuje van razumne sumnje da civilne žrtve ovog napada nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

3. Granatiranje od 3. maja 1995. godine

570. Pretresno veće je formalno primilo na znanje sledeće činjenice. U podne 3. maja 1995. godine, Zagreb je ponovo gađan raketama "Orkan", koje su pale na sledeća mesta: Mažuranićev trg, Trg maršala Tita, gde se nalazi Hrvatsko narodno kazalište, kao i na Dečju bolnicu u Klaićevoj ulici.¹⁶⁶⁶

571. U granatiranju Zagreba 3. maja 1995. godine poginule su dve osobe. Luka Skračić zadobio je eksplozivnu povredu glave kad mu se u mozak zabilo strano telo; 3. maja 1995. bio je u komi.¹⁶⁶⁷ Luka Skračić je na kraju preminuo od upale pluća, koja je bila posledica zadobijenih eksplozivnih povreda od 3. maja 1995. godine.¹⁶⁶⁸ Ivan Markulin, pirotehničar i policijski službenik, poginuo je kada je kasetna bombica koju je pokušavao da deaktivira eksplodirala pred Dečjom bolnicom u Klaićevoj ulici.¹⁶⁶⁹ Pretresno veće zaključuje i da Ivan Markulin, iako je bio policajac, u trenutku smrti nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

572. U granatiranju Zagreba od 3. maja 1995. godine povređene su najmanje 54 osobe.¹⁶⁷⁰ Prema izveštaju koji je sačinilo Ministarstvo zdravlja Hrvatske, ogromnu većinu žrtava ovog granatiranja činili su civili.¹⁶⁷¹ Osim toga, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da civilne žrtve ovog napada nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

4. Ko je izdao naređenje za granatiranje Zagreba?

573. Ima dokaza da je, sudeći prema vojnoj strukturi koja je postojala u to vreme, naređenje da se Zagreb granatira 2. i 3. maja 1995. godine bilo ili u nadležnosti komandanta Glavnog štaba SVK ili u nadležnosti Komande Korpusa.¹⁶⁷² Pretresnom veću su predočeni dokazi da komandu nad

¹⁶⁶⁴ DP C3, Izveštaj o civilnim žrtvama tokom napada na Zagreb, 2–3. maj 1995. godine, str. 3.

¹⁶⁶⁵ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 19.

¹⁶⁶⁶ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 39. V. DP P290, Fotodokumentacija, Raketni napad od 3. svibnja 1995. godine, područje Žitnjak–Martinci, Zagreb; DP P302, Karta centra Zagreba; DP P297, Fotodokumentacija, Raketiranje Dječje bolnice Zagreb, 3. svibnja 1995. godine; DP P303, Situacijska dokumentacija i topografska karta s označenim mjestima raketnih udara na području grada Zagreba 2. i 3. svibnja 1995. godine; DP P307, Izvješće Policijske uprave zagrebačke, 17. svibnja 1995. godine.

¹⁶⁶⁷ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 43.

¹⁶⁶⁸ V. Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 41–42.

¹⁶⁶⁹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 44.

¹⁶⁷⁰ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 58. V. Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 57.

¹⁶⁷¹ DP C3, Izveštaj o civilnim žrtvama tokom napada na Zagreb, 2–3. maj 1995. godine, str. 3.

¹⁶⁷² Jožef Poje, T. 3087, 3106; DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 61–63. V. takođe svedok MP-80, T. 8704–8705, 8755–8756 (zatvorena sednica); Rade Rašeta, T. 6007; DP P2336, Dopis Glavnog štaba SVK u vezi sa stanjem na terenu, 26.

artiljerijom po pravilu ima komandant združenih taktičkih i operativnih jedinica, bilo neposredno, bilo preko načelnika artiljerije.¹⁶⁷³ U jednom dokumentu SVK u kom se analizira borbena gotovost artiljerije tokom aprila 1995. godine izričito se kaže da "upotrebu raketnog sistema 'Orkan' isključivo odobrava komandant Glavnog štaba SVK".¹⁶⁷⁴ Rade Rašeta, načelnik za bezbednost Glavnog štaba SVK, potvrdio je da je raketno odeljenje "Orkan" bilo pod komandom Milana Čeleketića, kao komandanta Glavnog štaba SVK.¹⁶⁷⁵ Činjenice o kojima je presuđeno u predmetu *Martić* takođe potkepljuju ovaj iskaz.¹⁶⁷⁶

574. Pretresno veće je formalno primilo na znanje i činjenice koje pokazuju da je Martić u nekoliko navrata priznao da je lično naredio granatiranje Zagreba.¹⁶⁷⁷

575. Milan Martić je na televiziji priznao da je naredio granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine.¹⁶⁷⁸ Dana 3. maja 1995. godine Milan Martić je rekao:

Za ovo što je Tuđman napravio prema vama ovdje, protumjeru, mi smo bombardovali sve njihove gradove: i Sisak više puta, i Karlovac, i Zagreb i juče i danas, to je napravljeno radi vas [...] Danas je bio uslijedio ultimatum: ukoliko budu i dalje napadali naše snage u okruženju, poslije toga tučemo i dalje Zagreb, tučemo, razaramo njihove gradove.¹⁶⁷⁹

Milan Martić je pretio da će nastaviti da granatira Zagreb ako njihovi uslovi ne budu ispunjeni i govorio o "snažnim raketnim napadima na Zagreb u kojima će stradati 100.000 ljudi".¹⁶⁸⁰

576. U razgovoru koji su 3. maja 1995. godine vodili Slobodan Milošević i Borislav Mikelić, predsjednik vlade RSK, Slobodan Milošević je rekao da se Milan Martić "hvali [...] kako je gađao Zagreb."¹⁶⁸¹ U jednom intervjuu za radio od 5. maja 1995. godine, Milan Martić je izjavio: "... tu naredbu sam izdao lično ja da bi odgovorio Franji Tuđmanu i njegovom pokloništvu na naredbu koju je dao da se izvrši agresija na Zapadnu Slavoniju [...]"¹⁶⁸²

maj 1995. godine, str. 1; DP P2334, Izveštaj Glavnog štaba SVK o toku rata, upućen Generalštabu VJ, 2. maj 1995. godine, str. 5–6; Mile Novaković, T. 13279–13280, 13408–13409.

¹⁶⁷³ Jožef Poje, T. 3076–3077. V. takođe DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 55.

¹⁶⁷⁴ DP P495, Razni dokumenti u vezi sa SVK, str. 11. V. takođe Jožef Poje, T. 3085. Prema direktivi koju je Glavni štab SVK izdao februara 1995. godine, raketni sistem "Orkan" označen je kao deo artiljerijske grupe Glavnog štaba, DP P494, Direktiva vrhovnog komandanta SVK za upotrebu Srpske vojske Krajine, februar 1995. godine, str. 13. Konačno, prema naredjenju od 1. maja 1995. godine raketni sistem "Orkan" premešten je na područje Vojniča i stavljen pod direktnu komandu komandanta Glavnog štaba SVK ili pukovnika Đilasa, DP P496, Naredenje Milana Čeleketića o podizanju borbene gotovosti, 1. maj 1995. godine; Jožef Poje, T. 3086–3087.

¹⁶⁷⁵ Rade Rašeta, T. 5941–5942.

¹⁶⁷⁶ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 7; Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 15.

¹⁶⁷⁷ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 20.

¹⁶⁷⁸ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 65.

¹⁶⁷⁹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 60; DP P235, Video-snimak govora koji je Milan Martić održao u Zapadnoj Slavoniji.

¹⁶⁸⁰ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 16.

¹⁶⁸¹ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 61.

¹⁶⁸² Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 62. V. takođe DP P2823, Intervju *International Herald Tribunea* s Martićem, 16. maj 1995. godine.

577. Na sastanku 5. maja 1995. godine u Kninu sa specijalnim izaslanikom UN Yasushijem Akashijem, Milan Martić je, na osudu raketnih napada na Zagreb koju je izrekao Yasushi Akashi, odgovorio: "Da nisam naredio raketne napade [...] oni bi nastavili da bombarduju naše gradove".¹⁶⁸³

578. U jednom članku *Agence France Press*, objavljenom 6. maja 1995. godine, navodi se da je Milan Martić rekao: "Ja sam lično dao naređenje da se Zagreb bombarduje, kao odgovor (hrvatskom predsedniku) Franji Tuđmanu i hrvatskom rukovodstvu, koji stoje iza napada na Zapadnu Slavoniju i zločina nad civilima".¹⁶⁸⁴

579. U jednom intervjuu koji je objavljen 16. maja 1995. godine navodi se da je Milan Martić rekao da smatra da je to što je naredio raketne napade opravdano jer je gađao vojne objekte.¹⁶⁸⁵

580. Dalje, prema jednom svedočenju, odluku da se Zagreb granatira Milan Martić je doneo reagujući na hrvatske napade na Zapadnu Slavoniju.¹⁶⁸⁶

581. Komisija RSK koja je bila zadužena da utvrdi odgovornost za pad Zapadne Slavonije konstatovala je sledeće:

Razvoj događaja u Zapadnoj Slavoniji tražio je od GŠ SVK da interveniše u pravcu pružanja pomoći 18. korpusu [...] međutim, nikakva mišljenja nisu tražena od starešina GŠ SVK, već je odluku donosio sam Komandant sa Predsednikom, a stavovi i naređenja su prenošena preko telefona (ne raspolaže se pisanim naređenjima).¹⁶⁸⁷

582. Rade Rašeta potvrdio je da članovi Glavnog štaba nisu konsultovani prilikom donošenja odluke o raketiranju Zagreba.¹⁶⁸⁸ Državna komisija RSK za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije konstatovala je da je među odgovornima za pad Zapadne Slavonije bio i predsednik RSK Milan Martić zbog prekoračenja ustavnih ovlašćenja time što je blokirao i sprečio rad VSO.¹⁶⁸⁹

583. Pretresno veće podseća da je Ustav RSK predviđao da u mirnodopsko vreme i za vreme ratnog stanja SVK vodi predsednik, u skladu s Ustavom i odlukama VSO.¹⁶⁹⁰ Shodno tome, svaku eventualnu odluku o granatiranju Zagreba trebalo je da donese kolektivni organ: VSO.¹⁶⁹¹ Međutim,

¹⁶⁸³ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 64.

¹⁶⁸⁴ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 63. V. takođe DP P2823, Intervju *International Herald Tribunea* s Martićem, 16. maj 1995. godine.

¹⁶⁸⁵ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 16.

¹⁶⁸⁶ Svedok MP-80, T. 8442–8443 (zatvorena sednica).

¹⁶⁸⁷ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 17.

¹⁶⁸⁸ *Ibid.*

¹⁶⁸⁹ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 17.

¹⁶⁹⁰ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 18.

¹⁶⁹¹ *Ibid.* V. takođe gore, par. 295.

Pretno veće je formalno primilo na znanje činjenice o kojima je presuđeno iz kojih se vidi da su Milan Martić i Milan Čeleketić zaobišli VSO.¹⁶⁹² Prema rečima Radeta Rašeta, odluke da se Zagreb granatira 2. i 3. maja 1995. godine nije doneo VSO, nego su je doneli komandant Glavnog štaba SVK i predsednik RSK.¹⁶⁹³ To, između ostalog, potvrđuje i Državna komisija RSK za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije.¹⁶⁹⁴ Dodatni dokazi ukazuju na to da je Milan Čeleketić to naređenje dobio od Milana Martića i da ga je sproveo kao naređenje vrhovnog komandanta SVK.¹⁶⁹⁵

584. Uz to, Pretno veće napominje i da se u jednom članku objavljenom 24. marta 1995. godine u srpskom časopisu *Argument* navodi da je Milan Čeleketić rekao sledeće:

Mi sigurno nećemo propustiti priliku – ako dođe do ustaške agresije – da ih udarimo po najbolnijim mestima. Zna se koja su to mesta i zna se šta najviše boli. Bole trgovci gradova, a zna se ko se tu nalazi. Civili. Ja sam to već jednom izjavio, pa sam malo bio i kritikovan. E sad, neki pitaju – koji trgovci i kojih gradova – ja odgovaram da je to vojna tajna. To ćemo mi odrediti i mislim da ćemo biti precizni.

Teško je ovakve reči izgovarati jer na trgovcima su, kao što rekoh, civili, nedužan svet. Ali, ako smo u ratu, a jesmo, i to gadnom, njihovom krivicom, pre svega, onda tu milosti neće biti.¹⁶⁹⁶

Istovremeno, Pretno veće podseća da je jedan svedok u svedočenju rekao da je novinar izvrmuo Čeleketićeve reči i da je kasnije objavljena ispravka.¹⁶⁹⁷

585. Pretno veće van razumne sumnje zaključuje da je naređenje za granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine izdao Milan Martić. Prilikom donošenja tog zaključka Pretno veće se oslonilo na to što je Milan Martić u više navrata sam priznao da je lično izdao naređenje da se Zagreb gađa raketama tipa "Orkan". U prilog ovom zaključku idu posredni dokazi vezani za položaj Milana Martića kao predsednika RSK i vrhovnog komandanta SVK, kao i za njegovo aktivno učešće u reakciji SVK na napad koji je HV izveo 1. maja 1995. godine, uključujući i to što je bio prisutan kad je izdato naređenje da se bombarduje Sisak. Osim toga, Pretno veće zaključuje i da je to naređenje izvršio komandant Glavnog štaba SVK Milan Čeleketić. Čeleketićevo naređenje izvršila je posada raketnog sistema "Orkan".

¹⁶⁹² Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 18.

¹⁶⁹³ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 18; Rade Rašeta, T. 6006–6007.

¹⁶⁹⁴ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 18.

¹⁶⁹⁵ Svedok MP-80, T. 8453–8454, 8486, 8706, 8754–8755, 8767, 8798 (zatvorena sednica). V. takođe DP D183, Ostavka Milana Čeleketića, 15. maja 1995. godine.

¹⁶⁹⁶ DP P2497, Intervju s Milanom Čeleketićem u časopisu *Argument*, 24. mart 1995. godine, str. 6.

¹⁶⁹⁷ Svedok MP-80, T. 8778–8781 (zatvorena sednica).

5. Korišćeno naoružanje

586. M-87 "Orkan" je samohodni dalekometni višecvni lanser raketa.¹⁶⁹⁸ Dokazi pokazuju da je SVK raspolagao samo jednim sistemom "Orkan", koji je po povlačenju JNA iz Hrvatske, 1992. godine, ostao na teritoriji RSK.¹⁶⁹⁹

587. Raketa 262mm M87 "Orkan" je projektil koji po aktiviranju raketnog motora nakon 4,3 sekunde leti kao klasični projektil na koji se u letu ne može uticati.¹⁷⁰⁰ Maksimalni domet rakete "Orkan" iznosi 50 kilometara.¹⁷⁰¹

588. Raketa R-262 za raketni sistem M-87 "Orkan" može da nosi dva tipa kasetne bojeve glave: s protivoklopnim minama i s kumulativno-parčadnim bombicama. U kasetnu bojevu glavu s bombicama smešteno je 288 kumulativno-parčadnih bombica sa po 420 kuglica prečnika 3mm, koje na visini od 800 do 1.000 metara izbacuje pirotehničko punjenje. Pre izbacivanja bombica, aluminijska oplata bojeve glave seče se uz pomoć četiri detonaciona sečiva. Površina razbacivanja bombica je oko 2 hektara, a radijus ubojnog dejstva svake kuglice iznosi oko 10 metara.¹⁷⁰²

589. Prema rečima veštaka Jožefa Pojea, raketni sistem "Orkan" ima visoku sliku rasturanja: raketa tipa "Orkan" ispaljena s udaljenosti od 40 do 45km imala bi rasturanje od oko 1,3km² (za udaljenost od 40km slika rasturanja iznosila bi +/- 692m po pravcu i +/- 636m po daljini).¹⁷⁰³ Jožef Poje smatra da je svrha granatiranja najverovatnije bila da se "teroriše i gađa stanovništvo, njegova imovina i infrastruktura".¹⁷⁰⁴ On je objasnio da, "bez obzira [na to što] su u gradu Zagrebu postojali vojni ciljevi, [...] radi samog grada koji je gusto naseljen bilo je besmisleno raketiranje tih vojnih ciljeva [korišćenjem raketa tipa 'Orkan'] jer [se] znalo da će biti [...] velik[ih] žrtava među civilima."¹⁷⁰⁵ Poje je dodao i da je Milan Martić, čak i da jeste izdao naređenje da se Zagreb granatira raketama tipa "Orkan", od komandanta Glavnog štaba SVK ili načelnika artiljerije morao dobiti informacije o tome da li je upotreba takvog oružja adekvatna u datim prilikama i o mogućim posledicama.¹⁷⁰⁶

¹⁶⁹⁸ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 6.

¹⁶⁹⁹ Svedok MP-80, T. 8704 (zatvorena sednica); Milan Novaković, T. 13408, 13437, 13440–13441.

¹⁷⁰⁰ Putanja se tokom leta ne može ispraviti, niti se raketa na neki drugi način može navoditi na cilj, DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 17.

¹⁷⁰¹ DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 47.

¹⁷⁰² DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 23, 36, 44. V. takođe Milan Novaković, T. 13406.

¹⁷⁰³ Jožef Poje, T. 3107; DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 65–66.

¹⁷⁰⁴ Jožef Poje, T. 3084. V. takođe DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 67.

¹⁷⁰⁵ Jožef Poje, T. 3088. V. takođe Jožef Poje, T. 3084, 3096, 3107; DP P497, Izveštaj veštaka Jožefa Pojea, str. 38, 47, 61, 67–68; Milan Novaković, T. 13406–13408.

¹⁷⁰⁶ Jožef Poje, T. 3094–3095.

590. Pretresno veće zaključuje da raketni sistem "Orkan", s obzirom na svoje karakteristike, a naročito na visoku sliku rasturanja, predstavlja neselektivno oružje. To znači da njegovo korišćenje na područjima koja su gusto naseljena civilima nužno mora da dovede do teških civilnih žrtava.

6. Pravni zaključci

591. Optuženi se u Optužnici tereti za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 6 i 8), kao i za ubistvo i nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačke 5 i 7).

(a) Zločini iz člana 3 Statuta

592. Nije sporno da se u periodu na koji se odnosi Optužnica u Hrvatskoj i u RSK vodio oružani sukob između hrvatskih snaga i SVK i da su zločini za koje se Perišić tereti tesno povezani s tim sukobom, kao i da su, u tom periodu, počinjeni protiv civilnog stanovništva Zagreba.¹⁷⁰⁷

593. Pretresno veće zaključuje da su napadi vršeni raketnim sistemom "Orkan" bili usmereni protiv civilnog stanovništva i pojedinačnih civila koji nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Ta dela dovela su do smrti ili teških ozleda među civilnim stanovništvom. Pretresno veće takođe zaključuje da su ta dela izvršile snage SVK i da su ona bila hotimično usmerena protiv civila, to jest, da su protiv civila bila usmerena bilo namerno, bilo iz nehata.

594. Prema tome, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su zločini ubistva i napada na civile, navedeni u tačkama 6 i 8 Optužnice, dokazani za sve incidente navedene u prilogu C Optužnici.

(b) Zločini iz člana 5 Statuta

595. Pretresno veće zaključuje da su zločini počinjeni u Zagrebu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bili sastavni deo napada usmerenog protiv civilnog stanovništva i da je taj napad, s obzirom na njegove razmere i stepen organizovanosti, bio rasprostranjen i sistematski. Pretresno veće se uverilo i da je SVK znao da se takav napad sprovodi i da se u okviru njega čine zločini.

596. Pretresno veće se takođe uverilo da su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica u Zagrebu počinjena ubistva i nehumana dela u smislu člana 5 Statuta.

597. O pitanju odgovornosti koju Perišić snosi za ove zločine biće govora u posebnom odeljku.

¹⁷⁰⁷ V. gore, odeljak III. V. takođe Završni podnesak tužilstva, par. 439–440; Završni podnesak odbrane, par. 579–580.

C. SREBRENICA**1. Srebrenica od 1992. do 6. jula 1995. godine****(a) Srebrenica početkom rata**

598. Dana 12. maja 1992. godine Radovan Karadžić održao je govor na 16. sednici Skupštine srpskog naroda u BiH i u njemu izneo šest strateških ciljeva srpskog naroda u BiH.¹⁷⁰⁸ Kao što je već razmotreno u ovoj Presudi, prvi strateški cilj bilo je "razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice".¹⁷⁰⁹ Treći strateški cilj odnosio se na područja Srebrenice i Žepe, odnosno na uspostavljanje koridora u dolini Drine i eliminisanje granice između dve srpske države uspostavljene na Drini.¹⁷¹⁰

599. U periodu od maja do juna 1992. godine VRS je izveo niz napada protiv snaga ABiH na području oko istočnih enklava: Srebrenice, Goražda i Žepe. Tokom 1992. godine na tom području i dalje su se vodile teške borbe, zbog kojih se veliki broj izbeglica slio u pomenute enklave. Ofanziva VRS rezultirala je opkoljavanjem, a potom i izolacijom Srebrenice, pošto su bosanski Srbi sprečavali dopremanje hrane i drugih potrepština na to područje.¹⁷¹¹

600. Dana 19. novembra 1992. godine general Ratko Mladić izdao je Operativnu direktivu br. 4, kojom je u relevantnom delu Drinskom korpusu naredio sledeće:

braniti [...] Zvornik i koridor, a ostalim snagama na širem prostoru Podrinja iznuravati neprijatelja, nanositi što veće gubitke i prisiliti ga da sa muslimanskim stanovništvom napusti prostore Birača, Žepe i Goražda. Prethodno ponuditi razoružavanje borbeno sposobnih i naoružanih muškaraca, a ako ne pristaju – uništiti.¹⁷¹²

(b) Intervencija UN i formiranje "zaštićene zone"

601. General Philippe Morillon, komandant UNPROFOR-a za BiH od 1992. do 1993. godine, obišao je Srebrenicu marta 1993. godine.¹⁷¹³ Njegova poseta podudarila se s intenziviranjem

¹⁷⁰⁸ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13–14.

¹⁷⁰⁹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13. V. takođe Patrick Treanor, T. 1102; Robert Donia, T. 1691; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; DP P338, Karta koju je označio Robert Donia. V. takođe gore, par. 184.

¹⁷¹⁰ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13; DP P334, Izvod iz Službenog glasnika Republike Srpske u kojem su objavljeni "Strateški ciljevi", 26. novembar 1993. godine, gde se kao treći strateški cilj navodi "[u]spostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država". V. takođe Patrick Treanor, T. 1101–1102; Robert Donia, T. 1691; DP P187, Karta na kojoj je prikazano šest strateških ciljeva; DP P338, Karta koju je označio Robert Donia.

¹⁷¹¹ Pyers Tucker, T. 9119–9122, 9129.

¹⁷¹² DP P866, Glavni štab VRS, Operativna direktiva br. 4, 19. novembar 1992. godine, str. 5. Te instrukcije odnose se na zadatak iz ranije Operativne direktive br. 3, od 3. avgusta 1992. godine, za koji se u Direktivi br. 4 navodi da nije izvršen: "[n]isu u potpunosti razbijene neprijateljske grupacije u širem rejonu Goražda, Žepe, Srebrenice i Cerske"; DP P866, Glavni štab VRS, Operativna direktiva br. 4, 19. novembar 1992. godine, str. 3.

¹⁷¹³ Pyers Tucker, T. 9088–9092.

dejtava VRS u istočnoj Bosni, zbog čega se u Srebrenicu slilo još nekoliko hiljada izbeglica.¹⁷¹⁴ Humanitarna situacija bila je očajna.¹⁷¹⁵ Kad su ga uspaničeni žitelji sprečili da ode iz Srebrenice, general Morrilon je okupljenim ljudima rekao da se grad nalazi pod zaštitom UN.¹⁷¹⁶

602. Savet bezbednosti je 16. aprila 1993. godine reagovao na izjavu generala Morillona tako što je doneo Rezoluciju 819, kojom je proglasio da "sve strane i drugi na koje se to odnosi tretiraju Srebrenicu i njenu okolinu kao [zaštićenu zonu] na koj[oj] ne sme biti oružanih napada niti bilo kakvog drugog neprijateljskog čina".¹⁷¹⁷ Rezolucijom se od SRJ tražilo da hitno obustavi doturanje oružja, vojne opreme i pružanje usluga paravojnim formacijama bosanskih Srba u Bosni.¹⁷¹⁸ Dana 6. maja 1993. godine SB UN je formirao još dve enklave koje je stavio pod zaštitu UN, i to u Žepi i u Goraždu.¹⁷¹⁹ Istog dana UNPROFOR je za enklave koje su pod zaštitom UN izdejstvovao sporazum o prekidu vatre između ABiH i VRS.¹⁷²⁰

603. Sporazum o prekidu vatre kršile su obe strane,¹⁷²¹ a enklava Srebrenica zapravo nikad nije bila demilitarizovana.¹⁷²² Međutim, iako sporazum o prekidu vatre jeste kršen, enklava je, od trenutka kad je formirana kao zaštićena zona pa do 1995. godine, kad se raspala, proživela dve relativno stabilne godine.¹⁷²³

604. Januara 1995. godine bataljon UNPROFOR-a iz Holandije, koji se u žargonu pominje kao "DutchBat", pod komandom pukovnika Karremansa, raspoređen je u srebreničku enklavu.¹⁷²⁴

¹⁷¹⁴ Pyers Tucker, T. 9119–9122, 9129; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 18.

¹⁷¹⁵ Tucker je opisao užasno stanje u kom su bile izbeglice u Srebrenici. U to vreme i dalje su se vodile žestoke borbe, svake noći umiralo bi između desetoro i dvadesetoro ljudi, a svakog jutra na groblju bi se kopali sveži grobovi. Tucker je opisao i gomilu đubreta pored bolnice koja bi se preko noći smrzla, pa se nije moglo razabrati šta je na njoj, ali bi se tokom dana pokazalo da je čine "amputirane ruke, noge, šake, prsti". Tucker kaže da se po ljudima koji su živeli pored te gomile jasno videlo da su "ostali bez imalo nade i elementarne ljudske pristojnosti i elementarnog ljudskog poštovanja i elementarne higijene", Pyers Tucker, T. 9135–9140, 9185–9186.

¹⁷¹⁶ Pyers Tucker, T. 9202.

¹⁷¹⁷ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 2. V. takođe DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 19; DP P892 (zapečaćeno); DP P2462, Izveštaj misije Saveta bezbednosti formirane u skladu s Rezolucijom 819, 30. april 1993. godine.

¹⁷¹⁸ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 2.

¹⁷¹⁹ DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine.

¹⁷²⁰ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 19.

¹⁷²¹ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 3. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 2, gde se pominje "[s]istematsk[o] odbijanj[e] bosanskih Muslimana da se pridržavaju sporazuma o demilitarizaciji 'zaštićene zone'. Bosansko-muslimanski helikopteri su letjeli, kršeći time odredbu o zoni zabrane letenja, ABiH je otvarala vatru prema linijama bosanskih Srba i kretala se kroz 'zaštićenu zonu'; 28. divizija se nastavila naoružavati, a ABiH je prisvojila barem jedan dio humanitarne pomoći koji je stizao u enklavu. Bosanskim Srbima se činilo da snage bosanskih Muslimana u Srebrenici koriste zaštićenu zonu kao podesnu bazu za pokretanje ofanziva protiv VRS-a, a da UNPROFOR ništa ne čini kako bi to spriječio. General Halilović je priznao da su bosansko-muslimanski helikopteri letjeli i time kršili zabranu letenja, te da je on lično poslao osam helikoptera sa municijom za 28. diviziju."

¹⁷²² Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II, 4; Richard Butler, T. 6731. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 1.

¹⁷²³ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 3.

¹⁷²⁴ Svedok MP-277, T. 2607 (zatvorena sednica); DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 32.

Rupert Smith, koji je od januara 1995. godine bio komandant UNPROFOR-a, održao je tokom aprila i početkom maja 1995. godine više sastanaka s predsjednikom RS Radovanom Karadžićem.¹⁷²⁵ Karadžić je govorio da VRS neće poštovati zone koje je UN stavio pod svoju zaštitu i tvrdio da su one, prema međunarodnom pravu, nezakonite.¹⁷²⁶ Na osnovu tih sastanaka Rupert Smith je zaključio da bosanski Srbi nameravaju da vrše pritisak na zaštićene zone i da kontrolišu snage UN i NATO tako što će im ograničavati slobodu kretanja i pristup zalihama.¹⁷²⁷ Dalje, Pyers Tucker je u svedočenju rekao da se muslimanski komandant Naser Orić žestoko protivio demilitarizaciji i da je iz enklave organizovao napade.¹⁷²⁸

(c) Događaji koji su prethodili vojnoj ofanzivi na Srebrenicu

605. Dana 8. marta 1995. godine, dok je pritisak da se rat okonča sve više rastao, Karadžić je izdao Direktivu br. 7, u kojoj je naveo strateške ciljeve VRS za tu enklavu. Direktivom br. 7 Drinskom korpusu VRS naređeno je sledeće: "Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi."¹⁷²⁹ U Direktivi se kaže i sledeće: "Za slučaj odlaska snaga UNPROFOR-a iz Žepe i Srebrenice, Komanda DK će isplanirati operaciju [...] sa zadatkom razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u ovim enklavama i definitivnog oslobađanja Podrinja."¹⁷³⁰ Osim toga, Karadžić je jedinicama izdao i sledeće uputstvo da blokiraju konvoje UN-a s humanitarnom pomoći:

Preko nadležnih državnih i vojnih organa, zaduženih za rad sa UNPROFOR-om i humanitarnim organizacijama, planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahteva, smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a u enklavama i dotur materijalnih sredstava muslimanskom življu, i učiniti ih ovisnim od naše dobre volje, a istovremeno izbeći osudu međunarodne zajednice i svetskog javnog mnjenja.¹⁷³¹

606. Dana 31. marta 1995. godine Glavni štab VRS izdao je Direktivu 7/1, koju je potpisao general Mladić.¹⁷³² Direktiva 7/1 izdata je "u skladu sa Direktivom br. 7", a njom se snagama VRS, između ostalog, naređuje da učestvuju u "aktivnim b/d [...] oko enklava Srebrenica [i] Žepa".¹⁷³³

¹⁷²⁵ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 42–56.

¹⁷²⁶ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 44; Rupert Smith, T. 6311; DP P2361, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17488–17489; DP P2365, Zapisnik sa sastanka između Karadžića i Ruperta Smitha, 5. april 1995. godine.

¹⁷²⁷ DP P2361, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 17490.

¹⁷²⁸ Pyers Tucker, T. 9305.

¹⁷²⁹ DP P903, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Direktiva br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 10; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno I, 6.

¹⁷³⁰ DP P903, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Direktiva br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 11.

¹⁷³¹ DP P903, Vrhovna komanda OS Republike Srpske, Direktiva br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 14.

¹⁷³² DP P904, Direktiva br. 7/1, 31. mart 1995. godine.

¹⁷³³ DP P904, Direktiva br. 7/1, 31. mart 1995. godine, str. 4.

607. Dana 2. jula 1995. godine Milenko Živanović, komandant Drinskog korpusa, izdao je potčinjenim jedinicama (Bratunačka brigada, Zvornička brigada, Milićka brigada i delovi bataljona Skelani) naređenje "Krivaja 95" da se pripreme za aktivna borbena dejstva.¹⁷³⁴ General Krstić, načelnik štaba Drinskog korpusa, dobio je naređenje da komanduje tom operacijom.¹⁷³⁵ Naređenje nije uključivalo zauzimanje Srebrenice, pošto je Komanda VRS procenila da se još nisu stekli uslovi da se Srebrenica zauzme.¹⁷³⁶ Međutim, cilj plana "Krivaja 95" bio je da se "zaštićena zona" Srebrenice svede na svoje gradsko jezgro i da se krene u pravcu šireg cilja VRS da stanovnike, bosanske Muslimane, gurne u humanitarnu krizu i na kraju eliminiše enklavu.¹⁷³⁷

2. Zauzimanje Srebrenice

608. Ofanziva VRS na Srebrenicu zapravo je počela 6. jula 1995. godine,¹⁷³⁸ kad su se položaji ABiH u blizini Srebrenice i neki osmatrački punktovi UNPROFOR-a našli na meti artiljerijske vatre VRS.¹⁷³⁹ Dana 8. jula 1995. godine VRS je napao južni deo Srebrenice, potisnuo odbrambene snage ABiH i naveo pripadnike Holandskog bataljona da napuste osmatračke punktove.¹⁷⁴⁰

609. Dana 8. jula 1995. godine uveče pojačano je granatiranje grada, a mnogi civili iz susednih sela u južnom delu enklave došli su u Srebrenicu.¹⁷⁴¹ Dana 9. jula 1995. godine VRS je došao skoro do južnog dela grada, zarobio oko 30 pripadnika Holandskog bataljona i zaplenio četiri oklopna transportera.¹⁷⁴² Pripadnici Holandskog bataljona držani su u hotelu "Fontana" u Bratuncu.¹⁷⁴³ Ostali pripadnici Holandskog bataljona povukli su se u enklavu.¹⁷⁴⁴ Pošto su svi osmatrački punktovi Holandskog bataljona na jugu grada bili ili zauzeti ili napušteni, put u Srebrenicu bio je

¹⁷³⁴ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 21. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 4, 5.

¹⁷³⁵ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 6.

¹⁷³⁶ Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 7.

¹⁷³⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 9. V. takođe Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I, 8: tim planom se konkretno Drinski korpus upućuje da "razdvoji enklave Žepa i Srebrenica i suzi ih na gradsko područje". U planu se takođe govori o "sužavanju enklava" i konkretno navodi da je zadatak Drinskog korpusa da "popravi taktički položaj snaga u dubini zone i stvori uslove za eliminisanje enklava"; Momir Nikolić, T. 7871–7872; DP P2513, Dopunska izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine, str. 1; DP D134, Zapovest Komande Drinskog korpusa, 2. jul 1995. godine, str. 1, 3.

¹⁷³⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 10.

¹⁷³⁹ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 73; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 35; DP P858, Misija SRJ, Njujork, Telegram o neformalnim konsultacijama SB UN o Srebrenici, 10. jul 1995. godine.

¹⁷⁴⁰ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 73; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 30; DP P858 (zapečaćeno).

¹⁷⁴¹ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 73.

¹⁷⁴² *Ibid.*

¹⁷⁴³ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 35; Richard Butler, T. 6564–6565. V. DP P2392, Video-snimak, 11. jul 1995. godine, na kom se vide pripadnici Holandskog bataljona zatočeni u hotelu "Fontana"; DP P896 (zapečaćeno).

¹⁷⁴⁴ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 36.

slobodan.¹⁷⁴⁵ Nakon što je VRS potisnuo snage ABiH i UNPROFOR-a u okviru "zaštićene zone", Karadžić je izdao novo naređenje, kojim je ovlastio Drinski korpus VRS da zauzme Srebrenicu.¹⁷⁴⁶

610. Dana 10. jula 1995. godine VRS je nastavio da napreduje prema Srebrenici i preostale pripadnike Holandskog bataljona potisnuo u grad.¹⁷⁴⁷ Procenjuje se da je kasnije tog dana nekoliko hiljada civila iz južnih delova enklave pobjeglo u grad.¹⁷⁴⁸ U večernjim satima 10. jula 1995. godine VRS-u je južno od srebreničke enklave stiglo pojačanje, u koje je spadao i 10. diverzantski odred.¹⁷⁴⁹

611. Kasno uveče potpukovnik Karremans iz Holandskog bataljona obavestio je gradonačelnika Srebrenice da je NATO za naredno jutro, 11. jula 1995. godine, planirao velike vazdušne napade.¹⁷⁵⁰ Vojni rukovodioci bosanskih Muslimana nisu bili ubeđeni da će takvi vazdušni napadi moći da zaustave prodor VRS, pa su odlučili da napuste Srebrenicu i krenuli prema severozapadnom delu enklave.¹⁷⁵¹

612. Dok je jedna grupa bosanskih Muslimana, koju su uglavnom činile žene, deca i starci, prešla u baze UN u Srebrenici i Potočarima,¹⁷⁵² druga grupa, koju su pre svega činili vojno sposobni muškarci i pripadnici ABiH, počela je da se okuplja u severozapadnom delu srebreničke enklave, u blizini sela Šušnjari i Jaglići.¹⁷⁵³ Znalo se da se s tog područja iz enklave najbrže može stići do teritorije koja je bila pod kontrolom ABiH u blizini Tuzle.¹⁷⁵⁴ Procenjuje se da se između 10.000 i 15.000 ljudi priključilo tom konvoju i tim putem pokušalo da pobjegne iz Srebrenice.¹⁷⁵⁵

¹⁷⁴⁵ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 74; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 36.

¹⁷⁴⁶ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 36, gde se upućuje na naređenje Glavnog štaba VRS od 9. jula 1995. godine.

¹⁷⁴⁷ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 36; DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 74.

¹⁷⁴⁸ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 74. V. takođe DP P2351, Akashijev šifrovani telegram, 11. jul 1995. godine; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 2.

¹⁷⁴⁹ Dražen Erdemović, T. 7949. V. takođe DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 36–37.

¹⁷⁵⁰ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 37. V. takođe DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 27315; DP P2350, Akashijev šifrovani telegram, 11. jul 1995. godine, gde se pominje "zahtev za blisku vazdušnu podršku" koji je Akashi odobrio.

¹⁷⁵¹ Richard Butler, T. 6549; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 37.

¹⁷⁵² Richard Butler, T. 6553; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 37.

¹⁷⁵³ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 38.

¹⁷⁵⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵⁵ *Ibid.*

613. Ujutro 11. jula 1995. godine NATO iz više razloga nije otpočeo s napadima iz vazduha.¹⁷⁵⁶ Oko 14:30 časova dva aviona NATO tipa F-16 bombardovala su tenkove VRS koji su se kretali prema Srebrenici; međutim, napadi su obustavljeni zato što je vidljivost bila slaba i zato što je VRS zapretio da će pobiti pripadnike Holandskog bataljona koje je držao kao taoce.¹⁷⁵⁷ Do 16:00 časova pripadnici Holandskog bataljona prebacili su u bazu UN u blizini Potočara sve bosanske Muslimane koji su još bili u Srebrenici.¹⁷⁵⁸

614. U ranim večernjim satima 11. jula 1995. godine general Mladić, u pratnji komandanta Drinskog korpusa Milenka Živanovića, načelnika štaba Drinskog korpusa, generala Krstića i drugih oficira VRS, pobedonosno se prošetao ulicama gotovo sasvim opustele Srebrenice.¹⁷⁵⁹

3. 11. jul 1995. godine: Izbeglice beže u bazu u Potočarima

615. Tokom napada VRS-a na enklavu 11. jula 1995. i u jutarnjim satima 12. jula 1995. godine muslimanske izbeglice počele su da stižu u Potočare.¹⁷⁶⁰ U bazi u Potočarima bilo je raspoređeno oko 30 vojnika, među kojima su bili i pukovnik Eelco Koster, oficir za pozadinu u Holandskom bataljonu, i njegova jedinica, koji su dobili zadatak da se postaraju za izbeglice.¹⁷⁶¹ Pošto je Koster zatražio pojačanje, u Potočare je došlo još vojnika, čime se ukupni broj vojnika u bazi popeo na 50 ili 60.¹⁷⁶²

616. Prema Kosterovim rečima, izbeglice su iz Srebrenice u bazu u Potočarima dolazile ili pešice ili u vozilima UN, i među njima su uglavnom bile žene, deca i starci.¹⁷⁶³ Izgledali su prestrašeno i tražili su pomoć.¹⁷⁶⁴ Isprva izbeglicama nije bilo dozvoljeno da uđu u bazu i one su upućivane u

¹⁷⁵⁶ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 37, gde se upućuje na izveštaj holandskog Ministarstva odbrane, "Izveštaj po povratku s misije u Srebrenici", 4. oktobar 1995. godine, str. 32–36.

¹⁷⁵⁷ *Ibid.*

¹⁷⁵⁸ *Ibid.*

¹⁷⁵⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 13. Na jednom video-snimku od 11. jula 1995. godine vide se sledeći komandanti vojske koji su ušli u Srebrenicu ili su bili u njenoj blizini: Ratko Mladić, Milenko Živanović (u to vreme komandant Drinskog korpusa), Vinko Pandurević (komandant Zvorničke pešadijske brigade), Radislav Krstić (u to vreme načelnik štaba Drinskog korpusa), pripadnici 10. diverzantskog odreda, pukovnik Mirko Trvić (komandant 2. romanijske motorizovane brigade), Vujadin Popović (pomoćnik komandanta za bezbednost Drinskog korpusa), pukovnik Svetozar Andrić (u to vreme komandant 1. birčanske brigade Drinskog korpusa) i Milorad Pelemiš (komandant 10. diverzantskog odreda), DP P2390, Video-snimak, 11. jul 1995. godine. V. takođe Richard Butler, T. 6554–6555, 6557–6560; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 32.

¹⁷⁶⁰ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 32. Prema Kosterovoj proceni, u bazu su pristizale hiljade ljudi, uglavnom žene, deca i starci, T. 44. V. takođe DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 45.

¹⁷⁶¹ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 32.

¹⁷⁶² DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 35.

¹⁷⁶³ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 33–34.

¹⁷⁶⁴ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 32.

velike zgrade nekadašnje autobuske stanice, koje su bile izvan baze.¹⁷⁶⁵ Kasnije tog istog dana, kako je broj ljudi rastao, Kosterova jedinica dozvolila im je da uđu u bazu u grupama od po 25.¹⁷⁶⁶

617. Kako Koster objašnjava, pošto je put od Srebrenice do Potočara bio direktno u vidokrugu i na pravcu gađanja VRS, pripadnici Holandskog bataljona napravili su otvor na onoj strani ograde na kojoj su izbeglice mogle da uđu u bazu a da ih VRS ne vidi.¹⁷⁶⁷ U bazu je tako uvedeno oko 4.000 - 5.000 izbeglih bosanskih Muslimana, a drugi su ostali ispred baze i štitila ih je samo crveno-bela traka koju su pripadnici Holandskog bataljona postavili kao demarkacionu liniju.¹⁷⁶⁸

618. Bolesnima i ranjenima ukazana je prva pomoć i date su im hrana i voda.¹⁷⁶⁹ Situacija je bila teška, pošto je bio veoma vruće, a pripadnici Holandskog bataljona nisu imali ni dovoljno medicinske opreme ni dovoljno hrane.¹⁷⁷⁰ Podaci o tačnom broju izbeglica u Potočarima razlikuju se od izvora do izvora, ali načelno se smatra da se u Potočare sklonilo ukupno 25.000 do 35.000 izbeglica.¹⁷⁷¹

619. Snage VRS bile su na položajima na 300 do 500 metara udaljenim od baze u Potočarima i otvarale su vatru u pravcu izbeglica i iznad njihovih glava, što je među izbeglicama izazivalo paniku.¹⁷⁷² Koster je u svedočenju rekao da je VRS tokom dana otvorio minobacačku vatru na njegove ljude, s udaljenosti od oko 50 metara.¹⁷⁷³

4. Uspostavljanje srpske vlasti u opštini Srebrenica

620. Dana 11. jula 1995. godine Radovan Karadžić, u svojstvu predsednika RS, izdao je dva naređenja koja su se odnosila na Srebrenicu: 1) postavio je Miroslava Deronjića na mesto "civilnog komesara opštine Srpska Srebrenica"¹⁷⁷⁴ i 2) naredio je da se za Srpsku Srebrenicu formira stanica

¹⁷⁶⁵ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 33; DP P386, Video snimak.

¹⁷⁶⁶ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 33.

¹⁷⁶⁷ *Ibid.*

¹⁷⁶⁸ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 38.

¹⁷⁶⁹ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 35, 46; DP P428 (zapečaćeno), T. 963.

¹⁷⁷⁰ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 35–36, 46; DP P428 (zapečaćeno), T. 963.

¹⁷⁷¹ Richard Butler, T. 6574; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 38; DP P428 (zapečaćeno), T. 962–963, 979, gde se procenjuje da je broj izbeglica iznosio između 25.000 i 30.000.

¹⁷⁷² DP P428 (zapečaćeno), T. 963.

¹⁷⁷³ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 36.

¹⁷⁷⁴ DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 113–114; DP P86, Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, 11. jul 1995. godine; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 39.

javne bezbednosti.¹⁷⁷⁵ U oba naređenja kaže se da građani koji su učestvovali u borbenim operacijama protiv VRS treba da se tretiraju "kao ratn[i] zarobljeni[ci]", a da ostalima treba omogućiti da slobodno odaberu mesto življenja ili preseljenja.¹⁷⁷⁶

621. Dana 14. jula 1995. godine Radovan Karadžić i Miroslav Deronjić sastali su se u četiri oka, a Karadžić se potom sastao s bosanskim Srbima iz Srebrenice i razgovarao s njima o formiranju Ratnog predsedništva u Srebrenici.¹⁷⁷⁷ Tom prilikom ukinuta je odluka o njegovom imenovanju za civilnog komesara, a formirano je Ratno predsedništvo.¹⁷⁷⁸ Deronjić je postavljen za predsednika Ratnog predsedništva.¹⁷⁷⁹

622. Dana 14. jula 1995. godine Karadžić je u opštini Srebrenica-Skelani proglasio "ratno stanje". Dana 28. jula 1995. godine "ratno stanje" proglašeno je za čitavu teritoriju RS.¹⁷⁸⁰

5. Sastanci u hotelu "Fontana"

623. Uveče 11. jula 1995. godine u hotelu "Fontana" u Bratuncu održana su dva sastanka između predstavnika Holandskog bataljona i predstavnika VRS.¹⁷⁸¹ Prvom sastanku su, između ostalih, prisustvovali potpukovnik Karremans, ispred Holandskog bataljona, i general Mladić, general-major Živanović, pukovnik Janković i Momir Nikolić, ispred VRS.¹⁷⁸² Taj sastanak zabeležen je video-kamerom, a trajao je oko sat vremena.¹⁷⁸³ Počeo je Mladićevim ljutitim opaskama zbog vazдушnih napada koje je izveo NATO.¹⁷⁸⁴ Tokom sastanka Mladić je pitao da li bi preko načelnika štaba UNPROFOR-a u Sarajevu mogli da im se obezbede autobusi.¹⁷⁸⁵ Sastanak se završio time što

¹⁷⁷⁵ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 39.

¹⁷⁷⁶ DP P86, Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, 11. jul 1995. godine; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 39.

¹⁷⁷⁷ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 215; DP P82, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29735; DP P87, Odluka o imenovanju Ratnog predsedništva opštine Srebrenica, 14. jul 1995. godine.

¹⁷⁷⁸ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 215; DP P82, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29735; DP86, Odluka o imenovanju civilnog komesara za opštinu Srpska Srebrenica, 11. jul 1995. godine; DP P87, Odluka o imenovanju Ratnog predsedništva opštine Srebrenica-Skelani, 14. jul 1995. godine.

¹⁷⁷⁹ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 215; DP P87, Odluka o imenovanju Ratnog predsedništva opštine Srebrenica, 14. jul 1995. godine.

¹⁷⁸⁰ DP P1624, Odluka Radovana Karadžića o proglašenju ratnog stanja na teritoriji RS, 28. jul 1995. godine.

¹⁷⁸¹ DP P2391, Video-snimak, 11. jul 1995. godine; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 3.

¹⁷⁸² DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 3; DP P2391, Video-snimak, 11. jul 1995. godine.

¹⁷⁸³ *Ibid.*

¹⁷⁸⁴ DP P2391, Video-snimak, 11. jul 1995. godine; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 40.

¹⁷⁸⁵ *Ibid.*

je Mladić od predstavnika Holandskog bataljona zatražio da se postaraju za to da se civilni i vojni predstavnici bosanskih Muslimana pojave na sastanku koji će se održati te večeri u 23:00 časa.¹⁷⁸⁶

624. Karremans se u hotel "Fontana" vratio oko 23:00 časa kako bi prisustvovao drugom sastanku s komandantima VRS-a s njim je bio jedan predstavnik bosanskih Muslimana, Nesib Mandžić.¹⁷⁸⁷ Sastanku su prisustvovali i Miroslav Deronjić i Ljubisav Simić, gradonačelnik Bratunca.¹⁷⁸⁸ Sastanak je delimično zabeležen video-kamerom.¹⁷⁸⁹ Na tom sastanku Mladić je na sto pred sve okupljene stavio polomljenu tablu na kojoj je pisalo "Skupština opštine Srebrenica".¹⁷⁹⁰ Kako su prisutni na sastanku to shvatili, taj gest značio je da je zaštićena zona Srebrenica zauzeta i da civilno stanovništvo više ne može da ostane u njoj.¹⁷⁹¹ Mladić je svima, bez obzira na starosnu dob i pol, obećao da će biti evakuisani tamo gde žele.¹⁷⁹² Osim toga, Mladić se Nesibu Mandžiću obratio lično pretećim tonom:

Da bih mogao da odlučim kao čovek i kao komandant, trebam da dobijem jasan stav vašeg naroda da li želite da opstane... ostanete ili nestanete. I spreman sam sutra primiti delegaciju odgovornih ljudi muslimanske strane u 10 sati na ovome mestu, sa kojima mogu razgovarati o spasu izbjavljenja vašeg naroda iz enklave... bivše enklave Srebrenica.¹⁷⁹³

625. Sledećeg jutra, 12. jula 1995. godine u hotelu "Fontana" održan je i poslednji sastanak između Holandskog bataljona i VRS.¹⁷⁹⁴ O cilju tog sastanka su rano tog jutra, između 07:00 i 07:30 časova, razgovarali Mladić, Deronjić,¹⁷⁹⁵ Ljubisav Simić, predsednik opštine Bratunac,¹⁷⁹⁶ i Dragomir Vasić, načelnik Centra bezbednosti u Zvorniku.¹⁷⁹⁷ U 10:00 časova došli su i oficiri Holandskog bataljona, zajedno s Nesibom Mandžićem i još dvoje bosanskih Muslimana koji su došli kao predstavnici izbeglica u Potočarima: Ibro Nuhanović i Čamila Omanović.¹⁷⁹⁸ Na strani

¹⁷⁸⁶ *Ibid.*

¹⁷⁸⁷ DP P428 (zapečaćeno), T. 964–965, 968–969; svedok MP-277, T. 2620 (zatvorena sednica); DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 40.

¹⁷⁸⁸ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 40–41; DP P437, Video-snimak drugog sastanka u hotelu "Fontana", 10. jul 1995. godine.

¹⁷⁸⁹ DP P428 (zapečaćeno), T. 970–971; DP P437, Video-snimak drugog sastanka u hotelu "Fontana", 10. jul 1995. godine.

¹⁷⁹⁰ DP P428 (zapečaćeno), T. 975; DP P435 (zapečaćeno).

¹⁷⁹¹ DP P428 (zapečaćeno), T. 975.

¹⁷⁹² DP P429 (zapečaćeno), T. 990–991.

¹⁷⁹³ DP P428 (zapečaćeno), T. 977–978.

¹⁷⁹⁴ DP P429 (zapečaćeno), T. 986; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 4.

¹⁷⁹⁵ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 191.

¹⁷⁹⁶ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 191. V. takođe DP P81, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29706, gde se pominje Ljubo Simić kao predsednik opštine Bratunac.

¹⁷⁹⁷ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 191.

¹⁷⁹⁸ DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 126; DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine, na 2:19, 3:46; DP P436, Izjava predstavnika civilnih vlasti enklave Srebrenica, 17. jul 1995. godine.

bosanskih Srba sastanku su, između ostalih, prisustvovali Mladić, Krstić, Vujadin Popović,¹⁷⁹⁹ Janković, Svetozar Kosorić, načelnik obavještajne službe Drinskog korpusa, Momir Nikolić, pomoćnik komandanta za obavještajne poslove i bezbednost Bratunačke brigade, kao i Deronjić i Miroslav Simić.¹⁸⁰⁰

626. Na tom sastanku Mladić je insistirao na tome da traži "apsolutnu saradnju civilnog stanovništva" i dodao: "Za vaš opstanak tražim da svi vaši muškarci koji su pod oružjem [...] predaju oružje". Iako se izričito obraćao predstavnicima bosanskih Muslimana, Mladić je ponovio: "možete birat' da ostanete na teritoriji ili, ako vam to odgovara, da idete tamo gde želite".¹⁸⁰¹ Predstavnici bosanskih Muslimana jasno su rekli da žele da odu iz Srebrenice i da žele da ih sprovedu snage Holandskog bataljona.¹⁸⁰²

627. Sastanak se završio između 11:00 i 11:30 časova.¹⁸⁰³ Deronjić je u svedočenju rekao da je taj sastanak, snimljen TV-kamerama, služio tome "da se javnosti [...] zamažu oči", pošto su kontakti s bosanskim Muslimanima uglavnom uspostavljeni van ovog sastanka, kao što su i odluke uglavnom donošene nezavisno od njega.¹⁸⁰⁴

6. Premeštanje stanovništva

(a) Organizovanje autobusa

628. Ubrzo posle sastanka koji je 12. jula 1995. godine održan u hotelu "Fontana", pripadnici VRS i jedinice specijalne policije MUP-a RS počeli su da stižu u Potočare kako bi pretražili i obezbedili to područje.¹⁸⁰⁵ Ujutro 12. jula 1995. godine VRS i civilne vlasti RS počele su da mobilišu autobuse.¹⁸⁰⁶

¹⁷⁹⁹ DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine, na 1.50.27.6. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 97, gde se navodi da je Popović bio pomoćnik komandanta za bezbednost Drinskog korpusa.

¹⁸⁰⁰ DP P429 (zapečaćeno), T. 987, 989; DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 126; Momir Nikolić, T. 7827.

¹⁸⁰¹ Dragomir Vasić, T. 6498; DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine, na 4:53.

¹⁸⁰² DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 192–193; DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 127–128, 163. V. takođe DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine.

¹⁸⁰³ DP P429 (zapečaćeno), T. 990; DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine, gde se vide neki od ljudi koji su prisustvovali sastanku u Bratuncu 12. jula 1995. godine, a koje je identifikovao svedok.

¹⁸⁰⁴ DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 127, 163. V. takođe DP P93, Video-snimak sastanka; DP P94, Stop-fotografija sa sastanka u hotelu "Fontana"; DP P438, Video-snimak trećeg sastanka u hotelu "Fontana", 12. jul 1995. godine, 4:32.

¹⁸⁰⁵ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 44.

¹⁸⁰⁶ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 74; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 45; DP P429 (zapečaćeno), T. 991–992; DP P280, Presretnuti razgovor od 09:50 časova, u kom nepoznato lice potpukovniku Krsmanoviću podnosi izveštaj o teškoćama oko dobijanja autobusa i goriva. V. takođe DP P80, Izjava svedoka Miroslava

629. General Krstić, koji je tesno sarađivao s vojnim funkcionerima u Glavnom štabu VRS i Drinskom korpusu, odigrao je važnu ulogu u organizovanju prevoza.¹⁸⁰⁷ General Krstić naredio je da se obezbede autobusi kojima će bosanski Muslimani 12. i 13. jula 1995. godine biti prebačeni iz Potočara, a izdao je i naređenje da se u Srebrenicu dopremi 50 autobusa iz devet opština.¹⁸⁰⁸ Ministarstvo odbrane RS izdalo je još tri naređenja u vezi s prevozom.¹⁸⁰⁹

630. Autobusi i kamioni poslani su, između ostalog, iz Ilijaša, sa Pala, sa Sokoca, Bratunca i Bratkovića, a naređeno im je da na stadion u Bratuncu dođu 12. jula 1995. godine.¹⁸¹⁰ U RS i na drugim područjima vladala je velika nestašica goriva, što znači da je dobijanje dovoljne količine goriva bilo od presudnog značaja da bi se organizovalo prebacivanje celokupnog civilnog stanovništva iz Potočara.¹⁸¹¹ Komanda Bratunačke brigade logistički je podržavala operaciju preseljenja tako što je izdavala i dužila gorivo; sve u svemu, vozilima koja su 12. jula 1995. godine okupljena u Potočarima na raspolaganje je stavljeno najmanje 4.700 litara dizel-goriva.¹⁸¹² Krstić je svojim podređenima izdao i naređenja o obezbeđivanju puta kojim će autobusi ići do Kladnja, kao i mesta na kom će bosanski Muslimani izaći iz autobusa.¹⁸¹³

631. Kad su autobusi stigli u Potočare, jedan broj oficira VRS, među kojima i Mladić, Živanović, Krstić i niz drugih pripadnika Glavnog štaba i Drinskog korpusa, takođe su stigli u bazu u Potočarima da lično nadgledaju situaciju.¹⁸¹⁴ Na licu mesta bili su i opštinska policija RS i jedinice

Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 196, gde se kaže da je svim preduzećima na području opština Bratunac, Zvornik i Ljubovija, u Srbiji, upućena molba da autobuse ili vozila koja imaju na raspolaganju pošalju kako bi se civilno stanovništvo iz enklave evakuisalo na područje pod kontrolom bosanskih Muslimana; ta poruka je čak i emitovana preko radija. Deronjić je rekao da je ostatak dana "bio zauzet pripremanjem mitinga za Srbe, bivše stanovnike Srebrenice, te organiziranjem autobusa za evakuaciju", DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 196. V. takođe DP P260, Presretnuti razgovor od 11:27 časova, u kom je Krstić zatražio da autobusi krenu odmah.

¹⁸⁰⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 17.

¹⁸⁰⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 16; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 46. Osim toga, general Krstić je u 12:10 časova naredio da autobusi krenu odmah, DP P260, Presretnuti razgovor od 11:27 časova; Richard Butler, T. 6587–6588; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 16, 18. V. takođe DP P261, Presretnuti razgovor od 12:00 časova, iz kojih se vidi da je Krstić učestvovao u organizovanju autobusa i goriva za prebacivanje bosanskih Muslimana iz Potočara 12. jula 1995. godine.

¹⁸⁰⁹ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 45. Ministarstvo odbrane RS i VRS, uključujući Drinski korpus, izdali su niz naređenja u vezi s prikupljanjem autobusa u Bratuncu, Richard Butler, T. 6583. Pukovnik Pandurević, komandant Zvorničke brigade, poslao je Komandi Drinskog korpusa redovni borbeni izveštaj, u kojem je potvrdio da je, "po Vašem naređenju", nekoliko autobusa i kamiona upućeno u Bratunac, DP P2394, Redovni borbeni izveštaj Komande 1. zvorničke brigade upućen Komandi Drinskog korpusa, 12. jul 1995. godine Prema Butlerovim rečima, naređenje da se vozila upute sigurno je izdala Komanda Drinskog korpusa, Richard Butler, T. 6582–6583.

¹⁸¹⁰ DP P261, Presretnuti razgovor od 12:00 časova; Richard Butler, T. 6586.

¹⁸¹¹ Richard Butler, T. 6585. V. takođe DP P280, Presretnuti razgovor od 09:15 časova, u kom se naglašava nestašica goriva.

¹⁸¹² DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 46. V. takođe DP P261, Presretnuti razgovor od 12:00 časova, iz kojeg se vidi da je Krstić učestvovao u organizovanju autobusa i goriva za prebacivanje bosanskih Muslimana iz Potočara 12. jula 1995. godine.

¹⁸¹³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 16; DP P262, Presretnuti razgovor od 13:05 časova, po kom se vidi da je Krstić jednom oficiru Vlaseničke brigade Drinskog korpusa rekao da se postara da se postara da MUP obezbeduje put od Vlasenice do tunela između linija RS i BiH, pošto će Muslimani na tom mestu izaći iz autobusa.

¹⁸¹⁴ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 47; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 14–15; DP P429 (zapečaćeno), T. 991; DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu

specijalne policije RS.¹⁸¹⁵ Događaje od 12. jula 1995. godine snimale su najmanje dve videokamere.¹⁸¹⁶

(b) Odvajanje izbeglica

632. Pretresno veće formalno je primilo na znanje činjenicu da je odvajanje izbeglica bilo sastavni deo plana koji su osmislile i sprovele snage bosanskih Srba a čiji je cilj bio da se sve žene, deca i starci, bosanski Muslimani, prebace iz enklave.¹⁸¹⁷ Prema rečima Momira Nikolića, pukovnik Popović ga je ujutro 12. jula 1995. godine ispred hotela "Fontana" obavestio da će sve žene, deca i muškarci, bosanski Muslimani, koji nisu sposobni za vojnu službu biti prebačeni na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana, a da će svi "vojno sposobni muškarci biti [...] pobijeni".¹⁸¹⁸ Slične informacije Nikolić je takođe dobio od pukovnika Kosorića, a rečeno mu je i da će on sam učestvovati u izdavanju vojno sposobnih muškaraca iz te grupe.¹⁸¹⁹

633. Dana 12. jula 1995. godine, između 12:00 i 13:00 časova, u Potočare je stigao Mladić i otišao na mesto na kom je bio veliki broj izbeglica.¹⁸²⁰ Posle Mladićevog odlaska, pripadnici VRS počeli su da odvajaju muškarce, bosanske Muslimane, od žena, dece i staraca.¹⁸²¹ U tom postupku odvajanja učestvovao je Nikolić, kao i drugi pripadnici Bratunačke brigade.¹⁸²² Prisustvo naoružanih pripadnika Bratunačke brigade u Potočarima doprinosilo je atmosferi straha i terora.¹⁸²³

634. Dana 12. jula 1995. godine, oko 16:00 časova, vojnici VRS, među kojima je bio i general Mladić, došli su s dodatnim džipovima i civilnim vozilima do Kosterovog položaja u bazi u Potočarima.¹⁸²⁴ Koster je upitao Mladića šta namerava, ali mu Mladić nije odgovorio, već je prošao

pravila 61, T. 37–38. Vojnici VRS su se i pre 12:00 časova tog dana umešali među bosanske Muslimane i neke od njih počeli da izdvajaju iz grupe, DP P429 (zapečaćeno), T. 994.

¹⁸¹⁵ DP P2395, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2396, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2397, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija "Krivaja 95", 1. novembar 2000. godine, str. 47, gde je Richard Butler identifikovao generala Mladića i druge pripadnike 2. bataljona Bratunačke lake pešadijske brigade koji su bili na licu mesta kad su se izbeglice ukrcavale u autobuse u Potočarima. Butler je prepoznao i pripadnike Vlaseničke lake pešadijske brigade i Miličke lake pešadijske brigade koji su bili u Tišći i Lukama kad su se izbeglice iskrcavale iz autobusa, Richard Butler, T. 6592–6595; DP P2395, Video-snimak, jul 1995. godine na 00:37, u vezi s vodom vojne policije Bratunačke brigade, koji je pripadao Bratunačkoj lakoj pešadijskoj brigadi; DP P2397, Video-snimak, jul 1995. godine.

¹⁸¹⁶ DP P2395, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2396, Video-snimak, jul 1995. godine.

¹⁸¹⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 11.

¹⁸¹⁸ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 3–4.

¹⁸¹⁹ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 4–5; DP P2513, Dopunska izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine.

¹⁸²⁰ DP P429 (zapečaćeno), T. 991.

¹⁸²¹ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 40–41; Eelco Koster, T. 2307; DP P387, Video-snimak; DP P384, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 3104.

¹⁸²² Momir Nikolić, T. 7825; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 25–26; DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 38.

¹⁸²³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 21.

¹⁸²⁴ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 39; DP P386, Video-snimak.

pored trake koja je označavala demakracionu liniju i produžio prema izbeglicama.¹⁸²⁵ Koster je Mladića nekoliko puta zamolio da ode u bazu i razgovara s pukovnikom Karremansom, ali je Mladić to odbio rečima: "Neću. Radim što mi je volja, ovde sam ja glavni, neće meni niko govoriti šta da radim, ja sam ovde napolju, a vi gledajte šta će biti."¹⁸²⁶ Mladić je Kosteru rekao i da je vojnicima Holandskog bataljona bolje da sarađuju s njim.¹⁸²⁷

635. Ispred ulaza u bazu, Mladić se obratio ljudima okupljenim u Potočarima: "Ne paničite, bićete svi sigurno i bezbjedonosno evakuirani [...] do područja koja drži Armija BiH pod kontrolom. Prvo, starije iznemogle osobe, majke sa djecom i nakon toga ostali."¹⁸²⁸

636. Nešto kasnije tog dana, svedok MP-227 video je dugu kolonu autobusa ispred baze u Potočarima koji su čekali da u njih uđu žene, deca i starci.¹⁸²⁹ Njih su bosanski Srbi naterali da uđu u autobuse i sve su ih vreme šutirali i vikali na njih.¹⁸³⁰ Koster je pitao generala Mladića šta namerava, a ovaj je odgovorio da će izbeglice evakuisati na jedno drugo mesto.¹⁸³¹

637. Bosanski Srbi nastavili su da ukrcavaju još ljudi u autobuse i počeli da ih odvoze.¹⁸³² Kosterovi ljudi pokušali su da organizuju pratnju za autobuse i kamione.¹⁸³³ Međutim, na kontrolnim punktovima na kojima su bili pripadnici policije ili vojske bosanskih Srba vojnici UN su razoružani, njihova vozila konfiskovana i zabranjeno im je da prate autobuse izvan baze.¹⁸³⁴

638. Muškarci, bosanski Muslimani, koji su u Potočarima odvojeni od žena, dece i staraca najpre su odvedeni u "belu kuću", koja se nalazila prekoputa baze UN u Potočarima.¹⁸³⁵ Njihove lične stvari ostale su napolju kasnije su spaljene.¹⁸³⁶ Vojnici VRS bili su zaduženi da čuvaju te ljude pre

¹⁸²⁵ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 39.

¹⁸²⁶ *Ibid.*

¹⁸²⁷ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 39, 47.

¹⁸²⁸ DP P429 (zapečaćeno), T. 993.

¹⁸²⁹ DP P429 (zapečaćeno), T. 992. V. takođe DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 40.

¹⁸³⁰ DP P384, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 3104. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 6.

¹⁸³¹ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 40.

¹⁸³² *Ibid.*

¹⁸³³ *Ibid.*

¹⁸³⁴ Richard Butler, T. 6597–6598. V. takođe DP P2398, Video-snimak, jul 1995. godine na 00:22, gde se vide nenaoružani vojnici UN kako prate izbeglice na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana; DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 40.

¹⁸³⁵ Richard Butler, T. 6605–6609; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 49; svedok MP-294, T. 9057–9059; DP P390, Video-snimak na kom se vide ljudi kako sede iza balkona "Bele kuće", na 02:29.

¹⁸³⁶ Richard Butler, T. 6606; DP P390, Video-snimak.

nego što su oni odvedeni u Bratunac.¹⁸³⁷ Na tom području bili su i pripadnici specijalne policije MUP-a RS.¹⁸³⁸

639. Dok je bio u bazi u Potočarima, svjedok MP-277 video je da se okolne kuće spaljuju. Po njegovom mišljenju, cilj je bio da se stanovništvo zastraši i da se spreči njegov povratak.¹⁸³⁹ Svjedok MP-277 je u svjedočenju rekao da je tokom noći 12. jula 1995. godine začuo pucnje i krike koji su dolazili s mesta izvan baze.¹⁸⁴⁰ Iste te večeri vojnici VRS su, pod pretnjom oružja, konfiskovali oružje i vojnu opremu od 30-40 vojnika Holandskog bataljona, među kojima je bio i Koster, a koji su pokušavali da zaštite izbeglice koje su bile izvan baze.¹⁸⁴¹

640. Ujutro 13. jula 1995. godine, oko 07:00 časova, nastavljeno je ukrcavanje u autobuse i kamione, koji su potom u konvojima krenuli iz Potočara.¹⁸⁴² Oko 15:00 časova beogradski novinar Zoran Petrović snimio je jednu grupu izbeglica koje su upravo ulazile u autobus.¹⁸⁴³ Kako se vidi na video-snimku, pripadnici VRS nalazili su se na linijama razdvajanja i obezbeđivali pristup autobusima kako u njih ne bi ušli vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani.¹⁸⁴⁴ Dana 13. jula 1995. godine, do 20:00 časova, iz baze u Potočarima odvedene su i poslednje izbeglice, bosanski Muslimani.¹⁸⁴⁵ Hiljade civila, bosanskih Muslimana, žena, dece i staraca, odvezene su autobusima iz Potočara i s drugih područja oko Srebrenice na druga područja u BiH koja nisu bila pod srpskom kontrolom.¹⁸⁴⁶

641. Žene, deca i starci autobusima su iz Potočara prevezeni preko Bratunca, putem Bratunac–Konjević Polje, preko Milića i Vlasenice u Tišću.¹⁸⁴⁷ U Tišći su izbeglice izašle iz autobusa i kroz

¹⁸³⁷ DP P387, Video-snimak; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 4, u vezi s namerom da se muškarci bosanski Muslimani prebace u Bratunac. V. takođe Richard Butler, T. 6605–6607, koji tvrdi da se zvanično navodilo da se muškarci bosanski Muslimani drže u zatočeništvu da bi se utvrdilo da li su možda umešani u ratne zločine protiv Srba, ali da nema dokaza za to da je takva istraga uopšte sprovedena; DP P2353, Akashijev telegram, 12. jul 1995. godine, par. 2, gde se pominje "da ima još uvek oko 4.000 vojno sposobnih muškaraca u Bratuncu koji čekaju na proveru od strane VRS. Očita je zabrinutost za njihovu sudbinu svih ovde"; DP P83, Transkript svjedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 128, 163, koji navodi činjenicu da je Radovan Karadžić insistirao i na tome da se u zatočeništvu zadrže muškarci koji su, prema informacijama kojim raspolaže VRS, možda počinili ratne zločine a koji se skrivaju među civilima Muslimanima.

¹⁸³⁸ DP P387, Video-snimak.

¹⁸³⁹ DP P429 (zapečaćeno), T. 994.

¹⁸⁴⁰ DP P429 (zapečaćeno), T. 995.

¹⁸⁴¹ DP P383, Transkript svjedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 42.

¹⁸⁴² DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 47; DP P257, Presretnuti razgovor od 07:00 časova, u kom Janković obaveštava generala Milenka Živanovića da je 5.000 Muslimana prebačeno, a da još 10.000 tek treba da bude prebačeno.

¹⁸⁴³ DP P387, Video-snimak.

¹⁸⁴⁴ *Ibid.*

¹⁸⁴⁵ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 48. V. takođe DP P383, Transkript svjedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 43–45.

¹⁸⁴⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 3.

¹⁸⁴⁷ Richard Butler, T. 6583–6584; DP P2397, Video-snimak, jul 1995. godine.

jedan tunel prešle na teritoriju koja je bila pod kontrolom bosanskih Muslimana.¹⁸⁴⁸ Potom su neke izbeglice stigle u Kladanj i okolinu, na teritoriju koja je bila pod kontrolom bosanskih Muslimana.¹⁸⁴⁹

(c) Kolona vojno sposobnih muškaraca

642. Osim izbeglica okupljenih u bazi UN u Potočarima, u enklavi je bilo još bosanskih Muslimana. Od 10. jula 1995. godine uveče, vojnici ABiH i muškarci, bosanski Muslimani, počeli su da se okupljaju na području severozapadno od Srebrenice, na mestu s kog se najbrže moglo stići do teritorije koja je bila pod kontrolom ABiH u blizini Tuzle.¹⁸⁵⁰ Između 10.000 i 15.000 vojno sposobnih muškaraca, među kojima je bilo i vojnika i civila, formiralo je kolonu i pokušalo da pobjegne tim pravcem.¹⁸⁵¹ Kolona vojno sposobnih muškaraca koji idu prema Tuzli dokumentovana je na dva video-snimka.¹⁸⁵²

643. Dana 12. jula 1995. godine kolona je krenula pravcima koje su snage ABiH ranije koristile za krijumčarenje.¹⁸⁵³ Vojska bosanskih Srba znala je za taj pravac, pa je zato mogla da postavi zasede duž njega.¹⁸⁵⁴

644. Najveći broj muškaraca, bosanskih Muslimana iz te kolone, snage MUP-a uhvatile su 13. jula 1995. godine na putu Bratunac – Konjević-Polje, koji prolazi kroz Glogovu, Kravicu i Sandiće.¹⁸⁵⁵ Nekoliko hiljada muškaraca pokupljeno je na poljani kod Sandića i fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi, ili blizu njih,¹⁸⁵⁶ kao i na raskrsnici puta za Konjević-Polje i na jednoj poljani u Jagličima.¹⁸⁵⁷

¹⁸⁴⁸ Richard Butler, T. 6584. U Tišći i Lukama izvršeno je konačno razdvajanje: svi vojno sposobni muškarci su odvedeni u školu u Lukama, gde su držani u zatočeništvu, Richard Butler, T. 6595. V. takođe DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 50; DP P2397, Video-snimak, jul 1995. godine.

¹⁸⁴⁹ Richard Butler, T. 6600; DP P2397, Video-snimak, jul 1995. godine.

¹⁸⁵⁰ Richard Butler, T. 6615. Radi se o području sela Šušnjari i Jagličići; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 38; DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 199.

¹⁸⁵¹ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 199; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 38.

¹⁸⁵² V. DP P2388, Video-snimak, jul 1995. godine, na 09:47; DP P2389, Video-snimak, jul 1995. godine. V. takođe Richard Butler, T. 6549–6550, 6553.

¹⁸⁵³ Richard Butler, T. 6551; DP P2388, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2389, Video-snimak, jul 1995. godine.

¹⁸⁵⁴ Richard Butler, T. 6551; DP P2388, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2389, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P283, Presretnuti razgovor od 13:45 časova, u kojem dva oficira Drinskog korpusa razgovaraju o kretanjima u blizini područja Konjević Polja i iz kojeg se vidi da je general Krstić nadležan za operaciju.

¹⁸⁵⁵ Richard Butler, T. 6610, 6615. V. DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 9; DP P2388, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2389, Video-snimak, jul 1995. godine; DP P2517, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 22. april 2009. godine, T. 32979, u kom je Nikolić rekao da su snage MUP-a bile raspoređene duž puta Bratunac–Konjević Polje.

¹⁸⁵⁶ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 7, 9. Richard Butler, T. 6611, 6636–6638; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 60; DP P273, Presretnuti razgovor, 16:02 časova, gde se kaže da je 13. jula 1995. godine na stadionu okupljeno 1.500 zarobljenika. Iz još jednog presretnutog razgovora može se, po svemu sudeći, zaključiti kakvu je ulogu u zatočavanju i likvidiranju ljudi okupljenih na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi odigrao načelnik za bezbednost VRS Beara, DP P274, Presretnuti razgovor, 10:09 časova. V. takođe DP P275, Presretnuti razgovor,

645. Prema rečima Richarda Butlera, vojno rukovodstvo bosanskih Srba procenilo je da je jedna trećina ljudi u koloni naoružana,¹⁸⁵⁸ ali je potcenila veličinu kolone i potencijalnu opasnost koju bi ona mogla predstavljati po VRS.¹⁸⁵⁹ Zato je 15. i 16. jula 1995. godine na ratište kod Zvornika upućeno dodatno pojačanje.¹⁸⁶⁰ Uprkos tome, 16. jula 1995. godine, u skladu s odlukom pukovnika Pandurevića, Zvornička brigada objavila je dvadesetčetvoročasovni prekid vatre i dozvolila da oko 5.000 muškaraca iz kolone pređe preko linija VRS na teritoriju koja je bila pod kontrolom bosanskih Muslimana.¹⁸⁶¹

646. Duž puta Bratunac–Konjević–Polje bili su raspoređeni 2. odred iz Šekovića,¹⁸⁶² koji je pripadao MUP-u i bio pod Borovčaninovom komandom,¹⁸⁶³ kao i 1. četa posebnih jedinica policije (dalje u tekstu: PJP)¹⁸⁶⁴ i 65. zaštitni puk, pod komandom majora Zorana Malinića.^{1865 1866}

647. Jedinice VRS i policije RS ukrade su i koristile opremu UN,¹⁸⁶⁷ zbog čega su ljudi u koloni možda pomislili da se predaju UN-u, a zapravo su se predavali bosanskim Srbima.¹⁸⁶⁸

7. Zatočavanje i ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana

(a) Opšta situacija

648. Strane u postupku su se složile da su snage VRS i MUP-a tokom sedam dana, od 12. jula do otprilike 19. jula 1995. godine, učestvovala u planiranom i organizovanom masovnom pogubljenju i pokopavanju hiljada zarobljenih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave. Ta

10:09 časova, u kom je pukovnik Beara rekao Lukiću da je "u Konjević Polju izašlo 400 ovih balija" i dodao "sve nagurajte na igralište". S obzirom na sve ostale dokaze, Pretresno veće poći će od toga da se reč "igralište" odnosi na fudbalsko igralište u Novoj Kasabi.

¹⁸⁵⁷ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 7, 9. Sudeći po jednom presretnutom razgovoru od 13. jula 1995. godine u 17:30 časova između dve neidentifikovane osobe, "trenutno ima [...] ovih jedno 6 hiljada"; osim toga, sagovornici su pomenuli i činjenicu da duž puta postoje tri kontrolna punkta i da na svakom ima oko 1.500 do 2.000 muslimanskih zarobljenika. Tri pomenuta kontrolna punkta su: 1) "stadion" u Novoj Kasabi, 2) "tamo gore na raskrsnici, gde je kontrolni punkt", i 3) "na pola puta između kontrolnog punkta i stovarišta", DP P256, Beleške o presretnutom razgovoru, 17:30 časova. V. takođe Richard Butler, T. 6636.

¹⁸⁵⁸ Richard Butler, T. 6552.

¹⁸⁵⁹ Richard Butler, T. 6551. Dana 14. jula 1995. godine naoružani deo kolone probio je linije VRS u blizini Snagova, Richard Butler, T. 6643; DP P266, Presretnuti razgovor, 21:02 časova.

¹⁸⁶⁰ Richard Butler, T. 6726.

¹⁸⁶¹ Richard Butler, T. 6552, 6624–6625, 6630, 6724. V. takođe DP P2404, Vanredni borbeni izvještaj 1. zvorničke brigade, upućen Komandi Drinskog korpusa, 16. jul 1995. godine, kojim Pandurević obaveštava Komandu Drinskog korpusa o svojoj odluci.

¹⁸⁶² DP P2401, Video-snimak, jul 1995. godine, 01:45 časova, gde se vide dva pripadnika 2. odreda iz Šekovića, na livadi kod Sandića. V. takođe Richard Butler, T. 6612–6613, 6618; DP P2401, Video-snimak, jul 1995. godine, na 02:34; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 9, gde se govori da su snage MUP-a bile raspoređene duž puta.

¹⁸⁶³ Richard Butler, T. 6612. I sam Borovčanin je viđen u blizini puta, DP P2401, Video-snimak, jul 1995. godine, na 12:35, Richard Butler, T. 6619. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 9.

¹⁸⁶⁴ Richard Butler, T. 6613. DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 9.

¹⁸⁶⁵ Richard Butler, T. 6638–6639, koji je u svedočenju rekao da je ta jedinica aktivno učestvovala u borbi protiv kolone između Konjević Polja i Nove Kasabe i u zarobljavanju bosanskih Muslimana, kao i da ih je držala u zatočeništvu na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi.

¹⁸⁶⁶ Richard Butler, T. 6620.

¹⁸⁶⁷ Richard Butler, T. 6620; DP P2397, Video-snimak, na 2.50, 17.5.

organizovana operacija ubijanja odvijala se na nekoliko različitih lokacija u Srebrenici, Bratuncu i Zvorniku, i u njihovoj okolini.¹⁸⁶⁹ Neke bosanske Muslimane vojnici koji su ih zarobili ubili su pojedinačno ili u malim grupama, dok su neki ubijeni na lokacijama na kojim su privremeno bili zatočeni.¹⁸⁷⁰ Kao što će se analizirati u nastavku teksta, tela žrtava pokopana su na nekoliko područja, od kojih su neka bila blizu mesta na kojim je izvršeno pogubljenje.

649. U periodu od avgusta 1995. do oktobra 1995. godine snage VRS su u udaljene sekundarne grobnice ponovo pokopale tela mnogih žrtava masovnih pogubljenja, sa ciljem da prikriju dokaze.¹⁸⁷¹ Ponovno pokopavanje naredio je Glavni štab VRS, pod rukovodstvom pukovnika Beare, načelnika bezbednosti Glavnog štaba, i potpukovnika Popovića, pomoćnika komandanta za bezbednost Drinskog korpusa.¹⁸⁷² Na samom terenu, operaciju su sprovele Bratunačka i Zvornička brigada.¹⁸⁷³

650. U okviru Bratunačke brigade, Momir Nikolić, načelnik za bezbednost i obaveštajne poslove, bio je zadužen za organizovanje te operacije,¹⁸⁷⁴ dok je u okviru Zvorničke brigade za ponovno pokopavanje bio zadužen pomoćnik komandanta za bezbednost Drago Nikolić.¹⁸⁷⁵ Za operaciju ponovnog pokopavanja Glavni štab VRS je Zvorničkoj brigadi obezbedio gorivo, a kapetanu Miloradu Trbiću, oficiru zaduženom za bezbednost u Zvorničkoj brigadi, poverio zadatak vođenja evidencije o raspodeli goriva.¹⁸⁷⁶

(b) Broj nestalih

651. Helge Brunborg, demograf i veštak, svedočio je o ukupnom broju lica koja su nestala tokom pada srebreničke enklave.¹⁸⁷⁷ Prema Brunborgovim rečima, od 21. novembra 2005. godine na

¹⁸⁶⁸

Ibid.

¹⁸⁶⁹

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 14. V. takođe DP P259, Presretnuti razgovor, 09:50 časova, u kom je Obrenović rekao Krstiću da je uhvaćeno još nekoliko Muslimana, na šta je Krstić odgovorio: "Ubijajte to sve redom."

¹⁸⁷⁰

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 15.

¹⁸⁷¹

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 2; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 83; Richard Butler, T. 6656–6659. V. DP P2410, Naredenje Ratka Mladića kojim se odobrava izdavanje goriva za inženjerske radove u zoni odgovornosti Drinskog korpusa, 14. septembar 1995. godine. V. takođe DP P2411, Naredenje Sektora za pozadinu Glavnog štaba VRS za izdavanje goriva Komandi Drinskog korpusa, 14. septembar 1995. godine.

¹⁸⁷²

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 84, 89, 104; Momir Nikolić, T. 7834.

¹⁸⁷³

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 85. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 13.

¹⁸⁷⁴

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 86.

¹⁸⁷⁵

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 87.

¹⁸⁷⁶

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 88.

¹⁸⁷⁷

Helge Brunborg, T. 2524–2525. V. takođe DP P404, Izveštaj Helgea Brunborga i Henrika Urdala o broju nestalih i mrtvih iz Srebrenice, 12. februar 2000. godine. Brunborg je za sastavljanje svog izveštaja veštaka koristio sledeće izvore: bazu podataka MKCK o nestalim licima na teritoriji Bosne i Hercegovine, Ante mortem bazu podataka organizacije Lekari za ljudska prava, Popis stanovništva u bivšoj Jugoslaviji iz 1991. godine i Birački spisak za BiH za 1997. i 1998. godinu, koji je sačinila Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Helge Brunborg, T. 2526–2527. Prema Brunborgovim rečima, popis stanovništva iz 1991. godine jeste pre svega popis "*de jure*", što znači da su njime obuhvaćeni i ljudi koji su 1991. godine bili privremeno odsutni, Helge Brunborg, T. 2526–2527, 2541.

osnovu izveštaja članova porodice oko 7.661 lice vodilo se kao nestalo.¹⁸⁷⁸ Međutim, Brunborg napominje da neki ljudi uopšte nisu prijavljeni kao nestali, pošto je bilo slučajeva u kojima je čitava porodica ubijena.¹⁸⁷⁹ To znači da je ukupni broj nestalih lica verovatno veći.¹⁸⁸⁰ Analizom DNK, 2.694 osobe pronađene su i identifikovane u masovnim grobnicama na području Srebrenice.¹⁸⁸¹ Brunborg je 103 osobe precrtao sa svog spiska, pošto datum njihovog nestanka nije mogao da se utvrdi sa sigurnošću.¹⁸⁸² Brunborgov konačni zaključak glasi da se 2.591 od ukupno 7.661 žrtve vodi kao nestala.¹⁸⁸³ Pretresno veće konstatuje da su Brunborgovi zaključci u vezi s brojem lica nestalih tokom događaja u Srebrenici pouzdani.

652. Pretresno veće će sad preći na zatočavanje i ubijanje bosanskih Muslimana, navedene u Optužnici.

8. Područje Potočara (12–17. jul 1995. godine)

(a) "Situaciona" ubistva u blizini baze UN

653. Strane u postupku složile su se da su 12. jula 1995. godine u Budaku, na poljani pored reke na zapadnoj strani glavnog puta, oko 500 metara od baze UN, pronađena tela devetorice muškaraca.¹⁸⁸⁴ Osim toga, strane u postupku složile su se da je istog dana ujutru na udaljenosti od oko 700 metara od baze UN pronađeno još devet ili deset muških tela. Tela su se nalazila iza "bele kuće" u blizini trafo-stanice kod potoka.¹⁸⁸⁵

654. Strane u postupku složile su se da su 13. jula 1995. godine u potoku blizu depoa preduzeća "Ekspres Bus" u Potočarima pronađena tela šest žena i petorice muškaraca, bosanskih Muslimana.¹⁸⁸⁶ Istog dana jedan bosanski Musliman odveden je iza zgrade u blizini "bele kuće" i pogubljen po kratkom postupku.¹⁸⁸⁷

¹⁸⁷⁸ Helge Brunborg, T. 2540.

¹⁸⁷⁹ Helge Brunborg, T. 2563–2564.

¹⁸⁸⁰ DP P404, Izveštaj Helgea Brunborga i Henrika Urdala o broju nestalih i mrtvih iz Srebrenice, 12. februar 2000. godine, 7–8.

¹⁸⁸¹ Helge Brunborg, T. 2541–2542, 2573. V. takođe DP P406, Prilog izveštaju o broju nestalih i mrtvih iz Srebrenice, 12. april 2003. godine.

¹⁸⁸² Helge Brunborg, T. 2545, 2562–2563. V. takođe DP P409, Izveštaj Helgea Brunborga, Ewe Tabeau i Arvea Hetlanda, 16. novembar 2005. godine, str. 2.

¹⁸⁸³ Helge Brunborg, T. 2545, 2562–2564. V. takođe DP P409, Izveštaj Helgea Brunborga, Ewe Tabeau i Arvea Hetlanda, 16. novembar 2005. godine, str. 6.

¹⁸⁸⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 4.

¹⁸⁸⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 5.

¹⁸⁸⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 6.

¹⁸⁸⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 7.

655. Pretresno veće podseća da su pripadnici VRS i MUP-a 12. i 13. jula 1995. godine bili u Potočarima i da su odvajali muškarce od žena, dece i staraca.¹⁸⁸⁸ Pre nego što su ih prebacili u Bratunac, oni su muškarce odvodili u zgradu poznatu kao "bela kuća".¹⁸⁸⁹ Ima dokaza da su vojnici VRS 12. jula 1995. godine odvojili muškarce, bosanske Muslimane, od grupe ljudi u Potočarima i njih više nikad niko nije video.¹⁸⁹⁰ I tokom noći 12. jula 1995. godine čuli su se pucnji i krici.¹⁸⁹¹ S obzirom na ukupne dokaze, Pretresno veće se uverilo van razumne sumnje da su snage VRS i/ili MUP-a ubijale bosanske Muslimane u blizini baze UN, na području Budaka i blizu "bele kuće".

(b) Masovno pogubljenje u blizini cinkare

656. Svedok MP-443, bosanski Musliman, rekao je u svedočenju da je 12. jula 1995. godine video kako je na prostoru između cinkare i "Alijine kuće" odrubljivanjem glava pogubljeno približno osamdeset do stotinu muškaraca, bosanskih Muslimana.¹⁸⁹²

657. Svedok MP-443 je u svedočenju rekao da je 11. jula 1995. godine pobeo u Potočare, pošto su njegovo selo napali ljudi koje je on nazvao "četnicima".¹⁸⁹³ Noć je, zajedno s porodicom i "hiljad[ama]" ljudi proveo u cinkari. Narednog dana, 12. jula 1995. godine, činilo se da se situacija smirila, pa su ljudi, a među njima i svedok, izašli iz fabrike i otišli u šume iznad nje.¹⁸⁹⁴ U jednom trenutku svedok je video kako im se približavaju "četnički" vojnici u maskirnim vojnim uniformama.¹⁸⁹⁵ Mnoge izbeglice počele su da beže ka cinkari, a vojnici su krenuli za njima.¹⁸⁹⁶ Svedok MP-443 i još jedna osoba po imenu Džemal Karić sklonili su se u jednoj šupi pored "Alijine kuće".¹⁸⁹⁷

658. Iz "Alijine kuće" svedok MP-443 video je grupu od sedam do devet vojnika¹⁸⁹⁸ kako na prostoru između cinkare i "Alijine kuće" spajaju nekoliko dasaka i prave nešto nalik "skel[i]", kako se svedok izrazio.¹⁸⁹⁹ Vojnici su iz fabrike izveli grupu od četvoro do sedmoro ljudi i doveli ih do skele.¹⁹⁰⁰ Potom su ih naterali da glave polože na tu skelu i zatim im odrubili glave sekirama.¹⁹⁰¹

¹⁸⁸⁸ DP P383, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Karadžića i Mladića* na pretresu na osnovu pravila 61, T. 40–41; Eelco Koster, T. 2307; DP P387, Video-snimak; DP P384, Transkript svedočenja Eelca Kostera u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, T. 3104. V. gore, par. 628–631, 633.

¹⁸⁸⁹ Eelco Koster, T. 2310; Richard Butler, T. 6605–6609.

¹⁸⁹⁰ DP P429 (zapečaćeno), T. 994.

¹⁸⁹¹ DP P429 (zapečaćeno), T. 995.

¹⁸⁹² Svedok MP-443, T. 8877–8878. V. Optužnica, Prilog D, par. 3.1.

¹⁸⁹³ Svedok MP-443, T. 8870.

¹⁸⁹⁴ Svedok MP-443, T. 8871.

¹⁸⁹⁵ Svedok MP-443, T. 8871–8872.

¹⁸⁹⁶ Svedok MP-443, T. 8872.

¹⁸⁹⁷ Svedok MP-443, T. 8872, 8874, 8883–8884; DP P2687 (zapečaćeno).

¹⁸⁹⁸ Svedok MP-443, T. 8874.

¹⁸⁹⁹ Svedok MP-443, T. 8874, 8877.

¹⁹⁰⁰ Svedok MP-443, T. 8872, 8874, 8876–8878.

¹⁹⁰¹ Svedok MP-443, T. 8872, 8874, 8876–8877.

Dok se to odvijalo, svedok MP-443 je brojao tela i izbrojao ukupno 83.¹⁹⁰² Potom su vojnici utovarili tela na kamion i pokrili ih senom.¹⁹⁰³ Prema rečima svedoka MP-443, nakon što su on i Karić prestali da broje, iz fabrike su izvedene i pogubljene još dve grupe ljudi. Svedok MP-443 je takođe rekao da su sve žrtve bile civili.¹⁹⁰⁴ Izgleda da je pogublivanje okončano kad je došao jedan oficir i ukorio vojnike zbog onog što rade.¹⁹⁰⁵

659. Kako je naveo svedok MP-443, vojnici su nosili "maskir[e]" uniforme, bili su obrijani i pripadali su "srpskoj" vojsci.¹⁹⁰⁶ Osim toga, svedok je rekao: "Ne znam da l' su bili Bosanci, il' su bili Srbijanci. Ja im nisam prilazio...Odakle su, ja ne znam, nijednog nisam mog'o poznat', nisam bio blizu njih".¹⁹⁰⁷

660. Odbrana u Završnom podnesku tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo navode iz par. 3.1 Priloga D Optužnici. Odbrana tvrdi da se ni u jednoj sudskomedicinskoj istrazi i obdukcijom izveštaju vezanim za lokacije u Srebrenici koje je tužilaštvo predočilo kao dokaz ne pominju odrubljene glave ili tela kojima su odrubljene glave, te da svedočenje svedoka MP-443 nije potkrepljeno u tom aspektu.¹⁹⁰⁸

661. Pretresno veće smatra da se to što se u sudskomedicinskim dokazima iz spisa ne pominje odrubljivanje glava kod grobnica u Srebrenici ne odražava nepovoljno na taj konkretni aspekt iskaza svedoka MP-443. Iskaz jednog svedoka o nekoj materijalnoj činjenici, pravno gledano, ne iziskuje potkrepljivanje.¹⁹⁰⁹ Međutim, Pretresno veće je takav iskaz brižljivo analiziralo pre nego što se oslonilo na njega kao na odlučujući faktor. Pretresno veće konstatuje da ima dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može ustanoviti da je 12. jula 1995. godine grupa vojnika na prostoru između cinkare i "Alijine kuće" ubila najmanje 83 bosanska Muslimana tako što im je odrubila glave. Međutim, na osnovu svedočenja svedoka MP-443, koji uopšteno govori o "četničkim" vojnicima, kao i na osnovu drugih dokaza da su u to vreme na tom području bile paravojne formacije,¹⁹¹⁰ Pretresno veće ne može van razumne sumnje da zaključi da su tu grupu činili pripadnici VRS ili MUP-a.

¹⁹⁰² Svedok MP-443, T. 8872. Nije jasno kako je svedok brojao žrtve. Po svemu sudeći, osoba koja je bila sa svedokom beležila je na kutijici cigareta koliko je ljudi bilo u svakoj od grupa koje su vojnici izvodili iz fabrike i doveli na mesto pogubljenja, svedok MP-443, T. 8874–8876, 8878.

¹⁹⁰³ Svedok MP-443, T. 8874.

¹⁹⁰⁴ Svedok MP-443, T. 8877.

¹⁹⁰⁵ Svedok MP-443, T. 8878–8879. Svedok MP-443 to nije video lično, već mu je to rekao njegov zet, koji je bio u poslednjoj grupi civila dovedenoj na mesto pogubljenja, svedok MP-443, T. 8879.

¹⁹⁰⁶ Svedok MP-443, T. 8873.

¹⁹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁹⁰⁸ Završni podnesak odbrane, par. 583.

¹⁹⁰⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62.

¹⁹¹⁰ V. Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 28, gde se pominje prisustvo paravojnih formacija u školi "Vuk Karadžić" i okolini.

9. Područje Bratunca (12–15. juli 1995. godine)(a) Opšta situacija

662. Dana 12. i 13. jula 1995. godine u Bratunac je s nekoliko područja, između ostalog i iz Potočara i Konjević-Polja, stigao veliki broj autobusa i kamiona u kojima su bili zatočeni bosanski Muslimani.¹⁹¹¹ Među njima su bili i muškarci koje je VRS zatočio u Potočarima i duž puta Bratunac–Kravica–Konjević-Polje.¹⁹¹² Autobusi su parkirani u samom centru grada, a zatočeni muškarci prebačeni su na stadion, u jedan hangar i u školu "Vuk Karadžić".¹⁹¹³ Kad su se ti objekti napunili, preostali zatočeni ostali su u autobusima koji su parkirani ispred tih lokacija.¹⁹¹⁴

663. Školu "Vuk Karadžić" i druge okolne zgrade obezbeđivalo je nekoliko jedinica VRS i MUP-a, kao i pripadnici paravojsnih formacija.¹⁹¹⁵

(b) Sastanci u Bratuncu 13. jula 1995. godine na kojima se raspravljalo o pogublivanju zatvorenika

664. Dana 13. jula 1995. godine Dragomir Vasić, načelnik Centra javne bezbednosti u Zvorniku, sastao se s Miodragom Josipovićem, šefom policije u Bratuncu, u stanici policije u Bratuncu. Josipović je Vasića obavestio o tome da se jedna velika grupa bosanskih Muslimana predala pripadnicima VRS na putu Bratunac–Konjević-Polje i da je dovedena u Bratunac.¹⁹¹⁶ Osim toga, Josipović je Vasića obavestio o tome da je Komanda VRS naredila da se zatvorenici smeste u školu, na stadion i u autobuse.¹⁹¹⁷ Josipović je napomenuo da postoje problemi oko čuvanja zatvorenika i da su okupili sve vojno sposobne muškarce u Bratuncu da pomognu u čuvanju zatvorenika.¹⁹¹⁸

¹⁹¹¹ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 204; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", str. 52. Prema Deronjićevim rečima, u Bratunac su iz raznih krajeva, pa čak i iz Milića, dovedene hiljade uhvaćenih Muslimana, DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 205.

¹⁹¹² DP P2511, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine, T. 32928. Muškarci bosanski Muslimani koji su odvojeni od žena, dece i starijih u Potočarima (njih otprilike 1.000) transportovani su u Bratunac i zatim su im se pridružili bosanski Muslimani zarobljeni iz kolone, Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 8.

¹⁹¹³ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 204.

¹⁹¹⁴ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", str. 65.

¹⁹¹⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 28–29. Osim toga, Deronjić je rekao da su mnogim mlađim i starijim muškarcima mobilisanim tokom te noći podeljene puške i da im je rečeno da čuvaju autobuse, DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 204.

¹⁹¹⁶ Dragomir Vasić, T. 6478.

¹⁹¹⁷ Dragomir Vasić, T. 6479. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10.

¹⁹¹⁸ Dragomir Vasić, T. 6479.

665. Miroslav Deronjić je rekao da je uveče 13. jula 1995. godine Ljubiša Beara došao u njegovu kancelariju, u pratnji nekoliko vojnika.¹⁹¹⁹ Beara je, otprilike, rekao da je došao zbog zarobljenih bosanskih Muslimana i da njih sve treba pobiti.¹⁹²⁰ Taj iskaz potvrdili su i Momir Nikolić i Dragomir Vasić.¹⁹²¹ Štaviše, Vasić je u svedočenju naveo da mu je Beara saopštio da je od Mladića dobio naređenje u kojem se kaže da sve zarobljenike bosanske Muslimane treba pobiti.¹⁹²² Nikolić je u svedočenju rekao i da je 13. jula 1995. godine pitao Mladića šta će biti s uhvaćenim bosanskim Muslimanima, da je Mladić na to prešao šakom preko grudi, a da je Nikolić protumačio da taj gest znači da ih treba ubiti.¹⁹²³

666. Momir Nikolić svEDOČIO je o istom tom sastanku u Deronjićevoj kancelariji. On je naveo da je 13. jula 1995. godine uveče zajedno s Bearom otišao u prostorije SDS u Bratuncu, gde je bila i Deronjićeva kancelarija.¹⁹²⁴ Nikolić je čekao u jednoj kancelariji, a Deronjić, Beara i Vasić razgovarali su u drugoj.¹⁹²⁵

667. Pretresno veće napominje da je, s obzirom na proceduru određenu pravilom 92^{quater}, bilo veoma obazrivo kad je odlučivalo kakvu težinu treba pridati svedočenju Miroslava Deronjića o ovom pitanju.¹⁹²⁶ Pretresno veće je, isto tako, s velikom rezervom uzelo iskaze Momira Nikolića i Dragomira Vasića, pošto su oni učestvovali u događajima u Srebrenici. Međutim, kod Nikolića i Vasića Pretresno veće je imalo priliku da sasluša njihove iskaze, što kod Deronjića nije bio slučaj. Iskazi koje su ova tri svedoka dala međusobno se potkrepljuju. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da su iskazi o Mladićevom i Bearinom učešću u donošenju odluke da se zarobljeni bosanski Muslimani u Bratuncu ubiju verodostojni i pouzdani.

¹⁹¹⁹ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 208; DP P82, Transkript svEDOČENJA Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29795–29796; DP P83, Transkript svEDOČENJA Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 119.

¹⁹²⁰ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 209; DP P81, Transkript svEDOČENJA Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29705; DP P83, Transkript svEDOČENJA Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 119.

¹⁹²¹ Dragomir Vasić, T. 6481–6482; DP P2511, Transkript svEDOČENJA Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 22. april 2009. godine, T. 32933–32934; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10.

¹⁹²² Dragomir Vasić, T. 6481–6482.

¹⁹²³ DP P2511, Transkript svEDOČENJA Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine, T. 32933–32934.

¹⁹²⁴ DP P2511, Transkript svEDOČENJA Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine, T. 32939–32942; DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10.

¹⁹²⁵ DP P2511, Transkript svEDOČENJA Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine, T. 32939–32942.

¹⁹²⁶ Pretresno veće napominje da je u svojoj odluci na osnovu pravila 92^{quater} prihvatilo Deronjićev iskaz, između ostalog i zato što je tužilaštvo nameravalo da pozove druge svedoke koji će o istim pitanjima svEDOČITI *viva voce* i na osnovu pravila 92ter, čime je njegov iskaz trebalo da bude potkrepljen. Pošto je u obzir uzelo čitav niz faktora, Pretresno veće konstatovalo je da je Deronjićev iskaz pouzdan, relevantan i da ima dokaznu vrednost; Odluka po Zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92^{quater}, 10. oktobar 2008. godine (poverljivo), par. 47–53.

(c) Škola "Vuk Karadžić"

668. Strane u postupku su se složile da je od 12. do 14. jula više od 50 muškaraca, bosanskih Muslimana, po kratkom postupku pogubljeni u školi "Vuk Karadžić" i oko nje.¹⁹²⁷ Strane u postupku su se složile da je od 13. do 15. jula 1995. godine više muškaraca izvedeno iz škole "Vuk Karadžić" i ubijeno,¹⁹²⁸ kao i da je 13. jula 1995. godine jedan mentalno retardirani bosanski Musliman, zatočen u autobusu parkiranom ispred škole "Vuk Karadžić", izveden iz autobusa i pogubljen.¹⁹²⁹

669. Svedok MP-294, koji je 13. jula 1995. godine bio zatočen u školi "Vuk Karadžić", svedočio je o onom što se tamo događalo 13. jula 1995. godine. Svedok je video kako jednog bosanskog Muslimana tuku puškom, a potom ga odvođe i ubijaju.¹⁹³⁰ Svedok MP-294 video je i kako muškarce, bosanske Muslimane, izvode iz škole, nakon čega je začuo jaukanje, a potom i pucnje.¹⁹³¹

670. Strane u postupku su se složile da su snage VRS i/ili MUP-a planirale organizovane operacije ubijanja na nekoliko mesta, između ostalog i u Bratuncu.¹⁹³² Polazeći od navedenih dokaza i imajući u vidu da su među ljudima koji su čuvali bosanske Muslimane na području Bratunca bili i pripadnici VRS i MUP-a, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su pripadnici VRS i/ili MUP-a učestvovali u zatočavanju i pogubljenju po kratkom postupku muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u školi "Vuk Karadžić" i oko nje.¹⁹³³

(d) Reka Jadar (13. jul 1995. godine)

671. Što se tiče ovog incidenta,¹⁹³⁴ Pretresno veće napominje da za navode o ubijanju muškaraca, bosanskih Muslimana, na obali reke Jadar nisu izvedeni nikakvi dokazi. Osim toga, tužilaštvo u Završnom pretresnom podnesku navodi da nije predočilo nikakve dokaze u vezi s tim incidentom i da se više neće pozivati na njega.¹⁹³⁵ S tim u skladu, Pretresno veće neće donositi nikakve zaključke u vezi s njim.

¹⁹²⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 10.

¹⁹²⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 12.

¹⁹²⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 11.

¹⁹³⁰ Svedok MP-294, T. 9060–9061.

¹⁹³¹ *Ibid.*

¹⁹³² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 14.

¹⁹³³ V. Optužnica, Prilog D, par. 2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4.

¹⁹³⁴ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.2.

¹⁹³⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 418.

(e) Dolina Cerske (13. jul 1995. godine)

672. Strane u postupku su se složile da su vojnici VRS i/ili pripadnici MUP-a 13. jula 1995. godine u ranim popodnevnim satima prevezli oko 150 muškaraca, bosanskih Muslimana, na jedno mesto pored neasfaltiranog puta u dolini Cerske, oko tri kilometra od Konjević-Polja.¹⁹³⁶ Tamo su ih pogubili po kratkom postupku i pomoću teške mehanizacije zatrpali zemljom.¹⁹³⁷ Presretnuti razgovori VRS takođe pokazuju da je jedan oficir VRS zatražio da se u Konjević-Polje pošalje jedan buldožer ili bager.¹⁹³⁸

673. U slučaju masovne grobnice u Cerskoj sprovedena je sudskomedicinska analiza, kojom je zaključeno da se u njoj nalaze telesni ostaci 150 muškaraca, starosne dobi od 14 do 50 godina; 147 njih bilo je u civilnoj odeći.¹⁹³⁹ Sudeći po obdukcijским nalazima, kod 149 od 150 žrtava smrt je nastupila usled strelnih rana.¹⁹⁴⁰

674. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su 13. jula 1995. godine pripadnici VRS i/ili MUP-a na području pored jednog neasfaltiranog puta u dolini Cerske pogubili oko 150 muškaraca, bosanskih Muslimana, i potom ih pokopali u masovnoj grobnici.¹⁹⁴¹

(f) Nova Kasaba (13. jul 1995. godine)

675. Jedna grupa zatočenika uhvaćenih 13. jula 1995. godine na putu Bratunac–Konjević-Polje okupljena je na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi, oko 5 km južno od Konjević-Polja. Te ljude čuvali su pripadnici bataljona vojne policije 65. zaštitnog puka VRS.¹⁹⁴²

676. Pretresnom veću predloženi su i dokazi o sastanku koji je 14. jula 1995. godine održan na Palama, na kom je Deronjić Karadžiću izneo svoje procene o broju ljudi uhvaćenih u Bratuncu, kao

¹⁹³⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 16.

¹⁹³⁷ *Ibid.*

¹⁹³⁸ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", str. 59; DP P284, Presretnuti razgovor, 13:55 časova; DP P281, Presretnuti razgovor, 15:53 časova, iz kog proizlazi da je pukovnik Milanović tražio da im se u Konjević Polje pošalju jedan buldožer i jedan bager.

¹⁹³⁹ DP P2651, Izveštaj veštaka Williama Haglunda, Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Cerska, prvi deo, 15. jun 1998. godine, str. 8–9. Dvadeset četiri žrtve bile su stare između 13 i 24 godine, a 126 žrtava bilo je starije od 25 godina, DP P2633, Izveštaj veštaka Josea Pabla Baraybara o antropološkom pregledu ljudskih ostataka iz istočne Bosne tokom 2000. godine, 2. februar 2001. godine, str. 5.

¹⁹⁴⁰ DP P2651, Izveštaj veštaka Williama Haglunda, Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Cerska, prvi deo, 15. jun 1998. godine, str. 10.

¹⁹⁴¹ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.3.

¹⁹⁴² DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 54; DP P273, Presretnuti razgovor, 16:02 časova, gde se pominje razgovor između dva neidentifikovana sagovornika ("X" i "Y"). U tom razgovoru dva neidentifikovana sagovornika navode da je 1.500 muškaraca Muslimana okupljeno na fudbalskom stadionu u Novoj Kasabi, gde se nalazi "Malinićeva jedinica". Kako Butler objašnjava, major Zoran Malinić je u to vreme bio komandant bataljona vojne policije 65. zaštitnog puka, Richard Butler, T. 6638.

i druge informacije o onom što zna o "ubistvima u školi" i o "drug[im] likvidacij[ama]"¹⁹⁴³ "na putu the Konjević-Polje–Kasaba".¹⁹⁴⁴ Konkretno, Deronjić je naveo da je u Kasabi video veliki broj bosanskih Muslimana.¹⁹⁴⁵

677. Pretresno veće napominje da je Deronjićev iskaz, u delu koji se odnosi na ta ubistva, potkrepljen rezultatima ekshumacija i sudskomedicinskih analiza 33 tela pronađena na tom području. Konkretno, 27. jula 1995. godine Sjedinjene Američke Države snimile su jednu vazдушnu fotografiju područja blizu Nove Kasabe, na kojoj se vidi prekopavano zemljište na četiri lako uočljive lokacije. Četiri nedimute grobnice na području Nove Kasabe ekshumirane su jula 1996. godine. Te grobnice, smeštene na dve poljane, sadržale su tela 33 žrtve muškog pola. Dvadeset i sedam tih muškaraca imalo je ruke vezane na leđima.¹⁹⁴⁶

678. S obzirom na ono što je dosad rečeno, Pretresno veće se uverilo van razumne sumnje da su 33 žrtve muškog pola, bosanski Muslimani pronađeni 1996. godine u primarnim grobnicama, pripadali grupi zarobljenika okupljenih na fudbalskom stadionu u Novoj Kasabi. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo i u to da su njih 13. jula 1995. godine ubili pripadnici VRS i/ili MUP-a.

(g) Glogova (17–27. juli 1995. godine)

679. Strane u postupku su se složile da su 2000. godine u grobnici "L" u Glogovi pronađena tela 12 muškaraca, da su žrtve bile vezane jedna za drugu i ubijene iz vatrenog oružja.¹⁹⁴⁷ Međutim, Pretresno veće napominje da mu u vezi s tim incidentom nisu predočeni nikakvi dokazi. Shodno tome, Pretresno veće neće donositi nikakve zaključke u vezi s njim.¹⁹⁴⁸

(h) Supermarket u Kravici (13–14. juli 1995. godine)

680. Dana 13. jula 1995. godine iz grupe zarobljenika okupljenih u Novoj Kasabi izdvojena je jedna grupa muškaraca, bosanskih Muslimana, ukrcana na veliki kamion i prebačena u Kravicu glavnim putem između Konjević-Polja i Bratunca.¹⁹⁴⁹ Strane u postupku su se složile da su se 13.

¹⁹⁴³ Miroslav Deronjić pojašnjava da kad kaže "likvidiranje" ili "likvidacija" misli na "ubijanje" ili "ubistva", DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 201.

¹⁹⁴⁴ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 214.

¹⁹⁴⁵ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 214; DP P83, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv Krstića* (žalbeni postupak), T. 125.

¹⁹⁴⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 27.

¹⁹⁴⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 28.

¹⁹⁴⁸ V. Optužnica, Prilog D, par. 4.2.

¹⁹⁴⁹ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", str. 54.

jula 1995. godine kamioni zaustavili kod jednog supermarketa u Kravici, a da su vojnici koji su čuvali kamion kasnije počeli da zlostavljaju ljude i da ih udaraju kroz ceradu.¹⁹⁵⁰

681. Richard Butler je naveo da su područje opštine Bratunac i njegova okolina bili u operativnoj zoni Bratunačke brigade.¹⁹⁵¹ U opštini, a naročito duž puta Bratunac–Sandići, u pravcu Konjević-Polja, nalazio se i znatan broj pripadnika MUP-a.¹⁹⁵²

682. Tužilaštvo u Optužnici navodi da su pogubljenja izvršili pripadnici VRS i/ili MUP-a koji su bili kod supermarketa u Kravici.¹⁹⁵³ Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su pripadnici VRS i/ili MUP-a odgovorni za zlostavljanje zatočenih bosanskih Muslimana kod supermarketa u Kravici 13. i 14. jula 1995. godine. Međutim, Pretresno veće napominje da mu nisu izneti nikakvi dokazi o tome šta se desilo sa zatočenim bosanskim Muslimanima kod supermarketa u Kravici. Prema tome, Pretresno veće ne može da zaključi van razumne sumnje da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 13. i 14. jula 1995. godine kod supermarketa u Kravici pogubili zatočenike.

(i) Skladište u Kravici (13. jul 1995. godine)

683. Dana 13. jula 1995. godine muškarci, bosanski Muslimani, izdvojeni iz kolone i okupljeni na livadi kod Sandića odvedeni su u jedno veliko skladište u selu Kravica (dalje u tekstu: skladište u Kravici).¹⁹⁵⁴ Za prevoz zarobljenika bili su odgovorni pripadnici MUP-a.¹⁹⁵⁵ Pogubljenja u skladištu u Kravici počela su do 17:00 časova.¹⁹⁵⁶ Za ubijanje bosanskih Muslimana zatočenih u skladištu vojnici su upotrebili automatsko oružje, ručne bombe i drugo oružje.¹⁹⁵⁷ Više od 1.000 muškaraca bosanskih Muslimana pogubljeno je na tom mestu po kratkom postupku.¹⁹⁵⁸ U periodu od 14. do 16. jula 1995. godine stiglo je nekoliko kamiona, kojima su tela žrtava odvezena i pokopana u dve

¹⁹⁵⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 29.

¹⁹⁵¹ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 54, 56.

¹⁹⁵² DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 54, 56. Kako je to Butler objasnio, o prisustvu jedinica policije duž puta Bratunac–Konjević Polje 1995. godine detaljno govore i izveštaji koje je šef CJB Dragomir Vasić slao u MUP RS, kao i izveštaji Komande Glavnog štaba, DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 56–57. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 9; DP P2517, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 22. april 2009. godine, T. 32979, u kom je Nikolić rekao da su snage MUP bile raspoređene duž puta Bratunac–Konjević Polje.

¹⁹⁵³ V. Optužnica, Prilog D, par. 4.3.

¹⁹⁵⁴ Richard Butler, T. 6621; DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 59–60.

¹⁹⁵⁵ Richard Butler, T. 6621.

¹⁹⁵⁶ DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 60.

¹⁹⁵⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 17.

¹⁹⁵⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 17. V. takođe DP P2402, Video-snimak, jul 1995. godine, na 02:56, gde se vidi deo pogubljenja.

velike masovne grobnice na području obližnjih sela Glogova i Ravnice.¹⁹⁵⁹ U pokopavanju žrtava učestvovali su elementi Bratunačke brigade, kao i pripadnici Inženjerijske čete Zvorničke brigade.¹⁹⁶⁰

684. Osim toga, Miroslav Deronjić dobio je izveštaj da je u poljoprivrednoj zadruzi u Kravici ubijen veliki broj bosanskih Muslimana.¹⁹⁶¹ Pretresno veće napominje da je iskaz koji je Miroslav Deronjić dao o tim ubistvima dodatno potkrepljen izveštajima koje su stručnjaci za sudsku medicinu sačinili na osnovu ekshumacije tih grobnica, o čemu će biti govora u nastavku teksta.

685. Ekshumacije i sudskomedicinske analize izvršene su i u Glogovi i u Ravnicama. Ustanovljeno je da u Glogovi postoji više mesta na kojima su žrtve pokopane.¹⁹⁶² Godine 1999. tela su ekshumirana na pet lokacija (Glogova 2 do Glogova 6), 2000. godine ekshumacija je obavljena na još jednoj lokaciji (Glogova 1), a 2001. godine ekshumacije su obavljene na još tri lokacije (Glogova 7 do Glogova 9).¹⁹⁶³ U Zelenom Jadru, južno od Srebrenice, pronađena je i jedna sekundarna grobnica, u kojoj su verovatno posmrtni ostaci bar nekih žrtava iz primarne grobnice u Glogovi.¹⁹⁶⁴ Godine 2001. u Visokom su obavljene ekshumacije sekundarnih grobnica.¹⁹⁶⁵

686. Godine 2000. i 2001. u Ravnici je obavljena ekshumacija sekundarnih grobnica.¹⁹⁶⁶ Grobnica Ravnice nalazi se svega nekoliko kilometara od velike grobnice u Glogovi i od nje se razlikuje po

¹⁹⁵⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 17. V. takođe DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 228.

¹⁹⁶⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 45–46.

¹⁹⁶¹ DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 202, 214; DP P81, Transkript svedočenja Miroslava Deronjića u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, T. 29716.

¹⁹⁶² DP P2641, Izveštaj veštaka Johna Clarka o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, 1999. godine, str. 20; DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 12.

¹⁹⁶³ U Glogovi 1 (koju je veštak za sudsku medicinu John Clark podelio na grobnice C, E, F, H, K i L) pronađeno je 191 telo i 288 delova tela, a žrtve su bile stare od 12 do 75 godina, s tim što su većinu činili ljudi od 30 do 35; osim dva, sva identifikovana tela bila su muškog pola. Ustanovljeno je i da oni nisu nosili vojnu odeću, kao i da kod gotovo četvrtine žrtava postoje tragovi spaljivanja. U grobnicama Glogova 2 do Glogova 9 pronađeno je 126 tela i 197 delova tela, a žrtve su bile stare od 25 do 50 godina; sva identifikovana tela bila su muškog pola. Ustanovljeno je i da kod većine žrtava postoje tragovi spaljivanja. U meri u kojoj se uzrok smrti uopšte mogao utvrditi, žrtve su preminule od strelnih rana ili od eksplozije. Što se tiče grobnice L u Glogovi, tamo je pronađeno 12 muškaraca koji su bili vezani po dvojica, ligaturama oko ručnih zglobova. Svi su oni ubijeni hicem u potiljak ili u stranu glave, DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 12–26. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 28.

¹⁹⁶⁴ DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 23.

¹⁹⁶⁵ DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 23–24. U sekundarnoj grobnici pronađeno je 101 telo i 355 delova tela. Žrtve su bile stare od 8 do 65 godina i osim dve sve su bile muškog pola. Kod većine žrtava uzrok smrti su strelne rane ili eksplozija, a u nekoliko slučajeva postojali su i tragovi spaljivanja.

¹⁹⁶⁶ DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 6–8. Tokom ekshumiranja grobnice u Ravnicama 2000. i 2001. godine, pronađena su tela 175 žrtava i 324 dela tela, a potencijalna starost žrtava bila je od 8 do 90 godina; osim pet, sva identifikovana tela bila su muškog roda. Kod većine tela (163 od 175) ustanovljene su strelne rane.

tome što u Glogovi tela nisu pokopavana u zemlju, već su bila razbacana po šumovitoj padini koja se spuštala prema potoku.¹⁹⁶⁷

687. Osim toga, stručnjak za sudsku medicinu Richard Wright obišao je jednu lokaciju kod Konjević-Polja, odmah pored glavnog puta, u pravcu zapada, pošto se pretpostavljalo da se na njoj nalazi jedna masovna grobnica i zaključio da dokazi govore u prilog tome.¹⁹⁶⁸ Wright je obišao i jednu lokaciju severno od Srebrenice, istočno od autobuske stanice u Potočarima, i ispitao to područje pomoću rovokopača.¹⁹⁶⁹ Wright je zaključio da je na tom mestu bila iskopana velika rupa, koja je kasnije zatrpana. Iako nije pronašao nikakve ljudske ostatke, Wright je pronašao komade ilovače koji su verovatno bili u dodiru s telima u stanju putrifikacije. Mada dokazi prikupljeni na licu mesta govore u prilog pretpostavci da je tu bila grobnica koja je kasnije ispražnjena i zatrpana, Wright je procenio da se o tome ne mogu doneti nepobitni zaključci.¹⁹⁷⁰

688. Pretresno veće konstatuje da je izneto dovoljno dokaza na osnovu kojih se van razumne sumnje može ustanoviti da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 13. jula 1995. godine u skladištu u Kravici držali u zatočeništvu više od 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, i pogubili ih po kratkom postupku, koristeći automatsko oružje, ručne bombe i drugo oružje.¹⁹⁷¹ Pored toga, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su žrtve pogubljenja u Kravici pokopane u masovnim grobnicama u Glogovi i Ravnicama, kao i u jednoj sekundarnoj masovnoj grobnici u Zelenom Jadru.

10. Područje Zvornika

(a) Prebacivanje iz Bratunca u opštinu Zvornik

689. Ujutro 14. jula 1995. godine pripadnici vojne policije Bratunačke brigade prebacili su zarobljene bosanske Muslimane iz Bratunca u Zvornik.¹⁹⁷² Momir Nikolić je izdao zapovest vojnoj policiji da sprovede autobuse u Zvornik.¹⁹⁷³ Zvornička brigada znala je za planove da se zarobljeni

¹⁹⁶⁷ DP P2643, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, Izveštaj glavnog patologa, 14. maj 2003. godine, str. 6.

¹⁹⁶⁸ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 16.

¹⁹⁶⁹ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 17.

¹⁹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁹⁷¹ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.4.

¹⁹⁷² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 30, 33; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 13. Miroslav Deronjić je rekao i da je po povratku u Bratunac video velik broj autobusa koji odvoze zatvorenike. Rečeno mu je da ih odvoze u Zvornik, DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 216.

¹⁹⁷³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 31. DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10.

bosanski Muslimani dovedu u njenu zonu odgovornosti.¹⁹⁷⁴ Prema rečima Momira Nikolića, 13. jula 1995. godine uveče pukovnik Beara naredio mu je da Dragu Nikolića, pomoćnika komandanta za bezbednost Zvorničke brigade VRS, obavesti da treba da se pripremi da u Zvorniku primi i pogubi zarobljene muškarce, bosanske Muslimane.¹⁹⁷⁵

690. Dana 14. jula 1995. godine, Drago Nikolić je obavestio Dragana Obrenovića da mu je potpukovnik Popović, načelnik bezbednosti Drinskog korpusa, naložio da se pripremi za dolazak velikog broja zarobljenika koje prebacuju iz Bratunca u Zvornik.¹⁹⁷⁶ Drago Nikolić je rekao da je ova zapovest stigla lično od generala Mladića i da su "svi, uključujući [dotičnog] komandanta [Zvorničke brigade] potpukovnika Pandurevića, znaju za tu naredbu".¹⁹⁷⁷ Zapovest za pogubljenje sproveli bi pukovnik Beara i potpukovnik Popović, a bio bi uključen i Drago Nikolić.¹⁹⁷⁸ Drago Nikolić je zatim zatražio od Dragana Obrenovića da mu na raspolaganje stavi vojnu policiju Zvorničke brigade. Pošto ga je obavestio da je vojna policija već raspoređena, Dragan Obrenović mu je rekao da će "videti šta [on] može da učini" kako bi se Dragi Nikoliću stavili na raspolaganje barem zapovednik vojne policije i jedan vod.¹⁹⁷⁹

(b) Orahovac (14. jul 1995. godine)

691. Rano po podne 14. jula 1995. godine pripadnici vojne policije Bratunačke brigade učestvovali su u prebacivanju više stotina muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Bratunca u školu u Grbavcima u Orahovcu.¹⁹⁸⁰ Ti bosanski Muslimani zarobljeni su iz kolone muškaraca koja se povlačila iz srebreničke enklave ili su izdvojeni u Potočarima.¹⁹⁸¹

692. Vojnici iz Komande Zvorničke brigade i 4. bataljona Zvorničke brigade pomagali su prilikom stražarenja nad zarobljenicima u školi u Grbavcima, u Orahovcu.¹⁹⁸² Pripadnici čete vojne policije Zvorničke brigade bili su prisutni neposredno pre pogubljenja, verovatno da bi stražarili nad zarobljenicima, a potom i da bi omogućili njihovo kasnije prebacivanje na polja na kojima su vršena pogubljenja.¹⁹⁸³

¹⁹⁷⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 32.

¹⁹⁷⁵ DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10; DP P2511, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 22. april 2009. godine, T. 32937.

¹⁹⁷⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 34.

¹⁹⁷⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 35, 98.

¹⁹⁷⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 36.

¹⁹⁷⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 37.

¹⁹⁸⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 18; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 47.

¹⁹⁸¹ Richard Butler, T. 6638–6639; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 18.

¹⁹⁸² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 48.

¹⁹⁸³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 49.

693. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS 14. jula 1995. godine stražarili nad muškarcima, bosanskim Muslimanima, u školi u Grbavcima, povezali im oči i prevezli na obližnje polje; tamo su pripadnici VRS naredili zarobljenicima da siđu iz kamiona i po kratkom postupku ih pogubili automatskim oružjem.¹⁹⁸⁴ U Orahovcu su tokom pogubljenja bili prisutni pripadnici 4. bataljona, kao i pripadnici organa bezbednosti Zvorničke brigade.¹⁹⁸⁵

694. Strane u postupku su se složile da je ubijeno oko 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, i da su 14. i 15. jula 1995. godine pripadnici Zvorničke brigade koristili tešku mehanizaciju kako bi tela pokopali u masovnim grobnicama na mestu pogubljenja, dok su se pogubljenja nastavljala.¹⁹⁸⁶ Za pokopavanje tela koristili su mehanizaciju i opremu Inženjerijske čete Zvorničke brigade.¹⁹⁸⁷

695. Dana 15. jula 1995. godine Beara se obratio generalu Živanoviću¹⁹⁸⁸ i generalu Krstiću tražeći pomoć za područje odgovornosti Zvorničke brigade u vezi s "3.500 paketa" koje "mor[a] da razdijel[i], a nem[a] rješenja".¹⁹⁸⁹

696. Dana 16. jula 1995. godine pukovnik Slobodan Cerović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za moral, pravne i verske poslove, i pukovnik Ljubiša Beara, načelnik za bezbednost Glavnog štaba VRS,¹⁹⁹⁰ razgovarali su o tome da se mora izvršiti "trijaža" zarobljenih.¹⁹⁹¹ Veštak

¹⁹⁸⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 18. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 53.

¹⁹⁸⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 52–54.

¹⁹⁸⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 18; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 52, 56. V. takođe DP P266, Presretnuti razgovor, 21:02 časova, u kom je major Dragan Jokić, dežurni oficir Zvorničke brigade i načelnik inženjerije Zvorničke brigade, obavestio Bearu da na području Zvornika ima velikih problema "sa ljudima, ovaj, pa sa paketom". V. takođe DP P2403, Vanredni borbeni izvještaj Komande 1. zvorničke brigade, upućen Komandi Drinskog korpusa, 15. jul 1995. godine, u kom se komandant Zvorničke brigade pukovnik Pandurević žali Komandi Drinskog korpusa: "Dodatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni brigade, kao i obaveze obezbeđenja i asanacije terena", što se odnosi na čuvanje straže nad zarobljenicima i sahranjivanje pogubljenih.

¹⁹⁸⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 55. Dragan Jokić, koji je u to vreme bio dežurni oficir, rekao je Cvijetinu Ristanoviću, pripadniku inženjerijske čete Zvorničke brigade, da ode u Orahovac dok su ubijanja još bila u toku; to se odigralo u prisustvu Slavka Bogičevića, zamenika komandanta inženjerijske čete, koji je posle toga u Orahovcu davao naredbe Ristanoviću u vezi s kopanjem grobnice. Dragan Jokić je znao da je Ristanović poslat u Orahovac sa konkretnim ciljem da se iskopaju masovne grobnice za žrtve pogubljenja. Osim toga, Jokić je pružio pomoć rekavši Cvijetinu Ristanoviću da odveze rovokopač u Orahovac, Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 57–58.

¹⁹⁸⁸ DP P271, Presretnuti razgovor, 09:52 časova; DP P272, Presretnuti razgovor, 09:54 časova. Iz tih razgovora proizlazi da je Beara tražio generala Živanovića kako bi mu ovaj dodelio ljude koji će mu pomoći u izvršenju zadatka. Živanović je odgovorio: "ne mogu ti ja odavde ništa izvući" i predložio Beari da pozove generala Krstića, na lokal 385 na Zlataru. V. takođe DP P264, Presretnuti razgovor, 10:00 časova; DP P268, Presretnuti razgovor, 09:57 časova.

¹⁹⁸⁹ V. DP P258, Presretnuti razgovor, 19:19 časova; DP P264, Presretnuti razgovor, 10:00 časova; DP P268, Presretnuti razgovor, 09:57 časova. U tom telefonskom razgovoru Beara je od generala Krstića zatražio da mu obezbedi pojačanje ("30 ljudi") i dodao: "vraćam ih noćas". V. takođe DP P285, Presretnuti razgovor, 15:17 časova, gde se pominje "paket" koji treba podeliti. Izgleda da se u presretnutom razgovoru pominje i general Popović, zvani "Pop".

¹⁹⁹⁰ Richard Butler, T. 6649.

¹⁹⁹¹ DP P269, Presretnuti razgovor, 11:11 časova, u kom Ljubiša Beara, pukovnik Cerović i neidentifikovana osoba razgovaraju o "trijaži".

Butler je u svedočenju rekao da se pojam "trijaža" u tom kontekstu odnosi na pogubljenje zarobljenika.¹⁹⁹²

697. Deronjić je rekao i da je njemu bilo "očigledno da su Muslimani koji su bili odvedeni u Zvornik pobijeni".¹⁹⁹³ Na osnovu tih razgovora i s obzirom na opšte dokaze da je u zoni odgovornosti Zvorničke brigade bilo više hiljada zarobljenih bosanskih Muslimana,¹⁹⁹⁴ Pretresno veće se uverilo da je Beara govorio o pogubljenju muškaraca, bosanskih Muslimana, u Orahovcu.

698. Dokazi koji su predloženi Pretresnom veću potkrepljeni su sudskomedicinskim dokazima prikupljenim u masovnim grobnicama na sledećim lokacijama: Lažete (Lažete 1 i Lažete 2),¹⁹⁹⁵ jednoj lokaciji nedaleko od Orahovca i u sekundarnim grobnicama duž puta za Hodžice (Hodžički put 3, 4, 5).¹⁹⁹⁶

699. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su pripadnici VRS 14. jula 1995. godine u školi u Grbavcima, nedaleko od Orahovca, držali u zatočeništvu više od 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, da bi im potom stavili poveze na oči i prevezli ih do obližnje poljane, gde su ih pogubili. Pretresno veće takođe van razumne sumnje zaključuje da su pripadnici VRS 14. i 15. jula 1995. godine koristili tešku mehanizaciju kako bi pokopali tela u blizini mesta pogubljenja u Lažetama. Ti ostaci kasnije su prebačeni u sekundarne grobnice duž Hodžičkog puta.¹⁹⁹⁷

¹⁹⁹² Richard Butler, T. 6649.

¹⁹⁹³ Na zahtev prijatelja iz Bratunca, Deronjić je pozvao jednog političara iz Zvornika, Jovana Mitrovića, kako bi saznao šta se dogodilo s jednim čovekom koji je navodno odveden u Zvornik i ubijen. Deronjiću "su rekli" da je prekasno i dodali nešto u smislu: "Nemoj to da nas pitaš, nemoj to da me pitaš, to je gotovo [...]". DP P80, Izjava svedoka Miroslava Deronjića, 25. novembar 2003. godine, par. 229.

¹⁹⁹⁴ V. takođe DP P2403, Vanredni borbeni izvještaj Komande 1. zvorničke brigade, upućen Komandi Drinskog korpusa, 15. jul 1995. godine, gde se pominju 3.000 muškaraca na području Zvornika. V. takođe Richard Butler, T. 6647–6648; DP P264, Presretnuti razgovor, 10:00 časova.

¹⁹⁹⁵ Tokom ekshumacije grobnice Lažete 1 pronađeno je 129 tela i 14 delova tela. Žrtve su bile stare od 15 do 85 godina i sve su bile muškog pola. Niko od njih nije nosio vojnu odeću. Osamdeset devet tela imalo je povez na očima na kojem je jasno bila vidljiva rupa od metka, što znači da su žrtvama u trenutku pogubljenja oči bile vezane. Kod većine tela (48 od 55) postojali su tragovi strelnih rana, uglavnom u predelu trupa, ali i u predelu nogu, glave i ruku, DP P2642, Izveštaj veštaka Johna Clarka o aktivnostima MKSJ u Bosni i Hercegovini tokom 2000, Izveštaj glavnog patologa, 24. februar 2001. godine, str. 7–10; DP P2671, Izveštaj veštaka Fredyja Peccerellija, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izveštaj o iskopavanju i ekshumaciji, str. 21–24. U masovnoj grobnici Lažete 2 pronađeno je 165 žrtava. Pronađene su ukupno 104 žrtve (63%) s platnenim povezima za oči; uzrok smrti su strelne rane, DP P2646, Izveštaj veštaka Williama Haglunda, Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Lažete 2, Prvi deo, 15. jun 1998. godine, str. 10–11. V. takođe DP P2642, Izveštaj veštaka Johna Clarka o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, str. 14–16.

¹⁹⁹⁶ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta, Ekshumacije provedene u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, 12. maj 1999. godine, str. 23, gde se uspostavlja veza između sekundarnih grobnica na putu za Hodžice i grobnica Lažete 1 i 2; DP P2635, Izveštaj veštaka Josea Pabla Baraybara, januar 2004. godine, str. 2, 7–8; DP P2631, Izveštaj veštaka Josea Pabla Baraybara, Izveštaj o antropološkom pregledu ljudskih ostataka iz istočne Bosne tokom 1999. godine, 8. decembar 1999. godine, str. 4, 8; DP P2671, Izveštaj veštaka Fredyja Peccerellija, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izveštaj o iskopavanju i ekshumaciji, str. 3; DP P2665, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukcijama ljudskih posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 3 na cesti prema Hodžićima, izvršenim u oktobru 1998, str. 2–3; DP P2666, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukcijama ljudskih posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 4 na cesti prema Hodžićima, izvršenim u oktobru 1998, str. 6; DP P2667, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukcijama ljudskih posmrtnih ostataka s lokaliteta br. 5 na cesti prema Hodžićima, izvršenim u oktobru 1998, str. 2–3, 10.

¹⁹⁹⁷ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.5.

(c) Škola u Petkovicima i brana u Petkovicima (14. jul 1995. godine)

700. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 14. jula 1995. godine transportovali najmanje 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, s lokaliteta u Bratuncu i okolini, gde su ovi bili zatočeni, u školu u Petkovicima. To su bili bosanski Muslimani koji su zarobljeni iz kolone muškaraca koja se povlačila iz srebreničke enklave, kao i oni koji su izdvojeni u Potočarima. Dana 14. jula 1995. i rano izjutra 15. jula 1995. godine, pripadnici VRS i/ili MUP-a udarali su, tukli, napadali i pucali iz automatskog oružja u neke od bosanskih Muslimana zatočenih u školi.¹⁹⁹⁸

701. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS iz 6. pešadijskog bataljona (Zvorničke brigade) 14. jula 1995. i u ranim jutarnjim satima 15. jula 1995. godine preživele iz prvobitne grupe od najmanje 1.000 bosanskih Muslimana transportovali iz škole u Petkovicima na jedno područje ispod brane kod Petkovaca.¹⁹⁹⁹ Potom su vojnici VRS i/ili pripadnici MUP-a okupili te ljude ispod brane i po kratkom postupku ih pogubili automatskim oružjem.²⁰⁰⁰ Strane u postupku su se takođe složile da su pripadnici VRS u jutarnjim satima 15. jula 1995. godine pokopali žrtve uz pomoć rovokopača i druge teške mehanizacije.²⁰⁰¹ Inženjerijska četa Zvorničke brigade je dobila zadatak da, koristeći mehanizaciju za zemljane radove, pomogne u pokopavanju žrtava sa brane u Petkovicima.²⁰⁰²

702. Od aprila do maja 1998. godine na lokaciji kod brane u Petkovicima vršena je ekshumacija.²⁰⁰³ Na osnovu sudskomedicinskih dokaza ustanovljeno je i da je pet masovnih grobnica duž puta za Liplje povezano s lokacijom kod brane u Petkovicima.²⁰⁰⁴ Juna 1998. godine obavljena je obdukcija telesnih ostataka; tela su bila dosta fragmentirana,²⁰⁰⁵ što ide u prilog pretpostavci da je grobnica remećena *post mortem*.²⁰⁰⁶ U grobnici kod brane u Petkovicima pronađeni su ostaci najmanje 46 ljudi, od kojih je za 15 utvrđeno da su bili muškog pola.²⁰⁰⁷ Pošto su delovi tela bili fragmentirani, ti

¹⁹⁹⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 19.

¹⁹⁹⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 20. Vozači i kamioni 6. pešadijskog bataljona Zvorničke brigade korišćeni su za prevoz zatočenika sa mesta zatočenja na mesto pogubljena na brani u Petkovicima 15. jula 1995, Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 63.

²⁰⁰⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 20. V. takođe Richard Butler, T. 6627, 6646.

²⁰⁰¹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 20.

²⁰⁰² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 64.

²⁰⁰³ DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Brana", jun 1998. godine, str. 3.

²⁰⁰⁴ DP P2674, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta, Ekshumacije provedene u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, 12. maj 1999. godine, str. 20. Grobnica Liplje 2 udaljena je oko 14 km od lokaliteta kod brane u Petkovicima, a tip zemljišta bio je isti kao i u primarnoj grobnici.

²⁰⁰⁵ DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Brana", jun 1998. godine, str. 4, 8.

²⁰⁰⁶ DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Brana", jun 1998. godine, str. 22.

²⁰⁰⁷ DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Brana", jun 1998. godine, str. 8, 22.

posmrtni ostaci su sakupljeni u 91 vreću za telo.²⁰⁰⁸ Kod nekih posmrtnih ostataka ustanovljeni su tragovi vezivanja, a moguće je da su žrtvama stavljeni i povezi za oči.²⁰⁰⁹

703. Kod većine tela rekonstrukcija nije bila moguća.²⁰¹⁰ Prema izveštaju o ekshumaciji, činjenica da su na površini lokaliteta pronađena 464 fragmenta lobanja i 211 čaura podudara se s brojem osoba kojim je iz vatrenog oružja pucano u glavu.²⁰¹¹ Međutim, stručnjaci za sudsku medicinu nisu mogli da utvrde uzrok smrti za 81 osobu čiji su telesni ostaci bili u vrećama za telo, pošto su u njima skeletni ostaci bili nepotpuni ili pomešani.²⁰¹²

704. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 14. jula 1995. godine prebacili u školu u Petkovicima najmanje 1.000 bosanskih Muslimana s mesta u Bratuncu i okolini na kojima su bili zatočeni, kao i da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 14. i 15. jula 1995. godine automatskim oružjem ubili neke od tih ljudi.²⁰¹³ Pretresno veće takođe van razumne sumnje zaključuje da su pripadnici VRS i/ili MUP-a u večernjim satima 14. jula 1995. i ranim jutarnjim satima 15. jula 1995. godine preostale muškarce, bosanske Muslimane, zatočene u školi prebacili iz škole u Petkovicima do obližnje brane i tamo ih pogubili automatskim oružjem. Žrtve su potom pokopane u masovnim grobnicama u blizini brane, a kasnije su prebačene u sekundarne grobnice.²⁰¹⁴

(d) Škola u Pilici (14–15. jul 1995. godine)

705. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS i/ili MUP-a 14. i 15. jula 1995. godine prebacili u školu u Pilici jedan broj bosanskih Muslimana s lokaliteta u Bratuncu, gde su ovi bili zatočeni.²⁰¹⁵ To su bili bosanski Muslimani koji su zarobljeni iz kolone muškaraca koja se povlačila iz srebreničke enklave ili koji su izdvojeni u Potočarima.²⁰¹⁶ Dana 14. i 15. jula 1995. godine ili približno tih datuma, pripadnici VRS ubili su iz vatrenog oružja neke od muškaraca bosanskih Muslimana koji su stigli u školu ili su u njoj bili zatočeni.²⁰¹⁷

²⁰⁰⁸

Ibid.

²⁰⁰⁹

DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrenceca, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Bran", jun 1998. godine, str. 20.

²⁰¹⁰

DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrenceca, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Bran", jun 1998. godine, str. 8, 22.

²⁰¹¹

DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrenceca, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Bran", jun 1998. godine, str. 9, 22.

²⁰¹²

DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrenceca, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta "Bran", jun 1998. godine, str. 22.

²⁰¹³

V. Optužnica, Prilog D, par. 3.6.

²⁰¹⁴

V. Optužnica, Prilog D, par. 3.7.

²⁰¹⁵

Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 21.

²⁰¹⁶

Ibid.

²⁰¹⁷

Ibid.

706. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su pripadnici VRS 14. i 15. jula 1995. godine iz vatrenog oružja ubili jedan broj bosanskih Muslimana koji su držani u zatočeništvu u školi u Pilici.²⁰¹⁸

(e) Vojna ekonomija Branjevo (16. jul 1995. godine)

707. Strane u postupku su se složile da su 14. jula 1995. godine zarobljeni bosanski Muslimani iz Bratunca autobusima dovezeni do škole u selu Pilica, u kojoj su bili zatočeni do 16. jula 1995. godine.²⁰¹⁹ Potom su izvedeni iz škole i ukrcani u autobuse, s rukama vezanim na leđima, i odvezeni na Vojnu ekonomiju Branjevo.²⁰²⁰ Vojna policija Drinskog korpusa je bila angažovana da čuva stražu nad zatočenicima, bosanskim Muslimanima, u autobusima kojima su odvezeni na mesto pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo.²⁰²¹ Tamo su ih postrojili u grupama od po deset i pucali u njih.²⁰²² Tako je ubijeno ukupno oko 1.000 bosanskih Muslimana.²⁰²³ Dana 17. jula 1995. godine pripadnici Inženjerijske čete Zvorničke brigade učestvovali su u kopanju masovnih grobnica i za to koristili sopstvenu opremu.²⁰²⁴

708. Iz dokaza se vidi da je potpukovnik Vujadin Popović bio uključen u nabavku goriva za prevoz zarobljenih bosanskih Muslimana na mesto pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo.²⁰²⁵ Pretresno veće se uverilo da su Popovićev zahtev za gorivo i potonja isporuka goriva bili vezani za operaciju pogubljenja i pokopavanja zarobljenih bosanskih Muslimana na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

709. Dražen Erdemović, pripadnik 10. diverzantskog odreda VRS, svedočio je o svom učešću u masovnom pogubljenju, zajedno s drugim pripadnicima te jedinice.²⁰²⁶ Njegova jedinica se iz Vlasenice dovezla u Zvornik,²⁰²⁷ gde joj je naređeno da prati jednog potpukovnika (koji je na sebi imao uniformu VRS i oznake čina) i dva policajca, za koje je Erdemović pretpostavio da pripadaju

²⁰¹⁸ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.8.

²⁰¹⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 22.

²⁰²⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 22–23.

²⁰²¹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 24.

²⁰²² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 23; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 66. V. takođe Richard Butler, T. 6649.

²⁰²³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 72.

²⁰²⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 71–72; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 24.

²⁰²⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 65. U presretnom razgovoru od 16. jula 1995. godine s jednim oficijom Drinskog korpusa Popović je zatražio 500 litara goriva i zapretio da će mu "posao stati" ako ih ne dobije, DP P270, Presretni razgovor, 13:58 časova. Po jednom formularu koji je Drinski korpus dobio vidi se da je Popoviću 16. jula 1995. godine isporučeno 500 litara goriva, DP P2409, Materijalni list za slanje, Komandi Drinskog korpusa upućeno 500 litara goriva, 16. jul 1995. godine. V. takođe Richard Butler, T. 6651–6652; DP P265, Presretni razgovor, 21:16 časova, u kom je Popović rekao Rašiću: "posao sam završio"; DP P240, Presretni razgovor, 13:58 časova, 16. jul 1995. godine.

²⁰²⁶ Dražen Erdemović, T. 7961–7969; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 68.

²⁰²⁷ DP P2522, Karta okoline Srebrenice, na kojoj je Dražen Erdemović označio putanju. V. takođe Dražen Erdemović, T. 7961.

Drinskom korpusu.²⁰²⁸ Nekoliko minuta pošto su stigli na jedno imanje blizu Pilice,²⁰²⁹ koje je, kako je Erdemović kasnije saznao, bilo Vojna ekonomija Branjevo,²⁰³⁰ onaj potpukovnik i dva policajca otišli su, a Brano Gojković je pripadnicima 10. diverzantskog odreda rekao da će uskoro stići autobusi s ljudima iz Srebrenice i da će oni morati da pogube te zatočenike.²⁰³¹

710. Prvi autobus došao je na ekonomiju 16. jula 1995. godine između 10:00 i 11:00 časova, a pratila su ga dva pripadnika vojne policije.²⁰³² Putnici su bili muškarci civili, starosne dobi između 15 i 65 godina. Svi su imali poveze na očima, a ruke su im bile vezane na leđima.²⁰³³ Nakon toga, na ekonomiju je stiglo 15-20 autobusa.²⁰³⁴ Erdemović smatra da su svi autobusi bili puni.²⁰³⁵ Vojnici su kod svakog autobusa postupali po istoj proceduri.²⁰³⁶ Civili su u grupama od po desetero izvođeni iz autobusa i odvođeni na polje iza garaže.²⁰³⁷ Tamo su postrojavani leđima okrenutih vojnicima, a potom je u njih pucano.²⁰³⁸ Pripadnici vojne policije stajali su na vratima autobusa, kako niko ne bi mogao da pobjegne.²⁰³⁹

711. Tokom dana 10. diverzantskom odredu pridružilo se još šest do deset pripadnika Bratunačke brigade kako bi pomoglo da se pogube ljudi iz Srebrenice.²⁰⁴⁰ Prema Erdemovićevoj proceni, pogubljenja su trajala do popodneva 16. jula 1995. godine, a pogubljeno je oko 1.000 ljudi.²⁰⁴¹

712. Svedok MP-294, koji je preživio pogubljenje na Vojnoj ekonomiji Branjevo, svedočio je o onom što se tamo odigralo 16. jula 1995. godine. Svedok MP-294 je, autobusom u kom je bilo još oko 50 muškaraca, prebačen iz Pilice u Branjevo.²⁰⁴² Pošto je video kako vojnici pogubljuju prvu

²⁰²⁸ Dražen Erdemović, T. 7961–7964; DP P2523, Fotografija kompleksa u Zvorniku u kom se svedokova jedinica zaustavila.
²⁰²⁹ Dražen Erdemović, T. 7964; DP P2525, Fotografija imanja u blizini Pilice; DP P2527, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović. Na obe fotografije vidi se imanje s dve ili tri zgrade. V. takođe Dražen Erdemović, T. 7964–7965, 7970–7971. Svedok je na nekoliko fotografija označio mesta na kojima su se autobusi parkirali i na kojima je izvršeno masovno pogubljenje, Dražen Erdemović, T. 7967; DP P2526, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović; DP P2527, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović; DP P2528, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović.
²⁰³⁰ Dražen Erdemović, T. 7971. Pretresno veće napominje da je Erdemović govorio o "ekonomiji Branjevo" kad mu je pokazan DP P2527, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović, a na kojoj je velikim slovima napisano "Branjevo State Farm /Državno gazdinstvo Branjevo/".
²⁰³¹ Dražen Erdemović, T. 7965.
²⁰³² Dražen Erdemović, T. 7966, 7969. Svedok misli da su policajci pripadali Drinskom korpusu, ali to ne može da tvrdi sa sigurnošću, pošto nije obraćao pažnju na oznake.
²⁰³³ Dražen Erdemović, T. 7966.
²⁰³⁴ Dražen Erdemović, T. 7967.
²⁰³⁵ Dražen Erdemović, T. 7967–7968.
²⁰³⁶ Dražen Erdemović, T. 7968.
²⁰³⁷ V. DP P2526, Fotografija imanja u blizini Pilice, koju je označio Dražen Erdemović.
²⁰³⁸ Dražen Erdemović, T. 7968.
²⁰³⁹ *Ibid.*
²⁰⁴⁰ Dražen Erdemović, T. 7969. Ljudi su nosili uniforme VRS, s tim što je jedan nosio pantalone američke vojske. Svedok ih je identifikovao kao pripadnike Bratunačke brigade, pošto su njih prepoznali drugi pripadnici njegove jedinice, koji su bili iz Vlasenice. Na jednom video-snimku načinjenom 12. jula 1995. godine Erdemović je prepoznao jednog pripadnika Bratunačke brigade koji je bio na ekonomiji, DP P2393, Video-snimak, 12. jul 1995. godine, na 01:40 časova; Dražen Erdemović, T. 7970.
²⁰⁴¹ Dražen Erdemović, T. 7969.
²⁰⁴² Svedok MP-294, T. 9069.

grupu ljudi, svedok MP-294 odveden je na pogubljenje u drugoj grupi.²⁰⁴³ Ljudi su postrojani leđa okrenutih vojnicima, a potom im je naređeno da legnu. Svedok je začuo pucnje, ali ga metak nije pogodio; ostao je na zemlji i video kako je pogubljeno još šest ili sedam grupa ljudi.²⁰⁴⁴ Kad je pogubljenje završeno, svedok MP-294 je video da na poljani na Vojnoj ekonomiji Branjevo leži između 1.000 i 1.500 leševa.²⁰⁴⁵

713. Odbrana u Završnom pretresnom podnesku tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo koliki je broj ljudi 16. jula 1995. godine navodno ubijen na Vojnoj ekonomiji Branjevo, pošto nije iznelo dokaze kojima bi potkrepilo iskaz svedoka MP-294 o ukupnom broju leševa pronađenih na Vojnoj ekonomiji Branjevo.²⁰⁴⁶

714. Pretresno veće se uverilo da je iskaz svedoka MP-294 o ukupnom broju bosanskih Muslimana ubijenih na Vojnoj ekonomiji Branjevo 16. jula 1995. godine dovoljno potkrepljen Erdemovićevim iskazom, kao i dokazima koje je Pretresno veće formalno primilo na znanje.²⁰⁴⁷ Prema tome, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su pripadnici VRS 16. jula 1995. godine na Vojnoj ekonomiji Branjevo pogubili više od 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, prethodno zatočenih u školi u Pilici, i pokopali ih u obližnju masovnu grobnicu.

(f) Dom kulture u Pilici (16. jul 1995. godine)

715. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS i/ili MUP-a, među kojima su bili i pripadnici Bratunačke brigade, 16. jula 1995. godine automatskim oružjem po kratkom postupku pogubili oko 500 muškaraca, bosanskih Muslimana, u zgradi Doma kulture u Pilici.²⁰⁴⁸ To su bili bosanski Muslimani koji su zarobljeni iz kolone muškaraca koja se povlačila iz srebreničke enklave ili koji su izdvojeni u Potočarima.²⁰⁴⁹ Dražen Erdemović je u svedočenju rekao da je njegov pretpostavljeni oficir posle pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo od njega i drugih pripadnika Bratunačke brigade tražio da učestvuju i u drugim pogubljenjima u Domu kulture u Pilici.²⁰⁵⁰ Erdemović je to odbio, pa je odveden u jedan kafić u Pilici, prekoputa Doma kulture.²⁰⁵¹ Erdemović je iz kafića video nekoliko ljudi u civilnoj odeći kako leže na zemlji pored Doma kulture; potom je

²⁰⁴³ Svedok MP-294, T. 9070–9071.

²⁰⁴⁴ Svedok MP-294, T. 9071–9072.

²⁰⁴⁵ Svedok MP-294, T. 9074.

²⁰⁴⁶ Završni podnesak odbrane, par. 584.

²⁰⁴⁷ V. Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 72; Dražen Erdemović, T. 7969.

²⁰⁴⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 25.

²⁰⁴⁹ *Ibid.*

²⁰⁵⁰ Dražen Erdemović, T. 7976.

²⁰⁵¹ Dražen Erdemović, T. 7977–7980. Dražen Erdemović je u svedočenju rekao da mu je potpukovnik Milorad Pelemiš iz 10. diverzantskog odreda posle pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo naredio da ode u Dom kulture u Pilici i pogubi još 500 muškaraca iz Srebrenice. Pripadnici Bratunačke brigade postupili su prema tom naređenju, dok su pripadnici 10.

iz pravca Doma kulture začuo pucnje i zvuk ručnih bombi koje eksplodiraju.²⁰⁵² Kad je buka prestala, pripadnici Bratunačke brigade pridružili su mu se u kafiću.²⁰⁵³

716. Dana 16. jula 1995. godine, u 22:10 časova, 1. bataljon Zvorničke brigade, koji je bio stacioniran na Vojnoj ekonomiji Branjevo, zatražio je da 17. jula 1995. godine u 08:00 časova u Pilicu dovezu utovarivač, rovokopač i kiper.²⁰⁵⁴ Dana 17. jula 1995. godine pripadnici VRS pokupili su leševe žrtava iz Doma kulture u Pilici i odvezli ih na Vojnu ekonomiju Branjevo, gde su ih pokopali u masovnoj grobnici.²⁰⁵⁵ Tog dana presretnuto je nekoliko razgovora u kojima je, između ostalih, učestvovao Popović.²⁰⁵⁶ U razgovoru snimljenom u 16:22 časa Popović nepoznatom sagovorniku, kom se obraća sa "šefe", kaže: "Sve u redu, onaj pos'o odrađen, gotovo... sve u redu... sve je privedeno kraju, nema nikakvih problema [...]".²⁰⁵⁷ Pretresno veće se uverilo da je "posao" koji Popović pominje u tom presretnutom razgovoru zapravo ubijanje i pokopavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, na području Zvornika.

717. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su snage VRS i/ili MUP-a 16. jula 1995. godine u Domu kulture u Pilici po kratkom postupku pogubile oko 500 muškaraca, koristeći automatsko oružje. Dalje, Pretresno veće takođe van razumne sumnje zaključuje da su tela žrtava potom prebačena na Vojnu ekonomiju Branjevo, gde su pokopana u masovnu grobnicu.²⁰⁵⁸

(g) Kozluk (16. jul 1995. godine)

718. Strane u postupku su se složile da su snage VRS i/ili MUP-a 15. ili 16. jula 1995. godine prebacile oko 500 muškaraca, bosanskih Muslimana, na jedno osamljeno mesto nedaleko od Kozluka, na otpad fabrike za flaširanje, i tamo ih po kratkom postupku pogubili iz automatskog oružja.²⁰⁵⁹ To su bili bosanski Muslimani koji su zarobljeni iz kolone muškaraca koja se povlačila iz

diverzantskog odreda to odbili i, po uputstvima jednog potpukovnika VRS, otišli u kafe preko puta Doma kulture u Pilici, Dražen Erdemović, T. 7976–7980. V. takođe DP P2529, Fotografija Pilice koju je označio Dražen Erdemović.

²⁰⁵² Dražen Erdemović, T. 7976–7977. V. takođe DP P2645, Izveštaj veštaka Petera De Bruyna, Kriminalističko-tehnička analiza eksploziva na osnovu uzoraka sa raznih lokaliteta u Srebrenici, 2. mart 2000. godine, str. 2–5, u kom je De Bruyn analizirao uzorke sakupljene u Domu kulture u Pilici i tamo pronašao ostatke eksploziva (TNT); DP P2677, Izveštaj veštaka A.D. Kloostermana o analizi i uzimanju dokaznog materijala iz skladišta u Kravici, 20. decembar 1999. godine, str. 21; veštak utvrdio je prisustvo ljudske krvi u nekoliko uzoraka uzetih iz Doma kulture u Pilici.

²⁰⁵³ Dražen Erdemović, T. 7980.

²⁰⁵⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 73.

²⁰⁵⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 25.

²⁰⁵⁶ DP P276, Presretnuti razgovor, 12:44 časova; DP P278, Presretnuti razgovor, 16:22 časova.

²⁰⁵⁷ DP P278, Presretnuti razgovor, 16:22 časova; Richard Butler, T. 6655. V. takođe DP P245, Presretnuti razgovor, 16:22 časova; DP P279, Presretnuti razgovor, 20:26 časova, gde se kaže da je Popović "otišao kući".

²⁰⁵⁸ V. Optužnica, Prilog D, par. 3.10.

²⁰⁵⁹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 26. V. takođe DP P2641, Izveštaj veštaka Johna Clarka, patologa, o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, str. 6.

srebreničke enklave ili koji su izdvojeni u Potočarima.²⁰⁶⁰ Dana 16. jula 1995. godine vojnici VRS pokopali su žrtve pogubljenja u obližnju masovnu grobnicu.²⁰⁶¹

719. Dana 16. jula 1995. godine Dragan Jokić poslao je Miloša Mitrovića i Nikolu Ricanovića, pripadnike Inženjerijske čete Zvorničke brigade, i jedan rovokopač, da se jave Damjanu Lazareviću, komandiru voda za utvrđivanje Inženjerijske čete Zvorničke brigade.²⁰⁶² Kad su stigli, Lazarević je Mitroviću naredio da tela koja su se već nalazila u iskopenim grobnicama, zatrpa zemljom. Mitrović je radio u Kozluku dok se nije pokazalo da njegov rovokopač ne može da završi taj zadatak zato što radi samo sa 30 posto kapaciteta i zapravo nije ni predviđen za takvu vrstu radova.²⁰⁶³

720. Godine 1999. na lokalitetu u Kozluku sprovedena je sudskomedicinska istraga i ekshumacija tela. Istragom su obuhvaćena četiri lokaliteta (KK1 do KK4).²⁰⁶⁴ Tokom ekshumacije pronađena su 292 tela i 233 delova tela, što prema procenama antropologa ukupno iznosi najmanje 340 osoba.²⁰⁶⁵ Kod mnogih žrtava pronađeni su povezi za oči i ligature oko ručnih zglobova, a kod većine tela ustanovljeni su tragovi rana iz vatrenog oružja.²⁰⁶⁶

721. Stručnjak za sudsku medicinu Richard Wright otkrio je jednu sekundarnu grobnicu na lokalitetu Čančarski put 3, nastalu iz primarne grobnice u Kozluku.²⁰⁶⁷ Iz grobnice na lokalitetu Čančarski put 3 ekshumirana su tela najmanje 160 osoba.²⁰⁶⁸

722. Wright je zaključio da je na lokalitetu u Kozluku pogubljeno između 451 i 660 ljudi.²⁰⁶⁹ Wright je naveo i rezultate istrage o čaurama, ligaturama, povezima za oči i ličnim ispravama.²⁰⁷⁰

²⁰⁶⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 26.

²⁰⁶¹ *Ibid.*

²⁰⁶² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 78.

²⁰⁶³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 75, 77, 79.

²⁰⁶⁴ DP P2641, Izveštaj veštaka Johna Clarka, patologa, o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, 1999. godine, str. 1.

²⁰⁶⁵ DP P2641, Izveštaj veštaka Johna Clarka, patologa, o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, 1999. godine, str. 1, 6.

²⁰⁶⁶ DP P2641, Izveštaj veštaka Johna Clarka, patologa, o ekshumacijama obavljenim 1999. godine, 1999. godine, str. 7, 10.

²⁰⁶⁷ DP P2674, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta, Ekshumacije sprovedene u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, 12. maj 1999. godine, str. 8; DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 11–12.

²⁰⁶⁸ DP P2664, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukcijama ljudskih posmrtnih ostataka pronađenih na Čančarskom putu, lokalitet 3, avgust–septembar 1998. godine, str. 2. Pronađeno je i 37 ligatura (poveza na ručnim zglobovima) i osam poveza za oči. Većini žrtava nanete su strelne rane u predelu trupa, a ustanovljene su i rane u predelu nogu, glave i vrata, DP P2664, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukcijama ljudskih posmrtnih ostataka pronađenih na Čančarskom putu, lokalitet 3, avgust–septembar 1998. godine, str. 2.

²⁰⁶⁹ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 13.

²⁰⁷⁰ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 14–15.

Na osnovu prisustva određenih vrsta cveća i biljaka može se zaključiti da je do pogubljenja došlo polovinom jula.²⁰⁷¹

723. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su snage VRS i/ili MUP-a 15. ili 16. jula 1995. godine prebacile oko 500 muškaraca, bosanskih Muslimana, na jedno osamljeno mesto u blizini Kozluka i tamo ih po kratkom postupku pogubile automatskim oružjem. Pretresno veće takođe van razumne sumnje zaključuje da su ti ostaci potom pokopani u jednu masovnu grobnicu u blizini mesta pogubljenja, a kasnije prebačeni u sekundarnu grobnicu pored Čančarskog puta.²⁰⁷²

(h) Nezuk (19. jul 1995. godine)

724. Strane u postupku su se složile da su pripadnici VRS, pod komandom Zvorničke brigade, zarobili 11 muškaraca, bosanskih Muslimana, iz kolone i po kratkom postupku ih pogubili automatskim oružjem; deseterica od tih 11 muškaraca ubijena su u blizini Nezuka.²⁰⁷³

725. Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su pripadnici VRS 19. jula 1995. godine u blizini Nezuka ubili 11 muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁰⁷⁴

(i) Od 18. jula do 1. novembra 1995. godine

726. U par. 5.2 Priloga D Optužnici navodi se sledeće: "Od približno 18. jula pa do približno 1. novembra, u zon[i] odgovornosti Bratunačke [...] brigade, snage VRS i MUP-a zarobile su ili lišile života još ljudi iz kolone bosanskih Muslimana."²⁰⁷⁵ Tužilaštvo u svom Završnom pretresnom podnesku navodi da je Momir Nikolić potvrdio navode o ubistvima iz par. 5.2 Optužnice.²⁰⁷⁶ Međutim, Pretresno veće smatra da dokazi koje je pružio Nikolić nisu dovoljno precizni da bi mogli da potkrepe navode koji se odnose na tako dug period. Stoga Pretresno veće bez dodatnih potkrepljujućih dokaza konstatuje da nije izvedeno dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se van razumne sumnje moglo ustanoviti da su snage VRS i MUP-a u periodu od 18. jula do 1. novembra 1995. godine u zoni odgovornosti Bratunačke brigade zarobile ili lišile života ljude iz kolone bosanskih Muslimana.

²⁰⁷¹ DP P2673, Izveštaj veštaka Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama u Kozluku 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 15.

²⁰⁷² V. Optužnica, Prilog D, par. 3.11.

²⁰⁷³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 30. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 82.

²⁰⁷⁴ V. Optužnica, Prilog D, par. 5.1.

²⁰⁷⁵ Optužnica, Prilog D, par. 5.2.

²⁰⁷⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 435. Relevantni deo Nikolićevog iskaza glasi: "U periodu od 14. jula do oktobra 1995., snage Bratunačke brigade, u sadejstvu sa MUP-om i ostalim snagama VRS-a, nastavili su hvatati i pogubljavati muslimanske zarobljenike koji su pokušavali da pobjegnu iz zona Srebrenice i Žepe", DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 12.

11. Identitet glavnih izvršilaca

727. Pretresno veće zaključuje da su među ključnim oficirima VRS koji su učestvovali u činjenju, planiranju, naređivanju, podsticanju ili pomaganju i podržavanju zločina u Srebrenici bili sledeći: Ratko Mladić,²⁰⁷⁷ Radivoje Miletić,²⁰⁷⁸ Milan Gvero,²⁰⁷⁹ Ljubiša Beara,²⁰⁸⁰ Radislav Krstić,²⁰⁸¹ Vujadin Popović,²⁰⁸² Vidoje Blagojević,²⁰⁸³ Vinko Pandurević,²⁰⁸⁴ Dragan Obrenović,²⁰⁸⁵ Drago Nikolić,²⁰⁸⁶ Momir Nikolić²⁰⁸⁷ i Dragan Jokić.²⁰⁸⁸ Prema tome, Pretresno veće se uverilo da su snage VRS i/ili MUP-a, pod efektivnom kontrolom pomenutih ključnih oficira, počinili zločine koji im se stavljaju na teret.

12. Prepotčinjavanje MUP-a VRS-u

728. Pretresnom veću su predočeni dokazi o tome da su zakoni RS omogućavali da MUP RS u vreme rata bude prepotčinjen VRS-u.²⁰⁸⁹ Na osnovu tih zakona, Richard Butler je zaključio da je MUP tokom događaja u Srebrenici bio pod komandom VRS.²⁰⁹⁰ Taj zaključak potkrepio je i Momir Nikolić, koji je u svedočenju rekao: "Svim snagama koje su angažovane u operaciji Srebrenica [...] je rukovodio i komandavao načelnik štaba general Krstić i komandant Drinskog korpusa."²⁰⁹¹ Na osnovu dokaza kojima Veće raspolaže, Pretresno veće se uverilo da je na području Srebrenice MUP RS delovao pod komandom VRS.

²⁰⁷⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 91. V. gore par. 665–667.

²⁰⁷⁸ V. DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 32; Miodrag Simić, T. 10247, navodi šta je bila Miletićeva pozicija u VRS i dodaje da je on bio direktno podređen Mladiću.

²⁰⁷⁹ V. DP P2246, Izveštaj veštaka Richarda Butlera "Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) – Operacija 'Krivaja 95'", 1. novembar 2000. godine, str. 31; Petar Šrkbić, T. 11603–11604, precizira koju je poziciju Gvero imao u VRS.

²⁰⁸⁰ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 84, 89, 104. V. gore, par. 649, 665–667, 689–690.

²⁰⁸¹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 94, 95, 96. V. gore, par. 629–631, 695.

²⁰⁸² Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 97. V. gore, par. 649, 708, 716.

²⁰⁸³ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 102, gde se navodi: "Dana 25. maja 1995, Blagojević je imenovan za komandanta Bratunačke brigade. U julu 1995, Blagojević je imao čin pukovnika. On je na tom položaju ostao do sredine 1996. godine kada je prekomandovan u Glavni štab VRS, koji je kasnije nazvan Generalštab VRS"; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 103, gde se navodi: "Pukovnik Blagojević je zadržao komandu i kontrolu nad svim jedinicama Bratunačke brigade, uključujući pripadnike organa bezbednosti, kao i vojne policije Bratunačke brigade od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995."

²⁰⁸⁴ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 98, gde se navodi da je potpukovnik Vinko Pandurević u julu 1995. bio komandant Zvorničke brigade. V. gore, par. 689–690. V. takođe P2403, Vanredni borbeni izveštaj 1. zvorničke brigade, upućen Komandi Drinskog korpusa, 15. jul 1995. godine.

²⁰⁸⁵ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 99, gde se navodi da je Dragan Obrenović bio načelnik štaba Zvorničke brigade. V. gore, par. 689–690.

²⁰⁸⁶ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 87, 101. V. gore, par. 649–650, 690.

²⁰⁸⁷ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 86. V. takođe DP P2512, Momir Nikolić, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 13. V. gore, par. 649–650, 689.

²⁰⁸⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 100, gde se navodi da je Dragan Jokić od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine bio načelnik inženjerije Zvorničke brigade u činu majora. V. gore, par. 719.

²⁰⁸⁹ V. Petar Šrkbić, T. 11736–11737, koji je u svedočenju rekao da su, prema zakonima RS, oružane snage RS u vreme rata činili VRS i MUP.

²⁰⁹⁰ Richard Butler, T. 6740–6742.

²⁰⁹¹ DP P2511, Transkript svedočenja Momira Nikolića u predmetu *Tužilac protiv Popovića i drugih*, 21. april 2009. godine, T. 32928.

13. Pravni zaključci

729. Optuženi se u Optužnici tereti za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 10) i za ubistvo, nehumana dela, progone i istrebljivanje kao zločine protiv čovečnosti (tačke 9, 11, 12 i 13).

(a) Opšti uslovi iz člana 3

730. Pretresno veće se uverilo da se u periodu na koji se odnosi Optužnica u istočnoj Bosni vodio oružani sukob između ABiH i VRS.²⁰⁹²

731. Prema navodima, žrtve zločina u ovom predmetu bile su bosanski Muslimani koje su snage VRS i/ili MUP-a zarobile tokom borbenih dejstava ili posle njih.²⁰⁹³ Na osnovu već iznetih dokaza o zarobljavanju, zatočavanju i ubijanju bosanskih Muslimana,²⁰⁹⁴ Pretresno veće konstatuje da su krivična dela u osnovi navedena u Optužnici bila tesno povezana s oružanim sukobom.

732. Prema navodima, žrtve zločina bile su lica koja u trenutku u kom su relevantni zločini počinjeni nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²⁰⁹⁵ Na osnovu iznetih dokaza o zarobljavanju, zatočavanju i ubijanju bosanskih Muslimana, Pretresno veće konstatuje da je ispunjen taj dodatni uslov iz zajedničkog člana 3.

733. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da su opšti uslovi iz člana 3 ispunjeni.

(b) Opšti uslovi iz člana 5

734. Pretresno veće konstatuje da je na području Srebrenice vođen rasprostranjen ili sistematski napad usmeren protiv civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana. Kao što se vidi iz dokaza, to je bio napad velikih razmera, koji se odrazio na oko 35.000 ljudi koji su živeli u tom kraju i koji je po svojoj prirodi bio organizovan.²⁰⁹⁶

735. Napad je bio usmeren protiv enklava Ujedinjenih nacija, formiranih s izričitim ciljem da se zaštite civili, pa stoga nema sumnje da su stanovništvo tih enklava pretežno činili civili. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da je taj napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva, u smislu člana 5 Statuta.

736. Pretresno veće se uverilo i da su zločini koje je počinio VRS i/ili MUP bili sastavni deo tog napada, da su izvršioci znali za taj napad i da su njihovi postupci bili njegov sastavni deo.

²⁰⁹² V. gore, odeljak III.

²⁰⁹³ V. gore, par. 632, 648, 662–668, 670.

²⁰⁹⁴ *Ibid.*

737. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da su opšti uslovi iz člana 5 ispunjeni.

(c) Ubistvo

738. Kao što je Pretresno veće već napomenulo, elementi ubistva isti su i prema članu 3 i prema članu 5: smrt žrtve, optuženi je vinovnik žrtvine smrti i izvršilac ima *mens rea*.²⁰⁹⁷

739. S obzirom na sve dokaze izvedene u ovom predmetu, Pretresno veće već je konstatovalo da su pripadnici VRS i/ili MUP-a izvršili ubijanje navedeno u Prilogu D Optužnici, osim u incidentima 3.1, 3.2, 4.2, 4.3 i 5.2 navedenim u Prilogu. Pretresno veće zaključuje da su žrtve tog ubijanja bile muškarci, bosanski Muslimani, koji su se ili predali ili su izdvojeni iz kolone koja se povlačila iz Srebrenice ili su odvojeni u Potočarima. To znači da žrtve tog ubijanja u trenutku u kom su ubijene nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima, kao i da je to onima koji su u tome učestvovali bilo poznato. Pretresno veće se uverilo i da je to ubijanje izvršeno namerno.

740. Prema tome, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da pomenuto ubijanje predstavlja ubistvo, i kao zločin protiv čovečnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja. S tim u skladu, Pretresno veće zaključuje da je zločin ubistva iz tačaka 9 i 10 Optužnice ustanovljen za incidente navedene u Prilogu D, osim za incidente 3.1, 3.2, 4.2, 4.3 i 5.2. O individualnoj krivičnoj odgovornosti optuženog za te zločine biće govora u odeljcima VII–VIII Presude.

(d) Nehumana dela (član 5(i))

741. Prema tački 11 Optužnice, optuženi se tereti za nehumana dela, kao zločin protiv čovečnosti na osnovu člana 5(i) Statuta, u koje spadaju nanošenje teških ozleda, ranjavanje i prisilno premeštanje.²⁰⁹⁸

(i) Nanošenje teških ozleda i ranjavanje

742. Kao što je Pretresno veće već istaklo, nanošenje teških telesnih i duševnih ozleda ili ranjavanje smatra se "nehumanim delom" na osnovu člana 5(i) Statuta.²⁰⁹⁹ Kao što se vidi iz već izloženih činjeničnih zaključaka, bosanski Muslimani zatočeni u Potočarima i na drugim mestima bili su izloženi užasnim i nehumanim uslovima, kao i fizičkim napadima. Zajedno uzev, ti uslovi predstavljali su težak napad na njihovo ljudsko dostojanstvo i njima su im nanete teška duševna i

²⁰⁹⁵ *Ibid.*

²⁰⁹⁶ V. takođe gore, par. 607, 617–618, 628–632, 648–650.

²⁰⁹⁷ V. gore, par. 102–104.

²⁰⁹⁸ V. Optužnica, tačka 11.

²⁰⁹⁹ V. gore, par. 111.

telesna patnja i ozlede.²¹⁰⁰ S obzirom na već izložene činjenične zaključke, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da je bosanskim Muslimanima na području Srebrenice u zatočenju ili na drugim lokacijama naneta teška telesna ili duševna patnja, kao i da su im tu patnju namerno nanosili pripadnici VRS i/ili MUP-a.

(ii) Prisilno premeštanje

743. Strane u postupku su se složile da od jula 1995. godine nadalje civili, bosanski Muslimani, koji su autobusima odvezeni iz Potočara nisu doneli odluku da odu iz enklave slobodnom voljom, već ih je VRS iz nje prisilno premestio.²¹⁰¹ To potvrđuju i dosad analizirani dokazi.²¹⁰² Iz dokaza jasno proizlazi i da su izvršiocima imali nameru da civile, bosanske Muslimane, prisilno premeste iz Potočara.

744. Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da su, što se tiče prisilnog premeštanja civila, bosanskih Muslimana, koji su autobusima odvođeni iz Potočara, ispunjeni elementi zločina prisilnog premeštanja i da je nad njima počinjen zločin prisilnog premeštanja.

745. Pretresno veće zaključuje da su ta dela prisilnog premeštanja dovoljno teška da bi se mogla smatrati "drugim nehumanim delima" iz člana 5(i) Statuta.

746. Na kraju, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da je dokazan zločin nehumanih dela, uključujući nanošenje teških ozleđa, ranjavanje i prisilno premeštanje, navedene u tački 11 Optužnice.

(e) Progona na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi

747. Optuženi se po tački 12 Optužnice tereti za progone na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi, zločin protiv čovečnosti kojim je prekršen član 5(h) Statuta, u čijem su osnovu bili ubistvo, okrutno i nečovečno postupanje i prisilno premeštanje.²¹⁰³ Ubistvo i prisilno premeštanje kao dela u osnovi dokazana su i kao zasebni zločini, a o njihovim elementima je bilo govora gore u tekstu. Međutim, još treba utvrditi da li su njima ispunjeni uslovi koji se traže za zločin progona.

(i) Dela u osnovi

²¹⁰⁰ V., na primer, Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 19, Dana 14. i 15. jula 1995. godine pripadnici VRS i/ili MUP udarali su, tukli i napadali muškarce bosanske Muslimane zatočene u školi u Petkovićima; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 29, gde se navode pojedinosti o tome kako su pripadnici VRS i/ili MUP maltretirali zatočene bosanske Muslimane kod supermarketa u Kravici.

²¹⁰¹ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 3a.

²¹⁰² V., na primer, gore, par. 605–607, 615–619, 624.

²¹⁰³ V. Optužnica, tačka 12.

a. Ubistvo

748. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da su snage VRS i/ili MUP-a u periodu od 12. jula 1995. do otprilike 19. jula 1995. godine na nekoliko lokacija u Srebrenici, Bratuncu i Zvorniku, i u njihovoj okolini, ubile hiljade zarobljenih muškaraca, bosanskih Muslimana.²¹⁰⁴ Ubistvo se navodi u članu 5 Statuta i po definiciji se smatra delom koje je dovoljno teško da bi se moglo smatrati progonom.

749. Što se tiče posebne namere za zločin progona, Pretresno veće je uzelo u obzir ogromne razmere operacije ubijanja, koja je bila usmerena samo na jednu etničku grupu, bosanske Muslimane, kao i sistematski način na koji je dotična operacija sprovedena. U tom smislu, Pretresno veće zaključuje da su ta ubistva bosanskih Muslimana počinjena s diskriminatornom namerom i na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.

b. Okrutno i nečovečno postupanje

750. Pretresno veće konstatuje da su, kao što je to već detaljno izloženo, bosanski Muslimani zatočeni u Potočarima i na drugim mestima pretrpeli teške telesne ili duševne ozlede, prouzrokovane užasnim i nehumanim uslovima, kao i fizičkim napadima. Pretresno veće takođe zaključuje da to okrutno i nečovečno postupanje ima istu težinu kao i zločini navedeni u članu 5 i da predstavlja flagrantno uskraćivanje fundamentalnih prava, koje je imalo drastične posledice po žrtve. Stoga Pretresno veće zaključuje da se takvo okrutno i nečovečno ponašanje može smatrati delom koje je u osnovi progona.

751. Što se tiče posebne namere, Pretresno veće konstatuje da su žrtve, bosanski Muslimani, podvrgavane okrutnom i nečovečnom postupanju samo zato što su bile bosanski Muslimani. Pretresno veće zaključuje da se po okolnostima u kojim je to okrutno i nečovečno postupanje sprovedeno vidi da se to radilo s namerom da se bosanski Muslimani diskriminišu na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.

c. Prisilno premeštanje

752. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je VRS počinio zločin prisilnog premeštanja nad hiljadama civila, bosanskih Muslimana, koji su jula 1995. godine prebačeni iz Potočara.²¹⁰⁵

²¹⁰⁴ V. gore, par. 648, 655, 670, 674, 678, 688, 699, 704, 706, 714, 717, 723, 725.

²¹⁰⁵ V. gore, par. 743–746. V. takođe Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 3a.

753. Što se tiče posebne namere, Pretresno veće se, imajući u vidu Direktivu br. 7 i druge okolnosti u kojima je civilno stanovništvo premešteno, uverilo da je to prisilno premeštanje izvršeno s namerom da se bosanski Muslimani diskriminišu na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.

(ii) Zaključak

754. Kao što je već rečeno, dela ubistva, okrutnog i nečovečnog postupanja i prisilnog premeštanja činjena su protiv bosanskih Muslimana s diskriminatornom namerom. Stoga Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da ubistvo, okrutno i nečovečno postupanje i prisilno premeštanje kao dela u osnovi predstavljaju progone, definisane članom 5 Statuta. Ta dela u osnovi progona počinjena su u kontekstu rasprostranjenog i sistematskog napada, pa stoga čine zločine protiv čovečnosti. S tim u skladu, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da su dokazani zločini ubistva, okrutnog i nečovečnog postupanja i prisilnog premeštanja, kao dela u osnovi progona, navedena u tački 12 Optužnice.

(f) Istrebljivanje

755. U tački 13 Optužnice optuženi se tereti za istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti, kažnjiv po članu 5(b) Statuta.²¹⁰⁶

756. Pretresno veće je konstatovalo da su, u periodu na koji se odnosi Optužnica, snage VRS i/ili MUP-a u Srebrenici, Bratuncu i Zvorniku, i u njihovoj okolini, ubile hiljade vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.²¹⁰⁷ Osim toga, strane u postupku su se složile da su snage VRS i MUP-a, u periodu od sedam dana od 12. jula do otprilike 19. jula 1995. godine, učestvovale u planiranom i organizovanom masovnom pogubljenju i pokopavanju hiljada zarobljenih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave.²¹⁰⁸

757. Prema tome, Pretresno veće van razumne sumnje zaključuje da je nad muškarcima bosanskim Muslimanima, koji su odvojeni u Potočarima, ili su se predali, ili su uhvaćeni u koloni muškaraca koji su se povlačili iz srebreničke enklave, počinjen zločin istrebljivanja, naveden u tački 13 Optužnice. Osim toga, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo i da su VRS i/ili MUP imali nameru da izvrše ubijanja ogromnih razmera.

758. Na kraju, Pretresno veće se van razumne sumnje uverilo da je dokazan zločin istrebljenja, naveden u tački 13 Optužnice.

²¹⁰⁶ V. Optužnica, tačka 13.

²¹⁰⁷ V. gore, par. 740, 748–749.

²¹⁰⁸ Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele, 14.

759. Pretresno veće zaključilo da su među ključnim oficirima VRS koji su učestvovali u činjenju, planiranju, naređivanju, podsticanju ili pomaganju i podržavanju zločina u Srebrenici bili sledeći: Ratko Mladić, Radivoje Miletić, Milan Gvero, Ljubiša Beara, Radislav Krstić, Vujadin Popović, Vidoje Blagojević, Vinko Pandurević, Dragan Obrenović, Drago Nikolić, Momir Nikolić i Dragan Jokić.²¹⁰⁹ Prema tome, Pretresno veće konstatuje da je ponašanje snaga VRS i/ili MUP-a, pod efektivnom kontrolom tih ključnih oficira, predstavljalo dela ubistva, kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 10), i ubistvo, nehumana dela, progone i istrebljivanje, kao zločine protiv čovečnosti (tačke 9, 11, 12 i 13). Pretresno veće je konstatovalo da su ti ključni oficiri i njihovi podređeni počinili zločine navedene u Optužnici.

760. O pitanju odgovornosti koju Perišić snosi za ove zločine biće govora u posebnom odeljku.

²¹⁰⁹ V. gore, par. 727.

VI. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST

A. Pomoć u ljudstvu – 30. i 40. kadrovski centar

1. Događaji koji su doveli do osnivanja kadrovskih centara

761. Kad se JNA povukla iz Hrvatske i BiH, izvestan broj pripadnika JNA ostao je u službi u SVK i VRS.²¹¹⁰ Kad je oformljen VJ, iz njega je u VRS i SVK upućeno još ljudi.²¹¹¹ Što se tiče pripadnika vojske koju su ostali u BiH ili koje je VJ uputio tamo, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu je 6. maja 1992. godine odlučio da oni "zadržavaju sva prava kao i ostali pripadnici [VJ]".²¹¹²

762. Bez obzira na ovo naređenje, status i prava tih pripadnika vojske ostali su neregulirani.²¹¹³ Osim toga, nije postojao ni pravni osnov kojim bi premeštanje pripadnika VJ u VRS i SVK bilo konkretno regulirano. Pripadnici VJ preraspoređivani su u te vojske na osnovu člana 271 Zakona o službi u oružanim snagama, kojim je uopšteno regulirano *privremeno* upućivanje u druge vojne jedinice i institucije u okviru JNA.²¹¹⁴ Marta 1993. godine Mladić je Paniću, koji je u to vreme bio na dužnosti načelnika Generalštaba VJ, uputio dopis koji svedoči o nedostacima takvog sistema. Mladić se Paniću požalio na to da pripadnici vojske napuštaju VRS i vraćaju se u VJ bez dozvole Glavnog štaba VRS, tvrdeći da su u VRS ionako samo privremeno upućeni iz VJ.²¹¹⁵ Kako sam Mladić kaže:

Glavni štab [VRS], od svog formiranja, cijenio je da su [...] [SVK, VRS i VJ] samo posebni elementi borbenog rasporeda jedinstvene vojske. Ovu pretpostavku smatramo pravnim osnovom za obavezno angažovanje

²¹¹⁰ DP P729, Naređenje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u vezi sa statusom pripadnika vojske, 6. maj 1992. godine; DP D242, Dopis Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu upućen Predsedništvu SFRJ, 6. maj 1992. godine; DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 1; DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 1; DP D243, Predlozi Ministarstva odbrane SRJ, 24. avgust 1993. godine, str. 3; DP D245, Izveštaj Personalne uprave Generalštaba VJ, 24. avgust 1993. godine, str. 2; Stamenko Nikolić, T. 10492–10494.

²¹¹¹ DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 1; DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 1; svedok MP-5, T. 2366–2367, 2493–2494. V. takođe Stojan Malčić, T. 11213–11214; DP D292, Spisak starešina VRS, 25. jun 1992. godine

²¹¹² DP P729, Naređenje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u vezi sa statusom pripadnika vojske, 6. maj 1992. godine; DP D242, Dopis Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu upućen Predsedništvu SFRJ, 6. maj 1992. godine; Stamenko Nikolić, T. 10475–10476.

²¹¹³ DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 1; DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 1; DP D243, Predlozi Ministarstva odbrane SRJ, 24. avgust 1993. godine, str. 3; DP D245, Izveštaj Personalne uprave Generalštaba VJ, 24. avgust 1993. godine, str. 2; Stamenko Nikolić, T. 10492–10494.

²¹¹⁴ DP P2305, Zakon o službi u oružanim snagama, 15. februar 1985. godine, član 271; Stamenko Nikolić, T. 10527, 10533–10534, 10596, 10651, 10663–10667; Stojan Malčić, T. 11317–11318. V. takođe DP D255, Naredba Komandanta Srpske vojske Krajine o imenovanju Milana Čeleketića, 27. septembar 1993. godine; DP D113, Dokument Generalštaba VJ, Informacija o brojnomo stanju kadra koji se finansira iz budžetskih sredstava Vojske Jugoslavije, avgust 1993. godine, str. 2. Iz dokumentarnih dokaza proizlazi da je od 19. maja 1993. godine 1.607 bivših oficira JNA ostalo u VRS, a 235 u SVK. Od 19. maja do 8. oktobra 1993. godine na osnovu člana 271 pomenutog zakona još su 1.023 oficira VJ upućena u VRS a 747 u SVK, DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6547.

²¹¹⁵ DP P1529, Dopis Ratka Mladića upućen načelniku Generalštaba VJ, 31. mart 1993. godine, str. 1.

pripadnika [VJ], bez obzira na njihovo zavičajno porijeklo, u jedinicama [VRS] i njenim borbenim dejstvima, a angažovanje onih čije je zavičajno porijeklo iz [RS] još i moralnim i patriotskim činom i obavezom.²¹¹⁶

Zato je Mladić od Panića zatražio da donese "akt o obaveznom upućivanju u [VRS] svih aktivnih vojnih lica porijeklom iz bivše Bosne i Hercegovine po zahtjevu Glavnog štaba [VRS]". Osim toga, Mladić je predložio i da se "[svi oni] koji odbiju da se odazovu ovom zahtjevu [...], u odgovarajućem postupku, odstran[e] iz [VJ] [...]".²¹¹⁷ Mladić s takođe požalio i na to što neki pripadnici vojske iz bivše JNA ili VJ koji već služe u VRS sad imaju manja prava od onih pripadnika VJ koji su ostali u SRJ i zatražio da se njima garantuje ravnopravan tretman.²¹¹⁸ Nije jasno da li je Panić preduzeo išta kako bi popravio situaciju opisanu u Mladićevom pismu.

763. Kad je nasledio Panića na dužnosti načelnika Generalštaba VJ, Perišić je preduzeo zvanične mere da odgovori na Mladićeve zahteve. Krajem septembra ili početkom oktobra 1993. godine Perišić je Liliću poslao nacrt naređenja u vezi s regulisanjem statusa vojnog osoblja i njegovog upućivanja u VRS i SVK.²¹¹⁹ U obrazloženju tog nacrta izričito se navodi da su od povlačenja JNA s područja bivše Jugoslavije ostala otvorena tri pitanja: i) pravni status i prava pripadnika JNA koji su ostali u VRS i SVK, ii) nepostojanje zakonskog osnova za privremeno upućivanje pripadnika VJ u VRS i SVK, i iii) obezbeđenje prava (plate, stambeno obezbeđenje, napredovanje, evidencija u VJ, i drugo) svih tih lica u VJ i SRJ.²¹²⁰ U obrazloženju se navodi i da se načelnik Generalštaba VJ tim pitanjima dotad bavio "po privremenim stavovima" i "bez valjanog pravnog osnova i polulegalno".²¹²¹ U predlogu se pominje i prestanak službe kao kazna za onog ko odbije da postupi po naređenju za premeštanje.²¹²² Taj nacrt naređenja, uz neznatne ispravke i s nešto detaljnijim obrazloženjem, stavljen je na dnevni red za raspravu na sednici VSO 11. oktobra 1993. godine.²¹²³

764. U novom obrazloženju Perišić je ponovio da ne postoji "čvrst pravni osnov" po kom bi se pripadnici VJ mogli upućivati van SRJ bez njihovog pristanka. Time bi se VJ mogao naći izložen eventualnim sudskim sporovima i privući pažnju "domać[e] i inostran[e] javnost[i]".²¹²⁴ Prema Perišićevom mišljenju, dostavljeni predlog predstavlja "jedino moguće rešenje [...] u postojećim

2116

Ibid.

2117

DP P1529, Dopis Ratka Mladića upućen načelniku Generalštaba VJ, 31. mart 1993. godine, str. 2.

2118

Ibid.

2119

DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6535, 0630-6536. V. takode DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 66.

2120

DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 1.

2121

Ibid.

2122

DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 2, 0630-6536, str. 2.

2123

Izmene su unete na predlog Uprave za systemska i statusna pitanja Ministarstva odbrane SRJ da se lica koja su rođena u Bosni i Hrvatskoj, a koja su odatle upućena u JNA na školovanje ili u službu, dodaju na spisak lica koja Generalštab VJ treba da ima u evidenciji, DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6534, str. 1; DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6548, str. 1; DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 2, 32.

2124

DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 2.

okolnostima položaja [SRJ i VJ] i ispunjenja zahteva Glavnog štaba Vojski [VRS i SVK]".²¹²⁵

Potom je Perišić opisao mehanizam po kojem bi pripadnici VJ služili u VRS i SVK:

Sva ova lica bi nadležni starešina u [VJ] stavljao na raspolaganje i upućivao u poseban organ Generalštaba [VJ] (Personalna uprava), sa sedištem u Beogradu. Dalji postupak oko organizacije i realizacije odlaska ovih lica i rešavanja njihovog stanja u službi, za vreme dok su van [VJ], preuzimaju ovlašćeni organi Glavnog štaba [VRS ili SVK]. Sva prava ovih aktivnih vojnih lica i civilnih lica bi bila u potpunosti zaštićena i korišćena na način i u obimu kao i za ostala profesionalna lica u [VJ].²¹²⁶

Najznačajnije sporno pitanje bilo je prestanak službe u slučaju onih pripadnika vojske koji odbiju premeštaj u VRS i SVK. Pošto za prestanak službe nije postojalo neposredno uporište u zakonu, Perišić je predložio alternativna rešenja, među kojima i prevremeno penzionisanje, prestanak aktivne vojne službe kad to zahtevaju naročite potrebe službe i interesi VJ ili odluku Vojnodisciplinskog suda zbog odbijanja i neizvršenja naređenja u službi.²¹²⁷

765. Na sastanku VSO od 11. oktobra 1993. godine Perišić je svoj nacrt naređenja izložio Zoranu Liliću, Slobodanu Miloševiću i Momiru Bulatoviću:

Ovo su kadrovska pitanja starešina koje su u vojsci [VRS] i [SVK]. Tamo imamo 3.612 ljudi, čiji status novim Zakonom nije regulisan. Da bismo imali uporište, *mi smo pripremili da predsednik države u svojstvu Vrhovnog komandanta, izda jedno naređenje kojim bi regulisao status njim kao i starešinama ovde*. A da ne bi niko mogao da nam prigovori, mi smo izmislili privremenu formaciju kod nas u [VJ]. Tu ih postavljamo; oni u stvari nisu tu, nego su tamo na dužnostima gdje jesu. [...] Moramo stvoriti uporište da Generalštab može po ovim pitanjima da radi donekle u duhu Zakona, iako i ovo nije sto posto po zakonu. Ali, ne vidimo bolje rešenje.²¹²⁸

766. Perišić je potom objasnio šta je problematično u tome da se oficirima VJ naredi da dužnost vrše u VRS i SVK kako bi se rešili hitni zahtevi tih vojski za ljudstvo. Perišić je mislio da vojnike VJ koji odbiju premeštaj treba smatrati dezerterima.²¹²⁹ Perišić je rekao i da je pronašao odgovarajuće rešenje za one koji odbiju da odgovore na poziv, a jedno od njih je i prevremeno penzionisanje:

Na primer, ako neće da ide tamo, a ima preko 30 godina staža, možemo da ga prevremeno penzionišemo, da to ne uvažavamo. Reći ćemo da ne zadovoljava na dužnosti i sve drugo, osim da mu napišemo da nije hteo do ide tamo.²¹³⁰

767. Iako se zalagao za obavezno premeštanje, Momir Bulatović je izrazio zabrinutost zbog mogućnosti da takvo prisiljavanje dospe u javnost i predložio da se naređenje na tom mestu

²¹²⁵ *Ibid.*

²¹²⁶ *Ibid.*

²¹²⁷ DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 2–3.

²¹²⁸ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 32 (naglasak dodat).

²¹²⁹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 33. V. takođe DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 5.

²¹³⁰ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 35. V. takođe DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 2–3; DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 18; DP P731, Naređenje predsednika SRJ o osnivanju posebnih kadrovskih centara, 10. novembar 1993. godine.

preformuliše.²¹³¹ Reagujući na to, Perišić je izmenio naređenje i izložio novu verziju na narednoj sednici VSO, održanoj 10. novembra.²¹³² Iako se u novoj verziji nacрта uopšte ne pominje prestanak službe za pripadnike VJ koji su odbili premeštaj u VRS ili SVK, nagoveštava se da bi se to odbijanje moglo nepovoljno odraziti na buduće unapređenje tih vojnika unutar VJ. Perišić je na kraju pristao da taj deo izbriše iz nacрта i prihvatio Miloševićevu primedbu da je taj dodatak bio suvišan, pošto Perišić ionako već ima nadležnost da odbije unapređenje.²¹³³

768. Članovi VSO složili su se da se naređenje drži u tajnosti i da ne treba pominjati činjenicu da onom ko "ne ode [u VRS i SVK] prestaje služba u [VJ]".²¹³⁴

2. Pravni dokumenti kojima su osnovani kadrovski centri

769. Konačnu verziju naređenja Lilić je na kraju potpisao 10. novembra 1993. godine, s tim što se u njoj zapravo uopšte ne pominju prinudne ili kaznene mere koje bi se primenjivale na one pripadnike VJ koji odbiju premeštaj.²¹³⁵

770. S obzirom na značaj koji ima za ovaj predmet, ovo naređenje ćemo citirati u celini:

1. Generalštab [VJ] organizovaće i voditi posebnu evidenciju o aktivnim vojnim licima, vojnim licima po ugovoru, građanskim licima, koja su iz bivše JNA ostala na teritoriji [RS] i [RSK], kao i o profesionalnim vojnicima i civilnim licima u [VJ] rođenim u bivšim republikama SFRJ, [...] Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i primljenim iz tih republika u vojnu školu ili u vojnu službu JNA.

Lica iz prethodnog stava upućivaće, raspoređivati, premeštati i postavljati na odgovarajuće dužnosti nadležne starešine u [VJ], u skladu sa potrebama službe i sposobnostima lica, po formacijama posebnih kadrovskih centara koje će formirati načelnik Generalštaba [VJ].

2. Generalštab [VJ] dužan je da omogući, u skladu sa potrebama službe, i svim drugim pripadnicima profesionalnog sastava [VJ], da po svom zahtevu i saglasnosti starešine kadrovskog centra, budu upućeni, raspoređeni ili premešteni u odgovarajući kadrovski centar.

3. Za vreme dok obavljaju službu prema naredbi o upućivanju, rasporedu, premeštaju i postavljanju na dužnost u okviru kadrovskog centra, lica iz tačke 1. i 2. ovog naređenja dužna su da ispunjavaju svoju profesionalnu obavezu u skladu sa posebnim programom rada kadrovskog centra.

Za sve to vreme ova lica zadržavaju u celini prava svog čina, odnosno stepena stručne spreme i položajnu platu prema dužnosti koju su obavljala neposredno pre ovog rasporeda, ili prema novoj dužnosti, ukoliko je za njih povoljnija.

4. U cilju realizacije planiranog funkcionisanja posebnih kadrovskih centara i zadataka iz ovog naređenja, načelnik Generalštaba [VJ] će odrediti: organizaciju i formaciju posebnih kadrovskih centara; način

²¹³¹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 33–36. Perišić je rekao: "[d]a ne bismo čekali novi Savet, da ja sve što se odnosi na represije – ako neće da ide – izbacim, a sve drugo da ostane u ovoj naredbi?"; Lilić je odgovorio da će o tome biti govora na narednoj sednici Saveta, *ibid.*, str. 35, 37.

²¹³² DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 17.

²¹³³ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 20; DP P744, Zapisnik sa 15. sednice VSO, 1. decembar 1993. godine, str. 2.

²¹³⁴ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 18–21.

²¹³⁵ DP P731, Naređenje predsednika SRJ o osnivanju posebnih kadrovskih centara, 10. novembar 1993. godine.

funkcionisanja i program aktivnosti; broj i strukturu profesionalnih vojnika i civilnih lica koja se upućuju, raspoređuju i premeštaju u kadrovske centre; način, postupak i vreme angažovanja lica po ovom programu aktivnosti (uključujući i profesionalne oficire za čije je postavljenje na dužnost nadležan predsednik SRJ), i način i postupak za rešavanje stanja u službi i zaštite prava iz osnova službe ovih lica i članova njihovih porodica.

Za izvršenje pojedinih zadataka iz ovog naređenja, načelnik Generalštaba [VJ] može ovlastiti i druge starešine u Vojsci Jugoslavije.

5. Za realizaciju svih zadataka iz ovog naređenja koji su u nadležnosti Saveznog ministarstva za odbranu, ostvariti punu koordinaciju i saradnju Generalštaba [VJ] sa ovim ministarstvom.²¹³⁶

771. Perišić je kasnije, 12. novembra 1993. godine, izdao naređenje kojim je izvršio Lilićevo naređenje i uputio Personalnu upravu Generalštaba VJ da pripremi predlog Uputstva o načinu funkcionisanja kadrovskih centara.²¹³⁷ Perišić je u naređenju takođe ovlastio načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ da donosi naredbe o upućivanju, raspoređivanju, premeštanju i postavljenju za profesionalne vojnike, zaključno sa činom pukovnika, i za civile.²¹³⁸ Što se tiče profesionalnih vojnika u činu generala, sudija vojnih sudova i vojnih tužilaca, načelnik Personalne uprave morao je da dostavlja predloge Perišiću lično.²¹³⁹

772. Dana 15. novembra 1993. godine formalno su osnovani 30. i 40. kadrovski centar (dalje u tekstu: KC).²¹⁴⁰ Prema rečima svedoka Starčevića, osnivanje 30. i 40. KC bilo je u skladu s ovlašćenjima koja je Perišić imao kao načelnik Generalštaba VJ da utvrdi organizaciju vojske i njenih jedinica.²¹⁴¹ Trideseti KC bio je nadležan za oficire bivše JNA ili VJ raspoređene u VRS,²¹⁴² a 40. KC za oficire upućene u SVK.²¹⁴³ Ta dva centra bila su poznata i kao Vojna pošta 3001 i Vojna pošta 4001,²¹⁴⁴ a bila su direktno podređena načelniku Personalne uprave Generalštaba

²¹³⁶ *Ibid.*

²¹³⁷ DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine, str. 2–3, tačke 3 i 9. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10542.

²¹³⁸ DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine, str. 2, tačka 7. V. takođe Miodrag Starčević, T. 5448–5450.

²¹³⁹ DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine, str. 2–3, tačka 7.

²¹⁴⁰ DP P733, Naredba načelnika Generalštaba VJ, 15. novembar 1993. godine.

²¹⁴¹ Miodrag Starčević, T. 5445, koji je u svedočenju rekao da je član 5, par. 2, tačka 1 Zakona o VJ bio pravni osnov na kom su nove jedinice – 30. i 40. KC – formirane u okviru VJ; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine. Članom 5 Zakona o VJ utvrđuju se uloga i položaj Generalštaba VJ kao najvišeg stručnog i štabnog organa za pripremu i upotrebu Vojske u miru i ratu.

²¹⁴² Svedok MP-5, T. 2424–2425; svedok MP-14, T. 3507–3508 (zatvorena sednica); Mladen Mihajlović, T. 3976; Branko Gajić, T. 10903–10904, 10987. V. takođe Stojan Malčić, T. 11213–11214; DP D241, Naredba Predsedništva SFRJ, 28. april 1992. godine.

²¹⁴³ Svedok MP-5, T. 2424–2425; svedok MP-14, T. 3507–3508 (zatvorena sednica); DP P730, Odluka VSO SRJ, str. 1, 3–4; Stamenko Nikolić, T. 10503–10504.

²¹⁴⁴ DP P733, Naredba načelnika Generalštaba VJ, 15. novembar 1993. godine; svedok MP-5, T. 2376–2377, 2424; svedok MP-80, T. 8317 (zatvorena sednica); Miodrag Starčević, T. 5449.

VJ.²¹⁴⁵ Trideseti i 40. KC nalazili su se u zgradama Generalštaba VJ u Beogradu, u prostorijama Personalne uprave.²¹⁴⁶

773. Dana 8. decembra 1993. godine na snagu je stupilo Uputstvo Generalštaba VJ o načinu funkcionisanja i programu aktivnosti posebnih kadrovskih centara (dalje u tekstu: Uputstvo), koje je potpisao Perišić.²¹⁴⁷ U Uputstvu se navodi da su KC dužni da "formiraju i stalno obezbeđuju urednu i tačnu evidenciju stanja i nastalih promena u sastavu profesionalnih vojnika i civilnih lica", u skladu s Lilićevim naređenjem od 10. novembra 1993. godine.²¹⁴⁸ Osim toga, KC su morali da vode i evidenciju o osoblju koje je odbijalo premeštaj u VRS i SVK.²¹⁴⁹

774. Sva evidencija koju su vodili kadrovski centri, pa i ona o pitanjima statusa, unapređenja ili korišćenja drugih prava iz službe, regulisana je po propisima koji se odnose i na VJ.²¹⁵⁰

775. Uputstvom su bili regulisani i "upućivanje i premeštaj" profesionalnih vojnika i civilnog osoblja VJ u 30. i 40. KC,²¹⁵¹ a bilo je utvrđeno da za vreme premeštaja dotična lica zadržavaju postavljene na formacijska mesta koja su imala pre nego što su upućena u KC.²¹⁵² Uputstvom je, isto tako, bilo predviđeno da dotična lica, po prijemu naređenja o premeštaju, predaju dužnost i "da se [...] jav[e] nadležnom starešini [KC], [...], odnosno da se jav[e] u drugo odredište koje je određeno u pozivu Personalne uprave Generalštaba [VJ]".²¹⁵³

776. Osim toga, u Uputstvu se izričito kaže da se sve odluke ili naređenja kojima se reguliše služba tih lica mogu izdavati samo usmeno, licima na koja se odnose.²¹⁵⁴ Organi personalne službe i komande, kao ni starešine, nisu mogli izdavati prepise, fotokopije ili izvode iz odluka ili naređenja licima na koja se ona odnose.²¹⁵⁵ Konačno, Uputstvom je regulisano i preraspoređivanje profesionalnih vojnika i civilnog osoblja iz KC u VJ.²¹⁵⁶

²¹⁴⁵ DP P733, Naredba načelnika Generalštaba VJ, 15. novembar 1993. godine, str. 2, tačka 3, u kojoj se kaže da će načelnik Personalne uprave "regulisati zadatke, razmeštaj i sva ostala pitanja vezana za život i funkcionisanje kadrovskih centara u saradnji sa nadležnim organima GŠ VJ".

²¹⁴⁶ Mladen Mihajlović, T. 3924 (delimično zatvorena sednica). U pitanju je bilo odeljenje Generalštaba VJ koje je činilo desetak ljudi, među kojima je bilo i oficira i civila, svedok MP-80, T. 8565 (zatvorena sednica). V. Stojan Malčić, T. 11244–11245.

²¹⁴⁷ DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine, par. 9; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine. V. takođe DP P731, Naređenje predsednika SRJ o osnivanju posebnih kadrovskih centara, 10. novembar 1993. godine, par. 4.

²¹⁴⁸ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 14.

²¹⁴⁹ *Ibid.*

²¹⁵⁰ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 4, 18, 25–32; Miodrag Starčević, T. 6921–6922. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10543–10544.

²¹⁵¹ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 19–24.

²¹⁵² DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 21.

²¹⁵³ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 23.

²¹⁵⁴ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 12.

²¹⁵⁵ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 12–13.

²¹⁵⁶ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 33. V. takođe Miodrag Starčević, T. 6923–6924.

777. Pretresno veće zaključuje da je Perišić odigrao presudnu ulogu u obrazovanju kadrovskih centara. Izloženi dokazi takođe pokazuju da je on osmislio, a kasnije i brižljivo sproveo ideju da se takvi centri osnuju, sa ciljem da se: (i) reguliše status svih bivših pripadnika JNA i VJ koji su ostali u BiH i Hrvatskoj i, (ii) u meri u kojoj je to moguće, legalizuje raspoređivanje pripadnika VJ u VRS i SVK. Perišić je time pokušao da zadovolji potrebe glavnih štabova VRS i SVK za ljudstvom. Iz obrazloženja uz nacrt naređenja o osnivanju kadrovskih centara, kao i iz diskusija tokom sednica VSO od 11. oktobra i 10. novembra 1993. godine,²¹⁵⁷ nesumnjivo proizlazi da je Perišić osmislio formiranje kadrovskih centara. I sam Perišić potvrdio je svoju ulogu kad je na sednici VSO 30. avgusta 1995. godine podsetio članove VSO da se upravo on "zalagao" za to da se svi pripadnici vojske koji su poreklom iz Hrvatske i BiH upute na službu u SVK i VRS.²¹⁵⁸

3. Uloga 30. i 40. KC i njihov tajni karakter

778. Prema tvrdnjama tužilaštva, kadrovski centri su po strukturi i svrsi bili "kompleksna tvorevina smišljena da obmane".²¹⁵⁹ Tužilaštvo postavlja tezu da je Perišić kao izgovor za formiranje kadrovskih centara naveo potrebu da se vodi evidencija o pripadnicima bivše JNA ili VJ koji su rođeni u Hrvatskoj i Bosni i koji su se priključili SVK ili VRS, ali da je prava svrha tih centara bila da se pronađe pravni osnov za slanje vojnika VJ u rat u Bosni i Hrvatskoj. Prema tvrdnjama tužilaštva, bilo je od presudnog značaja da se uloga kadrovskih centara drži u tajnosti, kako bi se od domaće i međunarodne javnosti sakrilo da je VJ uključen u te sukobe.²¹⁶⁰

779. Odbrana, s druge strane, tvrdi da su KC bili "administrativna tela", osnovana da bi se registrovali pojedini profesionalni oficiri VRS i SVK, i da je delokrug njihovog rada bio definisan naređenjem predsednika SRJ Lilića.²¹⁶¹ Što se tiče tajnog karaktera kadrovskih centara, odbrana tvrdi da je uobičajeno da se pitanja vezana za vojsku i državnu bezbednost tretiraju "s maksimalnom poverljivošću" kako bi se zaštitili interesi države.²¹⁶²

780. Kao što je detaljno izloženo u pomenutom Uputstvu i kako su to potvrdili brojni svedoci, jedna od funkcija kadrovskih centara bilo je i regulisanje administrativnih pitanja i vođenje

²¹⁵⁷ V. DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane, dok. br. 0630-6544; DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane, dok. br. 0630-6538; DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine; DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine.

²¹⁵⁸ DP P778 Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 66.

²¹⁵⁹ Uvodna reč tužilaštva, T. 371.

²¹⁶⁰ Optužnica, par. 11; Uvodna reč tužilaštva, T. 380-384 (delimično zatvorena sednica); Završni podnesak tužilaštva, par. 151.

²¹⁶¹ Uvodna reč odbrane, T. 9884. V. Završni podnesak odbrane, par. 249-261.

²¹⁶² Završni podnesak odbrane, par. 269.

evidencije o pripadnicima VJ koji su služili u VRS i SVK.²¹⁶³ Zahvaljujući tome, pripadnici kadrovskih centara mogli su da uživaju sva prava i beneficije oficira VJ i da dobijaju plate u skladu sa svojim činom.²¹⁶⁴ Kako će to u nastavku teksta biti detaljno izloženo, pripadnici kadrovskih centara preko njih su, između ostalog, mogli da podnose zahteve za penziju, naknadu za službu u otežanim okolnostima, stambeno zbrinjavanje i stipendije za obrazovanje.²¹⁶⁵

781. Međutim, Pretresnom veću su predočeni i dokazi iz kojih se vidi da je glavna svrha kadrovskih centara bila da se omogući efikasno premeštanje i postavljanje oficira VJ u SVK i VRS,²¹⁶⁶ a potom, po potrebi, i njihovo kasnije prebacivanje u VJ.²¹⁶⁷ Kad bi bili formalno premešteni u 30. ili u 40. KC u Beogradu, oficiri VJ bi zapravo bili prebacivani na položaje u VRS, odnosno u SVK.²¹⁶⁸ I sam Perišić je rekao: "U naredbama mi njima pišemo, primera radi: Komandant te i te jedinice raspoređen je u školski korpus koji je kao ovde, a on u stvari ide tamo."²¹⁶⁹ Isto tako, Perišić je i na sednici VSO održanoj 10. novembra 1993. godine otvoreno rekao:

Tu starešina bude postavljen [u KC] po formacijskim elementima i svemu kao kod nas, a on, u stvari, ide na rad u [RS]. Imamo i 41. centar, to je za [RSK]. Njima sve pripada kao da su u [VJ] ovde, po svim pitanjima, samo što je tamo fizički odsutan, na bojnem je polju.²¹⁷⁰

782. Da bi se učešće VJ u premeštanju oficira VJ u VRS i SVK držalo u tajnosti od domaće i međunarodne javnosti, u narednjima o raspoređivanju izdanim tim oficirima pominjalo se raspoređivanje u KC u Beogradu, a nisu se pominjale ni RS ni RSK.²¹⁷¹

783. Godinu dana kasnije, tokom sednice VSO održane 21. jula 1994. godine, Lilić je prokomentarisao: "Po pitanju slanja oficira koji su rođeni u [RS] i [RSK], mislim da imamo donete

²¹⁶³ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 14–18; svedok MP-5, T. 2425–2426; Milenko Jevđević, T. 11077–11078; Stojan Malčić, T. 11243–11244, 11274, 11312, 11314; Dušan Kovačević, T. 12622.

²¹⁶⁴ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 14–18, 21; Stamenko Nikolić, T. 10535–10537.

²¹⁶⁵ V. dole, odeljak VI.A.8.(b)–(f).

²¹⁶⁶ Rade Orlić, T. 5721; Rade Rašeta, T. 6026; svedok MP-80, T. 8305 (zatvorena sednica). V. takođe Petar Škrbić, T. 11944.

²¹⁶⁷ V. dole, odeljak VI.A.7; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 33; svedok MP-5, T. 2462; Rade Rašeta, T. 6026.

²¹⁶⁸ Svedok MP-80, T. 8305, 8316–8318 (zatvorena sednica); Petar Škrbić, T. 11553, 11944; svedok MP-5, T. 2376–2378. U vojnoj legitimaciji svedoka MP-5 navodi se da je u trenutku unapređenja služio u vojnoj pošti 3001 u Beogradu, a zapravo je radio u BiH, svedok MP-5, T. 2387–2388, 2432–2433 (delimično zatvorena sednica); DP P397 (zapečaćeno), str. 5; Rade Orlić, T. 5721. V., na primer, DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; DP P1056, Dokumenti o upućivanju oficira u Drinski korpus VRS, decembar 1993. godine; DP P2127, Naređenje Komande Korpusa specijalnih jedinica VJ, 5. novembar 1993. godine; DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine; DP P2112, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine.

²¹⁶⁹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 33.

²¹⁷⁰ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 19.

²¹⁷¹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 33–34, 36; DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 21.

veoma dobre odluke i da je zato formiran 30. ili 40. kadrovski. To je praksa koja je do sada dobro funkcionisala."²¹⁷² Na istoj toj sednici, Perišić je izneo sledeće:

Prvo, što se tiče [VRS i SVK][...], tamo je ukupno ostalo 6.800 starešina koji su prihvatili sistem, narod i organizaciju i uspešno vode borbu. Do sada smo, na njihove zahteve, poslali još ukupno 3.795 stalno u prekomandu i 187 ljudi koji se naizmenično menjaju.²¹⁷³

784. Nekoliko svedoka svedočilo je o tajnom premeštanju u VRS i SVK preko kadrovskih centara. Na primer, kad je govorio o tome kako je Dragomir Milošević postavljen u 30. KC, Stamenko Nikolić je rekao: "Nije postavljen u kadrovski centar, nego je upućen u Vojsku Republike Srpske preko 30. kadrovsog centra, molim vas, to je obaveza kadrovsog centra i to je program kadrovsog centra."²¹⁷⁴ Stamenković je rekao i da je bilo neophodno da se umesto VRS ili SVK pominju kadrovski centri, pošto je ta informacija morala da bude tajna.²¹⁷⁵

785. Pretresno veće takođe napominje da i dokazni predmet P1523 svedoči o tome da su oficiri VJ tajno premeštani preko kadrovskih centara. Dokazni predmet P1523 je naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ od 15. februara 1994. godine, kojom se Bogdan Sladojević postavlja u 11, a Milan Čeleketić u 18. korpus 40. KC.²¹⁷⁶ Na prvi pogled, reklo bi se da se tim naređenjem ova dva oficira premeštaju u garnizone br. 683 i 669, stacionirane u Beogradu.²¹⁷⁷ Kako je objasnio Stamenko Nikolić, u VJ nikad nisu postojali ni 11. ni 18. korpus.²¹⁷⁸ Oba ta korpusa bila su, naime, deo SVK, a brojevi dva garnizona navedeni u naredbi odnose se, u stvari, na Komandu 11. i 18. korpusa u SVK, a ne na garnizone u Beogradu.²¹⁷⁹ Pored toga, Nikolić je prokomentarisao i datum "101193" (10. novembar 1993. godine), naveden kao datum postavljenja ova dva oficira i objasnio da je to šifra za Lilićevo naređenje od 10. novembra 1993. godine o osnivanju kadrovskih centara.²¹⁸⁰ Svedok je dodao da je Sladojević u SVK premešten i pre 15. februara 1994. godine i da

²¹⁷² DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 20.

²¹⁷³ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 19.

²¹⁷⁴ Stamenko Nikolić, T. 10667. V. Stamenko Nikolić, T. 10604–10606, 10663–10666; DP P2113, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 3. V. takođe Rodojica Kadijević, T. 13711; DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 7; DP P1894, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P1523, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; Petar Škrbić, T. 11552–11553, 11944, 11968–11969, 12025–12026; DP P1688, VJ, Personalni list Petra Škrbića, dok. br. 0611-5209, str. 5; DP P2115, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine, str. 3; DP P2103, Naredba Drinskog korpusa, 30. avgusta 1995. godine; Branko Gajić, T. 11006–11007; DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine, str. 1, 27–28; DP D305, Izveštaj o prijemu dužnosti Stojana Malčića, 7. februar 1994. godine; Stojan Malčić, T. 11273–11275, 11277–11278.

²¹⁷⁵ Stamenko Nikolić, T. 10560, 10638.

²¹⁷⁶ DP P1523, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 2–3.

²¹⁷⁷ *Ibid.*

²¹⁷⁸ Stamenko Nikolić, T. 10604–10605.

²¹⁷⁹ Stamenko Nikolić, T. 10605–10606. V. takođe svedok MP-80, T. 8317 (zatvorena sednica).

²¹⁸⁰ Stamenko Nikolić, T. 10604–10605; DP P1523, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 2; DP P731, Naređenje predsednika SRJ o osnivanju posebnih kadrovskih centara, 10. novembar 1993. godine. V. takođe gore, par. 763–770.

je načelnik Personalne uprave tu naredbu doneo kako bi ranije naredbe o premeštaju usaglasio s Lilićevim naređenjem od 10. novembra 1993. godine.²¹⁸¹

786. O činjenici da kadrovski centri nisu bili puka administrativna tela isto tako svedoči i Lilićeva naredba iz februara 1994. godine, po kojoj će VJ popunjavati 30. i 40. KC naoružanjem i vojnom opremom. U tom cilju, tom naredbom je načelnik Generalštaba VJ ovlašćen da potrebe kadrovskih centara usklađuje s mogućnostima VJ i da reguliše dostavljanje oružja i vojne opreme u kadrovske centre.²¹⁸²

787. Na kraju, Pretresno veće se uverilo da je glavna funkcija kadrovskih centara bila da se reguliše status svih onih bivših oficira JNA/VJ koji su, po povlačenju JNA, ostali da služe u SVK i VRS i da se VJ omogući da pripadnike VJ tajno premešta u VRS i SVK, kako bi oni i dalje mogli da uživaju i ostvaruju svoja prava u VJ i SRJ, a da služe u VRS i SVK. U tom cilju, sekundarna funkcija kadrovskih centara bilo je i vođenje evidencije o svim bivšim pripadnicima JNA i VJ koji su bili na službi u VRS i SVK. Pretresno veće se, isto tako, uverilo i da su svi članovi VSO, pa i sam Perišić, tu funkciju kadrovskih centara i učešće VJ u sukobima hteli da drže u tajnosti, kako ne bi naišli na kritiku ili kako ne bi rizikovali dalje pooštavanje sankcija međunarodne zajednice. Kao što je već izloženo, pripadnici VJ su formalno naizgled postavljeni u kadrovske centre, a zapravo su prebacivani direktno u VRS i SVK. Potreba i namera da se ta funkcija kadrovskih centara drži u tajnosti jasno je izražena na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine, tokom rasprave o naredbi da se osnuju kadrovski centri. Perišić je priznao da se kadrovski centri osnivaju "da ne bi niko mogao da [...] prigovori" zbog toga što mnogi pripadnici bivše JNA i VJ služe u VRS i SVK.²¹⁸³ Međutim, Momir Bulatović je izrazio zabrinutost zbog toga što će sankcije SRJ da traju "10 godina" ako taj dokument nekom padne u ruke.²¹⁸⁴ I Slobodan Milošević je naglasio da samo jedan jedini primerak tog predloga treba da ostane kod Perišića.²¹⁸⁵ Potreba da se očuva tajnovitost naglašena je i na narednoj sednici, 10. novembra 1993. godine, kad je konačna verzija naredbe formulisana i potpisana. Bulatović je rekao da naredba treba da ostane u tajnosti "jer je ovo stvarno osetljivo pitanje", a Slobodan Milošević je na to rekao: "To postoji samo u jednom primerku i nalazi se kod generala Mome."²¹⁸⁶

²¹⁸¹ Stamenko Nikolić, T. 10606.

²¹⁸² DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

²¹⁸³ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 32.

²¹⁸⁴ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 36.

²¹⁸⁵ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 33.

²¹⁸⁶ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 21.

4. Postavljenje i premeštaj u VRS i SVK preko kadrovskih centara

788. Zakon o VJ stupio je na snagu oktobra 1993. godine, a Perišić i starešine jedinica, odnosno ustanova koje on odredi, bili su, na osnovu člana 152, ovlašćeni da "postavljaju i premeštaju profesionalne podoficire i oficire zaključno sa činom pukovnika i rešavaju o službi tih lica".²¹⁸⁷ Dana 5. maja 1994. godine Perišić je ovlastio načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ da:

[p]ostavlja po mirnodopskoj formaciji profesionalne podoficire i profesionalne oficire do čina potpukovnika zaključno i odlučuje o njihovom udaljenju i dužnosti;

[p]remešta odnosno raspoređuje profesionalne podoficire i profesionalne oficire do čina potpukovnika zaključno, ako se ta lica premeštaju odnosno raspoređuju u vojnu jedinicu odnosno vojnu ustanovu neposredno potčinjenu Generalštabu odnosno organizacijsku jedinicu Generalštaba.²¹⁸⁸

789. Te odredbe, zajedno s Perišićevim naređenjem od 12. novembra 1993. godine,²¹⁸⁹ činile su osnov po kom su oficiri VJ, po osnivanju kadrovskih centara, postavljeni i/ili premeštani u VRS i SVK. Ta naređenja izdavao je ili načelnik Personalne uprave Generalštaba VJ, na koga je Perišić preneo takvo ovlašćenje, ili Perišić lično, i njima su oficiri VJ premeštani i/ili postavljeni na položaje u okviru 30. i 40. KC.²¹⁹⁰ Kao što je već izloženo, ti oficiri zapravo su bili na položajima u VRS i SVK.²¹⁹¹ Izvestan broj tih naređenja izdat je da bi se uskladili status i položaj pripadnika vojske koji su ostali u VRS i SVK ili su tamo prebačeni pre nego što su osnovani kadrovski centri.²¹⁹²

²¹⁸⁷ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152(4). Zakon o VJ usvojen je i objavljen u *Službenom glasniku* maja 1994. godine. Međutim, on je zvanično bio na snazi još od oktobra 1993. godine, kad ga je usvojilo Veće građana (donji dom Skupštine), Miodrag Starčević, T. 5436–5437.

²¹⁸⁸ DP D124, Naredba načelnika Generalštaba VJ, 5. maj 1994. godine, par. 7(4)–7(5).

²¹⁸⁹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152; DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine. V. DP D124, Naredba načelnika Generalštaba VJ, 5. maj 1994. godine.

²¹⁹⁰ DP P732, Naređenje načelnika Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 12. novembar 1993. godine, par. 7; Miodrag Starčević, T. 5448–5450. V. takođe gore, par. 773–775; DP P1524, Naredba načelnika Generalštaba VJ o premeštaju Bogdana Sladojevića, 5. oktobar 1994. godine; DP P1690, VJ, Personalni list Dušana Smiljanića, dok. br. 0611-7979, str. 1; DP P1691, VJ, Personalni list Stojana Španovića, dok. br. 0611-6334, str. 2; DP P1686, VJ, Personalni list Dragana Šarca, dok. br. 0611-4956, str. 2; DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Krstića, dok. br. 0422-8342, str. 1. Za postavljenja i premeštaje u 30. KC v. dalje: DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine; DP P2113, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; DP P2114, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P2115, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P2116, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P2117, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 14. decembar 1994. godine; DP P2118, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 14. decembar 1994. godine; DP P2121, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. jun 1994. godine; DP P2122, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. jun 1994. godine; DP P1894, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P2125, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine; DP P2126, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 12. avgust 1995. godine. Za postavljenja i premeštaje u 40. KC v.: DP P1523, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; DP P2127, Naređenje Komande Korpusa specijalnih jedinica, 5. novembar 1993. godine. V. takođe dole, par. 811.

²¹⁹¹ V. gore, par. 787.

²¹⁹² DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine; DP P2113, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine. V. takođe Stojan Malčić, koji je objasnio da su ta naređenja izdata nekoliko meseci posle 10. novembra 1993. godine, kad su kadrovski centri zvanično osnovani, pošto je neophodna evidencija aktivnih lica oformljena tek posle nekoliko meseci, T. 11273–11274.

790. Naredbe o postavljenju i/ili premeštanju izdavane su da bi se odgovorilo na hitne zahteve za popunu ljudstvom koje su VRS i SVK upućivali VJ. Iz dokaza se vidi da je Glavni štab VRS vojno osoblje tražio načelno,²¹⁹³ a konkretne oficire samo povremeno.²¹⁹⁴ Na primer, aprila 1995. godine Mladić je od Perišića zatražio da u VRS pošalje dva oficira VJ, pukovnika Radeta Katića i potpukovnika Radoslava Jankovića,²¹⁹⁵ maja 1995. godine Milovanović je konkretno zatražio potpukovnika Svetozara Kosorića i potpukovnika Branka Karlicu.²¹⁹⁶ Iz dokaza se vidi da su Janković i Kosorić zaista premešteni u VRS i da su kasnije, jula 1995. godine, učestvovali u napadima na Srebrenicu.²¹⁹⁷

791. Isto tako, SVK je, osim uopštenih zahteva,²¹⁹⁸ Vojsci Jugoslavije, pa i Perišiću lično, upućivao i konkretne zahteve za poimenično navedene oficire.²¹⁹⁹ Na primer, maja 1994. godine Čeleketić je od Generalštaba VJ zatražio da mu pošalje 60 oficira koje je naveo poimenično.²²⁰⁰ Dana 21. jula 1994. godine Martić i Čeleketić zatražili su 25 pilota borbenih aviona i 15 pilota helikoptera.²²⁰¹ Dana 6. oktobra 1995. godine Čeleketić je zatražio da mu se za potrebe 1. lake pešadijske brigade SVK pošalje šest poimenično navedenih oficira.²²⁰² Dana 8. oktobra 1995. godine Lončar je za potrebe 11. korpusa lično Perišiću poslao zahtev za poimenično navedene oficire VJ.²²⁰³

792. Prema rečima svedoka MP-80, oko deset posto oficira SVK regulisalo je status preko 40. KC.²²⁰⁴ Rade Rašeta, profesionalni oficir u JNA i VJ koji je u SVK služio kao pripadnik 40. KC,

²¹⁹³ DP P2725, Glavni štab VRS, Odobrenje za prijem profesionalnih starešina po ugovoru na službu u VRS – predlog, 12. jun 1995. godine. V. takođe DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 19.

²¹⁹⁴ DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine; DP P2519, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 25. april 1995. godine.

²¹⁹⁵ DP P2519, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 25. april 1995. godine.

²¹⁹⁶ DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine.

²¹⁹⁷ DP P2097, Spisak profesionalnih oficira koji su se javili na dužnost u Drinskom korpusu, 24. avgust 1995. godine; DP P2696, Izvod iz Personalnog lista VJ za Radoslava Jankovića, dok. br. 0422-2995, str. 2; Siniša Borović, T. 14132–14133; DP P437, Video-snimak drugog sastanka u hotelu "Fontana", 11. jul 1995. godine; Richard Butler, T. 6569; DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine; DP P2519, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 25. april 1995. godine. V. gore, par. 625.

²¹⁹⁸ DP P1132, Zahtev SVK za kadrovsku popunu, upućen načelniku Generalštaba VJ, 20. jun 1993. godine; DP D393, Zabeleška sa sastanka načelnika Generalštaba VJ, 12. septembar 1993. godine (gde se kaže da će se na sastanku VSO raspravljati o zahtevu SVK za dobrovoljce iz VJ); DP P1152, Prepiska između SVK i VJ o regrutovanju oficira, 17. januar 1994. godine. V. DP P712, Zapisnik sa 17. sednice VSO, 14. januar 1994. godine, str. 2. V. takođe DP P1149, Prepiska između komandanta SVK i Generalštaba VJ o regrutovanju dobrovoljaca na teritoriji SRJ, 22. februar 1995. godine.

²¹⁹⁹ DP P1133, Molba predsednika RSK, 21. jul 1994. godine, dok. br. 0118-5617, str. 1, 0118-5625. V. takođe DP P2625, SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 15. februar 1994. godine, str. 14; DP P2146, Obaveštajna informacija Obaveštajne uprave HV, 11. jul 1995. godine; DP P1456, Obaveštajna beleška, 10. jul 1995. godine.

²²⁰⁰ DP P875, Molba SVK za oficire, 14. maj 1994. godine.

²²⁰¹ DP P1125, Molba predsednika RSK upućena VJ za pomoć u kadrovskoj popuni i opremanju materijalno-tehničkim sredstvima, 21. jul 1994. godine. V. svedok MP-80, T. 8382–8383 (zatvorena sednica).

²²⁰² DP P2620, Molba SVK upućena načelniku Generalštaba VJ za pomoć u ljudstvu, 6. oktobar 1995. godine.

²²⁰³ DP P2779, Molba SVK upućena načelniku Generalštaba VJ za pomoć u ljudstvu, 8. oktobar 1995. godine.

²²⁰⁴ Svedok MP-80, T. 8332 (zatvorena sednica).

rekao je da su svi pripadnici Kolegijuma Glavnog štaba SVK, koji su, između ostalih, činili načelnik Glavnog štaba, pomoćnik za pozadinu i pomoćnik za moral, bili raspoređeni u 40. KC.²²⁰⁵

793. Što se tiče broja oficira koji su premešteni u VRS i SVK, iz zapisnika sa sednice VSO od 11. oktobra 1993. godine vidi se da su u to vreme u VRS i SVK bila 3.612 oficira VJ.²²⁰⁶ U jednom izveštaju iz 2001. godine navodi se da je u 30. KC u trenutku njegovog osnivanja, 1993. godine, bilo 4.183 lica (2.461 profesionalna vojnika i 1.722 civila).²²⁰⁷ Na dan 10. novembra 1993. godine u VRS je bilo 2.477 oficira VJ, a očekivalo se da im se nekoliko dana kasnije pridruži još 205 oficira.²²⁰⁸ Maja 1994. godine u 30. KC bilo je 4.281 lice (uključujući civile),²²⁰⁹ juna 1994. godine 4,173 lica (vojnog i civilnog osoblja),²²¹⁰ septembra 1994. godine 4.614 lica (uključujući civile),²²¹¹ a 1995. godine 4.346 lica (uključujući civile).²²¹² Septembra 1996. godine u 30. KC bilo je 3.363 profesionalnih vojnika i 1.730 civila, što ukupno čini 5.093 lica.²²¹³

794. Što se tiče 40. KC, dokazi pokazuju da su 10. novembra 1993. godine u SVK bila 1.192 oficira VJ, a da se očekivalo da će do 16. novembra 1993. godine biti poslato još 561.²²¹⁴ Juna 1994. godine u 40. KC bilo je 1.474 lica (vojno i civilno),²²¹⁵ a 1995. godine 930 vojno lica (ne računajući civile).²²¹⁶

795. Među oficirima VJ koji su služili u VRS preko 30. KC bile su i ključne starešine kao što su sledeći: Ratko Mladić,²²¹⁷ Manojlo Milovanović,²²¹⁸ Đorđe Đukić,²²¹⁹ Radivoje Miletić,²²²⁰ Milan Gvero,²²²¹ Zdravko Tolimir,²²²² Milenko Živanović,²²²³ Radislav Krstić,²²²⁴ Vinko Pandurević,²²²⁵

²²⁰⁵ Rade Rašeta, T. 5928. V. takođe DP P1132, Zahtev SVK za kadrovsku popunu, upućen načelniku Generalštaba VJ, 20. jun 1993. godine.

²²⁰⁶ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 32.

²²⁰⁷ DP P737, Izveštaj Generalštaba VJ o 30. KC, 17. mart 2001. godine, str. 2–3, 17.

²²⁰⁸ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 5 (gde se navodi: "U Republici Srpskoj situacija je ovakva: kod njih 2.477, 2.140 još ima ovde a 16. sada ide tamo 205").

²²⁰⁹ DP P2765, VRS, Pitanje za koordinaciju GŠ VJ, 17. maj 1994. godine, str. 5–7.

²²¹⁰ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 46.

²²¹¹ Tu je spadalo 2.634 oficira, 1.688 civila i 292 vojnika po ugovoru, DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 88.

²²¹² Tu je spadalo 2.664 profesionalnih oficira i podoficira, DP P794, Stenografske beleške sa 31. sednice VSO, održane 18. januara 1995. godine, str. 45. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10552–10554, 10678–10679; DP D246, Brojno stanje profesionalnih vojnika u maju 1995. godine u 30. i 40. KC; Petar Škrbić, T. 11835 (delimično zatvorena sednica); DP D352 (zapečaćeno), 08:40–09:41.

²²¹³ DP P1867, Izveštaj načelnika Generalštaba VJ predsedniku SRJ, 4. septembar 1996. godine, str. 3. V. takođe DP P734, Spisak profesionalnih vojnika iz 30. PC, nedatiran, s imenima 1.445 profesionalnih vojnika koji su tokom čitavog sukoba služili u 30. KC, Bretton Randal, T. 4154–4155.

²²¹⁴ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 5.

²²¹⁵ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 46.

²²¹⁶ DP D246, Brojno stanje profesionalnih vojnika u maju 1995. godine u 30. i 40. KC, str. 3. V. Stamenko Nikolić, T. 10554–10555.

²²¹⁷ DP P1902, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 1994. godine. V. takođe DP P1901, VJ, Personalni lista Ratka Mladića, dok. br. 0422-8234, str. 11, 0422-8331.

²²¹⁸ DP P1697, VJ, Personalni lista Manojla Milovanovića, dok. br. 0422-2599.

²²¹⁹ DP P1654, VJ, Personalni list Đorđa Đukića, dok. br. 0611-6883, 0611-6887, 0611-6903.

²²²⁰ DP P1729, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0422-2361.

²²²¹ DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3303, str. 10–16, 0422-3321.

Vujadin Popović,²²²⁶ Ljubiša Beara,²²²⁷ Vidoje Blagojević,²²²⁸ Dragan Jokić,²²²⁹ Dragan Obrenović,²²³⁰ Drago Nikolić,²²³¹ Svetozar Andrić,²²³² Stanislav Galić,²²³³ Dragomir Milošević²²³⁴ i Čedo Sladoje.²²³⁵ Pored toga, preko 30. KC regulisan je i status Bogdana Subotića²²³⁶ i Dušana Kovačevića, ministra odbrane RS od januara 1993. do avgusta 1994. godine.²²³⁷

796. Isto tako, među ključnim starešinama koje su u SVK služile preko 40. KC bilu su i Mile Novaković,²²³⁸ Milan Čeleketić,²²³⁹ Borislav Đukić²²⁴⁰ i Dušan Lončar.²²⁴¹

5. Postavljanje na položaje u SVK i VRS i privremeno premeštanje

797. Dokazi pokazuju da je VJ premeštao i/ili postavljao oficire VJ u 30. i 40. KC, a da su VRS i SVK te oficire postavljali na određene položaje u samim tim vojskama.²²⁴² Iako prihvata da se to načelno odvijalo na taj način, tužilaštvo tvrdi da je VJ pripadnike kadrovskih centara povremeno postavljao na određene položaje u VRS. Tužilaštvo se poziva na dve naredbe o postavljenju, od 12.

- ²²²² DP P1787, Izvod iz Personalnog lista Zdravka Tolimira, dok. br. 0422-2463; DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine, str. 4.
- ²²²³ DP P1696, Ukaz predsednika SRJ, 10. oktobar 1995. godine.
- ²²²⁴ DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Krstića, dok. br. 0422-8341; DP P2114, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine, str. 2; DP P2117, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 14. decembar 1994. godine, str. 2-3; DP P1894, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine.
- ²²²⁵ DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8476, str. 6-7; DP P1732, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. jun 1994. godine; DP P2121, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. jun 1994. godine, str. 2.
- ²²²⁶ DP P2115, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine, str. 3; DP P2116, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine, str. 15; DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8609.
- ²²²⁷ DP P1920, VJ, Personalni list Ljubiše Beare, dok. br. 0603-0574, 0603-0644.
- ²²²⁸ DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 37; DP P2138, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 3.
- ²²²⁹ DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 37-38; DP P1815, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 29-30.
- ²²³⁰ DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 35; DP P2125, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 2-3; DP P1815, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 25-26; DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8718, str. 3.
- ²²³¹ DP P1655, VJ, Personalni list Drage Nikolića, dok. br. 0422-8711, 0422-8711.
- ²²³² DP P2105, Izveštaj o prijemu dužnosti u 30. KC, 22. mart 1994. godine.
- ²²³³ DP P1770, Uverenje, Glavni štab VRS, 18. avgust 1994. godine.
- ²²³⁴ DP P2113, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 3-4; DP P1754, Potvrda, Generalštab VJ, 13. februar 1996. godine; DP P1755, Uverenje, Generalštab VJ, 3. maj 1996. godine; DP P1752, Izvod iz Personalnog lista Dragomira Miloševića.
- ²²³⁵ DP P738, Spisak profesionalnih vojnika iz 30. KC, bez datuma, str. 2; DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine, str. 2.
- ²²³⁶ DP P1907, VJ, Personalni list Bogdana Subotića, dok. br. 0611-5577, 0611-5588. V. takođe DP D331, Ukaz predsednika RS, 15. jun 1992. godine.
- ²²³⁷ Dušan Kovačević, T. 12531; DP P1906, VJ, Personalni list Dušana Kovačevića, dok. br. 0611-5812, 0611-5814, 0611-5816, 0611-5818, 0611-5832.
- ²²³⁸ DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7664, 0611-7677; DP P1912, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine; DP P1921, Rešenje VP 4001, Beograd, 5. maj 1994. godine.
- ²²³⁹ DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7931, 0611-7932.
- ²²⁴⁰ DP P1652, VJ, Personalni list Borislava Đukića, dok. br. 0611-4266, 0611-4274.
- ²²⁴¹ DP P1681, VJ, Personalni list Dušana Lončara, dok. br. 0611-4838, 0611-4844.
- ²²⁴² DP P1873, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6538, str. 2; DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 2. U Završnoj reči tužilaštvo nije osporavalo da su "većinu odluka o postavljanju na dužnost u okviru VRS i SVK donosile same te vojske", Završna reč tužilaštva, T. 14689.

avgusta i od 6. oktobra 1995. godine, koje se, između ostalih, odnose i na Vujadina Popovića i Dragana Obrenovića.²²⁴³ Tužilaštvo ističe da je u ta dva slučaja naredba za premeštanje i postavljenje vojnog osoblja VJ u VRS preko kadrovskih centara podrazumevala da će dotična lica interno biti postavljena u različite jedinice u tim vojskama, konkretno, na položaj načelnika Odeljenja bezbednosti u Organu za obaveštajno-bezbednosne poslove, odnosno na položaj načelnika štaba Pešadijske brigade.²²⁴⁴

798. Odbrana osporava tezu da je VJ mogao da odlučuje o postavljenjima u VRS i SVK i tvrdi da su te vojske takve odluke donosile samostalno.²²⁴⁵

799. Pretresno veće napominje da je Popović već bio na položaju načelnika Odeljenja bezbednosti u Organu za obaveštajno-bezbednosne poslove, a Obrenović na položaju načelnika štaba Pešadijske brigade i pre nego što je VJ izdao naredbe o postavljenju na koje se tužilaštvo poziva. U naredbi od 12. avgusta 1995. godine o Popovićevom postavljenju navodi se da postavljenje važi od *1. februara 1995. godine*, "kada je primio dužnost".²²⁴⁶ Isto to može se naći i u Popovićevom Personalnom listu iz VJ.²²⁴⁷ Isto tako, u naredbi o Obrenovićevom postavljenju od 6. oktobra 1995. godine navodi se da se on na to mesto postavlja počev od *1. avgusta 1995. godine*, "kada su izvršene izmene u formaciji jedinice".²²⁴⁸ Osim toga, Obrenović je na taj isti položaj već bio "premešt[en] i postavljen" naredbom VJ od 9. februara 1994. godine, koja je stupila na snagu 10. novembra 1993. godine.²²⁴⁹ Kao što je razmotreno gore u tekstu, te naredbe od februara 1994. godine izdate su da bi se status pripadnika VJ koji su već bili na službi u VRS ili SVK uskladio s Lilićevim naređenjem o osnivanju kadrovskih centara.²²⁵⁰ Prema tome, suprotno tvrdnji tužilaštva, dokazi pokazuju da Popović i Obrenović na te konkretne položaje u VRS nisu postavljeni naredbom VJ. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da VJ jeste postavljao osoblje VJ u 30. i 40. KC, ali da su njih na konkretne položaje u VRS i SVK postavljale same te vojske.

²²⁴³ Završni podnesak tužilaštva, par. 183, gde se upućuje na DP P2126, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 12. avgust 1995. godine, str. 13–14; DP P1815, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 25–26.

²²⁴⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 183.

²²⁴⁵ Završni podnesak odbrane, par. 272–301.

²²⁴⁶ DP P2126, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 12. avgust 1995. godine, str. 14.

²²⁴⁷ DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8609, str. 2.

²²⁴⁸ DP P1815, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 26.

²²⁴⁹ DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 35.

²²⁵⁰ V. gore, par. 785.

800. Pred Pretresno veće izneti su i dokazi o slučajevima u kojima su vojnici VJ preko kadrovskih centara privremeno postavljeni u VRS ili SVK. To je činjeno na osnovu člana 58 Zakona o VJ,²²⁵¹ u kom se izričito kaže:

Profesionalni vojnik može biti po potrebi službe privremeno upućen u drugu jedinicu, odnosno ustanovu radi izvršenja određenih zadataka. Upućivanje može trajati najduže godinu dana u toku pet godina.²²⁵²

801. Primer za takvo privremeno premeštanje jeste naredba od 3. jula 1995. godine kojom se Bogdan Sladojević i Momir Vranješ privremeno upućuju u 30. KC. U tom dokumentu se kaže da će privremeno upućivanje trajati jednu godinu, u skladu s članom 58(3) Zakona o VJ, a da će se ta dva oficira potom vratiti u jedinicu ili ustanovu iz koje su premešteni.²²⁵³ Maja 1995. godine Glavni štab VRS zatražio je od Perišića da, u skladu s članom 58 Zakona o VJ, u VRS uputi Svetozara Kosorića i Branka Karlicu.²²⁵⁴ Siniša Borović, šef kabineta Generalštaba VJ od novembra 1994. do decembra 1996. godine,²²⁵⁵ rekao je u svedočenju da je Kosorić, na zahtev VRS-a, bio privremeno upućen u VRS i raspoređen u Odeljenje za obaveštajne poslove Komande Drinskog korpusa.²²⁵⁶

802. Postoje i dokazi da su neki pripadnici VJ u VRS upućivani direktno, mimo 30. KC. Na primer, marta 1994. godine Panić, komandant Korpusa specijalnih jedinica (dalje u tekstu: KSJ), saglasio se s tim da se dva vodnika upute u VRS na godinu dana, u skladu s članom 58 Zakona o VJ, podrazumevajući da se ta dva vojnika *ne* raspoređuju u 30. KC i da će se, u slučaju borbene upotrebe KSJ, vratiti u jedinicu i pre isteka jednogodišnjeg roka.²²⁵⁷ Jedan od tih oficira bio je i Milorad Pelemiš, koji će kasnije, jula 1995. godine, učestvovati u zauzimanju Srebrenice kao vršilac dužnosti komandanta 10. diverzantskog odreda.²²⁵⁸

6. Oficiri VJ koji su odbili premeštaj u VRS i SVK

803. Kao što je već razmotreno, u naređenju o osnivanju kadrovskih centara nije bilo nikakvih odredbi o prestanku službe za one pripadnike VJ koji bi odbili da postupe po naređenju za premeštanje u neki od kadrovskih centara. Međutim, Perišić je jasno stavio na znanje da će oni oficiri VJ koji odbiju da odu na položaje u SVK ili VRS na ovaj ili na onaj način biti otpušteni iz

²²⁵¹ DP P1527, Naredba VJ o privremenom upućivanju u 30. KC, 3. jul 1995. godine, str. 1; DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine.

²²⁵² DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 58.

²²⁵³ DP P1527, Naredba VJ o privremenom upućivanju u 30. KC, 3. jul 1995. godine, str. 1.

²²⁵⁴ DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine.

²²⁵⁵ Siniša Borović, T. 13881.

²²⁵⁶ DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine; Siniša Borović, T. 14153.

²²⁵⁷ DP P2111, Upućivanje profesionalnih podoficira VJ na privremeni rad u VRS, 2. mart 1994. godine.

²²⁵⁸ Dražen Erdemović, T. 7940; DP P2390, Video-snimak, 11. jul 1995. godine, na 13:47 časova (gde se vidi poručnik Pelemiš u Srebrenici, Dražen Erdemović, T. 7959). V. gore, par. 715, fusnota 2051.

VJ.²²⁵⁹ U tom pristupu se s vremenom ništa nije promenilo, a Perišić je o tom pitanju govorio i na sednici VSO od 21. jula 1994. godine. Govoreći o mogućnosti da se 1.143 lica rasporede u VRS i SVK, Perišić je naglasio sledeće: "Ja samo mogu da ih ubedim pa da idu, ili da ih na neki drugi način isteram iz [VJ]."²²⁶⁰ Iz diskusije između članova VSO koja je kasnije usledila vidi se da su oni bili zabrinuti zbog mogućnosti da dotični oficiri ulože žalbe.²²⁶¹ Na kraju je VSO odlučio da se nastavi s raspoređivanjem oficira VJ u VRS i SVK, ali je zaključio i da je bitno da se očuva privid da ti oficiri tamo odlaze dobrovoljno, a da će se Perišić baviti onima koji to odbiju.²²⁶²

804. Pretresno veće napominje da je nekoliko svedoka osporilo da se taj postupak zaista odvijao tako. Siniša Borović je prokomentarisao dva zahteva za upućivanje poimenično navedenih oficira VJ koja je VRS uputio Perišiću, jedan iz aprila, a jedan iz maja 1995. godine.²²⁶³ Na oba zahteva Perišić je rukom dopisao da predlog za njihovo raspoređivanje treba podneti tek pošto se porazgovara s dotičnim oficirima.²²⁶⁴ Borović je rekao da nijedan oficir VJ nikad nije bio prisiljen da ide u VRS.²²⁶⁵ Petar Škrbić je u svedočenju rekao da su 1992. godine oni oficiri JNA/VJ koji nisu otišli u VRS bili "izloženi moralnom osuđivanju", dok su oni koji su otišli bili "izloženi moralnom podstrekavanju i uvažavanju od kolega".²²⁶⁶ Međutim, Škrbić je u svedočenju rekao i da do kraja 1993. godine, kad je on radio u Upravi za informisanje Generalštaba VJ, nije čuo da je ijedan oficir VJ bio prinuđen da pređe u VRS, odnosno da mu je prećeno kaznom, na primer, prevremenim penzionisanjem.²²⁶⁷ I Branko Gajić je insistirao na tome da je osoblje VJ u VRS i SVK prelazilo isključivo na dobrovoljnoj osnovi.²²⁶⁸

805. Međutim, Pretresno veće napominje da, suprotno upravo izloženom svedočenju, u spisu postoji veliki broj dokaza iz kojih se vidi da oficiri dodeljeni 30. i 40. kadrovskom centru zapravo nisu imali mnogo izbora kad se odlučivalo o tome da li će biti premešteni ili ne. Na primer, 5. septembra 1994. godine načelnik Generalštaba VJ naredio je da se jedan broj oficira VJ prebaci u 40. KC, ali je izvestan broj njih ili odbio da izvrši naredbu ili je potom samovoljno napustio jedinice

²²⁵⁹ V. gore, par. 764–768. V. takođe DP P2127, Naređenje Komande Korpusa specijalnih jedinica VJ, 5. novembar 1993. godine; DP P878, Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine, str. 3.

²²⁶⁰ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 20.

²²⁶¹ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 34. V. takođe DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 20.

²²⁶² DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 20; DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 2–3; DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 34–36.

²²⁶³ DP P2518, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 23. maj 1995. godine; DP P2519, Zahtev VRS da se dvoje starešina privremeno upute u VRS na ispomoć, 25. april 1995. godine.

²²⁶⁴ *Ibid.*

²²⁶⁵ Siniša Borović, T. 14002. V. Borivoje Tešić, T. 2001, 2035–2036; Mladen Mihajlović, T. 3976. V. takođe DP P1704, Izjava Manojla Milovanovića i raspoređivanju na dužnost u BiH, 9. maj 1992. godine.

²²⁶⁶ Petar Škrbić, T. 11592–11593.

²²⁶⁷ Petar Škrbić, T. 11600.

²²⁶⁸ Branko Gajić, T. 10918–10919, 10923–10924, 10949, 10987.

40. KC.²²⁶⁹ Dokumentarni dokazi pokazuju da su ti oficiri pozivani na razgovor s Perišićem i da je potom većina pristala da bude premeštena u 40. KC, dok je protiv dvojice oficira pokrenut postupak za prestanak službe.²²⁷⁰ U tom dokumentu se dalje navodi da dotična dva oficira treba da se jave u jedinice 40. kadrovske centra ukoliko ne žele da im prestane profesionalna vojna služba.²²⁷¹ Nikolić je u svedočenju rekao da to ukazuje na mogućnost da je kod njih postupak za prestanak službe pokrenut zato što su oni odbili da odu u SVK, a da je jedini način da to izbegnu bio da prihvate premeštaj u SVK.²²⁷²

806. Jedan dopis koji je Komanda 1. armije 24. juna 1996. godine uputila Personalnoj upravi Generalštaba VJ takođe ilustruje takvu praksu.²²⁷³ U dopisu se navodi da je zahtev Daneta Petrovića za redovno unapređenje odbijen u dva navrata zbog toga što je Petrović marta i juna 1995. godine odbio premeštaj u 40. KC²²⁷⁴ i da je to bilo u skladu sa stavom načelnika Generalštaba VJ o "usporenom vođenju u službi" za ona aktivna vojna lica koja su odbila da pređu u jedan od kadrovske centara.²²⁷⁵ Jula 1996. godine Perišić je Petrovića privremeno oslobodio dužnosti, pošto je Petrović oglasen ograničeno sposobnim za dužnost na koju je postavljen.²²⁷⁶ Petrović je pred Vrhovnim vojnim sudom u Beogradu uložio žalbu na tu odluku, ali je njegova žalba odbijena.²²⁷⁷ Petrović je zato odlučio da se žali lično Slobodanu Miloševiću, što je učinio 24. decembra 1997. godine.²²⁷⁸ U toj poslednjoj žalbi, Petrović je rekao da je juna 1993. godine, po članu 271 Zakona o Oružanim snagama SFRJ, privremeno upućen u SVK na šest meseci. Međutim, kad se posle šest meseci vratio u VJ, konstatovao je da je "prevaren i izigran" i da mu je mimo zakona uskraćeno unapređenje.²²⁷⁹

807. Postoje i dokazi o tome da je potpukovnik Erak, oficir VRS, krajem 1994. godine podneo tužbu Odseku za popunu i personalne poslove Komande Drinskog korpusa povodom premeštaja u VRS. Žalba glasi:

²²⁶⁹ DP P2827, Spisak oficira koji su odbili da izvrše naredbu za premeštanje u 40. KC, 26. septembar 1994. godine; DP P1865, Naređenje 3. Armije VJ, 7. oktobar 1994. godine, str. 1; DP P2826, Spisak oficira koji su odbili da izvrše naredbu za premeštanje u 40. KC, 30. septembar 1994. godine.

²²⁷⁰ DP P1865, Naređenje 3. Armije VJ, 7. oktobar 1994. godine.

²²⁷¹ DP P1865, Naređenje 3. Armije VJ, 7. oktobar 1994. godine, str. 2.

²²⁷² Stamenko Nikolić, T. 10653–10654. V. takođe Rade Rašeta, T. 5888–5889.

²²⁷³ DP P2543, Komanda 1. armije Generalštaba VJ, Predlog za regulisanje stanja u službi za Daneta Petrovića, 24. jun 1996. godine.

²²⁷⁴ DP P2543, Komanda 1. armije Generalštaba VJ, Predlog za regulisanje stanja u službi za Daneta Petrovića, 24. jun 1996. godine, str. 2; DP P2552, Žalba Daneta Petrovića upućena Slobodanu Miloševiću, 24. decembar 1997. godine.

²²⁷⁵ DP P2543, Komanda 1. armije Generalštaba VJ, Predlog za regulisanje stanja u službi za Daneta Petrovića, 24. jun 1996. godine, str. 2.

²²⁷⁶ DP P2545, Naredba načelnika Generalštaba VJ o privremenom razrešenju dužnosti Daneta Petrovića, 12. jul 1996. godine.

²²⁷⁷ DP P2546, Tužba Daneta Petrovića pred Vrhovnim vojnim sudom u Beogradu protiv Generalštaba VJ, 26. septembar 1996. godine; DP P2549, Presuda Vrhovnog vojnog suda u vezi s Danetom Petrovićem, 23. januar 1997. godine.

²²⁷⁸ DP P2552, Žalba Daneta Petrovića upućena Slobodanu Miloševiću, 24. decembar 1997. godine.

²²⁷⁹ DP P2552, Žalba Daneta Petrovića upućena Slobodanu Miloševiću, 24. decembar 1997. godine, str. 1–3, 6.

- a) Niko me nije konsultovao u vezi premeštaja u 30. Kadrovski centar. Do sada imam 7 premeštaja, pa smatram da se [...] nije mogao izvršiti premeštaj u VRS bez mog ličnog pristanka, što sam i odbio ne potpisivanjem izveštaja o prijemu dužnosti [...].
- b) U [VRS] upućen sam po članu 58 Zakona o VJ, te i po tom osnovu nisam trebao i mogao biti premešten u 30. [KC].²²⁸⁰

Erak je na kraju zatražio da bude vraćen u svoj garnizon u Zrenjanin.²²⁸¹ Petar Škrbić je u svedočenju rekao da je Erak na kraju neovlašćeno napustio VRS, pa da je stoga smatran dezertrom.²²⁸²

808. Svedok MP-80 je u svedočenju rekao da ne zna za oficire koji su izričito odbili da služe u SVK ili VRS, ali da su mnogi pribegli "nečasnim" sredstvima kako bi izbegli službu, na primer, nabavljali bi lekarska uverenja, išli na bolovanje ili koristili veze.²²⁸³ Međutim, svedok MP-14 je u svedočenju rekao da 1992. godine nije imao nikakvog izbora kad je trebalo odlučiti o tome da li hoće da ostane u JNA ili da služi u VRS. Prema njegovim rečima, "bili su me ostavili dole i bez plate u tom skladištu i rekli su mi da ne mogu ni ići u Srbiju".²²⁸⁴

809. Pretresno veće zaključuje da se mnogi oficiri VJ jesu dobrovoljno prijavili za premeštaj u VRS ili SVK ili da su to spremno prihvatili, ali da je bilo i onih koji su to odbili ili su oklevali, i da je na njih vršen pritisak da odu ili da im je prećeno prevremenim penzionisanjem ili prestankom službe ukoliko to odbiju. Pretresno veće takođe zaključuje da dokazi o osnivanju kadrovskih centara pokazuju da je Perišić nameravao da raspoređivanje oficira u VRS ili SVK proglašati obaveznim, uz pretnju prekida službe, ali da je odlučio da takvu odredbu ne uvrsti u pismenom obliku kako se ne bi pokretali sudski sporovi koji bi otkrili da VJ učestvuje u sukobima u Hrvatskoj i BiH.²²⁸⁵

7. Premeštaj u VJ

810. Uputstvom Generalštaba VJ, koje je Perišić izdao 8. decembra 1993. godine, bilo je predviđeno da se osoblje VJ koje je preko 30. i 40. kadrovskog centra upućeno u VRS ili SVK može premestiti u VJ. U njemu se navodi sledeće:

²²⁸⁰ DP P1896, Zapisnik o službenom razgovoru povodom premeštanja u VRS, 11. septembar 1994. godine, str. 1.
²²⁸¹ DP P1896, Zapisnik o službenom razgovoru povodom premeštanja u VRS, 11. septembar 1994. godine, str. 2. V. takođe DP P1858, Dopis Glavnog štaba VRS upućeno Komandi Drinskog korpusa, 9. novembar 1994. godine.
²²⁸² Petar Škrbić, T. 11698–11699.
²²⁸³ Svedok MP-80, T. 8318–8319 (zatvorena sednica). U vezi s 30. KC v. takođe: DP P2561, Izjava o nedolasku u 30. KC, 31. mart 1995. godine; DP P2562, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ o privremenom upućivanju u 30. KC, 3. jul 1995. godine; DP P2563, Službena zabeleška, 31. jul 1995. godine.
²²⁸⁴ Svedok MP-14, T. 3507 (zatvorena sednica).
²²⁸⁵ V. gore, par. 764.

Profesionalni vojnik i civilno lice upućeno ili premešteno u [KC] može se u skladu sa potrebama službe vratiti, rasporediti ili premestiti u jedinicu – ustanovu [VJ], a po saglasnosti, odnosno po predlogu Glavnog štaba iz [KC].²²⁸⁶

Takvu "saglasnost, odnosno predlog" trebalo je dostaviti personalnom odeljenju KC, koje bi dotično lice uputilo "da se javi u svoju raniju jedinicu – ustanovu, ili ga preme[stilo] i raspore[dilo], odnosno postav[i]lo na dužnost (u nadležnosti [načelnika Generalštaba VJ] i predsednika SRJ [...]) u [VJ]".²²⁸⁷

811. Personalna uprava Generalštaba VJ takođe je izdala uputstvo, koje se odnosilo na Glavni štab 40. kadrovske centra i u kojem je izložena procedura za premeštaj pripadnika 40. KC u VJ.²²⁸⁸ Prema tom uputstvu, osoblje premešteno u 40. KC moglo je da se vrati u VJ "samo po potrebi službe ili ako to zahtevaju zdravstveni razlozi tog lica ili članova njegove porodice".²²⁸⁹ Osim toga, zahtevi za takav premeštaj mogli su se podnositi "isključivo preko Glavnog štaba 40. [KC] i uz potpis komandanta Glavnog štaba 40. [KC]".²²⁹⁰ Međutim, premeštaj se mogao vršiti "tek po dobijanju odgovora – saglasnosti Personalne uprave Generalštaba [VJ]".²²⁹¹

812. Pretresnom veću predočeno je nekoliko personalnih listova s naredbama VJ o premeštanju pripadnika VJ sa službe u kadrovskim centrima u VJ. Na primer, naredbom Generalštaba VJ od 7. aprila 1994. godine Đuro Vojković premešten je s privremene dužnosti u "11. korpusu 40. KC" na dužnost u VJ "zbog naročitih potreba službe";²²⁹² 18. januara 1995. godine Generalštab VJ premestio je Radislava Krstića iz 30. KC u Školu nacionalne odbrane VJ;²²⁹³ 26. maja 1996. godine Generalštab VJ premestio je Stojana Španovića s položaja načelnika štaba i zamenika komandanta 11. korpusa u 40. KC u 1. armiju VJ, "po potrebi službe";²²⁹⁴ Dragana Šarca Perišić je oktobra 1994. godine s položaja koji je u 40. KC imao kao načelnik Organa bezbednosti u Glavnom štabu SVK premestio u Vojnu akademiju VJ.²²⁹⁵

813. Tužilaštvo tvrdi da su se oficiri fleksibilno kretali između VRS, SVK i VJ prema Perišićevim naređenjima i prema potrebama službe VJ.²²⁹⁶ Tužilaštvo priznaje da su, u skladu s Uputstvima Generalštaba VJ, zahteve oficira za povratak u VJ pregledali nadležni komandanti VRS ili SVK,

²²⁸⁶ DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 33.

²²⁸⁷ *Ibid.*

²²⁸⁸ DP P2864, Dokument Personalne uprave Generalštaba VJ upućen 40. KC, 20. april 1994. godine.

²²⁸⁹ *Ibid.*

²²⁹⁰ *Ibid.*

²²⁹¹ DP P2864, Dokument Personalne uprave Generalštaba VJ upućen 40. KC, 20. april 1994. godine. Nasuprot tome, v. Miodrag Starčević, koji je izjavio da po zakonima SRJ oficir VJ nije mogao da premesti oficira "iz druge zemlje, koji služi u drugoj vojsci", Miodrag Starčević, T. 5489, 5493.

²²⁹² DP P1151, Prepiska između VJ i SVK, 7. april 1994. godine.

²²⁹³ DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Krstića, dok. br. 0422-8342, str. 1.

²²⁹⁴ DP P1691, VJ, Personalni list Stojana Španovića, dok. br. 0611-6334, str. 2.

²²⁹⁵ DP P1686, VJ, Personalni list Dragana Šarca, dok. br. 0611-4956, str. 2.

koji su morali da daju saglasnost.²²⁹⁷ Tužilaštvo tvrdi da su se tim uslovom dobijanja saglasnosti štitile potrebe službe VRS i SVK.²²⁹⁸ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da su zahvaljujući tom uslovu komandanti VRS i SVK u stvari obavljali funkciju "vratara" i sprečavali oficire da se neovlašćeno vraćaju u SRJ.²²⁹⁹ Međutim, tužilaštvo tvrdi da su VJ i Perišić lično bili krajnja instanca koja je odlučivala o tome da li će neko služiti u jednom od kadrovskih centara ili u SRJ, kao i da su, u slučajevima u kojima bi potrebe VRJ prevagnule u odnosu na potrebe SVK ili VRS, dotični oficiri morali da se vrate u SRJ.²³⁰⁰

814. Odbrana tvrdi da su konačnu odluku o premeštaju oficira u VJ donosili VRS i SVK, a ne VJ.²³⁰¹ Odbrana ne osporava da je, u pojedinim slučajevima, oficirima na sopstveni zahtev dozvoljavano da se vrate u VJ, ali tvrdi da su pojedinačne zahteve oficira VRS i SVK da budu premešteni u VJ pregledali i o njima odlučivali komandanti VRS i SVK.²³⁰² Osim toga, odbrana tvrdi da Perišić u odlučivanju po tim zahtevima nije imao nikakvu ulogu i da nema dokaza kojima bi se mogla potkrepiti tvrdnja da je on mogao da utiče na odluke VRS ili SVK u vezi s premeštajima ili da poništava takve odluke.²³⁰³

(a) Zahtevi za premeštaj

815. U dokazima ima primera da su pripadnici kadrovskih centara tražili odobrenje da odu s položaja u VRS i SVK i da budu premešteni u VJ. Osim toga, bar neki od tih zahteva upućivani su direktno jedinicama u VRS i SVK, a ne VJ-u. Na primer, 16. avgusta 1994. godine Miroslav Dadić uputio je Komandi Drinskog korpusa zahtev da iz Vojne pošte 7111 bude premešten u svoju matičnu jedinicu u VJ i objasnio da je u VRS otišao dobrovoljno na period od tri meseca i da mu je rečeno da će tamo biti samo "privremeno".²³⁰⁴ Ljubiša Miličić je pak lično Perišiću uputio molbu za povratak iz Drinskog korpusa u VJ.²³⁰⁵ Međutim, molba je vraćena Miličićevom komandantu iz Komande 1. zborničke pešadijske brigade Drinskog korpusa, sa sledećim zahtevom: "da je pažljivo proučite [...], dajte svoje mišljenje i što pre vratite ovoj komandi".²³⁰⁶

²²⁹⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 190, 197–198.

²²⁹⁷ Završna reč tužilaštva, T. 14686–14687, gde se govori o DP P1529, Dopis Ratka Mladića, upućen načelniku Generalštaba VJ, 31. mart 1993. godine, str. 1–2; Mladić tu ističe problem osoblja koje se u VJ vraća bez saglasnosti VRS i kaže: "Svaki pojedinačni zahtev za povratak u Vojsku Jugoslavije razmatraju nadležne komande i starješine vojske Republike Srpske i njima izdaju odgovarajuću saglasnost."

²²⁹⁸ Završna reč tužilaštva, T. 14687–14688, 14690.

²²⁹⁹ Završna reč tužilaštva, T. 14688.

²³⁰⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 192; Završna reč tužilaštva, T. 14689.

²³⁰¹ Završni podnesak odbrane, par. 309.

²³⁰² Završni podnesak odbrane, par. 309–310, 322.

²³⁰³ Završni podnesak odbrane, par. 304.

²³⁰⁴ DP P2825, Dopis Miroslava Dadića, Zahtev za premeštaj u VJ, 16. avgust 1994. godine.

²³⁰⁵ DP P1860, Dopis Komande Drinskog korpusa, 2. februar 1995. godine, str. 1.

²³⁰⁶ *Ibid.*

816. Pretresnom veću su predočeni dokazi o slučajevima u kojima je VRS odobravao takve zahteve za premeštaj koje je osoblje podnosilo pre nego što bi premeštaj u VJ mogao da se izvrši. Na primer, 18. aprila 1996. godine Mladić je "Komandi 30. KC" dostavio saglasnost da se Dragomir Milošević s dužnosti komandanta SRK u VRS "premesti i postavi po potrebi službe u [VJ]".²³⁰⁷ Isto tako, 25. decembra 1996. godine Glavni štab VRS uputio je Savi Jojiću dopis, sa Škrbićevim potpisom, i obavestio ga da je njegova "molba za premeštaj u VJ van sastava 30. KC razmatrana [...] na sednici Kolegijuma" komandanta Glavnog štaba VRS. Na sednici je odlučeno da se zahtev prosledi 30. KC "na rešavanje sa predlogom da se od strane nadležnog starešine donese naredba o premeštaju u VJ van sastava 30. [KC]".²³⁰⁸

817. Što se tiče takvih zahteva za premeštaj u VJ koje je osoblje podnosilo, Škrbić je u svedočenju rekao sledeće:

O svim molbama za premeštaj u Vojsku Jugoslavije raspravljali smo na sednici Kolegijuma komandanta Glavnog štaba. Komandant je donosio konačne odluke i uglavnom je odgovarao negativno na te molbe. Dozvoljavao je premeštaj samo onima koji su bili bolesni, koji su bili ranjeni i koji su imali teške porodične probleme.²³⁰⁹

Osim toga, i iz jednog Mladićevog dopisa od 4. novembra 1994. godine o statusu oficira i vojnika VRS vidi se da je VRS učestvovao u odlukama o premeštaju osoblja u VJ.²³¹⁰ Pošto su u tom trenutku postojali mnogo važniji borbeni zadaci kojima se bavio, Mladić je rekao sledeće: "[u]pravo zbog toga nismo u mogućnost da razmatramo i rešavamo molbe za premeštaj u VJ, sem u hitnim slučajevima lične bolesti ili bolesti člana porodice".²³¹¹

818. Bilo je i slučajeva u kojima je Glavni štab VRS odbijao zahteve pripadnika 30. KC da budu premešteni u VJ, bilo zbog potreba vojske, bilo zbog toga što se nije mogla naći odgovarajuća zamena.²³¹² U odgovoru Glavnog štaba VRS na jedan takav zahtev navodi se da će "[k]onačnu odluku o vraćanju starešina upućenih po članu [58(3) Zakona o VJ] [...] doneti komandant [Glavnog štaba VRS] u dogovoru sa nadležnim starešinom [Generalštaba VJ]".²³¹³

²³⁰⁷ DP D120 (zapečaćeno).

²³⁰⁸ DP D335, Glavni štab VRS, Odgovor na molbu za premeštaj u VJ, 25. decembar 1996. godine.

²³⁰⁹ Petar Škrbić, T. 11696.

²³¹⁰ DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine.

²³¹¹ DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine, str. 2.

²³¹² DP D334, Odgovor Glavnog štaba VRS na molbe za premeštaj Rajka Kneževića i Predraga Glišića, 23. maj 1995. godine; DP D336, Glavni štab VRS, Odgovor Glavnog štaba VRS na molbu za premeštaj Ljubislava Štrpca, 25. decembar 1996. godine. V. DP P2564, Odgovor Glavnog štaba VRS na u vezi zahteva Popović Ostoje za povratak u matičnu jedinicu VJ, 9. maj 1996. godine; DP P2568, Odgovor Glavnog štaba VRS na Zahtev Ostoje Popovića za povratak u matičnu jedinicu u VJ, 22. jun 1996. godine.

²³¹³ DP P2564, Odgovor Glavnog štaba VRS na Zahtev Ostoje Popovića za povratak u matičnu jedinicu u VJ, 9. maj 1996. godine.

819. I SVK je povremeno odbijao zahteve za povratak u VJ koje je podnosilo osoblje SVK. Kako se navodi, Čeleketić je na koordinacionom sastanku Generalštaba VJ, održanom maja 1994. godine, rekao sledeće:

sve više starešina koji se sada nalaze u SVK traži povratak odnosno premeštaj u VJ. Bez adekvatnih zamena sem u izuzetnim slučajevima (teške bolesti) nećemo biti u mogućnosti da im odobrimo povratak u VJ.²³¹⁴

Štaviše, kako je rekao svedok MP-80, Perišić je podržavao Čeleketićevu odluku da samo u izuzetnim slučajevima odobrava zamene ili premeštaj.²³¹⁵

(b) Perišićeva uloga u premeštaju osoblja

820. Svedok MP-5 je u svedočenju rekao da je premeštaja između VRS i VJ bilo "u oba smjera".²³¹⁶ Međutim, on je priznao da "ni[je] bio u prilici" da ustanovi da li je iko od oficira iz 30. KC koji je bio na službi u VRS ikad od VJ dobio naređenje da se vrati u VJ.²³¹⁷

821. Svedok odbrane Petar Škrbić je u svedočenju rekao da Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, nije mogao da naredi nekom vojniku VRS da se vrati u VJ, kao i da se naredbe za premeštaj nisu izdavale bez saglasnosti VRS.²³¹⁸

822. Škrbić je objasnio i da su pripadnici kadrovskih centara, poput njega lično, mogli biti "stavlj[eni] na raspolaganje Vojsci Jugoslavije" ukoliko nisu imali dovoljno staža pa zato nisu bili ostvarili pravo na penziju.²³¹⁹ Kao primer, Škrbić je u svedočenju naveo da je obavestio Plavšićevu da više ne želi da služi u VRS i zatražio da bude stavljen na raspolaganje VJ, te da je ona odobrila njegov zahtev.²³²⁰

²³¹⁴ DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine, str. 6. V. takođe svedok MP-80, T. 8326 (zatvorena sednica).

²³¹⁵ Svedok MP-80, T. 8335–8337 (zatvorena sednica).

²³¹⁶ Svedok MP-5, T. 2462.

²³¹⁷ *Ibid.*

²³¹⁸ Petar Škrbić, T. 11776.

²³¹⁹ Petar Škrbić, T. 11800–11802.

²³²⁰ Petar Škrbić, T. 11800–11802. V. DP D347, Ukaz predsednika RS kojim se Petar Škrbić razrešava dužnosti u VRS, 28. januar 1997. godine. V. takođe DP D526, Ukaz predsednika RS kojim se Zdravko Tolimir razrešava dužnosti u VRS, 28. januar 1997. godine; DP D527, Ukaz predsednika RS kojim se Radivoje Miletić razrešava dužnosti, 28. januar 1997. godine; DP D528, RS Ukaz predsednika RS kojim se Grujo Borić razrešava dužnosti, 9. januar 1997. godine; DP D529, Ukaz predsednika RS kojim se Milan Gvero razrešava dužnosti, 9. januar 1997. godine. Pretresno veće napominje da je Biljana Plavšić 1996. godine, kad je zamenila Radovana Karadžića na mestu predsednika RS, izdala ukaz kojim se Ratko Mladić i Manojlo Milovanović razrešavaju "dosadašnje dužnosti" komandanta Glavnog štaba VRS, odnosno zamenika komandanta Glavnog štaba VRS, i stavljaju "na raspolaganje Generalštabu VRS", DP P2024, Ukaz predsednika RS, 8. novembar 1996. godine. Škrbić je u svedočenju rekao da Mladić, pošto je razrešen dužnosti komandanta Glavnog štaba VRS, nije stavljen na raspolaganje VJ, ali da nije postavljen ni na neki drugi položaj u VRS, Petar Škrbić, T. 11809.

823. Kao što je razmotreno, Pretresnom veću predočeno je nekoliko personalnih listova s naredbama Generalštaba VJ za premeštaj pripadnika VJ na službi u kadrovskim centrima u VJ.²³²¹ Osim toga, Pretresno veće dobilo je i sledeće dokaze o Perišićevom ličnom učešću u premeštanju osoblja u VJ.

824. Dana 5. oktobra 1994. godine Perišić je izdao naredbu kojom se Bogdan Sladojević s mesta komandanta "11. korpusa 40. [KC] Generalštaba" premešta u Novosadski korpus VJ.²³²² Jedanaesti korpus bio je u sastavu SVK.²³²³ Sladojević je izvršio naređenje i 1. novembra 1994. godine stupio na dužnost komandanta 12. mehanizovane brigade Novosadskog korpusa 1. armije VJ.²³²⁴ Ni u naredbi ni u Sladojevićevom personalnom listu ništa ne ukazuje na to da je SVK dao saglasnost ili preduzeo ikakve druge korake u vezi sa Sladojevićevim premeštajem.²³²⁵

825. Osim toga, Kabinet načelnika Generalštaba VJ naredio je general-majoru Branislavu Petroviću da se, pošto je završio službu u Slavonsko-baranjskom korpusu (dalje u tekstu: SBK), 11. korpus, vrati na dužnost u upravu avijacije VJ.²³²⁶ Dana 24. oktobra 1995. godine, u pismu upućenom "na ličnost gen. puk. Perišića", Komanda SBK zamolila je da Branislavu Petroviću bude dozvoljeno da do završetka dejstava ostane u SBK.²³²⁷ Narednog dana pomoćnik načelnika Generalštaba za RV i PVO odgovorio je Kabinetu načelnika Generalštaba da Petrović mora da se vrati na dužnost u upravu avijacije pošto je "završio [...] pripreme za [borbena dejstva] 11. [korpusa], zbog kojih je upućen".²³²⁸ Dana 26. oktobra 1995. godine Kabinet načelnika Generalštaba VJ odgovorio je Komandi SBK telegramom i odbio njen zahtev da Petrović ostane na njenoj teritoriji, zatraživši da se Petrović vrati na dužnost u upravu avijacije VJ.²³²⁹ Tužilaštvo tvrdi da se iz ovog primera naročito dobro vidi da je Perišić bio "krajnja instanca" koja je odlučivala o tome da li će neko lice služiti u kadrovskim centrima ili će se vratiti u SRJ.²³³⁰ Pretresno veće napominje da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi moglo da utvrdi da li je Branislav Petrović bio pripadnik 40. KC ili je, u stvari, bio direktno prekomandovan u SVK.

²³²¹ V. gore, par. 812.

²³²² DP P1524, Naredba načelnika Generalštaba VJ o premeštanju Bogdana Sladojevića, 5. oktobar 1994. godine, str. 1. V. takođe DP P1522, Personalni list Bogdana Sladojevića, str. 6–7; Miodrag Starčević, T. 5484–5485.

²³²³ Stamenko Nikolić, T. 10604–10606. V. gore, par. 301.

²³²⁴ DP P1525, Izveštaj o prijemu dužnosti, Bogdan Sladojević, 3. novembar 1994. godine.

²³²⁵ DP P1522, Personalni list Bogdana Sladojevića; DP P1524, Naredba načelnika Generalštaba VJ o premeštanju Bogdana Sladojevića, 5. oktobar 1994. godine; DP P1525, Izveštaj o prijemu dužnosti, Bogdan Sladojević, 3. novembar 1994. godine.

²³²⁶ DP P2754, Dokumenti u vezi sa zahtevom koji je Slavonsko-baranjski korpus SVK uputio Perišiću, 24–26. oktobar 1995. godine, dok. br. 0647-6990.

²³²⁷ DP P2754, Dokumenti u vezi sa zahtevom koji je Slavonsko-baranjski korpus SVK uputio Perišiću, 24–26. oktobar 1995. godine, dok. br. 0647-6987.

²³²⁸ DP P2754, Dokumenti u vezi sa zahtevom koji je Slavonsko-baranjski korpus SVK uputio Perišiću, 24–26. oktobar 1995. godine, dok. br. 0647-6989.

²³²⁹ DP P2754, Dokumenti u vezi sa zahtevom koji je Slavonsko-baranjski korpus SVK uputio Perišiću, 24–26. oktobar 1995. godine, dok. br. 0647-6990.

²³³⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 192; Završna reč tužilaštva, T. 14691–14692.

826. Među dokazima postoje još dva dokumenta, vezana za oficira VRS Tihomira Babića, koji pokazuju da je Generalštab VJ izdavao naredjenja za premeštaj osoblja, a da je VRS ta naredjenja izvršavao.²³³¹ Prvi dokument je naredba koju je Glavni štab VRS izdao 14. avgusta 1994. godine i uputio Komandi Drinskog korpusa. Tu se naređuje da se Tihomir Babić iz 30. KC premesti u VJ, "naredbom broj 5-193" od 17. juna 1994. godine,²³³² a to je bila naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ kojom je Babić vraćen u 1. armiju VJ.²³³³ Pozivanje na naredbu "broj 5-193" svedoči o tome da je Glavni štab VRS izvršio naredbu Generalštaba VJ i vratio Babića u VJ. Drugi dokument jeste naredba koju je potom izdala Komanda Drinskog korpusa 16. avgusta 1994. godine, kojom se Babić iz VRS premešta u 1. armiju VJ, čime se izvršava naredba "broj 5-193" Generalštaba VJ.²³³⁴

827. Svedok odbrane Petar Škrbić tvrdio je da se u tim naredbama ne pominje da je saglasnost VRS-a bila potrebna.²³³⁵ Svedok Petar Škrbić je u svedočenju takođe rekao da je Personalna uprava Generalštaba VJ naredbe o premeštaju izdavala tek pošto bi dobila odobrenje komandanta Glavnog štaba VRS.²³³⁶ Škrbić je insistirao i na tome da je naredba Komande Drinskog korpusa neispravno formulisana i da je trebalo da bude izdata kao izvršenje naredbe Glavnog štaba VRS.²³³⁷ Škrbić je tvrdio da se, kad je on došao na mesto načelnika Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, radilo "samo po odobrenju komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske. Ni po čijem više, budite potpuno sigurni."²³³⁸ Svedok odbrane Branko Gajić takođe je rekao da Babić nije mogao biti premešten u VJ a da Glavni štab VRS to prethodno nije odobrio.²³³⁹

828. Tužilaštvo tvrdi da je svedok MP-80 potvrdio da je Perišić bio krajnja instanca za odlučivanje o premeštaju pripadnika 40. KC.²³⁴⁰ Međutim, Pretresno veće napominje da je svedok MP-80 naveo sledeće:

Jedino po pitanju *prekomande*, penzionisanja, tu je bio nadležan general Perišić, tj. Vrhovni savet odbrane, ne general Perišić, nisam dobro rekao. Vrhovni savet odbrane Vojske Jugoslavije je mogao mene [generala VJ na službi u 40. KC] da penzioniše, i to je i učinio.²³⁴¹

²³³¹ DP P2598, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 17. jun 1994. godine, str. 9–10; DP P1856, Glavni štab VRS, Izvršenje naredbe o premeštaju, upućeno Komandi Drinskog korpusa, 14. avgust 1994. godine.

²³³² DP P1856, Glavni štab VRS, Izvršenje naredbe o premeštaju, upućeno Komandi Drinskog korpusa, 14. avgust 1994. godine; Petar Škrbić, T. 11953.

²³³³ DP P2598, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 17. jun 1994. godine, str. 9–10.

²³³⁴ DP P1855, Dopis Komande Drinskog korpusa, 16. avgusta 1994. godine; Petar Škrbić, T. 11957–11958.

²³³⁵ Petar Škrbić, T. 11950–11954.

²³³⁶ Petar Škrbić, T. 11953.

²³³⁷ Petar Škrbić, T. 11957–11958.

²³³⁸ Petar Škrbić, T. 11958–11959.

²³³⁹ Branko Gajić, T. 11008–11010.

²³⁴⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 194.

²³⁴¹ Svedok MP-80, T. 8853, 8855 (zatvorena sednica) (naglasak dodat).

829. Pretresno veće konstatuje da je iskaz svedoka MP-80 po ovom pitanju dvosmislen i da je on Perišića načelno pominjao kao "nadlež[nog]" za premeštaje, mada se potom delimično ispravio i pominjao samo penzionisanje, a nadležnost za to prebacio na viši nivo, na VSO.²³⁴²

(c) Konačni zaključci

830. S obzirom na sve što je dosad rečeno, Pretresno veće konstatuje da je osoblje koje je u VRS i SVK služilo preko 30. i 40. kadrovsog centra načelno moglo biti premešteno u jedinice VJ. Iz dokaza se jasno vidi da su zahtevi za premeštaj koje bi neki pripadnik kadrovsog centra podneo lično bili odobravani samo ako bi njegov pretpostavljeni u VRS ili u SVK dao saglasnost za takav premeštaj; potom bi VJ izdao naredbu za premeštaj. S druge strane, među dokazima se nalaze i neke naredbe VJ za premeštaj koje je pokrenuo sam VJ, a ne pripadnik nekog kadrovsog centra, i kojim su pripadnici 30. i 40. kadrovsog centra vraćani u VJ a da nema dokaza o tome da su se VRS ili SVK prethodno saglasili s tim. Međutim, s obzirom na Škrbićevo i Gajićevo svedočenje, Pretresno veće ne može da zaključi van razumne sumnje da su te naredbe VJ za premeštaj mogle da se izvrše bez saglasnosti VRS i SVK.

831. O pitanju da li je Perišić mogao da naredi premeštaj pripadnika 30. i 40. KC biće govora u odeljku u kom se razmatraju navodi o njegovoj efektivnoj kontroli nad VRS i SVK, u smislu člana 7(3) Statuta.²³⁴³

8. De jure status pripadnika kadrovskih centara

832. Vojno osoblje upućeno na službu u kadrovske centre zadržavalo je status pripadnika VJ,²³⁴⁴ a svoja prava u SRJ i VJ ostvarivalo je preko 30. i 40. kadrovsog centra.²³⁴⁵

833. Kako će to u nastavku teksta biti detaljnije opisano, pripadnici kadrovskih centara dobijali su plate od VJ i uživali beneficije, poput stambenog obezbeđenja, zdravstvenog osiguranja (i za sebe i za članove svojih porodica) i nadoknade za školovanje, koje su uživali i svi drugi pripadnici VJ.²³⁴⁶

²³⁴² V. takođe gore, par. 819.

²³⁴³ V. dole, odeljak VIII.A.2.

²³⁴⁴ Miodrag Starčević, T. 5454, 5489 (koji je rekao da su pripadnici VJ koji su premeštani, postavljeni ili raspoređivani u 30. i 40. KC po zakonu bili pripadnici VJ), 5496–5500 (delimično zatvorena sednica); DP P1870, Naređenje načelnika Generalštaba VJ, 22. jun 1993. godine; Stamenko Nikolić, T. 10556; DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ (v. naročito dok. br. 0630-6548, str. 2, gde se kaže da će svi profesionalni pripadnici VJ koji su stavljeni na raspolaganje Glavnom štabu VRS ili SVK i upućeni tamo uživati i zadržati lični pravni status koji imaju kao pripadnici VJ); DP P731, Naređenje predsednika SRJ o osnivanju posebnih kadrovskih centara, 10. novembar 1993. godine, par. 3.

²³⁴⁵ Stamenko Nikolić, T. 10543–10545; Rade Rašeta, T. 5883–5884; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 4; Dušan Kovačević, T. 12591–12593.

²³⁴⁶ V. dole, odeljak VI.A.8.(b)–(f). V. takođe svedok MP-5, T. 2378; svedok MP-14, T. 3507 (zatvorena sednica).

834. I sam Perišić priznavao je da vojnici upućeni u kadrovske centre imaju status pripadnika VJ. Na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine Perišić je objasnio da se unapređenja dobijena u VRS i SVK moraju verifikovati kako bi oficiri koji su premešteni tamo i dalje mogli da uživaju sva prava u VJ "u pogledu činova koja su stekli tamo".²³⁴⁷ Na sednici VSO od 25. decembra 1993. godine Perišić je izneo ukupan broj oficira i podoficira VJ i dodao: "[u] dva kadrovska centra u [RS] i [RSK] [ima ih] 7.233. Kada se planira bilo kakva vrsta socijalne pomoći da se uzmu u obzir i ovi ljudi".²³⁴⁸ I kad je na narednoj sednici VSO izneo ukupan broj oficira VJ, Perišić je u njega uključio i oficire koji služe u RS i RSK.²³⁴⁹

835. U nekoliko presuda Vrhovnog vojnog suda u Beogradu po tužbama koje su pripadnici 30. i 40. kadrovske centra podnosili za isplatu naknade za neiskorišćeni godišnji odmor tokom rata potvrđeno je da su ta lica i tokom službe u VRS i SVK zadržavala status pripadnika VJ.²³⁵⁰ Ni u jednom od tih slučajeva strane u postupku nisu osporavale da su u periodu za koji je naknada tražena ti oficiri kao pripadnici VJ služili izvan sastava VJ, po naredbi pretpostavljenog oficira, i da nisu koristili godišnji odmor. Vrhovni vojni sud poništio je odluke kadrovskih centara kojima su ta prava osporena i potvrdio da za tužioce važe odredbe Zakona o VJ, pošto su oni tokom spornog perioda bili profesionalni vojnici u VJ.²³⁵¹ U presudi se kaže sledeće:

Naime, po pravnom shvatanju Suda, pravni položaj vojnog lica kojeg je nadležni starešina uputio van sastava [VJ], pa ono ne iskoristi godišnji odmor zbog tamo povišenih mera borbene gotovosti i izvođenja borbenih dejstava ima se upodobiti položaju u kome se nalazi vojno lice kome je načelnik [GŠ VJ] zbog vanrednih potreba službe obustavio davanje ili prekinuo služenje godišnjeg odmora.²³⁵²

836. Vrhovni vojni sud obrazložio je na isti način i presudu u vezi sa zahtevom jednog profesionalnog vojnika VJ koji je preko 40. KC bio premešten u RSK.²³⁵³ Savezni sud, koji je

²³⁴⁷ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 37–38.

²³⁴⁸ DP P781, Stenografske beleške sa 16. sednice VSO, održane 25. decembra 1993. godine, str. 19.

²³⁴⁹ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 52. V. takođe DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 46; DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 7–8; DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 19; DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 88; DP P794, Stenografske beleške sa 31. sednice VSO, održane 18. januara 1995. godine, str. 47.

²³⁵⁰ DP P846, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001 Beograd, 22. februar 2001. godine, str. 2; DP P847, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 29. januar 2001. godine, str. 2; DP P1072, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 28. jun 2001. godine, str. 2; DP P1073, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 29. maj 2001. godine, str. 2; DP P1074, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 1790, Beograd, 29. januar 2001. godine, str. 2; DP P1075, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 27. septembar 2001. godine, str. 2; DP P1076, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 1122-1, Beograd, 28. novembar 2002. godine, str. 8; DP P1680, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 28. jun 2001. godine, str. 2.

²³⁵¹ *Ibid.*

²³⁵² DP P1680, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 28. jun 2001. godine, str. 2.

²³⁵³ DP P1077, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 4578, Beograd, 22. april 1998. godine, str. 2. Iz DP P1117, Odgovor Zdravka Dokmanovića na zahtev za vanredno preispitivanje sudske odluke Vrhovnog vojnog suda Beograd, 20. jul 1998. godine, str. 1, proizlazi da je tužilac služio u RSK.

rešavao po zahtevu za vanredno preispitivanje sudske odluke, odbio je zahtev i potvrdio presudu Vrhovnog vojnog suda.²³⁵⁴

837. Pored toga, Pretresno veće posebno ističe da je Drugi opštinski sud u Beogradu zaključio da je Dragomir Milošević tokom čitavog perioda u kom je bio na službi u VRS zadržao status pripadnika VJ. Predmet je vođen po tužbi koju je Dragomir Milošević podneo protiv SRJ za naknadu nematerijalne štete koju je pretrpeo posle ranjavanja na ratištu u blizini Sarajeva 17. maja 1995. godine.²³⁵⁵ Savezna Republika Jugoslavija, koju je zastupao vojni pravobranilac, tvrdila je da Milošević nema pasivnu legitimaciju za takav zahtev, pošto je u trenutku ranjavanja bio pripadnik VRS, a ne VJ.²³⁵⁶

838. U vezi s tim prigovorom, Sud je konstatovao sledeće:

[Sud je] našao da ovaj prigovor ne stoji obzirom da iz izvedenih dokaza tokom ovog postupka nesumnjivo proizilazi da je u vreme povređivanja tužilac bio profesionalni vojnik [VJ] od koje je i primao svo vreme platu, te da je njegovo učešće na ratištu u širem rejonu Zlatišta kod Sarajeva bilo svakako uz saglasnost odnosno saznanje Generalštaba [VJ] jer bi u protivnom bilo kakav neovlašćen odlazak tužioca kao profesionalnog oficira [VJ] na ratište u drugu međunarodno priznatu državu povlačilo prestanak radnog odnosa, a takva mera tužiocu nije izrečena od strane njegovih pretpostavljenih, niti su u tom smislu do završetka rasprave pred ovim sudom o istom pruženi dokazi.²³⁵⁷

839. Opštinski sud je ustanovio i da je Dragomir Milošević, iako je u trenutku ranjavanja bio pripadnik 30. KC, "neprekidno" bio i pripadnik JNA i VJ, i to od 27. jula 1960. sve do penzionisanja, 31. decembra 1996. godine.²³⁵⁸

²³⁵⁴ DP P1118, Podnosilac: Vojna pošta 4578 Beograd, Zahtev za vanredno preispitivanje sudske odluke Vrhovnog vojnog suda, 23. april 1998. godine; DP P848, Odluka Saveznog suda kojom se odbija zahtev Vojne pošte 4578, 8. septembar 1998. godine.

²³⁵⁵ DP P821, Tužba D. Miloševića protiv Ministarstva odbrane SRJ radi naknade štete, 8. septembar 1995. godine; DP P825, D. Milošević, Podnesak tužioca radi naknade štete, 5. novembar 1996. godine; DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine.

²³⁵⁶ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine. 1–2.

²³⁵⁷ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine, str. 8.

²³⁵⁸ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine, str. 2. V. takođe DP P823, Traženi podaci koje dostavlja 2. opštinski sud, 1997. godine; DP P824, SRJ, Odgovor odbrane na tužbu pred 2. opštinskim sudom, 21. januar 1997. godine; DP P825, D. Milošević, Podnesak tužioca radi naknade štete, pred 2. opštinskim sudom, 5. novembar 1996. godine; DP P833, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 11. septembar 1997. godine; DP P828, Zahtev 2. opštinskog suda u Beogradu za dostavljanje informacija, 12. septembar 1997. godine; DP P829, Podnesak tužene strane, 29. septembar 1997. godine; DP P830, Odgovor na Zahtev 2. opštinskog suda u Beogradu za dostavljanje informacija, 31. oktobar 1997. godine; DP P831, Zahtev 2. opštinskog suda u Beogradu za dostavljanje informacija, 15. januar 1998. godine; DP P832, Uverenje, Vojna pošta 7572-6, 8. avgust 1996. godine; DP P833, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 19. mart 1998. godine; DP P834, Zahtev 2. opštinskog suda za dostavljanje informacija, 30. mart 1998. godine; DP P835, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 17. april 1998. godine; DP P836, Ukaz predsednika SRJ kojim se D. Milošević stavlja na raspolaganje u Glavni štab 30. kadrovske centra VJ, bez datuma; DP P837, Zahtev 2. opštinskog suda za dostavljanje informacija, 23. april 1998. godine; DP P838, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 21. septembar 1998. godine; DP P839, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 9. jul 2001. godine; DP P840, Zahtev 2. opštinskog suda za dostavljanje informacija, 15. oktobar 1997. godine; DP P841, Zahtev Vojne pošte 1790 kojim se od D. Miloševića traži da dostavi pismene dokaze, 3. novembar 1997. godine; DP P842, Zahtev Komande 30. KC kojim se od D. Miloševića traže dokazi o ranjavanju, 4.

840. Polazeći od svega što je dosad rečeno, kao i od dokaza razmotrenih u vezi s osnivanjem kadrovskih centara, Pretresno veće zaključuje da su pripadnici 30. i 40. kadrovske centra *de jure* zadržavali status pripadnika VJ i dok su služili u VRS i SVK.

(a) Unapređenja

(i) Zakonske odredbe o unapređivanju

841. Prema Zakonu o VRS, predsednik RS ima ovlašćenje da rešava o unapređenju oficira u čin general-majora, kao i u više činove,²³⁵⁹ a ministar odbrane da rešava o unapređenju aktivnih i rezervnih podoficira i oficira zaključno do čina potpukovnika.²³⁶⁰ Prema članu 370 Zakona o VRS, ministar odbrane je ta (i druga) ovlašćenja mogao da delegira na druge starešine,²³⁶¹ po pravilu na komandanta VRS i/ili komandante korpusa.²³⁶² Iz dokaza se vidi da je juna 1992. godine tadašnji ministar odbrane Bogdan Subotić to ovlašćenje delegirao na komandanta VRS.²³⁶³ Stojan Malčić je u svedočenju rekao da su u VRS naredbe o unapređenju bile pravosnažne i da su stupale na snagu odmah.²³⁶⁴ Petar Škrbić, pomoćnik komandanta Sektora za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Glavnog štaba VJ od 1994. godine, rekao je da su u VRS unapređenja bila javna i da su naredbe o unapređenju saopštavane dotičnim licima čim bi borbene prilike to dozvolile.²³⁶⁵ I u SVK je procedura unapređivanja bila slična. O unapređivanju oficira u čin general-majora i više činove odlučivao je predsednik RSK, na preporuku VSO.²³⁶⁶ Komandant SVK bio je nadležan za unapređivanje oficira zaključno sa činom pukovnika.²³⁶⁷

842. Prema Zakonu o VJ, o unapređivanju oficira u čin generala i u više činove odlučuje predsednik SRJ.²³⁶⁸ Članom 46 Zakona o VJ ovlašćenje da, na predlog načelnika Generalštaba VJ, vanredno unapređuje oficire u čin generala preneto je na predsednika.²³⁶⁹ Načelnik Generalštaba VJ

novembar 1997. godine; DP P843, Zahtev Vojne pošte 3001 kojim se od D. Miloševića traži da dostavi pismene dokaze o ranjavanju, 14. novembar 1997. godine.

²³⁵⁹ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 369.

²³⁶⁰ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, član 370; Stamenko Nikolić, T. 10548; Petar Škrbić, T. 11682–11683.

²³⁶¹ *Ibid.*

²³⁶² Stamenko Nikolić, T. 10548.

²³⁶³ DP D332, Naredba ministra odbrane o određivanju nadležnosti i o ovlašćenjima starešina, 16. jun 1992. godine, str. 3; Petar Škrbić, T. 11682–11683; Stamenko Nikolić, T. 10548. V. takođe DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 31–40. Prema toj naredbi, komandanti korpusa su bili nadležni za to da unapređuju podoficire u miru i ratu, DP D332, Naredba ministra odbrane o određivanju nadležnosti i o ovlašćenjima starešina, 16. jun 1992. godine, str. 2.

²³⁶⁴ Stojan Malčić, T. 11291, 11294–11295. V. takođe svedok MP-5, T. 2472–2473 (delimično zatvorena sednica).

²³⁶⁵ Petar Škrbić, T. 11716–11717.

²³⁶⁶ DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, dok. br. 1D21-0183, član 153.

²³⁶⁷ DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, dok. br. 1D21-0183, članovi 43, 46, 153, 154.

²³⁶⁸ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 151; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine.

²³⁶⁹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 46.

mogao je unapređivati oficire zaključno sa činom pukovnika.²³⁷⁰ Osim toga, on je bio nadležan i za vanredno unapređivanje do čina koji je neposredno iznad čina pukovnika.²³⁷¹

(ii) Postupak verifikacije

843. Iz dokaza se vidi da se postupak unapređivanja kod pripadnika 30. i 40. kadrovske centra sastojao iz dva dela: pripadnici KC najpre bi bili unapređeni u VRS i SVK, a kasnije, pošto bi prošli postupak "verifikacije", i u VJ.²³⁷²

844. U obrazloženju priloženom uz predlog naređenja za osnivanje koordinacionih centara od 8. oktobra 1993. godine, već se nazire takav dvostruki postupak unapređivanja. U relevantnom delu kaže se sledeće: "[u]napređenje u viši čin [...], na predlog ili po donetoj odluci predsednika [RS] i [RSK] [...] ili vojnog organa, vršilo bi se i u [VJ] po odredbama Zakona o [VJ]".²³⁷³ Na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine Perišić je članovima VSO objasnio da unapređenja odobrena u VRS i SVK važe u tim vojskama, ali ne i u VJ. Verifikacijom bi se omogućilo da ti oficiri i u SRJ uživaju sva prava vezana za čin koji su oni stekli u SVK i VRS. Perišić je takođe naglasio da on insistira na tome da ti oficiri "dobiju status kao i ovi" u VJ, kako bi i njihove porodice mogle da uživaju određene beneficije.²³⁷⁴

845. Škrbić je objasnio da bi Glavni štab VRS, kad bi u VRS bila doneta odluka o unapređenju, spisak unapređenih lica slao u 30. KC, uz predlog da VJ verifikuje nove činove koje su oni stekli u VRS.²³⁷⁵ Posle verifikacije, VJ bi izdavao naredbu o unapređenju, koja bi potom bila objavljena u *Službenom vojnom listu*.²³⁷⁶ Dotični oficiri dobili bi izvod iz *Službenog vojnog lista*, s datumom unapređenja.²³⁷⁷ Pretresno veće raspolaže dokazima da je sličan dvodelni postupak unapređivanja primenjivan i u SVK.²³⁷⁸

846. Kao primer procedure koja se sprovodila u VRS, Pretresno veće napominje da su 23. juna 1994. godine Vinko Pandurević i Dragan Obrenović, pripadnici 30. KC, naredbom komandanta Glavnog štaba VRS Ratka Mladića vanredno unapređeni u čin pešadijskog potpukovnika, odnosno

²³⁷⁰ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152.

²³⁷¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 46. V. takođe Petar Škrbić, T. 11704–11705; Miodrag Starčević, T. 5498; DP P1898, Perišićeva naredba kojom se vanredno unapređuju Pejić, Obrenović i Gaborović, 7. januar 1994. godine.

²³⁷² Svedok MP-5, T. 2476–2477, 2507 (delimično zatvorena sednica); Dušan Kovačević, T. 12732; Rade Rašeta, T. 6039–6040.

²³⁷³ DP P1872, Komplet dokumenata Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane SRJ, dok. br. 0630-6544, str. 2.

²³⁷⁴ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 38–39.

²³⁷⁵ Petar Škrbić, T. 11720, 11855.

²³⁷⁶ DP P2815, Odlomak iz *Službenog vojnog lista SRJ*, 29. mart 1994. godine; DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 22; svedok MP-5, T. 2476, 2490.

²³⁷⁷ Svedok MP-5, T. 2490–2492.

²³⁷⁸ Dušan Kovačević, T. 12732; Rade Rašeta, T. 6039–6040.

u čin majora.²³⁷⁹ Potom su, naredbom načelnika Generalštaba VJ od 16. juna 1995. godine, vanredno unapređeni u iste te činove u VJ.²³⁸⁰ Osim toga, iz Pandurevićevog personalnog lista u VJ vidi se i da je on Perišićevom naredbom od 31. decembra 1995. godine vanredno unapređen u čin pešadijskog pukovnika.²³⁸¹

847. Što se tiče unapređivanja u SVK, Rade Rašeta je u svedočenju rekao da je, dok je služio u SVK, unapređen u viši čin u SVK, što se posle odrazilo i u njegovom personalnom listu u 40. KC.²³⁸² Kad je Novaković unapređen u čin general-pukovnika u SVK, to je verifikovano ukazom predsednika SRJ.²³⁸³ Iz dokaza se vidi i da je Perišić koristio svoje ovlašćenje da vanredno unapredi pripadnike 40. KC koji su služili u SVK. Na primer, Perišić je 3. februara 1994. godine i Bosanca i Krajnovića vanredno unapredio u čin potpukovnika.²³⁸⁴

848. Međutim, ima dokaza i da VJ nije "verificira[o]" sva unapređenja u VRS. Malčić je u svedočenju rekao da je, prema propisima koji su važili u VJ, za unapređenje u čin generala bilo neophodno da je dotični oficir završio Školu nacionalne odbrane, dok u VRS taj uslov nije važio.²³⁸⁵ Shodno tome, VJ nije verifikovao i odobravao sva unapređenja u čin generala koja je odobravao VRS.²³⁸⁶

849. Pretresno veće napominje i da je, primera radi, Živanović ukazom predsednika RS od 12. jula 1995. godine unapređen iz čina general-majora u čin general-potpukovnika.²³⁸⁷ Međutim, u jednom rešenju 30. KC iz 2001. godine o naknadi za neiskorišćeni godišnji odmor Živanović se vodi kao "general-major u penziji", što ukazuje na to da VJ nije verifikovao njegovo unapređenje.²³⁸⁸ Isto tako, iz dokaza se vidi da VJ nije verifikovao ni to što je Galić ukazom predsednika RS avgusta

²³⁷⁹ DP D122, Mladićeva naredba o vanrednim unapređenjima u VRS, 23. jun 1994. godine.

²³⁸⁰ Sudeći po naredbi, oni su služili u 30. KC Generalštaba VJ, ali na dokumentu je rukom dopisano "1. zvonička pbr", DP P2137, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 1, 3; DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8476, str. 1; DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8717, str. 1. V. DP P2132, Naredba o unapređenju Dragana Obrenovića, 31. decembar 1995. godine; DP P2133, Naredba o unapređenju Milenka Kajtaza, 1. novembar 1995. godine; DP P2134, Naredba o unapređenju, 11. septembar 1995. godine; DP P2135, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995; DP P2136, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine; DP P2137, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine; DP P2138, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine; DP P2139, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine; DP P2140, Naredba o unapređenju, 8. jun 1995. godine; DP P2141, Naredba o unapređenju, 9. maj 1995. godine; DP P2142, Naredba o unapređenju, 24. april 1995. godine; DP P2143, Naredba o unapređenju, 19. april 1995. godine; DP P2144, Naredba o unapređenju, 28. februar 1995. godine; DP P2145, Naredba o unapređenju, 14. januar 1994. godine.

²³⁸¹ DP P1731, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8476.

²³⁸² Rade Rašeta, T. 6039.

²³⁸³ Mile Novaković, T. 13271; DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7595, str. 1.

²³⁸⁴ DP P2866, Izvod iz naredbe o unapređenju br. 3-43, 3. februar 1994. godine.

²³⁸⁵ Stojan Malčić, T. 11333-11339; DP P2135, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine; DP P2140, Naredba o unapređenju, 8. jun 1995. godine; DP P2141, Naredba o unapređenju, 9. maj 1995. godine; DP P2142, Naredba o unapređenju, 24. april 1995. godine; DP P2143, Naredba o unapređenju, 19. april 1995. godine; DP P2144, Naredba o unapređenju, 28. februar 1995. godine.

²³⁸⁶ Stojan Malčić, T. 11337-11339.

²³⁸⁷ DP D683, Ukaz predsednika RS o vanrednom unapređenju Milenka Živanovića, 12. jul 1995. godine.

²³⁸⁸ DP P1892, Rešenje Vojne pošte 3001 od 25. septembra 2001. godine.

1994. godine unapređen u čin general-potpukovnika VRS.²³⁸⁹ Rajko Petrović je u svedočenju rekao i da 30. KC nije verifikovao to što ga je Glavni štab VRS unapredio u čin kapetana prve klase.²³⁹⁰

850. Pretresno veće napominje da je bilo i slučajeva u kojima je unapređenje u VJ *prethodilo* unapređenju u VRS. Na primer, Ratko Mladić vanredno je unapređen u čin general-pukovnika ukazom predsednika SRJ od 16. juna 1995. godine, u kom je naveden kao komandant Glavnog štaba 30. KC. Mladić je potom ukazom predsednika RS od 28. juna 1995. godine vanredno unapređen u isti taj čin u VRS. U tom ukazu on se navodi kao komandant Glavnog štaba VRS.²³⁹¹ Škrbić je u svedočenju rekao da zna za samo još jedan slučaj u kojem je neki oficir VRS prvo unapređen u SRJ, a nekoliko dana kasnije i u RS, a to je bio slučaj Radivoja Miletića.²³⁹²

(iii) Posledice "verifikacije"

851. I svedoci odbrane i svedoci tužilaštva govorili su o značaju i posledicama verifikacija od strane VJ. Malčić je u svedočenju rekao da je verifikacija značila da VJ formalno priznaje čin dodeljen u VRS, što je bilo neophodno da bi se mogla obračunati nova plata:

[O]snovni uslov bio [je] da se starešine postavljaju i unapređuju u skladu sa propisima Vojske Republike Srpske, ali da bi dobili platu moraju da budu unapređeni i u skladu sa propisima Vojske Jugoslavije. Znači, imali smo dva sistema zakona, da kažem, po kojima smo radili: zakone Vojske Republike Srpske, a da bi to bilo verifikovano, moralo se uskladiti sa propisima Vojske Jugoslavije da bi mogao taj ukaz otići u računski centar da mu se obračuna plata.²³⁹³

852. Škrbić je potvrdio da je viši čin povlačio sa sobom i višu platu, pa je VJ stoga morao da verifikuje novi čin koji je dodelio VRS.²³⁹⁴ Ako VJ ne bi verifikovao čin koji je dodelio VRS, upravo unapređeni oficir ne bi dobio platu koja odgovara njegovom novom činu.²³⁹⁵ Međutim, on bi ipak mogao da nosi oznake svog novog čina i da komanduje snagama VRS.²³⁹⁶

853. Milenko Jevđević je rekao da je tokom službovanja u VRS unapređivan u dva navrata, 1993. i 1994. godine, i da je VJ oba puta morao da overi to unapređenje kod 30. KC kako bi mu se mogla isplatiti plata koja odgovara tom novom, višem činu.²³⁹⁷ Isto tako se i unapređenje Milenka

²³⁸⁹ DP D705, Ukaz predsednika RS o vanrednom unapređenju Stanislava Galića u čin general-potpukovnika, 7. avgust 1994. godine; P1766, Izvod iz Personalnog lista Stanislava Galića; DP P1760, Zapisnik s postupka o prestanku profesionalne vojne službe za generala Stanislava Galića, 12. avgust 1994. godine; DP P1759, Dopis Glavnog štaba VRS, 31. decembar 1996. godine; DP P1765, Izvod iz Personalnog lista Stanislava Galića; DP P1879, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. jula 2001. godine; DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 45–47.

²³⁹⁰ Rajko Petrović, T. 13732; DP D463, Naredba komandanta VRS o unapređenju Petrović Rajka, 7. januar 1993. godine.

²³⁹¹ DP P1902, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 1994. godine; DP P1903, Ukaz predsednika RS, 28. jun 1994. godine.

²³⁹² Petar Škrbić, T. 11720; DP P1721, Izvod iz Personalnog lista Radivoja Miletića.

²³⁹³ Stojan Malčić, T. 11337–11338. V. takođe Petar Škrbić, T. 11719.

²³⁹⁴ Petar Škrbić, T. 11719. V. takođe Milenko Jevđević, T. 11080.

²³⁹⁵ Stojan Malčić, T. 11337; svedok MP-5, T. 2475–2476; MP-5, T. 2491.

²³⁹⁶ Stojan Malčić, T. 11337–11339; svedok MP-14, T. 3507–3508 (zatvorena sednica); MP-5, T. 2475–2476, 2491, 2507–2508 (delimično zatvorena sednica). V. takođe svedok MP-14, T. 3682–3683.

²³⁹⁷ Milenko Jevđević, T. 11080–11082.

Živanovića u čin general-majora, pošto ga je VJ verifikovao, odrazilo na platu koju je on dobijao u Ministarstvu odbrane SRJ tokom 1994. i 1995. godine.²³⁹⁸ Pošto VJ sve do juna 1995. godine nije verifikovao Jevđevićovo unapređenje u čin majora iz 1994. godine, on dotle nije dobijao platu koja odgovara njegovom novom činu.²³⁹⁹

854. Pretresno veće raspolaže i dokazima o tome da VJ nije verifikovao Galićevo vanredno unapređenje u čin general-potpukovnika u VRS.²⁴⁰⁰ Dana 31. decembra 1996. godine VRS je VJ-u uputio pismeni zahtev da se verifikuje Galićev čin i istakao da je u odnosu na njega "učinjena velika greška" zbog toga što mu novi čin nije potvrđen.²⁴⁰¹

855. Što se tiče značaja koji je verifikovanje unapređenja imalo na ličnom nivou, Novaković je u svedočenju rekao da mu je ta verifikacija od strane VJ "značil[a]" mnogo.²⁴⁰²

(iv) Perišićeva uloga u postupku "verifikovanja"

856. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić igrao veoma važnu ulogu u unapređivanju oficira koji su služili u VRS i SVK u činove ekvivalentne onim u VJ, sa ciljem da ti oficiri dobiju praktične beneficije, moralnu podršku i motivaciju.²⁴⁰³

857. Odbrana pak tvrdi da su konačne odluke o tome da li će neki oficir biti unapređen spadale u delokrug samog VRS, odnosno SVK, i da su ih te vojske i donosile i izvršavale.²⁴⁰⁴ Perišić, tvrdi odbrana, nije imao nikakvu ulogu ni u ocenjivanju opravdanosti tih unapređenja ni u donošenju odluka VRS i SVK, već je samo iznosio predloge VSO-u.²⁴⁰⁵ Konkretno, odbrana tvrdi da Perišić nije bio upućen u ocene lica koja su VRS i SVK unapređivali.²⁴⁰⁶

858. Kao što je navedeno gore u tekstu, unapređivanje i verifikacija unapređenja osoblja koje je služilo u VRS i SVK bilo je na dnevnom redu sednice VSO od 11. oktobra 1993. godine. Perišić je naveo imena oficira čije su unapređenja VRS i SVK predložili i objasnio da je traženo da VJ verifikuje ta unapređenja. Za unapređenje u VRS bili su predloženi, između ostalih, Dušan

²³⁹⁸ DP P1594, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Milenko Živanović, 16. januar 1996. godine; DP P1595, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Milenko Živanović, 25. januar 1995. godine; DP P1596, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995, Milenko Živanović, 6. jul 1995. godine; DP D682, Ukaz predsednika RS o vanrednom unapređenju Milenka Živanovića, 26. jul 1993. godine.

²³⁹⁹ Milenko Jevđević, T. 11081–11082; DP P2135, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 1; DP P2136, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine.

²⁴⁰⁰ DP D705, Ukaz predsednika RS o vanrednom unapređenju Stanislava Galića u čin general-potpukovnika, 7. avgust 1994. godine; DP P1766, Izvod iz Personalnog lista Stanislava Galića; DP P1760, Zapisnik s postupka o prestanku profesionalne vojne službe za generala Stanislava Galića, 12. avgust 1994. godine.

²⁴⁰¹ DP P1759, Dopis Glavnog štaba VRS, 31. decembar 1996. godine.

²⁴⁰² Mile Novaković, T. 13271.

²⁴⁰³ Završni podnesak tužilaštva, par. 224, 227, 238.

²⁴⁰⁴ Završni podnesak odbrane, par. 380, 387–391.

²⁴⁰⁵ Završni podnesak odbrane, par. 384–385, 393, 421, 431–438.

Kovačević i Bodgan Subotić, u čin general-majora, a u SVK Mile Novaković i Borislav Đukić, takođe u čin general-majora.²⁴⁰⁷

859. Tom prilikom Perišić je prihvatio Miloševićev predlog da pre nego što verifikuje unapređenja od Mladića zatraži dodatne informacije o dotičnim oficirima. On je rekao da neke od njih zna, ali da nema na osnovu čega da formira mišljenje "za mnoge od ovih ljudi" i da ne želi da dovede VSO u poziciju da "unapređuj[e] neke ljude koje [on] ne zn[a]".²⁴⁰⁸ Na narednoj sednici VSO, održanoj 10. novembra 1993. godine, Perišić je potvrdio da mu je Mladić "referisao" o predloženim oficirima, pa je VSO prihvatio verifikaciju njihovih unapređenja.²⁴⁰⁹ Ima dokaza da je Mladić potom obavestio Kovačevića da je VSO verifikovao njegovo unapređenje.²⁴¹⁰

860. Odbrana u svom Završnom podnesku tvrdi da "nije bila ni praksa ni obavezni deo postupka verifikovanja da se od Mladića prethodno zatraži da iznese svoje mišljenje ili da referiše",²⁴¹¹ kao i da je Miloševićev zahtev upućen Perišiću na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine "da prvo dobije Mladićevo mišljenje formulisan pre nego što su formirani kadrovski centri i da tad nije postojao mehanizam koji bi omogućio da se priznaju prava vezana za novostečene činove".²⁴¹² Pretresno veće napominje da je na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine zaista primenjen postupak koji je bio na snazi pre osnivanja kadrovskih centara, te da je stoga sasvim moguće da je u pitanju izuzetak. Međutim, za razliku od tvrdnje odbrane da Perišić nije imao nikakvu ulogu u ocenjivanju opravdanosti unapređenja, Pretresno veće dobilo je veliki broj dokaza o tome da je Perišić i po osnivanju kadrovskih centara neposredno učestvovao u postupku verifikacije.

861. Na primer, SVK je februara 1994. godine unapredio Milana Čeleketića iz čina pukovnika u čin general-majora, a o "verifikaciji" njegovog unapređenja razgovaralo se na sednici VSO od 16. marta 1994. godine.²⁴¹³ Tom prilikom Perišić je predložio da se sačeka dok se ne vidi kako će se Čeleketić snaći na novom položaju, pošto je tek bio preuzeo dužnost. Zato Čeleketićevo

²⁴⁰⁶ Završni podnesak odbrane, par. 437.

²⁴⁰⁷ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 37–38; DP D558, Ukaz predsednika RSK o vanrednom unapređenju Branislava Đukića, 16. jul 1992. godine; Mile Novaković, T. 13010–13011; DP D702, Ukaz predsednika RSK o vanrednom unapređenju Mileta Novakovića u čin general-majora SVK, 25. oktobar 1992. godine.

²⁴⁰⁸ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 39–40.

²⁴⁰⁹ DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 21–23; DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7595, str. 5 (dokumentacija VJ o Novakoviću; u dokumentu se pominje ukaz predsednika SRJ o Novakovićevom unapređenju); Mile Novaković, T. 13010–13011. V. takođe DP P744, Zapisnik sa 15. sednice VSO, 1. decembar 1993. godine, str. 2.

²⁴¹⁰ Dušan Kovačević, T. 12732; DP P1906, VJ, Personalni list Dušana Kovačevića, dok. br. 0611-5691; DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 39–40; DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 21–23.

²⁴¹¹ Završni podnesak odbrane, par. 431–432.

²⁴¹² Završni podnesak odbrane, par. 434.

²⁴¹³ DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7831, str. 5; DP P783, Stenografske beleške sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 27.

unapređenje nije verifikovano sve do juna 1994. godine.²⁴¹⁴ O daljem unapređivanju Milana Čeleketića u čin general-potpukovnika i o unapređivanju Dušana Lončara u čin general-majora razgovaralo se na sednici VSO održanoj 13. juna 1995. godine.²⁴¹⁵ Tom prilikom Perišić je članovima VSO rekao da se njihovo unapređenje ne može priznati, pošto oni snose "krivic[u]" za stanje u RSK.²⁴¹⁶ Dokazi pokazuju da posle 16. juna 1994. godine nije bilo nikakvih unapređenja, što se vidi i iz Čeleketićevog personalnog lista u VJ.²⁴¹⁷

862. Isto tako, na sednici VSO održanoj 11. jula 1994. godine razgovaralo se o verifikovanju unapređenja nekih oficira VRS (na primer, o unapređenju Manojla Milovanovića u čin general-potpukovnika i Milana Gvere i Dragomira Miloševića u čin general-majora) i o penzionisanju nekih drugih.²⁴¹⁸ Perišić je rekao da može da iznese mišljenje o svakom od oficira predloženih za unapređenje i/ili penzionisanje.²⁴¹⁹ Međutim, na pomenutoj sednici nije verifikovano nijedno unapređenje.²⁴²⁰ Članovi VSO doveli su u pitanje postupak verifikovanja, a Lilić je insistirao na tome da VRS odluke o unapređenju sme da donosi samo ako je to prethodno dogovoreno s Perišićem.²⁴²¹ Pretresno veće napominje da su Milovanovićevo unapređenje u čin general-potpukovnika i unapređenje Dragomira Miloševića u čin general-majora verifikovani na sednici VSO od 27. decembra 1995. godine, gotovo godinu i po dana kasnije.²⁴²²

863. Na sednici VSO održanoj 13. juna 1995. godine na raspravu je stavljeno unapređenje 12 generala koje je predložio 30. KC.²⁴²³ Od 12 generala čije je unapređenje predloženo, Perišić je predložio da se samo sledećoj šestorici verifikuje unapređenje: Đukiću, Gveri, Miletiću, Tolimiru, Mariću i Novaku.²⁴²⁴ Perišić je podržao unapređenje Milana Gvere, pošto je on "izuzetno pozitivna ličnost, koji je kohezioni snaga između vojske RS s nama", i Tolimirovo unapređenje, jer na njega "ima mnogo povike, prvenstveno od predsednika Karadžića, jer im on smeta da ostvare svoj uticaj po dubini".²⁴²⁵ Perišić je unapređenje Stevana Tomića, Dragomira Miloševića i Budimira Gavrića odbio s obrazloženjem da su oni članovi Srpske demokratske stranke. Perišić nije obrazložio zašto

²⁴¹⁴ Svedok MP-080, T. 8563–8564 (zatvorena sednica); DP P783, Stenografske beleške sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 27; DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 9, 13, 23; DP P753, Zapisnik sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 2; DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7831, str. 5.

²⁴¹⁵ DP P786, Zapisnik sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 31–32.

²⁴¹⁶ DP P786, Zapisnik sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 32.

²⁴¹⁷ DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7831, str. 5.

²⁴¹⁸ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 45.

²⁴¹⁹ *Ibid.*

²⁴²⁰ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 48–49, 51.

²⁴²¹ *Ibid.*

²⁴²² DP P748, Zapisnik sa 48. sednice VSO, održane 27. decembra 1995. godine, str. 3; DP P1698, VJ, Personalni list Manojla Milovanovića, str. 1; DP P1751, Izvodi iz Personalnog lista D. Miloševića.

²⁴²³ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 31.

²⁴²⁴ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 32.

²⁴²⁵ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 31.

odbija da unapredi Miću Grubora, Miću Vlasisavljevića i Milutina Skočajića.²⁴²⁶ VSO je prihvatio sve njegove predloge.²⁴²⁷ Narednog dana predsednik SRJ doneo je ukaz kojim je Milan Gvero unapređen u čin general-potpukovnika, a Zdravko Tolimir i Radivoje Miletić u čin general-majora. U ukazu se navodi da sva trojica služe u 30. KC Generalštaba VJ i da njihovo unapređenje stupa na snagu 16. juna 1995. godine.²⁴²⁸

864. Odbrana tvrdi i da su odluke VRS i SVK da unaprede neko konkretno lice prosleđivane Perišiću s molbom za verifikovanje, ali da VRS i SVK nisu dostavljali ni obrazloženja ni kriterijume za unapređenje.²⁴²⁹ Pretresno veće podseća da je Škrbić u svedočenju rekao da Glavni štab VRS jeste sastavljao obrazloženja i popunjavao "upitnike" za sva unapređenja o kojima je odlučivao, ali da 30. KC nije dobio nijedan od njih.²⁴³⁰ Međutim, Pretresno veće podseća i na to da su kadrovski centri imali zadatak da regulišu administrativna pitanja i vode evidenciju o pripadnicima VJ koji su služili u VRS i SVK.²⁴³¹ U to je spadalo i "blagovremeno unošenje podataka [...] o unapređenju u [VJ][...] [i] o ocenjivanju" za sva lica u evidenciji kadrovskih centara.²⁴³² To znači da je Perišić preko kadrovskih centara raspolagao informacijama o svim licima koja su služila u njima. S obzirom na tu okolnost i na zapisnike sa sednica VSO, o kojima je već bilo govora, Pretresno veće konstatuje da je sam Perišić bio svestan karaktera i rada pripadnika kadrovskih centara za čije se unapređenje tražila verifikacija. Prema tome, on je raspolagao informacijama koje je mogao da oceni i da odluči da li te oficire treba unaprediti u VJ. Posle takve ocene (u slučaju oficira čije je unapređenje do čina generala trebalo verifikovati) Perišić bi članovima VSO izneo mišljenje o tome da li su oni podobni za unapređenje u VJ.

²⁴²⁶ DP P762, Zapisnik sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 5; DP P1751, Izvodi iz Personalnog lista D. Miloševića.

²⁴²⁷ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 32–33; DP P762, Zapisnik sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 5.

²⁴²⁸ DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine; DP P1721, Izvod iz Personalnog lista Radivoja Miletića, str. 1; DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3207, str. 1; DP P1786, Izvod iz Personalnog lista Zdravka Tolimira, str. 1.

²⁴²⁹ Završni podnesak odbrane, par. 431–438.

²⁴³⁰ Petar Škrbić, T. 11720. V., na primer, DP P1907, VJ, Personalni list Bogdana Subotića, dok. br. 0611-5563 (Upitnik kandidata za unapređenje u čin general-majora, 20. oktobar 1993. godine). Međutim, v. Petar Škrbić, T. 11855, koji je rekao sledeće: "[p]odrazumevalo se da je taj spisak pogledao general Mladić i da je on tu izrazio svoje mišljenje. Kao što smo videli na onom jednom dokaznom predmetu, on je pored jednog imena i stavio 'ne' i takvo mišljenje i takav spisak se dostavlja 30. [KC] radi pripreme odgovarajućih dokumenata za verifikaciju".

²⁴³¹ V. gore, par. 778–787.

²⁴³² DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 17.

865. Osim za lica koja su već pomenuta, Pretresno veće raspolaže i dokazima o unapređenju i verifikaciji i za sledeća lica: Radivoje Miletić,²⁴³³ Radislav Krstić,²⁴³⁴ Vujadin Popović,²⁴³⁵ Vidoje Blagojević,²⁴³⁶ Dragan Jokić²⁴³⁷ i Drago Nikolić.²⁴³⁸

(v) Konačni zaključci

866. Ukratko, Pretresno veće zaključuje da su unapređenja, po pravilu, prvo odobravana u VRS i SVK u skladu sa zakonima RS, odnosno RSK. Potom bi glavni štabovi VRS i SVK spisak s imenima unapređenih poslali u Generalštab VJ, s molbom da se oni verifikuju. Pretresno veće se uverilo i da su se verifikacije i unapređenja unutar VJ odvijala u skladu sa Zakonom o VJ. To znači da je Perišić zadržao ovlašćenje da unapređuje pripadnike kadrovskih centara zaključno sa činom pukovnika i da je predsedniku SRJ mogao da upućuje predloge za vanredna unapređenja do čina generala. Pretresno veće zaključuje i da je Perišić odlučivao o tome da li je to unapređenje u VJ opravdano na osnovu svoje procene karaktera i rada pripadnika kadrovske centra čije je unapređenje trebalo verifikovati. Konačno, pripadnici kadrovskih centara su, na osnovu verifikacije i odgovarajućeg unapređenja u VJ, mogli da uživaju beneficije i prava vezana za novi čin, a naročito odgovarajuću platu.

(b) Plate

867. Nekoliko svedoka je u svedočenju reklo da su oficiri koji su preko 30. i 40. kadrovske centra služili u VRS ili SVK plate i druge beneficije dobijali od VJ.²⁴³⁹ Prema proceni Stamenka Nikolića,

²⁴³³ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 32; DP P1729, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0422-2358; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine, str. 2; DP P762, Zapisnik sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 5.

²⁴³⁴ DP P748, Zapisnik sa 48. sednice VSO, održane 27. decembra 1995. godine, str. 3; DP P1994, Izvod iz Personalnog lista Radislava Krstića; DP P1999, Vojna pošta br. 1790, Beograd, Potvrda o unapređenju Radislava Krstića, 21. avgust 1998. godine.

²⁴³⁵ DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8607; DP P2137, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 3.

²⁴³⁶ DP P2138, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 3; DP P2139, Naredba o unapređenju, 16. jun 1995. godine, str. 3.

²⁴³⁷ DP P2143, Naredba o unapređenju, 19. april 1995. godine, str. 1.

²⁴³⁸ DP P2142, Naredba o unapređenju, 24. april 1995. godine, str. 1; DP P1655, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8709.

²⁴³⁹ Petar Škrbić, T. 11811; Rade Orlić, T. 5723–5724, 5739; Rade Rašeta, T. 5893, 6037; svedok MP-14, T. 3507 (zatvorena sednica); Stamenko Nikolić, T. 10520, 10680–10682; svedok MP-5, T. 2395, 2419, 2423, 2456–2457, 2491, 2501, 2505–2506 (delimično zatvorena sednica); svedok MP-80, T. 8235, 8305–8306, 8364 (zatvorena sednica); Stojan Malčić, T. 11329; Mile Novaković, T. 13047–13048, 13049, 13323; Rajko Petrović, T. 13741; Dušan Kovačević, T. 12775; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 2–3; DP P851, Šifrovani telegram načelnika Generalštaba VJ, potpisao Perišić, 22. februar 1995. godine (Perišić o isplati plata VRS); DP P769, Zapisnik sa 58. sednice VSO, održane 21. novembra 1996. godine, str. 3; DP P1888, Rešenje Vojne pošte 3001 (Rešenje kojim se Aleksandru Đukiću, sinu preminulog Đorđa Đukića, priznaje pravo na platu i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor); DP P1906, VJ, Personalni list Dušana Kovačevića, dok. br. 0611-5812 (obaveštenje Računovodstvenom centru GŠ VJ o tome da je Kovačević upućen u 30. KC, za obračun novčanih primanja, 11. decembar 1995. godine); DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7957 (Uverenje o ličnom dohotku koji je Čeleketić primio u VJ u periodu od 12. oktobra 1991. do 30. decembra 1994. godine, 2. april 2003. godine); DP P1918, Zahtev Milana Čeleketića Vojnoj pošti 1790, Beograd, 24. maj 2003. godine; DP P1920, VJ, Personalni list Ljubiše Beare, dok. br. 0603-0644 (Rešenje kojim se Beari utvrđuje pravo na otpremninu u visini četvorostrukog iznosa plate koja mu pripada na dan prestanka službe u 30. KC, 25. novembar 1997. godine);

između 4.000 i 4.700 vojnih lica u VRS dobijalo je platu od VJ,²⁴⁴⁰ dok u SVK njihov broj nije bio veći od 4.000.²⁴⁴¹ Govoreći konkretno o 1995. godini, izjavio je da je 2.421 oficir i vojnik po ugovoru dobijao plate preko 30. KC, a njih 930 preko 40. KC.²⁴⁴² Ima dokaza i da je pripadnicima 30. KC isplata plata bila obustavljena na period od šest meseci.²⁴⁴³ Taj prekid podudara se s periodom u kojem je Srbija uvela sankcije RS zbog toga što je rukovodstvo RS odbilo da potpiše Vance–Owenov mirovni plan.²⁴⁴⁴

868. Odbrana tvrdi da načelnik Generalštaba VJ nije učestvovao ni u utvrđivanju budžeta, pošto je to bilo u nadležnosti Ministarstva odbrane, ni u utvrđivanju plata, pošto je to bilo u nadležnosti savezne vlade.²⁴⁴⁵ Odbrana tvrdi da je, prema Zakonu o VJ, Ministarstvo odbrane bilo odgovorno za

DP P1573, VJ, Kartica novčanih primanja za period od 1992. do 2002. godine, Manojlo Milovanović, dok. br. 0610-4494 (Ministarstvo odbrane, Kartica, Isplaćene plate za period od jula do decembra 1996. godine, 3. februar 1997. godine); dok. br. 0610-4495 (Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, 6. jul 1995. godine), 0610-4497 (Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, 25. januar 1995. godine); DP P1574, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, razni dokumenti o isplati ličnog dohotka za period 1992–2001, dok. br. 0622-3479-0622-3493 (Ministarstvo odbrane, Računovodstveni centar, Kartica novčanih primanja od 1991. do 2000. godine); DP P1586, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Dragan Obrenović, 26. avgust 1992. godine; DP P1585, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Dragan Obrenović, 25. januar 1995. godine; DP P1584, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 16. januar 1995. godine; DP P1583, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 6. jul 1995. godine; DP P1883, VJ, Personalni list Milutina Skočajića, dok. br. 0611-7043 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Skočajiću priznaju pravo na platu i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1992. do 1994. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, 13. decembar 2001. godine); DP P1884, VJ, Personalni list Laze Babića, dok. br. 0611-7172 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Babiću priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar GŠ VJ, 1. oktobar 2001. godine); DP P1885, VJ, Personalni list Gruje Borića, dok. br. 0611-7589 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Boriću priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar GŠ VJ, 21. maj 2001. godine); DP P1886, VJ, Personalni list Momira Talića, dok. br. 0611-8208 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Taliću priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, 29. januar 2002. godine); DP P1887, VJ, Personalni list Bože Novaka, dok. br. 0611-8549 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Novaku priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar GŠ VJ, 8. mart 2001. godine); DP P1889, Rešenje Vojne pošte 3001, bez datuma (Rešenje kojim se Stanislavu Galiću priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1994. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar GŠ VJ); DP P1891, Rešenje Vojne pošte 3001, bez datuma (Rešenje kojim se Petru Salapuri priznaju pravo na penziju i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1992. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1892, Rešenje Vojne pošte 3001 od 25. septembra 2001. godine (Rešenje kojim se Milenku Živanoviću priznaju pravo na platu i posebne naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine, uplatu će izvršiti Računovodstveni centar GŠ VJ); DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Krstića, dok. br. 0422-8441, str. 10–11 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Krstiću priznaju pravo na platu i doprinose za period od 1. septembra 1994. do 31. januara 1995. godine, 9. januar 2002. godine).

²⁴⁴⁰ Stamenko Nikolić, T. 10553; DP P769, Zapisnik sa 58. sednice VSO, održane 21. novembra 1996. godine.

²⁴⁴¹ Stamenko Nikolić, T. 10553.

²⁴⁴² V. takođe Stamenko Nikolić, T. 110553–10555; DP D246, Brojno stanje profesionalnih vojnika u maju 1995. godine u 30. i 40. KC maja 1995. godine.

²⁴⁴³ Svedok MP-5, T. 2457, 2465 (svedok MP-5 ostao je u VRS i u periodu u kom nije primao platu, T. 2466); Stojan Malčić, T. 11321; Milenko Jevđević, T. 11079; Petar Škrbić, T. 12044; Rajko Petrović, T. 13771, 13777. Rajko Petrović rekao je i da niko nije napuštao VRS samo zato što plata nije stizala, Rajko Petrović, T. 13772. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10558–10559, 10668–10669; DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine; Petar Škrbić, T. 11770–11771; Drago Čovilo, T. 13862; DP P1711, Zahtev Manojla Milovanovića, 31. mart 2000. godine; DP P2770, Mladićev odgovor Perišiću, pismo od 22. februara 1995. godine u vezi s platama VJ za septembar 1994. godine, bez datuma; DP D344, Odlomak iz Mladićevih dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 10–11; Petar Škrbić, T. 11765–11766.

²⁴⁴⁴ Svedok MP-14, T. 3525; svedok MP-80, T. 8649–8650 (zatvorena sednica); DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 2–3; svedok MP-5, T. 2465–2466; Miodrag Simić, T. 10182–10183. V. takođe Charles Kirudja, T. 2827–2829; DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22957; Dušan Kovačević, T. 12740–12741; Rajko Petrović, T. 13777.

²⁴⁴⁵ Završni podnesak odbrane, par. 346, 348, 355.

primenu propisa (koje je odobrila savezna vlada) o platama i drugim vidovima naknade.²⁴⁴⁶ Osim toga, Ministarstvo odbrane je, preko svog Računovodstvenog centra koji je sakupljao podatke o oficirima VJ, obračunavalo plate u skladu s propisima i vršilo njihovu isplatu.²⁴⁴⁷

869. Pretresno veće podseća da je Ministarstvo odbrane bilo nadležno za godišnji budžet za narodnu odbranu, koji bi dostavljalo Skupštini SRJ na usvajanje.²⁴⁴⁸ Taj godišnji budžet obuhvatao je budžetske potrebe i za Ministarstvo odbrane i za VJ. Dokazi pokazuju da je Generalštab VJ učestvovao u planiranju godišnjeg budžeta tako što je nacrt svojih budžetskih potreba podnosio Ministarstvu odbrane, a ministar odbrane bi taj budžet odobravao i potom uvrštavao u godišnji budžet.²⁴⁴⁹ Prilikom pripremanja realnog predloga budžeta, koji je ministru potom dostavljan na odobrenje, Generalštab VJ je po pravilu neformalno koordinirao rad i s Ministarstvom odbrane.²⁴⁵⁰ Najveća stavka u budžetu VJ bile su plate²⁴⁵¹ i ona je obuhvatala sredstva potrebna za isplatu plata pripadnicima 30. i 40. KC.²⁴⁵² Iz dokaza se vidi da je Generalštab VJ u nacrtu budžetskih potreba navodio ukupan broj lica koja ostvaruju pravo na lični dohodak i davao procenu ukupnih sredstava potrebnih da bi se pokrili troškovi plata.²⁴⁵³

870. Na primer, na 17. sednici VSO, održanoj 10. januara 1994. godine, Perišić je u nacrtu budžeta ovako opravdao zahtev za 88,75 miliona dolara²⁴⁵⁴ za isplatu ličnih dohodaka pripadnicima vojske:

Oficira ukupno imamo 16 hiljada, računajući ovde i one u [RSK] i [RS]. Otprilike prosečno da imaju 60,34 dolara [...].

Podoficira imamo 13 hiljada; vojnika po ugovoru 20 hiljada – sada ih ima samo 12 hiljada. Planiramo da ih primimo toliko da bismo nadoknadili ono što nemamo vojnika. [...]

Civilnih lica imamo 24 hiljada – gledano za sve tri države.

Znači, ukupno plaćenih aktivnih lica u [RSK], [RS] i SRJ je 73.722 lica.²⁴⁵⁵

871. Na sednici VSO od 7. juna 1994. godine Perišić je precizirao:

U [RS] izdržavamo i plaćamo 4.173 lica ili 7,42 % iz [VJ], a u [RSK] 1.474 ili 2,62 % od [VJ], znači, ukupno 5.647 ljudi. Godišnje za njih izdvajamo oko 14 miliona, a za narednu godinu treba isto toliko; to je samo za njihove plate. To im je ogromna pomoć.²⁴⁵⁶

²⁴⁴⁶ Završni podnesak odbrane, par. 347, 355.

²⁴⁴⁷ Završni podnesak odbrane, par. 349.

²⁴⁴⁸ Stamenko Nikolić, T. 10622, 10625.

²⁴⁴⁹ Stamenko Nikolić, T. 10621–10624; Borivoje Jovanić, T. 11435, 11454.

²⁴⁵⁰ Stamenko Nikolić, T. 10624–10625; Borivoje Jovanić, T. 11454. V. takođe gore, par. 232–234.

²⁴⁵¹ Oko 65% vojnog budžeta odlazilo je na isplatu plata i penzija, Stamenko Nikolić, T. 10620, 10623; Borivoje Jovanić, T. 11434–11435, 11437.

²⁴⁵² Borivoje Jovanić, T. 11456.

²⁴⁵³ Borivoje Jovanić, T. 11454–11455.

²⁴⁵⁴ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 3, 53.

²⁴⁵⁵ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 52. V. DP P783, Stenografske beleške sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 6, 22–24; Borivoje Jovanić, T. 11434–11435.

Te plate isplaćivao je Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, iz sredstava koja su u budžetu za narodnu odbranu bila dodeljena VJ.²⁴⁵⁷

872. Međutim, dokazi pokazuju i da je septembra 1994. godine, kad je isplata plata bila obustavljena zbog sankcija nametnutih RS, Perišić Mladiću za isplatu plata lično i direktno dao 500.000 dinara, a da Računovodstveni centar Ministarstva odbrane u to nije bio uključen.²⁴⁵⁸

873. Zakon o VJ bio je pravni okvir za utvrđivanje plata i drugih vidova naknade pripadnicima vojske. Njime su bili utvrđeni različiti faktori koji određuju platu, kao i okolnosti u kojima može doći do smanjenja plate ili njene obustave. Plate pripadnika vojske obračunavale su se prema činu, dužnosti i penzijskom stažu. U platu je ulazio takozvani vojni dodatak, kao i razni vidovi naknade (na primer, naknada prema posebnim uslovima službe).²⁴⁵⁹

874. Zakonom o VJ utvrđeni su opšti principi za isplatu plata, a savezna vlada je ukazima precizirala način njihovog obračunavanja. Prema Nikolićevim rečima, Ministarstvo odbrane bilo je odgovorno za "za izradu podzakonskih propisa o platama, novčanim primanjima, naknadama, dodacima i ostali[m] primanj[ima] u Vojsci usaglašениh s Zakonom o Vojsci Jugoslavije".²⁴⁶⁰

875. To znači da je VJ bio nadležan za to da od vojnika VJ prikuplja informacije u vezi s platama.²⁴⁶¹ Personalna uprava Generalštaba VJ obrađivala bi te podatke i slala ih Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane, koji je bio zadužen za isplatu plata.²⁴⁶²

876. Stojan Malčić je objasnio kako su se obračunavale plate pripadnika 30. KC. Informacije potrebne za obračunavanje plata nalazile su se u naredbama o upućivanju na službu.²⁴⁶³ Polazeći od tih naredbi, Personalno odeljenje Glavnog štaba VRS sastavljao bi izveštaj o predaji dužnosti, koji bi upućivao 30. KC. Taj izveštaj bi se overio i prosleđivao Računovodstvenom centru Ministarstva

²⁴⁵⁶ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 46. V. takođe DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 7–8, 15 (gde Perišić kaže: "s Krajinama [ima] oko 55 hiljada [vojnika koji primaju plate]"); DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 87–89; Petar Škrbić, T. 11765–11766, 11835; DP D352 (zapečaćeno), na 06:55–17:15; DP P231, Zapisnik sa 53. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, 28. avgust 1995. godine (gde Karadžić kaže: "treba znati da smo mi preuzeli jednu strukturu koja je zavisna od Jugoslavije i koja je vezana za Jugoslaviju u platama i penzijama i nabavkama oružja i municije itd. Mada smo dobar dio toga platili, dobar smo i dobili", str. 73).

²⁴⁵⁷ Borivoje Jovanić, T. 11415–11417, 11456.

²⁴⁵⁸ Stamenko Nikolić, T. 10680–10682; DP P851, Šifrovani telegram načelnika Generalštaba VJ, potpisao Perišić, 22. februar 1995. godine; DP P2770, Mladićev odgovor Perišiću, pismo od 22. februara 1995. godine u vezi s platama VJ za septembar 1994. godine, bez datuma. V. takođe Rajko Petrović, T. 13775–13776, 13793, 13796–13797.

²⁴⁵⁹ Bojivoje Jovanić, T. 11430–11431; Stojan Malčić T. 11231–11232; Stamenko Nikolić, T. 10449; DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 71.

²⁴⁶⁰ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 87; Stamenko Nikolić, T. 10417–10418.

²⁴⁶¹ Stojan Malčić, T. 11302–11308 (delimično zatvorena sednica); DP D311 (zapečaćeno); DP D312 (zapečaćeno); DP D313 (zapečaćeno); DP D314 (zapečaćeno).

²⁴⁶² Borivoje Jovanić, T. 11456, 11462.

²⁴⁶³ Stojan Malčić, T. 11231, 11233, 11237, 11251. V. takođe svedok MP-5, T. 2513–2514.

odbrane, koji bi potom isplaćivao plate.²⁴⁶⁴ Plata se isplaćivala samo ukoliko je imenovanje u VRS bilo u skladu s propisima koji su važili u VJ.²⁴⁶⁵ Ista procedura primenjivala se i za oficire koji su preko 40. KC služili u SVK.²⁴⁶⁶

877. Stojan Malčić je u svedočenju rekao da su bivši pripadnici JNA koji su u BiH ostali na službi u VRS primali plate kao da i dalje služe u JNA.²⁴⁶⁷ Isto tako, i Stamenko Nikolić je u svedočenju rekao da su bivši pripadnici JNA koji su ostali na službi u VRS i SVK plate i dalje primali od SRJ: "Znači, nije prekinut ciklus [...]"²⁴⁶⁸

878. Pred Pretresno veće su izneti dokazi o isplati ličnih dohodaka sledećim licima: Ratku Mladiću,²⁴⁶⁹ Milanu Čeleketiću,²⁴⁷⁰ Manojlu Milovanoviću,²⁴⁷¹ Radislavu Krstiću,²⁴⁷² Milenku Živanoviću,²⁴⁷³ Vujadinu Popoviću,²⁴⁷⁴ Draganu Obrenoviću,²⁴⁷⁵ Đorđu Đukiću,²⁴⁷⁶ Miletu

²⁴⁶⁴ Stojan Malčić, T. 11277–11279, 11284–11285 (delimično zatvorena sednica), 11234–11235, 11237–11238, 11242, 11246, 11251, 11339; DP D305, Izveštaj o prijemu dužnosti Stojana Malčića, 7. februar 1994. godine; DP P1810, Rešenje Vojne pošte 3001 od 12. maja 1994. godine; DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine; DP D306 (zapečaćeno); DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Kristića, dok. br. 0422-8441, str. 8–9 (izveštaj o prijemu dužnosti načelnika štaba u Komandi korpusa Kopnene vojske, u 30. KC, potpisao Kristić, 30. oktobar 1994. godine); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8778. Pre nego što su kadrovski centri osnovani, Glavni štab VRS je izveštaje o primopredaji dužnosti slao direktno Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane u Beogradu, Stojan Malčić, T. 11263–11264; DP D294, Ukaz o premeštanju i postavljanju Stanislava Galića, 31. avgust 1992. godine; DP D299, Izveštaj o prijemu dužnosti, 30. maj 1992. godine; DP P1573, VJ, Kartica novčanih primanja za period od 1992. do 2002. godine, Manojlo Milovanović, dok. br. 0610-4554, 0610-4559; DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3303, str. 3–5.

²⁴⁶⁵ Stojan Malčić, T. 11239–11240, 11266, 11268, 11271–11272; DP D304, Rešenje u vezi s naknadom za Stojana Malčića, 8. decembar 1993. godine.

²⁴⁶⁶ Rade Rašeta, T. 5893–5894.

²⁴⁶⁷ Stojan Malčić, T. 11225–11226, 11328–11329, 11373–11375. V. takođe Milenko Jevđević, T. 11078–11079. I Pyers Tucker je u svedočenju rekao da se među oficirima bosanskim Srbima "govorkalo" da ih Beograd i dalje plaća, što je potvrđeno obaveštajnim podacima koje je on video 1996. godine u štabu za krizni menadžment u Northwardu, u Ujedinjenom Kraljevstvu; tu je potvrđeno da "viši oficiri bosanski Srbi [...] plate primaju iz Beograda", Pyers Tucker, T. 9170.

²⁴⁶⁸ Stamenko Nikolić, T. 10520. V. takođe DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 2–3; DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 128; Rajko Petrović, T. 13745.

²⁴⁶⁹ DP P1571, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Ratko Mladić, 25. januar 1995. godine; DP P1613, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Ratko Mladić, 1. avgust 1994. godine; DP P1570, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za prvu polovinu 1995. godine, Ratko Mladić, 6. jul 1995. godine; DP P1569, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćene plate za period od jula do decembra 1996. godine, Ratko Mladić, 3. februar 1997. godine; DP P1568, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćene plate za prvu polovinu 1997. godine, Ratko Mladić, 25. avgust 1997. godine; DP P1614, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Ratko Mladić, 16. januar 1996. godine; DP P1615, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćene plate za 1996. godinu, 15. jul 1996. godine; DP P1616, Ministarstvo odbrane, Isplaćene plate za 1997. godinu, Ratko Mladić, 20. februar 1998. godine; DP P1567, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja za 1998. godinu, Ratko Mladić, 12. januar 1999. godine; DP P1566, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja za 1999. godinu, Ratko Mladić, 9. februar 2000. godine; DP P1565, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja za 2000. godinu, Ratko Mladić, 23. januar 2001. godine; DP P1572, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja za 2002. godinu, Ratko Mladić, 12. mart 2002. godine.

²⁴⁷⁰ DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7955, 0611-7957 (Uverenje o Čeleketićevim primanjima od 12. oktobra 1991. do 30. decembra 1994. godine).

²⁴⁷¹ DP P1573, VJ, Kartica novčanih primanja za period od 1992. do 2002. godine, Manojlo Milovanović, dok. br. 0610-4498 (1994), 0610-4497 (1994), 0610-4495 (1995), 0610-4493 (1996), 0610-4494 (1996), 0610-4491 (1997), 0610-4490 (1998), 0610-4489 (1999), 0610-4488 (2000), 0610-4487 (2001), 0610-4486 (2002).

²⁴⁷² DP P2014, Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se priznaje Krstićevo pravo na plate, 9. januar 2002. godine; DP P2013, VJ, Karton novčanih podataka, Radislav Krstić, dok. br. 0622-6134 (1994), 0622-6133 (1995), 0622-6132 (1995), 0622-6131 (1996), 0622-6128 (1997), 0622-6129 (1997), 0622-6127 (1998), 0622-6126 (1999), 0622-6123 (2001).

²⁴⁷³ DP P1595, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Milenko Živanović, 25. januar 1995. godine; DP P1596, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Milenko Živanović, 6. jul 1995. godine; DP P1594, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Milenko Živanović, 16. januar 1996. godine.

²⁴⁷⁴ V. DP P2077, Komplet dokumenata u vezi s Vujadinom Popovićem, str. 68–71.

Novakoviću,²⁴⁷⁷ Bogdanu Sladojeviću,²⁴⁷⁸ Radivoju Miletiću,²⁴⁷⁹ Milanu Gveri,²⁴⁸⁰ Zdravku Tolimiru,²⁴⁸¹ Stanislavu Galiću²⁴⁸² i Dragomiru Miloševiću.²⁴⁸³

879. Osim plate, pripadnici kadrovskih centara su u trenutku penzionisanja dobijali i "pripadajuće naknade" za službu. Te isplate vršio je Računovodstveni centar Generalštaba VJ. Na primer, Mladić je 2000. godine, u trenutku penzionisanja, dobio naknade za službu u 30. KC.²⁴⁸⁴ U dva rešenja 30. KC, od 11. oktobra 2000. i 3. marta 2000. godine, navodi se da će primanja na koja Mladić ima pravo za svoju službu u 30. KC isplatiti "Računovodstveni centar GŠ VJ".²⁴⁸⁵ Isto tako, i u rešenju

- ²⁴⁷⁵ DP P1587, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Dragan Obrenović, 26. avgust 1992. godine; DP P1586, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Dragan Obrenović, 26. avgust 1992. godine; DP P1585, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 25. januar 1995. godine; DP P1583, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 6. jul 1995. godine; DP P1584, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 16. januar 1995. godine; DP P1582, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1996. godinu, Dragan Obrenović, 3. februar 1997. godine; DP P1580, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćene plate za 1997. godinu, Dragan Obrenović, 25. avgust 1997. godine; DP P1581, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćene plate za 1997. godinu, Dragan Obrenović, 20. februar 1998. godine; DP P1579, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja u 1998. godini, Dragan Obrenović, 12. januar 1999. godine; DP P1578, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja u 1999. godini, Dragan Obrenović, 9. februar 1999. godine; DP P1577, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja u 2000. godini, Dragan Obrenović, 23. januar 2001. godine; DP P1576, Ministarstvo odbrane, Kartica novčanih primanja u 2001. godini, Dragan Obrenović, 7. avgust 2001. godine.
- ²⁴⁷⁶ DP P1592, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Đorđe Đukić, avgust 1992. godine; DP P1593, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Đorđe Đukić, 31. avgust 1992. godine; DP P1591, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Đorđe Đukić, avgust 1994. godine; DP P1590, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Đorđe Đukić, 25. januar 1995. godine; DP P1589, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Đorđe Đukić, 6. jul 1995. godine; DP P1588, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Đorđe Đukić, 16. januar 1996. godine.
- ²⁴⁷⁷ DP P1611, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Mile Novaković, 24. jun 1992. godine; DP P1612, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Mile Novaković, 2. septembar 1995. godine; DP P1609, Šifre primanja ličnog dohotka za 1993. godinu, Mile Novaković, bez datuma; DP P1610, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Mile Novaković, 20. januar 1995. godine.
- ²⁴⁷⁸ DP P1608, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1991. godinu, Bogdan Sladojević, 8. januar 1992. godine; DP P1607, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1991. godinu, Bogdan Sladojević, 15. januar 1992. godine; DP P1606, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Bogdan Sladojević, 8. oktobar 1992. godine; DP P1605, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1992. godinu, Bogdan Sladojević, 8. oktobar 1992. godine; DP P1597, Šifre primanja ličnog dohotka za 1993. godinu, Bogdan Sladojević, bez datuma; DP P1604, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Bogdan Sladojević, 2. jul 1994. godine; DP P1603, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Bogdan Sladojević, 23. januar 1995. godine; DP P1602, Kartica isplaćene plate za 1997. godinu, Bogdan Sladojević, 17. februar 1998. godine; DP P1601, Kartica novčanih primanja u 1998. godini, Bogdan Sladojević, 12. januar 1999. godine; DP P1600, Kartica novčanih primanja u 2000. godini, Bogdan Sladojević, datum nečitak; DP P1599, Kartica novčanih primanja u 2001. godini, Bogdan Sladojević, 2. februar 2005. godine; DP P1598, Kartica novčanih primanja u 2004. godini, Bogdan Sladojević, datum nečitak.
- ²⁴⁷⁹ DP P1574, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0622-3493 (1991), 0622-3489 (1994), 0622-3488 (1994), 0622-3487 (1995), 0622-3486 (1995), 0622-3484 (1996), 0622-3483 (1997), 0622-3482 (1997), 0622-3481 (1998), 0622-3480 (1999), 0622-3479 (2000).
- ²⁴⁸⁰ DP P1987, VJ, Karton novčanih podataka, Milan Gvero, dok. br. 0622-5175 (1991), 0622-5173 (1992), 0622-5172 (1992), 0622-5171 (1992), 0622-5169 (1994), 0622-5170 (1994), 0622-5167 (1995), 0622-5168 (1995), 0622-5165 (1996), 0622-5166 (1996), 0622-5164 (1997).
- ²⁴⁸¹ DP P1796, VJ, Karton novčanih podataka, Zlatko Tolimir, dok. br. 0622-3564 (1994), 0622-3563 (1994), 0622-3562 (1995), 0622-3561 (1995), 0622-3560 (1996), 0622-3559 (1996), 0622-3558 (1997), 0622-3556 (1998), 0622-3555 (1999), 0622-3554 (2000).
- ²⁴⁸² V. DP P1774, Zahtev Stanislava Galića, 10. april 2000. godine.
- ²⁴⁸³ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine, str. 8; DP P833, Zapisnik o glavnoj raspravi u predmetu D. Milošević pred 2. opštinskim sudom u Beogradu, 19. mart 1998. godine, str. 6.
- ²⁴⁸⁴ DP P1919, Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Mladiću odobrava isplaćivanje plata i pripadajućih naknada za period od 1. septembra 1994. do 31. januara 1995. godine, 11. oktobar 2000. godine.
- ²⁴⁸⁵ DP P1919, Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Mladiću odobrava isplaćivanje plata i pripadajućih naknada za period od 1. septembra 1994. do 31. januara 1995. godine, 11. oktobar 2000. godine; DP P1924, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 3. mart 2000. godine.

od 20. septembra 2000. godine navodi se da se Tolimiru priznaje pravo na naknadu za službu u 30. KC i da će uplatu izvršiti "Računovodstveni centar GŠ VJ".²⁴⁸⁶

880. Prema tome, Pretresno veće se uverilo da je Perišić direktno učestvovao u utvrđivanju sredstava potrebnih za isplatu plata vojnom osoblju, uključujući pripadnike 30. i 40. kadrovske centra.²⁴⁸⁷ Pretresno veće se takođe uverilo da se isplata plata vršila preko Računovodstvenog centra Ministarstva odbrane, i to iz sredstava koja su iz budžeta za narodnu odbranu izdvajana za VJ. Uz to, Pretresno veće se uverilo da su kadrovski centri ili Personalna uprava Generalštaba VJ Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane dostavljali svu evidenciju i informacije potrebne da bi se pripadnicima 30. i 40. kadrovske centra obračunale plate.

(c) Penzije

881. Nekoliko svedoka reklo je u svedočenju da su pripadnici 30. i 40. kadrovske centra i dalje bili obuhvaćeni sistemom penzijskog osiguranja VJ, uprkos tome što su služili u VRS i SVK.²⁴⁸⁸

882. Sistem penzijskog osiguranja VJ delimično je finansiran iz doprinosa koje je vojno osoblje VJ, uključujući tu i pripadnike 30. i 40. kadrovske centra, uplaćivalo tokom službe, a delimično iz sredstava koja su bila za to predviđena godišnjim vojnim budžetom.²⁴⁸⁹ I Nikolić i Jovanić su u svedočenjima rekli da je oko 60 do 65 posto vojnog budžeta VJ izdvajano za penzije i plate.²⁴⁹⁰ Međutim, oni su dali različite procene o delu tog iznosa koji je izdvajan za penzije: Nikolić je tvrdio da je to bilo 40 posto, a Jovanović da je to bilo oko 20 posto.²⁴⁹¹

883. Službu koju su pripadnici 30. KC vršili u VRS, odnosno pripadnici 40. KC u SVK, VJ je za potrebe obračunavanja penzije smatrao neprekinutom službom.²⁴⁹² Na primer, svedok MP-14, oficir JNA koji je kao pripadnik 30. KC služio u VRS, rekao je u svedočenju da su, po penzionisanju u VRS, za potrebe obračunavanja penzije godine koje je proveo na službi u JNA sabrane s godinama koje je proveo na službi u VRS.²⁴⁹³ Pretresno veće raspolaže dokazima da je sličan postupak za

²⁴⁸⁶ DP P1791, Rešenje Personalne uprave VJ, 20. septembar 2000. godine.

²⁴⁸⁷ Pretresno veće napominje da odbrana, po svemu sudeći, ne osporava tezu da je Generalštab VJ obračunavao ukupnu sumu potrebnu da bi se isplatili svi oficiri i druga lica u VJ, Završni podnesak odbrane, par. 360.

²⁴⁸⁸ Petar Škrbić, T. 11799; svedok MP-5, T. 2388–2389; Rade Rašeta, T. 6037; svedok MP-14, T. 3508–3509 (zatvorena sednica); Miodrag Starčević, T. 6784–6785.

²⁴⁸⁹ Petar Škrbić, T. 11799; Borivoje Jovanić, T. 11433–11434.

²⁴⁹⁰ Stamenko Nikolić, T. 10620, 10764–10765; Borivoje Jovanić, T. 11434.

²⁴⁹¹ Stamenko Nikolić, T. 10764–10765; Borivoje Jovanić, T. 11437.

²⁴⁹² Miodrag Starčević, T. 6784; Milenko Jevđević, T. 11162.

²⁴⁹³ Svedok MP-14, T. 3508–3509 (zatvorena sednica).

obračunavanje penzije primenjivan i u SVK. Rade Rašeta objasnio je da su, kad se on penzionisao, godine koje je proveo na službi u SVK sabrane s godinama koje je proveo na službi u JNA/VJ.²⁴⁹⁴

884. U članovima 264 do 267 Zakona o VJ ustanovljeni su razni režimi za obračunavanje penzijskog staža profesionalnih vojnika.²⁴⁹⁵ Prema članu 264, onima koji su kao pripadnici VJ učestvovali u oružanim akcijama posle 17. avgusta 1990. godine staž se, za potrebe obračunavanja penzije, računa dvostruko.²⁴⁹⁶ Za one profesionalne vojnike koji su obavljali dužnost na naročito teškim i za zdravlje štetnim poslovima dužina staža obračunavala se s uvećanim trajanjem, u zavisnosti od "težine i štetnosti rada, odnosno od prirode posla".²⁴⁹⁷ Na primer, 12 meseci provedenih na određenim dužnostima se za potrebe obračunavanja penzije moglo računati kao 15, 16 ili 18 meseci.²⁴⁹⁸

885. Petar Škrbić je u svedočenju opisao proceduru za dodeljivanje penzija pripadnicima 30. KC. On je rekao da je Uprava za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja u Glavnom štabu VRS kancelariji 30. KC u Beogradu slala spisak penzionisanih vojnika iz VRS.²⁴⁹⁹ Potom bi 30. KC na osnovu Zakona o VJ donosio odluku o njihovim penzijama.²⁵⁰⁰ Na primer, Petar Škrbić je 15. novembra 1995. godine za potrebe rešavanja "staža osiguranja u dvostrukom trajanju", u skladu sa članom 264 Zakona o VJ, izdao uverenje u kom se kaže da je general Manojlo Milovanović 1992. godine premešten u Vojnu poštu 7572 u Sarajevu.²⁵⁰¹ Dana 15. decembra 1995. godine Personalna uprava Generalštaba VJ priznala je Milovanoviću pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju.²⁵⁰² Isto tako, Personalna uprava VJ je 9. decembra 1994. godine donela rešenje kojim je pukovniku Jovi Kundačini, za potrebe obračunavanja penzije, priznala pravo na "staž osiguranja u dvostrukom trajanju u vremenu od 20. maja 1992. godine".²⁵⁰³ Personalna uprava VJ je prihvatila i zahteve Zdravka Tolimira da mu se godine koje je služio u VRS, od 1990. do 1995, priznaju u

²⁴⁹⁴ Rade Rašeta, T. 5874–5875, 5947, 6037.

²⁴⁹⁵ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, str. 68–70.

²⁴⁹⁶ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, str. 68; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 16.

²⁴⁹⁷ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 266, str. 69.

²⁴⁹⁸ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 266–267, str. 69–70.

²⁴⁹⁹ Petar Škrbić, T. 11799.

²⁵⁰⁰ *Ibid.*

²⁵⁰¹ DP P1702, Uverenje o premeštenju za Manojla Milovanovića, 15. novembar 1995. godine. V. takođe DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 16.

²⁵⁰² DP P1707, Rešenje Generalštaba VJ kojim se Manojlu Milovanoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, 15. decembar 1995. godine. V. takođe DP P1706, Rešenje Generalštaba VJ kojim se Manojlu Milovanoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, 25. mart 1998. godine.

²⁵⁰³ DP P402, Rešenje Sektora za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Generalštaba VJ, 9. decembar 1994. godine. V. takođe svedok MP-5, T. 2409–2410.

dvostrukom trajanju.²⁵⁰⁴ Svedok Milenko Jevđević na sličan je način opisao kako su u njegovom slučaju obračunavane godine staža.²⁵⁰⁵

886. Pretresnom veću predočeni su dokazi da se dvostruki staž osiguranja u VJ za služenje u VRS tokom rata primenjivao i u slučaju Ratka Mladića,²⁵⁰⁶ Dragomira Miloševića,²⁵⁰⁷ Vinka Pandurevića,²⁵⁰⁸ Drage Nikolića,²⁵⁰⁹ Vujadina Popovića,²⁵¹⁰ Bogdana Subotića²⁵¹¹ i Ljubiše Beare.²⁵¹² Pretresno veće napominje i da je Fond za socijalno osiguranje vojnih osiguranika u Beogradu 30. avgusta 2002. godine odobrio zahtev za administrativnu penziju koji je Ratko Mladić podneo lično.²⁵¹³

887. Ista procedura primenjivala se i kod pripadnika 40. KC. U slučaju Radeta Rašete, godine koje je proveo na službi u SVK su se za potrebe obračunavanja penzije takođe računale dvostruko.²⁵¹⁴ Perišić je, "ceneći podnete dokaze i činjenice", lično odobrio Miletu Mrkšiću pravo na dvostruko obračunavanje penzijskog staža.²⁵¹⁵ Personalna uprava Generalštaba VJ je 27. juna 1994. godine i Čeleketiću odobrila pravo na dvostruko obračunavanje godina službe.²⁵¹⁶ Radetu Orliću su godine službe u SVK, međutim, priznate s uvećanim trajanjem, po stopi 12/15,²⁵¹⁷ pa mu je zahvaljujući tome starosna penzija priznata dve godine ranije.²⁵¹⁸

²⁵⁰⁴ DP P1790, Rešenje Personalne uprave VJ od 2. juna 1998. godine. V. takođe DP P401, Rešenje Sektora za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Generalštaba VJ, bez datuma; DP P1706, Rešenje Generalštaba VJ kojim se Manojlu Milovanoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, 25. mart 1998. godine; DP P1707, Rešenje Generalštaba VJ kojim se Manojlu Milovanoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, 15. decembar 1995. godine.

²⁵⁰⁵ Milenko Jevđević T. 11162. V. takođe slično svedočenje svedoka MP-5, T. 2390, 2480–2482 (delimično zatvorena sednica); DP P398 (zapečaćeno), str. 1.

²⁵⁰⁶ DP P2015, Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se Ratku Mladiću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, 28. februar 2002. godine; DP P1924, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 3. mart 2000. godine; DP P2016, Zahtev za priznanje prava na administrativnu penziju koji je Ratko Mladić uputio Vojnoj pošti 3001, 28. februar 2002. godine; DP P2019, Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se utvrđuje penzijski staž Ratka Mladića, 28. februar 2002. godine.

²⁵⁰⁷ DP P1758, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 20. decembra 1996. godine.

²⁵⁰⁸ DP P1739, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ, 30. septembar 1994. godine; DP P401, Rešenje Sektora za popunu mobilizaciju i sistemska pitanja Generalštaba VJ, bez datuma.

²⁵⁰⁹ DP P1668, Dokumentacija VJ o priznavanju penzije Dragi Nikoliću; DP P1662, Dokumentacija VJ o prestanku vojne službe Drage Nikolića, 19. maj 1995. godine.

²⁵¹⁰ DP P2072, Zahtev Vujadina Popovića upućen Vojnoj pošti 3001, 27. avgust 1994. godine; DP P2073, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ, 30. septembar 1994. godine; DP P2075, Rešenje Vojne pošte 3001 od 24. marta 1995. godine; DP P2076, Rešenje Vojne pošte 3001, 6. oktobar 1999. godine; DP P2077, Komplet dokumenata u vezi s Vujadinom Popovićem, str. 17–18 (Rešenje Vojne pošte 3001 od 30. marta 2000. godine), str. 23–24 (Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. februara 2001. godine); DP P2079, Rešenje Vojne pošte 3001 od 28. novembra 2001. godine.

²⁵¹¹ DP P1907, VJ, Personalni list Bogdana Subotića.

²⁵¹² DP P1960, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 17. februara 1995. godine; DP P1969, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 27. jula 1994. godine.

²⁵¹³ DP P2016, Zahtev za priznanje prava na administrativnu penziju koji je Ratko Mladić uputio Vojnoj pošti 3001, 28. februar 2002. godine; DP P2023, VJ, Fond za socijalno osiguravanje vojnih osiguranika, 23. jun 2002. godine.

²⁵¹⁴ Rade Rašeta, T. 5947–5948.

²⁵¹⁵ DP P1916, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2973.

²⁵¹⁶ DP P1970, Rešenje Personalne uprave VJ, 27. jun 1994. godine.

²⁵¹⁷ Formula "12/15" znači da se 12 meseci službe priznavalo kao 15, DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 267.

²⁵¹⁸ DP P1683, Rešenje Vojne pošte 3001 od 13. februara 2001. godine, dok. br. 0611-4935; Rade Orlić, T. 5771–5773.

888. Stamenko Nikolić je u svedočenju rekao da je penzije obračunavao i dodeljivao Fond za socijalno osiguranje vojnih osiguranika (dalje u tekstu: SOVO), a ne Generalštab VJ.²⁵¹⁹ Polazeći od navedenih dokaza, Pretresno veće je iskaz Stamenka Nikolića protumačilo tako da je Generalštab odlučivao o dodeljivanju penzija za pripadnike 30. i 40. kadrovske centra, a da je obračunavanje i isplatu tih penzija sprovodio SOVO.

889. Ukratko, Pretresno veće zaključuje da su kadrovski centri odlučivali o priznavanju godina staža i o raspodeli penzija, koje je potom isplaćivao SOVO.

(d) Stambeno pitanje

890. Dana 17. avgusta 1994. godine Perišić je izdao naređenje da se stambena pitanja pripadnika 30. i 40. kadrovske centra moraju rešavati isto kao i stambena pitanja drugih pripadnika VJ.²⁵²⁰ Prema tom naređenju, molbe za rešavanje stambenog pitanja pripadnika 30. i 40. kadrovske centra trebalo je da overavaju sami kadrovski centri. Overene molbe potom su dostavljane garnizonu iz kojeg su dotični vojnici upućeni na dužnost.²⁵²¹ Pretresno veće napominje da se iz raspoloživih dokumenata o rešavanju stambenog pitanja vidi da su se periodi provedeni na službi u raznim jedinicama računali kao jedan kontinuirani period službe.²⁵²² Na primer, u uverenju koje je Veljku Bosancu izdato 1998. godine navodi se da je on u JNA/VJ služio kontinuirano od 1971. do 1996. godine, iako je 1994. godine premešten u 40. KC i iako je 1995. godine služio u novosadskom garnizonu.²⁵²³

891. Pretresnom veću su predočeni dokazi koji pokazuju da su se stambena pitanja vojnika u službi u 30. i 40. kadrovskom centru rešavala ili (i) izdavanjem uverenja ili (ii) priznavanjem prava na naknadu troškova zbog odvojenog života od porodice.²⁵²⁴ Svedok MP-5, oficir 30. KC koji je služio u VRS, rekao je u svedočenju da je osoblje koje je preko 30. KC služilo u VRS smeštaj dobijalo u RS ili je od 30. KC dobijalo naknadu novčanih sredstava.²⁵²⁵ Stamenko Nikolić je u svedočenju rekao i da je vojno lice imalo pravo da VJ i njemu i njegovoj porodici obezbedi stambeni prostor u

²⁵¹⁹ Stamenko Nikolić, T. 10764.

²⁵²⁰ DP P1871, Naređenje Generalštaba VJ, 17. avgust 1994. godine; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 29.

²⁵²¹ DP P1871, Naređenje Generalštaba VJ, 17. avgust 1994. godine.

²⁵²² DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca; dokumentacija sadrži i Uverenje koje je izdao Sektor za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Generalštaba VJ, 16. jul 1998. godine.

²⁵²³ DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca.

²⁵²⁴ Stojan Malčić, T. 11263–11264; DP P1650, VJ, Personalni list Ljubomira Cvjetana, u kom je i odluka 40. KC da se Cvjetanu odobri naknada za odvojen život od porodice, 10. novembar 1993. godine; DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića; DP P2044, Rešenje kojim se Ratku Mladiću priznaje pravo na naknadu troškova, 8. april 1994. godine; DP P2040, Rešenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine; DP P2039, Rešenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine.

²⁵²⁵ Svedok MP-5, T. 2424, 2462–2463.

periodu u kom je bio na službi.²⁵²⁶ Isto tako, i Mile Novaković je u svedočenju rekao da su vojnici koji su odlučili da, po povlačenju JNA iz Hrvatske, ostanu u Krajini i dalje smatrani pripadnicima JNA i da su imali pravo na stambeno zbrinjavanje. Oni su morali da odaberu garnizon na teritoriji SRJ u kojem su želeli da im se dodeli stan.²⁵²⁷ Ako smeštaj tu ne bi bio raspoloživ, oni bi dobijali finansijsku naknadu, koju bi regulisali i isplaćivali kadrovski centri.²⁵²⁸

892. Pored toga, Pretresnom veću predloženi su i dokazi o tome da su vojnici morali da obaveste VJ o svim promenama u stambenoj situaciji.²⁵²⁹

893. Vojnici koji u garnizonu u kom služe ne bi dobili stan imali su pravo na naknadu za odvojen život od porodice.²⁵³⁰ Svedok odbrane Stojan Malčić rekao je u svedočenju da su vojnici imali pravo na nadoknadu: "ako nismo zajedno sa porodicom u istom garnizonu, [...] imamo pravo na [...] nadoknadu".²⁵³¹ Kao primer, Pretresno veće navodi jedno rešenje Vojne pošte 4001 koje je potpisao general Milan Čeleketić a kojim se Ljubomiru Cvjetanu odobrava naknada za odvojen život od porodice, u skladu s Pravilnikom o naknadi putnih i drugih troškova u VJ. U rešenju se navodi da Cvjetan na području Knina nema stan, da s porodicom u Beogradu živi u istom domaćinstvu, te da stoga ima pravo na naknadu.²⁵³²

894. Osim toga, 3. novembra 1999. godine Vojna pošta u Bijeljini, BiH, donela je rešenje kojim se Vinku Pandureviću odobrava naknada troškova zbog odvojenog života od porodice, u skladu s Pravilnikom o naknadi putnih i drugih troškova u VJ. U relevantnom delu odluke kaže se: "profesionalnom vojniku [...] koji izdržava porodicu sa kojom živi u zajedničkom domaćinstvu [...] i koji ima stan na teritoriji SRJ, odnosno na teritoriji republika bivše SFRJ, *ako u mestu službovanja nema stan* [...], pripada naknada troškova zbog odvojenog života od porodice".²⁵³³

895. Dalji dokazi ukazuju na to da su neki pripadnici kadrovskih centara, kao, na primer, general Ratko Mladić, od VJ dobijali i smeštaj i naknadu troškova zbog odvojenog života od porodice.²⁵³⁴

Konkretno, 18. maja 1994. godine i nešto kasnije, 8. aprila 1997. godine, Mladiću je odobrena

²⁵²⁶ Stamenko Nikolić, T. 10453.

²⁵²⁷ Mile Novaković, T. 13051–13052.

²⁵²⁸ Svedok MP-5, T. 2423–2424; Mile Novaković, T. 13051, 13324; Borivoje Jovanić, T. 11458–11459.

²⁵²⁹ DP P1929, Rešenje Vojne pošte 2102, Beograd, u vezi s Vinkom Pandurevićem, 7. avgust 1998. godine; DP P1930, Optužni predlog vojnodisciplinskog tužioca protiv Vinka Pandurevića, 19. mart 1999. godine; DP P1932, Presuda Vojnog disciplinskog suda protiv Vinka Pandurevića, 14. oktobar 1999. godine.

²⁵³⁰ DP P1650, VJ, Personalni list Ljubomira Cvjetana; svedok MP-5, T. 2424, 2462–2463.

²⁵³¹ Stojan Malčić, T. 11263.

²⁵³² DP P1650, VJ, Personalni list Ljubomira Cvjetana.

²⁵³³ DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8574, str. 6–7.

²⁵³⁴ DP P2044, Rešenje kojim se Ratku Mladiću priznaje pravo na naknadu troškova, 8. april 1994. godine; DP P2040, Uverenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine; DP P2039, Rešenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine; DP P2035, Zahtev za priznavanje naknade troškova za odvojeni život, koji je Ratko Mladić uputio Vojnoj pošti 3001, 12. mart 1997.

naknada "dela troškova zbog odvojenog života od porodice".²⁵³⁵ U odluci od 8. aprila 1997. godine izričito se pominje činjenica da je Mladiću, iako mu "[u] mestu službovanja nije [...] dodeljen službeni stan", obezbeđen smeštaj u vojnom objektu u Han-Pijesku, gde on obavlja službu.²⁵³⁶ Osim toga, u oba rešenja se potvrđuje da Mladić u Beogradu ima rešeno stambeno pitanje, a u rešenju od 8. aprila 1997. godine navodi se još i da je Mladić "raspoređen iz garnizona Beograd *gde ima rešeno stambeno pitanje* u garnizon Han Pijesak [...]".²⁵³⁷ Čini se, prema tome, da je Mladić od VJ dobio i stan u Beogradu i višestruke naknade za odvojen život od porodice, bar u periodu od 1994. do 1997. godine.

896. Što se tiče rešavanja stambenog pitanja, Pretresno veće, na kraju, konstatuje da su pripadnici kadrovskih centara uživali isti tretman kao i ostali vojnici VJ. Pretresno veće se uverilo i da je Perišić imao aktivnu ulogu u regulisanju prava na stan za pripadnike VJ koji su preko kadrovskih centara bili premešteni u VRS i SVK.²⁵³⁸

(e) Medicinska pomoć

897. Pripadnici 30. i 40. kadrovske centra koji su služili u VRS i SVK imali su pravo na zdravstveno osiguranje u SRJ i lečeni su u medicinskim ustanovama VJ na teritoriji SRJ.²⁵³⁹

898. Na primer, Dragomir Milošević lečen je u bolnici Vojnomedicinske akademije (dalje u tekstu: VMA) u Beogradu nakon što je avgusta 1995. godine ranjen u borbenim dejstvima u blizini Sarajeva.²⁵⁴⁰ I Radislav Krstić lečen je isto tako na VMA od rana koje je zadobio na frontu.²⁵⁴¹ Svedok MP-80 rekao je u svedočenju da su zdravstveni centri na teritoriji RSK imali relativno mali kapacitet za lečenje i rehabilitaciju teških ranjenika.²⁵⁴² Zato su teško ranjeni vojnici SVK lečeni na VMA u Beogradu, a neki su na lečenje slani u RS.²⁵⁴³ U SVK takođe nije bilo dovoljno zdravstvenih radnika i vladala stalna nestašica lekova.²⁵⁴⁴ Zato je VJ, na zahtev SVK, stavljao na

godine; DP P2036, Vojna pošta 7403, Uverenje, 12. mart 1997. godine; DP P2045, Rešenje Vojne pošte 7403 od 8. aprila 1997. godine.

²⁵³⁵ DP P2039, Rešenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine; DP P2045, Rešenje Vojne pošte 7403 od 8. aprila 1997. godine.

²⁵³⁶ DP P2045, Rešenje Vojne pošte 7403 od 8. aprila 1997. godine; DP P2035, Zahtev za priznavanje naknade troškova za odvojeni život, koji je Ratko Mladić podneo Vojnoj pošti 3001, 12. mart 1997. godine; DP P2036, Rešenje Vojne pošte 7403 od 12. marta 1997. godine.

²⁵³⁷ DP P2045, Rešenje Vojne pošte 7403 od 8. aprila 1997. godine (naglasak dodat); DP P2039, Rešenje Vojne pošte 3001 od 18. maja 1994. godine.

²⁵³⁸ DP P1871, Naređenje Generalštaba VJ (o rešavanju stambenog pitanja za pripadnike 30. i 40. KC), 17. avgust 1994. godine; DP P734, Uputstvo Generalštaba VJ o kadrovskim centrima, 8. decembar 1993. godine, par. 29.

²⁵³⁹ Mile Novaković, T. 13323; Stojan Malčić, T. 11229; DP P863, Fascikla s dokumentima iz evidencije pripadnika VRS i SVK koji su lečeni u SRJ; svedok MP-5, T. 2380–2385, 2462–2463; DP P396 (zapečaćeno).

²⁵⁴⁰ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine.

²⁵⁴¹ DP P907, Dokument koji je izdala Komanda Drinskog korpusa, 2. januar 1995. godine.

²⁵⁴² Svedok MP-80, T. 8361–8363 (zatvorena sednica).

²⁵⁴³ *Ibid.*

²⁵⁴⁴ Svedok MP-80, T. 8360–8361 (zatvorena sednica).

raspolaganje deo svog medicinskog osoblja, ali to, prema rečima svedoka MP-80, nije bilo dovoljno.²⁵⁴⁵

899. Dokazi pokazuju da je VJ obezbeđivao lekarsku negu ranjenim vojnicima VRS i SVK uopšte, a ne samo pripadnicima kadrovskih centara. Aprila 1995. godine Perišić je priznao da je VMA u Beogradu već "preopterećena" i da lakše ranjene vojnike VRS i SVK treba zbrinjavati "u lokalnim sanitetskim i zdravstvenim ustanovama, umesto da se, kao do sada, transportuju u VMA".²⁵⁴⁶ Mesec dana kasnije Perišić je morao da izda naređenje kojim je 20 kreveta iz jedne kasarne u Beogradu izdvojeno za ranjene vojnike VRS i SVK, pošto na VMA nije bilo dovoljno kreveta.²⁵⁴⁷

900. Pripadnici kadrovskih centara lečeni su i od ranije stečenih oboljenja. Na primer, Ratko Mladić je 14. septembra 1995. godine hitno primljen na VMA u Beogradu, gde je lečen od ranije dijagnostikovane bolesti.²⁵⁴⁸

901. Da bi mogao da ima zdravstvenu zaštitu, svaki pripadnik 30. i 40. kadrovske centra morao je da ima overenu zdravstvenu knjižicu, u koju bi se stavljaio pečat prilikom svakog lečenja.²⁵⁴⁹ Zdravstvena knjižica smatrala se važećom ukoliko je bila overena datumom i pečatom kojim se potvrđivalo u kojoj jedinici dotični vojnik trenutno služi i koje mu je mesto boravka.²⁵⁵⁰

902. Članovi porodica vojnih osiguranika takođe su imali zdravstvenu zaštitu, bez obzira na to da li su ostali u SRJ ili su se pridružili članovima porodice na službi u VRS ili SVK, a njihove zdravstvene knjižice morale su se overavati svake godine.²⁵⁵¹

903. Pretresnom veću predočeni su i drugi dokazi da je VRS tražio neophodno potrebnu opremu, uključujući i medicinsku.²⁵⁵² Na sednici VSO održanoj 10. januara 1994. godine Perišić je rekao sledeće: "U ovom nesrećnom ratu najbolje je funkcionisalo pozadinsko obezbeđenje, a u okviru

²⁵⁴⁵

Ibid.

²⁵⁴⁶

DP P719, Zapisnik sa 34. sednice VSO, održane 2. marta 1995. godine, str. 3. V. takođe DP P2865, Naređenje Komande 2. krajiškog korpusa VRS o upućivanju ranjenika u ustanove VJ, 16. mart 1995. godine; DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 9; Ned Krayishnik, T. 9491–9493, 9496–9497; DP P2806, Lešičev video-snimak na kom su Mladić i drugi, u Beogradu, Han-Pijesku i Crnoj Rijeci, 16–18. jula 1995. godine, na 57:20.

²⁵⁴⁷

DP P908, Naređenje Generalštaba VJ, izdao Momčilo Perišić, 30. maj 1994. godine, dok. br. 0630-7398, str. 1.

²⁵⁴⁸

DP P2744, Dokumenti u vezi s otpuštanjem Ratka Mladića s Vojnomedicinske akademije VJ u Beogradu, 20. septembar 1995. godine; DP P1113, Istorija bolesti, Ratko Mladić, 14. septembar 1995. godine.

²⁵⁴⁹

Svedok MP-5, T. 2380–2385 (delimično zatvorena sednica); DP P396 (zapečaćeno).

²⁵⁵⁰

Svedok MP-5, T. 2381–2383 (delimično zatvorena sednica), 2468–2469 (delimično zatvorena sednica); Stojan Malčić, T. 11230.

²⁵⁵¹

Svedok MP-5, T. 2382–2385 (delimično zatvorena sednica), 2462–2464 (delimično zatvorena sednica); Stojan Malčić, T. 11229–11230; DP P1857, Dopis 30. KC, 21. jun 1994. godine.

²⁵⁵²

V. DP P2915, Molba VRS za dostavljanje municije, upućena VJ, 18. jul 1993. godine, str. 4.

njega najbolje sanitetsko. [...] Mi smo sa dosadašnjim budžetom uspešno lečili sve ranjenike i iz [RS] i [RSK]. Za to nismo dobili ni dinara."²⁵⁵³

904. Pretresno veće se uverilo da su pripadnici kadrovskih centara i članovi njihovih porodica imali pravo na lekarsku pomoć u VJ i SRJ.

(f) Druge beneficije

905. Kao i drugi oficiri VJ, i pripadnici 30. i 40. kadrovskog centra uživali su razne beneficije, na primer, naknadu za službu u teškim uslovima, zdravstveno osiguranje i stambeno zbrinjavanje.²⁵⁵⁴

906. Služba pripadnika kadrovskih centara u VRS i SVK smatrala se "službom pod otežanim (posebnim) uslovima", pa su zato ti oficiri, prema Zakonu o VJ, imali pravo na naknadu.²⁵⁵⁵ Dana 3. februara 1994. godine Mladić je doneo odluku o naknadi za vojnu službu u otežanim (posebnim) uslovima. Ta odluka doneta je na osnovu člana 26 Pravilnika o naknadi putnih i drugih troškova u VJ, a odnosila se na "realizacij[u]" odluke koju je Sektor za operativne poslove Generalštaba VJ doneo 19. oktobra 1993. godine, u kojoj je definisano šta je teritorija na kojoj se vrši služba pod otežanim (posebnim) uslovima.²⁵⁵⁶ U Mladićevoj odluci kaže se sledeće:

Naknada za obavljanje službe pod otežanim (posebnim) uslovima pripada svim profesionalnim oficirima i podoficirima, civilnim licima u Vojsci, oficirima, podoficirima i vojnicima po ugovoru na službu u Vojsci Jugoslavije, raspoređenim na dužnosti u Vojsci Republike Srpske.²⁵⁵⁷

907. Tom odlukom ustanovljeno je da o dodeljivanju naknade licima koja ispunjavaju utvrđene uslove odlučuju komandant Glavnog štaba VRS, komandant Ratnog vazduhoplovstva i

²⁵⁵³ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 59–60.

²⁵⁵⁴ Stojan Malčić, T. 11229–11232; Mile Novaković, T. 13051–13052, 13324–13326.

²⁵⁵⁵ Mile Novaković, T. 13051, 13324–13326; svedok MP-5, T. 2396; DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7677, str. 1; DP P2626, Rešenje o naknadni za Mileta Vignjevića, 19. septembar 1994. godine, str. 1; DP P1792, Uverenje Personalne uprave Generalštaba VJ, 23. septembar 1994. godine, str. 2 (o povećanju plate Zdravku Tolimiru zbog "otežanih (posebnih) okolnosti"); DP P1573, VJ, Kartica novčanih primanja za period od 1992. do 2002. godine, Manojlo Milovanović, 1992–2002, dok. br. 0610-4526, 0610-4536, 0610-4543, 0610-4550, 0610-4553 (rešenja o isplati naknada Manojlu Milovanoviću za službu u otežanim okolnostima); DP P1730, Razni vojni dokumenti za Radivoja Miletića, str. 22–23 (Računovodstveni centar Generalštaba VJ priznaje Miletiću pravo na posebnu naknadu); DP P1526, VJ, Karton novčanih podataka, Bogdan Sladojević, dok. br. 0622-3625, 0626-3646, 0622-3647, 0622-3672, 0622-3687 (rešenja o naknadi Sladojeviću za službu pod "posebnim" i "otežanim" uslovima); DP P1916, VJ Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2976 (rešenja kojima se odobrava naknada za službu u otežanim okolnostima pri Vojnoj pošti 4001, 21. jun 1995. godine); DP P1921, Rešenje Vojne pošte 4001, Beograd, 5. maj 1994. godine; DP P1922, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 12. maj 1994. godine; DP P1923, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 24. februar 2000. godine (Računovodstveni centar Generalštaba VJ isplatiće naknadu za službu pod posebnim uslovima); DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7677 (Rešenje Vojne pošte 4001 kojim se Novakoviću priznaje pravo na naknadu za službu u otežanim uslovima, 10. februar 1995. godine); DP P1809, Rešenje Vojne pošte 7111, februar i maj 1994. godine (rešenja po kojima Računovodstveni centar Generalštaba VJ treba da isplati naknadu za službu pod posebnim uslovima, potpisao Milenko Živković); DP P1814, Odluka Generalštaba VJ, 18. novembar 1996. godine.

²⁵⁵⁶ DP P399, Odluka Glavnog štaba VRS, 3. februar 1994. godine, str. 1. V. takođe DP P740, Odluka Generalštaba VJ o određivanju zadataka i teritorije na kojoj se služba vrši pod otežanim uslovima, 19. oktobar 1993. godine.

²⁵⁵⁷ DP P399, Odluka Glavnog štaba VRS, 3. februar 1994. godine, str. 1.

protivvazdušne odbrane i komandanti korpusa VRS, koji te odluke dostavljaju Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane SRJ.²⁵⁵⁸

908. Dana 22. marta 1994. godine Perišić je doneo odluku kojom je utvrdio da sva aktivna vojna lica u VJ koja služe na "teritorij[i] na kojoj su na službi pripadnici 30. i 40. kadrovske centra" imaju pravo na naknadu za službu "pod otežanim (posebnim) uslovima".²⁵⁵⁹

909. Pretresno veće napominje da je odlukom o 30. KC, donetom 12. maja 1994. godine, Mladiću odobrena naknada za službu pod otežanim uslovima, na osnovu Zakona o VJ i na osnovu Perišićeve odluke od 22. marta 1994. godine.²⁵⁶⁰ Pored toga, naknada se dodeljivala i obračunavala na osnovu odluke koju je 3. februara 1994. godine doneo sam Mladić, u svojstvu komandanta VRS.²⁵⁶¹ Svedok MP-5 je u svedočenju rekao i da je dobio naknadu za službu u otežanim uslovima²⁵⁶² i da oficiri u VRS koji nisu bili upućeni u 30. KC nisu mogli da koriste pomenutu beneficiju.²⁵⁶³

910. Slična procedura primenjivala se i u SVK. Rešenja o službi pod otežanim uslovima donošena u SVK bi se preko 40. KC prosleđivala Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane SRJ, koje je obračunavalo i isplaćivalo beneficije.²⁵⁶⁴ Rašeta je u svedočenju takođe rekao da je njegova plata uvećana za oko 15 posto zbog naknade za službu pod otežanim uslovima u SVK.²⁵⁶⁵

911. Oficiri upućeni u 30. i 40. kadrovski centar isto tako su imali pravo na naknadu za neiskorišćeni godišnji odmor, a zahteve za to upućivali su kadrovskim centrima direktno.²⁵⁶⁶ Ti

²⁵⁵⁸ DP P399, Odluka Glavnog štaba VRS, 3. februar 1994. godine, str. 2; svedok MP-5, T. 2399–2400, 2477–2478.

²⁵⁵⁹ DP P741, Odluka Generalštaba VJ o određivanju zadataka i teritorije na kojoj se služba vrši pod otežanim uslovima, 22. mart 1994. godine. V. takođe DP P742, Odluka Generalštaba VJ o dopuni Odluke o određivanju zadataka i teritorije na kojoj se služba vrši pod otežanim uslovima, 14. jun 1995. godine; Miodrag Starčević, T. 5505–5507; Borivoje Jovanić, T. 11462.

²⁵⁶⁰ DP P1810, Rešenje Vojne pošte 3001 od 12. maja 1994. godine, str. 1. V. takođe DP P741, Odluka Generalštaba VJ o određivanju zadataka i teritorije na kojoj se služba vrši pod otežanim uslovima, 22. mart 1994. godine. I; DP P2046, Rešenje Vojne pošte 7572 od 11. februara 1994. godine.

²⁵⁶¹ DP P399, Odluka Glavnog štaba VRS, 3. februar 1994. godine.

²⁵⁶² Svedok MP-5, T. 2397, 2399, 2464.

²⁵⁶³ Svedok MP-5, T. 2397–2398.

²⁵⁶⁴ Stamenko Nikolić, T. 10612–10614. V. takođe DP D261, Spisak vojnika na službi u 40. KC, 14. februar 1995. godine.

²⁵⁶⁵ Rade Rašeta, T. 5894, 5901.

²⁵⁶⁶ Mile Novaković, T. 13325–13326; P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7677; DP P1772, Zahtev Stanislava Galića, 21. novembar 1994. godine (Galićev zahtev da mu se nadoknadi plata na ime neiskorišćenog godišnjeg odmora, upućen 30. KC VJ); DP P1774, Zahtev Stanislava Galića, 10. april 2000. godine; DP P1879, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. jula 2001. godine (Rešenje kojim se Stanislavu Galiću odobrava naknada na ime neiskorišćenog godišnjeg odmora od 1991. do 1994. godine; isplatu će izvršiti Računovodstveni centar Generalštaba VJ); DP P1625, Podnesak Žarka Ljubojevića Vrhovnom vojnom sudu, 27. septembar 2000. godine (o naknadi za neiskorišćeni godišnji odmor od 1992. do 1995. godine); DP P1526, VJ, Karton novčanih podataka, Bogdan Sladojević, dok. br. 0622-3587, 0622-3600 (rešenja po Sladojevićevim zahtevima za isplatu naknade za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. i za 2002. godinu; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1573, VJ, Kartica novčanih primanja za period od 1992. do 2002. godine, Manojlo Milovanović, 1992–2002, dok. br. 0610-4538 (Rešenje o isplati naknade za neiskorišćeni godišnji odmor, 31. oktobar 2002. godine); DP P1574, Personalni list Radivoja Miletića, razni dokumenti o isplati ličnog dohotka za period 1992–2001, dok. br. 0622-3406 (Rešenje da se Miletiću isplati posebna naknada za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 9. maj 2001. godine); DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca, dok. br. 0611-9029 (Rešenje da se Bosancu isplati naknada za neiskorišćeni godišnji odmor od 1991. do 1995. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ 2001); DP P1650, VJ, Personalni list Ljubomira Cvjetana, dok. br. 0622-7485 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da

zahtevi podnošeni su u skladu s članovima 99 i 103 Zakona o VJ.²⁵⁶⁷ Na primer, Radivoje Miletić, pripadnik 30. KC, podneo je 30. KC zahtev za naknadu za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1992. do 1995. godine, kad je služio u VRS.²⁵⁶⁸ Njegov zahtev odobren je na osnovu gorenavedenog pravnog tumačenja koje je dao Vrhovni vojni sud u Beogradu.²⁵⁶⁹ Među pripadnicima 30. i 40. kadrovskog centra koji su dobili naknadu za neiskorišćeni godišnji odmor bili su i Mladić,²⁵⁷⁰ Beara,²⁵⁷¹ Popović,²⁵⁷² Gvero,²⁵⁷³ Pandurević,²⁵⁷⁴ Galić,²⁵⁷⁵ Obrenović,²⁵⁷⁶

izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 12. februar 2002. godine); DP P1652, VJ, Personalni list Borislava Đukića, dok. br. 0611-4266 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 24. januar 2001. godine); DP P1654, VJ, Personalni list Đorda Đukića, dok. br. 0611-6892 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 15. novembar 2001. godine); DP P1675, VJ, Personalni list Budimira Gavrića, dok. br. 0611-9155 (Rešenje kojim se Gavriću priznaje pravo na posebnu naknadu za neiskorišćeni godišnji odmor u više navrata u periodu od 1991. do 1995. godine); DP P1679, VJ, Personalni list Boška Klečevića, dok. br. 0611-4168 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 21. maj 2001. godine); DP P1680, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001 Beograd, 28. jun 2001. godine; DP P1682, VJ, Personalni list Jovana Marića, dok. br. 0611-4026 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 4. april 2001. godine); DP P1688, VJ, Personalni list Petra Škrbića, dok. br. 0611-5348 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, 4. decembar 2001. godine); DP P1693, VJ, Personalni list Stevana Tomića, dok. br. 0611-4576 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, 4. jun 2002. godine); DP P1711, Zahtev Manojla Milovanovića za isplatu neisplaćenog dela plata, 31. mart 2000, 1. mart 2000. godine (zahtev za isplatu naknade za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1. septembra 1994. do 31. januara 1995. godine); DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7695 (zahtev za isplatu naknade za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1991. do 1994. godine, upućen Vojnoj pošti 3001, 19. decembar 2000. godine); DP P1796, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. maja 2001. godine, dok. br. 0622-3511 (Rešenje kojim se Tolimiru odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1992. do 1995. godine, 9. maj 2001. godine); DP P1877, Rešenje Vojne pošte 3001, septembar 2001. godine (Rešenje o isplati naknade Vinku Pandureviću za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1992. do 1995. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1878, Rešenje Vojne pošte 3001 od 19. juna 2001. godine (Rešenje o isplati naknade Vidoju Blagojeviću za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1991. do 1995. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1880, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0622-7170 (rešenje kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1991. do 1994. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 28. februar 2001. godine); DP P1881, Rešenje Vojne pošte 3001 od 27. decembra 2001. godine, dok. br. 0611-8543 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1991. do 1995. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1882, VJ, Personalni list Živomira Ninkovića, dok. br. 0611-6532 (Rešenje Vojne pošte 3001 kojim se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1991. do 1995. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ, 1. mart 2001. godine); DP P1907, VJ, Personalni list Bogdana Subotića, dok. br. 0611-5588 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade Subotiću za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1991. do 1995. godine, isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane, 17. februar 2003. godine); DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7964, 0611-7965 (zahtevi i rešenja iz 2002. godine kojima se odobrava isplata naknade Čeleketiću za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1992. do 1994. godine); DP P1915, VJ, Personalni list Mirka Bjelanovića, dok. br. 0611-9272, 0611-9273 (zahtevi i rešenja iz 2001. godine kojima se odobrava isplata naknade za neiskorišćeni godišnji odmor za period od 1991. do 1994. godine; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8702 (Rešenje kojim se odobrava isplata naknade Popoviću za neiskorišćeni godišnji odmor; isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Ministarstva odbrane); DP P1963, Rešenje Vojne pošte 3001 od 17. maja 2001. godine (Rešenje kojim se Ljubiši Beari odobrava isplata posebnih naknada za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1992. do 1995. godine); DP P1899, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3321, str. 1–4 (potvrda, zahtev i rešenje iz 2001. godine o isplati naknade Milanu Gveri za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1991. do 1995. godine); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8785, 0611-8786, 0611-8788 (dokumenti iz 2001. godine o isplati posebnih naknada za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1992. do 1995. godine, isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ); DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca, dok. br. 0611-9029 (Rešenje iz 2001. godine kojim se Veljku Bosancu priznaje pravo na isplatu naknade za neiskorišćeni godišnji odmor u periodu od 1991. do 1995. godine, isplatu treba da izvrši Računovodstveni centar Generalštaba VJ).

²⁵⁶⁷ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine. Članom 99 utvrđeno je pravo profesionalnih vojnika na plaćeni godišnji odmor, a članom 103 korišćenje godišnjeg odmora i pravo na naknadu za neiskorišćeni godišnji odmor u posebnim uslovima.

²⁵⁶⁸ DP P1725, Dopis Radivoja Miletića, 9. maj 2001. godine.

²⁵⁶⁹ DP P1726, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. maja 2001. godine, str. 2. V. gore, par. 835–836.

²⁵⁷⁰ DP P849, Rešenje Vojne pošte 3001 po zahtevu Ratka Mladića za isplatu naknade, 17. maj 2001. godine.

²⁵⁷¹ DP P1876, Rešenje Vojne pošte 3001 od 17. maja 2001. godine.

Novaković²⁵⁷⁷ i Čeleketić.²⁵⁷⁸ Sva ta rešenja doneta su na osnovu tumačenja Vrhovnog vojnog suda o statusu pripadnika kadrovskih centara koji služe van teritorije SRJ.²⁵⁷⁹

912. Dokazi pokazuju da su oficiri VJ koji su služili u SVK imali pravo i na nadoknadu putnih i drugih troškova.²⁵⁸⁰ Jula 1994. Perišić je izdao naređenje kojim se reguliše nadoknađivanje takvih troškova.²⁵⁸¹

913. Štaviše, pripadnici kadrovskih centara su, u zavisnosti od dužine službe, imali pravo i na "staž osiguranja".²⁵⁸² Na primer, Bori Poznanoviću, oficiru 40. KC, priznato je pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju za određene periode službe.²⁵⁸³

914. Konačno, ima dokaza i da su pripadnici 30. KC imali pravo da im VJ nadoknadi troškove za školovanje.²⁵⁸⁴ Primera radi, Vinko Pandurević, oficir 30. KC, 30. septembra 1998. godine upućen je na školovanje u Školu nacionalne odbrane Vojske Jugoslavije.²⁵⁸⁵

-
- 2572 DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, dok. br. 0422-8702.
- 2573 DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3321, str. 1–2.
- 2574 DP P1877, Rešenje Vojne pošte 3001, septembar 2001. godine.
- 2575 DP P1879, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. jula 2001. godine.
- 2576 DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8785.
- 2577 DP P1880, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0622-7170.
- 2578 DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7964.
- 2579 V. gore, par. 835–836.
- 2580 DP P1526, VJ, Karton novčanih podataka, Bogdan Sladojević, dok. br. 0622-3610 (Rešenje kojim se Sladojeviću odobrava naknada troškova zbog odvojenog života od porodice, 22. oktobar 1998. godine), dok. 0622-3635, 0622-3639, 0622-3647 (rešenja kojima se odobrava naknada za trupnu službu 1995. i 1997. godine).
- 2581 DP P1131, Naređenje načelnika Generalštaba VJ Perišića, 8. jul 1994. godine.
- 2582 DP P1728, Rešenje Vojne pošte 1790 od 1. februara 2000. godine (o dužini Mileticevog staža za potrebe obračunavanja vojnog dodatka koji se dodaje na osnovnu platu); DP P1729, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0422-2442 (Rešenje Vojne pošte 1790, Beograd, o priznavanju vojnog dodatka u visini od 1 %, koji se dodaje na osnovnu platu, 1. februar 2000. godine); DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8585, str. 12–13 (Rešenje kojim se Pandureviću priznaje vojni dodatak u visini od 2 % osnovne plate, 16. mart 2000. godine); DP P1758, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 20. decembra 1996. godine (kojim se Dragomiru Miloševiću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju za period od 30. juna 1991. do 14. decembra 1995. godine); DP P1907, VJ, Personalni list Bogdana Subotića, dok. br. 0611-5577 (Rešenje od 23. januara 1996. godine kojim se Subotiću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju za period od 15. jula 1991. do 31. januara 1996. godine), 0611-5579 (Uverenje o Subotićevom statusu u službi, za potrebe obračunavanja penzije, 17. januar 1996. godine); DP P1959, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 11. septembra 1997. godine (kojim se priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8748 (Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 5. maja 1997. godine, kojim se Obrenoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, za period od 26. juna 1991. do 25. maja 1992. i od 1. decembra 1992. do 14. decembra 1995. godine); DP P1960, Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 17. februara 1995. godine (kojim se priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju).
- 2583 DP P1684, VJ, Personalni list Bore Poznanovića, dok. br. 0611-5425 (Rešenje Personalne uprave Generalštaba VJ od 30. januara 1995. godine, kojim se Poznanoviću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju).
- 2584 DP P1526, VJ, Karton novčanih podataka, Bogdan Sladojević, dok. br. 0622-3635 (odobrenje za naknadu troškova za školovanje, 17. oktobar 1997. godine); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8778 (Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ upućena 30. KC o prijemu Dragana Obrenovića na vanredne poslediplomske studije oblika magisterijuma u Vojnoj akademiji Centra vojnih škola VJ, 23. septembar 1997. godine). V. takođe DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38 (Perišić je rekao: "Ako im sada i dalje ne pomazemo, u smislu školovanja, finansiranja školskog kadra i materijalne pomoći za pojedine oružane borbe, oni će početi da gube teritorije") (naglasak dodat); DP P769, Stenografske beleške sa 58. sednice VSO, održane 21. novembra 1996. godine, str. 3; DP P800, Stenografske beleške sa 58. sednice VSO, održane 21. novembra 1996. godine, str. 5–6.
- 2585 DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8525, str. 17–20,

(g) Državljanstvo SRJ

915. Postoje dokazi da su pripadnici 30. i 40. KC posle rata mogli da podnesu zahtev za državljanstvo SRJ na osnovu službe u kadrovskim centrima. Oni su najpre od svog KC morali da zatraže potvrdu o službi u VJ. Na osnovu toga dobijali bi lične karte, s kojima su potom mogli da postanu državljani SRJ.²⁵⁸⁶ Tako bi ti oficiri i po okončanju rata u BiH od SRJ i dalje primali plate i druge prihode.²⁵⁸⁷ Stojan Malčić je potvrdio da je državljanstvo SRJ stekao 1997. godine pošto se penzionisao i da je, zahvaljujući tome, mogao da uživa izvesna novčana prava.²⁵⁸⁸ Mile Novaković je u svedočenju rekao da je i on državljanstvo SRJ dobio 1997. godine, više od dve godine nakon što se preselio u SRJ.²⁵⁸⁹ Postoje i dokazi iz kojih se vidi da su i članovi porodica preminulih vojnika mogli da dobiju odgovarajuću potvrdu i da na osnovu nje podnesu zahtev za državljanstvo SRJ.²⁵⁹⁰

9. Prestanak službe(a) Zakonske odredbe o prestanku službe

916. Prema Zakonu o VJ, načelnik Generalštaba VJ odlučivao je o prestanku službe profesionalnih podoficira i oficira zaključno s činom pukovnika, kao i o prestanku službe civilnog osoblja u vojsci.²⁵⁹¹ O prestanku službe profesionalnih vojnika s činom generala odlučivao je predsednik SRJ.²⁵⁹² Ukazi predsednika SRJ o prestanku službe stupali su na snagu donošenjem odluke o razrešavanju vojnika od profesionalne vojne službe.²⁵⁹³

²⁵⁸⁶ Svedok MP-5, T. 2415–2417; DP P1673, Dokumenti VJ koji se, između ostalih, odnose i na Dragu Nikolića (potvrda koju je 30. KC izdao D. Nikoliću za potrebe sticanja državljanstva za njega i članove najuže porodice); DP P1687, VJ, Personalni list Novice Simića, dok. br. 0611-6693 (potvrda koju je 30. KC izdao N. Simiću za potrebe sticanja državljanstva za njega i članove najuže porodice).

²⁵⁸⁷ Prema rečima svedoka MP-5, godine 1997. samo su državljani SRJ imali pravo na platu VJ/SRJ. Zato su državljani BiH ili RS koji su bili upućeni u 30. KC morali da traže državljanstvo SRJ kako bi i dalje mogli da dobijaju platu, svedok MP-5, T. 2418–2419.

²⁵⁸⁸ Stojan Malčić, T. 11319.

²⁵⁸⁹ Mile Novaković, T. 13054.

²⁵⁹⁰ DP P1843, VJ, Personalni list Radovana Ravića, dok. br. 0422-9526 (potvrda koju je Vojna pošta 8486 izdala supruzi Radovana Ravića za potrebe sticanja državljanstva za nju i članove najuže porodice).

²⁵⁹¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 152(6), 152(7).

²⁵⁹² DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 151(3).

²⁵⁹³ DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7665 (Rešenje koje je doneo general-major Zorić a kojim se Mile Novaković ukazom predsednika SRJ razrešava dužnosti); DP P1885, VJ, Personalni list Gruje Borića, dok. br. 0611-7576 (Rešenje koje je doneo Perišić a kojim se Grujo Borić ukazom predsednika SRJ od 8. aprila 1997. godine razrešava profesionalne vojne službe, 8. jun 1998. godine); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8792 (Rešenje Vojne pošte 3001 od 20. juna 2001. godine, kojim se Dragan Obrenović razrešava profesionalne vojne službe); DP P1716, Rešenje Vojne pošte 1790 kojim se Manojlo Milovanović razrešava službe, bez datuma (Rešenje doneo general-potpukovnik Milan Korajović, na osnovu ukaza predsednika SRJ); DP P1717, Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Manojla Milovanovića, 31. decembar 2000. godine.

917. Odluke o prestanku službe profesionalnih vojnika i civilnih lica raspoređenih u Ministarstvo odbrane donosio je savezni ministar odbrane ili starešina kog bi on ovlastio.²⁵⁹⁴ Odluke o prestanku službe mogao je da donese samo pretpostavljeni starešina na položaju komandanta puka ili na višem položaju.²⁵⁹⁵ Na ukaz ili odluku o prestanku vojne službe profesionalni vojnik mogao je da uloži žalbu Vrhovnom vojnom sudu VJ u Beogradu.²⁵⁹⁶

918. U članu 107 Zakona o VJ izložene su osnove po kojima osoblju VJ može prestati služba. Načelno, vojna služba prestajala bi kad bi profesionalni vojnik navršio zakonski obaveznu starosnu dob za penzionisanje i ostvario 40 godina staža osiguranja.²⁵⁹⁷ Vojna služba mogla je prestati i ako bi vojnik neopravdano izostao sa službe pet dana neprekidno, ako bi mu se izrekla disciplinska kazna gubitka službe, ako bi dva puta uzastopno bio nepovoljno ocenjen ili ako bi sam podneo zahtev za to.²⁵⁹⁸ Vojna služba mogla je prestati i ako bi vojnik navršio najmanje 30 godina staža osiguranja, "ako to zahtevaju potrebe službe".²⁵⁹⁹ S tim u vezi, Miodrag Starčević je u svedočenju rekao da je "potrebe službe" utvrđivao nadležni oficir i da su te odluke mogle počivati na "objektivni[m] ili subjektivni[m]" razlozima.²⁶⁰⁰ Vojna služba mogla je prestati i u slučaju trajne nesposobnosti za službu.²⁶⁰¹

919. Pretresno veće napominje da su i u Zakonu o VRS i u Zakonu o SVK postojale slične odredbe o proceduri i razlozima za prestanak službe pripadnicima VRS, odnosno SVK.²⁶⁰²

920. Prema Zakonu o VRS, ministar odbrane RS rešavao je o prestanku službe vojnika zaključno sa činom pukovnika, a predsednik RS o prestanku službe vojnika sa činom generala.²⁶⁰³ Osim toga, u jednoj naredbi koju je ministar odbrane RS doneo 16. juna 1992. godine dodatno su precizirana

²⁵⁹⁴ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 158; DP P1776, VJ, Personalni list Koste Novakovića, dok. br. 0611-6321 (Naredba Ministarstva odbrane SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Kosti Novakoviću; razlog prestanka: navršio 30 godina staža osiguranja, a potrebe službe zahtevaju prestanak profesionalne vojne službe); DP P2627, Naredba Ministarstva odbrane SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Vignjeviću, 4. oktobar 1996. godine.

²⁵⁹⁵ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 153. V., na primer, DP P1695, Prestanak profesionalne vojne službe Vidoju Živanoviću, 13. novembar 1995. godine.

²⁵⁹⁶ V., na primer, DP P1695, Prestanak profesionalne vojne službe Vidoju Živanoviću, 13. novembar 1995. godine.

²⁵⁹⁷ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 107.

²⁵⁹⁸ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 107. V. takođe Petar Škrbić, T. 11808–11809.

²⁵⁹⁹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 107.

²⁶⁰⁰ Miodrag Starčević, T. 5548–5550.

²⁶⁰¹ DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 107. V., na primer, DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca, dok. br. 0611-9018 (Perišićeva naredba kojom Veljku Bosancu prestaje profesionalna vojna služba po osnovu trajne nesposobnosti za službu u Vojsci, 23. januar 1996. godine); DP P1696, Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Vidoju Živanoviću, 10. oktobar 1995. godine; DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8478; DP P1794, Ukaz predsednika SRJ, 31. decembar 1999. godine; DP P1884, VJ, Personalni list Laze Babića, dok. br. 0611-7160 (Naredba načelnika Generalštaba VJ o prestanku profesionalne vojne službe Lazi Babiću, 19. decembar 1995. godine); DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8795 (Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ o prestanku profesionalne vojne službe Draganu Obrenoviću, 20. februar 2001. godine).

²⁶⁰² V. DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 215–225, 369(4), 370(5); DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, članovi 108–116.

²⁶⁰³ DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 369(4), 370(5).

ovlašćenja starešina VRS u vezi s prestankom vojne službe njihovih potčinjenih.²⁶⁰⁴ Konkretno, komandant Glavnog štaba VRS bio je nadležan da rešava o prestanku aktivne vojne službe podoficira i oficira zaključno sa činom potpukovnika.²⁶⁰⁵

921. Prema Zakonu o SVK, "komandant vojske" i starešine jedinica bili su ovlašćeni da rešavaju su o prestanku službe vojnika zaključno sa činom pukovnika, a predsednik RSK je, na preporuku VSO, rešavao o prestanku službe vojnika zaključno sa činom generala.²⁶⁰⁶

(i) Perišićeva uloga u postupku za prestanak službe

922. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić, prema Zakonu o VJ, imao ovlašćenje da odlučuje o prestanku vojne službe mnogih pripadnika VJ koji su služili u kadrovskim centrima i da je on to ovlašćenje i vršio.²⁶⁰⁷ Tužilaštvo tvrdi da je Perišić lično doneo o prestanku službe za sledeće pripadnike VJ koji su služili u 30. KC: Ljubišu Bearu, Milutina Skočajića, Stevana Tomića i Miću Vlajsavljevića, kao i za sledeće pripadnike VJ koji su služili u 40. KC: Boru Poznanovića, Veljka Bosanca, Lazu Babića i Radeta Orlića.²⁶⁰⁸

923. Odbrana tvrdi da su o prestanku službe pripadnika VRS i SVK u krajnjoj liniji odlučivali RS i RSK, te da su VRS i SVK takve odluke prosleđivali VJ "isključivo za potrebe regulisanja statusa u službi" za dotično osoblje.²⁶⁰⁹ Na primer, odbrana upućuje na činjenicu da je Mladiću aktivna vojna služba prestala ukazom predsednika RS iz 2002. godine, a ne po rešenju VJ.²⁶¹⁰ Odbrana tvrdi da se po rešenjima vojnih pošta VRS vidi da je služba tih vojnika bila regulisana zakonima RS.²⁶¹¹ Dalje, odbrana tvrdi da VJ nije igrao nikakvu ulogu u postupku za prestanak vojne službe pripadnicima VRS ili SVK ni u donošenju odluka o tome i da, štaviše, nije ni pokušavao da utiče na odluke o prestanku službe koje su donosili VRS ili SVK.²⁶¹²

924. Pretresnom veću su predloženi dokazi koji pokazuju da je Perišić kao načelnik Generalštaba VJ lično donosio odluke o prestanku vojne službe pripadnicima i 30. i 40. kadrovske centra i da ni

²⁶⁰⁴ DP D332, Naredba ministra odbrane o određivanju nadležnosti i o ovlašćenjima starješina, 16. jun 1992. godine. V. DP P191, Zakon o VRS, 1. jun 1992. godine, članovi 215–225, 369(4), 370(5). V. takođe Petar Škrbić, T. 11682–11685, koji je u svedočenju rekao da su naređenjem ministra odbrane RS bila utvrđena ovlašćenja starešina VRS, između ostalog i u odnosu na prestanak službe u VRS.

²⁶⁰⁵ DP D332, Naredba ministra odbrane o određivanju nadležnosti i o ovlašćenjima starješina za rešavanje o odnosima u službi vojnih lica i radnika u vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine, 16. jun 1992. godine, str. 3.

²⁶⁰⁶ DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, članovi 153–154.

²⁶⁰⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 239, 761–764; Završna reč tužilaštva, T. 14747.

²⁶⁰⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 762.

²⁶⁰⁹ Završni podnesak odbrane, par. 443, 445–446, 456, 481.

²⁶¹⁰ Završni podnesak odbrane, par. 476; Završna reč odbrane, T. 14843.

²⁶¹¹ Završni podnesak odbrane, par. 453.

²⁶¹² Završni podnesak odbrane, par. 454. V. Petar Škrbić, T. 11799.

VRS ni SVK nisu učestvovali u donošenju tih odluka.²⁶¹³ U slučaju generala, o prestanku vojne službe rešavao je predsednik SRJ donošenjem ukaza.²⁶¹⁴ U oba slučaja, služba je prestajala iz razloga navedenih u delu koji se odnosi na Zakon o VJ, a među njih je, između ostalog, spadalo navršavanje 40 godina staža, ili 30 godina "ako to zahtevaju potrebe službe", ili bi pak samo vojno lice podnelo odgovarajući zahtev.²⁶¹⁵

925. Perišić je doneo odluke o prestanku profesionalne vojne službe za sledeće pripadnike 30. KC: Ljubišu Bearu, Milutina Skočajića, Stevana Tomića, Miću Vlajsavljevića, kao i za sledeće pripadnike 40. KC: Boru Poznanovića, Veljka Bosanca, Lazu Babića i Radeta Orlića.²⁶¹⁶ Primera radi, Ljubiši Beari profesionalna vojna služba u VJ prestala je 6. avgusta 1997. godine, na osnovu naredbe koju je izdao Perišić.²⁶¹⁷ Beara je služio u 30. KC,²⁶¹⁸ a profesionalna služba u VJ prestala

²⁶¹³ DP P1650, VJ, Personalni list Ljubomira Cvjetana, dok. br. 0622-7499 (Perišićeva naredba kojom Ljubomiru Cvjetanu prestaje profesionalna vojna služba, pošto je navršio 40 godina staža); DP P1883, VJ, Personalni list Milutina Skočajića, dok. br. 0611-7005 (Naredba načelnika Generalštaba VJ kojom Milutinu Skočajiću prestaje profesionalna vojna služba, pošto je navršio 40 godina staža); DP P1884, VJ, Personalni list Laze Babića, dok. br. 0611-7160 (Naredba načelnika Generalštaba VJ kojom Lazi Babiću prestaje profesionalna vojna služba, 19. decembar 1995. godine); DP P2119, Perišićeva naredba koja se, između ostalog, odnosi na prestanak profesionalne vojne službe Ljubiše Beare iz 30. KC VJ, 6. avgust 1997. godine; DP P1904, Naredba Momčila Perišića, 6. avgust 1997. godine; DP P1693, VJ, Personalni list Stevana Tomića, dok. br. 0611-4545 (Perišićeva naredba kojom Stevanu Tomiću prestaje profesionalna vojna služba, s obrazloženjem da je "trajno nesposoban za službu u vojsci", 6. septembar 1996. godine); DP P1694, VJ, Personalni list Miće Vlajsavljevića, dok. br. 0611-8371 (Perišićeva naredba kojom Mići Vlajsavljeviću prestaje profesionalna vojna služba, s obrazloženjem da je navršio 30 godina staža i da "potrebe službe zahtevaju prestanak profesionalne vojne službe", 28. septembar 1994. godine); DP P1684, VJ, Personalni list Bore Poznanovića, dok. br. 0611-5428 (Perišićeva naredba kojom Bori Poznanoviću prestaje profesionalna vojna služba, s obrazloženjem da je navršio 40 godina staža, 30. jun 1998. godine); DP P1649, VJ, Personalni list Veljka Bosanca, dok. br. 0611-9018 (Perišićeva naredba kojom Veljku Bosancu prestaje profesionalna vojna služba, s obrazloženjem da je trajno nesposoban za službu u vojsci, 23. januar 1996. godine); DP P1683, VJ, Personalni list Radeta Orlića, dok. br. 0611-4935 (Perišićeva naredba kojom Radetu Orliću prestaje profesionalna vojna služba "radi korišćenja prava na prevremenu starosnu penziju" posle 35 godina staža, 31. decembar 1994. godine); DP P1755, Uverenje Generalštaba VJ, 3. maj 1996. godine; Rade Orlić, T. 5747-5748; DP P1910, Službena zabeleška, Momčilo Perišić, 6. oktobar 1995. godine (u Perišićevom razgovoru s Milanom Čeleketićem u vezi s prestankom "profesionalne vojne službe i upućivanjem u [VRS]"); DP P1807, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. maj 1995. godine (izdao načelnik Personalne uprave Generalštaba VJ, Dušan Zorić, kojom Ljubi Kosojeviću prestaje profesionalna služba, s obrazloženjem da je pet dana uzastopno neopravdano izostao sa službe).

²⁶¹⁴ DP P1717, Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Manojlu Milovanoviću, 31. decembar 2000. godine (s obrazloženjem da je navršio 48 godina staža i da to nalažu "potrebe službe"); DP P1727, Ukaz predsednika SRJ, 31. decembar 1999. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Radivoju Miletiću, s obrazloženjem da to nalažu potrebe službe); DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7664 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Novakoviću, s obrazloženjem da to nalažu potrebe službe i da je Novanović navršio 30 godina staža); DP P1908, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Milanu Čeleketiću, s obrazloženjem da "ima više od 30 godina staža osiguranja i da je nadležni starešina ocenio, da potrebe službe [to] zahtevaju"); DP P1757, Ukaz predsednika SRJ, 19. decembar 1996. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Dragomiru Miloševiću); DP P1794, Ukaz predsednika SRJ, 31. decembar 1999. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Zdravku Tolimiru, s obrazloženjem da je trajno nesposoban za službu u vojsci); DP P1915, VJ, Personalni list Mirka Bjelanovića, dok. br. 0611-9285 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Mirku Bjelanoviću, 22. decembar 1994. godine); DP P1916, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2982 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Mrkšiću, 22. decembar 1994. godine); DP P1912, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Novakoviću); DP P1887, VJ, Personalni list Bože Novaka, dok. br. 0611-8525 (Ukaz predsednika SRJ Zorana Lilića o prestanku profesionalne vojne službe Boži Novaku); DP P1687, VJ, Personalni list Novice Simića, dok. br. 0611-6768 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Novici Simiću, 16. jun 2001. godine).

²⁶¹⁵ V. gore, par. 916, 918.

²⁶¹⁶ V. gore, par. 924, fusnota 2613.

²⁶¹⁷ DP P1904/P2119, Perišićeva naredba koja se, između ostalog, odnosi na prestanak profesionalne vojne službe Ljubiše Beare iz 30. KC VJ, 6. avgust (s obrazloženjem da je ostvario starosni uslov za odlazak u penziju i da je stekao 40 godina staža).

²⁶¹⁸ DP P1920, VJ, Personalni list Ljubiše Beare, dok. br. 0603-0574, str. 2, gde se navodi da je Beara službu u 30. KC zvanično otpočeo 10. novembra 1993. godine, što se podudara s datumom formiranja kadrovskih centara.

mu je s obrazloženjem da je ostvario starosni uslov za odlazak u penziju i da je stekao 40 godina staža. Primer iz 40. KC jeste Bora Poznanović, koji je u 40. KC služio kao komandant 7. korpusa SVK,²⁶¹⁹ a koga je Perišić penzionisao 30. juna 1998. godine, takođe s obrazloženjem da je ostvario starosni uslov za odlazak u penziju i da je stekao 40 godina staža.²⁶²⁰

926. Odluke o pripadnicima kadrovskih centara donosio je i predsednik SRJ, što ilustruje činjenica da je Stanislavu Galiću profesionalna vojna služba prestala 30. septembra 1994. godine ukazom predsednika SRJ, uz obrazloženje da je Galić stekao 30 godina staža i da "potrebe službe" zahtevaju prestanak njegove profesionalne vojne službe.²⁶²¹

927. Osim toga, Pretresnom veću su predloženi dokazi da je profesionalna vojna služba mogla prestati i ukoliko bi oficiri VJ odbili premeštaj u 30. ili 40. kadrovski centar.²⁶²² U tom pogledu, Pretresno veće podseća na ono što je već rečeno u vezi s Danetom Petrovićem,²⁶²³ pukovnikom koji je služio u 1. armiji VJ i koga je Perišić privremeno "stavio na raspolaganje" jula 1996. godine, pošto je Petrović odbio da bude premešten u 40. KC.²⁶²⁴ Pretresno veće podseća i na to da je Perišić na sednici VSO od 11. oktobra 1993. godine rekao da će pripadnici VJ koji odbiju da služe u kadrovskim centrima biti prevremeno "penzionisani" ako imaju "preko 30 godina staža".²⁶²⁵

928. Ima dokaza iz kojih na prvi pogled proizlazi da konačne odluke o prestanku službe pripadnicima kadrovskih centara nije uvek donosio VJ.²⁶²⁶ S tim u vezi, Pretresno veće napominje da je u slučaju nekoliko pripadnika 30. KC odluku o prestanku službe doneo predsednik RS.²⁶²⁷ U tim ukazima navodi se da su konačni i da se na njih ne može ulagati žalba.²⁶²⁸ Ti ukazi bili su osnov

²⁶¹⁹ DP P1684, VJ, Personalni list Bore Poznanovića, dok. br. 0611-5357, gde se navodi da je Poznanović službu u 40. KC kao komandant 7. korpusa SVK počeo 1. jula 1994. godine.

²⁶²⁰ DP P1684, VJ, Personalni list Bore Poznanovića, dok. br. 0611-5428 (Perišićeva naredba kojom Bori Poznanoviću prestaje profesionalna vojna služba, s obrazloženjem da je stekao 40 godina staža, 30. jun 1998. godine).

²⁶²¹ DP P1775, Ukaz Zorana Lilića o prestanku profesionalne vojne službe Stanislavu Galiću, 30. septembar 1994. godine.

²⁶²² V. gore, odeljak VI.A.6.

²⁶²³ V. gore, par. 806.

²⁶²⁴ DP P2545, Naredba načelnika Generalštaba VJ o privremenom razrešenju dužnosti Daneta Petrovića, 12. jul 1996. godine.

²⁶²⁵ V. gore, par. 766. DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 35; Perišić je rekao: "Na primer, ako neće da ide tamo, a ima preko 30 godina staža, možemo da ga prevremeno penzionišemo, da to ne uvažavamo. Reći ćemo da ne zadovoljava na dužnosti i sve drugo, osim da mu napišemo da nije hteo do ide tamo. Dakle, mi njima nećemo dati nikakvo zakonsko uporište."

²⁶²⁶ DP P1756, Predlog Glavnog štaba VRS, 3. avgust 1996. godine (predlog koji je zamenik komandanta Glavnog štaba VRS Manojlo Milovanović uputio 30. KC, u kom se kaže da je formacijsko mesto Dragomira Miloševića ukinuto i da je, prema Zakonu o VJ, "potrebno [...] da mu se reguliše stanje u službi tako što će biti stavljen na raspolaganje").

²⁶²⁷ DP D259, Ukaz predsednika RS o prestanku profesionalne vojne službe, 1. novembar 2002. godine o prestanku vojne službe (Novica Simić). Stamenko Nikolić je potvrdio da je taj ukaz donet 1. novembra 2002. godine, pošto je između SRJ i RS sklopljen Sporazum o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa, Stamenko Nikolić, T. 10617–10618. V. takođe DP P1749, Ukaz predsednika RS, bez datuma (o prestanku vojne službe Vinku Pandureviću); DP D348, Ukaz predsednika RS o prestanku vojne službe za nekoliko oficira, 7. mart 2003. godine. V. Stamenko Nikolić, T. 10609–10611, 10615–10618.

²⁶²⁸ DP D259, Ukaz predsednika RS o prestanku profesionalne vojne službe, 1. novembar 2002. godine o prestanku vojne službe (Novica Simić); DP P1749, Ukaz predsednika RS, bez datuma (o prestanku vojne službe Vinku Pandureviću); DP P2007, Ukaz predsednika RS (o prestanku vojne službe Radislavu Krstiću, počev od 28. februara 2002. godine).

za kasnije izvršenje rešenja koje bi donela odgovarajuća vojna pošta VRS.²⁶²⁹ Međutim, te ukaze predsednik RS doneo je tek pošto je 30. KC rasformiran.²⁶³⁰ To znači i da su odluke VRS koje se nalaze u sudskom spisu i kojima se izvršavaju predsednikovi ukazi takođe donete 2002. godine, pošto je 30. KC rasformiran.²⁶³¹

929. Što se tiče tvrdnji odbrane u vezi s okolnostima u kojima je Mladiću prestala vojna služba, Pretresno veće napominje da je Mladić 16. juna 2001. godine ukazom predsednika SRJ "ski[nut] sa evidencije profesionalnih vojnika VJ", zajedno s još 25 pripadnika VJ koji su služili u 30. KC.²⁶³² Svedočeći o tom ukazu, Miodrag Starčević je objasnio da formulacija "skidaju se sa evidencije profesionalnih vojnika VJ" znači "da [oni] formalno-pravno tog trenutka prestaju da budu profesionalni vojnici u sastavu [VJ]".²⁶³³

930. Potom je predsednik RS 7. marta 2002. godine doneo ukaz kojim Mladiću prestaje profesionalna vojna služba.²⁶³⁴ Narednog dana taj ukaz je izvršen rešenjem jedne vojne pošte VRS, kako je to predviđeno Zakonom o VRS.²⁶³⁵ Osim toga, Miodrag Starčević je u svedočenju rekao da je donošenje takve odluke, s obzirom na Mladićev čin u VRS, bilo u nadležnosti predsednika RS.²⁶³⁶

931. Pretresno veće napominje da su i ukaz predsednika RS i rešenje vojne pošte VRS doneti 2002. godine, pošto je 30. KC rasformiran i pošto je predsednik SRJ skinuo Mladića s evidencije vojnika VJ.²⁶³⁷

²⁶²⁹ DP D260, Rešenje o razrešavanju Bogdana Sladojevića sa profesionalne vojne službe, 8. mart 2002. godine; DP D119 (zapečaćeno); DP D696, Rešenje Vojne pošte 7572 o razrešavanju Radislava Krstića sa profesionalne vojne službe, 8. mart 2002. godine; DP D674, Rešenje Vojne pošte 7572 o razrešavanju Momira Talića sa profesionalne vojne službe, 8. mart 2002. godine; DP D537, Rešenje o razrešavanju Vinka Pandurevića sa profesionalne vojne službe, 8. mart 2002. godine; DP P1522, Personalni list Bogdana Sladojevića, str. 8 (izvod iz Personalnog lista, u kom se vidi da se Sladojevićeva profesionalna vojna služba završila 7. marta 2002. godine "po potrebi službe", na osnovu ukaza predsednika RS; potom je Vojna pošta 7572, Banja Luka, 8. marta 2002. godine donela rešenje kojim je Sladojevića razrešila vojne službe).

²⁶³⁰ V. gore, fusnota 2627–2628.

²⁶³¹ V. gore, fusnota 2629.

²⁶³² DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine, kojim se nalaže da nekoliko "general[a] na dužnosti u 30. kadrovskom centru Generalštaba [VJ]", a među njima i Ratko Mladić, budu uklonjeni iz evidencije profesionalnih vojnika VJ. V. takođe Miodrag Starčević, T. 5499–5500. Starčević je potvrdio da je 26 lica navedenih u ukazu služilo u 30. KC i da su oni "formalno-pravno [...] bili zapravo pripadnici [VJ]", Miodrag Starčević, T. 5499; DP P1901, VJ, Personalni list Ratka Mladića, dok. br. 0422-8234, str. 11, gde se za Mladića navodi: "Dalje stanje rešavaće se u skladu sa odredbama sporazuma o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između SRJ i [RS]".

²⁶³³ Miodrag Starčević, T. 5499.

²⁶³⁴ DP P2033, Ukaz predsednika RS, 7. mart 2002. godine. V. DP P1901, VJ, Personalni list Ratka Mladića, dok. br. 0422-8234, str. 11. Pretresno veće podseća da je Mladić dužnosti komandanta Glavnog štaba VRS razrešen ukazom predsednice RS Biljane Plavšić još 1996. godine i stavljen na raspolaganje Glavnom štabu VRS. DP P2024, Ukaz predsednika RS, 8. novembar 1996. godine. V. gore, fusnota 2320.

²⁶³⁵ DP P2018, Rešenje Vojne pošte VRS od 8. marta 2002. godine. V. takođe DP P1901, VJ, Personalni list Ratka Mladića, dok. br. 0422-8234, str. 11.

²⁶³⁶ Miodrag Starčević, T. 7032.

²⁶³⁷ V. DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine; DP P2018, Rešenje Vojne pošte VRS od 8. marta 2002. godine; DP P2033, Ukaz predsednika RS, 7. mart 2002. godine.

932. Petar Škrbić je u svedočenju rekao da, dok je radio u kadrovskom odeljenju Glavnog štaba VRS, od Perišića nijednom nije dobio zahtev da neki konkretni oficir "[ode] u penziju".²⁶³⁸ Škrbić je u svedočenju takođe rekao da nijednom nije dobio zahtev da neki oficir ostane u službi nakon što bi VRS odlučio da treba da "[ode] u penziju" i dodao: "[to] nikako, zato što po zakonu moraju da idu u penziju i odlazili su u penziju. Niko nije tu postavljao nikakvo pitanje."²⁶³⁹ Pretresno veće napominje da je verodostojnost Škrbićevog svedočenja dovedena u pitanje zahvaljujući brojnim primerima Perišićevih naredbi kojima je okončana vojna služba vojnika VJ na službi u kadrovskim centrima.²⁶⁴⁰

(ii) Konačni zaključci

933. Pretresno veće zaključuje da su, prema Zakonu o VJ, predsednik SRJ i Perišić imali ovlašćenje da okončaju vojnu službu pripadnicima VJ raspoređenim u 30. i 40. kadrovski centar. Osim toga, i predsednik SRJ i Perišić to su ovlašćenje i vršili, kao što se vidi iz brojnih primera ukaza i naredbi kojim se okončava vojna služba pripadnika VJ na službi u kadrovskim centrima.

934. Pretresno veće takođe zaključuje da su ukazi predsednika RS i odgovarajuća rešenja vojnih pošti VRS na koje se odbrana poziva kako bi dokazala da su odluke o prestanku službe pripadnika 30. KC donosili isključivo RS i VRS zapravo donošeni tek posle rata i nakon što je 30. KC rasformiran. Zato Pretresno veće smatra neuverljivom tvrdnju da takva praksa dovodi u pitanje Perišićevo ovlašćenje da pripadnicima 30. KC okonča vojnu službu.

935. Pretresno veće zaključuje da dokazi ne idu u prilog tvrdnji odbrane da su ukazi koje je donosio Perišić ili predsednik SRJ o prestanku službe pripadnika kadrovskih centara donošeni tek posle ukaza predsednika RS, kao ni tvrdnji da su ti ukazi donošeni samo da bi se regulisala statusna pitanja dotičnih pripadnika kadrovskih centara.

10. Udaljavanje s dužnosti

936. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić imao diskreciono ovlašćenje da privremeno udalji s dužnosti "lica koja bi počinila disciplinske presteupe/krivična dela kojima bi se ugrožavali interesi VJ",²⁶⁴¹ a ako bi znao da je "potčinjeni počinio ratni zločin, imao bi diskreciono ovlašćenje da počinioća udalji iz VJ".²⁶⁴² Odbrana tvrdi da Perišić takvo ovlašćenje nije imao.²⁶⁴³ Pozivajući se na

²⁶³⁸ Petar Škrbić, T. 11799.

²⁶³⁹ *Ibid.*

²⁶⁴⁰ V. gore, par. 925.

²⁶⁴¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 765.

²⁶⁴² *Ibid.*

²⁶⁴³ Završni podnesak odbrane, par. 961–973.

Starčevićovo svjedočenje, odbrana tvrdi da su Propisi o primeni međunarodnog ratnog prava u SFRJ važili samo u slučaju oružanog sukoba međunarodnog tipa²⁶⁴⁴ i da su se članovi koji se odnose na komandnu odgovornost mogli primenjivati samo "ukoliko je to bilo ugrađeno i u Krivični zakon SRJ, kako je to objasnio Gojović".²⁶⁴⁵ Pretresno veće se nije uverilo da se Gojovićeva tvrdnja odnosi na načelnu primenjivost Propisa. Osim toga, ono napominje da Starčevićeva izjava ne ide u prilog argumentaciji odbrane; u njoj se samo navodi da su Propisi važili ukoliko bi SFRJ/SRJ bila jedna od strana u sukobu.²⁶⁴⁶ To znači da su se primenjivali i na VJ.

937. U članu 20 i 21 Propisa utvrđena je odgovornost izvršilaca ratnih zločina, kao i komandna odgovornost za takve zločine.²⁶⁴⁷ Prema Starčevićevim rečima, kršenje te odredbe moglo je biti osnov za udaljšavanje s dužnosti, na osnovu člana 64 Zakona o VJ.²⁶⁴⁸ Osim toga, Starčević je u svjedočenju rekao da je konačnu procenu o tome vršilo lice koje je bilo nadležno da donosi odluke o udaljšavanju s dužnosti, kao i da Perišić jeste imao takvo ovlašćenje.²⁶⁴⁹ Udaljšavanje s dužnosti je privremena mera koja se, na primer, izricala za vreme trajanja krivičnog postupka, a po okončanju takvog postupka mogao se pokrenuti drugi postupak kako bi se utvrdilo da li se može doneti odluka o prestanku vojne službe.²⁶⁵⁰

938. Pretresno veće zaključuje da je, prema Zakonu o VJ i Propisima, Perišić imao zakonsko ovlašćenje da privremeno udaljšava s dužnosti pripadnike VJ i napominje da nema dokaza o tome da je Perišić to ovlašćenje vršio u odnosu na pripadnike 30. i 40. kadrovske centra.

11. Ukidanje kadrovske centra

939. Na sednici VSO održanoj 29. avgusta 1995. godine VSO je odlučio da ukine 40. KC, s obzirom na to da je SVK, nakon što je Hrvatska zauzela teritoriju RSK, "prestala da postoji", te više nije bilo potrebe da se on finansira i pomaže preko KC.²⁶⁵¹ Vrhovni savet odbrane je odlučio da svi oficiri 40. KC koji su učestvovali u porazu SVK sačine pismene izjave o tome šta se dešavalo u

²⁶⁴⁴ Završni podnesak odbrane, par. 974–979, gde se poziva na Radomira Gojovića, T. 12901–12902, 12964–12965, 12984 i Miodraga Starčevića, T. 6978. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 717–720; Završna reč tužilaštva, T. 14723–14725.

²⁶⁴⁵ Završni podnesak odbrane, par. 974.

²⁶⁴⁶ V. Miodrag Starčević, T. 5528–5531, 6978–6979; DP P198, Članak u *Politici*, 28. april 1992. godine; DP P1183, Ukaz o proglašenju zakona o odbrani, 27. maj 1994. godine.

²⁶⁴⁷ Miodrag Starčević, T. 5528–5531; DP P2304, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, članovi 20–21.

²⁶⁴⁸ Miodrag Starčević, T. 5531–5534

²⁶⁴⁹ Miodrag Starčević, T. 5534.

²⁶⁵⁰ Miodrag Starčević, T. 5534–5535.

²⁶⁵¹ DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine, 30. avgust 1995. godine, str. 1–2; DP P765, Zapisnik sa 44. sednice VSO, održane 6. septembra 1995. godine, str. 1–2 (izuzev jedinica 11. korpusa u sektoru Istok).

zoni odgovornosti njihove jedinice tokom napada HVO i dostave ih Perišiću.²⁶⁵² VSO je, isto tako, naložio komandantu SVK da Perišiću pošalje detaljan izveštaj o uzrocima "pada" zapadnih delova RSK.²⁶⁵³ Pripadnici 40. KC za koje se ustanovi da su se poneli "profesionalno i dostojanstveno" mogli su biti preraspoređeni na druga mesta u VJ ili u 30. KC, uz Perišićevu saglasnost.²⁶⁵⁴ Na primer, Goran Gajić je 29. avgusta 1995. godine premešten iz 40. KC u 30. KC.²⁶⁵⁵

940. Trideseti KC ukinut je 28. marta 2001. godine ukazom predsednika SRJ.²⁶⁵⁶ Nakon što je 30. KC ukinut, njegovi pripadnici koji su služili u VRS su, ukazom predsednika SRJ, formalno skinuti s evidencije profesionalnih vojnika VJ, a njihov status regulisan je u skladu sa Sporazumom o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između SRJ i RS od 5. marta 2001. godine.²⁶⁵⁷

²⁶⁵² DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine, 30. avgust 1995. godine, str. 2; DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 9–10; DP P765, Zapisnik sa 44. sednice VSO, održane 6. septembra 1995. godine, str. 1–2.

²⁶⁵³ DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine, 30. avgust 1995. godine, str. 2; DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 9–10.

²⁶⁵⁴ DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 10; DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine, 30. avgust 1995. godine, str. 1–2; DP P765, Zapisnik sa 44. sednice VSO, održane 6. septembra 1995. godine, str. 1–2. V. takođe DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 6–10.

²⁶⁵⁵ DP P2098, Naredba Glavnog štaba 30. KC, 29. avgust 1995. godine.

²⁶⁵⁶ DP P735, Ukaz predsednika SRJ o 30. KC, 28. mart 2001. godine; P736, Naredba Generalštaba VJ o ukidanju 30. KC, 10. april 2001. godine; DP P1868, Naredba Generalštaba VJ, 16. april 2001. godine.

²⁶⁵⁷ DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine; DP P735, Ukaz predsednika SRJ o 30. KC, 28. mart 2001. godine; DP P1886, VJ, Personalni list Momira Talića, dok. br. 0611-8256 (Ukaz predsednika SRJ od 16. juna 2001. godine); DP P1687, VJ, Personalni list Novice Simića, dok. br. 0611-6678 (Ukaz predsednika SRJ od 16. juna 2001. godine).

B. Perišićeva ovlašćenja za pružanje logističke pomoći

1. Argumenti strana u postupku

941. Tužilaštvo tvrdi da je Momčilo Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, snosio veliku odgovornost za pružanje logističke pomoći VRS i SVK,²⁶⁵⁸ kao i da je ta ovlašćenja vršio u skladu s odlukom VSO.²⁶⁵⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Perišić organizovao sistem saradnje s VRS i SVK i da je "u potpunosti podržavao" napore SRJ da pomogne tim vojskama.²⁶⁶⁰

942. Suprotno tome, odbrana načelno tvrdi da su, prema zakonima i propisanom postupku SRJ, za pružanje logističke pomoći pre svega bili nadležni VSO i Ministarstvo odbrane SRJ, a ne Perišić i Generalštab VJ.²⁶⁶¹ Odbrana tvrdi da je "Ministarstvo odbrane SRJ bilo vlasnik sve pokretne i nepokretne vojne imovine", da je "jedino VJ imao pravo da koristi imovinu Ministarstva odbrane koje je VJ-u bilo dodeljeno na korišćenje" i da VJ "nije imao pravo da tom imovinom raspolaže ili da je otuđuje".²⁶⁶² Odbrana tvrdi da Perišić, pošto je u tom postupku bio u svojstvu potčinjenog, nije imao nikakvu kontrolu nad odlukama VSO i Ministarstva odbrane SRJ da se VRS-u pruži logistička pomoć, pa da stoga "ne može biti pravno odgovoran za vladinu politiku, pošto nije bio u poziciji da je određuje, niti je za to bio nadležan".²⁶⁶³ Odbrana smatra da je Perišićeva uloga u pružanju logističke pomoći u suštini bila ograničena na davanje određene količine materijalno-tehničkih sredstava koja ne bi ugrozila rezerve VJ, i to u skladu s naredbama VSO i uz odobrenje Ministarstva odbrane SRJ.²⁶⁶⁴

2. Koordinacija i sastanci s predstavnicima VRS i SVK

943. Dana 27. septembra 1993. godine Perišić je predsedavao sastankom Štaba Vrhovne komande VJ koje su, između ostalih, prisustvovali načelnici raznih uprava i sektora, kao i načelnici vidova, rodova i službi.²⁶⁶⁵ Perišić je kao zadatak naveo da VJ mora da "poboljš[a] koordinaciju i saradnju s vojskom RSK i Vojskom Republike Srpske".²⁶⁶⁶ On je zatražio da se sastanci s predstavnicima VRS i SVK organizuju jednom mesečno kako bi se razmatrale "[p]omoć u ljudskom potencijalu", "pomoć u TMS" i "tehnička pomoć".²⁶⁶⁷ Perišić je dodao da "[u]stupanje TMS [VRS-u i SVK-u

²⁶⁵⁸ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 35, 45, 59, 116–117, 240–242, 251–256, 283–301.

²⁶⁵⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 35, 253, 287–288, gde se citira DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

²⁶⁶⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 59.

²⁶⁶¹ Završni podnesak odbrane, par. 137–142, 613–615, 617.

²⁶⁶² Završni podnesak odbrane, par. 614–615.

²⁶⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 128, 142, 617, 629.

²⁶⁶⁴ Završni podnesak odbrane, par. 142, 614–615, 622, 631–632, 634–635, 784.

²⁶⁶⁵ DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 1.

²⁶⁶⁶ DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 4.

²⁶⁶⁷ DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 4.

treba] vršiti prema stvarnim mogućnostima i samo po odobrenju NGŠ VJ".²⁶⁶⁸ Perišić je upozorio da oficire koji nisu spremni "da razvijaju i neguju dobre međusobne odnose i duh saradnje" s VRS i SVK treba otpustiti.²⁶⁶⁹ Posle tog sastanka, Perišić je sastavio belešku, u kojoj je ponovio da će, u cilju "poboljša[nja] koordinacij[e] i saradnj[e]" između VJ, VRS i SVK, "jedanput mesečno [...] organizovati sastanke" na kojima će se, između ostalog, raspravljati o "pomoć[i] u ljudskom potencijalu, [...] pomoć[i] u TMS i [...] finansijsk[oj] pomoć[i]".²⁶⁷⁰

944. Svedok MP-80 je u svedočenju rekao da su ti mesečni sastanci zaista organizovani i da su se održavali u Beogradu, u prostorijama Generalštaba VJ.²⁶⁷¹ Tim sastancima predsedavao je Perišić, a prisustvovalo im je nekoliko generala VJ, kao i general Ratko Mladić iz VRS i general Milan Čeleketić iz SVK.²⁶⁷² Mladić i Čeleketić imali su izlaganja u kojim su objasnili situaciju u RS, odnosno RSK i zamolili VJ da pomogne VRS i SVK.²⁶⁷³ Takva izlaganja su Perišiću bila neophodna zato što je on bio "taj koji je zadnji parafirao, i preko njega se ništa nije moglo raditi".²⁶⁷⁴

945. Mladić je u dnevnicima zabeležio susrete s Perišićem i drugim funkcionerima SRJ.²⁶⁷⁵ Pored toga, Mladić je od polovine 1993. do februara 1996. godine osam ili devet puta slao Đorđa Đukića, pomoćnika komandanta VRS za pozadinu, u Beograd kako bi ovaj tamo od Perišića i drugih funkcionera Generalštaba VJ zatražio pomoć u naoružanju i logističku pomoć.²⁶⁷⁶ Mladić je Perišiću takođe redovno pisao i tražio pomoć.²⁶⁷⁷

²⁶⁶⁸ *Ibid.*

²⁶⁶⁹ DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 5.

²⁶⁷⁰ DP P878, Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine, str. 3.

²⁶⁷¹ Svedok MP-80, T. 8321–8322 (zatvorena sednica). V. takođe DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine (ti dokumenti svedoče o koordiniranju i sastancima u vezi s logističkom pomoći između VJ, VRS i SVK tokom oktobra 1993. godine); DP P2157, Dopis SVK upućen VJ-u, 3. novembar 1993. godine (kojim se potvrđuje predstojeći sastanak); DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine; DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, 17. decembar 1993. godine; DP P919, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, Glavni štab SVK, 19. januar 1994. godine; DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine (o koordinacionom sastanku između VJ, VRS i SVK organizovana 19. maja 1994. godine); DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine (o istom koordinacionom sastanku, zakazanom za 19. maj 1994. godine).

²⁶⁷² Svedok MP-80, T. 8322–8325, 8338–8339, 8349–8350 (zatvorena sednica).

²⁶⁷³ *Ibid.*

²⁶⁷⁴ Svedok MP-80, T. 8351 (zatvorena sednica).

²⁶⁷⁵ V. DP D440, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 24. septembar 1993. godine; DP D441, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 21. oktobar 1993. godine; DP D442, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 8. novembar 1993. godine; DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine; DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine; DP P2935, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 27. decembar 1993. godine; DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine; DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine (između ostalog i o sastancima s Perišićem 24. januara 1995, 16. februara 1995, 6. aprila 1995. i 24. jula 1995. godine).

²⁶⁷⁶ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 3–4.

²⁶⁷⁷ V., na primer, DP P625, Zahtev za dodelu sredstava veze, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 7. oktobar 1993. godine; DP P1818, Zahtev koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 15. januar 1994. godine; DP P2768, Zahtev za municiju koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 30. januar 1994. godine; DP P2719, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke za starešine, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 15. i 20. april 1995. godine; DP P2720, Dokumenti u

946. Jedno odeljenje Ministarstva odbrane RSK i samo je bilo deo predstavnštva vlade RSK u Beogradu i bavilo se nabavkom i prevozom robe za potrebe države i SVK.²⁶⁷⁸

947. Dana 15. marta 1994. godine u Beogradu je održan sastanak kom su, između ostalih, prisustvovali Slobodan Milošević, Zoran Lilić, Ratko Mladić i Radovan Karadžić.²⁶⁷⁹ Karadžić je izneo mišljenje da je "[d]o sada [...] bila dobra i korektna saradnja VRS i VRSK [to jest, SVK] sa VJ i generalom Perišićem".²⁶⁸⁰ Dana 13. decembra 1993. godine Karadžić je u Beogradu pred raznim visokim funkcionerima SRJ i RS, među kojima su bili Perišić, Milošević i Mladić, imao izlaganje.²⁶⁸¹ Karadžić je objasnio šta su strateški vojni ciljevi RS, a među njima je naročito istakao razdvajanje Srba od Muslimana i Hrvata, ukidanje granice na Drini, kao i potrebu "da imamo svoj deo Sarajeva", koje je "ključ rata".²⁶⁸² Govoreći o logističkoj pomoći, Milošević je naglasio da će "general Perišić [...] dati sve što ne ugrožava b/g jedinica ovde".²⁶⁸³ Narednog dana, kad je sastanak nastavljen, Perišić je rekao: "Sredstvima ćemo pomoći."²⁶⁸⁴

3. Utvrđivanje procedure za nabavku i dostavu

948. Tokom Perišićevog mandata na položaju načelnika Generalštaba VJ logistička pomoć koju je VJ pružao VRS postepeno je institucionalizovana i sistematizovana.²⁶⁸⁵ Da bi se izbeglo neovlašćeno prebacivanje municije i opreme, Perišić i Mladić sklopili su sporazum prema kojem su jedinice VRS zahteve za logističku pomoć podnosile pozadinskom sektoru Glavnog štaba VRS, koji je te zahteve pregledao i prosledivao Generalštabu VJ kako bi dobio Perišićevo odobrenje.²⁶⁸⁶

949. O toj proceduri govori se i u sledećem Perišićevom naređenju: "Svakog meseca planom rada [Generalštaba] VJ regulisati pitanja i vreme koordinacije sa GŠ [SVK] i VRS", i "[s]ve zahteve prema [VJ] blagovremeno dostavljati isključivo preko GŠ VJ stručnim organima i nosiocima potpisanih od komandanta glavnih štabova [SVK] i VRS, koje ću lično odobravati na predlog mojih

vezi sa zahtevom za topove, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 30. april i 5. maj 1995. godine; DP P2781, Zahtev za ustupanje inženjerskih sredstava koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 12. maj 1995. godine; DP D56, Zahtev Ratka Mladića Generalštabu VJ, 26. maj 1995. godine; DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine; DP P2723, Zahtev za boce s azotom, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 31. maj 1995. godine; DP P2724, Zahtev za municiju i rakete, koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 14. jun 1995. godine; DP P624, Zahtev za ispomocu u municiji koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 19. jun 1995. godine; DP P2746, Zahtev za ustupanje avio-bombi, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 7. oktobar 1995. godine; DP P2721, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke iz snajperskog gađanja, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, maj-jul 1995. godine (v. svedočenje Radojice Kadijevića o datumima koji se nalaze na tim dokumentima, T. 13715–13718).

²⁶⁷⁸ Svedok MP-80, T. 8623–8626 (zatvorena sednica).

²⁶⁷⁹ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine.

²⁶⁸⁰ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 8.

²⁶⁸¹ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine.

²⁶⁸² DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine, str. 1–2.

²⁶⁸³ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine, str. 5.

²⁶⁸⁴ DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine, str. 1.

²⁶⁸⁵ V., na primer, Mladen Mihajlović, T. 3959–3960.

²⁶⁸⁶ DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine.

pomoćnika. Ostale zahteve nećemo uzimati u obzir".²⁶⁸⁷ Pozivajući se na tu proceduru, Perišić je odbio da razmatra razne zahteve, kao što je zahtev koji mu je direktno uputio potpukovnik VRS Rade Danilović; Perišić ga je obavestio da poštuje lanac komandovanja i da zahtev uputi preko Glavnog štaba VRS.²⁶⁸⁸ Isto tako, Perišićev kabinet odbio je i jedan zahtev za opremu koji mu je uputio MUP RS, pošto Generalštab VJ nije bio ovlašćen da rešava po zahtevima tog ministarstva RS.²⁶⁸⁹

950. Đorđe Đukić je u jednom izveštaju naveo da je VJ odbio neke zahteve za ustupanje opreme, pošto su ih komandanti nekih jedinica VJ nepropisno podneli, i s negodovanjem rekao: "Takvi postupci nas prinuđuju da uopšte ne dozvolimo realizaciju zahteva vezanih za obećanja neodgovornih pojedinaca iz VJ koji objektivno ne poznaju problematiku o kojoj je reč, stanje sredstava NVO i mogućnosti VJ".²⁶⁹⁰ Đukić je dodao sledeće: "GŠ VRS ubuduće neće GŠ VJ prosleđivati zahteve koji nisu u skladu sa realnim mogućnostima Vojske Jugoslavije, ponovljene zahteve za koje je dat negativan odgovor, zahteve za ustupanje MS koje i VJ kupuje na tržištu kao i usluge u zavodima koji posluju na principu uticanja i raspodele dohotka."²⁶⁹¹

951. Perišić je pokrenuo disciplinske postupke protiv pojedinih komandanata VJ koji su neovlašćeno izdavali sredstva direktno VRS-u i SVK-u.²⁶⁹² Međutim, on je izdao i naređenje da se u VRS i SVK šalju materijalna sredstva,²⁶⁹³ čime je povukao razliku između pomoći koja je upućivana zvanično i postupaka pojedinaca koji se nisu držali standardne procedure.

952. Mladić je pripadnike VRS uputio da se pridržavaju procedure za nabavku koju je Perišić ustanovio.²⁶⁹⁴ Mladić je naredio da se ne razmatraju i ne odobravaju zahtevi koji ne nose njegov potpis i Perišićev potpis, odnosno potpis komande koja mu je podređena.²⁶⁹⁵ Mladić je zabranio da jedinice VRS zalihe dobijaju direktno od VJ, mimo procedure za nabavku: "Zabranjujem obraćanje državnim i drugim organima i organizacijama u SRJ sa ciljem prikupljanja materijalne pomoći za

²⁶⁸⁷ DP P1258, Naređenje načelnika Generalštaba VJ, 27. decembar 1993. godine, str. 1–2. Treba napomenuti i da je Perišić 18. aprila 1994. godine naredio da se isporuke obustave: "Zabranjujem (do daljnog) izdavanje NVO Vojskama RS i RSK (30. i 40. KC)", DP P1008, Naređenje koje je Perišić uputio komandama nekoliko službi VJ u vezi s izdavanjem naoružanja i vojne opreme, 18. april 1994. godine. Uprkos tome, VJ je VRS-u i dalje isporučivao oružje i vojnu opremu, kao što se to može zaključiti po potonjim sednicama VSO i pružanju logističke pomoći, v. dole, odeljak VI.B.4 i VI.C.

²⁶⁸⁸ DP P629, Telegram 3. podrinjske brdske pešadijske brigade VRS upućen Glavnom štabu VRS i Generalštabu VJ, 24. septembar 1993. godine; Mladen Mihajlović, T. 3934–3936, 3940–3943.

²⁶⁸⁹ DP D452, Pismo iz kabineta načelnika Generalštaba VJ upućeno MUP Republike Srbije, 29. oktobar 1993. godine; Radojica Kadjević, T. 13640–13642.

²⁶⁹⁰ DP P1247, Dopis Glavnog štaba VRS o ustupanju sredstava NVO iz VJ, bez datuma, str. 1.

²⁶⁹¹ DP P1247, Dopis Glavnog štaba VRS o ustupanju sredstava NVO iz VJ, bez datuma, str. 2. V. takođe Dušan Kovačević, T. 12671 (koji je prokomentarisao DP P1247: "[n]a tim vrhovnim komandama [...] saznavao sam da je Perišić zabranjivao taj haotični, samovoljni pristup rezervama Vojske Jugoslavije na lokalnom nivou i na svakom drugom").

²⁶⁹² DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 17. avgust 1994. godine.

²⁶⁹³ V. DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 17. avgust 1994. godine.

²⁶⁹⁴ DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine.

²⁶⁹⁵ DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine. 2.

potrebe Vojske Republike Srpske bez mog odobrenja."²⁶⁹⁶ "Stavljaju se van snage sva ovlaštenja, potvrde i drugi dokumenti za prikupljanje materijalne pomoći za potrebe jedinica i ustanova Vojske RS u SRJ izdata bez mog odobrenja, ista povući i uništiti".²⁶⁹⁷

953. Komanda SVK izdala je slično naređenje:

I pored naređenja i vašeg upozorenja da se obezbeđenje [materijalnih sredstava] vrši planski i preko GŠ SVK, i dalje ima pojava da se komande ili pojedinci direktno obraćaju GŠ VJ ili pojedinim jedinicama. Neposredno obraćanje, bez odobrenja GŠ SVK, ostavlja utisak neorganizovanog i stihijskog rada, stvaraju se nepotrebni troškovi, a zahtevima GŠ VJ i jedinice ne udovoljavaju. [...] Zahteve za popunu jedinica MS iz VJ redovnim putem dostavljati Komandi Korpusa. [Komanda] izričito zabranjuje[...] potčinjenim komandama i pojedincima da se za obezbeđenje MS direktno obraćaju GŠ VJ ili jedinicama VJ.²⁶⁹⁸

954. U skladu s opisanom procedurom, zahteve za pomoć koje je Perišić odobrio obrađivali su nadležni organi Generalštaba VJ.²⁶⁹⁹ Perišić je načelnike uprava Generalštaba VJ uputio da zahteve za logističku pomoć odobravaju samo ukoliko oni ne ugrožavaju rezerve same VJ,²⁷⁰⁰ a Mladiću je rekao: "Ja krupne rezerve ne dam po cenu da me smene [...] Ja ne mogu da vam dam ono što se nema".²⁷⁰¹

955. General Mladen Mihajlović, koji je u Generalštabu VJ služio kao načelnik Uprave inženjerije,²⁷⁰² rekao je u svedočenju da je Glavni štab VRS u periodu od 1993. do 1995. godine Generalštabu VJ redovno podnosio zahteve za opremu i materijal.²⁷⁰³ Perišić ili članovi njegovog Kabineta pregledali bi zahteve VRS-a i rukom dopisali komentar, poput: "razmotriti", "[a]ko se može dati", "[r]azmotriti",²⁷⁰⁴ "[n]išta ne dati bez mojeg odobrenja"²⁷⁰⁵ ili "[š]ta dalje".²⁷⁰⁶ Perišić je neke dokumente i parafirao.²⁷⁰⁷ Kad bi Perišić odobrio zahtev, on bi bio prosleđen službenicima u nadležnoj upravi Generalštaba VJ, koji bi potom procenjivali stanje zaliha i uglavnom odbijali da

²⁶⁹⁶ DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine, str. 2.

²⁶⁹⁷ DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine, str. 2. V. takođe DP P1212, Uputstvo Glavnog štaba VRS Komandi 1. krajiškog korpusa u vezi s opremom VJ, 25. april 1994. godine (u kom se kaže: "saglasnost za ustupanje sredstava iz VJ daje NGŠ VJ, o čemu se donosi odgovarajuće rešenje" i "GŠ VRS ne može davati saglasnost za preuzimanje sredstava koja ne pripadaju VRS").

²⁶⁹⁸ DP P1124, Naređenje SVK o načinu obezbeđenja MS od Vojske SRJ, 23. decembar 1993. godine; svedok MP-80, T. 8372–8373 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1127, Naređenje Glavnog štaba SVK, 22. decembar 1993. godine. O materijalnim potrebama SVK odlučivao je Vrhovni savet odbrane RSK, svedok MP-80, T. 8590–8591 (zatvorena sednica) (koji je prokomentarisao DP D170, Zakon o SVK, 22. april 1993. godine, član 281).

²⁶⁹⁹ Mladen Mihajlović, T. 3886–3890, 3902–3903, 3967–3968 (delimično zatvorena sednica).

²⁷⁰⁰ DP P1131, Zabeleška kabineta načelnika Generalštaba VJ, 12. septembar 1993. godine. V., na primer, DP D488, Odgovor Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS, 19. maj 1995. godine (u kojem je Generalštab VJ odbio da Glavnom štabu VRS ustupi plamenobacače jer raspolaže samo minimalnim količinama istih).

²⁷⁰¹ DP D761, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 21. mart 1994. godine, str. 2–3.

²⁷⁰² Mladen Mihajlović, T. 3876.

²⁷⁰³ Mladen Mihajlović, T. 3886–3887.

²⁷⁰⁴ Mladen Mihajlović, T. 3877, 3888.

²⁷⁰⁵ DP P629, Telegram 3. podrinske brdske pešadijske brigade VRS upućen Glavnom štabu VRS i Generalštabu VJ, 24. septembar 1993. godine, str. 2; Mladen Mihajlović, T. 3935.

²⁷⁰⁶ DP P2713, Zahtev za municiju, prosleđen Perišiću, 9. avgust 1995. godine, str. 1.

²⁷⁰⁷ Mladen Mihajlović, T. 3888.

odobre zahteve u celini pošto stepen popune zaliha u VJ nije bio zadovoljavajući.²⁷⁰⁸ Iako VJ uglavnom nije odobravao zahteve VRS-a u punom obimu, Mihajlović je objasnio da je VJ, primera radi, neretko odobravao jednokratne isporuke od 10.000 mina.²⁷⁰⁹ I Đorđe Đukić je u svedočenju rekao da su Perišić i drugi funkcioneri uglavnom smanjivali količine tražene u zahtevima i da su odbijali neke zahteve za oružje i municiju.²⁷¹⁰

956. Kad bi procenili da li se neki zahtev može ispuniti, službenici Generalštaba VJ sačinili bi nacrt dokumenta koji bi potom dostavili Perišiću na razmatranje i "za odluku".²⁷¹¹ Potom bi se oprema tajno prevozila civilnim kamionima u baze VRS-a u Banjaluci, na Koranu, u Bileći i u Bijeljini, s tim što je najpre trebalo zaobići granične prelaze na kojima su se nalazili posmatrači UNPROFOR-a.²⁷¹² Prema tvrdnjama vojne komande UNPROFOR-a,²⁷¹³ veći deo vojnih zaliha iz Srbije doturan je u VRS i SVK Posavskim koridorom, između Tuzle, severne Bosne i Hrvatske.²⁷¹⁴

957. Milomir Kovačević, koji je u periodu od 14. januara 1994. do 4. avgusta 1995. godine radio za MUP Srbije kao vozač kamiona, objasnio je kako je VJ tajno doturao vojne zalihe VRS-u.²⁷¹⁵ Vojska Jugoslavije i MUP rekvirirali su civilne kamione, izdavali putne naloge i naređivali im da VRS-u dostavljaju municiju, mine, eksplozivne naprave, gorivo i hranu.²⁷¹⁶ Konkretno, Kovačević je opisao jednu takvu turu iz marta 1994. godine, kad su VJ i MUP rekvirirali 10–15 cisterni, koje su potom u konvoju prevezle gorivo i drugu robu u RS.²⁷¹⁷ Konvoj su pratila terenska vozila s tablicama VJ.²⁷¹⁸ Kovačeviću i drugim vozačima rečeno je da isključe svetla i da voze pošljunčenim putem kroz šumu na području Kuzmina i Šida, u Srbiji, u pravcu Sremske Rače, u Bosni.²⁷¹⁹ Konvoj je na kraju stigao do jedne velike gvozdene kapije na kojoj su bili vojnici VJ.²⁷²⁰ Pripadnici vojske nisu išli dalje, ali su naredili vozačima kamiona da pređu most preko Save i uđu u Bosnu što većom brzinom, i to s ugašenim svetlima, kako ih ne bi videli posmatrači Evropske unije, koji su od mosta bili udaljeni oko 3 km.²⁷²¹ Kad su prešli most i ušli u RS, kamione su dočekali pripadnici

²⁷⁰⁸ Mladen Mihajlović, T. 3888–3890, 3914, 3967–3968 (delimično zatvorena sednica).

²⁷⁰⁹ Mladen Mihajlović, T. 3891–3899 (delimično zatvorena sednica), koji je, između ostalog, prokomentarisao i DP P623, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 15. maj 1995. godine. V. takođe Mladen Mihajlović, T. 3871–3872 (delimično zatvorena sednica).

²⁷¹⁰ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

²⁷¹¹ Mladen Mihajlović, T. 3889.

²⁷¹² DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

²⁷¹³ Svedok MP-433, T. 2104–2105 (zatvorena sednica).

²⁷¹⁴ Svedok MP-433, T. 2143–2144 (zatvorena sednica).

²⁷¹⁵ Milomir Kovačević, T. 6055–6057, 6065–6074.

²⁷¹⁶ Milomir Kovačević, T. 6056, 6114.

²⁷¹⁷ Milomir Kovačević, T. 6058, 6065–6066.

²⁷¹⁸ Milomir Kovačević, T. 6067–6068.

²⁷¹⁹ Milomir Kovačević, T. 6068–6069.

²⁷²⁰ *Ibid.*

²⁷²¹ Milomir Kovačević, T. 6070–6072, 6137–6138. Na mostu su bili civili s tezgama na kojima su prodavali audio-kasete, a policija na graničnim prelazima naložila im je da glasno puštaju muziku dok kamioni prelaze preko mosta, kako se ne bi čulo brujanje motora, Milomir Kovačević, T. 6138–6139.

VRS i policije RS.²⁷²² Potom je Kovačeviću i drugim vozačima rečeno da tovar prevezu na razna mesta u RS, uključujući i kasarnu VRS "Kozara", u Banjaluci.²⁷²³

958. Kovačević je isporučivao robu u sličnim turama koje su išle preko granice SRJ sa RS, preko Drine, u blizini Zvornika, u RS, noću, posebnim putem, na kojem nije bilo kontrolnih punktova.²⁷²⁴

U nekoliko navrata je iz Srbije u RS prevezio oružje, municiju, eksploziv i gorivo, i to municiju iz fabrike "Prvi partizan" u Užicu, kao i automatske puške i pištolje iz Kragujevca.²⁷²⁵ Uz to, dok je Kovačević 1994. godine radio u preduzeću "Partnertrans", VJ je rekvirirao njegov kamion, a on je, po naređenjima majora VJ Žarka Slujkića, prevezao 10-15 tura.²⁷²⁶ Iako je verodostojnost Milomira Kovačevića bila dovedena u pitanje kad je lažno porekao deo svog krivičnog dosjea,²⁷²⁷ i to osude po dve tačke za prevaru, Pretresno veće zaključuje da je njegov prikaz tajnog prelaženja granice u dovoljnoj meri potkrepljen i drugim svedočenjima i dokumentarnim dokazima.

959. U jednom izveštaju kaže se da je VRS 16. juna 1995. godine ugovorio preuzimanje 22 motorna vozila i pet auto-prikolica od VJ.²⁷²⁸ Za tu operaciju trebalo je "[o]bezbediti sadejstvo sa Graničnim odredom Drinske divizije VJ radi podrške na skelskom prelazu".²⁷²⁹ Preko granice je trebalo preći "u rejonu s. Balatun–Crna Bara", pošto je tamo "[n]ajmanja koncentracija ilegalnog prelaska, dobri su prelazni putevi, dno korita Drine je bez sprudova i lako je blokirati mesto dolaska radi sprečavanja dolaska UNPROFOR-a".²⁷³⁰

960. Đukić je, isto tako, objasnio da se oprema tajno prevozila civilnim kamionima u baze VRS u Banjaluci, na Koranu, u Bileći i u Bijeljini, s tim što je najpre trebalo zaobići granične prelaze na kojima su se nalazili posmatrači UNPROFOR-a.²⁷³¹ I svedok MP-14 govorio je o tom tajnom sistemu doturanja i naveo da su, posle pravoslavnog Božića 1993. godine, iz skladišta VRS na Koranu poslata dva kamiona da pakuje vojne zalihe iz jednog depoa VJ u Kraljevu, na jugu Srbije.²⁷³² Ni na srpskoj ni na bosanskoj granici kamioni nisu zaustavljani već su propušteni, pošto je čitava operacija unapred bila formalno dogovorena.²⁷³³ To se promenilo kad je SRJ uvela

²⁷²² Milomir Kovačević, T. 6071–6072.

²⁷²³ Milomir Kovačević, T. 6072.

²⁷²⁴ Milomir Kovačević, T. 6073–6074.

²⁷²⁵ Milomir Kovačević, T. 6057, 6074–6077. Kovačević je znao da se municija iz fabrike "Prvi Partizan" u Užicu prevozi u RS, iako nije znao u koji entitet, Milomir Kovačević, 6076–6077.

²⁷²⁶ Milomir Kovačević, T. 6113–6116.

²⁷²⁷ Milomir Kovačević, T. 6096–6104. V. DP D92, Pismo s kopijom izvoda iz kaznene evidencije MUP za Milomira Kovačevića, 12. maj 2009. godine.

²⁷²⁸ DP P1205, Dopis VRS o prijemu logističke pomoći od VJ, 30. jun 1995. godine.

²⁷²⁹ DP P1205, Dopis VRS o prijemu logističke pomoći od VJ, 30. jun 1995. godine, str. 1.

²⁷³⁰ *Ibid.*

²⁷³¹ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

²⁷³² Svedok MP-14, T. 3527–3528 (zatvorena sednica).

²⁷³³ Svedok MP-14, T. 3528–3529 (zatvorena sednica).

sankcije RS, pošto se municija otad prevozila "tajno", šumskim putem, gde su bile samo patrole VJ, ali ne i kontrolni punktovi na granici.²⁷³⁴

961. Međunarodni posmatrači teško su mogli da kontrolišu granicu između SRJ i RS, s obzirom na to koliko je ona bila duga i kakvim se terenom protezala.²⁷³⁵ Iz dokaznog spisa jasno se vidi da je granica bila porozna i da su vlasti SRJ i RS relativno lako mogle da izbegnu međunarodne posmatrače. Nakon jednog odlaska u RS na sastanak s Mladićem, 12. avgusta 1994. godine, i sam Perišić je rekao: "[p]rošli smo blokadu inkognito".²⁷³⁶ O tajnoj prirodi procedure za pružanje logističke pomoći biće govora u nastavku teksta.²⁷³⁷

4. Odluke Vrhovnog saveta odbrane o logističkoj pomoći

962. O logističkoj pomoći VRS-u redovno se raspravljalo i odlučivalo na sednicama Vrhovnog saveta odbrane SRJ, kojima su prisustvovali Perišić, Slobodan Milošević, predsednik Srbije, Zoran Lilić, predsednik SRJ, Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ, Momir Bulatović, predsednik Crne Gore i drugi funkcioneri.

963. Dana 11. oktobra 1993. godine VSO je detaljno raspravljao o teškoj finansijskoj situaciji u SRJ i o njenim negativnim posledicama po popunu rezervi VJ i budžet VJ uopšte.²⁷³⁸ Perišić je VSO-u podneo izveštaj o stanju i priznao da se pomoć koju VJ pruža VRS-u i SVK-u odražava na zalihe VJ: "[Naše ratne] materijaln[e] rezerv[e] koje mi do sada trošimo [...] dovode [nas] u situaciju da su nam borbene sposobnosti sve manje, a ne možemo da pomažemo ni ove dve republike. [...] Mi svakodnevno trošimo rezerve, a ne dobijamo normalan priliv sredstava; a drugo, pomažemo vojske republika Srpske Krajine."²⁷³⁹ Uprkos problemima s finansiranjem i zalihama, Perišić ni u jednom trenutku nije predložio da VJ obustavi pružanje pomoći VRS-u i SVK-u.²⁷⁴⁰ Naprotiv, VSO je, na Perišićev predlog, odlučio da poveća budžet VJ kako bi VJ mogao da popuni zalihe.²⁷⁴¹ Vrhovni savet odbrane usvojio je mere kako bi se rešili "problemi finansiranja i materijalnog obezbeđenja za reformisanje [VJ] i zadužio saveznu vladu da do kraja sedmice [...] obezbedi neophodna sredstva za finansiranje [VJ]".²⁷⁴²

²⁷³⁴ *Ibid.*

²⁷³⁵ Michael Williams, T. 6411.

²⁷³⁶ DP D344, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 12. avgust 1994. godine, str. 1.

²⁷³⁷ V. dole, odeljak VI.C.2.(c).

²⁷³⁸ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 1–31.

²⁷³⁹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 5–6.

²⁷⁴⁰ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 5–8.

²⁷⁴¹ DP P709, Stenografske beleške sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 9, 23–32.

²⁷⁴² DP P770, Zapisnik sa 14. sednice VSO, održane 11. oktobra 1993. godine, str. 1–2.

964. Dana 10. januara 1994. godine, na sednici VSO, raspravljalo se o budžetu VJ.²⁷⁴³ Perišić je upozorio VSO na sledeće: "Nije ništa uračunato [...], kao i finansiranje [RS] i [RSK]."²⁷⁴⁴ "Ako bi se tamo nastavio rat", dodao je on, "znamo da im treba pružiti određenu pomoć, počev od ubojnih pa do svih drugih sredstava."²⁷⁴⁵ Perišić je rekao je za VRS potrebno 522 miliona dolara, a za SVK 307 miliona dolara.²⁷⁴⁶ Potom je naveo sledeće: "Ratka i druge ne možemo da storniramo – traže izuzetno skupu municiju koju koriste za tučenje ciljeva na zemlji. Zašto? Zato što je veoma efikasna [...]".²⁷⁴⁷

965. Dana 7. februara 1994. godine, na 18. sednici VSO, Perišić je upozorio da Zakon o imovini, koji je stupio na snagu nekoliko meseci ranije, "načelniku Generalštaba ne daje nijedno pravo da otuđi bilo koje sredstvo, a posebno u smislu pomoći, konkretno sada Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini. To sada sve treba da ide preko Ministarstva i vlade."²⁷⁴⁸ Perišić je rekao da VSO treba ili da ga ovlasti da VRS-u i SVK-u šalje logističku pomoć ili da slanje logističke pomoći reguliše prema Zakonu o imovini.²⁷⁴⁹ Perišić je predložio da ga VSO ovlasti za to i rekao: "ako se ne odbrane ove dve Krajine, mi ćemo značajno biti ugroženi, a one se sigurno ne mogu odbraniti bez naše materijalne pomoći u smislu naoružanja i vojne opreme".²⁷⁵⁰

966. Jedanaest dana kasnije, Zoran Lilić izdao je naredbu "u skladu sa Odlukom Vrhovnog saveta odbrane", prema kojoj će VJ "popunjava[ti] 30. i 40. kadrovski centar naoružanjem i vojnom opremom".²⁷⁵¹ Lilić je dodao sledeće: "Ovlašćuje se načelnik Generalštaba [VJ] da usklađuje potrebe 30. i 40. kadrovske centra sa mogućnostima [VJ] i bliže reguliše način i postupke popune".²⁷⁵² Starčević je potvrdio da je VSO time naredio Perišiću da, u okviru sredstava kojima VJ raspolaže, šalje logističku pomoć VRS i SVK.²⁷⁵³

967. Odbrana se poziva na zapisnik s 18. sednice VSO, gde se kaže: "Vojska Jugoslavije nije imala pravo da raspolaže [vojnom] imovinom ili da je otuđuje."²⁷⁵⁴ Odbrana ne pominje to da je Perišić

²⁷⁴³ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 1.

²⁷⁴⁴ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 4.

²⁷⁴⁵ *Ibid.*

²⁷⁴⁶ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 5.

²⁷⁴⁷ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 56.

²⁷⁴⁸ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53.

²⁷⁴⁹ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53. V. DP D114, Zakon o imovini Savezne Republike Jugoslavije, 16. jul 1993. godine.

²⁷⁵⁰ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53.

²⁷⁵¹ DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

²⁷⁵² *Ibid.*

²⁷⁵³ Miodrag Starčević, T. 6857–6858 (delimično zatvorena sednica). V. takođe svedok MP-80, T. 8371–8372 (zatvorena sednica).

²⁷⁵⁴ Završni podnesak odbrane, par. 615 (gde se citira DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53–54).

potom apelovao na VSO da na VJ prenese ovlašćenje da daje imovinu VRS-u i SVK-u.²⁷⁵⁵ U Završnom podnesku odbrane ne pominje se ni to da je Lilić potom izdao naredbu kojom je, u skladu s tim zahtevom, preneo na Perišića traženo ovlašćenje. Pretresno veće zaključuje da je na osnovu dokaza nepobitno ustanovljeno da je VSO na Perišića preneo ovlašćenje za pružanje logističke pomoći.

968. Dana 16. marta 1994. godine VSO je još jednom raspravljao o dostavljanju oružja i vojne opreme VRS-u i SVK-u.²⁷⁵⁶ Dana 7. juna 1994. godine Perišić je VSO-u izneo mišljenje da je neophodno da se VRS-u i SVK-u i dalje pruža logistička pomoć: "Ako im sada i dalje ne pomažemo, u smislu školovanja, finansiranja školskog kadra i materijalne pomoći za pojedine oružane borbe, oni će početi da gube teritorije. [...] Znači, moramo nekako da im pomognemo", kao i: "Mi ih ne smemo prepustiti same sebi".²⁷⁵⁷ Perišić je preporučio da VSO odobri slanje municije i rezervnih delova u VRS i SVK.²⁷⁵⁸

969. Dana 11. jula 1994. godine Perišić i Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ, izneli su VSO-u "Obrazloženje materijalnih zahteva i kadrovskih predloga" RS i RSK.²⁷⁵⁹ Potom je VSO doneo odluku da se "ugovaranja i isporuke naoružanja i vojne opreme za potrebe RS i RSK [mogu] vršiti isključivo preko Saveznog ministarstva za odbranu i *Generalštaba Vojske Jugoslavije*".²⁷⁶⁰

970. Dana 21. jula 1994. godine Perišić je, isto tako, rekao VSO-u da je neophodno "da vidimo u kojoj meri dalje možemo pružati pomoć [VRS-u] i [SVK-u]".²⁷⁶¹ Perišić je pozvao generala Blagoja Kovačevića iz Generalštaba VJ²⁷⁶² da o tome podnese izveštaj VSO-u.²⁷⁶³ Kovačević je naveo da su rezerve VJ delom smanjene "[u]stupanjem većih količina ubojnih sredstava – 3.640 tona" VRS-u i SVK-u.²⁷⁶⁴ Perišić je kasnije precizirao da zalihe pešadijske streljačke municije u VJ i dalje iznose 110 posto, ali da su zalihe pešadijskih mina kalibra 60mm i 82mm spale na 37 posto.²⁷⁶⁵ Perišić nije predložio da se slanje vojne pomoći u VRS i SVK obustavi, već je, naprotiv, apelovao na VSO da poveća budžet VJ: "[N]a teret ovih rezervi nije moguće davati isporuke preko Drine. *Ali to navodi na zaključak da treba videti budžet dopunskih sredstava za tu pomoć.*"²⁷⁶⁶ Slobodan Milošević i

²⁷⁵⁵ Završni podnesak odbrane, par. 615.

²⁷⁵⁶ DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 2.

²⁷⁵⁷ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38–39.

²⁷⁵⁸ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 39.

²⁷⁵⁹ DP P752, Zapisnik sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 2.

²⁷⁶⁰ *Ibid* (naglasak dodat).

²⁷⁶¹ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 3.

²⁷⁶² Blagoje Kovačević bio je zamenik načelnika Generalštaba VJ, Miodrag Starčević, T. 6810 (delimično zatvorena sednica).

²⁷⁶³ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 8.

²⁷⁶⁴ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 9.

²⁷⁶⁵ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 15.

²⁷⁶⁶ *Ibid* (naglasak dodat).

Zoran Lilić složili su se s Perišićem da budžet VJ treba uvećati,²⁷⁶⁷ pa je VSO takvu odluku i doneo.²⁷⁶⁸

971. Šest meseci kasnije, 24. januara 1995. godine, Ratko Mladić prisustvovao je sednici VSO u Beogradu.²⁷⁶⁹ Milošević je konstatovao: "Iscrpljeni smo i zaliha nemamo" i naglasio da rat treba završiti što pre, i to povoljnim mirovnim sporazumom.²⁷⁷⁰ Valja primetiti da je Perišić apelovao na VSO da u međuvremenu nastavi da pomaže VRS: "Glavna nam je okosnica vojska tamo i da im damo okosnicu i podršku".²⁷⁷¹

972. Dana 7. juna 1995. godine Perišić je sledećim rečima ponovo pozvao VSO da i dalje odobrava pomoć koju VJ šalje VRS-u i SVK-u: "da nam dozvolite kao i do sada da pružamo određenu pomoć [RS-u] i [RSK-u], pre svega u rezervnim delovima i ono što možemo dati, a da ne utiče na borbenu gotovost SRJ."²⁷⁷²

973. Dana 29. jula 1995. godine, na osnovu još jednog Perišićevog izveštaja, VSO je odlučio sledeće: "Vojsci Republike Srpske i Republike Srpske Krajine i dalje pružati određenu pomoć u granicama koje ne ugrožavaju borbenu gotovost [VJ]".²⁷⁷³ Vrhovni savet odbrane složio se da u mere koje treba "odmah" preduzeti spada i sledeće: "I dalje pružati materijalnu i stručnu pomoć VRS i SVK, u skladu sa mogućnostima VJ".²⁷⁷⁴ Vrhovni savet odbrane zaključio je i da je neophodno da se u sredstvima javnog informisanja afirmiše "legitimno pravo SRJ, kao matične države, da pomogne opstanak srpskog naroda zapadno od Drine".²⁷⁷⁵ Perišić je bio i na nekoliko drugih sednica VSO na kojima se raspravljalo o pružanju pomoći VRS i SVK.²⁷⁷⁶

974. Ukratko, ovi dokumenti nepobitno pokazuju da je VSO odobravao pružanje vojne pomoći VRS-u i SVK-u, kao i da je Perišića i Generalštab VJ ovlastio da organizuju tu pomoć. Perišić je takođe neke zahteve za pomoć odlučio da prosledi VSO-u. Na primer, kad je Ministarstvo odbrane

²⁷⁶⁷ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 15–16, 20.

²⁷⁶⁸ DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 3. U Zapisniku se pominje da Ministarstvo odbrane SRJ treba da koristi dodatna sredstva koja "RS i RSK [obezbede] za svoje potrebe" u vidu "materijalno-tehničkih sredstava", *ibid.* Međutim, u praksi VRS i SVK nikako nisu mogle da obezbede ta sredstva. V. dole, odeljak VI.C.7.

²⁷⁶⁹ DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 1–4.

²⁷⁷⁰ DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 2–3.

²⁷⁷¹ DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 4.

²⁷⁷² DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 43.

²⁷⁷³ DP P763, Zapisnik sa 39. sednice VSO, održane 29. jula 1995. godine, str. 5.

²⁷⁷⁴ DP P763, Zapisnik sa 39. sednice VSO, održane 29. jula 1995. godine, str. 4.

²⁷⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁷⁶ V. DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 2; DP P749, Zapisnik sa 36. sednice VSO, održane 12. maja 1995. godine, str. 5; DP P720, Zapisnik sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine, str. 3.

RSK zatražilo isporuku "municije i mina, bez naknade, što pre", Perišić je na samom zahtevu rukom dopisao "[n]e bez VSO", dakle, ne bez saglasnosti VSO.²⁷⁷⁷

975. Slobodan Milošević, koji je, kao i Perišić, aktivno učestvovao u radu sednica VSO, priznao je 2001. godine da je SRJ tokom rata pružala znatnu vojnu pomoć VRS-u i SVK-u i naglasio: "pomagali [smo] svoj narod svim sredstvima koja su nam stajala na raspolaganju".²⁷⁷⁸

976. Uprkos tome, nekoliko svedoka odbrane tvrdilo je da je Perišić u sistemu pružanja logističke pomoći imao ograničenu ulogu. Na primer, komandant SVK Mile Novaković rekao je u svedočenju da se s Perišićem sastao otprilike septembra 1993. godine kako bi ga u bitnim crtama obavestio o stanju u RSK i zatražio pomoć u opremi i ljudstvu.²⁷⁷⁹ Međutim, Novaković je tvrdio da je u SRJ politička i vojna vlast bila u rukama Slobodana Miloševića:

Ni po čemu moja sudbina nije zavisila od generala Perišića. [...] Sve što je trebalo bitno da se odluči jako malo se pitalo generala Perišića. Kad bih hteo da preteram, onda bih rekao nije ga se pitalo ništa, to ne bi bilo tačno, ali nijedna važna odluka nije bila u njegovoj nadležnosti. [...] Ako mu je šta trebalo da reši vojska onda je on to zvao svoga čoveka iz svoje političke partije, gospodina Lilića, koji je mogao to eventualno nešto da kaže gospodinu Perišiću da se sprovede neka odluka.²⁷⁸⁰

977. Preteresno veće smatra da se iz Novakovićevog opisa Miloševićeve uloge ne može opravdano izvesti zaključak da Perišić nije imao nikakvu značajnu ulogu ili da nije bio ovlašćen za pružanje logističke pomoći, pošto se iz navedenih dokaza vidi da mu je VSO dao velika ovlašćenja po tom pitanju.

978. Jedna beleška u Mladićevom dnevniku odnosi se na sastanak između Mladića, Perišića, Miloševića i Novakovića, održan 24. septembra 1993. godine u Beogradu.²⁷⁸¹ U Dnevniku se, bez dodatnog objašnjenja, navodi da je Perišić govorio o "[m]aterijalno-finansijsk[oj] podrš[ci]".²⁷⁸² Novaković je tvrdio da je Perišić zapravo govorio "o nedovoljnoj materijalno-finansijskoj podršci" i o tome da VJ nema sredstava da pomaže SVK materijalnim sredstvima.²⁷⁸³ Novaković je u svedočenju takođe naveo da mu je Perišić na jednom ranijem sastanku rekao da VJ, s obzirom na katastrofalno stanje zaliha, nema dovoljno rezervi municije koju bi mogao da ustupi SVK-u, te da

²⁷⁷⁷ DP P1142, Dopis Ministarstva odbrane RSK upućen Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, 6. decembar 1994. godine; Radojica Kadijević, T. 13629. V. takođe DP P1143, Odgovor iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ na Dopis Ministarstva odbrane RSK, 7. decembar 1994. godine (Perišić je zastupao stav da "konačnu odluku treba da donese [VSO]").

²⁷⁷⁸ Milošević je te tvrdnje izneo u podnescima istražnom sudiji Okružnog suda u Beogradu, koji mu je odredio pritvor pod optužbom da je proneverio budžetska sredstava u periodu od 1994. do 2000. godine, DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 1–3.

²⁷⁷⁹ Mile Novaković, T. 13113–13115.

²⁷⁸⁰ Mile Novaković, T. 13310–13311.

²⁷⁸¹ DP D440, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 24. septembar 1993. godine, str. 1–11.

²⁷⁸² DP D440, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 24. septembar 1993. godine, str. 2.

²⁷⁸³ Mile Novaković, T. 13136–13137.

VJ "nema osnovne pretpostavke da ide u nekakav rat".²⁷⁸⁴ Isto tako, Dušan Kovačević, koji je bio na funkciji ministra odbrane RS i istovremeno imao čin general-majora i u VRS i u VJ,²⁷⁸⁵ priznao je da je VRS dobijao pomoć od VJ i VSO, iako je u svedočenju rekao da Perišić nije bio spreman da dâ "municiju iz svojih rezervi" kad bi to ugrožavalo borbenu gotovost VJ.²⁷⁸⁶

979. Pretresno veće smatra da Novakovićev i Kovačevićev iskaz nije verodostojan tamo gde oni tvrde da su Perišić i VJ pružali samo ograničenu pomoć SVK-u i VRS-u. Pored gorenavedenih dokaza o tome kako je složeni postupak pružanja logističke pomoći bio organizovan, postoje i brojni dokazi iz kojih se vidi kakvu je ulogu imao VJ u ustupanju znatnih količina logističkog materijala tim vojskama, kao i da je to činjeno po Perišićevim uputstvima.²⁷⁸⁷

980. Radojica Kadijević, general VJ u penziji koji je bio na službi u Ministarstvu odbrane SRJ i koji je dao iskaz kao svedok odbrane,²⁷⁸⁸ takođe je tvrdio da Perišić nije imao nikakvih ovlašćenja prilikom ustupanja vojnih zaliha VRS-u i SVK-u. Kadijević je naglasio: "Prema Zakonu, [VJ] i Generalštab nisu imali nikakvu nadležnost u pogledu izvoza naoružanja i vojne opreme".²⁷⁸⁹ Na pitanje o "rezervama" o kojima je, prema jednoj belešci iz Mladićevog dnevnika, govorio Perišić ("Videćemo koliko možemo za vas izdvojiti iz naših rezervi"),²⁷⁹⁰ Kadijević je rekao sledeće: "Pod terminom 'rezervi' ovde podrazumevam ratne materijalne rezerve kojima raspolaže [VJ] u svojim skladištima."²⁷⁹¹ Uprkos tome, Kadijević je insistirao na tome da Perišić jednostavno nije imao nikakva ovlašćenja da VRS i SVK snabdeva oružjem iz vojnih rezervi VJ.²⁷⁹²

981. Kadijević je, isto tako, potvrdio da je Vojnotehnički institut SRJ (dalje u tekstu: VTI) bio podređen Ministarstvu odbrane SRJ i insistirao je na tome da "general Perišić po svojoj funkciji nije imao ovlasti za osoblje u tom objektu i celom Vojnotehničkom institutu", da nije bio nadležan za osoblje VTI i da nije mogao da raspoređuje osoblje VJ da služi u objektima VTI.²⁷⁹³ Kadijeviću je potom pokazano nekoliko dokumenata iz kojih se vidi da je Generalštab VJ odobrio zahtev VRS da mu se pošalje jedan stručnjak VTI koji bi vojnicima VRS i njihovim instruktorima održao obuku iz gađanja u objektima VTI, što je dodatno potvrđeno Perišićevim parafom i izveštajem koji je sačinio

²⁷⁸⁴ Mile Novaković, T. 13115–13117.

²⁷⁸⁵ Dušan Kovačević, T. 12531–12532, 12588, 12730–12732.

²⁷⁸⁶ Dušan Kovačević, T. 12667–12669.

²⁷⁸⁷ V. dole, odeljak VI.C–D.

²⁷⁸⁸ U periodu između novembra 1993. i juna 1995. godine Kadijević je radio za Ministarstvo odbrane SRJ na položaju načelnika za istraživanje i razvoj i proizvodnju naoružanja i vojne opreme. Potom je, u periodu od juna 1995. do aprila 1999. godine, bio pomoćnik saveznog ministra odbrane za vojno-ekonomske aktivnosti, Radojica Kadijević, T. 13530–13531.

²⁷⁸⁹ Radojica Kadijević, T. 13551. V. takođe Radojica Kadijević, T. 13622–13623, 13683.

²⁷⁹⁰ DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine, str. 7.

²⁷⁹¹ Radojica Kadijević, T. 13710.

²⁷⁹² *Ibid.*

²⁷⁹³ Radojica Kadijević, T. 13613–13614, 13713–13714.

sam instruktor gađanja.²⁷⁹⁴ Kadijević je priznao da je instruktor gađanja "upuć[en] u 30. kadrovski centar, gde su inače upućivane starešine i ostala lica na službi u [VJ] da bi mogli biti upućeni u VRS".²⁷⁹⁵ Kadijević je rekao da taj podatak za njega predstavlja "iznenađenje", pošto nije znao da je Perišić pripadnike VTI, za potrebe VRS-a, mogao da šalje u 30. KC.²⁷⁹⁶

982. Isto tako, Kadijević je tvrdio da je Ministarstvo spoljnih poslova SRJ, u skladu s rezolucijama SB UN, sprečavalo izvoz vojne opreme u RS.²⁷⁹⁷ Na pitanje da li je SRJ tokom rata, u periodu od 1993. do 1995. godine, izvozila oružje, Kadijević je odgovorio: "U tom periodu praktički izvoz je bio onemogućen. To što se radilo, radilo se verovatno mimo važećih zakonskih propisa i bez znanja Ministarstva odbrane."²⁷⁹⁸ Pretresno veće smatra da Kadijevićev iskaz ni po ovom pitanju nije uverljiv, pošto protiv njega govore brojni dokazi o ulozi koju su Generalštab VJ, Ministarstvo odbrane i drugi organi SRJ odigrali u dostavljanju znatnih količina oružja VRS-u, uprkos rezolucijama SB UN.²⁷⁹⁹

983. Pretresno veće smatra da se Kadijević u svom iskazu previše držao formalno-pravne argumentacije, da nije objasnio kako su se stvari zaista odvijale u praksi i kako je VSO prenebregao postojeće pravne propise time što je na Perišića preneo ovlašćenja za pitanja logističke pomoći. Štaviše, Kadijević je u svedočenju rekao da uopšte nije bio upućen u odluke VSO kojima su na Perišića preneti ovlašćenja za pitanja logističke pomoći.²⁸⁰⁰ Pretresno veće je mišljenja da Kadijević o tome možda nije znao ništa zato što se radilo o državnoj tajni, kako će to biti objašnjeno u nastavku teksta.

984. I Borivoje Jovanić, takođe svedok odbrane i bivši visoki funkcioner Ministarstva odbrane SRJ,²⁸⁰¹ potvrdio je da Perišić kao načelnik Generalštaba VJ po Zakonu o imovini SRJ nije bio ovlašćen da oružje iz ratnih rezervi VJ upućuje u VRS ili SVK.²⁸⁰² Međutim, Jovanić je priznao da

²⁷⁹⁴ Radojica Kadijević, T. 13719–13724; DP P2721, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke iz snajperskog gađanja, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, maj–jul 1995. godine (v. Radojica Kadijević, T. 13715–13718, o datumima na tim dokumentima).

²⁷⁹⁵ Radojica Kadijević, T. 13720.

²⁷⁹⁶ Radojica Kadijević, T. 13723–13724. Od Kadijevića je zatraženo i da prokomentariše jedan dokument u kom se kaže da je Milorad Motika, direktor "Pretisa", vojne fabrike RS, apelovao na Mladića da urgira kod Perišića da pomogne "Pretisu" da dobije potrebnih 1.000 raketnih motora tako što će zahtev proslediti pomoćniku ministra odbrane SRJ. Kadijević je još jednom insistirao na tome da Perišić nije bio nadležan za to: "U svakom slučaju evidentno je da dokument ne odražava i predviđenu i propisanu proceduru u Republici Srpskoj. [...] Propisana procedura je da direktor 'Pretisa', Motika Milorad, se obrati Ministarstvu odbrane [RS] a ovo će se obratiti [Ministarstvu odbrane SRJ] i tu završava procedura propisana. Ako mogu da dodam ovde, general Mladić i general Perišić pojavljuju se kao, da kažemo, grubo rečeno kuriri, koji su trebali da pomognu ili da prenesu neku vezu, što nije u njihovoj nadležnosti niti mogu to da reše", Radojica Kadijević, T. 13622–13623; DP P604, Zahtev koji je Milorad Motika uputio Glavnom štabu VRS, 10. maj 1994. godine.

²⁷⁹⁷ Radojica Kadijević, T. 13552.

²⁷⁹⁸ Radojica Kadijević, T. 13547–13548.

²⁷⁹⁹ V. dole, odeljak VI.C.

²⁸⁰⁰ Radojica Kadijević, T. 13708–13709.

²⁸⁰¹ Borivoje Jovanić, T. 11400–11401.

²⁸⁰² Borivoje Jovanić, T. 11468. V. DP D114, Zakon o imovini Savezne Republike Jugoslavije, 16. jul 1993. godine.

je VSO takva ovlašćenja mogao da prenese na Perišića, s tim što je pritom tvrdio da ne zna da je VSO takvu odluku i doneo.²⁸⁰³ Kad mu je pokazan DP P1009, pomenuta odluka VSO kojom se Perišić ovlašćuje za dostavljanje vojnih zaliha VRS-u i SVK-u, Jovanić je rekao da mu je to "stran[o]".²⁸⁰⁴

985. Postoji nekoliko dokumenata koji ukazuju na to da je VRS-u isporučivano naoružanje, po naredbama Ministarstva odbrane "Republike Srbije", a ne SRJ,²⁸⁰⁵ s tim što su tu radi o dokumentima izdatim pre 26. avgusta 1993. godine, kad je Perišić imenovan za načelnika Generalštaba VJ.²⁸⁰⁶ Pretresno veće smatra da ti dokumenti ne potkrepljuju tvrdnju odbrane da je u pitanjima logističke pomoći odlučivalo Ministarstvo odbrane SRJ, a ne Perišić.²⁸⁰⁷ Iz raspoloživih dokaza nepobitno proizlazi da je Perišić nadgledao čitav taj proces.

986. Konačno, Pretresno veće napominje da je Perišiću tokom razgovora s tužilaštvom skrenuta pažnja na str. 38 Stenografskih beležaka s 21. sednice VSO, gde on apeluje na VSO da nastavi s pružanjem logističke pomoći VRS-u i SVK-u, o čemu je već bilo govora.²⁸⁰⁸ Tužilaštvo je Perišiću reklo: "Ne može uopšte biti sumnje, ako pogledate sadržinu i ceo taj kontekst, da su upravo VSO [...] i [VJ] bili ti koji su pružali pomoć RS i RSK".²⁸⁰⁹ Perišić je na to odgovorio sledeće: "Pa ja nisam negirao uopšte. Ja to ni jednog momenta nisam negirao, ali negiram dve stvari. Prvo, da je [VRS] i [Vojska RSK] paravojska i, drugo, negiram da mojim dolaskom nije nastavljeno razdvajanje tog i dovedeno do, u nekim elementima, do kraja."²⁸¹⁰ Ukratko, Perišić je prihvatio ono što je i njegov sagovornik tvrdio, a to je da su VSO i VJ pružali pomoć RS i RSK, ali je zato osporio druge navode.

987. Međutim, u razgovoru koji je vođen narednog dana Perišić je osporio da je VJ po njegovim naredbama slao municiju VRS-u i rekao da je municija u većini slučajeva dolazila od Ministarstva odbrane SRJ:

Pitanje: Da li ste tokom Vašeg mandata kao načelnik Generalštaba ikada odobrili ili ste bili upoznati sa davanjem municije VRS-u? [...]

²⁸⁰³ Borivoje Jovanić, T. 11468–11469 (delimično zatvorena sednica). V. DP D114, Zakon o imovini Savezne Republike Jugoslavije, 16. jul 1993. godine.

²⁸⁰⁴ Borivoje Jovanić, T. 11468–11469 (delimično zatvorena sednica) (koji je prokomentarisao DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine).

²⁸⁰⁵ DP D449, Drinski korpus, Materijalni list za zapisnik o prijemu, 25. jul 1993. godine; DP D450, Drinski korpus, Materijalni list za zapisnik o prijemu, 6. avgust 1993. godine; DP D451, Drinski korpus, Materijalni list za zapisnik o prijemu, 23. avgust 1993. godine. V. Radojica Kadjević, T. 13575–13580, 13585–13857.

²⁸⁰⁶ DP P196, Ukaz predsednika SRJ, 26. avgust 1993. godine.

²⁸⁰⁷ Završni podnesak odbrane, par. 137–139, 613–615.

²⁸⁰⁸ DP P810, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine, str. 39. V. DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38.

²⁸⁰⁹ DP P810, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine, str. 39.

²⁸¹⁰ *Ibid.*

Odgovor: Koliko se ja mogu setiti, ja ni s kim direktno nisam odobrio niti, niti naredio, ali mislim da za to nije bilo razloga jer gro fabrika za naoružanje i vojnu opremu nalazio se na prostoru Bosne [...].

Pitanje: A da li je ispravno reći da, ukoliko jeste bilo velikih pošiljki municije od [VJ] VRS-u, da bi Vi normalno bili upoznati s tim?

Odgovor: Prvo, ja ne vidim razlog da je bilo, a drugo moguće da je išlo, ali pre preko Ministarstva na relaciji radna organizacija, Ministarstvo odbrane – Vojska Republike Srpske, negoli na relaciji radna organizacija – Generalštab – Vojska Republike Srpske [sic].²⁸¹¹

988. Pretresno veće zaključuje da Perišić nije govorio istinu kad je osporavao svoju ulogu i tvrdio da je za svu logističku pomoć pruženu VRS-u bilo odgovorno Ministarstvo odbrane SRJ. Na osnovu pomenutih dokaza nepobitno je ustanovljeno da je Perišić nadgledao dostavljanje municije i vojne opreme VRS-u i SVK-u i da je ubedio VRS da na njega prenese zakonska ovlašćenja za to.

5. Saradnja s Ministarstvom odbrane SRJ i uticaj na vojnu proizvodnju SRJ

989. Vojne fabrike SRJ, poznate i kao "namenska industrija", bile su u državnom vlasništvu i formalno-pravno potčinjene Ministarstvu odbrane SRJ.²⁸¹² Redovnom proizvodnjom namenske industrije zvanično je upravljalo Ministarstvo odbrane SRJ, a ne Perišić i Generalštab VJ.²⁸¹³

990. Odbrana zastupa stav da je VJ u pitanjima proizvodnje bio u nadležnosti Ministarstva odbrane.²⁸¹⁴ Odbrana smatra da "VJ bez prethodnog odobrenja Ministarstva odbrane nije mogao direktno da dobije proizvode [namenske industrije]", kao i da je "jedino Ministarstvo odbrane SRJ moglo da zaduži [namensku industriju] da proizvodi materijal za potrebe VJ".²⁸¹⁵ Odbrana tvrdi da je SRJ, formalno-pravno, bila vlasnik sve vojne imovine, pa je stoga VJ mogao samo da "koristi imovinu Ministarstva odbrane koja mu je bila dodeljena na korišćenje", bez "prava da tom imovinom raspolaže ili da je otuđuje".²⁸¹⁶

991. Iako je Ministarstvo odbrane, formalno gledano, bilo vlasnik pokretnih stvari za posebne namene,²⁸¹⁷ Pretresno veće podseća da VJ u pitanjima pružanja logističke pomoći u praksi nije bio potčinjen Ministarstvu odbrane SRJ. Po tom pitanju VSO je Perišiću dao velika ovlašćenja, pošto mu je dozvolio da ustupa materijal VRS-u i SVK-u. Osim toga, dokazi koji će biti izloženi u suštini

²⁸¹¹ DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 21–22.

²⁸¹² Jugoslav Kodžopeljić, T. 12311–12312, 12320–12321, 12332; Borivoje Jovanić, T. 11397; svedok MP-80, T. 8354 (zatvorena sednica); Miodrag Starčević, T. 6896–6897; Radojica Kadijević, T. 13543. Međutim, sam VJ je u Kragujevcu i Čačku držao dva velika postrojenja za tehnički remont (takozvane institute), Jugoslav Kodžopeljić, T. 12312–12313.

²⁸¹³ Mladen Mihajlović, T. 3966–3967; Dušan Kovačević, T. 12675; Miodrag Starčević, T. 6896–6897; Borivoje Jovanić, T. 11396–11397, 11399; Radojica Kadijević, T. 13543.

²⁸¹⁴ Završni podnesak odbrane, par. 613.

²⁸¹⁵ Završni podnesak odbrane, par. 139.

²⁸¹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 614–615.

²⁸¹⁷ V., na primer, DP D114, Zakon o imovini Savezne Republike Jugoslavije, 16. jul 1993. godine, član 39.

pokazuju da je Generalštab VJ s Ministarstvom odbrane SRJ saradivao, a ne da mu je bio podređen, barem što se tiče pomoći koja je pružana VRS-u i SVK-u.

992. Vrhovni savet odbrane je zaključio da će za "ugovaranja i isporuke naoružanja i vojne opreme" za potrebe RS i RSK biti zaduženo "Savezno[...] ministarstv[o] za odbranu i *Generalštab [...]* *Vojske Jugoslavije*".²⁸¹⁸ Prema odluci VSO, "ugovaranja i isporuke naoružanja i vojne opreme za potrebe RS i RSK vrši[će se] isključivo preko Saveznog ministarstva za odbranu i *Generalštaba Vojske Jugoslavije, a ne neposredno sa proizvođačima namenske industrije*".²⁸¹⁹ Kad su ministri odbrane RS i RSK predložili da se za dobijanje naoružanja i vojne opreme direktno obrate namenskoj industriji SRJ, Slobodan Milošević narugao se njihovom predlogu i naglasio: "Ne mogu! Mogu samo kod Saveznog ministarstva i kod *Generalštaba*".²⁸²⁰

993. Jedan dokazni predmet odbrane ukazuje na to da je Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ, sačinio i potpisao jedan drugi dokument kojim se potvrđuju zaključci VSO i precizira da se "[u]govaranje i isporuka NVO za potrebe RS i RSK [mogu] vršiti isključivo preko SMO [tj. Saveznog ministarstva odbrane] i *GŠ VJ*".²⁸²¹ Bulatović je, kao i Perišić, učestvovao u radu brojnih sednica VSO na kojima se dogovaralo o vojnoj pomoći za VRS i SVK,²⁸²² što takođe potvrđuje da su Bulatović i Ministarstvo odbrane u pitanjima logističke pomoći saradivali s Perišićem i VJ.

994. General Mihajlović, visoki funkcioner Generalštaba VJ,²⁸²³ potvrdio je da VJ "nije direktno mogao da uzima ništa od vojne industrije Jugoslavije a da prethodno nije imao odobrenje i saglasnost Ministarstva odbrane" i naveo da je Ministarstvo odbrane imalo "organizacione jedinice koje se time bavile. Uprava za snabdevanje ili nabavke je bila glavni organ preko koga se vršilo snabdevanje."²⁸²⁴ Radojica Kadijević objasnio je da se, pre nego što bi SVK uputio konkretni zahtev za naoružanje, Ministarstvo odbrane RSK moralo obratiti Ministarstvu odbrane SRJ.²⁸²⁵ No, kako Ministarstvo odbrane SRJ "ne raspolaže podacima sa stanjem i mogućnostima [VJ], [...],

²⁸¹⁸ DP P752, Zapisnik sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 2 (naglasak dodat).

²⁸¹⁹ *Ibid* (naglasak dodat).

²⁸²⁰ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 39–41.

²⁸²¹ DP D453, Plan realizacije zaključaka 21. sednice VSO, 29. jul 1994. godine, str. 2 (naglasak dodat). Skraćenica "SMO" znači Savezno ministarstvo odbrane SRJ, Miodrag Starčević, T. 6947.

²⁸²² V. DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine; DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine; DP P752, Zapisnik sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 2 (naglasak dodat); DP P763, Zapisnik sa 39. sednice VSO, održane 29. jula 1995. godine; DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine; DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine; DP P749, Zapisnik sa 36. sednice VSO, održane 12. maja 1995. godine; DP P720, Zapisnik sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine. Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ, zvanično nije bio član VSO, iako jeste učestvovao u njegovom radu kad bi se raspravljalo o veoma važnim pitanjima iz domena njegovog ministarstva, Stamenko Nikolić, T. 10441.

²⁸²³ Mladen Mihajlović, T. 3876–3877.

²⁸²⁴ Mladen Mihajlović, T. 3966–3967.

²⁸²⁵ Radojica Kadijević, T. 13629–13630 (komentarišući DP P1142, Dopis Ministarstva odbrane RSK upućen Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, 6. decembar 1994. godine).

obraća se Kabinetu načelnika Generalštaba za stav i mišljenje po ovom pitanju".²⁸²⁶ Perišić bi potom odlučivao da li će zahtev biti odobren ili odbijen i obavještavao o tome Ministarstvo odbrane SRJ, koje bi onda pripremilo dokument za VSO.²⁸²⁷

995. Međutim, u praksi se to odvijalo tako da je Ministarstvo odbrane SRJ u stvari tražilo odobrenje od Perišića, pa tek onda ustupalo imovinu VRS-u i SVK-u, a ne obrnuto, na čemu insistira odbrana.²⁸²⁸ Prema jednom dokaznom predmetu odbrane, Ministarstvo odbrane SRJ zatražilo je od Perišićeve službe da "zauzme stav" o jednom zahtevu Ministarstva odbrane RSK za "isporuk[u] municije i mina, bez naknade", a "ukoliko se donese pozitivno rešenje, da se pripremi odgovarajuća odluka za potpis saveznom ministru za odbranu".²⁸²⁹ Iz jednog drugog dokumenta vidi se da je samo Ministarstvo odbrane SRJ zatražilo od Perišića odobrenje da radio-stanice tipa "Motorola" proda VRS-u, što je Perišić i odobrio.²⁸³⁰ Direktor "Krušika", fabrike oružja u Valjevu, Srbija, koja je zvanično bila potčinjena Ministarstvu odbrane SRJ,²⁸³¹ takođe je od Perišića tražio odobrenje pre nego što je dozvolio da se avionske bombe tipa 40 FAB-275 prodaju VRS-u.²⁸³²

996. I Mladić u jednoj belešci u dnevniku isto tako navodi da su on i Perišić bili na sastanku s rukovodstvom "Krušika" i da je Perišić navodno rekao: "Došli smo da vidimo šta i čime možemo pomoći vojsku RS", "šta da im pružimo kao pomoć" i "šta da se isporuči sa i bez plaćanja".²⁸³³ Vladimir Rodić, Perišićev vozač, potvrdio je da je vozio Perišića u "Krušik" na sastanak s Mladićem, Radojicom Kadijevićem i generalom Savom Pustinjom.²⁸³⁴ Kadijević, koji je u to vreme

²⁸²⁶ *Ibid.*

²⁸²⁷ Radojica Kadijević, T. 13630 (komentarišući DP P1142, Dopis Ministarstva odbrane RSK upućen Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, 6. decembar 1994. godine).

²⁸²⁸ Završni podnesak odbrane, par. 137–139, 614–615.

²⁸²⁹ DP D173, Zahtev Ministarstva odbrane SRJ upućen Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, 6. decembar 1994. godine.

²⁸³⁰ DP P2727, Zbirka dokumenata u vezi sa zahtevom VRS za nabavku radio-stanica tipa "Motorola". Siniša Borović, šef Perišićevog kabineta od novembra 1994. do decembra 1996. godine, potvrdio je da je Ministarstvo odbrane SRJ taj zahtev (da se VRS-u prodaju radio-stanice "Motorola") prosledilo Perišićevoj kancelariji. V. Siniša Borović, T. 13992 (koji je prokomentarisao DP P2727, Zbirka dokumenata u vezi sa zahtevom VRS za nabavku radio-stanica "Motorola"). Borović je u svedočenju dalje rekao da je Perišićeva kancelarija taj zahtev prosledila Sektoru VJ za vezu, informisanje i elektronske delatnosti, i zatražila stav po tom pitanju. Načelnik sektora pristao je da se nabavi izvestan broj "radio-stanica tipa 'motorola'", Siniša Borović, T. 13992–13993, a i iz DP P2727 proizlazi da je iz Perišićeve kancelarije Ministarstvu odbrane SRJ upućen dopis u kojem se navodi da se on slaže s tim da VRS nabavi tu opremu. V. DP P2727, Zbirka dokumenata u vezi sa zahtevom VRS za nabavku radio-stanica tipa "Motorola", dok. br. 0647-6774.

²⁸³¹ Borivoje Jovanić, T. 11479–11480.

²⁸³² DP P2427, Zahtev za nabavku avionskih bombi, koji je Mladić uputio Perišiću, 2. septembar 1995. godine. U pismu Perišiću Mladić kaže: "Obzirom da direktor namenske proizvodnje u RO 'Krušik' traži vašu saglasnost, molim vas da nam omogućite kupovinu napred navedenih količina FAB-i", *ibid.* (Skraceniica "FAB" odnosi se na avionske bombe. DP P505, Transkript vanpretnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 62.) Miodrag Starčević, koji je u periodu od 1992. do 1994. godine bio načelnik Pravne uprave, protumačio je DP P2427 u smislu da je namenska industrija morala da dobije odobrenje Generalštaba VJ da bi mogla da prodaje oružje VRS-u, Miodrag Starčević, T. 5425–5427, 7054–7059 (delimično zatvorena sednica). S druge strane, Borivoje Jovanić, koji je bio na čelu Uprave za finansije i budžet Ministarstva odbrane SRJ, potvrdio je da je direktor "Krušika" za dozvolu pre morao da pita ministra odbrane SRJ nego Perišića, pošto je nabavku moglo da odobri samo Ministarstvo odbrane SRJ, Borivoje Jovanić, T. 11400–11401, 11480–11481. Međutim, Jovanićev stav je u suprotnosti s DP P2727.

²⁸³³ DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine, str. 1, 7. Direktor "Krušika" rekao je: "Lično sam uzbuđen što mogu da pozdravim 2 najveća generala" i dodao da njegova fabrika ima godišnji kapacitet za stotine hiljada granata, raketa i druge municije, DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine, str. 1–7.

²⁸³⁴ Vladimir Rodić, T. 14213–14214, 14234.

bio visoki funkcioner Ministarstva odbrane SRJ, isto tako je potvrdio da je taj sastanak održan (i pomenuo da je 1994. godine takođe išao s Mladićem u fabriku oružja "Crvena zastava").²⁸³⁵

997. Iz Plana za realizaciju zaključaka VSO-a može se zaključiti da VJ nije morao da traži odobrenje od Ministarstva odbrane: "Ne može se vršiti neposredno ugovaranje i isporuka NVO niti preduzeća namenske proizvodnje mogu isporučivati-prodavati NVO bilo kome bez saglasnosti SMO [tj. Ministarstva odbrane SRJ], *sem planom predviđene isporuke za VJ*".²⁸³⁶

998. O tome da su VJ i Ministarstvo odbrane SRJ saradivali u pružanju logističke pomoći dodatno svedoči jedan ugovor, kojim je Ministarstvo odbrane SRJ pristalo da Ministarstvu odbrane RS dâ na zajam 42.720 kilograma TNT.²⁸³⁷ Iako VJ, po svemu sudeći, nije učestvovao u pripremanju ugovora, on ukazuje na to da je VJ učestvovao u isporučivanju TNT, koji se nalazio u 608. pozadinskoj bazi VJ.²⁸³⁸ Jedan primerak ugovora dostavljen je 608. pozadinskoj bazi i skladištu VJ u Lunjevici, blizu Gornjeg Milanovca, u Srbiji.²⁸³⁹

999. Treba primetiti da je, za razliku od naoružanja koje je isporučivano iz rezervi VJ, deo naoružanja isporučenog VRS-u i SVK-u nabavljen od namenske industrije SRJ,²⁸⁴⁰ a njom je upravljalo Ministarstvo odbrane SRJ.²⁸⁴¹ Iako je Perišić imao izvestan uticaj kad je reč o namenskoj industriji, ne može se sa sigurnošću reći da li su Perišić ili Ministarstvo odbrane SRJ odobrili te konkretne isporuke direktno od namenske industrije.

1000. U svakom slučaju, VRS je od namenske industrije dobio manje zaliha nego od VJ. U izveštaju koji je podneo Narodnoj skupštini RS, Mladić je rekao da je od početka rata do 15. aprila 1995. godine od sveg naoružanja korišćenog u borbi samo 9,11 posto ukupno utrošene pešadijske municije došlo "iz uvoza, odnosno kupovin[e]", dok je 47,2 posto došlo iz "pomoći Vojske Jugoslavije", samo 0,26 posto artiljerijske municije je uvezeno, odnosno kupljeno, dok je 34,4 posto došlo iz "pomoći" VJ, kao i da je 4,9 posto protivavionske municije uvezeno, odnosno kupljeno, dok je 52,4 posto došlo iz "pomoći" VJ.²⁸⁴²

²⁸³⁵ Radojica Kadijević, T. 13688–13689, 13701–13704.

²⁸³⁶ DP D453, Plan realizacije zaključaka 21. sednice VSO, 29. jul 1994. godine, str. 2 (naglasak dodat).

²⁸³⁷ DP P1201, Propratno pismo i ugovor o zajmu za eksploziv TNT, koji je VJ uputio VRS-u, 17. februar 1994. godine. Sektor za vojnu aktivnost je u ugovoru naveden kao Vojna pošta 8634-4; u pitanju je organ Ministarstva odbrane SRJ, Radojica Kadijević, T. 13603, 13606. Ugovor je zaveden kod Uprave za nabavku, koja je takođe organ Ministarstva odbrane SRJ, a koja se u ugovoru navodi kao Vojna pošta 1089-30, Radojica Kadijević, T. 13601–13602.

²⁸³⁸ DP P1201, Propratno pismo i ugovor o zajmu za eksploziv TNT, koji je VJ uputio VRS-u, 17. februar 1994. godine, str. 2; Radojica Kadijević, T. 13604, 13606.

²⁸³⁹ DP P1201, Propratno pismo i ugovor o zajmu za eksploziv TNT, koji je VJ uputio VRS-u, 17. februar 1994. godine, str. 1; Radojica Kadijević, T. 13605–13606.

²⁸⁴⁰ V. svedok MP-14, T. 3617–3618.

²⁸⁴¹ V. gore, par. 989.

²⁸⁴² DP P312, Transkript magnetofonskog snimka s 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. april 1995. godine, str. 51.

1001. Mladić nije precizirao iz koje je zemlje to naoružanje uvezeno, iako se na osnovu dokaznog spisa kao jedini razuman nameće zaključak da je naoružanje uvezeno od namenske industrije SRJ, pošto VRS ni od jedne druge zemlje nije dobio veće količine naoružanja.²⁸⁴³ Mladićev izveštaj stoga pokazuje da je daleko veći deo municije kojom je raspolagao VRS poticao iz "pomoći" VJ nego iz namenske industrije, što potvrđuje i ogromna većina dokaza izvedenih u vezi s ovim pitanjem. Na primer, iz godišnjeg izveštaja VRS se vidi da je veći deo pešadijske municije kojom je VRS raspolagao 1994. godine dobijen od VJ, kao i oko četvrtine granata, dok je ostatak dobijen "od vlade RS".²⁸⁴⁴ U izveštaju se kao izvor opreme ne navode ni namenska industrija ni Ministarstvo odbrane SRJ.

6. Logistička pomoć i status državne tajne

1002. Sistem logističke pomoći nije bio transparentan. Slobodan Milošević je priznao da se o logističkoj pomoći "u javnosti nije objavljivalo *iz razloga državne tajne*, kao što se nije objavljivalo ni sve što je išlo za Vojsku Republike Srpske".²⁸⁴⁵ Odluke VSO u vezi s tim smatrale su se "vojnomo tajnom".²⁸⁴⁶ Isto tako su se i naredbe Momčila Perišića vodile kao "vojna tajna", "strogo poverljiv[e]" ili i jedno i drugo.²⁸⁴⁷ Vojna pomoć se VRS-u isporučivala tajno.²⁸⁴⁸ Dana 7. februara 1994. godine Perišić je izrazio zabrinutost zbog toga što se s novim Zakonom o imovini povećava rizik oticanja podataka o vojnoj pomoći VRS-u i SVK-u, naročito ako za ta pitanja budu nadležni civili.²⁸⁴⁹ Na to je VSO izdao naredbu kojom je ponovo potvrdio da je Perišić ovlašćen za pitanja vojne pomoći; sama naredba zavedena je kao "vojna tajna" i "strogo poverljiv[a]".²⁸⁵⁰

²⁸⁴³ V. dole, odeljak VI.C.9.(a).

²⁸⁴⁴ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS, Završni račun za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 19–21.

²⁸⁴⁵ DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 2 (naglasak dodat). U jednom ugovoru između SRJ i RS o pozajmljivanju 42.720 kilograma TNT navodi se da se podaci iz ovog ugovora "smatraju [...] vojnom tajnom", DP P1201, Propratno pismo i ugovor o zajmu za eksploziv TNT, koji je VJ uputio VRS-u, 17. februar 1994. godine, str. 3.

²⁸⁴⁶ V. DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine; DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine; DP D453, Plan realizacije zaključaka 21. sednice VSO, 29. jul 1994.

²⁸⁴⁷ V. DP P878 Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine; DP P1258, Naređenje načelnika Generalštaba VJ, decembar 1993. godine; DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine; DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine. U prevodu ovog formulara, u desnom gornjem uglu, naveden je pogrešan datum; u originalu se kao datum prijema navodi 22. novembar 1993. godine, v. svedok MP-14, T. 3577. V. takođe DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 17. avgust 1994. godine.

²⁸⁴⁸ V. gore, odeljak VI.B.3; v. dole, odeljak VI.C.2.(c).

²⁸⁴⁹ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53. V. DP D114, Zakon o imovini Savezne Republike Jugoslavije, 16. jul 1993. godine.

²⁸⁵⁰ DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

1003. Vlasti SRJ zvanično su negirale da pružaju logističku pomoć, što se vidi po rečima ambasadora Dragomira Đokića, koji je Savetu bezbednosti UN rekao da je SRJ "konstantno [...] izložena provokacijama i apsurdnim optužbama da snabdeva bosanske Srbe vojnom opremom".²⁸⁵¹

1004. Slanje logističke pomoći u VRS i SVK vodilo se kao državna tajna delom i zato što je ono nailazilo na osudu međunarodne zajednice. Savet bezbednosti UN doneo je nekoliko rezolucija u kojima je apelovao na prekid vatre i obustavljanje svih neprijateljstava.²⁸⁵² Savet bezbednosti tražio je od SRJ da prestane da se meša u vojni sukob u Bosni,²⁸⁵³ osudio SRJ što to ne čini i uveo joj sankcije.²⁸⁵⁴ Dalje, SB UN apelovao je na SRJ da i dalje efektivno drži zatvorenom granicu s BiH, i to za svu robu, osim za hranu, sanitetski materijal i odeću za osnovne humanitarne potrebe.²⁸⁵⁵ Pored toga, SB UN je još početkom proleća 1992. godine raspravljao o tome da su civili u Sarajevu gotovo svakodnevno izloženi snajperskim dejstvima i granatiranjima²⁸⁵⁶ i takve aktivnosti nailazile su na strogu osudu.²⁸⁵⁷

1005. Dokazi nedvosmisleno pokazuju da je Perišić pokušavao da pomaže VRS i SVK bez obzira na rezolucije SB UN. Perišić je upravo o tome govorio kad se sastao s jednom delegacijom čelnika Srpske pravoslavne crkve, među kojima su bili patrijarh Pavle, Amfilohije Radović i episkop niški Irinej. Sudeći po zabelešci s tog susreta, delegacija je pitala Perišića za sukob u Bosni. "General Perišić u svojim odgovorima je rekao da je SRJ, *i pored nepravednih sankcija koje međunarodna zajednica uvela*, pomagala RS i RSK u svakom pogledu (humanitarn[o], vojn[o], i dr.) kako bi srpski narod se uspešno odbranio [*sic*] i opstao na svojoj [*sic*] teritoriji."²⁸⁵⁸ "General Perišić je obećao da će učiniti sve što je u njegovoj moći da i dalje pomaže srpski narod."²⁸⁵⁹

1006. Iako je logistička pomoć koju je SRJ pružala VRS-u i SVK-u imala status državne tajne, ona je bila opštepoznata stvar. Predstavnici UNPROFOR-a znali su da VRS od SRJ dobija veliku vojnu

²⁸⁵¹ DP P2484, Zapisnik sa 3522. zasedanja SB UN, 21. april 1995. godine, str. 3.

²⁸⁵² V. DP P201, Rezolucija 752 SB UN, 15. maj 1992. godine; DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine; DP P2434, Rezolucije 758 (8. jun 1992. godine), 760 (18. jun 1992. godine) i 761 (29. jun 1992. godine) SB UN; DP P2435, Rezolucija 764 SB UN, 13. jul 1992. godine; DP P471, Rezolucija 781 SB UN, 9. oktobar 1992. godine; DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine; DP P2472, Rezolucija 836 SB UN, 4. jun 1993. godine.

²⁸⁵³ DP P201, Rezolucija 752 SB UN, 15. maj 1992. godine, str. 2; DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine, str. 1; DP P2473, Rezolucija 838 SB UN, 10. jun 1993. godine, str. 1.

²⁸⁵⁴ V. DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine, str. 1–5; DP P2473, Rezolucija 838 SB UN, 10. jun 1993. godine, str. 2; DP P2434, Rezolucija 760 SB UN, 18. jun 1992. godine.

²⁸⁵⁵ V. DP D25, Rezolucija 943 SB UN, 23. septembar 1994. godine, na str. 2; DP D26, Rezolucija 970 SB UN, 21. januar 1995. godine, str. 1–2; DP D27, Rezolucija 988 SB UN, 21. april 1995. godine, str. 1, 4; DP D28, Rezolucija 1003 SB UN, 5. jul 1995. godine, str. 1.

²⁸⁵⁶ Muhamed Sacirbey, T. 7179–7181.

²⁸⁵⁷ DP 2475, Poruka predsednika Saveta bezbednosti, 7. januar 1994. godine.

²⁸⁵⁸ DP P2743, Dopis načelnika Generalštaba VJ, 11. avgust 1995. godine, str. 2 (naglasak dodat).

²⁸⁵⁹ DP P2743, Dopis načelnika Generalštaba VJ, 11. avgust 1995. godine, str. 4.

pomoć.²⁸⁶⁰ Čak je i general Branko Gajić, visoki funkcioner VJ i svedok odbrane, priznao da je SRJ slala velike količine vojne pomoći u RS i RSK²⁸⁶¹ i rekao da je ta vojna pomoć bila "poznat[a] i javnosti, bilo je napisa i u štampi i oko toga, a i mislim da je i na, koliko se sećam, i na parlamentu [je] o tome bilo, da su delegati o tome govorili [...] da je to bilo poznato i vojno-diplomatskim predstavnicima akreditovanim u Beogradu".²⁸⁶²

7. Zaključak

1007. Navedeni dokazi nepobitno pokazuju da je Momčilo Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, nadgledao pružanje logističke pomoći za vojne potrebe VRS i SVK. Perišić je zapravo ubedio VSO da ga zakonski ovlasti za to, kako bi se poštovao Zakon o imovini SRJ.²⁸⁶³ Ako se to ima u vidu, Pretresno veće smatra da relevantno pitanje nije šta su formalno nalagali pravni propisi SRJ nego kakvu je ulogu Perišić *zaista* odigrao u slanju logističke pomoći.

1008. Perišićeva uloga nije bila ograničena samo na slanje logističke pomoći. Perišić je učestvovao u konsultacijama VSO u vezi sa slanjem logističke pomoći VRS-u i SVK-u i redovno je podsticao VSO da nastavi da šalje tu pomoć, čime je uticao na odluke SRJ da pomaže te vojske.

1009. Perišić se jeste protivio određenim zahtevima koji su ugrožavali interese samog VJ, ali to ne znači da se on načelno protivio slanju logističke pomoći ili da se trudio da je svede na što manju meru. Naprotiv, uloga koju je Perišić imao u koordiniranju tog postupka, ono što je govorio na sastancima VSO i to što je odobravao slanje znatne pomoći VRS-u i SVK-u²⁸⁶⁴ ukazuju na to da je on imao jasnu nameru da pomaže tim vojskama. Jednako su simptomatične i sledeće reči koje je Perišić izgovorio na jednom sastanku Kolegijuma VJ, pred kraj rata: "Ja sam mogao materijalne rezerve da zadržim, sve materijalne rezerve ovde da zadržimo maksimalno, da dajemo što manje na materijalne rezerve [...]. Dali smo sve što imamo [...] i nije mi žao što smo davali jer smo branili narod koliko smo mogli".²⁸⁶⁵

²⁸⁶⁰ Michael Williams, T. 6464; DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williama u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22893–22894; svedok MP-433, T. 2104–2105, 2142–2144 (zatvorena sednica).

²⁸⁶¹ Branko Gajić, T. 10987–10988.

²⁸⁶² Branko Gajić, T. 10991–10992.

²⁸⁶³ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53; DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

²⁸⁶⁴ V. dole, odeljak VI.C–D.

²⁸⁶⁵ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6912, str. 3. V. Miodrag Starčević, T. 6787–6788. Iz jednog nedatiranog dokumenta "sektora pozadine", verovatno u okviru VJ, navodi se da su dosad ispunjeni svi zahtevi VRS i SVK, ali da se dalje pošiljke mogu slati samo "iz viškova neperspektivnih sredstava". U tom dokumentu se, osim toga, navodi da VJ nema finansijskih kapaciteta da u VRS i SVK šalje naoružanje proizvedeno u SRJ. "[N]eophodno je" da VRS i SVK isporuke ugovaraju preko Ministarstva odbrane SRJ, kako bi se naoružanje dostavljalo "iz proizvodnje, uz obezbeđenu konstrukciju finansiranja". U dokumentu se, dalje, navodi da VJ "još uvek može obezbeđivati snabdevanje municijom za kalibar 7,9 mm iz sopstvenih viškova", ali da gorivo više ne može da šalje, "jer su rezerve [samog VJ] opale ispod dozvoljenog minimuma". Potom se iznosi sledeći zaključak: "VJ je po

C. Logistička i tehnička pomoć VRS-u

1. Argumenti strana u postupku

1010. Tužilaštvo tvrdi da je VJ, uz odobrenje Momčila Perišića dato na osnovu ovlašćenja dobijenog od VSO, obezbedio znatne količine naoružanja i vojne opreme, kao i obuku i tehničku pomoć VRS-u, koji je umnogome zavisio od te pomoći, pošto su njegove sopstvene rezerve i resursi bili ograničeni.²⁸⁶⁶ Tužilaštvo tvrdi da VRS nije morao da plati materijal koji je dobijao od VJ.²⁸⁶⁷ Ono navodi da se s pružanjem logističke pomoći nastavilo uprkos sankcijama koje je SRJ zvanično uvela RS-u u avgustu 1994. godine.²⁸⁶⁸

1011. Odbrana prihvata da su Perišić i VJ pružali pomoć VRS-u u skladu s naređenjima VSO,²⁸⁶⁹ ali tvrdi da je VRS na raspolaganju imao znatne rezerve municije i da je, osim VJ, imao i druge značajne izvore logističke pomoći.²⁸⁷⁰ Ona tvrdi da nije moguće napraviti tačnu procenu toga koje zalihe je VRS dobio od VJ a koji iz drugih izvora, te da bi se Pretresno veće bavilo nagađanjem kada bi pokušalo da donese neki zaključak u tom pogledu.²⁸⁷¹ Prema njenom viđenju stvari, "ne znamo" odakle su stigle koje zalihe.²⁸⁷² Odbrana dalje "usvaja" "zaključke" Ivana Đokića,²⁸⁷³ koji je svedočio kao veštak za logističku pomoć VJ i generalno smatrao da je ona bila ograničenog obima. Đokićevo svedočenje i izveštaj razmatraju se zasebno u jednom od narednih odeljaka.²⁸⁷⁴

2. Dostavljanje naoružanja i vojne opreme VRS-u

(a) Analiza obrazaca o dostavi vojnog materijala

1012. Pretresnom veću su predloženi brojni obrasci o dostavi materijala za koje se tvrdi da pokazuju da je VJ snabdevao VRS naoružanjem na osnovu Perišićevih naređenja.

1013. Odbrana osporava valjanost obrazaca o dostavi materijala iz više razloga: zbog toga što mnogi obrasci nisu propisno ispunjeni, što su nerazumljivi, što pošiljalac i primalac nisu korektno

svim elementima PoOb iscrpla svoje mogućnosti, rezerve i resurse i ono što se može još realizovati neće zadovoljavati realne potrebe VRS i VRSK [sic]", DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5913 (bez datuma), str. 1, 3. V. Mile Novaković, T. 13189–13191. Pretresno veće konstatuje da taj dokument jeste relevantan, ali smatra da mu treba pridati manju težinu, s obzirom na to da na dokumentu nema ni datuma ni imena autora. U svakom slučaju, Pretresno veće konstatuje da postoje brojni dokazi iz kojih proizlazi da je VJ nastavio da šalje pomoć u VRS i SVK uprkos tome što je i sam imao problema sa zalihama.

²⁸⁶⁶ V., generalno, Završni podnesak tužilaštva, par. 35, 45–81, 240, 253, 257–301.

²⁸⁶⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 260, gde se upućuje na svedoka MP-14, T. 3617 (zatvorena sednica).

²⁸⁶⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 283–286.

²⁸⁶⁹ Završni podnesak odbrane, par. 607, 780.

²⁸⁷⁰ Završni podnesak odbrane, par. 611, 616, 707, 723–741.

²⁸⁷¹ Završni podnesak odbrane, par. 647, 742–743.

²⁸⁷² Završna reč odbrane, T. 14784.

²⁸⁷³ Završni podnesak odbrane, par. 805, gde se upućuje na DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 334–344.

navedeni, što se iz njih ne vidi da li je dotični materijal stvarno i isporučen, kao ni to da li je postojalo Perišićevo odobrenje.²⁸⁷⁵

1014. Svedok odbrane Jugoslav Kodžopeljić načelno je doveo u pitanje pouzdanost obrazaca o dostavi materijala i odbrana se, kad osporava ove dokaze, u znatnoj meri poziva na njegovo svedočenje.²⁸⁷⁶ Kodžopeljić je bio načelnik Tehničke uprave Generalštaba VJ od 1993. do 1999. godine i bio je zadužen za pitanja logističke podrške, kao i za nadgledanje tehničkih remontnih zavoda Generalštaba VJ u Kragujevcu i Čačku.²⁸⁷⁷ Kodžopeljić je u svedočenju rekao da je VJ imao izričita pravila o evidentiranju svih dostava naoružanja vojnim jedinicama, te da se oprema nije mogla isporučiti ako nije bila propisno popisana u materijalnom listu, pošto je to bilo bitno za planiranje budžeta i inventara VJ.²⁸⁷⁸

1015. Suprotno tome, svedok tužilaštva MP-14, koji je pregledao razne obrasce o dostavi materijala koje je kao dokaze predočilo tužilaštvo, potvrdio je njihovu autentičnost. Svedok MP-14 je, na primer, u svedočenju rekao da je VRS tokom rata redovno dobijao vojnu opremu od VJ²⁸⁷⁹ i da je ispunjavanje obrazaca o dostavi predstavljalo standardnu proceduru.²⁸⁸⁰ VJ i VRS su koristili isti tip obrasca o dostavi, takođe poznatog kao "materijalni list".²⁸⁸¹ Svedok MP-14 je bio upućen u ovo pitanje²⁸⁸² pošto je radio u jednoj bazi VRS,²⁸⁸³ gde je bio podređen pomoćniku komandanta Glavnog štaba VRS za pozadinu.²⁸⁸⁴

1016. Pretresno veće je detaljno analiziralo obrasce o dostavi materijala, kao i svedočenja Kodžopeljića i svedoka MP-14, i sada će izneti svoje zaključke.

1017. Pretresno veće najpre konstatuje da je na nekim obrascima ispunjeno i polje "jedinica mere" i polje "količina". Na primer, u slučaju DP P568, za metke M-1 kalibra 155mm "jedinica mere" je

²⁸⁷⁴ V. dole, odeljak VI.E.

²⁸⁷⁵ Završni podnesak odbrane, par. 648–677.

²⁸⁷⁶ Završni podnesak odbrane, par. 648–677.

²⁸⁷⁷ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12256, 12261, 12264, 12312–12314, 12383, 12414–12415, 12494. V. takođe iskaz Siniše Borovića, koji je naveo da su zavodi u Kragujevcu i Čačku bili podređeni VJ, Siniša Borović, T. 13887–13888.

²⁸⁷⁸ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12279–12284.

²⁸⁷⁹ Svedok MP-14, T. 3525 (zatvorena sednica).

²⁸⁸⁰ Svedok MP-14, T. 3527–3529 (zatvorena sednica), 3693–3694 (zatvorena sednica).

²⁸⁸¹ Svedok MP-14, T. 3527 (zatvorena sednica).

²⁸⁸² Osim što je pregledao više različitih obrazaca o dostavi koji su razmotreni niže u tekstu, od svedoka MP-14 je zatraženo da detaljno pregleda DP P568, koji bi služio kao primer svih obrazaca o dostavi. V. svedok MP-14, T. 3529–3545 (zatvorena sednica); DP P568, Materijalni list, 28. jun 1993. godine. Pretresno veće napominje da se DP P568 ticao jedne dostave iz perioda pre Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ. Međutim, taj obrazac je po formatu identičan mnogobrojnim drugim obrascima koji su predloženi kao dokaz, a koji potiču iz perioda posle Perišićevog imenovanja. V. takođe DP P196, Ukaz predsednika SRJ o postavljanju Momčila Perišića za načelnika Generalštaba VJ, 26. avgust 1993. godine.

²⁸⁸³ Svedok MP-14, T. 3506–3507 (zatvorena sednica).

²⁸⁸⁴ Svedok MP-14, T. 3680 (zatvorena sednica).

"60", a "količina" "100".²⁸⁸⁵ Svedok MP-14 je objasnio da je broj "60", naveden kao jedinica mere, predstavljao "šifru", a ne stvarni broj komada.²⁸⁸⁶ Ta šifra se nalazi i na mnogim drugim obrascima.²⁸⁸⁷ Kako je objasnio svedok MP-14, relevantno polje je ono u kojem je zabeležen broj komada, a u DP P568 to je 100 metaka M-1 kalibra 155mm.²⁸⁸⁸

1018. Kod nekoliko materijalnih listova, Kodžopeljić je doveo u pitanje njihovu razumljivost. Pretresno veće ne smatra uverljivom njegovu tvrdnju da je DP P574 toliko nejasan da se "praktično [...] ne zna šta je otišlo, [...] o čemu se radi", i to prvenstveno zato što je nomenklaturni broj na obrascu neispravan.²⁸⁸⁹ Obrazac se, sudeći po onome što na njemu piše, odnosi na 5.400 metaka za snajperske puške M75 kalibra 7,9mm i 60.016 univerzalnih metaka kalibra 7,62mm.²⁸⁹⁰ Ovu činjenicu potvrdio je i svedok MP-14.²⁸⁹¹ Kodžopeljić je tvrdio da se evidencija imovine vodila u automatizovanom informacionom sistemu za koji su se koristili dvanaestocifreni nomenklaturni brojevi bez kojih se "ne zna o čemu se radi".²⁸⁹² Pretresno veće smatra da Kodžopeljićeva tvrdnja nije uverljiva. Iako neispravan nomenklaturni broj može predstavljati problem za vođenje evidencije u tom informativnom sistemu, to ipak ne znači da je materijalni list nerazumljiv jer se mogu pročitati nazivi dostavljenih materijalnih sredstava.²⁸⁹³

1019. U vezi s DP P572, Kodžopeljić se složio da se na obrascu kao pošiljalac navodi Generalštab VJ i da su mesto pošiljaoca Lađevci, Srbija, ali je tvrdio da je ovaj podatak nedovoljan za administrativno i finansijsko planiranje u VJ i rekao da je "to napisao isti ovaj rukopis koji je primio ta sredstva".²⁸⁹⁴ Pretresno veće smatra da nije relevantno da li obrazac sadrži dovoljno podataka u svrhu administrativnog i finansijskog planiranja u VJ i da ono što piše u obrascu nije zbog toga nerazumljivo. Pod pretpostavkom da je Kodžopeljić bio u pravu kad je rekao da je obrazac ispunio primalac, ta činjenica sama po sebi obrazac ne bi činila nepouzdanim. Iz svedočenja svedoka MP-14 sledi da je ta činjenica nebitna, pošto je primalac mogao da ispuni podatke u dokumentaciji koje je pošiljalac izostavio.²⁸⁹⁵

²⁸⁸⁵ DP P568, Materijalni list, 28. jun 1993. godine, str. 2.

²⁸⁸⁶ Svedok MP-14, T. 3540–3541 (zatvorena sednica).

²⁸⁸⁷ V., na primer, DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P572, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine; DP P579, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P578, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; DP P593, Materijalni list, 20. decembar 1993. godine.

²⁸⁸⁸ Svedok MP-14, T. 3539–3541 (zatvorena sednica); DP P568, Materijalni list, 28. jun 1993. godine.

²⁸⁸⁹ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12361; DP P574, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine.

²⁸⁹⁰ DP P574, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine.

²⁸⁹¹ Svedok MP-14, T. 3564–3565.

²⁸⁹² Jugoslav Kodžopeljić, T. 12361, 12363.

²⁸⁹³ V. takođe Jugoslav Kodžopeljić, T. 12362, 12364, 12368, 12372 (koji ponavlja svoj argument o neispravnim nomenklaturnim brojevima na raznim obrascima koji su inače razumljivi).

²⁸⁹⁴ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12353–12357; DP P572, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu dokumenta pogrešno piše 1.936 raketa umesto 50). V. takođe svedok MP-14, T. 3558–3559.

²⁸⁹⁵ Svedok MP-14, T. 3699.

1020. Kodžopeljić je takođe tvrdio da je DP P576 nerazumljiv. Na tom obrascu piše da je pošiljalac Generalštab VJ, da materijalna sredstva stižu iz Bogutovačke Banje i da je primalac Komanda Drinskog korpusa, VP 7111.²⁸⁹⁶ On se odnosi na 296 projektila za samohodni top i 192 projektila za haubicu i ima pečat baze VRS u Han-Pijesku, u RS, kao primaoca.²⁸⁹⁷ Nakon što je pregledao obrazac, Kodžopeljić je ipak bio mišljenja da se "apsolutno ne zna o čemu se radi".²⁸⁹⁸ Za razliku od njega, svedok MP-14 bez muke je protumačio obrazac.²⁸⁹⁹

1021. Kodžopeljić je imao sličan pristup prilikom pregledanja DP P582. Pošto je na tom obrascu polje za "naziv i mesto pošiljaoca" bilo prazno, Kodžopeljić je tvrdio da se "ne zna ko je taj materijal – iz kog je skladišta [...] otišlo".²⁹⁰⁰ U stvari, taj podatak se može lako utvrditi ako se pogleda polje u kojem su navedeni vojna pošta i mesto pošiljaoca, a to su VP 7518 i Paraćin, Srbija, kao i polje "oznaka knjigovodstva" za pošiljaoca, iz kojeg se vidi da se radi o Nišu u Srbiji.²⁹⁰¹ Osim toga, u obrascu se izričito navodi da je dostava izvršena po naređenju samog Perišića: "Reš. NGŠ VJ str. pov. br. 6748-2 od 17.11.1993."²⁹⁰² To Perišićevo rešenje upisano je u DP P582 u polje za "naziv i mesto primaoca", a isto je i sa DP P579 i DP P581.²⁹⁰³

1022. U vezi s DP P579 i DP P581, Pretresno veće napominje da je oba obrasca potpisao izvesni Đorđe Četković, čiju ličnu kartu je izdao Sekretarijat unutrašnjih poslova u Zvorniku.²⁹⁰⁴ S obzirom na to da je isto lice potpisom potvrdilo prijem obrasca koji je bio izričito naslovljen na VRS,²⁹⁰⁵ Pretresno veće smatra da je dokazano da je primalac bio VRS. Dakle, Kodžopeljićeva tvrdnja da nema podataka o tome "ko je primio" navodi na pogrešan zaključak.²⁹⁰⁶ Pretresno veće dalje napominje da se u DP P571, materijalnom listu na kojem je VRS izričito naveden kao

²⁸⁹⁶ DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (u prevodu ovog dokumenta nedostaju 192 projektila za haubice koji se navode u originalu); svedok MP-14, T. 3570–3571. Broj Vojne pošte Drinskog korpusa bio je 7111, svedok MP-14, T. 3534 (zatvorena sednica).

²⁸⁹⁷ DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3570–3571. Han Pijesak je mesto u RS gde su bili smešteni i jedna baza VRS i Glavni štab VRS, Milenko Jevđević, T. 11067; svedok MP-14, T. 3548.

²⁸⁹⁸ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12364.

²⁸⁹⁹ Svedok MP-14, T. 3570–3571, gde komentariše DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine.

²⁹⁰⁰ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12382; DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine (u prevodu ovog obrasca na engleski jezik datum u gornjem desnom uglu je pogrešan, ali iz originala na b/h/s može se videti da je datum prijema 19. novembar 1993. godine).

²⁹⁰¹ DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3560, 3579-3582. V. takođe DP P573, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine.

²⁹⁰² DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine. V. takođe Jugoslav Kodžopeljić, T. 12376, 12380.

²⁹⁰³ DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; DP P579, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine; DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu ovog obrasca na engleski jezik datum u gornjem desnom uglu je pogrešan, T. 12377).

²⁹⁰⁴ DP P579, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u verziji ovog obrasca na engleskom jeziku navodi se da je naziv primaoca nečitak, međutim, Pretresno veće se uvidom u original uverilo da je primalac isti kao i u DP P581); DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3574–3575, 3577. Strane u postupku su se složile da na originalu postoji potpis kojeg nema na primerku koji je pregledan u sudnici. V. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12481.

²⁹⁰⁵ DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3570, 3574–3575, 3577.

²⁹⁰⁶ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12376-12377, gde komentariše DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine.

primalac, pominje slično "poverljivo" naređenje Perišića, s brojem "674-81" i datumom "12.11.93".²⁹⁰⁷

1023. Stoga Pretresno veće smatra da Kodžopeljjićeve odgovore karakteriše nedostatak objektivnosti tamo gde za obrasce o dostavi materijala kaže da ih je mnogo teže protumačiti nego što to zapravo jeste slučaj.

1024. Analizom obrazaca o dostavi materijala Pretresno veće je ustanovilo da na brojnim obrascima više polja nije ispunjeno. Na primer, na nekim obrascima je polje "količina: treba – odobreno" ispunjeno, ali je polje "količina: izdato – primljeno" ostavljeno prazno,²⁹⁰⁸ ili obrnuto.²⁹⁰⁹ U vezi s tim, Pretresno veće smatra da je relevantno ono polje koje je ispunjeno. Isto tako, polje "kategorija i godina proizvodnje" je na mnogim obrascima neispunjeno.²⁹¹⁰ Pretresno veće smatra da to što su podaci izostavljeni nema suštinski značaj ako se iz obrasca može videti koja su materijalna sredstva dostavljena, u kojoj količini, ko su pošiljalac i primalac i koji je datum slanja ili prijema.

1025. Pretresno veće napominje da na više obrazaca nema pečata ni pošiljaoca ni primaoca, a na nekima nisu ispunjena ni polja predviđena za podatke o identitetu pripadnika VJ koji je odobrio dostavu, iako možda postoji potpis lica koje je obavilo kontrolu.²⁹¹¹ Pozivajući se na Kodžopeljjićevo svedočenje, odbrana tvrdi da je zato nemoguće utvrditi da li su ove dostave realizovane i da li je za njih postojalo odobrenje.²⁹¹² Pretresno veće smatra da je pečat ili potpis pošiljaoca dovoljan za pretpostavku je dostava realizovana. Granica između SRJ i RS bila je porozna i VJ je lako mogao da šalje velike količine naoružanja VRS-u, pri čemu je rizik da bi to naoružanje mogli presresti međunarodni posmatrači zaduženi za granicu bio minimalan.²⁹¹³ Pretresno veće takođe smatra da pečat ili potpis nadležnih organa VRS ili RS dokazuje da je oprema u svakom slučaju poslata.

²⁹⁰⁷ DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine. V. takođe DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine. Ista ova analiza važi i za DP P579, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine. U DP P579 se takođe kao pošiljalac navodi "Vojna pošta 98080-06-302", što je, kako je objasnio svedok MP-14, broj vojne pošte u Lunjevici, Srbija, svedok MP-14, T. 3573–3574 (zatvorena sednica).

²⁹⁰⁸ V., na primer, DP P577, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3571-3572.

²⁹⁰⁹ V., na primer, DP P595, Materijalni list, 1. oktobar 1995. godine.

²⁹¹⁰ V., na primer, DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P580, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; DP P584, Materijalni list, 25. novembar 1993. godine.

²⁹¹¹ V., na primer, DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (postoje potpis u polju "rukovalac" za pošiljaoca, pečat Vojne Pošte 5292 Kraljevo, Srbija, kao pošiljaoca, kao i potpis primaoca); DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (postoji potpis u polju "kontrolise" za pošiljaoca, ali u poljima "naredbodavac" i "rukovalac" za pošiljaoca nema podataka, a nedostaje i pečat pošiljaoca; postoje potpis i pečat primaoca, tj. Vojne Pošte 7111 VRS, Han Pijesak, RS).

²⁹¹² Završni podnesak odbrane, par. 661–673.

²⁹¹³ V. gore, odeljak VI.B.3. V. takođe dole, odeljak VI.C.2.(c).

1026. Odbrana tvrdi da su ovi materijalni listovi nepouzdana i zato što neka polja na njima nisu ispunjena.²⁹¹⁴ Pretresno veće smatra da sama činjenica da su na nekom dostavnom obrascu koji ima brojna polja za popunjavanje neka polja ostala prazna ne dovodi u razumnu sumnju pouzdanost ovih obrazaca. Pretresno veće napominje da je svjedok MP-14 potvrdio da je većina obrazaca o dostavi materijala bila "nepotpuna", ali je to uverljivo objasnio time da je u ratnim vremenima bilo "maltene nemoguće" pridržavati se svih administrativnih pravila i propisa, delimično i zato što za to nije bilo dovoljno ljudi.²⁹¹⁵ Svjedok MP-14 je dalje objasnio da postojanje praznih polja na nekom obrascu ne znači da transakcija nije bila moguća ili da za nju nije postojalo odobrenje.²⁹¹⁶

1027. Odbrana u načelu prihvata Kodžopeljčicevo svjedočenje.²⁹¹⁷ Međutim, iz svih gorenavedenih razloga Pretresno veće zaključuje da je Kodžopeljčiceva verodostojnost minimalna. Veće takođe napominje da nije verodostojna ni Kodžopeljčiceva tvrdnja da on zapravo nije znao koje funkcije je imao 30. KC VJ niti zašto je na izvesnim obrascima o dostavi materijala taj centar naveden kao primalac, iako je bio načelnik Tehničke uprave pozadinskog sektora Generalštaba VJ od 1993. do 1999. godine.²⁹¹⁸ Sa sigurnošću je ustanovljeno da je izvesno naoružanje, tehnički gledano, slano u VRS i SVK preko kadrovskih centara.²⁹¹⁹ Nije uverljiva ni Kodžopeljčiceva tvrdnja da je VJ primio novčanu naknadu za sva materijalna sredstva koja je isporučio VRS-u.²⁹²⁰

1028. Međutim, Pretresno veće ima u vidu da su pripadnici VJ dostavili VRS izvesnu količinu materijalnih sredstava mimo službene procedure za nabavku koju je odredio Perišić. Kao što je već razmotreno,²⁹²¹ Perišić je u decembru 1993. godine naredio da se svi zahtevi za logističku pomoć moraju dostavljati preko Generalštaba VJ i da će ih on lično odobravati.²⁹²² Perišić je odlučio da pokrene disciplinski postupak protiv određenih starešina VJ koji su vojna sredstva izdali direktno VRS-u i SVK-u, bez odobrenja.²⁹²³ Pretresno veće takođe podseća da je Mladić svim jedinicama VRS izdao naređenje da, shodno njegovom dogovoru s Perišićem, zvanična nabavka materijalnih

²⁹¹⁴ Završni podnesak odbrane, par. 661–673.

²⁹¹⁵ Svjedok MP-14, T. 3697–3699 (zatvorena sednica).

²⁹¹⁶ Svjedok MP-14, T. 3707–3708.

²⁹¹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 648–677.

²⁹¹⁸ Jugoslav Kodžopeljčić, T. 12314, 12473–12477.

²⁹¹⁹ V. DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine (Generalštabu VJ se naređuje da preko 30. i 40. kadrovskog centra snabdeva VRS i SVK naoružanjem i vojnom opremom); DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 17. avgust 1994. godine; Stamenko Nikolić, T. 10630–10632; Petar Škrbić, T. 11944; Miodrag Simić, T. 10192.

²⁹²⁰ Jugoslav Kodžopeljčić, T. 12503, 12516–12518. V. dole, odeljak VI.C.7.

²⁹²¹ V. gore, odeljak VI.B.3.

²⁹²² DP P1258, Naređenje načelnika Generalštaba VJ, 27. decembar 1993. godine.

²⁹²³ DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 17. avgust 1994. godine.

sredstava od VJ mora ići preko Glavnog štaba VRS.²⁹²⁴ Mladić je naglasio da će protiv prekršilaca biti pokrenut disciplinski postupak.²⁹²⁵

1029. Budući da je logistička pomoć pružana i bez odobrenja, Pretresno veće je odlučilo da se osloni na one obrasce o dostavi materijala i izveštaje u kojima se ili pominje Perišićevo odobrenje ili navodi da materijalna sredstva šalje sam Generalštab VJ, a ne samo uopšteno VJ. Pretresno veće je takođe odlučilo da se osloni na dokumente koji pokazuju da je u transakcije s VJ bio uključen i Glavni štab VRS.

1030. Iz tih razloga, Pretresno veće je odlučilo da se ne oslanja na materijalne listove u kojima se kaže samo to da je Komandi Drinskog korpusa izvesnu količinu municije dostavio vojni objekat VJ u Paraćinu, Srbija.²⁹²⁶ Isti ovaj problem javlja se i u slučaju obrasca na kojem piše da je Komandi Drinskog korpusa municiju dostavio "VJ".²⁹²⁷ U nekim drugim dokumentima takođe se može pročitati samo to da je Komanda Drinskog korpusa primila naoružanje od "Batajnice",²⁹²⁸ kao i od "Kragujevca", a ne precizira se da su u tome učestvovali Perišić, Generalštab VJ ili Glavni štab VRS.²⁹²⁹ Taj podatak ne navodi se ni u izveštaju u kojem se kaže da je u periodu od 1. januara do 31. decembra 1995. godine VRS primio razno naoružanje od VJ.²⁹³⁰

1031. Konačno, odbrana posebno ističe da, nezavisno od obrazaca o dostavi, "[z]ahtevi za pomoć nisu dokaz toga da je pomoć i pružena".²⁹³¹ Pretresno veće se slaže s odbranom da se za zahteve ne može tek tako pretpostaviti da su i ispunjeni i da se ne mogu računati kao logistička pomoć.²⁹³² Bez obzira na to, neki jednostavni zahtevi su ipak informativni, jer sadrže napomene pripadnika VRS o malim zalihama municije i zavisnosti od pomoći VJ.²⁹³³

²⁹²⁴ DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine; DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine.

²⁹²⁵ *Ibid.*

²⁹²⁶ DP P573, Materijalni list, 20. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3560 (delimično zatvorena sednica).

²⁹²⁷ DP P592, Materijalni list, 16. decembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3605.

²⁹²⁸ DP P580, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3575–3576.

²⁹²⁹ DP P586, Materijalni list, 21. decembar 1993. godine. DP P586 se razlikuje od DP P593, u kojem se kao pošiljalac navodi "TRZ Kragujevac", ustanova koju je nadgledao Generalštab VJ, DP P593, Materijalni list, 20. decembar 1993. godine; Jugoslav Kodžopeljić, T. 12313–12314, 12414–12415, 12494; Siniša Borović, T. 13888. V. takođe svedok MP-14, T. 3607–3609, 3670–3671.

²⁹³⁰ DP P1222, Analiza tehničke pomoći upućene VRS u 1995. godini, str. 6. Pretresno veće nije uzelo u obzir ni DP P596, pošto je ovaj prijemni list bez datuma, te je moguće da nije iz perioda na koji se odnosi Optužnica. V. DP P596, Materijalni list, bez datuma.

²⁹³¹ Završni podnesak odbrane, par. 638.

²⁹³² V., na primer, DP P979, Zahtev za municiju Komande Iliđanske pešadijske brigade, 1. jul 1995. godine (samo zahtev za municiju); DP P2711, Zahtev Ratka Mladića upućen Generalštabu VJ, 10. oktobar 1995. godine (samo zahtev za municiju i gorivo); DP P2712, Zahtev Ratka Mladića upućen Generalštabu VJ, 12. oktobar 1995. godine (samo zahtev za modifikaciju lansirnog oruđa za rakete); DP P2767, Zahtev za isporuku specijalne artiljerijske municije koji je Mladić uputio načelniku Generalštaba VJ, 3. januar 1994. godine (samo zahtev za municiju).

²⁹³³ V., na primer, DP P1260, Zahtev SRK za municiju i naoružanje upućen Generalštabu VJ, 3. maj 1995. godine (navodi se da municije nema dovoljno i da je hitno potrebna); DP P2739, Zahtev za naoružanje i municiju za SRK koji je Mladić uputio

1032. Odbrana takođe tvrdi da se ni dokazni predmeti iz kojih se vidi da su zahtevi odobreni ne mogu uzeti kao dokaz pomoći, osim ako neki drugi dokazi ne pokazuju da je pomoć kasnije i pružena.²⁹³⁴ Pretresno veće se s ovim ne slaže i konstatuje da se dokazni predmeti iz kojih se vidi da je postojalo odobrenje za dostavljanje materijalnih sredstava ili za obuku ne mogu posmatrati samo kao zahtevi, već da takođe pružaju razuman osnov za zaključak da su dostava ili obuka kasnije i realizovane.²⁹³⁵ Ovi dokazni predmeti moraju se analizirati u kontekstu dokaza izvedenih na suđenju. Pretresno veće podseća da je postojao sveobuhvatan sistem pružanja logističke pomoći i da je granica između SRJ i RS bila porozna, što je omogućavalo da se pomoć lako i redovno dostavlja.²⁹³⁶

1033. Pretresno veće je razmotrilo preostale prigovore odbrane u vezi s ovim pitanjem i zaključuje da oni nisu osnovani. Konkretno, odbrana tvrdi da Pretresno veće ne može uzeti u obzir DP P571 i DP P575, pošto se jedan tiče mina, a drugi granata koji su poslali VRS-u iz objekta u Mrsaću, opština Kraljevo, a taj objekat "nije bio u nadležnosti GŠ VJ", što znači da Perišić "nije bio odgovoran za ta materijalna sredstva".²⁹³⁷ Ipak, u oba dokazna predmeta izričito je navedeno da je transakcija obavljena na osnovu rešenja koje je doneo Perišić.²⁹³⁸

Generalštabu VJ, 3. septembar 1995. godine, str. 2 (isto); DP P2724, Zahtev za municiju i rakete koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 14. jun 1995. godine (ističe se da je potrebna pomoć).

²⁹³⁴ Završni podnesak odbrane, par. 641, gde se, između ostalog, poziva na DP P621, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 11. mart 1994. godine; P622, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 16. maj 1995. godine; P623, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 15. maj 1995. godine.

²⁹³⁵ V., na primer, DP P621, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 11. mart 1994. godine (Uprava inženjerije Generalštaba VJ "odobrava" ustupanje raketnih uređaja VRS-u); DP P622, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 16. maj 1995. godine (isto); DP P623, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 15. maj 1995. godine (na osnovu Perišićeve saglasnosti za "ustupanje" mina i eksploziva); DP P876, Naređenje Generalštaba VJ za izdavanje materijalnih sredstava, 10. maj 1994. godine (Generalštab VJ naređuje da se izda gorivo za "potrebe" VRS, odnosno generala Milana Gvere); DP P877, Rešenje Komande 608. pozadinske baze GŠ VJ, koje je potpisao Perišić, 28. decembar 1993. godine (Perišić naređuje da se, između ostalog, "ustupi" nekoliko stotina hiljada komada municije); DP P1252, Dopis Generalštaba VJ u vezi sa snabdevanjem municijom, upućen Komandi VRS, 7. oktobar 1995. godine (Generalštab VJ stavlja rakete na raspolaganje VRS radi preuzimanja); DP P1255, Dopis Generalštaba VJ u vezi sa zahtevom VRS za pomoć, 28. jun 1995. godine (Perišić naređuje dostavljanje raketnih motora); DP P1257, Dopis Vojne pošte 2082 upućen Vojnoj pošti 1092 u vezi sa izdavanjem naoružanja 30. kadrovskom centru, 27. februar 1995. godine (fugasni meci za top-haubicu, odobrio Perišić); DP P1261, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 10. decembar 1993. godine (12.000 metaka, odobrio Perišić); DP P1262, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 17. decembar 1993. godine (preko milion metaka, odobrio Perišić); DP P2719, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke za starešine, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 15. i 20. april 1995. godine (Perišićev Kabinet je odobrio zahtev da se produži angažovanje starešina VJ na obuci pripadnika VRS); DP P2721, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke iz snajperskog gađanja, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, maj–jul 1995. godine (Generalštab VJ je odobrio zahtev za obuku u snajperskom gađanju, v. Radojica Kadrijević, T. 13719–13722).

²⁹³⁶ V. gore, par. 961. V. takođe dole, odeljak VI.C.2.(c).

²⁹³⁷ Završni podnesak odbrane, par. 718–719, gde se poziva na DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine.

²⁹³⁸ DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine.

(b) Dostavljanje materijalnih sredstava od avgusta 1993. do avgusta 1994. godine

1034. Pretresno veće će sad razmotriti obrasce o dostavi materijala i druge dokaze koje smatra pouzdanim i relevantnim za navode po kojima se tereti Momčilo Perišić, oslanjajući se na gorenavedeni metod analize. Pretresno veće će na početku dati prikaz dokaza o dostavama koje su izvršene u periodu od 26. avgusta 1993. godine, kad je Momčilo Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, do avgusta 1994. godine, kad je SRJ zvanično uvela sankcije protiv RS.

1035. Dana 12. novembra 1993. godine Generalštab VJ je naredio da se VRS-u izda, između ostalog, 800.000 metaka, 2.000 tromblonskih mina i 50 bacača raketa, sve "bez naknade".²⁹³⁹ Tih 800.000 metaka iz ovog naređenja bilo je namenjeno Drinskom korpusu.²⁹⁴⁰ Dokazi dalje pokazuju da je 22. novembra 1993. godine Generalštab VJ dostavio Drinskom korpusu 30.000 metaka za mitraljez tipa "Browning" i 50 protivoklopnih raketa,²⁹⁴¹ kao i 5.400 metaka kalibra 7,9mm za snajperske puške M75 i 60.016 univerzalnih metaka kalibra 7,62mm.²⁹⁴²

1036. Dana 22. i 23. novembra 1993. godine izvršene su mnogobrojne dostave. Tri su izvršene na osnovu "strogo poverljivih" Perišićevih naređenja.²⁹⁴³ Jedno naređenje odnosilo se na 30.000 metaka za vatreno oružje tipa "Browning" i 50 raketa,²⁹⁴⁴ dok su se ostala odnosila na 60 mina²⁹⁴⁵ i 2.000 granata.²⁹⁴⁶ Pored toga, tri zasebna dostavna lista pokazuju da je Generalštab VJ poslao Drinskom korpusu 300 minobacačkih granata,²⁹⁴⁷ 800.100 metaka,²⁹⁴⁸ 296 projektila za samohodni top i 192 projektila za haubicu.²⁹⁴⁹

1037. Dana 24. novembra 1993. godine zahvaljujući još jednom "strogo poverljivom" Perišićevom naređenju, Drinski korpus je dobio 150.000 metaka za teški mitraljez, 500 raketa, 960 ručnih bombi

²⁹³⁹ DP P1269, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 19. novembar 1993. godine.

²⁹⁴⁰ DP P1512, Komanda Drinskog korpusa, Ovlašćenje, 22. novembar 1993. godine (Drinski korpus se ovlašćuje da preuzme 800.000 metaka kalibra 7,9 mm na osnovu rešenja Generalštaba VJ koje ima isti broj kao i naređenje iz DP P1269).

²⁹⁴¹ DP P572, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu piše 1.936 raketa, iako u originalu stoji 50); svedok MP-14, T. 3558–3559.

²⁹⁴² DP P574, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3563–3565. I u jednom drugom obrascu s istim tim datumom navode se identične količine iste vrste municije i poziva se na "strogo poverljivo" Perišićevo naređenje, a pečat pošiljaoca je baza VJ u Lunjevici. V. DP P579, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu ovog obrasca datum u gornjem desnom uglu je pogrešan; polja 40–41 u prevodu obrasca takođe bi trebalo da su prazna, kao u originalu); Jugoslav Kodžopeljić, T. 12369; svedok MP-14, T. 3573–3574.

²⁹⁴³ DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine.

²⁹⁴⁴ DP P581, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu ovog obrasca datum u gornjem desnom uglu je pogrešan, ali se iz originala može se videti da je datum prijema 22. novembar 1993. godine). V. svedok MP-14, T. 3578.

²⁹⁴⁵ DP P571, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3556–3557.

²⁹⁴⁶ DP P575, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3568–3570.

²⁹⁴⁷ DP P577, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3571–3572.

²⁹⁴⁸ DP P578, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3572–3573, 3709.

²⁹⁴⁹ DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (u prevodu ovog dokumenta nedostaju 192 projektila za haubice koji se navode u originalu); svedok MP-14, T. 3570–3571.

i 30 "remontovanih" ručnih bombi.²⁹⁵⁰ Dana 25. novembra 1993. godine Generalštab VJ je Drinskom korpusu, između ostalog, dostavio dva miliona metaka i 1.727 minobacačkih granata,²⁹⁵¹ što je bila velika isporuka koja je iziskivala više kamiona;²⁹⁵² zasebno je dostavljeno i 3.269 minobacačkih i 148 drugih granata.²⁹⁵³

1038. Više dostava izvršeno je i u decembru 1993. godine. Perišić je lično izdao "strogo poverljivo" naređenje u kojem se kaže sledeće: "Za potrebe popune Vojske Republike Srpske ustupaju se bez naknade sredstva NVO [...]"²⁹⁵⁴ Na spisku tih sredstava u naređenju nalazi se sledeće: 721.250 metaka, 2.000 košuljica kalibra 76mm, 27.130 bombi, 900 "školjki", 50 mina, 100 raketa, 85 bacača raketa "Osa", 300 punjenja za bacač raketa, 3.000 osnovnih punjenja i 350 upaljača.²⁹⁵⁵ Perišić je takođe koordinirao VRS-ovu nabavku 1.525.600 metaka i 20.192 rakete²⁹⁵⁶ i izdao naređenja na osnovu kojih je izdato 12.000 metaka,²⁹⁵⁷ kao i još 70.200 metaka i 600kg hidrauličnog ulja.²⁹⁵⁸ Na osnovu jednog naređenja Generalštaba VJ, VRS je dobio još 61.460 metaka.²⁹⁵⁹ VRS je takođe dobio najmanje 170 projektila za haubicu D20 i za topove kalibra 130mm koje je poslao Tehnički remontni zavod (TRZ) Kragujevac,²⁹⁶⁰ u čije zadatke su spadali remont i punjenje municije.²⁹⁶¹ Odbrana tvrdi da TRZ Kragujevac nije bio pod nadzorom Generalštaba VJ,²⁹⁶² što je netačna tvrdnja koju su opovrgla dva svedoka same odbrane.²⁹⁶³ Jedno Perišićevo naređenje kojim se vojne zalihe ustupaju VRS potvrđuje da je on očigledno bio ovlašćen da izdaje naređenja TRZ-u Kragujevac: "Za predaju sredstava odgovoran je TRZ Kragujevac."²⁹⁶⁴

1039. Mladić i Perišić su o pitanjima logističke pomoći razgovarali 27. decembra 1993. godine u Beogradu.²⁹⁶⁵ Mladić je u svom dnevniku zapisao da je zahtev za čelik, upaljače i TNT "rešen".²⁹⁶⁶

²⁹⁵⁰ DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3579–3580.

²⁹⁵¹ DP P583, Materijalni list, 25. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3588–3589.

²⁹⁵² Svedok MP-14, T. 3588.

²⁹⁵³ DP P584, Materijalni list, 25. novembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3589.

²⁹⁵⁴ DP P877, Rešenje Komande 608. pozadinske baze GŠ VJ, koje je potpisao Perišić, 28. decembar 1993. godine.

²⁹⁵⁵ *Ibid.*

²⁹⁵⁶ DP P1262, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 17. decembar 1993. godine.

²⁹⁵⁷ DP P1261, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 10. decembar 1993. godine.

²⁹⁵⁸ DP P1263, Naređenje VJ u vezi sa izdavanjem municije VRS-u, 23. decembar 1993. godine.

²⁹⁵⁹ DP P591, Materijalni list, 14. decembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3602–3604.

²⁹⁶⁰ DP P593, Materijalni list, 20. decembar 1993. godine. V. svedok MP-14, T. 3607–3609, 3670–3671.

²⁹⁶¹ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 41–43; DP P509, Plan nabavki (Pregled ulaza materijala po partnerima), 1. januar – 31. decembar 1994. godine, str. 1; svedok MP-14 (zatvorena sednica), T. 3534; Jugoslav Kodžopeljić, T. 12416.

²⁹⁶² Završni podnesak odbrane, par. 718.

²⁹⁶³ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12313–12314, 12494; Siniša Borović, T. 13888. Odmah posle tvrdnje da "TRZ Kragujevac" nije potpadao pod nadležnost GŠ VJ, odbrana u svom Završnom podnesku protivreći sama sebi navodeći da je "zavod za opravke" u Kragujevcu potpadao pod upravu Generalštaba VJ kojoj je na čelu bio Kodžopeljić, Završni podnesak odbrane, par. 718, 720. Pretresno veće napominje da se nazivi "TRZ" Kragujevac, "remont" ili "zavod" odnose na isti objekat za "opravke" i "remont". V. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12406–12408, 12415–12416; svedok MP-14, T. 3534, 3719 (zatvorena sednica); Siniša Borović, T. 13888; Petar Škrbić, T. 11943; DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 41–43; DP P593, Materijalni list, 20. decembar 1993. godine.

²⁹⁶⁴ DP P877, Rešenje Komande 608. pozadinske baze GŠ VJ, koje je potpisao Perišić, 28. decembar 1993. godine, str. 2.

²⁹⁶⁵ DP P2935, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 27. decembar 1993. godine.

1040. Dana 13. januara 1994. godine Krajiški korpus je zvanično obavestio Glavni štab VRS da je od VJ primio 428 poluautomatskih pušaka, 286 automatskih pušaka, 101 pušku, 33 puškomitraljeza, 6 snajperskih pušaka, 10 poluautomatskih pištolja, 4 pištolja, 18 raketnih bacača, 1 haubicu, 15 telefona i 2 radio-uređaja.²⁹⁶⁷ S obzirom na to da je Mladić naredio da će, u skladu s Perišićevim uputstvima, protiv jedinica VRS koje budu učestvovala u neodobrenim nabavkama biti preduzete disciplinske mere,²⁹⁶⁸ jedini razuman zaključak je taj da je Krajiški korpus, kad je informisao Glavni štab VRS da je ta sredstva dobio od VJ, mislio na zvanično odobrenu pomoć.

1041. Dana 15. januara 1994. godine Mladić je Perišiću uputio pismeni zahtev da Generalštab VJ pošalje VRS-u ekipu stručnjaka koji su prethodno radili na projektovanju rakete "Orkan" kalibra 262mm kako bi demontirali određene delove s lansera "Orkan" koji se nalaze u Kninu i potom ih montirali na lansere u Vojnotehničkom institutu,²⁹⁶⁹ iako je on bio podređen Ministarstvu odbrane SRJ.²⁹⁷⁰ Četiri dana kasnije, Perišić je Glavnom štabu VRS uputio dopis, s oznakama "vrlo hitno" i "strogo poverljivo", u kojem je naveo sledeće: "U cilju realizacije vašeg dogovora sa general-potpukovnikom Mladićem koji se odnosi na demontažu 4 cevi sa SVLR 262mm 'Orkan', upućuje se radna ekipa na čelu sa pukovnikom Radomirom Ećimovićem. Molimo da radnoj grupi omogućite izvršenje zadatka."²⁹⁷¹

1042. Dana 17. februara 1994. godine VJ je dogovorio da se VRS-u "daj[u] na [...] pozajmicu" 42,72 tone TNT-a, na osnovu zvaničnog ugovora s Ministarstvom odbrane RS.²⁹⁷²

1043. Dana 31. marta 1994. godine Generalštab VJ je izdao VRS-u 1.181.491 metaka različitih vrsta,²⁹⁷³ a zatim i 5.000 projektila za protivavionske topove, pozivajući se na jedno Perišićevo rešenje.²⁹⁷⁴

1044. Dana 18. aprila 1994. godine Perišić je obustavio dalje izdavanje sredstava: "Zabranjujem do daljnjeg izdavanje NVO vojskama RS i RSK (30. i 40. KC)."²⁹⁷⁵ Bez obzira na to, dostavljanje naoružanja VRS ubrzo je nastavljeno, što se vidi iz činjenice da je potom održano više sednica VSO

2966

Ibid.

2967

DP P1232, Telegram Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 13. januar 1994. godine.

2968

DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine, str. 2; DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine.

2969

DP P1818, Zahtev koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 15. januar 1994. godine.

2970

Radojica Kadjević, T. 13611.

2971

DP P1138, Dopis načelnika Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 19. januar 1994. godine.

2972

DP P1201, Ugovor o zajmu zaključen između Vojne pošte 8634-4 Beograd i Ministarstva odbrane RS, 17. februar 1994. godine, str. 1.

2973

DP P1270, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 31. mart 1994. godine.

2974

DP P1270, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 14. april 1994. godine.

2975

DP P1008, Naređenje koje je Perišić uputio komandama nekoliko službi VJ u vezi s izdavanjem naoružanja i vojne opreme, 18. april 1994. godine.

na kojima je, uz Perišićevo ohrabrivanje, i dalje odobravana logistička pomoć,²⁹⁷⁶ kao i iz činjenice da je logistička pomoć kontinuirano stizala.

1045. Dana 22. maja 1994. godine Generalštab VJ je VRS izdao 3.353.000 metaka i 1.400 granata.²⁹⁷⁷ Na osnovu Perišićevih naređenja, u narednom periodu dostavljeno je 200.000 metaka,²⁹⁷⁸ zatim 21.850 metaka i 64 raketa²⁹⁷⁹ i onda još 2.900 metaka.²⁹⁸⁰

1046. Dana 11. jula 1994. godine Krajiški korpus VRS je zvanično obavestio Glavni štab VRS da je od VJ primio ukupno 2.598.100 metaka za automatske puške kalibra 7,62mm, 6.300 metaka za pištolje kalibra 7,62mm i 966 mina.²⁹⁸¹ S obzirom na to da je Mladić naredio da će, shodno Perišićevim uputstvima, protiv jedinica VRS koje budu učestvovala u neodobrenim nabavkama biti preduzete disciplinske mere,²⁹⁸² jedini razuman zaključak je i ovde taj da se ovo obaveštenje Krajiškog korpusa Glavnom štabu VRS o prijemu zaliha od VJ odnosilo na zvanično odobrenu pomoć.

1047. Tokom čitave 1994. godine Glavni štab VRS je, po sopstvenoj proceni, od VJ primio, između ostalog, 25.878.862 streljačkih metaka i 7.569 granata.²⁹⁸³

(c) Dostavljanje materijalnih sredstava od avgusta 1994. do decembra 1995. godine, za vreme sankcija koje je SRJ uvela Republici Srpskoj

1048. Dotur vojnih zaliha u VRS iz Generalštaba VJ nastavio se i posle avgusta 1994. godine, uprkos odluci SRJ o zvaničnom zatvaranju granice s RS, izuzev za medicinsku opremu i drugu humanitarnu pomoć,²⁹⁸⁴ u okviru sankcija koje joj je uvela zbog odbijanja da prihvati predloženi mirovni plan.²⁹⁸⁵ Nominalna zabrana dostavljanja vojnog materijala VRS-u koju je uvela SRJ trajala je praktično do kraja rata u BiH.²⁹⁸⁶

²⁹⁷⁶ V. gore, odeljak VI.B.4.

²⁹⁷⁷ DP P1272, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 22. maj 1994. godine.

²⁹⁷⁸ DP P1271, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 3. jun 1994. godine.

²⁹⁷⁹ DP P1266, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije 30. kadrovskom centru, 1. jul 1994. godine.

²⁹⁸⁰ DP P1267, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije 30. kadrovskom centru, 11. jul 1994. godine.

²⁹⁸¹ DP P1213, Dopis Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS u vezi s prijemom vojne opreme, 11. jul 1994. godine, str. 3.

²⁹⁸² DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine, str. 2; DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine.

²⁹⁸³ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 19–21.

²⁹⁸⁴ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22957; Michael Williams, T. 6463–6464; svedok MP-14, T. 3528–3529 (zatvorena sednica); Charles Kirudja, T. 2827–2828.

²⁹⁸⁵ V. generalno, Miodrag Simić, T. 10182–10183; Petar Škrbić, T. 11938; DP P222, Novinski članak objavljen u listu *Borba*, 5. avgust 1994. godine.

²⁹⁸⁶ V. generalno, Petar Škrbić, T. 11947.

1049. Dana 25. avgusta 1995. godine, približno godinu dana nakon uvođenja sankcija, održan je sastanak rukovodstva SRJ i RS, kojem su, pored ostalih, prisustvovali Momčilo Perišić, Slobodan Milošević, Zoran Lilić, Ratko Mladić, Radovan Karadžić i velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve.²⁹⁸⁷ U zabelešci sa sastanka piše sledeće: "Vladika Irinej se založio za prećutno ukidanje blokade na Drini. Na to mu je predsednik Milošević rekao da je blokada samo formalna, da pomoć svakodneвно teče."²⁹⁸⁸

1050. Milošević je 2001. godine priznao da je SRJ tokom rata u tajnosti dostavljala znatnu vojnu pomoć VRS-u.²⁹⁸⁹ Milošević je poricao da je upotrebio državna sredstva za pribavljanje koristi sebi i drugima i uporno tvrdio da su se državna sredstva koristila za "opstanak zemlje u uslovima totalnog embarga i rata preko Drine u kojem smo *pomagali svoj narod svim sredstvima koja su nam stajala na raspolaganju*".²⁹⁹⁰ Milošević je izričito pomenuo logističku pomoć koju je SRJ pružala VRS-u i SVK-u:

ti se izdaci nisu mogli iz razloga državnih interesa, kao *državna tajna* prikazivati u Zakonu o budžetu koji je javni dokument. Isto se odnosi i na izdatke za opremanje snaga bezbednosti i posebno specijalnih antiterorističkih snaga "od igle do lokomotive" - od lakog naoružanja i opreme do helikoptera i ostalih sredstava koji i danas stoje tu gde su, a što se u javnosti nije objavljivalo iz razloga *državne tajne*, kao što se nije objavljivalo ni sve što je išlo za Vojsku Republike Srpske.²⁹⁹¹

1051. Milošević je naglasio:

U vezi sa isticanjem razloga za pritvor, da se u ovom slučaju radi o izuzetno velikom iznosu pribavljene imovinske koristi, postavlja se pitanje za koga? Za Vojsku Republike Srpske, za organe bezbednosti, za Vojsku Republike Srpske Krajine, za pomoć narodu preko Drine, za tekstilce, metalce i druge, finansirane preko Beogradske banke u najtežim socijalnim uslovima i u uslovima totalne spoljne blokade.²⁹⁹²

1052. Prema rečima Michaela Williamsa, koji je od februara 1994. do aprila 1995. godine bio direktor za informisanje UNPROFOR-a i video sve poverljive izveštaje kojima je raspolagao UN,²⁹⁹³ granicu između RS i SRJ bilo je teško nadzirati, delimično zbog prirode terena i njene dužine.²⁹⁹⁴ Premda Milošević nije bio rad da prihvati posmatrače na granici, konačno je, na zahtev

²⁹⁸⁷ DP P230, Beleške sa sastanka rukovodstva SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 25. avgust 1995. godine.

²⁹⁸⁸ DP P230, Beleške sa sastanka rukovodstva SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 25. avgust 1995. godine, str. 11.

²⁹⁸⁹ DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 2–3.

²⁹⁹⁰ DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 1–2 (naglasak dodat).

²⁹⁹¹ DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 2 (naglasak dodat).

²⁹⁹² DP P322, Žalba i obrazloženje Slobodana Miloševića pred istražnim sudijom Okružnog suda u Beogradu, 2. april 2001. godine, str. 3.

²⁹⁹³ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22893–22894.

²⁹⁹⁴ Michael Williams, T. 6411.

zvaničnika UN, pristao na to sredinom septembra 1994. godine.²⁹⁹⁵ Međutim, "međunarodna zajednica je dobila krajnje neadekvatna [sredstva]" za nadziranje granice duge 300 milja.²⁹⁹⁶ Grupa koja je bila zadužena za nadzor sastojala se od manjih snaga i nije imala pristup informacijama i obaveštajnim podacima kojima je raspolagao NATO.²⁹⁹⁷ Vojna komanda UN je smatrala da je detaljno nadziranje granice nemoguće.²⁹⁹⁸ Milošević je, uprkos tome, stalno davao uveravanja da je granica potpuno zatvorena i da je prolaz dozvoljen jedino za hranu, odeću i lekove.²⁹⁹⁹

1053. U izveštaju kopredsedavajućeg Upravnog komiteta Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji od 18. maja 1995. godine zaključeno je da vlada SRJ ispunjava svoju obavezu zatvaranja granice.³⁰⁰⁰ Carinska služba SRJ je izvestila da je na granici s RS zaplenila raznu robu, poput benzina, dizel-goriva, cigareta i hrane, ali, kako stoji u njenom izveštaju, ne i municiju ili naoružanje.³⁰⁰¹ Ovu robu su krijumčarili šverceri, a ne pripadnici VRS ili VJ.³⁰⁰² Švercerima je redovno polazilo za rukom da pređu granicu na nekim područjima koja carinska služba SRJ, uprkos stalnim prigovorima zvaničnika UN, nije savesno nadgledala.³⁰⁰³ Nenaoružanim uniformisanim pripadnicima vojske mimo pravila je omogućeno da pređu granicu najmanje 688 puta, dok je uniformisanim pripadnicima policije dozvoljeno da pređu granicu s ličnim naoružanjem najmanje sedam puta, a najmanje jednom prilikom u prelasku granice je sprečeno više uniformisanih pripadnika vojske i vojnih vozila.³⁰⁰⁴

1054. Uprkos tom izveštaju, Williams je rekao da je opšta vojna moć VRS porasla tokom 1994. i 1995. godine, zahvaljujući pomoći koju je slala SRJ.³⁰⁰⁵ On je bio mišljenja da, uprkos "političkom razlazu" SRJ i RS, sankcije nisu suštinski promenile "bliske odnose" između VJ i VRS: obe vojske formirane su iz JNA i starešine su imale osećaj određene "bliskosti", pošto su prošle istu obuku i radile u istim bazama.³⁰⁰⁶

²⁹⁹⁵ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22957–22958; Michael Williams, T. 6411–6412.

²⁹⁹⁶ Michael Williams, T. 6412. V. DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22958–22959.

²⁹⁹⁷ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22959.

²⁹⁹⁸ *Ibid.*

²⁹⁹⁹ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22959–22961.

³⁰⁰⁰ DP D156, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, 25. jun 1995. godine, str. 2. Na ovaj izveštaj generalni sekretar UN poziva se u pismu koje je uputio predsedavajućem SB UN.

³⁰⁰¹ DP D156 Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, 25. jun 1995. godine, str. 3.

³⁰⁰² DP D156, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, 25. jun 1995. godine, str. 6–10.

³⁰⁰³ *Ibid.*

³⁰⁰⁴ DP D156, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, 25. jun 1995. godine, str. 8.

³⁰⁰⁵ Michael Williams, T. 6463–6464.

³⁰⁰⁶ Michael Williams, T. 6468–6469. V. takođe Michael Williams, T. 6411.

1055. Sličan je bio i zaključak Charlesa Kirudje, šefa za civilna pitanja Misije UN u Beogradu,³⁰⁰⁷ koji je rekao da se "najuži oficirski kadar [VJ], u stvari, većinom nikad nije složio sa [Miloševićem] u vezi sa zatvaranjem granice i izolacijom svoje 'braće preko Drine'".³⁰⁰⁸ Izveštaj pukovnika Bogojevića iz 1. krajiškog korpusa VRS potkrepljuje ovaj zaključak:

Nakon jednostrano prekinutih političkih i ekonomskih odnosa SRJ sa RS registrovana je učestala pojava glasina i dezinformacija o navodnom prekidu odnosa VJ sa VRS [...]. Naprotiv, odnosi VRS i VJ su i dalje korektni i nisu poremećeni nastalim prekidom političkih i ekonomskih odnosa SRJ sa RS. Nema ni jednog slučaja pozivanja profesionalnih oficira i podoficira nazad u VJ iz VRS. Takođe, pojačane mere kontrole državne granice (na graničnim prelazima) preduzeli su organi MUP-a i carina SRJ ali ne i VJ.³⁰⁰⁹

Bogoević je zatim napomenuo da je od uvođenja sankcija saradnja VRS i VJ zapravo "unapređena".³⁰¹⁰ I vojni obaveštajni podaci UN ukazivali su na to da je nakon uvođenja sankcija broj helikopterskih letova iz SRJ u RS porastao.³⁰¹¹

1056. U svom izlaganju u Narodnoj skupštini RS Mladić je rekao da je snabdevanje oružjem skoro sasvim prestalo po uvođenju sankcija: "[O]d [avgusta 1994. godine] je jako teško, skoro presušilo".³⁰¹² Ipak, iz pretresnog spisa se vidi da je Generalštab VJ u tajnosti nastavio da isporučuje znatne količine naoružanja VRS-u tokom čitavog perioda sankcija, premda je u SRJ ova pomoć predstavljala "državnu tajnu".³⁰¹³

1057. Svedok MP-14 je u svedočenju rekao da je bio svedok toga da je VRS za vreme sankcija i dalje primao znatnu logističku pomoć od VJ, doduše u znatno manjim količinama, pošto su municija i naoružanje "krijući" transportovani, bez dokumentacije, putem koji je vodio kroz šumu i na kojem nije bilo granične kontrole.³⁰¹⁴ Kao što je gore već konstatovano,³⁰¹⁵ Milomir Kovačević, koji je za vreme sankcija bio vozač kamiona u MUP-u Srbije, takođe je posvedočio da je VJ nastavio s doturom vojnih zaliha VRS-u, tako što je krišom prebacivao robu preko granice između SRJ i RS kako bi izbegao posmatrača.³⁰¹⁶

³⁰⁰⁷ Charles Kirudja, T. 2796–2797.

³⁰⁰⁸ DP P473, Šifrovana depeša koju je Charles Kirudja uputio Akashiju, 16. februar 1995. godine, str. 2.

³⁰⁰⁹ DP P2819, Dokument Komande 1. krajiškog korpusa o stanju odnosa VJ i VRS, 12. avgust 1994. godine, str. 1.

³⁰¹⁰ DP P2819, Dokument Komande 1. krajiškog korpusa o stanju odnosa VJ i VRS, 12. avgust 1994. godine.

³⁰¹¹ Michael Williams, T. 6403; DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22961. U vezi s pitanjem helikopterskih letova, v. takođe Charles Kirudja, T. 2827, 2830–2832, 2835, 2843; DP P472, Šifrovana depeša koju je Charles Kirudja uputio Akashiju, 13. februar 1995. godine, par. 6–9; DP P473, Šifrovana depeša koju je Charles Kirudja uputio Akashiju, 16. februar 1995. godine, str. 1, 3–4; DP D101, Pismo Dragomira Đokića predsedniku SB UN o letovima između SRJ i BiH u martu 1995. godine, 11. april 1995. godine.

³⁰¹² DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51.

³⁰¹³ V. gore, odeljak VI.B.6.

³⁰¹⁴ Svedok MP-14, T. 3525, 3528–3529 (zatvorena sednica).

³⁰¹⁵ V. gore, odeljak VI.B.3.

³⁰¹⁶ Milomir Kovačević, T. 6058–6078.

1058. I Milan Babić je u svedočenju rekao da je VRS primao tajnu pomoć od VJ.³⁰¹⁷ On je objasnio da su postojali načini da se sankcije zaobiđu i da su one bile fiktivne.³⁰¹⁸

1059. Iako se stanje u VRS delimično pogoršalo usled "ekonomske blokade" koju je SRJ nametnula RS,³⁰¹⁹ VJ je uglavnom nastavio s redovnim doturom vojnih zaliha VRS-u, kao što se može videti i iz dokaza koji slede.

1060. U januaru 1995. godine Glavni štab VRS je izvestio: "[V]eliki broj komandi, jedinica [...] i pojedinih pripadnika VJ nesebično su nam pružali humanitarnu pomoć i usluge koje su od izuzetnog značaja za odbranu Republike Srpske".³⁰²⁰ Dana 27. februara 1995. godine Generalštab VJ je, na osnovu rešenja koje je doneo Perišić, preko 30. KC izdao VRS 100 trenutno fugasnih granata za top haubicu.³⁰²¹

1061. U maju 1995. godine general Mladen Mihajlović iz Generalštaba VJ³⁰²² javio je da je Perišić dao saglasnost u vezi sa zahtevom Glavnog štaba VRS i da "odobrava ustupanje inž. sredstava NVO, bez nadoknade", odnosno da se ustupa 10.000 mina i pet tona eksploziva.³⁰²³ U jednom drugom dopisu Mihajlović je naveo da Generalštab VJ "odobrava ustupanje inž. sredstava NVO, bez nadoknade", odnosno da se ustupaju i tri raketna uređaja za otvaranje prolaza u minskom polju.³⁰²⁴

1062. Dana 26. maja 1995. godine general Mladić je od Generalštaba VJ zatražio preko 17.000 mina i razna inženjerijska sredstva, i odobreno je otprilike pola tog zahteva.³⁰²⁵ Dana 19. juna 1995. godine Mladić je uputio Perišiću "[v]rlo hitan" zahtev za 1.835.850 metaka različitih kalibara i 2.000 granata potrebnih za teške borbene operacije na području Trnova, u blizini Sarajeva.³⁰²⁶ Već

³⁰¹⁷ DP P53 (zapečaćeno), T. 13083–13087.

³⁰¹⁸ DP P53 (zapečaćeno), T. 13085. U delu Babićevog svedočenja koji je uvršten u spis nije precizirano da li je predlog za pribavljanje naoružanja i municije uz "fiktivno, znači lažno plaćanje" stvarno i sproveden.

³⁰¹⁹ DP P1534, Izvještaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 9, 18.

³⁰²⁰ DP P1211, Dopis Glavnog štaba VRS predsedniku vlade RS u vezi s poklonom u građevinskom materijalu namenjenom za VJ, 15. januar 1995. godine, str. 1.

³⁰²¹ DP P1257, Dopis Vojne pošte 2082 upućen Vojnoj pošti 1092 u vezi sa izdavanjem naoružanja 30. kadrovskom centru, 27. februar 1995. godine.

³⁰²² Mladen Mihajlović, T. 3876.

³⁰²³ DP P623, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 15. maj 1995. godine.

³⁰²⁴ DP P622, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 16. maj 1995. godine. V. takođe DP P621, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 11. mart 1994. godine (moguće je da se ovaj dokument odnosi na ista sredstva); Mladen Mihajlović, T. 3892–3894, 3896–3897.

³⁰²⁵ DP D56, Zahtev Ratka Mladića Generalštabu VJ, 26. maj 1995. godine (sadrži rukom pisane beleške o procentu materijalnih sredstava koja je odobrio VJ); DP D57, Dokument Uprave inženjerije upućen kabinetu načelnika Generalštaba VJ, u vezi s odobravanjem, odnosno odbijanjem zahteva, 30. maj 1995. godine; Mladen Mihajlović, T. 3980–3982 (delimično zatvorena sednica); DP D58, Dopis kabineta načelnika Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu VRS, 31. maj 1995. godine; Mladen Mihajlović, T. 3983–3984 (delimično zatvorena sednica).

³⁰²⁶ DP P624, Zahtev za ispomocu u municiji koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 19. jun 1995. godine. Po svemu sudeći, ovaj dokument ima duplikat – DP P2726. Izgleda da u tom duplikatu postoji greška u prevodu, pošto se navodi da

sutradan Generalštab VJ je odgovorio telegramom sledećeg sadržaja: "[O]baveštavamo [vas] da je načelnik GŠ VJ naredio: 'Dati Ratku da se ovo reši.'"³⁰²⁷ Mihajlović je prepoznao Perišićev paraf na vrhu dokumenta³⁰²⁸ i rekao da je dotični Ratko bio general-pukovnik Ratko Milovanović iz uprave VJ.³⁰²⁹ Pretresno veće konstatuje da činjenica da se ovaj zahtev prosleđuje na rešavanje pokazuje da sankcije nisu primenjivane.

1063. Dana 8. juna 1995. godine Zvornička pešadijska brigada izvestila je o prijemu naoružanja od Generalštaba VJ, odnosno kragujevačkog TRZ, uključujući 254.520 metaka.³⁰³⁰ Dana 16. juna 1995. godine Glavni štab VRS je dao zvanično odobrenje da jedna jedinica od VJ preuzme 22 motorna vozila i pet auto-prikolica, a starešina VRS koji je bio angažovan na tome zapisao je da je "za očekivati [...] da će VJ ustupiti u narednom periodu još 50-100 m/v i ostala MS".³⁰³¹

1064. Dana 17. juna 1995. godine Komanda SRK uputila je "vrlo hitan" dopis Glavnom štabu VRS, u kojem traži da se predstavnicima Korpusa odmah obezbedi potrebna dokumentacija za izuzimanje municije u SRJ, konkretno, 273.000 metaka i 11.000 granata, pošto je "ugovoreno u VJ sa odgovornim licima da se tražena MS odmah dobiju i doture u jedinicu".³⁰³² SRK je zatim uputio zaseban, ali sličan, zahtev Glavnom štabu VRS za 120.000 metaka i 1.850 granata, kao što je dogovoreno s odgovornim licima iz VJ.³⁰³³ Pored toga, Dragomir Milošević je kasnije obavestio Glavni štab VRS da je VJ ustupio SRK-u dva minobacača.³⁰³⁴ I u ovom slučaju, na osnovu učešća Glavnog štaba VRS u ovim transakcijama s VJ može se razumno utvrditi da su one bile deo zvaničnog procesa pružanja logističke podrške.³⁰³⁵

1065. TRZ Kragujevac je 17. juna 1995. godine, preko 30. KC VJ, dostavio VRS-u i 350.280 metaka,³⁰³⁶ a ubrzo potom još 567.000 metaka i 46 raketa.³⁰³⁷ Kasnije tog meseca Perišić se

telegram koji je poslat kao odgovor dolazi od načelnika Glavnog štaba VRS, umesto od načelnika Generalštaba VJ. V. Miodrag Simić, T. 10200.

³⁰²⁷ DP P624, Zahtev za ispomoć u municiji koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 19. jun 1995. godine, str. 3. V. Mladen Mihajlović, T. 3965.

³⁰²⁸ DP P624, Zahtev za ispomoć u municiji koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 19. jun 1995. godine; Mladen Mihajlović, T. 3902-3903.

³⁰²⁹ Mladen Mihajlović, T. 3965.

³⁰³⁰ DP P1235, Dopis Komande 1. zvorničke brigade u vezi s aktom Glavnog štaba VRS, 8. jun 1995. godine. Tehnički remontni zavod u Kragujevcu bio je pod nadzorom VJ. V. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12494.

³⁰³¹ DP P1205, Dopis VRS o prijemu logističke pomoći od VJ, 30. jun 1995. godine.

³⁰³² DP P1226, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 17. jun 1995. godine.

³⁰³³ DP P1225, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 22. jun 1995. godine.

³⁰³⁴ DP P1229, Zahtev za logističku pomoć koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 7. jul 1995. godine.

³⁰³⁵ V. DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine; DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine.

³⁰³⁶ DP P588, Materijalni list, 17. jun 1995. godine (kao primalac se navodi 30. KC). Generalštab VJ je dostavio VRS-u i SVK-u izvesne vojne zalihe, u skladu s odlukom VSO, koju je sprovodio Perišić. V. DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine; DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima; Stamenko Nikolić, koji je bio načelnik Personalne uprave VJ, složio se s tim da su vojne zalihe koje su zvanično dostavljane 30. i 40. kadrovskom centru zapravo bile namenjene VRS i SVK, Stamenko Nikolić, T. 10630-10632.

³⁰³⁷ DP P589, Materijalni list, 22. jun 1995. godine.

saglasio s predlogom Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ da se haubica M37 kalibra 152mm "ustupi na trajno korišćenje VRS".³⁰³⁸

1066. Dana 5. jula 1995. godine Generalštab VJ je dostavio VRS-u 38 radio-uređaja, 146 telefona i druga sredstva veze.³⁰³⁹ Dana 1. avgusta 1995. godine TRZ Kragujevac je dostavio VRS-u 6.599 metaka različitih kalibara i 60 mina.³⁰⁴⁰ Dopis generala Novice Simića iz Komande Istočnobosanskog korpusa od 2. avgusta 1995. godine pokazuje da je Posavska laka pešadijska brigada, uz dozvolu Glavnog štaba VRS, dobila od VJ 1.680 granata, 1.200 raketa, 180 metaka i 33 dela za mitraljeske cevi.³⁰⁴¹

1067. Od 16. do 23. septembra 1995. godine Istočnobosanski korpus je iz SRJ dobio ukupno 1.046.035 metaka različitih kalibara, 934 minobacačke granate, 150 raketa, 72 ručna raketna bacača kalibra 64mm, 1.999 poluautomatskih pušaka, 50 mitraljeza, 18 topova i 15 komada "LRL 128mm M-71".³⁰⁴² Iako se u izveštaju Istočnobosanskog korpusa Glavnom štabu VRS navodi samo to da ovo naoružanje potiče iz "SRJ", jedini razuman zaključak je da su ga obezbedili Generalštab VJ ili namenska industrija SRJ.³⁰⁴³ Iz gorenavedenih razloga, jedini razuman zaključak jeste da je Istočnobosanski korpus u svom izveštaju Glavnom štabu VRS, u kojem se navodi da su ova materijalna sredstva pribavljena od SRJ, mislio na zvanično odobrenu pomoć, pošto je Mladić izdao naređenje da će protiv jedinica VRS koje budu učestvovala u neodobrenim nabavkama biti preduzete disciplinske mere.³⁰⁴⁴ Pretresno veće zaključuje da ovaj izveštaj Istočnobosanskog korpusa isto tako pokazuje da sankcije nisu primenjivane.

1068. Ministarstvo odbrane RS je konstatovalo da je VRS u periodu od avgusta 1994. do novembra 1995. godine, dakle, upravo za vreme sankcija SRJ prema RS, dobio ogromne količine naoružanja, konkretno, 61.590.737 komada streljačke municije, 92.125 komada "ostale pešadijske municije", 73.184 komada minobacačke municije, 14.615 komada artiljerijske municije, 5.915 komada tenkovske municije, 1.708 raketa, 298.593 komada "PA municije i raketa", 60 avio-bombi i 108.995 komada "lansirnih mehanizama i drugih sredstava NVO".³⁰⁴⁵ Ministarstvo odbrane RS u vezi s tim naoružanjem navodi samo to da se radi o "kupovini i donatorstvu", ali ne i iz kojih

³⁰³⁸ DP P1256, Dopis Generalštaba VJ u vezi sa zahtevom za pomoć VRS-a, 26. jun 1995. godine.

³⁰³⁹ DP P1812, Naređenje Vojne pošte 2082, 5. jul 1995. godine.

³⁰⁴⁰ DP P590, Materijalni list, 1. avgust 1995. godine. Iako se u prijemnom listu ne navodi ko je tačno bio primalac, kao mesto primaoca navodi se Zvornik, grad u RS. Svedok MP-14, T. 3601. Pretresno veće konstatuje da ovo navodi na razuman zaključak da je primalac ovih vojnih materijalnih sredstava bio VRS.

³⁰⁴¹ DP P1203, Naređenje VRS o preraspodeli municije, 2. avgust 1995. godine.

³⁰⁴² DP P1206, Dopis VRS o municiji primljenoj od VJ i zahtev za izdavanje dodatne količine municije, 30. septembar 1995. godine.

³⁰⁴³ V. dole, odeljak VI.C.9.

³⁰⁴⁴ DP P1245, Dopis Komande Drinskog korpusa, 24. oktobar 1993. godine; DP P1802, Naređenje komandanta VRS, 19. jul 1995. godine.

³⁰⁴⁵ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 5.

izvora.³⁰⁴⁶ Uprkos tome, iz pretresnog spisa može se ustanoviti isključivo da je VRS primao municiju od VJ i od namenske industrije SRJ.³⁰⁴⁷ Nema dokaza na osnovu kojih se može ustanoviti da je VRS dobijao municiju i od drugih država, a ne samo od SRJ.³⁰⁴⁸

1069. Uopšte uzevši, VSO SRJ nastavio je da daje saglasnost za pružanje logističke pomoći VRS-u i SVK-u za vreme sankcija,³⁰⁴⁹ a i sam Perišić je apelovao na VSO da nastavi s odobravanjem te pomoći.³⁰⁵⁰ Ipak, svedok odbrane Siniša Borović, koji je bio šef Perišićevog kabineta od novembra 1994. do decembra 1996. godine,³⁰⁵¹ naveo je da mu "[n]ije [...] poznato da je general [Perišić] donosio odluke kojima bi kršio embargo".³⁰⁵² Borović je čak tvrdio da nema dokumenata na osnovu kojih se može ustanoviti da je VJ pomagao VRS i time kršio vojne sankcije.³⁰⁵³ Prema njegovom viđenju stvari, čak i pre uvođenja sankcija bilo je "vrlo malo" zahteva VRS kojima je VJ udovoljio.³⁰⁵⁴ S obzirom na mnogo veći broj dokaza koji pokazuju suprotno, Pretresno veće smatra da Borovićevo svedočenje nije verodostojno.

3. Skladište na Koranu, Republika Srpska

1070. VJ je snabdevao vojno skladište VRS na Koranu, RS, koje je bilo povezano s 27. pozadinskom bazom VRS u Sokocu.³⁰⁵⁵ Ta baza je ranije pripadala JNA, ali ju je nakon početka rata preuzeo VRS.³⁰⁵⁶ Skladište na Koranu služilo je za snabdevanje VRS-a oružjem, municijom, artiljerijskim oruđima, opremom, minama i, delimično, gorivom.³⁰⁵⁷ U okviru VRS, prevashodno je snabdevalo SRK, ali i Drinski korpus, 2. krajiški korpus i druge jedinice.³⁰⁵⁸

1071. Pre izbijanja sukoba u BiH, u skladištu na Koranu čuvana je velika količina municije koju je VRS dobio kad je preuzeo bazu od VJ u septembru 1992. godine.³⁰⁵⁹ Krajem 1992. godine te rezerve municije bile su potrošene.³⁰⁶⁰ Kako Republika Srpska nije imala mogućnosti da sama proizvodi pešadijsku municiju,³⁰⁶¹ skladište na Koranu je kasnije oko 70% municije dobijalo od VJ

³⁰⁴⁶ *Ibid.*

³⁰⁴⁷ V. dole, odeljak VI.C.9.(a).

³⁰⁴⁸ *Ibid.*

³⁰⁴⁹ DP P749, Zapisnik sa 36. sednice VSO, održane 12. maja 1995. godine, str. 5; DP P720, Zapisnik sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine, str. 3.

³⁰⁵⁰ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. juna 1995. godine, str. 42; DP P763, Zapisnik sa 39. sednice VSO, održane 29. jula 1995. godine, str. 4–5.

³⁰⁵¹ Siniša Borović, T. 13881, 14160.

³⁰⁵² Siniša Borović, T. 14190.

³⁰⁵³ Siniša Borović, T. 14183–14184.

³⁰⁵⁴ Siniša Borović, T. 14190.

³⁰⁵⁵ Svedok MP-14, T. 3505–3506, 3679–3680 (zatvorena sednica).

³⁰⁵⁶ Svedok MP-14, T. 3505–3506 (zatvorena sednica).

³⁰⁵⁷ Svedok MP-14, T. 3517, 3522 (zatvorena sednica).

³⁰⁵⁸ Svedok MP-14, T. 3517, 3522–3523 (zatvorena sednica).

³⁰⁵⁹ Svedok MP-14, T. 3517, 3521–3522 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁰ Svedok MP-14, T. 3523–3524 (zatvorena sednica).

³⁰⁶¹ Svedok MP-14, T. 3524 (zatvorena sednica). Jedino su se ručne bombe proizvodile u Doboju, Banjoj Luci i Trebinju, *ibid.*

i oko 30% od proizvođača u Srbiji, uglavnom iz Užica.³⁰⁶² Sredstva koja su obezbeđivali ti proizvođači obuhvatala su pešadijsku municiju iz skladišta "Prvi partizan" u Užicu, minobacačke projekte iz "Krušika" u Valjevu i municiju kalibra 120mm iz Čačka.³⁰⁶³

1072. Materijalna sredstva iz VJ redovno su stizala u skladište na Koranu, s većom učestalošću kad je VRS vodio ofanzivna dejstva.³⁰⁶⁴ Prema rečima svedoka MP-14, po uvođenju sankcija VRS-u od strane SRJ, dostave su bile "dosta ređe [...] ali se nastavilo".³⁰⁶⁵

1073. Standardna nabavna procedura bila je da VRS obavesti skladište na Koranu da stiže pošiljka municije od VJ i da onda skladište na Koranu pošalje kamione u Srbiju po municiju iz vojnih skladišta VJ³⁰⁶⁶ ili da VJ odmah pošalje sopstvene kamione za isporuku.³⁰⁶⁷ U nekim slučajevima isporuka je vršena u dugim konvojima od po dvadeset kamiona.³⁰⁶⁸ Najveći konvoj imao je preko dvadeset kamiona i preko 500 tona artiljerijske i pešadijske municije.³⁰⁶⁹ Međutim, svedok MP-14 nije bio siguran u pogledu tačnog datuma te isporuke i sećao se samo da je to bio "kraj ljeta, možda negde početak jeseni '93. godine".³⁰⁷⁰ Pošto postoji sumnja u vezi s tim da li je do ove konkretne isporuke konvojem došlo nakon što je Perišić postavljen za načelnika Generalštaba VJ 26. avgusta 1993. godine,³⁰⁷¹ Pretresno veće se neće osloniti na dokaze o ovoj isporuci.

4. Vojna fabrika "Pretis", Republika Srpska

1074. "Pretis" je bio industrijsko preduzeće i fabrika koja je proizvodila naoružanje za VRS u Vogošći, prigradskom naselju Sarajeva.³⁰⁷² Vojni sukob nedaleko od "Pretisa" "nije bitno uticao na bezbednost", tako da su svi njegovi proizvodni i tehnološki pogoni ostali "očuvani" i "u radnom [...] stanju"³⁰⁷³ sve dok NATO u septembru 1995. godine nije bombardovao ovu fabriku.³⁰⁷⁴ "Pretis" je proizvodio artiljerijsku municiju od kalibra 57mm do "najnovij[eg] kalib[ra]" – 220;³⁰⁷⁵ kao i

³⁰⁶² Svedok MP-14, T. 3524 (zatvorena sednica).

³⁰⁶³ Svedok MP-14, T. 3617 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁴ Svedok MP-14, T. 3525 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁵ *Ibid.*

³⁰⁶⁶ Svedok MP-14, T. 3526–3528 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁷ Svedok MP-14, T. 3615–3616 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁸ Svedok MP-14, T. 3616 (zatvorena sednica).

³⁰⁶⁹ Svedok MP-14, T. 3616–3617 (zatvorena sednica).

³⁰⁷⁰ *Ibid.*

³⁰⁷¹ DP P196, Ukaz predsednika SRJ, 26. avgust 1993. godine.

³⁰⁷² Svedok MP-14, T. 3634, 3640–3643 (zatvorena sednica); DP P601 (zapečaćeno); DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 88. Postrojenje fabrike "Pretis" koje je proizvodilo granate nije bilo isto postrojenje kao i ono koje je proizvodilo automobile nemačke marke golf, svedok MP-14, T. 3634 (zatvorena sednica).

³⁰⁷³ DP P508, Dopis naslovljen "Proizvodne mogućnosti kapaciteta "Pretis"", 20. septembar 1994. godine, str. 2.

³⁰⁷⁴ Svedok MP-14, T. 3655–3656 (zatvorena sednica).

³⁰⁷⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 21–22; svedok MP-14, T. 3634 (zatvorena sednica). V., na primer, DP P511, Ministarstvo odbrane Republike Srpske, Saglasnost preduzeću "Pretis" za zaključivanje kompenzacionog ugovora, 26. novembar 1993. godine.

granate,³⁰⁷⁶ mine³⁰⁷⁷ i modifikovane avio-bombe.³⁰⁷⁸ "Pretis" nije proizvodio municiju za lako naoružanje, pošto je za tu proizvodnju korišćena drugačija tehnologija, pa je ona korišćena u drugim fabrikama – u fabrici "Krušik" u Valjevu, Srbija, kao i u Bugojnu i na drugim mestima.³⁰⁷⁹ "Pretis" je takođe kupovao mine, fugasne avio-bombe, okvire za automatske puške, osnovno punjenje i metke od TRZ-a Kragujevac u Srbiji.³⁰⁸⁰

(a) Status "Pretisa" kao preduzeća

1075. Nikola Tošović, koji je čitav svoj radni vek proveo kao tehničar u "Pretisu" i na kraju postao načelnik tehničke službe Vogošćanske brigade SRK,³⁰⁸¹ nije umeo da odgovori na pitanje pod čijim je okriljem tačno bio "Pretis", i to "radi baš tih sprega: Beograd, vlada Republike Srpske".³⁰⁸² Preduzeće je imalo "predstavništvo" u Beogradu, koje je prodavalo njegove proizvode i uzimalo proviziju od prodaje, ali samo za "poslove koje su mogli da sklapaju, manje".³⁰⁸³ Prema Tošovićevim rečima, "Pretis" je funkcionisao kao komercijalno preduzeće koje je kupovalo sirovine za izradu svojih proizvoda, koje je onda prodavalo na otvorenom tržištu.³⁰⁸⁴

1076. Tošović takođe nije bio siguran ni koji je organ upravljao "Pretisom" od 1994. godine do kraja rata.³⁰⁸⁵ Tošoviću nije postavljeno eksplicitno pitanje o tome ko je upravljao "Pretisom" pre 1994. godine. Mislio je da se "Pretis" nalazio u sklopu metaloprerađivačke korporacije "Unis". Na čelu celokupnog "Unisa", uključujući i "Pretis", bio je general Abaz Deronja. Tošović nije rekao za koju vojsku je tačno radio general Abaz Deronja. "Unis" je svoj budžet "dobijao od porudžbina svojih, jer [je] radi[o] i za izvoz i za spoljno tržište [...]. Niko mu nije dao pare."³⁰⁸⁶

1077. Svedok MP-14 rekao je da je "Pretis" bila "pola vojna, pola civilna" firma kojom je upravljala vlada RS.³⁰⁸⁷ Nije bio sasvim siguran da li je tokom rata bila pod kontrolom Ministarstva odbrane RS ili Glavnog štaba VRS, ali je naveo da je "Pretis" do 1994. godine "sam raspolagao sa

³⁰⁷⁶ Svedok MP-14, T. 3634, 3643–3644, 3647 (zatvorena sednica); DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 14, 25; DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 80; DP P512, Kompenzacioni ugovor zaključen između "Pretisa" i Tehničkog remontnog zavoda (dalje u tekstu: TRZ) Kragujevac, 24. jul 1995. godine; DP P602, Dopis koji je "Pretis" uputio Glavnom štabu VRS, 4. april 1994. godine.

³⁰⁷⁷ Svedok MP-14, T. 3647 (zatvorena sednica); DP P602, Dopis koji je "Pretis" uputio Glavnom štabu VRS, 4. april 1994. godine; DP P513, Ugovor zaključen između "Pretisa" i TRZ Kragujevac, 20. jul 1995. godine.

³⁰⁷⁸ Svedok MP-14, T. 3652–3654 (zatvorena sednica); DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 61–63; DP P603, Dopis koji je "Pretis" uputio Glavnom štabu VRS, 18. januar 1995. godine; DP P604, Zahtev koji je Milorad Motika uputio Glavnom štabu VRS, 10. maj 1994. godine.

³⁰⁷⁹ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 22.

³⁰⁸⁰ DP P513, Ugovor zaključen između "Pretisa" i TRZ Kragujevac, 20. jul 1995. godine.

³⁰⁸¹ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 4–5.

³⁰⁸² DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 30–31.

³⁰⁸³ DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 88.

³⁰⁸⁴ DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 87.

³⁰⁸⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 31.

³⁰⁸⁶ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 29–30.

³⁰⁸⁷ Svedok MP-14, T. 3602.

municijom, kome je htio da dostavi koje količine municije", a od onda je od Glavnog štaba VRS dobijao naređenja koje tačno količine municije treba da šalje kojim jedinicama.³⁰⁸⁸ S druge strane, postoji dokument iz kojeg se vidi da je Ministarstvo odbrane RS nastojalo da ostvari kontrolu nad "Pretisom".³⁰⁸⁹

1078. Dokazi o kojima je reč dalje u tekstu pokazuju da su se Ministarstvo odbrane RS i Glavni štab VRS borili za kontrolu nad "Pretisom" i da je "Pretis" među njima bio sporna tačka.³⁰⁹⁰

³⁰⁸⁸ Svedok MP-14, T. 3636–3638 (zatvorena sednica).

³⁰⁸⁹ DP D748, Odobrenje za izvoz koje je Ministarstvo odbrane RS izdalo "Pretisu", 25. januar 1994. godine.

³⁰⁹⁰ V. dole, odeljak VI.C.4.(c).

(b) Odnosi između VJ i "Pretisa"(i) Prisustvo optuženog u "Pretisu" u januaru 1994. godine

1079. Dana 8. januara 1994. godine nekoliko političara i vojnih komandanata održalo je sastanak u hotelu "Park" u Vogošći, kojem su prisustvovali i Momčilo Perišić i Ratko Mladić.³⁰⁹¹ Po završetku sastanka, Mladić je pozvao Tošovića, koji mu je bio rođak, na svečani ručak s Perišićem i drugima.³⁰⁹² Nakon što je Mladić predstavio Tošovića Perišiću kao "kapetana prve klase" zaduženog za pozadinu u vojsci,³⁰⁹³ Perišić se "tako, stojeći" kratko obratio Tošoviću i drugim pozadincima "[p]a [...] ka[za], pošto nije bi[lo] municij[e] tad, da se štedi municija i da se koriste resursi koji imaju u preduzeću. Jer 'Pretis' je imao stare zalihe, koje su po magacinima svuda, stare čaure, stare granate, da se sve to koristi i upotrebi."³⁰⁹⁴

1080. Na pitanje da li je imao utisak da je Perišić upoznat sa situacijom u "Pretisu", Tošović je odgovorio ovako:

Perišić zna šta je "Pretis" bio za celu Jugoslaviju. To je glavni proizvođač artiljerijske municije ogromnog kapaciteta. Znao je da nema municije, i znao je da se može tu naći i napraviti ono bar neophodnije i zato je sugerirao da sve što je ostalo po budžacima da se iskoristi. I naravno, kome će reći nego nama pozadincima.³⁰⁹⁵

(ii) Uključenost VJ u proizvodne aktivnosti "Pretisa"

1081. Generalštab VJ je isplaćivao plate kontrolorima koji su postavljeni unutar "Pretisa" da bi obavještavali Komandu baze VJ o količini i tipu municije koju je "Pretis" proizvodio u RS.³⁰⁹⁶ Na primer, pukovnik Radomir Ećimović, inženjer u VRS koji je bio na platnom spisku VJ, bio je

³⁰⁹¹ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 7, 12; DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića, 1994. godina, str. 2. Tošović je ovaj događaj zabeležio u svom privatnom dnevniku, mada sam nije prisustvovao sastanku, DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 6–7, 10. U direktnom ispitivanju Tošović je rekao da se na sastanku, koliko je njemu poznato, razgovaralo o stanju na području SRK i da su mu prisustvovali predsednici kriznih štabova raznih opština, koji su bili odgovorni kako za civilna tako i za vojna pitanja. DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 20. Međutim, kad je u unakrsnom ispitivanju upitan o povodu za taj sastanak, Tošović je priznao da je to "najmanje [...] znao", a takođe nije znao ni da li je sastanak unapred planiran ili je do njega došlo spontano. DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 77–78.

³⁰⁹² DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 6–7, 16–18; DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića, 1994. godina, str. 2. Na ručku su takođe bile prisutne sledeće osobe: Galić, komandant SRK, Panić, komandant specijalnih jedinica iz Pančeva, Rajko Koprivica, predsednik opštine Vogošća, Ratko Hadžić, predsednik opštine Ilijaš, Mirko Krajišnik, tehničar u Rajlovačkoj brigadi, Tadija, artiljerac, kao i dva Krsmanovića, od kojih je jedan bio aktivni oficir, koji je takođe radio kao inženjer u "Pretisu", a drugi pomoćnik komandanta "korpusa za logistiku", DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića, 1994. godina, str. 2; DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 16–18.

³⁰⁹³ DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 79.

³⁰⁹⁴ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 13–14. V. takođe DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 79–80; DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića, 1994. godina, str. 2.

³⁰⁹⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 15–16.

³⁰⁹⁶ Svedok MP-14, T. 3639 (zatvorena sednica).

zadužen za vojne inspekcije u "Pretisu".³⁰⁹⁷ Dalje, major Marković, inženjer u "Pretisu" koga je plaćao VJ, bio je odgovoran za modifikovanje avio-bombi, kao i za montažu odgovarajućih upaljača na granate i mine.³⁰⁹⁸

1082. Pre nego što bi "Pretis" počeo s proizvodnjom oružja, Vojnotehnički institut u Beogradu, podređen Ministarstvu odbrane SRJ,³⁰⁹⁹ pregledao bi projektnu dokumentaciju za to naoružanje.³¹⁰⁰ Vojnotehnički institut se konsultovao s "Pretisom" kako bi bio siguran da je oružje ispravno projektovano, primera radi, da će granata funkcionisati.³¹⁰¹

1083. Kad bi oružje bilo proizvedeno, VJ je pomagao "Pretisu" da ga testira. "Pretisove" rakete testirane su na poligonu Tehničkog opitnog centra VJ u Nikincima u maju 1994. godine,³¹⁰² a u maju 1995. godine tamo su testirani i meci³¹⁰³ i artiljerijska municija.³¹⁰⁴ Prema jednom izveštaju Dušana Kovačevića, tadašnjeg ministra odbrane RS, pomoć SRJ u testiranju naoružanja VRS-a bila je neophodna:

Već od samog početka borbenih dejstava na teritoriji Republike Srpske pojavila se potreba za ispitivanjem kvaliteta municije, čiji je kontinuitet proizvodnje održan u preduzeću "PRETIS-HOLDING" Vogošća. [...] Republika Srpska nije imala, a ni sada nije u mogućnosti da uredi i osposobi poligon za ispitivanje kvaliteta naoružanja i vojne opreme, niti bi to za sada bilo rentabilno. Zbog toga su korišćeni postojeći opitni poligoni na teritoriji SR Jugoslavije, naročito poligon u Nikincima.³¹⁰⁵

1084. "Pretis" je zavisio i od pomoći TRZ-a Kragujevac, jednog od svojih najvažnijih partnera.³¹⁰⁶ "Pretis" je TRZ-u Kragujevac slao artiljerijske čaure, koje je on čistio i vraćao u "Pretis", gde su punjene novim barutom, i mogle su se koristiti i po pet puta.³¹⁰⁷ "Pretis" nije mogao da proizvede municiju bez remonta od strane TRZ Kragujevac,³¹⁰⁸ zavoda koji je kontrolisao Generalštab VJ.³¹⁰⁹

³⁰⁹⁷ Svedok MP-14, T. 3646 (zatvorena sednica); DP P602, Dopis koji je "Pretis" uputio Glavnom štabu VRS, 4. april 1994. godine.

³⁰⁹⁸ Svedok MP-14, T. 3646–3647 (zatvorena sednica).

³⁰⁹⁹ Radojica Kadijević, T. 13611. V. takođe DP D553, Interni dopis VJ u vezi s izradom naoružanja RS, 22. jun 1995. godine (gde se napominje da je tehnička dokumentacija za proizvodnju municije u nadležnosti Ministarstva odbrane SRJ, a ne VJ).

³¹⁰⁰ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 28.

³¹⁰¹ *Ibid.*

³¹⁰² DP P1058, Dopis "Pretis-Holdinga", 21. maj 1994. godine. Opitni poligon u Nikincima bio je podređen Generalštabu VJ, Radojica Kadijević, T. 13682.

³¹⁰³ DP P1057, Dopis "Pretis-Holdinga" Vogošća, 10. maj 1995. godine.

³¹⁰⁴ DP P1059, Dopis fabrike "Pretis", 13. jun 1995. godine.

³¹⁰⁵ DP P1061, Dopis Ministarstva odbrane RS upućen Vladi RS, 11. jul 1993. godine. V. takođe Radojica Kadijević, T. 13683 (koji pominje da je "Pretis" koristio opitni poligon VJ u Nikincima).

³¹⁰⁶ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 38, 40–43; DP P509, Plan nabavki (Pregled ulaza materijala po partnerima), 1. januar – 31. decembar 1994. godine, str. 1.

³¹⁰⁷ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 41–44, 64–66. V. DP D416, Saglasnost Ministarstva odbrane RS, 26. novembar 1993. godine (predloženi kompenzacioni ugovor, prema kojem bi "Pretis" dobio artiljerijski barut, artiljerijsku opitnu municiju, barut za pripale, artiljerijske upaljače, artiljerijske kapisle i barutno punjenje od TRZ-a Kragujevac, u zamenu za određenu količinu "nalivenih košuljica" kao "protivvrijednost").

³¹⁰⁸ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 69.

³¹⁰⁹ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12494.

1085. Odbrana navodi da tužilaštvo nije uspjelo da dokaže "nexus" između Perišića i "Pretisovih" isporuka materijala VRS-u.³¹¹⁰ Suprotno tome, Pretresno veće smatra da su Perišić i Generalštab VJ "Pretisu" pružili značajnu operativnu podršku.

(iii) Uvoz sirovina i repromaterijala iz SRJ

1086. Počev od kraja 1992. ili početka 1993. godine, "Pretis" nije imao sirovine i repromaterijal neophodne za proizvodnju municije.³¹¹¹ Pred Pretresno veće su iznete različite ocene o tome u kolikoj meri je "Pretisova" vojna proizvodnja generalno zavisila od materijala uvezenih iz SRJ. U jednom dokumentu od 20. septembra 1994. godine direktor "Pretisa" navodi sledeće: "Uspostavljene sankcije od strane Srbije prema RS katastrofalno su se odrazile na snabdevanje sirovinama, jer praktično fabrika je 100% naslonjena na snabdevanje iz SR Jugoslavije."³¹¹² Tošoviću je pokazan ovaj dokument i on se složio s Motikinom ocenom da je vojna proizvodnja bila katastrofalna i da se "Pretis" oslanjao na pomoć iz Srbije, ali ne i s tim da je "Pretis" 100% zavisio od Srbije u pogledu svojih materijala, pošto je, na primer, dobijao čelik iz Rusije.³¹¹³ Pored toga, svedok MP-14 je bio mišljenja da "Pretis" ne bi bio u mogućnosti da proizvodi artiljerijsko oruđe da nije dobijao ključni repromaterijal iz SRJ.³¹¹⁴

1087. Barut je nabavljan iz Lučana, eksplozivna punjenja iz Bariča, a lim iz Sevojna.³¹¹⁵ "Pretis" je za proizvodnju granata koristio "barutno punjenje" iz vojne fabrike "Krušik" u Valjevu.³¹¹⁶ I upaljači su stizali iz Srbije, a komponente za repromaterijal za granate (gvozdeni blokovi) iz Nikšića u Crnoj Gori, SRJ.³¹¹⁷ Komponente za pirotehničke materijale koji se koriste za čaure i topove nabavljane su iz Lučana, Bariča i Valjeva.³¹¹⁸ Direktor "Pretisa" je u avgustu 1995. godine očekivao da svakog trenutka stigne kamion s pošiljkom od 12.000 kg TNT i 8.000 kg bakarnih cevi iz SRJ.³¹¹⁹

1088. "Pretis" je u novembru 1992. godine poslao Ećimovića u SRJ "po pitanju obezbeđenja repromaterijala za nastavak proizvodnje sredstava NVO".³¹²⁰ Iako je on poslat pre Perišićevog imenovanja za načelnika GŠ VJ,³¹²¹ to pokazuje da se "Pretis" oslanjao na sirovine iz SRJ.

³¹¹⁰ Završni podnesak odbrane, par. 709–714.

³¹¹¹ Svedok MP-14, T. 3643–3644, 3647–3650, 3652–3653 (zatvorena sednica).

³¹¹² DP P508, Dopis naslovljen "Proizvodne mogućnosti kapaciteta 'Pretis'", 20. septembar 1994. godine, str. 6–7.

³¹¹³ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 34–36.

³¹¹⁴ Svedok MP-14, T. 3649–3650 (zatvorena sednica).

³¹¹⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 24–25.

³¹¹⁶ DP P602, Dopis koji je "Pretis" uputio Glavnom štabu VRS, 4. april 1994. godine, str. 1.

³¹¹⁷ Svedok MP-14, T. 3643–3644 (zatvorena sednica).

³¹¹⁸ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 57–58, 61–64.

³¹¹⁹ DP P1063, Kopija dopisa "Pretis-Holdinga", 11. avgust 1995. godine.

³¹²⁰ DP P1065, Dopis "Pretisa" u vezi s kupovinom sirovina iz SRJ, 17. novembar 1992. godine.

1089. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić učestvovao u dostavljanju sirovina iz SRJ "Pretisu".³¹²² Pretresno veće se nije uverilo da dokazi potvrđuju tu činjenicu. U dokaznom spisu nema dokaza da su Perišić ili Generalštab VJ učestvovali u dostavljanju sirovina i repromaterijala iz SRJ "Pretisu".

(c) Snabdevanje VRS-a naoružanjem koje je proizveo "Pretis"

1090. U jednom dopisu direktora "Pretisa" može se pročitati da je "[f]abrička namenska proizvodnja 'Pretis' od početka izbijanja ratnih dejstava [...] vršila kompletiranje artiljerijske municije iz svog programa za potrebe VRS i VJ".³¹²³ Najveći deo municije koju je tokom rata proizveo "Pretis" poslat je na borbene linije VRS, a manji deo isporučen je VJ.³¹²⁴ Međutim, Tošović nije znao da li je "Pretis" snabdevao neki određeni korpus VRS.³¹²⁵ Ipak, svedok MP-14 je naveo da je "Pretis" uglavnom snabdevao 3. sarajevsku brigadu, a pozamašna količina municije odlazila je i u 27. pozadinsku bazu VRS u Renovici i u skladište VRS na Koranu.³¹²⁶

1091. Skladište na Koranu je tokom rata sarađivalo s "Pretisom", kojem je isporučivalo prazne granate, a on ih je onda punio barutom i vraćao.³¹²⁷ Skladište na Koranu je u proseku dobijalo municiju od "Pretisa" dvaput ili triput nedeljno, ali bilo je i nedelja kad su konvoji s robom stizali svaki dan.³¹²⁸ SRK, Drinski korpus i druge jedinice VRS takođe su donosili svoje upotrebljene granate "Pretisu" radi punjenja barutom.³¹²⁹ Pored toga, Krajiški korpus VRS je od "Pretisa", kako je izvestio, dobio 800 metaka različitih kalibara, 800 metaka za haubice D-30 i 700 minobacačkih mina.³¹³⁰

1092. Dušan Kovačević, bivši ministar odbrane RS, tvrdio je da je SRK mogao da dobije municiju direktno od "Pretisa", bez prethodnog odobrenja Ministarstva odbrane RS, pošto bi general Mladić otišao u "Pretis" i jednostavno "naložio" direktoru fabrike da prekine isporuke za svakog, osim za onu jedinicu za koju bi on rekao:

[Mladić] je postavio i svoje obezbeđenje i pretio često direktoru da će biti smenjen ili likvidiran. Znači, prisilno je naređivao da "Pretis" proizvodi municiju za neku konkretnu jedinicu. Tu praksu su koristili i lokalni komandanti Sarajevsko-romanijskog korpusa. Znali su da upadnu jedan vod ili

³¹²¹ DP P196, Ukaz predsednika SRJ, 26. avgust 1993. godine.

³¹²² Završni podnesak tužilaštva, par. 293–299.

³¹²³ DP P1059, Dopis fabrike "Pretis", 13. jun 1995. godine.

³¹²⁴ Svedok MP-14, T. 3650–3651 (zatvorena sednica). V. takođe DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 25–26.

³¹²⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 26.

³¹²⁶ Svedok MP-14, T. 3499, 3505–3506, 3651–3652 (zatvorena sednica).

³¹²⁷ Svedok MP-14, T. 3635 (zatvorena sednica).

³¹²⁸ Svedok MP-14, T. 3638 (zatvorena sednica).

³¹²⁹ Svedok MP-14, T. 3635 (zatvorena sednica).

³¹³⁰ DP P1213, Dopis Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS u vezi s prijemom vojne opreme, 11. jul 1994. godine.

veći broj naoružanih vojnika sa nekim komandirima ili komandantima, zauzmu liniju proizvodnje i čekaju finalni proizvod i odmah tovaru i nose.³¹³¹

1093. Kovačević je smatrao da su se "upad i samovolja pojedinaca od vojske" kosili s pravilima, ali su se "često dešaval[i], nije bilo moguće to sprečiti, jer svi koji su upadali, oni su pretili oružjem. [...] [Ministarstvo odbrane RS] ni[je] ima[l]o nikakvu moć, ni vlast da nared[i] bilo šta Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, pa ni ovo da se zaustavi i spreči."³¹³²

1094. Pretresno veće napominje da, na osnovu gorenavedenih dokaza, ne može razumno isključiti mogućnost da su Mladić i njegovi podređeni nabavljali naoružanje od "Pretisa" bez dozvole Ministarstva odbrane RS, odnosno silom. Ali ova činjenica bila bi irelevantna u kontekstu popune materijalnim sredstvima koju je Perišić organizovao zajedno s Mladićem i Glavnim štabom VRS, a ne s Ministarstvom odbrane RS.³¹³³ Osim toga, to što Ministarstvo odbrane RS, kako se tvrdi, nije imalo kontrolu nad Mladićem i Glavnim štabom VRS u vezi s "Pretisom" ne dovodi u sumnju druge dokaze iz kojih se vidi da je Generalštab VJ pomagao proizvodnju fabrike "Pretis".

1095. Pretresno veće dalje napominje da, dok je Kovačević tvrdio da su Mladić i pripadnici VRS mimo pravila uzimali naoružanje iz "Pretisa", dotle je Đorđe Đukić tvrdio da je Momčilo Krajišnik, bivši predsednik Skupštine RS, saradivao s Ministarstvom odbrane RS po pitanju distribucije naoružanja koje je proizvodio "Pretis", bez saglasnosti Glavnog štaba VRS.³¹³⁴ Pored toga, Mladić je pomenuo da je jedan broj komandanata VRS uzeo izvesno naoružanje iz vojnih fabrika u RS mimo pravila i bez dozvole Glavnog štaba VRS i Ministarstva odbrane RS, ali je naveo da su ti komandanti imali "pomoć i prećutnu saglasnost" rukovodstva fabrike,³¹³⁵ što se kosi s iskazom Kovačevića, koji je rekao da su Mladić i njegovi podređeni sredstva uzimali silom, protivno željama direktora "Pretisa".³¹³⁶

1096. Iz ovih konkretnih dokaza ne može se izvući definitivni zaključak; najviše što se može zaključiti je da odnosi između Glavnog štaba VRS i Ministarstva odbrane RS nisu bili sređeni i da su postojala razilaženja. U ovom pogledu treba istaći da je Kovačević i sam izjavio da je postajao "izraženi sukob" između Ministarstva odbrane RS i Glavnog štaba VRS, "oličenog u generalu Ratku [Mladiću]", kao i da je bilo sukoba i "lične netrpeljivosti" između Mladića i Karadžića.³¹³⁷

³¹³¹ Dušan Kovačević, T. 12603–12604.

³¹³² Dušan Kovačević, T. 12617.

³¹³³ V. gore, odeljak VI.B.2–3.

³¹³⁴ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2–3.

³¹³⁵ DP D417, Naređenje Glavnog štaba VRS, 3. decembar 1994. godine.

³¹³⁶ Dušan Kovačević, T. 12603, 12617.

³¹³⁷ Dušan Kovačević, T. 12612–12613, 12760, 12766–12767.

5. Nabavka modifikovanih avio-bombi

1097. "Modifikovane avio-bombe" su bombe koje su prvobitno izrađene za lansiranje iz vazduha, ali su potom modifikovane za lansiranje sa zemlje, dodavanjem raketnih motora s elektronskim paljenjem.³¹³⁸

1098. Izrada modifikovanih avio-bombi delimično je bila posledica uvođenja zone zabranjenog letenja iznad BiH u oktobru 1992. godine, zbog čega VRS nije mogao normalno da koristi svoje avio-bombe, pa je došao na ideju da ih lansira sa zemlje pomoću raketa.³¹³⁹ Prema rečima Đorđa Đukića, ideja da se upotrebi ovakvo oruđe potekla je iz Istočnobosanskog korpusa VRS, kojim je komandovao Novica Simić.³¹⁴⁰ "Koliko se mogu setiti", rekao je Đukić, "jednom prilikom je pokojni general Rajko Balać o ovakvom načinu upotrebe avio-bombi govorio generalu Mladiću".³¹⁴¹ Mladić je na kraju naredio da se ispitaju mogućnosti proizvodnje lansera za modifikovane avio-bombe na nivou korpusa.³¹⁴² "[P]rva lansiranja ovog modifikovanog raketnog sistema bila [su] *neuspešna*".³¹⁴³ Đukić je dodao: "Poznato mi je da su prvi sistemi za pogonsku grupu koristili jedan raketan motor, te da je to verovatno bilo razlog neuspelih lansiranja. Nakon što je raketna grupa izvedena sa dva ili tri motora, lansiranja su verovatno postala uspešnija [...] Pošto se Mladić verovatno uverio u efikasnost ovog sistema, dao je nalog svim korpusima da pristupe izradi lansera."³¹⁴⁴ Lanseri su izrađeni u Hercegovačkom, Drinskom, Istočnobosanskom, Sarajevsko-romanijskom i 1. krajiškom korpusu.³¹⁴⁵

1099. Đorđe Đukić nije objasnio ko je napravio uspešan tehnički projekat za modifikovanje avio-bombi. Međutim, naveo je sledeće: "Siguran sam da iz Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, osim Mladića i Balaća, niko nije radio na ovom programu."³¹⁴⁶

1100. Iz dokaza proizlazi da je Generalštab VJ imao ključnu ulogu u izradi uspešnog tehničkog projekta za modifikovanje avio-bombi. Ivan Đokić, inženjer³¹⁴⁷ koji je od 1994. do 2000. godine

³¹³⁸ Svedok MP-14, T. 3652 (zatvorena sednica); DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4; DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1; DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1989.

³¹³⁹ Martin Bell, T. 3188.

³¹⁴⁰ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4; DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1.

³¹⁴¹ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1.

³¹⁴² DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

³¹⁴³ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1 (naglasak dodat).

³¹⁴⁴ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1.

³¹⁴⁵ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1-2.

³¹⁴⁶ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1.

³¹⁴⁷ Ivan Đokić, T. 14490.

bio načelnik Vazduhoplovnotehničke uprave Generalštaba VJ,³¹⁴⁸ porekao je da je on pronalazač modifikovane avio-bombe, ali je priznao da je bio deo ekipe Generalštaba VJ koja je projektovala modifikovane avio-bombe.³¹⁴⁹ Đokić je potvrdio da je bio "na čelu" sektora koji je projektovao elektronski deo sistema za paljenje motora modifikovanih avio-bombi.³¹⁵⁰ Sam Perišić je za Đokića rekao da je on "veoma [...] intuitivan čovek koji je modelirao i modificirao bombu iz aviona na lanser veoma uspešno".³¹⁵¹ Kad je upitan da li ova Perišićeva izjava odgovara onome što je on radio, Đokić je odgovorio potvrdno: "Odgovara tome i odgovara mom prethodnom odgovoru da smo električni sistem za pokretanje motora modifikovali u mom sektoru."³¹⁵²

1101. Đokić je poricao da su avio-bombe koje je modifikovala njegova ekipa slate VRS-u.³¹⁵³ Tvrdio je da je ovo oruđe dato jedino Upravi artiljerije Generalštaba VJ i da nikad nije nigde poslato, odnosno da je sve do današnjeg dana ostalo kod Vojske Srbije.³¹⁵⁴ Pretresno veće zaključuje da se na osnovu dokaza ne može definitivno zaključiti da je VJ snabdevao VRS *gotovim* modifikovanim avio-bombama. S druge strane, jedini razumni zaključak na osnovu dokaznog spisa je taj da je Generalštab VJ ustupio VRS-u tehnički projekat na osnovu kojeg su avio-bombe uspešno modifikovane. Iz dokaza upravo i proizlazi da prvobitni tehnički projekat VRS-a nije valjao³¹⁵⁵ i da je uspešan projekat izradila ekipa Ivana Đokića u Generalštabu VJ.³¹⁵⁶ Iz Đokićevog svedočenja jasno je da VRS nije samostalno izradio valjan tehnički projekat.

1102. Đokić je čvrsto ostao pri tvrdnji da on nije nadgledao konkretno lansiranje modifikovanih avio-bombi, mada je priznao da je krajem 1994. godine išao u Bosnu da pomogne u rešavanju operativnih problema s modifikovanim avio-bombama VRS-a.³¹⁵⁷ Dana 31. maja 1995. godine Mladić je Perišiću uputio dopis u kojem je izričito naveo da je u Istočnobosanskom korpusu u "upotrebi modificirani lanser apu-13mt za lansiranje raketa" i da je "*u toku izrade lansera korištena [...] stručna pomoć ekipe iz VJ*".³¹⁵⁸ Mladić je od Perišića tražio da mu se za lanser ustupi šest boca s azotom.³¹⁵⁹ Na zahtevu postoji Perišićeva rukom pisana beleška: "Videti sa Đokićem",³¹⁶⁰ što znači da je Perišić u principu dao svoju saglasnost. Tog istog dana Mladić je od Perišića zatražio da

³¹⁴⁸ Ivan Đokić, T. 14337.

³¹⁴⁹ Ivan Đokić, T. 14489.

³¹⁵⁰ Ivan Đokić, T. 14490.

³¹⁵¹ DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine, str. 57.

³¹⁵² Ivan Đokić, T. 14492.

³¹⁵³ *Ibid.*

³¹⁵⁴ *Ibid.* Uprava artiljerije bila je deo Generalštaba VJ. Mile Novaković, T. 13033.

³¹⁵⁵ DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 1.

³¹⁵⁶ Ivan Đokić, T. 14489–14492; DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine, str. 57.

³¹⁵⁷ Ivan Đokić, T. 14490.

³¹⁵⁸ DP P2723, Zahtev za boce s azotom, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 31. maj 1995. godine (naglasak dodat). V. takođe Ivan Đokić, T. 14484.

³¹⁵⁹ DP P2723, Zahtev za boce s azotom, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 31. maj 1995. godine; Ivan Đokić, T. 14484.

³¹⁶⁰ *Ibid.*

mu pošalje ekipu stručnjaka na čelu s Đokićem radi razrešenja problema koje VRS ima na raketnim i "modificiranim sredstvima PVO".³¹⁶¹ Mladić je naveo da je Đokić "upoznat sa suštinom problema i lično je spreman pomoći".³¹⁶² Perišić je na Mladićevom zahtevu rukom napisao sledeće: "Dati Đokiću da reši – ako može – i da me izvesti danas".³¹⁶³ Đokić je priznao da je učestvovao u ovom zadatku.³¹⁶⁴

1103. Modifikovane avio-bombe nisu imale sistem za navođenje tako da je bilo nemoguće adekvatno predvideti njihovu putanju i mesto pada.³¹⁶⁵ Njihova upotreba na civilnim područjima Sarajeva nije bila legitimna, posebno zbog toga što su njima zastrašivani i ubijani civili.³¹⁶⁶ Đokić je rekao da je tek posle rata saznao da su modifikovane avio-bombe ispaljivane na civilno stanovništvo Sarajeva i da to oruđe "apsolutno nije planirano, niti je projektovano da se koristi u urbanim sredinama", što je smatrao "apsolutno neprihvatljiv[im] i pogrešn[im]".³¹⁶⁷

1104. Modifikovane avio-bombe za VRS proizvodila je vojna fabrika "Pretis" u Bosni.³¹⁶⁸ Kao što je već konstatovano, za modifikovanje avio-bombi bio je odgovoran major Marković, inženjer "Pretisa" na platnom spisku VJ.³¹⁶⁹ Pretresno veće podseća da je na osnovu dokaznog spisa jedini razuman zaključak taj da se modifikovanje avio-bombi u "Pretisu" baziralo na uspešnom tehničkom projektu Ivana Đokića i Generalštaba VJ.

1105. U "Pretisu" su modifikovane jedino avio-bombe od 100 kg i 250kg, pošto su planovi za proizvodnju modifikovanih avio-bombi od 500kg i 1000kg osujećeni NATO-ovim bombardovanjem te fabrike u septembru 1995. godine.³¹⁷⁰ Tokom rata "Pretis" nije proizvodio ni

³¹⁶¹ DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine; Ivan Đokić, T. 14481–14483.

³¹⁶² DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine, 31. maj 1995. godine.

³¹⁶³ DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine; Ivan Đokić, T. 14482–14483.

³¹⁶⁴ Ivan Đokić, T. 14483.

³¹⁶⁵ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1990; DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 643–644; Hubertus J. W. Bruurmijn, T. 2643–2645, 2698–2699.

³¹⁶⁶ DP P66, Transkript svedočenja Thomasa Knustada u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 1990–1992; DP P479, Transkript svedočenja Thorbjørna Øvergårda u predmetu *Tužilac protiv D. Miloševića*, T. 643–644. V. gore, odeljak V.A.4.(e), (f), (h).

³¹⁶⁷ Ivan Đokić, T. 14494.

³¹⁶⁸ Svedok MP-14, T. 3646–3647, 3652–3654 (zatvorena sednica); DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4; DP P76, Dopuna izjave Đorđa Đukića o upotrebi modifikovanog raketnog sistema, 4/29. februar 1996. godine, str. 2.

³¹⁶⁹ Svedok MP-14, T. 3646–3647 (zatvorena sednica).

³¹⁷⁰ Svedok MP-14, T. 3654–3656 (zatvorena sednica). U maju 1994. godine, "Pretis" je molio Mladića da urgira kod Perišića da se za "Pretis" od Ministarstva odbrane SRJ nabave raketni motori 122 mm "Grad". Prema rečima svedoka MP-14, ovaj konkretni zahtev ticao se modifikovanih avio-bombi od 1000 kg, koje usled NATO bombardovanja nikada nisu izrađene. DP P604, Zahtev koji je Milorad Motika uputio Glavnom štabu VRS, 10. maj 1994. godine; svedok MP-14, T. 3654–3656 (zatvorena sednica).

same avio-bombe ni raketne motore za montiranje na avio-bombe, već je, da bi modifikovao avio-bombe, morao da nabavi ove komponente.³¹⁷¹

1106. "Pretis" je do nekih avio-bombi došao iz rezervi koje je VJ ostavio za sobom u Bosni,³¹⁷² u periodu pre Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba. Avio-bombe koje je modifikovao "Pretis" slate su u skladište na Koranu.³¹⁷³ Počev od 1995. godine, jedan deo avio-bombi takođe je direktno isporučivan 3. sarajevskoj brigadi za upotrebu u Sarajevu, dok je preostali deo slat drugim jedinicama, između ostalog, Drinskom korpusu, kao i bazi u Bijeljini na području odgovornosti Istočnobosanskog korpusa.³¹⁷⁴

1107. Iz nekoliko porudžbenih listova vidi se da su SRK i druge jedinice VRS-a od "Pretisa" dobijale modifikovane avio-bombe. Dana 19. aprila 1995. godine Glavni štab VRS je naložio "Pretisu" da izradi najmanje deset modifikovanih avio-bombi.³¹⁷⁵ Dana 16. maja 1995. godine on je organizovao da "Pretis" izradi četiri modifikovane avio-bombe za potrebe SRK.³¹⁷⁶ Potom je s "Pretisom" dogovorio pripremu jedanaest modifikovanih avio-bombi za potrebe 1. trebavske pešadijske brigade.³¹⁷⁷ Dana 20. juna 1995. godine Glavni štab VRS je organizovao da "Pretis" proizvede 14 modifikovanih avio-bombi za SRK i 15 za 27. pozadinsku bazu VRS.³¹⁷⁸ Sutradan je, nezavisno od toga, organizovao da 35. pozadinska baza VRS isporuči dvadesetdevet avio-bombi "Pretisu" kako bi bile modifikovane dodavanjem raketnih motora i isporučene 27. pozadinskoj bazi.³¹⁷⁹ Dana 28. juna 1995. godine isplanirao je da "Pretis" isporuči pet avio-bombi Ilidžanskoj brigadi,³¹⁸⁰ jedinici iz sastava SRK.³¹⁸¹

1108. Generalštab VJ je VRS-u takođe pružao pomoć u vezi s nekim drugim aspektima lansiranja ovog oruđa. U Mladićevom dnevniku je za nešto što je, po svemu sudeći, bio zahtev Perišiću za lanser za avio-bombe napisano "rešeno".³¹⁸² Svedok MP-14 je u svedočenju rekao da su za lansiranje modifikovanih avio-bombi korišćeni motori "Grad".³¹⁸³ Iz dokaznog spisa je jasno da je

³¹⁷¹ Svedok MP-14, T. 3651–3653 (zatvorena sednica).

³¹⁷² DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

³¹⁷³ Svedok MP-14, T. 3654 (zatvorena sednica).

³¹⁷⁴ *Ibid.*

³¹⁷⁵ DP P606, Dopisi Glavnog štaba VRS u vezi s avio-bombama, 19. april 1995. godine.

³¹⁷⁶ DP P605, Dokument Glavnog štaba VRS, Sektor za pozadinu, 16. maj 2009. godine. V. svedok MP-14, T. 3652, 3657–3658 (zatvorena sednica).

³¹⁷⁷ DP P607, Naređenje Glavnog štaba VRS, 28. maj 1995. godine. V. svedok MP-14, T. 3659–3660 (zatvorena sednica).

³¹⁷⁸ DP P608/P609, Naređenje VRS-a dostavljeno "Pretisu" u vezi s isporukom avio-bombi, 20. jun 1995. godine. V. svedok MP-14, T. 3660 (zatvorena sednica).

³¹⁷⁹ DP P610, Naređenje Glavnog štaba VRS u vezi s avio-bombama koje treba isporučiti "Pretisu", 21. jun 1995. godine. V. svedok MP-14, T. 3661–3662 (zatvorena sednica).

³¹⁸⁰ Ovo naređenje se takođe odnosi na 410 metaka i 100 mina. DP P978, Naređenje u vezi s izdavanjem municije, 28. jun 1995. godine.

³¹⁸¹ Borivoje Tešić, T. 1988–1989.

³¹⁸² DP P2935, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 27. decembar 1993. godine.

³¹⁸³ Svedok MP-14, T. 3654–3655 (zatvorena sednica).

Generalštab VJ snabdeo VRS izvesnom količinom motora "Grad", pošto je Perišić u junu 1995. godine "naredio" da se 200 motora "Grad" "pred[a] VRS".³¹⁸⁴

6. Snabdevanje gorivom

1109. U jednom dopisu Komande 1. krajiškog korpusa reguliše se način snabdevanja jedinica VRS pogonskim gorivom iz SRJ, u skladu s uputstvom Generalštaba VJ i Glavnog štaba VRS. "Izuzimanje goriva će se vršiti na pumpnim stanicama VJ i to: a) dizel-gorivo D-2 na pumpnoj stanici kasarne 'Topčider', b) benzin motorni MB-98 na pumpnoj stanici k-de stana GŠ VJ."³¹⁸⁵ General Mladić je takođe verovao da VRS može da dobije gorivo od 608. pozadinske baze VJ.³¹⁸⁶

1110. U jednom presretnutom razgovoru Perišića i Slobodana Miloševića od 2. maja 1995. godine Perišić je, nakon što je ispričao kako se general Mladić žalio da nedostatak goriva za VRS predstavlja "veliki problem", napomenuo da 700 tona goriva čeka na carini da bude isporučeno VRS-u.³¹⁸⁷

1111. Dana 16. juna 1995. godine Komanda SRK uputila je pismeni zahtev Glavnom štabu VRS da mu se odobri uvoz 38.600 litara goriva za sopstvene potrebe i 12.400 litara za potrebe Igmanske pešadijske brigade.³¹⁸⁸ U dopisu se precizira da je to prebacivanje odobrio Generalštab VJ.³¹⁸⁹

1112. Na osnovu Perišićevih poverljivih naloga, VJ je rutinski izdavao gorivo za neka vozila VRS, uključujući službena vozila Mladića, Milana Gvere i drugih generala VRS.³¹⁹⁰ Kako je već

³¹⁸⁴ DP P1255, Dopis Generalštaba VJ u vezi sa zahtevom VRS za pomoć, 28. jun 1995. godine. Još jedan dokazni predmet potvrđuje ovu Perišićevu odluku. V. DP P2731, Dokumenti koji se tiču hitnog zahteva koji je Mladić uputio Perišiću u vezi s prebacivanjem u RS 200 motora kupljenih za VRS, 27. jun 1995. godine.

³¹⁸⁵ DP P996, Naređenje Komande 1. krajiškog korpusa, 20. decembar 1993. godine.

³¹⁸⁶ DP P2158, Dokument o pozadinskom obezbeđenju, Ratko Mladić, bez datuma, str. 2. Za 608. pozadinsku bazu dva svedoka su rekla da je bila baza VJ. Miodrag Simić, T. 10155; Mladen Mihajlović, T. 3886.

³¹⁸⁷ DP P1316, Presretnuti razgovor, 2. maj 1995. godine, str. 3.

³¹⁸⁸ DP P995, Zahtev SRK za odobrenje za uvoz goriva iz SRJ, 16. jun 1995. godine.

³¹⁸⁹ *Ibid.*

³¹⁹⁰ DP P876, Naređenje Generalštaba Vojske Jugoslavije za izdavanje materijalnih sredstava, 10. maj 1994. godine (30 litara za Gverine potrebe); DP P909, Generalštab Vojske Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS, 19. januar 1994. godine (90 litara za potrebe VRS, za prevoz ranjenika); DP P910, Kabinet načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS, 19. januar 1994. godine (70 litara za tankiranje sanitetskog motornog vozila); DP P911, Kabinet načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS, 6. jul 1994. godine (45 litara za sanitet); DP P1154, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 5. januar 1994. godine (40 litara za VRS, za generala Đorđa Đukića); DP P1155, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 14. januar 1994. godine (50 litara za generala VRS Milivoja Borića); DP P1156, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 20. januar 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1157, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 20. januar 1994. godine (80 litara za pukovnika VRS Milorada Gavrića); DP P1158, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 25. januar 1994. godine (100 litara za opšte potrebe VRS); DP P1159, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 1. februar 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1160, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 17. februar 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1161, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 8. mart 1994. godine (80 litara za potrebe kapetana VRS Ratomira Maksimovića); DP P1162, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 15. mart 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1163, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 21. mart 1994. godine (40 litara za Mladićeve potrebe); DP P1164, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 25. mart 1994. godine (48 litara za opšte potrebe VRS); DP P1165, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 31. mart 1994. godine (60 litara za potrebe VRS); DP P1166, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 1. april 1994.

navedeno, Pretresno veće je takođe saslušalo svedočenje da je VJ slao konvoje civilnih kamiona da isporuče gorivo VRS-u.³¹⁹¹

1113. U izvesnim dokumentima navodi se da je Perišić odobrio izdavanje 2.000 kg "ulja UAMS", 5.000 kg "ulja ZUON"³¹⁹² i 2.000 litara "ulja HUNT-S".³¹⁹³

1114. Stoga Pretresno veće ne smatra uverljivom tvrdnju Siniše Borovića da "[o]rganizovano snabdijevanje Vojske Republike Srpske i Republike Srpske Krajine gorivom [od strane VJ] nije vršeno".³¹⁹⁴

1115. Međutim, Pretresno veće je takođe odlučilo da se pri donošenju ocene o snabdevanju gorivom ne osloni na razne dokumente o snabdevanju gorivom kod kojih ne postoje pokazatelji pouzdanosti o kojima je bilo reči gore u tekstu, budući da iz njih nije moguće uveriti se da je nabavka bila deo procesa pružanja logističke pomoći koju su odobrili Perišić i Generalštab VJ, zajedno s Glavnim štabom VRS.³¹⁹⁵

7. Izdavanje vojnog materijala bez naknade

1116. U nalogima Momčila Perišića govorilo se o "finansijskoj pomoći"³¹⁹⁶ VJ-a VRS-u i nije se pominjalo da je za to potrebna ikakva naknada.³¹⁹⁷ Na mesečnim koordinacionim sastancima

godine (60 litara za opšte potrebe VRS); DP P1167, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 4. april 1994. godine (180 litara za opšte potrebe VRS); DP P1168, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 5. april 1994. godine (50 litara za opšte potrebe VRS); DP P1169, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 5. april 1994. godine (50 litara za Mladićeve potrebe); DP P1170, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 26. april 1994. godine (90 litara za Mladićeve potrebe); DP P1171, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 3. maj 1994. godine (50 litara za opšte potrebe VRS); DP P1172, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 9. maj 1994. godine (60 litara za opšte potrebe VRS); DP P1173, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 13. maj 1994. godine (30 litara za Gverine potrebe); DP P1174, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 19. maj 1994. godine (60 litara za Mladićeve potrebe); DP P1175, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 23. maj 1994. godine (60 litara za Mladićeve potrebe); DP P1176, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 2. jun 1994. godine (40 litara za Gverine potrebe); DP P1177, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 6. jun 1994. godine (40 litara za Gverine potrebe); DP P1178, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 9. jun 1994. godine (25 litara za Mladićeve potrebe); DP P1179, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 21. jun 1994. godine (40 litara za Gverine potrebe); DP P1180, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 18. jul 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1181, Vojska Jugoslavije, Naređenje za izdavanje MS VRS-u, 18. jul 1994. godine (80 litara za Mladićeve potrebe); DP P1828, Naređenje načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, 5. maj 1994. godine (60 litara za Mladićeve potrebe); DP P1829, Naređenje načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, 1. jul 1994. godine (100 litara za Mladićeve potrebe).

³¹⁹¹ Milimir Kovačević, T. 6056, 6058, 6065–6074, 6114.

³¹⁹² DP P1270, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 31. mart 1994. godine.

³¹⁹³ DP P1272, Naređenje VJ o izdavanju municije 30. kadrovskom centru, 22. maj 1994. godine.

³¹⁹⁴ Siniša Borović, T. 14000.

³¹⁹⁵ DP P993, Dokument koji je komandant 4. podrinjske lake pešadijske brigade uputio Komandi Drinskog korpusa, 7. oktobar 1993. godine (gorivo će isporučiti "Vojna pošta 9809 Beograd"; ne pominju se Perišić ili Generalštab); DP992, Telegram Glavnog štaba VRS, 14. novembar 1995. godine (Glavni štab VRS obavestio je nekoliko jedinica da je gorivo uvezeno iz SRJ, ali nije precizirao da li je nabavljeno uz pomoć Generalštaba VJ); DP P994, Zahtev SRK za regulisanje nabavke goriva preko VJ, 3. maj 1995. godine (navodi se da je VJ pomogao dostavljanje goriva kupljenog na tržištu SRJ, ali se ne pominje da je Generalštab VJ imao veze s moguće tajnom transakcijom "preko poverljivih lica u [VJ]").

³¹⁹⁶ DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 4.

³¹⁹⁷ DP P878, Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine, str. 3.

kojima je predsedavao Perišić, Mladić je informisao prisutne o potrebama VRS i tražio pomoć od VJ.³¹⁹⁸ Perišić je u više prilika pominjao *ustupanje* materijala VRS-u.³¹⁹⁹ Đukićeva izjava takođe pokazuje da je cilj ovih sastanaka s Perišićem u Generalštabu VJ u Beogradu bio da se zatraži besplatna pomoć.³²⁰⁰ Uistinu, u ranije pomenutim materijalnim listovima ne pominje se nikakvo plaćanje. Štaviše, iz jednog telegrama jasno je da se u skladu s naređenjem Generalštaba VJ "municija [...] izdaje bez naknade".³²⁰¹

1117. Mladić je lično rekao Narodnoj skupštini RS da je, od ukupne municije VRS, gotovo polovina stigla od VJ "kao humanitarna pomoć".³²⁰² Jedini razuman zaključak iz takve izjave je da je ta municija dobijena besplatno. Mladić je takođe napravio razliku između municije koja je nabavljena kao "pomoć" VJ i municije obezbeđene kupovinom.³²⁰³ I sam Đorđe Đukić je rekao da je Ministarstvo odbrane RS tek "[p]ovremeno" isplaćivalo proizvođače u SRJ.³²⁰⁴ Milan Babić je takođe objasnio da RS nije platila za izvesno naoružanje jer nije imala dovoljno sredstava, u šta se uverio na sastanku kojem je prisustvovao zajedno s Karadžićem i drugima.³²⁰⁵ Indikativno je da Glavni štab VRS u svom tabelarnom pregledu municije nabavljene u 1994. godini nije zabeležio cenu pored municije nabavljene od VJ, a jeste je zabeležio pored municije koja je nezavisno od toga nabavljena od vlade RS.³²⁰⁶

1118. Mladić i Perišić posetili su fabriku naoružanja "Krušik" i postoji beleška da je tom prilikom Perišić objasnio da je svrha sastanka da se vidi "šta da pružimo kao pomoć", "šta da se isporuči sa i bez plaćanja" i "šta se može putem kompenzacija",³²⁰⁷ čime je pokazao da se jedan deo naoružanja isporučivao VRS-u bez naknade, dok je drugi naplaćivan.

1119. Naoružanje VRS koje je proizvodio "Pretis" besplatno je testirano na opitnom poligonu VJ u Nikincima, o čemu je izvestio ministar odbrane RS: "Korišćenje poligona na teritoriji SR Jugoslavije vršeno je *besplatno* sa kompletnom raspoloživom opremom, sredstvima i ljudstvom za

³¹⁹⁸ Svedok MP-80, T. 8323–8325 (zatvorena sednica).

³¹⁹⁹ DP P1470, Presretnuti razgovor, 22. decembar 1995. godine, str. 5; DP P629, Telegram 3. podrinjske brdske pešadijske brigade VRS upućen Glavnom štabu VRS i Generalštabu VJ, 24. septembar 1993. godine; Mladen Mihajlović, T. 3935 (delimično zatvorena sednica); DP P625, Zahtev za dodelu sredstava veze koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 7. oktobar 1993. godine. V. takođe DP P626, Odgovor načelnika Sektora za operativne poslove Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, datum nečitak.

³²⁰⁰ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 3–4.

³²⁰¹ DP P1269, Naređenje VJ u vezi s izdavanjem municije VRS-u, 19. novembar 1993. godine.

³²⁰² DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51. Sankcije koje je SRJ uvela RS sprečavale su dostavljanje robe s izuzetkom one koja se vodila kao "humanitarna pomoć". Miodrag Simić, T. 9996.

³²⁰³ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51.

³²⁰⁴ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

³²⁰⁵ DP P53 (zapečaćeno).

³²⁰⁶ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 19–21.

³²⁰⁷ DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine, str. 1.

opsluživanje. Nijednom se nije desilo da vojni kontrolori iz Republike Srpske naiđu na bilo kakvo nerazumijevanje."³²⁰⁸

1120. Dana 15. januara 1995. godine Glavni štab VRS je u vezi s VJ naveo sledeće: "[n]esebično su nam pružali humanitarnu pomoć i usluge koje su od izuzetnog značaja za odbranu Republike Srpske" i posavetovao je predsednika vlade RS da VJ-u treba "bar jednom nešto pokloniti, u znak pažnje i zahvalnosti", odnosno da mu se uruči "2.000 m³ rezane građe".³²⁰⁹

1121. U izvesnim slučajevima tražena je naplata. Dana 16. marta 1994. godine VSO je zaključio sledeće: "Pošto je u 1994. godini jedini izvor snabdevanja naoružanjem i vojnom opremom proizvodnja vojne industrije, Republika Srpska i Republika Srpska Krajina moraju za svoje potrebe obezbediti potrebna finansijska sredstva."³²¹⁰ Isto tako, nakon što je Mladić Generalštabu VJ uputio pismeni predlog da fabrika u Kruševcu, Srbija, počne s proizvodnjom onesposobljavajućeg bojnog otrova ("CS") za potrebe protiverzantskih i protivterorističkih dejstava koje izvodi, šef Perišićevog kabineta odgovorio je sledeće:

Saglasni smo da se radi o vrlo značajnom sredstvu i da bi trebalo maksimalno ubrzati postupak da se dobije finalni proizvod. [...] S obzirom da su finalni proizvodi neophodni kako VJ, tako i VRS, kao i da se radi o hitnim potrebama, a da je sve usloženo problemima obezbeđenja finansijskih sredstava, to bi bilo celishodno, u cilju ubrzanja celokupnog procesa oko izgradnje pogona i proizvodnje [bojnog otrova], da prema mogućnostima GŠ VRS učestvuje u finansiranju izgradnje pogona, i to u onom delu koji snosi investitor.³²¹¹

U ovom slučaju, Generalštab VJ je očekivao od Glavnog štaba VRS da mu za proizvodnju bojnog otrova plati "prema [svojim] mogućnostima", što podrazumeva da bi Generalštab VJ pokrio preostali iznos. Odbrana tvrdi da nije moguće znati da li se ovaj bojni otrov proizvodio u "vojnom ili u civilnom delu fabrike".³²¹² Bez obzira na to kako je proizvodnja bila tehnički organizovana u fabrici, Pretresno veće smatra da se iz prepiske jasno vidi da je otrov proizvođen za vojne svrhe i da je Generalštab VJ u tome učestvovao.

1122. U jednom izveštaju Ministarstva odbrane RS iz novembra 1995. godine navodi se da pomoć od državnih vojnih preduzeća iz SRJ zavisi od mogućnosti plaćanja njihovih usluga.³²¹³ Ipak, u

³²⁰⁸ DP P1061, Dopis Ministarstva odbrane RS upućen vladi RS, 11. jul 1993. godine, str. 2 (naglasak dodat). Poligon u Nikincima bio je pod nadzorom Generalštaba VJ. Radojica Kadjević, T. 13682.

³²⁰⁹ DP P1211, Dopis Glavnog štaba VRS predsedniku vlade RS u vezi s poklonom u građevinskom materijalu namenjenom za VJ, 15. januar 1995. godine.

³²¹⁰ DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 2. U jednom izveštaju Ministarstva odbrane RS o nabavci naoružanja u periodu sankcija milioni komada naoružanja navode se u generalnoj kategoriji "kupovina i donatorstvo", te ovo ne može pomoći da se naoružanje koje je kupljeno razdvoji od onog koje je poklonjeno. DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 5.

³²¹¹ DP P1139, Prepiska komandanta VRS Mladića i VJ o započinjanju industrijske proizvodnje bojnog otrova "CS", 26. januar 1994. godine, str. 5.

³²¹² Završni podnesak odbrane, par. 715–717 (gde se poziva na iskaz Radojice Kadjevića, T. 13624–13627).

³²¹³ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 6.

istom izveštaju se navodi da je VJ pristao na sporazum da "pruži pomoć" VRS-u tako što bi "pokrili sve troškove i dugovanja" RS u iznosu od "oko 4 miliona dinara", proizišle "od početka rata do kraja 1994. godine" iz poslovanja sa zavodom Generalštaba VJ u Čačku.³²¹⁴ Takođe, VJ je "od početka rata do kraja 1994. godine omoguć[io] [VRS-u] besplatno korišćenje kapaciteta i usluga Vazduhoplovnog zavoda 'Moma Stanojlović' u Batajnici".³²¹⁵ Sporazumom VJ i VRS obuhvaćena je "isporuka kritičnih rezervnih dijelova, sklopova, uređaja iz [njegovih] skladišta, tehničk[a] dokumentacij[a] i sv[e] drug[e] vrst[e] pomoći za uspješno vođenje borbe Vojske Republike Srpske", sasvim očigledno bez naplate.³²¹⁶

1123. Besplatna pomoć VJ-a bila je od suštinskog značaja za VRS, s obzirom na njegov "veoma loš" materijalni položaj, koji se u periodu od avgusta 1994. godine do novembra 1995. godine pogoršao, delimično i zbog "ekonomske blokade" RS od strane SRJ.³²¹⁷ "Finansijska sredstva svakako nisu bila dovoljna da se zadovolje ukupne potrebe [VRS]", a rezultat toga bila je "nemogućnost kompenzacije" za izvesnu isporučenu robu.³²¹⁸

1124. S druge strane, Ministarstvo odbrane RS je, tehnički gledano, moralo da kupuje materijal koji je dobijalo od namenske industrije u SRJ, kao što su "Prvi partizan" iz Užica, "Sloboda" iz Čačka i "Krušik" iz Valjeva.³²¹⁹ Za razliku od VJ, državna preduzeća u SRJ koja su isporučivala vojni materijal skladištu VRS na Koranu uvek su slala fakture.³²²⁰ Fakture su podnošene Ministarstvu odbrane RS.³²²¹ Značajno je da je 27. juna 1993. godine Glavni štab VRS obavestio Ministarstvo odbrane RS da je sklopio ugovor o kupovini dva miliona metaka od "Prvog partizana", kao i da je dogovorio opravku oštećenih čaura u preduzeću "Fasau", takođe iz Užica, i zatražio od njega odobrenje za realizaciju ovih transakcija.³²²² Dana 22. februara 1993. godine Komanda 1. krajiškog korpusa obavestila je Glavni štab VRS da je dogovorila kupovinu dva miliona metaka od

³²¹⁴ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 7. Zavodom u Čačku upravljao je Generalštab VJ. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12494.

³²¹⁵ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 7 (naglasak u originalu).

³²¹⁶ *Ibid.*

³²¹⁷ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 18.

³²¹⁸ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 9.

³²¹⁹ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4; DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 7 ("Angažovanje ovih privrednih subjekata iz SRJ vezano je za naše mogućnosti plaćanja njihovih usluga, u prvom redu preduzećima namjenske proizvodnje [...]"). Fabrika "Sloboda", po svemu sudeći, nije isto preduzeće kao remontni zavod u Čačku. V., generalno, Jugoslav Kodžopeljić, T. 12494.

³²²⁰ Svedok MP-14, T. 3617–3618 (zatvorena sednica).

³²²¹ Svedok MP-14, T. 3617–3618 (zatvorena sednica). U spis su uvršćene dve "otpremnice" za dostavu VRS-u vojnog materijala od proizvođača u Srbiji, ali se ni u jednoj od njih ne navodi kupovna cena. V. DP P597, Otpremnica, "Krušik", 4. novembar 1993. godine; DP P598, Otpremnica, "Krušik", 20. decembar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3618–3620, 3724–3727 (zatvorena sednica).

³²²² DP D51, Dopis Glavnog štaba VRS upućen Ministarstvu odbrane RS, 27. jun 1993. godine; svedok MP-14, T. 3731 (zatvorena sednica). U ovom dopisu ne navodi se cena transakcija.

"Prvog partizana" za 250.000 nemačkih maraka.³²²³ U tom dopisu navodi se sledeće: "Molimo GŠ VRS, ukoliko je moguće, da istu količinu otkupi ili da nam se dozvoli da preko donatora skupština opština, u zoni 1. KK istu otkupimo – u navedenoj količini."³²²⁴ U julu 1994. godine VSO je naveo da su RS i RSK obezbedili sredstva za vojni materijal iz SRJ koji im je potreban.³²²⁵ Glavni štab VRS je u svom izveštaju naveo da je od marta do decembra 1994. godine potrošio 1.954,192 dinara na kupovinu municije,³²²⁶ verovatno iz SRJ, pošto nema dokaza da je VRS dobijao municiju i iz neke druge zemlje.³²²⁷

1125. U praksi su RS i VRS imali teškoća da ispoštuju ugovore kad god bi VJ ili vlada SRJ zatražili da plate. U novembru 1993. godine dug VRS vojnim preduzećima iznosio je 8 miliona američkih dolara, što je "praktično [...] onemoguć[ilo] dalje nabavke repromaterijala koje se u skoro stoprocentnom iznosu vrše iz SR Jugoslavije".³²²⁸ Republika Srpska je priznala da je ostvarivala "veoma nizak nivo plaćanja proizvođačima naoružanja i vojne opreme, kako u Republici Srpskoj, tako i u SRJ".³²²⁹ Na primer, u januaru 1994. godine Ministarstvo odbrane RS je obavestilo Generalštab VJ da ne može u potpunosti da otplati svoja dugovanja u iznosu od 547.541 nemačkih maraka za raniji remont opreme VRS u TRZ Čačak.³²³⁰ Republika Srpska je predložila da otplati samo deo tog duga, u iznosu od 135.678 maraka, uz sledeću molbu: "Uvažavajući materijalno finansijsko stanje u VRS, kao i situaciju u kojoj se našao TRZ Čačak, nadamo se da ćete prihvatiti naš prijedlog da djelimično prihvatite poravnanje potraživanja TRZ Čačak".³²³¹

1126. Jugoslav Kodžopeljić, član Generalštaba VJ zadužen za nadgledanje zavoda u Čačku,³²³² uporno je tvrdio da je Republika Srpska sistematski plaćala za usluge tog zavoda i da bi inače protiv nje bila podneta tužba: "Sigurno je da Čačak, remontni zavod Čačak, ugovara, ugovor se pravi, kontrakt, i na osnovu tog ugovora se mora izvršiti isplata. Ukoliko ne bi bilo isplate, onda bi tamo privredni sud sudio o tome zašto nije došlo do isplate. Znači, moralo se platiti. Do mene nije došlo da nije plaćeno [...] tamo je pisalo da se plaćanje obavlja na jedan od dogovorenih načina. Znači to je, plaćanje je moglo da bude u uzajamnoj razmeni pojedinih delova ili sklopova. *A ono sigurno je plaćeno, ja sigurno garantujem vam [...],* ukoliko je bilo predviđeno plaćanje, da je to plaćeno.

³²²³ DP D50, Dopis komandanta 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 22. februar 1993. godine; svedok MP-14, T. 3728–3729 (zatvorena sednica).

³²²⁴ DP D50, Dopis komandanta 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 22. februar 1993. godine.

³²²⁵ DP D455, Dopis Ministarstva odbrane SRJ, 29. jul 1994. godine.

³²²⁶ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 4–6.

³²²⁷ V. dole, odeljak VI.C.9.(a).

³²²⁸ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 5.

³²²⁹ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 2.

³²³⁰ DP P1066, Dopis upućen Sektoru pozadine Generalštaba VJ u vezi s plaćanjem remonta tehničko-materijalnih sredstava za VRS, 31. januar 1994. godine.

³²³¹ *Ibid.*

³²³² Jugoslav Kodžopeljić, T. 12313.

Nemoguće da nije plaćeno, jer bi to bio kod mene pokrenut postupak za takav slučaj da neko nije platio mom zavodu.³²³³ Pretresno veće smatra da ni po ovom pitanju Kodžopeljićevo svedočenje nije verodostojno. Pored drugih dokaza koji pokazuju da VRS često nije bio u stanju da plati, DP P1066³²³⁴ i ranije pomenuti DP P1534 tiču se upravo zavoda u Čačku³²³⁵ i u suprotnosti su s Kodžopeljićevom tvrdnjom.³²³⁶

1127. Dana 10. januara 1994. godine Perišić je upozorio VSO da nije uzeo u obzir potrebe finansiranja logističke pomoći za VRS i SVK, za koju je, prema njegovoj proceni, bilo potrebno 522 miliona dolara u slučaju VRS, odnosno na 307 miliona dolara u slučaju SVK.³²³⁷ Perišić je ipak verovao da VRS i SVK treba da plate za određena materijalna sredstva, istakavši da "u ovim uslovima nemamo šansi pomagati ove preko, sem za nadoknadu. Na primer, damo im 100 hiljada municije, oni nama pare, mi to u proizvodnju da proizvedemo."³²³⁸ Slobodan Milošević se složio i napomenuo da je Karadžić pristao da u tu svrhu izdvoji 20 miliona dolara iz rezervi koje imaju kod Narodne banke RS.³²³⁹

1128. Na jednoj od narednih sednica Vrhovnog saveta odbrane, održanoj u junu, Perišić je obavestio prisutne da je VJ suočen s finansijskim teškoćama ("materijalne rezerve su iscrpljene i mi nemamo para za nabavku novog") i iskazao je nezadovoljstvo zbog toga što VRS i SVK i dalje ne plaćaju za vojni materijal koji dobijaju od VJ.³²⁴⁰ On je dodao sledeće: "Da im nešto damo u ovakvim budžetskim uslovima – mi nemamo. To bi se direktno odrazilo na smanjenje naših rezervi. Ako smanjujemo rezerve koje su na minimum, time dovodimo nas u opasnost ako dođe do bilo kakvih eskalacija na prostoru južnih granica, prema Albaniji ili na samom Kosovu."³²⁴¹ Perišić je kritikovao i političko rukovodstvo RS i RSK zbog preteranog oslanjanja na finansiranje iz SRJ: "Oni do sada [...] nisu za vojsku odvajali skoro ništa, sem nešto površno; oni uopšte nemaju nikakvu zakonsku regulativu, nikakav zaokruženi budžet za vojsku, itd.; nego su se oslonili na nas."³²⁴² On je istakao: "Gro te tehnike se mora remontovati; remontovanje se vrši kod nas, za to su potrebni ogromni troškovi, a za koje nemamo sredstva. Predlažemo da oni iznađu rešenja, mi da izvršimo remont, ali da nam oni nadoknade iznose u vidu kompenzacije ili nečega drugog. Za 1993.

³²³³ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12516–12517 (naglasak dodat).

³²³⁴ DP P1066, Dopis upućen Sektoru pozadine Generalštaba VJ u vezi s plaćanjem remonta tehničko-materijalnih sredstava za VRS, 31. januar 1994. godine.

³²³⁵ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 7.

³²³⁶ U vezi s Kodžopeljićevom neverodostojnošću, v. takođe gore, odeljak VI.C.2.(a).

³²³⁷ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 4–5, 56.

³²³⁸ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 83.

³²³⁹ DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januara 1994. godine, str. 84.

³²⁴⁰ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 39.

³²⁴¹ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38.

³²⁴² *Ibid.*

godinu troškovi iznose 560 hiljada maraka. Od toga nisu ništa nadoknadili."³²⁴³ "Dalje, na primer, nadoknada goriva. Oni ovde dolaze, mi im dajemo gorivo i nemamo nikakvu nadoknadu."³²⁴⁴

1129. Zoran Lilić, predsednik SRJ, imao je sličan stav kao Perišić i odbacio je tvrdnju ministra odbrane SRJ Pavla Bulatovića, u čiju nadležnost je formalno spadalo nadgledanje ugovora proizvođača namenskih proizvoda, da će VRS i SVK ubuduće plaćati vojni materijal. Kako je Lilić rekao Bulatoviću: "To su tvrdili i prošli put, pretpošli i svaki prethodni. Mislim da oko toga stvarno više ne vredi raspravljati." Perišić se složio s tim: "Oni ne daju ništa."³²⁴⁵ Međutim, ni Perišić ni drugi prisutni nisu predložili da SRJ obustavi logističku pomoć VRS i SVK. Naprotiv, Perišić je naglasio da je neophodno i dalje pomagati VRS i SVK, pošto će oni u protivnom početi da gube teritorije.³²⁴⁶ Perišić je zatim apelovao na VSO da odobri ustupanje municije i rezervnih delova VRS-u i SVK-u.³²⁴⁷

1130. Dve nedelje kasnije, VSO je ponovio: "Savezno ministarstvo za odbranu, angažovanjem [sredstava SRJ] i finansijskih sredstava koja obezbede RS i RSK za svoje potrebe, organizovaće proizvodnju i nabavku materijalno-tehničkih sredstava."³²⁴⁸ Međutim, nema dokaza da su ove odluke sprovedene i da su VRS i SVK konačno počeli da plaćaju značajan deo sredstava koja su dobijali. U stvari, Mihajlović je nakon toga u jednom dopisu napisao da Generalštab VJ "odobrava ustupanje inž. sredstava NVO, *bez nadoknade*".³²⁴⁹

1131. Pred kraj rata Perišić je rekao sledeće: "Ja sam mogao materijalne rezerve da zadržim," ali "dali smo sve što imamo [...] i mi smo jedina kategorija koja dinara nije [dobila] za to što je davala."³²⁵⁰

1132. Nekoliko godina po završetku rata, 1998. godine, vojna fabrika "Krušik" iz Valjeva, Srbija, obavestila je Vojnu poštu Vlasenica – Han-Pijesak, nekadašnju bazu VRS, da još uvek treba da podmiri dug za 540 mina koje joj je "Krušik" isporučio 1994. godine, što pokazuje da je taj materijal za vreme rata bio isporučen bez naknade.³²⁵¹ Jedan drugi dokument iz 1998. godine

³²⁴³ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 39.

³²⁴⁴ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 40.

³²⁴⁵ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 42.

³²⁴⁶ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38–39.

³²⁴⁷ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 39.

³²⁴⁸ DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 3.

³²⁴⁹ DP P622, Saglasnost Uprave inženjerije Sektora kopnene vojske Generalštaba VJ, upućena VP 9808, 16. maj 1995. godine (naglasak dodat). V. Mladen Mihajlović, T. 3896–3898.

³²⁵⁰ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, str. 3. V. Miodrag Starčević, T. 6787–6788.

³²⁵¹ DP D458, Dopis koji je Han Pijesku uputio "Krušik", Valjevo; Radojica Kadjević, T. 13659–13662.

pokazuje da je Specijalna brigada policije iz Bijeljine tek trebalo da podmiri dug za materijal koji joj je "Krušik" isporučio 1994. godine.³²⁵²

1133. Iako ogroman deo dokaza upućuje na to da je VJ logističku pomoć VRS-u obično davao besplatno ili po znatno sniženoj ceni, Krajiški korpus VRS je u jednom izveštaju naveo da je sopstvenim sredstvima od SRJ kupio ukupno 3.617,440 metaka različitih kalibara i 4.618 mina.³²⁵³ Osim toga, u maju 1995. godine, general Dragomir Milošević je obavestio Glavni štab VRS da je SRK deo nabavljenog materijala kupio na sledeći način: "U protekla tri do četiri meseca angažovali smo se u nabavci goriva kupovinom na tržištu u SRJ, koje su plaćali društveni i privredni subjekti u z/o korpusa."³²⁵⁴

1134. Sam "Pretis" obezbedio je neka sredstva na osnovu prodajnih ugovora,³²⁵⁵ mada je za njega bilo netipično da kupuje sredstva tokom rata, s obzirom da nije imao dovoljno novca da ih plati.³²⁵⁶ "Pretis" je obično sklapao "kompenzacione ugovore", u skladu s kojima bi obezbedio druge proizvode kao oblik nenovčane naknade.³²⁵⁷

³²⁵² DP D459, Pregled potraživanja od MUP-a Bijeljina, pošiljalac "Krušik", Valjevo; Radojica Kadrijević, T. 13662–13663.
³²⁵³ DP P1213, Dopis Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS u vezi s prijemom vojne opreme, 11. jul 1994. godine. Neke jedinice VRS kupovale su municiju direktno, sredstvima koja su nabavljale od privatnih donatora, i nisu išle preko Glavnog štaba VRS, svedok MP-14, T. 3729 (zatvorena sednica).
³²⁵⁴ DP P994, Zahtev SRK za regulisanje nabavke goriva preko VJ, 3. maj 1995. godine.
³²⁵⁵ V. DP P1064, Kompenzacioni ugovor zaključen između "Krušika" d. d. i "Pretisa", 8. avgust 1994. godine ("Pretis" je kupio upaljače, topovske kapisle i osnovna punjenja za mine od vojnog preduzeća "Krušik" u Valjevu, Srbija, za ukupni iznos od 1.277.920 dinara, u skladu s cenama koje su odredili VJ i Ministarstvo odbrane SRJ); DP P513, Ugovor zaključen između "Pretisa" i TRZ Kragujevac, 20. jul 1995. godine ("Pretis" je kupio 10.000 mina, 200 fugasnih bombi, 2.000 okvira za automatsku pušku, 5.000 komada osnovnog punjenja i 2.000.000 metaka od TRZ Kragujevac, a cena je trebalo da bude utvrđena u "aneksima ugovora"). V. takođe DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 41.
³²⁵⁶ DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 101, 104.
³²⁵⁷ DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 87–88, 104–107. V. takođe DP P511, Ministarstvo odbrane Republike Srpske, Saglasnost preduzeću "Pretis" za zaključivanje kompenzacionog ugovora, 26. novembar 1993. godine (Ministarstvo odbrane Republike Srpske je u ime "Pretisa" predložilo "kompenzacioni ugovor" zavodu Generalštaba VJ u Kragujevcu, prema kojem je "Pretis" trebalo da obezbedi 2.900 komada nalivenih košuljica različitih vrsta u zamenu za artiljerijski barut, opitnu artiljerijsku municiju, barut, artiljerijske upaljače, artiljerijske kapisle i barutna punjenja za metke kalibra 155 mm); DP P512, Kompenzacioni ugovor zaključen između "Pretisa" i Tehničkog remontnog zavoda (dalje u tekstu: TRZ) Kragujevac, 24. jul 1995. godine ("Pretis" se obavezao da TRZ-u Kragujevac isporuču drvenu građu, bandaže za vagonске točkove, građevinski čelik, čelične profile, benzinske motore i vagonске ležajeve u zamenu za metke, mine i osnovna punjenja za mine, a ukupna vrednost sredstava i jedne i druge strane procenjena je na 2.345.500 dinara); DP P1250, Dopis Glavnog štaba VRS upućen Ministarstvu odbrane RS u vezi s dodelom tehničko-materijalnih sredstava, 29. januar 1994. godine ("U proceduri je rešenje za obezbeđenje 100 tona eksploziva (od traženih 150 tona) u kompenzaciji za municiju 125mm, za tenk M-84. Nakon donošenja rešenja, Uprava za snabdevanje VJ bi sa 'Pretisom' sklopila ugovor o kompenzaciji"); DP D416, Saglasnost Ministarstva odbrane RS, 26. novembar 1993. godine (predloženi kompenzacioni ugovor, prema kojem bi "Pretis" dobio artiljerijski barut, artiljerijsku opitnu municiju, barut za pripale, artiljerijske upaljače, artiljerijske kapisle i barutno punjenje od TRZ-a Kragujevac, u zamenu za određenu količinu "nalivenih košuljica" kao "protivvrijednost").

8. Vojna obuka vojnika VRS

1135. Odbrana, kao prvo, tvrdi da obuka vojnika VRS koju je vršio VJ nije bila u Perišićevoj nadležnosti i iznosi argument da je odluku o njihovoj obuci doneo VSO, a ne Perišić.³²⁵⁸

1136. Naređenjem načelnika Generalštaba VJ od 23. avgusta 1993. godine regulisana je obuka pripadnika VRS na poligonu "Pasuljanske livade" iz školskog i bojnog gađanja ciljeva u vazдушnom prostoru.³²⁵⁹ Međutim, Pretresno veće konstatuje da je ovo konkretno naređenje verovatno izdao prethodnik Momčila Perišića, pošto je Perišić zvanično postao načelnik Generalštaba tek 26. avgusta 1993. godine.

1137. Dana 25. decembra 1993. godine Momir Bulatović se obratio VSO-u u vezi s "obučavanjem regruta", naglasivši da "to jedino možemo da uradimo kroz zakonsku mogućnost – vojna saradnja SRJ sa drugim državnim subjektivitetima. Mi tamo ne možemo da šaljemo djecu."³²⁶⁰ Perišić, koji je tada imao funkciju načelnika Generalštaba VJ, složio se: "*Tako smo mi i predložili – da ih primamo ovde, da ih obučimo, pa onda da idu.*"³²⁶¹

1138. Dana 16. marta 1994. godine Perišić je saopštio VSO-u da su VRS i SVK zatražili obuku za svoje pitomce.³²⁶² Perišić je naveo da se na akademijama i u školama VJ može školovati 240 pitomaca, pod uslovom da VSO obezbedi dovoljan budžet.³²⁶³ Po Perišićevoj preporuci, VSO se složio da se "[p]rim[i] na školovanje u Vojnu akademiju i gimnaziju 240 studenata i učenika za potrebe Vojske Republike Srpske i Republike Srpske Krajine", uz napomenu da će "[p]otrebna finansijska sredstva za školovanje obezbedi[ti] savezna vlada."³²⁶⁴

1139. Dana 11. jula 1994. godine, govoreći o podoficirima VRS, Perišić je članovima VSO rekao sledeće: "[M]i školujemo te ljude; sada završavaju akademiju kod nas; mi ih upućujemo; treba predsednik da potpiše ukaz o proizvođenju".³²⁶⁵ Perišić je takođe učestvovao u donošenju odluke VSO da se "primi na školovanje 480 slušalaca iz 30. i 40. kadrovske centra u vojne škole i akademije Vojske Jugoslavije".³²⁶⁶ I Petar Škrbić je u svedočenju rekao da su neki diplomirani studenti Vojne akademije VJ stupali u VRS, ali, kako je rat odmicao, u sve manjem broju.³²⁶⁷ Ipak,

³²⁵⁸ Završni podnesak odbrane, par. 780–784.

³²⁵⁹ DP P941, Obaveštenje Generalštaba VJ upućeno Ministarstvu odbrane, 30. avgust 1993. godine (u kojem se poziva na naređenje NGŠ VJ broj 47-11 od 23. avgusta 1993. godine).

³²⁶⁰ DP P781, Stenografske beleške sa 16. sednice VSO, održane 25. decembra 1993. godine, str. 16.

³²⁶¹ *Ibid.* (naglasak dodat).

³²⁶² DP P783, Stenografske beleške sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 22.

³²⁶³ *Ibid.*

³²⁶⁴ DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 2.

³²⁶⁵ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 49.

³²⁶⁶ DP P760, Zapisnik sa 32. sednice VSO, održane 1. februara 1995. godine, str. 1.

³²⁶⁷ Petar Škrbić, T. 11735.

tokom 1994. godine, na primer, u VRS su primljeni 31 podoficir i 28 oficira s činom potporučnika, koji su diplomirali na Vojnoj akademiji VJ.³²⁶⁸

1140. Prema tome, Pretresno veće zaključuje da je Perišić, kao čovek na čelu VJ, bio nadležan za obuku generalno, da je podržavao obučavanje vojnika VRS u VJ i da je učestvovao u donošenju odluke VSO da se odobri takva pomoć.

1141. Pored toga, odbrana tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo da je Perišić "imao bilo kakva ovlašćenja u pogledu obuke 10. diverzantskog odreda."³²⁶⁹

1142. Prema rečima Dražena Erdemovića, krajem novembra ili početkom decembra 1994. godine oko 50 pripadnika 10. diverzantskog odreda VRS išlo je na jednu drugu obuku koju su oficiri VJ držali u kasarni VJ u Pančevu, Srbija.³²⁷⁰ Obuka je uglavnom bila usredsređena na rukovanje municijom, postavljanje eksploziva, razaranje objekata i opštu fizičku kondiciju.³²⁷¹ Erdemovićev iskaz potkrepljuje jedan dokument u kojem se navodi da je 10. diverzantski odred VRS završio "dvadesetodnevni kurs" u Pančevu i pominje se "dogovor" da VJ pošalje u garnizon VRS u Bijeljini tri instruktora radi nastavka te obuke.³²⁷² Kad su instruktori VJ stigli u Bijeljinu, zamenili su registarske tablice VJ tablicama VRS, kako bi ostali u tajnosti, i dobili dozvole s kojima su mogli nesmetano da prolaze kroz kontrolne punktove.³²⁷³ Instruktori su potom otputovali u Vlasenicu, gde su tokom dve-tri nedelje početkom 1995. godine ponovo obučavali 10. diverzantski odred VRS u rukovanju naoružanjem i radu s eksplozivima.³²⁷⁴ Ovu obuku je trebalo držati u tajnosti.³²⁷⁵ Pripadnici 10. diverzantskog odreda koji su prošli obuku kod oficira VJ učestvovali su u zauzimanju Srebrenice u julu 1995. godine.³²⁷⁶

1143. Iz jednog dopisa koji je Dragomir Milošević, komandant SRK, uputio generalu Mladiću u februaru 1995. godine vidi se da je Perišić odobrio obuku 10. diverzantskog odreda:

U SRK nemamo starešina koji bi mogli kvalitetno izvoditi specijalističku obuku mada za istom ima dovoljan interes. Iz tog razloga kontaktirali smo sa Korpusom specijalnih snaga VJ u Beogradu sa namerom da nam upute na kraće vreme nekoliko starešina koji bi kvalitetno na Jahorini izveli specijalistički deo obuke. [...] [Oficiri VJ] saglasili su se da 20 vojnika obučavaju za diverzantsko-izviđačka dejstva, a 10 vojnika za protiverzantska i protiteroristička dejstva. Smeštaj i ishrana bili bi obezbeđeni u Pančevu [Srbija] [...]. [M]olimo Vas da preko gen. Perišića obezbedite

³²⁶⁸ *Ibid.*

³²⁶⁹ Završni podnesak odbrane, par. 1094.

³²⁷⁰ Dražen Erdemović, T. 7944. Erdemović nije pohađao ovu obuku.

³²⁷¹ Dražen Erdemović, T. 7945.

³²⁷² DP P2521, Zahtev Zdravka Tolimira upućen Generalštabu VJ za upućivanje tri instruktora radi držanja obuke 10. diverzantskom odred, 1. februar 1995. godine, str. 1. V. takođe Dražen Erdemović, T. 7948.

³²⁷³ Dražen Erdemović, T. 7947–7948.

³²⁷⁴ Dražen Erdemović, T. 7947–7949.

³²⁷⁵ Dražen Erdemović, T. 7948–7949.

³²⁷⁶ Dražen Erdemović, T. 7949.

saglasnost da Korpus specijalnih snaga VJ može izvesti obuku. Po njihovoj izjavi po osnovi pomenute saglasnosti već se izvodi obuka sa 10. DIO GŠ VRS.³²⁷⁷

1144. Pored ovog dopisa Dragomira Miloševića, Pretresno veće podseća na činjenicu da je obuka vojnika VRS koju je vršio VJ bila u Perišićevoj nadležnosti, te konstatuje da je jedini razuman zaključak taj da je Perišić dao saglasnost za obuku 10. diverzantskog odreda.

1145. Pred Pretresno veće je izneto još dokaza da je VJ obučavao vojnike VRS, uz Perišićevu saglasnost.

1146. Dana 30. avgusta 1993. godine general VJ Ljubomir Bajić poslao je dopis Ministarstvu odbrane SRJ u vezi s 264 pripadnika VRS koji su u najskorije vreme trebali da stignu radi nastavka obuke u školskom i bojnom gađanju ciljeva u vazдушnom prostoru, u skladu s Perišićevim odobrenjem.³²⁷⁸ General Bajić je precizirao da će pripadnici VRS preći granicu između SRJ i SRJ "u civilnoj odeći" i zatražio od Ministarstva odbrane SRJ da "preko MUP-a Srbije [pripadnicima VRS] obezbed[i] nesmetan prelaz granice".³²⁷⁹

1147. Godine 1993. i 1994, 72. brigada VJ obučavala je specijalne snage VRS iz primene specijalnih taktika i rukovanja specijalnim naoružanjem i opremom.³²⁸⁰ Specijalnim snagama VRS bilo je dozvoljeno da zadrže naoružanje koje su za obuku dobili od VJ, kao što su snajperi i drugo specijalno naoružanje.³²⁸¹ Pripadnici 72. brigade VJ koji su vodili obuku smatrali su da je normalno da VRS-u daju ovo naoružanje, pošto su VJ i VRS bili ista vojska.³²⁸² Perišić i druge starešine VJ prisustvovali su određenim časovima obuke kako bi nadgledali napredak specijalnih snaga VRS i videli da li su potrebna dodatna sredstva za obuku.³²⁸³

1148. Isto tako, Generalštab VJ je obezbedio jednomesečni izviđačko-diverzantski kurs za VRS i SVK u Banjaluci u aprilu 1994. godine.³²⁸⁴ Kao što se vidi iz službenog lista, VJ je organizovao upućivanje jednog oficira u RS radi izvođenja izviđačko-diverzantske obuke Zvorničke lake pešadijske brigade Drinskog korpusa u periodu od 1. septembra do 30. novembra 1993. godine,³²⁸⁵

³²⁷⁷ DP P932, Dopis Komande SRK upućen Glavnom štabu VRS u vezi s obukom vojnika, 2. februar 1995. godine (naglasak dodat).

³²⁷⁸ DP P941, Obaveštenje Generalštaba VJ upućeno Ministarstvu odbrane, 30. avgust 1993. godine (u kojem se poziva na naređenje NGŠ VJ br. 47-11 od 23. avgusta 1993. godine).

³²⁷⁹ *Ibid.*

³²⁸⁰ Svedok MP-11, T. 8945–8947, 9014–9015.

³²⁸¹ Svedok MP-11, T. 8946.

³²⁸² Svedok MP-11, T. 8946–8947.

³²⁸³ Svedok MP-11, T. 8947. Svedok nije precizirao da li je Perišić prisustvovao obuci iz snajperskog gađanja ili drugih veština.

³²⁸⁴ DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine, str. 12.

³²⁸⁵ DP P2844, Stupareva naredba o upućivanju jednog protivteroriste VJ na privremeni rad u VRS, 1. septembar 1993. godine.

kao i još jednog oficira radi nastavka obuke u periodu od 8. novembra 1993. do 7. marta 1994. godine.³²⁸⁶

1149. Dana 20. aprila 1995. godine, Perišićev kabinet je odobrio Mladićev zahtev da se dvojici oficira VJ iz Bezbednosno-obaveštajnog školskog centra u Pančevu dozvoli da produže izvođenje obuke starešina VRS u Centru vojnih škola u Banjaluci do 3. maja 1995. godine.³²⁸⁷ Dana 19. maja 1995. godine, Generalštab VJ je odobrio zahtev VRS za angažovanje jednog stručnjaka za obučavanje vojnika VRS i njihovih instruktora u snajperskom delovanju.³²⁸⁸ Kadrijević je identifikovao Perišićev paraf na tom dokumentu, potvrdio da je taj instruktor za snajpersko delovanje trebalo da obučava instruktore drugih snajperista i objasnio da je on "upuć[en] prvo u 30. KC, gde su inače upućivane starešine [...] na službi u Vojsci Jugoslavije, da bi mogli biti upućeni u Vojsku Republike Srpske."³²⁸⁹

1150. Vojnici VRS redovno su obučavani od strane jedinica VJ u Pančevu, Srbija.³²⁹⁰ VJ je obezbedio diverzantsku obuku za Istočnobosanski korpus od 15. do 30. aprila 1994. godine.³²⁹¹ U maju 1994. godine VRS je organizovao upućivanje tri vojnika u VJ na petnaestodnevnu obuku iz izviđanja i diverzantskih dejstava.³²⁹² Za period od 25. jula do 10. avgusta 1994. godine bila je zakazana obuka 30 vojnika manevarskog bataljona Drinskog korpusa.³²⁹³ Komanda Drinskog korpusa je izričito navela da će "prihvat, smeštaj, ishranu i obuku boraca reguli[sati] Komanda KSJ VJ".³²⁹⁴ Jedinice Drinskog korpusa trebalo je da imaju obuku u gađanju ciljeva u vazdušnom prostoru od 24. avgusta do 10. septembra 1994. godine.³²⁹⁵ U jednom drugom izveštaju navodi se da su vojnici VRS u septembru 1994. godine imali obuku iz artiljerijskog gađanja.³²⁹⁶ VRS i VJ su 1994. godine takođe organizovali obuku za "30 boraca" Drinskog korpusa.³²⁹⁷ U skladu s jednim drugim dogovorom, Vujadin Popović je izvestio da je VJ dao pristanak da se određeni broj podoficira Drinskog korpusa uputi na kurs "bezbjednosti" u trajanju od tri meseca, počev od marta 1995. godine.³²⁹⁸

³²⁸⁶ DP P2846, Stupareva naredba o upućivanju jednog protivteroriste VJ na privremeni rad u Drinski korpus, 4. novembar 1993. godine.

³²⁸⁷ DP P2719, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke za starešine, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 15. i 20. april 1995. godine. V. Petar Škrbić, T. 11925.

³²⁸⁸ DP P2721, Dokumenti u vezi sa zahtevom za obezbeđivanje obuke iz snajperskog gađanja, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, maj–jul 1995. godine (u vezi s datumom prvog dokumenta, v. gore).

³²⁸⁹ Radojica Kadrijević, T. 13719–13722.

³²⁹⁰ Svedok MP-11, T. 8946.

³²⁹¹ DP P942, potpukovnik Todorović, Naređenje VP 8486-1 Pančevo, 5. april 1994. godine.

³²⁹² DP P870, Dopis VP 7469 Zvornik u vezi s obukom, 9. maj 1994. godine.

³²⁹³ DP P1804, Naređenje Komande Drinskog korpusa, 18. jul 1994. godine.

³²⁹⁴ *Ibid.*

³²⁹⁵ DP P928, Naređenje Komande Zvorničke pešadijske brigade u vezi s obukom, 15. avgust 1994. godine.

³²⁹⁶ DP P937, Zapisnik o povratku jedinica 18. mešovitog artiljerijskog puka SVK s gađanja iz SRJ.

³²⁹⁷ DP P867, Naređenje Komande Drinskog korpusa Komandi 1. zvorničke pešadijske brigade, 18. jul 1994. godine.

³²⁹⁸ DP P869, Predlog Odeljenja bezbjednosti (OB) Drinskog korpusa, 13. februar 1995. godine.

1151. Dragomir Milošević je potom izdao naređenje koje se odnosi na "školovanje podoficira i oficira" SRK od strane VJ.³²⁹⁹ U jednom drugom dopisu on je izričito naveo da je VJ dao pristanak za obuku izviđačkih i policijskih jedinica SRK radi uspešnog izvođenja borbenih operacija.³³⁰⁰

1152. Više drugih dokaznih predmeta svedoči o obuci koju je VJ redovno pružao jedinicama VRS na raznim lokacijama. U jednom izveštaju VRS navodi se da su u decembru 1994. godine "oficiri VJ" obučavali 42 vojnika VRS u bojevom gađanju i korišćenju artiljerijskog oruđa i ručnih raketnih bacača u Batajnici kod Beograda.³³⁰¹ U izveštaju se navodi da je VJ investirao znatna sredstva u ovu obuku: "Pored kabinetskog, tj. teoretskog oblika obuke, imali smo svakodnevno organizovano nadletanje aviona, što nam je pružilo izvanredne uslove za praćenje i uvežbavanje sa stvarnim ciljevima za gađanje, kako u dolasku, tako u odlasku."³³⁰² VJ je obezbedio obuku za deset strelaca 1. krajiškog korpusa.³³⁰³ VJ je držao kurseve iz upotrebe lakog protivavionskog artiljerijskog oruđa 1. krajiškom korpusu,³³⁰⁴ Drinskom korpusu³³⁰⁵ i SRK.³³⁰⁶ U decembru 1993. godine VRS je zatražio od Generalštaba VJ da obezbedi vojne stručnjake radi predavanja na savetovanju na temu "Materijalno obezbeđenje VRS: stanje, potrebe i mogućnosti", kojem je trebalo da prisustvuju najviše starešine VRS.³³⁰⁷ Zatraženi stručnjaci VJ su ranije obučavali pripadnike VRS i "besprekorno [su] obavili svoj zadatak".³³⁰⁸

1153. Dragomir Milošević je naglasio da je obuka jedinica SRK od strane VJ neophodna radi "što uspešnji[h] rezultat[a] u borbi protiv poturica", kako su pogrdno nazivani Muslimani.³³⁰⁹ Priznao je da SRK nema starešina koje bi mogle obezbediti specijalističku obuku.³³¹⁰ U jednom drugom zahtevu SRK-a upućenom VJ navodi se sledeće: "Kako nemamo adekvatnih kadrova molimo vas da izvođači obuke sa sobom ponesu plan i program obuke, koji bi razradili."³³¹¹

³²⁹⁹ DP P1007, Naređenje u vezi s obukom jedinica SRK u 1995. godini, 29. januar 1995. godine, str. 5.

³³⁰⁰ DP P868, Dopis Komande SRK upućen komandama sedam jedinica u vezi s obukom, 2. mart 1995. godine.

³³⁰¹ DP P931, Izveštaji o rezultatima postignutim na obuci, 21. decembar 1994. godine, str. 1–2.

³³⁰² DP P931, Izveštaji o rezultatima postignutim na obuci, 21. decembar 1994. godine, str. 1.

³³⁰³ DP P921, Naređenje Komande 1. krajiškog korpusa upućeno komandama osam jedinica u vezi s obukom, 24. novembar 1994. godine.

³³⁰⁴ DP P922, Redovni borbeni izveštaj Komande 1. krajiškog korpusa Glavnom štabu VRS, 24. avgust 1994. godine; DP P933, Naređenje Glavnog štaba VRS u vezi sa spiskom vojnika koji treba da se jave u Batajnicu radi obuke, 11. oktobar 1995. godine.

³³⁰⁵ DP P923, Dopis VP 4795 Beograd u vezi s rezultatima postignutim na obuci, 27. maj 1994. godine; DP P924, Dopis Komande Drinskog korpusa upućen dvema jedinicama u vezi s obukom, 24. novembar 1994. godine; DP P925, Naređenja Komande Drinskog korpusa, 3. oktobar 1995. godine; DP P926, Naređenje Komande Drinskog korpusa dvema jedinicama u vezi s obukom, 24. novembar 1994. godine; DP P930, Naređenje Komande 1. miličke lake pešadijske brigade u vezi s obukom, 18. avgust 1994. godine; DP P933, Naređenje Glavnog štaba VRS u vezi sa spiskom vojnika koji treba da se jave u Batajnicu radi obuke, 11. oktobar 1995. godine.

³³⁰⁶ DP P931, Izveštaji o rezultatima postignutim na obuci, 21. decembar 1994. godine, str. 3–7; DP P933, Naređenje Glavnog štaba VRS u vezi sa spiskom vojnika koji treba da se jave u Batajnicu radi obuke, 11. oktobar 1995. godine.

³³⁰⁷ DP P1819, Zahtev VRS i Odobrenje Generalštaba VJ, 1. decembar 1993. godine.

³³⁰⁸ *Ibid.*

³³⁰⁹ DP P868, Dopis Komande SRK upućen komandama sedam jedinica u vezi s obukom, 2. mart 1995. godine.

³³¹⁰ DP P932, Dopis Komande SRK upućen Glavnom štabu VRS u vezi s obukom vojnika, 2. februar 1995. godine.

³³¹¹ DP P2717, Naređenje načelnika Glavnog štaba VRS Milovanovića Generalštabu VJ, 25. februar 1995. godine.

1154. Ukratko, Pretresno veće zaključuje da je Perišić dao odobrenje VJ-u da redovno obučava vojnike VRS.

9. Drugi izvori logističke podrške

1155. Za ocenu o tome da li je VRS primao znatnu pomoć od VJ potrebno je razmotriti u kojoj meri se oslanjao na logističku podršku iz drugih izvora.

(a) Materijalna sredstva i obuka obezbeđeni od drugih država

1156. Fabrika "Pretis" je jedan deo potrebnog čelika nabavljala iz Slovenije i Rusije. Osim iz Srbije, "Pretisu" je jedan deo baruta stizao i iz Slovenije.³³¹² Pored toga, u relativno ranoj fazi rata, RS i RSK su se dogovorile o protokolu koji je trebalo da olakša saradnju na planu razmene i proizvodnje municije i vojne opreme,³³¹³ ali se iz dokaznog spisa ne vidi da je zahvaljujući tom protokolu došlo do nekih većih razmena.

1157. Na sastanku koji je 15. marta 1994. godine održan u Beogradu, Mladić je Slobodanu Miloševiću, Zoranu Liliću i drugima saopštio da je pomoć SRJ važna zbog "nemogućnosti uvoza" iz drugih država.³³¹⁴ Mladić je zatim predložio da se učine naponi za dobijanje pomoći i od drugih "prijateljskih i neutralnih država."³³¹⁵

1158. Prema rečima Đorđa Đukića, VRS je imao kontakte sa zvaničnicima iz ruske "Direkcije za promet vojnog materijala u eksportu", koji su ponudili pomoć u municiji i minsko-eksplozivnim sredstvima.³³¹⁶ Mladić je u Rusiji bio u martu 1995. godine kako bi dogovorio tu pomoć, a Đukić u decembru 1995. godine.³³¹⁷ Odbrana se poziva na jednu Đukićevu izjavu da bi potkrepila svoju tvrdnju da je VRS stvarno dobio municiju i minsko-eksplozivna sredstva iz Rusije.³³¹⁸ Đukić je naveo da je naoružanje obezbeđeno putem tih kontakata s Rusima trebalo da stigne tek 15. januara 1996. godine, što znači nakon perioda na koji se odnosi Optužnica.³³¹⁹ Đukić čak nije znao ni da li

³³¹² DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 24–25, 35–36.

³³¹³ DP D573, Protokol o objedinjavanju proizvodnje municije koji su sačinili VRS i SVK, 1. jun 1993. godine.

³³¹⁴ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 12.

³³¹⁵ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 13.

³³¹⁶ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5.

³³¹⁷ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5. V. takođe DP D396, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine (govori se o njegovoj poseti Rusiji krajem decembra 1995. godine).

³³¹⁸ Završni podnesak odbrane, str. 190, fusnota 1153, gde se poziva na DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5.

³³¹⁹ Do tog datuma je trebalo da te osobe u Rusiji pošalju svoju ponudu VRS. DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5. Đukić je takođe naveo da je tu opremu trebalo kupiti, doduše "po najpovoljnijim cenama". DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 3.

je na kraju došlo do sklapanja sporazuma.³³²⁰ Nema dokaza na osnovu kojih se može ustanoviti da je VRS dobijao naoružanje iz Rusije.

1159. Otprilike u martu 1995. godine izraelski Mosad je obavestio Dušana Kovačevića, bivšeg ministra odbrane RS, "o masovnom upućivanju mudžahedina u Bosnu i Hercegovinu".³³²¹ U vezi s tim se u Mladićevom dnevniku može pročitati sledeće: "Iz Izraela – nudi zajedničku borbu protiv ekstrem. islama – nudi obuku naših ljudi u Grčkoj, o njihovom trošku. Nude nam za 500 ljudi specijalno oružje – snajpere besplatno – oni kažu da je to došlo u Bihać, ne zna da li je dato Srbiji."³³²² Kovačević je precizirao da je Izrael ponudio da dostavi pomoć VRS-u jedino za borbu protiv mudžahedina.³³²³ Međutim, nisu predloženi dokazi da je ikad došlo do realizacije te ponude Izraela.

1160. Isto tako, u Mladićevom dnevniku pominju se uzaludna nastojanja da se municija nabavi iz Grčke: "Dogovor oko preuzimanja municije iz Grčke – nisu puno zainteresovani, jako su teški na ovome, prati ih CIA."³³²⁴

1161. Odbrana tvrdi da su "[p]ripadnici VRS pohađali škole i akademije ne samo u Beogradu, već, na primer, i u Grčkoj i Francuskoj" i u prilog tome se poziva na svedočenje Milenka Jevđevića.³³²⁵ Međutim, Jevđević je govorio o obuci u periodu od *septembra 1998. do avgusta 1999. godine*, nekoliko godina nakon rata u Bosni.³³²⁶ Pretresno veće stoga zaključuje da ovi dokazi nisu relevantni i da ne potkrepljuju tvrdnju odbrane.

1162. Svedok MP-14 je u svedočenju rekao da je "Pretis" za proizvodnju modifikovanih avio-bombi koristio nekakve "francuske bombe".³³²⁷ Svedok MP-14 nije precizirao da li su te bombe uvezene iz Francuske pre ili za vreme rata ili su sklapanje na osnovu francuskog tehničkog projekta, odnosno nabavljane na neki drugi način. Na suđenju nisu predloženi dokazi o tome da je VRS tokom rata dobijao pomoć u logistici od Francuske.

1163. Ned Krayishnik, Srbin koji je emigrirao u Kanadu pre rata,³³²⁸ prikupio je novčana sredstva od srpske zajednice u Kanadi i lično uručio nekih 45.000 dolara za potrebe RS, uključujući vojsku,

³³²⁰ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5.

³³²¹ Dušan Kovačević, T. 12746–12747.

³³²² DP D419, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 11. mart 1995. godine, str. 2 (naglasak u originalu). V. takođe Dušan Kovačević, T. 12746–12747.

³³²³ Dušan Kovačević, T. 12746.

³³²⁴ DP D419, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 11. mart 1995. godine, str. 2.

³³²⁵ Završni podnesak odbrane, par. 788.

³³²⁶ Milenko Jevđević, T. 11110.

³³²⁷ Svedok MP-14, T. 3654–3655 (zatvorena sednica).

³³²⁸ Ned Krayishnik, T. 9464–9465.

"medije i propagandu".³³²⁹ Bilo je i drugih pojedinaca u srpskoj dijaspori koji su davali novčane priloge.³³³⁰

1164. U aprilu 1993. godine Glavni štab VRS je naveo da "uvoz, osim iz SRJ, ne postoji".³³³¹ Isto tako, u jednom izveštaju Glavnog štaba VRS i Ministarstva odbrane RS iz novembra 1993. godine ne navodi se da je logističku pomoć pružala ijedna druga država osim SRJ: "Vojska Republike Srpske, od početka ratnih dejstava oslanjala se u materijalnom obezbjeđenju na različite izvore. Osnovni izvori snabdijevanja bili su materijalne rezerve Vojske, Republičke robne rezerve, proizvodnja u Republici Srpskoj i razni vidovi pomoći iz Savezne Republike Jugoslavije."³³³² Isto tako, kad je general Mladić u svom referisanju Narodnoj skupštini RS nabrajao odakle sve stiže naoružanje za VRS, nije naveo da je pomoć stizala iz neke druge države osim iz SRJ, preko VJ.³³³³

1165. Michael Williams, direktor za informisanje u UNPROFOR-u, pregledao je sve poverljive izveštaje kojima je raspolagao UN³³³⁴ i nije naišao ni na jedan "izveštaj, pa ni na tvrdnju da je VRS snabdevala i neka druga sila osim Jugoslavije, odnosno Srbije".³³³⁵ Dalje, kao što se vidi iz reči Momčila Perišića na jednoj sednici VSO, ni on sam nije mislio da VRS ima neki drugi značajan izvor pomoći "[n]ego su se *oslonili na nas*. Pred nama se pojavljuju isključivo sa zahtevima."³³³⁶ U jednom intervjuu vođenom posle rata Perišić je, govoreći o SRJ, RS i RSK, izjavio da je postojala "jedinstvena vojska" koja je "svoju logističku podršku crpela pretežno iz Savezne Republike Jugoslavije".³³³⁷

1166. Ivan Đokić, veštak odbrane za pitanja logističke pomoći, o čijem svedočenju se govori u zasebnom odeljku,³³³⁸ rekao je u svom izveštaju da su, osim SRJ, u "najverovatnije izvore snabdevanja" RS spadali Izrael, Rusija i Ukrajina.³³³⁹ U prilog tome Đokić se poziva na jedan članak Štokholmskog instituta za proučavanje mira (dalje u tekstu: SPRI).³³⁴⁰ SPRI u tom članku daje "kratak pregled mogućih izvora/izvora na koje se sumnja" u vezi sa snabdevanjem oružjem

³³²⁹ Ned Krayishnik, T. 9469–9476.

³³³⁰ Rajko Petrović, T. 13759, 13763.

³³³¹ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 96.

³³³² DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 1 (naglasak dodat).

³³³³ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51. V. takođe gore, odeljak VI.B.5.

³³³⁴ DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22893–22894.

³³³⁵ Michael Williams, T. 6468. Williams je dodao da je još jedan dokaz za to da je podrška stizala od VJ činjenica da su "i hrvatski i bosanski Srbi bili u stanju da izvedu izvesne operacije za koje naizgled nisu imali dovoljnu logistiku i tehniku. [J]edan primer toga su helikopterski letovi. Drugi primer bilo bi jačanje sistema PVO u Bosni tokom 1994. godine. Ono što hoću da kažem je da ne možete napraviti sistem protivvazdušne odbrane ni iz čega." DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22955.

³³³⁶ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38 (naglasak dodat).

³³³⁷ DP P2879, Video "JNA – srpska verzija sloma", str. 27.

³³³⁸ V. dole, odeljak VI.E.

³³³⁹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 23.

³³⁴⁰ V. DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina.

VRS za vreme rata i navodi da su to "SRJ, Izrael, Rusija, Ukrajina".³³⁴¹ SPRI ovu svoju konstataciju nije bazirao na primarnom istraživanju ili neposrednim dokazima o transferu oružja. SPRI je naveo da su, "prema jednom izveštaju, snage bosanskih Srba dobijale i pošiljke oružja koje su organizovali ruski posrednici, a među tim oružjem bili su artiljerijsko naoružanje D-30 i tenkovi T-72."³³⁴² U prilog ovoj tezi SPRI se poziva na izveštaj iz "Jane's Global Update", koji nije uvršten u pretresni spis.³³⁴³ U izveštaju SPRI-ja takođe se kaže da "ima izveštaja da su obaveštajne službe Ukrajine, Grčke i Izraela snabdevale naoružanjem snage bosanskih Srba".³³⁴⁴ U prilog tome SPRI se poziva na jedan izveštaj Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju, koji takođe nije uvršten u spis.³³⁴⁵ Pretresno veće smatra da to što se Izrael, Rusija i Ukrajina u izveštaju SPRI-ja navode kao "mogući izvori/izvori na koje se sumnja" nema dovoljnu težinu, pošto se on ne temelji na primarnom istraživanju ili neposrednim dokazima, već na izveštajima koji nisu uvršteni u dokazni spis.

1167. Ukratko, pretresni spis nepobitno pokazuje da je SRJ bila glavni izvor naoružanja VRS-a. Dokazi koji pokazuju da je materijal stizao i iz drugih izvora ne dovode u razumnu sumnju to da je SRJ bila glavni izvor naoružanja, jer, kao što se vidi iz pretresnog spisa, VRS je samo jedan manji deo svog naoružanja dobijao od drugih država.

1168. S druge strane, iz pretresnog spisa se vidi da je VRS nabavio znatne količine goriva iz Hrvatske Republike Herceg-Bosne i RSK. Prema rečima Đorđa Đukića, vlada RS je sredinom 1993. godine dogovorila kupovinu goriva od "hrvatskih predstavnika", tako da je VRS-u isporučeno između 7.000 i 10.000 tona goriva.³³⁴⁶ Đukić je očigledno mislio na predstavnike Hrvatske Republike Herceg-Bosne.³³⁴⁷ Iako je Đukić naveo da je ova trgovina okončana početkom 1995. godine, manje količine su i kasnije nabavljane iz hrvatskih izvora na lokalnom nivou.³³⁴⁸ Kovačević je naveo isto što i Đukić, ali je rekao da je VRS gorivo nabavljao u zamenu za municiju.³³⁴⁹

1169. Jedan dokument koji je sastavio general Milivoj Petković iz Hrvatske Republike Herceg-Bosne takođe se odnosi na snabdevanje vlasti RS gorivom u zamenu za nespecificirane

³³⁴¹ DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina, str. 10.

³³⁴² DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina, str. 12.

³³⁴³ DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina, str. 10, 12, fusnote 62, 81.

³³⁴⁴ DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina, str. 12.

³³⁴⁵ DP D800, Studija Ujedinjenih nacija o embargu na oružje, 2007. godina, str. 4, 12, fusnote 12, 82.

³³⁴⁶ DP D397, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. jun 1996. godine, str. 1–3. V. takođe DP D758, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 9. januar 1994. godine (gde se pominje da je iz Hrvatske primljeno najmanje 4.000 tona nafte).

³³⁴⁷ DP D397, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. jun 1996. godine, str. 1–3. Kovačević je u svedočenju rekao da se Đukićeva izjava tiče Hrvata iz Herceg-Bosne. Dušan Kovačević, T. 12682.

³³⁴⁸ DP D397, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. jun 1996. godine, str. 2; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 5.

³³⁴⁹ Dušan Kovačević, T. 12680–12683.

proizvode.³³⁵⁰ Otprilike u isto vreme, Hrvatsko vijeće odbrane Hrvatske Republike Herceg-Bosne uputilo je dopis Ministarstvu odbrane RS u vezi s 1,5 miliona metaka i nekih 4.000 granata, pored druge opreme.³³⁵¹ U njemu piše da bi se Hrvatska Republika Herceg-Bosna postarala za "prihvat svega" što dostavi RS, koja je, po svemu sudeći, bila pošiljalac, a ne primalac.³³⁵²

1170. U avgustu 1994. godine Glavni štab VRS je takođe sklopio sporazum s vladom RSK o nabavci 25.000 litara goriva D-2 i 15.000 litara goriva MB iz rezervi RSK.³³⁵³ Milomir Kovačević je naveo i da je VRS deo svog goriva nabavio iz Bugarske i Rumunije.³³⁵⁴

1171. Pyers Tucker je smatrao da je jedino logično da je gorivo VRS-u stizalo iz SRJ.³³⁵⁵ Njegovo svedočenje u ovom pogledu nije uverljivo, pošto je VRS imao i druge izvore za nabavku goriva. Međutim, iz pretresnog spisa se ne može ustanoviti da je VRS nabavljao veće količine naoružanja i iz neke druge države osim SRJ.

(b) Naoružanje kupljeno direktno od vojnih fabrika u SRJ

1172. Pored naoružanja koje mu je dostavljeno besplatno iz rezervi VJ, VRS je tehnički morao da kupi znatnu količinu naoružanja obezbeđenog direktno od vojnih fabrika u SRJ (namenska industrija), koje su zvanično bile pod upravom Ministarstva odbrane SRJ.³³⁵⁶

1173. Mladić je Narodnu skupštinu RS izvestio da je, što se tiče naoružanja korišćenog u borbi od početka rata do 15. aprila 1995. godine, samo 9,11% ukupne pešadijske municije nabavljeno "iz uvoza, odnosno kupovinom" dok je 47,2% bilo iz "pomoći" VJ, da je samo 0,26% utrošene artiljerijske municije bilo uvezeno/kupljeno, dok je 34,4% stiglo iz "pomoći" VJ i da je 4,9% protivavionske municije bilo uvezeno/kupljeno, dok je 52,4% došlo iz "pomoći" VJ.³³⁵⁷

1174. Mladić nije precizirao iz koje države je to naoružanje bilo "u[vezeno], odnosno kup[ljeno]". Iz pretresnog spisa može se ustanoviti samo to da je VRS dobijao municiju od VJ i od namenske industrije SRJ.³³⁵⁸ Nema dokaza na osnovu kojih se može ustanoviti da je VRS dobijao municiju i

³³⁵⁰ DP D750, Izveštaj o saradnji Ministarstva odbrane VRS i HVO, 17. januar 1994. godine. V. takođe DP D749, RS i HVO o usaglašavanju cena MTS, 6. novembar 1993. godine (pominje se trgovina između RS i Hrvatske Republike Herceg-Bosne).

³³⁵¹ DP D751, Zahtev HVO za prevoz MTS iz RSK, 8. januar 1994. godine.

³³⁵² *Ibid.*

³³⁵³ DP D508, Nalog o davanju goriva iz Dvora na Uni za potrebe VRS, 23. avgust 1994. godine.

³³⁵⁴ Kamioni transportnog preduzeća iz Borovice prevozili su gorivo iz Bugarske i Rumunije u RS i RSK. VJ i MUP nisu učestvovali konkretno u ovom snabdevanju gorivom. Milomir Kovačević, T. 6117–6120. V. takođe DP D576, Ugovor o kupovini goriva od strane VRS od privatne firme "Bosna", maj 1994. godine (ugovor između vlade RS i "Bosne", preduzeća iz Bugarske, o kupovini 4 miliona litara goriva D-1 za 4,6 miliona nemačkih maraka).

³³⁵⁵ Pyers Tucker, T. 9169–9170.

³³⁵⁶ V., na primer, svedok MP-14, T. 3617-3618 (zatvorena sednica). V. takođe gore, odeljci VI.B.5 i VI.C.7.

³³⁵⁷ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51.

³³⁵⁸ V. gore, odeljak VI.C.9.(a).

od drugih država, a ne samo od SRJ.³³⁵⁹ Što se tiče "u[vezenog], odnosno kup[ljenog]" naoružanja koje je stizalo od namenske industrije SRJ, iz Mladićevog izlaganja se vidi da je mnogo veći deo municije VRS stizao iz "pomoći" VJ, nego od namenske industrije, što pokazuje i velika većina dokaza izvedenih na suđenju. Na primer, iz godišnjeg izveštaja VRS vidi se da je najveći deo pešadijske municije VRS u 1994. godini stigao od VJ, kao i približno jedna četvrtina granata, dok je ostatak stigao "od vlade RS".³³⁶⁰ U tom izveštaju se kao izvor snabdevanja ne navode namenska industrija SRJ ili Ministarstvo odbrane SRJ.

(c) Rezerve municije u Republici Srpskoj

1175. Prema jednom izveštaju koji je Generalštab VJ sačinio za međunarodnu zajednicu, JNA je, povukavši se iz BiH, za sobom ostavila 72.390 granata i 5.791 metak različitih vrsta.³³⁶¹ Osim toga, Dušan Kovačević se, pre nego što je imenovan za ministra odbrane u januaru 1993. godine, bavio pozadinskim pitanjima u VRS i bio član komisije za ocenu stanja rezervi VRS, koja je svoj rad okončala u novembru 1992. godine.³³⁶² Kovačević je u svedočenju rekao da je municije bilo u skladištima u Rudom, Višegradu, Ustikolini i Renovici.³³⁶³ Po njegovom mišljenju, "[b]ilo je krajem 1991. godine između 16.000 i 19.000 tona municije rezerve Vrhovne komande JNA."³³⁶⁴

Oko 50 posto tih količina – znači između 8.000 i 9.000 tona iz [tih] skladišta je prevezeno na teritoriju Jugoslavije. Oko 8.000 tona je ostalo nešto u skladištima, a većina je raseljena po teritoriji u manja skladišta. [...] [N]a prostoru šireg Podrinja ima oko 8.000 tona razne vrste municije. [...] [D]rugi podatak gde sam ja lično učestvovao, u skladištu Mrkonjić-Grad smešteno je 1.000 tona raznih kalibara municije prebačenih iz Slovenije i Hrvatske. Izmešteno je oko 1.500 tona municije iz skladišta Konjic, iz skladišta Gabela. Zatim, negde oko 1.000 tona municije iz teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine koja je bila u skladištima JNA, a kasnije je to preuzela Vojska Republike Srpske.³³⁶⁵

1176. U novembru 1993. godine Glavni štab VRS i Ministarstvo odbrane RS naveli su da su, pored pomoći iz SRJ i vojne proizvodnje u RS, jedan od "osnovnih izvora snabdijevanja" rezerve.³³⁶⁶ obraćajući se Narodnoj skupštini RS u vezi s naoružanjem korišćenim u ratu do 15. aprila 1995. godine, general Mladić je naveo sledeće izvore snabdevanja: ukupna pešadijska municija (1,49% proizvodnja RS, 42,2% rezerve, 9,11% uvoz/kupovina i 47,2% "pomoć" VJ),

³³⁵⁹ *Ibid.*

³³⁶⁰ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 19–21.

³³⁶¹ DP D381, Prilog br. 2 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji SR BiH nakon povlačenja JNA. V. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12259–12260, 12272, 12274. Prilikom povlačenja iz BiH, JNA je za sobom ostavila i drugu imovinu. V. DP D380, Prilog br. 1 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji SR BiH nakon povlačenja JNA (tenkovi i druga vozila); DP D382, Prilog br. 3 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji SR BiH nakon povlačenja JNA (razna imovina); DP D543, Izveštaj VJ upućen Saveznom ministarstvu odbrane, 8. januar 2004. godine (vatreno oružje, artiljerija, tenkovi i druga vozila).

³³⁶² Dušan Kovačević, T. 12528–12532, 12840.

³³⁶³ Dušan Kovačević, T. 12837.

³³⁶⁴ *Ibid.*

³³⁶⁵ *Ibid.*

³³⁶⁶ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 1.

ukupna artiljerijska municija (26,2% proizvodnja RS, 39% rezerve, 0,26% uvoz/kupovina i 34,4% "pomoć" VJ), ukupna protivavionska municija (proizvodnja RS – ništa, 42,7% rezerve, 4,9% uvoz/kupovina i 52,4% "pomoć" VJ).³³⁶⁷ Prema tome, iz Mladićevog izlaganja jasno je da su, pored "pomoći" VJ, rezerve bile značajan izvor naoružanja.

1177. Odbrana tvrdi da Mladićeve brojke nisu tačne, jer je on namerno umanjio rezerve municije u RS kako bi mogao da traži veću logističku pomoć.³³⁶⁸ U prilog ovoj tvrdnji odbrana se pre svega poziva na izjave Milana Ninkovića i Dušana Kovačevića.³³⁶⁹

1178. Nakon Mladićevog izlaganja u Narodnoj skupštini RS, za reč se javio Ninković, koji je nasledio Kovačevića na položaju ministra odbrane,³³⁷⁰ da objasni da je podatke koje je izneo Mladić prvo trebalo "usaglasiti" sa podacima kojima raspolaže Ministarstvo odbrane RS.³³⁷¹ "[T]aj dio ne prihvatimo i ja vas molim i tvrdim da nije tačan", rekao je Ninković.³³⁷² Ninković svoj stav nije potkrepio brojčanim podacima. Prema Kovačevićevim rečima, "[s]koro da je uvek pretežan broj poslanika bio opredeljen da su ti zahtevi preglomazni i da Republika Srpska ne može to obezbediti i da vojska treba da bude racionalnija".³³⁷³ Poslanik Branko Simić takođe je osporio Mladićevo izlaganje u Narodnoj skupštini RS, rekavši mu da "nem[a] uvid u materijalno snabdijevanje srpske vojske" i da ne zna koliko su dali lokalni izvori u RS.³³⁷⁴

1179. Pretresno veće ima u vidu činjenicu da je do ovog neslaganja došlo u kontekstu napetosti koje su vladale između, s jedne strane, Glavnog štaba VRS i Mladića i, s druge strane, političkog krila, odnosno Predsedništva RS i Ministarstva odbrane RS, koje su predstavljali Ninković i Kovačević.³³⁷⁵ Odnos Mladića i Karadžića postao je "vrlo zategnut" i bio je obeležen sukobima i "ličnim netrpeljivostima", tako da je Karadžić u proleće 1995. godine pokušao, ali bez uspeha, da navede Vrhovnu komandu da smeni ili ukloni Mladića s funkcije.³³⁷⁶

³³⁶⁷ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51.

³³⁶⁸ Završni podnesak odbrane, par. 732–741.

³³⁶⁹ *Ibid.*

³³⁷⁰ Dušan Kovačević, T. 12773–12774.

³³⁷¹ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 71–72.

³³⁷² DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 72. V. takođe Dušan Kovačević, T. 12764–12765.

³³⁷³ Dušan Kovačević, T. 12761.

³³⁷⁴ Dušan Kovačević, T. 12764–12765; DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 73.

³³⁷⁵ Dušan Kovačević, T. 12612–12613.

³³⁷⁶ Dušan Kovačević, T. 12760, 12766–12767. Prema Kovačevićevim rečima, Mladićev položaj ponuđen je generalu Milovanoviću, ali on ga je odbio, a i većina generala bila je protiv uklanjanja Mladića. Mladić je uhapsio generale koji ga nisu podržali, uključujući Dragomira Miloševića, a Karadžić je dao da se uhapsi i ministri koji su se suprotstavili ovoj meri, među njima i Ninković. Karadžić je uprkos tome izdao dekret kojim je Mladića postavio na dužnost savetnika predsednika Republike i vrhovnog komandanta, ali je Mladić uspeo da se odupre toj meri i ostane komandant Glavnog štaba VRS sve do svog penzionisanja 1996. godine. Dušan Kovačević, T. 12767, 12772–12775. Đukićeva verzija ovih događaja bila je slična, s tim da je on naveo da je Dragomir Milošević bio na strani generala koji su podržavali Mladića. I Đukić je govorio o ličnom

1180. I Kovačević je izneo tvrdnju da su procene koje je Mladić izneo pred Narodnom skupštinom RS bile netačne, pošto njima nisu bili obuhvaćeni podaci Ministarstva odbrane RS:

[M]i [s]mo imali podatke da smo znatno veće količine proizveli na prostoru Republike Srpske. Imali smo podatke da smo veće količine kupili i uvezli, jer mi smo to plaćali, imali smo tačnu dokumentaciju. I imali smo podatke o zalihama i rezervama od bivše JNA, i imali smo podatke o kupovini od opština i donatora.³³⁷⁷

1181. Kovačević je dodao sledeće: "Nikada niko u toku rata meni lično i na moj zahtev nije dao objašnjenje gde je ta municija, iako su svi znali da je ona razmeštena po teritoriji i da tu municiju kontrolišu lokalne brigade i lokalne vlasti."³³⁷⁸ Kovačević je naveo da su izvesne rezerve "skrивane od Glavnog štaba [VRS]", pošto su jedinice VRS "na nižim nivoima, na nivou brigade, krile svoje zalihe i Mladiću davale lažnu sliku o svojim zalihama."³³⁷⁹ Kovačević je dodao da je krajem 1993. godine VRS i dalje imao dovoljne rezerve municije i da su "[s]amo zaista neke vrste municije [...] bile u vrlo malim količinama".³³⁸⁰ Kovačević je priznao da je VRS počev od 1994. godine bio suočen s nedostatkom zaliha, ali je tvrdio da to nije bio pravi problem, jer je Glavni štab VRS davao netačne procene svojih potreba za municijom i postojećih rezervi.

U '94. godini, početkom, pa i sve dalje, sve je bio više izražen problem sa municijom i sa gorivom. Ali uvek smo se sukobljavali, ja lično i ljudi iz Glavnog štaba, oko tih zahteva. *Ja sam smatrao da su zahtevi nerealni, previsoki, i da jednostavno niti ima potrebe niti je moguće tolike količine ni lako ni brzo kupiti i obezbediti.* Uvek sam upozoravao i molio da odu u lokalne brigade i ta njihova tajna skladišta koja su oni držali da ostvare uvid, pa će vidjeti da *ima municije*, pa i goriva, i da naprave preraspodelu, a da ne iscrpljuju državu na svim mogućim nivoima za finansiranje kupovine municije koju već imamo.³³⁸¹

1182. Pretresno veće ne umanjuje vrednost činjenice da je VRS imao pristup znatnim vojnim rezervama koje je po povlačenju iz Bosne za sobom ostavila JNA ili činjenice da su neke jedinice VRS Glavnom štabu VRS možda pogrešno prikazivale stanje svojih zaliha. Moguće je da su Mladićevi brožani podaci bili donekle preterani ili na neki drugi način ne sasvim ispravni. Međutim, Pretresno veće smatra da Kovačevićovo svedočenje nije uverljivo tamo gde on uopšteno tvrdi da se VRS nije suočavao s kritičnom nestašicom municije. Ne samo što treba verovati da su Mladić i komandanti VRS bili u boljem položaju od Ministarstva odbrane RS da donesu ocenu o

rivalstvu i trvenjima između Karadžića i Mladića. DP D398, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 2 (izjava ima dva datuma).

³³⁷⁷ Dušan Kovačević, T. 12763.

³³⁷⁸ Dušan Kovačević, T. 12838. Kovačević je dodao: "Nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, mirovne snage su pronašle na teritoriji opštine Sokolac, u selu jednom između Sokoca i Olova, nekoliko desetina, stotina tona, koliko se sećam, preko 300 tona municije i nisko eksplozivnih sredstava. To su podaci koje su javno izneli predstavnici SFOR-a. [...] Tokom '96. i '97. godine jedinice SFOR-a su našle velike količine skrivene municije na teritoriji Republike Srpske i to su zaplenili." Dušan Kovačević, T. 12838.

³³⁷⁹ Dušan Kovačević, T. 12880–12881.

³³⁸⁰ Dušan Kovačević, T. 12667, 12844, 12882–12883.

³³⁸¹ Dušan Kovačević, T. 12667 (naglasak dodat). U martu 1995. godine, Kovačević je postavljen za sekretara jednog komiteta RS koji se bavio nabavkom naoružanja za VRS. Član tog komiteta bio je i general Mladić. DP D421, Odluka predsednika RS, 28. mart 1995. godine.

potrebama za sopstvene operacije i količini rezervi u vojnim skladištima, već se Kovačevićovo viđenje da su rezerve VRS generalno bile zadovoljavajuće kosi s velikim brojem dokaza izvedenih na suđenju.

1183. U jednom izveštaju iz septembra 1992. godine general VRS Đorđe Đukić je naglasio: "Rezerve u SRJ su ograničenih količina."³³⁸² Velika količina municije koju je JNA ostavila za sobom u skladištu na Koranu bila je iscrpljena do kraja 1992. godine.³³⁸³ U aprilu 1993. godine Glavni štab VRS je za stanje svojih rezervi municije rekao da je "veoma loše", "na kritičnom nivou" i da postoji potreba za popunom:³³⁸⁴ "Rezerve materijalnih sredstava, počevši od trupnog značaja su *iscrpljene*, nešto je i uništeno, tako da ne garantuju nastavak obezbeđenja u kontinuitetu bez *intervencija sa strane, uvoza, proizvodnje i sl.*".³³⁸⁵

1184. U julu 1993. godine general Manojlo Milovanović, zamenik načelnika Glavnog štaba VRS,³³⁸⁶ obavestio je Generalštab VJ da je VRS u prethodnih šest meseci učestvovao u žestokim borbenim operacijama i da mu je potrebna pomoć: "[I]mali smo [...] utrošak materijalnih sredstava koje *nismo u stanju da popunimo iz naših izvora*"; on je stoga zatražio preko milion metaka i preko hiljadu granata i raketa.³³⁸⁷ Bez obzira na to, Kovačević je tvrdio da je netačna Milovanovićeva ocena da su zalihe VRS u suštini bile iscrpljene.³³⁸⁸

1185. U jednom odlomku iz dnevnika generala Mladića od 17. avgusta 1993. godine kaže se da je "[p]roblem [...] ishrana vojske, kao i gorivo i municija" i da su "[m]aterijalne rezerve [...] iscrpljene".³³⁸⁹ U novembru 1993. godine Glavni štab VRS i Ministarstvo odbrane RS – na čelu sa samim Kovačevićem – isto tako su izvestili da je visok nivo potrošnje zaliha istanjio vojne rezerve i sredstva koja su stizala od SRJ:

Nivo potrošnje Vojske u proteklom periodu konstantno je bio veći od nivoa obezbeđenja materijalno-tehničkih sredstava iz proizvodnje i iz različitih izvora pomoći iz SR Jugoslavije. To je ubrzalo trošenje materijalnih rezervi Vojske, kao i roba iz republičkih robnih rezervi, tako da se nedostatak nekih, posebno intendantskih sredstava u pojedinim jedinicama počeo osjećati još prvom polovinom 1993. godine. Ovaj nedostatak je u dobroj mjeri ublažen angažovanjem lokalnih izvora preko opština i jednog broja preduzeća i drugih privrednih organizacija.³³⁹⁰

³³⁸² DP P1200, Dopis Glavnog štaba Vojske Republike Srpske upućen Komandi 1. krajiškog korpusa u vezi sa snabdevanjem municijom, 12. septembar 1992. godine.

³³⁸³ Svedok MP-14, T. 3517, 3521–3524 (zatvorena sednica).

³³⁸⁴ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 96, 131.

³³⁸⁵ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 94 (naglasak dodat).

³³⁸⁶ Svedok MP-80, T. 8656 (zatvorena sednica).

³³⁸⁷ DP P2915, Molba VRS za dostavljanje municije, upućena VJ, 18. jul 1993. godine (naglasak dodat).

³³⁸⁸ Dušan Kovačević, T. 12811.

³³⁸⁹ DP P2917, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, str. 5.

³³⁹⁰ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 1–2. V. takođe DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 10.

1186. I Mladić je u novembru 1993. godine istakao: "Materijalne rezerve Vojske, kao osnovni izvor snabdevanja od početka rata do danas su iscrpljene."³³⁹¹ "Od 148 vrsta municije, za 35% rezerve su na nuli, i to artiljerijske i PA municije."³³⁹² Mladić je dalje naveo da je opšte materijalno stanje u VRS "alarmantno", uz napomenu da se "situacija iz dana u dan pogoršava i pretili da dovede u pitanje do sada ostvarene rezultate".³³⁹³ Bez obzira na to, Kovačević je tvrdio da je Mladićeva ocena nepouzdana, jer postojeće rezerve nisu uzete u obzir, budući da nisu konsultovani Ministarstvo finansija i Ministarstvo odbrane.³³⁹⁴ Ipak, u jednom izveštaju Kovačevićevog Ministarstva odbrane iz novembra 1993. godine zaključeno je da je materijalno obezbeđenje u VRS "slabo" i da se "pogoršava" i naglašeno da se "moraju iznaći sistemski rešenja da se vojska redovno obezbeđuje svim potrebama".³³⁹⁵

1187. U jednom drugom izveštaju iz predmetnog perioda stanje s kojim je bio suočen 1. krajiški korpus ocenjuje se kao veoma teško i kaže da su "[f]ormacijske materijalne rezerve u hrani, odeći, municiji, pogonskim gorivima, rezervnim delovima i drugim materijalnim potrebama [...] već davno istrošene", i dodaje: "Sa mesečnim raspolaganjem od oko 100 tona pogonskog goriva ili dnevnim 3-4 tone teško se mogu izvršavati zadaci u miru, a pogotovo u ratu. Ista situacija je sa hranom, odećom, municijom i dr. a neke druge funkcije pozadinskog obezbeđenja su u potpunom zastoju."³³⁹⁶

1188. Dana 15. marta 1994. godine, na sastanku u Beogradu kojem su, između ostalih, prisustvovali Slobodan Milošević, Zoran Lilić i Radovan Karadžić, Mladić je rekao sledeće: "Napomenuo bih da nam je veliki problem vrlo skromno pozadinsko obezbeđenje vojske u svim sferama zbog *iscrpljenosti rezervi, dotrajalosti resursa* [...] zastarelosti dela tehnologije [...]. Ubeđen sam da moramo učiniti sve da bolje *obezbedimo vojsku municijom*, novim sistemima RT".³³⁹⁷

1189. U maju 1994. godine Radovan Karadžić je pisao Perišiću o svojoj dubokoj zabrinutosti zbog materijalnog stanja u VRS:

Naša vojska je iscrpljena i razvučena na dugačkom frontu. No, i to bi se dalo prevazići, ali se *nedostatak svih vrsta municije ne može prevazići drugačije nego dostavom municije*. Na nekim linijama naši vojnici očekuju pešadijske napade neprijatelja sa po jednim ili dva okvira u automatskim puškama. [...] No, to je problem za premijera, ali nije na odmet da i to znate.

³³⁹¹ DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen vladi RS, 1. novembar 1993. godine.

³³⁹² DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen vladi RS, 1. novembar 1993. godine, str. 2.

³³⁹³ DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen vladi RS, 1. novembar 1993. godine.

³³⁹⁴ Dušan Kovačević, T. 12843.

³³⁹⁵ DP D415, Informacija koju je MO RS uputilo Glavnom Štabu VRS, 25. novembar 1993. godine.

³³⁹⁶ DP P2916, Izveštaj u vezi s 1. krajiškim korpusom i njemu podređenim komandama i jedinicama, 13. novembar 1993. godine, str. 4–5 (naglasak dodat).

³³⁹⁷ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 11–12 (naglasak dodat).

Gospodine generale, molim Vas da se kod našeg GŠ obavestite o stanju sredstava, i videćete da je gore nego što ja mogu da Vam napišem u telegramu. Posledice su već teške, a mogu biti i tragične.³³⁹⁸

Kovačević je tvrdio da je ocena stanja u VRS koju je dao Karadžić, njegov nadređeni, nepouzdana.³³⁹⁹

1190. Dana 3. maja 1995. godine Dragomir Milošević je izrazio zabrinutost zbog stanja u SRK i zatražio od VJ da odmah dostavi naoružanje i municiju: "U situaciji u kojoj se nalazimo *veoma je izražen nedostatak* traženih sredstava [...]. Tražena sredstva [...] su nam hitno potrebna."³⁴⁰⁰ Da bi pospešio postupak nabavke, Milošević je zatim uputio jednog specijalnog predstavnika u Beograd.³⁴⁰¹ Posle toga je od Generalštaba VJ zatražio još 200 avio-bombi.³⁴⁰²

1191. Dana 23. avgusta 1995. godine Mladić je u svom izlaganju pred VSO u Beogradu upozorio da je VRS suočen s "nedostat[kom] municije, posebno za artiljerijska oruđa većeg kalibra".³⁴⁰³ Dana 3. septembra 1995. godine Mladić je pismenim putem od Generalštaba VJ zatražio vatreno oružje i municiju i tom prilikom je napomenuo: "Naoružanje je neophodno radi opremanja novopristiglih vojnih obveznika iz SRJ, te vas molimo da se isto odobri. Sa traženom municijom smo posebno deficitarni i nemamo mogućnost popune naših jedinica prema potrebama, a sada nam je neophodna jer je neprijateljska ofanziva u punom zamahu."³⁴⁰⁴

1192. Dana 7. oktobra 1995. godine Mladić je od Perišića zatražio deset avio-bombi, uz izričitu napomenu: "kod nas nema nijedno navedeno sredstvo".³⁴⁰⁵ U novembru 1995. godine, Ministarstvo odbrane RS je navelo sledeće: "Po pitanju materijalnog obezbeđenja Vojske [Republike Srpske] stanje je još slabije [nego po pitanju njenog finansiranja]. Ranije rezerve su već *iscrpljene*, a stanje snabdjevenosti municijom i materijalno-eksplozivnim sredstvima, sredstvima naoružanja i vojne opreme, pogonskog goriva i drugih materijala je *na kritičnom nivou*";³⁴⁰⁶ VRS je suočen s "*istrošenošću* i nemogućnosti kontinuiranog znavljanja materijalnih rezervi za potrebe vođenja rata."³⁴⁰⁷ U Mladićevim beleškama sa sastanka Glavnog štaba VRS održanog 7. decembra 1995.

³³⁹⁸ DP P2766, Karadžićev telegram Perišiću, 15. maj 1994. godine (naglasak dodat).

³³⁹⁹ Dušan Kovačević, T. 12848.

³⁴⁰⁰ DP P1260, Zahtev SRK za municiju i naoružanje upućen Generalštabu VJ, 3. maj 1995. godine (naglasak dodat).

³⁴⁰¹ DP P1260, Zahtev SRK za municiju i naoružanje upućen Generalštabu VJ, 3. maj 1995. godine.

³⁴⁰² DP P982, Zahtev Generalštabu VJ za izdavanje avio-bombi, 15. jul 1995. godine.

³⁴⁰³ DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine, str. 4.

³⁴⁰⁴ DP P2739, Zahtev za naoružanje i municiju za SRK koji je Mladić uputio Generalštabu VJ, 3. septembar 1995. godine.

³⁴⁰⁵ DP P2746, Zahtev za ustupanje avio-bombi, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 7. oktobar 1995. godine. V. takođe DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 62.

³⁴⁰⁶ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 18 (naglasak dodat).

³⁴⁰⁷ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 2 (naglasak dodat).

godine može se pročitati sledeće: "Stanje PoOb je krajnje kritično. Hrana je najkritičnija."³⁴⁰⁸ I Đukić je priznao da je VRS krajem 1995. godine bio suočen s "teškim materijalnim stanjem".³⁴⁰⁹

1193. Osim toga, mnogi dokazni predmeti pokazuju da je VRS umnogome zavisio od materijalnih sredstava VJ, što pokazuje da rezerve VRS nisu bile dovoljne. Dana 30. januara 1994. godine Mladić je od Generalštaba VJ zatražio preko 12 miliona metaka i preko 12.000 komada artiljerijske municije, uz tvrdnju da su ta sredstva "*neophodna* za obezbeđenje i popunu jedinica angažovanih u borbenim dejstvima".³⁴¹⁰ U maju 1995. godine Mladić je od Perišića zatražio da mu se ustupi 10.000 mina i pet tona plastičnog eksploziva, pošto VRS nije raspolagao dovoljnom količinom ovih sredstava za svoje operacije.³⁴¹¹ Idućeg meseca Mladić je naglasio da je usled stalnih borbenih operacija u Sarajevu i Posavini "povećano [...] trošenje ljudskih i materijalnih potencijala VRS" i da je "upravo zbog toga [...] u ovom trenutku materijalna pomoć VRS od strane VJ, posebno u municiji, *potrebnija nego ikad do sada*".³⁴¹² Dana 19. juna 1995. godine Mladić je poslao "vrlo hitnu" poruku Perišiću u kojoj je naveo da je zbog toga što "muslimanska ofanziva ne jenjava", SRK pretrpeo velike gubitke i povlači se u širi rejon Trnova, nadomak Sarajeva, i naglasio: "*urgentno nam je potrebna vaša pomoć sa sledećim količinama municije*" – 1.835.850 metaka različitih kalibara i 2.000 granata.³⁴¹³

1194. Isto tako, početkom 1995. godine Komanda SRK je priznala da zavisi od materijalnih sredstava VJ, pošto je obavestila Glavni štab VRS da su joj radi "izvršenja popune" jedinica municijom potrebna sredstva kojima raspolaže VJ, i tu pomoć okarakterisala kao "neophodnu".³⁴¹⁴ Dana 22. juna 1995. godine SRK je organizovao preuzimanje 120.000 metaka i 1.850 granata od VJ, istakavši da su ta sredstva neophodna "jer je situacija na ratištu izuzetno teška".³⁴¹⁵ Istog meseca Zvornička pešadijska brigada je i sama priznala da mora "potezima *očajnika* tražiti municiju".³⁴¹⁶

³⁴⁰⁸ DP D773, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. decembar 1995. godine, str. 3.

³⁴⁰⁹ DP D395, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. februar 1996. godine, str. 3.

³⁴¹⁰ DP P2768, Zahtev za municiju koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 30. januar 1994. godine (naglasak dodat).

³⁴¹¹ DP P2781, Zahtev za ustupanje inženjerijskih sredstava koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 12. maj 1995. godine.

³⁴¹² DP P2724, Zahtev za municiju i rakete koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 14. jun 1995. godine (naglasak dodat).

³⁴¹³ DP P624, Zahtev za ispomoć u municiji koji je Ratko Mladić uputio Momčilu Perišiću, 19. jun 1995. godine. Ovaj dokument je, po svemu sudeći, duplikat DP-a P2726, ali se u potonjem dokumentu, kao što je gore već navedeno, potkrala greška u prevodu. V. Miodrag Simić, T. 10198–10200; Dušan Kovačević, T. 12857.

³⁴¹⁴ DP P1223, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 15. januar 1995. godine.

³⁴¹⁵ DP P1225, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 22. jun 1995. godine.

³⁴¹⁶ DP P1235, Dopis Komande 1. zvorničke brigade u vezi s aktom Glavnog štaba VRS, 8. jun 1995. godine (naglasak dodat).

1195. Momčilo Perišić,³⁴¹⁷ Slobodan Milošević,³⁴¹⁸ Ratko Mladić³⁴¹⁹ i Radovan Karadžić³⁴²⁰ i sami su verovali da VRS ne bi mogao voditi rat bez pomoći VJ, što govori o tome da nisu smatrali da su rezerve VRS dovoljne.

1196. Ukratko, u mnogim dokazima eksplicitno je navedeno da su rezerve VRS, kako je rat napredovao, praktično presušile i da su VRS-u bile preko potrebne nove zalihe, uprkos Kovačevićevim tvrdnjama da je stanje rezervi bilo uglavnom zadovoljavajuće i da nije bilo kritično.³⁴²¹ Za Kovačevićevo viđenje gotovo da nema potkrepljujućih dokaza i, na osnovu dokaznog spisa, Pretresno veće zaključuje da ono nije verodostojno.

1197. Kovačevićeve tvrdnje takođe dovodi u sumnju zapisnik sa sednice Vrhovnog saveta odbrane, održane u julu 1994. godine.³⁴²² Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ, rekao je VSO-u da se sastao s ministrima odbrane RSK i RS, dakle, sa Kovačevićem lično.³⁴²³ Bulatović je objasnio: "Oni su u zahtevima bili precizni i decidni da, *ako im se ne pomogne, ova država snosi odgovornost za njihovu sudbinu*".³⁴²⁴ Na toj sednici Milošević je rekao da je "Kovačević [...] ponovio da je stanje kritično za RS i RSK" i da je predložio da se s namenskom industrijom SRJ sklopi ugovor za uvoz naoružanja i vojne opreme u RS i RSK.³⁴²⁵ (Slobodan Milošević se narugao Kovačevićevom predlogu, rekavši da RS i RSK ne mogu direktno sklapati ugovore sa namenskom industrijom SRJ, već da moraju ići preko Ministarstva odbrane SRJ i Generalštaba VJ.)³⁴²⁶ Ovi dokazi pokazuju da je Kovačević, suprotno onome što je rekao u sudnici, smatrao da je stanje u VRS "kritično" i da postoji ozbiljna potreba za uvozom naoružanja iz SRJ,³⁴²⁷ iz čega se vidi da rezerve municije RS ni izdaleka nisu bile zadovoljavajuće.

1198. Pretresno veće zaključuje da postoje i drugi razlozi da se sumnja u Kovačevićevu verodostojnost. Kao prvo, Kovačević je zvanično bio pripadnik VJ na platnom spisku 30. KC³⁴²⁸ i,

³⁴¹⁷ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53; DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38; DP P796, Stenografske beleške sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine, str. 12; DP P2743, Dopis načelnika Generalštaba VJ, 11. avgust 1995. godine; DP P1476, Presretnuti razgovor, 7. oktobar 1996. godine, str. 4–5.

³⁴¹⁸ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 47; DP P1476, Presretnuti razgovor, 7. oktobar 1996. godine, str. 4–5.

³⁴¹⁹ DP P1282, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 6.

³⁴²⁰ DP P2822, Zapisnik sa 40. sednice Narodne skupštine RS, 1. i 11. maj 1994. godine, str. 57.

³⁴²¹ V., na primer Dušan Kovačević, T. 12811, 12843, 12848.

³⁴²² DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine.

³⁴²³ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 39.

³⁴²⁴ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 39 (naglasak dodat).

³⁴²⁵ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 40–41 (naglasak dodat).

³⁴²⁶ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 41.

³⁴²⁷ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 39–41.

³⁴²⁸ Dušan Kovačević, T. 12532, 12732, 12740. V. DP P1906, VJ, Personalni list Dušana Kovačevića (posebno dok. br. 0611-5812 i 0611-5820); DP D406, Ukaz predsednika Republike Srpske o postavljenju Dušana Kovačevića, 19. januar 1993. godine; DP D407, Izveštaj o prijemu – predaji dužnosti, Dušan Kovačević, 19. januar 1993. godine. U januaru 1993. godine Kovačević je postao ministar odbrane RS i tu dužnost je vršio do avgusta 1994. godine, kad ga je Radovan Karadžić postavio na dužnost zamenika ministra, na kojoj je bio sve do penzionisanja u januaru 1996. godine. Pored ministarskih položaja,

kako je sam rekao, Perišićev dugogodišnji lični prijatelj,³⁴²⁹ što je moglo umanjiti njegovu objektivnost.

1199. Kao drugo, Kovačević je generalno poricao da su, nakon što je SRJ zvanično uvela sankcije RS u avgustu 1994. godine, vojna sredstva u tajnosti i dalje prevožena preko granice između SRJ i RS i dostavljana VRS.³⁴³⁰ Nepobitno je utvrđeno da se nastavilo s pružanjem logističke pomoći i da su sankcije uglavnom bile samo fasada.³⁴³¹ Pretresno veće smatra da je krajnje neuverljivo da Kovačević, kao bivši ministar odbrane RS, ne bi znao za to. Takođe treba primetiti da je, kad mu je pokazan izveštaj Ministarstva odbrane RS u kojem su milioni komada naoružanja nabavljeni tokom sankcija popisani u rubrici koja kombinuje "kupovine i donatorstvo", Kovačević rekao da misli da je to kupljeno naoružanje moralo doći od namenske industrije SRJ.³⁴³² Kovačevićovo objašnjenje je, prema tome, u suprotnosti s njegovom sopstvenom tvrdnjom da naoružanje, opšte uzevši, nije moglo da pređe granicu u periodu sankcija.³⁴³³

1200. Kao treće, uprkos svom visokom položaju u VRS i tome što je bio ministar odbrane RS, Kovačević je neuverljivo izjavljivao kako nije znao da je VRS koristio avio-bombe u Sarajevu: "Pitanje: Gospodine, da li ste vi znali, odnosno, da li vam je bilo poznato da VRS koristi avio-bombe za bombardovanje Sarajeva? Odgovor: Zaista o tome nisam upoznat, sem iz sredstava informisanja u vezi sa granatiranjem."³⁴³⁴

(d) Rezerve goriva u Republici Srpskoj

1201. Prema rečima Siniše Borovića, JNA je za sobom ostavila između 20.000 i 70.000 tona goriva u BiH i Hrvatskoj.³⁴³⁵ Borović je naveo da su ove rezerve goriva na kraju preuzele "paravojne snage", nekad tako što bi ih silom uzele od radnika u skladištima.³⁴³⁶ Borović je rekao da za njega "paravojne snage" predstavljaju srpske, muslimanske i hrvatske jedinice koje nisu bile regularne snage države.³⁴³⁷ Borović nije naveo da je VRS došao do ovih rezervi.

Kovačević je istovremeno služio i u VRS i u VJ; u januaru 1993. godine Karadžić ga je unapredio u general-majora VRS, a u novembru 1993. godine VSO SRJ ga je unapredio u general-majora VJ. Zbog funkcije ministra odbrane Kovačević je automatski bio član Vrhovne komande RS. V. Dušan Kovačević, T. 12531–12532, 12588, 12730–12732.

3429 Dušan Kovačević, T. 12797.

3430 Dušan Kovačević, T. 12850–12852.

3431 V. gore, odeljak VI.C.2.(c).

3432 Dušan Kovačević, T. 12709; DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 5.

3433 Dušan Kovačević, T. 12850–12852.

3434 Dušan Kovačević, T. 12864.

3435 Siniša Borović, T. 13892.

3436 *Ibid.*

3437 Siniša Borović, T. 13893.

1202. Dušan Kovačević je rekao da je VRS raspolagao dovoljnim rezervama goriva i da nije imao problema sve do početka 1994. godine.³⁴³⁸ Đorđe Đukić, bivši pomoćnik komandanta VRS za pozadinu, dalje je tvrdio da "sa snabdevanjem gorivom nije bilo problema sve do početka 1995. godine", a od tad su jedinice VRS "gorivo [...] od vlade traži[le] neprekidno".³⁴³⁹ Đukić je naveo da je u rezervama na teritoriji RS zatečeno oko 40.000 tona goriva i između 1.000 i 1.200 tona kerozina.³⁴⁴⁰ Međutim, iz zajedničkog izveštaja Ministarstva odbrane RS i Glavnog štaba VRS iz novembra 1993. godine proizlazi da rezerve o kojima je govorio Đukić nisu bile dovoljne da podmiri potrebe VRS. Tu se navodi da se u VRS "[p]otreb[e] [...] za pogonskim gorivom dnevno [...] kreću oko 37.000 litara dizel-goriva i oko 13.000 litara motornog benzina."³⁴⁴¹ Ovaj izveštaj takođe navodi na zaključak da je Đukićeva ocena mogla biti netačna, pošto se u njemu kaže da su "rezerve pogonskog goriva [...] iznosile svega 24.300 litara dizel-goriva i 13.784 litara motornog benzina".³⁴⁴²

1203. U jednom drugom dokaznom predmetu iznosi se da je u oktobru 1995. godine Glavni štab VRS obezbedio preuzimanje 338.000 litara dizel-goriva D-2 iz skladišta u Banjaluci.³⁴⁴³ Kovačević je u svedočenju rekao da je za ovu nabavku bila zaslužna uprava robnih rezervi.³⁴⁴⁴ Ovaj dokument navodi na zaključak da je VRS imao pristup većim rezervama goriva nego što su dve godine pre toga ocenili Ministarstvo odbrane RS i Glavni štab VRS u svom zajedničkom izveštaju.³⁴⁴⁵ S druge strane, moguće je da je pomenuto gorivo u ovo skladište pre toga isporučila SRJ, pošto se na osnovu pretresnog spisa može ustanoviti da je VJ snabdevao izvesna skladišta VRS.³⁴⁴⁶

1204. Pretresno veće zaključuje da se na osnovu dokaza izvedenih na suđenju ne može utvrditi kolike su tačno bile rezerve goriva RS. Ipak, iz pretresnog spisa se vidi da je osoblje VRS u više navrata izveštavalo o problemima nastalim zbog male količine goriva, što pokazuje da rezerve goriva od početnih faza rata nisu bile dovoljne.

1205. U aprilu 1993. godine Glavni štab VRS je u jednom izveštaju za stanje rezervi goriva i municije rekao da je "veoma loše, tako da je u 1993. godini neophodno izdvojiti znatno veća sredstva za dovođenje u ispravnost postojeće tehnike i za popunu materijalnih rezervi."³⁴⁴⁷ I Mladić

³⁴³⁸ Dušan Kovačević, T. 12667.

³⁴³⁹ DP D397, Transkript razgovora s Đorđem Đukićem, 29. jun 1996. godine, str. 1.

³⁴⁴⁰ *Ibid.*

³⁴⁴¹ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 5.

³⁴⁴² *Ibid.*

³⁴⁴³ DP D413, Glavni štab VRS, Ovlašćenje, 13. oktobar 1995. godine.

³⁴⁴⁴ Dušan Kovačević, T. 12694.

³⁴⁴⁵ V. DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 5; DP D413, Glavni štab VRS, Ovlašćenje, 13. oktobar 1995. godine.

³⁴⁴⁶ V. gore, odeljak VI.C.3.

³⁴⁴⁷ DP P149, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini, april 1993. godine, str. 131.

je u svom dnevniku u avgustu zabeležio da situacija s gorivom predstavlja "problem".³⁴⁴⁸ Mladić je u novembru 1993. godine zaključio da je VRS suočen s nestašicom goriva zato što je potrošnja goriva premašila popunu gorivom, što bi moglo dovesti do toga da se onemoguću svaki pokret vozila:

U septembru i novembru Vojsci je obezbeđeno 984 tona D-2 i 48 tona MB-86, a minimalne mesečne potrebe su 1.100 tona D-2 i 600 tona MB-86. Za neki dan će svaki pokret motornim vozilima (neborbenim i borbenim) biti nemoguć, preti prekid rada centara veze, rad bolnica, pekara na tečno gorivo i dr.³⁴⁴⁹

1206. U novembru 1993. godine Ministarstvo odbrane RS i Glavni štab VRS su u svom zajedničkom izveštaju ponovili da je "[s]tanje [...] do te mere kritično da je skoro onemogućen svaki pokret [...] vozila".³⁴⁵⁰

1207. U avgustu 1993. godine Komanda Drinskog korpusa je istakla da neke jedinice nisu prijavile koju su količinu goriva primile od privatnih benzinskih pumpi i da je "[z]aključak [...] logičan da pojedine jedinice imaju čak i viška."³⁴⁵¹ Međutim, napomenula je da gorivo inače predstavlja problem, pošto zahtevi za popunu uopšte uzevši postaju sve češći.³⁴⁵² Komanda Drinskog korpusa bila je mišljenja da se "problem [...] ne može riješiti jer SRJ nema odgovarajuće količine p/g zbog pooštrenih mjera embarga", dok je "[d]irektna kupovina p/g nemoguća zbog nedostatka novčanih sredstava."³⁴⁵³

1208. Sam 1. krajiški korpus je krajnje ozbiljno upozorio Glavni štab VRS na ovaj problem: "Izveštavamo vas, a ujedno i upozoravamo da zbog nedostatka p/g nismo u mogućnosti vršiti PoOB jedinica. [...] [U]koliko hitno ne obezbedimo p/g za minimum funkcija, bićemo prinuđeni zaustavljati m/v na putevima."³⁴⁵⁴ U jednom drugom izveštaju 1. krajiškog korpusa iz istog perioda još jednom se navodi da je on potrošio sve rezerve goriva, usled čega mu je izvođenje dejstava otežano.³⁴⁵⁵ Obaveštajni izveštaji UN takođe ukazuju na to da je u VRS postojala "velika nestašica

³⁴⁴⁸ DP P2917, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, str. 5.

³⁴⁴⁹ DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen vladi RS, 1. novembar 1993. godine, str. 2–3.

³⁴⁵⁰ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 5.

³⁴⁵¹ DP D411, Izveštaj Komande Drinskog korpusa u vezi sa zahtevima za gorivo, 1. avgust 1993. godine.

³⁴⁵² *Ibid.*

³⁴⁵³ DP D411, Izveštaj Komande Drinskog korpusa u vezi sa zahtevima za gorivo, 1. avgust 1993. godine. Kovačević je smatrao da su u leto 1993. godine jedinice VRS raspolagale dovoljnim zalihama goriva. Dušan Kovačević, T. 12690.

³⁴⁵⁴ U poruci se dodaje da se intendantsko obezbeđenje "realizira u vrlo teškim uslovima" i da je "ishrana loša i odražava se na zdravlje boraca". DP P1231, Pozadinski izveštaj Komande 1. krajiškog korpusa Glavnom štabu VRS, 8. oktobar 1993. godine, str. 2–3.

³⁴⁵⁵ DP P2916, Izveštaj u vezi s 1. krajiškim korpusom i njemu podređenim komandama i jedinicama, 13. novembar 1993. godine, str. 4–5.

goriva i rezervnih delova" i Pyers Tucker, viši oficir u Vojnoj komandi UNPROFOR-a od 1992. do 1993. godine, često je viđao vozila VRS kako stoje pored puta pošto im je nestalo goriva.³⁴⁵⁶

1209. U martu 1994. godine Mladić je bio "ubeđen" da je neophodno poboljšati snabdevanje VRS-a gorivom.³⁴⁵⁷ U maju 1994. godine Radovan Karadžić je obavestio lično Momčila Perišića da mu je potrebna pomoć VJ, pošto VRS-u ponestaje goriva.³⁴⁵⁸

1210. Ministarstvo odbrane RS je izvestilo o "brojnim problemima" zbog nedostatka goriva i za period od avgusta 1994. do novembra 1995. godine.³⁴⁵⁹ Dana 8. juna 1995. godine Zvonička pešadijska brigada je navela da je suočena s nedostatkom goriva.³⁴⁶⁰ U decembru 1995. godine Mladić je zabeležio sledeće: "Gorivo krpimo."³⁴⁶¹

1211. Ukratko, Pretresno veće zaključuje da je na osnovu dokaza ustanovljeno da su rezerve goriva VRS bile nedovoljne da podmire vojne potrebe.

(e) Vojne fabrike u Republici Srpskoj

1212. Pretresno veće podseća na Mladićevu ocenu da su vojne fabrike u RS bile u stanju da proizvedu 26,2% ukupne artiljerijske municije, ali samo 1,49% ukupne pešadijske municije koju je VRS upotrebio zaključno s 15. aprilom 1995. godine.³⁴⁶² Svedok MP-14 je u svedočenju rekao da fabrike RS nisu bile u stanju da proizvedu pešadijsku municiju.³⁴⁶³

1213. Već u septembru 1992. godine Glavni štab VRS je zaključio da je situacija "vrlo teška, jer niti jedan proizvođač municije ne radi ili radi sa minimalnim kapacitetima."³⁴⁶⁴ Nešto više od godinu dana kasnije, Glavni štab VRS i Ministarstvo odbrane RS još jednom su konstatovali da RS nije u stanju da proizvede dovoljne količine naoružanja u svojim vojnim fabrikama i da "prati veoma visok nivo ratne potrošnje".³⁴⁶⁵

1214. Republika Srpska je radila na tome da se "značajan dio potreba Vojske u municiji, minsko-eksplozivnim sredstvima i vojnoj opremi obezbjedi iz proizvodnje".³⁴⁶⁶ U periodu od januara do septembra 1993. godine preduzeća RS isporučila su VRS-u 61.580 artiljerijskih projektila, 42.890

³⁴⁵⁶ Pyers Tucker, T. 9088–9089, 9168–9169.

³⁴⁵⁷ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 12.

³⁴⁵⁸ DP P2766, Karadžićev telegram Perišiću, 15. maj 1994. godine.

³⁴⁵⁹ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 3.

³⁴⁶⁰ DP P1235, Dopis Komande 1. zborničke brigade u vezi s aktom Glavnog štaba VRS, 8. jun 1995. godine.

³⁴⁶¹ DP D773, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. decembar 1995. godine, str. 3.

³⁴⁶² DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 51.

³⁴⁶³ Svedok MP-14, T. 3524 (zatvorena sednica).

³⁴⁶⁴ DP P1200, Dopis Glavnog štaba Vojske Republike Srpske upućen Komandi 1. krajiškog korpusa u vezi sa snabdevanjem municijom, 12. septembar 1992. godine.

³⁴⁶⁵ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 2.

minobacačkih mina, 870 tromblonskih mina, 15.670 ručnih bombi, 4.200 protivpešadijskih mina i 1.000 upaljača.³⁴⁶⁷ Uprkos tome, preduzećima u RS bilo je teško da održe nivo proizvodnje: "Problem finansiranja namjenske proizvodnje u Republici Srpskoj postao je ne samo limitirajući faktor izvršenja planirane, odnosno ugovorene proizvodnje, nego je već doveo ili neposredno prijeti da dovede do zastoja pojedinih preduzeća, oštećenja, pa i havarija skupe opreme uslijed neadekvatnog održavanja i sl."³⁴⁶⁸ Uprkos naporima da se proizvodnja unapredi, "[n]ivo potrošnje, kako sredstava iz materijalnih rezervi Vojske, tako i sredstava iz Republičkih robnih rezervi [...] bio je permanentno iznad mogućnosti znavljanja potrošnih sredstava."³⁴⁶⁹ Glavni štab VRS je naveo da nivo proizvodnje vojne industrije u RS "ni izbliza nije zadovoljio materijalne potrebe VRS-a u 1994. god."³⁴⁷⁰

1215. Po mišljenju Glavnog štaba VRS i Ministarstva odbrane RS, "nedostatak finansijskih sredstava *katastrofalno* se odrazio na proizvodnju za potrebe Vojske, remont naoružanja i vojne opreme, snabdijevanje, odnosno materijalni položaj Vojske u cjelini."³⁴⁷¹ I proizvodnja prehrambenih proizvoda i odeće bila je problematična zbog nedostatka finansijskih sredstava i organizacije.³⁴⁷² "Zbog nedostatka finansijskih sredstava nije moguće izvršiti ugovaranje proizvodnje odjeće i obuće, tako da veliki broj boraca ulazi u zimu poluodjeven i bez adekvatne obuće."³⁴⁷³ Mladić je takođe izvestio da "veliki broj boraca ulazi u zimu poluodeven, bez adekvatne obuće ili bez nje".³⁴⁷⁴ Mladić je kasnije obavestio Miloševića, Lilića i Karadžića o "neadekvatno[m] funkcionisanj[u] privrede [RS], prvenstveno namenske proizvodnje."³⁴⁷⁵

1216. VRS u RS nije imao ni odgovarajuća remontno-tehnička postrojenja. Mladić je svojim strateškim planom za pozadinsko obezbeđenje predvideo da će tehnički remontni zavodi Generalštaba VJ u Kragujevcu i Čačku "pruža[ti] ispomoc prema zahtevima GŠ VRS/SVK".³⁴⁷⁶ VRS-u je bilo neophodno da remont naoružanja, kao i obezbeđenje rezervnih delova, vrši Generalštab VJ, odnosno TRZ Kragujevac, o čemu govori i sledeća napomena Ministarstva odbrane RS: "Samo je jedna od 4 pozadinske baze u Vojsci RS bila osposobljena za izvođenje radova zaključno sa srednjim remontom, ali su i tu aktivnosti dovođene u pitanje zbog nedostatka rezervnih

³⁴⁶⁶ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 4–5.

³⁴⁶⁷ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 5.

³⁴⁶⁸ *Ibid.*

³⁴⁶⁹ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 10.

³⁴⁷⁰ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 7.

³⁴⁷¹ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 3 (naglasak dodat). V. takođe DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 10.

³⁴⁷² DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 2–3, 6.

³⁴⁷³ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju Vojske Republike Srpske, novembar 1993. godine, str. 6.

³⁴⁷⁴ DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen vladi RS, 1. novembar 1993. godine.

³⁴⁷⁵ DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine, str. 12.

³⁴⁷⁶ DP P2158, Dokument o pozadinskom obezbeđenju, Ratko Mladić, bez datuma, str. 2.

dijelova".³⁴⁷⁷ Ministarstvo odbrane RS je priznalo da problem nastoji da reši delimično "[a]nagažovanje[m] remontnih zavoda i preduzeća iz SRJ na opravkama i remontu TMS-a" i "[k]orišćenje[m] usluga Vojske SRJ u ovoj oblasti".³⁴⁷⁸ Teškoće VRS s remontom opreme bile su takve da je lično Mladić pisao Perišiću da VJ ubrza remont dva topa kalibra 130 mm ("preko nam je potreban").³⁴⁷⁹ VJ je ispunio ovaj zahtev i ponudio da izvrši remont još jednog broja topova kalibra 130mm za VRS.³⁴⁸⁰ Mladić je od Perišića takođe zatražio da hitno uputi stručni tim da reši problem s raketama i jednim sistemom PVO.³⁴⁸¹ Isto tako, Tehnički remontni zavod Generalštaba VJ u Čačku učestvovao je u opravci vojnih vozila za VRS.³⁴⁸²

1217. Sledećim retoričkim pitanjem sam Perišić je Vrhovnom savetu odbrane rekao da VJ ima ključnu ulogu u remontu opreme VRS-a: "Mislite li da bi u Republici Srpskoj i Republici Srpskoj Krajini tehnika bila ispravna da ne angažujemo ljude iz ovih zavoda?"³⁴⁸³

1218. Uprkos tome što su domaći proizvodni i remontni kapaciteti bili krajnje nedovoljni da podmire potrebe VRS, u periodu od 18. avgusta 1994. do 1. novembra 1995. godine fabrike u RS uspele su da proizvedu ili izvrše remont 864.000 komada streljačke municije, 163.508 komada ostale pešadijske municije, 131.071 komada minobacačke municije, 37.849 komada artiljerijske municije, 18.786 komada tenkovske municije, 877 raketa i 279 avio-bombi.³⁴⁸⁴ Pretresno veće takođe podseća na dokaze koji se tiču vojne fabrike "Pretis" u RS, koja se oslanjala na operativnu podršku Generalštaba VJ.³⁴⁸⁵

(f) Lokalni sponzori u Republici Srpskoj

1219. Dušan Kovačević je naveo da su lokalne opštinske vlasti u RS, kao i dobrostojeći domaći preduzetnici, redovno davali donacije jedinicama VRS.³⁴⁸⁶ Lokalne opštine i preduzeća izdvajali su

³⁴⁷⁷ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 6. TRZ Kragujevac je bio zavod kojim je upravljao Generalštab VJ. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12313–12314, 12414–12415, 12494; Siniša Borović, T. 13888.

³⁴⁷⁸ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 6.

³⁴⁷⁹ DP P2720, Dokumenti u vezi sa zahtevom za topove, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 30. april i 5. maj 1995. godine.

³⁴⁸⁰ DP P2720, Dokumenti u vezi sa zahtevom za topove, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 30. april i 5. maj 1995. godine. V. takođe DP P865, Telegram iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ, 6. maj 1995. godine (Kabinet načelnika Generalštaba VJ obaveštava VRS da je top kalibra 130 mm remontovan i da se može preuzeti u Nikšiću).

³⁴⁸¹ DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine.

³⁴⁸² DP P1218, Dopisi o izvršenim radovima na vojnoj opremi, TRZ Čačak i Vojna pošta 7115 Šekovići, 16. oktobar 1995. godine (neuspela opravka tenka). Zavodom u Čačku upravljao je Generalštab VJ. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12494.

³⁴⁸³ DP P796, Stenografske beleške sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine, str. 12.

³⁴⁸⁴ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995, novembar 1995. godine, str. 5.

³⁴⁸⁵ V. gore, odeljak VI.C.4.

³⁴⁸⁶ Prema Kovačevićevim rečima, lokalne političke vlasti pronašle su donatore poput dobrostojećih preduzetnika i naložile im da trguju i kupuju razne vrste robe za potrebe VRS, obećavši im kompenzaciju. Dušan Kovačević, T. 12601–12602, 12664–12665.

određena finansijska sredstva za VRS i poklanjali mu raznu robu.³⁴⁸⁷ Na 50. sednici Narodne skupštine RS, poslanik Branko Simić rekao je Mladiću:

Trebate poći po srpskim opštinama, a ja sam svakodnevno, sigurno ovo liječenje nisam mogao da to odradim, da vidite sume koje srpski narod preko srpskih opština daje za srpsku vojsku [...] Imamo opština, gospodine generale, do dva miliona i dvije stotine hiljada maraka [i] od nafte [do] svih potrebnih artikala, čak do one sitne stavke, bibera, plus keš.³⁴⁸⁸

1220. Mladić u svom dnevniku pominje sastanak s predstavnicima opštine Sokolac, na kojem je jedan lokalni zvaničnik rekao da su oni "obezbedili" 150.000 nemačkih maraka i da će "za svakog borca" biti po "paket"³⁴⁸⁹ – verovatno kao plata. Lokalni sponzori kupovali su i određene količine municije od namenske industrije u SRJ i dostavljali je jedinicama VRS.³⁴⁹⁰ Uloga ovih sponzora u snabdevanju lokalnih jedinica VRS municijom dobila je na važnosti kad je SRJ uvela sankcije RS.³⁴⁹¹

1221. Dana 22. februara 1993. godine Komanda 1. krajiškog korpusa obavestila je Glavni štab VRS da je ugovorila kupovinu dva miliona metaka od "Prvog partizana" za iznos od 250.000 nemačkih maraka: "Molimo GŠ VRS, ukoliko je moguće, da istu količinu otkupi ili da nam se dozvoli da preko donatora skupština opština, u zoni 1. kk istu otkupimo – u navedenoj količini."³⁴⁹² U maju 1995. godine general Dragomir Milošević obavestio je Glavni štab VRS da su lokalni sponzori pomogli SRK-u da kupi deo svog goriva.³⁴⁹³ Prema sećanju Rajka Petrovića, jedan biznismen je poklonio 300.000 nemačkih maraka da bi izbegao vojnu službu, ali Petrović nije znao da li je tu sumu dao vladi ili Srpskoj demokratskoj stranci.³⁴⁹⁴ Petrović je dodao da je VRS dobio brojne donacije od pojedinaca, udruženja i preduzeća na lokalnom nivou.³⁴⁹⁵

1222. Kovačević je tvrdio da su "vlasti na lokalnom nivou, na nivou opština, [...] bil[e] najveći i uglavnom stalni donatori svojih lokalnih jedinica nivoa brigada".³⁴⁹⁶ Dokazni spis ne potkrepljuje Kovačevićevu tvrdnju da su ti lokalni izvori bili "najveći" izvor pomoći i Pretresno veće smatra da je ona jako preterana. Na osnovu dokaznog spisa ne može se utvrditi da je VRS nabavljao

³⁴⁸⁷ Dušan Kovačević, T. 12766.

³⁴⁸⁸ DP P312, Transkript magnetofonskog snimka 50. sednice Narodne skupštine RS, 15. i 16. april 1995. godine, str. 73. V. takođe Dušan Kovačević, T. 12764–12765.

³⁴⁸⁹ DP D760, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 3. mart 1994. godine.

³⁴⁹⁰ Dušan Kovačević, T. 12673; DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4. i 29. februar 1996. godine, str. 4.

³⁴⁹¹ "I to je uglavnom išlo bez znanja i Ministarstva odbrane, pogotovo vlade, a najčešće i bez znanja Glavnog štaba." Dušan Kovačević, T. 12669–12670.

³⁴⁹² DP D50, Dopis komandanta 1. krajiškog korpusa Glavnom štabu VRS, 22. februar 1993. godine. V. takođe svedok MP-14, T. 3728–3729 (zatvorena sednica).

³⁴⁹³ DP P994, Zahtev SRK za regulisanje nabavke goriva preko VJ, 3. maj 1995. godine.

³⁴⁹⁴ Rajko Petrović, T. 13784–13787 (delimično zatvorena sednica).

³⁴⁹⁵ Rajko Petrović, T. 13761–13762, 13759.

³⁴⁹⁶ Dušan Kovačević, T. 12601 (naglasak dodat).

naoružanje direktno od tih lokalnih izvora, već samo da su oni povremeno pomagali njegovu kupovinu.

1223. Teška ekonomska situacija u RS umela je negativno da se odrazi na ta nastojanja, kao što se vidi iz jednog izveštaja Komande 27. motorizovane brigade 1. krajiškog korpusa iz novembra 1993. godine, u kojem stoji sledeće: "Privreda na nivou opština (društveni i privatni sektor), koja je nesebično pomagala naše jedinice je u takvom stanju da to više ona ne može činiti."³⁴⁹⁷

(g) Neodobrene donacije oružja od strane osoblja VJ

1224. Pretresno veće podseća da je Perišić pokrenuo disciplinski postupak protiv određenih starešina VJ koji su vojna sredstva izdali direktno VRS-u i SVK-u, bez zvaničnog odobrenja.³⁴⁹⁸ Konkretno, 22. septembra 1994. godine Perišić je pokrenuo postupak protiv general-majora Bore Ivanovića, komandanta Novosadskog korpusa VJ, koji je prekršio naređenja time što je bez zvaničnog odobrenja izdao opremu VRS-u i SVK-u, i to 2.320,441 komad pešadijske municije, 11.991 minobacačku granatu i 205.725 litara goriva.³⁴⁹⁹ Perišić je Ivanovića i udaljio s dužnosti.³⁵⁰⁰ Međutim, Slobodan Milošević i Zoran Lilić žestoko su osporavali Perišićeve optužbe protiv Ivanovića, smatrajući da Perišić za njih nema pravih dokaza.³⁵⁰¹ Oštro su ukorili Perišića i naredili mu da Ivanovića vrati na dužnost, pošto ga treba smatrati nevinim sve dok mu se u propisnom sudskom postupku ne dokaže krivica.³⁵⁰² Prema rečima Siniše Borovića, koji je bio Perišićev šef kabineta,³⁵⁰³ Ivanović je na kraju postavljen na drugu funkciju i unapređen.³⁵⁰⁴

(h) Krijumčarenje

1225. Mladić je izvestio da postoji problem ilegalnog krijumčarenja sredstava VJ, ali je napravio razliku između toga i zvanične pomoći u logistici:

U dosadašnjem toku rata, pored redovnog snabdevanja jedinica i komandi VRS, po šemi pozadinskog obezbeđenja, javili su se i paralelni kanali snabdevanja jedinica u koje su se, pored ovlašćenih lica, uključivali razni snabdevači, donatori i sl. Ovakav, dodatni način snabdevanja komandi i jedinica prouzrokovao je nekontrolisano, neplansko i nenamensko odlivanje svih vrsta

³⁴⁹⁷ DP P2916, Izveštaj u vezi s 1. krajiškim korpusom i njemu podređenim komandama i jedinicama, 13. novembar 1993. godine, str. 4.

³⁴⁹⁸ DP P628, Naređenje Momčila Perišića u vezi s materijalnim sredstvima, 15. avgust 1994. godine. V. takođe Petar Škrbić, T. 11938–11940.

³⁴⁹⁹ DP D480, Rešenje načelnika Generalštaba VJ o pokretanju disciplinskog postupka na Vojnom disciplinskom sudu pri Generalštabu protiv jednog pripadnika VJ, 22. septembar 1994. godine.

³⁵⁰⁰ DP D481, Ukaz predsednika SRJ, 2. avgust 1994. godine.

³⁵⁰¹ DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 3, 12–15, 19–20, 22–23, 26, 32, 34–35, 37, 45–48, 50, 54.

³⁵⁰² DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 12–14, 35–40, 44, 49, 52–53, 55, 59. V. takođe DP P757, Zapisnik sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 2 (gde se navodi da Ivanović ostaje komandant Novosadskog korpusa).

³⁵⁰³ Siniša Borović, T. 13881, 14160.

³⁵⁰⁴ Siniša Borović, T. 13970.

tehničko-materijalnih i drugih sredstava iz VJ, čak i u ruke neprijatelja, i istovremeno enormno bogaćenje pojedinaca, što je kod pripadnika VJ i VRS opravdano izazvalo duboko nezadovoljstvo.³⁵⁰⁵

1226. Dušan Kovačević je objasnio da je Mladić ovo naređenje izdao na njegov zahtev i napomenuo da su profiteri prodavali oružje neprijateljskim snagama: "To je bilo jedno od bolnih pitanja za mene i privatno i profesionalno. Nisam mogao nikako da prihvatim da pripadnici Vojske Republike Srpske, na lokalnom nivou, a i donatori, prodaju municiju, pa čak i oružje *protivničkim stranama*. I to je postala jedna ubitačna pojava za Vojsku Republike Srpske, koju niko nije decidno hteo da ukine, ali je nanela ogromnu štetu. I pojedinci su i danas postali bogati zahvaljujući takvim poslovima."³⁵⁰⁶

1227. Đorđe Đukić je takođe pomenuo saznanja iz druge ruke o "pojedinačnim slučajevima" krijumčarenja, na primer o slučaju Mirka Krajišnika, za kojeg se pričalo da švercuje oružje i municiju i koji je za potrebe Rajlovačke brigade u Sarajevu ilegalno nabavio oružje i municiju iz SRJ.³⁵⁰⁷ Kovačević je imao informacije o tome da je Krajišnik sklapao protivzakonite poslove van okvira onoga što je odobrilo Ministarstvo trgovine RS, ali je mislio da se Krajišnik zahvaljujući tome nije obogatio.³⁵⁰⁸ I privatna lica su švercovala robu široke potrošnje iz SRJ u RS.³⁵⁰⁹

1228. I svedočenje Jugoslava Kodžopeljića upućuje na to da krijumčarenje robe iz objekata VJ-a u VRS ni izdaleka nije bilo ustaljena praksa, pošto je Kodžopeljić nesumnjivo opovrgao da je imao ikakvih saznanja o ratnom profiterstvu u vezi robom iz skladišta VJ koja je on nadgledao, tj. iz zavoda u Kragujevcu i Čačku, rekavši: "Ja to ne mogu da potvrdim" i "Ne, ne mogu da se setim."³⁵¹⁰ Za razliku od njega, Siniša Borović je potvrdio da je VJ često morao da blokira sopstvena skladišta da bi osujetio švercere.³⁵¹¹

1229. Carl Bildt, koji je bio kopredsedavajući Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji kao predstavnik Evropske unije,³⁵¹² rekao je u svedočenju da je u Bosni "crno tržište" oružja postojalo, ali da nije bilo od "bitnog značaja", i dodao: "Crno tržište je nešto što prati svaki rat i svake sankcije. Uvek se nađu pojedinci koji, nezavisno od nacionalne i političke pripadnosti, usred rata žele da zarade. Tako je bilo i u ovom ratu."³⁵¹³ Bildt je rekao da su se najviše krijumčarili gorivo,

³⁵⁰⁵ DP P1259, Naređenje Glavnog štaba VRS, 24. oktobar 1993. godine.

³⁵⁰⁶ Dušan Kovačević, T. 12670–12671 (naglasak dodat).

³⁵⁰⁷ DP P75, Izjava svedoka Đorđa Đukića, 4/29. februar 1996. godine, str. 4.

³⁵⁰⁸ Dušan Kovačević, T. 12782–12784 (delimično zatvorena sednica).

³⁵⁰⁹ V. DP D156, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, 25. jun 1995. godine, str. 3 (gde se kaže da je carinska služba SRJ u svom izveštaju navela da je na granici s RS zaplenila raznu zabranjenu robu, poput benzina, dizel goriva, cigareta i hrane, ali ne i municiju ili naoružanje).

³⁵¹⁰ Jugoslav Kodžopeljić, T. 12434.

³⁵¹¹ Siniša Borović, T. 13961.

³⁵¹² Carl Bildt, T. 14244–14245.

³⁵¹³ Carl Bildt, T. 14328–14329.

pivo i cigarete, pošto oružje i municiju "nije ni [bilo] potrebno" krijumčariti, jer je u Bosni "oružja [bilo] na pretek".³⁵¹⁴ Pretresno veće smatra da Bildtovo svjedočenje nije uverljivo iz nekoliko razloga. Kao prvo, Bildt je u svjedočenju rekao da međunarodni posmatrači na granici duž Drine nisu otkrili "nikakve veće" isporuke oružja Republici Srpskoj iz SRJ nakon što je Milošević pristao da uvede embargo RS.³⁵¹⁵ Iz dokaznog spisa se pak može utvrditi da se sa većim isporukama nastavilo u tajnosti, što je međunarodnim posmatračima promaklo, jer oni nisu mogli da na odgovarajući način kontrolišu granicu ni po pitanju šverca ni po pitanju tajne logističke pomoći iz VJ.³⁵¹⁶ Kao drugo, Bildtova ocena da "nije ni [bilo] potrebno" krijumčariti naoružanje u Bosnu kosi se mnogim dokazima o smanjenim rezervama VRS i njegovim stalnim zahtevima za pomoć od VJ.³⁵¹⁷

1230. Pretresnom veću su predočeni i dokazi o tome da je krijumčarenja bilo u skladištima VRS. U 744. pozadinskoj bazi VRS "[l]okalni komandanti su silom upadali u [...] skladište i sebi uzimali goriva bez ičijeg odobrenja, a i lokalne vlasti su samoinicijativno uzimale gorivo iz tih rezervi, prodavale na tržištu, a od dobijenih sredstava finansirale neke svoje druge potrebe".³⁵¹⁸

1231. Sve u svemu, dokazni spis ne nudi razuman osnov za zaključak da je znatan deo potreba VRS za naoružanjem bio zadovoljen krijumčarenjem. Zapravo, iz dokaznog spisa se vidi da se krijumčarenjem bavio relativno mali broj osoba koje su se otele kontroli.

(i) Zaključak

1232. Odbrana tvrdi da "usled nesistematične evidencije, koja je bila tipična za celu RS, postoje očigledne prepreke za tačnu procenu toga čime je VRS raspolagao, šta je utrošio i šta je primio iz svakog pojedinog izvora, te da je ta procena praktično nemoguća."³⁵¹⁹ Ona je mišljenja da se "[o]d Pretresnog veća u suštini traži da nagađa o količini materijala koji su VRS-u dostavili svi potencijalni izvori, pa da iz toga ekstrapolira da je znatna količina materijala koji je VRS primio stigla od VJ".³⁵²⁰ Odbrana tvrdi da "[o]vaj poziv na nagađanje treba odbaciti, pošto bi se time prekršilo načelo ovog Međunarodnog suda da je teret dokazivanja na tužilaštvu".³⁵²¹

1233. Pretresno veće konstatuje da tvrdnje odbrane nisu uverljive. Nije istina da je "nemoguće" doneti ocenu o primarnim izvorima snabdevanja VRS. Pretresno veće je pažljivo analiziralo

³⁵¹⁴ Carl Bildt, T. 14329.

³⁵¹⁵ Carl Bildt, T. 14328.

³⁵¹⁶ V. gore, odeljci VI.B.3 i VI.C.2.(c).

³⁵¹⁷ V. gore, odeljak VI.C.9.(c).

³⁵¹⁸ Dušan Kovačević, T. 12641–12642 (delimično zatvorena sednica).

³⁵¹⁹ Završni podnesak odbrane, par. 742.

³⁵²⁰ Završni podnesak odbrane, par. 743.

dokazni spis u vezi s drugim izvorima podrške VRS-u. Njih jeste bilo. Međutim, iz pretresnog spisa se vidi da je, u poređenju s drugim izvorima, logistička pomoć koja je VRS-u s Perišićevim odobrenjem stizala od VJ, bila veoma značajna. U stvari, iz pretresnog spisa je jasno da je, i pored drugih izvora snabdevanja, VRS zavisio od pomoći VJ.

10. Zaključci o logističkoj i tehničkoj pomoći VRS-u

1234. Pretresno veće zaključuje da je Momčilo Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, nadgledao sistem pružanja sveobuhvatne vojne pomoći VRS-u i učestvovao u donošenju odluke VSO da se ta pomoć odobri. Generalštab VJ je direktno dostavljao znatne količine naoružanja, uključujući i municiju, koje su u velikoj meri podmirivale potrebe VRS.

1235. Pored toga, Generalštab VJ je imao ključnu ulogu u izradi tehničkog projekta koji je omogućio uspešno modifikovanje avio-bombi VRS. On je takođe pomogao VRS-u na mnogim drugim poljima, kao što su obezbeđenje goriva, tehničkih stručnjaka i obuke, kao i operativne podrške zahvaljujući kojoj je fabrika "Pretis" mogla da proizvodi naoružanje.

1236. Da je VRS, opšte uzevši, bio zavisio od podrške VJ priznao je i sam Perišić,³⁵²² kao i Slobodan Milošević,³⁵²³ Radovan Karadžić³⁵²⁴ i Ratko Mladić.³⁵²⁵

1237. Konačno, Pretresno veće napominje da je značajna logistička i tehnička podrška pružana jedinicama koje su učestvovala u činjenju zločina navedenih u Optužnici: Drinskom korpusu, Krajiškom korpusu i SRK.³⁵²⁶ Brojni dokumenti pokazuju da je Generalštab VJ dao velike količine oružja Drinskom korpusu.³⁵²⁷ Dokumenti takođe pokazuju da su Krajiški korpus³⁵²⁸ i SRK³⁵²⁹

³⁵²¹ Završni podnesak odbrane, par. 743.

³⁵²² DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53; DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38; DP P2743, Dopis načelnika Generalštaba VJ, 11. avgust 1995. godine.

³⁵²³ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 47.

³⁵²⁴ DP P2822, Zapisnik sa 40. sednice Narodne skupštine RS, 1. i 11. maj 1994. godine, str. 57.

³⁵²⁵ DP P1282, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 6.

³⁵²⁶ V. generalno gore, odeljci VI.C.2.(b)-(c), VI.C.3, VI.C.4.(c), VI.C.5-6, 8.

³⁵²⁷ DP P1512, Komanda Drinskog korpusa, Ovlašćenje, 22. novembar 1993. godine (ovo ovlašćenje izdato je na osnovu rešenja Generalštaba VJ, kao što se vidi iz DP P1269); DP P572, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (u prevodu dokumenta piše 1.936 raketa, iako u originalu piše 50, v. Jugoslav Kodžopeljić, T. 12357-12358); DP P574, Materijalni list, 22. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3564-3565); DP P579, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine (datum u gornjem desnom uglu prevoda je netačan; polja 40-41 prevoda trebalo bi da su prazna kao u originalu; v. svedok MP-14, T. 3573-3574); DP P577, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3571-3572); DP P578, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3572-3573, 3709); DP P576, Materijalni list, 23. novembar 1993. godine (u prevodu su izostavljena 192 projektila za haubice koja su navedena u originalu; v. svedok MP-14, T. 3570-3571); DP P582, Materijalni list, 24. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3579-3580); DP P583, Materijalni list, 25. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3588-3589); DP P584, Materijalni list, 25. novembar 1993. godine (v. svedok MP-14, T. 3589). Za detaljni pregled količina municije navedenih u ovim dokumentima, v. gore.

³⁵²⁸ DP P1232, Telegram Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 13. januar 1994. godine; DP P1213, Dopis Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS u vezi s prijemom vojne opreme, 11. jul 1994. godine. Iz gorenavedenih razloga, i s obzirom na to da je Krajiški korpus zvanično obavestio Glavni štab VRS da je sredstva nabavio od VJ, jedini razuman zaključak je taj da je sredstva zvanično odobrio Generalštab VJ.

dobijali logističku pomoć. VJ je takođe pomogao da se podmire artiljerijske potrebe Istočnobosanskog korpusa,³⁵³⁰ koji je "veliku količinu municije" utrošio dok je bio angažovan u "z/o 1. i 2. KK i SRK".³⁵³¹ Skladište VRS na Koranu, koje je oko 70% svoje municije dobijalo od VJ, snabdevalo je SRK, Drinski korpus i 2. krajiški korpus.³⁵³² Fabrika "Pretis" u RS dobijala je znatnu operativnu podršku od Generalštaba VJ, koji je u "Pretis" uveo tehničku kontrolu, testirao njegovo naoružanje u centru VJ u Nikincima i vršio remont artiljerijskih čaura u TRZ-u Kragujevac.³⁵³³ "Pretis" je podmirivao deo potreba za naoružanjem SRK, Drinskog korpusa i Krajiškog korpusa.³⁵³⁴ "Pretis" je uglavnom snabdevalo 3. sarajevsku brigadu VRS.³⁵³⁵ Modifikovane avio-bombe koje je izrađivao "Pretis" slate su u skladište na Koranu.³⁵³⁶ Počev od 1995. godine "Pretisove" modifikovane avio-bombe dostavljane su konkretno SRK radi upotrebe u Sarajevu.³⁵³⁷ "Pretis" je takođe proizvodio modifikovane avio-bombe za potrebe Drinskog i Istočnobosanskog korpusa.³⁵³⁸ Pretresno veće podseća na svoju konstataciju da je jedini razuman zaključak do kojeg se na osnovu dokaznog spisa može doći taj da su avio-bombe u "Pretisu" modifikovane prema uspešnom tehničkom projektu Ivana Đokića i Generalštaba VJ.³⁵³⁹

-
- ³⁵²⁹ DP P1226, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 17. jun 1995. godine; DP P1225, Zahtev za municiju koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 22. jun 1995. godine; DP P1229, Zahtev za logističku pomoć koji je Komanda SRK uputila Glavnom štabu VRS, 7. jul 1995. godine.
- ³⁵³⁰ DP P1203, Naređenje VRS o preraspodeli municije, 2. avgust 1995. godine; DP P2723, Zahtev za boce s azotom, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 31. maj 1995. godine. V. takođe Ivan Đokić, T. 14484. Iz gorenavedenih razloga, i s obzirom na to da je Istočnobosanski korpus zvanično obavestio Glavni štab VRS da je sredstva iz DP P1203 nabavio od VJ, i ovde je jedini razuman zaključak taj da je sredstva zvanično odobrio Generalštab VJ.
- ³⁵³¹ DP P1206, Dopis VRS o municiji primljenoj od VJ i zahtev za izdavanje dodatne količine municije, 30. septembar 1995. godine.
- ³⁵³² Svedok MP-14, T. 3517, 3522–3524 (zatvorena sednica). V. gore, odeljak VI.C.3.
- ³⁵³³ V. generalno gore, odeljak VI.C.4.(b).(ii).
- ³⁵³⁴ Svedok MP-14, T. 3635; DP P1213, Dopis Komande 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS u vezi s prijemom vojne opreme, 11. jul 1994. godine. V. gore, odeljak VI.C.4.(c).
- ³⁵³⁵ Svedok MP-14, T. 3499, 3505–3506, 3651–3652 (zatvorena sednica).
- ³⁵³⁶ Svedok MP-14, T. 3654 (zatvorena sednica).
- ³⁵³⁷ V. svedok MP-14, T. 3652, 3654, 3657–3660 (zatvorena sednica). V. takođe DP P606, Dopisi Glavnog štaba VRS u vezi s avio-bombama, 19. april 1995. godine; DP P605, Dokument Glavnog štaba VRS, Sektor za pozadinu, 16. maj 2009. godine; DP P608, Naređenje VRS-a dostavljeno "Pretisu" u vezi s isporukom avio-bombi, 20. jun 1995. godine; DP P978, Naređenje u vezi s izdavanjem municije, 28. jun 1995. godine.
- ³⁵³⁸ Svedok MP-14, T. 3654 (zatvorena sednica).
- ³⁵³⁹ V. gore, odeljak VI.C.5.

D. Logistička i tehnička pomoć SVK-u**1. Zavisnost SVK od VJ**

1238. Kad se JNA 1991. godine povukla iz Hrvatske, SVK je preuzeo razno oružje i vojnu opremu koje je ona ostavila za sobom.³⁵⁴⁰ Među tim sredstvima bili su tenkovi, oklopni transporteri, pešadijska borbena vozila i municija, čija ukupna procenjena vrednost iznosi najmanje 174.207,980 američkih dolara.³⁵⁴¹ U junu 1993. godine SVK je počeo da izveštava o ozbiljnim nestašicama vojnih sredstava, za čiju popunu se sve češće obraćao VJ.³⁵⁴² Dana 4. juna 1993. godine Goran Hadžić, predsednik RSK, priznao je Slobodanu Miloševiću da su "[k]oličine artiljerijske municije na minimumu, a količine goriva i maziva dovoljne [...] za izvođenje borbenih dejstava u trajanju od nekoliko dana" i da RSK "[n]i[je] u stanju da novčano nadoknad[i] srednji i generalni remont koji bi obavili zavodi VJ".³⁵⁴³ Fabrika namenske proizvodnje u Teslingradu snabdevala je SVK, ali je njenu proizvodnju lakih mina stalno ometala nestašica sirovina.³⁵⁴⁴

1239. Do marta 1994. godine stanje u SVK je postalo izuzetno loše, te je on sve više zavisio od pomoći VJ.³⁵⁴⁵ U martu 1994. godine Glavni štab SVK je Perišiću uputio izveštaj o logističkoj pomoći, u kojem se ističe da je "Srpska vojska Krajine [...] svakodnevno [...] nelikvidna za iznos od pola do milion ND" i da "vlada RSK, kroz budžet, nije u stanju da pokriva troškove najnižeg standarda Vojske (preživljavanje)".³⁵⁴⁶ Zahtevi za pomoć koje je predsednik RSK upućivao Perišiću u julu 1994. godine sadržali su izjave da je "planirani razvoj i jačanje SVK *neposredno [..] zavisano od pristizanja MTS iz VJ u skladu sa postignutim dogovorima*" i da su "[d]osadašnjom saradnjom

³⁵⁴⁰ V. DP D375, Elaborat Generalštaba Vojske Jugoslavije o uništenim, zarobljenim, ostavljenim i oštećenim materijalnim sredstvima u Republici Hrvatskoj, jul 1992. godine; DP D376, Prilog br. 1 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D377, Prilog br. 2 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D378, Prilog br. 3 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D379, Prilog br. 4 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; svedok MP-80, T. 8354–8355 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13095–13097.

³⁵⁴¹ DP D375, Elaborat Generalštaba Vojske Jugoslavije o uništenim, zarobljenim, ostavljenim i oštećenim materijalnim sredstvima u Republici Hrvatskoj, jul 1992. godine. V. takođe DP D376, Prilog br. 1 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D377, Prilog br. 2 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D378, Prilog br. 3 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; DP D379, Prilog br. 4 – Specifikacija vojne imovine koja je ostala na teritoriji R. Hrvatske nakon povlačenja JNA, bez datuma; svedok MP-80, T. 8354–8355 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13095–13097.

³⁵⁴² DP P320, Pismo predsednika RSK predsedniku Srbije, 4. jun 1993. godine. V. takođe DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, 17. decembar 1993. godine, str. 13–14; DP P1029, Izveštaj SVK o logističkoj pomoći, 6. mart 1994. godine, str. 5; DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine, str. 10–11; Mile Novaković, T. 13098; svedok MP-80, T. 8338–8339, 8354–8355 (zatvorena sednica).

³⁵⁴³ DP P320, Pismo predsednika RSK predsedniku Srbije, 4. jun 1993. godine.

³⁵⁴⁴ DP D171 (zapečaćeno), str. 2; svedok MP-80, T. 8629–8630 (zatvorena sednica).

³⁵⁴⁵ V. DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53; DP P1029, Izveštaj SVK o logističkoj pomoći, 6. mart 1994. godine, str. 2–5, 10; DP P1125, Molba predsednika RSK upućena VJ za pomoć u kadrovskoj popuni i opremanju materijalno-tehničkim sredstvima, 21. jul 1994. godine, str. 1.

³⁵⁴⁶ DP P1029, Izveštaj SVK o logističkoj pomoći, 6. mart 1994. godine, str. 5.

stvorene [...] bitne osnove za dalji razvoj SVK".³⁵⁴⁷ Drugi izveštaji SVK o logističkoj pomoći pokazuju da je bilo perioda kada je Generalštab VJ redovno primao zahteve za municiju i naoružanje.³⁵⁴⁸

2. Dostavljanje naoružanja i vojne opreme SVK-u

(a) Snabdevanje naoružanjem i municijom

1240. Pretresnom veću su izneti dokazi da je VJ snabdevao SVK naoružanjem i municijom već od februara 1993. godine, pa do novembra 1995. godine.

1241. Dana 10. februara 1993. godine, na 7. sednici VSO, tadašnji načelnik Generalštaba VJ Života Panić rekao je sledeće: "Što se tiče Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, naša ogromna materijalna sredstva odlaze"; "Dali smo [RSK] kompletnu opremu za formiranje jednog korpusa".³⁵⁴⁹ On je zatim ponovio: "[S]vakodnevno dobijamo veliki broj zahteva za municiju, naoružanje. Ono što možemo, mi šaljemo."³⁵⁵⁰ U junu 1993. godine, političko vođstvo RSK je takođe apelovalo na Slobodana Miloševića da nastavi da preko Generalštaba VJ obezbeđuje "pomoć u tehničkom održavanju naoružanja kojim raspoložemo, nabavci municije".³⁵⁵¹

1242. Perišić je odobravao zahteve za pomoć SVK-u otkad je postao načelnik Generalštaba VJ.³⁵⁵² Na primer, jedna poruka koja je presretnuta 2. novembra 1993. godine govori o dostavljanju 1.500 automatskih pušaka i tri višecevna bacača raketa i o pošiljci od 1.000 uniformi "uz službenu dozvolu gen. Perišića".³⁵⁵³ Nekoliko nedelja kasnije, u jednom memorandumu Generalštaba VJ precizirano je da je deo jedne samohodne raketne baterije PVO prebačen u SVK, a da su "ostala *odobrena* SRT u pripremi [...] za prevoženje".³⁵⁵⁴ Pored toga, u vezi sa zahtevom Glavnog štaba SVK koji se ticao "preuzimanj[a] dodeljenih aviona [20]" Generalštab VJ je u novembru 1993.

³⁵⁴⁷ DP P1133, Molba predsednika RSK, 21. jul 1994. godine, dok. br. 0118-5617, 21. jul 1994. godine, str. 1 (naglasak dodat). V. takođe DP P1125, Molba predsednika RSK upućena VJ za pomoć u kadrovskoj popuni i opremanju materijalno-tehničkim sredstvima, 21. jul 1994. godine, str. 1.

³⁵⁴⁸ DP P771, Stenografske beleške sa 7. sednice VSO, održane 10. februara 1993. godine, str. 28.

³⁵⁴⁹ DP P771, Stenografske beleške sa 7. sednice VSO, održane 10. februara 1993. godine, str. 27–28.

³⁵⁵⁰ DP P771, Stenografske beleške sa 7. sednice VSO, održane 10. februara 1993. godine, str. 28. V. takođe DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

³⁵⁵¹ DP P320, Pismo predsednika RSK predsedniku Srbije, 4. jun 1993. godine, str. 1.

³⁵⁵² V., na primer, DP P1433, Obaveštajna beleška, 2. novembar 1993. godine; DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine, str. 2, 13 (naglasak dodat); svedok MP-80, T. 8349–8352 (zatvorena sednica). V. takođe gore, odeljak VI.B.

³⁵⁵³ DP P1433, Obaveštajna beleška, 2. novembar 1993. godine.

³⁵⁵⁴ DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine, str. 13 (naglasak dodat).

godine naredio svojoj nadležnoj upravi da pripremi rešenje koje će potpisati načelnik Generalštaba VJ.³⁵⁵⁵

1243. Ova pomoć nastavila se i 1994.³⁵⁵⁶ i 1995. godine.³⁵⁵⁷ Na primer, u jednom izveštaju VJ o koordinaciji sa SVK navodi se da je SVK dobio "dragocenu pomoć" u održavanju svoje opreme od Tehničkog remontnog zavoda Čačak.³⁵⁵⁸ U tom istom izveštaju takođe je naglašeno da je pomoć VJ u "municiji, rezervnim delovima, artiklima hrane [...] i drugim kritičnim vrstama MS, bila [...] dragocena, ali nažalost nedovoljna" i predloženo je, između ostalog, intenziviranje koordinacije sektora pozadine VJ i SVK.³⁵⁵⁹ U vezi sa zahtevom Ministarstva odbrane RSK za municiju i minobacačke projekte, Perišić je u decembru 1994. godine imao stav da "o to[m] [zahtevu] konačnu odluku treba da donese Vrhovni savet odbrane" i u skladu s tim zatražio da se to pitanje stavi na dnevni red na sledećoj sednici.³⁵⁶⁰

1244. Dana 6. januara 1995. godine, Generalštab VJ je na jedan zahtev SVK reagovao tako što mu je naložio da se "sva odobrena sredstva prikupe na aerodromu Batajnica".³⁵⁶¹ Dana 23. februara 1995. godine, Perišić je izdao naređenje u kojem navodi da će pružiti pomoć u opremi i naoružanju za dobrovoljce SVK.³⁵⁶² Dana 29. marta 1995. godine SVK je javio Generalštabu VJ da je "sprem[an] [...] da preuzm[e]" tri aviona J-20, a da će za tri "neispravna" rešiti "naknadno".³⁵⁶³

1245. Dana 10. aprila 1995. godine Glavni štab SVK je Perišića i Miloševića informisao o sledećem: "44. raketna brigada je nastavila sa popunom [...] jedinica po dubini, tako da se u funkciju stavljaju sva sredstva koja smo dobili iz [...] VJ". GŠ je zatim dodao: "Prijemom

³⁵⁵⁵ DP P1145, Više zahteva SRK Generalštabu VJ. V. takođe DP P1146, Zahtev za naoružanje koji je Komanda Baranjske brigade uputila VJ, 9. novembar 1993. godine, str. 1–2.

³⁵⁵⁶ V., na primer, DP P2625, SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 17. februar 1994. godine, str. 15; DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine, str. 7–8; DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine.

³⁵⁵⁷ V., na primer, DP P1136, Dopis SVK upućen VJ, 6. januar 1995. godine; DP P1140, Dopis VJ upućen SVK, 12. novembar 1994. godine, str. 1; DP P1150, Odgovor načelnika Generalštaba VJ na zahtev SVK za regrutaciju dobrovoljaca, 23. februar 1995. godine, str. 1; DP P1123, Odluka VJ o zahtevu za planiranje, organizaciju i upućivanje dobrovoljaca u SVK, 23. mart 1995. godine, str. 1; DP P2714, Naređenje načelnika Generalštaba VJ Komandi 1. armije, 5. maj 1995. godine, str. 1–2; DP P1020, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 10. april 1995. godine, str. 3, 5; DP P2786, Zahtevi za logističku pomoć koje je SVK uputio načelniku Generalštaba VJ, 14–15, 19. jun 1995. godine; DP P950, Dokument Generalštaba VJ kojim se odobrava dodeljivanje avio-bombi VJ 11. korpusu SVK, 4. avgust 1995. godine.

³⁵⁵⁸ DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine, str. 8.

³⁵⁵⁹ DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine, str. 8, gde se kaže sledeće: "[P]redlažemo da zajedno sa VJ realizujemo [...] organizovano uključivanje organa pozadine GŠ SVK u proces proizvodnje NVO koje realizuje VJ za svoje potrebe." V. takođe DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine, str. 10.

³⁵⁶⁰ DP P1143, Odgovor iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ na Dopis Ministarstva odbrane RSK, 7. decembar 1994. godine.

³⁵⁶¹ DP P1136, Dopis SVK upućen VJ, 6. januar 1995. godine.

³⁵⁶² DP P1150, Odgovor načelnika Generalštaba VJ na zahtev SVK za regrutaciju dobrovoljaca, 23. februar 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P1123, Odluka VJ o zahtevu za planiranje, organizaciju i upućivanje dobrovoljaca u SVK, 23. mart 1995. godine, str. 1.

³⁵⁶³ DP P1135, Dopis SVK upućen VJ, 29. mart 1995. godine.

materijalnih sredstava iz Republike Srbije i od VJ u februaru i martu 1995. g., stvorene su neophodne materijalne rezerve (municije i hrane) za ratne potrebe [...]"³⁵⁶⁴.

1246. Dana 5. maja 1995. godine Perišić je Sektoru pozadine VJ naredio da "odmah [...] izd[a] MTS 11. K SVK u odobrenim količinama".³⁵⁶⁵ U junu 1995. godine Generalštab VJ je pristao da obezbedi SVK-u 100kg bojnog otrova "CS".³⁵⁶⁶ Dana 4. avgusta 1995. godine Generalštab VJ je takođe pristao na isporuku "24 (dvadeset četiri) avionske bombe" 11. korpusu SVK.³⁵⁶⁷ Dana 2. novembra 1995. godine, reagujući na zahtev Komande 11. korpusa SVK da joj Generalštab VJ "hitno odobr[i] još 10.000 mina protivtenkovskih i 8.000 mina protivpešadijskih nagaznih", Perišić je naredio: "ako se ne umanjuje b/g – pripremiti i dati".³⁵⁶⁸

1247. Treba, međutim, napomenuti da je bilo slučajeva da Generalštab VJ nije udovoljio zahtevima SVK ili da im je udovoljio samo delimično.³⁵⁶⁹

(b) Obezbeđivanje raketnog sistema "Orkan"

1248. Među naoružanjem koje je JNA 1991. godine ostavila za sobom na teritoriji RSK bio je i jedan raketni sistem "Orkan", koji je kasnije upotrebljen u granatiranju Zagreba u maju 1995. godine.³⁵⁷⁰ Dana 8. aprila 1993. godine Ministarstvo odbrane RSK je uputilo pismeni zahtev načelniku Generalštaba VJ za 200 raketa "Orkan".³⁵⁷¹ U oktobru 1993. godine Glavni štab SVK zatražio je od Generalštaba VJ odobrenje da se za raketni sistem "Orkan" "ispitivanje nastavi u VRSK na stvarnim ciljevima i uslovima".³⁵⁷²

1249. Zbog kompleksnosti ovog raketnog sistema, za remont i održavanje bila je potrebna pomoć VJ.³⁵⁷³

³⁵⁶⁴ DP P1020, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 10. april 1995. godine, str. 3, 5.

³⁵⁶⁵ DP P2714, Naređenje načelnika Generalštaba VJ Komandi 1. armije, 5. maj 1995. godine, str. 1–2.

³⁵⁶⁶ DP P2786, Zahtevi za logističku pomoć koje je SVK uputio načelniku Generalštaba VJ, 14–15, 19. jun 1995. godine.

³⁵⁶⁷ DP P950, Dokument Generalštaba VJ kojim se odobrava dodeljivanje avio-bombi VJ 11. korpusu SVK, 4. avgust 1995. godine.

³⁵⁶⁸ DP P2750, Zahtev komandanta 11. korpusa, 2. novembar 1995. godine. V. takođe Siniša Borović, T. 14027.

³⁵⁶⁹ DP P1797, Izveštaj SVK o saradnji s Generalštabom VJ, oktobar 1993. godine, str. 4; DP P1132, Zahtev SVK za kadrovsku popunu, upućen načelniku Generalštaba VJ, 20. jun 1993. godine; Mile Novaković, T. 13254–13256; DP P1125, Molba predsednika RSK upućena VJ za pomoć u kadrovskoj popuni i opremanju materijalno-tehničkim sredstvima, 21. jul 1994. godine, str. 6; svedok MP-80, T. 8383–8388 (zatvorena sednica); Siniša Borović, T. 13982; DP D484, Odgovor Generalštaba VJ Glavnom štabu SVK, 19. maj 1995. godine.

³⁵⁷⁰ Svedok MP-80, T. 8704 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1818, Zahtev koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 15. januar 1994. godine, str. 1; DP P55 (zapečaćeno), T. 13377.

³⁵⁷¹ DP P1128, Zahtev RSK za naoružanje upućen VJ, 8. april 1993. godine, str. 1.

³⁵⁷² DP P1797, Izveštaj SVK o saradnji s Generalštabom VJ, oktobar 1993. godine, str. 3, 6.

³⁵⁷³ Svedok MP-80, T. 8394–8395 (zatvorena sednica). Dodatni dokazi ukazuju na to da je u ovom pogledu jedino VJ raspolagao neophodnim kapacitetima. Dana 15. januara 1994. godine, VRS je od Generalštaba VJ "na osnovu ranijeg odgovora" zatražio da "omoguć[i] da se formira ekipa stručnjaka [...] od lica koja su radila na projektovanju" sistema "Orkan", te da oni budu upućeni u Knin "radi skidanja 4 cevi" s "Orkana" koji će upotrebiti VRS, DP P1818, Zahtev koji je Ratko Mladić uputio Generalštabu VJ, 15. januar 1994. godine, str. 1. Dana 19. januara 1994. godine, Perišić je uputio dopis Glavnom štabu SVK

(c) Obezbeđivanje goriva i raznih vrsta opreme

1250. Pretresno veće napominje da je pomoć koju je SVK dobijao od VJ obuhvatala i gorivo, sanitetski materijal i rezervne delove.³⁵⁷⁴

1251. Već u junu 1993. godine SVK se suočio s ozbiljnom nestašicom goriva.³⁵⁷⁵ U januaru 1994. godine Glavni štab SVK je u jednom svom izveštaju naveo da vojska zbog nedovoljne količine goriva nije u mogućnosti da obavlja neke svoje "osnovne funkcije".³⁵⁷⁶ SVK je bio primoran da se oslanja na VJ i SRJ za pomoć u gorivu, pošto su interni i drugi izvori snabdevanja bili ograničeni.³⁵⁷⁷ U RSK nije bilo rafinerija.³⁵⁷⁸ Svedok MP-080 je u svedočenju rekao da je u Deletovcima u istočnoj Slavoniji postojalo naftno polje, ali da je ono bilo imalo značaja jedino u svetlu tadašnje teške ekonomske situacije u RSK, a ne zato što je stvarno bilo bogato naftom.³⁵⁷⁹

1252. U julu 1994. godine Ministarstvo odbrane RSK je obavestilo Glavni štab SVK da je "obezbeđenje pogonskog goriva [...] od vitalnog interesa za odbranu RSK" i da hitno treba nabaviti "zalihe nafte od najmanje 1000t".³⁵⁸⁰ Svedok Siniša Borović negirao je da je postojalo organizovano snabdevanje VRS-a i SVK-a gorivom.³⁵⁸¹ Pretresno veće napominje da se njegovo svedočenje o ovom pitanju kosi s drugim dokazima.³⁵⁸² Rade Rašeta je u svedočenju rekao da je SVK za obezbeđenje dovoljnih zaliha goriva zavisio od VJ i da je "težišno [...] bilo potražnja [ovoga] od Generalštaba [VJ]".³⁵⁸³ Pretresno veće je takođe saslušalo svedočenja o tome kako se gorivo prevozilo iz SRJ u SVK: svedok MP-80 je rekao da je gorivo dostavljano u tajnosti,³⁵⁸⁴ a Milomir Kovačević je rekao da je između SRJ i RSK išao "jedan konvoj nedeljno ili je išlo dva konvoja".³⁵⁸⁵

u kojem je naveo: "[U] cilju realizacije [...] dogovora [Glavnog štaba SVK] sa general-potpukovnikom Mladićem, koji se odnosi na demontažu 4 cevi sa [sistema] Orkan upućuje se radna ekipa na čelu sa pukovnikom Radomirom Ećimovićem", DP P1138, Dopis načelnika Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 19. januar 1994. godine.

³⁵⁷⁴ Rade Rašeta, T. 5930.

³⁵⁷⁵ DP P320, Pismo predsednika RSK predsedniku Srbije, 24. jun 1993. godine ("količine goriva i maziva dovoljne su za izvođenje borbenih dejstava u trajanju od nekoliko dana"); DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, 17. decembar 1993. godine, str. 14 ("potpuno utrošene rezerve goriva"); DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine, str. 6; DP P1019, Operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 7. januar 1994. godine, str. 2; DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine, str. 11 ("Pogonsko gorivo za izvođenje b/d SVK ne dobiva, a sa količinama koje dobivamo ne mogu se podmiriti ni redovne potrebe"); svedok MP-80, T. 8356–8357 (zatvorena sednica).

³⁵⁷⁶ DP P1019, Operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 7. januar 1994. godine, str. 2. V. takođe DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine, str. 11.

³⁵⁷⁷ Svedok MP-80, T. 8357–8358 (zatvorena sednica).

³⁵⁷⁸ Svedok MP-80, T. 8357 (zatvorena sednica).

³⁵⁷⁹ Svedok MP-80, T. 8627 (zatvorena sednica).

³⁵⁸⁰ DP D171 (zapečaćeno), str. 2.

³⁵⁸¹ Siniša Borović, T. 14000–14001.

³⁵⁸² V. gore, par. 1069, 1109–1114.

³⁵⁸³ Rade Rašeta, T. 6031.

³⁵⁸⁴ Svedok MP-80, T. 8357 (zatvorena sednica).

³⁵⁸⁵ Milomir Kovačević, T. 6056–6057.

1253. Dokazi pokazuju da se SVK oslanjao na Generalštab VJ i za nabavku druge osnovne vojne i tehničke opreme. Krajem 1993. godine Glavni štab SVK je počeo da izveštava o kritičnom stanju postojećih zaliha i rezervi vojne odeće, obuće, intendantskog materijala, optičkih instrumenata, motora za borbeno i neborbeno vozila, guma, rezervnih delova, kao i remontnog i sanitetskog materijala.³⁵⁸⁶ Dokazi pokazuju da je VJ u tom pogledu postao značajan izvor pomoći.³⁵⁸⁷ U junu 1994. godine Perišić je bio uveren da, ako VJ "sada i dalje ne pom[ogne] [SVK], u smislu školovanja, finansiranja školovanog kadra i materijalne pomoći za pojedine oružane borbe, oni će početi da gube teritorije".³⁵⁸⁸ U pogledu pomoći u tehnici, postavio je sledeće pitanje: "Mislite li da bi u [...] Republici Srpskoj Krajini tehnika bila ispravna da ne angažujemo ljude iz ovih [remontnih] zavoda [VJ]?"³⁵⁸⁹ U decembru 1994. godine Perišić je naredio da se grupa stručnjaka iz Vazduhoplovnog zavoda VJ "Moma Stanojlović" uputi na aerodrom "Golubić" u RSK radi "utvrđivanj[a] tehničke ispravnosti" jednog helikoptera, uz napomenu da će njihov prevoz organizovati RSK i da treba da putuju u civilnim odelima.³⁵⁹⁰

(d) Obuka vojnika SVK

1254. Pretresnom veću su izneti dokazi o učešću VJ u obuci vojnika SVK u periodu od avgusta 1993. do pada RSK u avgustu 1995. godine.

1255. Dana 25. avgusta 1993. godine Generalštab VJ je preko Ministarstva odbrane SRJ dobio zahtev od predsednika vlade RSK da "omoguć[i] obučavanje regruta iz ove republike dok traje ratno stanje i dok se ne stvore uslovi za obuku u Srpskoj vojsci Krajine".³⁵⁹¹

1256. Iz dokaza se vidi da je VJ više puta organizovao obuku za vojnike SVK.³⁵⁹² Dana 30. avgusta 1993. godine Generalštab VJ je obavestio Ministarstvo odbrane SRJ da je "[n]aređenjem NGŠ VJ" regulisana obuka iz gađanja ciljeva na "poligonu 'Pasuljanske livade'" i da će u tu svrhu granicu sa SRJ preći "u civilnoj odeći iz [SVK] 4 autobusa sa 20 oficira, 16 podoficira i 128

³⁵⁸⁶ DP P1051, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 11. novembar 1993. godine, str. 3; DP P1030, Izveštaj SVK o kadrovskoj pomoći, 13. mart 1994. godine, str. 6; DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, 17. decembar 1993. godine, str. 13; DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine, str. 11–12; DP P1040, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 24. jul 1994. godine, str. 5.

³⁵⁸⁷ DP P1020, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 10. april 1995. godine, str. 5; DP P1030, Izveštaj SVK o kadrovskoj pomoći, 13. mart 1994. godine, str. 6; DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, decembar 1993. godine, str. 13; DP P1130, Dopis komandanta SVK Čeleketića načelniku Generalštaba VJ, 17. mart 1995. godine, str. 1.

³⁵⁸⁸ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38.

³⁵⁸⁹ DP P796, Stenografske beleške sa 38. sednice VSO, održane 27. juna 1995. godine, str. 12.

³⁵⁹⁰ DP P1137, Dopis načelnika Generalštaba VJ Kabinetu predsednika RSK, 5. decembar 1994. godine, str. 1. V. takođe svedok MP-80, T. 8396–8397 (zatvorena sednica).

³⁵⁹¹ DP D625, Dopis Ministarstva odbrane SRJ u kojem se pominje molba RSK da se obezbedi obučavanje regruta, 25. avgust 1993. godine.

³⁵⁹² V. DP P1434, Obaveštajna beleška, 4. novembar 1993. godine; DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine, str. 13.

vojnika".³⁵⁹³ Prema jednoj presretnutoj poruci Banijskog korpusa, upućenoj Glavnom štabu SVK 4. novembra 1993. godine, bilo je planirano "poslati 240 vojnika različitih specijalnosti na obuku u Srbiju".³⁵⁹⁴

1257. Perišić je od predsednika vlade RSK dobio dopis u kojem se traži da se u "septembru i decembru 1993. godine" kontingent od "približno 1000 regruta" uputi radi "osnovne obuke (stručno-specijalističke) u VJ".³⁵⁹⁵ U decembru 1993. godine Generalštab VJ je, na Perišićevu inicijativu, podneo predlog VSO-u u vezi s "obuk[om] regruta iz RSK u jedinicama VJ".³⁵⁹⁶ Predlog je usvojen i u skladu s njim se postupalo tokom čitave 1994. pa sve do avgusta 1995. godine.³⁵⁹⁷

1258. Dana 7. januara 1994. godine Glavni štab SVK je obavestio Perišića i Miloševića da je "[o]dluka o upućivanju regruta na obuku u VJ dobro [...] primljena".³⁵⁹⁸ Tog meseca SVK je izvestio da je 976 njegovih regruta upućeno na obuku u VJ.³⁵⁹⁹

1259. Dana 18. aprila 1994. godine VSO je usvojio zaključak da treba "[p]rimiti na školovanje u Vojnu akademiju i gimnaziju 240 studenata i učenika za potrebe [SVK i VRS]" i da će "[p]otrebna finansijska sredstva za školovanje obezbedi[ti] savezna vlada" SRJ.³⁶⁰⁰ U internom dopisu od 28. aprila 1994. godine Generalštab VJ je rešavao po zahtevima za obuku kadra SVK i zaključio sledeće: "S obzirom na [Perišićev] stav [...] – regulisati obuku po zahtevu".³⁶⁰¹ Dana 10. maja 1994. godine Perišić je sektoru za administrativna pitanja VJ naredio da "[i]zvrš[i] prijem regruta 40. kadrovskog centra [tj. SVK] i sa njima izve[de] obuku u jedinicama Vojske Jugoslavije".³⁶⁰² I u naređenju koje je Perišić izdao sektoru za administrativna pitanja u decembru 1994. godine naređuje se prihvatanje određenog broja regruta SVK radi obuke.³⁶⁰³

³⁵⁹³ DP P941, Obaveštenje Generalštaba VJ upućeno Ministarstvu odbrane, 30. avgust 1993. godine, str. 1. V. takođe DP P2845, Naredba VJ o privremenom upućivanju na rad, 8. oktobar 1993. godine, str. 3.

³⁵⁹⁴ DP P1434, Obaveštajna beleška, 4. novembar 1993. godine.

³⁵⁹⁵ DP D846, Zahtev RSK za upućivanje regruta, upućen Generalštabu VJ, 1993. godina. V. takođe DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, 17. decembar 1993. godine, str. 4.

³⁵⁹⁶ DP D519, Dopis Generalštaba VJ upućen SVK, 21. decembar 1993. godine.

³⁵⁹⁷ V., na primer, DP P1019, Operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 7. januar 1994. godine, str. 2; DP P919, Glavni štab SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 19. januar 1994. godine, str. 3; DP P940, Dokument koji se odnosi na prevoz regruta, Generalštab VJ i SVK, 22. februar 1994. godine, str. 1; DP P1045, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 31. jul 1994. godine, str. 5; svedok MP-80, T. 8393–8394 (zatvorena sednica).

³⁵⁹⁸ DP P1019, Operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 7. januar 1994. godine, str. 2.

³⁵⁹⁹ DP P919, Glavni štab SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 19. januar 1994. godine, str. 3. V. takođe DP P940, Dokument koji se odnosi na prevoz regruta, Generalštab VJ i SVK, 22. februar 1994. godine, str. 1; svedok MP-80, T. 8393–8394 (zatvorena sednica).

³⁶⁰⁰ DP P710, Zapisnik sa 19. sednice VSO, održane 16. marta 1994. godine, str. 2.

³⁶⁰¹ DP P1817, Zahtev SVK za obuku koji je odobrio načelnik Generalštaba VJ, 28. april 1994. godine, str. 1.

³⁶⁰² DP P2863, Naređenje Generalštaba VJ o upućivanju regruta 40. KC na obuku u VJ, 10. maj 1994. godine, str. 1.

³⁶⁰³ DP P2862, Naređenje Generalštaba VJ o upućivanju regruta SVK na obuku u VJ, 30. decembar 1994. godine, str. 1 (upućuje se sledeći broj regruta: 522 u Armiju, 38 u RV i PVO i 232 u "jedinice neposredno potčinjene Generalštabu VJ").

1260. Ljudstvo SVK je i kasnije upućivano u jedinice VJ radi učešća u programima koje je financirao VJ.³⁶⁰⁴ Na primer, u naređenju načelnika Glavnog štaba SVK od 5. avgusta 1994. godine u vezi s upućivanjem kandidata na kurs VJ iz kriptozastite podataka navodi se da se oni upućuju "[n]a osnovu plana koordinacije GŠ SVK i GŠ VJ" i da je "za vreme trajanja kursa kandidatima [...] obezbeđen besplatan smeštaj i ishrana u [...] VJ".³⁶⁰⁵ Iz jednog izveštaja SVK iz septembra 1994. godine vidi se da je 17 vojnika SVK bilo na obuci iz gađanja protivavionskim trocevnim topom kalibra 20 mm u VJ u Pančevu.³⁶⁰⁶ Dana 10. marta 1995. godine u izveštaju o presretnutim informacijama navedeno je da je zahtev da se za "vojak[e] iz sastava 11. K izvrši specijalistička obuka" koji je SVK uputio VJ "riješeno pozitivno".³⁶⁰⁷ Pored toga, 26. marta 1995. godine, Generalštab VJ je od SVK primio sledeći zahtev:

Molimo vas da zbog deficitarnog pilotskog kadra i sve manje mogućnosti popune iz VJ omogućite preusmeravanje i nastavak školovanja studentima [...] za smer pilota.³⁶⁰⁸

1261. Dokazi ukazuju na to da je obuka koju je obezbeđivao VJ pokrivala širok spektar specijalnosti i namena.³⁶⁰⁹ Na primer, Perišić je odobrio upućivanje pripadnika SVK u jedinice VJ radi obuke, s početkom u junu 1994. godine, za sledeće: 50 avijacija, 15 inženjerija, 10 atomsko-biološko-hemijska odbrana i 30 protivelektronska dejstva.³⁶¹⁰

3. Zaključci

1262. Pretresno veće konstatuje da je Generalštab VJ pružao znatnu logističku i tehničku pomoć SVK-u u periodu na koji se odnosi Optužnica. Ta pomoć je realizovana preko Generalštaba VJ i uz Perišićevo odobrenje.³⁶¹¹ Pružani su različiti vidovi pomoći: od snabdevanja naoružanjem, municijom i gorivom, preko stručne tehničke i kadrovske pomoći, pa do obuke kadra SVK bilo u centrima za obuku VJ u SRJ bilo od strane osoblja VJ van SRJ.

1263. SVK je za vreme Perišićevog mandata postao zavisano od snabdevanja i kontinuirane logističke i tehničke podrške VJ (uključujući i održavanje raketnog sistema "Orkan"). Ova pomoć

³⁶⁰⁴ DP P1022, Izveštaj SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 10. jul 1994. godine, str. 6.

³⁶⁰⁵ DP P2858, Naređenje Glavnog štaba SVK u vezi s obukom pripadnika SVK u VJ, 5. avgust 1994. godine, str. 1, 3.

³⁶⁰⁶ DP P937, Zapisnik o povratku jedinica 18. mešovitog artiljerijskog puka SVK s gađanja iz SRJ, 10. septembar 1994. godine, str. 4.

³⁶⁰⁷ DP P2252, Presretnute informacije, 10. mart 1995. godine.

³⁶⁰⁸ DP P938, Zahtev koji je Glavni štab SVK uputio Generalštabu VJ u vezi s obukom, 26. mart 1995. godine.

³⁶⁰⁹ V., na primer, DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine, str. 12 (jednomesečni izviđačko-diverzantski kurs u Banjoj Luci u aprilu 1994. godine); DP P936, Dopis koji je potpisao pukovnik Smiljanić, upućen komandama 7, 11, 15, 18, 21. i 39. korpusa SVK, 2. avgust 1994. godine (kurs za obaveštajce zakazan je za septembar 1994. godine).

³⁶¹⁰ DP P1817, Zahtev SVK za obuku koji je odobrio načelnik Generalštaba VJ, 29. april 1994. godine, str. 1.

³⁶¹¹ V. gore, odeljak VI.B.

odražavala se na svakodnevni rad pripadnika 40. KC koji su služili u SVK, pošto je uspeh njihovih dejstava u velikoj meri zavisio od logističke i tehničke podrške koju je nadzirao Perišić.

E. Veštak odbrane za pitanja logističke pomoći

1264. Odbrana je pozvala Ivana Đokića kao veštaka za pitanja logističke pomoći koju je VJ pružao VRS-u i SVK-u. Odbrana izričito navodi da "usvaja" "zaključke" koje je Đokić izneo u svom izveštaju o logističkoj pomoći VJ.³⁶¹²

1. Podaci o Đokiću

1265. U vreme kad je svedočio, Đokić je bio docent na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru, gde je predavao osnove računarstva i informatike.³⁶¹³ Penzionisani je general-potpukovnik VJ, a od 1994. do 2000. godine bio je načelnik Vazduhoplovnotehničke uprave Generalštaba VJ.³⁶¹⁴ Đokić je bio podređeni optuženog i, po sopstvenom priznanju, učestvovao je "u saradnji sa Vojskom Republike Srpske" za vreme rata u BiH.³⁶¹⁵

1266. Pretresno veće podseća da je Ivan Đokić igrao ključnu ulogu u projektovanju funkcionalno modifikovane avio-bombe i da ga je Perišić za to pohvalio.³⁶¹⁶ U maju 1995. godine Mladić je zatražio da upravo Đokić bude poslat da pomogne VRS-u u rešavanju tehničkih problema s raketama i "modificiranim sredstvima PVO", što je Perišić odobrio.³⁶¹⁷ Pretresno veće takođe podseća na svoj zaključak da su modifikovane avio-bombe upotrebljavane za činjenje zločina nad civilnim stanovništvom Sarajeva u incidentima A5, A6 i A8 navedenim u prilogu Optužnici, koji su predstavljali deo šire kampanje napada na civile modifikovanim avio-bombama.³⁶¹⁸

2. Sporna metodologija prilikom izrade izveštaja veštaka

1267. Đokić u svom izveštaju navodi da se služio sledećom metodologijom: "*Prikupljanje raspoloživih podataka iz što većeg broja izvora* (razgovori sa učesnicima događaja, vojna i državna dokumentacija, izveštaji međunarodnih institucija, knjige, novinski članci i specijalni izveštaji,

³⁶¹² Završni podnesak odbrane, par. 805 (gde se poziva na DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 334–344).

³⁶¹³ Ivan Đokić, T. 14335–14336.

³⁶¹⁴ Ivan Đokić, T. 14336–14337. Đokić je zatim, u periodu od 2000. do 2001. godine, bio načelnik Operativno-pozadinske uprave Generalštaba VJ. Nakon što je bio na drugim visokim položajima u logistici VJ, bio je pomoćnik ministra za materijalne resurse pri Ministarstvu odbrane Srbije i Crne Gore u periodu od 2004. do 2005. godine, Ivan Đokić, T. 14337–14340, 14480. V. takođe DP D505, Biografija Ivana Đokića, str. 2.

³⁶¹⁵ Ivan Đokić, T. 14480–14481.

³⁶¹⁶ Ivan Đokić, T. 14489–14492; DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine, str. 57. V. takođe gore, odeljak VI.B.5.

³⁶¹⁷ DP P2722, Zahtev Ratka Mladića za stručnu pomoć, upućen Perišiću, 31. maj 1995. godine; Ivan Đokić, T. 14481–14483. V. takođe DP P2723, Zahtev za boce s azotom, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 31. maj 1995. godine (Mladić je obavestio Perišića da je u Istočnobosanskom korpusu "na upotrebi modificirani lanser apu-13mt za lansiranje raketa [...] U toku izrade lansera korištena je stručna pomoć ekipe iz VJ", a Perišić je Mladićev zahtev za dodatnu pomoć prosledio Đokiću); Ivan Đokić, T. 14484.

³⁶¹⁸ V. gore, odeljak V.A.4, par. 376, 384, 435.

zakonska regulativa, itd.)".³⁶¹⁹ Prilikom unakrsnog ispitivanja Đokić je priznao da se služio jedino dokumentima koje mu je dala odbrana.³⁶²⁰

1268. U delu posvećenom objašnjenju metodologije, u izveštaju dalje piše da je Đokić napravio "izbor podataka sa najvećim nivoom poverenja".³⁶²¹ Međutim, Đokić u svom izveštaju gotovo uopšte ne objašnjava kako je ocenio verodostojnost informacija i kontradiktorne procene. Na pitanja o tome Đokić je odgovorio da je to "preširok[o] za objašnjavanje ovde, a dobro je poznato kako se to radi" i da je "smatrao [...] da nije neophodno [...] da stav[i]" te informacije.³⁶²² Đokić je, međutim, dao jedan primer, a to je da "možete da odbacite podatke najveće i najniže i da koristite samo srednje vrednosti".³⁶²³

1269. Pretresno veće smatra da je Đokić u svom izveštaju trebalo konkretno da objasni koje je kriterijume koristio pri oceni podataka i zašto su izvesni podaci izostavljeni. Pretresno veće takođe smatra da je sporno to što je on, bez konkretnog obrazloženja, automatski odbacio najviše i najniže vrednosti za rezerve municije i dostavljenu municiju.

3. Korišćenje anonimnih izvora

1270. Prvi izvor informacija koji se navodi u objašnjenju metodologije primenjene u izradi ovog izveštaja jesu "razgovori sa učesnicima događaja",³⁶²⁴ ali Đokić u svom izveštaju nigde ne navodi identitet ovih osoba, što znači da ih koristi kao anonimne izvore. Đokić je u svedočenju rekao da nije vodio evidenciju imena osoba s kojima je razgovarao.³⁶²⁵ Nijedan od tih razgovora nije snimio niti je imao "zvaničnih beležaka" o onome što je rečeno.³⁶²⁶

1271. Đokić je naveo da su te osobe bile bivši oficiri JNA koji su služili u VRS i bili "upoznati [...] sa događajima" i ponekad "uključeni u logistička događanja".³⁶²⁷ Đokić je objasnio: "[S]matrao sam normalnim *da te ljude* koje su bili u logističkom sistemu Vojske Republike Srpske *konsultujemo* o onome što se stvarno događalo".³⁶²⁸ Kad je upitan zašto u svom izveštaju uopšte ne upućuje na ove razgovore niti ih citira, Đokić je rekao da "nijedan podatak iz takvih razgovora ni[je] iskoristio" zbog toga što "moramo da se baziramo na dokumentima koji su objavljeni i svima dostupni".³⁶²⁹

³⁶¹⁹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 4(a) (naglasak dodat).

³⁶²⁰ Ivan Đokić, T. 14464–14465 (delimično zatvorena sednica), 14479–14480.

³⁶²¹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 4(b).

³⁶²² Ivan Đokić, T. 14398.

³⁶²³ Ivan Đokić, T. 14398. V. takođe Ivan Đokić, T. 14401–14402.

³⁶²⁴ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 4(a).

³⁶²⁵ Ivan Đokić, T. 14384–14385.

³⁶²⁶ Ivan Đokić, T. 14385.

³⁶²⁷ Ivan Đokić, T. 14384.

³⁶²⁸ Ivan Đokić, T. 14384 (naglasak dodat).

³⁶²⁹ Ivan Đokić, T. 14385.

Ova izjava se kosi s njegovim ranijim objašnjenjem da je smatrao "normalnim da te ljude [...] konsultujemo".³⁶³⁰ Đokić je naveo da je te razgovore koristio samo kao potkrepu svojih zaključaka: "Koristio sam, znači, podatke za svoj interni rad i kao kontrolni parametar da negde u podatku koji sam naveo u ovom izveštaju nisam napravio grubi previd ili grubu grešku."³⁶³¹ U izveštaju se ne kaže gde su ti podaci korišćeni kao potkrepa.³⁶³² Đokić je izjavio da je pri sastavljanju svog konačnog izveštaja izostavio sve podatke iz tih razgovora.³⁶³³

1272. Pretresno veće smatra da Đokićev izveštaj nije pouzdan u delovima u kojima se, bilo kao izvor primarnih bilo kao izvor potkrepljujućih informacija, u njemu koriste anonimni izvori.

4. Tvrđnja da je Perišić imao ograničena ovlašćenja u pogledu pružanja logističke pomoći

1273. Đokić je priznao da je SRJ pružala logističku pomoć VRS-u i SVK-u,³⁶³⁴ ali je njegov argument bio da je glavnu odgovornost za to imalo Ministarstvo odbrane SRJ, a da su Perišić i Generalštab VJ u tom pogledu imali ograničena ovlašćenja.³⁶³⁵ Nekoliko stranica Đokićevog izveštaja posvećeno je domaćim zakonima i procedurama³⁶³⁶ u SRJ, a zaključak je da je logističku pomoć nadziralo Ministarstvo odbrane SRJ, "centralni materijalno-finansijski organ, kako je zakonom predviđeno i kako je odlukama VSO definisano".³⁶³⁷ Đokić je smatrao da je, u skladu sa Zakonom o imovini SRJ, ministar odbrane sa svojim ministarstvom bio "jedini neposredno odgovoran subjekat za zakonito, namensko i racionalno korišćenje [vojne opreme VJ]".³⁶³⁸ Đokić je insistirao na tome da bi bilo u suprotnosti sa Zakonom o imovini SRJ da je Perišić slao naoružanje VRS-u i SVK-u bez odobrenja ministra odbrane.³⁶³⁹

1274. Prema Đokićevim rečima, o tome da li će se logistička pomoć dati VRS-u i SVK-u odlučivali su VSO i Ministarstvo odbrane, a ne Perišić i Generalštab VJ.³⁶⁴⁰ On je tvrdio da je Perišićeva uloga u suštini bila ograničena na to da, po prijemu zahteva RS i RSK, predlaže koje količine pomoći se mogu uputiti s obzirom na viškove u rezervama VJ, ali da Perišić o tome nije

³⁶³⁰ Ivan Đokić, T. 14384.

³⁶³¹ Ivan Đokić, T. 14385–14386.

³⁶³² V. Ivan Đokić, T. 14385–14388. V. takođe DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98".

³⁶³³ Ivan Đokić, T. 14390.

³⁶³⁴ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 135(c), (d), 160(c), (d), 234, 236–237, 241, 248, 288–290, 339.

³⁶³⁵ Ivan Đokić, T. 14412–14413; DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 173–176, 191(e), 196, 331(a), 335, 339(3), 340, 342(1)(a).

³⁶³⁶ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 168–182.

³⁶³⁷ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 196, 339(3).

³⁶³⁸ Ivan Đokić, T. 14412. V. takođe DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 174.

³⁶³⁹ Ivan Đokić, T. 14412–14413. V. takođe DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 173–176.

³⁶⁴⁰ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 340.

odlučivao.³⁶⁴¹ Đokić je naveo da je, kada bi VSO doneo odluku o logističkoj pomoći, "nosilac koordinacije" bilo Ministarstvo odbrane SRJ, dok je "Vojska Jugoslavije [...] bila nosilac samo izvršnog dela logističke pomoći, koji joj po nadležnosti i pripada".³⁶⁴² Ministarstvo odbrane je nadziralo "međunarodnu vojnu saradnju" s VRS-om i SVK-om, a Perišić i Generalštab VJ su bili zaduženi samo za "prihvatanje proizvoda, skladištenje, transport, održavanje (uključujući opravke i redovne servise), operativnu upotrebu i stavljanje na raspolaganje materijala".³⁶⁴³

1275. Đokić je potvrdio da davanje ovlašćenja Perišiću u pogledu pružanja logističke pomoći nije bilo u isključivoj nadležnosti VSO, te da je VSO svojim postupcima kršio domaće zakone i procedure SRJ:

[VSO] ne može da zaobiđe zakon i da zaobiđe Ministarstvo odbrane [...] zato što Vrhovni savet odbrane nije nadređen vladi i da kaže - ne pita se više Ministarstvo odbrane. Dakle, [sve] ostaj[e] aktueln[o] bez obzira na odluku Vrhovnog saveta odbrane. Vrhovni savet odbrane, koliko ja shvatam, u vojsci on može da naredi načelniku Generalštaba, ali ne može da naredi vladi i ne može da naredi ministru odbrane. Prema tome, ne može da isključi zakonsku proceduru [...].³⁶⁴⁴

[J]a smatram da odluke Vrhovnog saveta odbrane nisu bazirane na dobrom postupku donošenja stratejskih odluka [...] [J]a smatram da je svom potčinjenom Vrhovni savet odbrane naredio da napravi neka dokumenta i da nešto reguliše, a da pri tome nije menjao poziciju Ministarstva odbrane koja je poznatih zakona. Niti Vrhovni savet odbrane može da menja nečiju poziciju koja je definisana zakonom.³⁶⁴⁵

1276. Đokiću je prilikom unakrsnog ispitivanja pokazana naredba predsednika Zorana Lilića, koju je on doneo na osnovu jedne odluke VSO, kojom se Perišić ovlašćuje da VRS i SVK snabdeva naoružanjem i opremom.³⁶⁴⁶ Iako je potvrdio valjanost te naredbe, Đokić je bio odlučan u svojoj tvrdnji da je za snabdevanje naoružanjem VRS-a i SVK-a bilo odgovorno Ministarstvo odbrane, a ne Perišić.³⁶⁴⁷

1277. Đokić u svom izveštaju nije pomenuo Lilićevu naredbu, a taj propust objasnio je ovako: "Ja ovaj dokument nisam imao u rukama, niti mi je dat u vreme pravljenja".³⁶⁴⁸ Još jednom, Đokić je priznao da se oslanjao jedino da dokumente koje mu je dala odbrana.³⁶⁴⁹ Lilićevoj naredbi prethodila je 18. sednica VSO, na kojoj je Perišić urgirao kod VSO ga ovlasti za davanje logističke

³⁶⁴¹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 - '98", par. 197, 288, 339(4).

³⁶⁴² DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 - '98", par. 166.

³⁶⁴³ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 - '98", par. 335.

³⁶⁴⁴ Ivan Đokić, T. 14414-14415.

³⁶⁴⁵ Ivan Đokić, T. 14418-14419 (delimično zatvorena sednica).

³⁶⁴⁶ Ivan Đokić, T. 14419. V. DP P1009, Naredba predsednika SRJ Zorana Lilića, 18. februar 1994. godine.

³⁶⁴⁷ Ivan Đokić, T. 14419 (delimično zatvorena sednica).

³⁶⁴⁸ Ivan Đokić, T. 14420.

³⁶⁴⁹ Ivan Đokić, T. 14464-14465 (delimično zatvorena sednica).

pomoći VRS i SVK ili da dopusti da se ovo pitanje reguliše Zakonom o imovini.³⁶⁵⁰ Đokić je u svom izveštaju propustio da pomene ovaj deo 18. sednice VSO.³⁶⁵¹

1278. Uprkos tome, Đokić je tvrdio da je analizirao "sv[e] zapisni[ke] i stenografske beleške" sa sednica VSO, uključujući "predlo[ge] generala Perišića".³⁶⁵² U izveštaju se navode citati sa više sednica VSO i priznaje da je Perišić u dva navrata podsticao VSO da pruži logističku pomoć VRS-u i SVK-u.³⁶⁵³ Međutim, osim što je u izveštaju izostavljena 18. sednica VSO, izostavljena je i 21. sednica, na kojoj je Perišić uporno podsticao VSO da nastavi s pružanjem pomoći VRS-u i SVK-u, jer će oni u protivnom izgubiti teritorije.³⁶⁵⁴ Perišić je zatim preporučio VSO-u da odobri izdavanje municije i rezervnih delova VRS i SVK.³⁶⁵⁵ Đokić je izostavio i 37. sednicu VSO, na kojoj je Perišić opet nagovarao VSO da nastavi s odobravanjem pomoći VJ za VRS i SVK.³⁶⁵⁶

1279. Đokić u svom izveštaju citira delove 23. sednice VSO, na kojoj je zaključeno sledeće:

Savezna vlada treba, preraspodelom sredstava u saveznom i republičkim budžetima, obezbediti dodatnih 35 miliona i 300 hiljada dinara za finansiranje usvojenih mera i nabavku materijalno-tehničkih sredstava, neophodnih za podizanje borbene gotovosti Vojske Jugoslavije. [Ministarstvo odbrane SRJ], angažovanjem ovih i finansijskih sredstava koja obezbede RS i RSK za svoje potrebe, organizovaće proizvodnju i nabavku materijalno-tehničkih sredstava.³⁶⁵⁷

Đokić nije pomenuo nešto što se ranije dogodilo, naime da je Perišićev zamenik u svom izlaganju pred VSO istakao da su rezerve VJ delimično istrošene usled pružanja logističke pomoći VRS-u i SVK-u, kao i da je Perišić ubedio VSO da poveća budžet VJ kako bi se moglo nastaviti s pružanjem logističke pomoći.³⁶⁵⁸

1280. Pretresno veće ponavlja svoj zaključak da je VSO na Perišića preneo ovlašćenja za upravljanje procesom pružanja logističke pomoći i smatra da su Đokićeve tvrdnje neuverljive.³⁶⁵⁹ Pored toga, Đokićeva usredsređenost na pravna pitanja odvrća pažnju od suštine stvari, a to je Perišićeva *stvarna* uloga u procesu pružanja logističke pomoći, a ne ono što je domaćim zakonima SRJ bilo tehnički propisano u pogledu nadležnosti VSO, Ministarstva odbrane i načelnika Generalštaba VJ.

³⁶⁵⁰ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, 7. februar 1994. godine, str. 53.

³⁶⁵¹ V. Ivan Đokić, T. 14420–14422.

³⁶⁵² DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 169.

³⁶⁵³ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 79–80 (citiraju se 36. sednica VSO, održana 12. maja 1995. godine, i 39. sednica VSO, održana 29. jula 1995. godine).

³⁶⁵⁴ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38–39.

³⁶⁵⁵ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 39.

³⁶⁵⁶ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 13. juna 1995. godine, str. 42.

³⁶⁵⁷ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 78 (citira se DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine).

³⁶⁵⁸ DP P785, Stenografske beleške sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 9, 15–16, 20. V. takođe DP P754, Zapisnik sa 23. sednice VSO, održane 21. jula 1994. godine, str. 3. Ovi dokazi detaljno se razmatraju u odeljku VI.B.

³⁶⁵⁹ V. gore, odeljak VI.B.

5. Flagrantno potcenjivanje logističke pomoći koju je pružao VJ

1281. Pretresno veće najpre napominje da je Đokić dao detaljne brojčane procene rezervi naoružanja u SFRJ krajem 1990. godine, uoči njenog raspada, kao i u RS i drugim novim državama 1992. godine, po povlačenju JNA.³⁶⁶⁰ Đokić je u vezi s rezervama municije i goriva VRS zaključio da su "utrošene već do početka 1993. godine."³⁶⁶¹

1282. Što se tiče količine logističke pomoći koju je SRJ pružala VRS-u i SVK-u, Đokić tvrdi da je "pomoć iz viškova Vojske Jugoslavije bila po obimu mala u periodu 1993-1995. godine, jer je snabdevanje za Vojsku Jugoslavije skoro u potpunosti bilo obustavljeno zbog nedovoljnih sredstava u budžetu, a ratne materijalne rezerve nisu značajno opadale (deo rezervi je trošen za tekuće aktivnosti Vojske Jugoslavije)."³⁶⁶² Suprotno tome, Pretresno veće podseća na obilje dokaza da je VJ VRS-u i SVK-u davao znatnu količinu materijalnih sredstava iz svojih rezervi i da je Perišić u tu svrhu ubedio VSO da poveća budžet VJ.³⁶⁶³

1283. Konkretno, iz brojki koje je naveo Đokić proizlazi da je pomoć VJ podmirivala veoma mali deo "potreba" VRS u municiji,³⁶⁶⁴ koje je on definisao prema podacima o utrošku municije.³⁶⁶⁵ On je izneo tvrdnju da pomoć koju je pružio VJ nije prelazila 8,11% potreba u slučaju streljačke municije VRS i 12% u slučaju artiljerijske municije.³⁶⁶⁶ Đokić je na sledeći način objasnio kako je to izračunao: "[J]a ne procenjujem, nego sam sabrao sva dokumenta koja ukazuju na pruženu pomoć. Znači, nisam procenjivao, nego sam sabrao podatke."³⁶⁶⁷ Đokić je kasnije priznao da je sabrao samo one količine municije koje se pominju u materijalnim listovima koje mu je dala odbrana.³⁶⁶⁸ Što se tiče brojke koja se odnosi na potrebe VRS, Đokić je naveo da je nju preuzeo iz dokumenta "Završni račun VRS za 1994. godinu".³⁶⁶⁹ Taj dokument, kako se čini, nije uvršten u spis, osim ako se ne radi o istom dokumentu kao DP P1214, "Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu".³⁶⁷⁰

1284. U svakom slučaju, DP P1214 se jasno kosi s Đokićevim stavom, pošto se iz tabelarnog prikaza municije nabavljene tokom 1994. godine koji on sadrži vidi da je te godine VJ bio glavni

³⁶⁶⁰ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 50–51, 56–58, 108–112.

³⁶⁶¹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 280.

³⁶⁶² DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 293.

³⁶⁶³ V. gore, odeljak VI.B–D.

³⁶⁶⁴ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 114.

³⁶⁶⁵ Ivan Đokić, T. 14461.

³⁶⁶⁶ Ivan Đokić, T. 14379–14380; DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 289–290.

³⁶⁶⁷ Ivan Đokić, T. 14461.

³⁶⁶⁸ Ivan Đokić, T. 14464–14465 (delimično zatvorena sednica).

³⁶⁶⁹ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 289, fusnota 104.

³⁶⁷⁰ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine.

izvor pešadijske municije za VRS i da je obezbedio približno četvrtinu njegovih granata.³⁶⁷¹ Za razliku od toga, Đokić je tvrdio da je 1994. godine iz pomoći VJ podmireno samo 6,7% potreba VRS u streljačkoj municiji (193,8 od 2.864 tona) i *nula procenata* potreba u artiljerijskoj municiji.³⁶⁷²

1285. Đokić je DP P1214 imao na raspolaganju, ali ga nije koristio za svoje brojčane procene. Njegov neuverljiv izgovor za ovaj propust bio je sledeći: "Ovaj dokument ne spada u materijalna dokumenta. Po pravilima materijalnog poslovanja u Vojski Jugoslavije, materijalna dokumenta su [...] materijalne liste o predaji, materijalne liste o prijemu, transportni listovi."³⁶⁷³ Kad mu je ponovo postavljeno pitanje zašto je izostavio DP P1214, Đokić je dao odgovor koji je rasvetlio metodologiju kojom se služio:

Pitanje: U paragrafu 289 ne navodite tačne iznose za pruženu vojnu pomoć. To što se naveli su rezultati vašeg sabiranja količina navedenih na materijalnim listovima i listovima o dostavi koje vam je dala odbrana. Nije li to tačniji opis vaših zaključaka u paragrafu 289? Odgovor: To je tačno.³⁶⁷⁴

1286. Pretresno veće dalje podseća da veliki broj dokaza jasno pokazuje da je VRS zavisio od logističke pomoći VJ, što takođe govori o tome da Đokićeve zaključci nisu uverljivi.³⁶⁷⁵ Na primer, među mnogobrojnim drugim dokazima, Mladićevo izlaganje pred Narodnom skupštinom RS sadrži verodostojne podatke o tome koji je procenat utrošene municije VRS došao iz pomoći VJ, a on je bio mnogo veći nego što je tvrdio Đokić.³⁶⁷⁶ Đokić u svom izveštaju ne pominje cifre koje je izneo Mladić.

1287. Konačno, Đokić je smatrao da je "dominantan način snabdevanja Vojske Republike Srpske i Srpske Vojske Krajine municijom i gorivom u periodu 1993–1995. godina bio kupovinom na tržištu, od proizvođača, na bazi komercijalnih ugovora. Savezna Republika Jugoslavija nije imala viškova iz kojih bi pružala pomoć".³⁶⁷⁷ Pretresno veće konstatuje da se i ovaj Đokićev zaključak kosi s obiljem dokaza koji pokazuju suprotno. Ne samo što RS praktično nije bila u stanju da plati za naoružanje, već je pomoć VJ daleko prevazilazila količinu naoružanja kupljenog na tržištu.³⁶⁷⁸

³⁶⁷¹ DP P1214, Analiza plana zadataka i finansiranja VRS za 1994. godinu, 17. februar 1995. godine, str. 19–21.

³⁶⁷² DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", str. 114, slike 39–40.

³⁶⁷³ Ivan Đokić, T. 14478–14479.

³⁶⁷⁴ Ivan Đokić, T. 14479–14480.

³⁶⁷⁵ V. gore, odeljak VI.C.

³⁶⁷⁶ V. gore, par. 1117, 1166, 1173.

³⁶⁷⁷ DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 297. V. takođe DP D507, Izveštaj veštaka Ivana Đokića "Pozadinsko obezbeđenje Vojske Jugoslavije '92 – '98", par. 331(d).

³⁶⁷⁸ V. gore, odeljci VI.B.5, VI.C.

6. Zaključak

1288. Iz svih ovih razloga, Pretresno veće konstatuje da Ivanu Đokiću u velikoj meri nedostaju verodostojnost, pouzdanost i nepristrasnost koji se traže od jednog veštaka. Konkretno, Pretresno veće je mišljenja da Đokićeve zaključke o organizaciji procesa pružanja logističke pomoći i količini dostavljene pomoći nemaju nikakvu dokaznu težinu.

F. Dokazi pronađeni na navodnim mestima zločina

1. Argumenti strana u postupku

1289. Tužilaštvo tvrdi da je naoružanje pronađeno na mestima zločina u Sarajevu i Srebrenici poticalo iz logističke pomoći koju je nadgledao Perišić.³⁶⁷⁹ Ono tvrdi da su "analize kratera na mestima artiljerijskih napada na Sarajevo pokazale da su upotrebene minobacačke granate bile izrađene od komponenti proizvedenih u Srbiji u periodu na koji se odnosi Optužnica".³⁶⁸⁰ Ono dodaje da je "za primerke čaura metaka pronađenih na mestima pogubljenja u Srebrenici utvrđeno da su bili proizvedeni u Srbiji u periodu na koji se odnosi Optužnica".³⁶⁸¹

1290. Odbrana generalno osporava dokaznu vrednost ovih dokaza, tvrdeći posebno da tužilaštvo nije dokazalo vezu između Perišića i municije pronađene na mestima gde su žrtve pogubljene i pokopane u Srebrenici.³⁶⁸²

2. Projektili pronađeni na mestima zločina u Sarajevu

1291. U Sarajevu su na mestima zločina u incidentima A7 i A9 navedenim u prilogu Optužnici pronađeni ostaci projektila proizvedenih u fabrici "Krušik" u Valjevu, Srbija.³⁶⁸³ Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je ove projekte ispalio VRS.³⁶⁸⁴

1292. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je Generalštab VJ dostavljao projekte VRS-u iz svojih rezervi u sklopu sistema pružanja logističke pomoći kojim je upravljao Perišić.³⁶⁸⁵ Naoružanje za sam VJ proizvodile su fabrike namenskih proizvoda u SRJ,³⁶⁸⁶ od kojih je jedna bila "Krušik".³⁶⁸⁷ U tom pogledu, moguće je da su jedinice VRS gorepomenute "Krušikove" projekte ispaljene na civile u Sarajevu nabavile iz rezervi VJ uz Perišićevo odobrenje.

1293. S druge strane, VRS je projekte, mada u manjim količinama, takođe kupovao direktno od namenske industrije.³⁶⁸⁸ Stoga je takođe moguć zaključak da je VRS ove konkretne projekte kupio

³⁶⁷⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 79.

³⁶⁸⁰ *Ibid.*

³⁶⁸¹ *Ibid.*

³⁶⁸² Završni podnesak odbrane, par. 1081. V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 1049–1080.

³⁶⁸³ DP P468, Izveštaj o incidentu u Osnovnoj školi "Simon Bolivar", 29. jun 1995. godine, str. 2 (incident A7, naveden u prilogu Optužnici); DP P465, Izveštaj o kriminalističkoj istrazi, 29. avgust 1995. godine, str. 2 (incident A9, naveden u prilogu Optužnici); DP P690, Veštačenje u vezi s granatiranjem u Sarajevu 28. avgusta 1995. godine, 29. avgust 1995. godine, str. 2 (incident A9, naveden u prilogu Optužnici); svedok MP-14, T. 3633–3634 (delimično zatvorena sednica).

³⁶⁸⁴ V. gore, odeljak V.A.4.(g), (i).

³⁶⁸⁵ V. gore, odeljak VI.C.

³⁶⁸⁶ V. Borivoje Jovanić, T. 11396–11397; Mladen Mihajlović, T. 3966–3967; svedok MP-80, T. 8354 (zatvorena sednica); Jugoslav Kodžopeljić, T. 12311, 12320, 12324–12325; Ivan Đokić, T. 14346–14347, 14353–14354.

³⁶⁸⁷ Radojica Kadjević, T. 13688–13689. V. takođe Dušan Kovačević, T. 12669 (gde on pominje da je "Krušik" proizvodio municiju za VJ).

³⁶⁸⁸ V. gore, odeljci VI.B, VI.C.7.

direktno od fabrike "Krušik". Ta transakcija ne bi nužno uključivala Perišića. Premda je Perišić imao izvesnog uticaja na namensku industriju, njom je prvenstveno upravljalo Ministarstvo odbrane SRJ.³⁶⁸⁹ Pored toga, ne može se razumno isključiti mogućnost da je VRS do ovih konkretnih projektila došao švercom ili zahvaljujući donacijama osoblja VJ koje nisu ulazile u okvir zvaničnog procesa pružanja logističke pomoći.³⁶⁹⁰

1294. Stoga se na osnovu pretresnog spisa ne može utvrditi da su projektili upotrebljeni u incidentima A7 i A9 navedenim u prilogu Optužnici dostavljeni VRS-u u sklopu procesa pružanja logističke pomoći kojim je upravljao Perišić.

3. Meci pronađeni na mestima zločina u Srebrenici

1295. Svedok MP-14 je pregledao dve fotografije čaura pušcanih metaka pronađenih na području Srebrenice i na njima identifikovao dve čaure metka kalibra 7,62 mm, koje su, kao što se vidi iz urezanih oznaka, proizvedene u fabrici "Prvi partizan" u Užicu, Srbija, 1993. i 1994. godine.³⁶⁹¹ Svedok M-14 je takođe pregledao fotografiju sanduka s municijom pronađenog kod Orahovca, jednog od mesta pogubljenja na području Srebrenice.³⁶⁹² Na osnovu više različitih oznaka svedok M-14 je identifikovao materijal na slici kao metke kalibra 7,62 mm proizvedene u fabrici "Prvi partizan" 1994. godine.³⁶⁹³ Svedok MP-14 je u svedočenju rekao da se barut za ove metke proizvodio u fabrici "'Milan Blagojević' Lučani" i čuvao u skladištu "u Nikincima" u Srbiji.³⁶⁹⁴

1296. Pretresno veće konstatuje da nije moguće doneti zaključak van razumne sumnje o tome da li su ovi konkretni meci dostavljeni VRS-u u sklopu procesa pružanja logističke pomoći koji je nadgledao Perišić. Generalno, problem s ovim dokazima isti je kao i s prethodno pomenutim projektilima pronađenim u Sarajevu. Na osnovu pretresnog spisa ne može se utvrditi da li su ovi konkretni meci dostavljeni VRS-u na osnovu Perišićevih naređenja ili su kupljeni direktno od "Prvog partizana" ili nabavljeni na neki drugi način nedozvoljenim kanalima.

1297. Na osnovu dokaza se ne može ustanoviti da je Perišić imao veze s materijalom koji je isporučivala fabrika "Milan Blagojević". Kad je reč o skladištu u Nikincima, na osnovu spisa se ne može nepobitno zaključiti da li je on pripadao Generalštabu VJ ili Ministarstvu odbrane SRJ. Dok je Radojica Kadijević za objekat u Nikincima u svedočenju rekao da je to bio tehnički opitni centar

³⁶⁸⁹ V. gore, odeljak VI.B.5.

³⁶⁹⁰ V. gore, odeljak VI.C.9.(g)-(h).

³⁶⁹¹ Svedok MP-14, T. 3621-3623; DP P599, Fotografije čaura pušcanog zrna. Svedok M-14 je takođe pregledao dva druga metka, ali nije mogao da utvrdi ko je proizvođač, svedok MP-14, T. 3623; DP P701, Fotografije municije.

³⁶⁹² Svedok MP-14, T. 3630-3632; DP P600, Fotografija sanduka s municijom.

³⁶⁹³ Svedok MP-14, T. 3630-3631; DP P600, Fotografija sanduka s municijom.

³⁶⁹⁴ Svedok MP-14, T. 3631-3632.

pod nadzorom Generalštaba VJ,³⁶⁹⁵ iz spisa se ne vidi da je to ono isto skladište baruta o kojem je govorio svedok MP-14.

1298. Pored toga, odbrana osporava pouzdanost zaključaka Garryja Selskog, istražitelja tužilaštva koji je nadgledao ispitivanje 3.644 čaure metaka prikupljene na mestima pogubljenja u Srebrenici navedenim u Prilogu D Optužnice.³⁶⁹⁶ Pregledavši detaljno oznake urezane na mecima, Selsky je ustanovio da je većina proizvedena u "Prvom partizanu", među kojima i 378 metaka koji su tu proizvedeni od 1993. godine nadalje.³⁶⁹⁷

1299. Selsky je prilikom unakrsnog ispitivanja priznao da mu je njegov pomoćnik za jezička pitanja rekao gde se nalazi fabrika "Prvi partizan" – Selsky ovu činjenicu nije sam utvrdio.³⁶⁹⁸ Selsky je pomenuo da je njegov pomoćnik za jezička pitanja takođe učestvovao u brojanju metaka.³⁶⁹⁹ Selsky nije tačno objasnio da li mu je njegov pomoćnik za jezička pitanja pomogao da izvede i neke druge suštinske zaključke. Treba, međutim, istaći da je Selsky tvrdio da je njegov pomoćnik za jezička pitanja bio upućen u materiju, pošto je bio vojnik u VJ, a "hobi" mu je bila kupovina i prodaja oružja za gađanje na strelištu.³⁷⁰⁰ Selsky je verovao da je pomoćnik bio "stručnjak" za oružje, mada ga nikad nije ispitao kako bi utvrdio u kojoj meri je on upućen u materiju.³⁷⁰¹

1300. Odbrana tvrdi da zaključci Selskog nisu pouzdani zbog višestruko problematične metodologije, njegovog navodnog nepoznavanja ove materije i oslanjanja na "hobi" svog pomoćnika za jezička pitanja.³⁷⁰² Pretresno veće se slaže s odbranom da "hobi" pomoćnika za jezička pitanja nije pouzdan izvor znanja.³⁷⁰³ Međutim, Pretresno veće konstatuje da nema sumnje da se fabrika "Prvi partizan" nalazila u Užicu, u Srbiji,³⁷⁰⁴ i dalje napominje da svedočenje svedoka MP-14 potvrđuje da oznaka "PPU", urezana na mecima, znači da je njihov proizvođač bio "Prvi partizan".³⁷⁰⁵ Na kraju, iako je svedočenje Selskog ponekad nejasno, Pretresno veće prihvata njegov

³⁶⁹⁵ Radojica Kadijević, T. 13682.

³⁶⁹⁶ DP P1833, Izjava istražitelja tužilaštva, 25. oktobar 2007. godine, str. 4; DP P2892, Deklaracija i izjava Garryja Selskog na osnovu pravila 92bis, 24. januar 2010. godine (gde je ukupan broj čaura ispravljen sa 3.638 na 3.644); Garry Selsky, T. 9771.

³⁶⁹⁷ Garry Selsky, T. 9786–9787, 9789–9790, 9794–9798.

³⁶⁹⁸ Garry Selsky, T. 9763–9764, 9774–9775.

³⁶⁹⁹ Garry Selsky, T. 9765.

³⁷⁰⁰ Garry Selsky, T. 9763–9764.

³⁷⁰¹ Garry Selsky, T. 9763–9765.

³⁷⁰² Završni podnesak odbrane, par. 1049–1080.

³⁷⁰³ Završni podnesak odbrane, par. 1058–1059.

³⁷⁰⁴ V., na primer, svedok MP-14, T. 3617 (zatvorena sednica); Milomir Kovačević, T. 6076; Dušan Kovačević, T. 12675; DP D50, Dopis komandanta 1. krajiškog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 22. februar 1993. godine (pominje se "Prvi partizan" iz Užica).

³⁷⁰⁵ Svedok MP-14, T. 3621, 3630–3631.

osnovni zaključak da je, od 3.644 čaura metaka pronađenih na mestima pogubljenja u Srebrenici, 378 proizvedeno u "Prvom partizanu" tokom 1993. godine i kasnije.³⁷⁰⁶

1301. U svakom slučaju, u vezi sa zaključcima koje je Selsky izneo o mecima "Prvog partizana" pronađenim na području Srebrenice problemi su isti kao oni o kojima je bilo reči gore u tekstu. Ni ovog puta nije moguće doći do razumnog zaključka da je Perišić učestvovao u obezbeđivanju ovih konkretnih metaka.

4. Zaključak

1302. Iz svih ovih razloga, Pretresno veće zaključuje da se na osnovu dokaza ne može van razumne sumnje ustanoviti da je Perišić učestvovao u obezbeđivanju baš onih projektila i metaka koji su pronađeni na navedenim mestima zločina.

³⁷⁰⁶ Garry Selsky, T. 9776–9787, 9789–9790, 9794–9798.

G. Drugi oblici pomoći

1. Plan "Drina"

1303. Dana 8. novembra 1993. godine u Beogradu se sastalo političko i vojno rukovodstvo SRJ, RS i RSK, uključujući Perišića, Mladića, Novakovića i Slobodana Miloševića.³⁷⁰⁷ Jedan od zaključaka sastanka bio je da se počne s pripremom jedinstvenog ratnog plana za sve tri vojske (VJ, VRS i SVK).³⁷⁰⁸

1304. Glavni štabovi VRS i SVK formirali su timove za izradu plana.³⁷⁰⁹ Novaković je u svedočenju rekao da je deo plana koji se ticao uloge SVK sastavljen u Kninu, dok je konačna verzija, koja je obuhvatala i ocenu uloge VRS i VJ, sačinjena u prostorijama Generalštaba VJ.³⁷¹⁰

1305. Konačna verzija ratnog plana imala je oblik direktive, koja je bila "najviši ili akt komandovanja na najvišem stratezijskom nivou".³⁷¹¹ Prema tome, u to su bili uključeni "čelni ljudi" Generalštaba VJ, kao i Novaković (SVK), Milovanović (VRS) i njihovi izabrani timovi.³⁷¹² U direktivama su se obično navodili cilj neke operacije, opšti zadaci i smernice za izvršenje zadatka.³⁷¹³ Sprovođenje direktive je, prema tome, zahtevalo da se potom, u skladu s njom, usvoje detaljni planovi na nižim nivoima vojske.³⁷¹⁴

1306. Ratni plan je finalizovan 14. novembra 1993. godine i potpisao ga je predsednik VSO Zoran Lilić.³⁷¹⁵ Zvaničan naslov je glasio "Direktiva za upotrebu Vojske Jugoslavije, Vojske RS i Srpske vojske Krajine", ali se obično koristio naziv "plan 'Drina'".³⁷¹⁶ U planu se predviđalo stvaranje jedinstvene srpske države³⁷¹⁷ i opisivali su se glavni zadaci VJ, VRS i SVK u slučaju agresije

³⁷⁰⁷ DP D442, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 8. novembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁰⁸ Mile Novaković, T. 13232–13233, 13237, 13377. DP D442, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 8. novembar 1993. godine, str. 8–9. Po Novakoviću, činilo se da je plan "Drina" dobar politički kompromis za Miloševića, pošto bi on tako mogao da podržava rat, a da to niko ne zna, jer je plan bio državna tajna, Mile Novaković, T. 13242–13243.

³⁷⁰⁹ Mile Novaković, T. 13238–13239; DP D442, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 8. novembar 1993. godine, str. 11.

³⁷¹⁰ Mile Novaković, T. 13238–13239. V. takođe Miodrag Simić, T. 10048–10049.

³⁷¹¹ Miodrag Simić, T. 10042; Mile Novaković, T. 13238.

³⁷¹² Mile Novaković, T. 13238–13239; Miodrag Simić, T. 10049; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine.

³⁷¹³ Svedok MP-80, T. 8831; DP P1184, Skripta Vojske Jugoslavije – Rukovođenje i komandovanje, 1. januar 1997. godine, str. 77.

³⁷¹⁴ Svedok MP-80, T. 8830–8832 (zatvorena sednica).

³⁷¹⁵ Mile Novaković, T. 13233, 13395, 13402; Miodrag Simić, T. 10049; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine.

³⁷¹⁶ Mile Novaković, T. 13397, 13402; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine.

³⁷¹⁷ Miodrag Simić, T. 10162–10163; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine.

spolja.³⁷¹⁸ Bilo je predviđeno da sve tri vojske imaju zajednički ratni cilj, vojnu doktrinu i vojnu strategiju.³⁷¹⁹ Opšti cilj plana bio je sledeći:

Odbraniti teritorijalni integritet srpskih država zapadno od r. Drine i r. Dunav i SRJ, zaštititi srpski narod od genocida, osloboditi delove srpskih teritorija sa većinskim srpskim stanovništvom, stvoriti uslove za uspostavljanje jedinstvene države srpskog naroda, sprečiti stvaranje velike Hrvatske i kompaktne islamske države na prostorima bivše Jugoslavije.³⁷²⁰

1307. Prema Novakovićevim rečima, plan "Drina" je bio vrlo značajan za opstanak SVK, pošto je predviđao da će VRS i VJ pomoći SVK da odbrani teritoriju RSK u slučaju napada HVO.³⁷²¹

1308. Svaka od tri vojske trebalo je da sprovede plan "Drina" na svom nivou, a to je zahtevalo da integriše snage drugih vojski u sopstveni ratni plan.³⁷²² Procedura za sprovođenje plana predviđala je da glavni štabovi VRS i SVK, kao i Generalštab VJ, moraju da razrade sopstveni plan u skladu s uputstvima iz plana "Drina".³⁷²³ Ti planovi su sadržali konkretne zadatke za jedinice na nižim nivoima.³⁷²⁴

1309. Tužilaštvo navodi da, premda nema dokaza da je plan "Drina" sproveden, njegovo postojanje pokazuje da su VJ, VRS i SVK imali nameru da nastupe zajedno u odbrani zajedničkih srpskih interesa.³⁷²⁵ Odbrana tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo da je jedan od ciljeva plana "Drina" bilo stvaranje jedinstvene države srpskog naroda.³⁷²⁶ Naprotiv, dokazi pokazuju da se Milošević distancirao od ideje o jedinstvenoj srpskoj državi.³⁷²⁷ Osim toga, odbrana se takođe poziva na Simićevo svedočenje da je plan "imao za cilj da predstavlja strategijsko maskiranje, prvenstveno usmereno na potencijalne neprijatelje u svrhu diverzije".³⁷²⁸

1310. Pretresno veće prima na znanje da je Simić, načelnik 1. uprave VJ koji je direktno učestvovao u sastavljanju plana "Drina",³⁷²⁹ došao do zaključka da je plan bio "strategijsko maskiranje" i da se dalji rad na njemu "odjednom prekinuo".³⁷³⁰ On je rekao i to da je prave namere

³⁷¹⁸ Mile Novaković, T. 13233, 13397, 13402; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine; DP P1563, Fotografije operativnih karata za operaciju "Drina".

³⁷¹⁹ Mile Novaković, T. 13234.

³⁷²⁰ Miodrag Simić, T. 10162–10163; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine, str. 7.

³⁷²¹ Mile Novaković, T. 13240–13241, 13397; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine.

³⁷²² Mile Novaković, T. 13400.

³⁷²³ Miodrag Simić, T. 10148. V., na primer, DP P2158, Dokument o pozadinskom obezbeđenju, Ratko Mladić.

³⁷²⁴ Miodrag Simić, T. 10148–10149.

³⁷²⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 244.

³⁷²⁶ Uvodna reč, T. 360; Završni podnesak odbrane, par. 164–165.

³⁷²⁷ Završni podnesak odbrane, par. 169–171.

³⁷²⁸ Završni podnesak odbrane, par. 172.

³⁷²⁹ Miodrag Simić, T. 10048–10049. Simić je bio načelnik Odeljenja za planiranje i borbenu gotovost i pomoćnik načelnika Generalštaba za operativno-štabne poslove, Miodrag Simić, T. 9919.

³⁷³⁰ Miodrag Simić, T. 10066; DP P215, Direktiva predsednika VSO za upotrebu VJ, VRS i SVK, 14. novembar 1993. godine; DP P1563, Fotografije operativnih karata za operaciju "Drina".

s ovim planom mogao da zna "samo Vrhovni savet odbrane, i eventualno načelnik Generalštaba [VJ]".³⁷³¹ Prema Simićevim rečima, plan "Drina" nikad nije postao operativan u VJ.³⁷³²

1311. Pretresno veće napominje da nekoliko dokumenata pokazuje da je plan "Drina" sproveden na nivou Glavnog štaba VRS i korpusa VRS.³⁷³³ Pretresno veće je takođe saslušalo svedočenje Mileta Novakovića, koji je rekao da je plan "Drina" bio inkorporiran u ratni plan Glavnog štaba SVK, iako nikada nije sproveden *u celosti*, ni od strane VJ ni od strane SVK.³⁷³⁴ Konkretno, on je naveo da plan nikad nije sproveden na nivou od korpusa naniže.³⁷³⁵

1312. Pretresno veće konstatuje da, nezavisno od toga kakav je stvarno bio karakter plana "Drina", dokazi pokazuju da je Perišić, zajedno s drugim vojnim i političkim liderima SRJ, RS i SVK, učestvovao u njegovoj pripremi i odobravanju. Pretresno veće se takođe uverilo da, iako plan nije sproveden u VJ, na nivou glavnih štabova VRS i SVK i, u određenoj meri, na nivou korpusa VRS jesu preduzeti izvesni koraci za njegovo sprovođenje.³⁷³⁶

2. Plan "Gvozd"

1313. Na sastanku u januaru 1995. godine, kojem su prisustvovali Karadžić, Mladić, Perišić, Martić, Čeleketić i Bjelanović,³⁷³⁷ dogovoreno je da Čeleketić pripremi novi plan odbrane RSK. Prema tom planu, čiji je šifrovani naziv bio "Gvozd", VJ i VRS je trebalo da pruže vojnu pomoć SVK "da pruži otpor hrvatskim snagama ako dođe do agresije".³⁷³⁸ SVK je plan "Gvozd"

³⁷³¹ Miodrag Simić, T. 10067.

³⁷³² *Ibid.*

³⁷³³ DP P1555, Izvod iz direktive za upotrebu VRS, decembar 1993. godine; DP P2894, Operativni dokumenti Komande Drinskog korpusa iz registratora s oznakom "Od GŠ VRS, Drinski korpus"; DP P2895, Spisak dokumenata SRK dostavljenih Glavnom štabu VRS, 2. februar 1994. godine; DP P2896, Zapovest za upotrebu jedinica SRK, 26. januar 1994. godine; DP P2897, Upotreba snaga PVO i vazduhoplovne podrške; DP P2898, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja vojske SRK; DP P2899, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja SRK; DP P2900, Plan mera bezbednosti SRK; DP P2901, Narodna odbrana, državna tajna, Plan obaveštajnog obezbeđenja; DP P2902, Plan za upotrebu 1. krajiškog korpusa, koji treba sprovesti pod šifrom "Drina"; DP P2903, Naređenje za obaveštajno obezbeđenje; DP P2904, Plan obaveštajnog obezbeđenja za izvođenje odbrambene i napadne operacije 1. krajiškog korpusa; DP P2905, Plan operativno-taktičkog maskiranja; DP P2906, Plan mera bezbednosti 1. krajiškog korpusa za odbrambenu i napadnu operaciju; DP P2907, Plan protiv elektronske borbe 1. krajiškog korpusa; DP P2908, Naređenje 1. krajiškog korpusa za elektronsko izviđanje i ometanje; DP P2909, Naređenje 1. krajiškog korpusa za elektronsko izviđanje i ometanje; DP P2010, Naređenje 1. krajiškog korpusa za inženjersko obezbeđenje; DP P2911, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja u jedinicama 1. krajiškog korpusa; DP P2912, Naređenje 1. krajiškog korpusa za PVO, op. br. 1; DP P2921, Naređenje za uništenje plana upotrebe stavljenog van snage, 17. mart 1995. godine; DP P1554, Plan pozadinskog obezbeđenja VRS; DP P1556, Zapovest za pozadinu, Komanda Sarajevsko-romanijskog korpusa; DP P1557, Naređenje za vezu, Komanda Drinskog korpusa VRS; DP P1558, Šema analognih radio-relejnih veza VRS; DP P1559, Plan obaveštajnog obezbeđenja VRS; P1560, Plan moralno-psiholoških aktivnosti i informisanja VRS; P1561, Plan VRS za upotrebu snaga PVO i vazduhoplovne podrške; P1562, Spisak dokumenata 1. krajiškog korpusa dostavljenih GŠ VRS, 25. januar 1995. godine; DP P1564, Plan veza za operaciju "Drina", novembar 1993. godine; P2158, Dokument o pozadinskom obezbeđenju, s planom oslanjanja operativnih sastava i jedinica VRS, Ratko Mladić; Miodrag Simić, T. 10152–10153, 10220–10225, 10243–10255, 10258–10322.

³⁷³⁴ Mile Novaković, T. 13401–13403.

³⁷³⁵ Mile Novaković, T. 13401–13403.

³⁷³⁶ V. gore, par. 1311.

³⁷³⁷ Svedok MP-80, T. 8426, 8682–8683 (zatvorena sednica).

³⁷³⁸ Svedok MP-80, T. 8426–8428, 8679–8680 (zatvorena sednica); DP P494, Direktiva vrhovnog komandanta SVK o upotrebi SVK, februar 1995. godine, str. 7.

pripremao deset dana, uz pomoć tri pukovnika iz Generalštaba VJ, koje je na Čeleketićev zahtev obezbedio Perišić.³⁷³⁹ Plan je izdat u formi direktive, pod zvaničnim nazivom "Direktiva za upotrebu Srpske vojske Krajine".³⁷⁴⁰ Svaka od vojski bila je dužna da sprovede plan "Gvozd" na svom nivou.³⁷⁴¹

1314. Miodrag Simić je u svedočenju rekao da nikad nije čuo za plan "Gvozd". Međutim, svedok MP-80 je posvedočio da je plan "Gvozd", što se tiče SVK, zamenio plan "Drina". Prema rečima svedoka MP-80, Slobodan Milošević je "odobrio" plan "Gvozd" i obećao SVK-u punu podršku u ljudstvu i logističku pomoć.³⁷⁴² U tu svrhu, Milošević je naložio Perišiću da preveze municiju u SVK.³⁷⁴³ Iako je Perišić bio nerad da izvrši ovo naređenje, iz bojazni da će zatražene količine umanjiti borbenu gotovost VJ,³⁷⁴⁴ oko 60 kamiona s prikolicama punih robe i municije iz SRJ izvršilo je isporuku u skladišta SVK.³⁷⁴⁵

1315. Prema rečima svedoka MP-80, planom "Gvozd" SVK je dobio garancije da VJ, kao i Milošević, neće dozvoliti napad na RSK.³⁷⁴⁶ Pretresno veće napominje da VJ i/ili VRS nisu učestvovali u dve vojne operacije koje je Hrvatska vojska preduzela protiv RSK 1995. godine – operaciji "Bljesak" u maju i operaciji "Oluja" u avgustu.³⁷⁴⁷

1316. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić pristupio izradi plana "Gvozd" kao važnom zadatku i da je obezbedio oficire iz Generalštaba VJ, stručnjake za izradu ratnih planova, da pomognu SVK-u u pripremi plana.³⁷⁴⁸ Odbrana navodi da je svedočenje Miodraga Simića u direktnoj suprotnosti s tvrdnjom svedoka MP-80 da su u izradi plana "Gvozd" učestvovali ljudi iz Generalštaba VJ.³⁷⁴⁹ Odbrana takođe tvrdi da plan "Gvozd" nije bio izrađen u skladu s propisanom vojnom procedurom niti je usvojen i sproveden od strane svih zainteresovanih.³⁷⁵⁰

1317. Pretresno veće konstatuje da, premda Simić možda nije znao za postojanje plana "Gvozd", direktiva koju je pripremio SVK pokazuje da taj plan jeste postojao.³⁷⁵¹ Pretresno veće se, prema tome, uverilo da je svedok MP-80 verodostojno svedočio da je plan postojao. Pretresno veće takođe

³⁷³⁹ Svedok MP-80, T. 8426–8428, 8679–8680 (zatvorena sednica).

³⁷⁴⁰ DP P494, Direktiva vrhovnog komandanta SVK o upotrebi SVK, februar 1995. godine.

³⁷⁴¹ Svedok MP-80, T. 8830–8832, 8834–8835 (zatvorena sednica).

³⁷⁴² Svedok MP-80, T. 8428–8429, 8684, 8692–8693 (zatvorena sednica).

³⁷⁴³ Svedok MP-80, T. 8428–8431 (zatvorena sednica).

³⁷⁴⁴ Svedok MP-80, T. 8428–8431 (zatvorena sednica).

³⁷⁴⁵ Svedok MP-80, T. 8428–8429 (zatvorena sednica).

³⁷⁴⁶ Svedok MP-80, T. 8436–8437 (zatvorena sednica).

³⁷⁴⁷ V. gore, par. 170–171, 564.

³⁷⁴⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 245.

³⁷⁴⁹ Završni podnesak odbrane, par. 174–176; Miodrag Simić, T. 10070–10074.

³⁷⁵⁰ Završni podnesak odbrane, par. 177–179.

³⁷⁵¹ V. DP P494, Direktiva vrhovnog komandanta SVK o upotrebi SVK, februar 1995. godine.

napominje da nema dokaza da je 1. uprava VJ ikada učestvovala u pripremi ovog plana, što objašnjava zašto Simić možda nije znao za njega.

1318. Pretresno veće se takođe uverilo, na osnovu svedočenja svedoka MP-80, da je Perišić obezbedio oficire iz Generalštaba VJ za pomoć u izradi plana. Pretresno veće takođe zaključuje da je, po Miloševićevom naređenju, Perišić obezbedio dodatnu logističku pomoć SVK-u u skladu s planom "Gvozd".³⁷⁵²

3. Pripadnici VJ razmešteni u RS

1319. U Optužnici se navodi da je optuženi pomagao i podržavao krivična dela iz tačaka 1-4, između ostalog, "upućivanje[m] u BiH pripadnika regularnih snaga VJ stacioniranih u SRJ". Konkretno, navodi se da su jedinice VJ učestvovala u vojnoj operaciji pod nazivom "Pancir-2", koja je izvedena u Vogošći krajem 1993. i početkom 1994. godine.³⁷⁵³

(a) Operacija "Pancir-2"

1320. Dana 11. novembra 1993. godine Vrhovna komanda VRS izdala je Operativnu direktivu br. 6 (dalje u tekstu: Direktiva br. 6), u kojoj su, između ostalog, detaljno izloženi zadaci VRS, uključujući naređenja SRK-u da "spreč[i] deblokadu Sarajeva i zauzimanje industrijskih kompleksa 'Vogošće', 'Rajlovac' i 'Hadžići'" od strane ABiH.³⁷⁵⁴

1321. Dva odlomka iz Mladićevog dnevnika pokazuju da je zauzimanje brda Žuč, na području Vogošće, bilo predmet razgovora na sastancima vojnog i civilnog rukovodstva SRJ i SR održanim u Beogradu 13. i 14. decembra 1993. godine.³⁷⁵⁵ Među učesnicima tih sastanaka bili su Milošević, Perišić, Karadžić i Mladić.³⁷⁵⁶

1322. Na sastanku održanom 13. decembra 1993. godine Karadžić je podsetio prisutne na šest strateških ciljeva VRS, među kojima je bila i podela Sarajeva.³⁷⁵⁷ U tom kontekstu, on je naveo da VRS mora da zauzme neke kote, od kojih je posebno važno brdo Žuč kako bi vojne fabrike na tom području odbranili od ABiH i kako bi one nesmetano nastavile s proizvodnjom.³⁷⁵⁸ Zabeleženo je da je Perišić sutradan rekao da će do 20. decembra 1993. godine VRS-u biti stavljena na

³⁷⁵² V. gore, par. 1314.

³⁷⁵³ Optužnica, par. 9. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 483; Završna reč tužilaštva, T. 14720.

³⁷⁵⁴ DP P901, Operativna direktiva br. 6 Vrhovne komande VRS, 11. novembar 1993. godine, str. 5.

³⁷⁵⁵ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine; DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine.

³⁷⁵⁶ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁵⁷ *Ibid.*

³⁷⁵⁸ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine, str. 2.

raspolaganje pojačanja od "stotinak ljudi, profesionalaca", koji su "opremljeni za borbu".³⁷⁵⁹ Diskusija koju je Mladić zabeležio u svom dnevniku pokazuje da je Mladić očekivao da će ta pojačanja iz VJ, kao i dodatnu podršku od MUP Srbije, dobiti do 18. decembra 1993. godine i da mu je namera bila da 19. decembra 1993. godine bude spreman za operaciju.³⁷⁶⁰

1323. Dana 14. decembra 1993. godine, kao rezultat razgovora vođenih tog dana i na osnovu odluke "najviših rukovodilaca srpskog naroda", Mladić je izdao "Dopunu" Direktive br. 6, naslovljenu na ličnost komandanta SRK Stanislava Galića.³⁷⁶¹ U Dopuni su izloženi cilj i plan operacije "Pancir-2", u skladu s kojima su SRK i snage pojačanja imali zadatak da spreče

prodor neprijatelja iz centralne Bosne i Goražda ka Sarajevu. Delom snaga u rejonima Trebević, Mojmiilo, Vojkovići i Ilidža izvoditi manja aktivna dejstva u cilju vezivanja neprijatelja, a delom snaga [...] izvesti napad na pravcu Vogošća-Žuč-Pofalići i Lukavica-Hrasnica, sa zadatkom: razbiti muslimanske snage na pravcima napada, naneti im što više gubitaka, ovladati objektima: Žuč, Orlić, Hum, a po mogućnosti i Mojmiilo, i na taj način stvoriti uslove za nesmetan rad fabrika: "Famos", "Orao", "Pretis", preseći komuniciranje Muslimana iz Sarajeva ka Igmanu i centralnoj Bosni, obezbediti uslove za podelu Sarajeva na dva [...] dijela.³⁷⁶²

U Dopuni se takođe precizira da 120 pripadnika "specijalnih snaga VJ"³⁷⁶³ 18. decembra 1993. godine treba da se pretpotčini Komandi SRK u Vogošći³⁷⁶⁴ i da treba da budu spremni za napad 19. decembra 1993. godine.³⁷⁶⁵

1324. Dana 15. decembra 1993. godine Komanda SRK je u cilju izvršenja Dopune izdala naređenje komandantima svih brigada.³⁷⁶⁶

(i) Angažovanje Korpusa specijalnih jedinica VJ

1325. Svedok M-11 je u svedočenju rekao da je nekoliko dana pre 16. decembra 1993. godine Perišić obišao bazu 72. specijalne brigade VJ na Avali, u pratnji komandanta te brigade, pukovnika Stupara. Tokom referisanja, Perišić je pripadnicima bataljona vojne policije za specijalne namene iz sastava 72. specijalne brigade izdao naređenje da odu u Sarajevo kako bi učestvovali u ofanzivi

³⁷⁵⁹ DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine, str. 3. V. takođe DP D521, Galićev izveštaj Glavnom štabu VRS, 22. decembar 1993. godine, str. 2. Perišić je isprva nameravao da pomogne VRS jedino dostavljanjem naoružanja, a ne upućivanjem jedinica VJ, DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁶⁰ DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine, str. 2-3.

³⁷⁶¹ DP P905, Teleks Glavnog štaba VRS koji je sastavio Mladić, Dopuna Direktive br. 6, 14. decembar 1993. godine.

³⁷⁶² DP P905, Teleks Glavnog štaba VRS koji je sastavio Mladić, Dopuna Direktive br. 6, 14. decembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁶³ *Ibid.*

³⁷⁶⁴ DP P905, Teleks Glavnog štaba VRS koji je sastavio Mladić, Dopuna Direktive br. 6, 14. decembar 1993. godine, str. 2.

³⁷⁶⁵ DP P905, Teleks Glavnog štaba VRS koji je sastavio Mladić, Dopuna Direktive br. 6, 14. decembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁶⁶ DP P1533, Naređenje Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa komandantima svih brigada, 15. decembar 1993. godine, par. 1.

protiv ABiH "za" SRK,³⁷⁶⁷ s ciljem preuzimanja kontrole nad brdom Žuč.³⁷⁶⁸ Perišić je rekao da je Žuč "strateška pozicija i mora biti pod kontrolom srpskih snaga".³⁷⁶⁹

1326. Bataljon vojne policije je krenuo s Avale 16. decembra 1993. godine.³⁷⁷⁰ Usput su im se priključili pripadnici drugih jedinica KSJ VJ – Gardijske brigade iz Beograda, koja je naređenje o upućivanju iz Beograda dobila istoga dana,³⁷⁷¹ Oklopne brigade³⁷⁷² i 63. padobranske brigade.³⁷⁷³ Svi su stigli na područje Vogošće 17. decembra 1993. godine.³⁷⁷⁴ Na referisanju sledećeg dana, general Galić ih je obavestio o zadatku koji im predstoji i o strateškom značaju preuzimanja kontrole nad brdom Žuč.³⁷⁷⁵

1327. Svedok odbrane Zlatko Danilović, koji je u to vreme bio pripadnik bataljona vojne policije na Avali,³⁷⁷⁶ rekao je u svedočenju da u tom periodu na Avali nijednom nije video Perišića niti je čuo od kolega da je Perišić dolazio.³⁷⁷⁷ Pored toga, svedok je naveo da nije znao gde ih razmeštaju i da je shvatio da će se akcija odigrati u BiH tek kad je konvoj stigao u kasarnu u Han-Pijesku. Pretresno veće smatra da ova Danilovićeva izjava sama po sebi nije dovoljna za razumnu sumnju da je Perišić bio na Avali. Pretresno veće napominje da Danilović možda nije bio na Avali kad je Perišić došao. Kako su naveli i svedok MP-11 i Danilović, u decembru 1995. godine vojni bataljon je imao padobransku obuku u Nišu.³⁷⁷⁸ Međutim, svedok M-11 se vratio na Avalu pre ostatka bataljona.³⁷⁷⁹ Za razliku od njega, Danilović se vratio s ostatkom bataljona uoči samog upućivanja na teren.³⁷⁸⁰ Po mišljenju Pretresnog veća, ovo bi moglo da objasni zašto je svedok MP-11 bio prisutan kad su Perišić i Stupar izdali naređenje, dok Danilović nije video Perišića niti je čuo da je dolazio. Osim toga, Pretresno veće smatra da je verodostojnost Danilovićevog svedočenja generalno mala i pridaje mu ograničenu težinu. Pretresno veće napominje, na primer, da je

³⁷⁶⁷ Svedok MP-11, T. 8948, 8951–8952, 8996, 9007, 9032–9033 (delimično zatvorena sednica).

³⁷⁶⁸ Svedok MP-11, T. 8951–8952, 8996, 9007, 9033, 9037–9038. V. takođe svedok MP-11, T. 8949. V. takođe gore, par. 313, 367.

³⁷⁶⁹ Svedok MP-11, T. 9036–9038 (delimično zatvorena sednica). V. takođe svedok MP-11, T. 8951–8952, 9006–9007.

³⁷⁷⁰ Svedok MP-11, T. 8953, 8996, 9007 (delimično zatvorena sednica); Zlatko Danilović, T. 11035–11036.

³⁷⁷¹ Svedok MP-418, T. 3430–3431 (delimično zatvorena sednica); DP P552 (zapečaćeno), str. 1. V. takođe Borivoje Tešić, T. 1905–1906.

³⁷⁷² Borivoje Tešić, T. 1906; DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine.

³⁷⁷³ Svedok MP-418, T. 3471, 3481–3482 (zatvorena sednica); DP P351, Organizaciona šema Korpusa specijalnih jedinica u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine.

³⁷⁷⁴ Svedok MP-418, T. 3430–3431 (delimično zatvorena sednica); DP P552 (zapečaćeno), str. 1. V. takođe Borivoje Tešić, T. 2027–2028, 2031–2034 (delimično zatvorena sednica); DP P356, Referisanje komandanta Gardijske motorizovane brigade Stojimirovića, 13. januar 1994. godine, str. 1. V. takođe DP D521, Galićev izveštaj Glavnom štabu VRS, 22. decembar 1993. godine, str. 2.

³⁷⁷⁵ Svedok MP-11, T. 9005–9006, 9037 (delimično zatvorena sednica). V. takođe DP D521, Galićev izveštaj Glavnom štabu VRS, 22. decembar 1993. godine, str. 2.

³⁷⁷⁶ Zlatko Danilović, T. 11027–11028.

³⁷⁷⁷ Zlatko Danilović, T. 11031.

³⁷⁷⁸ Svedok MP-11, T. 8996 (delimično zatvorena sednica); Zlatko Danilović, T. 11031–11032.

³⁷⁷⁹ Svedok MP-11, T. 8996–8997 (delimično zatvorena sednica).

³⁷⁸⁰ Zlatko Danilović, T. 11032.

Danilović naveo da su civili s tog područja bili ti koji su njegovom bataljonu po dolasku u Vogošću pokazali Žuč i rekli "[za] našu misiju".³⁷⁸¹ Danilovićev iskaz je jedini takav iskaz o ovom pitanju i kosi se ne samo s iskazom svedoka MP-11, već i s dokumentarnim dokazima razmotrenim u ovom odeljku.³⁷⁸²

1328. Odbrana tvrdi da je zauzimanjem brda Žuč trebalo da se obezbedi "da [ABiH] ne uznemirava srpski živalj s druge strane brda". U prilog ovom argumentu, odbrana se poziva na svedočenja svedoka MP-11 i Danilovića.³⁷⁸³ Pregledavši njihova svedočenja, Pretresno veće napominje da je svedok MP-11 rekao da to jeste bio jedan od željenih ciljeva, ali je takođe dodao da je to bila krucijalna kota za ostvarivanje kontrole nad tim područjem i za povezivanje snaga VRS sa te strane Sarajeva. Što se tiče Danilovićevog iskaza na koji se poziva odbrana, Pretresno veće ističe da se on odnosi na njegovu tvrdnju da je u ovoj operaciji upravo lokalno civilno stanovništvo dalo uputstva pripadnicima VJ.³⁷⁸⁴ Pretresno veće zaključuje da taj iskaz ne ide u prilog argumentu odbrane i takođe napominje da odbrana pogrešno tumači Danilovićev iskaz. U svakom slučaju, Pretresno veće je već zaključilo da smatra da ovaj deo njegovog svedočenja nije verodostojan.

(ii) Žuč – 27. decembar 1993. godine

1329. U prvih desetak dana po dolasku u Vogošću, pripadnici 72. specijalne brigade izveli su samo nekoliko izviđačkih zadataka.³⁷⁸⁵ Napad na Žuč konačno je izveden u jutarnjim časovima 27. decembra 1993. godine, pod Stuparevom komandom.³⁷⁸⁶ Operacija nije bila uspešna i 72. specijalna brigada pretrpela je znatne gubitke³⁷⁸⁷ – devet vojnika je poginulo,³⁷⁸⁸ a nekoliko je ranjeno.³⁷⁸⁹

³⁷⁸¹ Zlatko Danilović, T. 11037.

³⁷⁸² V., na primer, DP P1533, Naredenje Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa komandantima svih brigada, 15. decembar 1993. godine, par. 1; DP D521, Galićev izveštaj Glavnom štabu VRS, 22. decembar 1993. godine, str. 2; DP P359, Vanredni izveštaj Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 27. decembar 1993. godine, str. 1.

³⁷⁸³ Završni podnesak odbrane, par. 809, gde se poziva na iskaz svedoka MP-11, 8952–8953, i Zlatka Danilovića, T. 11037.

³⁷⁸⁴ Zlatko Danilović, T. 11037.

³⁷⁸⁵ Svedok MP-11, T. 8961, 9007. V. takođe Zlatko Danilović, T. 11037–11039.

³⁷⁸⁶ Svedok MP-11, T. 9007–9008; Zlatko Danilović, T. 11038; DP P359, Vanredni izveštaj Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 27. decembar 1993. godine.

³⁷⁸⁷ Svedok MP-11, T. 8953–8954; Zlatko Danilović, T. 11039. V. takođe DP D289, Operativna karta za operaciju "Pancir" koju je Danilović označio 15. marta 2010. godine; Zlatko Danilović, T. 11041–11042.

³⁷⁸⁸ DP P1849, Spisak poginulih, 22. april 1994. godine; DP P1850, Potvrda, Vojna pošta VJ br. 8486, bez datuma; DP P1851, Izvod iz matične knjige umrlih, 17. januar 1994. godine; DP P1852, Zahtev za uverenje o pogibiji, 6. april 1994. godine; svedok MP-11, T. 8953–8954; DP P360, Spisak vojnika poginulih ili ranjenih u Vogošći u decembru 1993. godine, str. 1; DP P361, Čitulje za Gorana Galjka, 18. januar 1994. godine; Borivoje Tešić, T. 1932, 1934–1935, 1938; DP P362, Uverenja za vojnike VJ poginule ili ranjene u Vogošći 27. decembra 1993. godine, str. 1–7; DP P1840, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Informacija o poginulim agresorskim vojnicima, 19. januar 1994. godine, str. 5 (Dragan Stojković); DP P1841, VJ, Personalni list Dragana Stojkovića, dok. br. 0422-9335, str. 6, i dok. br. 0422-9392; DP P1842, VJ, Personalni list Gorana Galjka, dok. br. 0422-9437, str. 6; DP P1843, VJ, Personalni list Radovana Ravića, dok. br. 0422-9485, str. 6; DP

Ranjenici su odmah prevezeni ili u bolnicu u Blažuju kod Rajlovca, a odatle na Vojnomedicinsku akademiju (dalje u tekstu: VMA) u Beogradu³⁷⁹⁰ ili su helikopterom VJ direktno prebačeni na VMA.³⁷⁹¹

1330. Jedan deo 72. specijalne brigade otišao je iz Vogošće odmah po završetku operacije,³⁷⁹² dok su oni njeni pripadnici koji su bili odgovorni za tehničku opremu ostali tu još neko vreme.³⁷⁹³

(iii) Događaji koji su usledili

1331. Dana 30. decembra 1993. godine, po usmenom naređenju komandanta Gardijske brigade Stojimirovića, u Vogošću je upućen još jedan broj pripadnika Gardijske brigade (oko 120–130),³⁷⁹⁴ sa zadatkom da pomogne da se 72. brigada izvuče sa tog područja.³⁷⁹⁵ Najkasnije 5. januara 1994. godine Gardijska brigada je preuzela zonu odgovornosti 72. specijalne brigade, čime je ušla u rezervni sastav SRK.³⁷⁹⁶

1332. Postoje dokazi da je Gardijska brigada imala naređenje da učestvuje u vojnim dejstvima na tom području. Na primer, u ratnom dnevniku Gardijske brigade, za 9. januar 1994. godine zabeleženo je da je ona trebalo da "izvršav[a] borbene zadatke po naređenju k-ta 'BG-1' [Brigade]".³⁷⁹⁷ Na drugom mestu u ratnom dnevniku zapisano je sledeće:

-
- P1843, VJ, Personalni list Radovana Ravića, dok. br. 0422-9523, str. 4. V. takođe DP P1844, Registar bolesnika, 8–31. decembar 1993. godine, str. 3; DP P359, Vanredni izveštaj Komande Sarajevsko-romanijskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS, 27. decembar 1993. godine, str. 1.
- ³⁷⁸⁹ Svedok MP-11, T. 8953–8954; Borivoje Tešić, T. 1938–1939 (zatvorena sednica); DP P360, Spisak vojnika poginulih ili ranjenih u Vogošći u decembru 1993. godine, str. 2–3; DP P362, Uverenja za vojnike VJ poginule ili ranjene u Vogošći 27. decembra 1993. godine, str. 3–9.
- ³⁷⁹⁰ Borivoje Tešić, T. 1932–1933 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1844, Registar bolesnika, 8–31. decembar 1993. godine.
- ³⁷⁹¹ Svedok MP-11, T. 8954, 8958 (delimično zatvorena sednica); Borivoje Tešić, T. 1932–1933 (zatvorena sednica). V. takođe svedok MP-418, T. 3442–3445, 3470 (zatvorena sednica); DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 3; DP P554 (zapečaćeno).
- ³⁷⁹² Svedok MP-11, T. 8958; Zlatko Danilović, T. 11043; DP P354, Naređenje komandanta Korpusa specijalnih jedinica Miodraga Panića, 5. januar 1994. godine; DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 5. Prema rečima svedoka MP-11, 72. specijalna brigada otišla je odatle odmah nakon operacije, svedok MP-11, T. 8958 (delimično zatvorena sednica).
- ³⁷⁹³ Svedok MP-11, T. 8958 (delimično zatvorena sednica); DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 6; DP P355, Devet izveštaja i jedan zahtev, upućeno Komandi KSJ VJ, odnosno Operativnom centru, 2–29. januar 1994. godine, str. 5.
- ³⁷⁹⁴ Borivoje Tešić, T. 1900, 2030, 2033–2034 (delimično zatvorena sednica).
- ³⁷⁹⁵ Borivoje Tešić, T. 1900, 1905, 1929, 2002–2003.
- ³⁷⁹⁶ DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 5–6; DP P354, Naređenje komandanta Korpusa specijalnih jedinica Miodraga Panića, 5. januar 1994. godine; DP P356, Referisanje komandanta Gardijske motorizovane brigade Stojimirovića, 13. januar 1994. godine, str. 1; Borivoje Tešić, T. 2063. Na dan 31. decembra 1993. godine, ukupan broj pripadnika Gardijske brigade razmeštenih na to područje iznosio je oko 210, Borivoje Tešić, T. 1905, 2027–2028, 2031–2034; DP P356, Referisanje komandanta Gardijske motorizovane brigade Stojimirovića, 13. januar 1994. godine, str. 1.
- ³⁷⁹⁷ DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 7; Borivoje Tešić, T. 1923, 2064 (delimično zatvorena sednica).

Naređenja za dejstvo 18.01.94. Sa jednom BG iz VPSp i odeljenjem iz BVP, u sadejstvu sa snagama Vogošćanske brigade, izvršiti napad pravcem k. 830 - k.850 čime sadejstvovati BG-2 na pravcu: Perivoj-Vis i olakšati napad BG-2.³⁷⁹⁸

U svom Referisanju Stojimirović navodi da se neke snage Gardijske brigade mogu "angažovati na pravcu glavnog udara u sastavu BG-2 ili BG-3 [...]".³⁷⁹⁹ U izveštaju koji je pukovnik Petković, načelnik štaba Korpusa specijalnih jedinica (dalje u tekstu: KSJ) VJ, uputio komandantu KSJ, zbog "pojačanog angažovanja" Gardijske brigade, "posebno u noćnim dejstvima", predlaže se zamena jedinica.³⁸⁰⁰

1333. Međutim, i Borivoje Tešić, operativni oficir Gardijske brigade, i svedok MP-418 naveli su da Gardijska brigada nije učestvovala u borbenim dejstvima, već da su se njene aktivnosti svodile na izvlačenje tela vojnika 72. specijalne brigade, poginulih 27. decembra 1993. godine,³⁸⁰¹ i na to da, koliko je moguće, stabilizuje liniju odbrane koju je držala Vogošćanska brigada VRS.³⁸⁰² Tešić je ocenio da ukupan broj pripadnika Gardijske brigade prisutnih u Vogošći nije bio velik u poređenju sa snagama VRS koje su se nalazile na terenu.³⁸⁰³ Tešić je dalje naveo da, iako se u ratnom dnevniku Gardijske brigade pominje planiranje borbenih operacija, one nisu bile realizovane.³⁸⁰⁴

1334. Tešić i svedok MP-418 takođe su negirali da su Gardijska brigada i SRK saradivali ili koordinirali svoje delovanje.³⁸⁰⁵ Uprkos tome, nekoliko dokumenata kosi se s njegovim svedočenjem: u gorepomenutom Referisanju pukovnika Stojimirovića navodi se da je Gardijska brigada po dolasku u Vogošću ušla u rezervni sastav SRK na osnovu naređenja komandanta

³⁷⁹⁸ DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 12–13.

³⁷⁹⁹ DP P356, Referisanje komandanta Gardijske motorizovane brigade Stojimirovića, 13. januar 1994. godine, str. 2. Prema Tešićevim rečima, BG-1 je bio u sastavu policijskog bataljona Gardijske brigade, dok je BG-2, po svemu sudeći, bio u sastavu VRS, Borivoje Tešić, T. 2041, 2059 (zatvorena sednica); DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 3, 20. Međutim, na drugom mestu u ratnom dnevniku pominje se BG-2 iz voda vojne policije za specijalne namene, za koji dokazi pokazuju da je bio u sastavu Gardijske brigade, DP P352, Organizaciona šema jedinica Gardijske motorizovane brigade u decembru 1993. godine, 19. novembar 2008. godine.

³⁸⁰⁰ DP P368, Dokumenti i naređenja u vezi s izvlačenjem jedinica iz Vogošće, januar 1994. godine, str. 1.

³⁸⁰¹ Borivoje Tešić, T. 1900, 1905, 1929, 2002–2003, 2051; Zlatko Danilović, T. 11043; DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 9–10, 20; DP P360, Spisak vojnika poginulih ili ranjenih u Vogošći u decembru 1993. godine, str. 1; DP P361, Čitulje za Gorana Galjka, 18. januar 1994. godine; DP P362, Uverenja za vojnike VJ poginule ili ranjene u Vogošći 27. decembra 1993. godine, str. 1–2; DP P1849, Spisak poginulih, 22. april 1994. godine; DP P1850, Potvrda, Vojna pošta VJ br. 8486, bez datuma; DP P1851, Izvod iz matične knjige umrlih, 17. januar 1994. godine; DP P1852, Zahtev za uverenje o pogibiji, 6. april 1994. godine; svedok MP-11, T. 8953–8954. Međutim, v. iskaz svedoka MP-11, gde kaže da su, kad je on nekoliko dana nakon napada na Žuč odlazio iz Vogošće, sva tela već bila izvučena, svedok MP-11, T. 8958 (delimično zatvorena sednica).

³⁸⁰² Borivoje Tešić, T. 1900, 1905, 1929, 1986, 2002–2004, 2031, 2051, 2063 (delimično zatvorena sednica). Svedok se složio s odbranom da ukupan broj pripadnika Gardijske brigade angažovanih u Vogošći (oko 210) predstavlja približno 10% ukupnog broja pripadnika Gardijske brigade u mirnodopsko vreme. U toku dodatnog ispitivanja, svedok je naveo da oni nisu učestvovali u aktivnim dejstvima, s izuzetkom jedne intervencije na području Srednje, koju je izvela grupa od 20 ljudi s nekoliko vozila, Borivoje Tešić, T. 2038 (zatvorena sednica). V. svedok MP-418, T. 3472 (zatvorena sednica) (koji navodi da nisu učestvovali u borbenim aktivnostima, ali su povremeno osmatrali da li ima kakvih događanja na liniji fronta).

³⁸⁰³ Borivoje Tešić, T. 2028–2030 (delimično zatvorena sednica).

³⁸⁰⁴ Borivoje Tešić, T. 2016–2017 (delimično zatvorena sednica), 2064–2070 (zatvorena sednica).

³⁸⁰⁵ Borivoje Tešić, T. 2037–2040, 2050–2051, 2064–2070; svedok MP-418, T. 3472 (zatvorena sednica).

SRK,³⁸⁰⁶ jedan dopis Komande KSJ upućen pukovniku Perkoviću pokazuje da su KSJ i SRK koordinirali plan za izvlačenje iz borbe;³⁸⁰⁷ konačno, VRS je upozorio da se u komunikaciji ne sme upotrebljavati termin "Vojska Jugoslavije" i naveo da će jedinice VJ biti tretirane kao rezervne snage VRS.³⁸⁰⁸ Štaviše, Tešić je i sam priznao da su starešine Gardijske brigade, kad su posredi bile operacije koje nisu podrazumevale učešće u aktivnim borbenim dejstvima, mogle da dobijaju naređenja od komandanta SRK.³⁸⁰⁹ On je u svedočenju takođe rekao da su, od 15. do 17. januara 1994. godine, starešine voda vojne policije za specijalne namene, koji je bio jedinica Gardijske brigade,³⁸¹⁰ obučavale snajperiste Rajlovačke i Ilidžanske brigade, koje su bile u sastavu SRK.³⁸¹¹

1335. Pretresno veće napominje da je Tešić rekao da je Gardijska brigada bila angažovana, između ostalog, zato da "stabilizuje deo linije koju je držala Vogošćanska brigada [VRS]". U dodatnom ispitivanju objasnio je da Gardijska brigada nije učestvovala u aktivnim borbenim dejstvima, već da je bilo slučajeva kad je morala da uništi ciljeve koji bi se ukazali na liniji fronta ili da na vatru odgovori vatrom.³⁸¹² Dodao je da, ako se izuzme jedna intervencija na području Srednjeg, koju je izvela grupa od 20 ljudi s nekoliko vozila, Gardijska brigada nije učestvovala u aktivnim dejstvima.³⁸¹³ Pretresno veće konstatuje da ovo predstavlja aktivno angažovanje i da je Tešić nastojao da umanjí ulogu Gardijske brigade.

1336. Pošto je, u svetlu gorenavedenih dokumentarnih dokaza, pažljivo razmotrilo svedočenje Tešića i svedoka MP-418, kao i njihovo držanje u sudnici dok se razgovaralo o angažovanju Gardijske brigade i/ili njenoj saradnji s VRS, Pretresno veće zaključuje da njihovo svedočenje nije verodostojno kad tvrde da Gardijska brigada nije učestvovala u borbenim dejstvima i da nije bilo koordinacije i saradnje sa SRK.

³⁸⁰⁶ DP P356, Referisanje komandanta Gardijske motorizovane brigade Stojimirovića, 13. januar 1994. godine, str. 1.

³⁸⁰⁷ DP P368, Dokumenti i naređenja u vezi s izvlačenjem jedinica iz Vogošće, januar 1994. godine, str. 3–7.

³⁸⁰⁸ DP P358, Upozorenje Glavnog štaba VRS o dostavljanju redovnih borbenih izveštaja, 25. decembar 1993. godine.

³⁸⁰⁹ Borivoje Tešić, T. 2013–2014 (delimično zatvorena sednica); DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 7–8. U toku dodatnog ispitivanja svedok je rekao da se radilo o operacijama u kojima je trebalo uništiti ciljeve koji bi se ukazali na liniji fronta ili uzvratiti vatrom na vatru. Takođe je rekao da je jednom prilikom izveden "diverzantski napad" radi ponovnog zauzimanja jednog dela Olova, gde su poginuli neki pripadnici VRS. Međutim, prema rečima ovog svedoka, ta operacija teško bi se mogla smatrati borbenom operacijom, pošto se ABiH već povukla s tog područja, Borivoje Tešić, T. 2063, 2069 (zatvorena sednica).

³⁸¹⁰ V. gore, par. 240.

³⁸¹¹ Borivoje Tešić, T. 1986–1989 (delimično zatvorena sednica); DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 12. V. takođe DP P353, Ratni dnevnik Gardijske motorizovane brigade, 30. decembar 1993 – 30. januar 1994. godine, str. 10, gde je zabeleženo da će dva oficira biti upućena u Ilidžansku brigadu radi obuke snajperista, Borivoje Tešić, T. 1989 (zatvorena sednica); DP P368, Dokumenti i naređenja u vezi s izvlačenjem jedinica iz Vogošće, januar 1994. godine, str. 7; DP P367, Hitni zahtev za puške, 8. januar 1994. godine.

³⁸¹² Borivoje Tešić, T. 2063, 2069 (zatvorena sednica).

³⁸¹³ Borivoje Tešić, T. 2038 (zatvorena sednica).

(b) Tajno prisustvo VJ na tom području

1337. Prema tvrdnji tužilaštva, VJ je morao da krije svoje prisustvo u okolini Sarajeva, pošto je SRJ bila pod međunarodnim sankcijama zbog umešanosti u rat u BiH i Hrvatskoj i "nije mogla da dozvoli" da se to otkrije.³⁸¹⁴ Odbrana tvrdi da se prisustvo VJ u BiH nije krilo i nije moglo kriti i da je sarajevska televizija čak i izveštavala o angažovanju VJ.³⁸¹⁵

1338. U prilog svojoj tvrdnji odbrana upućuje na svedočenje Tešića, svedoka MP-418 i svedoka MP-11. Nakon što je pregledalo njihova svedočenja, Pretresno veće napominje da je Tešić rekao da se, što se tiče njegove jedinice, oni "ni od koga nis[u] krili" i da je, u svakom slučaju, bilo teško sakriti njihovo prisustvo na tom području.³⁸¹⁶ Svedok MP-418 je dodao da se pričalo da je sarajevska televizija izvestila da je jedna jedinica VJ navodno stigla na to područje.³⁸¹⁷ Konačno, svedok MP-11 je priznao da je učešće VJ trebalo da bude tajna, ali da su pripadnici njegove jedinice sumnjali da je ABiH već imala informacije o tome.³⁸¹⁸

1339. Istovremeno, Pretresnom veću su predočeni dokazi iz kojih se jasno vidi da su i VJ i VRS prisustvo VJ na području Vogošće, kao i učešće pripadnika VJ u napadu na Žuč, nastojali da drže u tajnosti. Dana 25. decembra 1993. godine general Milovanović je izdao upozorenje kojim je zabranio "upotrebu i označavanje u redovnom i telefonskom saobraćaju reči 'jedinica Vojske Jugoslavije'".³⁸¹⁹ Jedan od svedoka je naveo da je 72. specijalna brigada znala za ovo upozorenje i dodao da se "od njih očekivalo da svaki put kad su bili razmešteni u Bosnu deluju pod komandom Republike Srpske".³⁸²⁰ Osim toga, pripadnicima snaga VJ angažovanim u Vogošći bilo je naloženo da pre dolaska na odredište skinu oznake VJ i ostave novčanike i lične isprave.³⁸²¹

1340. Dodatna potkrepa za to da je misija VJ u BiH trebalo da bude tajnog karaktera može se naći u zvaničnom zdravstvenom uverenju koje je VJ izdao jednom vojniku Gardijske brigade koji je bio ranjen dok se nalazio u Vogošći i kasnije prevezen helikopterom na VMA u Beogradu.³⁸²² U dotičnom uverenju, koje je izdao komandant Gardijske brigade, piše da je taj vojnik ranjen "u toku

³⁸¹⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 500.

³⁸¹⁵ Završni podnesak odbrane, par. 812.

³⁸¹⁶ Borivoje Tešić, T. 1961–1962, 1964–1965 (zatvorena sednica).

³⁸¹⁷ Svedok MP-418, T. 3467 (delimično zatvorena sednica).

³⁸¹⁸ Svedok MP-11, T. 8960.

³⁸¹⁹ DP P358, Upozorenje Glavnog štaba VRS o dostavljanju redovnih borbenih izveštaja, 25. decembar 1993. godine; svedok MP-11, T. 8962. V. takođe DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 57.

³⁸²⁰ Svedok MP-11, T. 8961–8962, 8964.

³⁸²¹ Svedok MP-418, T. 3432, 3472 (delimično zatvorena sednica). Od njih se, međutim, nije tražilo da stave oznake VRS, svedok MP-418, T. 3466–3467 (delimično zatvorena sednica).

³⁸²² Svedok MP-418, T. 3442–3444 (delimično zatvorena sednica); DP P554 (zapečaćeno); DP P553 (zapečaćeno).

izvođenja borbenih dejstava, a u sklopu obezbeđenja državne granice SRJ".³⁸²³ Nigde se ne pominje da je bio angažovan u Vogošći. Isto tako, u čituljama za Gorana Galjka, jednog od vojnika 72. brigade koji su izgubili život u ovoj operaciji, kaže se da je umro herojskom smrću "dana 27. 12. 1993. godine [...] braneći svoju otadžbinu Veliku Srbiju", ali se ne pominje mesto pogibije.³⁸²⁴ I u uverenju o njegovoj pogibiji piše da je poginuo u "akciji narodne odbrane".³⁸²⁵ U izvodu iz matične knjige umrlih za Mladena Stjepanovića, još jednog vojnika koji je učestvovao u operaciji "Pancir-2", kao mesto smrti, koja je nastupila 27. decembra 1993. godine, navodi se Beograd.³⁸²⁶

1341. Pretresno veće u ovom kontekstu podseća da je SRJ bila pod međunarodnim sankcijama koje su joj uvedene na osnovu Glave VII Povelje UN i da je SB UN više puta osudio propust SRJ da obustavi svaki oblik mešanja u događaje u BiH.³⁸²⁷ Sacirbey je u svedočenju rekao da su sankcije uvedene kako bi SRJ obustavila sve radnje kojima se i dalje "potpiruje konflikt", a u koje spada i upućivanje trupa u BiH.³⁸²⁸

1342. S obzirom na ovakvu pozadinu događaja, Pretresno veće zaključuje da, bez obzira na to da li je VJ uspešno prikrivao svoje prisustvo na ovom području, gorenavedeni dokazi jasno pokazuju da su i VJ i VRS imali nameru i nastojali da angažovanje VJ u Vogošći drže u tajnosti.

(c) Perišićevo prisustvo na tom području

1343. Dokazi pokazuju da je Perišić bio u Vogošći 8. januara 1994. godine. Učestvovao je u sastanku održanom u hotelu "Park" kojem je prisustvovalo više političara RS i vojnih komandanata VRS i VJ, među kojima su bili Mladić, Krsmanović, Galić, Rajko Koprivica, Ratko Hadžić, Mirko Krajišnik i Panić (komandant Korpusa specijalnih jedinica VJ).³⁸²⁹ Nema dokaza o tome šta je bila

³⁸²³ DP P363, Uverenje o ranjavanju vojnika, 23. jun 1994. godine. V. takođe DP P552 (zapečaćeno), str. 2, gde se napominje da je do ranjavanja u Vogošći došlo u vreme kad VJ "u Bosni ni u kom slučaju nije ratovala" i da je jedan penzionisani oficir VJ posavetovao svedoka MP-418 "da uopšte ne pominje gde je i kada ranjen".

³⁸²⁴ DP P361, Čitulje za Gorana Galjka, 18. januar 1994. godine.

³⁸²⁵ DP P1852, Zahtev za uverenje o pogibiji, 6. april 1994. godine, dok. br. 0630-5057, str. 1. V. takođe DP P1852, Zahtev za uverenje o pogibiji, 6. april 1994. godine, dok. br. 0630-5058, 0630-5056.

³⁸²⁶ DP P1851, Izvod iz matične knjige umrlih, 17. januar 1994. godine; DP P360, Spisak vojnika poginulih ili ranjenih u Vogošći u decembru 1993. godine, str. 1.

³⁸²⁷ Muhamed Sacirbey, T. 7175; DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine, str. 1–2; DP P2454, Rezolucija 787 SB UN, 16. novembar 1992. godine, str. 3; Muhamed Sacirbey, T. 7173–7176. V. gore, par. 186–187.

³⁸²⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7177.

³⁸²⁹ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 7; DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića, 1994. godina, str. 3. Tošović je objasnio da je Rajko Koprivica bio predsednik opštine Vogošća, a Ratko Hadžić predsednik opštine Ilijaš. U vezi s Krsmanovićem, Tošović je naveo da je on bio ili aktivni oficir i inženjer u "Pretisu" ili pomoćnik komandanta SRK za pozadinu. Mirko Krajišnik, brat Momčila Krajišnika, bio je šef tehničke službe u pozadinskom obezbeđenju Vogošćanske brigade, DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 5, 18–19.

tema sastanka. Međutim, prema rečima jednog svedoka, verovatno se raspravljalo o stanju u zoni odgovornosti SRK.³⁸³⁰

(d) 18. sednica VSO, održana 7. februara 1994. godine

1344. Na sednici VSO, održanoj 7. februara 1994. godine, raspravljalo se o upućivanju jedinica VJ u BiH i Perišić je rekao da je vojska tamo otišla dobrovoljno, odnosno da VSO nije doneo odluku kojom je odobrio upotrebu snaga VJ van granica.³⁸³¹ Međutim, Momir Bulatović je osporio ovu njegovu izjavu,³⁸³² rekavši da oni nisu ni znali kuda idu. Perišić je na to odgovorio: "Da su znali gde idu, verovatno ne bi otišli!"³⁸³³

1345. Pretresno veće ne veruje da su vojnici VJ koji su učestvovali u operaciji "Pancir-2" bili dobrovoljci. Pretresno veće napominje da Perišić govori o dobrovoljnom karakteru njihovog angažovanja kako bi opravdao upućivanje ljudstva bez odluke VSO. Ipak, Perišić je izgleda i sam priznao da se nije radilo o stvarnim dobrovoljcima, kad je rekao: "[D]a su znali gde idu, verovatno ne bi otišli".³⁸³⁴ Perišić je i jednom kasnijom prilikom, na 58. sednici VSO 1996. godine, podsetio "da smo jednom angažovali jedinicu da kao povrati Žuč [...] i izgubili smo 8 ljudi".³⁸³⁵

1346. Tvrdnju o dobrovoljnom angažovanju vojnika podrivaju i dokazi koji pokazuju da su i 72. specijalna brigada i Gardijska brigada VJ dobile naređenje o razmeštaju na to područje.³⁸³⁶ Pored toga, svedok MP-418 je izričito rekao da se on i njegove kolege nisu dobrovoljno javili da idu u BiH.³⁸³⁷

4. Drugi primeri direktnog angažovanja VJ u BiH

1347. Pred Pretresnim većem izvedeni su neki dokazi o planovima za dalju upotrebu jedinica VJ u BiH. Prema rečima svedoka MP-11, 1994. godine postojao je plan da se 72. brigada angažuje u Srebrenici, u sadejstvu s jedinicama VSR, kako bi podigla moral drugim jedinicama koje su tamo izvodile borbena dejstva.³⁸³⁸ Svedok MP-11 je u svedočenju rekao da je Perišić više puta dolazio u bataljon vojne policije za specijalne namene 72. specijalne brigade radi razgovora o njihovom

³⁸³⁰ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 20; DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 81–82. V. takođe DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 7–9, 16; DP P506, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 14. decembar 2008. godine, T. 77–78.

³⁸³¹ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 56, 58, 60.

³⁸³² DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 56–57, 59.

³⁸³³ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 56.

³⁸³⁴ *Ibid.*

³⁸³⁵ DP P800, Stenografske beleške sa 58. sednice VSO, održane 21. novembra 1996. godine, str. 7.

³⁸³⁶ V. gore, par. 1325–1327, 1331–1332.

³⁸³⁷ Svedok MP-418, T. 3433 (delimično zatvorena sednica).

³⁸³⁸ Svedok MP-11, T. 8939–8941.

potencijalnom angažovanju.³⁸³⁹ Bez obzira na to, taj bataljon tokom 1994. godine nije upućen u Srebrenicu.³⁸⁴⁰ S druge strane, ovaj isti svedok je čuo da su pripadnici 72. brigade razmešteni na područje Srebrenice 1995. godine.³⁸⁴¹ Međutim, ovo svedočenje predstavlja nepotkrepljeni dokaz iz druge ruke i nije dovoljno da bi se Pretresno veće u to uverilo.

1348. Dana 13. maja 1995. godine, Perišić je izdao naređenje 72. specijalnoj brigadi i 63. padobranskoj brigadi, jedinicama KSJ, da, na zahtev komandanta 11. korpusa SVK i uz njegovo odobrenje, moraju biti u stanju gotovosti za angažovanje na prostoru Baranje (Hrvatska).³⁸⁴²

1349. Perišić je 23. juna 1995. godine uputio telegram Mladiću, gde pominje sledeće vidove pomoći:

- Jedan bataljon dobrovoljaca sa ukupno oko četiri stotine ljudi na čelu sa pukovnikom Trkuljom – proveren za vezu sa tobom. Bataljon je naoružan i osposobljen za borbu.
- Jedan bataljon sa oko dve stotine ljudi koji će ti doći sledeće nedelje kod Kušića.
- Dobrovoljce šaljem kao do sada.
- Avio-grupa (tri aviona "Kraguj") prebaziraće iz Skelana na Sokolac sa desetak ljudi (treba im pripremiti pistu, dati jednu cisternu sa gorivom i obezbediti smeštaj), dolaze u utorak.³⁸⁴³

Tadašnji Perišićev šef kabineta Siniša Borović, koji je prosledio ovaj telegram Glavnom štabu VRS, rekao je u svedočenju da ne zna da li je bataljon VJ pod Trkuljinom komandom zaista i poslat. Međutim, prema njegovim rečima, da je taj bataljon poslat u VRS, njegova kancelarija bi dobila potvrdu o tome od Glavnog štaba VRS.³⁸⁴⁴ U odsustvu bilo kakvog dokaza te vrste, Pretresno veće ne može doneti zaključak o tome da li su ti ljudi upućeni u VRS.

1350. Kasnije iste godine, u septembru, Perišić je predložio da se održi hitna sednica VSO radi razmatranja zahteva RS za upućivanje tri do pet brigada VJ u cilju stabilizacije fronta u severozapadnoj Bosni.³⁸⁴⁵

1351. Prema poverljivim izvorima Charlesa Kirudje, oko 300-400 pripadnika 63. padobransko-diverzantske brigade VJ iz Niša priključilo se 1995. godine snagama VRS u bici na Majevidi, nedaleko od Bijeljine, kako bi pomoglo u odbrani jednog releja.³⁸⁴⁶

³⁸³⁹ Svedok MP-11, T. 8942.

³⁸⁴⁰ Svedok MP-11, T. 8944–8945.

³⁸⁴¹ Svedok MP-11, T. 8964–8965, 9018–9020.

³⁸⁴² DP P2755, Perišićevo naređenje za podizanje borbene gotovosti RSK na području Baranje, 13. maj 1995. godine, str. 1.

³⁸⁴³ DP P2729, Hitni Perišićev telegram upućen Mladiću, 23. jun 1995. godine.

³⁸⁴⁴ Siniša Borović, T. 13999–14000, 14170.

³⁸⁴⁵ DP P2716, Predlog 1. uprave Generalštaba VJ predsedniku SRJ, koji je potpisao Perišić, 15. septembar 1995. godine, str. 1.

5. Pomoć na planu veze i elektronskog prenosa podataka

1352. Tužilaštvo tvrdi da je VJ pomagao VRS tako što mu je davao na korišćenje svoje centre i čvorišta veze u Srbiji i Crnoj Gori i obezbeđivao opremu i stručnu tehničku pomoć.³⁸⁴⁷ Odbrana tvrdi da je VRS bio odgovoran za funkcionisanje sopstvenog sistema veze.³⁸⁴⁸ Ona priznaje da je VRS koristio čvorišta veze u SRJ, ali odbija svaki zaključak da je za to postojala izričita dozvola VJ ili Perišića.³⁸⁴⁹

1353. Milenko Jevđević, komandant Bataljona veze Drinskog korpusa VRS, potvrdio je da je VJ omogućavao VRS-u korišćenje "spojnih puteva i slobodnih kapaciteta kanala veze na stacioniranim čvorištima veze SRJ".³⁸⁵⁰ Slično njemu, Drago Čovilo, koji je od 1993. do 1999. godine bio načelnik Odeljenja za operativno-štabne poslove Sektora za veze, informatiku i elektronska dejstva pri Generalštabu VJ, rekao je u svedočenju da, premda ni u jednom trenutku "nije dozvoljavan ulaz u sistem veza Vojske Jugoslavije, [to] ne znači da nije moglo biti korišćeno čvorište kao neka međustanica, neki relej za dalju komunikaciju."³⁸⁵¹ Drinski korpus VRS koristio je čvorišta veze na Ceru i Crnom vrhu u Srbiji, kao i na Stražbenici u Crnoj Gori.³⁸⁵²

1354. Pretresno veće napominje da je Jevđević u svedočenju rekao da su poruke prenošene ovim kanalima podlegale kriptozastiti i da su dešifrovane tek na konačnom odredištu.³⁸⁵³ Prema rečima ovog svedoka, VJ nije imao tablice sa šiframa koje je svaka od jedinica VRS koristila za dešifrovanje poruka koje su joj slate.³⁸⁵⁴

1355. Jevđević je u svedočenju takođe rekao da je za operaciju "Krivaja 95" (Srebrenica) koristio posebnu tehničku opremu za kriptozastitu pismenih poruka između Isturenog komandnog mesta i Komande Drinskog korpusa, kao i podređenih jedinica VRS.³⁸⁵⁵ Usmena nešifrirana komunikacija između raznih jedinica VRS, na primer, između Zvorničke brigade i Bratunačke brigade, išla je preko stacionarnih čvorišta veze SRJ i odvijala se preko "regularn[e] vojn[e] vez[e]".³⁸⁵⁶

³⁸⁴⁶ DP P475, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje upućen Akashiju, 31. mart 1995. godine, par. 3; Charles Kirudja, T. 2842–2843.

³⁸⁴⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 273–275.

³⁸⁴⁸ Završni podnesak odbrane, par. 771, 774.

³⁸⁴⁹ Završni podnesak odbrane, par. 772, 775.

³⁸⁵⁰ Milenko Jevđević, T. 11118, 11121.

³⁸⁵¹ Drago Čovilo, T. 13872.

³⁸⁵² Milenko Jevđević, T. 1111–11125, 11169–11170. V. takođe DP P1246, Zahtev Istočnobosanskog korpusa Upravi veze VJ, 20. septembar 1994. godine (zahtev Istočnobosanskog korpusa VRS za aktiviranje radio-relejnog pravca).

³⁸⁵³ Milenko Jevđević, T. 11122–11123.

³⁸⁵⁴ Milenko Jevđević, T. 11171.

³⁸⁵⁵ Milenko Jevđević, T. 11135.

³⁸⁵⁶ Milenko Jevđević, T. 11119, 11135–11141.

1356. Jedan od svedoka je u svedočenju rekao da su, za razliku od sistema veze, radarski sistem i sistem protivvazdušne odbrane VRS mogli da funkcionišu nezavisno od VJ.³⁸⁵⁷ Međutim, kako je naveo, logično je da je za svaki sistem bolje kad ima potporu i kad je koordiniran s drugim sistemom.³⁸⁵⁸ U isto vreme, svedoku je pokazan jedan dokument s uputstvima za koordinaciju Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane VRS, VJ i SVK, koji je odobrio Ratko Mladić.³⁸⁵⁹ Svedok je u svedočenju rekao da nikada nije video nijedno naređenje ili odluku koji bi se odnosili na sprovođenje tih uputstava.³⁸⁶⁰

1357. Odbrana skreće pažnju na brojne zahteve VRS-a upućene VJ za druge vidove pomoći na planu veze kojima nije udovoljeno.³⁸⁶¹ Premda Pretresno veće ne osporava da VJ nije udovoljio nekim od tih zahteva,³⁸⁶² pretresni spis sadrži dokaze da Generalštab VJ ponekad zapravo jeste upućivao pomoć SVK-u i VRS-u u nekim drugim oblastima veze, uključujući obezbeđenje opreme veze,³⁸⁶³ "ometanje"³⁸⁶⁴, kao i remont i održavanje postojeće opreme.³⁸⁶⁵

1358. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Pretresno veće se uverilo da je VRS, uz saglasnost VJ, koristio čvorišta veze na teritoriji SRJ i da je Perišić za VRS obezbeđivao opremu veze i stručnu tehničku podršku.

³⁸⁵⁷ Svedok MP-5, T. 2438–2439 (delimično zatvorena sednica), gde se takođe pominje incident u kojem je VRS protivavionskim oruđem oborio jedan francuski avion 1995. godine.

³⁸⁵⁸ Svedok MP-5, T. 2454–2455 (delimično zatvorena sednica).

³⁸⁵⁹ Svedok MP-5, T. 2368–2369, 2372–2375 (delimično zatvorena sednica); DP P395 (zapečaćeno), str. 1, 3, 9, gde se regulišu (i) razmena informacija o osmatranju vazdušnog prostora između operativnih centara V /Vazduhoplovstvo/ i PVO VRS, VJ i SVK; (ii) razmena kontrolora vazdušnog prostora između operativnih centara i komandnih mesta V i PVO VRS, VJ i SVK; i (iii) zajedničke analize informacija od strane komandanata V i PVO VRS, VJ i SVK.

³⁸⁶⁰ Svedok MP-05, T. 2450 (delimično zatvorena sednica).

³⁸⁶¹ Završni podnesak odbrane, par. 773, gde se, na primer, upućuje na DP P627, Odgovor Kabineta načelnika Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS, 20. oktobar 1993. godine; DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine.

³⁸⁶² V. takođe gore, par. 954–955, 1247.

³⁸⁶³ DP P874, Dokument Sektora za operativne poslove Generalštaba VJ, Perišićeva rukom pisana beleška, 19. oktobar 1993. godine. V. DP P2732, Dokumenti koji se odnose na zahtev koji je D. Milošević uputio načelniku Generalštaba VJ, 28. jul 1995. godine; DP P2769, Zahtev koji je Mladić uputio načelniku Generalštaba VJ za obezbeđenje sredstava veze, 1. septembar 1995. godine; DP P1254, Interni dopis Generalštaba VJ u vezi sa zahtevom za pomoć VRS, 6. septembar 1995. godine, str. 2; DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine, str. 12.

³⁸⁶⁴ DP P2851, Odgovor NGŠ VJ Perišića na Mladićev zahtev za sredstva za ometanje (zahtev u prilogu), 30. decembar 1993. godine.

³⁸⁶⁵ DP P2742, Zahtev Glavnog štaba VRS upućen načelniku Generalštaba VJ za materijal za objekat veze VRS, 15. oktobar 1995. godine; DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine, str. 2.

H. Perišićev odnos sa Mladićem

1. Lični odnos Perišića i Mladića

1359. U toku razgovora koji je vođen s Perišićem kao osumnjičenim, on je naveo da je pre nego što je postao načelnik Generalštaba VJ generala Ratka Mladića video samo tri puta.³⁸⁶⁶ Perišić je takođe tvrdio da je, po njegovom imenovanju za načelnika Generalštaba VJ, Mladić prema njemu imao "određenu distancu, jer je veoma dobro znao da sam ja protivnik bilo kakvih nedozvoljenih radnji".³⁸⁶⁷ Prema Perišićevim rečima, ovo je bilo zato što je "[r]ukovodstvo Republike Srpske kompletno [...] znalo da sam ja protiv bilo kakvog rušenja objekata, bilo kakve [...] primene sile prema stanovništvu i tako dalje".³⁸⁶⁸ On je dalje tvrdio sledeće: "[N]ismo mnogo šta niti razgovarali da bih ja zaključivao da on mene u nečemu laže i obmanjuje [...], a nismo toliko bili ni [...] bliski da sam ja tu karakternu crtu morao i mogao da otkrijem."³⁸⁶⁹

1360. Perišić je o svom odnosu s Mladićem govorio i u beogradskom nedeljniku *Vreme*, u jednoj izjavi koja je objavljena 2. januara 1995. godine.³⁸⁷⁰ Perišić je izjavio: "Mladić i ja smo poznanici i ratni drugovi. Naš odnos je sasvim normalan, to je odnos dva profesionalna oficira koji se bore protiv fizičkog istrebljenja svog naroda."³⁸⁷¹

1361. General Đorđe Ćurčin, načelnik za operativno-nastavne poslove 1. armije VJ od 1993. do 1998. godine, rekao je u svedočenju da su Perišić, Mladić i on bili u istoj grupi u Školi za narodnu odbranu i da su od tad kolege.³⁸⁷² Ćurčin je za sebe rekao da su on i general Ratko Mladić, kojeg poznaje već 32 godine, "dobri drugovi [...] i porodični prijatelji [...]" i da je Momčilo Perišić njegov "drug".³⁸⁷³ Prilikom svedočenja, Ćurčin nije želeo da komentariše Perišićev odnos s Mladićem jer nije imao saznanja "iz prve ruke", ali je, kada je ranije saslušan kao svedok, rekao da su njih dvojica "drugovi i prijatelji".³⁸⁷⁴

³⁸⁶⁶ DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 22.

³⁸⁶⁷ DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 23.

³⁸⁶⁸ *Ibid.*

³⁸⁶⁹ *Ibid.*

³⁸⁷⁰ DP P2880, Izjava Momčila Perišića u nedeljniku *Vreme*, 2. januar 1995. godine.

³⁸⁷¹ DP P2880, Izjava Momčila Perišića u nedeljniku *Vreme*, 2. januar 1995. godine. Dana 24. decembra 1993. godine, u zvaničnom zahtevu Glavnog štaba VRS upućenom Perišiću, Mladić piše: "*Poštovani prijatelju*, u cilju ometanja ustaškog radio-saobraćaja molim te da nam [...] ustupiš potrebna sredstva za ometanje [...]". DP P2851, Odgovor NGŠ VJ Perišića na Mladićev zahtev za sredstva za ometanje (zahtev u prilogu), 30. decembar 1993. godine, str. 5 (naglasak dodat).

³⁸⁷² Đorđe Ćurčin, T. 4646, 4648.

³⁸⁷³ Đorđe Ćurčin, T. 4648.

³⁸⁷⁴ Ćurčin je porekao da su njih dvojica kumovi, što je pojam koji na srpskohrvatskom označava nekog ko je "veoma drag, dragocen" prijatelj, koji je obično svedok na venčanju te osobe i zatim daje ime deci toga para, Đorđe Ćurčin, T. 4648–4649; DP P2216, Zapisnik o saslušanju Đorđa Ćurčina pred istražnim sudijom Veća za ratne zločine suda u Beogradu, 6. novembar 2007. godine, str. 8.

1362. Nikola Tošović, rođak generala Mladića i šef tehničke službe u pozadinskom obezbeđenju Vogošćanske brigade, rekao je za Perišića i Mladića samo "da se znaju".³⁸⁷⁵

2. Perišićeva podrška izboru Mladića za komandanta Glavnog štaba VRS

1363. Pretresno veće je pregledalo odlomak iz dnevnika generala Ratka Mladića u kojem se opisuje sastanak, održan 11. maja 1992. godine u Nevesinju, istočna Hercegovina.³⁸⁷⁶ Prema onome što piše u tom odlomku, sastanku su prisustvovali Mladić, Perišić, predsednik opštine Nevesinje Vukan Bratić i drugi vojni i politički rukovodioci iz regiona.³⁸⁷⁷ U odlomku se Perišiću pripisuju sledeće izjave: "Ja i Ninković smo inicirali Karadžiću da Mladić dođe ovde[.] Ličnim primerom [Mladić] je pokazao kakav treba biti oficir JNA. Dobili ste pravu ličnost, ako ga podržite, dobićete što želite."³⁸⁷⁸

1364. Dana 12. maja 1992. godine Skupština srpskog naroda u BiH postavila je Mladića, koji je u to vreme bio general-potpukovnik, za komandanta Glavnog štaba VRS.³⁸⁷⁹

3. Mirovni planovi

1365. Iz dokaza se vidi da su Perišić i Milošević više puta pokušali da ubede Mladića da prihvati mirovni plan. Na primer, 12. avgusta 1994. godine Perišić je otputovao do Komandnog mesta VRS da se sastane s Mladićem.³⁸⁸⁰ Tom prilikom mu je preneo poruku Slobodana Miloševića, koji je od Mladića tražio da otkáže poslušnost rukovodstvu RS i prihvati plan Kontakt grupe.³⁸⁸¹ Prema jednom odlomku iz Mladićevog dnevnika, Perišić je urgirao da se mirovni plan prihvati, rekavši da Milošević "[od Mladića] traži da naprav[i] nagli zaokret u odnosu na politiku kako bi se prihvatio plan".³⁸⁸² Ovaj predlog je odbijen.³⁸⁸³

³⁸⁷⁵ DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, str. 70.

³⁸⁷⁶ DP P2938, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 11. maj 1992. godine.

³⁸⁷⁷ DP P2938, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 11. maj 1992. godine, str. 2–13.

³⁸⁷⁸ DP P2938, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 11. maj 1992. godine, str. 8.

³⁸⁷⁹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 2. V. DP P190, Odluka o formiranju vojske SRBiH, 12. maj 1992. godine, str. 1.

³⁸⁸⁰ DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine.

³⁸⁸¹ DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 4. V. DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 2 (gde Perišić prenosi poruku da će SRJ, ukoliko RS prihvati mirovni plan, nastaviti s podrškom VRS). V. takođe DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 3 (gde Perišić kaže da je rukovodstvo SRJ učinio "sve da urazumi" rukovodstvo RS da prihvati mirovni plan); Petar Škrbić, T. 11753, gde on kaže da je Perišić od Mladića i drugih tražio da ne priznaju autoritet rukovodstva VRS. U transkriptu njegovog svedočenja piše sledeće: "Pitanje: Ovde jasno piše da je Slobodan Milošević od vas tražio da otkážete poslušnost rukovodstvu Republike Srpske. Tom prilikom vam to govori general Perišić. Da li je to tačno? Odgovor: Da, tačno je." Petar Škrbić, T. 11753.

³⁸⁸² DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 4.

³⁸⁸³ DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Perišićem), 12. avgust 1994. godine, str. 7–10; Petar Škrbić, T. 11755.

1366. Dana 20. septembra 1994. godine, Perišić je učestvovao u radu jednog drugog sastanka na kojem je rukovodstvo SRJ pokušalo da ubedi Mladića da zaustavi rat i prihvati mirovni plan.³⁸⁸⁴ Prema onome što je Mladić zapisao u svom dnevniku, članovi VSO SRJ pokušali su da ga ubede da otkáže poslušnost rukovodstvu RS, pošto je ono odbilo mirovni plan.³⁸⁸⁵ Trud predstavnika SRJ tada nije urodio plodom.³⁸⁸⁶

1367. Na sednici VSO održanoj 2. novembra 1994. godine, i Perišić i Milošević iskazali su svoje duboko nezadovoljstvo zbog odbijanja rukovodstva RS da prihvati plan Kontakt grupe.³⁸⁸⁷ Perišić je naveo da su Mladićevi ciljevi u vezi s rešavanjem sukoba "u sferi irealnosti"³⁸⁸⁸ i da su usled toga njegovi prethodni pokušaji da "ubeđuj[e]" Mladića bili bezuspešni.³⁸⁸⁹ On je rekao: "Ja sam nekoliko puta, uz znanje gospode predsednika jednog i drugog, išao da ih naknadno ubeđujem, u smislu surovih vojničkih činjenica, ali to ništa nije vredelo."³⁸⁹⁰ Perišić je dalje naveo da članove rukovodstva RS, uključujući Mladića, nije moguće uveriti da prihvate mirovni plan i da je Mladić "izmanipulisan od strane svoje politike i tako se i ponaša".³⁸⁹¹ Predsednik Milošević je za odluku bosanskih Srba da odbace plan Kontakt grupe rekao da je "katastrofalna greška".³⁸⁹² Na predlog generala Perišića da "mi pozovemo *ove naše iz Bosne* i da pokušamo da ih ubedimo da prihvate plan [...]",³⁸⁹³ Milošević je odgovorio da "tu jedino Vojska [Jugoslavije] ima uticaja, a ti najbolje znaš da tamo ne možeš ništa da uradiš".³⁸⁹⁴ Perišić je na to rekao: "[D]a bar njih pozovemo...pa da na ovakvom auditoriju ubedimo te ljude!"³⁸⁹⁵ Onda je Milošević, uz saglasnost Lilića i Momira Bulatovića, izričito rekao Perišiću da treba da kontaktira Mladića "da porazgovaramo još jednom s njim".³⁸⁹⁶

³⁸⁸⁴ DP D764, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 20. septembar 1994. godine, str. 11–13.

³⁸⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁸⁶ V. DP D764, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 20. septembar 1994. godine, str. 18 (kao reakciju na Miloševićeve ubeđivanje da zaustavi rat on je u svom dnevniku zapisao: "Bože, krupnih reči!") Odbrana tvrdi da ove reči govore o nedostatku kontrole, jer se iz njih vidi da se Mladić nije mnogo obazirao na rukovodstvo SRJ. V. Završni podnesak odbrane, par. 878.

³⁸⁸⁷ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 24–26.

³⁸⁸⁸ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 28.

³⁸⁸⁹ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 29.

³⁸⁹⁰ *Ibid.*

³⁸⁹¹ *Ibid.*

³⁸⁹² DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 23, 33. V. Carl Bildt, T. 14253–14254.

³⁸⁹³ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 33 (naglasak dodat). V. takođe DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 33 (Perišić je rekao da bi trebalo održati još jedan sastanak s rukovodstvom RS da se "pokušaju urazumiti [...]"). DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 34 (gde Perišić navodi: "Ja predlažem da pokušamo ako još nešto možemo uraditi da ih ubedimo. Inače, stvarno će doživeti totalnu smrt! I ne samo što će oni doživeti, nego će takvo stanje imati neverovatno nesagledive posledice po srpski i crnogorski narod"); DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 29 (gde Lilić predlaže da se "u direktnim kontaktima [...] utiče što je moguće više da se informišu svi koji mogu da utiču da prestane taj sukob").

³⁸⁹⁴ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 36.

³⁸⁹⁵ *Ibid.*

³⁸⁹⁶ DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 47.

1368. Dokazi pokazuju da je rukovodstvo SRJ, tačnije Milošević, na sednici VSO od 24. januara 1995. godine učinilo još jedan pokušaj da ubedi Mladića da prihvati mirovni plan.³⁸⁹⁷

1369. Pored toga, na 42. sednici VSO SRJ, održanoj 23. avgusta 1995. godine, članovi VSO su ponovo pokušali da ubede Mladića da okrene leđa tadašnjem rukovodstvu RS i da podrži međunarodni mirovni proces.³⁸⁹⁸ Prema zapisniku sa sednice VSO, Perišić je bio prisutan i učestvovao je u ubeđivanju Mladića.³⁸⁹⁹ Međutim, Mladić je uporno odbijao zahteve SRJ da okrene leđa rukovodstvu RS i prihvati mirovni plan. Na primer, u zapisniku sa sednice VSO navodi se sledeće: "Saslušavši argumente predsednika Miloševića, predsednika Bulatovića, predsednika Lilića i generala Perišića, general Ratko Mladić je ostao uporan u svom predlogu."³⁹⁰⁰ Osim toga, Perišić je Mladića pokušao da ubedi da podrži mirovni proces i tako što ga je upozorio na "preteću opasnost od agresije Hrvatske na Prevlaku i istočnu Slavoniju".³⁹⁰¹ Iz dokaza se vidi da su svi pokušaji ubeđivanja Mladića od strane Perišića i rukovodstva SRJ na ovoj sednici ostali bez rezultata.³⁹⁰²

4. Oslobađanje francuskih humanitarnih radnika

1370. Dana 4. marta 1995. godine VRS je zatočio četiri francuska državljanina iz humanitarne organizacije "Farmaceuti bez granica" /Pharmaciens Sans Frontieres/.³⁹⁰³ Dana 12. aprila 1995. godine jedan francuski vojni predstavnik uputio je pismo Perišiću u kojem je naveo da se, iako pripadnici VRS koji drže francuske humanitarne radnike formalno nisu podređeni Generalštabu VJ, on nada da će Perišić ipak upotrebiti svoj uticaj u cilju njihovog oslobađanja.³⁹⁰⁴

1371. Prema rečima Dragana Vukšića, načelnika Uprave VJ za odnose sa inostranim vojnim predstavnicima i međunarodnim organizacijama od 1993. do 1997. godine, Perišić je u razgovorima koje je vodio s Mladićem radi puštanja ovih talaca imao "izuzetno značajnu i delikatnu ulogu"³⁹⁰⁵ jer "general Perišić niti ja nikada nismo smeli da kažemo generalu Mladiću ili nekom drugom da je

³⁸⁹⁷ DP P2738, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 1995. godina, str. 2, gde piše da "smo doneli odluku da plan Kontakt grupe bude osnova [...] enklave će se osušiti. [Njih] će mir da osuši, a rat ih održava [...] ne smete više dozvoljavati da Karadžić i Krajišnik vršljaju, vi im morate izdiktirati prioritete".

³⁸⁹⁸ DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine.

³⁸⁹⁹ DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine, str. 1.

³⁹⁰⁰ DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine, str. 3 (naglasak dodat).

³⁹⁰¹ V. DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine, str. 5.

³⁹⁰² DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine, str. 6–7.

³⁹⁰³ Svedok MP-902, T. 14545–14546 (zatvorena sednica); DP D510 (zapečaćeno); Dragan Vukšić, T. 12130–12131, 12135, 12137.

³⁹⁰⁴ DP D510 (zapečaćeno) (naglasak u originalu). Pretresno veće napominje da se u pismu upućuje na jedan priložen dokument u kojem se traži puštanje članova ove francuske humanitarne organizacije. Taj dokument nije uvršten u spis.

³⁹⁰⁵ Dragan Vukšić, T. 12131.

učinio nešto loše".³⁹⁰⁶ Bez obzira na to, Vukšić je potvrdio da je "Perišić [...] delovao" kako bi obezbedio da četiri Francuza na kraju budu oslobođena.³⁹⁰⁷

5. Taoci iz redova UNPROFOR-a

1372. Dana 26. i 27. maja 1995. godine, kao odgovor na vazdušne udare NATO snaga na Pale ranije toga dana, VRS je uzeo za taoce približno 400 pripadnika UNPROFOR-a i neke od njih upotrebio kao živi štit da bi sprečio dalje vazdušne napade.³⁹⁰⁸ Neki od tih talaca su kasnije raspoređeni po teritoriji koju su držali bosanski Srbi radi zaštite potencijalnih meta.³⁹⁰⁹

1373. Dana 9. juna 1995. godine između 105 i 146 talaca iz redova UNPROFOR-a još uvek nije bilo oslobođeno.³⁹¹⁰ Charles Kirudja, delegat specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN u Beogradu, rekao je u svedočenju da se sastao s Jovicom Stanišićem, specijalnim izaslanikom predsednika Miloševića, koji je trebalo da ide u Bosnu da se sastane s Mladićem kako bi izdejstvovao oslobađanje talaca iz redova UNPROFOR-a.³⁹¹¹

1374. Kirudja je potvrdio da su Stanišić i ljudi koji su izvodili tu operaciju "imali uputstva i od predsednika Miloševića i od generala Perišića da učine sve što je u njihovoj moći da dođe do oslobađanja te dodatne trojice, po danu koji je pritom bio kišan, s lošim uslovima za letenje".³⁹¹² Prema Kirudjinim rečima, Stanišić je "obećao da će izvršiti pritisak na Mladića da deblokira dotičnu grupu pripadnika UN i jednostavno im dozvoli da odu u svoje jedinice".³⁹¹³ Kriza je okončana kad je Mladić preostale taoce poslao autobusom u Niš, gde su oslobođeni i predati UNPROFOR-u.³⁹¹⁴

6. Sastanak Perišića i Mladića, održan u Bosni 18. jula 1995. godine

1375. Pretresno veće je saslušalo svedočenje Neda Krayishnika, Srbina iz Kanade koji je 1992. godine, zajedno s Milanom Lešićem i nekim drugim osobama, osnovao humanitarnu organizaciju

³⁹⁰⁶ Dragan Vukšić, T. 12131–12132.

³⁹⁰⁷ Dragan Vukšić, T. 12136.

³⁹⁰⁸ Rupert Smith, T. 6337; DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 59.

³⁹⁰⁹ DP P2348, Izjava Ruperta Smitha, 14. avgust 1996. godine, par. 60; svedok MP-409, T. 5705 (zatvorena sednica).

³⁹¹⁰ Charles Kirudja, T. 2924; DP D32, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje o krizi zbog uzimanja talaca iz redova UNPROFOR-a, upućen Akashiju, 9. jun 1995. godine, par. 6; DP D33, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje o krizi zbog uzimanja talaca iz redova UNPROFOR-a, upućen Akashiju, 10. jun 1995. godine, str. 2.

³⁹¹¹ Charles Kirudja, T. 2921; DP D32, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje o krizi zbog uzimanja talaca iz redova UNPROFOR-a, upućen Akashiju, 9. jun 1995. godine, par. 1, 9.

³⁹¹² Charles Kirudja, T. 2924–2925; DP D32, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje o krizi zbog uzimanja talaca iz redova UNPROFOR-a, upućen Akashiju, 9. jun 1995. godine, par. 8.

³⁹¹³ DP D33, Šifrovani telegram Charlesa Kirudje o krizi zbog uzimanja talaca iz redova UNPROFOR-a, upućen Akashiju, 10. jun 1995. godine, str. 3.

³⁹¹⁴ Charles Kirudja, T. 2934.

"Republika Srpska" (dalje u tekstu: Organizacija) u Hamiltonu, država Ontario, u Kanadi.³⁹¹⁵ Od 1992. do 1996. godine, Krayishnik i drugi članovi Organizacije putovali su pet-šest puta u bivšu Jugoslaviju kako bi bosanskim Srbima dostavili humanitarnu pomoć.³⁹¹⁶

1376. Dana 14. jula 1995. godine Krayishnik je s drugim članovima Organizacije otputovao u Srbiju i RS da dostavi novac RS i, na zahtev generala Mladića, medicinski skener Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu.³⁹¹⁷ Dana 17. jula 1995. godine delegacija Organizacije otputovala je u sedište Glavnog štaba VRS u Han-Pijesku, u BiH, udaljeno nekih 27 kilometara od Srebrenice, gde se sastala s Mladićem, koji im se zahvalio na donacijama.³⁹¹⁸ Tokom tog sastanka, Mladić je sam sebi čestitao na "oslobođenju srpske Srebrenice" i na "reš[enju] naš[ih] problem[a] oko Srebrenice."³⁹¹⁹ Rekao je kako se nada da će "sutra u toku dana biti rešen i prostor Žepe, na isti način kao i prostor Srebrenice".³⁹²⁰

1377. Dana 18. jula 1995. godine ova delegacija je stigla na izletišta u Crnoj Rijeci,³⁹²¹ gde su ih čekali generali Perišić, Mladić i Gvero.³⁹²² Razgovor je trajao nekoliko sati.³⁹²³ Krayishnik je naveo da su Mladić i Gvero u Perišićevom prisustvu razgovarali o oslobađanju Srebrenice, te da su se "za vreme ručka puno šalili" i da među generalima nije bilo znakova neslaganja.³⁹²⁴

7. Oslobađanje francuskih pilota od strane VRS

1378. Dana 30. avgusta 1995. godine VRS je zarobio Frederica Chiffota i Josea Souvigneta, članove francuske posade aviona NATO Mirage 2000 (dalje u tekstu: francuski piloti), nakon što im je protivavionskim oruđem oborio avion iznad Pala.³⁹²⁵ Tokom sledećih nekoliko meseci, Perišić je organizovao niz sastanaka između međunarodnih predstavnika i Mladića i drugih iz RS u cilju oslobađanja francuskih pilota.³⁹²⁶

³⁹¹⁵ Ned Krayishnik, T. 9464, 9468–9469.

³⁹¹⁶ Ned Krayishnik, T. 9470–9472.

³⁹¹⁷ Ned Krayishnik, T. 9491–9493, 9496–9497; DP P2794, Lešićeva fotografija koja prikazuje Neda Krayishnika i delegaciju Srba iz Kanade u hotelu, 16. jul 1995. godine.

³⁹¹⁸ Ned Krayishnik, T. 9536, 9483; 9538. V. DP P2795, Karta na kojoj je Ned Krayishnik označio Crnu Rijeku, 2. novembar 2009. godine; DP P2796, Karta na kojoj je Ned Krayishnik označio put od Beograda preko Bijeljine, 3. novembar 2009. godine; DP P2797, Karta na kojoj je Ned Krayishnik označio put od Zvornika do Crne Rijeke, 3. novembar 2009. godine. Prema rečima svedoka, Han Pijesak se nalazi na oko 40 kilometara od Pala.

³⁹¹⁹ Ned Krayishnik, T. 9552; DP P2806, Lešićev video-snimak Mladića i drugih u Beogradu, Han Pijesku i Crnoj Rijeci, 16–18. jul 1995. godine, 27. minut i 19.4. sekunda; DP P2807, Transkript Lešićevog video-snimka, 16–18. jul 1995. godine, str. 12.

³⁹²⁰ Ned Krayishnik, T. 9550–9551; DP P2807, Transkript Lešićevog video-snimka, 16–18. jul 1995. godine, str. 12.

³⁹²¹ Ned Krayishnik, T. 9482–9483, 9559. Svedok je rekao da se Crna Rijeka nalazi na periferiji Han Pijeska.

³⁹²² Ned Krayishnik, T. 9560, 9577; DP P2798, Lešićeva fotografija Gvere i Srba iz Kanade u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2799–P2805, Lešićeve fotografije na kojima je Perišić s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine.

³⁹²³ Ned Krayishnik, T. 9577.

³⁹²⁴ Ned Krayishnik, T. 9579.

³⁹²⁵ Dragan Vukšić, T. 12192; Carl Bildt, T. 14314; svedok MP-5, T. 2438–2439 (delimično zatvorena sednica).

³⁹²⁶ Dragan Vukšić, T. 12185.

1379. Prvi sastanak održan je za vreme privremene obustave vazdušnih napada NATO-a na vojne ciljeve bosanskih Srba u okolini Sarajeva,³⁹²⁷ 1. septembra 1995. godine, između komandanta UNPROFOR-a generala Bernarda Janviera i Mladića u Zvorniku.³⁹²⁸ Pretresno veće je saslušalo iskaz o tome kako je Perišić pomogao da dođe do ovog sastanka.³⁹²⁹ Pretresno veće je takođe pregledalo jedan odlomak iz Mladićevog dnevnika u kojem se opisuje sastanak između Mladića i generala Bertranda de la Preslea, komandanta snaga UNPROFOR-a, u Milićima, RS, 22. septembra 1995. godine.³⁹³⁰ Dana 27. oktobra 1995. godine VJ je takođe omogućio De la Presleu prolazak u RS kako bi se sastao s generalom Tolimirom i predsednikom Karadžićem radi pregovora o oslobađanju francuskih pilota.³⁹³¹ Tokom novembra, Perišić je preduzimaio "ozbiljne napore, sve što je bilo u njegovoj moći da se piloti oslobode".³⁹³² Konačno, Pretresno veće je pregledalo jedan odlomak iz Mladićevog dnevnika u kojem se govori o sastanku između De la Preslea, Mladića, Tolimira i Davidovića u "Jeli", održanom 3. decembra 1995. godine.³⁹³³

1380. Dana 10. decembra 1995. godine vođe SRJ i VRS sastale su se u restoranu "Jela" na Romaniji kako bi razgovarale o pregovorima za oslobađanje i predaju posade vladi Francuske.³⁹³⁴ SRJ su zastupali predsednik Zoran Lilić, Perišić i Aleksandar Dimitrijević, načelnik Uprave bezbednosti Generalštaba, dok su se u grupi iz VRS nalazili Mladić, Gvero, Tolimir, Škrbić, Milovanović i Đukić.³⁹³⁵ Cela delegacija Glavnog štaba VRS, uključujući Mladića, poricala je pre sastanka da ima ikakvih saznanja o sudbini francuskih pilota.³⁹³⁶

1381. Na početku sastanka predsednik Lilić je rekao sledeće: "Francuzi su uvereni da su piloti ovde... Danas je poslednji dan da prema Francuskoj istaknemo naše saznanje za pilote... Mi ćemo potpisati, ja i Momo [general Perišić], da niko neće biti izručen Haškom sudu".³⁹³⁷ Tokom prve polovine sastanka Mladić je još uvek poricao da ima ikakvih saznanja o francuskim pilotima, ali je kasnije priznao da je on taj koji ih drži u zarobljeništvu.³⁹³⁸ Kad je Mladić priznao da drži pilote,

³⁹²⁷ DP D368, Šifrovana depeša koju je Annan uputio Akashiju, 6. septembar 1995. godine, str. 4.

³⁹²⁸ Dragan Vukšić, T. 12179–12182; DP D368, Šifrovana depeša koju je Annan uputio Akashiju, 6. septembar 1995. godine, str. 4.

³⁹²⁹ Dragan Vukšić, T. 12181, 12185.

³⁹³⁰ DP D767, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 22. septembar 1995. godine, str. 1.

³⁹³¹ DP P2708, Telegram VRS s obaveštajnim izveštajem o sastanku s generalom UNPROFOR-a De la Presleom, 27. oktobar 1995. godine, str. 1–2; Dragan Vukšić, T. 12189 (delimično zatvorena sednica); DP D369, Dopis Generalštaba VJ, 27. oktobar 1995. godine.

³⁹³² Dragan Vukšić, T. 12193.

³⁹³³ DP D772, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 3. decembar 1995. godine, str. 1.

³⁹³⁴ Petar Škrbić, T. 11759, 11788–11789, 11792; DP D346, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika (sastanak s Lilićem i Perišićem, 10. decembar 1995. godine), str. 1.

³⁹³⁵ *Ibid.*

³⁹³⁶ Petar Škrbić, T. 11788.

³⁹³⁷ Petar Škrbić, T. 11927–11928; DP D346, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića (sastanak s Lilićem i Perišićem, 10. decembar 1995. godine), str. 1.

³⁹³⁸ Petar Škrbić, T. 11789. Škrbić je naveo da je tokom diskusije Kolegijum pitao Mladića zašto ih nije obavestio da drži pilote, ali on nije odgovorio, već ih je samo pitao šta oni treba da urade s pilotima.

među učesnicima sastanka razvila se živa rasprava o tome kako bi valjalo postupiti.³⁹³⁹ Prema onom što piše u jednom odlomku iz Mladićevog dnevnika, Perišić je tokom rasprave zagovarao oslobađanje francuskih pilota. On je tvrdio: "Sprečavanje podele srpskog nacionalnog bića je davanje pilota".³⁹⁴⁰ Međutim, uprkos Perišićevim argumentima, nakon njegovog istupanja nije odmah doneta odluka o tome kako bi valjalo postupiti. Škrbić je potom posavetovao Mladića da pilote oslobodi i preda SRJ, umesto Francuskoj ili Rusiji, kako bi SRJ bila posrednik u njihovom oslobađanju radi "podizanj[a] [njenog] ugleda u svetu".³⁹⁴¹ Mladić je onda pristao da se piloti predaju vladi Francuske, uz posredovanje SRJ.³⁹⁴²

1382. Dana 11. decembra 1995. godine Perišić je na vojnom aerodromu u Batajnici, kod Beograda, organizovao sastanak između generala Jean-Philippea Douina, načelnika Generalštaba Oružanih snaga Francuske, i Mladića, koji je došao s Tolimirom i Gverom, u cilju oslobađanja francuskih pilota i njihovog predavanja Douinu.³⁹⁴³ Prema Vukšićevim rečima, Douin i Mladić su najpre odbili da se sastanu. Konkretno, Douin je odbio da razgovara s Mladićem pošto je ovaj bio optužen za ratne zločine.³⁹⁴⁴ Kao posrednik poslužio je Perišić, koji je pomogao da dođe do razgovora.³⁹⁴⁵ Vukšić je u svedočenju rekao da je Perišić odigrao presudnu ulogu "u tome da se ova dvojica uopšte nađu u istoj prostoriji".³⁹⁴⁶ Perišić je imao odsudnu ulogu u ovim razgovorima, jer je on, prema Vukšićevim rečima,

[...] jedino mogao da utiče na svog kolegu, na načelnika Generalštaba Oružanih snaga Francuske, da shvati da je situacija u kojoj se nalazi znatno drugačija nego što je on očekivao i da potom, s druge strane, utiče na generala Mladića da shvati da nije u pitanju njegova taština.³⁹⁴⁷

1383. Perišić je Douina odveo u prostoriju u kojoj ga je čekao Mladić da počnu razgovore, koji su potom trajali 30 sati bez prestanka i protekli u "napetoj" atmosferi.³⁹⁴⁸ Mladić je prvo odbio da kaže Douinu da li su piloti još uvek u životu.³⁹⁴⁹ Pregovori su naposljetku okončani tako što su piloti oslobođeni i 12. decembra 1995. godine u Zvorniku predati Douinu.³⁹⁵⁰ Prema rečima Vukšića i svedoka MP-902, Perišić je dao "odlučujući" doprinos tome da dođe do oslobađanja pilota, iz čega

³⁹³⁹ Petar Škrbić, T. 11789–11795.

³⁹⁴⁰ DP D346, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića (sastanak s Lilićem i Perišićem), 10. decembar 1995. godine, str. 4.

³⁹⁴¹ Petar Škrbić, T. 11790.

³⁹⁴² *Ibid.*

³⁹⁴³ Dragan Vukšić, T. 12194–12195; svedok MP-901, T. 14554 (zatvorena sednica).

³⁹⁴⁴ Dragan Vukšić, T. 12197–12198.

³⁹⁴⁵ Dragan Vukšić, T. 12193.

³⁹⁴⁶ Dragan Vukšić, T. 12200.

³⁹⁴⁷ Dragan Vukšić, T. 12208–12209.

³⁹⁴⁸ Dragan Vukšić, T. 12197–12198; svedok MP-901, T. 14557–14559 (zatvorena sednica); svedok MP-902, 14540 (zatvorena sednica).

³⁹⁴⁹ Dragan Vukšić, T. 12203–12205; svedok MP-901, T. 14559 (zatvorena sednica); DP D370, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika, 11. decembar 1995. godine.

³⁹⁵⁰ Dragan Vukšić, T. 12206–12207. V. takođe Vladimir Rodić, T. 14234.

su izveli zaključak da je on bio opredeljen za mir.³⁹⁵¹ Pored toga, Perišićeva uloga kao posrednika u oslobađanju francuskih pilota pominje se i u DP D371, u kojem se navodi sledeće:

Vojni izaslanik je [...] bio svedok koliko je pod rukovodstvom načelnika GŠ bila efikasna uloga Vojske Jugoslavije u razrešavanju delikatnih problema oko zarobljenih ili zadržanih plavih šlemova, maja i juna 1995, kao i u vezi sa posadom francuskog aviona [...]³⁹⁵²

1384. Dana 12. decembra 1995. godine, u zamenu za oslobađanje francuskih pilota od strane RS, predsednik Lilić je potpisao sporazum kojim je SRJ na sebe preuzela niz obaveza, među kojima i garanciju "da nijedan građanin Republike Srpske neće od njihove strane biti isporučen na odgovornost pred Međunarodni sud u Hagu".³⁹⁵³ Prema sećanju Borovića, šefa Kabineta načelnika Generalštaba VJ, ovaj sporazum, koji nije potpisalo rukovodstvo RS, izdao je Kabinet Generalštaba VJ, ali je na njemu pečat Kabineta predsednika, pošto nije bilo drugog pečata.³⁹⁵⁴ Prema rečima Carla Bildta, koji je bio kopredsedavajući Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji kao predstavnik Evropske unije, francuski predsednik Jacques Chirac je uslovio potpisivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma od 14. decembra 1995. godine oslobađanjem francuskih pilota.³⁹⁵⁵

8. Perišićev dolazak na venčanje Darka Mladića u julu 1997. godine

1385. Pretresno veće je pregledalo video-snimak s venčanja Darka Mladića, sina Ratka Mladića, od 21. juna 1997. godine, na kojem je bio Perišić.³⁹⁵⁶ Na njemu se vidi kako Perišić ulazi u kuću i razgovara s Ratkom Mladićem i drugim svatovima. Na snimku se dalje vidi kako on ustaje od stola u sredini prostorije u kojoj Ratko Mladić, članovi njegove porodice i drugi sede i uživaju u živoj muzici.³⁹⁵⁷

9. Perišić u poseti Mladiću u kompleksu na Rajcu u julu 1997. godine

1386. Jednog vikenda krajem jula 1997. godine, Perišić je u jutarnjim časovima posetio Mladića u kompleksu VJ na Rajcu.³⁹⁵⁸ Kompleks na Rajcu, koji je služio za "odmor i rekreaciju" oficira VJ i njihovih porodica, nalazio se na jednoj pretežno nenaseljenoj omanjoj planini, na oko kilometar i po udaljenosti od najbližeg sela, i obuhvatao hotel kapaciteta trideset ležaja, tri male vikendice,

³⁹⁵¹ Dragan Vukšić, T. 12208–12210; svedok MP-902, T. 14545 (zatvorena sednica); DP D371, Pismo Ambasade Francuske u Beogradu, 13. decembar 1995. godine, str. 1.

³⁹⁵² DP D371, Pismo Ambasade Francuske u Beogradu, 13. decembar 1995. godine. V. takođe DP D510 (zapečaćeno); svedok MP-901, T. 14559, 14561, 14565–14566.

³⁹⁵³ DP P2709, Sporazum između rukovodstava SRJ i RS o oslobađanju francuskih pilota, 12. decembar 1995. godine, str. 2.

³⁹⁵⁴ Siniša Borović, T. 14034–14035; DP P2709, Sporazum između rukovodstava SRJ i RS o oslobađanju francuskih pilota, 12. decembar 1995. godine.

³⁹⁵⁵ Carl Bildt, T. 14314.

³⁹⁵⁶ DP P2784, Video-snimak venčanja Darka Mladića.

³⁹⁵⁷ DP P2784, Video-snimak venčanja Darka Mladića (20. minut, 50. sekunda, 27. minut, 54. sekunda, 46. minut, 55. sekunda).

³⁹⁵⁸ Đorđe Ćurčin, T. 4666–4667.

sportske terene i restoran.³⁹⁵⁹ Mladić je sa svojom pratnjom boravio u tom kompleksu preko mesec dana, u tajnosti, kako javnost ne bi saznala gde se nalazi.³⁹⁶⁰ General Ćurčin je ljudima u kompleksu na Rajcu dao "savet očinski" da ne otkrivaju nikakve podatke o Mladićevim dolascima, pošto ima ljudi "koji bi ga rado [...] za pare [...] isporučili".³⁹⁶¹ Milan Gunj, upravnik hotela "Rajac", naveo je da je nešto pre Mladićevog dolaska hotel renoviran i da, za vreme Mladićevog boravka, tamo nije odseo niko ko nije pripadao njegovoj pratnji.³⁹⁶² On je u svedočenju takođe rekao da su prvih nekoliko dana Mladić i njegova pratnja jeli i pili isključivo ono što su doneli sa sobom.³⁹⁶³ Kad im je ponestalo zaliha, dali su Gunju novac da im kupi potrepštine na pijaci.³⁹⁶⁴ Međutim, ubrzo su počeli da se oslanjaju uglavnom na namirnice koje je obezbeđivao VJ i po koje je Gunj lično odlazio ili u skladište na Topčideru ili u centralno skladište u Beogradu.³⁹⁶⁵

1387. Ćurčin je u svedočenju rekao da je, kad je tog meseca po drugi put posetio Mladića u kompleksu na Rajcu, slučajno naišao na Perišića u automobilu parkiranom ispred kompleksa na mestu gde je parkiranje bilo zabranjeno, i da ga je na kraju ubedio da svrati u kompleks.³⁹⁶⁶ Prema Ćurčinovim rečima, Perišić je išao je za Beograd nakon posete majci u Koštunićima i putovao bez obezbeđenja i u civilnoj odeći.³⁹⁶⁷ Perišić je na Rajcu s Mladićem razgovarao i igrao šah, a onda je popodne otišao za Beograd.³⁹⁶⁸

10. Perišićeva poseta Mladiću na Komandnom mestu VJ u Stragarima u jesen 1997. godine

1388. U ranu jesen 1997. godine Perišić je posetio Mladića na Komandnom mestu u Stragarima, koje je služilo za obuku i sastojalo se od jednospratne administrativne zgrade, nekoliko omanjih kuća/baraka za osoblje i drugih objekata.³⁹⁶⁹ Kompleks se nalazio na nekih 70 do 100 kilometara od Beograda i na kapiji je stajao dežurni oficir da ne bi mogao svako da uđe.³⁹⁷⁰ Prema Ćurčinovim rečima, Mladić je po završetku rata u Bosni u kompleks u Stragarima "dolazio i odlazio" i "[bio bi tamo] neko vreme [...] pa o[tišao] kući ili negde drugde."³⁹⁷¹ Ćurčin je naveo da su se on, Perišić i Mladić sastali kasnije ujutru i da su šetali po šumi, igrali igre i ručali.³⁹⁷²

³⁹⁵⁹ Milan Gunj, T. 3869; Đorđe Ćurčin, T. 4650.

³⁹⁶⁰ Đorđe Ćurčin, 4676–4677; Milan Gunj, T. 3791–3792.

³⁹⁶¹ Đorđe Ćurčin, T. 4676–4677.

³⁹⁶² Milan Gunj, T. 3864.

³⁹⁶³ Milan Gunj, T. 3782.

³⁹⁶⁴ Milan Gunj, T. 3783.

³⁹⁶⁵ Milan Gunj, T. 3782–3783.

³⁹⁶⁶ Đorđe Ćurčin, T. 4658, 4669.

³⁹⁶⁷ Đorđe Ćurčin, T. 4669.

³⁹⁶⁸ *Ibid.*

³⁹⁶⁹ Đorđe Ćurčin, T. 4651, 4674.

³⁹⁷⁰ Đorđe Ćurčin, T. 4651; Milan Gunj, T. 3765.

³⁹⁷¹ Đorđe Ćurčin, T. 4670.

³⁹⁷² Đorđe Ćurčin, T. 4674–4675.

11. Perišićeva poseta Mladiću u kompleksu na Rajcu u februaru 1998. godine

1389. Gunj je u svjedočenju rekao da je Perišić još jednom posetio Mladića u kompleksu na Rajcu, krajem januara ili početkom februara 1998. godine.³⁹⁷³ Ispred sale za sastanke u ovom kompleksu, Gunj je kratko razgovarao s Perišićem, koji je od njega tražio da se postara za to da javnost ne sazna da su se sastali.³⁹⁷⁴ Tokom ove posete Gunj je ponovo obezbedio hranu i sve što je bilo neophodno za njegov višednevni boravak.³⁹⁷⁵

³⁹⁷³ Milan Gunj, T. 3787, 3792–3793 (delimično zatvorena sednica).

³⁹⁷⁴ Milan Gunj, T. 3793 (delimično zatvorena sednica).

³⁹⁷⁵ Milan Gunj, T. 3788.

I. Perišićev pristup informacijama

1. Kontekst

1390. Prikupljanje i razmena aktuelnih i pouzdanih informacija o sukobu u Hrvatskoj i BiH ostali su važan zadatak VJ tokom čitavog Perišićevog mandata kao načelnika Generalštaba VJ.³⁹⁷⁶ Miodrag Simić, načelnik 1. uprave VJ od novembra 1994. godine, rekao je u svedočenju da je bilo u "interes[u] Vojske Jugoslavije da radi svoje bezbednosti stalno bude u toku šta se dešava na tim prostorima".³⁹⁷⁷ Planom rada VJ za 1995. godinu kao težišni zadatak predviđeno je sledeće: "Pratiti i procenjivati vojno-političku i bezbednosnu situaciju u okruženju, prvenstveno na kriznim područjima zemlje i ratnom području otopljenih republika, obezbeđujući blagovremene i pouzdane informacije za preduzimanje odgovarajućih mera b/g Vojske Jugoslavije i odbrane SRJ".³⁹⁷⁸

1391. U VJ je postojalo više kanala za prikupljanje i obradu informacija pre njihovog dostavljanja Perišiću. Kao što je već navedeno, među organima podređenim načelniku Generalštaba VJ bili su Sektor za operativno-štabne poslove, Obaveštajna uprava, Uprava bezbednosti i Uprava za informisanje i moral.³⁹⁷⁹ Perišić je imao operativne linije veze sa svojim podređenima u raznim jedinicama.³⁹⁸⁰ Pored toga, Perišić je imao razne kanale veze van VJ – s predsednikom SRJ, predsednikom Srbije, predsednikom Crne Gore i MUP-om SRJ.³⁹⁸¹ Perišićev kabinet u proseku je primao između 50 i 300 dokumenata dnevno.³⁹⁸²

1392. Kolegijum Generalštaba VJ sastajao se jednom nedeljno kako bi omogućio pravovremenu interakciju i razmenu obaveštajnih podataka između relevantnih organa Generalštaba.³⁹⁸³ Sastanak bi počeo referisanjem načelnikā Obaveštajne uprave, Uprave bezbednosti i Sektora za operativno-štabne poslove.³⁹⁸⁴ Pretresno veće napominje da je ocena bezbednosne situacije u SRJ i relevantnih obaveštajnih podataka bila redovno na dnevnom redu.³⁹⁸⁵

³⁹⁷⁶ V. DP D202, Plan rada Generalštaba VJ za 1995. godinu koji je potpisao načelnik 1. uprave Generalštaba VJ, 22. decembar 1994. godine, str. 5; DP D358, Perišićevo pismo Slobodanu Miloševiću, 17. decembar 1993. godine; Miodrag Simić, T. 10341.

³⁹⁷⁷ Miodrag Simić, T. 10341.

³⁹⁷⁸ DP D202, Plan rada Generalštaba VJ za 1995. godinu koji je potpisao načelnik 1. uprave Generalštaba VJ, 22. decembar 1994. godine, str. 5; Miodrag Simić, T. 9972.

³⁹⁷⁹ V. gore, par. 214–219.

³⁹⁸⁰ Siniša Borović, T. 13907; Miodrag Simić, T. 9939–9940. V. takođe DP D195, Prva organizaciona šema Generalštaba VJ, 15. jun 1993. godine.

³⁹⁸¹ Siniša Borović, T. 13907, 13919–13920, 13923–13925. U vezi s izveštajima koje je Perišić dobijao od MUP SRJ, v. Miodrag Simić, T. 10335.

³⁹⁸² Siniša Borović, T. 13911–13913; DP P727, Naređenje iz Kabineta načelnika Generalštaba o organizaciji i metodu rada načelnika Generalštaba i Štaba Vrhovne komande VJ, 15. oktobar 1993. godine, str. 1, gde se naređuje da se pošta pregleda dva puta dnevno.

³⁹⁸³ Siniša Borović, T. 13930.

³⁹⁸⁴ Siniša Borović, T. 13932; Miodrag Simić, T. 9981; Branko Gajić, T. 10813. V., na primer, DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine; DP P727, Naređenje iz Kabineta načelnika

1393. Perišić je takođe primao šifrovane telegrame od misija SRJ u inostranstvu. Prema Borovićevim rečima, "[t]o je dobijala i 2. uprava, ali smo uvijek gledali da li su oni i mi dobili, da li je stigao telegram na oba mesta".³⁹⁸⁶

2. Aktivnosti i izveštaji relevantnih organa VJ

(a) Operativni centar

1394. U 1. upravi Generalštaba, Operativni centar je prikupljao i analizirao informacije koje je tokom 24 sata primao od podređenih jedinica raspoređenih u SRJ i od drugih saveznih organa SRJ.³⁹⁸⁷ U zavisnosti od svoje relevantnosti i značaja, te informacije su obrađivane i uključivane u dnevne izveštaje koji su slati načelniku Generalštaba.³⁹⁸⁸ Borović, šef kabineta od novembra 1994. godine, potvrdio je da je Perišić primao ove dnevne izveštaje.³⁹⁸⁹ Operativni centar je bio u vezi i sa relevantnim operativnim centrima SVK i VRS.³⁹⁹⁰ U razgovoru koji je tužilaštvo vodilo sa Perišićem, on je naveo da je Operativni centar služio za praćenje situacije, između ostalog, u Hrvatskoj i BiH i da je "nivo praćenja" situacije na tim teritorijama bio visok.³⁹⁹¹

Generalštaba o organizaciji i metodu rada načelnika Generalštaba i Štaba Vrhovne komande VJ, 15. oktobar 1993. godine, str. 5. U pretresnom spisu nalaze se transkripti brojnih sednica Kolegijuma, v. DP P2193, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 15. septembra 1997. godine; DP P2194, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 13. septembra 1995. godine; DP P2195, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 14. septembra 1995. godine; DP P2196, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine; DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine; DP P2198, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 2. oktobra 1995. godine; DP P2199, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. oktobra 1995. godine; DP P2200, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 9. oktobra 1995. godine; DP P2201, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 19. oktobra 1995. godine; DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine; DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine; DP P2204, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine; DP P2205, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 23. oktobra 1995. godine; DP P2206, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 13. novembra 1995. godine; DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine; DP P2208, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 13. septembra 1995. godine; DP P2209, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 14. septembra 1995. godine, 29. decembar 1995. godine; DP P2210, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 9. oktobra 1995. godine; DP P2211, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 19. oktobra 1995. godine; DP P2212, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine; DP P2213, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine; DP P2214, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine, 29. decembra 1995. godine; DP P2215, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 23. oktobra 1995. godine.

³⁹⁸⁵ Siniša Borović, T. 13935; Mladen Mihajlović, T. 3883, 3956.

³⁹⁸⁶ Siniša Borović, T. 13918. U pretresnom spisu nalazi se mnogo primera takvih telegrama, među čijim primaocima je bio i Perišić – v., na primer, DP P852–P857 (svi zapečaćeni); DP P1832, Diplomatski telegram SRJ, 26. maj 1995. godine; DP P2855 (zapečaćeno).

³⁹⁸⁷ Miodrag Simić, T. 9968, 10011.

³⁹⁸⁸ Miodrag Simić, T. 10010. Informacije prikupljane od svih organa odnosile su se na period od 24 sata (od 06:00 sati datog dana do 06:00 sati sledećeg dana) i obrađivane su u izveštaju o događajima koji su se desili prethodnog dana. Te informacije obuhvatale su sve događaje od bezbednosnog značaja za SRJ koji su se dogodili na kopnu, u vodama i u vazдушnom prostoru, Miodrag Simić, T. 10009.

³⁹⁸⁹ Siniša Borović, T. 13915.

³⁹⁹⁰ Miodrag Simić, T. 9968–9969. V. dole, odeljak VII.3.(c).

³⁹⁹¹ DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 18–19. V. Miodrag Simić, T. 10011; DP P860, Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 24. maj 1994. godine; DP P861,

1395. Pored toga, u aprilu 1994. godine, Perišić je u okviru 1. uprave formirao operativni dežurni tim, koji je imao zadatak da "prati i procenjuje stanje u VJ i OS susednih zemalja".³⁹⁹² U njegovom sastavu bilo je osoblje Operativnog centra 1. uprave, Uprave bezbednosti i Uprave za informisanje.³⁹⁹³ Informacije o vojnim dejstvima u Hrvatskoj i BiH takođe su stizale preko linija veze između operativnog dežurnog tima i odgovarajućih službi u glavnim štabovima SVK i VRS.³⁹⁹⁴ Operativni dežurni tim je pripremao dnevne operativne izveštaje koji su obuhvatali, između ostalog, detaljan opis vojnih dejstava SVK i VRS i koji su slati Perišiću.³⁹⁹⁵

(b) Obaveštajna uprava

1396. U sastavu Sektora za operativno-štabne poslove, 2. uprava ili Obaveštajna uprava radila je danonoćno na sastavljanju dnevnih izveštaja s relevantnim obaveštajnim podacima, između ostalog, o vojnim dejstvima i planovima VRS, SVK, ABiH, HV i NATO.³⁹⁹⁶ Ti izveštaji slati su Perišiću.³⁹⁹⁷ Pored toga, načelnik Obaveštajne uprave odlazio je u Perišićev kabinet da ga direktno informiše o aktuelnim događajima.³⁹⁹⁸ Uprava je takođe dostavljala redovne izveštaje Operativnom centru.³⁹⁹⁹

1397. Kao izvor informacija za ove izveštaje služili su kako redovni izveštaji glavnih štabova SVK i VRS,⁴⁰⁰⁰ tako i drugi izvori, povezani s NATO-om ili UNPROFOR-om.⁴⁰⁰¹

1398. Pretresnom veću je predložen jedan broj obaveštajnih izveštaja koje je sačinila Obaveštajna uprava VJ i ono se uverilo u podrobnost i aktuelnost podataka, kao i u činjenicu da su oni

³⁹⁹² Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 26. maj 1994. godine; DP P862, Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 27. maj 1994. godine.

³⁹⁹³ DP P859, Naređenje načelnika Generalštaba o formiranju operativnog dežurnog tima, 12. april 1994. godine, str. 3.

³⁹⁹⁴ *Ibid.*

³⁹⁹⁵ DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine; DP P2847, Dopis Generalštaba VJ o rasporedu snaga u "Koridoru", 11. maj 1994. godine, u kojem Generalštab VJ od VRS traži (obraća se sa "Molimo") da omogući "telefonski kontakt po zaštićenom kanalu rukovodioca dežurnog tima GŠ VJ i vašeg, svaki dan u 06.00 i 20 č.". Miodrag Simić, T. 10012, 10033 (delimično zatvorena sednica); Branko Gajić, T. 10814–10815. V. DP P859, Naređenje načelnika Generalštaba o formiranju operativnog dežurnog tima, 12. april 1994. godine, str. 5; DP P860, Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 24. maj 1994. godine; DP P861, Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 26. maj 1994. godine; DP P862, Generalštab Vojske Jugoslavije, Izveštaj o stanju i aktivnostima u bivšoj BiH, RS, 27. maj 1994. godine.

³⁹⁹⁶ Siniša Borović, T. 13915–13916, 13918–13919; Miodrag Simić, T. 10012.

³⁹⁹⁷ Miodrag Simić, T. 10335; DP D200, Naredba načelnika Generalštaba VJ o nadležnostima organizacijskih jedinica Generalštaba VJ u miru, 25. jul 1994. godine.

³⁹⁹⁸ Siniša Borović, T. 13915–13916, 13918–13919.

³⁹⁹⁹ V., na primer, D212, Izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 1. maj 1995. godine; D213, Izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 2. maj 1995. godine; P2600, Obaveštajni izveštaj Generalštaba upućen Operativnom centru VJ, 1. jul 1995. godine; P2601, Obaveštajni izveštaj Generalštaba upućen Operativnom centru VJ, 2. jul 1995. godine; P2602, Obaveštajni izveštaj Generalštaba upućen Operativnom centru VJ, 3. jul 1995. godine; D214, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 7. jul 1995. godine; D215, Dnevni operativni izveštaj 1. uprave Generalštaba VJ, 9. jul 1995. godine; D216, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 9. jul 1995. godine; P2610, Obaveštajni izveštaj Generalštaba upućen Operativnom centru VJ, 26. jul 1995. godine.

⁴⁰⁰⁰ V. dole, par. 1429–1432.

prikupljani iz različitih izvora.⁴⁰⁰² Siniša Borović je u svedočenju rekao da su, od raznih vrsta informacija koje je dobijao Generalštab VJ, najautentičnijim i najpouzdanijim smatrane one koje su stizale iz Obaveštajne uprave.⁴⁰⁰³

1399. Konačno, Obaveštajna uprava je igrala značajnu ulogu u održavanju bliske saradnje i interakcije između obaveštajnog aparata Generalštaba VJ i odgovarajućih službi VRS i SVK.⁴⁰⁰⁴

(c) Uprava bezbednosti

1400. Uprava bezbednosti je sastavljala više vrsta izveštaja u kojima su bili prikupljeni kontraobaveštajni podaci i distribuirala ih u VJ.⁴⁰⁰⁵ Dnevni izveštaj se slao načelniku Uprave bezbednosti i članovima njegovog Kolegijuma.⁴⁰⁰⁶ Izvod iz dnevnog izveštaja slao se Operativnom centru Generalštaba VJ.⁴⁰⁰⁷ Sastavljan je i mesečni izveštaj, koji se podnosio Generalštabu VJ i VSO.⁴⁰⁰⁸ Generalštab VJ je takođe mogao da zatraži informacije od Uprave bezbednosti o konkretnim pitanjima.⁴⁰⁰⁹ Gajić, koji je tokom perioda na koji se odnosi Optužnica bio načelnik kontraobaveštajne službe u Upravi bezbednosti Generalštaba VJ, rekao je u svedočenju da se to često događalo.⁴⁰¹⁰

1401. Uprava bezbednosti je imala kontakte i sa stranim vojno-diplomatskim predstavnicima, uglavnom iz zapadnih zemalja, akreditovanim u Beogradu.⁴⁰¹¹ Te kontakte je uglavnom održavao načelnik Uprave bezbednosti, koji je, po potrebi, informisao Perišića o svim bitnim temama svojih razgovara s njima.⁴⁰¹²

1402. Obaveštajna uprava i Uprava bezbednosti redovno su razmenjivale informacije.⁴⁰¹³

1403. Pretresno veće napominje da je Uprava bezbednosti dobijala informacije o vojnim dejstvima SVK i VRS direktno od srodnih službi tih vojski.⁴⁰¹⁴

⁴⁰⁰¹ V., na primer, DP P1047, Dokument Glavnog štaba SVK, 10. septembar 1994. godine; DP P1854, Izveštaj VRS upućen Upravi bezbednosti VJ, 11. avgust 1995. godine; DP D212, Izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 1. maj 1995. godine, str. 1–2; DP D213, Izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 2. maj 1995. godine.

⁴⁰⁰² V. gore, fusnota 3999.

⁴⁰⁰³ Siniša Borović, T. 13955. Kad je reč o pouzdanosti izvora, svedok je napravio sledeće poređenje: ako se informacije Obaveštajne uprave ocene ocenom 3, onda bi informacije iz medija imale ocenu 0.25.

⁴⁰⁰⁴ Rade Orlić, T. 5737; DP P1622, Predlog Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS za upućivanje osoblja, 23. novembar 1994. godine.

⁴⁰⁰⁵ Miodrag Simić, T. 10012.

⁴⁰⁰⁶ Branko Gajić, T. 10813–10814.

⁴⁰⁰⁷ Branko Gajić, T. 10814; Miodrag Simić, T. 10021–10023; Siniša Borović, T. 13918.

⁴⁰⁰⁸ Branko Gajić, T. 10815.

⁴⁰⁰⁹ *Ibid.*

⁴⁰¹⁰ *Ibid.*

⁴⁰¹¹ Branko Gajić, T. 10872–10873.

⁴⁰¹² Branko Gajić, T. 10873.

⁴⁰¹³ Branko Gajić, T. 10792.

(d) Uprava za informisanje

1404. Uprava za informisanje je imala zadatak da prikuplja i ocenjuje istinitost informacija iz sredstava javnog informisanja od interesa za VJ i da ih zatim prosleđuje Generalštabu VJ u obliku koji je "bio u stvari *press clipping*."⁴⁰¹⁵ U jednom telefonskom razgovoru sa Slobodanom Miloševićem, Perišić je lično potvrdio da gleda televizijske vesti.⁴⁰¹⁶

1405. Borović je naveo da VJ nikada nije verovao sredstvima javnog informisanja, smatrajući ih sklonim propagandi i senzacionalizmu.⁴⁰¹⁷ Iako je Generalštab VJ te izvore uzimao u obzir, uvek je tražio od Obaveštajne uprave da proveri svaku informaciju iz sredstava javnog informisanja.⁴⁰¹⁸

3. Protok informacija između VJ, SVK i VRS(a) Koordinacioni sastanci

1406. Kao što je već razmotreno, visoki predstavnici SVK, VRS i VJ održavali su mesečne koordinacione sastanke u Beogradu u cilju razmene podataka i jačanja saradnje između ovih oružanih snaga.⁴⁰¹⁹

1407. Dana 27. septembra 1993. godine Perišić je odgovarajućim organizacionim jedinicama Generalštaba VJ postavio sledeće zadatke:

[...] Obezbediti neprekidnu, sigurnu i zaštićenu vezu sa GŠ [SVK] i GŠ VRS.⁴⁰²⁰
 [...] Obezbediti dotok što većeg broja proverenih obaveštajnih podataka o situaciji i stanju u [RSK] i [RS] i njihovom okruženju, uz procenu uticaja takve situacije na stepen ugroženosti [SRJ].⁴⁰²¹

1408. Među učesnicima tih sastanaka bili su Perišić, Ratko Mladić, Mile Novaković i, kasnije, Milan Čeleketić ili Dušan Lončar.⁴⁰²² Na dnevnom redu bila su pitanja u vezi s "razmen[om]

⁴⁰¹⁴ Branko Gajić, T. 10852; Rade Rašeta, T. 5912. V. dole, par. 1425–1427.

⁴⁰¹⁵ Siniša Borović, T. 13918, 13956. V. takođe Petar Škrbić, T. 11875–11876, 11879–11881, 11884–11885, koji je u svedočenju naveo da su za vreme njegovog mandata u GŠ VJ, u periodu pre sredine 1993. godine, ti izveštaji obuhvatali vesti s televizijskih stanica poput BBC, Sky News, CNN, internacionalnih radio-stanica poput Voice of America, kao i iz štampanih medija i informativnih agencija, uključujući Reuters i Associated Press.

⁴⁰¹⁶ DP P1366, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 3–4.

⁴⁰¹⁷ Siniša Borović, T. 13956.

⁴⁰¹⁸ Siniša Borović, T. 13956.

⁴⁰¹⁹ V. gore, par. 943–945. V. takođe dole, par. 1411.

⁴⁰²⁰ DP P878, Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine, str. 3; DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 5.

⁴⁰²¹ DP P878, Zadaci koje je Momčilo Perišić postavio na sastanku Štaba Vrhovne komande 27. septembra 1993. godine, 26. oktobar 1993. godine, str. 4. V. DP P1626, Službena zabeleška sa sastanka Štaba Vrhovne komande VJ, 27. septembar 1993. godine, str. 5.

⁴⁰²² DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5894; DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine; DP P317, Načelnik kabineta komandanta SVK, Podsetnik Generalštabu Vojske Jugoslavije, decembar 1993. godine; DP P919, Glavni štab SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ VJ, 19. januar 1994. godine; P2625, SVK, Podsetnik za koordinaciju zadataka u GŠ

informacija i usaglašavanje[m] stavova između VJ, VRS i SVK",⁴⁰²³ uključujući, između ostalog, dejstva i procenu neprijatelja, rezultate borbenih operacija i dejstava snaga SVK i VRS, bezbednosnu situaciju u RSK i RS, zahteve za logističku pomoć i kadrovske probleme.⁴⁰²⁴

1409. Primera radi, Pretresno veće napominje da je na koordinacionom sastanku u maju 1994. godine razmatrano pitanje "operativno-strategijsk[og] raspored[a] snaga SVK".⁴⁰²⁵ Prema rečima jednog svedoka,

[o]vakvi opisi su doprinosili da odgovorne starešine iz [GŠ VJ] i [...] iz [VRS] imaju informaciju i jasnu sliku kako izgleda situacija, koji su problemi i, naravno, [...] potezi [SVK] i zadaci koje će [e] u narednom periodu da realizuj[e], kako bi, naravno, bilo njima od koristi i za svoju vojsku i za svoje zadatke.⁴⁰²⁶

Isto tako, na tom sastanku Ratko Mladić je održao izlaganje, između ostalog, o "sastav[u], grupisanj[u] i namer[ama] neprijatelja", mogućim daljim dejstvima neprijatelja i stanju u VRS-u po korpusima.⁴⁰²⁷

1410. Dokazi ukazuju na to da na koordinacionim sastancima VJ nije izdavao naređenja SVK-u i/ili VRS-u.⁴⁰²⁸ Mile Novaković je u svedočenju rekao čak i to da je bio prisutan na prva dva ili tri sastanka, ali da je odlučio da potom za odlazak na sastanke zaduži nekog od svojih podređenih, objasnivši da "to više nije [bilo] toliko bitno jer od toga [nismo imali] neke velike koristi".⁴⁰²⁹

(b) Drugi sastanci

1411. Slobodan Milošević i Perišić održali su nekoliko sastanaka sa čelnim ljudima SVK i VRS.⁴⁰³⁰ Nekima od tih sastanaka prisustvovali su i najviši rukovodioci RSK i/ili RS.⁴⁰³¹

VJ, 17. februar 1994. godine; DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine; DP P2176, Dokumenti o saradnji između VRS, SVK i VJ u aprilu i maju 1994. godine; DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine; DP P2764, Dokument koji je Mladić uputio Generalštabu VJ, 17. maj 1994. godine; DP P2621, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, jul 1994. godine; Mile Novaković, T. 13175, 13177–13178.

⁴⁰²³ DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5899, str. 1.

⁴⁰²⁴ Svedok MP-80, T. 8322–8325, 8327–8328, 8338–8339 (zatvorena sednica); Mile Novaković, T. 13175–13176; DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5894, str. 1, 0630-5899, str. 1; DP P2157, Dopis SVK upućen VJ-u, 3. novembar 1993. godine, str. 1. V. takođe Miodrag Simić, T. 10038–10039, koji navodi da se koordinacioni sastanci nisu održavali redovno, već po potrebi.

⁴⁰²⁵ DP P1798, Podsetnik za koordinaciju u GŠ VJ, maj 1994. godine, str. 4.

⁴⁰²⁶ Svedok MP-80, T. 8328 (zatvorena sednica).

⁴⁰²⁷ DP P2764, Dokument koji je Mladić uputio Generalštabu VJ, 19. maj 1994. godine.

⁴⁰²⁸ Svedok MP-80, T. 8338–8339 (zatvorena sednica).

⁴⁰²⁹ Mile Novaković, T. 13176.

⁴⁰³⁰ DP D440, Odlomak iz Mladićevog dnevnika, 24. septembar 1993. godine. V. takođe DP P2174, Telegram generala Novakovića upućen generalu Perišiću, 18. septembar 1993. godine, u kojem Novaković traži sastanak s Perišićem (i s Mladićem); Mile Novaković, T. 13114, koji svedoči o sastanku s Perišićem 1993. godine radi razgovora o situaciji u RSK, na kojem je informisao Perišića o najbitnijim aktuelnostima i zatražio pomoć u vezi s kadrovskim i finansijskim problemima SVK; Mile Novaković, T. 13125, 13127–13128, koji svedoči o sastanku s predsednikom Miloševićem i generalom Perišićem u Beogradu 24. septembra 1993. godine; Mile Novaković, T. 13167–13168, koji svedoči o Mladićevom predlogu za formiranje zajedničkog Generalštaba u kojem bi se VRS i SVK smatrali 4. i 5. armijom VJ; DP P2937, Odlomak iz Dnevnika

1412. Iz pretresnog spisa se takođe vidi da se Perišić prilično redovno sastajao s Mladićem. Prema rečima Siniše Borovića, Mladić je dolazio kod Perišića "jedanput mesečno ili ređe".⁴⁰³² Bilo je i sastanaka kojima su prisustvovali Slobodan Milošević i/ili razni vojni i politički rukovodioci iz SRJ, VRS i/ili RS.⁴⁰³³

1413. Dana 9. jula 1995. godine Perišić je posetio komandanta 11. korpusa SVK u Vukovaru, a jednom drugom prilikom, u jesen, obišao je jedinice 11. korpusa SVK.⁴⁰³⁴

1414. Iz dokaza se takođe vidi da je Perišić u periodu na koji se odnosi Optužnica odlazio u RS.⁴⁰³⁵ Dana 7. januara 1994. godine obišao je Komandu Drinskog korpusa.⁴⁰³⁶ Sutradan se sastao s Mladićem i Galićem u Vogošći.⁴⁰³⁷ Dana 12. avgusta 1994. godine Perišić se sastao s Mladićem i užim sastavom Kolegijuma komandanta GŠ VRS u Crnoj Rijeci.⁴⁰³⁸ Približno 7. i 8. septembra

4031 Ratka Mladića, 7. oktobar 1994. godine; i DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 10–16, gde se opisuje sastanak od 30. juna 1995. godine.

4032 DP D441, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 21. oktobar 1993. godine; DP D442, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 8. novembar 1993. godine; DP P2936, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika, 8. jul 1994. godine. Pretresno veće ima u vidu sastanke između vlasti SRJ i zvaničnika RS, VRS i/ili RSK, međutim, dokazi ne pokazuju da je u njima učestvovao i Perišić; oni su održani: 15. marta 1994. godine (među prisutnima Mladić, S. Milošević, Martić, Karadžić, Lilić; DP P2940, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 15. mart 1994. godine); 3. marta 1995. godine (među prisutnima Mladić i "predsednik SM"; DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 6–7); dana 7. jula 1995. godine (među prisutnima S. Milošević, Mladić i Carl Bildt; Carl Bildt, T. 14284–14285); 14–15. jula 1995. godine (S. Milošević, Mladić, Yasushi Akashi i Carl Bildt; Carl Bildt, T. 14284–14286); DP P2369, Beleška sa sastanka, 15. jul 1995. godine.

4033 Siniša Borović, T. 14086. Za sastanak održan 27. decembra 1993. godine, v. DP P2935, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 27. decembar 1993. godine; za sastanak održan 7. jula 1994. godine, u preduzeću za namensku proizvodnju "Krušik" u Valjevu, v. DP P2928, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 7. jul 1994. godine; za sastanak održan 6. aprila 1995. godine, v. DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 8–9. V. takođe DP P1441, Obaveštajna beleška, 3. april 1994. godine; DP P1462, Obaveštajna beleška, 28. novembar 1995. godine; DP P1467, Presretnuti razgovor, 10. decembar 1995. godine, str. 6; DP P779, Stenografske beleške sa 28. sednice VSO, održane 2. novembra 1994. godine, str. 7, 28, gde se govori o kontaktima između Perišića i Mladića, zahvaljujući kojima je Perišić bio dobro obavešten o stanju u VRS; v. DP P780, Stenografske beleške sa 15. sednice VSO, održane 10. novembra 1993. godine, str. 21–22; DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 47.

4034 Oni su održani 13–14. decembra 1993. godine, DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine; DP P2934, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 14. decembar 1993. godine; 24. januara 1995. godine, sednica VSO, DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 1–4; 16. februara 1995. godine, DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 5; 24. jula 1995. godine, DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 17–18; 23. avgusta 1995. godine, sednica VSO, DP P713, Zapisnik sa 42. sednice VSO, održane 23. avgusta 1995. godine; 25. i 29. avgusta 1995. godine u Dobanovcima, DP P230, Beleške sa sastanka rukovodstva SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 25. avgust 1995. godine; P232, Beleške sa sastanka rukovodstva SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine. V. takođe DP P1296, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine; DP P1338, Presretnuti razgovor, 7. maj 1995. godine; DP P797, Stenografske beleške sa 41. sednice VSO, održane 14. avgusta 1995. godine, str. 25.

4035 Za sastanak od 9. jula 1995. godine, v. DP P1455, Presretnuti razgovor, 9. jul 1995. godine; DP P2276, Presretnuti razgovor, 9. jul 1995. godine; DP P1933, Obaveštajni izveštaj HVO, 10. jul 1995. godine; za sastanak održan u jesen 1995. godine (nakon pada RSK), v. Siniša Borović, T. 14092; Vladimir Rodić, T. 14220–14221.

4036 V. takođe DP P792, Stenografske beleške sa 27. sednice VSO, održane 27. septembra 1994. godine, str. 86, 93, gde se pominje da je Perišić išao da razgovara s Mladićem.

4037 DP P1824, Borbeni izveštaj Drinskog korpusa, 7. januar 1994. godine.

4038 DP P507, Dnevnik Nikole Tošovića iz 1994. godine, str. 2; DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, str. 7–13.

4038 Petar Škrbić, T. 11740–11741; DP D344, Odlomak iz Mladićevog Dnevnika, 12. avgust 1994. godine.

1994. godine Perišić je posetio Novi Grad na Uni.⁴⁰³⁹ Dana 18. jula 1995. godine Perišić je bio u Han Pijesku, gde se, između ostalog, sastao i s Mladićem.⁴⁰⁴⁰

(c) Izveštavanje

(i) Redovni operativni izveštaji

1415. Na osnovu dokaza se može utvrditi da je u periodu od oktobra 1993. godine do avgusta 1995. godine Glavni štab SVK prilično redovno slao izveštaje Generalštabu VJ.

1416. U oktobru 1993. godine Glavni štab SVK je počeo sa slanjem nedeljnih operativnih izveštaja Generalštabu VJ. Podnošenje tih izveštaja bilo je regulisano dokumentom SVK sledećeg sadržaja:

Dogovorom sa načelnikom Uprave za operativne poslove GŠ VJ da ONO GŠ SVK šalje sedmične operativne izveštaje o aktivnostima neprijatelja, naših snaga i mere koje je preduzeo GŠ SVK u izvođenju odbrane kako bi se moglo operativnije pratiti stanje odbrane RSK, i u tom cilju preduzeto je sledeće:

- Komanda GŠ SVK otpočela je sa izveštavanjem UOP slanjem sumarnog sedmičnog izveštaja.⁴⁰⁴¹

1417. Operativno izveštavanje počelo je u novembru 1993. godine.⁴⁰⁴² Dana 10. novembra 1993. godine komandant Glavnog štaba SVK utvrdio je sledeću detaljnu proceduru u skladu s kojom je SVK trebalo da izveštava Generalštab VJ dva puta nedeljno:

U cilju potpune, kvalitetne izrade i blagovremenog dostavljanja borbenog izveštaja GŠ VJ [...]

1. Borbeni izveštaj VSO SRJ dostavljati dva puta nedeljno (ponedeljak i četvrtak).
2. Borbeni izveštaj sastavljati i dostavljati po sledećim pitanjima:
 - 2.1. Neprijatelj: stanje, namere, mogućnosti, izvedena b/d [...]
 - 2.2. Naše snage: stanje b/g, planiranje, izrada, izvođenje b/d i rezultati. Rukovođenje i komandovanje i problemi. Obuka: starešina, komandi, jedinica, regruta, kritičnih specijalnosti i dr. [...]
 - 2.2.1. Stanje borbenog morala: pozitivni pokazatelji, negativno dejstvo, problem i uzroci [...]
 - 2.2.2. Materijalno i zdravstveno obezbeđenje: ljudi, stanje i problemi [...]
 - 2.2.3. Mobilizacijska i pers. problematika [...]
 - 2.2.4. Bezbednost: stanje bezbednosti u jedinicama i na teritoriji [...]
3. Saradnja sa UNPROFOR-om [...]
4. Zaključci i predviđanja:
 - 4.1. Neprijatelj [...]
 - 4.2. Stanje naših snaga, uslovi za rešavanje problema [...]
 - 4.3. Stanje na teritoriji: ukupni uticaj na SVK, smer i intenzitet [...]
5. Nosilac izrade izveštaja NŠ SVK.

Tačke izveštaja obraditi do 14.00 časova, svakog ponedeljka i [petka] i predati ONO, koji će vršiti objedinjavanje, obradu i do 20.00 časova slanje izveštaja VSO SRJ.⁴⁰⁴³

⁴⁰³⁹ DP P2861, Obaveštajni izveštaj koji je Istureno komandno mesto 3 uputilo Glavnom štabu SVK u vezi s Perišićevom tajnom posetom zoni "Breže-94", s rukom pisanom beleškom, 11. septembar 1994. godine.

⁴⁰⁴⁰ DP P2800-P2805, Lešičeve fotografije Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2705, Kopije tri fotografije Perišića u uniformi kako sedi s Mladićem i drugima, među kojima je i general Milan Gvero, 18. jul 1995. godine; Ned Krayishnik, T. 9568-9569. U vezi sa sastankom o oslobađanju francuskih pilota, v. gore, par. 1378-1384.

⁴⁰⁴¹ DP P1797, Izveštaj SVK o saradnji s Generalštabom VJ, oktobar 1993. godine, str. 2.

⁴⁰⁴² DP P2156, Memorandum o koordinaciji zadataka između VJ, VRS i SVK, 19. novembar 1993. godine.

1418. Miodrag Simić, koji je radio u Upravi Generalštaba VJ, rekao je u svedočenju da je Perišić nekoliko puta bezuspešno zahtevao od glavnih štabova SVK i VRS da izveštaje VJ-u podnose na vreme.⁴⁰⁴⁴ U isto vreme, među dokazima ima dosta primera da su izveštaji pripremani u skladu s gorenavedenom procedurom i da ih je SVK u periodu od novembra 1993. do 26. avgusta 1995. godine svake nedelje slao Operativnom centru Generalštaba VJ, kao i Perišiću.⁴⁰⁴⁵ Iz dokaza se vidi da su izveštaji nekada slati i češće, čak svakodnevno, na primer, u aprilu 1995. godine.⁴⁰⁴⁶

1419. Isto tako, dokazi pokazuju da je VRS među primaoce operativnih izveštaja podnošenih, između ostalog, predsedniku RS, uvrštavao i Generalštab VJ ili Perišića lično. Prema rečima Miodraga Simića, s tom praksom se počelo i pre nego što je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ.⁴⁰⁴⁷ Pretresnom veću su predočeni mnogi takvi izveštaji poslani u periodu od 11. aprila 1994. do 28. avgusta 1994. godine, koji sadrže odeljke o dejstvima neprijatelja, stanju u korpusima VRS i borbenim dejstvima koja su izvodile jedinice VRS.⁴⁰⁴⁸ Komentarišući jedan od tih izveštaja, Simić

⁴⁰⁴³ DP P1023, Naređenje Glavnog štaba SVK, 10. novembar 1993. godine; Mile Novaković, T. 13244–13245.

⁴⁰⁴⁴ Miodrag Simić, T. 10016. Za probleme u vezi s procesom izveštavanja početkom i sredinom 1993. godine, v. DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5906 i 0630-5908; DP P1617, Zahtev Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS i SVK za dostavljanje izveštaja, 6. februar 1993. godine; DP D209, Dopis Blagoja Kovačevića načelniku Generalštaba VJ; Miodrag Simić, T. 10028. V. takođe Mile Novaković, T. 13106–13109, 13244, 13247–13249, gde on, između ostalog, navodi da su se za dostavljanje informacija slali zahtevi, a ne naređenja, i da je Generalštab VJ bio generalštab države koju su smatrali maticom svog naroda, te da bi, da je postojao neki drugi generalštab koji je bio prijateljski nastrojen prema SVK, i on bi primao te izveštaje.

⁴⁰⁴⁵ Svedok MP-80, T. 8398, 8400 (zatvorena sednica). Za 1993. godinu v. DP P1027, Redovni operativni izveštaj SVK upućen VSO SRJ, Slobodanu Miloševiću i Perišiću, 9. decembar 1993. godine; DP P1017, Operativni izveštaj o kadrovskoj i logističkoj pomoći VJ, 21. decembar 1993. godine; DP P1042, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 24. decembar 1993. godine; DP P1043, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 31. decembar 1993. godine; za 1994. godinu v. DP P1019, Operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 7. januar 1994. godine; DP P1031, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 27. februar 1994. godine; DP P1029, Izveštaj SVK o logističkoj pomoći, 6. mart 1994. godine; DP P1030, Izveštaj SVK o kadrovskoj pomoći, 13. mart 1994. godine; DP P1032, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 20. mart 1994. godine; DP P1021, Izveštaj SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 3. april 1994. godine; DP P1044, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 10. april 1994. godine; DP P1033, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 24. april 1994. godine; DP P1034, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 8. maj 1994. godine; DP P2335, Izveštaj Glavnog štaba SVK upućen Generalštabu VJ, predsedniku RSK i predsedniku Srbije, 15. maj 1994. godine; DP P1028, Izveštaj SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 22. maj 1994. godine; DP P1035, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 28. maj 1994. godine; DP P1036, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 12. jun 1994. godine; DP P1037, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 26. jun 1994. godine; DP P1038, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 27. jun 1994. godine; DP P1022, Izveštaj SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 10. jul 1994. godine; DP P1039, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 17. jul 1994. godine; DP P1040, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 24. jul 1994. godine; DP P1045, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK, 31. jul 1994. godine; DP P1026, Redovni operativni izveštaj o stanju u Hrvatskoj i BiH, podnet Slobodanu Miloševiću, 14. avgust 1994. godine; DP P1041, Redovni operativni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen S. Miloševiću, M. Martiću i M. Perišiću, 25. septembar 1994. godine; za 1995. godinu v. DP P1020, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 10. april 1995. godine; DP P1054, Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 4. avgusta do 10. avgusta 1995. godine, 26. avgust 1995. godine. V. takođe DP P1051, Redovni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK, 11. novembar 1993. godine, koji je sličan izveštaj, ali poslat direktno VSO. U vezi s izveštajima koje je poslao VRS, v. dole, par. 1419.

⁴⁰⁴⁶ Svedok MP-80, T. 8398–8400 (zatvorena sednica). V. Branko Gajić, T. 10861–10863, 10936–10937; DP P1926, Izveštaj Odeljenja bezbednosti SVK, 1. jul 1994. godine. Ali, v. Miodrag Simić, T. 10038–10039, gde on u svedočenju navodi da su izveštaji SVK bili neredovni i nepotpuni.

⁴⁰⁴⁷ Miodrag Simić, T. 10016.

⁴⁰⁴⁸ V. DP P889, Izveštaj Glavnog štaba VRS, potpisao general-potpukovnik Milovanović, 11. april 1994. godine; DP P1501, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 12. april 1994. godine; DP P891, Izveštaj o stanju, koji je Glavni štab VRS uputio, između

je rekao da se radi o "kvalitetnom, potpunom aktu".⁴⁰⁴⁹ Iako Pretresnom veću nisu predloženi izveštaji za svaki dan iz perioda na koji se odnosi Optužnica, dokazi ukazuju na to da je VRS svakodnevno slao izveštaje Generalštabu VJ najmanje do 19. septembra 1995. godine.⁴⁰⁵⁰ Toga dana, Perišić je Glavnom štabu VRS uputio zahtev za prihvatanje jedne grupe oficira za vezu VJ čiji bi zadatak bio da sastavljaju dnevne borbene izveštaje i šalju ih Generalštabu VJ⁴⁰⁵¹ i izdao naređenje o pojedinostima formiranja jednog takvog tima, koji je trebalo da bude upućen 21. septembra 1995. godine.⁴⁰⁵² Međutim, prema rečima Miodraga Simića, takvi timovi nikada nisu poslani u VRS.⁴⁰⁵³

1420. Dokazi potvrđuju da je Perišić primao izveštaje VRS. Bila je uobičajena praksa da se dokumenti naslovljeni na ličnost načelnika Generalštaba VJ uručuju *direktno* njemu.⁴⁰⁵⁴ Naređenje od 1. jula 1994. godine takođe je nalagalo "operativnom dežurnom timu" Generalštaba VJ da dnevne izveštaje VRS svakog jutra prosleđuje Kabinetu načelnika Generalštaba VJ.⁴⁰⁵⁵

1421. Osim što je Generalštab VJ dobijao redovne borbene izveštaje od Glavnog štaba VRS, dežurni operativni tim Generalštaba VJ bio je u direktnom kontaktu s VRS i mogao je da zatraži konkretne informacije. U dopisu od 11. maja 1994. godine, Generalštab VJ je od Glavnog štaba VRS zatražio da na koordinacionom sastanku zakazanom za 19. maj 1994. godine iznese

ostalog, predsedniku RS, 14. april 1994. godine; DP P1508, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 17. april 1994. godine; DP P1502, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 4. maj 1994. godine; DP P888, Izveštaj o stanju, koji je Glavni štab VRS uputio, između ostalog, predsedniku RS i načelniku Generalštaba VJ, 15. maj 1994. godine; DP P890, Izveštaj o stanju, koji je Glavni štab VRS uputio, između ostalog, predsedniku RS i načelniku Generalštaba VJ, 16. maj 1994. godine; DP P1489, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 17. maj 1994. godine; DP P1490, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 18. maj 1994. godine; DP P1491, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 19. maj 1994. godine; DP P1492, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 20. maj 1994. godine; DP P1493, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 21. maj 1994. godine; DP P1494, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 22. maj 1994. godine; DP P1495, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 23. maj 1994. godine; DP P1496, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 24. maj 1994. godine; DP P1497, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 25. maj 1994. godine; DP P1498, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 26. maj 1994. godine; DP P1499, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 27. maj 1994. godine; DP P1509, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 29. maj 1994. godine; DP P1500, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 31. maj 1994. godine; DP P1505, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 6. jun 1994. godine; DP P1504, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 29. jun 1994. godine; DP P1507, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 4. jul 1994. godine; DP P1511, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 19. jul 1994. godine; DP P1506, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 27. jul 1994. godine; DP P1503, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 4. avgust 1994. godine; DP P1510, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 28. avgust 1994. godine.

⁴⁰⁴⁹ Miodrag Simić, T. 10017, gde on komentariše DP P1489, Izveštaj Glavnog štaba VRS, 17. maj 1994. godine.

⁴⁰⁵⁰ DP P2848, Naređenje u vezi s dežurnim timom Generalštaba VJ, 1. jul 1994. godine, str. 1, gde se pominju dnevni izveštaji primljeni od VRS; DP D237 (zapečaćeno); DP P2758, Predlog 1. uprave Generalštaba VJ za upućivanje timova za održavanje veze u Glavni štab VRS, potpisao Perišić, 19. septembar 1995. godine, str. 2, u kojem je Perišić izneo svoj predlog Glavnom štabu VRS, uz napomenu da bi, ukoliko bi ga VRS prihvatio, VJ povukao svoj zahtev da mu VRS podnosi dnevne borbene izveštaje. V. takođe DP P2204, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine, dok. br. 0618-7234, str. 2.

⁴⁰⁵¹ DP P2758, Predlog 1. uprave Generalštaba VJ za upućivanje timova za održavanje veze u Glavni štab VRS, potpisao Perišić, 19. septembar 1995. godine; DP D237 (zapečaćeno).

⁴⁰⁵² DP P2759, Naređenje načelnika Generalštaba VJ, 19. septembar 1995. godine.

⁴⁰⁵³ Miodrag Simić, T. 10136 (delimično zatvorena sednica).

⁴⁰⁵⁴ Miodrag Simić, T. 10017.

⁴⁰⁵⁵ DP P2848, Naređenje u vezi s dežurnim timom Generalštaba VJ, 1. jul 1994. godine.

informacije o rasporedu i jačini snaga u RS i da "omoguć[i] telefonski kontakt po zaštićenom kanalu rukovodioca dežurnog tima GŠ VJ i vašeg, svaki dan u 6.00 i 20 č."⁴⁰⁵⁶

1422. SVK i VRS takođe su neke izveštaje i/ili informacije primali od VJ.⁴⁰⁵⁷

(ii) Izveštavanje tokom operacije "Pauk"

1423. Novaković je u svedočenju naveo da je slao borbene izveštaje Perišiću, Glavnom štabu SVK i "povremeno" Službi državne bezbednosti Srbije radi davanja na uvid Miloševiću.⁴⁰⁵⁸ Takve izveštaje je Perišiću slao "otprilike jedanput nedeljno".⁴⁰⁵⁹ Novaković je takođe rekao da je Perišiću slao i "povremene izvještaje", "da ga upozn[a] sa situacijom".⁴⁰⁶⁰

(iii) Izveštaji službi za obaveštajno-bezbednosne poslove SVK i VRS

1424. Branko Gajić je u svedočenju rekao da je između Uprave bezbednosti i organa bezbednosti VRS i SVK bilo nekih "ad hoc [...] kontakata i razmena informacija".⁴⁰⁶¹ Međutim, za odnose te Uprave sa kolegama iz druge dve vojske rekao je da "nisu bili formalizovani".⁴⁰⁶² On je u svedočenju takođe naveo da Uprava bezbednosti VJ nikada nije tražila informacije od organa bezbednosti VRS i SVK niti je pozivala njihove predstavnike na sastanke VJ.⁴⁰⁶³

1425. U isto vreme, Pretresnom veću su predočeni dokazi koji pokazuju da su organi bezbednosti SVK slali izveštaje svojim kolegama u VJ.⁴⁰⁶⁴ Prema rečima Branka Gajića, Uprava bezbednosti Generalštaba dobijala je dovoljno informacija od "zvaničnih organa" i nije postojala potreba da upućuje svoje ljudstvo u RSK ili RS.⁴⁰⁶⁵

1426. Rade Rašeta je u svedočenju rekao da je, kao načelnik Odeljenja bezbednosti u Glavnom štabu SVK, bio u svakodnevnom kontaktu s Upravom bezbednosti Generalštaba VJ i da je u nekim

⁴⁰⁵⁶ DP P2847, Dopis Generalštaba VJ o rasporedu snaga u "Koridoru", 11. maj 1994. godine. Generalštab VJ je istog dana poslao sličan dopis Glavnom štabu SVK: v. DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine.

⁴⁰⁵⁷ Svedok MP-80, T. 8398 (zatvorena sednica); DP P2859, Obaveštajna informacija Generalštaba VJ prosledena Čeleketiću, 28. decembar 1994. godine; svedok MP-5, T. 2361–2362, 2365, 2444 (delimično zatvorena sednica), gde on navodi da je između operativnog centra 7. korpusa VRS i radarskog položaja VJ u Banovcima postojala razmena podataka; DP P394 (zapečaćeno).

⁴⁰⁵⁸ Mile Novaković, T. 13461–13463.

⁴⁰⁵⁹ Mile Novaković, T. 13462–13465. V. DP P2927, Novakovićev borbeni izveštaj, 3. maj 1995. godine, dok. br. 0280-6335.

⁴⁰⁶⁰ Mile Novaković, T. 13462–13463.

⁴⁰⁶¹ Branko Gajić, T. 10841.

⁴⁰⁶² Branko Gajić, T. 10841.

⁴⁰⁶³ Branko Gajić, T. 10849, 10870–10872. V. takođe DP D267, Komanda KSJ, br. 138-4-1, Upozorenje u vezi s davanjem podataka neovlašćenim licima, 27. septembar 1995. godine.

⁴⁰⁶⁴ V. DP P1926, Izveštaj Odeljenja bezbednosti SVK, 1. jul 1994. godine, u vezi sa situacijom u Autonomnoj pokrajini Zapadnoj Bosni; DP P1018, Izveštaj Odeljenja bezbednosti SVK upućen Upravi bezbednosti Generalštaba VJ, 3. avgust 1995. godine.

⁴⁰⁶⁵ Branko Gajić, T. 10854.

slučajevima podnosio izveštaje njenom načelniku.⁴⁰⁶⁶ Ti izveštaji odnosili su se na ljudstvo VJ upućeno na "privremeni rad" u sektor bezbednosti SVK.⁴⁰⁶⁷ Rašeta je u svedočenju rekao sledeće:

Obzirom da je služba bezbednosti Srpske vojske Krajine koristila sva uputstva, sva pravila, sva specijalna operativno-tehnička sredstva i kadrove iz bezbednosti [...] Generalštaba Savezne Republike Jugoslavije, imao sam obavezu da o svim primenjenim i primenjivanim merama, specijalnim merama – jer to nalažu naša uputstva, ta koja to regulišu – [...] izveštavam redovno Upravu bezbednosti Generalštaba Savezne Republike Jugoslavije.⁴⁰⁶⁸

On je, u isto vreme, priznao da u njegove dužnosti nije spadalo slanje izveštaja Generalštabu VJ o drugim pitanjima.⁴⁰⁶⁹

1427. Dokazi takođe pokazuju da se viši kadar u službama bezbednosti glavnih štabova SVK i VRS ponekad sastajao sa kolegama iz VJ u Beogradu i informisao ih o vojnoj situaciji u RSK i RS.⁴⁰⁷⁰

1428. Odeljenje bezbednosti Glavnog štaba SVK bilo je odgovorno za pripremu određenih delova borbenih izveštaja koji su redovno upućivani VJ i činili deo redovnih operativnih izveštaja o kojima je bilo reči gore u tekstu.⁴⁰⁷¹

1429. Veće napominje da je 22. septembra 1993. godine Obaveštajna uprava Generalštaba VJ izvestila o sledećem: "[S]a obaveštajnim organima [SVK] i VRS uspostavili smo dnevno međusobno informisanje sa svim značajnijim podacima od interesa za sve tri strane".⁴⁰⁷²

1430. Dana 23. novembra 1994. godine 2. uprava Generalštaba poslala je Glavnom štabu VRS šifrovani telegram sledećeg sadržaja:

Na predlog II uprave, NGŠ VJ gen. puk. M. Perišić je saglasan da se u sastav obaveštajnog organa GŠ VRS uputi jedan oficir iz II uprave GŠ VJ, sa zadatkom pomoći vašim organima u obradi podataka o aktivnosti i borbenim dejstvima snaga neprijatelja i *blagovremenog dostavljanja istih ovoj upravi*. Troškove njegovog boravka u vašoj komandi snosila bi II uprava GŠ VJ, a GŠ VRS bi obezbedio istom smeštaj i uključio ga u rad.⁴⁰⁷³

1431. Rade Orlić je u svedočenju naveo da je, kao glavni oficir za obaveštajne poslove u Glavnom štabu SVK, s VRS i VJ "povremeno" razmenjivao obaveštajne informacije o dejstvima i pokretima

⁴⁰⁶⁶ Rade Rašeta, T. 5912–5917, 5919–5921, u vezi s izvesnim vojnicima VJ čiji slučaj su ispitivali organi bezbednosti VJ; DP P2334, Izveštaj Glavnog štaba SVK o toku rata, upućen Generalštabu VJ, 2. maj 1995. godine; DP P1018, Izveštaj Odeljenja bezbednosti SVK upućen Upravi bezbednosti Generalštaba VJ, 3. avgust 1995. godine.

⁴⁰⁶⁷ Rade Rašeta, T. 5913.

⁴⁰⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁰⁶⁹ Rade Rašeta, T. 5923.

⁴⁰⁷⁰ Branko Gajić, T. 10852–10854, 10859–10861. V. takođe svedok MP-80, T. 8397–8398 (zatvorena sednica).

⁴⁰⁷¹ Rade Rašeta, T. 5931–5934; DP P1023, Naređenje Glavnog štaba SVK, 10. novembar 1993. godine, tačka 2.2.4.

⁴⁰⁷² DP P2175, Dokumenti o sastancima načelnika štabova SVK, VRS i VJ, jesen 1993. godine, dok. br. 0630-5909, str. 1.

⁴⁰⁷³ DP P1622, Predlog Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS za upućivanje osoblja, 23. novembar 1994. godine, str. 1 (naglasak dodat).

vojski Bošnjaka i Hrvata.⁴⁰⁷⁴ Orlić bi po potrebi takođe tražio, i ponekad dobio, informacije od VRS ili VJ.⁴⁰⁷⁵ Dostavljanje takvih podataka vršilo se putem telegrama.⁴⁰⁷⁶

1432. Isto tako, dokazi pokazuju da su među primaocima obaveštajnih izveštaja Sektora za obaveštajno-bezbednosne poslove Glavnog štaba VRS bile Uprava bezbednosti i/ili Obaveštajna uprava Generalštaba VJ i da je u nekim periodima to čak i svakodnevno bio slučaj.⁴⁰⁷⁷

(iv) Ad hoc izveštaji i linije veze

1433. Dokazi pokazuju da je Perišić takođe primao *ad hoc* izveštaje od čelnih ljudi u SVK i VRS. Pretresnom veću su predočeni neki izveštaji koje je komandant Glavnog štaba SVK slao direktno Perišiću.⁴⁰⁷⁸ Isto tako, Perišić je 15. avgusta 1995. godine primio izveštaj od Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane SVK.⁴⁰⁷⁹ U pretresnom spisu se nalazi i izveštaj koji je Ratko Mladić 11. aprila 1994. godine poslao direktno Perišiću.⁴⁰⁸⁰ Neki od izveštaja koje je Mladić slao raznim političkim i vojnim vlastima u RS dostavljani su i Generalštabu VJ.⁴⁰⁸¹ Pored toga, u jednom dokumentu koji se odnosi na diskusiju od 15. septembra 1995. godine pominje se telegram koji je Milovanović (načelnik Glavnog štaba VRS) poslao Perišiću kako bi ga obavestio o teritorijalnim gubicima VRS-a.⁴⁰⁸²

1434. Postojale su i šifrovane linije veze između Generalštaba VJ i Glavnog štaba SVK, SVK i Slobodana Miloševića, kao i između Generalštaba VJ i Glavnog štaba VRS.⁴⁰⁸³ Te linije i

⁴⁰⁷⁴ Rade Orlić, T. 5737, 5751. V. takođe Mile Novaković, T. 13264–13265, gde on navodi da je između obaveštajnih organa SVK, VJ i VRS postojala ograničena saradnja. Međutim, prema njegovim rečima, takva saradnja bila je povremena i nikad korisna ili "upotrebljiva".

⁴⁰⁷⁵ Rade Orlić, T. 5738–5739, 5766–5767; v. DP P2859, Obaveštajna informacija Generalštaba VJ prosleđena Čeleketiću, 28. decembar 1994. godine; DP P1621, Izveštaj Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. avgust 1994. godine.

⁴⁰⁷⁶ Rade Orlić, T. 5767.

⁴⁰⁷⁷ Za 1993. godinu v. DP D547, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 15. septembar 1993. godine; za 1994. godinu v. DP P2187, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 9. avgust 1994. godine; za 1995. godinu v. DP P2185, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 11. maj 1995. godine; DP P2179, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 14. maj 1995. godine; DP P1831, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 18. maj 1995. godine; DP P2184, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 19. maj 1995. godine; DP P2178, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 21. maj 1995. godine; DP P2183, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 25. maj 1995. godine; DP P2180, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 26. maj 1995. godine; DP P2182, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 27. maj 1995. godine; DP P2188, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 25. jul 1995. godine; DP P2189, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 26. jul 1995. godine; DP P2190, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 27. jul 1995. godine; DP P2191, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 28. jul 1995. godine; DP P2186, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 30. jul 1995. godine; DP P2192, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 31. jul 1995. godine; DP P1854, Izveštaj VRS upućen Upravi bezbednosti VJ, 11. avgust 1995. godine.

⁴⁰⁷⁸ DP P2816, Borbeni izveštaj SVK upućen načelniku Generalštaba VJ, 9. septembar 1994. godine; DP P2857, Dopis komandanta Glavnog štaba SVK Čeleketića upućen Perišiću i Miloševiću, 7. decembar 1994. godine; DP P1024, Vanredni borbeni izveštaj Glavnog štaba SVK upućen načelniku Generalštaba VJ, 9. septembar 1994. godine. V. takođe DP P1379, Presretnuti razgovor, 2. maj 1995. godine, str. 7, gde Perišić potvrđuje da prima informacije od Čeleketića; Siniša Borović, T. 14006, gde navodi da je Mile Mrkšić u dva navrata podneo izveštaje o događajima u RSK (operacija "Oluja").

⁴⁰⁷⁹ DP P2756, Izveštaj Branislava Petrovića, pomoćnika komandanta SVK za RV i PVO, upućen NGŠ VJ.

⁴⁰⁸⁰ DP P887, Dopis Glavnog štaba VRS koji je potpisao Mladić, upućen načelniku Generalštaba VJ, 11. april 1994. godine.

⁴⁰⁸¹ DP P2181, Dokument Glavnog štaba SVK o pokretu hrvatskih snaga, 19. januar 1995. godine.

⁴⁰⁸² DP P2193, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 14. septembra 1995. godine, 29. decembar 1995. godine.

⁴⁰⁸³ Siniša Borović, T. 13908; svedok MP-80, T. 8397–8398 (zatvorena sednica). V. takođe Miodrag Simić, T. 10340–10341.

infrastruktura u njihovoj osnovi postojali su i pre nego što je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ.⁴⁰⁸⁴ Članovi glavnih štabova SVK i VRS i Generalštaba VJ komunicirali su direktno preko takvih linija.⁴⁰⁸⁵ Bilo je slučajeva da komandanti korpusa SVK komuniciraju direktno s Perišićem.⁴⁰⁸⁶ Između VJ, VRS i SVK postojala je i analogna radio-veza.⁴⁰⁸⁷ Pored toga, dokazi pokazuju da je najkasnije od septembra 1995. godine Perišić imao direktnu vezu s komandantom Istočnobosanskog korpusa VRS i indirektnu s Hercegovačkim korpusom VRS.⁴⁰⁸⁸

1435. Na Petrovoj gori je takođe postojao obaveštajni centar – u zoni odgovornosti 21. kordunskog korpusa SVK.⁴⁰⁸⁹ Ovaj centar bio je zadužen za praćenje aktivnosti stranih vojnih formacija i izveštavanje Obaveštajne uprave Generalštaba VJ, u čijem sklopu je funkcionisao, o tim aktivnostima.⁴⁰⁹⁰ Centar nije bio podređen SVK.⁴⁰⁹¹

(d) Zaključak

1436. Pretresno veće zaključuje da su postojali višestruki kanali za protok informacija od SVK i VRS do Generalštaba VJ. Zahvaljujući sistemu redovnih izveštaja, mesečnim sastancima u Beogradu i raznim drugim slučajevima *ad hoc* izveštavanja i razmene informacija, Perišić je, kao načelnik Generalštaba VJ, tokom svog mandata bio dobro informisan o svim značajnim aspektima funkcionisanja SVK i VRS, kao i o njihovim aktivnostima.

⁴⁰⁸⁴ Siniša Borović, T. 13908–13909. V. DP P2764, str. 8, gde se pominje glavna radio-relejna veza Beograd-Banja Luka-Knin.
⁴⁰⁸⁵ U vezi s razmenom informacija između SVK i VJ v., na primer, DP P2260, Presretnute informacije, 7. avgust 1995. godine. V. takođe svedok MP-80, T. 8559 i dalje (zatvorena sednica), – mada se radi samo o pretpostavci svedoka; v., na primer, DP P1297, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine; DP P1316, Presretnuti razgovor, 2. maj 1995. godine, u oba se pominje da je Perišić bio u kontaktu s Milanom Čeleketićem. DP P2279, Presretnute informacije, 5. avgust 1995. godine, u kojoj se opisuje sadržaj razgovora između Perišića i komandanta 15. korpusa SVK; DP P2286, Presretnute informacije, 2. maj 1995. godine; DP P1447, Obaveštajna beleška, 24. avgust 1994. godine; DP P1454, Presretnuti razgovor, 9. jul 1995. godine; DP P2281, Presretnute informacije, 9. maj 1995. godine; DP P1459, Presretnuti razgovor, 5. avgust 1995. godine; DP P1460, Presretnuti razgovor, 5. avgust 1995. godine; DP P1461, Presretnuti razgovor, 6. avgust 1995. godine. U vezi s razmenom informacija između VRS i VJ v., na primer, DP P1432, Obaveštajna beleška, 22. oktobar 1993. godine. V. takođe DP P2269, Presretnute informacije, 23. novembar 1995. godine; DP P2266, Presretnute informacije, 19. novembar 1995. godine; DP P2271, Presretnute informacije, 1. decembar 1995. godine.
⁴⁰⁸⁶ DP P2286, Presretnute informacije, 2. maj 1995. godine; DP P1333, Presretnuti razgovor, 6. maj 1995. godine, str. 26. V. DP P1456, Obaveštajna beleška, 10. jul 1995. godine; DP P2279, Presretnute informacije, 5. avgust 1995. godine, gde se opisuje sadržaj razgovora između Perišića i komandanta 15. korpusa SVK; DP P1447, Obaveštajna beleška, 24. avgust 1994. godine.
⁴⁰⁸⁷ Miodrag Simić, T. 10159; DP P1558, Šema analognih radio-relejnih veza VRS.
⁴⁰⁸⁸ DP P2195, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 14. septembra 1995. godine, dok. br. 0618-7188, str. 7; DP P2204, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine, dok. br. 0618-7222, str. 4.
⁴⁰⁸⁹ Rade Rašeta, T. 5938–5939.
⁴⁰⁹⁰ Rade Rašeta, T. 5939.
⁴⁰⁹¹ *Ibid.*

1437. Tačan sadržaj tema obrađivanih na sastancima i/ili u izveštajima koje je Generalštab VJ primao od glavnih štabova SVK i VRS biće razmotren u zasebnom delu ove Presude koji je posvećen Perišićevim saznanjima o zločinima za koje se tereti u Optužnici.⁴⁰⁹²

J. Perišić je znao za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici

1. Argumenti strana u postupku

1438. Tužilaštvo navodi da je Perišić znao da je VRS imao diskriminatornu nameru da poćini zloćine u BiH i da je poćinio etnićko ćišćenje u BiH. Ono tvrdi da je Perišić to znao pre nego što je postao naćelnik Generalštaba VJ i da je “tim saznanjima raspolagao sve vreme svog mandata”.⁴⁰⁹³ Tužilaštvo takoćde navodi da nije potrebno dokazivati da je Perišić znao za konkretne incidente navedene u Optužnici.⁴⁰⁹⁴

1439. Odbrana tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da je VRS ućestvovao u kaźnjivom ponašanju ili da je Perišić znao za to kaźnjivo ponašanje.⁴⁰⁹⁵ Ona navodi da se u rezolucijama SB UN u kojima se govori o protivpravnom ponašanju takvo ponašanje obićno pripisuje paravojnim formacijama bosanskih Srba, a ne VRS-u.⁴⁰⁹⁶

1440. Pretresno veće će prvo razmotriti da li je Perišić znao za kaźnjivo ponašanje i diskriminatornu nameru VRS na ratištu u BiH uopšte, a drugo, da li je znao za zloćine koje je VRS ćinio konkretno u Sarajevu i Srebrenici. To da li je Perišić bio svestan diskriminatorne namere VRS i kaźnjivog ponašanja poslućiće u ovom kontekstu kao osnova za zakljućak da li je Perišić znao da će u Sarajevu i Srebrenici verovatno biti poćinjeni zloćini, kao i da će za zloćinima poćinjenim na tim podrućjima verovatno uslediti dalji zloćini.

2. Perišić je znao za kaźnjivo ponašanje VRS

1441. Pretresni spis sadrić dokaze u vezi s Perišićevim znanjem o postupanju VRS u periodu pre svog imenovanja za naćelnika Generalštaba VJ, kao i u periodu posle toga. Pretresno veće će razmotriti dokaze koji se odnose na ta dva perioda.

⁴⁰⁹² V. dole, odeljak VI.J.

⁴⁰⁹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 563–565, 581.

⁴⁰⁹⁴ Završne reći, T. 14676.

⁴⁰⁹⁵ Završni podnesak odbrane, par. 820–821.

⁴⁰⁹⁶ *Ibid.*

(a) Dokazi koji prethode Perišićevom imenovanju za načelnika Generalštaba VJ

1442. Pretresno veće će analizirati da li dokazi pokazuju da je Perišić bio svestan diskriminatorne namere i kažnjivog ponašanja VRS pre nego što je imenovan za načelnika Generalštaba VJ.

1443. Pretresno veće podseća da je Perišić, pre imenovanja za načelnika Generalštaba VJ 26. avgusta 1993. godine, bio komandant Artiljerijskog školskog centra JNA u Zadru, Hrvatska, do januara 1992. godine, kada je postavljen za komandanta 13. korpusa JNA u BiH. On je na toj dužnosti bio do formalnog povlačenja JNA iz BiH u maju 1992. godine, kada je postao načelnik štaba, a zatim komandant 3. armije VJ.⁴⁰⁹⁷

1444. U razgovoru koji su s njim obavili predstavnici tužilaštva, Perišić je rekao da je u aprilu 1992. godine, kada je bio komandant Bilećkog korpusa, 13. korpusa JNA u BiH, odbio Karadžićevu ponudu da postane komandant VRS.⁴⁰⁹⁸ Perišić je naveo da je jedan od njegovih razloga za to bila činjenica da su “oni hteli etnički čistu vojsku, a [on je] bio protiv toga”.⁴⁰⁹⁹

1445. U tom istom razgovoru, Perišić je napomenuo da su u zoni odgovornosti Bilećkog korpusa bile tri velike muslimanske enklave – Stolac, Fazlagića Kula i Podveležje. Perišić je izjavio da, dok je on bio na tom području, “nijedan Musliman nije stradao od vojnika i nijedan vojnik nije stradao od Muslimana”, ali da je, nakon što je on otišao u junu 1992. godine, “došlo [...] do egzodusa na tim prostorima”.⁴¹⁰⁰

1446. Razgovor koji su obavili predstavnici tužilaštva potkrepljuju dokazi koji slede. Dana 27. maja 1993. godine, kada je Perišić bio komandant 3. armije VJ,⁴¹⁰¹ Štab Vrhovne komande održao je sastanak s komandantima armija VJ, a Perišiću je naloženo da mu prisustvuje.⁴¹⁰² Na tom sastanku, predsednik SRJ Dobrica Ćosić rekao je da je pomoć VJ VRS-u i SVK-u “bila [...] velika, pa su se i rezerve istopile”.⁴¹⁰³ On je dodao sledeće: “Mi smo nepotrebno i neracionalno utrošili ogromne ratne rezerve. To je naročito uočljivo u Bosni i Hercegovini. Zar smo mogli dozvoliti da jedan komandant troši preko 5.000 granata kod Žepe da bi nepotrebno rušio muslimanske kuće? Njemu je, za takav neracionalan postupak, trebalo makar, najmanje, skinuti epolete oficira.”⁴¹⁰⁴

⁴⁰⁹⁷ V. gore, par. 2.

⁴⁰⁹⁸ DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine, str. 4.

⁴⁰⁹⁹ *Ibid.*

⁴¹⁰⁰ DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine, str. 6.

⁴¹⁰¹ DP P810, Transkript razgovora s Perišićem, 23. januar 2004. godine, str. 6. V. DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 15.

⁴¹⁰² V. DP P2887, Telegram kojim se poziva na sastanak s komandantima armija, 25. maj 1993. godine.

⁴¹⁰³ DP P2888, Zaključne napomene na sastanku Štaba Vrhovne komande, 27. maj 1993. godine, str. 2.

⁴¹⁰⁴ *Ibid.*

1447. Dana 26. avgusta 1993. godine, kada je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, Komanda 1. krajiškog korpusa VRS poslala mu je čestitku iz koje se vidi želja za ujedinjenjem VJ i VRS radi stvaranja jedinstvene srpske države:

Na ovu dužnost dolazite u veoma teškom i složenom vremenu, kada se srpski narod bori za slobodu, državu, dostojanstvo i dokazuje čitavom svetu pravednost svoje borbe, a koja iz dana u dan postaje sve uvaženija, opravdana i ulijeva povjerenje da ćemo istrajati do konačne pobjede.

Želja nam je da se na ovoj dužnosti što pre nadete, izaberete svoje saradnike, izvršite potrebnu transformaciju vojske, otklonite sve slabosti starog sistema i bivše JNA i da zajedničkim snagama stvorimo jedinstvenu srpsku državu i vojsku u kojoj će svi Srbi živeti zajedno, ponosno i dostojanstveno.⁴¹⁰⁵

1448. Pretresno veće se uverilo da taj dokaz pokazuje da je Perišić, kada je postao načelnik Generalštaba VJ, znao da VRS želi etnički čistu vojsku i srpsku državu, kao i da je bio svestan slučajeva kažnjivog ponašanja pripadnika VRS prema Muslimanima u BiH.

1449. Pored gorenavedenih dokaza o Perišićevom direktnom znanju, postoje dokazi koji ukazuju na to da je, pre Periševog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ, rukovodstvo SRJ bilo svesno navoda o etničkom čišćenju u BiH. Ti dokazi se ukratko iznose dalje u tekstu.

1450. U periodu od maja 1992. do maja 1993. godine SB UN je doneo nekoliko rezolucija i izdao saopštenja u kojima je izrazio duboku zabrinutost zbog etničkog čišćenja i drugih zločina počinjenih u BiH, iako VRS nije izričito optužen za te zločine:

- (i) Rezolucijom 752 od 15. maja 1992. godine sve strane u sukobu pozivaju se da “odmah zaustave prisilna proterivanja ljudi sa područja na kojima žive i svi pokušaji da se promeni etnički sastav stanovništva”;⁴¹⁰⁶
- (ii) dana 30. maja 1992. godine Rezolucijom 757 uvedene su sankcije protiv SRJ i izraženo je žaljenje “zbog neodazivanja na [taj] poziv”;⁴¹⁰⁷
- (iii) dana 4. avgusta 1992. godine predsednik SB UN izdao je saopštenje u kojem se pominju stalni izveštaji o rasprostranjenim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava (dalje u tekstu: MHP) na prostoru bivše Jugoslavije, a posebno u BiH;⁴¹⁰⁸
- (iv) Rezolucijom 771 od 13. avgusta 1992. godine oštro je osuđena praksa “etničkog čišćenja” i izražena “dubok[a] uznemirenost zbog stalnih izveštaja o široko rasprostranjenim

⁴¹⁰⁵ DP P1801, Dopis 1. krajiškog korpusa Perišiću, 26. avgust 1993. godine.

⁴¹⁰⁶ DP P201, Rezolucija 752 SB UN, 15. maj 1992. godine.

⁴¹⁰⁷ DP P202, Rezolucija 757 SB UN, 30. maj 1992. godine.

⁴¹⁰⁸ DP P2436, Saopštenje predsednika SB UN, 4. avgust 1992. godine.

kršenjima međunarodnog prava do kojih dolazi na teritoriji bivše Jugoslavije, a naročito u Bosni i Hercegovini, uključujući izveštaje o masovnom prisilnom progonu i deportaciji civila, [...] o namernim napadima na neborce, bolnice i kola hitne pomoći, [...] i o bezobzirnem razaranju i uništavanju imovine”;⁴¹⁰⁹

(v) u Rezoluciji 780 od 6. oktobra 1992. godine ponovo je izražena duboka zabrinutost zbog stalnih izveštaja o rasprostranjenim kršenjima MHP na prostoru bivše Jugoslavije, a posebno u BiH, uključujući izveštaje o masovnim ubijanjima i nastavku prakse “etničkog čišćenja”.⁴¹¹⁰ U njoj se takođe poziva generalni sekretar UN da formira nepristrasnu Komisiju eksperata koja će istražiti kršenja MHP;⁴¹¹¹

(vi) u Rezoluciji 808 od 22. februara 1993. godine ponovo je izražena ozbiljna zabrinutost zbog stalnih izveštaja o rasprostranjenim kršenjima MHP u bivšoj Jugoslaviji, uključujući izveštaje o masovnim ubijanjima i praksi “etničkog čišćenja”, i odlučeno da se osnuje međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja MHP;⁴¹¹²

(vii) u Rezoluciji 827 od 25. maja 1993. godine ponovljena je ozbiljna zabrinutost SB UN zbog stalnih izveštaja o rasprostranjenim i flagrantnim kršenjima MHP u BiH, uključujući praksu “etničkog čišćenja”.⁴¹¹³ Rezolucijom 827 takođe je osnovan MKSJ;⁴¹¹⁴

(viii) dana 16. aprila 1993. godine SB UN je primio na znanje nalog MSP od 8. aprila 1993. godine u kojem je MSP naveo da vlada SRJ, kao privremenu meru, mora odmah da preduzme sve mere koje su u njenoj moći kako bi sprečila genocid.⁴¹¹⁵ SB UN je takođe ponovio osudu svih kršenja MHP, uključujući “etničko čišćenje”, izrazio zabrinutost zbog “neprijateljskog delovanja paravojnih jedinica bosanskih Srba protiv gradova i sela u istočnoj Bosni” i zatražio od SRJ da odmah prestane da paravojnim jedinicama bosanskih Srba u BiH dostavlja naoružanje, opremu i usluge;⁴¹¹⁶

(ix) dana 24. avgusta 1993. godine SB UN doneo je Rezoluciju 859, u kojoj se posebno ističe da bosanski Srbi još ne postupaju shodno svim relevantnim rezolucijama SB UN i ne

⁴¹⁰⁹ DP P2438, Rezolucija 771 SB UN, 13. avgust 1992. godine, str. 1.

⁴¹¹⁰ DP P2451, Rezolucija 780 SB UN, 6. oktobar 1992. godine.

⁴¹¹¹ *Ibid.*

⁴¹¹² DP P2452, Rezolucija 808 SB UN, 22. februar 1993. godine. V. takođe Muhamed Sacirbey, T. 7233.

⁴¹¹³ DP P2453, Rezolucija 827 SB UN, 25. maj 1993. godine.

⁴¹¹⁴ *Ibid.*

⁴¹¹⁵ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1. BiH je podneo tužbu pred MSP-om 20. marta 1993. godine i tražio da SRJ prestane da učestvuje u kršenjima međunarodnog humanitarnog prava u BiH. Dana 8. aprila 1993. godine MSP je naveo da vlada SRJ, kao privremenu meru, mora odmah da preduzme sve mere koje su u njenoj moći kako bi sprečila genocid u BiH. SRJ je dostavila odgovor na tužbu BiH. Muhamed Sacirbey, T. 7266–7270, 7274–7276; DP P2460, Nalog MSP od 8. aprila 1993. godine; DP P2461, Dopis GS UN upućen predsedavajućem SB UN, 29. april 1993. godine.

osuđuju “sv[e] ratn[e] zločin[e] i drug[a] kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena od bilo koje strane, bosanskih Srba ili drugih”.⁴¹¹⁷ U Rezoluciji se takođe izražava “[z]abrinut[ost] zbog nastavka opsade Sarajeva, Mostara i drugih ugroženih gradova”.⁴¹¹⁸

1451. Dana 18. avgusta 1992. godine, pet dana nakon što je SB UN doneo Rezoluciju 771, rukovodstvo SRJ je razmatralo informacije koje je dobilo od UN o navodnoj pomoći koju SRJ pruža u etničkom čišćenju. Milan Panić, predsednik vlade SRJ, rekao je da je lično dobio informaciju od UN da treba da zaustavi etničko čišćenje u Sanskom Mostu, gde je 15.000 Muslimana dobilo rok od osam sati da napusti svoje domove i prevali 20 kilometara do Jajca.⁴¹¹⁹ Panić je izrazio duboku zabrinutost zbog toga što SRJ ne može da stane na put stalnim pričama o etničkom čišćenju i naveo da nije važno šta je SRJ stvarno uradila ili rekla, već samo “šta ceo svet misli”.⁴¹²⁰

1452. Takođe u avgustu 1992. godine Komesarijat za ljudska prava UN imenovao je Tadeusza Mazowieckog za specijalnog izvestioca koji će izveštavati o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije.⁴¹²¹ Pre nego što je Perišić imenovan za načelnika Generalštaba VJ, Mazowiecki je podneo pet izveštaja u kojima je zaključeno da je na područjima pod kontrolom Srba počinjeno etničko čišćenje uz učešće “srpskih vojnika” i “srpskih plaćenika”.⁴¹²² Muhamed Sacirbey, ambasador BiH pri UN za vreme rata, posvedočio je da je Mazowiecki većinu informacija dobijao sa terena i da se s činjenicama u BiH upoznao iz prve ruke.⁴¹²³ Sacirbey je takođe rekao da su sredstva javnog informisanja detaljno prenosila izveštaje Mazowieckog.⁴¹²⁴

1453. Činjenje zločina “u Bosni i Hercegovini od strane Srba” pomenuto je na 6. sednici VSO, održanoj 9. decembra 1992. godine.⁴¹²⁵ Na 8. sednici VSO, održanoj 12. marta 1993. godine, u

⁴¹¹⁶ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1.

⁴¹¹⁷ DP P2474, Rezolucija 859 SB UN, 24. avgust 1993. godine.

⁴¹¹⁸ *Ibid.*

⁴¹¹⁹ DP P2883, Stenografske beleške sa sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 18. avgust 1992. godine, str. 18.

⁴¹²⁰ DP P2883, Stenografske beleške sa sednice Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, 18. avgust 1992. godine, str. 18–19.

⁴¹²¹ Muhamed Sacirbey, T. 7198–7199, 7215. V. DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine.

⁴¹²² DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine; DP P2440, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 27. oktobar 1992. godine; DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine; DP P2442, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 10. februar 1993. godine; DP P2443, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. maj 1993. godine.

⁴¹²³ Muhamed Sacirbey, T. 7215.

⁴¹²⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7224.

⁴¹²⁵ DP P788, Stenografske beleške sa 6. sednice VSO, održane 9. decembra 1992. godine, str. 17–18.

okviru diskusije o paravojnim formacijama i navodnim kršenjima ljudskih prava, pomenut je jedan od izveštaja Mazowieckog.⁴¹²⁶

1454. Dokazi pokazuju da je rukovodstvo SRJ pre Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ pratilo šta druge zemlje govore o učešću SRJ u ratu, kao i da je imalo informacije o navodima o etničkom čišćenju u BiH koje su iznosili UN i specijalni izvestilac Mazowiecki.

1455. Većina članova Pretresnog veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, iznosi sledeća zapažanja i zaključke o rezolucijama SB UN i izveštajima Mazowieckog.

1456. Većina članova Veća napominje da nema neposrednih dokaza da je Perišić znao za rezolucije SB UN i izveštaje Mazowieckog objavljene pre njegovog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ. Međutim, većina članova Veća podseća da su ti dokumenti, u kojima je izražavana zabrinutost zbog teških kršenja MHP, etničkog čišćenja i drugih zločina počinjenih u BiH, predstavljali javne dokumente.⁴¹²⁷ Osim toga, većina članova Veća napominje da se od januara do maja 1992. godine, u vreme kada se situacija u BiH već brzo pogoršavala, Perišić nalazio u BiH, pa je stoga bio neposredno izložen tim događajima. Posle toga, u maju 1992. godine, Perišić je bio na položaju vlasti kao načelnik štaba i zamenik komandanta 3. armije u sastavu VJ, a u aprilu 1993. godine postao je komandant 3. armije.⁴¹²⁸ Perišić je, kao komandant 3. armije, prisustvovao sastancima Štaba Vrhovne komande na kojima je rukovodstvo SRJ raspravljalo i o događajima povezanim sa sukobom.⁴¹²⁹ Većina članova Pretresnog veća takođe napominje da su sredstva javnog informisanja iscrpno izveštavala o navodima o kriminalnim radnjama koje je međunarodna zajednica osuđivala,⁴¹³⁰ kao i da su ona bila takvih razmera i težine da je osnovan međunarodni sud za istragu o njima i krivično gonjenje. Na osnovu tih posrednih dokaza, većina članova Pretresnog veća zaključuje da ti dokazi navode na jedini razuman zaključak da je Perišić i pre nego što je postavljen za načelnika Generalštaba VJ načelno znao za osnovne navode o ratnim zločinima o kojima je bilo reči u rezolucijama SB UN i izveštajima Mazowieckog.⁴¹³¹

⁴¹²⁶ DP P2692, Stenografske beleške sa 8. sednice VSO, 12. mart 1993. godine, str. 45.

⁴¹²⁷ V. gore, par. 1450–1452.

⁴¹²⁸ DP P706, Perišićev pismeni odgovor na pitanje zastupnika tužilaštva, 23. jul. 1998. godine, str. 2.

⁴¹²⁹ V. gore, par. 1446.

⁴¹³⁰ V. dole, odeljak VI.J.3.(c).

⁴¹³¹ Tužilaštvo je radi uvrštavanja u spis takođe podnelo završni izveštaj generala Johna Wilsona, načelnika grupe vojnih posmatrača UNPROFOR (UNMO) koji su dobili zadatak da prate bezbednosnu situaciju u BiH. U tom izveštaju od 15. novembra 1992. godine napominje se da u BiH "[i]ma slučajeva katastrofalnih kršenja ljudskih prava od strane svih, ali najviše od strane srpskih snaga. Konvencionalne vojne operacije širokih razmera se nastavljaju sa idejom omogućavanja podele Republike po etničkom kriterijumu". DP P148, Završni izveštaj o obilasku s brigadnim generalom UNPROFOR Wilsonom, 15. novembar 1992. godine, str. 3. Budući da nema pokazatelja da je završni izveštaj stavljen na uvid javnosti tokom perioda na koji se odnosi Optužnica i budući da svedočenje generala Wilsona potiče iz 2005. godine, ti dokazi nemaju težinu pri utvrđivanju pitanja da li je Perišić mogao biti obavešten o činjenicama sadržanim u njima.

(b) Dokazi posle Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ

1457. Pretresno veće će sada razmotriti da li se na osnovu dokaza može zaključiti da je Perišić, nakon što je postavljen za načelnika Generalštaba VJ i tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, bio svestan diskriminatorne namere i sklonosti VRS da čini zločine.

(i) Perišićeve izjave

1458. U razgovoru koji su vodili s Perišićem, predstavnici tužilaštva pitali su ga o njegovom odnosu s Mladićem dok je bio načelnik Generalštaba VJ.⁴¹³² Perišić je rekao sledeće:

Pa, on je imao prema meni određenu distancu, jer je veoma dobro znao da sam ja protivnik bilo kakvih nedozvoljenih radnji u toku izvršavanju zadataka. Rukovodstvo Republike Srpske kompletno je znalo da sam ja protiv bilo kakvog rušenja objekata, bilo kakv[e] [...] primene sile prema stanovništvu i tako dalje.⁴¹³³

1459. Na 21. sednici VSO, održanoj 7. juna 1994. godine, Perišić je pokrenuo pitanje polaznika vojnih škola iz RS i RSK koji su Muslimani i koji završavaju svoje školovanje u VJ. On je upozorio na sledeće: “[P]osebno je bitno – ako ove Muslimane pošaljemo tamo [tj. u RS i RSK], ovi će ih ubiti.”⁴¹³⁴

1460. Te izjave pokazuju da je Perišić imao informacije da VRS u BiH čini zločine nad civilima u okviru sprovođenja svojih ciljeva, kao i da je posebno neprijateljski raspoložen prema Muslimanima.

(ii) Informacije dobijene posredstvom UN i drugih diplomatskih kanala

1461. Vlada SRJ je, posredstvom UN i drugih diplomatskih kanala, dobijala veliku količinu informacija o zločinima koje je VRS činio nad civilnim stanovništvom u BiH, uključujući “etničko čišćenje”.

1462. Sacirbey je u svedočenju rekao da su od maja 1992. godine do kraja 1995. godine predstavnici BiH (mada ne i sam Sacirbey) imali intenzivne kontakte sa službenicima Misije SRJ pri UN, uključujući ambasadora SRJ.⁴¹³⁵ Ti kontakti su bili učestaliji pri kraju tog perioda.⁴¹³⁶ Sacirbey je rekao da su predstavnici SRJ bili veoma dobro obavešteni o događajima u BiH.⁴¹³⁷

⁴¹³² DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 22–23.

⁴¹³³ DP P815, Transkript razgovora s Perišićem, 25. januar 2004. godine, str. 23.

⁴¹³⁴ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 41.

⁴¹³⁵ Muhamed Sacirbey, T. 7131–7132, 7137–7138. V. Muhamed Sacirbey, T. 7133 (govori o misiji BiH pri UN); Muhamed Sacirbey, T. 7136 (govori o kontaktima između svog zamenika i ambasadora SRJ Đokića).

⁴¹³⁶ Muhamed Sacirbey, T. 7132.

⁴¹³⁷ Muhamed Sacirbey, T. 7139.

Među pitanjima na koja su predstavnici BiH pokušali da skrenu pažnju predstavnicima SRJ bili su izveštaji o zverstvima i vojnim akcijama u BiH, izveštaji generalnog sekretara UN o stanju u kom se nalazi stanovništvo i o posledicama vojnih akcija na humanitarnu situaciju, uključujući isporuku hrane i lekova.⁴¹³⁸

1463. Sacirbey je u svedočenju takođe rekao da se počev od jeseni 1992. godine u GS UN i SB UN često raspravljalo o ratu u BiH i da je tim raspravama, koliko je njemu poznato, uvek prisustvovao predstavnik Misije SRJ.⁴¹³⁹ Savet bezbednosti UN je mogao da se osloni na informacije iz raznih izvora, uključujući UNPROFOR, izvestioce UN, sistem posmatrača EU i druge organizacije država, pojedinačne zemlje članice UN i sredstva javnog informisanja.⁴¹⁴⁰ Savet bezbednosti UN je takođe dobijao izveštaje od Visokog komesarijata UN za izbeglice i MKCK.⁴¹⁴¹ Sacirbey je u svedočenju rekao da SB UN jeste dobijao neke poverljive izveštaje, ali da je većina informacija koja je bila dostupna SB UN na kraju uglavnom bila dostupna i svim zemljama članicama, kao i diplomatskom osoblju i predstavnicima sredstava javnog informisanja.⁴¹⁴²

1464. Sacirbey je, osim toga, u svedočenju rekao da je Misija BiH pri UN, kad god bi iz nekog pouzdanog izvora dobila relevantne informacije o ratu, te informacije prosleđivala predsedavajućem SB UN, a ponekad i generalnom sekretaru UN ili GS UN, sa zahtevom da se te informacije, kao dokument tog organa UN, distribuiraju svim zemljama članicama, uključujući SRJ.⁴¹⁴³ U nekim slučajevima, Misija BiH je te informacije direktno slala predstavnicima zemalja članica.⁴¹⁴⁴ Sacirbey je posvedočio da su se informacije koje je Misija BiH prosleđivala uglavnom odnosile na teme kao što su “humanitarna situacija na terenu”, “zlostavljanje stanovništva, koje smo mi tada nazivali genocidom” i “humanitarna situacija, prekid dostave hrane i lekova”.⁴¹⁴⁵ Sacirbey je procenio da je Misija BiH prosleđivala oko 200 dokumenata godišnje, budući da je SRJ-u, međunarodnoj zajednici i sredstvima javnog informisanja pokušavala da prenese ne samo informacije o radnjama koje su vršene, već i “sistematski pristup od strane snaga [SRJ] i njihovih subjekata u Bosni”.⁴¹⁴⁶

⁴¹³⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7139.

⁴¹³⁹ Muhamed Sacirbey, T. 7140.

⁴¹⁴⁰ Muhamed Sacirbey, T. 7141. V. takođe Muhamed Sacirbey, T. 7383–7385; DP P2479, Rezolucija 941 SB UN, 23. septembar 1994. godine.

⁴¹⁴¹ V. Muhamed Sacirbey, T. 7383–7385; DP P2479, Rezolucija 941 SB UN, 23. septembar 1994. godine.

⁴¹⁴² Muhamed Sacirbey, T. 7142–7143.

⁴¹⁴³ Muhamed Sacirbey, T. 7143–7145.

⁴¹⁴⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7144.

⁴¹⁴⁵ Muhamed Sacirbey, T. 7145.

⁴¹⁴⁶ Muhamed Sacirbey, T. 7146. Sacirbey je, osim toga, u svedočenju rekao da je SB UN i od UNHCR i MKCK dobijao izveštaje o teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava na teritorijama u BiH koje su držali Srbi. U tim izveštajima se, između ostalog, pominje praksa etničkog čišćenja u Banjaluci i Bijeljini, Muhamed Sacirbey, T. 7383–7385; DP P2479, Rezolucija 941 SB UN, 23. septembar 1994. godine.

1465. Dana 27. maja 1994. godine Komisija eksperata, osnovana u skladu s Rezolucijom 780 SB UN,⁴¹⁴⁷ objavila je izveštaj u kojem je preispitala dokaze o teškim povredama Ženevskih konvencija i kršenjima međunarodnog humanitarnog prava počinjenim na teritoriji bivše Jugoslavije.⁴¹⁴⁸ Komisija je zaključila da su Srbi u BiH i Hrvatskoj, kao i njihove pristalice u SRJ, počeli da sprovode politiku “etničkog čišćenja”.⁴¹⁴⁹ Sacirbey je u svedočenju rekao da je taj izveštaj bio predmet iscrpne rasprave u UN – barem pre nego što je objavljen – i da su ga prenela sredstva javnog informisanja, u kojima se o njemu naširoko raspravljalo.⁴¹⁵⁰ Ceo taj izveštaj objavljen je u beogradskom listu *Borba* od 14. jula 1994. do 12. avgusta 1994. godine.⁴¹⁵¹

1466. Komisija eksperata je u svom izveštaju obrazac etničkog čišćenja u BiH opisala na sledeći način:

Prvo paravojne snage bosanskih Srba, često uz pomoć JNA, uspostave kontrolu nad određenom teritorijom. Potom se stanovnicima Srbima najčešće kaže da napuste dato područje pre nego što izbjuge nasilje. Ruše se kuće nesrba, kao i kulturni i verski spomenici, naročito crkve i džamije. Drugo, područje potpada pod kontrolu paravojnih snaga koje terorišu nesrbe, nasumično ih ubijaju, siluju pljačkaju. Treće, na osvojenoj teritoriji vlast uspostavljaju lokalne srpske strukture, često u sprezi s paravojnim grupama. Tokom ove faze nesrbi se odvođe u zatočeništvo, prebijaju, a ponekad prebacuju u logore, u kojima su izloženi daljem zlostavljanju, ili pak masovnom ubijanju.⁴¹⁵²

1467. Komisija je zaključila da je način na koji su Srbi u Bosni sprovodili politiku etničkog čišćenja “dosledan širom određenog geografskog područja u vidu luka koji se prostire od severne Bosne i obuhvata područja u istočnoj i zapadnoj Bosni koja se graniče s područjem srpske Krajine u Hrvatskoj” i da je praksa etničkog čišćenja vršena na “strateškim područjima koja povezuju užu Srbiju sa područjima naseljenim Srbima u Bosni i Hrvatskoj”.⁴¹⁵³

1468. Komisija je primetila da su “JNA i armija takozvane ‘bosanske Republike Srpske’ [...] bile uključene u izvršavanje i pospešivanje političke prakse etničkog čišćenja na nekim delovima teritorije” i da su “lideri bosanskih Srba [...] uticali na [najmarginalnije elemente bosanskog

⁴¹⁴⁷ DP P2451, Rezolucija 780 SB UN, 6. oktobar 1992. godine.

⁴¹⁴⁸ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine; DP P1535, Dodaci Završnom izveštaju Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine.

⁴¹⁴⁹ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 133.

⁴¹⁵⁰ Muhamed Sacirbey, T. 7376–7381. V. takođe DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, str. 1; Muhamed Sacirbey, T. 7363–7364.

⁴¹⁵¹ DP P1112, Feljton u listu *Borba*, u kojem je prenet Izveštaj UN-ove komisije za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, 14. jul 1994. godine.

⁴¹⁵² DP P1535, Dodaci Završnom izveštaju Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 110; v. DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 134–137.

⁴¹⁵³ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 131.

društva], ohrabrali ih, olakšavali im da izvršavaju zločine i gledali im kroz prste” u sprovođenju politike etničkog čišćenja.⁴¹⁵⁴ Komisija je zaključila da je praksa etničkog čišćenja imala cilj, bila sistematična i da su je sprovodila “lica iz svih segmenata srpskog stanovništva u opisanim područjima: pripadnici vojske, [paravojne snage], specijalne snage, policija i civili”.⁴¹⁵⁵

1469. Dana 23. septembra 1994. godine SB UN usvojio je Rezoluciju 941, u kojoj je primio na znanje informacije koje su dostavili UNHCR i MKCK, sadržane u drugim relevantnim izveštajima, u vezi s “teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava koja pogađaju nesrpsko stanovništvo na onim područjima [BiH] pod kontrolom snaga bosanskih Srba”.⁴¹⁵⁶ Savet bezbednosti UN je izrazio duboku zabrinutost zbog “stalne i sistematske kampanje terora koju sprovode snage bosanskih Srba u Banjoj Luci, Bijeljini i drugim područjima [BiH] pod kontrolom snaga bosanskih Srba” i naglasio da “ova praksa etničkog čišćenja od strane snaga bosanskih Srba predstavlja jasno kršenje međunarodnog humanitarnog prava”.⁴¹⁵⁷ Delujući shodno Glavi VII Povelje UN, SB UN je zatražio da “organi vlasti bosanskih Srba odmah prekinu svoju kampanju ‘etničkog čišćenja’”.⁴¹⁵⁸

1470. Specijalni izvestilac Mazowiecki nastavio je da Ujedinjenim nacijama podnosi izveštaje o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije sve do avgusta 1995. godine,⁴¹⁵⁹ posle čega je Elisabeth Rehn, koja je nasledila Mazowieckog, podnela još jedan izveštaj u novembru 1995. godine.⁴¹⁶⁰ Ti izveštaji su objavljeni kao dokumenti Saveta UN za ekonomska i socijalna pitanja (dalje u tekstu: ECOSOC) i Komisije za ljudska prava.⁴¹⁶¹ Oni su distribuirani svim članicama UN, uključujući SRJ.⁴¹⁶² Sacirbey je u svedočenju rekao da se o tim izveštajima takođe detaljno raspravljalo na SB UN.⁴¹⁶³

⁴¹⁵⁴ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 141.

⁴¹⁵⁵ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 142.

⁴¹⁵⁶ DP P2479, Rezolucija 941 SB UN, 23. septembar 1994. godine.

⁴¹⁵⁷ *Ibid.*

⁴¹⁵⁸ *Ibid.*

⁴¹⁵⁹ V. DP P2444, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 26. avgust 1993. godine; DP P2445, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 21. februar 1994. godine; DP P2446, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 4. novembar 1994. godine; DP P2447, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 16. januar 1995. godine; DP P2448, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. jul 1995. godine; DP P2449, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 22. avgust 1995. godine.

⁴¹⁶⁰ DP P2450, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Elisabeth Rehn o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 7. novembar 1995. godine.

⁴¹⁶¹ Muhamed Sacirbey, T. 7217.

⁴¹⁶² Muhamed Sacirbey, T. 7217–7218.

⁴¹⁶³ Muhamed Sacirbey, T. 7217–7218.

1471. Mazowiecki je u ovim izveštajima izneo na svetlost dana informacije o slučajevima ubistva, silovanja, prisilnog deportovanja, etničkog čišćenja, zatočavanja, uskraćivanja pristupa vodi i lekovima i uništavanja kulturnih i verskih objekata.⁴¹⁶⁴

1472. Dokazi pokazuju da su predstavnici SRJ dobijali izveštaje Mazowieckog i da su bili upoznati s njihovom sadržinom.⁴¹⁶⁵ U *note verbale* upućenoj potkomisiji ECOSOC-a, Misija SRJ pri UN dostavila je detaljne napomene u vezi sa šestim periodičnim izveštajem Mazowieckog i napomenula da je već odgovorila na njegove ranije izveštaje.⁴¹⁶⁶ Osim toga, Sacirbey je posvedočio da su predstavnici SRJ bili prisutni kada se o tim izveštajima raspravljalo u SB UN i pred drugim telima UN.⁴¹⁶⁷ Sacirbey je takođe posvedočio da je o tim izveštajima bilo reči i u sredstvima javnog informisanja, uključujući ona na Balkanu.⁴¹⁶⁸

1473. Tokom spora između BiH i Srbije i Crne Gore pred MSP u vezi s primenom Konvencije za sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida, vlasti SRJ takođe su dobile informacije o navodima o diskriminatornoj nameri i kažnjivom ponašanju VRS. Savezna Republika Jugoslavija je dostavila odgovor na tužbu BiH od 20. marta 1993. godine i taj postupak je trajao tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.⁴¹⁶⁹

1474. Sledeći dokazi pokazuju da je Perišić u načelu bio zabrinut zbog mišljenja međunarodne zajednice o aktivnostima bosanskih Srba u BiH, kao i da je znao za njih.

1475. Dana 23. februara 1994. godine Perišić je pisao Karadžiću, Mladiću i komandantima korpusa VRS, navodeći da je iz pouzdanih izvora dobio informacije da “u Evropskoj uniji postoji raspoloženje da bi se i najmanji incident na prostoru bivše BIH, za koji bi mogla biti okrivljena srpska strana, mogao iskoristiti kao povod za upotrebu vazdušne podrške snagama Ujedinjenih nacija”.⁴¹⁷⁰

1476. Na 25. sednici VSO, održanoj 30. avgusta 1994. godine, načelnik Obaveštajne uprave VJ pukovnik Branko Krga, po Perišićevom nalogu i u Perišićevom prisustvu, podneo je referat.⁴¹⁷¹ Krga je rekao da je međunarodna zajednica od kada je SRJ prihvatila mirovni plan Kontakt grupe zauzela povoljniji stav prema SRJ. On je napomenuo da se “[n]akon dužeg vremena izolacije i

⁴¹⁶⁴ V. DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine, gde se govori o etničkom čišćenju. V. takođe Muhamed Sacirbey, T. 7219–7220, 7224–7226.

⁴¹⁶⁵ Muhamed Sacirbey, T. 7221.

⁴¹⁶⁶ DP P2464, *Note verbale* Stalne misije SRJ pri UN, 5. avgust 1994. godine, str. 2.

⁴¹⁶⁷ Muhamed Sacirbey, T. 7221–7224, 7239–7240.

⁴¹⁶⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7223–7224.

⁴¹⁶⁹ MSP je presudu doneo 2007. godine, Muhamed Sacirbey, T. 7274–7275.

⁴¹⁷⁰ DP P2160, Perišićev dopis Mladiću i drugim komandantima VRS, 23. februar 1994. godine.

optuživanja, nazire [...] bitno novi odnos međunarodne zajednice prema [SRJ]“, što odražavaju posete spoljnopolitičkih delegacija i “povoljniji tretman SRJ u stranim sredstvima javnog informisanja, uključujući nemačka i američka”.⁴¹⁷² Krga je takođe izneo analizu toga kako SRJ treba da odgovori na uvedene sankcije.⁴¹⁷³ Krga je naveo da bi “[u] kontaktima sa stranim predstavnicima trebalo insistirati da [...] pitanje [raspoređivanja posmatrača na Drini] ne dođe na dnevni red Saveta bezbednosti”.⁴¹⁷⁴ On je upozorio na to da sankcije ne bi bile automatski ukinute čak i da SRJ prihvati posmatrača, budući da su postavljeni novi uslovi, uključujući “pitanje prava čoveka, kooperativnost sa Međunarodnim sudom za ratne zločine, itd.”.⁴¹⁷⁵ Na kraju, Krga je izložio moguće političke scenarije ukoliko RS odbaci mirovni plan. On je zaključio da je, “analizirajući reagovanja međunarodne zajednice”, najbolja varijanta za SRJ da nastavi da traži političko rešenje u BiH, ali je napomenuo da “izgleda da su se važniji spoljni činoci, ipak, saglasili u tome da ne dopuste izrazitu pobedu nijedne strane, kao ni stvaranje etnički čistih državnih tvorevina – ni srpske ni muslimanske”.⁴¹⁷⁶

1477. Odbrana uopšteno tvrdi da nema dovoljno dokaza za zaključak da su informacije u vezi s ratom dostavljene Misiji SRJ pri UN ili vlastima SRJ u Beogradu Perišiću, u stvari, bile poznate.⁴¹⁷⁷ Konkretno, odbrana tvrdi da nema dokaza da je Perišić lično znao za rasprave vođene na sednicama SB UN ili dopise koje je misija BiH slala SB UN.⁴¹⁷⁸

1478. Dokazi pokazuju da je Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, bio direktno obavešten barem o nekim raspravama i saopštenjima SB UN u vezi s optužbama za zločine koje je počinio VRS. Tokom celog rata, Misija SRJ pri UN slala je brojne diplomatske telegrame rukovodstvu SRJ u Beogradu kako bi ga obavestila o raspravama koje su se vodile u SB UN i rezolucijama koje je on usvojio.⁴¹⁷⁹ Perišiću je lično dostavljeno nekoliko takvih telegrama u vezi s incidentima granatiranja i snajperskog delovanja u Sarajevu, kao i s napadom VRS na Srebrenicu.⁴¹⁸⁰ Ti dokazi pokazuju da

⁴¹⁷¹ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 6–18.

⁴¹⁷² DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 7.

⁴¹⁷³ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 8.

⁴¹⁷⁴ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 8, 10. Krga je takođe naveo da bi se, kao moguća posledica prihvatanja posmatrača od strane SRJ, “znatno [...] smanjile mogućnosti pomoći Republici Srpskoj”, DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 9.

⁴¹⁷⁵ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 11.

⁴¹⁷⁶ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 16–17.

⁴¹⁷⁷ Završni podnesak odbrane, par. 840–841.

⁴¹⁷⁸ Završni podnesak odbrane, par. 843.

⁴¹⁷⁹ V., na primer, DP P852 (zapečaćeno); DP P853 (zapečaćeno); DP P854 (zapečaćeno); DP P855 (zapečaćeno); DP P858 (zapečaćeno); DP P896 (zapečaćeno); DP P897 (zapečaćeno); DP P898 (zapečaćeno); DP P899 (zapečaćeno); DP P900 (zapečaćeno); DP P1832, Diplomatski telegram SRJ, 26. maj 1995. godine. Nekoliko tih telegrama razmatra se u odeljcima Presude koji se bave Perišićevim znanjem o zločinima počinjenim u Sarajevu i Srebrenici – v. dole, par. 1489–1495, 1546–1553.

⁴¹⁸⁰ DP P852 (zapečaćeno); DP P853 (zapečaćeno); Muhamed Sacirbey, T. 7470–7471; DP P1832, Diplomatski telegram SRJ, 26. maj 1995. godine; DP P854 (zapečaćeno); DP P896 (zapečaćeno); DP P897 (zapečaćeno); DP P855 (zapečaćeno). V. dole, par. 1489, 1549–1553.

Perišić nije samo bio upoznat s izvesnim raspravama vođenim u SB UN, već je znao i da se VRS optužuje za to da napada civile i vrši druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Štaviše, izlaganje pukovnika Krge na 25. sednici VSO pokazuje da su i Obaveštajna uprava VJ i Perišić lično bili upoznati s dnevnim redom SB UN, a uopštenije i s političkim stavovima i mišljenjima međunarodne zajednice, uključujući izveštavanje stranih sredstava javnog informisanja, u vezi sa sukobom u BiH.⁴¹⁸¹

1479. Odbrana takođe tvrdi da nema dokaza da je Perišić pročitao izveštaje Mazowieckog koje je objavio Komesarijat UN za ljudska prava, niti da je znao za njih.⁴¹⁸² Iako nema neposrednih dokaza da je Perišić znao za te izveštaje, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, iznosi sledeće napomene.

1480. Većina članova Veća podseća da se o izveštajima Mazowieckog detaljno raspravljalo na sednicama SB UN (u prisustvu predstavnika SRJ).⁴¹⁸³ Diplomatski telegrami koji su dostavljani Perišiću i izlaganje pukovnika Krge takođe pokazuju da je Perišić bio obavešten barem o nekim raspravama pred SB UN.⁴¹⁸⁴ Osim toga, Misija SRJ smatrala je izveštaje Mazowieckog dovoljno važnim da formalno odgovori barem na nekoliko njih.⁴¹⁸⁵ Činjenica da je Misija SRJ, kako ukazuje odbrana, odbacila sadržinu tih izveštaja potvrđuje da je ona bila upoznata s njihovom sadržinom.⁴¹⁸⁶ Izveštaji Mazowieckog bili su među dokumentima koje je BiH dostavila MSP-u da bi potkrepila tužbu u predmetu protiv Srbije i Crne Gore,⁴¹⁸⁷ koji je dobio velik publicitet i bio predmet rezolucije 819 SB UN.⁴¹⁸⁸ Najzad, zaključci Mazowieckog u vezi s humanitarnom situacijom u BiH bili su predmet razmatranja u sredstavima javnog informisanja,⁴¹⁸⁹ a Perišić je bio obavešten o tome kako su sredstva javnog informisanja izveštavala o ratu u BiH.⁴¹⁹⁰ Dana 22. jula 1994. godine dnevni list *Borba* objavio je članak pod naslovom “Šta savezna vlada zamera šestom izveštaju Tadeuša Mazovjeckog o stanju ljudskih prava u SRJ?”, u kojem se navode kritike koje je SRJ iznela u svojoj *note verbale* upućenoj potkomisiji ECOSOC-a.⁴¹⁹¹

⁴¹⁸¹ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 8, 10.

⁴¹⁸² Završni podnesak odbrane, par. 842.

⁴¹⁸³ Muhamed Sacirbey, T. 7217.

⁴¹⁸⁴ Na primer DP P852 (zapečaćeno); DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 8, 10.

⁴¹⁸⁵ DP P2464, *Note verbale* Stalne misije SRJ pri UN, 5. avgust 1994. godine.

⁴¹⁸⁶ V. Završni podnesak odbrane, par. 842. Kako odbrana ističe, tužilaštvo je predložilo da se izveštaj Mazowieckog uvrsti u spis kako bi se utvrdilo da je SRJ bila obaveštena o njihovoj sadržini, a ne da bi se dokazala istinitost tvrdnji iznetih u tim izveštajima. V. Muhamed Sacirbey, T. 7203.

⁴¹⁸⁷ Muhamed Sacirbey, T. 7272–7273.

⁴¹⁸⁸ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine.

⁴¹⁸⁹ Muhamed Sacirbey, T. 7223–7224.

⁴¹⁹⁰ V. gore, odeljak VI.1.2.

⁴¹⁹¹ DP P2877, Članak objavljen u listu *Borba*, 22. jul 1994. godine.

1481. Odbrana tvrdi da nema dokaza da je Perišić ili bilo ko drugi iz VJ ili obavještajnih organa VJ pročitao ono što je *Borba* objavila u vezi s izveštajem Komisije eksperata UN o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji.⁴¹⁹² Iako nema neposrednih dokaza da je Perišić pročitao izveštaj koji je objavila *Borba*, većina članova Veća se uverila da mu je ta publikacija bila dostupna. U vezi s tim, većina članova Veća podseća na dokaze da je Perišić preko Uprave za informisanje Generalštaba VJ obavestavan o izveštavanju sredstava javnog informisanja.⁴¹⁹³

1482. Većina članova Veća zaključuje da gorenavedeni dokazi, uzeti zajedno, vode jedinom razumnom zaključku da su izveštaji Mazowieckog — koji su periodično objavljivani od 1992. do 1995. godine — bili od takvog interesa za vlasti SRJ i da su dobili toliki publicitet da su informacije sadržane u njima bile poznate Perišiću.

(c) Zaključak

1483. Većina članova Pretresnog veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, iznosi sledeće napomene i donosi sledeće zaključke.

1484. Pretresno veće zaključuje da se na osnovu neposrednih dokaza van razumne sumnje može ustanoviti da je Perišić i pre nego što je imenovan za načelnika Generalštaba VJ znao da VRS vrši ničim isprovocirane akte nasilja nad bosanskim Muslimanima i da međunarodna zajednica smatra da su zločini u BiH takvih razmera da je zbog njih preduzela vanrednu meru osnivanja međunarodnog suda. Osim toga, Perišićeve izjave tokom razgovora s predstavnicima tužilaštva potvrđuju da je on imao direktna saznanja o međunacionalnoj netrpeljivosti tokom rata i o tome je Mladić koristi silu protiv civila.

1485. Pored gorenavedenih neposrednih dokaza, većina članova Veća podseća na dokaze da je načelnik Obaveštajne uprave VJ pukovnik Branko Krga u svom izlaganju pred VSO SRJ referisao o stavovima međunarodne zajednice, između ostalog, o pitanjima ljudskih prava i osnivanju međunarodnog suda. Većina članova Veća podseća da je Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, bio nadležan za “najviši stručni i štabni organ za pripremu i upotrebu VJ u miru i ratu”.⁴¹⁹⁴ Zahvaljujući svom položaju, on je pomno pratio razvoj događaja u BiH, susednoj državi u kojoj je bio u toku sukob.⁴¹⁹⁵ Dokazi pokazuju da je Perišić dobijao dnevne izveštaje s informacijama koje su prikupili

⁴¹⁹² Završni podnesak odbrane par. 844.

⁴¹⁹³ V. gore, par. 1396–1399.

⁴¹⁹⁴ V. gore, par. 206.

⁴¹⁹⁵ V. gore, par. 1390–1404. V., na primer, DP P2211, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 19. oktobra 1995. godine, str. 1; DP P2215, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 23. oktobra

njegovi obavještajni i bezbednosni organi. Miodrag Simić, načelnik Prve uprave VJ od novembra 1994. godine, rekao je u svedočenju da je bilo “iz interesa VJ da rad svoje bezbednosti stalno bude u toku šta se dešava na tim prostorima”.⁴¹⁹⁶ Imajući u vidu te okolnosti, većina članova Veća smatra da Krgino izlaganje nije izolovan primer i da je Obaveštajna uprava VJ redovno obavještavala Perišića i o događajima u BiH i o mišljenju međunarodne zajednice uopšte. U vezi s tim, većina članova Veća podseća da je međunarodna zajednica bila vrlo zabrinuta zbog teških optužbi da pripadnici srpskih vojnih snaga u BiH od početnih faza rata krše ljudskih prava. O tim navodima se iscrpno i redovno raspravljalo u SB UN, u diplomatskim krugovima i u stranim sredstvima javnog informisanja, i oni su bili opštepoznata stvar. Većina članova Veća zaključuje da je jedini razuman zaključak taj da je Obaveštajna uprava VJ informisala Perišića o pomenutim navodima o kažnjivim delima.

1486. Na osnovu gorenavedenih dokaza, većina članova Veća se uverila da je Perišić od početnih faza rata imao informacije o diskriminatornoj nameri i kažnjivom ponašanju VRS u BiH.

1487. Pretresno veće će sada razmotriti pitanje u kojoj meri je Perišić konkretno znao da VRS čini zločine u Sarajevu.

3. Perišić je znao za zločine VRS u Sarajevu

1488. Pretresnom veću su podneti neposredni dokazi koji pokazuju da je Perišić, kada je postao načelnik Generalštaba VJ, bio obavješten o nekoliko incidenata u Sarajevu.

(a) Diplomatski telegrami

1489. Tokom 1994. i 1995. godine Perišiću su direktno dostavljena sledeća dva diplomatska telegrama iz Misije SRJ pri UN u Njujorku:⁴¹⁹⁷

(i) U telegramu od 7. februara 1994. godine govorilo se o reakciji međunarodne zajednice na dva incidenta navedena u prilogu Optužnici: artiljerijski napad na sarajevsko naselje Dobrinja 4. februara 1994. godine (dalje u tekstu: incident A2 naveden u prilogu Optužnici) i granatiranje pijace Markale u Sarajevu 5. februara 1994. godine (Markale I) (dalje u tekstu: incident A3 naveden u prilogu Optužnici).⁴¹⁹⁸ U njemu se konkretno upućuje

1995. godine, str. 2; DP P2214, Zadaci generala Perišića evidentirani na Kolegijumu načelnika Generalštaba VJ, 18. septembar 1995. godine, str. 4; DP P2885, Zapisnik s Kolegijuma Generalštaba VJ, 27. novembar 1995. godine, dok. br. 0618-7643, str. 3; 0618-7634, str. 2.

⁴¹⁹⁶ Miodrag Simić, T. 10341.

⁴¹⁹⁷ Siniša Borović, šef Perišićevog kabineta, potvrdio je da je Kabinet Generalštaba VJ od vojnih atašea iz svojih misija u inostranstvu dobijao šifrovane telegrame, koji su potom dešifrovani u Kabinetu, Siniša Borović, T. 13918.

⁴¹⁹⁸ V. Muhamed Sacirbey, T. 7353–7355 (delimično zatvorena sednica).

na “subotnji incident u Sarajevu” i ukazuje na konstataciju UNPROFOR-a da je “za prethodni napad na Dobrinju (4. februara 1994. godine) odgovorna srpska strana”.⁴¹⁹⁹ U telegramu se navodi da se, zbog najnovijeg incidenta, razmatra mogućnost vazdušnih udara NATO na srpske artiljerijske položaje van Sarajeva.⁴²⁰⁰ U telegramu se takođe ukazuje na konstataciju UNPROFOR-a da su ljudi na srpskim artiljerijskim položajima “odgovorni za napade na civilne mete u gradu”.⁴²⁰¹

(ii) U telegramu od 10. aprila 1995. godine navodi se da je zamenik generalnog sekretara UN Gharekhan izvestio da je u vezi sa “stanj[em] u Sarajevu i oko njega” došlo do “pogoršanja” i do “pojačanog dejstva snajperista, kao i artiljerijskih napada iz oruđa većeg kalibra”.⁴²⁰² U telegramu se dodaje da su u toku jednog dana “sa položaja bosanskih Srba ispaljena na Sarajevo tri projektila 120mm, nakon čega su UN tražile od NATO da izvrši izviđačke letove iznad grada”.⁴²⁰³

1490. Pored diplomatskih telegrama koji su dostavljani Perišiću direktno, Generalštab VJ je dobio od Misije SRJ u Londonu dva telegrama koja su se odnosila na opsadu Sarajeva. Dana 11. januara 1994. godine Misija je obavestila Obaveštajnu upravu VJ da najviši britanski funkcioneri smatraju da “odmah treba prekinuti bombardovanje Sarajeva”.⁴²⁰⁴ Dana 7. februara 1994. godine Misija je – očigledno misleći na granatiranje pijace Markale I (incident A3 naveden u prilogu Optužnici) – obavestila Obaveštajnu upravu da se “[u] mas-medijima ovde i na Zapadu široko [...] manipuliše sa najnovijim masakrom civila u Sarajevu i snažno vrši pritisak na vlade da donesu odluku o vazдушnim napadima na srpske pozicije oko Sarajeva”.⁴²⁰⁵

1491. Perišiću je takođe dostavljen telegram Misije SRJ u Rimu od 9. decembra 1994. godine, u kojem su navedene informacije o zločinima u Sarajevu.⁴²⁰⁶ U telegramu se tvrdilo da je nedavno izveštavanje italijanskih sredstava javnog informisanja o situaciji u BiH bilo jednostrano zbog toga što je krivica pripisana Srbima i da su najčešće citirani izvori bili UNPROFOR, predstavnici humanitarnih organizacija i specijalni izvestioci. Kako se navodi u tom telegramu, glavna tema izveštaja u sredstvima javnog informisanja bila je činjenica da su SVK i VRS nastavili s napadima, između ostalog, ispaljujući rakete na objekte muslimanske vlade u Sarajevu i blokirajući humanitarnu pomoć na kopnu i u vazduhu, zbog čega će stanovništvo Bihaća i Sarajeva gladovati i

⁴¹⁹⁹ DP P852 (zapečaćeno), str. 1–2.

⁴²⁰⁰ DP P852 (zapečaćeno), str. 2.

⁴²⁰¹ *Ibid.*

⁴²⁰² DP P853 (zapečaćeno); Muhamed Sacirbey, T. 7470–7471 (zatvorena sednica).

⁴²⁰³ *Ibid.*

⁴²⁰⁴ DP P2853 (zapečaćeno).

⁴²⁰⁵ DP P2852 (zapečaćeno).

smrzavati se. U telegramu se navodi da, nasuprot tome, u sredstvima javnog informisanja nije bilo vesti o “ponašanju Muslimana i Hrvata”.⁴²⁰⁷

1492. Na 18. sednici VSO, održanoj 7. februara 1994. godine, dva dana posle incidenta Markale I (incident A3 naveden u prilogu Optužnici), Perišić je govorio o upotrebi određenih eksplozivnih naprava u Sarajevu i naveo eksploziju granate koja je izazvala “masivne gubitke”.⁴²⁰⁸ Pretresno veće se uverilo da se ta diskusija odnosila na incident Markale I, budući da je Perišić na sednici VSO rekao da je lokacija eksplozije bio jedan mali prostor koji je sa svih strana bio zatvoren zgradama, gde je bio koncentrisan veliki broj ljudi i gde se nalazila tramvajaska stanica.⁴²⁰⁹ Slobodan Milošević je dodao da je granata navodno udarila “u tezgju”.⁴²¹⁰ Pretresno veće napominje da je Perišić takođe rekao da su ljudi u RS tvrdili da nisu odgovorni za taj incident i izneo mišljenje da je verovatnoća zaista mala.⁴²¹¹ On je dodao sledeće:

Mislim da bi bilo dobro da [...] pripremimo [specijalne projekte koji ne udaraju o zemlju] i da se Vlada SR Jugoslavije oglasi. Naši vojni eksperti tvrde da je to nemoguće. Mi pretpostavljamo da je to isto učinjeno i u ulici Vase Miskina – da je unapred pripremljen eksploziv; stavljen na više mesta; da je u datom momentu dat signal da se to aktivira kada je bila najveća koncentracija ljudi. Drugo, ima mišljenja da je zaista upotrebljen jedan njihov projektil koji je trebalo samo da maskira te efekte. Takvo je naše shvatanje. Inače, veoma malo je verovatno da jedan projektil kalibra 120mm na tom prostoru može toliko ljudi da ubije. Mi pretpostavljamo da su to uradili mudžahedini, jer oni su protiv svih pregovora i dogovora. Drugo, nije isključeno da su to uradili Hrvati da bi “odvukli” pažnju od pretnji sankcijama. Inače, nemoguće je da su Srbi u Sarajevu to postavili, sem sa distance.⁴²¹²

1493. Na sastanku najviših političkih i vojnih rukovodilaca SRJ i RS, uključujući i Perišića, održanom 29. avgusta 1995. godine u Dobanovcima, predsednik Milošević je govorio o činjenici da je na Markale ispaljena granata i da je ubila izvestan broj civila.⁴²¹³ Milošević je naveo da je jedan izvor UN rekao da je dokazano da je granata ispaljena sa srpskih položaja,⁴²¹⁴ dok je Mladić naveo izjavu jednog drugog izvora UN koja, po njegovom mišljenju, pokazuje da granata nije mogla doći sa srpskih položaja.⁴²¹⁵

1494. Dana 11. oktobra 1995. godine Obaveštajna uprava Generalštaba VJ referisala je Ministarstvu odbrane SRJ o incidentu Markale II (incident A9 naveden u prilogu Optužnici), razmatrajući optužbu UNPROFOR-a da je VRS odgovoran za granatiranje:

⁴²⁰⁶ DP P2855 (zapečaćeno).

⁴²⁰⁷ DP P2855 (zapečaćeno).

⁴²⁰⁸ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 60.

⁴²⁰⁹ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 60–61

⁴²¹⁰ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 60–61. V. takođe gore, par. 350–358.

⁴²¹¹ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 60.

⁴²¹² DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 61.

⁴²¹³ DP P232, Beleške sa sastanka rukovodstava SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine, str. 5.

⁴²¹⁴ DP P232, Beleške sa sastanka rukovodstava SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine, str. 5, 12.

⁴²¹⁵ DP P232, Beleške sa sastanka rukovodstava SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine, str. 12.

Ponovljenim scenarijom na sarajevskoj pijaci "Markale", 28.08.1995. godine, u 11.20 časova, stvoreni su novi uslovi za postavljanje ko zna kog po redu, ultimatumu Srbima od strane NATO-a. Naime, samo pola časa posle navedenog događaja, muslimanska TV je objavila snimke sa mesta nesreće, okrivljujući za istu Srbe [...]. Sutradan, [...] UNPROFOR [...] okrivljuje Srbe za masakr, a balistički stručnjak vrši ekspertizu tek u 11.00 časova. Ekspertiza nije vršena na licu mesta (nisu dozvolili Muslimani), nego na osnovu fotografija, skica i TV snimaka. Poginuli i ranjeni nisu pregledani, niti je po ovom pitanju vršena bilo kakva medicinska ekspertiza.⁴²¹⁶

1495. Pored dokaza razmotrenih gore, Pretresnom veću su podneti značajni posredni dokazi u koje spada i dokumentacija međunarodne zajednice o zločinima počinjenim u Sarajevu i iscrpno izveštavanje sredstava javnog informisanja o opsadi Sarajeva.

(b) Dokumentacija međunarodne zajednice u vezi sa zločinima u Sarajevu

1496. Počev od proleća 1992. godine SB UN je gotovo svakodnevno raspravljao o kampanji granatiranja i snajperskog delovanja u Sarajevu i doneo nekoliko rezolucija na tu temu.⁴²¹⁷ Sacirbey je u svedočenju takođe rekao da su, u periodu pre usvajanja rezolucije 764 SB UN u julu 1992. godine, on i njegovo osoblje direktno obavestili predstavnike SRJ pri UN o granatiranju u kojem su život izgubile desetine ljudi koji su čekali u redu za hleb u Sarajevu, kao i o drugim aspektima opsade.⁴²¹⁸ Osim toga, počev od oktobra 1992. godine specijalni izvestilac Mazowiecki objavljivao je redovne izveštaje u kojima je opisivao humanitarnu situaciju u Sarajevu – izveštaje o kojima su vlasti SRJ imale informacije.⁴²¹⁹ Mazowiecki je u svojim izveštajima, između ostalog, naveo da je neselektivno granatiranje Sarajeva dovelo do bezbrojnih civilnih žrtava⁴²²⁰ i da se bolnice u Sarajevu rutinski i hotimično granatiraju.⁴²²¹ Mazowiecki je zaključio da su "[s]ve [...] strane krive za upotrebu vojne sile protiv civilnog stanovništva i humanitarnih operacija u Sarajevu", ali da "glavnu odgovornost snose srpske snage, budući da su one usvojile taktiku opsade grada".⁴²²²

1497. Kao što je gore navedeno, Sacirbey je rekao da je on predsedavajućem SB UN dostavio brojne dokumente uz zahtev da se oni distribuiraju kao javni dokumenti svim zemljama članicama UN, uključujući SRJ.⁴²²³ Među tim dokumentima bilo je i nekoliko dopisa iz novembra 1994, maja 1995. i juna 1995. godine, u kojima Misija BiH javlja da bosanski Srbi granatama i snajperima

⁴²¹⁶ DP D542, Izveštaj VJ Ministarstvu odbrane SRJ, 11. oktobar 1995. godine.

⁴²¹⁷ Muhamed Sacirbey, T. 7179–7181. V. DP P2434, Rezolucija 758 SB UN, 8. jun 1992. godine, Rezolucija 760, 18. jun 1992. godine, i Rezolucija 761, 29. jun 1992. godine. V. Muhamed Sacirbey, T. 7187–7188; DP P2436, Poruka predsedavajućeg SB UN, 4. avgust 1992. godine; DP P2437, Rezolucija 770 SB UN, 13. avgust 1992. godine.

⁴²¹⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7184.

⁴²¹⁹ V. gore, par. 1452, 1480.

⁴²²⁰ DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine, par. 41.

⁴²²¹ DP P2442, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 10. februar 1993. godine, par. 102–104.

⁴²²² DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine, par. 42.

⁴²²³ Muhamed Sacirbey, T. 7143–7146.

napadaju civilne ciljeve u Sarajevu,⁴²²⁴ kao što su hotel “Holiday Inn”⁴²²⁵ i četvrti Marindvor i Hrasnica.⁴²²⁶ U jednom od tih dopisa, Sacirbey je naveo da je od granata koje su ispalili bosanski Srbi poginulo petoro dece, a potom u nastavku opisao kako, po njegovom mišljenju, izgleda obrazac granatiranja i snajperskog delovanja, prema kojem duga zatišja između napada izvuku civilno stanovništvo na ulice, a potom “s brda sleti još jedna granata; ponekad ne uspe da nađe žrtve, ponekad odnese i više njih”.⁴²²⁷

1498. Dana 7. januara 1994. godine predsednik SB UN izdao je saopštenje u kojem je SB oštro osudio “stalni vojni pritisak, kao i neprekidno bombardovanje glavnog grada [BiH] Sarajeva od strane srpskih snaga” i pozvao na momentalnu obustavu napada na grad koji su doveli do “velikog broja civilnih žrtava, ozbiljno narušili [pružanje] osnovn[ih] [komunalnih usloga] i pogoršali ionako već ozbiljnu humanitarnu situaciju”.⁴²²⁸

1499. Dana 27. maja 1994. godine u izveštaju Komisije eksperata UN navedeno je da su “opsada i nemilosrdno bombardovanje sa brda koja okružuju Sarajevo uzeli [...] ogroman fizički danak od grada i njegovih stanovnika”. U njemu se napominje da su srpske snage “koncentrisale svoje akcije na slabljenje grada putem stalnog bombardovanja sa okolnih brda” i poziva na procene UNPROFOR-a da se dnevno granatiranje grada kretalo od 200 do 300 udara kad je bio miran dan, do 800 do 1.000 udara granata kad je bio buran dan.⁴²²⁹ U tom izveštaju je konstatovano sledeće: (i) obrazac gađanja konkretnih lokacija, uključujući bolnicu Koševo, sistem javnog prevoza, stambeno naselje Dobrinja, mlin, glavnu pekaru i trgovinski centar, (ii) obrazac sistematskog granatiranja kulturnih i verskih objekata i komunalne infrastrukture i (iii) obrazac nasumičnog granatiranja po svim civilnim područjima grada, koji je imao “efekat izazivanja straha kod civilnog stanovništva” i doveo do ubijanja, ranjavanja i razaranja tako dobro poznatih objekata u gradu koji nisu imali vojnu namenu, kao što su “škole, otvorene ulice, javni parkovi, fudbalski i [drugi sportski] tereni, groblja, bolnice, pa čak i tamo gde su ljudi stajali u redovima za hleb, vodu i humanitarnu pomoć”.⁴²³⁰ U

⁴²²⁴ DP P2477, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 15. novembar 1994. godine; DP P2478, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 17. novembar 1994. godine; DP P2490, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 9. maj 1995. godine; DP P2493, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 16. maj 1995. godine; DP P2494, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 24. maj 1995. godine; DP P2491, Dopis otpravnika poslova Stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 27. jun 1995. godine.

⁴²²⁵ DP P2477, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 15. novembar 1994. godine.

⁴²²⁶ DP P2478, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 17. novembar 1994. godine; DP P2490, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 9. maj 1995. godine.

⁴²²⁷ DP P2491, Dopis otpravnika poslova Stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 27. jun 1995. godine, str. 2.

⁴²²⁸ DP P2475, Dopis predsedavajućeg SB UN, 7. januar 1994. godine.

⁴²²⁹ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 183, 186, 188. V. takođe gore, par. 323–326.

⁴²³⁰ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 189–191.

izveštaju se takođe pominje incident Markale I i napominje da je 5. februara 1994. godine u granatiranju pijace u centru grada poginulo najmanje 68, a ranjeno još 200 lica.⁴²³¹

1500. Kao što je gore razmotreno,⁴²³² SB UN je izveštaj Komisije eksperata distribuirao zemljama članicama UN,⁴²³³ o njemu se iscrpno raspravljalo u UN,⁴²³⁴ o njemu su pisala i objavljivala ga sredstva javnog informisanja⁴²³⁵ – uključujući objavljivanje integralne verzije u listu *Borba*.⁴²³⁶

1501. Specijalni izvestilac Mazowiecki je sve do 1995. godine periodično podnosio izveštaje o opsadi Sarajeva. Kako je gore razmotreno,⁴²³⁷ njegovi izveštaji su objavljivani kao dokumenti ECOSOC-a i distribuirani svim članicama UN, uključujući SRJ,⁴²³⁸ a SRJ je na te izveštaje odgovarala.⁴²³⁹ Mazowiecki je, između ostalog, izvestio o sledećem:

(i) Dana 26. avgusta 1993. godine: “Civilno stanovništvo Sarajeva izloženo je brutalnom kršenju zakona o vođenju rata”, pri čemu je primetio da je “[a]rbitrano ubijanje civila [...] postalo [...] stalna [odlika] života u gradu”.⁴²⁴⁰ Mazowiecki je izvestio da je na kontrolnom punktu u Dobrinji, koji se nalazio oko 400 metara od linije fronta, od snajperske vatre sa položaja bosanskih Srba navodno ubijeno 130 lica, a da je više od 300 ranjeno.⁴²⁴¹

(ii) Dana 17. novembra 1993. godine: u minobacačkim napadima snaga bosanskih Srba na Sarajevo početkom tog meseca ubijeno je dvanaest lica, uključujući decu.⁴²⁴²

(iii) Dana 21. februara 1994. godine: “Sarajevo je i dalje žrtva [neselektivnih] napada i djelovanja snajperista koji dolaze s područja pod kontrolom bosanskih Srba.”⁴²⁴³

⁴²³¹ DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 193.

⁴²³² V. gore, par. 1465.

⁴²³³ V. DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, str. 1; Muhamed Sacirbey, T. 7363–7364.

⁴²³⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7376–7381.

⁴²³⁵ *Ibid.*

⁴²³⁶ DP P1112, Feljton u listu *Borba*, u kojem je prenet Izveštaj UN-ove komisije za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, 14. jul 1994. godine. V. gore, par. 1465.

⁴²³⁷ V. gore, par. 1470.

⁴²³⁸ V. Muhamed Sacirbey, T. 7217.

⁴²³⁹ V. DP P2464, *Note verbale* Stalne misije SRJ pri UN, 5. avgust 1994. godine, str. 1–2.

⁴²⁴⁰ DP P2444, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 26. avgust 1993. godine, par. 36.

⁴²⁴¹ DP P2444, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 26. avgust 1993. godine, par. 36. On je takođe izvestio da je bolnica Koševo u Sarajevu granatirana 176 puta otkad je počela opsada i da su živote izgubili i osoblje i pacijenti. Pošto se bolnica nalazila 600 metara od linije fronta i pošto se jasno videla s položaja bosanskih Srba, Mazowiecki je zaključio da su ti napadi hotimični, DP P2444, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 26. avgust 1993. godine, par. 25.

⁴²⁴² DP P2881, Peti periodični izveštaj UN o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je sačinio Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1993. godine, par. 14. U jednom od tih napada, dve granate su pogodile zgradu škole u gusto naseljenoj četvrti i tom prilikom ubile troje dece i njihovog nastavnika i ranile još 40 lica, većinom dece.

⁴²⁴³ DP P2445, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 21. februar 1994. godine, par. 59.

Mazowiecki je izvestio da je početkom januara 1994. godine prosečno padalo 1.000 granata ili raketa dnevno i da je veliki broj civila izgubio život.⁴²⁴⁴ On je zaključio sledeće: “Premda dosta napada bosanskih Srba na Sarajevo [usledi] kao odgovor na [otvaranje vatre od strane] snaga Armije RBiH s položaja u blizini ključnih civilnih lokacija, čini se da je većina [tih napada neselektivna].”⁴²⁴⁵ On je takođe primetio da je granatiranje pijace Markale I (incident A3 naveden u prilogu Optužnici), u kojem je poginulo 68 a ranjeno 200 lica, bilo “jedan od najgorih napada na civile počinjen u toku rata”.⁴²⁴⁶

(iv) Dana 4. novembra 1994. godine: “Napadi snaga bosanskih Srba na civile u Sarajevu se takođe manifestuju blokiranjem službi neophodnih za gradski život.”⁴²⁴⁷ Mazowiecki je dodao da su “[p]ovećani opseg napada i prijetnji stanovnicima Sarajeva [...] [poništili značajna poboljšanja ostvarena prethodnog] ljeta”.⁴²⁴⁸

(v) Dana 16. januara 1995. godine: U novembru i decembru 1994. godine došlo je do intenziviranja napada na Sarajevo. Mazowiecki je izvestio da je od snajperske i minobacačke vatre poginulo troje dece i jedna odrasla žena, da je hotel “Holiday Inn” pogođen sa dve granate ispaljene s položaja vojske bosanskih Srba i da su snage bosanskih Srba gađale ljude koji su čekali u redu na tramvajskoj stanici i tom prilikom ranile jednu šesnaestogodišnju devojkicu i jednog sedamdesetogodišnjeg muškarca.⁴²⁴⁹ On je takođe napomenuo da je “[s]najperskom vatrom i projektilima skoro svakodnevno [...] gađan centar grada, u blizini zgrade Predsedništva”.⁴²⁵⁰

(vi) Dana 5. jula 1995. godine: Određena snajperska aktivnost snaga bosanskih Srba na civile u Sarajevu prijavljena je u martu te godine, a “[k]rajem aprila se nivo incidenata s pucnjavom povećao i svakodnevno su stizali izvještaji o ranjavanju i ubijanju civila

⁴²⁴⁴ DP P2445, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 21. februar 1994. godine, par. 59; Muhamed Sacirbey, T. 7357.

⁴²⁴⁵ DP P2445, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 21. februar 1994. godine, par. 61.

⁴²⁴⁶ DP P2445, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 21. februar 1994. godine, par. 5.

⁴²⁴⁷ DP P2446, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 4. novembar 1994. godine, par. 28–29.

⁴²⁴⁸ *Ibid.*

⁴²⁴⁹ DP P2447, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 16. januar 1995. godine, par. 13. Takođe je navedeno sledeće: “Snajperskom vatrom i projektilima skoro svakodnevno je gađan centar grada, u blizini zgrade Predsedništva”, DP P2447, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 16. januar 1995. godine, par. 13.

⁴²⁵⁰ DP P2447, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 16. januar 1995. godine, par. 13.

snajperskom vatrom ili granatiranjem”.⁴²⁵¹ On je u izveštaju, osim toga, naveo da su u maju 1995. godine snage bosanskih Srba granatirale naselje Butmir i da je tom prilikom poginulo devet, a ranjeno 50 lica (praktično sve civili),⁴²⁵² da je u granatiranju naselja Dobrinja 18. juna 1995. godine u redu za vodu ubijeno sedam, a ranjeno 12 civila (incident A7 naveden u Prilogu Optužnici)⁴²⁵³ i da je dalje granatiranje od strane snaga bosanskih Srba u junu i julu 1995. godine dovelo do novih žrtava među civilima.⁴²⁵⁴

(c) Izveštavanje sredstava javnog informisanja o zločinima u Sarajevu

1502. U periodu od 1992. do 1995. godine, događaji u Sarajevu privukli su “ogromnu” pažnju svetskih sredstava javnog informisanja.⁴²⁵⁵ Svedok MP-433 je u svedočenju naveo sledeće:

[C]eo svet je mogao da prati opsadu Sarajeva, gotovo u realnom vremenu, iz sata u sat. Nije bilo [...] žrtve u Aleji snajpera koju su srpski snajperisti ili ubili ili ranili, a o kojoj nije odmah obaveštena štampa, uz jedan broj fotografija koje bi bile razaslate širom sveta. Mogu da kažem da iskreno verujem da je opsada Sarajeva bila predočavana celom svetu, iz dana u dan, iz sata u sat, uz emitovanje snimaka svih zverstava.⁴²⁵⁶

1503. Martin Bell, ratni dopisnik BBC-ja koji je u periodu od 1992. do 1997. godine nekoliko puta izveštavao iz Sarajeva, rekao je u svedočenju da se tokom tog perioda u Sarajevu nalazio jedan broj vodećih svetskih novinskih agencija, uključujući *Reuters*, *Associated Press*, *AFP*, kao i televizijske stanice kao što su BBC i CNN.⁴²⁵⁷ Pored toga, sve velike, pa čak i male evropske stanice slale su dopisnike u Sarajevo.⁴²⁵⁸

1504. Bez obzira na oscilacije u pažnji, posebno tokom početnih faza rata, svetska sredstva javnog informisanja ostala su prisutna u Sarajevu i izveštavala o onome što se događalo civilima.⁴²⁵⁹

⁴²⁵¹ DP P2448, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. jul 1995. godine, par. 66–67.

⁴²⁵² DP P2448, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. jul 1995. godine, par. 68.

⁴²⁵³ DP P2448, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. jul 1995. godine, par. 70.

⁴²⁵⁴ DP P2448, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. jul 1995. godine, par. 70. Dana 7. novembra 1995. godine – posle perioda na koji se odnosi Optužnica – specijalni izvestilac Elisabeth Rehn, koja je nasledila Mazowieckog, izvestila je da je incident Markale II “bio posebno brutalan primer za to kako su se civili uzimali za metu”, DP P2450, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Elisabeth Rehn o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 7. novembar 1995. godine, par. 54–56.

⁴²⁵⁵ Muhamed Sacirbey, T. 7184.

⁴²⁵⁶ Svedok MP-433, T. 2112 (zatvorena sednica).

⁴²⁵⁷ Martin Bell, T. 3192.

⁴²⁵⁸ Martin Bell, T. 3196. Broj stranih novinara u Sarajevu bio je relativno mali (nikad više od pedesetak), pa su novinari zahvaljujući tome imali direktan pristup “najvažnijim ljudima”, kao što su generali UN i rukovodstvo bosanskih Srba, tako da informacije nisu morali da dobijaju od “stručnjaka za spinovanje i portparola”, Martin Bell, T. 3192. U maju 1992. godine, strani novinari su formirali “sarajevski agencijski pul”, a video-snimci koje je dobio taj pul potom su putem satelitske razmene slati širom sveta, Martin Bell, T. 3192–3193, 3195.

⁴²⁵⁹ Martin Bell, T. 3193–3194. Bell je u svedočenju rekao da su tokom početnih faza rata slike opsade emitovane širom Evrope i širom sveta. Međutim, nakon što se Bell 1994. godine vratio u Sarajevo, među predstavnicima stranih sredstava javnog informisanja zavladao je “ratni zamor”, a to je značilo da se rat u BiH za medije kotirao sve niže na listi prioriteta. Istovremeno je postajalo sve teže izveštavati o opsadi Sarajeva jer je jača vojna bezbednost na terenu onemogućavala

Svedok MP-72 je u svedočenju rekao da su sredstva javnog informisanja bila stalno prisutna u Sarajevu i da je njihovo korišćenje bilo deo Mladićeve opšte strategije.⁴²⁶⁰ Svedok MP-408, koji je na području Sarajeva bio od oktobra 1993. do kraja septembra 1994. godine, rekao je da su u Sarajevu bili predstavnici kako domaćih, tako i stranih sredstava javnog informisanja i da su izveštavali uglavnom o humanitarnoj situaciji stanovništva i o incidentima otvaranja snajperske vatre i granatiranja.⁴²⁶¹

1505. Maja 1992. godine izveštač *Sky Newsa* Aernout van Lynden počeo je uživo da izveštava iz Sarajeva o stanovnicima ovog grada koji su živeli pod opsadom i pokazivao kako su civili ranjavani ili ubijani vatrom koju otvaraju Srbi, a Sarajevo gađano “sa svih strana praktično svim mogućim projektilima” i kako je “bilo poprište totalnog razaranja”.⁴²⁶² U junu i u septembru 1992. godine Van Lynden je takođe dobio pristup položajima bosanskih Srba kako bi izveštavao o događajima sa njihove strane.⁴²⁶³ U septembru 1992. godine sastao se sa Mladićem, koji ga je odveo da obiđe srpske artiljerijske položaje. Taj obilazak je snimila Van Lyndenova ekipa. U jednom trenutku može se čuti kako Mladić pred kamerom kaže da “drži grad na dlanu”.⁴²⁶⁴

1506. Van Lynden je posvedočio da su razne političke i vojne ličnosti u bivšoj Jugoslaviji bile upoznate s njegovim radom. Godine 1994. Mladić je zamerio Van Lyndenu zbog njegovog izveštavanja o događajima na brdu Žuč i u Goraždu.⁴²⁶⁵ Te iste godine, vlasti SRJ su oduzele Van Lyndenu akreditaciju u Srbiji uz obrazloženje da njegov rad ne doprinosi “miroljubivoj koegzistenciji raznih naroda”.⁴²⁶⁶ Godine 1995, na 50. sednici Narodne skupštine RS, Van Lynden je okvalifikovan kao “čuveni srbomrzac”.⁴²⁶⁷

1507. Nekoliko svedoka je reklo da su se vesti o opsadi Sarajeva objavljivale u Beogradu, bilo emitovanjem svetskih izveštaja na lokalnim stanicama, bilo preko srpskih izveštaca. John Wilson, koji je bio šef Misije vojnih posmatrača UN u Bosni od marta 1992. do 15. novembra 1992. godine, u svedočenju je rekao da su televizijski izveštaji koje je prenosila sarajevska televizija često sadržali

novinarima da se slobodno kreću, Martin Bell, T. 3193–3194. Od avgusta 1994. godine nadalje, teritorija pod kontrolom bosanskih Srba bila je potpuno zatvorena za sve novinare izuzev onih iz Rusije, Grčke i drugih “pravoslavnih” zemalja, Martin Bell, T. 3208, 3211. V. Martin Bell, T. 3229.

⁴²⁶⁰ Svedok MP-72, T. 4335, 4337 (zatvorena sednica).

⁴²⁶¹ Svedok MP-408, T. 6171–6172 (zatvorena sednica).

⁴²⁶² Aernout van Lynden, T. 465, 505–507, 519–522, 539–540; DP P5, Video-snimak agencije *Sky News*; DP P6, Video-snimak agencije *Sky News*; DP P7, Video-snimak agencije *Sky News*; DP P8, Video-snimak agencije *Sky News*; DP P11, Video-snimak agencije *Sky News*.

⁴²⁶³ Aernout van Lynden, T. 521–522.

⁴²⁶⁴ Aernout van Lynden, T. 527, 534, 556; V. DP P10, Video-snimak agencije *Sky News*.

⁴²⁶⁵ Aernout van Lynden, T. 536–537.

⁴²⁶⁶ Aernout van Lynden, T. 546.

⁴²⁶⁷ Aernout van Lynden, T. 546–547; DP P12, Izvod iz transkripta s 50. sednice Narodne skupštine BiH, 15. april 1995. godine, str. 4.

dramatične snimke napada na civile u Sarajevu.⁴²⁶⁸ Svetska sredstva javnog informisanja, uključujući CNN i *BBC News*, takođe su emitovale snimke granatiranja, civilnih žrtava i štete nanete gradu, što je, prema Wilsonovim rečima, tačno prikazivalo ono što se događalo u Sarajevu.⁴²⁶⁹ Van Lynden je u svedočenju rekao da su mnogi “Jugoslaveni širom Jugoslavije” mogli da primaju program *Sky Newsa* preko satelita.⁴²⁷⁰

1508. Pored video-snimaka, svetska sredstva javnog informisanja su izveštavala o opsadi Sarajeva i u štampanim medijima.

1509. Morten Hvaal, koji je od 1992. do 1995. godine radio u Sarajevu kao fotograf za agenciju *Associated Press*, u svedočenju je rekao da su u svetskim sredstvima javnog informisanja objavljene hiljade fotografija koje je tokom opsade snimio u Sarajevu.⁴²⁷¹ Njegove fotografije su slate u sedište agencije *Associated Press* u Londonu, odakle su distribuirane širom sveta.⁴²⁷²

1510. U jesen 1993. godine, pošto je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, Hvaal je snimio fotografiju u francuskoj bolnici u Sarajevu na kojoj je bila petogodišnja devojčica Irma Hadžimuratović, ranjena u minobacačkom napadu u dvorištu zgrade u kojoj je živela, u kojem je takođe poginula njena majka.⁴²⁷³ Izveštavanje sredstva javnog informisanja o ovom incidentu dovelo je do prve prave evakuacije ranjene dece iz Sarajeva od početka opsade.⁴²⁷⁴

1511. General Wilson rekao je u svedočenju da je tokom službovanja svakodnevno dobijao rezime izveštaja objavljenih u pisanim sredstvima javnog informisanja širom bivše Jugoslavije i u inostranstvu.⁴²⁷⁵ Ti rezimei su pokazivali da je beogradska štampa iscrpno izveštavala o vojnim napadima na Sarajevo iz artiljerijskog i lakog naoružanja.⁴²⁷⁶ Pošto je u junu 1992. prešao iz Sarajeva u Beograd, Wilson je video da se na beogradskoj televiziji emituju snimci vrlo žestokih borbi u Bosni.⁴²⁷⁷ On se seća da su zaposleni u hotelu “Jugoslavija” u Beogradu naveli da su videli izveštaje o onome što se događa u Sarajevu i da su vrlo zabrinuti za bezbednost članova svojih porodica koji su se tamo nalazili.⁴²⁷⁸

⁴²⁶⁸ John Wilson, T. 863.

⁴²⁶⁹ John Wilson, T. 864.

⁴²⁷⁰ Aernout van Lynden, T. 463.

⁴²⁷¹ Morten Hvaal, T. 2232.

⁴²⁷² Morten Hvaal, T. 2232.

⁴²⁷³ Morten Hvaal, T. 2233; DP P378, Transkript svedočenja Mortena Hvaala u predmetu *Tužilac protiv Stanislava Galića*, T. 2293; DP P380, fotografija.

⁴²⁷⁴ Morten Hvaal, T. 2233–2234.

⁴²⁷⁵ John Wilson, T. 861.

⁴²⁷⁶ John Wilson, T. 862–863.

⁴²⁷⁷ John Wilson, T. 865.

⁴²⁷⁸ John Wilson, T. 866.

1512. Martin Bell je u svedočenju rekao da je jugoslovenska televizija dobijala materijal koji su strani dopisnici slali iz Sarajeva.⁴²⁷⁹ Bell je takođe naveo da je “prilično velik broj srpskih novinara” dolazio u Sarajevo.⁴²⁸⁰ On je u svedočenju takođe rekao da su mnoge medijske mreže na početku slale izveštaje preko Beograda, tako da su srpski novinari bili aktivno uključeni u sve to.⁴²⁸¹

1513. Tokom sukoba u BiH, saradnici Muhameda Sacirbeya pratili su šta pišu sredstva javnog informisanja u SRJ.⁴²⁸² Prema Sacirbeyovim rečima, sredstva javnog informisanja u Beogradu ili drugim mestima u SRJ “svakako su bar ponekad” prenosila navode o granatiranju i otvaranju snajperske vatre na civile u Sarajevu.⁴²⁸³ Sacirbey je u svedočenju takođe rekao da se izveštavalo i o navodima o etničkom čišćenju koje su vršile srpske snage u BiH,⁴²⁸⁴ iako su sredstva javnog informisanja u Beogradu, prema rečima generala Wilsona, obično više izveštavala o srpskim izbeglicama nego o nevoljama Bošnjaka ili Hrvata.⁴²⁸⁵ Sacirbey je, osim toga, rekao da su predstavnici BiH u UN u Njujorku na konferencijama za novinare i putem brojnih intervjuja dostavljali informacije o situaciji u Sarajevu, a da su tim konferencijama prisustvovali i akreditovani novinari iz SRJ.⁴²⁸⁶

1514. Dokazni spis sadrži brojne članke vezane za opsadu Sarajeva koji su objavljeni u beogradskoj štampi.⁴²⁸⁷ U nekoliko članaka objavljenih nakon što je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ govorilo se o otvaranju snajperske vatre na civile i granatiranju:

- (i) Izveštaj *Reutersa* u listu *Borba*, 15. decembar 1993. godine: U izveštaju se navodi da je “[o]smoro ljudi [...] poginulo, a deset povređeno u jučerašnjim minobacačkim i artiljerijskim napadima na Sarajevo”. U izveštaju se prenosi da su lekari bolnice izjavili da su ti ljudi ubijeni kada su dve minobacačke granate pale na stari deo grada.⁴²⁸⁸

⁴²⁷⁹ Martin Bell, T. 3196.

⁴²⁸⁰ Martin Bell, T. 3196.

⁴²⁸¹ Martin Bell, T. 3196–3197.

⁴²⁸² Muhamed Sacirbey, T. 7186.

⁴²⁸³ Muhamed Sacirbey, T. 7186.

⁴²⁸⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7186.

⁴²⁸⁵ John Wilson, T. 863.

⁴²⁸⁶ Muhamed Sacirbey, T. 7184–7185.

⁴²⁸⁷ DP P2828, Intervju s Mladićem objavljen u *NIN*-u, 12. februar 1993. godine; DP P2870, Članak u *Politici*, 14. avgust 1993. godine; DP P2829, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 15. decembar 1993. godine; DP P2830, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 5. januar 1994. godine; DP P2831, Reakcija na raniji napis o Mladiću, objavljena u *NIN*-u, 11. mart 1994. godine; DP P2871, Izveštaj Tanjuga, 30. avgust 1995. godine; P2872, Izveštaj Tanjuga, 30. avgust 1995. godine; P2873, Izveštaj Tanjuga, 8. septembar 1995. godine; DP P2874, Izveštaj Tanjuga, 20. septembar 1995. godine; DP P2832, *V.I.P. Daily News Report*, 4. jul 1995. godine; DP P2833, Članak o uticaju optužnice protiv Karadžića na mirovne pregovore, objavljen u *Politici*, 26. jul 1995. godine; DP P2834, Članak o optužnicama za ratne zločine protiv Karadžića, Mladića i Martića, objavljen u *Politici*, 26. jul 1995. godine; DP P2876, Članak objavljen u *Borbi*, 22. jul 1994. godine (Intervju s Tadeuszem Mazowieckim); DP P2877, Članak objavljen u listu *Borba*, 22. jul 1994. godine; DP P333, Intervju s Ratkom Mladićem za *NIN*, 7. januar 1994. godine.

⁴²⁸⁸ DP P2829, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 15. decembar 1993. godine.

(ii) Izveštaj *Reutersa* u listu *Borba*, 5. januar 1994: u izveštaju se navodi da je “[u] žestokom naletu granata juče [...] u Sarajevu poginula jedna, a ranjeno najmanje deset osoba”. U izveštaju se dalje opisuje kako su tokom prethodna dva dana granate ubile mnogo ljudi, uključujući jednu celu šestočlanu porodicu i jednu devetogodišnju devojčicu, kao i da je ranjeno petoro dece.⁴²⁸⁹

(iii) *NIN* (beogradski nedeljnik), 28. januar 1994. godine: u razgovoru s Mladićem, novinar je pomenuo medijske izveštaje o opsadi Sarajeva i brojne kritike na račun Srba zbog bombardovanja grada.⁴²⁹⁰

(iv) *NIN*, 11. mart 1994. godine: u članku pod naslovom “Spaljivanje Sarajeva” konstatuje se da je general Mladić oko Sarajeva rasporedio tešku artiljeriju, “pa je, u skladu s osvetničkim planom čiji su ideološki tvorci sedeli u Beogradu i na Palama, otpočeo dugo očekivani ratni pir”. U članku se objašnjava da je “[z]bog toga [...] Sarajevo uništavano, spaljivano i rušeno mesecima, a njegovi stanovnici kasapljeni i ubijani”.⁴²⁹¹

(v) *Borba*, 31. jul 1994. – 12. avgust 1994. godine: feljton u jedanaest nastavaka pod naslovom “Svedočanstvo iz pakla”, u kojem se opisuju iskustva jednog stanovnika Sarajeva u periodu od aprila 1992. do decembra 1993. godine i napadi na civilno stanovništvo snajperskom vatrom i granatiranjem.⁴²⁹²

(vi) *V.I.P. Daily News Report* (beogradska publikacija na engleskom jeziku), 4. jul 1995. godine: u izveštaju se navodi da je predsednik MKSJ izjavio da će uskoro i zvanično biti podignute optužnice protiv Karadžića i Mladića.⁴²⁹³ U izveštaju pod naslovom “UNPROFOR osuđuje napad na civile” takođe se navodi da je UN “tražio od Muslimana da ne koriste pripadnike UN-a kao živi štit” i “optužio [...] bosanske Srbe za granatiranje štaba UN-a [u Sarajevu] u subotu” i otvaranje vatre na pripadnike UNPROFOR-a.⁴²⁹⁴

1515. Članovi političkog i vojnog rukovodstva SRJ bili su upoznati s izveštavanjem sredstava javnog informisanja u vezi sa BiH.

1516. Na 22. sednici VSO, održanoj 11. jula 1994. godine, predsednik Lilić je govorio o ukazu o unapređenju koji je potpisao Karadžić i naveo da je potrebno verifikovati “št[a] je objavljeno u

⁴²⁸⁹ DP P2830, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 5. januar 1994. godine.

⁴²⁹⁰ DP P333, Intervju s Ratkom Mladićem za *NIN*, 7. januar 1994. godine, str. 24.

⁴²⁹¹ DP P2831, Reakcija na raniji napis o Mladiću, objavljena u *NIN*-u, 11. mart 1994. godine, str. 3.

⁴²⁹² DP P2878, Članak objavljen u *Borbi*, 21. april 1992. godine, 30–31. jul 1994. godine.

⁴²⁹³ DP P2832, *V.I.P. Daily News Report*, 4. jul 1995. godine, str. 1

⁴²⁹⁴ DP P2832, *V.I.P. Daily News Report*, 4. jul 1995. godine, str. 2.

štampi”.⁴²⁹⁵ Kada je Lilić pomenuo “šta se sve dešava u Bileći i Bijeljini” nakon što su objavljena druga unapređenja, Slobodan Milošević je upitao “[š]ta se dešavalo u Bileći i Bijeljini?”, na šta je Lilić odgovorio: “Aplauzi Karadžiću, čuda; to je sve pompezno bilo; bio je direktan prenos na radiju i televiziji.” Perišić je dodao: “Novine su to sve objavile.”⁴²⁹⁶ Osim toga, u presretnom razgovoru od 1. maja 1995. godine Perišić je rekao Miloševiću da je gledao vesti na TV, a Milošević je naveo da ih je i on gledao.⁴²⁹⁷

(d) Zaključak

1517. Na osnovu dokaza razmotrenih gore, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, uverila se da je Perišić bio svestan toga da se VRS optužuje za činjenje zločina u Sarajevu. U prilog tom zaključku, većina članova Veća iznosi sledeće napomene.

1518. Većina članova Veća najpre ističe da je Perišiću dostavljeno nekoliko kopija diplomatskih telegrama koji su se odnosili na događaje u Sarajevu.⁴²⁹⁸ Odbrana tvrdi da su ti diplomatski telegrami poslani Perišiću, sadržali “malo informacija na koje je g. Perišić mogao da se osloni kao na znanje o činjenju zločina”.⁴²⁹⁹ Konkretno, odbrana tvrdi da telegram od 7. februara 1994. godine iz Misije SRJ pri UN sadrži samo informaciju da se dogodio incident Markale I i da je međunarodna zajednica reagovala pretnjom da će preduzeti vazdušne napade.⁴³⁰⁰ Iako se u telegramu od 7. februara 1994. godine eksplicitno ne kaže da je VRS otvorio vatru na Markale i pobio civile, većina članova Veća napominje da se u tom telegramu navodi da će na srpske artiljerijske položaje izvan Sarajeva biti izvršeni vazdušni napadi i upućuje na konstataciju UNPROFOR-a da su ljudi na tim artiljerijskim položajima odgovorni za “napade na civilne mete u gradu”. Većina članova Veća stoga smatra da je ovim telegramom Perišić bio obavešten o tome da se u slučaju incidenta Markale u Sarajevu – kao i mnogih drugih – radilo o civilnoj meti i da je međunarodna zajednica smatrala da je za njega odgovoran VRS.⁴³⁰¹ Osim toga, većina članova Veća napominje da je telegramom iz Misije SRJ u Londonu od tog istog datuma Obaveštajna uprava Generalštaba VJ obaveštena da sredstva javnog informisanja izveštavaju o “masakr[u] civila u Sarajevu”,⁴³⁰² što se, kako odbrana priznaje, odnosi na incident Markale I.⁴³⁰³ Štaviše, na 18.

⁴²⁹⁵ DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 48.

⁴²⁹⁶ *Ibid.*

⁴²⁹⁷ DP P1366, Presretni razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 3. V. takođe DP P2212, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine, str. 1; DP P2214, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine, 29. decembar 1995. godine, str. 4–5.

⁴²⁹⁸ V. gore, par. 1489, 1491.

⁴²⁹⁹ Završni podnesak odbrane, par. 918.

⁴³⁰⁰ Završni podnesak odbrane, par. 918.

⁴³⁰¹ DP P852 (zapečaćeno).

⁴³⁰² DP P2852 (zapečaćeno).

⁴³⁰³ V. Završni podnesak odbrane, par. 918.

sednici VSO održanoj tog istog dana Perišić nije samo izjavio da je incident Markale prouzrokovao “masovne gubitke”, već je dao i detaljan opis lokacije na kojoj se taj incident desio, što pokazuje da je Perišić informacije o tom incidentu dobio iz drugih izvora, a ne iz navedena dva diplomatska telegrama.⁴³⁰⁴ Prema tome, kada se dokazi posmatraju u celini, postaje jasno da je Perišić bio dobro informisan o pojedinostima incidenta Markale I, kao i o drugim napadima na civile.⁴³⁰⁵

1519. Pored tih neposrednih dokaza, većina članova Veća podseća da je Perišić u opštim crtama bio obavešten o dnevnom redu SB UN, a konkretno o nekim raspravama pred SB UN, kao i da je imao redovne kontakte sa rukovodstvom SRJ.⁴³⁰⁶ Shodno tome, većina članova Veća uverila se da je Perišić bio svestan konstatacija u vezi sa zločinima VRS u Sarajevu, sadržanim u dokumentima koje je BiH dostavila SRJ, izveštaju Komisije eksperata UN, izveštajima Mazowieckog i podnescima i nalozima u predmetu koji se pred MSP vodio između BiH i Srbije i Crne Gore.

1520. Najzad, većina članova Veća podseća da je Perišić od Obaveštajne uprave dobijao dnevne biltene, zatim izveštaje od Uprave bezbednosti i izvode iz štampe koji su sadržali medijske informacije od njegove Uprave za informisanje. Pored toga, većina članova Veća podseća da su tokom sednica Kolegijuma kojim je predsedavao Perišić referisali načelnici Obaveštajne uprave, Uprave bezbednosti i Sektora operativnog štaba.⁴³⁰⁷ Osim toga, on je na sednicama Kolegijuma VJ dobijao i izveštaje o pisanju domaće i strane štampe.⁴³⁰⁸

1521. Većina članova Veća stoga se uverila da ti dokazi pokazuju da je Perišić u opštim crtama bio obavešten o onome o čemu je izveštavala strana i srpska štampa i da je stoga imao saznanja o izveštajima u sredstvima javnog informisanja da VRS čini zločine nad civilnim stanovništvom Sarajeva. S obzirom na to da je domaća i strana štampa iscrpno izveštavala o napadima bosanskih Srba na civile Muslimane u Sarajevu, većina članova Veća zaključuje da se na osnovu toga kao

⁴³⁰⁴ DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 60–61.

⁴³⁰⁵ Na primer, u telegramu iz Misije SRJ pri UN od 10. aprila 1995. godine navodi se da je zamenik generalnog sekretara UN Gharekhan javio da su se napadi snajperskom vatrom i granatiranje Sarajeva intenzivirali, DP P853 (zapečaćeno). Odbrana tvrdi da je Perišić, zato što se u telegramu konkretno ne pominju civilne žrtve, objektivno mogao da zaključi da se u telegramu govori o vojnim borbama u Sarajevu. V. Završni podnesak odbrane, par. 918. Međutim, kada se telegram stavi u kontekst brojnih izveštaja u srpskim i stranim sredstvima javnog informisanja i u period obuhvaćen izveštajima Mazowieckog o otvaranju snajperske vatre i granatiranju civila u Sarajevu tokom opsade (razmotrene dole), bilo bi nerazumno pomisliti da se telegram odnosi samo na snajpersko delovanje i granatiranje boraca i vojnih objekata. U svakom slučaju, ti telegrami predstavljaju samo jedan od mnogih izvora informacija o aktivnostima VRS koje su stigle ili su najverovatnije stigle do Perišića.

⁴³⁰⁶ V. gore, par. 1455, 1474–1476, 1478, 1480.

⁴³⁰⁷ V. gore, par. 1392.

⁴³⁰⁸ DP P2199, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-6848, str. 3; DP P2200, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 9. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-6979, str. 6; DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-7763, str. 2–3; DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6883, str. 2–3.

jedini razuman može izvesti zaključak da je Perišić znao za te uopštene navode o zločinima nad civilima u Sarajevu.

1522. Na osnovu gorenavedenih dokaza, ocenjenih pojedinačno i zajedno s drugim dokazima, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, zaključuje van razumne sumnje da je Perišić, dok je bio načelnik Generalštaba VJ, bio svestan toga da VRS napada civilno stanovništvo u Sarajevu. Većina članova Veća takođe podseća na svoj raniji zaključak da je Perišić bio svestan diskriminatorne namere i sklonosti VRS da čini zločine. Shodno tome, većina članova Veća se uverila van razume sumnje da je Perišić znao ne samo da VRS čini zločine u Sarajevu, već i da će za pojedinačnim zločinima VRS najverovatnije uslediti novi zločini VRS tokom celokupne opsade grada.

4. Perišić je znao za zločine VRS u Srebrenici(a) Perišić je znao za osetljivost situacije u Srebrenici i njenoj okolini i u istočnim enklavama

1523. Pretresno veće podseća da je treći strateški cilj rukovodstva bosanskih Srba bio uspostavljanje koridora u dolini Drine i eliminisanje granice između dve srpske države na Drini. To je uvećavalo strateški značaj Srebrenice i okolnih enklava koje su se nalazile tik uz Drinu kao granicu, na kojoj je trebalo da bude uspostavljen koridor.⁴³⁰⁹ Pretresno veće takođe podseća na dokaze da je VRS 1992. i početkom 1993. godine izvršio niz napada na područjima na kojima su bile istočne enklave Srebrenica, Goražde i Žepa, što je dovelo do masovnog priliva izbeglica u te enklave.⁴³¹⁰

1524. Komandat UNPROFOR-a general Morillon i njegov lični sekretar u štabu pukovnik Pyers Tucker bili su u Srebrenici početkom 1993. godine, kad su se intenzivirale operacije VRS.⁴³¹¹ Tucker je primetio da je napadano jedno po jedno selo i da su seljani počeli da uočavaju obrazac napada, pa su odlučili da pobjegnu čim bi bile ispaljene prve granate.⁴³¹² Otprilike u januaru ili februaru 1993. godine, Tucker je angažovao meštane da prate domaću štampu i radio-stanice u BiH, kao i radio-stanice iz Beograda i Zagreba.⁴³¹³ Prema njegovim rečima, o situaciji u srebreničkoj enklavi izveštavali su i strani i domaći mediji.⁴³¹⁴

1525. Pretresno veće podseća da su generala Morillona, dok je u martu 1993. godine bio u Srebrenici, uspaničeni meštani sprečili da ode sa tog područja i da je on tom prilikom rekao okupljenima da je Srebrenica pod zaštitom UN.⁴³¹⁵

1526. Dana 16. aprila 1993. godine SB UN je jednoglasno usvojio Rezoluciju 819 u kojoj se: (i) Srebrenica proglašava za “bezbjedno područje na kojem ne smije biti oružanih napada niti bilo kakvog drugog neprijateljskog čina”, (ii) paravojne snage bosanskih Srba pozivaju da odmah prekinu napade na Srebrenicu i povuku se iz njene okoline, (iii) traži da SRJ prestane da dostavlja oružje i vojnu opremu paravojnim snagama bosanskih Srba i (iv) osuđuju bosanski Srbi zbog pokušaja da civile iz Srebrenice evakušu protiv njihove volje.⁴³¹⁶ Sledećeg dana, Misija SRJ pri

⁴³⁰⁹ V. gore, par. 598.

⁴³¹⁰ V. gore, par. 599–601.

⁴³¹¹ Pyers Tucker, T. 9135, 9141–9142. V. takođe gore, par. 601.

⁴³¹² Pyers Tucker, T. 9141–9142.

⁴³¹³ Pyers Tucker, T. 9182.

⁴³¹⁴ Pyers Tucker, T. 9183.

⁴³¹⁵ V. gore, par. 601–602.

⁴³¹⁶ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine.

UN u Njujorku poslala je rukovodstvu SRJ telegram kojim ga je obavestila o jednoglasnom usvajanju te Rezolucije SB UN.⁴³¹⁷

1527. Sacirbey je u svedočenju takođe rekao da je SB UN od 1992. do 1993. godine izveštaje o teškoj humanitarnoj situaciji distribuirao svim članicama UN, uključujući predstavnike SRJ.⁴³¹⁸ Prema Sacirbeyovim rečima, ti izveštaji bili su predmet dalje debate u SB UN.⁴³¹⁹ Sacirbey je objasnio da je sredinom aprila 1993. godine situacija u Srebrenici bila dramatična i da su sredstva javnog informisanja emitovala snimke s tog područja.⁴³²⁰

1528. Dana 17. aprila 1993. godine Sacirbey je uputio dopis SB UN u kojem je osudio “stravičn[o] stanj[e] u Srebrenici”, gde se, kako je naveo, “masakr nastavlja”, o čemu su “mediji širom sveta toliko [...] izveštavali”.⁴³²¹ Sacirbey je slične dopise često upućivao SB UN, ukazujući na civilne žrtve u Srebrenici i drugim enklavama koje su bile posledica napada srpskih snaga.⁴³²² Ti dopisi su deljeni svim zemljama članicama UN, uključujući SRJ, i bili su dostupni kao javni dokumenti.⁴³²³ U nekim slučajevima, BiH je te informacije slao direktno predstavnicima SRJ.⁴³²⁴ Sacirbey je u svedočenju rekao da su predstavnici SRJ čitali te dokumente, pošto su kasnije barem na neke od njih odgovorili, bilo formalno, bilo neformalno.⁴³²⁵

1529. Zbog stalnih i sve žešćih napada na “ugrožena područja”, uključujući Srebrenicu i Sarajevo, i njihove stanovnike, SB UN je maja 1993. godine i druge gradove u BiH kojima je bila potrebna zaštita proglasio za zaštićene zone.⁴³²⁶ Imajući u vidu uporno odbijanje bosanskih Srba da prihvate Vance-Owenov plan, kao i dalja teška kršenja MHP i praksu etničkog čišćenja, SB UN je 4. juna 1993. godine usvojio Rezoluciju 836, kojom je ovlastio UNPROFOR da preduzme potrebne mere, uključujući upotrebu sile, kao odgovor na napade na zaštićene zone.⁴³²⁷

⁴³¹⁷ DP P892 (zapečaćeno).

⁴³¹⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7263–7264, 7302–7304, 7329–7330. V. DP P2462, Izveštaj misije Saveta bezbednosti formirane u skladu s Rezolucijom 819, 30. april 1993. godine. V. takođe DP D159, Izveštaj generalnog sekretara UN na osnovu Rezolucije 900, 11. mart 1994. godine; Muhamed Sacirbey, T. 8146–8147.

⁴³¹⁹ Muhamed Sacirbey, T. 7264–7265, 7323–7325.

⁴³²⁰ Muhamed Sacirbey, T. 7263; DP P2459, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 16. april 1993. godine.

⁴³²¹ DP P2459, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 16. april 1993. godine.

⁴³²² V. DP P2469, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 1. jun 1993. godine (u kojem se govori o napadu na Goražde); DP P2470, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 2. jun 1993. godine; DP P2477, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 15. novembar 1994. godine (u kojem se govori o napadu na Bihać); DP P2478, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 17. novembar 1994. godine (u kojem se govori o napadu na Tuzlu). V. takođe DP P2471, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 2. jun 1993. godine; DP D158, Izveštaj generalnog sekretara UN na osnovu Rezolucije 871, 16. mart 1994. godine; Muhamed Sacirbey, T. 8143–8144.

⁴³²³ Muhamed Sacirbey, T. 7143–7145.

⁴³²⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7144.

⁴³²⁵ Muhamed Sacirbey, T. 7145. V. DP P892 (zapečaćeno).

⁴³²⁶ DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine. V. gore, par. 602.

⁴³²⁷ DP P2472, Rezolucija 836 SB UN, 4. jun 1993. godine, operativne klauzule 9, 10.

1530. Sam Perišić je rekao da je od formiranja enklava do 26. avgusta 1993. godine, kada je imenovan za načelnika Generalštaba VJ, bio potpuno svestan osjetljivosti situacije u enklavama, koja je “često [bila] predmet rasprave” s Miloševićem.⁴³²⁸

1531. Većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, podseća na svoj zaključak da je Perišić, pre nego što je imenovan za načelnika Generalštaba VJ, bio svestan navoda da se u BiH čine zločini, i da je za to znao iz više izvora.⁴³²⁹ U tom kontekstu i na osnovu dokaza razmotrenih u ovom odeljku, većina članova Veća takođe zaključuje da je Perišić, pre nego što je imenovan za načelnika Generalštaba VJ, bio svestan da postoji ozbiljna pretnja po bezbednost srebreničke enklave i njenih stanovnika, kao i kažnjivog ponašanja VRS uopšte.

(b) Perišić je znao za događaje u Srebrenici pre i tokom napada

1532. Pretresno veće podseća da je napetost u istočnim enklavama dostigla vrhunac u aprilu 1994. godine, kada je VRS napao Goražde.⁴³³⁰ Posle tog napada, SB UN je 22. aprila 1994. godine usvojio Rezoluciju 913, kojom se “osuđuj[u] snage bosanskih Srba zbog kontinuirane ofanzive na zaštićenu zonu Goražda, koja je rezultirala smrću brojnih civila i [ogromnim] ljudskim stradanjem”.⁴³³¹ Perišić je neposredno znao za napetosti u istočnim enklavama i imao je neposredna saznanja o napadu na Goražde. Govoreći o tom napadu, Perišić je i sam rekao da je VRS “napala i htela da očisti” enklavu Goražde, a da su je on i Milošević “spasli”.⁴³³²

1533. Sam Perišić je tokom razgovora s predstavnicima tužilaštva priznao “da je Mladić ušao u Srebrenicu, to se znalo i bilo je preko televizije javno predstavljeno i ovde i u svetu”.⁴³³³ U presretnutom telefonskom razgovoru od 9. jula 1995. godine, posle napada VRS na Srebrenicu koji je počeo 6. jula 1995. godine, Perišić je obavešten da “ovo oko Srebrenice ide uglavnom dobro”.⁴³³⁴

(i) Obaveštajni izveštaji

⁴³²⁸ DP P807, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine, str. 17.

⁴³²⁹ V. gore, par. 1456.

⁴³³⁰ V. gore, par. 310.

⁴³³¹ DP P2882, Rezolucija 913 SB UN, 24. april 1994. godine, str. 1.

⁴³³² DP P807, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine, str. 17.

⁴³³³ DP P807, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine, str. 33.

⁴³³⁴ DP P1454, Presretnuti razgovor, 9. jul 1995. godine.

1534. Pretresno veće primećuje da odbrana ne osporava da je Perišić od VRS periodično dobijao “izveštaje o stanju” i da su obaveštajni organi VRS slali izveštaje Generalštabu VJ.⁴³³⁵ U vezi s tim, Pretresno veće podseća da je Generalštab VJ tokom početnog perioda Perišićevog mandata i pre 14. jula 1995. godine od VRS redovno dobijao razne vrste izveštaja. Informacije sadržane u tim izveštajima obrađivane su na osnovu relevantnosti i važnosti i uključivane u dnevne izveštaje koji su slati Perišiću.⁴³³⁶

1535. Pored toga, Upravi bezbednosti Generalštaba VJ su tokom rata prosleđivane informacije i izveštaji obaveštajnih i bezbednosnih organa VRS.⁴³³⁷ U vezi s tim, Pretresno veće podseća da je Perišić od Uprave bezbednosti i Obaveštajne uprave dobijao dnevne izveštaje, kao i da je tokom Kolegijuma Generalštaba VJ dobijao nedeljne izveštaje.⁴³³⁸

1536. Od maja 1995. godine VRS je Obaveštajnoj upravi Generalštaba VJ redovno slao izveštaje s pojedinostima o jačanju ofanzivnih aktivnosti u Srebrenici. U većini tih izveštaja opisivani su konkretni pokreti ABiH u enklavama i oko njih.⁴³³⁹ Pokreti VRS nisu opisivani s takvom preciznošću. Pretresno veće napominje da je VRS dostavio Generalštabu VJ sledeće informacije:

(i) Dana 11. maja 1995. godine: veliki broj Muslimana želi da napusti enklavu Podrinje, pa su “registrovali [...] više indikatora koji ukazuju da [VRS] mo[že] očekivati ofanzivna dejstva [...] najverovatnije do polovine maja”.⁴³⁴⁰

(ii) Dana 18. maja 1995: “Muslimanska propaganda potencira navodna dejstva VRS prema Podrinju.”⁴³⁴¹

(ii) Dana 19. maja 1995: “U sklopu priprema za izvođenje ofanzivnih dejstava iz enklava Srebrenica i Žepa, [28. divizija ABiH je] zaposel[a] [...] dominantne objekte radi obezbeđenja koridora između enklava”.⁴³⁴²

⁴³³⁵ Završni podnesak odbrane, par. 823, 825.

⁴³³⁶ V. gore, par. 1419–1421. V. takođe DP D547, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 15. septembar 1993. godine.

⁴³³⁷ V. gore, par. 1400–1403, 1427–1432.

⁴³³⁸ V. gore, par. 1392, 1396, 1400.

⁴³³⁹ V. DP P2185, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS upućena VJ, 11. maj 1995. godine, str. 3; DP P1831, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 18. maj 1995. godine, str. 2; DP P2184, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS upućena VJ, 19. maj 1995. godine, str. 3; DP P2178, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 21. maj 1995. godine, str. 2.

⁴³⁴⁰ DP P2185, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS upućena VJ, 11. maj 1995. godine, str. 3

⁴³⁴¹ DP P1831, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 18. maj 1995. godine, str. 3.

⁴³⁴² DP P2184, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS upućena VJ, 19. maj 1995. godine, str. 3.

(iii) Dana 21. maja 1995. godine: muslimansko rukovodstvo je pokušavalo da spreči napuštanje enklave Goražde, a muslimanske snage u Srebrenici su pojačavale i popunjavale snage duž isturene linije odbrane.⁴³⁴³

(iv) Dana 26. maja 1995. godine: VRS je izvestio o sledećem: "Muslimanska sredstva informisanja euforično izveštavaju o navodno velikom broju žrtava među civilnim stanovništvom na području Tuzle, čime žele da iznude nastavak dejstava avijacije NATO po objektima i položajima VRS."⁴³⁴⁴

1537. Pored toga, Pretresno veće je saslušalo iskaze da je geografska blizina Srebrenice Saveznoj Republici Jugoslaviji bila od posebnog vojnog značaja za Perišića i rukovodstvo SRJ. Simić je u svedočenju rekao da bi svaka eventualna borbena operacija blizu granice SRJ imala bezbednosne implikacije po SRJ.⁴³⁴⁵ Gajić je potvrdio da je činjenica da vazdušni napadi NATO mogu da uslede na području koje je relativno blizu granice SRJ predstavljala nešto za šta je Uprava bezbednosti Generalštaba VJ morala da se zainteresuje.⁴³⁴⁶ Borović, koji je bio Perišićev šef kabineta, rekao je u svedočenju da je zauzimanje enklave Srebrenica od strane VRS moglo da ima negativne posledice po bezbednost SRJ.⁴³⁴⁷ Perišić je i pre napada na Srebrenicu bio svestan događaja i potencijalnih pretnji po bezbednost, što dokazuje njegovo naređenje od 21. juna 1995. godine, kojim je Komandi 2. armije VJ naredio da formira tri borbene grupe koje će obezbediti teritoriju SRJ duž granice sa RS na Drini.⁴³⁴⁸

1538. Dokazi pokazuju da je Generalštab VJ od početka jula 1995. godine redovno izveštavao i pratio razvoj događaja u enklavama u BiH i njihovoj okolini (konkretno, u Sarajevu, Srebrenici, Žepi i Goraždu).⁴³⁴⁹

1539. Dokazi pokazuju da je u periodu od 7. jula 1995. godine pa do pada Srebrenice Obaveštajna uprava Generalštaba VJ prenosila Operativnom centru Generalštaba VJ izveštaje o pokretima i borbenoj gotovosti muslimanskih snaga u enklavama u BiH i oko njih, kako s konkretnim pojedinostima, tako i s neophodnim ažurnim informacijama:

⁴³⁴³ DP P2178, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 21. maj 1995. godine, str. 2.

⁴³⁴⁴ DP P2180, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 26. maj 1995. godine, str. 1.

⁴³⁴⁵ Miodrag Simić, T. 10094–10095.

⁴³⁴⁶ Branko Gajić, T. 10944.

⁴³⁴⁷ Siniša Borović, T. 14134.

⁴³⁴⁸ DP P2761, Naređenje načelnika Generalštaba VJ Komandi 2. armije, 21. jun 1995. godine; Miodrag Simić, T. 10130–10131. V. takođe DP P2755, Perišićevo naređenje za podizanje borbene gotovosti RSK na području Baranje, 13. maj 1995. godine.

⁴³⁴⁹ V., na primer, DP D214, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 7. jul 1995. godine, str. 1. V. takođe DP D216, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 9. jul 1995. godine; DP D220, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 12. jul 1995. godine; DP D222, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 13. jul 1995. godine. V. takođe gore, odeljak VI.I. 3.

(i) Dana 7. jula 1995. godine: “Muslimanske snage u enklavama Goražde, Žepa i Srebrenica održavaju visoki stepen borbene gotovosti, a intezivirale su izviđačka i diverzantsko-prepadna dejstva prema VRS.”⁴³⁵⁰

(ii) Dana 9. jula 1995. godine: “Snage 28. i 81. divizije iz enklava Srebrenica i Goražde izvodile su provokativna dejstva i ubacivanje IDG u raspored VRS.”⁴³⁵¹

(iii) Dana 9. jula 1995. godine: “Jedinice 28. d. iz Srebrenice dejstvovala su iz zaštićene zone uz podršku Holandskog bataljona, a koristili su i OT Ukrajinskog bataljona koji je stacioniran u Žepi.”⁴³⁵²

(iv) Dana 10. jula 1995. godine: Detaljno su opisani napadi muslimanske armije na području Sarajeva i navedeno je da je “[u] muslimanskim enklavama Goraždu, Srebrenici i Žepi izvršena [...] opšta mobilizacija, v/o jedinice su stavljene u punu b/g radi izvođenja napadnih dejstava u cilju vezivanja snaga VRS”.⁴³⁵³

1540. Pretresno veće je takođe dobilo jedan broj obaveštajnih izveštaja Generalštaba VJ koji su prosleđeni Operativnom centru Generalštaba VJ u vreme u koje su se odigrali zločini posle pada Srebrenice:

(i) Dana 12. jula 1995. godine, 2. uprava je izvestila da su “[u] toku prepodnevnik časova 12.07.1995. godine jedinice Drinskog korpusa VRS ušle [...] u s. Potočari”.⁴³⁵⁴

(ii) Dana 13. jula 1995. godine, 2. uprava je izvestila sledeće: “U dosadašnjim borbama zarobljeno je oko 500 pripadnika [28. pešadijske divizije ABiH]. Sa područja Srebrenice do sada je evakuisano oko 50% muslimanskog stanovništva, a evakuacija preostalih je otežana zbog nedostatka transportnih sredstava.”⁴³⁵⁵

(iii) Dana 14. jula 1995. godine, dnevni izveštaj Operativnog centra 1. uprave potvrdio je gornju informaciju: “Jedinice VRS su potpuno razbile 28. pd Srebrenica.”⁴³⁵⁶ U njemu se dalje navodi sledeće: “U dosadašnjim borbama zarobljeno je oko 500 pripadnika MV. Sa

⁴³⁵⁰ DP D214, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 7. jul 1995. godine.

⁴³⁵¹ DP D215, Dnevni operativni izveštaj 1. uprave Generalštaba VJ, 9. jul 1995. godine.

⁴³⁵² DP D216, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 9. jul 1995. godine.

⁴³⁵³ DP D218, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 10. jul 1995. godine.

⁴³⁵⁴ DP D220, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 12. jul 1995. godine.

⁴³⁵⁵ DP D222, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 13. jul 1995. godine.

⁴³⁵⁶ DP D223, Dnevni operativni izveštaj 1. uprave Generalštaba VJ, 14. jul 1995. godine.

područja Srebrenice do sada je evakuisano oko 50% muslimanskog stanovništva, a evakuacija preostalih je otežana zbog nedostatka transportnih sredstava.”⁴³⁵⁷

(iv) Dana 14. jula 1995. godine 2. uprava je izvestila o pokretima 28. pešadijske divizije ABiH iz Srebrenice, za koju je navela da “nastoj[i] da izbegn[e] okršaje i uništenje od strane VRS”.⁴³⁵⁸ Ona je dalje izvestila da je “VRS u 11.00 časova otpočela [...] napad na enklavu Žepa sa ciljem da se enklava zauzme i stavi pod kontrolu VRS”.⁴³⁵⁹

(v) Dana 14. jula 1995. godine, 2. uprava je Perišiću lično poslala drugi izveštaj u kome je navela sledeće: “Jedinice VRS su posle zauzimanja enklave Srebrenica koncentrisale svoje snage oko enklave Žepa i 12.07.1995. godine uputile ultimatum komandantu 1. žepske brigade [...] da se predaju sa stanovništvom bez borbe, u suprotnom uslediće akcija.”⁴³⁶⁰

1541. Na osnovu gorenavedenih dokaza, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, uverila se da je Perišić bio svestan toga da su istočne enklave stalni izvor napetosti i da su izložene uzastopnim napadima VRS. Perišićeva saznanja o eskalaciji napetosti u Srebrenici ubedljivo ukazuju na to da je on znao da će doći do konačnog napada na Srebrenicu. Dokazi takođe pokazuju da je Perišić dobijao aktuelne informacije o zauzimanju Srebrenice od strane VRS. Većina članova Veća takođe se uverila da je Perišić bio svestan diskriminatorne namere i kažnjivog ponašanja VRS u Srebrenici i na drugim mestima u BiH.⁴³⁶¹ Većina članova Veća stoga zaključuje da je Perišić znao da postoji velika verovatnoća da će, kao posledica napada VRS na Srebrenicu, nad stanovništvom biti činjeni zločini.

(ii) Perišić je znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici

1542. Pretresno veće će sada razmotriti u kojoj meri je Perišić znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici. Prema navodima tužilaštva, Perišić je imao neposredna i aktuelna saznanja o zločinima počinjenim u Srebrenici i najkasnije 12. jula 1995. godine znao je da se oni dešavaju.⁴³⁶²

a. Perišićeve izjave

⁴³⁵⁷ DP D223, Dnevni operativni izveštaj 1. uprave Generalštaba VJ, 14. jul 1995. godine.

⁴³⁵⁸ DP D224, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 14. jul 1995. godine.

⁴³⁵⁹ DP D224, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 14. jul 1995. godine. V. takođe DP D226, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 15. jul 1995. godine; DP D228, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 16. jul 1995. godine; DP D229, Obaveštajni izveštaj 2. uprave Generalštaba VJ, 17. jul 1995. godine.

⁴³⁶⁰ DP D269, Informacija Generalštaba VJ o stanju muslimanskih snaga u enklavi Žepa, 14. jul 1995. godine. V. Branko Gajić, T. 10945–10946.

1543. U razgovoru s predstavnicima tužilaštva 7. decembra 2003. godine, na pitanje kada je prvi put saznao za navode o masovnim “ubist[vima] u Srebrenici i obim[u] katastrofe”, sam Perišić je izjavio sledeće:

Prvi put sam saznao u Kabinetu Slobodana Miloševića kada me je pitao da li je moguće da je to učinio Ratko Mladić. A ja sam pitao: “A šta je to činio?” Onda se on začudio da to ja ne znam. I rekao da je došlo do masovnog ubistva u širem rejonu Srebrenice. I ja imam osećaj da je on bio iznenađen tim događajem, a ja sam bio posebno iznenađen.⁴³⁶³

1544. Prema Perišićevom sećanju, taj sastanak je održan u Miloševićevom kabinetu negde između 15. i 20. jula 1995. godine.⁴³⁶⁴ Perišić se požalio: “Kada sam saznao od Miloševića da se desio gnusan zločin, verovali ili ne, ja od tada do dana današnjeg nisam hteo ništa ni da spoznajem o tome. Ja sam se distancirao od toga jer je to nepojmljivo da se tako nešto dešava [...] na kraju 20. i početku 21. veka.”⁴³⁶⁵ Većina članova Veća napominje da je, uprkos toj izjavi, Perišić nastavio da odobrava dostavljanje logističke pomoći VRS-u mesecima nakon što je saznao za masakr u Srebrenici⁴³⁶⁶ i da je tražio od VSO da nastavi da pruža tu pomoć.⁴³⁶⁷ Većina članova Veća, osim toga, napominje da je Perišić nastavio da posećuje Mladića u objektima VJ na Rajcu i u Stragarima 1997–1998. godine; u to vreme međunarodna zajednica je raspisala poternicu za Mladićem za zločine koji su navodno počinjeni u BiH.⁴³⁶⁸

1545. Perišić je takođe izjavio da je primio važan nagoveštaj “da će se nešto događati” kada ga je komandanta Užičkog korpusa obavestio o masovnom bekstvu Muslimana iz Žepe preko Drine u Srbiju.⁴³⁶⁹ On je precizirao da su “postojale neke indicije da se nešto dešava, ali konkretno šta, to ja zaista nisam znao”.⁴³⁷⁰ Perišić je, međutim, bio i te kako svestan velike verovatnoće da će u Srebrenici biti počinjeni zločini. Sam Perišić je opširnije komentarisao tu izjavu i, u razgovoru s predstavnicima tužilaštva, rekao da ga je komandant Užičkog korpusa pitao “šta da radi sa tim

⁴³⁶¹ V. gore, par. 1484–1487.

⁴³⁶² Završi pretresni podnesak tužilaštva, par. 684.

⁴³⁶³ DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 3. decembar 2003. godine, str. 26–27.

⁴³⁶⁴ DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 3. decembar 2003. godine, str. 27.

⁴³⁶⁵ DP P807, Transkript razgovora s Perišićem, 19. decembar 2003. godine, str. 19.

⁴³⁶⁶ Dana 1. oktobra 1995. godine, Generalštab VJ je, na osnovu Perišićevog naređenja, dostavio Drinskom korpusu preko 35.000 metaka, 52 rakete i 1.008 minobacačkih granata. DP P595, Materijalni list, 1. oktobar 1995. godine, V. svedok MP-14, T. 3613. Dana 7. oktobra 1995. godine, Generalštab VJ je odobrio da VRS preuzme 12 raketa “Drina”. DP P1252, Dopis Generalštaba VJ u vezi sa snabdevanjem municijom, upućen Komandi VRS, 7. oktobar 1995. godine. Tog istog dana, Mladić je od Perišića zatražio 10 avionskih bombi i taj zahtev Perišić je odmah odobrio. DP P2746, Zahtev za ustupanje avio-bombi, koji je Ratko Mladić uputio Perišiću, 7. oktobar 1995. godine, V. takođe DP P951, Šifrovani telegram iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ, 7. oktobar 1995. godine (gde se navodi da je 10 avionskih bombi spremno za preuzimanje od strane VRS). U tim dokumentima se govori o dostavljanju “FAB-275-4”, odnosno avionskih bombi. V. DP P505, Transkript vanpretresnog iskaza Nikole Tošovića, 13. decembar 2008. godine, T. 62.

⁴³⁶⁷ DP P2716, Predlog 1. uprave Generalštaba VJ predsedniku SRJ, koji je potpisao Perišić, 15. septembar 1995. godine, str. 1 (Perišić je predložio “hitnu” sednicu VSO radi odgovora na zahteve VRS za pomoć u oružju i opremi, za koje je Perišić rekao da VJ “može” da ih zadovolji u granicama svojih mogućnosti). V. takođe DP P2193, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 15. septembra 1995. godine, str. 3 (Perišić je na Kolegijumu VJ rekao da su zahtevi VRS “bitni” i da je “realno [...] moguć[e] da se realizuju”).

⁴³⁶⁸ V. gore, par. 1386–1389.

⁴³⁶⁹ DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine str. 27.

masovnim prebezima koje je on na granici uhvatio” i da se žalio “da pripadnici MUP-a Užice hoće da ubiju te izbeglice”, što je Perišića navelo da zatraži od Miloševića da spreči pripadnika MUP da izvrše masakr nad izbeglicama.⁴³⁷¹

b. Diplomatski telegrami

1546. Tužastvo tvrdi da je Perišić bio neposredno i ažurno obaveštavan o diplomatskim telegramima u vezi s etničkim čišćenjem u Srebrenici.⁴³⁷² Odbrana tvrdi da ti diplomatski telegrami koji su prosleđivani Perišiću sadrže “malo informacija na koje je [Perišić] mogao da se osloni kao znanje o činjenju zločina”.⁴³⁷³

1547. Tokom celog rata, diplomatske misije SRJ pri UN i druge misije slale su rukovodstvu SRJ brojne telegrame, od kojih su neki dostavljeni i Perišiću, a koji su sadržali obaveštenja o tome da su se dogodili mnogi zločini ili barem ozbiljne navode o njima, uključujući prisilno premeštanje i ubijanja u Srebrenici u julu 1995. godine.

1548. Dana 9. jula 1995. godine SB UN je obavešten o napadu VRS na Srebrenicu.⁴³⁷⁴ Diplomatski telegram koji je poslala Misija SRJ pri UN pokazuje da su vlasti SRJ, mada ne i Perišić, najkasnije 10. jula 1995. godine bile obaveštene o napadu VRS na Srebrenicu.⁴³⁷⁵ U telegramu se navodi da je SB UN bio obavešten da su “[b]osanski Srbi [...] 7. jula otvorili tenkovsku vatru prema Srebrenici i tom prilikom je 4 civila poginulo, a 17 ih je ranjeno. Bosanski Srbi su 8. i 9. jula nastavili sa bombardovanjem Srebrenice.”⁴³⁷⁶ U telegramu se takođe navodi da su bosanski Srbi preuzeli kontrolu nad pet osmatračkih punktova i da je tom prilikom ubijen jedan holandski vojnik, a 30 ih je zarobljeno.⁴³⁷⁷ Dokazi da je Perišić zaista pročitao ili primio taj telegram nisu predočeni.

1549. Dana 12. jula 1995. godine Misija SRJ pri UN u Njujorku poslala je članovima rukovodstva SRJ, uključujući Perišića, telegram s oznakom “vrlo hitno”.⁴³⁷⁸ U telegramu se izlažu stavovi učesnika debate koja je dovela do jednoglasnog usvajanja Rezolucije 1004 SB UN,⁴³⁷⁹ u kojoj se izražava duboka zabrinutost “zbog pogoršanja stanja u zaštićenoj zoni Srebrenica”, “kao i zbog

⁴³⁷⁰ DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine, str. 4.

⁴³⁷¹ DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine str. 27–28.

⁴³⁷² Završni podnesak tužilaštva, par. 676.

⁴³⁷³ Završni podnesak odbrane, par. 918. V. takođe par. 1106.

⁴³⁷⁴ Muhamed Sacirbey, T. 7460; DP P2498, Dopis otpravnika poslova stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 9. jul 1995. godine.

⁴³⁷⁵ DP P858 (zapečaćeno); Muhamed Sacirbey, T. 7473–7475 (zatvorena sednica).

⁴³⁷⁶ DP P858 (zapečaćeno), str. 1.

⁴³⁷⁷ *Ibid.*

⁴³⁷⁸ DP P897 (zapečaćeno).

⁴³⁷⁹ *Ibid.*

patnji tamošnjeg stanovništva”.⁴³⁸⁰ U telegramu se navodi da su Sjedinjene Države i Nemačka naglasile da je za “egzodus stanovništva iz Srebrenice direktno odgovorno rukovodstvo [bosanskih Srba] sa Pala, što spada u jurisdikciju Tribunala za ratne zločine”.⁴³⁸¹ Nemačka je, osim toga, navodno naglasila da je posledica napada na Srebrenicu bila “etničko čišćenje”.⁴³⁸² U telegramu se takođe navodi da je “[m]uslimanski predstavnik BiH rekao da svojim nereagovanjem UN *de facto* podržavaju ‘etničko čišćenje’ koje vrše Srbi, ovog puta, u Srebrenici”.⁴³⁸³

1550. Pretresnom veću su takođe dostavljeni dokazi da su 12. jula 1995. godine vlasti SRJ, uključujući Perišića, putem diplomatskog telegrama obavestene o tome da su bosanski Srbi granatirali Potočare, gde su se nalazili holandski vojnici i izbeglice.⁴³⁸⁴ Vlasti SRJ su takođe obavestene o tome da pripadnici VRS drže holandske pripadnike mirovnih snaga kao taoce, kao i o tome da se više od 25.000 izbeglica kreće ka Tuzli.⁴³⁸⁵

1551. Dana 12. jula 1995. godine ambasada SRJ u Londonu poslala je rukovodstvu SRJ, uključujući Perišića, telegram u vezi s padom Srebrenice, u kojem se navodi sledeće:

[M]ediji [u Velikoj Britaniji] događaje oko Srebrenice stavljaju u prvi plan, posebno naglašavajući totalno ignorisanje UN i NATO upozorenja od strane BiH Srba. Posebno se ukazuje na mogućnost nove “humanitarne katastrofe”, mada se tu i tamo pominje da je rukovodstvo RS u svom saopštenju naglasilo da civilima ne pretila nikakva opasnost.⁴³⁸⁶

1552. Isto tako, 13. jula 1995. godine ambasada SRJ u Bonu poslala je rukovodstvu SRJ, uključujući Perišića, telegram u vezi s nemačkim reakcijama na ulazak vojske bosanskih Srba u Srebrenicu. U tom telegramu se navodi sledeće:

Sa velikim intezitetom i publicitetom, nemački mediji informisali su domaću javnost o nastavku “srpske agresije prema civilnom stanovništvu Srebrenice” i krajnje negativnim posledicama za dalje angažovanje međunarodne zajednice u rešavanju bosanske krize. U mnogobrojnim komentarima u dnevnoj štampi i specijalnim emisijama na državnim i privatnim televizijskim stanicama prikazuje se stradanje civilnog stanovništva, bespomoćnost holandskih plavih šlemova i “bahato ponašanje” šefa bosanskih Srba, Radovana Karadžića.⁴³⁸⁷

1553. Dana 14. jula 1995. godine Perišić je putem diplomatskog telegrama obavestjen o uznemirenosti zemalja članica UN zbog zlostavljanja i prinudnog iseljavanja civila iz Srebrenice.⁴³⁸⁸ U telegramu se objašnjava da je, “s obzirom da sa terena i dalje stižu dramatične vesti o navodnom maltretiranju muslimanskog stanovništva i njihovom prinudnom iseljavanju,

⁴³⁸⁰ DP P2501, Rezolucija 1004 SB UN, 12. jul 1995. godine, str. 1.

⁴³⁸¹ DP P897 (zapečaćeno), str. 2.

⁴³⁸² *Ibid.*

⁴³⁸³ DP P897 (zapečaćeno), str. 3.

⁴³⁸⁴ DP P896 (zapečaćeno); Muhamed Sacirbey, T. 7488 (zatvorena sednica).

⁴³⁸⁵ *Ibid.*

⁴³⁸⁶ DP P857 (zapečaćeno), str. 2.

⁴³⁸⁷ DP P856 (zapečaćeno), str. 1.

⁴³⁸⁸ DP P855 (zapečaćeno); Muhamed Sacirbey, T. 7493–7496 (zatvorena sednica).

zadržavanju pripadnika UNPROFOR-a, kao i o napadima na drugu ‘zaštićenu zonu Žepu’, SB [...] bio prinuđen da reaguje predsedničkim saopštenjem, iako je o istom pitanju pre dva dana već usvojio rezoluciju”. U telegramu se dalje navodi sledeće:

Posebnu zabrinutost u UN izazivaju vesti s terena o navodnom maltretiranju zarobljenika i civilnog stanovništva iz Srebrenice i njihovom prisilnom iseljavanju. SB i drugi činioци upozoravaju da je reč o teškim povredama humanitarnog prava i traže da se sa tim prestane. Jedan od prvih zadataka UN i humanitarnih agencija biće da se hitno angažuju u vezi s tom situacijom, kako bi se ugroženom stanovništvu dostavila neophodna humanitarna pomoć.⁴³⁸⁹

c. Sastanci sa pripadnicima VRS

1554. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić imao pristup Mladiću i da je s njim komunicirao dok su u Srebrenici činjeni mnogi zločini.⁴³⁹⁰ Odbrana ne osporava da je Perišić imao direktnu komunikaciju s oficirima VRS, uključujući Mladića. Međutim, odbrana tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da je ta komunikacija sadržala ikakve informacije o kažnjivom ponašanju pripadnika VRS.⁴³⁹¹

1555. Dokazi u vidu fotografija pokazuju da je 18. jula 1995. godine, u vreme kada su se u Srebrenici događali zločini, Perišić bio u Han-Pijesku na radnom ručku na kojem su, između ostalih, bili i Mladić i Gvero.⁴³⁹² Ned Krayishnik je u svedočenju rekao da je raspoloženje tokom ručka bilo dobro i da se razgovaralo o “oslobađanju” Srebrenice.⁴³⁹³ Prema njegovim rečima, nije bilo znakova neslaganja između Perišića i Mladića.⁴³⁹⁴ On je takođe rekao da se ne seća konkretnih izjava, ali da je tada prvi put čuo za razrešenje “problema sa Srebrenicom”.⁴³⁹⁵ On je rekao i da su “vojnici takođe pričali o [oslobađanju Srebrenice]”.⁴³⁹⁶

1556. Pretresnom veću su takođe dostavljeni dokazi da se Perišić 24. jula 1995. godine sastao sa Mladićem i Slobodanom Miloševićem i da se Milošević tada požalio na sledeće: “Jako veliku štetu su nam napravile Srebrenica i Žepa.”⁴³⁹⁷

d. Dokumentacija međunarodne zajednice u vezi sa zločinima u Srebrenici

⁴³⁸⁹ DP P855 (zapečaćeno), str. 2.

⁴³⁹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 685–686.

⁴³⁹¹ Završni podnesak odbrane, par. 823.

⁴³⁹² DP P2799, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2800, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2801, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2802, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2803, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2804, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2805, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine. V. takođe DP P2705, Fotografije Perišića s Mladićem i drugima, uključujući generala Milana Gveru, 18. jul 1995. godine.

⁴³⁹³ Ned Krayishnik, T. 9579.

⁴³⁹⁴ Ned Krayishnik, T. 9578–9579.

⁴³⁹⁵ Ned Krayishnik, T. 9550–9553; DP P2806, Lešićev video-snimak Mladića i drugih u Beogradu, Han-Pijesku i Crnoj Rijeci, 16–18. jul 1995. godine, na 25 minuta i 45 sekundi.

⁴³⁹⁶ Ned Krayishnik, T. 9552.

⁴³⁹⁷ DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 24. jul 1995. godine, str. 229.

1557. Pretresnom veću su takođe dostavljeni dokazi da su vlasti SRJ, mada se Perišić konkretno ne pominje, od međunarodne zajednice dobijale aktuelne informacije o tome da se u Srebrenici čine zločini.

1558. Dana 9. jula 1995. godine SB UN je obavešten o napadu VRS na Srebrenicu.⁴³⁹⁸ Dana 13. jula 1995. godine stalna Misija BiH pri UN obavestila je SB UN i Generalnu skupštinu UN da srpske snage odvajaju bosanske muslimane u Srebrenici, da je jedan broj kamiona sa zatočenim muškarcima odvezen u nepoznatom pravcu i da ima osnovanih razloga za strah da su ti ljudi pogubljeni.⁴³⁹⁹ Sacirbey je pred Pretresnim većem rekao da je taj dopis distribuiran svim zemljama članicama, uključujući SRJ i misije posmatrača.⁴⁴⁰⁰

1559. Dana 14. jula 1995. godine u SB UN raspravljalo se o tome kako su bosanski Srbi iz Srebrenice proterali civilno stanovništvo, kao i o sudbini oko 4.000 bosanskih Muslimana, muškaraca i dečaka, koji su tamo zatočeni.⁴⁴⁰¹ Tog istog dana, predsedavajući SB UN izdao je sledeće saopštenje:

Savet bezbednosti podseća na svoju Rezoluciju 1004 (1995). Savet je duboko zabrinut zbog toga što strana bosanskih Srba prisilno premešta desetine hiljada civila iz zaštićene zone Srebrenica na područje Tuzle. To prisilno premeštanje predstavlja očigledno kršenje ljudskih prava civilnog stanovništva. Savet je naročito zabrinut zbog izveštaja o teškom maltretiranju i ubijanju nedužnih civila. Savet je takođe zabrinut zbog izveštaja o tome da je strana bosanskih Srba iz zaštićene zone Srebrenica prisilno premestila skoro 4.000 muškaraca i dečaka [...] Savet bezbednosti još jednom osuđuje neprihvatljivu praksu "etničkog čišćenja" i potvrđuje da će oni koji su počinili takva dela ili naredili njihovo činjenje snositi individualnu odgovornost za ta dela.⁴⁴⁰²

1560. Dana 14. jula 1995. godine Misija SRJ pri UN u Njujorku poslala je rukovodstvu SRJ, mada ne i direktno Perišiću, telegram koji se odnosio na saopštenje predsedavajućeg. U tom telegramu se navodi sledeće:

Na zahtev SAD, SB usvojio danas (petak 14. juli) bez većih problema, predsednikovo saopštenje (dostavljamo faksom), u kome se izražava zabrinutost zbog proterivanja civilnog stanovništva iz Srebrenice od strane bosanskih Srba, kao i zbog izveštaja o ubistvima i maltretiranju civila. [...] SB osudio neprihvatljivu praksu "etničkog čišćenja" i potvrdio da će one koji su to činili ili pak to naredili smatrati individualno odgovornim.⁴⁴⁰³

⁴³⁹⁸ Muhamed Sacirbey, T. 7460; DP P2498, Dopis otpravnika poslova stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 9. jul 1995. godine.

⁴³⁹⁹ DP P2499, Dopis otpravnika poslova stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 13. jul 1995. godine.

⁴⁴⁰⁰ Muhamed Sacirbey, T. 7461–7462.

⁴⁴⁰¹ DP P2502, Zapisnik sa 3554. sednice SB UN, 14. jul 1995. godine; Muhamed Sacirbey, T. 7491–7492.

⁴⁴⁰² DP P2502, Zapisnik sa 3554. sednice SB UN, 14. jul 1995. godine.

⁴⁴⁰³ DP P899 (zapečaćeno), str. 1.

1561. Dana 22. jula 1995. godine u izveštaju Generalštaba VJ navedeno je sledeće: “Zapadne obaveštajne službe intezivno istražuju dalje namere VRS prema muslimanskim enklavama Goražde i Bihać.”⁴⁴⁰⁴

1562. Dana 25. jula 1995. godine SB UN naveo je da “najoštrije osuđuje” napad bosanskih Srba i izrazio posebnu zabrinutost “u vezi sa pozivom za pomoć koji je [...] uputilo civilno stanovništvo”.⁴⁴⁰⁵

1563. Pretresno veće se uverilo da su službeni dokumenti SB UN prosleđeni vlastima SRJ. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je Perišić održavao redovne kontakte sa rukovodstvom SRJ i da je u opštim crtama bio obavešten o raspravama vođenim u SB UN. Većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, stoga zaključuje da je Perišić bio svestan izveštaja i druge dokumentacije kojom je rukovodstvo SRJ obaveštavano o zločinima koje je činio VRS.⁴⁴⁰⁶

e. Optužnice koje je podigao Međunarodni sud

1564. Dok je sukob bio u toku, Međunarodni sud je 24. jula 1995. godine, a zatim ponovo 14. novembra 1995. godine, podigao zajedničku optužnicu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, između ostalog, za zločine počinjene u Srebrenici.⁴⁴⁰⁷ Pretresnom veću su predočeni dokazi da je Optužnica od 24. jula 1995. godine, zajedno s kopijom naloga za hapšenje, službeno dostavljena vlastima SRJ u Beogradu.⁴⁴⁰⁸

1565. Dana 26. jula 1995. godine beogradski dnevni list *Politika* pisao je da je Međunarodni sud podigao optužnicu protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića.⁴⁴⁰⁹ List je preneo da je Antonio Cassese, predsednik Međunarodnog suda, izdao saopštenje u kojem se navodi da lica protiv kojih je podignuta optužnica “neće moći da učestvuju u mirovnim pregovorima”.⁴⁴¹⁰

1566. Dokazi predočeni Pretresnom veću pokazuju da je Perišić znao za navode protiv Mladića. Perišić je na Kolegijumu VJ, održanom 30. oktobra 1995. godine, obavešten da se “Srbi ponovo

⁴⁴⁰⁴ DP P2607, Obaveštajni izveštaj Generalštaba Operativnom centru VJ, 22. jul 1995. godine, str. 1.

⁴⁴⁰⁵ DP P2507, Izjava predsedavajućeg SB UN, 25. jul 1995. godine.

⁴⁴⁰⁶ V. gore, odeljak VI.I.3, par. 1475–1480, 1485, 1518–1521.

⁴⁴⁰⁷ DP P1628, Optužnica MKSJ protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, 24. jul 1995. godine; DP P1629, Optužnica MKSJ protiv Radovana Karadžića i Ratka Mladića, 14. novembar 1995. godine.

⁴⁴⁰⁸ DP P1630, Nalog MKSJ za hapšenje Ratka Mladića, 25. jul 1995 (upućen SRJ); DP P1632, Dopis upućen SRJ zajedno s Nalogom MKSJ za hapšenje Ratka Mladića, 26. jul 1995. godine.

⁴⁴⁰⁹ DP P2833, Članak o uticaju optužnice protiv Karadžića na mirovne pregovore, objavljen u *Politici*, 26. jul 1995. godine; DP P2834, Članak o optužnicama za ratne zločine protiv Karadžića, Mladića i Martića, objavljen u *Politici*, 26. jul 1995. godine.

⁴⁴¹⁰ DP P2833, Članak o uticaju optužnice protiv Karadžića na mirovne pregovore, objavljen u *Politici*, 26. jul 1995. godine.

osuđuju za streljanje Muslimana”.⁴⁴¹¹ Na Kolegijumu VJ održanom 29. decembra 1995. godine Perišić je potvrdio da Mladić ne može da bude oficir za vezu sa IFOR-om “jer je osumnjičen [za ratne zločine]”.⁴⁴¹² Najzad, Pretresno veće napominje da Perišić nije samo znao za te navode, već je i aktivno učestvovao u zaštiti Mladića. U presretnom razgovoru od 9. decembra 1995. godine Perišić je rekao da Mladića “niko neće izručiti Tribunalu”.⁴⁴¹³

f. Izveštavanje o zločinima u Srebrenici u sredstvima javnog informisanja

1567. O događajima u Srebrenici opširno su izveštavala sredstva javnog informisanja u svetu i u Srbiji i oni su bili udarna vest širom sveta.⁴⁴¹⁴

1568. Dana 13. jula 1995. godine *Agence France-Presse* je izvestila da je u toku “masovni prevoz stanovništva iz enklave, koji je lično organizovao komandant bosanskih Srba general Ratko Mladić”.⁴⁴¹⁵ Agencija je, osim toga, javila da je UNHCR iseljavanje stanovnika iz Srebrenice okvalifikovao kao “jedan od najbezobzirnijih primjera etnički motivisanog prisilnog raseljavanja koje smo do sada vidjeli u ratu”.⁴⁴¹⁶

1569. Dana 14. jula 1995. godine *Agence France-Presse* je u svom izveštaju navela izjavu jednog lokalnog funkcionera iz Tuzle da “bosanski Srbi ubijaju muškarce koje su zarobili nakon osvajanja enklave Srebrenica”, koja je bila pod kontrolom vlade u Sarajevu.⁴⁴¹⁷ Agencija je takođe izvestila da je jedan drugi funkcioner, zadužen za socijalnu politiku i izbeglice, izjavio da su srpski vojnici vukli izbeglice koje su bežale iz Srebrenice i “ubijali ih na licu mjesta”.⁴⁴¹⁸ Taj funkcioner je, osim toga, rekao da su neki muškarci odvedeni u selo Bratunac, na granici, a da su drugi odvedeni u logor, gde su ubijeni.⁴⁴¹⁹

1570. Dana 20. jula 1995. godine u evropskom izdanju lista *Oslobodjenje* objavljeno je da je 4. jula 1995. godine, dva dana pre početka napada na području Srebrenice, komandant 1. armije VJ general Dragoljub Ojdanić, koji je bio podređen Perišiću, navodno izdao sledeće saopštenje za javnost: “Dve muslimanske enklave, Srebrenica i Žepa, nalaze se u srcu srpske teritorije i njihovo

⁴⁴¹¹ DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ, dok. br. 0618-7763, 30. oktobar 1995. godine, str. 2.

⁴⁴¹² DP P2891, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ, 29. decembar 1995. godine, str. 16–17.

⁴⁴¹³ DP P1464, Presretnuti razgovor, 9. decembar 1995. godine, str. 1.

⁴⁴¹⁴ V., na primer, Carl Bildt, T. 14325–14326.

⁴⁴¹⁵ DP P1089, Adam Brown, “Evakuacija izbeglica iz Srebrenice se nastavlja, Srbi drže muškarce [u] pritvor[u]”, *Agence France-Presse*, 13. jul 1995. godine.

⁴⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴⁴¹⁷ DP P1092, Izveštaj pod naslovom “Evakuacija civila iz Srebrenice se nastavlja; tvrdi se da muškarce ubijaju ‘na licu mjesta’”, *Agence France-Presse*, 14. jul 1995. godine.

⁴⁴¹⁸ *Ibid.*

⁴⁴¹⁹ *Ibid.*

osnivanje nije trebalo dozvoliti. To tako ne može ostati. Mora se rešiti vojnim putem.”⁴⁴²⁰ U članku se izričito pominju Perišić i jedan broj njegovih podređenih, a za Ojdanića i Mladića navodi se da su “ratni zločinci”.⁴⁴²¹

1571. Sredstva javnog informisanja u Beogradu takođe su izveštavala o zločinima koji su činjeni u Srebrenici.⁴⁴²²

1572. Dana 12. jula 1995. godine list *Borba* objavio je članak u vezi s padom Srebrenice i izvestio da su “predstavnici humanitarnih organizacija saopštili [...] da je Srebrenica ‘potpuno prazna’ i da na hiljade bosanskih Muslimana, strahujući od napada bosanskih Srba, beži iz Srebrenice”.⁴⁴²³ Dana 14. jula 1995. godine list *Borba* je objavio još jedan članak, pod naslovom “Etničko čišćenje na dobrovoljnoj osnovi”, u kojem se navodi da se ne zna gde je 7.000 ljudi iz Srebrenice i dodaje da taj broj obuhvata 3.000 vojnika ABiH koji se kriju po okolnim šumama i brdima.⁴⁴²⁴ Dana 20. jula 1995. godine list *Borba* je preneo da je UNHCR saopštio da “[b]osanski Srbi sprovode etnički teror sistematičnije nego ikada pre”.⁴⁴²⁵ Dana 24. jula 1995. godine list *Borba* je objavio članak pod naslovom “Srbi se u Srebrenici ponašali varvarski”, u kojem se prenose navodi pripadnika holandskog bataljona da su lično videli kako bosanski Srbi ubijaju i muče Muslimane.⁴⁴²⁶

1573. Dana 21. jula 1995. godine beogradski nedeljnik *Intervju* objavio je članak u kojem se navodi da je “28.000 Muslimana svih doba” okupljeno u holandskoj bazi u Potočarima.⁴⁴²⁷ U članku se opisuju puste ulice Srebrenice, pljačkanje stanova i predaja muškaraca Muslimana kod Kravice.⁴⁴²⁸ U njemu se opisuje učešće oficira VRS u zauzimanju Srebrenice, između ostalih, Krstića, Milovanovića, Gvere, Tolimira i Ljubiše Borovčanina.⁴⁴²⁹

1574. Tog istog datuma, beogradski nedeljnik *NIN* objavio je članak “Grad duhova”, u kojem se navodi da “[n]i posle nedelju dana od pada Srebrenice nije jasno šta se desilo sa njenim stanovnicima. Za većinu se zna da ih je vojska bosanskih Srba ukrcala u autobuse i kamione i odvezla prema Tuzli, Kladnju i drugim mestima na teritoriji koju kontroliše vlada u Sarajevu, a o

4420 DP P2869, Članak u evropskom izdanju lista *Oslobođenje*, 20–23. jul 1995. godine, str. 2.

4421 *Ibid.*

4422 V. Muhamed Sacirbey, T. 7186.

4423 DP P1099, Članak o intervenciji NATO u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 12. jul 1995. godine, str. 2.

4424 DP P1101, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 14. jul 1995. godine. V. takođe DP P1098, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 10. jul 1995. godine; DP P1099, Članak o intervenciji NATO u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 12. jul 1995. godine; DP P1100, Članak o intervenciji NATO u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 12. jul 1995. godine; DP P1102, Članak objavljen u *Našoj borbi*, 20. jul 1995. godine; DP P1103, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi*, 22. jul 1995. godine; DP P1105, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Politici ekspres*, 12. jul 1995. godine.

4425 DP P1102, Članak objavljen u *Našoj borbi*, 20. jul 1995. godine.

4426 DP P1104, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi/NY Timesu*, 24. jul 1995. godine.

4427 DP P2824, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Intervjuu*, 21. jul 1995. godine, str. 1.

4428 DP P2824, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Intervjuu*, 21. jul 1995. godine, str. 6, 11–12.

hiljadama nema nikakvih pouzdanih podataka.”⁴⁴³⁰ U članku dalje piše sledeće: “General Mladić je, prema jednom izvoru UN, prošle subote pozvao komandanta holandskih 'plavih šlemova' i obavestio ga da u selima srebreničke opštine ima na stotine poginulih.”⁴⁴³¹ U članku se takođe navodi da se u prilogu iz Srebrenice koji je emitovao Studio B vidi nekoliko muških tela u jarku za odvod vode, a u jednom kratkom pokretnom kadru kamera prikazuje nešto što izgleda kao hrpa leševa, tri ili četiri tela duboka, ispred vrata nekog stovarišta, pri čemu reporter komentariše da je bilo “mnogo poginulih muslimanskih vojnika”.⁴⁴³²

1575. Tužilaštvo tvrdi da su Perišiću dostavljani dnevni rezime i izveštaja iz sredstava javnog informisanja u vezi s događajima u Srebrenici i da je on lično gledao televizijske izveštaje i čitao novine.⁴⁴³³ Odbrana, međutim, tvrdi da Pretresnom veću nisu dostavljeni dokazi koji potkrepljuju tvrdnju da je Perišić gledao ili čitao vesti iz bilo kog svetskog izvora javnog informisanja i da se ne može zaključiti da su mu bile dostupne informacije sadržane u materijalu iz javnih izvora ili svetskih sredstava javnog informisanja.⁴⁴³⁴

1576. Pretresno veće je iz Gajićeve iskaza saznalo da je VJ prve informacije u vezi sa zločinima počinjenim u Srebrenici dobio iz izveštaja u sredstvima javnog informisanja.⁴⁴³⁵ On je u svedočenju rekao da je informacije dobio iz izveštaja jedne strane novinske agencije 10-15 dana nakon njihovog objavljivanja, posle 20. jula 1995. godine.⁴⁴³⁶ Međutim, svedok je tvrdio da VJ nije bio obavešten da su se u Srebrenici desili zločini.⁴⁴³⁷ On je samo video oprečne izveštaje u sredstvima javnog informisanja.⁴⁴³⁸ On je priznao da “nis[u] [ništa uradili]” u vezi s tim informacijama zato što “to nije bio [...] kontraobaveštajni problem”.⁴⁴³⁹ On je u svedočenju rekao da su drugi organi bili zaduženi da prate izveštaje u sredstvima javnog informisanja, kao što su sudstvo i VRS.⁴⁴⁴⁰

1577. Tužilaštvo tvrdi da je “nemoguće da obaveštajni aparat VJ nije znao za zločine koji su vršeni i da je za njih saznao tek dve nedelje nakon što su o njima izvestila strana sredstva javnog

4429 DP P2824, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Intervjuu*, 21. jul 1995. godine, str. 3–5.
 4430 DP P1096, Članak o događajima posle Srebrenice, objavljen u *NIN-u*, 21. jul 1995. godine, str. 7.
 4431 *Ibid.*
 4432 DP P1096, Članak o događajima posle Srebrenice, objavljen u *NIN-u*, 21. jul 1995. godine, str. 7–8.
 4433 Završni podnesak tužilaštva, par. 3.
 4434 Završni podnesak odbrane, par. 829–830.
 4435 Branko Gajić, T. 10957.
 4436 Branko Gajić, T. 10966–1967.
 4437 Branko Gajić, T. 10953–10955, 10959–10963, 11020–11022.
 4438 Branko Gajić, T. 10956–10961, 10966–10967.
 4439 Branko Gajić, T. 10960–10962.
 4440 Branko Gajić, T. 10961–10963.

informisanja”.⁴⁴⁴¹ Odbrana tvrdi da tužilaštvo nije pokazalo da su informacije iz svetskih novinskih izveštaja dostavljane Perišiću u obaveštajnim izveštajima ili informacijama.⁴⁴⁴²

1578. Gajić nije bio uverljiv kada je u svedočenju rekao da je Uprava bezbednosti Generalštaba VJ informacije u vezi sa zločinima u Srebrenici dobila tek posle 20. jula 1995. godine. Većina članova Veća podseća da su Obaveštajna uprava i Uprava bezbednosti pratile situaciju na području Srebrenice i u njenoj okolini, kao što pokazuju izveštaji upućivani Generalštabu VJ od 7. do 14. jula 1995. godine.⁴⁴⁴³ Dokazi takođe pokazuju da je VJ imao bezbednosni interes da prati situaciju na području Srebrenice, pošto je ona blizu granice sa SRJ.⁴⁴⁴⁴ U vezi s tim, većina članova Veća takođe napominje da je Gajić, na insistiranje tužilaštva tokom unakrsnog ispitivanja, priznao da je sukob u Srebrenici bio blizu granice SRJ i da je stvarno predstavljao bezbednosni problem koji je mogao dovesti do priliva izbeglica.⁴⁴⁴⁵ Gajić je takođe rekao da su organi bezbednosti imali obavezu da s dužnom pažnjom provere verodostojnost podataka i obaveštajnih informacija dobijenih iz više različitih izvora.⁴⁴⁴⁶ Većina članova Veća se stoga uverila da se na osnovu dokaza jedino može izvesti razuman zaključak da je Generalštab VJ preko svojih obaveštajnih i bezbednosnih organa znatno pre 20. jula 1995. godine morao primiti informacije u vezi sa zločinima počinjenim u Srebrenici. Osim toga, dokazi razmotreni gore pokazuju da su sredstva javnog informisanja još 13. jula 1995. godine prenela informacije o izvesnim zločinima koji su se navodno dogodili u Srebrenici, posebno o prisilnom raseljavanju bosanskih Muslimana.⁴⁴⁴⁷ Većina članova Veća podseća da su Generalštab VJ i Perišić lično pratili izveštavanje sredstava javnog informisanja o ratu u BiH.⁴⁴⁴⁸ Na osnovu tih faktora, većina članova Veća stoga zaključuje da je Perišić još 13. jula 1995. godine bio svestan navoda o zločinima.

(c) Zaključak

1579. Većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, uverila se da je Perišić, dok je bio načelnik Generalštaba VJ, bio svestan diskriminatorne namere i kašnjevog ponašanja VRS u odnosu na bosanske Muslimane, kao što to, između ostalog, pokazuju događaji u Sarajevu i Srebrenici od 1993. do 1995. godine. Većina članova Veća stoga van razumne sumnje zaključuje da je Perišić znao da će za pojedinačnim zločinima koje je VRS činio pre napada na Srebrenicu verovatno uslediti novi zločini VRS posle zauzimanja enklave u julu 1995. godine. Većina članova

⁴⁴⁴¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 682.

⁴⁴⁴² Završni podnesak odbrane, par. 829–830.

⁴⁴⁴³ V. gore, par. 1534–1539.

⁴⁴⁴⁴ Miodrag Simić, T. 10094–10095.

⁴⁴⁴⁵ Branko Gajić, T. 10961–10962.

⁴⁴⁴⁶ Branko Gajić, T. 10803.

⁴⁴⁴⁷ V. gore, par. 1568–1578.

⁴⁴⁴⁸ V. gore, par. 1404–1405, 1515–1516.

Veća se takođe uverila da je Perišić imao aktuelna saznanja o navodima da VRS čini zločine u Srebrenici.

VII. PERIŠIĆEVA KRIVIČNA ODGOVORNOST ZA POMAGANJE I PODRŽAVANJE ZLOČINA, PREMA ČLANU 7(1) STATUTA

A. Elementi pomaganja i podržavanja

1580. Momčilo Perišić se, prema članu 7(1) Statuta Međunarodnog suda, tereti za pomaganje i podržavanje zločina koje je VRS počinio u Sarajevu i Srebrenici.⁴⁴⁴⁹ Da bi smatralo da je Perišić odgovoran za pomaganje i podržavanje, Pretresno veće se mora uveriti da je on pružio praktičnu pomoć, podsticaj i moralnu podršku glavnom izvršiocu zločina, te da je to imalo značajnog uticaja na izvršenje zločina.⁴⁴⁵⁰ Navodni pomagač i podržavalac uvek je saučesnik u krivičnom delu koje je izvršila druga osoba, glavni izvršilac.⁴⁴⁵¹ Da bi se neki optuženi smatrao odgovornim za pomaganje i podržavanje, zločin u osnovi krivičnog dela morao je da počinu glavni izvršilac.⁴⁴⁵² Osim toga, Pretresno veće se mora uveriti da je Perišić znao da njegovi postupci pomažu činjenju krivičnih dela od strane glavnog izvršioca⁴⁴⁵³ i da je bio svestan “bitnih obilježja” krivičnog dela, uključujući stanje svesti glavnog počinioaca.⁴⁴⁵⁴ Međutim, ne traži se da on deli traženu *mens rea* krivičnog dela.⁴⁴⁵⁵

1581. Pretresno veće će najpre analizirati objektivne elemente, a element svesti će razmotriti posebno.

B. Zaključci o objektivnim elementima pomaganja i podržavanja

1. Argumenti strana u postupku

1582. Tužilaštvo tvrdi da su sledeći faktori znatno uticali na VRS da počinu zločine u Sarajevu i Srebrenici: Perišićeva logistička pomoć, pomoć u ljudstvu, upućivanje pripadnika VJ na sarajevsko ratište i stvaranje klime nekažnjivosti.⁴⁴⁵⁶ Tužilaštvo tvrdi da “[b]ez te pomoći u ljudstvu i materijalno-tehničkim sredstvima, VRS ne bi mogao da funkcioniše kao vojska, ne bi bio u

⁴⁴⁴⁹ Optužnica, par. 40–46, 55–62.

⁴⁴⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivčanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 321; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127, 188, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. Za detaljnu analizu *actus reusa* pomaganja i podržavanja, v. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 192–235.

⁴⁴⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁴⁴⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 92.

⁴⁴⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45–46; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 56; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i ostali*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

⁴⁴⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 221. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. Nije nužno da pomagač i podržavalac zna za tačno krivično delo koje je bilo nameravano i počinjeno od strane glavnog izvršioca, Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50.

⁴⁴⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 221. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45.

mogućnosti da vodi rat u BiH toliko dugo i sa takvom žestinom i ne bi bio u mogućnosti da čini zločine koji su bili tragična odlika tog rata”.⁴⁴⁵⁷

1583. Odbrana tvrdi da nijedan od metoda navodne pomoći koje je predočilo tužilaštvo, uzet pojedinačno ili zajednički, ne dokazuje Perišićevu odgovornost prema članu 7(1) Statuta⁴⁴⁵⁸ i da tužilaštvo nije dokazalo neksus između Perišića i ijednog zločina koji je izvršio VRS.⁴⁴⁵⁹

1584. Odbrana takođe tvrdi da nije relevantno da li je Perišić dostavio “znatnu količinu” oružja i drugu logističku podršku, već to da li je ta pomoć “znatno uticala” na izvršenje zločina,⁴⁴⁶⁰ što na osnovu dokaza nije utvrđeno.⁴⁴⁶¹ Prema mišljenju odbrane, ako bi Perišić bio proglašen krivim za pomaganje i podržavanje zločina navedenih u Optužnici, to bi predstavljalo “indirektnu kriminalizaciju vođenja rata”.⁴⁴⁶²

1585. Najzad, da bi pomoć *ex post facto* dosegla stepen pomaganja i podržavanja, odbrana tvrdi da tužilaštvo mora da dokaže da je između optuženog i izvršioca u vreme planiranja, pripreme ili izvršenja zločina postojao prethodni dogovor.⁴⁴⁶³ Ona zaključuje da između Perišića i VRS u vezi sa zločinima nije postojao takav dogovor.⁴⁴⁶⁴

2. Preliminarne napomene

1586. Kada je reč o argumentu tužilaštva o “stvaranju klime nekažnjivosti”, Pretresno veće napominje da tužilaštvo taj aspekt Perišićeve navodne odgovornosti formuliše kao direktnu posledicu njegovog “potpunog propusta da spreči zločine i kazni svoje *podređene* za njihovo činjenje”.⁴⁴⁶⁵ Odbrana tvrdi da svaki argument u tom smeru treba razmotriti samo u okviru odgovornosti iz domena člana 7(3) i da bi svaki pokušaj tužilaštva da postupi drugačije predstavljao pokušaj da se zaobiđe strogi kriterijum odgovornosti iz člana 7(3).⁴⁴⁶⁶ Pretresno veće konstatuje da se o tom aspektu teorijske osnove teze tužilaštva može raspravljati samo ako se dokaže da je između Perišića i glavnih izvršilaca postojao odnos nadređeni–podređeni. Kako će biti detaljno razmotreno kasnije u ovoj Presudi, Pretresno veće nije zaključilo da je između Perišića i VRS, uključujući oficire koji su bili raspoređeni na dužnosti u 30. KC, postojao odnos nadređeni–

⁴⁴⁵⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 60–81, 461–562.

⁴⁴⁵⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 61. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 4–8, 73.

⁴⁴⁵⁸ Završni podnesak odbrane, par. 605, 1047.

⁴⁴⁵⁹ Završni podnesak odbrane, par. 800–802, 1081–1082.

⁴⁴⁶⁰ Završni podnesak odbrane, par. 52. V. takođe Završna reč odbrane, T. 14785.

⁴⁴⁶¹ V. Završni podnesak odbrane, par. 800–802, 1081–1082.

⁴⁴⁶² Završna reč odbrane, T. 14786.

⁴⁴⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 49, 1083–1084, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 731.

⁴⁴⁶⁴ Završni podnesak odbrane, par. 796, 1083.

⁴⁴⁶⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 461, 831–834 (naglasak dodat).

⁴⁴⁶⁶ Završni podnesak odbrane, par. 64–65.

podređeni.⁴⁴⁶⁷ S obzirom na to da Perišić nije imao stvarnu mogućnost da spreči ili kazni izvršioce zločina, Pretresno veće neće donositi zaključke u vezi s tim da li je stvorena klima nekažnjivosti i koji je uticaj ona imala na činjenje zločina.

1587. Sledeću analizu i zaključke donosi većina članova Pretresnog veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa.

3. Ratna strategija VRS obuhvatala je činjenje zločina

1588. Momčilo Perišić se tereti za pomaganje i podržavanje ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti koje su pripadnici VRS počinili nad civilima i/ili licima koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima u Sarajevu i Srebrenici. Perišić se ne tereti da je pomagao VRS-u da vodi rat *per se*, pošto to, prema Statutu, ne predstavlja zločin. Većina članova Veća, međutim, konstatuje da u okviru strategije VRS nije postojala jasna razlika između vojnih operacija protiv snaga BiH i zločina protiv civila i/ili lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Naprotiv, ti zločini su bili neodvojivo povezani s ratnom strategijom i ciljevima rukovodstva VRS. Njih nisu izvršili odmetnuti vojnici koji su delovali samostalno.

1589. Većina članova Veća podseća da je Perišić bio obavešten o “strategijskim ciljevima” rukovodstva bosanskih Srba.⁴⁴⁶⁸ Jedan od šest strateških ciljeva bila je podela Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje zasebne državne vlasti u svakom od njih.⁴⁴⁶⁹ Rukovodioci bosanskih Srba smatrali su opsadu Sarajeva ključnim sredstvom za postizanje tog cilja.⁴⁴⁷⁰

1590. Sistematsko i rasprostranjeno otvaranje snajperske vatre i granatiranje civila u Sarajevu od strane VRS tokom trogodišnjeg perioda pokazuje da su najviši oficiri VRS pribegavali krivičnim delima kako bi ojačali opsadu. Kako je primetio Michael Williams, visoki funkcioner UNPROFOR-a, opsada Sarajeva od strane VRS-a “[v]ođena je [uz] potpuno zanemariv[anje] Ženevske konvencije i međunarodno[g] humanitarno[g] prav[a] i namjerno ne samo da nije pravljen razlika između civilnog i vojnog, već je civilno stanovništvo radije uzimano za metu nego vojni ciljevi”.⁴⁴⁷¹ Ti napadi su imali za cilj da zastraše stanovnike Sarajeva i slome njihov moral i duh, kao i da destabilizuju BiH kao državu.⁴⁴⁷²

⁴⁴⁶⁷ V. dole, par. 1770–1779.

⁴⁴⁶⁸ DP P2933, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. decembar 1993. godine, str. 1.

⁴⁴⁶⁹ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13–14; DP P334, Izvod iz Službenog glasnika Republike Srpske u kojem su objavljeni “Strateški ciljevi”, 26. novembar 1993. godine. V. takođe gore, par. 184, 305.

⁴⁴⁷⁰ V. gore, par. 305.

⁴⁴⁷¹ DP P2371, Izjava svedoka Michaela Charlesa Williamsa, 21–22. mart 2000. godine, str. 9.

⁴⁴⁷² DP P2371, Izjava svedoka Michaela Charlesa Williamsa, 21–22. mart 2000. godine, str. 7–11.

1591. Većina članova Veća takođe podseća da se treći strateški cilj odnosio na Srebrenicu i da je imao za cilj uspostavljanje koridora u dolini Drine i eliminisanje granice između srpskih država na Drini.⁴⁴⁷³ Na vojnom nivou, taj cilj je ostvarivan planom da se “stanovni[ci] bosansk[i] Musliman[i] [gurnu] u humanitarnu krizu i na kraju eliminiše enklav[a]”.⁴⁴⁷⁴ Većina članova Veća se uverila da je sprovođenje tog plana podrazumevalo činjenje krivičnih dela. S tim u vezi, većina članova Veća podseća da je napad na Srebrenicu podrazumevao iseljavanje civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, posle čega je usledilo organizovano masovno pogubljenje i pokopavanje hiljada bosanskih Muslimana, civila i/ili lica koja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima, kao i vršenje drugih oblika zlostavljanja u vrlo širokim razmerama.⁴⁴⁷⁵

4. Logistička pomoć

(a) Argumenti

1592. Tužilaštvo navodi da je Perišić organizovao dostavljanje obimne logističke pomoći VRS-u od strane VJ, što je znatno uticalo na zločine koje je VRS vršio u Sarajevu i Srebrenici.⁴⁴⁷⁶ Ono navodi da je logistička pomoć bila “znatna i da je pružana u mnogo oblika: u oružju i municiji, popravkama i održavanju, obuci, medicinskoj pomoći, pomoći u komunikacijama, gorivu i mazivima, avionskim bombama i raketnim motorima za proizvodnju modifikovanih avionskih bombi, kao i u raznim drugim oblicima pomoći”.⁴⁴⁷⁷ Tužilaštvo tvrdi da neke granate i meci koji su pronađeni na mestima zločina u Sarajevu i Srebrenici potiču iz logističke pomoći koju je dostavio Perišić.⁴⁴⁷⁸

1593. Odbrana priznaje da su Perišić i VJ pružali pomoć VRS-u nakon što bi dobili naređenja od VSO,⁴⁴⁷⁹ mada tvrdi da ne postoji nikakva veza između pomoći koju je Perišić pružao i zločina koje je VRS počinio.⁴⁴⁸⁰ Odbrana dodaje da nema dokaza o postojanju veze između Perišića i municije koja je pronađena na mestima na kojima su navodno počinjeni zločini.⁴⁴⁸¹ Osim toga, odbrana tvrdi da nije moguće precizno utvrditi koju je količinu naoružanja VRS dobio od VJ u poređenju s pomoći dobijenom iz drugih izvora.⁴⁴⁸²

⁴⁴⁷³ DP P188, Zapisnik sa 16. sednice Skupštine srpskog naroda u BiH, 12. maj 1992. godine, str. 13.

⁴⁴⁷⁴ V. gore, par. 607.

⁴⁴⁷⁵ V. gore, odeljak V.C.

⁴⁴⁷⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 461, 481, 554. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 6.

⁴⁴⁷⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 240.

⁴⁴⁷⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 79. V. takođe odeljak VI.F gore.

⁴⁴⁷⁹ Završni podnesak odbrane, par. 607, 780.

⁴⁴⁸⁰ Završna reč odbrane, T. 14786–14787.

⁴⁴⁸¹ Završni podnesak odbrane, par. 801–802, 1081. V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 1049–1080.

⁴⁴⁸² Završni podnesak odbrane, par. 647, 742–743; Završna reč odbrane, T. 14784.

(b) Diskusija

1594. Većina članova Veća podseća na svoju konstataciju da je Perišić nadgledao sistem obezbeđenja sveobuhvatne vojne pomoći VRS-u. Ta pomoć je podrazumevala dostavljanje oružja i municije, tehničke stručnjake, obuku, medicinsku pomoć, gorivo i operativnu pomoć koja je omogućila fabrici “Pretis” da proizvodi oružje. Većina članova Veća konkretno napominje da je deo te pomoći dat jedinicama VRS koje su učestvovala u vršenju zločina navedenih u Optužnici: Drinskom korpusu, Krajiškom korpusu i SRK-u.⁴⁴⁸³

1595. Većina članova Veća podseća da je VJ pružao logističku pomoć VRS-u i pre nego što je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ, ali da je on doprineo tome da se ta politika efikasno nastavi. Perišić je u više navrata tražio od VSO da nastavi da pruža besplatnu obimnu logističku i tehničku pomoć VRS-u i nadgledao je taj proces u praksi.⁴⁴⁸⁴ Tim postupcima Perišić je, prema tome, pružao praktičnu pomoć VRS-u.

1596. Većina članova Veća će sada analizirati kakav je uticaj ta pomoć imala na činjenje zločina od strane VRS.

1597. Većina članova Veća podseća na svoju konstataciju da su se materijalne rezerve VRS u velikoj meri praznile kako je rat napredovao.⁴⁴⁸⁵ Tokom rata, Republika Srpska je svoje materijalno i finansijsko stanje kvalifikovala kao “katastrofalno”,⁴⁴⁸⁶ “alarmantno”,⁴⁴⁸⁷ “tešk[o]”⁴⁴⁸⁸ i “tragičn[o]”.⁴⁴⁸⁹ Dokazi pokazuju da je VRS u znatnoj meri zavisio od vojne pomoći iz SRJ i da je redovno tražio pomoć od Perišića i VJ,⁴⁴⁹⁰ ponekad i hitno.⁴⁴⁹¹ Zavisnost VRS od pomoći VJ bila je utoliko veća što je VJ veliki deo vojnih zaliha obezbeđivao besplatno, a VRS i inače često nije bio u mogućnosti da plati, kad god bi isplata bila zatražena.⁴⁴⁹²

1598. Najviši organi vlasti u VRS bili su očigledno svesni toga da njihov rat zavisi od pomoći VJ. Karadžić je priznao da “bez Srbije ne bi bilo ništa, nemamo mi te resurse i ne bi[smo] mogli da

⁴⁴⁸³ V. gore, par. 1237 i odeljci VI.C.2.(b)–(c), VI.C.3, VI.C.4.(c), VI.C.5–6, 8.

⁴⁴⁸⁴ V., generalno, odeljak VI.B–C gore.

⁴⁴⁸⁵ V. gore, par. 1182–1197.

⁴⁴⁸⁶ DP P1251, Informacija o materijalnom položaju VRS, novembar 1993. godine, str. 3.

⁴⁴⁸⁷ DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen Vladi RS, 1. novembar 1993. godine, str. 3; DP P1251, Informacija o materijalnom položaju VRS, novembar 1993. godine, str. 10.

⁴⁴⁸⁸ DP P1534, Izveštaj o radu Ministarstva odbrane RS za period avgust 1994 – novembar 1995. godine, novembar 1995. godine, str. 18.

⁴⁴⁸⁹ DP P2766, Karadžićev telegram Perišiću, 15. maj 1994. godine.

⁴⁴⁹⁰ V. gore, par. 943–947.

⁴⁴⁹¹ V. gore, par. 1184, 1188–1191, 1193, 1197.

⁴⁴⁹² V., na primer, DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 38–39. V. takođe gore, par. 1116–1134.

ratujemo”.⁴⁴⁹³ Mladić je takođe smatrao da “ne bismo mogli živjeti” ako bi SRJ obustavila pomoć.⁴⁴⁹⁴ Na kraju rata, Mladić je uputio pismo Miloševiću, dostavljeno i Perišiću, kako bi izrazio zahvalnost za pomoć od “neprocenjive vrednosti” koju je VRS dobijao od vlasti SRJ.⁴⁴⁹⁵ Mladić je naveo sledeće:

Teško je i pretpostaviti kako bi tekao razvoj događaja da te pomoći nije bilo. Ona je bila svestrana i u osnovi pravovremena. Želimo naglasiti da je najčešće usledila i posebno bila dragocena baš onda kada nam je najviše trebala. To je dobro poznato, posebno u redovima Vojske RS, na čemu će vam ona biti stalno zahvalna.⁴⁴⁹⁶

1599. Većina članova Veća takođe napominje da je sam Perišić priznao da su VRS i SVK logističku pomoć dobijali “pretežno od [SRJ]”.⁴⁴⁹⁷ On je jasno informisao VSO da VRS ne bi mogao da vodi rat ako bi mu se uskratila vojna pomoć.⁴⁴⁹⁸ Govoreći o pomoći koju je SRJ davala RS i RSK, Perišić se hvalisao da je “[z]ahvaljujući toj pomoći srpski narod u ovim republikama [...] uspeo da opstane i da odbrani svoju vekovnu teritoriju”.⁴⁴⁹⁹ Slobodan Milošević je delio ta ubeđenja kada je govorio o pomoći koju je SRJ davala RS: “Oni dobro znaju da bez ove zemlje ne mogu opstati.”⁴⁵⁰⁰ Milošević je napomenuo da je “sve što je stvoreno tamo, stvoreno [...] zahvaljujući Srbiji i vojsci”, a Perišić je tu izjavu potvrdio.⁴⁵⁰¹ Slično mišljenje o zavisnosti VRS od pomoći iz SRJ delilo je nekoliko svedoka koji su se u to vreme nalazili na najvišim dužnostima u UNPROFOR-u.⁴⁵⁰²

1600. Iako se ovi dokazi odnose na pomoć koju je pružala SRJ uopšte, većina članova Veća se uverila da je predmet tih izjava obuhvatao logističku pomoć iz VJ. U tom kontekstu, većina članova Veća podseća na svoj zaključak da je količina naoružanja koja je dostavljena VRS-u shodno Perišićevom ovlašćenju bila vrlo značajna u poređenju sa snabdevanjem iz drugih izvora.⁴⁵⁰³ Sâm Glavni štab VRS priznao je da je vojna pomoć VJ bila “od izuzetnog značaja” za njegove ciljeve⁴⁵⁰⁴

⁴⁴⁹³ DP P2822, Zapisnik sa 40. sednice Narodne skupštine RS, 1. i 11. maj 1994. godine, str. 57.

⁴⁴⁹⁴ DP P1282, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 6.

⁴⁴⁹⁵ DP P2710, Mladićev telegram predsedniku Miloševiću i načelniku Generalštaba VJ, 17. decembar 1995. godine, str. 3–4.

⁴⁴⁹⁶ DP P2710, Mladićev telegram predsedniku Miloševiću i načelniku Generalštaba VJ, 17. decembar 1995. godine, str. 3.

⁴⁴⁹⁷ DP P2879, Video “JNA – srpska verzija sloma”, str. 27.

⁴⁴⁹⁸ V. DP P791, Stenografske beleške sa 17. sednice VSO, održane 10. januar 1994. godine, str. 4; DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 53; DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. jun 1994. godine, str. 38; DP P2783, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića iz 1995. godine, str. 4. V. takođe gore, par. 964–965, 968, 971.

⁴⁴⁹⁹ DP P2743, Dopis načelnika Generalštaba VJ, 11. avgust 1995. godine, str. 2.

⁴⁵⁰⁰ DP P778, Stenografske beleške sa 25. sednice VSO, održane 30. avgusta 1994. godine, str. 47.

⁴⁵⁰¹ DP P1476, Presretnuti razgovor, 7. oktobar 1996, str. 4–5.

⁴⁵⁰² V. svedok MP-433, T. 2104–2105, 2142–2144 (zatvorena sednica); DP P2349, Transkript svedočenja Ruperta Smitha u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 9. oktobar 2003. godine, T. 27296; Michael Williams, T. 6464; DP P2372, Transkript svedočenja Michaela Charlesa Williamsa u predmetu *Tužilac protiv S. Miloševića*, 24. jun 2003. godine, T. 22893–22894.

⁴⁵⁰³ V. gore, par. 1233–1237.

⁴⁵⁰⁴ DP P1211, Dopis Glavnog štaba VRS predsedniku vlade RS u vezi s poklonom u građevinskom materijalu namenjenom za VJ, 15. januar 1995. godine, str. 1.

i potrebu za podrškom VJ naveo u svojim strateškim planovima.⁴⁵⁰⁵ Perišić je takođe rekao da se, umesto da zadrži sve materijalne rezerve, starao da VJ dâ VRS-u “sve što imamo, uvek, i nije mi žao što smo davali”.⁴⁵⁰⁶

1601. Većina članova Veća prima na znanje dokaze da je VRS dobijao određenu pomoć i iz drugih izvora, a ne samo od Perišića i Generalštaba VJ.⁴⁵⁰⁷ Međutim, većina članova Veća ističe da pravni standard ne iziskuje da Perišić bude isključivi izvor pomoći. Činjenica da je VRS, osim od Generalštaba VJ, dobijao oružje i iz drugih izvora, uključujući sopstvene zalihe, ne negira ni Perišićeve postupke ni element znatne pomoći.

1602. U zaključku, većina članova Veća konstatuje da je VRS u velikoj meri zavisio od pomoći SRJ i VJ da bi mogao da funkcioniše kao armija i da vodi rat. Kao što će biti pokazano dalje u tekstu, ta zavisnost nije bila ograničena na logističku pomoć, već je obuhvatala i druge oblike pomoći koju je VJ obezbeđivao, uključujući ljudstvo.⁴⁵⁰⁸ Većina članova Veća podseća da su zločini navedeni u Optužnici bili integralni deo ratne strategije VRS.⁴⁵⁰⁹ Stoga dokazi navode većinu članova Veća na jedini razuman zaključak da je obezbeđivanjem vitalne logističke i tehničke pomoći VRS-u tokom rata, i to i konkretnim jedinicama koje su izvršile zločine, Perišić omogućio činjenje tih zločina.

5. Pomoć u ljudstvu

(a) Argumenti

1603. Tužilaštvo navodi da je Perišić pružao praktičnu pomoć i moralnu podršku obezbeđivanjem ljudstva VRS-u i da su najvišu komandnu strukturu VRS-a činili oficiri VJ.⁴⁵¹⁰ Ti oficiri su obuhvatali “tvorce i izvršioce” kampanje VRS u BiH i bili su odgovorni za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici koji su navedeni u Optužnici.⁴⁵¹¹

1604. Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je Perišić stavio na raspolaganje grupu vodećih starešina VJ, pripadnika 30. KC, odgovornih za činjenje zločina u Sarajevu: Ratka Mladića, Stanislava Galića, Dragomira Miloševića i Čedu Sladoja.⁴⁵¹² On je VRS-u stavio na raspolaganje i oficire, takođe

⁴⁵⁰⁵ DP P1555, Izvod iz Direktive za upotrebu VRS, decembar 1993. godine, str. 12; DP P2158, Dokument u vezi s logističkom podrškom koji je izdao Ratko Mladić, bez datuma, str. 1–2. Mladić upućuje na 608. pozadinsku bazu u DP P2158, za koju su dva svedoka navela da je bila baza VJ, v. Miodrag Simić, T. 10155; Mladen Mihajlović, T. 3886.

⁴⁵⁰⁶ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, str. 3.

⁴⁵⁰⁷ V. gore, odeljak VI.C.9.

⁴⁵⁰⁸ V. dole, par. 1607–1620.

⁴⁵⁰⁹ V. gore, par. 1588–1591.

⁴⁵¹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 62, 461.

⁴⁵¹¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 62.

⁴⁵¹² Završni podnesak tužilaštva, par. 463–480.

pripadnike 30. KC, koji su “počinili, planirali, podsticali, naredili ili pomagali činjenje”⁴⁵¹³ zločina navedenih u Optužnici za Srebrenicu, uključujući Ratka Mladića, Radivoja Miletića, Milana Gveru, Ljubišu Bearu, Radislava Krstića, Vujadina Popovića, Vidoja Blagojevića, Vinka Pandurevića, Dragana Jokića, Dragana Obrenovića, Dragu Nikolića, Zdravka Tolimira, Milorada Pelemiša, Radoslava Jankovića i Svetozara Kosorića.⁴⁵¹⁴

1605. Odbrana tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo da je stavljanje oficira na raspolaganje VRS-u tokom Perišićevog mandata imalo velike razmere ili da je bilo značajno.⁴⁵¹⁵ Odbrana odgovara da su svi, osim trojice oficira koji su se nalazili na ključnim položajima u VRS, već obavljali te dužnosti pre nego što je Perišić imenovan za načelnika Generalštaba VJ.⁴⁵¹⁶

1606. Odbrana tvrdi da je broj oficira koji su dobijali plate i beneficije od SRJ predstavljao mali deo ljudstva VRS⁴⁵¹⁷ i da se on stalno smanjivao.⁴⁵¹⁸ Prema mišljenju odbrane, tužilaštvo nije dokazalo da je isplata plata ili verifikacija unapređenja u VRS-u od strane VJ imala značajnog uticaja na činjenje zločina.⁴⁵¹⁹ Odbrana, osim toga, napominje da su plate zbog inflacije često bile bezvredne i da je njihova isplata čak obustavljena u periodu od pet meseci; ipak, nijedan pripadnik VRS nije napustio svoju dužnost.⁴⁵²⁰ Prema tome, odbrana tvrdi da je svaki argument da je isplata plata imala uticaja na činjenje zločina neodrživ.⁴⁵²¹

(b) Diskusija

1607. Većina članova Veća podseća da su sva vojna lica koja su preko 30. KC služila u VRS i dalje bila pripadnici VJ.⁴⁵²² Pored isplate plata, ta vojna lica su nastavila da uživaju sva prava i beneficije koje su imali drugi pripadnici VJ, uključujući naknadu za službu u otežanim uslovima, stambene beneficije i/ili dodatak za odvojen život, zdravstveno osiguranje i lečenje za njih lično i njihove porodice, kao i beneficirani radni staž. Po penzionisanju, pripadnici 30. KC dobijali su penzije od SRJ.⁴⁵²³

1608. Među pripadnicima 30. KC bili su sledeći najviši oficiri Glavnog štaba VRS: Ratko Mladić (komandant), Manojlo Milovanović (načelnik štaba i zamenik komandanta), Milan Gvero

⁴⁵¹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 503.

⁴⁵¹⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 503–553.

⁴⁵¹⁵ V. Završni podnesak odbrane, par. 333.

⁴⁵¹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 331–333.

⁴⁵¹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 363.

⁴⁵¹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 326–329, 333.

⁴⁵¹⁹ V. Završni podnesak odbrane, par. 337, 413, 426–430, 604.

⁴⁵²⁰ V. Završni podnesak odbrane, par. 364. V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 366–368.

⁴⁵²¹ Završni podnesak odbrane, par. 368.

⁴⁵²² V. gore, par. 832–840. V. takođe gore, par. 793, 795.

⁴⁵²³ V. gore, odeljak VI.A .8.(b)–(f).

(pomoćnik komandanta), Đorđe Đukić (pomoćnik komandanta), Zdravko Tolimir (pomoćnik komandanta), Ljubiša Beara (načelnik bezbednosti) i Radivoje Miletić (načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove).⁴⁵²⁴ Pored toga, većina članova Veća je zaključila da su sledeći pripadnici 30. KC takođe bili na ključnim dužnostima u korpusu odgovornom za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici: Stanislav Galić i Dragomir Milošević (komandanti SRK),⁴⁵²⁵ Milenko Živanović i Radislav Krstić (komandanti Drinskog korpusa),⁴⁵²⁶ Vujadin Popović (pomoćnik komandanta za bezbednost u Drinskom korpusu),⁴⁵²⁷ Vinko Pandurević (komandant Zvorničke brigade) i Dragan Obrenović (načelnik štaba Zvorničke brigade).⁴⁵²⁸

1609. Većina članova Veća konstatuje da je većina tih ljudi počela službu u VRS-u pre nego što je Perišić imenovan za načelnika Generalštaba VJ i pre nego što su formirani kadrovski centri.⁴⁵²⁹ Ipak, oni su postali pripadnici 30. KC tek kada je Perišić postao načelnik Generalštaba VJ i kada su formirani kadrovski centri, 10. novembra 1993. godine (odnosno datuma kada je Lilić izdao naređenje za osnivanje kadrovskih centara), čime su, pravno gledano, dobili status pripadnika VJ – s odgovarajućim beneficijama – iako su bili na službi u VRS-u.⁴⁵³⁰ Većina članova Veća podseća na svoj raniji zaključak da je Perišić pažljivo sačinio i sproveo plan formiranja kadrovskih centara.⁴⁵³¹ Prema tome, iako je tačno da Perišić nije tehnički “obezbedio” VRS-u najviše vojne starešine, on je ipak stvorio uslove koji su im omogućili da nastave da nesmetano služe u VRS, uživajući pritom sva prava koja su imali pripadnici VJ.

1610. Osim što je financirao te ključne starešine, Perišić je, na zahtev Glavnog štaba VRS, u VRS redovno upućivao i drugo ljudstvo VJ, uključujući neka konkretna vojna lica.⁴⁵³² Većina članova Veća podseća da je broj pripadnika 30. KC aktivnih u VRS varirao tokom godina, ali da su se priliv i rotacija ljudstva nastavili bez prekida.⁴⁵³³ Većina članova Veća, osim toga, podseća da vojna lica iz VJ nisu mogla da biraju da li će preko kadrovskih centara biti raspoređena u VRS ili SVK. Perišić je upućivanje u te armije zamislio kao obavezno i uveo je sistem u kojem je svako vojno lice koje bi odbilo ili bilo nevoljno da pređe u VRS i SVK bilo prinuđeno da to uradi pod pretnjom prevremenim penzionisanjem ili prestankom službe.⁴⁵³⁴

⁴⁵²⁴ V. gore, par. 273, 795, 878.

⁴⁵²⁵ V. gore, par. 291, 795, 878.

⁴⁵²⁶ V. gore, par. 284, 795, 878.

⁴⁵²⁷ V. gore, par. 285, 795, 878.

⁴⁵²⁸ V. DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8585, str. 10–11. V. takođe gore, par. 287, 795, 878.

⁴⁵²⁹ V. gore, odeljak IV.E; par. 789, 795, 799.

⁴⁵³⁰ V. gore, par. 777, 785, 787, 789.

⁴⁵³¹ V. gore, par. 777, 787.

⁴⁵³² V. gore, par. 790.

⁴⁵³³ V. gore, par. 793.

⁴⁵³⁴ V. gore, par. 803–809.

1611. Većina članova Veća zaključuje da je tim postupcima Perišić pružao praktičnu pomoć VRS-u. Većina članova Veća će sada analizirati uticaj te pomoći na činjenje zločina.

1612. Većina članova Veća napominje da je Mladić od početka rata morao da se suočava sa činjenicom da brojne starešine napuštaju položaje bez njegovog odobrenja i ne predavši dužnost, što je narušavalo i borbenu gotovost VRS i borbeni moral vojnika.⁴⁵³⁵ Osnivanje kadrovskih centara u suštini je imalo za cilj da reši taj problem.⁴⁵³⁶ U tom kontekstu, Perišićeva pomoć u ljudstvu bila je od suštinske važnosti za funkcionisanje VRS. Dopis koje je Mladić poslao Perišiću 1995. godine pokazuje koliko je ta pomoć bila važna:

*Zbog velikih problema sa popunom komandnih dužnosti u jedinicama, a posebno sa ključnim komandnim dužnostima (komandanta bataljona – divizionara i komandira četa), predlažem da odobrite prijem 292 profesionalne starešine [...] umesto 292 vojnika po ugovoru, sa kojima su ugovori raskinuti.*⁴⁵³⁷

1613. Većina članova Veća se uverila da Perišić nije samo obezbeđivao VRS-u vojna lica koja je trebalo da budu raspoređena na dužnosti na raznim komandnim nivoima, već je finansirao oficire koji su bili na službi u VRS-u još pre osnivanja 30. KC, a koji su ili počinili zločine ili imali efektivnu kontrolu nad onima koji su činili zločine u Sarajevu ili Srebrenici.⁴⁵³⁸ Većina članova Veća zaključuje da je Perišić tim postupcima stvorio uslove da, između ostalih, Mladić, Galić, Milošević, Gvero, Krstić, Tolimir i Popović u VRS-u, vode rat u kom se sistematsko kažnjivo postupanje nije sprečavalo. On je na taj način omogućio činjenje zločina u Sarajevu i Srebrenici.

1614. Većina članova Veća se takođe uverila da je Perišić doprineo činjenju zločina time što je te pripadnike 30. KC unapređivao i isplaćivao im plate.

1615. Većina članova Veća podseća na svoj zaključak da je Perišić imao ključnu ulogu u verifikaciji unapređenja i da je direktno učestvovao u utvrđivanju iznosa u saveznom budžetu koji treba da bude dodeljen Generalštabu VJ za isplatu plata pripadnicima VJ, uključujući pripadnike 30. KC.⁴⁵³⁹

1616. Većina članova Veća zaključuje da su, sa stanovišta kadrovskih centara, verifikacija i priznavanje novog čina u okviru VJ bili od suštinskog značaja za pripadnike kadrovskih centara i članove njihovih porodica kako bi mogli da uživaju ista prava i beneficije u VJ. Viši čin je donosio i

⁴⁵³⁵ DP P1529, Dopis Ratka Mladića upućen načelniku Generalštaba VJ, 31. mart 1993. godine. V. takođe gore, par. 762.

⁴⁵³⁶ V. gore, par. 763–764.

⁴⁵³⁷ DP P2725, Glavni štab VRS, Odobrenje za prijem profesionalnih starešina po ugovoru na službu u VRS – Predlog, 12. jun 1995. godine, str. 1 (naglasak dodat).

⁴⁵³⁸ V. gore, par. 550–555, 562, 727, 759.

⁴⁵³⁹ V. gore, par. 866, 880

veću platu, a uticao je i na obračunavanje penzija i svih drugih gorenavedenih beneficija.⁴⁵⁴⁰ Proces verifikacije čvrsto je povezan s ulogom i svrhom kadrovskih centara. S obzirom na to, većina članova Veća zaključuje da je činjenica da je Perišić verifikovao unapređenja pripadnika 30. KC bila od presudnog značaja za funkcionisanje tog mehanizma, pa je on time pružao praktičnu pomoć, podsticaj i moralnu podršku činjenju zločina.

1617. Kada je reč o isplati plata, većina članova Veća podseća da su teški finansijski problemi u RS doveli do ozbiljnih teškoća u isplati plata pripadnicima VRS.⁴⁵⁴¹ Republika Srpska je čak upozorila vlasti SRJ: “[A]ko nam ne platite podoficire, oni će svi napustiti front.”⁴⁵⁴² Sam Perišić je naveo da je isplata tih plata bila “ogromna pomoć” za VRS.⁴⁵⁴³ Nekoliko svedoka je reklo da su u avgustu 1994. godine, kada je isplata plata pripadnicima 30. KC obustavljena na otprilike šest meseci, okolnosti postale vrlo teške, posebno za članove njihovih porodica.⁴⁵⁴⁴ Stamenko Nikolić je istakao da vojno osoblje nije “toliko bil[o] ugrožen[o] što se tiče njihovog opstanka”, ali da je bila ugrožena sama “egzistencija” članova porodica.⁴⁵⁴⁵ Mladić je takođe izjavio da je obustavljanje isplate plata dovelo do “teške egzistencijalne situacije” za članove porodica vojnih lica, čija se pažnja time nepotrebno odvlači od borbenih zadataka.⁴⁵⁴⁶ On je takođe izvestio da je bilo alarmantnih upozorenja iz jedinica, ali uzimajući u obzir kritičnu borbenu situaciju, zahtevi za ponovnu prekomandu u VJ nisu bili razmatrani niti odobravani, osim u vanrednim slučajevima.⁴⁵⁴⁷

1618. Suprotno onome što tvrdi odbrana, većina članova Veća zaključuje da dokazi jasno pokazuju da su te plate, iako male, posebno u vreme visoke inflacije, bile od velike pomoći pripadnicima 30. KC. Isto tako, većina članova Veća zaključuje da su druge beneficije koje su dobijali i vojnici i članovi njihovih porodica, kao što su smeštaj, penzije i zdravstveno osiguranje, bile izuzetno važne za pripadnike 30. KC. Saznanje da su njihove porodice zbrinute i da mogu da uživaju sve beneficije koje idu uz njihove činove omogućavalo je tim ljudima da neometano izvršavaju borbene zadatke. Pored toga, većina članova Veća napominje da tokom perioda u kome je bila obustavljena isplata

⁴⁵⁴⁰ V. gore, par. 851–854, 881–889, 905–910.

⁴⁵⁴¹ V. DP P2918, Dopis komandanta Glavnog štaba VRS upućen Vladi RS, 1. novembar 1993. godine, str. 2, u kojem se napominje da VRS zbog nedostatka sredstava kasni dva meseca s isplatom plata svojim pripadnicima; DP D415, Informacija koju je MO RS uputilo Glavnom Štabu VRS, 25. novembar 1993. godine, str. 1; budući da RS “nema mogućnosti dalje i redovno isplaćivati plate pripadnicima Vojske u novcu”, ugovoreno je da se pripadnicima umesto plate daju prehrambeni artikli i sredstva za higijenu; DP P318, Saopštenje Sarajevsko-romanijskog korpusa, 5. maj 1994. godine; MO RS je dostavio informaciju da se s isplatom plata pripadnicima VRS kasni zbog nedostatka sredstava.

⁴⁵⁴² DP P784, Stenografske beleške sa 22. sednice VSO, održane 11. jula 1994. godine, str. 50.

⁴⁵⁴³ DP P776, Stenografske beleške sa 21. sednice VSO, održane 7. juna 1994. godine, str. 46.

⁴⁵⁴⁴ V. gore, par. 867. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10557–10559, 10668; Petar Škrbić, T. 11771–11772.

⁴⁵⁴⁵ Stamenko Nikolić, T. 10668. V. takođe Petar Škrbić, T. 11771; Stojan Malčić, T. 11321–11322.

⁴⁵⁴⁶ DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine, str. 1.

⁴⁵⁴⁷ DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine, str. 2. V. takođe Petar Škrbić, T. 11774, koji je u svedočenju rekao da se u tom periodu broj zahteva za ponovni premeštaj u VJ povećao sa 5–10 nedeljno na oko 20 nedeljno, ali da su ti zahtevi obično odbijani, osim ukoliko nisu podrazumevali neku tešku bolest, ranjavanje ili porodične probleme.

plata nijedan pripadnik 30. KC nije napustio dužnost u VRS, ali ne zato što isplata plata za njih nije imala velike posledice, već zato što je VRS odbijao zahteve za ponovnu prekomandu u VJ.⁴⁵⁴⁸

1619. Odbrana navodi da se, budući da je samo mali deo vojnih lica u VRS-u dobijao platu iz SRJ, ne može smatrati da je ta pomoć imala značajan uticaj na činjenje zločina. Većina članova Veća zaključuje da pitanje da li je obezbeđivanje plata i beneficija tim oficirima iz SRJ i VJ kao pripadnicima 30. KC omogućavalo činjenje zločina mora da oceni u *kvalitativnom*, a ne u *kvantitativnom* smislu. Većina članova Veća zaključuje da je, u slučajevima kada su se ta lica nalazila na ključnim dužnostima, uključujući komandne dužnosti u VRS, kao i u korpusima i jedinicama odgovornim za zločine koji se navode u Optužnici, kao što je slučaj u ovom predmetu, taj doprinos u najmanju ruku bio značajan. Uzimajući u obzir da je većina pripadnika 30. KC bila na komandnim dužnostima,⁴⁵⁴⁹ većina članova Veća se uverila da su isplata plata i dobijanje beneficija bili od presudnog značaja za funkcionisanje samog jezgra VRS. Većina članova Veća zaključuje da je ta vrsta pomoći doprinela činjenju zločina.

6. Drugi oblici pomoći

1620. Većina članova Veća podseća na učešće KSJ VJ u operaciji "Pancir" od decembra 1993. do januara 1994. godine na području Vogošće.⁴⁵⁵⁰ Većina članova Veća podseća da je KSJ bio direktno podređen Perišiću i da je on naredio njegovo raspoređivanje u Vogošću radi pomoći SRK-u u izvršenju zadatka osvajanja brda Žuč i radi održavanja linija sukoba sa ABiH. Iako ta operacija nije bila uspešna,⁴⁵⁵¹ većina članova Veća zaključuje da Perišićevi postupci pokazuju da je on nameravao da pruži pomoć Mladiću i VRS-u u ratnim naporima u sarajevskoj kampanji, i da je to i učinio, u vreme kada je već znao da VRS u sprovođenju svoje ratne strategije ima kriminalnu nameru.

7. Zaključak

1621. Većina članova Veća zaključuje da je Perišić u više navrata upotrebio svoje ovlašćenje da pomogne VRS-u u vođenju rata koji je kao vojnu strategiju i cilj podrazumevao sistematske kriminalne radnje protiv civila, bosanskih Muslimana. Perišićevi postupci su znatno olakšali činjenje tih krivičnih dela zato što je VRS, da bi mogao da funkcioniše kao armija i da vodi operacije, uključujući opsadu Sarajeva i zauzimanje Srebrenice, u velikoj meri zavisio od pomoći

⁴⁵⁴⁸ DP P2817, Dopis Sektora za organizacijsko-mobilizacijske i personalne poslove Glavnog štaba VRS, 4. novembar 1994. godine, str. 2. V. gore, par. 817.

⁴⁵⁴⁹ V. gore, par. 1608–1609.

⁴⁵⁵⁰ V. gore, odeljak VI.G.3.

⁴⁵⁵¹ V. gore, par. 1329–1330.

VJ. Većina članova Veća se takođe uverila da su svi gorenavedeni Perišićevi postupci bili dobrovoljni.

1622. Kako je ranije konstatovano, Perišić je tražio od VSO SRJ da i dalje pomaže VRS. On je posebno nadgledao obezbeđenje raznovrsne logističke i tehničke pomoći VRS-u. Bez redovnog dostavljanja znatnih količina municije i drugog naoružanja, kao i goriva, tehničke ekspertize, popravki i obuke ljudstva, VRS ne bi bio u mogućnosti da vodi operacije u Sarajevu i Srebrenici.

1623. Pored toga, većina članova Veća zaključuje da su među vojnim licima kojima je Perišić pomagao i koja je finansirao preko 30. KC bili i oficiri na komandnim položajima i položajima vlasti u Glavnom štabu VRS, kao i dobro obučeni komandanti nižih jedinica. Isplata plata najvišim oficirima VRS, uključujući Mladića, Dragomira Miloševića, Galića, Popovića, Gveru i Tolimira i druge glavne izvršioce zločina u Srebrenici i Sarajevu, bila je presudna jer je pomogla VRS-u da planira i izvodi operacije u Sarajevu i Srebrenici. Formiranjem kadrovskih centara – mehanizma preko kojeg su ta vojna lica i dalje mogla da dobijaju plate i uživaju sve druge beneficije u VJ – Perišić im je omogućio da izvode operacije u VRS bez preterane brige za svoje osnovne materijalne potrebe i potrebe članova svojih porodica. Perišić je zadovoljavao suštinske potrebe VRS-a i stvorio mu uslove da sprovodi ratnu strategiju koja je podrazumevala činjenje zločina nad civilima.

1624. Većina članova Veća priznaje da na osnovu dokaza nije ustanovljeno da je konkretno oružje korišćeno za činjenje zločina koji se navode u Optužnici poticalo iz logističke pomoći čije je dostavljanje nadzirao Perišić. Međutim, većina članova Veća podseća da postupci pomagača i podržavaoca ne moraju da budu “konkretno usmjeren[i]” na to da pomognu u činjenju zločina.⁴⁵⁵² Element znatne pomoći, kada je reč o pomaganju i podržavanju, ne iziskuje da optuženi obezbedi konkretno oružje koje je koristio izvršilac, budući da se taj element može dokazati brojnim drugim oblicima gorenavedene praktične pomoći, koji su u znatnoj meri omogućili zločine izvršioaca. Osim toga, sugestija da je pomaganje VRS-u i davanje mišljenja VSO-u spadalo u Perišićeve “rutinske dužnosti” ne može se protumačiti kao olakšavajuća okolnost, zbog toga što dokazi pokazuju da je to postupanje u znatnoj meri doprinelo činjenju zločina.⁴⁵⁵³ Na isti način, činjenica da su i drugi funkcioneri SRJ, kao što su članovi VSO ili službenici Ministarstva odbrane, imali određenu ulogu u pružanju pomoći VRS-u ne potire Perišićeve postupke.

⁴⁵⁵² V. gore, par. 126. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 192, 195.

⁴⁵⁵³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 182, 185–189.

1625. Većina članova Veća je razmotrila argument odbrane u vezi s primenom *ex post facto* teorije na pomaganje i podržavanje u svetlu činjenica u ovom predmetu,⁴⁵⁵⁴ ali zaključuje da samo delić pomoći koju je Perišić obezbedio odgovara tom opisu. Većina članova Veća se uverila da je ogromna većina Perišićevih postupaka u okviru pomoći VRS-u omogućila činjenje budućih zločina.

1626. Većina članova Veća takođe podseća da nije potreban dokaz da je između Perišićevog postupanja kao pomagača i podržavaoca i činjenja zločina postojao uzročno-posledični odnos,⁴⁵⁵⁵ niti da je njegovo ponašanje bilo uslov koji je prethodio činjenju krivičnih dela,⁴⁵⁵⁶ niti da su njegovi postupci bili uslov *sine qua non* za zločine.⁴⁵⁵⁷

1627. Ukratko, većina članova Veća zaključuje van razumne sumnje da su Perišićeva logistička pomoć i pomoć u ljudstvu, uzete pojedinačno i zajedno, znatno uticale na zločine koje je VRS izvršio u Sarajevu i Srebrenici, kao što se to navodi u Optužnici.

C. Zaključci o elementima svesti za pomaganje i podržavanje

1628. Većina članova Pretresnog veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, iznosi sledeću analizu i zaključke.

1. Preliminarne napomene

1629. Većina članova Veća podseća da se, da bi se dokazao traženi element svesti za pomaganje i podržavanje, mora dokazati van razumne sumnje da je Perišić znao da njegovi postupci predstavljaju pružanje praktične pomoći u činjenju zločina i da je bio svestan suštinskih elemenata tih zločina, uključujući stanje svesti glavnih izvršilaca.⁴⁵⁵⁸

1630. Većina članova Veća podseća na svoj zaključak da je VRS počinio zločine ubistva i napada na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja, prema tačkama 2 i 4, kao i ubistvo i nehumana dela kao zločine protiv čovečnosti, prema tačkama 1 i 3. Pretresno veće je takođe zaključilo da su snage VRS i/ili MUP počinile krivično delo ubistva kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 10) i krivično delo ubistva, nehumanih dela, progona i istrebljivanja kao zločina protiv čovečnosti (tačke 9, 11, 12 i 13).

⁴⁵⁵⁴ Završni podnesak odbrane, par. 49, 796–798, 1083–1084, gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 731.

⁴⁵⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

⁴⁵⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127, 134; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

⁴⁵⁵⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 92.

⁴⁵⁵⁸ V. gore, par. 129–131.

1631. Većina članova Veća podseća na svoj zaključak da su Perišiću od početnih faza rata iz raznih izvora dostavljane informacije o kažnjivom ponašanju i diskriminatornoj nameri VRS.⁴⁵⁵⁹ Te informacije su se odnosile na dela nasilja nad bosanskim Muslimanima počinjena na ratištu u BiH i Perišić je na osnovu njih postao svestan sklonosti VRS da čini zločine.⁴⁵⁶⁰ Sa takvim stanjem svesti, Perišić je pružio znatnu pomoć VRS-u u vidu logistike i ljudstva i ta pomoć je znatno uticala na zločine.⁴⁵⁶¹

2. Sarajevo

1632. Većina članova Veća se uverila da je Perišić, s obzirom na opštu sklonost ka činjenju zločina, kao i konkretne informacije o zločinima počinjenim u Sarajevu, bio svestan da će se verovatno dogoditi i drugi slični zločini, uključujući ubijanje i ranjavanje civila i/ili lica koja aktivno ne učestvuju u neprijateljstvima. Iako je to znao, Perišić je nastavio da pruža značajnu pomoć VRS-u do kraja opsade.

1633. Većina članova Veća se takođe uverila da je Perišić bio svestan suštinskih elemenata tih zločina, uključujući stanje svesti izvršilaca. Većina članova Veća najpre podseća da je Perišić znao da je jedan od strateških ciljeva rukovodstva bosanskih Srba podrazumevao podelu Sarajeva. Preko međunarodnih izveštaja i telegrama, kao i preko svojih obaveštajnih i bezbednosnih organa i izveštaja u sredstvima javnog informisanja, Perišić je brzo postao svestan da VRS vodi kampanju otvaranja snajperske vatre i granatiranja civilnog stanovništva. Odbrana tvrdi da je u periodu na koji se odnosi Optužnica bilo razumno smatrati da takva kampanja ne postoji.⁴⁵⁶² Većina članova Veća ne osporava da je bilo konkretnih slučajeva otvaranja snajperske vatre i granatiranja, kao što je incident Markale I, kad je Perišić dobio oprečne informacije o navodnim izvršiocima. Uprkos tome, mnoštvo dokaza pokazuje da je Perišić dok je obavljao dužnost načelnika Generalštaba VJ u načelu bio obavešten o postojanju kampanje otvaranja snajperske vatre i granatiranja civila. Sistematsko i često izveštavanje o zločinima činjenim tokom opsade Sarajeva u izveštajima međunarodne zajednice i sredstvima javnog informisanja tokom trogodišnjeg perioda navodi većinu članova Veća na jedini razuman zaključak da je Perišić znao za tu kampanju.

1634. Odbrana takođe tvrdi da su izveštaji Komisije UN za ljudska prava i izveštaji Mazowieckog bili “puni glasina koje nisu bile zasnovane na pouzdanim izvorima, kao i zaključaka i pretpostavki koje se ne mogu nikome pripisati” i da je stoga to što su “VJ, obaveštajni organi VJ i g. Perišić te

⁴⁵⁵⁹ V. gore, par. 1456, 1483–1486.

⁴⁵⁶⁰ V. gore, par. 1457–1486.

⁴⁵⁶¹ V. gore, par. 1594–1602, 1607–1619, 1621–1627.

⁴⁵⁶² V. gore, par. 536–549.

izveštaje u celosti odbacili bilo potpuno razumno”.⁴⁵⁶³ Osim toga, odbrana je mišljenja da su informacije koje su prenosila strana i lokalna sredstva javnog informisanja “bile nepouzidane i neobjektivne kada se radilo o bosanskim Srbima”⁴⁵⁶⁴, zbog čega Srbi uopšte (a vojni komandanti posebno) nisu verovali izveštajima sredstava javnog informisanja.⁴⁵⁶⁵

1635. Većina članova Veća se uverila da su međunarodna zajednica, kao i strana i srpska sredstva javnog informisanja, dosledno i tokom znatnog vremenskog perioda dokumentovali i izveštavali o navodima vezanim za zločine koje je počinio VRS. Te informacije su upozorile Perišića na veliku verovatnoću da VRS čini zločine. Većina članova Veća zaključuje da Perišić nije mogao opravdano odbaciti te informacije samo zato što je smatrao da su one neobjektivne u odnosu na Srbe. Činjenica da su te informacije, u nekim slučajevima, bile neobjektivne ili pristrasne ne obesnažuje zaključak da je Perišić bio obavešten o zločinima VRS.

1636. U zaključku, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, zaključuje van razumne sumnje da je Perišić znao da njegovo postupanje pomaže u činjenju zločina u Sarajevu. Element svesti za pomaganje i podržavanje stoga je dokazan u odnosu na tačke od 1 do 4 Optužnice.

3. Srebrenica

1637. Većina članova Veća podseća na svoj zaključak da je Perišić znao za eskalaciju napetosti i za to kako je na kraju došlo do napada VRS-a na Srebrenicu.⁴⁵⁶⁶ Budući da je Perišić bio upozoren na sklonost VRS da čini zločine, većina članova Veća se uverila da je on takođe znao da je vrlo verovatno da će VRS, kada uspostavi kontrolu nad Srebrenicom, prisilno premestiti bosanske Muslimane i počiniti neka dela zlostavljanja i ubijanja s diskriminatornom namerom. Preko međunarodnih dokumenata, uključujući izveštaje, rezolucije SB UN i diplomatske telegrame, kao i dnevne izveštaje njegovih obaveštajnih organa i sredstava javnog informisanja, Perišić je takođe brzo postao svestan izvesnih zločina koje je VRS počinio u Srebrenici.⁴⁵⁶⁷ Iako je to znao, Perišić je nastavio da pruža značajnu pomoć VRS-u i pre i za vreme perioda u kojem su činjeni zločini u Srebrenici.

⁴⁵⁶³ Završni podnesak odbrane, par. 844.

⁴⁵⁶⁴ Završni podnesak odbrane, par. 831.

⁴⁵⁶⁵ Završni podnesak odbrane, par. 831–838.

⁴⁵⁶⁶ V. gore, par. 1530–1531, 1541.

⁴⁵⁶⁷ V. gore, par. 1546–1553, 1557–1563, 1567–1578, 1579. U vezi s argumentom odbrane o nepouzdanosti tih izveštaja i navodnoj neobjektivnosti sredstava javnog informisanja u odnosu na bosanske Srbe (v. Završni podnesak odbrane, par. 830–838), v. gore par. 1634–1635.

1638. Većina članova Veća stoga se van razumne sumnje uverila da je Perišić znao da svojim postupcima pruža praktičnu pomoć u izvršenju zločina ubistva, nehumanih dela i progona i da je bio svestan suštinskih elemenata tih zločina, uključujući stanje svesti glavnih izvršilaca.

1639. Pretresno veće će sada razmotriti pitanje da li je Perišić znao da će njegova pomoć VRS-u doprineti činjenju zločina istrebljivanja (tačka 13). Da bi se utvrdilo da je Perišić pomagao i podržavao zločin istrebljivanja, Pretresno veće mora da se uveri da je on, kada je pružao praktičnu pomoć u izvršenju zločina, imao potrebno znanje o tome da glavni izvršioc i nameravaju da izvrše ubistva širokih razmera.

1640. Pretresno veće u vezi s tim podseća da je Perišić znatno pre jula 1995. godine iz raznih izvora obavešten o sklonosti VRS da čini zločine. Spisak tih zločina koje je VRS činio u prošlosti obuhvatao je i izuzetno teške zločine, uključujući ubistvo, prisilno raseljavanje i druga nehumana dela u okviru kampanje etničkog čišćenja. Pretresno veće napominje, međutim, da nijedna od informacija o kažnjivom ponašanju VRS koja je bila dostavljena Perišiću nije mogla da ga upozori na činjenicu da VRS namerava da počini zločin razmera onog koji se dogodio u julu 1995. godine u Srebrenici.

1641. U vezi s tim, Pretresno veće napominje da se u internom izveštaju od 30. aprila 1993. godine, koji je predsedavajućem SB UN dostavila Misija BiH pri UN, navodi da će, ako se ne postigne dogovor između bosanskih Srba i komandanta ABiH na području Srebrenice, to "najverovatnije" dovesti do masakra 25.000 ljudi.⁴⁵⁶⁸ Isto tako, posle napada VRS na Goražde, u dopisu stalnog predstavnika BiH pri SB UN u junu 1993. godine pisalo je sledeće: "Na osnovu ranijeg iskustva, mi se ponovo plašimo masakra nad civilnim stanovništvom."⁴⁵⁶⁹ Pretresno veće podseća, međutim, da nema dokaza da je Perišić bio upućen u te informacije.

1642. Pretresnom veću su takođe predloženi oprečni dokazi o tome da li se masakr civila u Srebrenici mogao subjektivno smatrati nečim što se tada moglo predvideti.

1643. Svedok Pyers Tucker, koji je radio kao lični sekretar komandanta UNPROFOR za BiH, generala Phillipea Morillona,⁴⁵⁷⁰ rekao je u svedočenju da je, na osnovu ranijih iskustava i saznanja, mogao da pretpostavi da će aktivnosti Srba u Srebrenici dovesti do toga da civilno stanovništvo

⁴⁵⁶⁸ DP P2462, Izveštaj Misije Saveta bezbednosti formirane u skladu s Rezolucijom 819, 30. april 1993. godine, par. 12, 14, 17.

⁴⁵⁶⁹ DP P2469, Dopis stalnog predstavnika BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 30. maj 1993. godine, str. 2.

⁴⁵⁷⁰ Pyers Tucker, T. 9088–9089.

bude ili iseljeno ili pobijeno.⁴⁵⁷¹ U stvari, u izveštaju od 20. marta 1993. godine koji je poslao komandi UNPROFOR-a u BiH on je na sledeći način ocenio situaciju u Srebrenici:

Ako se tokom sljedećih 7 do 14 dana ne bude mogao organizovati slobodan prolaz (sa prevozom) za izbjeglice u srebreničkoj enklavi, postoje naznake da će Srbi provesti 'genocidno' čišćenje čitave enklave, što bi moglo značiti smrt za 80.000 ljudskih bića. [...] Nije verovatno da će [Srbi] zaustaviti ovu ofanzivu dok enklava, na ovaj ili onaj način, ne bude očišćena.⁴⁵⁷²

1644. Isto tako, svedok Muhamed Sacirbey, koji je od 1992. do 2000. godine bio stalni izaslanik BiH pri Ujedinjenim nacijama, na pitanje šta je tada mislio da može da se desi u slučaju napada na Srebrenicu, u svedočenju je rekao sledeće:

Počev od doline Drine, u mestima kao što su Visoko, Višegrad, Foča, Bijeljina, i naročito u Prijedoru, gde mi smatramo da je ubijeno još mnogo hiljada ljudi, to je sve manje-više uradilo isto vojno i političko rukovodstvo i to se nastavilo tokom većeg dela rata, naravno, uz jači intenzitet u početnim fazama rata. Međutim, iz naše perspektive, odnosno perspektive Misije Bosne i Hercegovine, kao i na osnovu mojih razgovora s predsednikom Izetbegovićem i drugim bosanskim rukovodiocima, postojala je vrlo realna mogućnost da će ta lica biti ne samo proterana, već da, u stvari, mogu biti masakrirana.⁴⁵⁷³

1645. S druge strane, Carl Bildt, koji je bio kopredsedavajući Međunarodne konferencije za bivšu Jugoslaviju u ime EU, rekao je u svedočenju da se moglo predvideti da će u Srebrenici, ukoliko je zauzme VRS, doći do etničkog čišćenja.⁴⁵⁷⁴ On je ipak napomenuo da razmere ubijanja u Srebrenici nisu mogle da se predvide.⁴⁵⁷⁵

1646. Ti dokazi, koji odražavaju oprečna mišljenja, ne vode jedinom razumnom zaključku da se tada moglo predvideti da će doći do direktnog istrebljivanja stanovnika Srebrenice.

1647. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Pretresno veće stoga ne može van razumne sumnje da zaključi da je Perišić u vreme kada je pružao praktičnu pomoć VRS-u znao da će verovatno biti počinjeno sistematsko ubijanje hiljada bosanskih Muslimana. Stoga nije dokazano da je Perišić znao da će njegova pomoć VRS-a doprineti činjenju zločina istrebljivanja (tačka 13).

1648. Ukratko, većina članova Veća zaključuje van razumne sumnje da je Perišić znao da svojim postupanjem pomaže u činjenju zločina u Srebrenici. Element svesti za pomaganje i podržavanje stoga je dokazan u odnosu na zločine ubistva, nehumana dela i progone (tačke od 9 do 12). Element svesti za pomaganje i podržavanje nije dokazan u odnosu na istrebljivanje (tačka 13).

⁴⁵⁷¹ Pyers Tucker, T. 9204.

⁴⁵⁷² DP P2694, Izveštaj Komande za BiH o evakuaciji iz Srebrenice, 20. mart 1993. godine, str. 3 (naglasak dodat).

⁴⁵⁷³ Muhamed Sacirbey, T. 7457–7458.

⁴⁵⁷⁴ Carl Bildt, T. 14321.

⁴⁵⁷⁵ Carl Bildt, T. 14322–14323.

D. Zaključak

1649. Iz svih gorenavedenih razloga, većina članova Veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, zaključuje da je van razumne sumnje dokazano da je Perišić, prema članu 7(1) Statuta, odgovoran za pomaganje i podržavanje za sledeće zločine: tačka 1 (ubistvo, zločin protiv čovečnosti), tačka 2 (ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja), tačka 3 (nehumana dela (ozleđivanje i ranjavanje civila), zločin protiv čovečnosti), tačka 4 (napadi na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja), tačka 9 (ubistvo, zločin protiv čovečnosti), tačka 10 (ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja), tačka 11 (nehumana dela (prisilno premeštanje, ozleđivanje i ranjavanje civila), zločin protiv čovečnosti) i tačka 12 (progon, zločin protiv čovečnosti).

1650. Pretresno veće zaključuje da nije dokazano van razumne sumnje da je Perišić, prema članu 7(1) Statuta, odgovoran za pomaganje i podržavanje za tačku 13 (istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti).

VIII. PERIŠIĆEVA KRIVIČNA ODGOVORNOST PREMA ČLANU 7(3)

1651. Momčilo Perišić se, prema članu 7(3) Statuta, tereti za to što nije sprečio ili kaznio svoje podređene odgovorne za zločine počinjene granatiranjem Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine.⁴⁵⁷⁶ Tužilaštvo je kasnije objasnilo da Perišića ne tereti za propust da spreči te zločine, već samo za propust da kazni one koji su ih izvršili.⁴⁵⁷⁷

1652. Perišić je takođe, prema članu 7(3) Statuta, optužen za propust da spreči ili kazni svoje podređene odgovorne za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici.⁴⁵⁷⁸

1653. Da bi se Perišić proglasio odgovornim za propust da spreči i/ili kazni izvršioce zločina o kojima je reč, Pretresno veće podseća da mora da se uveri da je između Perišića i izvršilaca zločina postojao odnos nadređeni–podređeni, da je Perišić znao ili da je bilo razloga da zna da će krivična dela biti počinjena ili da su počinjena i, najzad, da nije preduzeo potrebne i razumne mere da spreči krivično delo ili kazni izvršioce.⁴⁵⁷⁹

A. Odnos nadređeni–podređeni između Perišića i izvršilaca zločina

1654. Prvi korak u utvrđivanju relevantnog pravnog kriterijuma za pitanje da li Perišić, na osnovu člana 7(3) Statuta, snosi krivičnu odgovornost za te zločine jeste da se ustanovi da li je između Perišića i izvršilaca u vreme činjenja zločina postojao odnos nadređeni–podređeni. Pretresno veće podseća da postojanje odnosa nadređeni–podređeni zavisi od sledeća dva faktora: i) da li su u vreme činjenja zločina izvršioци bili podređeni nadređenom i ii) da li je nadređeni vršio efektivnu kontrolu nad njima.⁴⁵⁸⁰

1655. Tužilaštvo tvrdi da je između Perišića i vojnih lica koja su počinila navodne zločine postojao odnos nadređeni–podređeni. Ono navodi da su oni, iako su služili u SVK-u ili u VRS-u,⁴⁵⁸¹ bili oficiri VJ.⁴⁵⁸² Tužilaštvo, osim toga, navodi da su VJ, SVK i VRS, u stvari, funkcionisali kao jedna armija u kojoj je Perišić, kao oficir najvišeg ranga u VJ,⁴⁵⁸³ zadržao stvarnu mogućnost da spreči i kazni kažnjivo ponašanje oficira koji su služili u kadrovskim centrima, kao i kažnjivo ponašanje

⁴⁵⁷⁶ Optužnica, par. 34, 54.

⁴⁵⁷⁷ V. Završna reč tužilaštva, T. 14637, 14920.

⁴⁵⁷⁸ Optužnica, par. 34, 46, 62.

⁴⁵⁷⁹ V. gore, par. 140.

⁴⁵⁸⁰ V. gore, par. 142.

⁴⁵⁸¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 702–703.

⁴⁵⁸² V. Završni podnesak tužilaštva, par. 702–708.

⁴⁵⁸³ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 709–711.

komandanata VRS i SVK koji su u to vreme, zahvaljujući postojanju paralelnog komandnog lanca, zadržali operativnu kontrolu nad tim istim podređenim licima.⁴⁵⁸⁴

1656. Odbrana navodi da odnos nadređeni–podređeni nije postojao jer su VJ, VRS i SVK predstavljali tri odvojene strukture sa zasebnim komandnim lancima.⁴⁵⁸⁵ Odbrana tvrdi da Perišić nije imao *de jure* vlast budući da između njega i navodnih izvršilaca zločina navedenih u Optužnici nije postojao formalni hijerarhijski odnos.⁴⁵⁸⁶ Odbrana navodi da to što su neki pripadnici SVK i VRS imali regulisan status u kadrovskim centrima ne znači da su oni tokom tog perioda bili pripadnici VJ.⁴⁵⁸⁷ Odbrana ističe da je svaka od tih armija zasebno formirana ustavom svake pojedinačne zemlje i tvrdi da su sve one delovale zasebno, u skladu s načelom jedinstva komandovanja.⁴⁵⁸⁸

1. Da li su pripadnici 30. i 40. KC bili podređeni Perišiću?

1657. Pretresno veće će u ovom odeljku ispitati da li su izvršioци zločina navedenih u Optužnici bili *de jure* ili *de facto* podređeni Perišiću.

(a) Da li su glavni izvršioци bili pripadnici 30. i 40. KC?

1658. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je Milan Čeleketić, kao načelnik Glavnog štaba SVK, izvršio naređenje Milana Martića da 2. i 3. maja 1995. godine raketama “Orkan” granatira Zagreb.⁴⁵⁸⁹ Čeleketićevo naređenje je, sa svoje strane, izvršila posada raketnog sistema “Orkan” iz redova SVK.⁴⁵⁹⁰ Pretresno veće takođe podseća na svoj zaključak da to ponašanje predstavlja ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 6 i 8), kao i ubistvo i nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačke 5 i 7).⁴⁵⁹¹

⁴⁵⁸⁴ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 9. V., na primer, Završna reč tužilaštva, T. 14751 (gde se govorilo o pojmu jedinstvene armije i pojmu paralelnog komandnog lanca), T. 14754–14757 (delimično zatvorena sednica) (gde se govorilo o paralelnom komandnom lancu između Perišića i SVK). V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 695 (gde se govorilo o razlici između koncepcija jedinstarešinstva i efektivne kontrole).

⁴⁵⁸⁵ V. Završni podnesak odbrane, par. 147–148 (gde se navodi da “[n]ijedna armija ne može da funkcioniše na principu odnosa paralelnog komandovanja. Jednostarešinstvo je osnovni princip, što znači da postoji jedan komandant, jedna odluka i jedna odgovornost”). V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 985 (gde se navodi da “[d]okazi pokazuju da je SVK funkcionisao kao samostalna armija s jasno definisanim principima unutrašnje organizacije i jedinstvenim komandnim lancem”); par. 1110 (gde su izloženi svi argumenti o odnosu nadređeni–podređeni u vezi sa Srebrenicom); Završna reč odbrane, T. 14821 (gde se navodi da se “[i]menovanjem na dužnost u svakoj armiji uspostavljaju odnosi unutar dotične službe, a to je odnos podređenosti i nadređenosti. Postaje se deo jedinstvenog komandnog lanca [...]”).

⁴⁵⁸⁶ V. Završni podnesak odbrane, par. 856–861.

⁴⁵⁸⁷ V., na primer, Završni podnesak odbrane, par. 251–254, 262–266, 850, 852, 984.

⁴⁵⁸⁸ V. Završni podnesak odbrane, par. 146–148. V. takođe Završni podnesak odbrane, par. 852, 856–864, 987 (gde se tvrdi da nije postojao formalni hijerarhijski odnos između Perišića i navodnih izvršilaca zločina); Završna reč odbrane, T. 14865 (gde se zaključuje sledeće: “Ako nisu oni bili deo VJ, onda u vreme kada su počinjeni zločini Perišić nije bio njihov nadređeni.”).

⁴⁵⁸⁹ V. gore, par. 585.

⁴⁵⁹⁰ *Ibid.*

⁴⁵⁹¹ V. gore, par. 594, 596.

1659. Milan Čeleketić je služio u SVK od 1993. godine do 5. oktobra 1995. godine, kada je VSO SRJ doneo odluku o prestanku njegove profesionalne vojne službe.⁴⁵⁹² Na osnovu dokaza je ustanovljeno da je on bio pripadnik 40. KC od njegovog osnivanja 10. novembra 1993. godine.⁴⁵⁹³ Prva dužnost koju je obavljao u SVK bila je dužnost komandanta 18. korpusa.⁴⁵⁹⁴ Dana 22. februara 1994. godine imenovan je za načelnika Glavnog štaba SVK i na tom položaju je ostao do 18. maja 1995. godine.⁴⁵⁹⁵

1660. Dokazi takođe pokazuju da su pripadnici 40. KC bili zaduženi za rukovanje raketnim sistemom "Orkan".⁴⁵⁹⁶

1661. Pretresno veće podseća da su ključni oficiri VRS, uključujući Ratka Mladića, Stanislava Galića i Dragomira Miloševića, učestvovali u činjenju zločina u Sarajevu tako što su osmislili i sprovodili kampanju otvaranja snajperske vatre i granatiranja civila, koja je bila sastavni deo opsade Sarajeva. Pretresno veće je zaključilo da su zločini koje su počinili pripadnici VRS, pod efektivnom kontrolom tih oficira VRS, predstavljali ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 2 i 4) i ubistvo i nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačke 1 i 3).⁴⁵⁹⁷ Pretresno veće je zaključilo da su ti ključni oficiri i njihovi podređeni počinili zločine navedene u Optužnici.

1662. Pretresno veće takođe podseća da su sledeći ključni oficiri VRS učestvovali u činjenju, planiranju, naređivanju, podsticanju i pomaganju i podržavanju zločina u Srebrenici: Ratko Mladić, Radivoje Miletić, Milan Gvero, Ljubiša Beara, Radislav Krstić, Vujadin Popović, Vidoje Blagojević, Vinko Pandurević, Dragan Obrenović, Drago Nikolić i Dragan Jokić. Pretresno veće je zaključilo da je postupanje pripadnika VRS i/ili MUP, pod efektivnom kontrolom gorepomenutih ključnih oficira, predstavljalo ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 10) i ubistvo, nehumana dela, progone i istrebljivanje kao zločine protiv čovečnosti (tačke 9, 11, 12 i 13).⁴⁵⁹⁸ Pretresno veće je zaključilo da su ti ključni oficiri i njihovi podređeni počinili zločine navedene u Optužnici.

⁴⁵⁹² DP P766, Zapisnik sa 45. sednice VSO, održane 5. oktobra 1995. godine. V. dole, par. 1680.

⁴⁵⁹³ DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 39; DP P1911, VJ, Personalni list Milana Čeleketića, dok. br. 0611-7831, str. 10.

⁴⁵⁹⁴ DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 38.

⁴⁵⁹⁵ Patrick Treanor, T. 1026–1027, 1370; Mile Novaković, T. 13003; DP P171/P1972, Ukaz predsednika RSK o postavljenju Milana Čeleketića za komandanta Glavnog štaba SVK, 22. februar 1994. godine; DP P1973, Izveštaj o prijemu dužnosti Milana Čeleketića, 22. februar 1994. godine; DP P1975, Izveštaj o predaji dužnosti Milana Čeleketića kao komandanta SVK Miletu Mrkšiću, 18. maj 1995. godine; svedok MP-80, T. 8616 (zatvorena sednica). V. takođe Rade Orlić, T. 5728, 5758; Jožef Poje, T. 3087.

⁴⁵⁹⁶ Svedok MP-80, T. 8395 (zatvorena sednica). V. takođe gore, par. 1248.

⁴⁵⁹⁷ V. gore, par. 559, 562.

⁴⁵⁹⁸ V. gore, par. 740, 746, 754, 758.

1663. Sledeći oficiri VJ za koje je zaključeno da su odgovorni za činjenje zločina u Sarajevu i Srebrenici bili su u relevantno vreme pripadnici 30. KC: Ratko Mladić,⁴⁵⁹⁹ Stanislav Galić,⁴⁶⁰⁰ Dragomir Milošević,⁴⁶⁰¹ Radoje Miletić,⁴⁶⁰² Milan Gvero,⁴⁶⁰³ Zdravko Tolimir,⁴⁶⁰⁴ Ljubiša Beara,⁴⁶⁰⁵ Radislav Krstić,⁴⁶⁰⁶ Vujadin Popović,⁴⁶⁰⁷ Vidoje Blagojević,⁴⁶⁰⁸ Vinko Pandurević,⁴⁶⁰⁹ Dragan Obrenović,⁴⁶¹⁰ Drago Nikolić⁴⁶¹¹ i Dragan Jokić.⁴⁶¹²

1664. Što se tiče Čede Sladoja, Pretresno veće zaključuje da na osnovu dokaza nije ustanovljeno da je on u vreme činjenja navedenih zločina bio pripadnik 30. KC.⁴⁶¹³ Dokazi pokazuju samo to da je Sladoje u jednom trenutku bio pripadnik 30. KC i da je tamo služio 2001. godine.⁴⁶¹⁴

(b) Da li su pripadnici 30. i 40. KC bili pripadnici VJ?

1665. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da su pripadnici 30. i 40. KC, dok su služili u VRS i SVK, *de jure* ostali pripadnici VJ.⁴⁶¹⁵

⁴⁵⁹⁹ DP P1902, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 1994. godine; DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine; DP P1919, Rešenje VP 3001, Beograd, 11. oktobar 2000. godine; DP P1923, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 24. februar 2000. godine; DP P1924, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 3. mart 2000. godine.

⁴⁶⁰⁰ U 30. KC do 31. oktobra 1994. godine, DP P1889, Rešenje Vojne pošte 3001, bez datuma; DP P1879, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. jula 2001. godine; DP P1774, Zahtev Stanislava Galića, 10. april 2000. godine.

⁴⁶⁰¹ DP P822, Presuda 2. opštinskog suda, Beograd, 9. jul 2001. godine; DP P871, Rešenje VP Beograd kojim se odbija zahtev Dragomira Miloševića za naknadu troškova zbog odvojenog života od porodice, 5. avgust 1997. godine; DP P1753, Ocena za D. Miloševića, 30. oktobar 1995. godine.

⁴⁶⁰² DP P1574, Personalni list Radivoja Miletića, razni dokumenti o isplatama za period 1992–2001. godine, dok. br. 0622-3406; DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine, str. 6; DP P1726, Rešenje Vojne pošte 3001 od 9. maja 2001. godine. V. takođe DP P1729, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0422-2366, str. 3.

⁴⁶⁰³ DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3303, str. 15; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine.

⁴⁶⁰⁴ DP P2128, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. februar 1994. godine, str. 4; DP P1787, Izvod iz Personalnog lista Zdravka Tolimira, dok. br. 0422-2463, str. 2; Branko Gajić. T. 10902–10903.

⁴⁶⁰⁵ DP P1876, Rešenje Vojne pošte 3001 od 17. maja 2001; DP P1920, VJ, Personalni list Ljubiše Beare, v., na primer, dok. br. 0603-0574, 0603-0581, 0603-0656, 0603-0657, 0603-0666, 0603-0671; DP P1952, Izvod iz Personalnog lista Ljubiše Beare.

⁴⁶⁰⁶ DP P1893, VJ, Personalni list Radislava Krstića, v., na primer, dok. br. 0422-8341, 0422-8441, str. 3; DP P1894, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine; DP P1995, Izvod iz Personalnog lista Radislava Krstića; DP P2114, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 26. septembar 1994. godine, str. 2–3.

⁴⁶⁰⁷ DP P1934, VJ, Personalni list Vujadina Popovića, v., na primer, dok. br. 0422-8609, 0422-8656, str. 2; 0422-8702. V. takođe DP P2079, Rešenje Vojne pošte 3001 od 28. novembra 2001. godine.

⁴⁶⁰⁸ DP P1878, Rešenje Vojne pošte 3001 od 19. juna 2001. godine; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 37. V. takođe DP P1073, Presuda Vrhovnog vojnog suda kojom se poništava Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, 29. maj 2001. godine, str. 2.

⁴⁶⁰⁹ DP P1877, Rešenje Vojne pošte 3001, septembar 2001. godine; DP P1732, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 7. jun 1994. godine; DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8525, str. 10.

⁴⁶¹⁰ DP P1897, VJ, Personalni list Dragana Obrenovića, dok. br. 0611-8718, str. 3; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 35. V. takođe DP P1584, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1995. godinu, Dragan Obrenović, 16. januar 1995. godine; DP P1585, Ministarstvo odbrane, Kartica isplaćenog ličnog dohotka za 1994. godinu, Dragan Obrenović, 25. januar 1995. godine.

⁴⁶¹¹ DP P1655, VJ, Personalni list Drage Nikolića, dok. br. 0422-8713, 0422-8779; DP P1658, Ocena za Dragu Nikolića, 10. jun 1997. godine; DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 17–18. V. takođe DP P1668, Dokumenti VJ koji se odnose na postupak penzionisanja Drage Nikolića.

⁴⁶¹² DP P2129, Naredba Personalne uprave Generalštaba VJ, 9. februar 1994. godine, str. 37–38; DP P1815, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 6. oktobar 1995. godine, str. 29–30.

⁴⁶¹³ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 480; Završna reč odbrane, T. 14847.

⁴⁶¹⁴ DP P738, Spisak profesionalnih vojnika 30. kadrovske centra, bez datuma, str. 2; DP P1905, Ukaz predsednika SRJ, 16. jun 2001. godine, str. 2; Bretton Randall, T. 4154–4155.

⁴⁶¹⁵ V. gore, par. 840.

1666. Pretresno veće ima u vidu tvrdnju odbrane da pripadnost kadrovskim centrima nije isto što i pripadnost VJ,⁴⁶¹⁶ kao i razliku koju ona povlači između službovanja i statusnih prava.⁴⁶¹⁷ Pretresno veće napominje da je suština argumenta odbrane ta da su pripadnici kadrovskog centra imali izvesna prava koja su uživali i pripadnici VJ, ali da više nisu bili deo komandnog lanca VJ i da su postali deo komandnog lanca VRS ili SVK. Prema mišljenju Pretresnog veća, taj argument zadire u suštinu pitanja da li su – nezavisno od njihovog formalnog statusa – pripadnici kadrovskih centara bili pod Perišićevom komandom i efektivnom kontrolom. Postojanje takvog odnosa preispituje se u sledećem odeljku Presude.

(c) Zaključak

1667. Pretresno veće podseća da je Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, bio oficir najvišeg ranga u VJ, podređen jedino predsedniku SRJ, kao vrhovnom komandantu, i VSO-u.⁴⁶¹⁸ Pretresno veće se uverilo da je Perišić, zahvaljujući položaju načelnika Generalštaba VJ, *de jure* bio nadređeni vojnim licima, pripadnicima VJ, koji su služili u 40. KC, uključujući Milana Čeleketića, kao i oficirima koji su služili u 30. KC, uključujući Ratka Mladića, Radoja Miletića, Milana Gveru, Zdravka Tolimira, Ljubišu Bearu, Radislava Krstića, Stanislava Galića, Dragomira Miloševića, Vujadina Popovića, Vidoja Blagojevića, Vinka Pandurevića, Dragana Jokića, Dragana Obrenovića i Dragu Nikolića.

1668. Pošto je ustanovilo da su izvršioци zločina *de jure* bili podređeni Perišiću, Pretresno veće će sada analizirati pitanje da li je Perišić imao efektivnu kontrolu nad njima, odnosno da li je imao “stvarnu mogućnost” da spreči zločine navedene u Optužnici i/ili kazni njihove izvršioce.

2. Efektivna kontrola

1669. Pretresno veće podseća da su pokazatelji efektivne kontrole više stvar dokaza nego prava i da su “ograničeni [...] na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinitelaca kada je to primjereno”.⁴⁶¹⁹ Osim toga, Pretresno veće napominje da saradnja sama po sebi i/ili puka mogućnost da se utiče na podređene nisu dovoljne da bi se ustanovilo postojanje efektivne kontrole.⁴⁶²⁰

1670. U prilog stavu da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima 30. i 40. KC, tužilaštvo navodi da je on imao mogućnost da ih kazni ili da pokrene disciplinski postupak protiv

⁴⁶¹⁶ Završni podnesak odbrane, par. 262–267.

⁴⁶¹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 251–256.

⁴⁶¹⁸ V. gore, par. 205–206.

⁴⁶¹⁹ V. gore, par. 148.

njih.⁴⁶²¹ Drugi pokazatelji efektivne kontrole koje je navelo tužilaštvo obuhvataju Perišićevu mogućnost da kontroliše plate,⁴⁶²² unapređenja,⁴⁶²³ mogućnost da okonča službu tim pripadnicima u VJ⁴⁶²⁴ i mogućnost da ih premesti i postavi na razne dužnosti u SVK-u i VRS-u.⁴⁶²⁵

1671. Odbrana odbacuje tu tvrdnju tužilaštva. Ona navodi da dokazi ne potkrepljuju zaključak da je Perišić imao mogućnost da donosi konačne odluke u vezi s platama pripadnika 30. i 40. KC, kao i odluke o službi vezane za unapređenje, premeštaj ili prestanak službe.⁴⁶²⁶ Najzad, odbrana ističe načelo da imati određen uticaj na ponašanje ne znači imati efektivnu kontrolu.⁴⁶²⁷

(a) Pokazatelji efektivne kontrole

1672. Pretresno veće je utvrdilo jedan broj pokazatelja koje, u okolnostima ovog konkretnog predmeta, smatra relevantnim za utvrđivanje pitanja da li je postojala efektivna kontrola. Ti pokazatelji su sledeći:

1. da li je Perišić imao mogućnost da pokrene disciplinski postupak i kazni pripadnike 30. i 40. KC;
2. da li je Perišić imao ovlašćenje da izdaje obavezujuće naređenja pripadnicima 30. i 40. KC, uključujući akte o premeštaju/postavljenju na dužnost i komandna naređenja;
3. da li je Perišić učestvovao u isplati plata i obezbeđenju drugih beneficija pripadnicima 30. i 40. KC;

⁴⁶²⁰ V. gore, par. 147.

⁴⁶²¹ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 736–746, 751–756; Završna reč tužilaštva, T. 14740–14742.

⁴⁶²² V. Završni podnesak tužilaštva, par. 795 (gde se navodi da “[n]ije sporno da su pripadnici kadrovskih centara dobijali plate i beneficije (zdravstveno, penzijsko osiguranje, smeštaj i slično) od SRJ/VJ”); Završna reč tužilaštva, T. 14729 (gde se navodi da je jedan od pokazatelja da je general Perišić imao efektivnu kontrolu to što je “plate i beneficije za lica u [KC] isplaćivala Savezna Republika Jugoslavija”).

⁴⁶²³ Završni podnesak tužilaštva, par. 758–760; Završna reč tužilaštva, T. 14730–14734 (gde se navodi da je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike VRS i SVK u izuzetnim slučajevima); T. 14735 (gde se navodi da je “Perišić u stvari bio ključna ličnost u procesu unapređivanja”).

⁴⁶²⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 761–764; Završna reč tužilaštva, T. 14747 (gde se tvrdi da je “general Perišić imao ovlašćenje da donese odluku o prestanku službe pripadnicima VJ koji su služili u kadrovskim [centrima], i on je to činio”).

⁴⁶²⁵ V., na primer, Završni podnesak tužilaštva, par. 778–786. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 785 (gde se navodi da su “Perišićevo ovlašćenje da premešta i postavlja pripadnike VJ u VRS/SVK i njegovo korišćenje tog ovlašćenja održavali [...] VRS/SVK u životu i omogućavali im opstanak [...] Pošto su pripadnici VJ razumeli posledice oglašivanja o naređenje, oni su se povinivali naređenju o premeštaju iz VJ u VRS/SVK i obratno”); Završna reč tužilaštva, T. 14736–14737 (gde se razmatra Perišićevo ovlašćenje da izdaje naređenja o premeštaju).

⁴⁶²⁶ V., na primer, Završna reč odbrane, T. 14832 (gde se odbacuje argument tužilaštva da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad SVK ili VRS delom zbog toga što je upravljao postupkom postavljenja, i navodi da su “[...] sva postavljenja na određene dužnosti u VRS i SVK vršena isključivo unutar tih komandnih lanaca, bez učešća ikoga iz Vojske Jugoslavije ili samog generala Perišića”); T. 14833 (gde se odbacuje ideja da je Perišić imao efektivnu kontrolu u vidu mogućnosti da prisili pripadnike VJ da služe u VRS ili RSK i navodi da “[s]toga nema dokaza, bilo neposrednih bilo posrednih, koji bi van razumne sumnje naveli na zaključak da je iko penzionisan zato što je odbio da bude raspoređen u VRS”). V. takođe Završna reč odbrane, T. 14835–14840 (gde se tvrdi da tužilaštvo nije pružilo dovoljno dokaza da je general Perišić neposredno uticao na unapređenje oficira koji su služili u VRS ili SVK); Završni podnesak odbrane, par. 855, 989–996 (gde se navodi da su odluke o disciplinskim merama i stanju u službi donosili komandanti SVK).

⁴⁶²⁷ Završni podnesak odbrane, par. 887–888. V. takođe Završna reč odbrane, T. 14859–14860.

4. da li je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike 30. i 40. KC;
5. da li je Perišić imao ovlašćenje da odlučuje o prestanku profesionalne vojne službe pripadnika 30. i 40. KC;
6. da li su SVK i VRS zavisili od logističke podrške VJ;
7. da li su SVK i VRS referisali Generalštabu VJ.

1673. Pored tih pokazatelja, Pretresno veće se rukovodi stavom Žalbenog veća da posedovanje samo *de jure*, a ne nekog višeg ovlašćenja samo unekoliko predstavlja dokaz postojanja takve efektivne kontrole i da je na tužilaštvu da van razumne sumnje dokaže da je optuženi imao efektivnu kontrolu nad svojim podređenim.⁴⁶²⁸ Pretresno veće će sada redom razmotriti svaki od tih pokazatelja.

(i) Da li je Perišić imao mogućnost da pokrene disciplinski postupak i kazni pripadnike KC?

a. 40. KC

1674. Kako je razmotreno ranije u ovoj Presudi, Zakon o VJ predviđao je da starešina na položaju komandanta puka ili višem položaju može da pokrene istragu zbog disciplinskog prestupa.⁴⁶²⁹ U zavisnosti od ishoda te istrage, on je mogao “da obustavi postupak, izrekne disciplinsku kaznu ili prosledi predmet starešini nadležnom za stavljanje učinioca prestupa pred vojni disciplinski sud”.⁴⁶³⁰ Ako bi bio svestan da je podređeni počinio težak disciplinski prestup, mogao je da upotrebi svoje diskreciono ovlašćenje da prekršioca privremeno udalji s dužnosti.⁴⁶³¹

1675. Dokazi u nastavku teksta pokazuju da je bilo slučajeva kada je Generalštab VJ učestvovao u disciplinskim postupcima protiv pripadnika VJ koji su služili u 40. KC zbog njihovih postupaka tokom službovanja u SVK.

1676. Dana 26. septembra 1995. godine komandant 11. korpusa SVK Dušan Lončar obavestio je Perišića da su tri oficira dezertirala iz SVK i predložio da se “predlog za prestanak profesionalne vojne službe pozitivno reši i istima onemogućni rešavanje statusa u [VJ]”.⁴⁶³² Rukom pisana napomena na tom dokumentu pokazuje da je Perišić naredio sledeće: “ispitati i podneti krivične

⁴⁶²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 92.

⁴⁶²⁹ V. gore, par. 257.

⁴⁶³⁰ V. gore, par. 259.

⁴⁶³¹ V. gore, par. 936–937.

⁴⁶³² DP P2416, Izveštaj Komande 11. korpusa Perišiću o samoudaljenju pripadnika SVK, 26. septembar 1995. godine, str. 2.

prijave [...] ako se do 01. 10. ne jave u jedinicu”.⁴⁶³³ Prema Starčevićevim rečima, taj postupak je načelno bio u nadležnosti načelnika Generalštaba VJ.⁴⁶³⁴

1677. Kao što će biti pokazano u nastavku teksta, posle sloma RSK u avgustu 1995. godine, VJ je razmatrao mogućnost pokretanja disciplinskog postupka protiv nekoliko visokih oficira VJ koji su preko 40. KC služili u SVK zbog njihove odgovornosti za slom RSK.

1678. Rade Rašeta je posvedočio da je VJ mogao da pokrene disciplinski postupak za ponašanje nekog vojnika VJ tokom njegovog službovanja u SVK preko 40. KC tek nakon što bi se taj vojnik vratio u jedinicu VJ.⁴⁶³⁵

1679. Vrhovni savet odbrane je na 43. sednici, održanoj 29. avgusta 1995. godine, raspravljao o povlačenju SVK sa teritorije RSK i odlučio da pokrene istragu protiv oficira 40. KC, izdajući sledeće naređenje:

Da se protiv profesionalnih pripadnika 40. KC, za koje postoji osnovana sumnja da su činili disciplinski prestup ili krivično delo, pokrene disciplinski odnosno krivični postupak.

Da svi oficiri iz 40. KC napišu izjave o događajima u zoni odgovornosti njihove jedinice za vreme hrvatske agresije na Republiku Srpsku Krajinu. Izjave dostaviti Kabinetu načelnika Generalštaba VJ najkasnije do 15. septembra 1995. godine.⁴⁶³⁶

1680. Dana 5. oktobra 1995. godine VSO je doneo odluku o retroaktivnom prestanku profesionalne vojne službe, zaključno s 31. decembrom 1994. godine, četvorici generala 40. KC: Miletu Mrkšiću, Miletu Novakoviću, Milanu Čeleketiću i Mirku Bjelanoviću.⁴⁶³⁷ Ta odluka je bila rezultat procesa kojim je trebalo utvrditi odgovornost za slom RSK.

1681. Dana 17. oktobra 1995. godine Perišić je obavestio generale o odluci VSO o prestanku njihove profesionalne vojne službe u VJ i o tome “[d]a postoji mogućnost sudskog raspravljanja [njihove] odgovornosti”.⁴⁶³⁸ Mile Novaković je u svedočenju rekao da je otprilike u to vreme dobio i ukaz predsednika o prestanku njegove službe i rešenje VJ kojim se taj ukaz izvršava.⁴⁶³⁹ Kada je primio rešenje VJ i ukaz predsednika, Novaković je na potvrdu o prijemu napisao raniji datum, 25.

⁴⁶³³ DP P2416, Izveštaj Komande 11. korpusa Perišiću o samoudaljenju pripadnika SVK, 26. septembar 1995. godine, str. 1; Miodrag Starčević, T. 6825–6827.

⁴⁶³⁴ Miodrag Starčević, T. 6826–6827.

⁴⁶³⁵ Rade Rašeta, T. 5924.

⁴⁶³⁶ DP P708, Zapisnik sa 43. sednice VSO, održane 29. avgusta 1995. godine.

⁴⁶³⁷ DP P766, Zapisnik sa 45. sednice VSO, održane 5. oktobra 1995. godine.

⁴⁶³⁸ Mile Novaković, T. 13305–13306, 13321–13322, 13330–13331, 13337.

⁴⁶³⁹ Mile Novaković, T. 13339–13344; DP P1912, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine; DP P1913, Rešenje Vojne pošte 1790, Beograd, decembar 1994. godine. V. takođe DP P1909, Rešenje Vojne pošte 1790, Beograd, 30. decembar 1994. godine; DP P1915, VJ, Personalni list Mirka Bjelanovića, dok. br. 0611-9285; DP P1916, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2981.

decembar 1994. godine.⁴⁶⁴⁰ Zbog toga, Novakovićevo službovanje u 40. KC od januara do avgusta 1995. godine nije uzeto u obzir pri obračunavanju njegove vojne penzije.⁴⁶⁴¹

1682. Mile Novaković je u svedočenju rekao da bi sveobuhvatan disciplinski i/ili krivični postupak protiv četvorice generala značio “pre svega suđenje Vojsci Jugoslavije”.⁴⁶⁴² Zbog toga je ta mogućnost na kraju odbačena u korist diskretnijeg pristupa.

1683. Tokom sednice Kolegijuma održane 6. novembra 1995. godine Perišić je govorio o svojoj dilemi da li da pomenutoj četvorici generala SVK okonča službu ili da ih krivično goni:

[O]vde se postavlja dilema [...] [P]o principu [kao što su odlukom VSO penzionisana četiri generala] mi možemo da penzionišemo jednoobrazno za sve [...] a krivična prijava ako dođe itd. [...] Imamo u stvari dva rešenja, jedno da progledamo kroz prste sada [...] pa da idemo [...] penzija [...]. I drugo rešenje da selektivno gonimo kako [...] to zavisi sve u krajnjoj liniji kako ćemo i Bulata rešiti, ako goniš Bulata, onda će on poterati i isterati, moraš posle i Mileta Mrkšića, a Mileta Mrkšića već kao penzionera, a Bulata kao aktivnog [...].⁴⁶⁴³

1684. Sledeći dokazi ukazuju na to da je Perišić poštovao odluku VSO i izabrao prvo rešenje – da tim generalima okonča službu. Perišić je na sledeći način obrazložio odluku da se navedenim generalima okonča služba, a ne da se krivično gone:

[J]a sam pisao VSO, ova sva četiri treba da se gone, je li u interesu vama da se gone, kaže, jeste, a je li u interesu da to ne ide u javnost, jeste, e sada ako ih penzionišemo, pa ih gonimo, sankcije su jedne, a ako ih ne penzionišemo, pa ih gonimo, sankcije su druge. E kažu, pošto treba umiriti lopticu, ne treba ništa sada talasati, našli su solomonsko rešenje da se njih četiri penzionišu i penzionisani su.⁴⁶⁴⁴

Tokom te iste sednice on je takođe naložio sledeće:

[Z]avršiti izviđajni postupak sa svima radi utvrđivanja elemenata za krivičnu i disciplinsku odgovornost. Paralelno s tim ići i sve pripremiti za penziju po osnovu starosti, po osnovu prevremene penzije, odnosno želje. Dalje, sve rasporediti sa napomenom da ko, kada dođe vreme za krivičnu odgovornost, zato vodimo izviđajni postupak, i one penzionisane u svojstvu penzionera krivična odgovornost, ako ostane u vojsci u smislu krivične odgovornosti i pratiti one koji imaju neku dozu odgovornosti za krivičnu odgovornost, itd. i ocenjivati vanrednom ocenom, negativnom normalno, da bi stvarali uslove za isterivanje iz vojske.[...] [A] samo je ovo zato da bi doveli te ljude u korelaciju sa ljudima koji su već otišli u penziju, a koji su po mom sudu najodgovorniji za ukupno stanje.⁴⁶⁴⁵

⁴⁶⁴⁰ Mile Novaković, T. 13339–13344.

⁴⁶⁴¹ Mile Novaković, T. 13341–13343.

⁴⁶⁴² Mile Novaković, T. 13330. V. takođe svedok MP-80, T. 8285–8287 (zatvorena sednica).

⁴⁶⁴³ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6912, str. 4–5. V. takođe DP P2204, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 18. septembra 1995. godine, dok. br. 0618-7245; DP P2210, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 9. oktobra 1995. godine, dok. br. 0611-3288, str. 5.

⁴⁶⁴⁴ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6912, str. 5.

⁴⁶⁴⁵ DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6912, str. 10. V. takođe DP P2213, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, str. 6–7.

1685. U skladu s odlukom da se ne pokreće krivični postupak protiv oficira VJ koji su službovali u SVK, ni predmet protiv Čedomira Bulata nije dospelo pred vojni sud.

1686. Dana 15. februara 1994. godine Bulat je naredbom Personalne uprave Generalštaba VJ premešten i postavljen u 40. KC.⁴⁶⁴⁶ On je postao komandant 21. korpusa SVK.⁴⁶⁴⁷ Generalštab VJ je sproveo disciplinski izviđaj protiv Bulata zbog toga što je tokom operacije “Oluja” predao svoj korpus Hrvatskoj vojsci.⁴⁶⁴⁸ Komisija VJ koja je o tome vodila istragu predložila je da se “protiv njega pokrene postupak, da se on okrivi i kazni”.⁴⁶⁴⁹ Posle gorenavedene diskusije u Generalštabu VJ o prikladnosti pokretanja disciplinskog postupka,⁴⁶⁵⁰ protiv Bulata na kraju nisu preduzete nikakve disciplinske mere.⁴⁶⁵¹

1687. Dana 9. novembra 1995. godine Perišić je svojim podređenima u Generalštabu VJ izdao sledeće naređenje:

Pomoćnici načelnika Generalštaba VJ izučiće službene ocene, izjave i druge materijale (informacije) za sve starešine 40. [KC] iz svoje nadležnosti i na osnovu toga predložiti:

[...] Za starešine za koje se oceni da postoji osnovana sumnja da su učinili disciplinski prestup ili krivično delo, preko nadležnih starešina, iniciraće pokretanje disciplinskog izviđaja, koga završiti najkasnije do 20. novembra 1995.

Pomoćnici načelnika Generalštaba VJ će izučiti sve predmete o disciplinskom izviđaju i, na osnovu ocene stepena odgovornosti, predložiti za sve ove starešine regulisanje stanja u službi i prestanak profesionalne vojne službe u skladu sa Zakonom i predloge dostaviti Personalnoj upravi GŠ VJ najkasnije do 30. novembra 1995. godine.⁴⁶⁵²

1688. Generalštab VJ je inicirao nekoliko disciplinskih izviđaja protiv pripadnika 40. KC. Međutim, konačni ishod bio je u skladu s politikom koja je imala za cilj da se izbegne pažnja javnosti. Dana 4. decembra 1995. godine na sednici Kolegijuma VJ referisano je sledeće:

Pokretanje disciplinskog izviđaja starešina iz 40. [KC], u skladu sa naređenjem. Do sada je pokrenuto protiv 9 starešina [...] Ti predmeti su stigli u Personalnu upravu, u skladu sa ranijom odlukom ne bi se vodio dalji postupak iako se radi zaista o licima koja su kriva, bez obzira da li se radi o starešinama kakav je bio Bulat Čedomir na visokim funkcijama. Imamo, recimo, i podoficira koji je dobio zadatak da sa tenkom za izvlačenje izvuče tenk, on umesto da izvuče tenk,

⁴⁶⁴⁶ DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine, str. 11; Miodrag Starčević, T. 6755–6756.

⁴⁶⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁶⁴⁸ Mile Novaković, T. 13333–13335. V. takođe DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-7763, str. 1.

⁴⁶⁴⁹ DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-7763, str. 1.

⁴⁶⁵⁰ DP P2202, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 30. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-7763, str. 1; Mile Novaković, T. 13333–13335; DP P2203, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 6. novembra 1995. godine, dok. br. 0618-6912, str. 5 i dalje.

⁴⁶⁵¹ Mile Novaković, T. 13334–13336.

⁴⁶⁵² DP P2413, Perišićevo naređenje pomoćnicima načelnika Generalštaba VJ, 9. novembar 1995. godine (naglasak u originalu). V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10719–10720. Prema Starčevićevim rečima, to naređenje je u skladu s nadležnostima i ovlašćenjima generala Perišića kao načelnika Generalštaba VJ, Miodrag Starčević, T. 6808–6809; DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine, dok. br. 0618-7712, str. 2.

on je napustio tenk za izvlačenje i pobegao, došao na ovaj prostor i sad bilo bi u redu kada bi se mogao goniti, ali kakva je situacija, ne znam koliko bi to sad moglo da se uradi.⁴⁶⁵³

Međutim, istovremeno nije bilo isključeno pokretanje krivičnog postupka protiv oficira VJ na službi u RSK:

Rešavanje statusnih pitanja u RSK. Svi smo rekli, pokrenite izviđajni postupak. Ako ste pokrenuli, nema elemenata krivične odgovornosti [...], nego disciplinske odgovornosti, onda idimo na rešavanje njegovog statusnog pitanja tako što ćemo upisati ocenu ili pak isterati iz VJ. Ako ima uslova za penziju, penzionisati. Ako pak ima elemenata krivične odgovornosti, to smo prošli put rekli, onda napisati krivičnu prijavu i goniti krivično.⁴⁶⁵⁴

1689. Slučaj Laze Babića je primer za takav proces. Lazo Babić je bio pripadnik 40. KC,⁴⁶⁵⁵ na službi kao komandant 18. korpusa SVK od 22. marta 1994. do 2. maja 1995. godine.⁴⁶⁵⁶ Na osnovu gorenavedenog Perišićevog naređenja od 9. novembra 1995. godine, Generalštab VJ je pokrenuo disciplinski izviđaj protiv Babića zbog naplate provizije na kontrolnim punktovima za prevoz robe u RSK.⁴⁶⁵⁷ Dana 19. decembra 1995. godine Perišić je doneo odluku o prestanku profesionalne vojne službe Babiću. U tom naređenju je kao razlog navedeno da je Babić postao “trajno nesposoban za službu u VJ”.⁴⁶⁵⁸

b. 30. KC

1690. Sledeći primeri pokazuju kako je Generalštab VJ intervenisao u disciplinskim postupcima koje je VRS pokrenuo protiv pripadnika 30. KC.

1691. Zoran Antić je raspoređen u 30. KC naređenjem načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ od 15. februara 1994. godine.⁴⁶⁵⁹ Potom je službovao u Banjaluci.⁴⁶⁶⁰ Dana 13. marta 1995. godine dezertirao je iz svoje jedinice VRS⁴⁶⁶¹ i Vojni disciplinski sud VRS pokrenuo je protiv njega

⁴⁶⁵³ DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine, dok. br. 0618-6816, str. 2.

⁴⁶⁵⁴ DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine, dok. br. 0618-6827, str. 2.

⁴⁶⁵⁵ DP P1884, VJ, Personalni list Laze Babića, dok. br. 0611-7051, str. 2.

⁴⁶⁵⁶ DP P2414, Kovačevićovo rešenje o pokretanju disciplinskog izviđaja protiv oficira SVK Babića, 11. decembar 1995. godine, str. 1.

⁴⁶⁵⁷ DP P2415, Odgovor na zahtev za dostavljanje podataka za disciplinski izviđaj protiv Babića, 22. decembar 1995. godine. V. takođe DP P2414, Kovačevićovo rešenje o pokretanju disciplinskog izviđaja protiv oficira SVK Babića, 11. decembar 1995. godine.

⁴⁶⁵⁸ DP P1884, VJ, Personalni list Laze Babića, dok. br. 0611-7160, str. 1.

⁴⁶⁵⁹ DP P2592, Tok aktivne vojne službe, bez datuma, str. 2.

⁴⁶⁶⁰ DP P2417, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Zoranu Antiću, 23. septembar 1995. godine, str. 5.

⁴⁶⁶¹ To ponašanje je takođe predstavljalo krivično delo, DP P2417, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Zoranu Antiću, 23. septembar 1995. godine, str. 6; DP P2420, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Nedeljku Vujiću, 20. septembar 1995. godine, str. 7.

disciplinski postupak u odsustvu. Dana 23. septembra 1995. godine Vojni disciplinski sud VRS izrekao mu je kaznu “gubitak službe aktivnog vojnog lica”.⁴⁶⁶²

1692. Na osnovu te presude, komandant jedinice VRS u Banjaluci preporučio je Generalštabu VJ da donese odluku o prestanku Antićeve vojne službe, u skladu sa članom 107 Zakona o VJ.⁴⁶⁶³

Dana 5. februara 1996. godine načelnik Personalne uprave Generalštaba VJ doneo je odluku kojom je ta preporuka usvojena.⁴⁶⁶⁴

1693. Svedok tužilaštva Miodrag Starčević rekao je u svedočenju da su, pošto je Antić bio pripadnik VJ, bile potrebne odluke i VRS i VJ i da sama disciplinska kazna koju je izrekao organ VRS nije mogla da bude osnov za prestanak njegove vojne službe u VJ.⁴⁶⁶⁵ Svedok odbrane Stamenko Nikolić takođe je posvedočio da je, budući da je Antić bio pripadnik VJ raspoređen u 30. KC, odluku o prestanku njegove službe morao da donese VJ, pošto je ona uticala na prava vezana za njegov status.⁴⁶⁶⁶ Međutim, on se istovremeno saglasio i s tvrdnjom da je VJ “morao da uradi ono što je VRS odlučio u tim konkretnim okolnostima”.⁴⁶⁶⁷

1694. Sledeći slučaj navelo je tužilaštvo kako bi dokazalo da VJ nije bio automatski obavezan da poštuje disciplinske kazne koje je izrekao VRS.⁴⁶⁶⁸

1695. Nedeljko Vujić je bio oficir VJ privremeno poslat na službu u VRS.⁴⁶⁶⁹ Nakon službe u jedinici VRS u Banjaluci od marta 1993. godine, on je 20. maja 1993. godine dezertirao i vratio se u svoju bivšu jedinicu VJ.⁴⁶⁷⁰ Dana 20. septembra 1995. godine Vojni disciplinski sud VRS osudio ga je u odsustvu na kaznu “gubitak službe aktivnog vojnog lica”.⁴⁶⁷¹ Ta presuda je dostavljena jedinici VJ u kojoj je Vujić služio – uz napomenu da Vujić protiv nje može da podnese žalbu “Višem VDS pri GŠ 30. KC” i “Višem VDS pri GŠ VJ”, “[s] obzirom da [je bio] na dužnosti i [pripadnik]

⁴⁶⁶² DP P2417, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Zoranu Antiću, 23. septembar 1995. godine, str. 3; Miodrag Starčević, T. 6830–6831.

⁴⁶⁶³ DP P2418, Predlog 30. KC za prestanak profesionalne vojne službe Zoranu Antiću, 1996. godina; DP P2419, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ za prestanak profesionalne vojne službe Zoranu Antiću, 5. februar 1996. godine; DP P2593, Naredba za prestanak profesionalne vojne službe Zoranu Antiću, 11. januar 1996; DP P2594, Rešenje Vojne pošte 3001, Beograd, o obustavi isplate plate Zoranu Antiću, 16. januar 1996. V. takođe Stamenko Nikolić, T. 10684–10686, 10780–10781; Miodrag Starčević, T. 6838–6840.

⁴⁶⁶⁴ Stamenko Nikolić, T. 10780–10781.

⁴⁶⁶⁵ Miodrag Starčević, T. 6833–6834, 6839–6840.

⁴⁶⁶⁶ Stamenko Nikolić, T. 10686.

⁴⁶⁶⁷ *Ibid.*

⁴⁶⁶⁸ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 741–743.

⁴⁶⁶⁹ DP P2421, Dopis Veličkovića (komandanta RV i PVO) Generalštabu VJ u vezi s presudom Nedeljku Vujiću, 29. januar 1996. godine, str. 1.

⁴⁶⁷⁰ DP P2420, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Nedeljku Vujiću, 20. septembar 1995. godine, str. 1. V. takođe Miodrag Starčević, T. 7014.

⁴⁶⁷¹ DP P2420, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Nedeljku Vujiću, 20. septembar 1995. godine, str. 3.

[VJ]“.⁴⁶⁷² Komandant te jedinice VJ prosledio je tu presudu Personalnoj upravi Generalštaba VJ,⁴⁶⁷³ uz preporuku da zanemari presudu VRS. Po njegovom mišljenju, Vujić i drugi oficiri osuđeni tom presudom sada su “reintegrirani u jedinice VJ”, pa su stoga u nadležnosti disciplinskih vojnih sudova VJ.⁴⁶⁷⁴

1696. Vujić je nastavio da služi u VJ i razrešen je profesionalne vojne službe tek 2005. godine, kada je napunio 30 godina radnog staža.⁴⁶⁷⁵

1697. Pretresno veće napominje da presuda Vojnog disciplinskog suda VRS od 20. septembra 1995. godine izrečena Vujiću nije sprovedena u VJ. Iz toga se vidi da VJ nije bio automatski obavezivan disciplinskim kaznama koje je izrekao VRS. Istovremeno, Pretresno veće napominje da je Vujić dezertirao iz VRS pre nego što je formiran 30. KC i da je od tada služio u jedinicama VJ. Stoga on nije mogao biti pripadnik 30. KC. Njegov slučaj ne potkrepljuje tvrdnju da VJ nisu obavezivale disciplinske sankcije koje je VRS izricao pripadnicima 30. KC.

1698. I slučaj Vinka Pandurevića dokazuje da je VJ bio nadležan da vodi disciplinske postupke protiv pripadnika 30. KC. Iako je taj postupak vođen 1998–1999. godine, on ipak može da posluži kao dodatna ilustracija po tom pitanju.

1699. Momir Talić, visoki oficir VRS, poslao je Generalštabu VJ dopis u kojem je naveo da je “saglasan” da se povede disciplinski izviđaj protiv Pandurevića zbog njegovog ponašanja dok je bio pripadnik 30. KC.⁴⁶⁷⁶ U tom pismu se ukazuje na saznanja “o postupcima pukovnika [Pandurevića] u rešavanju stambenog pitanja”, zbog kojih postoji “osnovana sumnja da je počinio povredu vojne discipline [na osnovu] Zakona o VJ “.⁴⁶⁷⁷ U to vreme Pandurević je pohađao nastavu u Školi nacionalne odbrane u Beogradu.⁴⁶⁷⁸ Istragu su sprovedili oficiri koje je odredila Škola nacionalne odbrane.⁴⁶⁷⁹ Na osnovu njihovog izveštaja, Generalštab VJ je preduzeo disciplinske mere protiv

⁴⁶⁷² DP P2597, Obaveštenje o presudi koja se odnosi, između ostalih, na Nedeljka Vujića, upućeno 30. KC, 15. januar 1996. godine.

⁴⁶⁷³ DP P2421, Dopis Veličkovića (komandanta RV i PVO) Generalštabu VJ u vezi s presudom Nedeljku Vujiću, 29. januar 1996.

⁴⁶⁷⁴ DP P2420, Presuda Vojnog disciplinskog suda izrečena Nedeljku Vujiću, 20. septembar 1995. godine; DP P2421, Dopis Veličkovića (komandanta RV i PVO) Generalštabu VJ u vezi s presudom Nedeljku Vujiću, 29. januar 1996. godine; Stamenko Nikolić, T. 10686–10690.

⁴⁶⁷⁵ DP P2422, Naredba Marjanovića (komandanta RV i PVO) o prestanku vojne službe Nedeljku Vujiću, 12. oktobar 2005. godine.

⁴⁶⁷⁶ DP P1927, Informacija Glavnog štaba VRS Generalštabu VJ o Vinku Pandureviću, 20. jul 1998. godine. Saglasnost je data na osnovu člana 180 Zakona o VJ.

⁴⁶⁷⁷ DP P1927, Informacija Glavnog štaba VRS Generalštabu VJ o Vinku Pandureviću, 20. jul 1998. godine.

⁴⁶⁷⁸ DP P1928, Rešenje Uprave Škole nacionalne odbrane u vezi s Vinkom Pandurevićem, 21. jul 1998. godine.

⁴⁶⁷⁹ *Ibid.*

Pandurevića.⁴⁶⁸⁰ Vojni disciplinski tužilac VJ podigao je optužnicu pred Vojnim disciplinskim sudom pri Generalštabu VJ,⁴⁶⁸¹ a sud je na kraju izrekao presudu kojom je odbacio optužbe.⁴⁶⁸²

1700. Pretresno veće konstatuje da je Generalštab VJ u izvesnim okolnostima mogao da pokreće disciplinske postupke protiv pripadnika 30. KC za krivična dela počinjena tokom službe u VRS. Međutim, započinjanje tih postupaka bilo je uslovljeno odlukom VRS, koji je, kako pokazuju gorenavedeni primeri, presudu Vojnog disciplinskog suda VRS ili prosleđivao VJ-u ili je u najmanje jednom slučaju ovlastio VJ da direktno sprovede istragu. Čini se da je VJ u tom procesu imao pomoćnu ulogu u odnosu na VRS, ograničenu na sprovođenje sankcija vezanih za status koje je izrekao VRS, pri čemu je VJ zadržavao diskreciono pravo da odluči da li će to uraditi. Pretresno veće takođe napominje da u spisu nema nikakvih dokaza u vezi s disciplinskim i/ili krivičnim postupcima koje je VJ po službenoj dužnosti pokrenuo protiv pripadnika 30. KC.

(ii) Da li je Perišić imao ovlašćenje da izdaje obavezujuća naređenja pripadnicima 40. KC

a. “Naredba” i “naređenje”

1701. Pretresnom veću su podneti dokazi koji ukazuju na postojanje dve različite vrste akata izdanih u VJ: naredbe i naređenja. I naredba i naređenje mogli su da se izdaju pismeno ili usmeno.⁴⁶⁸³

1702. Naredba je bila upravni akt kojim se definišu odgovornosti, dužnosti i prava pojedinaca.⁴⁶⁸⁴ Prema Starčevićim rečima, nju treba smatrati aktom koji se donosi u okviru upravnog postupka.⁴⁶⁸⁵ Kao primeri naredbi mogu da posluže akti o premeštaju i postavljenju pripadnika VJ s jedne dužnosti na drugu.⁴⁶⁸⁶ Protiv tih akata mogle su se ulagati žalbe, mada je u nekim slučajevima bilo potrebno da se naredbe izvrše do donošenja odluke po žalbi.⁴⁶⁸⁷ Naredbu kao upravni akt mogao je da izda nadređeni starešina, ali u nekim slučajevima i ovlašćena civilna lica na službi u Ministarstvu odbrane.⁴⁶⁸⁸

⁴⁶⁸⁰ DP P1929, Rešenje Vojne pošte 2102, Beograd, u vezi s Vinkom Pandurevićem, 7. avgust 1998. godine.

⁴⁶⁸¹ DP P1930, Optužni predlog vojnodisciplinskog tužioca VJ protiv Vinka Pandurevića, 19. mart 1999. godine.

⁴⁶⁸² DP P1931, Zapisnik o glavnom pretresu protiv Vinka Pandurevića pred Vojnim disciplinskim sudom VJ, 14. oktobar 1999. godine; DP P1932, Presuda Vojnog disciplinskog suda VJ protiv Vinka Pandurevića, 14. oktobar 1999. godine.

⁴⁶⁸³ V. Miodrag Starčević, T. 6806. V., na primer, DP P2412, Pregled starešina SVK koji je Slobodan Perić poslao Perišiću, 20. jun 1995. godine, str. 1.

⁴⁶⁸⁴ Miodrag Starčević, T. 5462.

⁴⁶⁸⁵ *Ibid.*

⁴⁶⁸⁶ V. Miodrag Starčević, T. 5470, 5476; DP P1895, Naredba načelnika Personalne uprave Generalštaba VJ, 15. februar 1994. godine; DP P1896, Zapisnik o službenom razgovoru povodom premeštaja u VRS, 11. septembar 1994. godine. V. gore, par. 789–790.

⁴⁶⁸⁷ Miodrag Starčević, T. 5464. Jedan od takvih izuzetaka bili su akti o premeštaju i postavljenju, DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 154.

⁴⁶⁸⁸ Miodrag Starčević, T. 5463.

1703. Izraz *naređenje* korišćen je u kontekstu izdavanja operativnih komandi u okviru komandnog lanca.⁴⁶⁸⁹ U načelu, naređenje nije moglo da se povuče do rešenja po žalbi i moralo je da se izvrši odmah,⁴⁶⁹⁰ osim ako bi izvršenje tog naređenja podrazumevalo izvršenje krivičnog dela.⁴⁶⁹¹ Na naređenje je kasnije mogla da se uloži žalba.⁴⁶⁹²

1704. Tužilaštvo tvrdi da je Perišić pripadnicima VRS i SVK izdavao i naređenja i naredbe.⁴⁶⁹³ Ono navodi da su te “akte izvršavali njegovi podređeni na službi u [kadrovskim centrima]“.⁴⁶⁹⁴ Tužilaštvo ističe da ima “nešto manje” dokaza da je Perišić izdavao komandna naređenja. Ono tvrdi da nije bilo velike potrebe da Perišić izdaje komandna naređenja budući da su vojne komande VRS i SVK činili oficiri VJ čiji su ciljevi bili usklađeni s ciljevima Miloševića, VSO i Perišića. Ono ukazuje na to da se ta dinamika znatno promenila 1995. godine, kada je postojala opasnost da SVK doživi poraz. Katastrofa koja je bila na pomolu prisilila je Perišića da preduzme oštrije mere i da, između ostalog, pripadnicima 40. KC izda komandna naređenja.⁴⁶⁹⁵

1705. Odbrana tvrdi da Perišić nije mogao da izdaje obavezujuća naređenja pripadnicima VJ na službi u 30. i 40. KC,⁴⁶⁹⁶ pošto je njihova povezanost s komandnim lancem VJ prestala onog trenutka kada su primili akte o postavljenju na dužnosti u VRS ili SVK.⁴⁶⁹⁷ Odbrana zaključuje da su ti oficiri ostajali izvan hijerarhije VJ sve dok se nisu vratili u VJ i dok nisu postavljeni na konkretnu dužnost u VJ.⁴⁶⁹⁸

i. Naredba

1706. Pretresno veće podseća da je pripadnik VJ mogao da bude premešten u 30. ili 40. KC na osnovu Perišićeve naredbe. VJ je takve naredbe izdavao i tražio da se one poštuju. Te naredbe o premeštaju sprovedene su putem sistema nezvaničnog pritiska i pretnji prestankom vojne službe. Zbog toga je većina tih naredbi o premeštaju izvršavana.⁴⁶⁹⁹

1707. Perišić je takođe mogao – a to je i činio – da izdaje naredbe o premeštaju pripadnika VJ na službi u 30. i 40. KC nazad u VJ.⁴⁷⁰⁰ Te naredbe su izvršavane.⁴⁷⁰¹ S druge strane, Pretresno veće

⁴⁶⁸⁹ Miodrag Starčević, T. 5462–5463.

⁴⁶⁹⁰ Miodrag Starčević, T. 5463.

⁴⁶⁹¹ Miodrag Starčević, T. 5464.

⁴⁶⁹² Miodrag Starčević, T. 5463.

⁴⁶⁹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 772.

⁴⁶⁹⁴ *Ibid.*

⁴⁶⁹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 794.

⁴⁶⁹⁶ V. Završni podnesak odbrane, par. 849, 853, 857, 859, 987.

⁴⁶⁹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 301.

⁴⁶⁹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 301. V. takođe par. 262–263, 859.

⁴⁶⁹⁹ V. gore, par. 803–809.

⁴⁷⁰⁰ V. gore, odeljak VI.A.7.

⁴⁷⁰¹ *Ibid.*

podseća da dokazi pokazuju da je bilo slučajeva da je tim naredbama o premeštaju prethodila saglasnost SVK ili VRS.⁴⁷⁰²

ii. Naređenje

1708. Pretresno veće podseća da su, prema relevantnim zakonima, i SVK i VRS formirani na temelju načela jedinstva komande ili jednostarešinstva, s jasno definisanim *de jure* komandnim lancem.⁴⁷⁰³

1709. Strane u postupku ne osporavaju činjenicu da su pripadnici VJ na službi u 30. i 40. KC imali obavezujuće dužnosti i da zaista jesu izvršavali naređenja svojih nadređenih u SVK i VRS; međutim, sporno pitanje je da li su ti pripadnici VJ istovremeno ostajali u sastavu paralelnog komandnog lanca – onog u VJ.⁴⁷⁰⁴ Konkretno, postavlja se pitanje da li je Perišić mogao da izdaje komandna naređenja pripadnicima 30. i 40. KC i, ako jeste, da li su ta naređenja smatrana obavezujućim i da li su izvršavana.

b. Da li je Perišić imao mogućnost da izdaje komandna naređenja pripadnicima 40. KC?

i. Pre granatiranja Zagreba u maju 1995. godine

1710. Pre granatiranja Zagreba, Perišić je oficirima koji su bili na službi u SVK preko 40. KC izdao najmanje dva komandna naređenja – DP P1925 i DP P1800 – i ta naređenja će biti analizirana dalje u tekstu. U jednom od tih naređenja, Perišić se pozvao na nalog Slobodana Miloševića. Istovremeno, u spisu ima i primera za to da je Perišić, umesto da naredi, molio za izvršenje – na primer, u službenim dokumentima koristio je izraz “molimo”.

1711. Tužilaštvo se poziva na DP P1925 kako bi pokazalo da je Perišić mogao da izdaje naređenja pripadnicima 40. KC.⁴⁷⁰⁵ Taj dokument pokazuje da je Perišić 24. marta 1995. godine izdao naređenje za formiranje Koordinacionog štaba “u cilju pružanja što efikasnije pomoći Glavnom štabu i jedinicama [40. KC], za uspešno suprotstavljanje eventualnoj agresiji”. Među njegovim članovima bili su oficiri Generalštaba VJ, kao i dvojica oficira VJ na službi u 40. KC.⁴⁷⁰⁶ Iako se Starčević ne seća da je video to naređenje, on se saglasio s navodom tužilaštva da je to naređenje

⁴⁷⁰² *Ibid.*

⁴⁷⁰³ V. gore, par. 265, 296.

⁴⁷⁰⁴ V., na primer, Završni podnesak odbrane, par. 154–162, 262–263, 284, 857–858; Završna reč tužilaštva, T. 14751–14754 (delimično zatvorena sednica).

⁴⁷⁰⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 773; Završna reč tužilaštva, T. 14756.

⁴⁷⁰⁶ DP: Naređenje Momčila Perišića o formiranju Koordinacionog štaba, 24. mart 1995. godine.

“pravo vršenje komande nad tim oficirima [40. KC]”.⁴⁷⁰⁷ Svedok je, međutim, napomenuo da to naređenje delimično “zbunjuje”, budući da je jedan od članova Koordinacionog štaba bio oficir u penziji, iz Udruženja boraca, nad kojim Perišić nije mogao da ima nikakvu komandu.⁴⁷⁰⁸ Pretresno veće takođe napominje da je jedan od primalaca tog naređenja bio i jedan funkcioner Ministarstva odbrane RSK. Tužilaštvo je u završnoj reči navelo da je to naređenje izvršeno, ali nije uputilo Veće na konkretne dokaze.⁴⁷⁰⁹ Pretresno veće, međutim, napominje da nema dokaza koji potkrepljuju tu tvrdnju.

1712. Najmanje u jednoj prilici, 7. decembra 1994. godine, Perišić je izdao naređenje SVK-u (DP P1800) koje je SVK prihvatio kao takvo i izvršio. To je bilo naređenje predsedniku RSK i komandantu Glavnog štaba SVK i u njemu se eksplicitno navodi da je ono izdato “[p]o nalogu predsednika R. Srbije, g. Slobodana Miloševića”. U njemu piše sledeće:

Po nalogu predsednika R. Srbije, g. Slobodana Miloševića, što pre omogućite prolaz humanitarne pomoći UNPROFOR-a u zapadnoj Bosni (snagama u Biháčkom džepu) iz dva razloga:

[...] jer ste vi, gospodine Martiću to obećali gospodinu J. Akašiju,

[...] što visi o koncu odluka o povlačenju UNPROFOR-a iz zapadne Bosne.

Obavestite UNPROFOR (gospodina Akašija) i pismeno da ćete preuzetu obavezu izvršiti odmah večeras (07.12.1994. god) [...] i istu izvršite.

Izveštaj o izvršenoj obavezi dostavite predsedniku Republike Srbije S. Miloševiću preko NGS VJ, sutra (08.12.1994. god) do 08,00 časova.⁴⁷¹⁰

To naređenje je izvršeno, ali je odgovor koji je tog istog dana poslao komandant Glavnog štaba SVK bio upućen Slobodanu Miloševiću, a ne Perišiću: “Gospodine predsedniče, u vezi Vašeg naređenja upućenog putem telegrama [...], izveštavamo Vas da smo izvršili Vaše naređenje”.⁴⁷¹¹

1713. Jedan svedok je opisao primer sličan navedenom, kada je Perišić prosledio Miloševićevo naređenje Čeleketiću.⁴⁷¹²

1714. Prema rečima jednog svedoka, Perišić lično nije izdavao naređenja Čeleketiću.⁴⁷¹³ Svedok je u svedočenju rekao da je Čeleketić zaista bio dužan da izvršava Perišićeva naređenja koja su se

⁴⁷⁰⁷ Miodrag Starčević, T. 6760, 6762–6763.

⁴⁷⁰⁸ Miodrag Starčević, T. 6762.

⁴⁷⁰⁹ V. Završna reč tužilaštva, T. 14740.

⁴⁷¹⁰ DP P1800, Dopis predsedniku RSK i komandantu SVK, koji je potpisao Perišić, 7. decembar 1994. godine (naglasak u originalu). V. takođe svedok MP-80, T. 8803–8804 (zatvorena sednica).

⁴⁷¹¹ DP P2857, Dopis komandanta Glavnog štaba SVK Čeleketića upućen Perišiću i Miloševiću, 7. decembar 1994. godine; Miloševićev uticaj na SVK takođe se može videti u dokazima koji pokazuju da je Glavni štab SVK dobio “zadatak” da oformi savezničke snage Fikreta Abdića koje je trebalo da se bore protiv 5. korpusa ABiH u zapadnoj Bosni, svedok MP-80, T. 8402 (zatvorena sednica). Taj zadatak je Slobodan Milošević dao Milanu Martiću, koji je onda naredio SVK da postupi shodno tome, svedok MP-80, T. 8404–8406 (zatvorena sednica). V. takođe svedok MP-80, T. 8457 (zatvorena sednica).

⁴⁷¹² Svedok MP-80, T. 8454 (zatvorena sednica).

odnosila na unapređenja, premeštaj i penzionisanje, ali da je u svim drugim aspektima on bio deo komandnog lanca SVK.⁴⁷¹⁴

1715. Dalji dokazi pokazuju da je komunikacija između VJ i SVK ponekad poprimala formu molbi i sugestija, a ne naređenja.

1716. Primera radi, Perišić je 19. januara 1994. godine komandantu Glavnog štaba SVK poslao sledeći dokument. Pretresno veće napominje da taj dokument ne izgleda kao naređenje – naprotiv, pre iznošenja zahteva koristi se učitiv izraz “molimo”: “U cilju realizacije Vašeg dogovora sa general-potpukovnikom Mladićem, koji se odnosi na demontažu 4 cevi sa SVPR 262 mm 'Orkan', upućuje se radna ekipa [...]. Molimo da radnoj grupi omogućite izvršenje zadatka.”⁴⁷¹⁵

1717. Isto tako, 11. maja 1994. godine Glavnom štabu SVK poslata je sledeća poruka: “*Molimo* vas da na narednu koordinaciju, 19.05.1994. godine, [...] donesete tačan raspored vaših i neprijateljskih snaga [...]”⁴⁷¹⁶

1718. Po mišljenju Miodraga Starčevića, na osnovu upotrebe reči “molimo” u službenom vojnom dokumentu može se izvesti zaključak da između pošiljaoca i primaoca nije postojao odnos nadređeni–podređeni.⁴⁷¹⁷ U jednom drugom slučaju, VJ je upotrebio neodređeniji izraz “potrebno je” umesto uobičajenog “naređujem”. Zato je 11. avgusta 1994. godine zastupnik zamenika načelnika Generalštaba VJ dostavio Glavnom štabu SVK sledeću informaciju:

Da bi se sprečile planirane namere, *potrebno je*:

- pojačati operativni rad i koordinaciju zadataka bezbednosnog i kontraobaveštajnog obezbeđenja objekata i

- da 11. K SVK organizuje sigurno obezbeđenje mostova na r. Dunav na svojoj teritoriji, kao i da ostvari punu saradnju i koordinaciju sa Novosadskim korpusom u izvršavanju ovog zadatka.⁴⁷¹⁸

1719. Pretresno veće takođe podseća na dokaze o koordinacionim sastancima koji su se svakog meseca održavali u Beogradu.⁴⁷¹⁹ Kako je naveo jedan svedok, “[...] nije bilo u klasičnom

⁴⁷¹³ *Ibid.*

⁴⁷¹⁴ Svedok MP-80, T. 8449–8450, 8787, 8852–8854 (zatvorena sednica). Ali, v. takođe svedok MP-80, T. 8489 (zatvorena sednica).

⁴⁷¹⁵ DP P1138, Prepiska između Generalštaba VJ i Glavnog štaba SVK, 19. januar 1994. godine (naglasak dodat).

⁴⁷¹⁶ DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine (naglasak dodat).

⁴⁷¹⁷ V. Miodrag Starčević, T. 7027.

⁴⁷¹⁸ DP P1621, Izveštaj Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. avgust 1994. godine (naglasak dodat).

⁴⁷¹⁹ V. gore, par. 943–944, 1406–1410.

vojničkom smislu da je sada načelnik GŠ VJ tu na licu mesta određivao, davao zadatke, donosio odluke [...] jer takve nadležnosti nisu postojale između [SVK i VJ]“.⁴⁷²⁰

1720. Rade Orlić, koji je od juna do decembra 1994. godine bio načelnik Obaveštajne uprave Glavnog štaba SVK, rekao je u svedočenju da, dok je bio na službi u SVK, nikada nije dobio naređenje od VJ.⁴⁷²¹ Isto tako, Rade Rašeta, koji je služio u Odeljenju za bezbednost Glavnog štaba SVK, u svedočenju je takođe rekao da je, kada je postavljen u SVK, prestala njegova uloga u komandnom lancu VJ.⁴⁷²²

ii. 1–3. maj 1995. godine

1721. Nakon što je SVK počeo da granatira razne ciljeve u Hrvatskoj 1. maja 1995. godine,⁴⁷²³ Perišić i Milošević su vodili sledeći razgovor:

[Milošević]: To bi trebalo da kažeš Čeleketiću, da on treba da bude spreman da se sastane sa prekidom neprijateljstva, umesto da gađa. A šta će posle da radi?

[Perišić]: A, što će? Sada, a... ništa.

[Milošević]: Mi ćemo ga, časna reč, uhapsiti, ako slučajno to počne da radi!⁴⁷²⁴

1722. U sledećem razgovoru, koji je vođen tog istog dana, 1. maja 1995. godine,⁴⁷²⁵ Perišić je priznao da Čeleketić izvršava naređenja dobijena od lica za koje je Pretresno veće, na osnovu dokaza o tim događajima, utvrdilo da je Milan Martić,⁴⁷²⁶ istovremeno, Perišić upućuje na činjenicu da je intervenisao kod Čeleketića da zabrani bilo kakvu “odmazdu”:

[Milošević]: Pa bilo bi dobro bi bilo da, ako možeš, vidi sa Čeleketićem da oni ipak ne bi trebalo da se ponašaju kao histerične žene, nego da se ponašaju kao ozbiljni ljudi.

[Perišić]: [...] međutim, on je sve odradio tako kako je onaj naredio, znate [...]

[Milošević]: Ne bi trebalo da rade odmazdu nikakvu, to im zabrani strogo.

⁴⁷²⁰ Svedok MP-80, T. 8338–8339 (zatvorena sednica).

⁴⁷²¹ Rade Orlić, T. 5740, 5762–5763.

⁴⁷²² Rade Rašeta, T. 5969.

⁴⁷²³ V. gore, par. 566.

⁴⁷²⁴ DP P1274, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 2. Pretresno veće napominje da je Milošević u razgovoru sa Šarinićem rekao da ne može da smeni ni Martića ni Čeleketića, DP P1325, Presretnuti razgovor, bez datuma. Međutim, u razgovoru s Perišićem, Milošević se hvalio da će reći Martiću da podnese ostavku, DP P1329, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 8; DP P1301, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 3, gde Milošević Mikeliću kaže sledeće: “Ajde, javi se, da bih ja znao šta da preduzmem preko Perišića. To što ja preduzmem preko Perišića, oni će morati da poštuju.”

⁴⁷²⁵ Pretresno veće napominje da se u DP P1276 i DP P1303 govori da je operacija “Blesak” počela “jutros” u 05:30 časova, DP P1276, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3–4; DP P1303, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2.

⁴⁷²⁶ V. gore, odeljak V.B.

[Perišić]: Dobro. Pa to već jesam. Inače da nismo ovih dana intervenisali, oni bi ko zna šta uradili dosad.⁴⁷²⁷

1723. Tog istog dana, Perišić je takođe ostavio sledeću poruku za Slobodana Miloševića, upućujući na svoj raniji razgovor sa Dušanom Lončarom, komandantom 11. korpusa SVK, koji je u SVK služio preko 40. KC:⁴⁷²⁸

Perišić stupio u vezu s Lončarom, objasnio mu je kako da se ponaša na pregovorima i on je prihvatio to. I drugo, Istočnoslavonski korpus dobio naređenje da uputi jedan bataljon u zapadnu Slavoniju, Lončaru sam rekao da ne upućuje bez našeg odobrenja, što je on prihvatio.⁴⁷²⁹

1724. Perišić je, osim toga, referisao Miloševiću sledeće: “Znači, Lončar potpun[o] razume stvar i prihvata da radi kako mi kažemo”.⁴⁷³⁰

1725. Dana 2. maja 1995. godine Perišić je, govoreći o granatiranju Zagreba, referisao Miloševiću da je rekao Čeleketiću i Martiću “da to više ne rad[e]” i da im je zapretio da će ih smeniti.⁴⁷³¹ Konkretno, tokom razgovora vođenog 2. maja 1995. godine u 11:35 časova, Perišić i Milošević su jedan drugome rekli sledeće:

[Perišić]: Ja sam isto dobio informaciju da su gađali /Zagreb/.

[Milošević]: A od koga si ti dobio informaciju?

[Perišić]: Od ovih mojih, koji su tamo, znate. [...]

[Milošević]: Jel' si ti rek'o Čeleketiću da ne sme to da radi?

[Perišić]: Pa, rek'o sam ja Čeleketiću, ali, međutim, izgleda da je to Martić i on bez znanja našeg odradio. Oni su gađali i Karlovac, gađali i Sisak, i sad vidite i Zagreb.⁴⁷³²

⁴⁷²⁷ DP P1276, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 1–2 (naglasak u originalu izostavljen); V. takođe DP P1303, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 1; DP P1280, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2 (u kojem Perišić referiše Miloševiću da je “rekao Lončaru da nikako ne ide [...] jer ako on krene, [...] uvlači direktno nas”) (naglasak u originalu izostavljen); DP P1299, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 3.

⁴⁷²⁸ Za Lončarov status kao pripadnika 40. KC v. DP P1681, VJ, Personalni list Dušana Lončara, dok. br. 0611-4844.

⁴⁷²⁹ DP P1303, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3–4. V. takođe DP P1309, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 4; DP P1316, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2; DP P1340, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2.

⁴⁷³⁰ DP P1373, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2. V. takođe DP P1357, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2 (gde Lončar kaže: “Ja ću opet zvati [Perišića], pa on nek' konsultuje onoga, ja ću opet dobit' naređenje od [Perišića], ako on kaže to ne, to znači da ne treba ništa odavde slati”); DP P1379, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3 (u kojem Perišić prenosi Miloševiću: “Ja sam opet insistirao na bitne stvari i [Čeleketić] je rekao da će maksimalno raditi na tome, a onaj Lončar sigurno mi je i obećao, znate. Ja mislim da Lončara sutra i pozovemo i počnemo malo da mućnemo, elaboriram neke stvari, da ne bi on izmislilo nešto. E, tako”).

⁴⁷³¹ DP P1314, Presretnuti razgovor, bez datuma. V. svedok MP-80, T. 8444–8445, 8488–8489, 8776, 8788, 8791–8792 (zatvorena sednica); DP P1284, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2 (gde je snimljeno da Perišić kaže: “[...] a s Martićem, ne mogu ga urazumiti nikako, a plašim se, on je glavni”) (naglasak iz originala izostavljen). V. takođe DP P1320, Presretnuti razgovor, bez datuma; DP P1381, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2–3; DP P1389, Presretnuti razgovor, bez datuma.

⁴⁷³² DP P1297, Presretnuti razgovor, 2. maj 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P1286, Presretnuti razgovor, bez datuma (koji pokazuje da je Perišić znao i da je u napadu korišćen raketni sistem “Orkan”); DP P1389, Presretnuti razgovor, 3. maj 1995 (u kojem Milošević obaveštava Perišića o granatiranju 3. maja 1995. godine).

1726. Dana 3. maja 1995. godine⁴⁷³³ Perišić je s Miloševićem razgovarao o Čeleketićevom karakteru:

[Milošević]: [...] Pa zar ti ne možeš njemu da kažeš da više ne sluša Martića, molim te? [...]

[Perišić]: Gospodine predsjedniče, pa sećate se vi kada sam ja rekao da on nije niti za nivo brigade i sećate se, ovaj, kako je to Martić sve one prave ratnike, prave borce brzo metlom oter'o, a doveo samo neke njemu odane poslušnike, koji svejedno što god da im kaže, odrade. E, Čeleketić je sinonim svega toga. I on ne misli svojom glavom, nego onako kako [Martić] kaže [...]

[Perišić]: Ja sam mislio i sada razmišljam, čujte, da Mileta Mrkšića pošaljem, ali dok god ga ovaj ne prihvati, znate. A onda će ga ubiti tamo ili jedan drugog ubiti, a onda je još veća napetost.

[Milošević]: Dok god mi ne smenimo njih dvojicu, tamo neće biti mira uopšte.⁴⁷³⁴

1727. Dana 3. maja 1995. godine predsjednik vlade RSK Mikelić molio je Miloševića da obustavi granatiranje:

[Mikelić]: Međutim, predsjedniče, zaustavite preko Perišića ove nemoguće, Martić je [...] Čeleketiću [...] dao nalog da gađa.

[Milošević]: Pa mora se zaustaviti Čeleketić, pa naredi Čeleketiću da prestane da gađa.

[Mikelić]: Sad sam mu rekao, sad ovog trenutka sam mu rekao da prestane.

[Milošević]: A hoće li da te poslušaju? [...]

[Milošević]: Dobro, ali onda obavesti Martića da je postignut sporazum. Reci Martiću da je postignut sporazum i da ne čini dalje gluposti.

[Mikelić]: Dobro, ali javite i vi preko Perišića, vi znate kako trebate.

[Milošević]: Ja sam već rekao njemu da pokuša da uspostavi vezu i da kaže ovome da to obavezno, da obavezno to prekine.⁴⁷³⁵

1728. Dana 3. maja 1995. godine Perišić je referisao Miloševiću: "Jeste, dejstva su prestala. [...] [...] ja sam prvo iznudio od njega da on prekine i on je prekinuo."⁴⁷³⁶

iii. Posle granatiranja Zagreba u maju 1995. godine

1729. Dokazi izneti u nastavku teksta ukazuju na to da je sredinom maja 1995. godine na Čeleketićevo mesto postavljen Mrkšić.⁴⁷³⁷

⁴⁷³³ Pretresno veće napominje da se DP P1286, Presretnuti razgovor, 1. maj 1995. godine, str. 2, odnosi se na granatiranje Dečije bolnice u Zagrebu 3. maja 1995. godine.

⁴⁷³⁴ DP P1286, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3 (naglasak u originalu izostavljen).

⁴⁷³⁵ DP P1321, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2–3.

⁴⁷³⁶ DP P1286, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 5 (naglasak u originalu izostavljen). V. takođe DP P1401, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3 (u kojem Milošević nalaže Perišiću: "[N]azovi Čeleketića i kaži mu da nikako ne sme, makar mu ovaj naredio da gađa Zagreb").

1730. Tokom sednice održane u Beogradu otprilike 10. maja 1995. godine, kojoj su, između ostalih, prisustvovali Martić, Milošević i Perišić, Perišić je u jednom trenutku uveo Mrkšića i predstavio ga kao novog komandanta SVK.⁴⁷³⁸ Prema rečima jednog svedoka, Mrkšić je tom prilikom samoinicijativno rekao da će izvršavati sve dužnosti i naređenja koja mu Milošević da.⁴⁷³⁹ U jednom presretnutom razgovoru Milošević je rekao Perišiću da obavesti Mrkšića da uopšte ne treba da brine oko toga da li će Skupština RSK prihvatiti njegovo imenovanje.⁴⁷⁴⁰ Skupština RSK je kasnije potvrdila Mrkšićevo postavljenje za komandanta SVK.⁴⁷⁴¹ Jedan svedok je u svedočenju rekao da je Mrkšić, kada je preuzeo dužnost od Čeleketića, bio u neposrednom kontaktu s Generalštabom VJ i da je dobijao direktna naređenja iz Beograda, “to jest, od Perišića”.⁴⁷⁴² Tokom presretnutog razgovora s Perišićem, Milošević mu je rekao da “[t]raži isključivo kontakt sa Mrkšićem i [da Mrkšić] nikakve naredbe od Martića ne prima”, na šta je Perišić odgovorio: “[Mrkšić] odavno i ne prima.”⁴⁷⁴³

1731. Dana 20. juna 1995. godine pukovnik Slobodan Perić, komandant 18. korpusa SVK, referisao je Perišiću i naveo sledeće: “Na osnovu Vašeg usmenog naređenja, dostavljam Vam pregled starješina koje su učestvovala i starješina koje nisu učestvovala u borbenim dejstvima [...] na prostoru zapadne Slavonije.”⁴⁷⁴⁴ U dokumentu koji je šef Perišićevog kabineta 1. novembra 1995. godine poslao Komandi 11. korpusa SVK upotrebljen je izraz “potrebno je da [...] dostavite kraću informaciju”.⁴⁷⁴⁵ U odgovoru je stajalo sledeće: “Na osnovu vašeg akta [...] dostavljamo vam informaciju.”⁴⁷⁴⁶

⁴⁷³⁷ V. takođe gore, par. 297.

⁴⁷³⁸ Svedok MP-80, T. 8471, 8473, 8616 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1451, Obaveštajna beleška, 6. jul 1995 (u kojoj se navodi da general Mrkšić ide u Beograd da se sastane sa Slobodanom Miloševićem u vezi s izborom novog ministra odbrane RSK).

⁴⁷³⁹ Svedok MP-80, T. 8473, 8728–8729 (zatvorena sednica).

⁴⁷⁴⁰ Svedok MP-80, T. 8483 (zatvorena sednica); DP P1340, Presretnuti razgovor, bez datuma.

⁴⁷⁴¹ Svedok MP-80, T. 8482–8485, 8729–8730 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1916, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2977.

⁴⁷⁴² Svedok MP-80, T. 8481, 8457 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1340, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3–4.

⁴⁷⁴³ DP P1340, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 3; svedok MP-80, T. 8474–8479 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1344, Presretnuti razgovor, 19. maj 1995. godine, str. 1–2 (u kojem je Milošević rekao Perišiću da pozove Lončara i prenese mu sledeće: “Prema tome, trebalo bi da [Lončar] ode na tu Skupštinu i da im kaže da on avanturističke i glupave [Martićeve] naloge neće da izvršava i da to nije po Ustavu i da on ima komandanta Glavnog štaba, s kojim će da komunicira. A [Martić], šta hoće da odredi, može, kad sazove sednicu Saveta odbrane, pa da donesu odluku Saveta odbrane”).

⁴⁷⁴⁴ Miodrag Starčević, T. 6765–6766 (naglasak dodat); DP P2412, Izveštaj Slobodana Perića Perišiću u vezi sa starešinama u SVK, 20. jun 1995. godine, str. 1 (naglasak dodat).

⁴⁷⁴⁵ DP P2707, Dokumenti koji se odnose na dopis iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ Komandi 11. korpusa, novembar 1995. godine, dok. br. 0647-6992. V. takođe Siniša Borović, T. 14028.

⁴⁷⁴⁶ DP P2707, Dokumenti koji se odnose na dopis iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ Komandi 11. korpusa, novembar 1995. godine, dok. br. 0647-6994, str. 1.

1732. U pismu koje je Perišić poslao komandantu Glavnog štaba SVK 18. jula 1995. godine upotrebljene su reči “molimo”.⁴⁷⁴⁷ Starčević je napomenuo da taj dokument ne ukazuje ni na kakav oblik hijerarhije jer u naređenju ne bi bilo učtivih reči.⁴⁷⁴⁸

1733. Posle sloma RSK u avgustu 1995. godine, jedini deo SVK koji je još bio operativan bio je 11. korpus, pod Lončarevom komandom. Dana 9. jula 1995. godine referisano je da je Perišić naredio Lončaru da pripremi spisak pripadnika VJ rođenih u Hrvatskoj, koji je trebalo da se pošalje SVK-u.⁴⁷⁴⁹

1734. U presretnutom razgovoru vođenom 6. avgusta 1995. godine, Perišić je izdao naređenje koje je trebalo da se prenese Lončaru: “Sve paničare i sve druge koji štete moralu vojske 11. korpusa pohapsi. Ako treba – streljaj. Plavi devet naređuje.”⁴⁷⁵⁰ Pretresno veće je čulo svedočenje u kojem je rečeno da je Perišić koristio šifrovani naziv “Plavi 9”.⁴⁷⁵¹ Jedan svedok je u svedočenju rekao da je, posle sloma RSK, 11. korpus faktički bio deo VJ i da je njegov komandant Lončar primao naređenja od Perišića.⁴⁷⁵²

c. Da li je Perišić imao mogućnost da izdaje komandna naređenja pripadnicima 30.

KC?

1735. Tužilaštvo uopšteno navodi da je Perišić izdavao naređenja pripadnicima 30. KC, ali ne upućuje ni na kakve konkretne dokaze koji potkrepljuju taj zaključak.⁴⁷⁵³

1736. Pretresno veće napominje da u spisu ne postoji nijedan primer naređenja koje je Perišić izdao pripadnicima 30. KC.

1737. Dana 11. aprila 1994. godine Perišić je izdao pismeno upozorenje Glavnom štabu VRS kako bi se sprečila dalja eskalacija sukoba u BiH.⁴⁷⁵⁴ Starčević je u svedočenju rekao sledeće:

Ne verujem da bi se mogle preduzeti bilo kakve mere ukoliko neko se ne pridržava upozorenja, ali imajući u vidu da je upozorenje na neki način dobra usluga ili savet, moglo bi se možda uticati na kvalitet odnosa između onoga ko daje upozorenje i onoga ko to upozorenje ne prihvata.⁴⁷⁵⁵

⁴⁷⁴⁷ Miodrag Starčević, T. 7027; DP D125, Dopis generala Perišića Glavnom štabu SVK, 18. jul 1995. godine.

⁴⁷⁴⁸ Miodrag Starčević, T. 7027. V. takođe DP P1617, Zahtev Generalštaba VJ Glavnom štabu VRS i SVK za dostavljanje izveštaja, 6. februar 1993. godine (Glavnom štabu SVK zahtev je poslao Generalštab VJ, koji je tražio podatke i upotrebio izraz “molimo”); Mile Novaković, T. 13107.

⁴⁷⁴⁹ DP P2146, Obaveštajna informacija Obaveštajne uprave HV, 11. jul 1995. godine; DP P1456, Obaveštajna beleška, 10. jul 1995. godine. V. takođe Siniša Borović, T. 14092; Vladimir Rodić, T. 14220–14221 (koji je rekao da je Perišić u jesen 1995. godine obilazio jedinice 11. korpusa SVK).

⁴⁷⁵⁰ DP P1461, Presretnuti razgovor, 6. avgust 1995. godine.

⁴⁷⁵¹ DP P2286, Presretnuti razgovor, 2 maj 1995. godine. V. takođe svedok MP-80, T. 8465–8467 (zatvorena sednica).

⁴⁷⁵² MP-80, T. 8456 (zatvorena sednica). V. takođe DP P1777, VJ, Personalni list Mileta Novakovića, dok. br. 0611-7672; u Mrkšićevom naređenju piše: “U cilju izvršenja naredbe načelnika GŠ VJ [Perišića]”. Pretresno veće, međutim, napominje da je, prema Starčevićevim rečima, Mrkšić mislio na naredbu koju je izdao Perišić, Miodrag Starčević, T. 6760.

⁴⁷⁵³ Završni podnesak tužilaštva, par. 768, 772, 794.

⁴⁷⁵⁴ DP P1827, Upozorenje Glavnom štabu VRS, 11. april 1994. godine.

1738. Pretresno veće takođe podseća na dokaze koji se tiču odnosa između Perišića i Mladića, uključujući slučajeve kada je Perišić pokušao da utiče na Mladića da prihvati mirovni plan Kontakt grupe i da oslobodi francuske pilote koje je VRS držao kao taoce.⁴⁷⁵⁶ U oba ta slučaja, Perišić je pokušao da ubedi Mladića da ga poslušaju, a nije mu davao naređenja.⁴⁷⁵⁷ Pretresno veće podseća da dokazi pokazuju da je Perišić u više navrata neuspešno pokušavao da “ubedi” Mladića da prekine rat i podrži mirovni plan.⁴⁷⁵⁸ Pretresno veće podseća da je Perišić, kada je VSO, uprkos ranijim neuspešnim pokušajima, rešio da nastavi da vrši pritisak na Mladića i druge članove rukovodstva RS da odobre mirovni plan, izjavio: "da bar njih pozovemo [...] pa da na ovakvom auditorijumu ubedimo te ljude".⁴⁷⁵⁹ Pretresno veće takođe podseća da je Perišić bio svojevrsan posrednik jer je organizovao niz susreta predstavnika međunarodne zajednice i Mladića, kao i drugih članova rukovodstva RS, kako bi se izdejstvovalo oslobađanje francuskih pilota.⁴⁷⁶⁰

(iii) Da li je Perišić učestvovao u isplati plata i obezbeđivanju drugih beneficija pripadnicima 40. i 30. KC?

1739. Pretresno veće podseća da je Perišić direktno učestvovao u određivanju finansijskih sredstava potrebnih za isplatu plata vojnog osoblja, uključujući pripadnike 30. i 40. KC. Isplatu plata vršio je Računovodstveni centar Ministarstva odbrane iz sredstava koja su za VJ izdavana iz budžeta za nacionalnu odbranu. Kadrovski centri ili Personalna uprava Generalštaba VJ dostavljali su Računovodstvenom centru Ministarstva odbrane svu evidenciju i informacije potrebne da bi se pripadnicima 30. i 40. KC obračunale plate.⁴⁷⁶¹

1740. Pretresno veće podseća da su, pored plata, pripadnici KC u vreme penzionisanja dobijali “pripadajuće naknade” za službu.⁴⁷⁶² Kadrovski centri su, kao deo Personalne uprave Generalštaba VJ, takođe odlučivali o priznavanju radnog staža i obezbeđenju penzija.⁴⁷⁶³ Stambene potrebe pripadnika koji su bili na službi u 30. i 40. KC rešavane su ili izdavanjem uverenja za rešavanje stambenog pitanja ili obezbeđenjem naknade troškova zbog života odvojenog od porodice.⁴⁷⁶⁴ Pripadnici kadrovskih centara su takođe imali pravo na zdravstveno osiguranje u SRJ i lečeni su u

⁴⁷⁵⁵ Miodrag Starčević, T. 6770.
⁴⁷⁵⁶ V. gore, par. 1365–1369, 1378–1384.
⁴⁷⁵⁷ *Ibid.*
⁴⁷⁵⁸ V. gore, par. 1365–1369.
⁴⁷⁵⁹ V. gore, par. 1367.
⁴⁷⁶⁰ V. gore, par. 1378–1384.
⁴⁷⁶¹ V. gore, par. 880.
⁴⁷⁶² V. gore, par. 879.
⁴⁷⁶³ V. gore, par. 889.
⁴⁷⁶⁴ V. gore, par. 891.

zdravstvenim objektima VJ na teritoriji SRJ.⁴⁷⁶⁵ Kao i drugi oficiri VJ, oni su uživali razne druge beneficije, kao što su naknada za službu u otežanim uslovima i stipendije za školovanje.⁴⁷⁶⁶

1741. Pretresno veće podseća da je Milan Čeleketić dobijao platu kao redovni pripadnik VJ.⁴⁷⁶⁷ Osim toga, nakon što je podneo zahtev da mu se godine koje je proveo služeći u SVK za potrebe obračunavanja penzije računaju dvostruko, Personalna uprava Generalštaba VJ donela je rešenje kojim se, na osnovu Zakona o VJ, njegov zahtev uvažava.⁴⁷⁶⁸

1742. Pretresno veće podseća da su mu podneti i dokazi koji se odnose na isplatu plata, između ostalih, Ratku Mladiću, Manojlu Milovanoviću, Radislavu Krstiću, Milenku Živanoviću, Vujadinu Popoviću, Draganu Obrenoviću, Đorđu Đukiću, Bogdanu Sladojeviću, Radivoju Miletiću, Milanu Gveri, Zdravku Tolimiru, Stanislavu Galiću i Dragomiru Miloševiću.⁴⁷⁶⁹

(iv) Da li je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike 30. i 40. KC?

1743. Pretresno veće podseća da su, po pravilu, unapređenja oficira na službi u 30. i 40. KC najpre odobravana u SVK, odnosno VRS, u skladu sa zakonima RSK ili RS. Potom bi Glavni štab SVK/VRS slao spisak s predlozima za unapređenje Generalštabu VJ sa zahtevom da se oni verifikuju. Ta verifikacija i odgovarajuće unapređenje u VJ omogućavali su pripadnicima kadrovskih centara da uživaju beneficije i prava koji su išli uz novi čin, a kao najvažnije i pripadajuću platu.⁴⁷⁷⁰

1744. Pretresno veće takođe podseća da su verifikacije i unapređenja u VJ bili u skladu sa Zakonom o VJ. Perišić je tako zadržao ovlašćenje da unapređuje pripadnike kadrovskih centara do čina pukovnika, a mogao je da predloži predsedniku SRJ vanredno unapređenje u čin generala. Pretresno veće je takođe zaključilo da te verifikacije nisu predstavljale samo odobravanje odluka koje su doneli SVK i VRS, već da je Perišić odlučivao da li je unapređenje u VJ opravdano na osnovu sopstvene ocene ličnosti i rezultata pripadnika kadrovskih centara čije je unapređenje predloženo za verifikaciju.⁴⁷⁷¹

1745. Konkretnije, Pretresno veće podseća da je SVK vanredno unapredio Milana Čeleketića iz čina pukovnika u čin general-majora u februaru 1994. godine, a zatim u čin general-potpukovnika 1995. godine. Rasprave u vezi s „verifikacijom“ njegovih unapređenja, vođene na sednicama VSO

⁴⁷⁶⁵ V. gore, par. 897, 904.

⁴⁷⁶⁶ V. gore, par. 905.

⁴⁷⁶⁷ V. gore, par. 878.

⁴⁷⁶⁸ V. gore, par. 887.

⁴⁷⁶⁹ V. gore, par. 878.

⁴⁷⁷⁰ V. gore, par. 866.

16. marta 1994. i 13. juna 1995. godine, jasno pokazuju da je Perišić imao značajna ovlašćenja u tom procesu. Treba napomenuti da je Perišić, kada je reč o unapređenju 1994. godine, predložio da se sačeka dok se ne vidi kako će se Čeleketić pokazati na ovoj dužnosti. Shodno tome, Čeleketićevo unapređenje je verifikovano tek u junu 1994. godine. Perišić nije podržao dalje unapređenje Milana Čeleketića 1995. godine jer je smatrao da on snosi “krivic[u]” za situaciju u RSK, pa to unapređenje i nije verifikovano.⁴⁷⁷²

1746. Da bi ilustrovalo tu proceduru u VRS, Pretresno veće podseća da su 23. juna 1994. godine, naredbom koju je izdao Mladić, Vinko Pandurević i Dragan Obrenović, pripadnici 30. KC, vanredno unapređeni u čin pešadijskog potpukovnika, odnosno majora. Ta unapređenja su zatim verifikovana u VJ naredbom koju je Perišić izdao 16. juna 1995. godine. U personalnom listu VJ za Pandurevića, osim toga, stoji da je on 31. decembra 1995. godine po Perišićevoj naredbi takođe vanredno unapređen u čin pukovnika.⁴⁷⁷³ Isto tako, VSO SRJ je, na Perišićev predlog,⁴⁷⁷⁴ verifikovao unapređenja Radivoja Miletića,⁴⁷⁷⁵ Milana Gvere⁴⁷⁷⁶ i Zdravka Tolimira.⁴⁷⁷⁷ Pretresno veće takođe napominje da VJ neka unapređenja nije verifikovao – uključujući Galićevo unapređenje 1994. godine.⁴⁷⁷⁸

1747. Pretresno veće podseća da je takođe bilo slučajeva da je unapređenje u VJ prethodilo unapređenju u VRS. Na primer, Ratko Mladić je ukazom predsednika SRJ od 16. juna 1995. godine vanredno unapređen u čin general-pukovnika, dok je ukaz predsednika RS donet 28. juna 1995. godine.⁴⁷⁷⁹

- (v) Da li je Perišić imao ovlašćenje da odlučuje o prestanku profesionalne vojne službe pripadnika 40. KC?

1748. Tužilaštvo ističe Perišićevu “selektivnu primenu” zakona, koja mu je omogućavala da oficirima VJ okonča vojnu službu kada njihovo ponašanje nije služilo interesima SRJ, i tvrdi da takvo postupanje pokazuje da je Perišić imao stvarnu mogućnost da kazni svoje podređene u kadrovskim centrima.⁴⁷⁸⁰ Tužilaštvo takođe tvrdi da se predsednik Lilić selektivno pozivao na član

⁴⁷⁷¹ *Ibid.*

⁴⁷⁷² V. gore, par. 861.

⁴⁷⁷³ V. gore, par. 846.

⁴⁷⁷⁴ DP P786, Stenografske beleške sa 37. sednice VSO, održane 7. jun 1995. godine, str. 32.

⁴⁷⁷⁵ DP P1729, VJ, Personalni list Radivoja Miletića, dok. br. 0422-2358; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun. godine.

⁴⁷⁷⁶ DP P1899, VJ, Personalni list Milana Gvere, dok. br. 0422-3207; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine.

⁴⁷⁷⁷ DP P1786, Izvod iz personalnog lista Zdravka Tolimira; DP P1900, Ukaz predsednika SRJ, 14. jun 1995. godine.

⁴⁷⁷⁸ V. gore, par. 848–849.

⁴⁷⁷⁹ V. gore, par. 850.

⁴⁷⁸⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 764.

107 Zakona o VJ kako bi doneo odluku o retroaktivnom prestanku profesionalne vojne službe pripadnicima 40. KC, uključujući Čeleketića, Novakovića, Bjelanovića i Mrkšića.⁴⁷⁸¹

1749. Pretresno veće podseća da su, na osnovu Zakona o VJ, predsednik SRJ i Perišić imali ovlašćenje da okončaju profesionalnu vojnu službu licima raspoređenim u 30. i 40. KC i da su to ovlašćenje i koristili.⁴⁷⁸² Pretresno veće napominje u vezi s tim da su zakonske odredbe u kojima se nabrajaju osnovi po kojima se može doneti odluka o prestanku vojne službe davale određeno diskreciono ovlašćenje i Perišiću i predsedniku SRJ.⁴⁷⁸³ Pretresno veće podseća da je to diskreciono ovlašćenje upotrebjeno u nekoliko slučajeva radi širih političkih ciljeva – kako bi se osiguralo da pripadnici VJ prihvate premeštaj u kadrovske centre i kao sredstvo disciplinskog kažnjavanja pripadnika VJ, što se može videti iz ranije razmotrenih primera Čeleketića i Novakovića.⁴⁷⁸⁴

(vi) Da li su SVK i VRS zavisili od logističke podrške VJ?

1750. Pretresno veće podseća da je SVK tokom Perišićevog mandata počeo da zavisi od dotura i kontinuiteta logističke i tehničke pomoći (uključujući održavanje raketnog sistema "Orkan") iz VJ. Ta činjenica je imala uticaja na svakodnevni rad pripadnika 40. KC na službi u SVK, budući da je uspeh njihovih operacija u velikoj meri zavisio od logističke i tehničke pomoći koju je nadzirao Perišić.⁴⁷⁸⁵

1751. Pretresno veće takođe podseća da je VRS u znatnoj meri zavisio od logističke i tehničke pomoći VJ. Bez redovnog snabdevanja znatnim količinama municije i drugog naoružanja, kao i obezbeđenja goriva, tehničke ekspertize, remonta i obuke ljudstva, VRS ne bi bio u mogućnosti da izvodi operacije u Sarajevu i Srebrenici.⁴⁷⁸⁶ Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je taj sistem nadgledao Perišić.⁴⁷⁸⁷

(vii) Da li su SVK i VRS referisali Generalštabu VJ?

1752. Pretresno veće podseća da je bilo više kanala preko kojih su informacije iz SVK i VRS išle ka Generalštabu VJ. Preko sistema redovnog izveštavanja, mesečnih sastanaka u Beogradu, raznih

⁴⁷⁸¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 763. V. DP P1908, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Milanu Čeleketiću); DP P1912/P1777, dok. br. 0611-7664, Ukaz predsednika SRJ, 22. decembar 1994. godine (o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Novakoviću); DP P1915, VJ, Personalni list Mirka Bjelanovića, dok. br. 0611-9285 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Mirku Bjelanoviću), 22. decembar 1994. godine; DP P1916, VJ, Personalni list Mileta Mrkšića, dok. br. 0422-2982 (Ukaz predsednika SRJ o prestanku profesionalne vojne službe Miletu Mrkšiću, 22. decembar 1994. godine).

⁴⁷⁸² V. gore, par. 916, 924–927.

⁴⁷⁸³ V. gore, par. 918, 924.

⁴⁷⁸⁴ V. gore, par. 803–809, 1680–1684.

⁴⁷⁸⁵ V. gore, par. 1263.

⁴⁷⁸⁶ V. gore, par. 1622.

⁴⁷⁸⁷ V. gore, par. 1007, 1622.

drugih *ad hoc* primera izveštavanja i razmene informacija, Perišić je tokom obavljanja dužnosti načelnika Generalštaba bio dobro obavešten o svim važnim aspektima funkcionisanja SVK i VRS, kao i o njihovim aktivnostima.⁴⁷⁸⁸

⁴⁷⁸⁸ V. gore, par. 1436.

B. Zaključci o odnosu nadređeni–podređeni

1. Preliminarne napomene

1753. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da su VRS i SVK u velikoj meri zavisili od pomoći SRJ i VJ da bi funkcionisali kao vojska i vodili rat. Ta zavisnost je obuhvatala razne oblike pomoći, uključujući logističku, pomoć u ljudstvu, kao i podršku u oblasti sistema veze.⁴⁷⁸⁹ Bez redovnog priliva logističke pomoći i podrške u ljudstvu, VRS i SVK ne bi bili u mogućnosti da vode ofanzivne operacije.⁴⁷⁹⁰ Pretresno veće takođe podseća da su isplata plata i druge beneficije imale suštinski značaj za funkcionisanje samog jezgra tih armija.⁴⁷⁹¹ Taj visok stepen zavisnosti od VJ ne podrazumeva *per se*, bez daljih dokaza, da je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad pripadnicima tih armija koji su činili zločine navedene u Optužnici. Ipak, Pretresno veće je mišljenja da ta zavisnost pokazuje da je Perišić u najmanju ruku imao *mogućnost* vršenja kontrole. Ključno pitanje koje Pretresno veće mora da reši jeste da li je Perišić mogućnost kontrole svojstvenu toj zavisnosti pretvorio u *efektivnu* kontrolu.

1754. Kad preispituje dokaze relevantne za utvrđivanje efektivne kontrole, Pretresno veće ima u vidu da su Perišić i rukovodstvo SRJ svoje intervenisanje u sukobu, kao i svoje veze sa SVK i VRS pokušali da drže u tajnosti kako bi izbegli kritike ili sankcije međunarodne zajednice.⁴⁷⁹² U vezi s tim, Pretresno veće je obratilo posebnu pažnju na sledeće upozorenje Žalbenog veća:

Pridavanje neprimjerene važnosti vidljivim strukturama i javnim izjavama zaraćenih strana, umesto istančane analize stvarnog odnosa koji postoji među njima, može prešutno sugerisati grupama koje vrše *de facto* kontrolu nad vojnim snagama da se odgovornost za djela tih snaga može izbjeći površnim restrukturisanjem tih snaga ili olakim izjavama da su restrukturisane snage od sada nezavisne od svojih dotadašnjih sponzora.⁴⁷⁹³

2. Da li je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad SVK i VRS?

1755. VJ, SVK i VRS delovali su u klimi jedinstva i radili na zajedničkom cilju. Pretresno veće u tom pogledu smatra da su posebno indikativne izjave Perišića i raznih funkcionera SVK i VRS, uključujući komandante glavnih štabova VRS i SVK Mladića i Čeleketića, u kojima oni priznaju da SVK, VRS i VJ smatraju jedinstvenom vojskom.⁴⁷⁹⁴ Na primer, Perišić je izjavio sledeće:

⁴⁷⁸⁹ V. gore, par. 793–796, 1263, 1358, 1622.

⁴⁷⁹⁰ V. gore, par. 1263, 1622.

⁴⁷⁹¹ V. gore, par. 1619, 1623.

⁴⁷⁹² V. gore, par. 780–787, 1002–1006.

⁴⁷⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 154.

⁴⁷⁹⁴ V. DP P2879, Video “JNA – Srpska verzija aloma”, str. 27; DP P1731, VJ, Personalni list Vinka Pandurevića, dok. br. 0422-8585, str. 2; DP P2941, Odlomak iz Dnevnika Ratka Mladića, 13. oktobar 1994. godine, str. 2; DP P1054, Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima SVK u periodu od 4. avgusta do 10. avgusta 1995. godine, 26. avgust 1995. godine, str. 28.

Bezmalobijedna odluka u [RSK], iako je imala svoj politički vrh, i u [RS], nije donošena bez saglasnosti sa tadašnjim državnim vrhom [SRJ]. Analogno tome, vojska je bila isto tako u tesnoj vezi, iz više razloga. S jedne strane jer je to bila jedinstvena vojska, s druge strane jer je imala svoje pripadnike na svim tim prostorima i s treće strane jer je imala tehniku koja je svoju logističku podršku crpela pretežno iz [SRJ].⁴⁷⁹⁵

Međutim, Pretresno veće napominje da se kolokvijalno značenje izraza “jedinstvena vojska” ne mora obavezno izjednačavati sa značenjem koje taj izraz ima u kontekstu pravne koncepcije odnosa nadređeni–podređeni.

(a) SVK

1756. Većina članova Pretresnog veća, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, iznosi sledeću analizu i zaključke.

1757. Kao prvi korak u okviru analize pitanja da li je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad izvršiocima zločina za koje se tereti u Optužnici, većina članova Veća napominje da je Perišić bio *de jure* nadređen pripadnicima 40. KC koji su obavljali sve ključne komandne dužnosti u SVK. Zahvaljujući tom statusu on je imao *de jure* ovlašćenje da pripadnicima 40. KC izdaje naređenja, da ih postavlja na konkretne dužnosti, da izriče disciplinske mere i, najzad, da ih otpušta iz službe izuzimajući oficire sa činom višim od pukovnika.⁴⁷⁹⁶ Međutim, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Orić* naglašeno je da “[p]osjedovanje *de jure* vlasti, samo po sebi, predstavlja samo dio dokaza o takvoj efektivnoj kontroli” i da je na tužilaštvu teret da van razumne sumnje dokaže da je optuženi imao efektivnu kontrolu nad svojim podređenima.⁴⁷⁹⁷ U ovom predmetu dokazi pokazuju da je Perišić mogao da koristi i da je i koristio svoja *de jure* ovlašćenja u odnosu na pripadnike VJ na službi u SVK.

1758. Pojam efektivne kontrole treba shvatiti “u smislu materijalnih ovlasti sprečavanja ili kažnjavanja”.⁴⁷⁹⁸ U tom kontekstu, mere koje je Perišić preduzeo kako bi pokrenuo disciplinski postupak protiv ključnih starešina koji su preko 40. KC bili na službi u SVK posebno su relevantne za dokazivanje efektivne kontrole.⁴⁷⁹⁹ Dokazi jasno pokazuju da je Perišić *mogao* da pokrene disciplinski i/ili krivični postupak protiv tih ključnih starešina SVK. Ti postupci nisu pokretani samo zbog politike VSO da učešće VJ u ratu u Hrvatskoj drži u tajnosti⁴⁸⁰⁰ – politike koju je zastupao Perišić. Shodno tome, zbog te politike radije se izricala mera prestanka vojne službe nego što se pokretao pravi disciplinski ili krivični postupak. Ti politički faktori, po mišljenju većine

⁴⁷⁹⁵ DP P2879, Video “JNA – Srpska verzija sloma”, str. 27.

⁴⁷⁹⁶ V. gore, par. 206–209, 254–259, 788–789, 810, 830, 916, 936–937.

⁴⁷⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 92.

⁴⁷⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303.

⁴⁷⁹⁹ V. gore, par. 1676, 1687–1688.

članova Veća, ne dovode u pitanje Perišićevu mogućnost da upotrebi svoja ovlašćenja u odnosu na starešine SVK, već samo pokazuju koliko je to bilo teško izvodivo u okolnostima koje su tada preovlađivale.

1759. Po toj istoj logici, većina članova Veća konstatuje da činjenica da je Perišić tek u novembru 1995. godine, posle sloma RSK, iskoristio mogućnost da kazni pripadnike 40. KC ne budi razumnu sumnju u to da je on imao mogućnost da i pre toga kazni pripadnike 40. KC. Dokazi pokazuju da su se ciljevi VJ i SVK i VRS *preklapali*. Perišić je stoga svoje ovlašćenje morao da upotrebi samo kada su se vojni ciljevi VJ razilazili sa ciljevima druge dve vojske. To je upravo ono što se i dogodilo: kada se SVK predao i RSK pao u ruke hrvatskih snaga, Perišić je odlučio da pokrene istragu o ponašanju najviših oficira SVK.

1760. Veće zaključuje da dokazi pokazuju da je Perišić imao mogućnost da pokrene disciplinski i/ili krivični postupak protiv pripadnika 40. KC i jasno govore u prilog tome da je postojala efektivna kontrola.

1761. Većina članova Veća konstatuje da se od Perišića, s obzirom na to da je obavljao najvišu vojnu dužnost u VJ – dužnost načelnika Generalštaba VJ – inače nije očekivalo da se meša u komandovanje na operativnom nivou. Međutim, većina članova Veća napominje da je Perišić bio dobro obavešten o situaciji u SVK i VRS, između ostalog i putem sistema redovnih izveštaja koje su mu slale te vojske.⁴⁸⁰¹ Na osnovu tih saznanja, on je povremeno davao uputstva i druge vojne direktive starešinama 40. KC, povremeno putem naredbi ili intervencija svojstvenih vertikalnoj vojnoj hijerarhiji, a povremeno putem zahteva i molbi koji su načelno svojstveni horizontalnoj hijerarhiji.⁴⁸⁰²

1762. Pre 2. maja 1995. godine Perišić je izdao najmanje jedno komandno naređenje jednom visokom oficiru na službi u 40. KC, koje je potom izvršeno.⁴⁸⁰³ Bez obzira na to što je to naređenje izdato po Miloševićevom nalogu, ostaje činjenica da je Perišić bio taj koji je zapravo dobio zaduženje da ga izda, a to pokazuje da ga je Milošević smatrao licem koje ima vlast nad SVK. Većina članova Veća zauzela je stav da to što Perišić nije često intervenisao u operativno komandovanje SVK ne dovodi nužno u sumnju njegovu mogućnost da rukovodi i komanduje tom vojskom. Tamo gde su se ciljevi VJ podudarali sa ciljevima SVK ili VRS, nije bilo potrebe da Perišić izdaje naređenja. Većina članova Veća podseća u vezi s tim da je na mesečnim

⁴⁸⁰⁰ V. gore, par. 1684.

⁴⁸⁰¹ V. gore, par. 1436.

⁴⁸⁰² V. gore, odeljak VII.A.2.a.(ii).(b).

⁴⁸⁰³ V. gore, par. 1712.

koordinacionim sastancima, između ostalog, Perišića i visokih oficira SVK, usaglašavanju tih ciljeva doprinosila "razmen[a] informacija i usaglašavanje stavova između VJ, VRS i SVK".⁴⁸⁰⁴

1763. Kada bi određeno uputstvo VJ bilo preneto SVK-u, ono nije uvek izvršavano, kao što je to bio slučaj kada Čeleketić nije reagovao na Perišićevu intervenciju da obustavi granatiranje Zagreba 2. maja 1995. godine.⁴⁸⁰⁵ To što Čeleketić 2. maja 1995. godine nije postupio prema Perišićevoj intervenciji, prema mišljenju većine članova Veća, ne mora obavezno da znači da je Čeleketić Perišića smatrao neobavezujućim. Čeleketićevo ponašanje u vezi s ovim pre treba posmatrati u kontekstu postojanja paralelnih komandnih lanaca. Dokazi pokazuju da je Perišić izdavao određena komandna naređenja SVK-u. Čak ako su ta naređenja i bila retka, to što su ona postojala i što ih je SVK izvršavao pokazuje da je Perišić načelno imao mogućnost da izdaje naređenja. To, sa svoje strane, pokazuje da je sistem rukovođenja i komandovanja SVK funkcionisao preko dva komandna lanca: jednog kojim je komandovao Milan Martić, kao vrhovni komandant SVK, i drugog kojim su komandovali Perišić i drugi članovi rukovodstva SRJ, uključujući Miloševića. U tom kontekstu, moglo je biti slučajeva da su Čeleketiću istovremeno bila uručena dva oprečna naređenja/intervencije. Izvršenje jedne od njih automatski bi značilo neizvršenje druge. Međutim, to neizvršenje, posebno ako ima dokaza da su Čeleketiću ranije davana naređenja iz oba komandna lanca koja je on tretirao kao obavezujuća i izvršavao ih, u ovom konkretnom slučaju treba shvatiti samo kao pokazatelj hijerarhije između dva uporedna komandna lanca.

1764. Bez obzira na taj primer neizvršenja, većina članova Veća konstatuje da Čeleketićevo ponašanje ne dovodi u pitanje činjenicu da je Perišić u načelu imao mogućnost da pripadnicima 40. KC izdaje obavezujuća naređenja. Prema mišljenju većine članova Veća, taj zaključak dalje potvrđuju dokazi koji pokazuju da je Mrkšić, kada je posle granatiranja Zagreba postao komandant Glavnog štaba SVK, dobijao naređenja ne od predsednika RSK, već direktno od Perišića.⁴⁸⁰⁶ Većina članova Veća ima u vidu da je odnos nadređeni–podređeni između Perišića i izvršilaca zločina morao da postoji *u vreme* činjenja zločina. Kada se to uzme u obzir, većina članova Veća smatra da, nakon što je Mrkšić preuzeo dužnost koju je obavljao Čeleketić, nije došlo do systemske promene ovlašćenja koja je Perišić imao u odnosu na SVK. Do promene je došlo samo u ličnim odnosima između Perišića i novog komandanta Glavnog štaba SVK i u Perišićevoj odluci da se više angažuje u vršenju kontrole nad SVK.

⁴⁸⁰⁴ V. gore, par. 1408.

⁴⁸⁰⁵ V. gore, par. 1725.

⁴⁸⁰⁶ V. gore, par. 1730.

1765. Pripadnik VJ mogao je da bude premešten u 40. KC naredbom Perišića ili Personalne uprave Generalštaba VJ. Većina članova Veća u vezi s tim podseća da je, iako je VJ, po pravilu, premeštao i/ili postavljao oficire VJ u 40. KC, SVK bio taj koji je u svojoj strukturi te oficire postavljao na konkretne dužnosti.⁴⁸⁰⁷ Međutim, SVK je ponekad tražio da VJ naredi premeštaj konkretnih starešina, navodeći u kojoj jedinici i na kojoj dužnosti ta lica treba da služe ako budu premeštena u SVK.⁴⁸⁰⁸ Većina članova Veća zaključuje da u tim slučajevima odobravanje zahteva SVK treba smatrati indirektnim i diskretnim načinom postavljenja pripadnika 40. KC na konkretne dužnosti u SVK. Perišićevu mogućnost da to uradi treba posmatrati kao nešto što je bilo potpuno u skladu s njegovim *de jure* statusom nadređenog pripadnicima 40. KC.

1766. Međutim, ta naređenja su istovremeno izdavana i izvršavana dok su ti oficiri još bili isključivo u komandnom lancu VJ. Kada bi oficir VJ izvršio naredbu o premeštaju u 40. KC, on bi postajao deo komandnog lanca SVK. Međutim, u ovom odeljku se postavlja pitanje da li je Perišić zadržao efektivnu kontrolu nad oficirima VJ u vreme činjenja zločina – odnosno, dok su oni bili na službi u SVK. U vezi s tim, sama činjenica da su ti oficiri izvršili Perišićevu naredbu o premeštaju u SVK, koja je izdata *pre* nego što su oni postali deo novog komandnog lanca, ima ograničenu težinu za utvrđivanje postojanja efektivne kontrole. To isto važi za slučajeve kada je Perišić koristio svoja ovlašćenja da naredi pokretanje postupka za prestanak profesionalne vojne službe pripadnicima VJ koji su odbili da pređu u 40. KC.⁴⁸⁰⁹

1767. Perišić i Personalna uprava VJ mogli su da izdaju naredbe o premeštaju pripadnika VJ na službi u 40. KC nazad u VJ, a to su i radili.⁴⁸¹⁰ Te naredbe su izvršavane.⁴⁸¹¹ Međutim, dokazi ne pokazuju da je Perišić stvarno mogao da prekomanduje pripadnike 40. KC nazad u VJ bez odobrenja SVK.⁴⁸¹² Čak i ako je potreba za takvim odobrenjem u praksi predstavljala samo puku formalnost, zbog uslovnog karaktera tih naredbi o premeštaju taj pokazatelj ne može imati veliku težinu u kontekstu ovih razmatranja.

1768. Činjenica da je Perišić imao mogućnost i da daje samostalne preporuke u vezi s verifikacijom unapređenja i da, pod uslovima predviđenim Zakonom o VJ, pokrene postupak za

⁴⁸⁰⁷ V. gore, par. 797.

⁴⁸⁰⁸ V., na primer, DP P1125, Molba predsednika RSK upućena VJ za pomoć u kadrovskoj popuni i opremanju materijalno-tehničkim sredstvima, 21. jul 1994. godine, str. 15. V. takođe gore, par. 790–791.

⁴⁸⁰⁹ V., na primer, gore, par. 805.

⁴⁸¹⁰ V. gore, par. 823–825.

⁴⁸¹¹ *Ibid.*

⁴⁸¹² V. gore, par. 830.

prestanak profesionalne vojne službe pripadnika VJ na službi u 40. KC⁴⁸¹³ govori u prilog postojanju efektivne kontrole.

1769. Pošto je odmerilo razne pokazatelje koji su navedeni gore, većina članova Veća konstatuje da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima 40. KC, uključujući izvršioce zločina počinjenih granatiranjem Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine. Većina članova Veća stoga zaključuje da je u vreme činjenja zločina između njih postojao odnos nadređeni–podređeni.

(b) VRS

1770. Pretresno veće podseća da je Perišić bio *de jure* nadređen pripadnicima 30. KC.⁴⁸¹⁴

1771. Kao *de jure* nadređeni, Perišić je, prema Zakonu o VJ, mogao da pokreće disciplinske postupke protiv pripadnika 30. KC.⁴⁸¹⁵ Međutim, spis ne sadrži nikakve primere disciplinskih i/ili krivičnih postupaka koje je Perišić po službenoj dužnosti pokrenuo protiv pripadnika 30. KC. Dokazi pokazuju da je Generalštab VJ mogao da pokreće disciplinske postupke protiv pripadnika 30. KC. Ipak, pokretanje tih postupaka bilo je uslovljeno odlukom starešine koji je pripadnicima 30. KC bio nadređen u VRS-u, koji je ili dostavljao relevantnu presudu Vojnog disciplinskog suda VRS VJ-u ili je pak *odobravao* takvu istragu protiv pripadnika 30. KC. U tom procesu, Perišić je stoga imao sporednu ulogu.⁴⁸¹⁶ Pretresno veće, shodno tome, zaključuje da ovaj faktor ne govori u prilog postojanju efektivne kontrole.

1772. Pretresni spis ne sadrži nikakva komandna naređenja koja je Perišić izdao pripadnicima 30. KC na službi u VRS. To da on takva naređenja nije mogao da izdaje, a ne da samo nije hteo da ih izda može se videti iz dokaza koji pokazuju razlike u gledištima između Perišića i Mladića. To je bio slučaj kada su Perišić i rukovodstvo SRJ neuspešno pokušavali da ubede Mladića da prihvati mirovni plan Kontakt grupe, čiji je cilj bilo okončanje sukoba u BiH.⁴⁸¹⁷ Isto tako, na pregovorima koji su doveli do oslobađanja francuskih pilota koje je VRS uzeo za taoce Perišić je, postupajući kao posrednik između strana o kojima je reč, upotrebio svoj uticaj na Mladića, umesto da mu jednostavno naredi da oslobodi zarobljenike.⁴⁸¹⁸ Ova dva primera jasno ukazuju na činjenicu da sredstva kojima je Perišić raspolagao da nametne svoju vlast Mladiću nisu obuhvatala mogućnost da izdaje obavezujuća naređenja. Okolnosti koje su dovele do toga da bosanski Srbi odbace mirovni plan Kontakt grupe pokazuju da Perišićeva moć ubeđivanja nije bila dovoljna da bi se postigli

⁴⁸¹³ V. gore, par. 866, 933.

⁴⁸¹⁴ V. gore, par. 1667.

⁴⁸¹⁵ V. gore, par. 254.

⁴⁸¹⁶ V. gore, par. 1700.

⁴⁸¹⁷ V. gore, par. 1365–1369.

željeni rezultati. Ti primeri pokazuju saradnju između VRS i VJ kao odvojenih i samostalnih vojnih celina, a ne subordinaciju VRS-a VJ-u u okviru jedinstvene vojne strukture.

1773. Većina članova Veća, pored toga, iznosi sledeća zapažanja. To što Perišić nije mogao da izdaje naređenja ne znači da on nije, makar potencijalno, imao druga sredstva da sprovede svoju vlast nad VRS-om. Perišić je nadgledao sistem obezbeđivanja obimne vojne pomoći VRS-u, a takođe je u više navrata tražio od VSO da nastavi sa tom politikom.⁴⁸¹⁹ On je, isto tako, napravio i sproveo plan za formiranje kadrovskih centara, zahvaljujući čemu su ključni oficiri neometano mogli da nastave da služe u VRS-u, a da istovremeno uživaju sva prava koja su imali pripadnici VJ.⁴⁸²⁰ Većina članova Veća se uverila da je Perišić mogao da prestane da odobrava određene logističke zahteve ili da traži od VSO-a da prestane s politikom pružanja podrške VRS-u, čime je mogao da izvrši određeni pritisak na VRS. Ono što zadire u suštinu pitanja efektivne kontrole jeste da li je Perišić mogao da upotrebi ta sredstva da stvarno spreči ili kazni izvršioce zločina. Većina članova Veća smatra da su Perišićevi postupci pred VSO mogli da imaju za posledicu neku vrstu kontrole nad ponašanjem VRS. Ipak, bez daljih dokaza, većina članova Veća se nije van razumne sumnje uverila da su ti postupci *stvarno* mogli da spreče izvršioce zločina.

1774. Pretresno veće podseća da je pripadnik VJ mogao da bude premešten u 30. KC po naredbi Perišića ili Personalne uprave Generalštaba VJ. Međutim, te naredbe su izdane i izvršavane dok su ti oficiri još bili isključivo u komandnom lancu VJ. Pretresno veće konstatuje da sama činjenica da su ti oficiri izvršavali Perišićevu naredbu o premeštaju u VRS izdatu pre nego što bi postali deo novog komandnog lanca ima samo ograničenu težinu za ocenu postojanja efektivne kontrole. To isto važi za slučajeve kada je Perišić koristio svoja ovlašćenja da pokrene postupak za prestanak vojne službe pripadnika VJ koji su odbili da pređu u 30. KC.⁴⁸²¹

1775. Pretresno veće smatra da zbog činjenice da je za postupak ponovnog premeštaja pripadnika 30. KC nazad u VJ bilo potrebno prethodno odobrenje VRS⁴⁸²² taj pokazatelj ne može imati veliku težinu u ovim razmatranjima.

1776. Perišićeva mogućnost da donosi samostalne odluke i/ili preporuke u procesu “verifikacije” unapređenja vojnih lica na službi u 30. KC, kao i mogućnost da im ne produži profesionalne

⁴⁸¹⁸ V. gore, par. 1378–1384.

⁴⁸¹⁹ V. gore, par. 1007–1008.

⁴⁸²⁰ V. gore, par. 1609.

⁴⁸²¹ V., na primer, gore, par. 804–805, 807.

⁴⁸²² V. gore, par. 830.

ugovore kada su bili ispunjeni uslovi predviđeni Zakonom o VJ,⁴⁸²³ predstavlja faktor koji, prema mišljenju većine članova Veća, govori u prilog postojanju efektivne kontrole.

1777. U zaključku, Pretresno veće ima u vidu da su dokazi u vezi sa sistemom rukovođenja i komandovanja VRS-om malobrojni. Iako je VRS, uključujući oficire koji su u njemu bili na službi preko 30. KC, zavisio od logističke podrške VJ i iako je Perišić bio *de jure* nadređen pripadnicima 30. KC, predočeni dokazi ne navode na jedini razuman zaključak da je odnos između Perišića i pripadnika 30. KC odgovornih za činjenje zločina u Sarajevu i Srebrenici predstavljao efektivnu kontrolu. Pretresno veće ovde podseća na stav Žalbenog veća da je “[d]oktrina komandne odgovornosti [...] u konačnici zasnovana na moći nadređenog da kontroliše postupke svojih podređenih”.⁴⁸²⁴ Perišić je mogao da *utiče* na ponašanje pripadnika 30. KC korišćenjem određenih diskrecionih ovlašćenja i nije im produžavao profesionalne ugovore, ukidao im plate ili verifikovao njihova unapređenja kako bi oni dobili određene beneficije. Ipak, činjenica da Perišić nije mogao da izdaje obavezujuća naređenja pripadnicima 30. KC dovodi u pitanje to da li je on mogao da efektivno *kontroliše* njihove postupke. Njegovu *stvarnu* mogućnost da ih spreči ili kazni takođe delimično dovodi u pitanje sporedna uloga koju je imao u procesu izricanja disciplinskih sankcija za njihovo ponašanje tokom službe u VRS.

1778. Međutim, na osnovu dokaza je takođe razumno moguće alternativno obrazloženje, odnosno da su VJ i VRS, uključujući oficire na službi u 30. KC, u ostvarivanju zajedničkih ciljeva saradivali kao odvojene i samostalne vojne strukture, iako su bili čvrsto povezani u pogledu logističke i druge materijalne pomoći. Pretresno veće stoga ne može da zaključi van razumne sumnje da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad izvršiocima zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici i da je u vreme kada su oni počinjeni među njima postojao odnos nadređeni–podređeni.

1779. Pošto je zaključilo da odnos nadređeni–podređeni nije postojao, Pretresno veće neće analizirati ostala dva uslova pravnog kriterijuma za utvrđivanje odgovornosti na osnovu člana 7(3) Statuta za zločine koje su Perišićevi podređeni počinili u Sarajevu i Srebrenici.

3. Znao je ili je bilo razloga da zna

1780. Dokazi pokazuju da je Perišić saznao za granatiranje Zagreba i ulogu Milana Čeleketića u tome nekoliko sati posle tog incidenta. Pretresno veće u vezi s tim podseća na presretnute razgovore

⁴⁸²³ V. gore, par. 866, 933.

⁴⁸²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

Perišića i Miloševića vođene 2. i 3. maja 1995. godine.⁴⁸²⁵ Konkretno, tokom jednog razgovora vođenog 2. maja 1995. godine u 11:35 časova, Perišić i Milošević su rekli sledeće:

Perišić: Ja sam isto dobio informaciju da su gađali /Zagreb/.

Milošević: A od koga si dobio informaciju?

Perišić: Od ovih mojih, koji su tamo, znate. [...]

Milošević: Jel' si rekao Čeleketiću da ne sme to da radi?

Perišić: Pa rek'o sam ja Čeleketiću, ali međutim, izgleda da je to Martić i on bez znanja našeg odradio. Oni su gađali i Karlovac, gađali i Sisak i sad vidite i Zagreb.⁴⁸²⁶

4. Propust da kazni

1781. Nadređeni je obavezan da preduzme “nužne i razumne mere” kako bi osigurao da izvršioци zločina o kojima je reč budu izvedeni pred lice pravde.⁴⁸²⁷ Na osnovu dokaza se ne može zaključiti da je bilo značajnih pokušaja da se kazne izvršioци zločina počinjenih granatiranjem Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine.⁴⁸²⁸ Iako je protiv nekih pripadnika VJ pokrenuta istraga zbog njihovog ponašanja tokom službe u SVK, VSO je odlučio da izbegne krivično gonjenje kako učešće SRJ u sukobu u Hrvatskoj ne bi dospelo u javnost.⁴⁸²⁹ Perišić se držao tog kursa. On je naredio da se “završ[i] izviđajni postupak sa svima radi utvrđivanja elemenata za krivičnu i disciplinsku odgovornost”. Međutim, on je istovremeno pripremao rešenja o njihovom penzionisanju.⁴⁸³⁰

1782. U oktobru 1995. godine Milan Čeleketić je retroaktivno penzionisan zbog svojih postupaka vezanih za operaciju “Oluja”.⁴⁸³¹ No, ta mera nije izrečena zbog njegovog učešća u zločinima povezanim s granatiranjem Zagreba, već zbog toga što je dozvolio da teritorija RSK padne u ruke Hrvatskoj.

1783. Većina članova Veća stoga van razumne sumnje zaključuje da Perišić nije preduzeo razumne i nužne mere da svoje podređene na službi u 40. KC kazni za zločine koje su počinili granatiranjem Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine.

⁴⁸²⁵ V. gore, par. 1725–1728.

⁴⁸²⁶ DP P1297, Presretnuti razgovor, 2. maj 1995. godine, str. 1. V. takođe DP P1286, Presretnuti razgovor, bez datuma, str. 2, koji pokazuje da je Perišić takođe znao da je u napadu korišćen raketni sistem "Orkan"; DP P1389, Presretnuti razgovor, bez datuma, u kom je Milošević obavestio Perišića o granatiranju koje se dogodilo 3. maja 1995. godine.

⁴⁸²⁷ V. gore, par. 140, 160.

⁴⁸²⁸ V. DP P1086, Zahtev za pomoć br. 656 Vladi Republike Srbije, 13. jul 1994. godine, 13. jul 1994. godine; DP P1083, Zahtev za pomoć br. 656-A Vladi Republike Srbije, 27. novembar 2006. godine.

⁴⁸²⁹ V. gore, par. 1683–1689.

⁴⁸³⁰ V. gore, par. 1684.

⁴⁸³¹ V. gore, par. 1680.

5. Zaključak

1784. Na osnovu gorenavedene analize, većina članova Veća se van razumne sumnje uverila da je u vreme činjenja zločina povezanih s granatiranjem Zagreba između Perišića i izvršilaca tih zločina postojao odnos nadređeni–podređeni, da je Perišić znao da su njegovi podređeni činili te zločine i, najzad, da ih nije kaznio za te postupke. U zaključku, većina članova Veća konstatuje van razumne sumnje da je Perišić prema članu 7(3) odgovoran za to što nije kaznio izvršioce zločina počinjenih u Zagrebu 2. i 3. maja 1995. godine.

1785. Pretresno veće zaključuje da nije utvrđeno da je Perišić prema članu 7(3) odgovoran za to što nije sprečio i/ili kaznio izvršioce zločina počinjenih u Sarajevu i Srebrenici.

IX. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE

1786. Pretresno veće je zaključilo da je Momčilo Perišić odgovoran za ubistvo i napade na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta) i za ubistvo, nehumana dela i progone kao zločine protiv čovečnosti (član 5 Statuta).

1787. Kumulativne osuđujuće presude su višestruke osude po različitim pravnim odredbama za isto ponašanje. Pretresno veće podseća da su kumulativne osuđujuće presude dopustive ako svaki od zločina sankcionisanih pravnim odredbama sadrži materijalno različit element koji nije sadržan u onom drugom.⁴⁸³² Element je materijalno različit od nekog drugog elementa ako zahteva dokaz činjenice koji drugi element ne zahteva.⁴⁸³³ Kako je istaklo Žalbena veće, “[t]est za kumulativne osuđujuće presude služi dvjema svrhama: da se osigura da optuženi bude osuđen samo za zasebna krivična djela i, istovremeno, da se osigura da te osuđujuće presude u potpunosti odraze njegovu krivičnu odgovornost”.⁴⁸³⁴

A. Članovi 3 i 5: Ratni zločini i zločini protiv čovečnosti

1788. Kumulativne osuđujuće presude za iste postupke po članu 3 i članu 5 Statuta dopustive su zato što iziskuju da se dokažu različiti elementi.⁴⁸³⁵ Član 3 iziskuje postojanje tesne veze između postupaka optuženog i oružanog sukoba, dok član 5 iziskuje dokaz o rasprostranjenom i sistematskom napadu na civilno stanovništvo.⁴⁸³⁶ Prema tome, dopustive su kumulativne osuđujuće presude za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3, i za ubistvo kao zločin protiv čovečnosti, kažnjivo po članu 5.⁴⁸³⁷

B. Član 3: Ubistvo i napadi na civile

1789. *Aactus reus* i *mens rea* koji su potrebni za ubistvo i za napade na civile međusobno se razlikuju.⁴⁸³⁸ Pretresno veće stoga zaključuje da su dopustive kumulativne osuđujuće presude i za ubistvo i za napade na civile.

⁴⁸³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1033.

⁴⁸³³ *Ibid.*

⁴⁸³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1033.

⁴⁸³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1036; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 165.

⁴⁸³⁶ *Ibid.*

⁴⁸³⁷ *Ibid.*

⁴⁸³⁸ V. gore, par. 89–104.

C. Član 5: Progoni, ubistvo i nehumana dela

1790. Progon kao zločin protiv čovečnosti sadrži materijalno različit element od ubistva i nehumanih dela kao zločina protiv čovečnosti zato što progon zahteva dokaz da činjenje ili nečinjenje predstavljaju *de facto* diskriminaciju, kao i dokaz da su činjenje ili nečinjenje učinjeni s konkretnom namerom da se diskriminiše.⁴⁸³⁹ Prema tome, dopustive su kumulativne osuđujuće presude za progone i za ubistvo i nehumana dela kao zločine protiv čovečnosti prema članu 5.

⁴⁸³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041–1042.

X. ODMERAVANJE KAZNE

A. Merodavno pravo o odmeravanju kazni

1791. Kazna se mora odmeriti u skladu s odredbama člana 24 Statuta i pravila 87(C) i 101 Pravilnika o postupku i dokazima (dalje u tekstu: Pravilnik). U skladu s članom 24(2), Pretresno veće uzima u obzir “faktore poput težine krivičnog dela i ličnih prilika osuđenika”.⁴⁸⁴⁰ Pravilo 101, pored toga, iziskuje da Pretresno veće uzme u obzir otežavajuće i olakšavajuće okolnosti,⁴⁸⁴¹ opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije⁴⁸⁴² i eventualno vreme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto delo koju je izrekao nacionalni sud.⁴⁸⁴³

1792. Pravilo 87(C) Pravilnika daje Pretresnom veću diskreciono ovlašćenje da izrekne kaznu za svaku od optužbi po kojoj je optuženi proglašen krivim i navede da li će se kazne izdržavati konsekutivno ili uporedno ili da izrekne jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno krivično ponašanje optuženog.⁴⁸⁴⁴

1793. Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.⁴⁸⁴⁵ Pretresno veće ima obavezu da individualizuje kaznu kako bi ona odgovarala prilikama optuženog i težini dela i ima široka diskreciona ovlašćenja pri odmeravanju primerene kazne koja će ispuniti tu svrhu.⁴⁸⁴⁶

1. Svrhe kažnjavanja

1794. Retribucija i odvracanje su glavne svrhe kažnjavanja za zločine koji su u nadležnosti Međunarodnog suda.⁴⁸⁴⁷

1795. Kazna, kao oblik retribucije, treba u potpunosti da izražava društvenu osudu počinjenih krivičnih dela, ne prelazeći u domen osvete ili odmazde.⁴⁸⁴⁸ Izrečena kazna mora stoga na odgovarajući način odražavati ličnu krivicu počinioca zlodela.⁴⁸⁴⁹

⁴⁸⁴⁰ Član 24(2) Statuta.

⁴⁸⁴¹ Pravilo 101 (B)(ii) Pravilnika.

⁴⁸⁴² Član 24(1) Statuta; pravilo 101(B)(iii) Pravilnika; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 301; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 126.

⁴⁸⁴³ Pravilo 101(B)(iv) Pravilnika.

⁴⁸⁴⁴ Pravilo 87(C) Pravilnika.

⁴⁸⁴⁵ Član 24(1) Statuta; pravilo 101(A) Pravilnika.

⁴⁸⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 336, 348; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127, 135; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 137; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 393; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 19; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

⁴⁸⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 402; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 775, 803.

1796. Svrha odvrtačanja ispoljava se u dva oblika: individualnom i opštem.⁴⁸⁵⁰ Kazna treba da posluži i da odvrti izvršioaca krivičnog dela od recidivizma i da obeshrabri druge da ne počine slične zločine.⁴⁸⁵¹ Odvrtačanju, međutim, “ne valja pridati preveliku važnost u sveukupnom odmjeravanju kazni koje će se izreći”.⁴⁸⁵² Cilj rehabilitacije takođe je legitiman faktor pri odmeravanju kazne, ali mu se pridaje manja težina.⁴⁸⁵³

2. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti

1797. Pri utvrđivanju kazne, Pretresno veće mora da razmotri individualne okolnosti osuđenika, kao i eventualne olakšavajuće i otežavajuće okolnosti.⁴⁸⁵⁴ U Statutu i Pravilniku se ne precizira koji faktori predstavljaju olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, uz izuzetak pravila 101(B)(ii), koje Pretresnom veću nalaže da eventualnu “značajnu saradnju” s tužilaštvom uzme u obzir kao olakšavajući faktor.

1798. Otežavajućim faktorima mogu se smatrati samo okolnosti koje su direktno povezane i s činjenjem krivičnog dela i s osuđenom osobom u vreme kada je počinila to krivično delo.⁴⁸⁵⁵ Te faktore tužilaštvo mora da dokaže van razumne sumnje.⁴⁸⁵⁶ Faktori koji se uzmu u obzir kao aspekti težine krivičnog dela ne mogu se računati dvaput i kao posebne otežavajuće okolnosti.⁴⁸⁵⁷

1799. Težina krivičnog dela je najvažniji faktor koji treba uzeti u obzir prilikom izricanja kazne.⁴⁸⁵⁸ Težina krivičnog dela utvrđuje se ocenom inherentne težine zločina ili kažnjivog ponašanja optuženog, a da bi se to utvrdilo nužno je razmotriti konkretne okolnosti predmeta i zločine za koje je dotično lice osuđeno, kao i oblik i stepen učešća optuženog u krivičnom delu.⁴⁸⁵⁹ Prilikom ocenjivanja težine krivičnog dela, Pretresno veće može uzeti u obzir broj žrtava i posledice zločina po grupu koja je bila meta zločina.⁴⁸⁶⁰ Razmere dugoročnih fizičkih, duševnih i emotivnih

⁴⁸⁴⁸ Presuda o kazni u predmetu *M. Jokić*, par. 31; Presuda o kazni u predmetu *Mrđa*, par. 14.

⁴⁸⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075.

⁴⁸⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1076.

⁴⁸⁵¹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 44–47; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 145.

⁴⁸⁵² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1078; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

⁴⁸⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806.

⁴⁸⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

⁴⁸⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 82.

⁴⁸⁵⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 66.

⁴⁸⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 143; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Nikolić*, par. 58; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106–107.

⁴⁸⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 442; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 375; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1038; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 339.

⁴⁸⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 442; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 375; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1038; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731.

⁴⁸⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Erdemović*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 410.

patnji nanetih žrtvama uvek su relevantne za odmeravanje kazne.⁴⁸⁶¹ Posledice zločina po rođake žrtava takođe se mogu uzeti u obzir.⁴⁸⁶² Osim toga, iako nema neke propisane hijerarhije, razumno je zaključiti da su neki zločini po svojoj prirodi teži od drugih.⁴⁸⁶³ U slučajevima zločina genocida i ciljanih progona, zbog njihove inherentno diskriminatorne prirode, može biti opravdano da im se posveti posebna pažnja.⁴⁸⁶⁴

1800. Težina krivičnog dela prema članu 7(3) ocenjuje se na osnovu dva faktora: (i) težine krivičnog dela koje je počinio podređeni osuđenog lica; i (ii) težine ponašanja samog osuđenog lica koje nije sprečilo krivična dela u osnovi niti kaznilo izvršioce.⁴⁸⁶⁵ Težina krivičnih dela u osnovi koje je počinio podređeni zavisi od njihovih razmera i brutalnosti, ranjivosti žrtava i njihovog uticaja na neposredne žrtve i njihove rođake.⁴⁸⁶⁶ Težina ponašanja nadređenog lica zavisi od težine krivičnih dela u osnovi koja je počinio podređeni.⁴⁸⁶⁷

1801. Drugi faktori za koje je utvrđeno da potencijalno povećavaju težinu zločina obuhvataju ranjivost žrtava,⁴⁸⁶⁸ vremenski period tokom kojeg se krivično delo odvijalo,⁴⁸⁶⁹ kao i predumišljaj i pobudu.⁴⁸⁷⁰ Osim toga, prema članu 7(1) Statuta, Pretresno veće može zaključiti da direktnu odgovornost izvršioca otežava njegov položaj vlasti.⁴⁸⁷¹ Međutim, važno je napomenuti da se, zbog toga što postojanje položaja vlasti i njegovo korišćenje predstavljaju element krivične odgovornosti prema članu 7(3), on ne može dodatno uzeti u obzir kao odvojena otežavajuća okolnost za taj oblik odgovornosti.⁴⁸⁷² Međutim, zloupotreba položaja vlasti može se uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost za odgovornost prema članu 7(3).⁴⁸⁷³

⁴⁸⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 409; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 323.

⁴⁸⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

⁴⁸⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 138; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1060.

⁴⁸⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 139.

⁴⁸⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732, 741.

⁴⁸⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 729; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 563.

⁴⁸⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732, 741.

⁴⁸⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686 (gde se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 867); Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 352; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 779.

⁴⁸⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686 (gde se poziva na Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 356).

⁴⁸⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686 (gde se poziva na Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 711–712).

⁴⁸⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 90–91; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 613; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 302.

⁴⁸⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106.

⁴⁸⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 735; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 324.

1802. Olakšavajući faktori se moraju dokazati samo “na osnovu ocene verovatnoće” i ne moraju biti povezani s krivičnim delom.⁴⁸⁷⁴ U načelu, Pretresno veće ima diskreciono ovlašćenje da odluči da li će neki faktor biti prihvaćen kao olakšavajuća okolnost i koja će se težina pridati tom faktoru. Primeri faktora koji se mogu prihvatiti kao olakšavajuće okolnosti obuhvataju ponašanje optuženog posle sukoba koje je doprinelo miru i pomirenju u bivšoj Jugoslaviji,⁴⁸⁷⁵ značajnu i kvalitetnu saradnju s tužilaštvom,⁴⁸⁷⁶ dobrovoljnu predaju,⁴⁸⁷⁷ dobar karakter⁴⁸⁷⁸ i pridržavanje uslova privremenog boravka na slobodi.⁴⁸⁷⁹ Odsustvo olakšavajućeg faktora nikada ne može poslužiti kao otežavajući faktor.⁴⁸⁸⁰

3. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji

1803. Prema članu 24(1) Statuta, Pretresno veće će imati “u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije”.⁴⁸⁸¹ Međutim, uvreženo je da Pretresno veće ne mora da se pridržava te prakse.⁴⁸⁸² Međunarodni sud ima diskreciono ovlašćenje da odstupa od prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, posebno u slučajevima kada je ona neprimerena u svetlu međunarodnog prava.⁴⁸⁸³

1804. Iako član 24(1) Statuta i pravilo 101(B)(iii) Pravilnika upućuju na praksu sudova bivše Jugoslavije, u praksi Međunarodnog suda uvreženo je da se konsultuju i zakonske odredbe koje su bile na snazi u bivšoj Jugoslaviji u vreme činjenja zločina.⁴⁸⁸⁴ U vreme njihovog navodnog činjenja, krivična dela o kojima je reč u ovom predmetu bila su regulisana Krivičnim zakonom SRJ, koji je bio na snazi od 1. jula 1977. godine.⁴⁸⁸⁵

⁴⁸⁷⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 328.

⁴⁸⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 328, 330; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43, 55–61; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Jokić*, par. 54.

⁴⁸⁷⁶ Pravilo 101(B)(ii) Pravilnika; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 66; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 51–52.

⁴⁸⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 344; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43, 74.

⁴⁸⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 342; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43.

⁴⁸⁷⁹ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43.

⁴⁸⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 687.

⁴⁸⁸¹ Član 21(4) Statuta.

⁴⁸⁸² Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, 816, 820; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 117; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 418; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 347–349; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 681–682; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1085; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 17, 69; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *M. Jokić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 398; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 335, 346; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 749, 811; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 212.

⁴⁸⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 377.

⁴⁸⁸⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *D. Nikolić*, par. 85.

⁴⁸⁸⁵ Krivični zakon SFRJ usvojila je Savezna skupština SFRJ 28. septembra 1976. godine. Posle raspada SFRJ 1992. godine, taj zakon je, uz neke izmene, ostao na snazi, s tim što mu je ime promenjeno u Krivični zakon SRJ. Godine 2003. Krivični zakon SRJ je promenio ime u Osnovni krivični zakon Srbije.

1805. Član 142(1) Krivičnog zakona SRJ, pod naslovom “Ratni zločin protiv civilnog stanovništva”, predviđao je sledeće:

Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja, biološki eksperimenti, nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja, raseljavanje ili preseljavanje ili prisilno odnarnodnjavanje ili prevođenje na drugu veru, prisiljavanje na prostituciju ili silovanja, primenjivanje mera zastrašivanja i terora [...] ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.⁴⁸⁸⁶

1806. Član 38(1) i (2) Krivičnog zakona SRJ predviđao je da ne može biti izrečena kazna zatvora duža od 15 godina, dok je za krivična dela za koja je bila propisana smrtna kazna mogla da se izrekne kazna zatvora od 20 godina.⁴⁸⁸⁷

4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

1807. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, osuđeni ima pravo na to da mu se u izdržavanje kazne uračuna vreme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje. Momčilo Perišić se nalazi u pritvoru od dobrovoljne predaje i dovođenja u sedište Međunarodnog suda 7. marta 2005. godine, mada je u nekoliko navrata bio privremeno puštan na slobodu.

B. Utvrđivanje kazne

1. Argumenti strana u postupku

1808. Tužilaštvo predlaže da se Perišiću izrekne kazna doživotnog zatvora.⁴⁸⁸⁸ U prilog tom stavu, ono posebno ističe težinu zločina počinjenih u Sarajevu, Zagrebu i Srebrenici.⁴⁸⁸⁹ Tužilaštvo navodi da je u tri navedene baze zločina bilo na hiljade civilnih žrtava, da su te žrtve bile ranjive i da je među njima bilo žena, dece i starijih lica.⁴⁸⁹⁰

1809. Tužilaštvo ističe da su napadi u Sarajevu trajali četiri godine, da su bili neselektivne prirode i da su zbog njih stanovnici tog grada živeli u strahu.⁴⁸⁹¹ Ono navodi da su bespomoćni stanovnici Zagreba napadnuti raketama.⁴⁸⁹² Tužilaštvo takođe naglašava da su “hiljade muškaraca i dečaka, bosanskih Muslimana, po kratkom postupku pogubljene” u Srebrenici, dok su “desetine hiljada

⁴⁸⁸⁶ Krivični zakon SRJ, član 142(1).

⁴⁸⁸⁷ Krivični zakon SRJ, članovi 38(1)–(2).

⁴⁸⁸⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 856.

⁴⁸⁸⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 838.

⁴⁸⁹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 840.

⁴⁸⁹¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 840, 847.

⁴⁸⁹² Završni podnesak tužilaštva, par. 840.

stanovnika Srebrenice terorisane, silom ukrcane u autobuse, prisilno udaljene iz svojih domova i otrgnute od svojih porodica”.⁴⁸⁹³

1810. Tužilaštvo navodi da je Perišić imao značajnu ulogu u tim zločinima i da njegovu odgovornost uvećava činjenica da je bio na dužnosti najvišeg oficira VJ.⁴⁸⁹⁴ Po mišljenju tužilaštva Perišić je zloupotrebio svoja ovlaštenja da bi učestvovao u kažnjivom ponašanju umesto da se pridržava normi međunarodnog humanitarnog prava.⁴⁸⁹⁵

1811. Najzad, tužilaštvo tvrdi da Perišićeva saradnja s tužilaštvom nije bila značajna i da Perišić nije govorio istinu u razgovoru koji je s njim obavljen pre podizanja optužnice.⁴⁸⁹⁶

1812. U vezi s Perišićevim porodičnim prilikama i karakterom, odbrana navodi da on ima suprugu, dva sina i četvero unučadi.⁴⁸⁹⁷ On je “visoki profesionalac, dobra i čestita osoba”⁴⁸⁹⁸ i tokom svoje vojne karijere dobijao je visoke ocene.⁴⁸⁹⁹ Perišićevi postupci u svojstvu načelnika Generalštaba VJ “bili su usmereni na to da se u regionu uopšte postigne mir, održi stabilnost i zaštite granice SRJ i da se spreči širenje rata na SRJ”.⁴⁹⁰⁰ Prema mišljenju odbrane, Perišić i političko rukovodstvo SRJ “dosledno su podržavali mirovne inicijative međunarodne zajednice i insistirali na tome da sukobe u BiH i Hrvatskoj treba rešavati mirno i političkim sredstvima”.⁴⁹⁰¹ Odbrana naglašava Perišićevu ulogu u oslobađanju francuskih pilota koje je zarobio VRS.⁴⁹⁰² Odbrana dalje navodi da je Perišić obezbedio zbrinjavanje i smeštaj nekoliko stotina pripadnika ABiH koji su u julu 1995. godine, otprilike u vreme događaja u Srebrenici, preplivali Drinu i prešli na teritoriju SRJ.⁴⁹⁰³

1813. Odbrana govori i o Perišićevim postupcima posle sukoba, uključujući njegovu podršku miru i demokratskim snagama u SRJ, kao i njegov otpor režimu Slobodana Miloševića, posebno u periodu od 1998. do 2000. godine.⁴⁹⁰⁴ Perišić je bio osnivač opozicione političke partije koja se zvala Pokret za demokratsku Srbiju.⁴⁹⁰⁵ Pored toga, odbrana navodi da je Perišić učestvovao u

⁴⁸⁹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 840.

⁴⁸⁹⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 842, 845.

⁴⁸⁹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 846, 848.

⁴⁸⁹⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 852.

⁴⁸⁹⁷ Završni podnesak odbrane, par. 1145.

⁴⁸⁹⁸ Završni podnesak odbrane, par. 1149, gde se citira DP D316, Izjava Zorana Živkovića, 3. decembar 2009. godine.

⁴⁸⁹⁹ Završni podnesak odbrane, par. 1146.

⁴⁹⁰⁰ Završni podnesak odbrane, par. 1150.

⁴⁹⁰¹ Završni podnesak odbrane, par. 1152.

⁴⁹⁰² Završni podnesak odbrane, par. 1158.

⁴⁹⁰³ Završni podnesak odbrane, par. 1155, gde se poziva na Sinišu Borovića, T. 14003.

⁴⁹⁰⁴ Završni podnesak odbrane, par. 1162–1171.

⁴⁹⁰⁵ Završni podnesak odbrane, par. 1168, gde se poziva na DP D373, Proglas o osnivanju Pokreta za demokratsku Srbiju (bez datuma).

pripremi i usvajanju Zakona SRJ o saradnji sa MKSJ i da je bio među licima koja su učestvovala u izradi i potpisivanju odluke o prebacivanju Miloševića u pritvor Međunarodnog suda.⁴⁹⁰⁶

1814. Najzad, odbrana napominje da je Perišić saradivao s tužilaštvom, da se dobrovoljno predao Međunarodnom sudu kada je protiv njega podignuta optužnica i da se tokom čitavog sudskog postupka ponašao primereno i profesionalno.⁴⁹⁰⁷

2. Zaključci Pretresnog veća

(a) Težina zločina i uloga optuženog

(i) Sarajevo

1815. Pretresno veće je zaključilo, uz suprotno mišljenje sudije Milotoa, da je Perišić tokom opsade Sarajeva pomagao i podržavao kampanju snajperskog delovanja i granatiranja.

1816. Zločine počinjene u Sarajevu bilo bi teško preuveličati. Opsada je trajala gotovo četiri godine i tokom nje civili u Sarajevu živeli su u uslovima terora zbog neselektivnih napada.⁴⁹⁰⁸ Ubijeno je na hiljade muškaraca, žena i dece, a desetine hiljada je ranjeno.⁴⁹⁰⁹ Konkretno, u dugom periodu tokom kog je Perišić obavljao dužnost načelnika Generalštaba VJ civili u Sarajevu su redovno bili izloženi granatiranju i snajperskoj vatri.⁴⁹¹⁰

1817. Žrtve tih napada koji su podrazumevali granatiranje i snajpersko delovanje bile su posebno ranjive. Ljudi u Sarajevu nisu mogli gotovo nigde da se sklone. Civili su gađani u svojim domovima, verskim objektima, bolnicama i školama.⁴⁹¹¹ Nisu bili pošteđeni ni žene, deca i stariji ljudi.⁴⁹¹²

(ii) Zagreb

⁴⁹⁰⁶ Završni podnesak odbrane, par. 1172, gde se poziva na DP D316, Izjava Zorana Živkovića, 3. decembar 2009. godine.

⁴⁹⁰⁷ Završni podnesak odbrane, par. 1173–1175.

⁴⁹⁰⁸ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 82–83.

⁴⁹⁰⁹ DP P137, Izjava svedoka generala Johna Wilsona, 5. jun 1995. i 19. decembar 2002. godine, par. 53; DP P2331, Izveštaj veštaka Ewe Tabeau, Broj žrtava u opsadi Sarajeva od aprila 1992. do decembra 1995. – Studija o stopi smrtnosti na osnovu osam velikih izvora podataka, 18. avgust 2003. godine, str. 9; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 154–155; Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III, 11.

⁴⁹¹⁰ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 132, 149.

⁴⁹¹¹ Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I 138; Mesud Jusufović, T. 3237; DP P520, Transkript svedočenja Mesuda Jusufovića u predmetu *Tužilac protiv Stanislava Galića*, T. 6532; DP P521, Spisak požara na objektima od posebnog značaja prouzrokovanih granatiranjem tokom rata; DP P125, Izjava svedokinje Anđe Gotovac, 17. maj 2006. godine, par. 6 (stambena zgrada na Trgu Heroja u kojoj je živeo zet svedokinje Gotovac uništena je i izgorela usled granatiranja 1992. godine); DP P37, Izjava svedoka Enesa Jašarevića, 10. mart 1997, par. 3 (koji je izjavio da je u septembru 1993. godine iz srpskog tenka s položaja na Gavrića brdu na njegov stan ispaljena granata kojom je ubijen njegov jedanaestogodišnji sin); DP P57, Izjava svedoka Ramiza Hodžića, 22. novembar 1995. godine, str. 3; DP P61, Izjava svedoka Đule Leka, 25. februar 1996. godine, par. 1.

⁴⁹¹² Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I, 154, 176.

1818. Pretresno veće je zauzelo stav, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, da Perišić snosi individualnu krivičnu odgovornost za propust da kazni svoje podređene zbog granatiranja Zagreba.

1819. Granatiranje Zagreba je izvršeno s bezobzirnim nemarom prema životima civila. U više navrata SVK je ispalio rakete “Orkan” na centar Zagreba upotrebivši moćna, nenavodena eksplozivna sredstva na gusto naseljeno urbano područje.⁴⁹¹³ U tim neselektivnim napadima pogođeno je nekoliko civilnih područja, a pre svega jedna dečija bolnica.⁴⁹¹⁴ U njima je povređeno više od 200, a poginulo je sedam civila.⁴⁹¹⁵ Te žrtve bile su posebno ranjive.

(iii) Srebrenica

1820. Pretresno veće je utvrdilo, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, da je Perišić pomagao i podržavao zločine počinjene u Srebrenici.

1821. Srebrenička tragedija predstavlja jedno od najmračnijih poglavlja evropske istorije posle Drugog svetskog rata. Iako je srebrenička enklava bila proglašena zaštićenom zonom, VRS je žestoko napadao civile,⁴⁹¹⁶ kao što je to ranije činio u Sarajevu. Žrtve VRS-a bile su i u ovom slučaju brojne⁴⁹¹⁷ i bespomoćne.⁴⁹¹⁸ Zlodela u Srebrenici uništila su porodice i za sobom ostavila nebrojene razorene domove.

1822. Međutim, većina članova Veća podseća na zaključak Pretresnog veća da Perišić nije kriv za zločin istrebljivanja zbog toga što nije mogao da predvidi da će se taj zločin u Srebrenici dogoditi. Iz tog istog razloga, većina članova Veća zaključuje da se činjenica da su u Srebrenici “hiljade muškaraca i dečaka bosanskih muslimana po kratkom postupku pogubljene”, kako navodi tužilaštvo,⁴⁹¹⁹ ne može uzeti u obzir pri odmeravanju kazne.

(iv) Otežavajuće okolnosti

⁴⁹¹³ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 8, 39.

⁴⁹¹⁴ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 39. V. DP P290, Fotodokumentacija, Raketni napad od 3. svibnja 1995. godine, područje Žitnjak–Martinci, Zagreb; DP P302, Karta centra Zagreba; DP P297, Fotodokumentacija, Raketiranje Dječje bolnice u Zagrebu; DP P303, Situacijska dokumentacija, Raketiranje grada Zagreba 2. i 3. maja 1995. godine; DP P307, Izvešće Policijske uprave zagrebačke, 17. maj 1995. godine.

⁴⁹¹⁵ Činjenice u vezi sa Zagrebom o kojima je presuđeno, 9, 38, 57, 58.

⁴⁹¹⁶ Svedok MP-443, T. 8877; DP P2651–P2655, Izveštaj veštaka Williama Haglunda, Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Cerska, tom I–V, 15. jun. 1998. godine; DP P2646, Izveštaj veštaka Williama Haglunda, Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Lažete 2, Tom I, 15. jun 1998. godine, str. vii–ix; Dražen Erdemović, T. 7968.

⁴⁹¹⁷ Helge Brunborg, T. 2545, 2562–2564. V. takode DP P409, Izveštaj Helgea Brunborga, Ewe Tabeau i Arvea Hetlanda, 16. novembar 2005. godine, str. 6.

⁴⁹¹⁸ Dražen Erdemović, T. 7966; DP P2662, Izveštaj veštaka Christophera Lawrencea, Izveštaj o obdukciji ljudskih ostataka sa lokaliteta “Braná”, jun 1998. godine, Dodatak EE, str. 2994, 3012. V. svedok MP-294, T. 9060–9061; Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 19 (Prilog D3.6); Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno, 20 (Prilog D3.7).

⁴⁹¹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 840.

1823. Većina članova Veća van razumne sumnje zaključuje da, u celini gledano, visok čin koji je Perišić imao u VJ i dug period tokom kojeg su zločini činjeni predstavljaju otežavajući faktor. Konkretno, većina članova Veća podseća da je optuženi bio zadužen za najviši stručni i štabni organ za pripremu i upotrebu vojske u miru i ratu.⁴⁹²⁰

1824. Većina članova Veća ističe smrt brojnih žrtava i dugotrajne fizičke, duševne i emotivne patnje nanete preživelim, kao i rodbini i bližnjima žrtava.⁴⁹²¹ Pretresno veće podseća da je ranjivost žrtava uzeta u obzir pri odmeravanju težine krivičnih dela.

1825. Kada je reč o osudi po članu 7(1), Veće takođe ima u vidu Perišićev vojni čin i iskustvo,⁴⁹²² kao i činjenicu da je Perišić nezakonito koristio ovlašćenja da pomogne i podrži teške zločine koje je izvršio VRS.

1826. Najzad, većina članova Veća smatra da je Perišić pokazao bezobzirni nemar u odnosu na teške zločine VRS-a. Većina članova Veća, naime, podseća da se Perišić, iako je još 13. jula 1995. godine bio svestan toga da se u Srebrenici čine zločini, 18. jula 1995. godine sastao s Mladićem i Gverom na jednom izletištu kod Han-Pijeska, i da je "tokom ručka bilo puno šale". Perišić je nastavio da odobrava logističku pomoć VRS-u mesecima nakon što je saznao za ogroman i monstroznan masakr u Srebrenici. Većina članova Veća takođe podseća da je Perišić, dugo nakon što su otkriveni zločini u Srebrenici, održavao bliske odnose s Mladićem. Tokom 1997. i 1998. godine Mladić je tokom dugih perioda boravio u objektima VJ na Rajcu i u Stragarima, a optuženi ga je u nekoliko navrata obišao, kao i na činjenicu da je Perišić 1997. godine bio na svadbi Mladićevog sina.

3. Olakšavajuće okolnosti

1827. Većina članova Veća je uzela u obzir to što je Momčilo Perišić u određenoj meri saradivao s tužilaštvom i što se tokom postupka primereno ponašao. Većina članova Veća smatra da to jesu olakšavajuće okolnosti, ali da one imaju ograničenu težinu.

1828. Većina članova Veća je takođe uzela u obzir činjenicu da se Perišić dobrovoljno i bez odlaganja predao Međunarodnom sudu i konstatuje da je to olakšavajuća okolnost.

⁴⁹²⁰ V. DP P197, Zakon o VJ, 18. maj 1994. godine, član 5.

⁴⁹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

⁴⁹²² Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 451; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 90–91; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 613; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostepena presuda u predmetu *D. Milošević*, par. 302.

1829. Većina članova Veća je razmotrila argument odbrane da je Perišić tokom rata u Bosni radio na postizanju mira,⁴⁹²³ iako podseća na to da je Perišić u više navrata ohrabrivao VSO da nastavi da odobrava pomoć VRS-u kako bi on mogao da nastavi da vodi rat i na to da je Perišić nadgledao obezbeđivanje te pomoći. Većina članova Veća smatra da Perišić nije istinski radio na postizanju mira i da navedena tvrdnja odbrane realno ne može da posluži kao olakšavajuća okolnost pri odmeravanju kazne.

1830. Većina članova Veća podseća na Perišićevo učešće u oslobađanju francuskih pilota koje je VRS držao kao taoce. Većina članova Veća zaključuje da to jeste olakšavajuća okolnost, ali da ona ima ograničenu težinu. Bilo bi nerazumno zaključiti da je Perišićevo učešće u tome bilo jednostavno motivisano altruizmom prema sudbini pilota, a ne vojnim i političkim interesom SRJ za popuštanje sukoba s NATO-om.

1831. Odbrana se poziva samo na Sinišu Borovića kada tvrdi da je Perišić obezbedio da se pripadnicima ABiH koji su u julu 1995. godine preplivali Drinu obezbedi smeštaj.⁴⁹²⁴ Većina članova Veća podseća da je Borović bio šef Perišićevog kabineta za vreme rata i da kao svedok načelno nije verodostojan. Većina članova Veća ipak ne osporava Borovićevu tvrdnju da je Perišićev stav bio da pripadnici ABiH treba da se “smeste u prihvatne centre, da se popišu i nakon razgovora sa predsednikom Miloševićem da se predaju Ministarstvu unutrašnjih poslova na dalje čuvanje”.⁴⁹²⁵ Međutim, većina članova Veća konstatuje da ta činjenica nema težinu kao olakšavajuća okolnost u svrhu odmeravanja kazne zbog toga što je sam Perišić doprineo nastanku te situacije time što je pružao podršku VRS-u. Ograničena težina te olakšavajuće okolnosti može se pripisati i odsustvu dodatnih pojedinosti i potkrepe.

1832. Većina članova Veća je uzela u obzir Perišićevo ponašanje posle sukoba u cilju unapređenja mira i demokratskih reformi u bivšoj Jugoslaviji. Većina članova Veća to smatra olakšavajućom okolnošću.

1833. Većina članova Veća napominje da Perišić ima suprugu, dva sina i četvoro unučadi. Većina članova Veća priznaje da Perišićev boravak u zatvoru može doneti nevolje njegovoj porodici i to smatra olakšavajućim faktorom, ali faktorom ograničene težine.

1834. Najzad, većina članova Veća smatra da Perišićeva starosna dob i mala verovatnoća da će u budućnosti počinuti neki drugi zločin predstavljaju olakšavajuću okolnost pri odmeravanju kazne.

⁴⁹²³ Završni podnesak odbrane, par. 1150, 1152–1161.

⁴⁹²⁴ Završni podnesak odbrane, par. 1155, gde se poziva na Sinišu Borovića, T. 14003.

⁴⁹²⁵ Siniša Borović, T. 14003.

XI. DISPOZITIV

1835. Iz gorenavedenih razloga, razmotrivši sav dokazni materijal i argumente strana, Pretresno veće odlučuje kako sledi.

1836. Pretresno veće jednoglasno proglašava da **MOMČILO PERIŠIĆ NIJE KRIV** i stoga ga **OSLOBADA** po sledećoj tački:

- **tačka 13:** istrebljivanje kao zločin protiv čovečnosti prema članu 7(1) i 7(3) Statuta.

1837. Pretresno veće jednoglasno proglašava da **MOMČILO PERIŠIĆ NIJE KRIV** kao nadređeni, prema članu 7(3) Statuta, zbog propusta da spreči i/ili kazni svoje navedene podređene u vezi sa sledećim tačkama:

- **tačka 1:** ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 2:** ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 3:** nehumana dela (ozleđivanje i ranjavanje civila) kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 4:** napadi na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 9:** ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 10:** ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 11:** nehumana dela (nanošenje teških ozleđa, ranjavanje, prisilno premeštanje) kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 12:** progoni na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi kao zločin protiv čovečnosti.

1838. Pretresno veće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, proglašava **MOMČILA PERIŠIĆA KRIVIM** kao pomagača i podržavaoca, prema članu 7(1) Statuta, po sledećim tačkama:

- **tačka 1:** ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 2:** ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 3:** nehumana dela (ozleđivanje i ranjavanje civila) kao zločin protiv čovečnosti;

- **tačka 4:** napadi na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 9:** ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 10:** ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 11:** nehumana dela (nanošenje teških ozleda, ranjavanje, prisilno premeštanje) kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 12:** progoni na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi kao zločin protiv čovečnosti.

1839. Pretresno veće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa proglašava **MOMČILA PERIŠIĆA KRIVIM** po sledećim tačkama jer je kao nadređeni, prema članu 7(3) Statuta, propustio da kazni svoje podređene:

- **tačka 5:** ubistvo kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 6:** ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja;
- **tačka 7:** nehumana dela (ozleđivanje i ranjavanje civila) kao zločin protiv čovečnosti;
- **tačka 8:** napadi na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

1840. Pretresno veće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Molotoa, ovim osuđuje Momčila Perišića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 27 godina. Momčilo Perišić se nalazi u pritvoru već 1.078 dana. Shodno pravilu 101(C) Pravilnika, on ima pravo da mu se u služenje kazne uračuna vreme koje je proveo u pritvoru.

1841. Shodno pravilu 103(C) Pravilnika, Momčilo Perišić će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrši organizovanje prebacivanja u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

Dana 6. septembra 2011. godine
U Hagu,
Holandija

/potpis na originalu/

**sudija Bakone Justice Moloto,
predsedavajući**

/potpis na originalu/

sudija Pedro David

/potpis na originalu/

sudija Michèle Picard

Sudija Moloto prilaže Suprotno mišljenje.

XII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE MOLOTOA U ODNOSU NA TAČKE OD 1 DO 4 I OD 9 DO 12

1. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća u vezi s individualnom krivičnom odgovornošću Momčila Perišića prema članu 7(1) Statuta u odnosu na tačke od 1 do 4 i od 9 do 12 Optužnice.

A. Uvodne napomene

2. Zaključak većine članova Veća da je objektivni element pomaganja i podržavanja ispunjen u ovom predmetu počiva na dve konstatacije: (1) da je VRS u velikoj meri zavisio od logističke podrške i podrške u ljudstvu VJ; i (2) da su zločini bili neodvojivo povezani sa strategijom rukovodstva bosanskih Srba.

1. Zavisnost VRS od logističke pomoći i pomoći u ljudstvu VJ

3. Po mom mišljenju, pružanje pomoći VRS-u da vodi rat ne može i ne treba da se izjednačava s pomaganjem i podržavanjem zločina počinjenih tokom rata. Pomoć koju je Perišić pružao VRS-u suviše je daleko od zločina počinjenih tokom rata da bi mogla da se okvalifikuje kao pomaganje i podržavanje tih zločina. Izvesti drugačiji zaključak, kao što to je učinila većina članova Veća, znači proglasiti vođenje rata krivičnim delom, a to po Statutu Međunarodnog suda ne predstavlja zločin. Pored toga, time se pokreće pitanje: gde je granica? Na primer, da li se proizvođač oružja koji neku vojsku snabdeva oružjem koje se potom koristi za činjenje zločina tokom rata takođe može smatrati krivično odgovornim? U vezi s tim, napominjem da je nebitno da li se naoružanje obezbeđuje za novac ili besplatno. Treba napomenuti da, bez obzira na brojne prilike da se to uradi, nijedan nadređeni starešina nije optužen pred ovim Međunarodnim sudom za pomaganje i podržavanje zločina svojih vojnika samo zato što ih je snabdevao oružjem, poslao u rat i što su oni činili zločine. Za razliku od tog primera, Perišić nije snabdevao oružjem svoje vojnike, već vojnike jedne druge vojske, zbog čega je on u još udaljenijoj poziciji u odnosu na te zločine. Optužbe za pomaganje i podržavanje uvek su iznošene u slučajevima kada je ponašanje optuženog bilo blisko povezano sa zločinom koji je počinio glavni izvršilac. Prema tome, ako se ne optužuje nadređeni koji snabdeva oružjem svoje vojnike, ne treba da bude optužen ni Perišić, koji je oružjem snabdevao drugu vojsku.

4. Iako lično ne sumnjam u to da je VRS u velikoj meri zavisio od VJ da bi funkcionisao kao vojska, uz dužno poštovanje, tvrdim da je na osnovu pojma zavisnosti neprimereno zaključiti *ipso*

facto da je Perišićeva pomoć imala znatan uticaj na činjenje zločina. Treba napomenuti da je u spisu predmeta utvrđeno da zavisnost VRS od VJ nije bila apsolutna.

2. Zločini povezani sa strategijom rukovodstva bosanskih Srba

5. U više regiona širom sveta države jedna drugoj pružaju vojnu i tehničku pomoć, sa raznim strateškim ciljevima. Međutim, vođe zemalja koje pružaju pomoć ne postaju individualno krivično odgovorne za pomaganje i podržavanje zločina počinjenih tokom tih ratova samo zato što su obezbedile tu pomoć. Da bi se neko smatrao individualno krivično odgovornim, mora se pokazati da je počinio ili da je pomagao i podržavao činjenje nekih zločina tokom rata, a taj čin se razlikuje i potpuno je odvojen od pukog pružanja vojne pomoći. Time što Perišića smatra krivično odgovornim za pomaganje i podržavanje zločina navedenih u Optužnici na osnovu toga što je znao za strateške ciljeve rukovodstva bosanskih Srba, većina članova Veća izjednačava pomaganje i podržavanje s udruženim zločinačkim poduhvatom (dalje u tekstu: UZP) i, povrh toga, kriminalizuje vođenje rata koje, po Statutu, ne predstavlja zločin.

6. Perišić nije optužen za vođenje nelegalnog ili zločinačkog rata. On nije optužen ni za učešće u UZP-u.¹ On je optužen za pomaganje i podržavanje zločina koji su činjeni tokom rata, a ne za sam rat; stoga se njegovo ponašanje mora ocenjivati u odnosu na činjenje tih zločina, a ne u odnosu na vođenje rata ili na zavisnost celog VRS-a od VJ, u vojnom smislu.

7. Iz gorenavedenih razloga, mišljenja sam da Perišić nije individualno krivično odgovoran za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Ne mogu da se složim sa zaključkom većine članova Veća da je logistička pomoć i pomoć u ljudstvu koju je obezbeđivao Perišić, i pojedinačno i kumulativno, imala znatan uticaj na zločine koje je VRS izvršio u Sarajevu i Srebrenici. Međutim, dalje u tekstu ću detaljnije razmotriti konstatacije većine članova Veća kao dopunu, ali i kao alternativu gorenavedenom. Najzad, ne mogu da se složim ni sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić znao za zločine koji su se dogodili u Sarajevu i Srebrenici iz izvora informacija koji su predloženi kao dokazi.

¹ Da je tužilaštvo želelo da dokaže da je svrha rata bila zločinačka, trebalo je da to uradi u Optužnici, navodeći, na primer, postojanje UZP, koji zaista iziskuje učešće u zajedničkom planu ili zajednički zločinački cilj, Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 706; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

B. Actus reus

1. Preliminarne napomene o traženom objektivnom elementu pomaganja i podržavanja

8. Pojam “pomaganja i podržavanja” definisan je kao postupak *konkretno usmeren* na pružanje praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške glavnom izvršiocu zločina, koji ima *znatan uticaj* na izvršenje zločina.² Naglašavam da je tu definiciju prvo dalo Žalbno veće kad je povlačilo razliku između pomaganja i podržavanja, s jedne strane, i UZP-a, s druge.³ To je važna napomena koja ne može da prođe neprimećeno s obzirom na to da se većina članova Veća poziva na strateške ciljeve rukovodstva bosanskih Srba kako bi potkrepila zaključak da je objektivni element pomaganja i podržavanja ispunjen. Naglašavam da je u praksi ovog Međunarodnog suda jasno utvrđeno da u slučaju pomaganja i podržavanja nije potreban dokaz da je u datom trenutku ili od ranije postojao zajednički usklađeni plan, nasuprot postupanju u okviru UZP-a, gde je “dovoljno [...] da učesnik izvrši djela koja su na *neki način* usmjerena na sprovođenje zajedničkog plana ili nakane”.⁴

9. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da “nije potrebno da postupci pomagača i podržavaoca budu 'konkretn[o] usmjeren[i]' na to da pomognu činjenje zločina”,⁵ i ističem da se Međunarodni sud prilikom definisanja pomaganja i podržavanja dosledno pozivao na pojam “konkretn[e] usmerenost[i]”.⁶ Iako je Žalbno veće u predmetu *Blagojević* zauzelo stav da “konkretna usmerenost” nije suštinski element *actus reus* pomaganja i podržavanja,⁷ ono je objasnilo da ne odstupa od definicije date u predmetu *Tadić* i da je ocena o tome da li je neko delo konkretno usmereno na činjenje zločina “često *implicitno* obuhvaćena ocjenom da je optuženi glavnom počiniocu pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela”.⁸ Po mom tumačenju, Žalbno veće je u predmetu *Blagojević* reklo da

² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, 229; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102(i); Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85. V. Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 44; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482. Međutim, v. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 188 (gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249). Iako je Žalbno veće u predmetu *Mrkšić* zaključilo da konkretna usmerenost ne predstavlja suštinski element pomaganja i podržavanja, ja napominjem da je pri razlikovanju *actus reus* od *mens rea* ipak obuhvaćen pojam usmerenosti, ali v. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229 (naglasak dodat); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

⁵ V. gore, par. 1624.

⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102(i); Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85. V. Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 44; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 482.

⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189 (naglasak dodat).

ne postoji *dodatni* uslov u pojmu pomaganja i podržavanja, osim uslova da je pomoć data glavnom izvršiocu imala znatan uticaj na zločine.

10. Međutim, ako je pojam “konkretna usmerenost” u stvari implicitno obuhvaćen zaključkom da je optuženi glavnom izvršiocu pružio praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na činjenje zločina, moram da zaključim da se taj zaključak može izvesti samo ako se dokaže da je postojala direktna povezanost između postupaka pomagača i podržavaoca i činjenja zločina.⁹ U tom kontekstu povlačim razliku između pomaganja i podržavanja u ovom predmetu i predmeta u kojima je Žalbeno veće ranije odlučivalo, gde je pomagač i podržavalac bio ili na mestu zločina ili blizu njega. Ja tvrdim da u slučajevima udaljenosti pojam konkretne usmerenosti mora predstavljati integralnu i *eksplicitnu* komponentu objektivnog elementa pomaganja i podržavanja.

11. Prema tome, ako je Žalbeno veće u predmetu *Blagojević* u pravu kada kaže da je takav zaključak zaista implicitan u predmetima kao što je ovaj, tvrdim da tada ključno pitanje glasi da li je tužilaštvo uspeo da izvede dovoljno dokaza, bilo neposrednih, bilo posrednih, koji pokazuju postojanje takve veze. To je u skladu s činjenicom da je pomaganje i podržavanje samo po sebi jedan oblik činjenja na osnovu člana 7(1). Tvrdim da se ta veza, kao što će detaljnije biti razmotreno, ne može utvrditi na osnovu (1) zavisnosti VRS-a od VJ ili (2) činjenice da su, u okviru strateških ciljeva rukovodstva bosanskih Srba, sistematski činjena kažnjiva dela protiv civila, bosanskih Muslimana. Moje je mišljenje da sudska praksa jasno pokazuje da tim ciljevima nema mesta u analizi pomaganja i podržavanja. Prema tome, sledi da sam pojam zavisnosti ne može voditi jedinom razumnom zaključku da je u predmetu u kojem rešavamo zadovoljen objektivni element pomaganja i podržavanja.

12. U ovom predmetu, jedini *neposredni* dokazi koje je tužilaštvo izvelo o postojanju takve veze jasno pokazuju da pomoć koju je pružio Perišić *nije* imala znatan uticaj na zločine. Tu mislim na ono što je pronađeno na mestu zločina vezanom za Srebrenicu. Svedok tužilaštva Garry Selsky je u svedočenju rekao da se, od 3.644 čaure pronađene u Srebrenici, samo 378 čaura koje je proizveo “Prvi partizan” u Užicu, u Srbiji, može jasno pripisati pomoći koju je pružila SRJ.¹⁰ Uz dužno poštovanje, konstatacija da se samo deset posto pronađenih metaka može pripisati pomoći iz SRJ ne može, po mom mišljenju, voditi jedinom razumnom zaključku da je ta pomoć imala znatan uticaj na zločine. Štaviše, dokazi pokazuju da je taj broj obuhvatao ne samo pomoć koja je potencijalno došla od VJ, već i logističku pomoć “namenske industrije”, koja je, podsećam, bila u državnom vlasništvu

⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*, par. 117.

¹⁰ DP P1833, Izjava istražitelja tužilaštva, 25. oktobar 2007; DP P2892, Deklaracija i izjava Garryja Selskog na osnovu pravila 92bis, 24. januar 2010. godine; Garry Selsky, T. 9771, 9789–9798.

i po zakonu podređena Ministarstvu odbrane SRJ, a ne VJ-u.¹¹ Osim toga, tužilaštvo nije uspjelo da dokaže da se ijedan od tih metaka mogao konkretno pripisati pomoći koju je pružio Perišić. Bilo je dokaza o pomoći koju su oficiri VJ pružali bez Perišićevog odobrenja, kao i dokaza o neovlašćenom švercu materijalnih sredstava VJ. Osim toga, ističem konstataciju da u pretresnom spisu nije utvrđeno da je Perišić bio taj koji je VRS-u obezbedio konkretne granate korišćene u incidentima A7 i A9 u Sarajevu, navedenim u prilogu Optužnici.¹²

13. U odsustvu neposrednih dokaza, ova teza se stoga zasniva na posrednim dokazima. Podsećam da, u slučajevima u kojima se iz posrednih dokaza izvodi zaključak kako bi se utvrdila činjenica na kojoj počiva osuđujuća presuda, to mora da bude jedini razuman zaključak koji se iz izvedenih dokaza može izvesti. Po mom mišljenju, zaključak većine članova Veća da je Perišićev doprinos omogućio činjenje zločina nije jedini razuman zaključak. Alternativno razumno objašnjenje glasi da je pomoć koju je Perišić pružao VRS-u bila usmerena na podršku ratnim naporima, a ne na činjenje zločina, i da ta pomoć nije znatno doprinela njihovom činjenju.

14. Imajući to u vidu, ne mogu jednostavno da zanemarim činjenicu da Žalbena veće, kad formuliše objektivni element pomaganja i podržavanja, i dalje izričito ponavlja pojam “konkretna usmerenost”.¹³ Tvrdim da u slučajevima kao što je ovaj, gde je pomoć koju je optuženi pružio daleka, pojam *konkretne usmerenosti* mora da predstavlja eksplicitni deo analize objektivnog elementa pomaganja i podržavanja.

2. Logistička pomoć

15. Neosporno je da su SRJ i VJ pružali VRS-u pomoć koja je delimično prosleđivana jedinicama VRS koje su učestvovala u činjenju zločina, odnosno Drinskom korpusu, Krajiškom korpusu i Sarajevsko-romanijskom korpusu. Međutim, uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić time što je u više navrata tražio od VSO-a da obezbedi VRS-u obimnu logističku i tehničku pomoć i time što je nadzirao taj proces pružio VRS-u praktičnu pomoć u činjenju zločina.

16. Uvažavam činjenicu da je VSO ovlastio Perišića, koji nije bio njegov član, da VRS i SVK snabdeva oružjem i municijom u skladu s naredbom Zorana Lilića od 18. februara 1994. godine.¹⁴ Međutim, takođe podvlačim da dokazi u ovom predmetu opravdavaju zaključak da je ovlašćenje za

¹¹ V. gore, par. 1172.

¹² V. gore, par. 1293–1294.

¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 44; ali, v. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

donošenje konačne odluke o obezbeđenju pomoći VRS-u *de facto* zadržao VSO, bez obzira na Lilićevu naredbu. To se, na primer, jasno vidi iz dokaznog predmeta u kojem se govori o zahtevu Ministarstva odbrane RSK od 6. decembra 1994. godine za isporuku municije i kopnenih mina, na kojem je Perišić dodao rukom pisanu napomenu da konačnu odluku treba da donese VSO.¹⁵ Takođe upućujem na dokaze da je Perišić učestvovao u diskusijama i iznosio predloge VSO-u, ali da je VSO donosio konačnu odluku o vrsti pomoći koja će se pružati.¹⁶ Taj zaključak potkrepljuje jedan broj svedoka koji su posvedočili da je Perišić imao ograničenu ulogu u dodeljivanju logističke pomoći VRS-u.¹⁷

17. U tom smislu, iako uvažavam činjenicu da je Perišić direktno izdavao naredbe za pružanje pomoći VRS-u i u brojnim prilikama tražio od VSO-a da nastavi da obezbeđuje logističku pomoć VRS-u, smatram da nisu izvedeni dokazi da su ti zahtevi bili *konkretno usmereni* na pružanje praktične pomoći za izvršenje zločina u Sarajevu i Srebrenici. Dokazi zapravo pokazuju da su Perišićevi zahtevi iznošeni u kontekstu podrške ratnim naporima. U vezi s tim, napominjem da zapisnici sa sednica VSO pokazuju da učesnici u diskusijama pružanje logističke pomoći VRS-u nijednom nisu doveli u vezu sa činjenjem zločina.

18. Takođe podvlačim činjenicu da, na osnovu dokaza predloženih Pretresnom veću, nije utvrđeno da je obezbeđenje konkretnog oružja korišćenog za činjenje zločina koji su se dogodili u Sarajevu i Srebrenici “nadzirao Perišić”.¹⁸

19. Osim toga, većina članova Veća priznaje da na osnovu dokaza nije nedvosmisleno utvrđeno da je VJ snabdevao VRS već gotovim modifikovanim avionskim bombama. Ja ne poričem da je jedini razuman zaključak taj da je Generalštab VJ imao ključnu ulogu u projektovanju tehničkog modela na osnovu koga su avionske bombe VRS-a uspešno modifikovane. Podsećam da zaključak većine članova Veća počiva na tri konstatacije: (i) početni tehnički model VRS-a bio je neuspešan; (ii) uspešan model je izradio tim Ivana Đokića u Generalštabu VJ; i (iii) major Marković, inženjer “Pretisa” koji je bio na platnom spisku VJ, bio je zadužen za modifikovanje avionske bombe. Slažem se da se na osnovu toga može zaključiti da se proizvodnja modifikovanih avionskih bombi u fabrici “Pretis”, u Bosni, za potrebe VRS zasnivala na uspešnom tehničkom modelu koji je izradio Ivan Đokić, tadašnji načelnik Aeronautičke uprave Generalštaba VJ.

¹⁴ DP P1009, Naredba predsednika SRJ, 18. februar 1994. godine.

¹⁵ V. DP P1142, Dopis Ministarstva odbrane RSK upućen Kabinetu načelnika Generalštaba VJ, 6. decembar 1994. godine; Radojica Kadijević, T. 13629. V. takođe DP P1143, Odgovor iz Kabineta načelnika Generalštaba VJ na Dopis Ministarstva odbrane RSK, 7. decembar 1994. godine.

¹⁶ V. gore, odeljak VI.B.4.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ V. gore, par. 1624.

20. Međutim, po mom mišljenju, većina članova Veća tim zaključkom ignoriše činjenicu da nisu izvedeni dokazi da je tehnički model koji je izradio Đokićev tim bio konkretno usmeren na to da pomogne VRS-u da čini zločine ili da je bio deo te pomoći u vreme kada je nju obezbeđivao VJ. U vezi s tim, takođe imam u vidu da Perišić, kao, uostalom, ni Đokić, nije mogao očekivati da će se te modifikovane avionske bombe VRS koristiti za napade na *nelegitimne* ciljeve. To je bila pomoć usmerena na vođenje rata.

21. Čak i ako se prihvati kvalifikacija Perišićeve uloge koju je dala većina članova Veća, podsećam da dokazi u ovom predmetu pokazuju da je VRS, osim od VJ-a, logističku pomoć, mada u manjem obimu, dobijao i iz jednog broja drugih izvora.¹⁹ Pored pomoći koju je obezbeđivao VJ, podsećam da je VRS dobijao gorivo iz drugih zemalja, da je naoružanje kupovao direktno od vojnih fabrika u SRJ kojima je upravljalo Ministarstvo odbrane SRJ i od vojnih fabrika u RS, da je kupovao švercovani materijal iz objekata VJ i dobijao donacije od srpske dijaspe, kao i neodobrene dobrovoljne priloge od pripadnika VJ i lokalnih sponzora u RS.²⁰ VRS je takođe imao velike rezerve oružja i municije koje je JNA ostavila posle raspada bivše Jugoslavije.²¹

3. Pomoć u ljudstvu

22. Većina članova Veća takođe zaključuje da su visoki oficiri VRS i drugi glavni izvršioци zločina, čije je finansiranje Perišić obezbeđivao preko 30. KC “presudn[i] jer [su] pomogl[i] VRS-u da planira i izvodi operacije u Sarajevu i Srebrenici”.²² Podsećam da dokazi u ovom predmetu pokazuju da su sva lica na ključnim položajima u VRS, osim trojice, obavljala te dužnosti i pre nego što je Perišić stupio na dužnost. Iz toga sledi da se Perišićev doprinos u vidu pomoći u ljudstvu ne može smatrati *značajnim* u smislu pomaganja i podržavanja na osnovu člana 7(1).

23. Uvažavam činjenicu da su plate koje je isplaćivao VJ i druge beneficije, kao što su rešavanje stambenog pitanja, penzije i zdravstveno osiguranje, koji su bili obezbeđivani pripadnicima 30. KC i članovima njihovih porodica, bile važne za oficire na službi u 30. KC. Međutim, treba podsetiti da su pripadnici 30. KC nastavili da služe u VRS i onda kada je VJ na šest meseci prestao da im isplaćuje plate.²³ Pošto obustava isplate plata nije navela visoke oficire VRS i druge glavne izvršioce zločina u Sarajevu i Srebrenici da napuste svoje dužnosti, ne može se reći da je jedini razuman zaključak da je isplata plata znatno uticala na zločine. Isto tako, dokazi pokazuju da to što

¹⁹ V. gore, odeljak VI.C.9.

²⁰ *Ibid.*

²¹ V. gore, odeljak VI.C.9.(c).

²² V. gore, par. 1623.

²³ V. gore, par. 867.

neko unapređenje, dobijeno najpre u VRS-u, nije verifikovano nije podrazumevalo gubitak čina u okviru VRS, niti je ijednog starešinu navelo da podnese ostavku.²⁴

4. Zaključci

24. Tužilaštvo mora da dokaže *van razumne sumnje* da je logistička pomoć i pomoć u ljudstvu koju je obezbeđivao Perišić bila *konkretno usmerena* na obezbeđivanje praktične pomoći za izvršenje zločina i da je znatno uticala na izvršenje zločina. U predmetu u kojem se taj zaključak zasniva na posrednim dokazima, to mora biti *jedini* razuman zaključak koji se iz njih može izvesti.

25. Na osnovu gorenavedene analize, dao sam primere za to kako se na osnovu posrednih dokaza može izvesti razuman zaključak da Perišić izvršiocima zločina nije pružao praktičnu pomoć koja je znatno uticala na vršenje tih zločina. Većina članova Veća nije ukazala na dokaze na osnovu kojih se može izvesti razuman zaključak da je Perišićeva praktična pomoć znatno uticala na vršenje zločina u Sarajevu i Srebrenici, a kamoli na dokaze na osnovu kojih se to moglo ustanoviti kao jedini razuman zaključak.

26. Slažem se s većinom članova Veća da “pravni standard ne iziskuje da Perišić bude isključivi izvor pomoći”.²⁵ Iako se slažem i s tim da dokazi o materijalno-tehničkim sredstvima iz drugih izvora ne pobuđuju razumnu sumnju u to da su SRJ i/ili VJ bili glavni izvor naoružanja u ovom slučaju, uz dužno poštovanje, ne mogu da se složim sa zaključkom većine članova Veća da to ne pobuđuje razumnu sumnju u pogledu Perišićeve odgovornosti na osnovu člana 7(1).

27. Napominjem da suština nije u tome da li je VRS u znatnoj meri *zavisio* od podrške VJ da bi mogao da funkcioniše kao vojska, već u tome da li je Perišićeva podrška znatno *uticala* na izvršenje zločina. Odnosno, zavisnost jedne vojske u celini od neke strane vojske u celini *sama za sebe* ne vodi automatski jedinom razumnom zaključku da je pomoć obezbeđena toj zavisnoj vojsci i pomoć koju je ta vojska distribuirala svojim podređenim jedinicama bila konkretno usmerena na to da se oficirima u tim jedinicama, kao glavnim izvršiocima zločina, pruži praktična podrška koja je *znatno uticala* na izvršenje zločina.

28. Perišić je obezbeđivao logističku pomoć VRS-u, a komandanti u VRS-u su oružje i municiju davali svojim vojnicima i slali ih na ratište. Taj korak je, po mom mišljenju, *novus actus interviniens* koji Perišića postavlja na udaljenu poziciju u odnosu na počinjene zločine. S druge

²⁴ V. gore, par. 852.

²⁵ V. gore, par. 1601.

strane, potpuno sam svestan činjenice da praksa Međunarodnog suda ne traži postojanje uzročno-posledičnog odnosa, već znatan uticaj na počinjenje zločina.²⁶

29. Iako je većina članova Veća u pravu kad tvrdi da nije potrebno dokazati da je logistička pomoć koju je obezbeđivao Perišić bila *conditio sine qua non* za činjenje zločina, postojanje tih faktora koji prekidaju lanac događaja budi razumnu sumnju u to da je logistička pomoć koju je obezbeđivao Perišić zaista znatno uticala na zločine počinjene u Srebrenici i Sarajevu. Ja sam stoga uveren da ti faktori koji prekidaju lanac događaja, a koji postoje u ovom predmetu idu u prilog alternativnom zaključku da postoji prekid u prirodnom sledu posledica koje proističu iz logističke pomoći koju je Perišić pružao VRS-u.

30. Ako je pojam usmerenosti impliciran u zaključku o znatnoj pomoći, moje je mišljenje da između postupaka i zločina mora postojati povezanost i da tužilaštvo nju mora da dokaže van razumne sumnje. Po mom mišljenju, na osnovu dokaza u ovom predmetu ne postoji jasna veza između pružene pomoći i činjenja zločina u Sarajevu i Srebrenici. Jasno je da je Perišić načelno podržavao sukob, ali nema dokaza koji ukazuju na to da je tom pomoći podržavano činjenje zločina koji su se desili u Sarajevu i Srebrenici. Podsećam u vezi s tim da pomaganje VRS-u da vodi rat *per se* ne predstavlja zločin prema Statutu.

31. Podvlačim da ovaj predmet predstavlja novinu u kontekstu primene teze o pomaganju i podržavanju. Tačno je da “[n]ikada ranije komandant i načelnik generalštaba jedne armije nisu smatrani krivično odgovornim za zločine koje su počinili pripadnici oružanih snaga druge države ili entiteta”.²⁷ Ovaj predmet je takođe jedinstven po tome što se u njemu prvi put jasno pokazuje direktna povezanost između SRJ i zločina počinjenih u Srebrenici i Sarajevu. Uverio sam se da dokazi predloženi Pretresnom veću pokazuju tu povezanost. Međutim, u ovom trenutku valja podsetiti na osnovno načelo domaćeg i međunarodnog krivičnog prava – odnosno, na to da se individualna krivična odgovornost zasniva na ličnoj krivici, a ne na odgovornosti države.

32. Imajući to u vidu, ne može se jednostavno ignorisati realnost da se odnosi između država često učvršćuju obezbeđivanjem znatne vojne pomoći. Mnoge strane vojske u svom delovanju zavise, u različitom stepenu, od takve pomoći. U tom kontekstu, imam u vidu da u mnogim zonama sukoba širom sveta obezbeđivanje vojne pomoći ima za cilj da se podrže uzajamni interesi, kao što su odvratanje od rata, jačanje mira, stabilnosti i prosperiteta u regionu i u svetu, i drugi ciljevi.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 198; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85.

²⁷ Momčilo Perišić, T. 426 (uključeno u Perišićevu izjavu na osnovu pravila 84bis Pravilnika).

33. Ako prihvatimo zaključak većine članova Veća zasnovan isključivo na konstataciji o postojanju zavisnosti, kao što je to ovde slučaj, ne postavljajući kao uslov da ta pomoć bude konkretno usmerena na pomaganje zločina, onda svi vojni i politički lideri za koje se na osnovu posrednih dokaza utvrdi da pružaju logističku pomoć stranoj vojsci zavisnoj od te pomoći mogu da ispune objektivni element pomaganja i podržavanja. Uz dužno poštovanje, smatram da je takav pristup očigledno u suprotnosti s pravom.

34. Prema tome, uz dužno poštovanje, tvrdim da je većina članova Veća pogrešno zaključila da logistička pomoć i pomoć u ljudstvu koju je pružao Perišić ispunjava objektivne elemente pomaganja i podržavanja prema članu 7(1) Statuta.

C. Perišić je znao za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici

35. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić ispunio uslov *mens rea* za pomaganje i podržavanje.

36. U skladu s redosledom koga se većina članova Veća držala pri iznošenju obrazloženja, izneću svoje argumente kako sledi: (1) preliminarne napomene o standardu znanja prema članu 7(1) Statuta, (2) Perišićevo znanje o kažnjivom ponašanju VRS i pre i posle postavljenja za načelnika Generalštaba VJ, (3) Perišićevo znanje o zločinima koje je VRS počinio u Sarajevu, i, najzad, (4) Perišićevo znanje o zločinima koje je VRS počinio u Srebrenici.

1. Preliminarne napomene u vezi sa standardom znanja

37. Da bi optuženi mogao da bude proglašen odgovornim za pomaganje i podržavanje po članu 7(1) Statuta, mora se dokazati da je posedovao potrebnu *mens rea*. Tačnije, optuženi mora znati da će njegovo činjenje ili nečinjenje pomoći glavnim izvršiocima u činjenju zločina.²⁸ Iako nije potrebno da optuženi zna za konkretne zločine koji će biti počinjeni, on mora imati saznanja o tome da će barem neki od više zločina verovatno biti počinjen i jedan od tih zločina mora tada stvarno i biti počinjen.²⁹ U slučajevima zločina s posebnom namerom, kao što je progon, optuženi mora biti svestan toga da glavni izvršiocima zločina poseduju diskriminatornu nameru.³⁰

38. Ja se potpuno slažem s većinom članova Veća da je kriterijum verovatnoće primereni standard. Međutim, napominjem da taj pravni standard podrazumeva stvarno znanje o verovatnoći i

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Haradinaj i drugi*, par. 58. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143.

da se suštinski razlikuje od mnogo nižeg standarda primenjivog na odgovornost po članu 7(3), koji se zasniva na kriterijumu “bilo je razloga da zna”. Pokazaću da se većina članova Veća u nekim zaključcima koje je izvela na osnovu dokaza neprimereno poziva na standard “bilo je razloga da zna” iz člana 7(3), umesto na standard o znanju iz člana 7(1).³¹

39. Imajući to u vidu, smatram da je praksa na osnovu člana 7(3), u delu u kojem se govori o uslovima za dokaze, instruktivna utoliko što se poziva na *stvarno* znanje komandanta.

40. Prema relevantnoj praksi na osnovu člana 7(3), optuženi je, da bi imao stvarno znanje, morao raspolagati neposrednim ili posrednim dokazima da se zločini čine ili da će biti počinjeni.³² U predmetu *Čelebići*, Pretresno veće je zaključilo da se znanje optuženog ne može *pretpostaviti* samo na osnovu toga što su informacije bile načelno dostupne ili zato što su predstavljale javnu stvar.³³ Naprotiv, znanje se mora utvrditi “na osnovu dokaza koji se odnose na svakog pojedinačnog optuženog”.³⁴ U vezi s tim, Pretresno veće, u nedostatku neposrednih dokaza, može razmotriti određene vrste posrednih dokaza koji ukazuju na to da li je optuženi imao potrebno znanje.³⁵ Taj stav nije osporen u žalbenom postupku.³⁶ Ja ću ukazati na primere u kojim je većina članova Veća izgleda pretpostavila da je optuženi imao saznanja na osnovu javne prirode informacija, a ne na osnovu dokaza koje je on stvarno dobio ili koji su mu bili dostupni.

2. Perišić je znao za kažnjivo ponašanje VRS

41. Većina članova Veća zaključuje da je Perišić, pre i tokom mandata načelnika Generalštaba VJ, znao za diskriminatornu nameru i kažnjivo ponašanje VRS u BiH.³⁷ Uz dužno poštovanje, ne slažem se s tim zaključkom i govoriću posebno najpre o jednom, pa o drugom od ta dva relevantna perioda.

³¹ V. uopšteno član 7(1), član 7(3). V. takođe gore, par. 151–153.

³² V. Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 383.

³³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 385.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386, gde se navodi da se moraju uzeti u obzir sledeće indicije:

- (a) broj nezakonitih dela;
- (b) tip nezakonitih dela;
- (c) razmere nezakonitih dela;
- (d) vreme tokom kojeg su izvršena nezakonita dela;
- (e) broj i vrstu vojnika koji su sudelovali;
- (f) logistiku, ukoliko je postojala;
- (g) geografsku lokaciju dela;
- (h) rasprostranjenost dela;
- (i) taktički tempo operacija;
- (j) modus operandi sličnih nezakonitih dela;
- (k) upletene oficire i osoblje;
- (l) mesto gde se u to vreme nalazio komandant.

³⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241.

³⁷ V. gore, par. 1484.

(a) Dokazi iz vremena pre Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ

42. Većina članova Veća zaključuje da se na osnovu dokaza može izvesti jedini razuman zaključak da je Perišić i pre nego što je postavljen za načelnika Generalštaba VJ znao za kažnjivo ponašanje VRS i njegovu diskriminatornu nameru.³⁸ Većina članova Veća zasniva taj svoj zaključak na dužnosti koju je Perišić obavljao u to vreme, razmerama i težini zločina koji su navodno počinjeni u BiH, rezolucijama SB UN i činjenici da su izveštaji koje je sačinio specijalni izvestilac UNHRC Tadeusz Mazowiecki bili opštepoznati.

43. Savet bezbednosti UN je u periodu od maja 1992. do maja 1993. godine usvojio nekoliko rezolucija u kojima je izrazio uznemirenost zbog navoda o etničkom čišćenju i drugim zločinima počinjenim u BiH. Specijalni izvestilac Mazowiecki takođe je sačinio nekoliko izveštaja o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije.³⁹ Iako se slažem s tvrdnjom da je rukovodstvo SRJ bilo svesno navoda UN i specijalnog izvestioca Mazowieckog o etničkom čišćenju i drugim zločinima koji su se dogodili u BiH, smatram da se na osnovu tih dokaza ne može utvrditi da je Perišić nužno imao ta saznanja.

44. Napominjem da Pretresnom veću nisu predočeni dokazi koji pokazuju da su rezolucije SB UN i izveštaji Mazowieckog Perišiću bili dostupni ili da ih je on pročitao. Većina članova Veća, bez obzira na to, donosi svoj zaključak na osnovu javne prirode tih dokumenata i Perišićevog položaja vlasti i, na osnovu posrednih dokaza, zaključuje da je “jedini razuman zaključak” taj da je Perišić i pre nego što je imenovan za načelnika Generalštaba VJ iz tih izvora znao za navode o raznim zločinima.⁴⁰ Razmotriću te dve stvari jednu za drugom.

45. Kao što je ranije navedeno, znanje optuženog ne može se pretpostaviti samo zato što su informacije bile načelno dostupne ili zato što su predstavljale javnu stvar.⁴¹ Uz dužno poštovanje, moje je mišljenje da je Perišićev položaj vlasti u VJ pre nego što je postao načelnik Generalštaba VJ nebitan za utvrđivanje pitanja da li je on imao *stvarno znanje* o kažnjivom ponašanju VRS ukoliko nema dokaza o tome koje su mu informacije bile dostupne. U tom pogledu, nisu izvedeni dokazi u vezi s tim da je Perišić mogao da dođe do informacija pre nego što je postavljen za načelnika Generalštaba VJ. Ja smatram da je za ovo pitanje bitno ono što je navedeno u predmetu *Delić*: dokumenti iz javnih izvora su *načelno* dostupni optuženom. Međutim, bez dokaza da je optuženom ikada dostavljena kopija nekog dokumenta ili da mu je skrenuta pažnja na informacije sadržane u

³⁸ V. gore, par. 1484, 1521–1522.

³⁹ V. gore, par. 1452.

⁴⁰ V. gore, par. 1456, 1485.

⁴¹ V. gore, par. 40.

njemu ne može se pretpostaviti da su njemu *informacije* sadržane u dokumentu iz javnog izvora bile “dostupne”,⁴² a ponajmanje – dodajem – da je znao za njih.

46. Čak i ako je Perišić pročitao relevantne rezolucije SB UN i izveštaje Mazowieckog, moje je mišljenje da njihova sadržina njemu nije mogla da pruži stvarna saznanja o diskriminatornoj nameri i kažnjivom ponašanju VRS. U njima se samo načelno upućuje na ratne zločine, a navodi o kažnjivom ponašanju ne povezuju se konkretno s VRS-om. U stvari, u velikom broju dokumenata o kojima je reč počinjeni zločini pripisuju se neidentifikovanim “paravojnim” grupama,⁴³ pa stoga oni nisu sadržali informacije koje su Perišića mogle da informišu o činjenici da VRS čini zločine. Shodno tome, čak i ako je Perišić imao saznanja o samim izveštajima, te informacije nisu bile dovoljne da se kao jedini razuman izvede zaključak da je Perišić bio svestan kažnjivog ponašanja VRS.

47. Najzad, većina članova Veća ukazuje na dve Perišićeve izjave kao na dokaz za to da je on znao za sklonost VRS da čini zločine. Prvo, u razgovoru s predstavnicima tužilaštva Perišić je rekao da mu je u aprilu 1992. godine Karadžić ponudio da postane komandant Glavnog štaba VRS.⁴⁴ Perišić je naveo da tu ponudu odbilo delom i zato što “su oni hteli etnički čistu vojsku, a [on je] bio protiv toga”.⁴⁵ Važno je napomenuti da je VRS formiran tek u maju 1992. godine. Pored toga, iako ta izjava svakako govori da je Perišić bio svestan činjenice da rukovodstvo RS namerava da isključi iz vojske sve nesrbe i da je Perišić bio protiv toga, na osnovu nje se ne može izvesti jedini razuman zaključak da je on, u stvari, bio svestan toga da će VRS najverovatnije činiti ratne zločine.

48. Drugo, većina članova Veća napominje da je tokom tog istog razgovora Perišić rekao da, dok je on bio komandant Bilećkog korpusa, “nijedan Musliman nije stradao od vojnika, i nijedan vojnik nije stradao od Muslimana” u muslimanskim enklavama Stolac, Fazlagića Kula i Podveležje, ali da je, nakon što je otišao u junu 1992. godine, “došlo [...] do egzodusa na tim prostorima”.⁴⁶ Prvo, važno je imati u vidu da je Perišić ovu izjavu dao s vremenske distance; ona nam ništa ne govori o tome u kojoj meri je on u datom trenutku znao za događaje u regionu. Drugo, mora se uzeti u obzir vremenski kontekst tih događaja. Raspad SFRJ počeo je 25. juna 1991. godine,⁴⁷ a sukob u

⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 530.

⁴³ V., na primer, DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1; DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine, str. 4 (gde se ne upućuje na VRS, već na nezvanične informacije “srpsk[ih] plaćeni[kal]”); DP P2440, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 27. oktobar 1992. godine; DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine.

⁴⁴ DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine, str. 4.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ DP P803, Transkript razgovora s Perišićem, 8. decembar 2003. godine, str. 6.

⁴⁷ DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 16.

BiH je izbio 1992. godine.⁴⁸ U junu 1992. godine VRS je još bio u početnoj fazi formiranja i dokazi ukazuju na to da su za najveći deo nasilja koje se tada događalo bile odgovorne paravojne grupe.⁴⁹ Perišić u toj izjavi nije pominjao VRS, pa se egzodus o kome govori ne može nužno pripisati postupcima VRS. Na osnovu te izjave se stoga ne može utvrditi da je jedini razuman zaključak taj da je Perišić tada postao svestan sklonosti VRS da čini zločine.

49. Uopštenije posmatrano, te dve izjave podrazumevaju saznanja koja je Perišić, po mišljenju većine članova Veća, stekao pre perioda na koji se odnosi Optužnica. Čak i ako se prihvati tumačenje tih izjava koje je dala većina članova Veća – što ja ne činim – važno je imati u vidu da se situacije tokom rata mogu dramatično menjati. Ono što je Perišić znao ili mislio da zna o aktivnostima i sklonostima VRS tokom početne faze raspada SFRJ ne može se izjednačiti s njegovim shvatanjem okolnosti tokom kasnijih faza rata.

(b) Dokazi iz vremena posle Perišićevog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ

50. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić od početnih faza mandata načelnika Generalštaba VJ bio svestan diskriminatorne namere i kažnjivog ponašanja VRS u BiH.⁵⁰

(i) Pismo VRS-a

51. Čestitka, koju je Komanda Krajiškog korpusa VRS poslala Perišiću 26. avgusta 1993. godine povodom njegovog imenovanja za načelnika Generalštaba VJ i koja odražava želju da se VRS i VJ ujedine radi stvaranja jedinstvene srpske države, Perišiću nije pružila saznanja ni o kakvoj diskriminatornoj nameri ili kažnjivom ponašanju VRS.⁵¹ U njoj se, u relevantnom delu, navodi sledeće:

Želja nam je da se na ovoj dužnosti što pre snadete, izaberete svoje saradnike, izvršite potrebnu transformaciju vojske, otklonite sve slabosti starog sistema i bivše JNA i da zajedničkim snagama stvorimo jedinstvenu Srpsku državu i vojsku u kojoj će svi Srbi živeti zajedno, ponosno i dostojanstveno.⁵²

⁴⁸ DP P375, Izveštaj veštaka Patricka Treanora "Beogradsko rukovodstvo i Srbi u Hrvatskoj i Bosni", 1. septembar 2008. godine, str. 16; DP P350, Izveštaj Roberta Donije o poreklu RS, 30. jul 2002. godine, str. 30–32.

⁴⁹ DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1; DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine, str. 1; DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine, str. 4; DP P2454, Rezolucija 787 SB UN, 16. novembar 1992. godine, str. 3.

⁵⁰ V. gore, par. 1486.

⁵¹ V. DP P1801, Dopis 1. krajiškog korpusa upućen Perišiću, 26. avgust 1993. godine.

⁵² *Ibid.*

Po mom mišljenju, ta čestitka ne sadrži nijednu formulaciju koja bi Perišiću pružila saznanja o verovatnoći da će VRS počiniti zločine.

(ii) Izveštaji i rezolucije UN

52. Većina članova Veća ukazuje na razne rezolucije SB UN i izveštaje UN u kojima se uopšteno govori o sukobu u bivšoj Jugoslaviji kao na dokaz da je Perišić, nakon što je 26. avgusta 1993. godine preuzeo dužnost načelnika Generalštaba VJ, znao za kažnjivo ponašanje VRS i njegovu diskriminatornu nameru.⁵³ Na primer, 27. maja 1994. godine Komisija eksperata UN, formirana na osnovu rezolucije 780 SB UN,⁵⁴ sačinila je izveštaj s pojedinostima o počinjenim ratnim zločinima, uključujući, između ostalog, “masovna ubijanja” i “silovanja i pljačkanja”.⁵⁵ U tom izveštaju se ti navodni zločini načelno pripisuju “paravojn[im] snag[ama] bosanskih Srba”; oni se ne pripisuju konkretno VRS-u.⁵⁶ Većina članova Veća takođe ukazuje na Rezoluciju 941 SB UN, usvojenu 23. septembra 1994. godine, u kojoj se navode “teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava [...]”, kao što je “etničko čišćenje”.⁵⁷

53. Većina članova Veća zaključuje da je, zbog toga što je rukovodstvo SRJ načelno znalo za te rezolucije i izveštaje i zato što su sredstva javnog informisanja često objavljivala te izveštaje, jedini razuman zaključak taj da je Perišić znao za kažnjivo ponašanje i diskriminatornu nameru VRS. Uz dužno poštovanje, ne slažem se s tim. Činjenica da su informacije možda bile opštepoznate ili široko diseminirane ne potkrepljuje *prezumpciju* o znanju optuženog. Znanje se mora dokazati van razumne sumnje, na osnovu dokaza koji su konkretno povezani s optuženim. Većina članova Veća takođe upućuje na dopise Misije BiH pri UN koji su slani članicama SB UN, a čije su kopije dostavljane i rukovodstvu SRJ, u kojima se govorilo o humanitarnoj situaciji, zločinima i vojnim dejstvima u BiH.⁵⁸ Iako su izvedeni dokazi da je rukovodstvo SRJ bilo svesno tih informacija, pošto je na njih često odgovaralo putem neformalne komunikacije s predstavnicima BiH, nema dokaza da je Perišić bio upućen u njih.

54. Nema dovoljno dokaza koji potkrepljuju zaključak da je Perišić bio svestan sledećih informacija: dokumentacije o zločinima koju su podneli predstavnici BiH ili neformalne komunikacije koja je bila rezultat toga, izveštaja Mazowieckog, Izveštaja Komisije eksperata UN i relevantnih rezolucija SB UN koje su predložene za uvrštavanje u spis. U stvari, i većina članova

⁵³ V. gore, par. 1484, i odeljak VI.J.2.(b)(ii).

⁵⁴ DP P2451, Rezolucija 780 SB UN, 6. oktobar 1992. godine.

⁵⁵ DP P1535, Dodaci Završnom izveštaju Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 110.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ DP P2479, Rezolucija 941 SB UN, 23. septembar 1994. godine.

Veća priznaje da nema neposrednih dokaza da je Perišić dobijao gorepomenute dokumente ili da ih je pročitao.⁵⁹ Prema tome, tvrdim da se na osnovu dokaza ne može van razumne sumnje utvrditi da je Perišić imao stvarno znanje o njihovoj sadržini.

(iii) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja

55. Većina članova Veća poziva se na razne izveštaje svetskih i srpskih sredstava javnog informisanja o ratu kako bi potkrepila svoj zaključak da je Perišić znao za diskriminatornu nameru i kažnjivo ponašanje VRS. Iako sam svestan činjenice da su sredstva javnog informisanja opširno izveštavala o ratu u BiH dok je Perišić obavljao dužnost načelnika Generalštaba VJ, podsećam da sama opšta dostupnost informacija ne može da potkrepi prezumpciju o Perišićevom stvarnom znanju kako bi mu se mogla prepisati individualna krivična odgovornost.⁶⁰ Stoga, uz dužno poštovanje, smatram da čak i široko diseminiranje informacija putem sredstava javnog informisanja ne može da potkrepi zaključak o stvarnom znanju po članu 7(1) ukoliko nema dokaza da su te informacije bile konkretno stavljene na raspolaganje optuženom i da su u njima konkretno navedeni zločini koje je počinio VRS. Nije izveden nijedan dokaz koji pokazuje da je Perišić dobio ili pročitao bilo koji od izveštaja svetskih ili srpskih sredstava javnog informisanja čije je uvrštavanje u spis predloženo. Tvrdim da je krajnje neprimereno da mu se znanje imputira na osnovu posrednih dokaza, osim ako je to, naravno, jedini razuman zaključak. To posebno važi u slučajevima kada sadržina tih izveštaja u sredstvima javnog informisanja ne ukazuje na identitet onih koji su navodno činili zločine.

56. Takođe primećujem da većina članova Veća upućuje na praksu Generalštaba VJ da priprema redovne izvode iz štampe za Perišića.⁶¹ Po mom mišljenju, stvarno znanje se, samo na osnovu te prakse, ne može utvrditi ni sa kakvom većom preciznošću od standarda opšte dostupnosti koji je odbačen u predmetu *Čelebići*.⁶² Bez dokaza o tome kada su konkretni izvodi iz štampe dostavljeni Perišiću i dokaza o sadržini tih izvoda, sama praksa dobijanja izvoda iz štampe ne može van razumne sumnje potkrepiti zaključak o stvarnom znanju.

⁵⁸ V. gore, par. 1462–1464.

⁵⁹ V. gore, par. 1557.

⁶⁰ V. gore, par. 40, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 386; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226.

⁶¹ V. gore, par. 1404, 1520.

⁶² V. Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226.

3. Perišić je znao za zločine koje je VRS počinio u Sarajevu

57. Uz dužno poštovanje, ne slažem sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić, dok je bio načelnik Generalštaba VJ, bio svestan zločina koje je VRS činio u Sarajevu i toga da će za njima verovatno uslediti novi zločini.⁶³

(a) Obaveštajni izveštaji

58. Slažem se s većinom članova Veća da je Perišić, kao načelnik Generalštaba VJ, imao razvijenu obaveštajnu mrežu koja ga je informisala o krivičnim delima VRS u BiH.⁶⁴ Već je utvrđeno da su razni obaveštajni izvori izveštavali Perišića o vojnom i strateškom razvoju situacije u BiH.⁶⁵ Međutim, napominjem da nema dokaza da su ti obaveštajni izvori informisali Perišića o tome da je VRS činio zločine u Sarajevu.

59. Ograničeni neposredni dokazi predočeni Pretresnom veću ukazuju na to da su Perišićevi obaveštajni izvori osporavali tačnost izveštaja u kojima su se navodili zločini VRS-a. Na primer, posle incidenta Markale I, Perišić je rekao da RS negira odgovornost za taj napad i da su mu njegovi izvori rekli da su za njega najverovatnije odgovorni mudžahedini ili Hrvati.⁶⁶ Posle incidenta Markale II, Obaveštajna uprava Generalštaba VJ poslala je izveštaj Ministarstvu odbrane SRJ u kojem se iznose razlozi za sumnju u optužbu UNPROFOR-a da je VRS odgovoran za granatiranje, uz napomenu da “[e]kspertiza nije vršena na licu mesta [...] nego na osnovu fotografija, skica i TV snimaka. Poginuli i ranjeni nisu pregledani, niti je po ovom pitanju vršena bilo kakva medicinska ekspertiza”.⁶⁷ Perišić je takođe prisustvovao sastanku u Dobanovcima 29. avgusta 1995. godine, na kojem je predsednik Milošević obavestio učesnike da jedan izvor UN tvrdi da je granata ispaljena sa srpskih položaja. Mladić, koji je bio prisutan, osporio je tu tvrdnju i istakao da saopštenje iz jednog drugog izvora UN pokazuje da granata nije mogla da dođe sa srpskih položaja.⁶⁸

60. Jedini neposredni dokazi kojima Pretresno veće raspolaže u vezi sa Sarajevom ukazuju na dva moguća zaključka. Ili su izvori na koje se Perišić oslanjao pogrešili u pogledu odgovornosti VRS ili su namerno dostavili informacije koje negiraju krivicu VRS. Stoga, uz dužno poštovanje, tvrdim da je većina članova Veća pogrešila kada je zaključila da je *jedini* razuman zaključak koji se

⁶³ V. gore, par. 1521–1522.

⁶⁴ V. gore, par. 1520.

⁶⁵ V. gore, par. 1520 i odeljak VII.2.(b).

⁶⁶ V. gore, par. 1492 (gde se upućuje na DP P782, Stenografske beleške sa 18. sednice VSO, održane 7. februara 1994. godine, str. 61).

⁶⁷ V. gore, par. 1494 (gde se upućuje na DP D542, Izveštaj VJ upućen Ministarstvu odbrane SRJ, 11. oktobar 1995. godine).

⁶⁸ DP P232, Beleške sa sastanka rukovodstava SRJ i RS održanog u Dobanovcima, 30. avgust 1995. godine, str. 12.

može izvesti na osnovu tih dokaza taj da su Perišićevi obaveštajni izvori informisali Perišića o tome da VRS čini zločine u Sarajevu. Takođe podsećam na to da, za razliku od odgovornosti po članu 7(3), informacije koje je Perišić dobio ne predstavljaju vrstu obaveštenja koje povlači obavezu da se sprovede istraga.

61. Najzad, većina članova Veća napominje da je Perišić tokom opsade Sarajeva i sve vreme perioda na koji se odnosi Optužnica prisustvovao sednicama Kolegijuma čiji je cilj bio da se razmene informacije i kojima su prisustvovali načelnici Obaveštajne uprave, Uprave za bezbednost i Sektora za operativno-štabne poslove.⁶⁹ Pošto sam pregledao zapisnike sa sednica Kolegijuma, ističem da u njima nijednom nije pomenuto da VRS čini zločine.⁷⁰ Dokazi stoga ne potkrepljuju zaključak da su ti sastanci pružili Perišiću stvarna saznanja o tome da je VRS činio zločine u Sarajevu ili da se spremao da ih počini.

(b) Diplomatski telegrami

62. Većina članova Veća se poziva na razne diplomatske telegramе poslate Misiji SRJ kao na dokaz za to da je Perišić znao da VRS čini zločine u Sarajevu. Uz dužno poštovanje, ne slažem se s većinom članova Veća po ovom pitanju. Najpre treba podsetiti da se telegrami čije je uvrštavanje u spis predloženo mogu svrstati u dve kategorije: telegramе koji su Perišiću dostavljeni direktno i one koji nisu. Priznajem da je Perišić možda bio svestan *nekih* od tih diplomatskih telegrama zato što su mu bili dostavljeni direktno. Međutim, ne prihvatam zaključak većine članova Veća da je Perišić znao za one telegramе poslate rukovodstvu SRJ koji mu nisu dostavljeni lično. Takođe prihvatam da su informacije sadržane u telegramima koji su mu dostavljeni možda bile dovoljne da stvore opštu svest da se u BiH događaju zloupotrebe. Međutim, po mom mišljenju, malobrojni telegrami koji su direktno dostavljeni Perišiću nisu bili dovoljni da mu pruže saznanja da je VRS u Sarajevu činio zločine ili da će ih najverovatnije počinuti.

63. Iako je moguće da su misije SRJ širom sveta dostavljale Perišiću mnogo telegrama, Pretresno veće ima dokaze o *samo dva* diplomatska telegrama u vezi sa Sarajevom koji su Perišiću dostavljeni direktno. Po mom mišljenju, informacije sadržane u tim telegramima nisu bile dovoljne da bi Perišiću mogle pružiti stvarno znanje o ulozi VRS u činjenju zločina u Sarajevu.

⁶⁹ V. gore, par. 1392 (gde se upućuje na Sinišu Borovića, T. 13932; Miodrag Simić, T. 9981; Branko Gajić, T. 10813); v., na primer, DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine; DP P727, Naređenje iz Kabineta načelnika Generalštaba o organizaciji i metodu rada načelnika Generalštaba i Štaba Vrhovne komande VJ, 15. oktobar 1993. godine, str. 5. U spisu se nalaze brojni transkripti sa sednica Kolegijuma, v., na primer, DP P2193–P2215.

⁷⁰ V., na primer, DP P2207, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 4. decembra 1995. godine; DP P2193; Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 15. septembra 1995. godine; DP P2197, Transkript sa sednice Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održane 28. oktobra 1995. godine.

64. U prvom telegramu, koji je poslala Misija SRJ pri UN i koji je dostavljen Perišiću, pominje se zabrinutost međunarodne zajednice zbog napada na civile u Sarajevu, a odgovornost za eskalaciju situacije pripisuje se uopšteno “bosanskim Srbima”.⁷¹ Budući da se, kada se govori o činjenju zločina, u brojnim rezolucijama UN i drugim dokumentima uvrštenim u spis upućuje na “paravojne jedinice bosanskih Srba”,⁷² činjenica da se u ovom telegramu ne navodi konkretno VRS ostavlja mogućnost da je Perišić to protumačio tako kao da su u navodne napade na civile bile umešane paravojne jedinice ili druge snage koje nisu bile u sastavu VRS. U drugom telegramu koji je dostavljen Perišiću, a koji je takođe pripremila Misija SRJ pri UN, naglasak je bio samo na opštoj vojnoj situaciji u Sarajevu i u njemu se opisuju “dejstva snajperista, kao i artiljerijski[...] napad[i]”, bez ikakvih navoda o ratnim zločinima ili konkretnim izvršiocima.⁷³

65. Većina članova Veća takođe se poziva na diplomatsku komunikaciju koja nije direktno dostavljena Perišiću. U diplomatskom telegramu koji je Misija SRJ u Londonu posle incidenta Markale I poslala Generalštabu VJ iznosi se optužba da se u zapadnim sredstvima javnog informisanja “široko [...] manipuliše sa najnovijim masakrom civila u Sarajevu” kako bi se izdejstvovali vazdušni napadi na srpske položaje, a dalje se navodi da je britanski ministar odbrane istakao da još nema dovoljno informacija da bi izvršioci napada mogli sa sigurnošću da se identifikuju.⁷⁴ U jednom ranijem telegramu koji je poslala Misija SRJ u Londonu samo se napominje da se britanski funkcioneri protive daljem bombardovanju Sarajeva.⁷⁵ Budući da nema dokaza da je Perišić uopšte pročitao ili primio te telegrame, oni nisu valjan dokazni osnov za izvođenje zaključka o bilo kakvom znanju. Osim toga, budući da se u tim diplomatskim telegramima ne govori konkretno o činjenju zločina od strane VRS, konstatujem da oni, čak i da ih je Perišić pročitao, ne bi navodili na jedini razuman zaključak da je on stvarno znao da je VRS činio ili da se sprema da počini zločine tokom opsade Sarajeva.

(c) Dokumentacija međunarodne zajednice o zločinima u Sarajevu

66. Samo postojanje izveštaja i rezolucija UN u kojima se govori o događajima u Sarajevu nije, po mom mišljenju, bilo dovoljno da pruži Perišiću stvarno znanje o bilo kakvim navodima o krivičnim delima koja je počinio VRS. Prvo, kao što sam već napomenuo u vezi s dokumentacijom

⁷¹ DP P852 (zapečaćeno).

⁷² V., na primer, DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1; DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine, str. 1; DP P1535, Dodaci Završnom izveštaju Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 110; DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine, str. 4, gde se ne upućuje na VRS, već na “srpsk[e] plaćeni[ke]”; DP P2454, Rezolucija 787 SB UN, 16. novembar 1992. godine, str. 3.

⁷³ DP P853 (zapečaćeno).

⁷⁴ DP P2852 (zapečaćeno).

⁷⁵ DP P2853 (zapečaćeno).

međunarodne zajednice uopšte, ne može se pretpostaviti da je Perišić znao za tu vrstu dokaza, a podsećam i na svoju raniju konstataciju da dokazi ne potkrepljuju zaključak da je Perišić posedovao te izveštaje.⁷⁶

67. Osim toga, čak i da je Perišić imao izveštaje i rezolucije UN, informacije sadržane u njima ne potkrepljuju zaključak da je Perišić zaista znao za kažnjivo ponašanje VRS u Sarajevu. Izuzimajući Rezoluciju 859 SB UN,⁷⁷ u kojoj se ne navode konkretni izvršiooci, u rezolucijama i izveštajima se samo uopšteno upućuje na ratne zločine, a eventualni navodi o kažnjivom ponašanju ne dovode se konkretno u vezu sa VRS. U stvari, u velikom broju dokumenata UN o kojima je reč, činjenje ratnih zločina pripisuje se neidentifikovanim “paravojnim” grupama, dok se VRS i VJ u tim izveštajima ne označavaju kao krivci.⁷⁸ U drugim izveštajima se ne iznose pojedinosti o konkretnim navodima, niti se takvo ponašanje pripisuje VRS-u, već se načelno govori o uticaju vojne kampanje na humanitarnu situaciju na terenu.⁷⁹

68. Izveštaji koje je sačinio Mazowiecki takođe ne sadrže dovoljno pojedinosti na osnovu kojih se može zaključiti koja je grupa bila odgovorna za navodne zločine u Sarajevu. U tim izveštajima se ili upućuje na zločine koje su počinili “srpski vojnici” i “srpski plaćenici”, bez navođenja organizacije kojoj pripadaju,⁸⁰ ili se izričito odbija da se pripíše konkretna krivica za kažnjivo ponašanje koje je u njima opisano.⁸¹

(d) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja

69. Većina članova Veća navodi da je Perišić “u opštim crtama bio obavešten o onome o čemu je izveštavala strana i srpska štampa”⁸² i da je, zbog toga što se o napadima na civile Muslimane u

⁷⁶ V. gore, par. 45, 52–54.

⁷⁷ DP P2474, Rezolucija 859 SB UN, 24. avgust 1993. godine, gde se osuđuju svi ratni zločini i druga kršenja međunarodnog humanitarnog prava “počinjen[a] od bilo koje strane, bosanskih Srba ili drugih”.

⁷⁸ V. DP P208, Rezolucija 819 SB UN, 16. april 1993. godine, str. 1; DP P212, Rezolucija 824 SB UN, 6. maj 1993. godine, str. 1; DP P1535, Dodaci Završnom izveštaju Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 110; DP P2454, Rezolucija 787 SB UN, 16. novembar 1992. godine, str. 3.

⁷⁹ V. DP P1536, Dopis generalnog sekretara UN upućen predsedavajućem SB UN, sa Završnim izveštajem Komisije eksperata UN formirane u skladu s Rezolucijom 780 SB UN (1992), 27. maj 1994. godine, par. 186, gde se navodi da su vojne snage “koncentrisale svoje akcije na slabljenje grada putem stalnog bombardovanja sa okolnih brda”.

⁸⁰ DP P2439, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 28. avgust 1992. godine, str. 4; DP P2440, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 27. oktobar 1992. godine; DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine; DP P2442, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 10. februar 1993. godine; DP P2443, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 5. maj 1993. godine.

⁸¹ DP P2441, Izveštaj specijalnog izvestioca Komisije za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, 17. novembar 1992. godine, par. 42, gde se navodi da su “[s]ve strane krive”.

⁸² V. gore, par. 1521.

Sarajevu opširno izveštavalo, jedini razuman zaključak taj da je Perišić znao za te navode.⁸³ Većina članova Veća se poziva na članke iz *Borbe*, *NIN-a* i drugih publikacija.⁸⁴ Međutim, u dokaznom spisu ništa ne pokazuje da su ti konkretni dokumenti ili izveštaji iz sredstava javnog informisanja u kojima se opisuje nasilje VRS-a nad civilima Muslimanima davani Perišiću u sklopu izbora iz štampe koji mu je dostavljan. Stoga nisam ubjeđen da je na osnovu dokaza utvrđeno da je jedini razuman zaključak taj da je Perišić stvarno znao da će, zahvaljujući njegovoj pomoći, VRS u Sarajevu verovatno činiti zločine.

4. Perišić je znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici

70. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da je Perišić znao da će zahvaljujući njegovoj pomoći VRS u Srebrenici verovatno činiti zločine.

(a) Izjave koje je Perišić dao

71. Većina članova Veća napominje da je, u isto vreme kad je VRS zauzeo enklavu, komandant Užičkog korpusa obavestio Perišića da je jedna velika grupa Muslimana pobjegla iz Žepe i da preko Drine prelazi u Srbiju.⁸⁵ Komandant ga je potom obavestio da je MUP Užice, koji je bio u sklopu VJ, hteo da pobije izbeglice i da je on kontaktirao Miloševića kako bi to sprečio.⁸⁶ Iako je na osnovu tog izveštaja Perišić svakako postao svestan toga da se nešto značajno događa na području Žepe, izjava komandanta da je kontaktirao s Miloševićem dala je Perišiću razloga da poveruje da je otklonjena eventualna opasnost koju je Užički korpus možda predstavljao za civile Muslimane. Osim toga, u toj komunikaciji nije bilo ničega što je Perišića moglo da obavesti da VRS u tom trenutku vrši zločine na tom području.

(b) Obaveštajni izveštaji

72. Uvažavam činjenicu da je Perišić dobijao periodične “obaveštajne informacije” od VRS,⁸⁷ da su obaveštajni organi VRS slali redovne izveštaje Generalštabu VJ i da je Perišić dobijao dnevne

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ V. gore, par. 1514, gde se upućuje na DP P2829, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 15. decembar 1993. godine; DP P2830, Izveštaj *Reutersa* u vezi s napadima na Sarajevo, 5. januar 1994. godine; DP P333, Intervju s Ratkom Mladićem za *NIN*, 7. januar 1994. godine, str. 24; DP P2831, Reakcija na raniji napis o Mladiću, objavljena u *NIN-u*, 11. mart 1994. godine, str. 3; DP P2878, Članak objavljen u *Borbi*, 30–31. jul 1994. godine; DP P2832, *V.I.P. Daily News Report*, 4. jul 1995. godine, str. 1–2.

⁸⁵ V. gore, par. 1545 (gde se poziva na DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine, str. 27).

⁸⁶ V. gore, par. 1545 (gde se poziva na DP P802, Transkript razgovora s Perišićem, 7. decembar 2003. godine str. 28).

⁸⁷ V. gore, par. 1419, 1534. V. takođe DP D547, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 15. septembar 1993. godine.

izveštaje od svoje Uprave bezbednosti i Obaveštajne uprave.⁸⁸ Ni u jednom od tih dokaza se zapravo ne upućuje na to da VRS čini krivična dela.

73. Svi izveštaji koje je sačinila Obaveštajna uprava Generalštaba VJ bili su usredsređeni isključivo na vojne aktivnosti muslimanskih snaga i snaga VRS u regionu; u tim izveštajima se nigde ne pominje da je VRS činio zločine, bilo pre,⁸⁹ bilo posle⁹⁰ pada Srebrenice. Takođe je važno napomenuti da su pokreti snaga VRS opisani s mnogo manje konkretnih pojedinosti od pokreta muslimanskih snaga.⁹¹

74. Pre zauzimanja Srebrenice, u izveštajima koje su Perišić i Generalštab VJ dobijali od VRS prevashodno se opisuju vojne aktivnosti i pokreti ABiH. Jedini navodi o zločinima koji su predloženi za uvrštavanje u spis mogu se naći u sledećim obaveštajnim informacijama Glavnog štaba VRS: informaciji VRS od 18. maja 1995. godine, u kojoj se govori o muslimanskoj propagandi koja je tvrdila da VRS vodi operacije protiv enklava u Podrinju,⁹² i informaciji od 26. maja 1995. godine, u kojoj se navodi da muslimanska sredstva javnog informisanja iznose tvrdnje o velikom broju civilnih žrtava kako bi izdejstvovala nove vazdušne napade NATO na VRS.⁹³ Budući da se u obe ove informacije izveštaji o zločinima kvalifikuju ili kao muslimanska propaganda ili kao navodi koje su muslimanski medijski izvori izmislili u sopstvene svrhe, podrazumevalo se da u te navode ne treba verovati.

(c) Sastanci s pripadnicima VRS

75. Većina članova Veća napominje da je Perišić imao kontakte s više oficira VRS, uključujući Mladića, u vreme kada su se događali zločini u Srebrenici.⁹⁴ Perišić je tokom tog perioda takođe bio na ručku s Mladićem, Gverom i drugima u Han-Pijesku.⁹⁵ Međutim, nema dokaza da se u bilo kojoj od tih prilika razgovaralo o tome da VRS čini zločine. Prema tome, ti razgovori se ne mogu upotrebiti kao potkrepa za zaključak da je Perišić stvarno znao za zločine koje je VRS činio u Srebrenici.

⁸⁸ V. gore, par. 1396, 1400, 1535. V. takođe DP D547, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 15. septembar 1993. godine.

⁸⁹ V. gore, par. 1539.

⁹⁰ V. gore, par. 1540.

⁹¹ V. gore, par. 1536.

⁹² V. gore, par. 1536 (gde se poziva na DP P1831, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 18. maj 1995. godine, str. 3).

⁹³ V. gore, par. 1536 (gde se poziva na DP P2180, Obaveštajna informacija Glavnog štaba VRS, 26. maj 1995. godine, str. 1).

⁹⁴ V. gore, par. 1554–1555.

⁹⁵ V. gore, par. 1555 (gde se upućuje na DP P2799, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2800, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2801, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2802, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2803, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2804, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci,

(d) Diplomatski telegrami

76. Podsećam da su jedan broj diplomatskih telegrama u vezi sa Srebrenicom rukovodstvu SRJ slale Misija SRJ pri UN i druge diplomatske misije, ali su samo neki od njih direktno dostavljeni Perišiću. Sličan zaključak izvodim u odnosu na diplomatske telegrame u kojima se pominje Srebrenica, kao što sam to već učinio za telegrame koji se odnose na Sarajevo. Najpre ću govoriti o onim telegramima koji su direktno dostavljeni Perišiću.

77. U telegramu od 12. jula 1995. godine, koji je dostavljen Perišiću, rezimirani su stavovi raznih učesnika debate u SB UN.⁹⁶ Taj telegram nije sadržao nikakve konkretne činjenične zaključke SB UN u odnosu na neki konkretan zločin. U jednom drugom telegramu, takođe od 12. jula 1995. godine, isto nema zaključaka jer se u njemu ne govori eksplicitno o zločinima koje je izvršio VRS, iako se prilikom diskusije o raketnim napadima pominje vojna situacija na terenu, kao i opšta humanitarna kriza.⁹⁷ Iako se u tom telegramu Mladić pominje po imenu, on se ne pominje u kontekstu raketnih napada koji se uopštenije pripisuju “bosanskim Srbima”. Telegram takođe ne sadrži pojedinosti o šteti ili ljudskim gubicima do kojih su doveli raketni napadi, niti o ciljevima tih napada.⁹⁸ Prema tome, u svetlu tog telegrama, Perišić nije mogao nepobitno da utvrdi koji su zločini eventualno počinjeni i ko ih je počinio. Isto tako, drugi telegrami koji su prosleđeni Perišiću nisu sadržali detaljne navode o konkretnim zločinima koje je počinio VRS, već su se bavili uopštenije humanitarnom situacijom⁹⁹ ili izveštavanjem svetskih sredstava javnog informisanja.¹⁰⁰ Zato se, uz dužno poštovanje, ne slažem sa zaključkom većine članova Veća da se na osnovu dokaza može izvesti jedini razuman zaključak da je Perišić stvarno znao da VRS čini zločine u Srebrenici. *In dubio pro reo.*

78. Pored toga, podsećam na svoju raniju konstataciju da diplomatski telegrami koji nisu direktno dostavljeni Perišiću ne mogu biti pokazatelj toga da li je on imao stvarna saznanja o kažnjivom ponašanju VRS. Prema tome, eventualni diplomatski telegrami u kojima se govori o događajima u Srebrenici, a koji Perišiću nisu dostavljeni ne mogu se koristiti za izvođenje zaključka o tome šta je on stvarno znao.

18. jul 1995. godine; DP P2805, Lešićeva fotografija Perišića s Mladićem i drugima u Crnoj Rijeci, 18. jul 1995. godine; DP P2705, Fotografije Perišića s Mladićem i drugima, uključujući generala Milana Gveru, 18. jul 1995).

⁹⁶ DP P897 (zapečaćeno).

⁹⁷ DP P896 (zapečaćeno).

⁹⁸ DP P896 (zapečaćeno). V. takođe DP P855 (zapečaćeno) (gde se uopšteno govori o zabrinutosti zbog “teški[h] povreda [...] humanitarnog prava” koje se događaju u Srebrenici, ali se ne navode konkretne pojedinosti o navodnim incidentima, niti se zločini pripisuju bilo kojoj konkretnoj grupi).

⁹⁹ DP P857 (zapečaćeno), str. 2.

¹⁰⁰ DP P856 (zapečaćeno).

79. Slično mojim ranijim zaključcima u vezi s diplomatskim telegramima koji se odnose na Sarajevo, uz dužno poštovanje, smatram da, *čak i da je* Perišić bio svestan sadržine diplomatskih telegrama koji mu nisu dostavljeni, informacije sadržane u tim telegramima ne potkrepljuju zaključak da je Perišić mogao imati saznanja o zločinima koji se u Optužnici navode u odnosu na Srebrenicu. Iako uvažavam činjenicu da su informacije sadržane u tim telegramima mogle biti dovoljne da Perišića upoznaju s time da se zločini načelno događaju, ti telegrami nisu sadržali dovoljno pojedinosti na osnovu kojih je Perišić mogao postati svestan eventualnog učešća VRS u tome. Na primer, u mnogim od tih diplomatskih telegrama samo su rezimirani razni izveštaji svetskih sredstava javnog informisanja.¹⁰¹ Težište mnogih izveštaja pomenutih u tim telegramima bilo je na humanitarnoj situaciji na terenu i u njima se nije konkretno upućivalo na ratne zločine, niti se ukazivalo na VRS kao izvršioca pojedinačnih krivičnih dela, dok se u jednom izveštaju čak pominje da je rukovodstvo RS obećalo da civilno stanovništvo neće stradati.¹⁰²

(e) Dokumentacija međunarodne zajednice o zločinima u Srebrenici

80. Većina članova Veća upućuje na saopštenja SB UN,¹⁰³ izvode sa sednica SB UN¹⁰⁴ i diplomatsku prepisku koja Perišiću nije dostavljena¹⁰⁵ kako bi pokazala da je Perišić znao da VRS čini zločine u Srebrenici. Ja se ne slažem s tim zaključkom. Perišić nije prisustvovao sednicama SB UN i jednostavno nema dokaza koji ukazuju na to da je on znao za sadržinu tih sednica ili rezolucija SB UN koje su na tim sednicama usvojene.

(f) Izveštaji u sredstvima javnog informisanja

81. Kada je reč o Perišićevoj svesti o zločinima počinjenim u Srebrenici, većina članova Veća se ponovo poziva na postojanje konkretnih izveštaja u sredstvima javnog informisanja¹⁰⁶ – a nemamo dokaze da ih je Perišić ikada dobio – kako bi konstatovala da je on stvarno znao za zločine koje je činio VRS.¹⁰⁷ Svedočenje Branka Gajića dodatno umanjuje verovatnoću da je Perišić na

¹⁰¹ V., na primer, DP P857 (zapečaćeno), str. 2 (Rezime o izveštajima u sredstvima javnog informisanja u Velikoj Britaniji); DP P856 (zapečaćeno), str. 3 (Rezime o izveštajima u sredstvima javnog informisanja u Nemačkoj).

¹⁰² DP P857 (zapečaćeno), str. 2.

¹⁰³ DP P2507, Izjava predsedavajućeg SB UN, 25. jul 1995. godine.

¹⁰⁴ DP P2502, Zapisnik sa 3554. sednice SB UN, 14. jul 1995. godine.

¹⁰⁵ DP P899 (zapečaćeno); DP P2498, Dopis otpravnika poslova Stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 9. jul 1995. godine; DP P2499, Dopis otpravnika poslova Stalne misije BiH pri UN upućen predsedavajućem SB UN, 13. jul 1995. godine.

¹⁰⁶ V., na primer, DP P1089, Adam Brown, "Evakuacija izbeglica iz Srebrenice se nastavlja, Srbi drže muškarce pritvorene", *Agence France-Presse*, 13. jul 1995 (gde se govori o prisilnom premeštanju stanovništva enklave koje je organizovao general Mladić); DP P1092, Izveštaj pod naslovom "Evakuacija civila iz Srebrenice se nastavlja; tvrdi se da muškarce ubijaju 'na licu mesta'", *Agence France-Presse*, 14. jul 1995 (u kojem se navodi da snage bosanskih Srba streljaju izbeglice i uzimaju zarobljenike posle pada enklave); DP P1104, Članak o događajima u Srebrenici, objavljen u *Našoj borbi / New York Timesu*, 24. jul 1995. godine, str. 5 (u kojem se izveštava o navodima pripadnika Holandskog bataljona da su videli kako bosanski Srbi u Srebrenici ubijaju i muče Muslimane).

¹⁰⁷ V. gore, par. 1578.

osnovu tih izveštaja bio informisan o zločinima VRS. On je rekao da obaveštenja o izveštajima sredstava javnog informisanja o zverstvima koja je VRS možda počinio u Srebrenici nisu uzimana u obzir zbog toga što nisu predstavljala kontraobaveštajnu stvar.¹⁰⁸ Upadljivo je da je jedino svedočenje dostupno Pretresnom veću u kojem se direktno govori o tome kako su izveštaji iz sredstava javnog informisanja o Srebrenici distribuirani preko obaveštajnog aparata VJ u suprotnosti sa zaključkom koji je izvela većina članova Veća.

5. Zaključak

82. Većina članova Veća smatra da je jedini razuman zaključak koji dokazi potkrepljuju taj da je Perišić, dok je bio na dužnosti načelnika Generalštaba VJ, znao za diskriminatornu nameru i kažnjivo ponašanje VRS u BiH.

83. Ja se slažem s tim da dokazi pokazuju da je Perišić dobijao alarmantne informacije koje su ga upozoravale na činjenicu da su se za vreme rata možda dogodili zločini. U skladu sa sudskom praksom koja se odnosi na odgovornost prema članu 7(1), Perišić nije bio obavezan da sprovede istragu o tim navodima. Stoga se postavlja pitanje da li je postojala velika verovatnoća da je Perišić, kada je pružao pomoć, znao da će VRS tu pomoć najverovatnije upotrebiti za počinjenje zločina u Sarajevu i Srebrenici. U vezi s tim, smatram da je većina članova Veća pogrešila kada je zaključila da je Perišić imao traženo znanje.

84. Po mom mišljenju, na osnovu uglavnom posrednih dokaza koji su predočeni Pretresnom veću, ne može se izvesti jedini razuman zaključak da je Perišić tokom perioda u kom je obavljao dužnost načelnika Generalštaba VJ bio svestan da VRS čini zločine u Sarajevu i Srebrenici. U stvari, iz svih dokaza uvrštenih u spis u ovom predmetu ne može se razumno zaključiti da je Perišić imao znanje o zločinima koje je VRS činio u Sarajevu i Srebrenici.

85. Shodno tome, nisam ubeđen da Momčilo Perišić snosi individualnu krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta za zločine počinjene u Sarajevu i Srebrenici, kako se navodi u tačkama od 1 do 4 i tačkama od 9 do 12 Optužnice.

¹⁰⁸ V. gore, par. 1576 (gde se poziva na Branka Gajića, T. 10960–10962).

XIII. SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE MOLOTOA U ODNOSU NA TAČKE OD 5 DO 8

86. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća u vezi s individualnom krivičnom odgovornošću Momčila Perišića na osnovu člana 7(3) Statuta u odnosu na tačke od 5 do 8. Konkretno, ne mogu da se složim sa zaključkom većine članova Veća da je Momčilo Perišić vršio efektivnu kontrolu nad izvršiocima zločina počinjenih granatiranjem Zagreba u maju 1995. godine.

A. Uvodne napomene

87. Pri donošenju zaključka, većina članova Veća je analizirala jedan broj pokazatelja efektivne kontrole.¹⁰⁹ Iako najvećim delom ne osporavam relevantnost tih pokazatelja, uz dužno poštovanje, tvrdim da postoji još jedan pokazatelj koji većina članova Veća nije uzela u obzir, a to je pitanje da li je Perišić sebe smatrao nadređenim starešinom pripadnika 40. KC i da li su ti pripadnici, kao izvršioci zločina u osnovi, sa svoje strane, subjektivno videli Perišića u toj ulozi. Mislim da analiza primera u kojim je Perišić pokušao da interveniše u komandnom lancu SVK jasno pokazuje da je odgovor na to pitanje negativan. Perišić sebe nije smatrao nadređenim starešinom pripadnika 40. KC, a oni sebe nisu smatrali njegovim podređenima. Naprotiv, dokazi nameću utisak da su pripadnici 40. KC bili prepotčinjeni SVK-u i da su stoga postupali isključivo u okviru njegovog komandnog lanca. Činjenica da je njihove plate, kao i druge beneficije, i dalje plaćao VJ, po mom mišljenju, ostaje u potpunosti kompatibilna sa tim pojmom prepotčinjavanja. Shodno tome, kada su pripadnici 40. KC bili prepotčinjeni SVK-u, Perišić više nije mogao da vrši kontrolu nad njima, pogotovo ne operativnu kontrolu.

B. Da li je Perišić imao mogućnost da izdaje naređenja pripadnicima 40. KC?

88. Većina članova Veća smatra da je Perišić izdavao određena komandna naređenja SVK-u, ističući da ona jesu bila retka, ali da njihovo postojanje i činjenica da su ih pripadnici SVK izvršavali pokazuju da je on u načelu imao mogućnost da izdaje naređenja.¹¹⁰ Većina članova Veća je, dalje, zaključila da to što je Perišić mogao da izdaje naređenja potkrepljuje zaključak da je sistem rukovođenja i komandovanja SVK bio podeljen na dva paralelna komandna lanca: jedan

¹⁰⁹ V. gore, par. 1757–1769. V. takođe gore, par. 1672 i dalje.

¹¹⁰ V. gore, par. 1763.

kojim je rukovodio Milan Martić, kao vrhovni komandant SVK, i drugim su rukovodili Perišić i drugi članovi rukovodstva SRJ, uključujući Miloševića.¹¹¹

89. Uz dužno poštovanje, osporavam zaključak većine članova Veća da je pre 2. maja 1995. godine Perišić izdao najmanje jedno komandno naređenje jednom visokom oficiru na službi u 40. KC, koje je zatim izvršeno.¹¹² Napominjem da je naređenje na koje većina članova Veća upućuje, dokument P1800, *jedino* naređenje koje je Perišić u to vreme navodno izdao nekom pripadniku 40. KC za koje je dokazano da je sprovedeno.

90. Kada se taj dokument pročita, nesumnjivo je, po mom mišljenju, da je to bilo naređenje koje je poslao direktno Milošević, a da je Perišićeva uloga bila samo da ga prenese. Ukazujem na sledeće odlike po kojima se ono razlikuje od naređenja izdatog u okviru komandnog lanca:

- (a) ono je napisano po Miloševićevom, a ne po Perišićevom ovlašćenju;
- (b) Milošević nije bio ni u komandnom lancu VJ ni u komandnom lancu SVK da bi imao pravo da izdaje komandna naređenja;
- (c) jedan od onih kojima je to naređenje upućeno, Milan Martić, nije bio pripadnik 40. KC, pa stoga nije mogao biti u Perišićevom navodnom komandnom lancu;
- (d) za izdavanje ovog dokumenta navedeno je obrazloženje, što nije slučaj u komandnim naređenjima;
- (e) jedan od razloga za njegovo izdavanje bio je taj što je Milan Martić obećao Yasushiju Akashiju da će omogućiti prolazak humanitarne pomoći UNPROFOR za zapadnu Bosnu, prema tome, to je više trebalo da podseti Martića da ispuni reč koju je dao, a nije bilo naređenje; i
- (f) Čeleketić je svoj odgovor uputio Miloševiću, a ne Perišiću, što pokazuje koga je on smatrao licem koje je izdalo to naređenje, Miloševića ili Perišića.¹¹³

91. Po mom mišljenju, dokazni predmet P1800 ne može se stoga upotrebiti za izvođenje zaključka o postojanju paralelnog komandnog lanca na osovini Generalštab VJ – Glavni štab SVK. On pre pokazuje da je bio uspešan Miloševićev pokušaj da utiče na Martića i Čeleketića,

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² V. gore, par. 1762.

¹¹³ DP P2857, Dopis komandanta Glavnog štaba SVK Čeleketića upućen Perišiću i Miloševiću, 7. decembar 1994. godine.

ubeđivanjem i ličnim autoritetom, kako bi Martića naterao da ispoštuje svoj raniji dogovor s Akashijem.

92. Po mom mišljenju, većina članova Veća ne može se pozivati na pojam paralelnog komandnog lanca da bi potkrepila zaključak o efektivnoj kontroli. Treba napomenuti da postojanje paralelnog komandnog lanca u vojsci koja proklamuje jedinstvo komandovanja samo po sebi ukazuje na odsustvo efektivne kontrole. Činjenica da je Čeleketić ignorisao Perišićevo upozorenje da obustavi granatiranje Zagreba, a da je izvršio Martićevo naređenje, jasno pokazuje nefunkcionalnost sistema paralelnog komandnog lanca u vojsci s jedinstvom komandovanja.

93. Uverio sam se da dokazni predmet P1800 nije bio naređenje u okviru komandnog lanca, pa je stoga, po mom mišljenju, većina članova Veća pogrešila kada se, između ostalog, pozvala na njega kad je izvodila zaključak da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima 40. KC.

94. Isto tako, dokazni predmet P1925 ima sledeće odlike po kojima se razlikuje od komandnog naređenja:

- a) Marko Gulić, koji se u njemu pominje, službenik je Ministarstva odbrane RSK, a ne pripadnik 40. KC, pa stoga nije mogao biti u Perišićevom navodnom lancu komandovanja;
- b) Ljubomir Lalić, koji se u njemu pominje i za koga većina članova Veća navodi da je bio oficir VJ na službi u 40. KC, bio je, u stvari, pripadnik "Odeljenja za kadrovske poslove 40. kadrovske centra Personalne uprave GŠ VJ", odeljenja u sklopu VJ, a ne SVK;
- c) Ljubomir Bajić, koji se u njemu pominje, bio je oficir VJ u penziji. Iako je svedok Starčević u svedočenju rekao da to naređenje predstavlja primeren izraz komande nad oficirima 40. KC, on je priznao da je nedostatak tog dokumenta u tome što je među licima kojima je upućen bio jedan oficir VJ u penziji;¹¹⁴
- d) samo jedan drugi oficir koji se u njemu navodi služio je u Glavnom štabu SVK preko 40. KC;
- e) ostali oficiri koji se pominju u tom dokumentu bili su oficiri VJ.¹¹⁵

95. Napominjem da spis ne pokazuje da se postupilo po dokumentu P1925. Da bi se ustanovilo postojanje efektivne kontrole, nije dovoljno da je nadređeni izdao naređenje: naređenje je moralo

¹¹⁴ Miodrag Starčević, T. 6762–6763.

¹¹⁵ DP P1925, Naređenje Momčila Perišića za formiranje Koordinacionog štaba, 24. mart 1995. godine.

biti izvršeno. Čak i ako se, hipotetički, pođe od pretpostavke da je ono izvršeno, važno je napomenuti da je svrha tog naređenja bila da se formira telo koje će koordinirati pružanje pomoći SVK-u od strane VJ, što je SVK-u odgovaralo i čime se može objasniti zašto mu se povinovalo jedino lice koje je bilo pripadnik SVK. Razuman zaključak koji treba izvesti jeste da se to lice povinovalo zbog toga što se SVK ranije saglasio s tim da on bude član tog koordinacionog tela. Najzad, VJ ili Perišić ne bi znali koju pomoć da pruže da ih o tome nije informisao neko iz SVK-a. To naređenje ne potvrđuje postojanje paralelnog komandnog lanca.

96. Teoriji većine članova Veća o postojanju paralelnog komandnog lanca protivreči prepiska između Generalštaba VJ i Glavnog štaba SVK, u kojoj je Generalštab VJ upotrebio izraz “molimo” umesto naredbodavnih formulacija koje se obično mogu naći u naređenjima izdatim u VJ.¹¹⁶ Najzad, svedočenje nekoliko oficira koji su služili u 40. KC i bili na visokim položajima u SVK, uključujući svedoke tužilaštva Orlića i Rašetu, jasno ukazuje na to da su oni imali samo jedan operativni komandni lanac – koji je poticao od rukovodstva SVK.¹¹⁷ To je potvrdio i svedok MP-80, koji je izričito negirao da je Perišić imao bilo kakva komandna ovlašćenja nad Čeleketićem. Dokazi, osim toga, pokazuju da na mesečnim koordinacionim sastancima VJ-a, VRS-a i SVK-a Perišić nije nikada izdao nijedno naređenje.¹¹⁸

97. U prvim danima maja 1995. godine, kada su hrvatske snage započele napad na RSK, Martić je svom podređenom, Čeleketiću, naredio da u znak odmazde granatira Zagreb raketama “Orkan”. Čeleketić je to naređenje izvršio.¹¹⁹ Pošto je saznao za taj incident, Perišić je intervenisao i rekao Čeleketiću da prestane s granatiranjem. Dokazi pokazuju da Perišićeva intervencija nije bila uspešna, budući da je Zagreb ponovo sledećeg dana granatiran.¹²⁰ U vezi s tim, napominjem da spis ne sadrži razgovor koji je Perišić konkretno vodio s Čeleketićem 2. maja 1995. godine. Međutim, na osnovu presretnutog razgovora Perišića i Miloševića, u kojem Perišić kaže da je intervenisao kod Čeleketića, jasno je da je Perišić upotrebio izraz “rekao sam [mu]”, odnosno da nije govorio o naređenju.¹²¹

98. Činjenica da se Čeleketić nije povinovao toj intervenciji može se shvatiti samo u kontekstu ranije uobičajene komunikacije između Generalštaba VJ i Glavnog štaba SVK, komunikacije koja nije ličila na naređenja, već se odlikovala formulacijama svojstvenim horizontalnom odnosu. Moje

¹¹⁶ DP P1138, Prepiska između načelnika Generalštaba VJ i Glavnog štaba SVK, 19. januar 1994. godine; DP P2177, Dopis Generalštaba VJ upućen Glavnom štabu SVK, 11. maj 1994. godine. V. gore, par. 1716–1718, 1732.

¹¹⁷ Rade Orlić, T. 5740, 5762–5763; Rade Rašeta, T. 5969. V. gore, par. 1720.

¹¹⁸ V. gore, par. 1719.

¹¹⁹ V. gore, par. 585.

¹²⁰ V. gore, par. 1725.

¹²¹ *Ibid.*

je mišljenje da se na osnovu dokaza može izvesti jedini razuman zaključak da je Perišićevu intervenciju od 2. maja 1995. godine kao neobavezujuću tretirao ne samo Čeleketić, već i sam Perišić. Perišić je očigledno bio protiv granatiranja Zagreba. Čeleketić je bio rešen da granatira Zagreb. To je jedina prilika kada je Perišić Čeleketiću trebalo strogo da naredi da obustavi granatiranje, da je smatrao da ima bilo kakvu, a kamoli efektivnu kontrolu, nad njim. Isto tako, da je Čeleketić sebe smatrao Perišićevim podređenim, trebalo je da izvrši naređenje. On to nije uradio. On je Zagreb ponovo granatirao 3. maja 1995. godine. Jedino razumno objašnjenje glasi da je Čeleketić smatrao da pripada jednom jedinom komandnom lancu, Martićevom komandnom lancu, čija je naređenja rešio da izvršava, i time pokazao da Perišić nad njim nema efektivnu kontrolu. Upravo ta neizvesnost u vezi s linijom paralelnog lanca koja će se poštovati potvrđuje odsustvo efektivne kontrole. Ja sam ranije ukazao na činjenicu da je stav koji “nadređeni” i “podređeni” imaju prema svom odnosu faktor koji treba uzeti u obzir pri utvrđivanju postojanja efektivne kontrole. Stavovi Perišića i Čeleketića prema svom odnosu i stav Čeleketića prema njegovom odnosu s Martićem pokazuju važnost tog faktora.

99. Iako je Perišić u razgovoru s Miloševićem tvrdio da je na kraju naterao Čeleketića da obustavi granatiranje Zagreba,¹²² tu tvrdnju ne potkrepljuju nikakvi drugi dokazi. Zato ta tvrdnja o Perišićevoj ulozi u tim događajima, posebno u svetlu neuspešnih pokušaja da se Čeleketić natera da obustavi granatiranje, nema nikakvu težinu.

100. Ja takođe mislim da i Perišićeva komunikacija s komandantom 11. korpusa SVK Dušanom Lončarom ukazuje na činjenicu da oni nisu bili u odnosu nadređeni–podređeni. Ne osporavam da je Perišić u nekoliko prilika pokušao, i zapravo uspeo, da utiče na Lončara da preduzme konkretne korake. Međutim, dokazi jasno pokazuju da je on to postigao koristeći moć ubeđivanja, a ne nekakva komandna ovlašćenja. U vezi s tim, podsećam da je Perišić uputio na činjenicu da “Lončar potpuno *razume* stvar i *prihvata* da radi kako mi kažemo ” i da je referisao da je “*rekao* [Lončaru] da ne upućuje [jedan bataljon u zapadnu Slavoniju] bez našeg odobrenja, što je on *prihvatio*”¹²³(naglasak dodat). Iz te formulacije se vidi da Perišić nije izdao obavezujuće naređenje, već da je Lončar uslišio njegovu molbu. Ona takođe pokazuje kako je Perišić video svoj odnos s Lončarom.

101. Uprkos tome, napominjem da neki dokazi ukazuju na promenu okolnosti nakon što je Čeleketića na dužnosti zamenio Mile Mrkšić. Iskaz svedoka MP-80 sugeriše da je Mrkšić, umesto

¹²² V. gore, par. 1728.

¹²³ V. gore, par. 1723–1724.

da prima naređenja od Martića, sledio direktna naređenja koja su dolazila od Perišića.¹²⁴ Ovde napominjem da drugi dokazi ne potkrepljuju u potpunosti iskaz svedoka MP-80. U spisu se nalazi nekoliko dokumenata koji potencijalno ukazuju na to da je Perišić oficirima na službi u SVK izdavao naređenja preko 40. KC. Kratko ću ih pojedinačno razmotriti.

102. U dokumentu P2412 upućuje se na Perišićevo “usmeno naređenje” da mu se dostavi spisak oficira koji su učestvovali i onih koji nisu učestvovali u borbenim dejstvima 18. korpusa SVK 1. i 2. maja 1995. godine. Iako je komandant 18. korpusa SVK taj zahtev shvatio kao naređenje i u skladu s tim ga izvršio, napominjem da ono nije spadalo u domen operativnih komandi, već se ticalo razmene informacija između SVK i VJ. Dana 1. novembra 1995. godine šef Perišićevog kabineta poslao je Komandi 11. korpusa SVK sličan zahtev za dostavljanje informacija (dokument P2707). Ovoga puta, umesto da se navede “naređenje”, u dopisu je upotrebljen izraz “potrebno je”. Upotreba izraza “potrebno je”, po mom mišljenju, takođe se ne podudara s obavezujućim formulacijama koje su obično korišćene u vojnim naređenjima, a posebno u VJ. Osim toga, u odgovoru 11. korpusa govori se o “aktu”, a ne o naređenju.

103. U dokumentu P2146 navodi se da Lončar govori o “naređenju” koje je dobio od Perišića da sačini spisak starešina iz VJ koje su rođene u zapadnoj i istočnoj Slavoniji i u severnoj Dalmaciji, na osnovu kojih će Generalštab VJ izdati naređenja o prekomandi tih oficira u 11. korpus SVK. I ovde napominjem da sadržina tog naređenja ne može da se podvede pod operativnu komandu, već se odnosi na Perišićevo nastojanje da pomogne SVK-u upućivanjem dodatnih starešina, što je spojivo s odnosima saradnje između dveju zasebnih armija. Takođe napominjem da nema dokaza koji pokazuju da li je to naređenje stvarno izvršeno.

104. Najzad, ističem presretnuti razgovor (dokazni predmet P1461) između Perišića i najverovatnije nekog oficira 11. korpusa SVK, u kojem je Perišić ostavio poruku za Lončara da uhapsi sve “paničare” i sve druge koji štete moralu 11. korpusa i da ih, ako treba, strelja. Na osnovu presretnutog razgovora, jasno se vidi da to izgleda kao naređenje. Ta poruka, ostavljena u vreme hrvatske ofanzive na RSK, izdvaja se, striktno gledano, kao jedino očigledno operativno naređenje koje je Perišić izdao nekom oficiru 40. KC. Istovremeno, napominjem da nema dokaza da je Lončar primio tu poruku i, što je još važnije, da je ona stvarno izvršena. Ta poruka ima tako skandalozno kriminalan karakter i tako je u neskladu sa svim što je Perišić ranije govorio da se stiče utisak da nije ni izrečena s namerom da bude sprovedena. Umesto toga, iz nje izbija govornikova nesumnjiva frustracija zbog situacije.

¹²⁴ Svedok MP-80, T. 8457, 8481 (zatvorena sednica). V. gore, par. 1730.

105. Svedočenje svedoka MP-80 u vezi s naređenjima koja je Perišić izdavao SVK-u dovodi u pitanje i činjenica da su, čak i u vreme kada je Mrkšić zamenio Čeleketića, neki dopisi između Perišića i novog načelnika Glavnog štaba SVK sadržali izraze kao što su “molimo”,¹²⁵ što je rečnik svojstven odnosima po horizontali.

106. Na osnovu gorenavedenog, zaključujem da svedočenje svedoka MP-80 u vezi s ovim pitanjem nije uverljivo. Vrlo oskudni dokazi koji sadrže “naređenja” koja je izdao Perišić – naređenja koja su se, u svakom slučaju, uglavnom odnosila na razmenu informacija – i ponovljena upotreba učtivih jezičkih formulacija, a ne rečnika tipičnog za naređenja, pobuđuju razumnu sumnju u to da je Perišić imao kontrolu nad SVK-om i posle sredine maja 1995. godine.

107. Čak ako se, hipotetički, i pretpostavi da je Perišić u periodu kada se Mrkšić nalazio na čelu SVK vršio značajan uticaj na Glavni štab SVK i da je mogao da izdaje naređenja koja su primana i shvatana kao naređenja obavezujućeg karaktera, ne može se jednostavno zaključiti da je Perišić mogao vršiti slična ovlašćenja nad SVK-om tokom Čeleketićevog mandata. Slažem se sa zaključkom većine članova Veća da “nakon što je Mrkšić preuzeo dužnost koju je obavljao Čeleketić, nije došlo do systemske promene ovlašćenja koja je Perišić imao u odnosu na SVK”, već da je “[d]o promene [...] došlo samo u ličnim odnosima između Perišića i novog komandanta Glavnog štaba SVK”. To dodatno pokazuje koliko je važan stav koji navodni nadređeni i podređeni imaju prema svom odnosu. U ovom slučaju, promena odnosa nije zavisila od systemske promene. Promena odnosa zavisila je od toga kako navodni nadređeni i podređeni vide svoj odnos. Na osnovu dokaza koji su gore navedeni, jasno je da je Mrkšić, za razliku od Čeleketića, bio podložniji Perišićevom uticaju – mada ne i kontroli. Međutim, čak i ako bi moglo da se kaže da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad Mrkšićem, s čim se ja ne slažem, to nije bila kontrola nad izvršiocem krivičnog dela granatiranja Zagreba i ona u vreme tog granatiranja nije postojala. Da bi efektivna kontrola podrazumevala individualnu krivičnu odgovornost nadređenog, ona mora postojati u vreme zločina u osnovi koji je počinio podređeni.

108. Činjenica da Perišić nije smatrao da je nadređen oficirima na službi u SVK, uz činjenicu da ti oficiri isto tako nisu smatrali da su podređeni Perišiću, iako su formalno imali status pripadnika VJ, kao i gorenavedena analiza takozvanih Perišićevih naređenja, pobuđuju razumnu sumnju u valjanost teorije “paralelnog komandnog lanca”. Naprotiv, dokazi pokazuju da su u vreme činjenja zločina koji se odnose na granatiranje Zagreba oficiri VJ na službi u 40. KC bili prepotčinjeni

¹²⁵ DP D125, Dopis generala Perišića Glavnom štabu SVK, 18. jul 1995. godine. V. gore, par. 1732.

SVK-u, da su delovali u okviru njegovog isključivog komandnog lanca i da nisu podlegali Perišićevoj kontroli.

C. Da li je Perišić imao mogućnost da pokreće disciplinske izvidaje i/ili krivične istrage?

109. Većina članova Veća tvrdi da “[t]i postupci nisu pokretani samo zbog politike VSO da učešće VJ u ratu u Hrvatskoj drži u tajnosti [...]”.¹²⁶ Većina članova Veća zatim navodi da “[t]i politički faktori [...] ne dovode u pitanje Perišićevu mogućnost da upotrebi svoja ovlašćenja u odnosu na starešine SVK, već samo pokazuju koliko je to bilo teško izvodivo u okolnostima koje su tada preovladavale”. Slažem se da bi, čak da je sam Perišić možda i verovao da ima kontrolu nad oficirima 40. KC, potreba da se učešće VJ u SVK drži u tajnosti predstavljala ozbiljnu prepreku vršenju te kontrole, budući da je angažovanje VJ u SVK-u moralo da ostane državna tajna. Obelodanjivanje tog angažovanja imalo bi katastrofalne posledice po SRJ u vidu pojačanih sankcija međunarodne zajednice ili čak napada. Prema tome, uz dužno poštovanje, ne slažem se s mišljenjem većine članova veća da “politički faktori” pokazuju da je vršenje vlasti bilo "teško izvodivo". To nije bilo samo teško izvodivo, već su posledice mogle da budu pogubne. Prema tome, čak i po teoriji većine članova Veća, to ograničenje bi bilo dodatna prepreka Perišićevoj kontroli nad pripadnicima 40. KC.

110. Retroaktivno penzionisanje nekoliko visokih oficira na službi u 40. KC bilo je jedina mera koja je mogla da se preduzme u relativnoj tajnosti. Te mere su imale za cilj da kazne visoke oficire zbog toga što su izgubili rat u avgustu 1995. godine, a ne zbog zločina koje su počinili dok su služili u SVK. To je u skladu s Perišićevim shvatanjem njegovog odnosa s tim oficirima tokom perioda u kojem su služili u SVK. Nije teško videti razlog za njihovo kažnjavanje. Perišić je podržavao rat protiv Hrvatske i želeo je da SVK pobedi. Izgubivši rat, SVK je svu njegovu podršku u tom ratu obesmislio, što je donelo i veliko razočaranje. To razočaranje odslikava sledeći razgovor, vođen u septembru 1995. godine na sednici VSO:

Perišić: [T]reba da se reši status Glavnog štaba – da li mi smatramo da on postoji ili ne postoji, da li da se ukine ili ne ukine, jer to i danas tamo živi? Martić je sa delom nekih ljudi tamo, tu je i Mrkšić kod Banjaluke. O tome bi trebalo imati stav, a onda da znamo šta sa ovim ljudima? Jer, ako oni žive tamo i nešto formiraju – oni su za to da se formira neka oslobodilačka vojska Krajine – onda bi bilo logično da gro tih oficira šaljemo tamo.

Lilić: Ja ću vas podsetiti da smo se dogovorili da se ukine 40. kadrovski centar, izuzev u jedinicama u Sektoru Istok. To je odgovor na ovo što kaže general Perišić. Mislim da je nerešen status tih ljudi najgora varijanta.

¹²⁶ V. gore, par. 1758.

Milošević: Mi to treba da držimo isključivo vezano za pitanje davanja nadoknade ličnih dohodaka. Pitanje je šta sada tamo imamo da pomažemo kada to ne postoji? To je samo pitanje koje je vezano za lične dohotke, a ne i za druga materijalna pitanja.

[...]

Lilić: [Perišićeva] je dilema u tome što on misli da ovo sve treba da vratimo tamo.

Perišić: Ako se to ukida tamo, znači nema ništa tamo – samo ostaje 11. korpus, u koji ćemo slati ljude dobrovoljce. Za ove druge, dozvolite meni da primam selektivno, prema ponašanju, sposobnostima, a ne da se prime i ološi koji su čak i doprineli takvom stanju.

[...]

Perišić: Da li ja te ljude da skinem sa platnog spiska ili da ih smatram kao da su u 11. korpusu, odnosno da su u ratu? To je suština mog pitanja.

Milošević: Rat je tamo završen, njih uopšte nema na toj teritoriji.

Perišić: Drugim rečima: ko je tamo, da ga pozovemo ovamo?

Milošević: Ne treba nikog da zoveš.

Perišić: Da ih ne zovem i da im ne dajem platu?

Milošević: Kome ti, uopšte, imaš da daješ plate i kako da im daješ plate?

Perišić: Ja samo pitam, jer moram da im rešim status.

Milošević: Postojala je Republika Srpska Krajina koju smo mi pomagali kroz 40. kadrovski centar. Nestalo je RSK i nema 40. kadrovskog centra!¹²⁷

111. Iz gorenavedene diskusije jasno je da nikakva kazna za počinjene zločine nije ni pomenuta, što ukazuje na činjenicu da VSO nije smatrao da ima ovlašćenje za to, niti da ga ima Perišić. Umesto toga, kao što je pomenuo Perišić, postojala je uznemirenost zbog toga što su oficiri SVK “čak i doprineli takvom stanju” – odnosno izgubili rat.

a. Da li je Perišić imao mogućnost da unapređuje pripadnike 40. KC?

112. Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da “[č]injenica da je Perišić mogao da daje i samostalne preporuke u vezi s verifikacijom unapređenja [...] pripadnika VJ na službi u 40. KC govori u prilog postojanja efektivne kontrole”.¹²⁸ Podsećam da je bilo primera kada je verifikacija unapređenja koja su najpre dobijena u SVK odgađana, ponekad na više meseci, ali to nije dovelo do gubitka čina u SVK, niti su vojnici zbog odgođene verifikacije davali otkaz, dezertirali iz vojske ili se drugačije ponašali, na primer gubili moral.

¹²⁷ DP P798, Stenografske beleške sa 44. sednice VSO, održane 12. septembra 1995. godine, str. 5 i dalje.

¹²⁸ V. gore, par. 1768.

113. Po mom mišljenju, to što je Perišić mogao da unapređuje pripadnike 40. KC ima vrlo malu, ili nema nikakvu, težinu kao faktor pri utvrđivanju pitanja da li je Perišić vršio efektivnu kontrolu nad pripadnicima 40. KC.

b. Da li je Perišić imao mogućnost da postavlja pripadnike 40. KC na konkretne dužnosti u SVK?

114. Većina članova Veća navodi sledeće:

Većina članova Veća u vezi s tim podseća da je, iako je VJ, po pravilu, premeštao i/ili postavljao oficire VJ u 40. KC, SVK bio taj koji je u svojoj strukturi te oficire postavljao na konkretne dužnosti. Međutim, SVK je ponekad tražio da VJ naredi premeštaj konkretnih starešina, navodeći u kojoj jedinici i na kojoj dužnosti ta lica treba da služe ako budu premeštena u SVK. Većina članova Veća zaključuje da u tim slučajevima odobravanje zahteva SVK treba smatrati indirektnim i diskretnim načinom za postavljenje pripadnika 40. KC na konkretne dužnosti u SVK. Perišićevu mogućnost da to uradi treba posmatrati kao nešto što je bilo potpuno u skladu s njegovim *de jure* statusom nadređenog pripadnicima 40. KC.¹²⁹

115. Ja ne mogu da se složim s logikom i zaključkom većine članova Veća u citiranom pasusu. Perišić nije indirektno postavljao oficire na konkretne dužnosti u SVK. Jednostavne formulacije u zahtevu SVK i Perišićev odgovor jasno pokazuju da se on samo saglasio sa zahtevom SVK u kojem je SVK već odredio dužnosti na koje ti oficiri treba da budu postavljeni. Tu odluku nije doneo Perišić. Drugačije tumačenje te situacije jasno govori o pogrešnom shvatanju dokaza.

D. Zaključak

116. Tužilaštvo snosi teret da van razumne sumnje dokaže da je Momčilo Perišić vršio efektivnu kontrolu nad pripadnicima 40. KC koji su 2. i 3. maja 1995. godine granatirali Zagreb. Po mom mišljenju, na osnovu izložene analize dokaza, tužilaštvo nije izvelo dovoljno dokaza da bi pokazalo da je Perišić imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima 40. KC koji su izvršili zločine navedene u tačkama od 5 do 8 Optužnice. Shodno tome, uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine članova Veća da Perišić snosi individualnu krivičnu odgovornost za zločine navedene u tačkama od 5 do 8 Optužnice.

117. Kada je reč o onim delovima Presude u kojima se govori o zaključcima većine članova Veća u vezi s "efektivnom kontrolom", želim da se evidentira da sam učestvovao u većanju i da se slažem sa svim zaključcima u vezi s obaveštenošću Momčila Perišića i njegovim propustom da kazni.

¹²⁹ V. gore, par. 1765.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavan tekst na engleskom.

Dana 6. septembra 2011. godine
U Hagu
Holandija

/potpis na originalu/

**sudija Bakone Justice Moloto,
predsedavajući**

XIV. DODACI

A. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA

1. Pretpretresni postupak

(a) Predaja i prvo stupanje pred sud

1. Prvobitnu optužnicu protiv Momčila Perišića potvrdio je sudija Jean-Claude Antonetti 24. februara 2005. godine i ona je opečaćena 7. marta 2005. godine.¹ Prema toj Optužnici, Momčilo Perišić se teretio u pet tačaka za kršenja zakona ili običaja ratovanja prema članu 3 Statuta i u osam tačaka za zločine protiv čovečnosti prema članu 5 Statuta. Momčilo Perišić se teretio za pomaganje i podržavanje, planiranje, pripremu ili izvršenje gorenavedenih zločina prema članu 7(1) Statuta² i, kao nadređeni starešina, za propust da spreči ili kazni protivpravna dela svojih podređenih u VJ prema članu 7(3) Statuta.³

2. Momčilo Perišić je rekao da namerava da se dobrovoljno preda i 7. marta 2005. godine prebačen je u Međunarodni sud.⁴

3. Momčilo Perišić je prvi put stupio pred Pretresno veće III 9. marta 2005. godine. Izjasnio se da nije kriv ni po jednoj tački Optužnice.⁵ Dana 9. juna 2005. godine Pretresno veće III odobrilo je zahtev odbrane za privremeno puštanje Momčila Perišića na slobodu.⁶ On se vratio u PJUN u Hagu 18. septembra 2008. godine.⁷

(b) Izmene Optužnice

4. Dana 29. avgusta 2005. Pretresno veće III naložilo je tužilaštvu da izmeni Optužnicu.⁸

5. Dana 26. septembra 2005. godine tužilaštvo je podnelo Izmenjenu optužnicu.⁹ Dana 12. decembra 2005. godine Pretresno veće III je odobrilo zahtev tužilaštva za dalju izmenu Optužnice kako bi se korigovala jedna štamparska greška.¹⁰

¹ Nalog o potvrdi Optužnice (zapečaćeno), 24. februar 2005. godine; Nalog za objavljivanje Optužnice protiv Momčila Perišića i Naloga za hapšenje, 7. mart 2005. godine.

² Optužnica, 22. februar 2005. godine, par. 46, 62. Samo u odnosu na tačke od 1 do 4 i od 9 do 13.

³ Optužnica, 22. februar 2005. godine, par. 46, 54, 62.

⁴ Nalog za pritvor, 8. mart 2005. godine.

⁵ Prvo stupanje pred sud, 9. mart 2005. godine, T. 3–7.

⁶ Odluka po Zahtevu Momčila Perišića za privremeno puštanje na slobodu, 9. jun 2005. godine.

⁷ Nalog za opoziv Momčila Perišića s privremenog boravka na slobodi, 27. avgust 2008. godine.

⁸ Odluka po preliminarnim zahtevima, 29. avgust 2005. godine, par. 40.

⁹ Podnošenje Izmenjene optužnice u skladu s Nalogom Pretresnog veća od 29. avgusta 2005. godine, 26. septembar 2005. godine.

6. Dana 20. novembra 2006. godine Pretresno veće III pozvalo je tužioca da predloži kako da se smanji opseg Optužnice.¹¹ Dana 4. decembra 2006. godine tužilaštvo je odbilo poziv Pretresnog veća.¹² Tokom statusne konferencije održane 1. decembra 2006. godine, tužilaštvo je navelo da želi da izvrši dve manje izmene Optužnice od 26. septembra 2005. godine kako bi se ispravile štamparske greške u vezi s nalogom Pretresnog veća III da se smanji opseg Izmenjene optužnice.¹³ Pretresno veće je na kraju naložilo tužilaštvu da ne izvodi dokaze o “teroru” u vezi s tačkama koje se odnose na Sarajevo, već da izvede samo one dokaze koji se odnose na incidente navedene u Prilogu Optužnici koji su nabrojani u priložima A i B Izmenjenoj optužnici i da u skladu s tim smanji spisak svedoka.¹⁴

7. Dana 15. maja 2007. godine Pretresno veće III je odobrilo predložene izmene Izmenjene optužnice.¹⁵ Dana 13. septembra 2007. godine tužilaštvo je podnelo Drugu izmenjenu optužnicu.¹⁶ Dana 5. februara 2008. godine tužilaštvo je podnelo Revidiranu drugu izmenjenu optužnicu, koja je važeća Optužnica u ovom predmetu.¹⁷

(c) Sastav Pretresnog veća

8. Ovaj predmet je prvo bio dodeljen Pretresnom veću III,¹⁸ a sudija Patrick Robinson imenovan je za pretpretresnog sudiju.¹⁹ Dana 12. maja 2006. godine sudije Krister Thelin i Frank Höpfel određeni su da u ovom predmetu vode pretpretresni postupak.²⁰

9. Dana 20. marta 2008. godine predmet je dodeljen Pretresnom veću I,²¹ u čijem sastavu su bili sudije Alphons Orié, Christine Van den Wyngaert i Bakone Justice Moloto.²² Dana 26. marta 2008. godine sudija Moloto je određen za pretpretresnog sudiju.²³ Dana 29. maja 2008. godine sudije Flavia Lattanzi i Michèle Picard određene su za *ad litem* sudije u pretpretresnom postupku.²⁴

¹⁰ Odluka kojom se odobrava Zahtev tužilaštva da izmeni Optužnicu, 12. decembar 2005. godine.

¹¹ Poziv tužilaštvu da predloži smanjenje opsega Optužnice, 20. novembar 2006. godine.

¹² Odgovor tužilaštva na Poziv tužilaštvu da predloži smanjenje opsega Optužnice, 4. decembar 2006. godine.

¹³ Statusna konferencija, 6. februar 2007. godine, T. 82–83.

¹⁴ Odluka o primeni pravila 73bis i izmeni Optužnice, 15. maj 2007. godine, par. 16–17, 20.

¹⁵ Odluka o primeni pravila 73bis i izmeni Optužnice, 15. maj 2007. godine.

¹⁶ Podnošenje Druge izmenjene optužnice, 13. septembar 2007. godine.

¹⁷ Podnošenje Revidirane druge izmenjene optužnice s Dodatkom A, 5. februar 2008. godine.

¹⁸ Nalog kojim se predmet dodeljuje Pretresnom veću (poverljivo i *ex parte*), 7. mart 2005. godine.

¹⁹ Nalog kojim se imenuje pretpretresni sudija, 9. mart 2005. godine.

²⁰ Nalog kojim se imenuje sudija *ad litem* za postupanje u pretpretresnoj fazi postupka, 12. maj 2006. godine.

²¹ Nalog o prebacivanju predmeta drugom Pretresnom veću, 20. mart 2008. godine.

²² Nalog o sastavu Pretpretresnog veća, 20. mart 2008. godine.

²³ Nalog o imenovanju pretpretresnog sudije, 26. mart 2008. godine.

²⁴ Nalog predsednika kojim se imenuju sudije *ad litem* za potrebe pretpretresnog postupka, 29. maj 2008. godine.

10. Dana 2. oktobra 2009. godine predsjednik Međunarodnog suda naložio je da u sastavu tročlanog sudskog veća budu sudija Bakone Justice Moloto, kao predsjedavajući sudija, sudija Pedro David i sudija Michèle Picard.²⁵

(d) Branioci

11. Dana 9. marta 2005. godine sekretar je odredio g. Karima Khana za dežurnog branioca Momčila Perišića.²⁶ Dana 21. aprila 2005. godine g. James Castle je privremeno određen za branioca po službenoj dužnosti optuženog tokom perioda od 120 dana.²⁷ Dana 15. avgusta 2005. godine zamenik sekretara je doneo odluku u kojoj je zaključio da optuženi može delimično da plaća branioca i odredio g. Castlea za njegovog stalnog branioca.²⁸

12. Dana 7. aprila 2006. godine Dušan Slijepčević određen je za kobranioca.²⁹ Dana 12. juna 2006. godine g. Castle je zatražio razrešenje g. Slijepčevića.³⁰ Gospodin Slijepčević je razrešen dužnosti kobranioca 25. avgusta 2006. godine.³¹ Dana 25. aprila 2007. godine za kobranioca je imenovan Novak Lukić.³²

13. Dana 29. jula 2008. godine g. Castle je razrešen dužnosti glavnog branioca i određen za kobranioca optuženog. Tog istog dana gospodin Lukić je imenovan za glavnog branioca, a g. Guy-Smith je imenovan za dodatnog kobranioca optuženog.³³ Dana 22. decembra 2008. godine zamenik sekretara razrešio je g. Castlea dužnosti kobranioca.³⁴

(e) Pripreme za suđenje

14. Tužilaštvo je pretpretresni podnesak podnelo 23. februara 2007. godine.³⁵ Odbrana je svoj pretpretresni podnesak podnela 30. marta 2007. godine.³⁶

15. Na osnovu pravila 65*bis* Pravilnika, statusne konferencije su održane 6. jula 2005,³⁷ 25. oktobra 2005,³⁸ 15. februara 2006,³⁹ 14. juna 2006,⁴⁰ 11. oktobra 2006,⁴¹ 6. februara 2007,⁴² 23.

²⁵ Nalog o sastavu sudskog veća, 2. oktobar 2008. godine.

²⁶ Odluka sekretara u vezi s imenovanjem branioca po službenoj dužnosti, 9. mart 2005. godine.

²⁷ Odluka sekretara u vezi s imenovanjem branioca dok se ne ispita mogućnost optuženog da plati branioca, 22. april 2005. godine.

²⁸ Odluka zamenika sekretara u vezi s isplatom naknade braniocu, 15. avgust 2005. godine.

²⁹ Odluka sekretara kojom se g. Slijepčević imenuje za kobranioca, 10. april 2006. godine.

³⁰ V. Odluka zamenika sekretara da povuče g. Slijepčevića kao kobranioca, 25. avgust 2006. godine.

³¹ Odluka zamenika sekretara da povuče g. Slijepčevića kao kobranioca, 25. avgust 2006. godine.

³² Odluka zamenika sekretara o imenovanju kobranioca, 25. april 2007. godine.

³³ Odluka zamenika sekretara o imenovanju branioca i kobranioca, 29. jul 2008. godine.

³⁴ Odluka zamenika sekretara da povuče g. Castlea kao kobranioca i imenuje g. Lukića, 22. decembar 2008. godine.

³⁵ Podnesak tužilaštva na osnovu pravila 65*ter* (poverljivo), 23. februar 2007. godine.

³⁶ Pretpretresni podnesak odbrane (poverljivo), 30. mart 2007. godine.

³⁷ Nalog o rasporedu, 8. jun 2005. godine.

³⁸ Nalog o rasporedu statusne konferencije, 18. oktobar 2005. godine.

maja 2007,⁴³ 19. septembra 2007,⁴⁴ 15. januara 2008,⁴⁵ 6. maja 2008,⁴⁶ 2. septembra 2008.⁴⁷ i 24. septembra 2008. godine.⁴⁸

16. Na statusnoj konferenciji održanoj 6. maja 2008. godine predsjedavajući sudija je pozvao tužilaštvo da izvede dokaze u roku od devet meseci, odobrivši 540 sati za izvođenje dokaza tužilaštva.⁴⁹

17. Dana 27. juna 2008. godine Pretresno veće I je naložilo da se pretpretresna konferencija održi 24. septembra 2008. godine i zakazalo uvodnu reč tužilaštva za 1. oktobar 2008. godine, s tim da se 2. oktobra 2008. godine održi uvodna reč odbrane i/ili obraćanje optuženog Sudu u toj fazi postupka.⁵⁰ Dana 23. septembra 2008. godine Pretresno veće I je promenilo datum održavanja pretpretresne konferencije i zakazalo je za 1. oktobar 2008. godine, pri čemu je tog istog datuma trebalo da počne i iznošenje uvodnih reči.⁵¹

18. Pretpretresna konferencija na osnovu pravila 73bis održana je 2. oktobra 2008. godine.⁵² Pretresno veće je odobrilo tužilaštvu 355 sati za izvođenje dokaza i odredilo da tužilaštvo može da pozove 150 svedoka.⁵³

2. Pretresni postupak

19. Suđenje je trajalo od 2. oktobra 2008. godine do 31. marta 2011. godine. Pretresno veće je zasedalo 198 sudskih dana.

20. Izvođenje dokaza tužilaštva počelo je 2. oktobra 2008. godine, a završeno je 25. januara 2010. godine.⁵⁴ Tužilaštvo je izvelo dokaze putem ukupno 108 svedoka, od kojih je 35 svedočilo *viva voce*. Trideset i sedam svedoka je svedočilo na osnovu pravila 92ter. Iskazi tri svedoka uvršteni su u spis isključivo u pismenom obliku na osnovu pravila 92bis, iskaz jednog svedoka

³⁹ Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 7. februar 2006. godine.

⁴⁰ Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 31. maj 2006. godine.

⁴¹ Nalog kojim se ponovo zakazuje statusna konferencija, 22. septembar 2006. godine.

⁴² Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 15. januar 2007. godine.

⁴³ Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 15. maj 2007. godine.

⁴⁴ Nalog o rasporedu statusne konferencije, 21. avgust 2007. godine.

⁴⁵ Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 22. novembar 2007. godine.

⁴⁶ Nalog kojim se zakazuje statusna konferencija, 23. april 2008. godine.

⁴⁷ Nalog o rasporedu statusne konferencije, 15. avgust 2008. godine.

⁴⁸ Nalog o rasporedu, 23. septembar 2008. godine.

⁴⁹ V. statusna konferencija, 6. maj 2008. godine, T. 162.

⁵⁰ Nalog kojim se menja raspored početka suđenja, 27. jun 2008. godine.

⁵¹ Nalog o rasporedu, 23. septembar 2008. godine.

⁵² Nalog o rasporedu, 2. oktobar 2008. godine.

⁵³ Uvodna reč tužilaštva, 2. oktobar 2008. godine, T. 343.

⁵⁴ Pretres, 25. januar 2010. godine, T. 9801.

uvršten je na osnovu pravila 71, a iskazi 11 svedoka na osnovu pravila 92*quater*. Osim toga, Pretresno veće je iskaze 21 svedoka uvrstilo u spis na osnovu pravila 94*bis*.⁵⁵

21. Dana 13. i 14. decembra 2008. godine svedok Nikola Tošković svedočio je, po odobrenju Veća, iz svog doma na osnovu pravila 71.⁵⁶

22. Na osnovu pravila 73*ter*, konferencije pre početka izvođenja dokaza odbrane održane su 29. januara 2010. godine⁵⁷ i 10. februara 2010. godine.⁵⁸

23. Na konferenciji pre početka izvođenja dokaza odbrane održanoj 10. februara 2010. godine Pretresno veće je odbrani dodelilo 180 sati za izvođenje dokaza.⁵⁹

24. Izvođenje dokaza odbrane počelo je 22. februara 2010. godine davanjem uvodne reči,⁶⁰ a završeno je 11. januara 2011. godine.⁶¹ Odbrana je izvela dokaze preko ukupno 28 svedoka, od kojih je 21 svedok svedočio *viva voce*. Iskazi tri svedoka uvršteni su u spis u pismenom obliku na osnovu pravila 92*bis*, iskazi tri svedoka uvršteni su na osnovu pravila 92*quater* i izjava jednog svedoka na osnovu pravila 94*bis*.

25. Dana 4. marta 2011. godine strane u postupku podnele su svoje završne podneske.⁶² Završne reči date su od 28. marta 2011. do 31. marta 2011. godine.⁶³

26. Pretresno veće je uvrstilo u spis ukupno 3.797 dokaznih predmeta; 2.945 dokaznih predmeta predložilo je tužilaštvo, 849 je predložila odbrana, a tri je predložilo Pretresno veće.

(a) Privremeno puštanje na slobodu

27. Dana 17. decembra 2008. godine Momčilu Perišiću je odobreno privremeno puštanje na slobodu od 22. decembra 2008. do 9. januara 2009. godine.⁶⁴ On je ponovo privremeno pušten na slobodu od 9. do 17. aprila 2009. godine,⁶⁵ od 25. jula 2009. do 14. avgusta 2009. godine,⁶⁶ od 9.

⁵⁵ Odluka po izveštajima veštaka u vezi sa Srebrenicom koji nisu osporeni, 26. avgust 2009. godine.

⁵⁶ Podnošenje javne redigovane i korigovane verzije Odluke od 2. decembra 2008. godine za uzimanje vanpretresnog iskaza na osnovu pravila 71, 10. februar 2009. godine.

⁵⁷ Konferencija na osnovu pravila 73, 29. januar 2010. godine, T. 9803 (usmeni nalog).

⁵⁸ Nalog o rasporedu, 8. februar 2010. godine.

⁵⁹ Konferencija pre početka izvođenja dokaza odbrane, 10. februar 2010. godine, T. 9845.

⁶⁰ Uvodna reč odbrane, 22. februar 2010. godine, T. 9855–9913.

⁶¹ Pretres, 11. januar 2011. godine, T. 14582–14588.

⁶² Završni podnesak tužilaštva, 4. mart 2011; Završni podnesak odbrane, 4. mart 2011. godine.

⁶³ Završne reči, 8. februar 2011. godine, T. 14615.

⁶⁴ Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu tokom zimске pauze u radu suda, 17. decembar 2008. godine.

⁶⁵ Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu tokom uskršnje pauze u radu suda, 6. april 2009. godine.

⁶⁶ Odluka po Perišićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu tokom letnje pauze u radu suda, 17. jul 2009. godine.

decembra 2009. do 14. januara 2010. godine⁶⁷ i od 23. jula 2010. do 19. avgusta 2010. godine.⁶⁸ Međutim, Pretresno veće je i odbilo nekoliko zahteva za njegovo privremeno puštanje na slobodu.⁶⁹

(b) Obilazak mesta događaja

28. U skladu s pravilom 4, Pretresno veće i strane u postupku su od 21. do 26. juna 2009. godine neposredno obišli razne lokacije u Republici Hrvatskoj i u BiH.⁷⁰ Pretresno veće je snimak te posete, *proprio motu*, uvrstilo u spis.⁷¹

⁶⁷ Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu, 7. decembar 2009. godine.

⁶⁸ Javna redigovana verzija Odluke po zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu tokom letnje pauze u radu suda, 15. jul 2010. godine.

⁶⁹ Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu, 31. mart 2010. godine; Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu tokom zimske pauze u radu suda, 15. decembar 2010. godine; Odluka po Zahtevu g. Perišića za privremeno puštanje na slobodu, 14. jul 2011. godine.

⁷⁰ Nalog o obilasku mesta događaja s dodatkom u kojem je naveden Pravilnik o postupku i ponašanju prilikom obilaska mesta događaja, 21. maj 2009. godine, str. 2.

⁷¹ Odluka o uvrštavanju u spis snimka obilaska mesta događaja, 2. decembar 2010. godine.

B. DODATAK B – GLOSAR1. Presude i odluke MKSJ

Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. jun 1999. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Aleksovski</i> iz februara 1999. godine	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine
Drugostepena presuda po žalbi u predmetu <i>Babić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Babića</i> , predmet br. IT-03-72-A, Presuda po žalbi na kaznu, 18. jul 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blagojević i Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blagojević i Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Bošković i Tarčulovski</i>	<i>Tužilac protiv Ljubeta Boškovića i Johana Tarčulovskog</i> , predmet br. IT-04-82-A, Presuda, 19. maj 2010. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Bošković i Tarčulovski</i>	<i>Tužilac protiv Ljubeta Boškovića i Johana Tarčulovskog</i> , predmet br. IT-04-82-T, Presuda, 10. jul 2008. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine

Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, Hazima Delića i Esada Landže</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Delić</i>	<i>Tužilac protiv Rasima Delića</i> , predmet br. 04-83-T, 15. septembar 2008. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Deronjić</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Deronjića</i> , predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. juli 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-A, Presuda, 7. oktobar 1997. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Presuda i mišljenje, 5. decembar 2003. godine
Odluka po žalbi na osnovu pravila 92bis(C) u predmetu <i>Galić</i> iz juna 2002. godine	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. jun 2002. godine
Odluka u vezi s veštacima u prvostepenom postupku u predmetu <i>Galić</i> iz jula 2002. godine	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Odluka u pogledu vještaka Ewe

	Tabeau i Richarda Philippsa, 3. jul 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Gotovina i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača</i> , predmet br. IT-06-90-T, Presuda, 15. april 2011. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-A, Presuda, 22. april 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-T, Presuda, 15. mart 2006. godine
Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po Interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. jul 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Haradinaj i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ramusha Haradinaja, Idriza Balaja i Lahija Brahimaja</i> , predmet br. IT-04-84-A, Presuda, 19. juli 2010. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Haraqija i Morina</i>	<i>Tužilac protiv Astrita Haraqije i Bajrusha Morine</i> , predmet br. IT-04-84-R77.4-A, Presuda, 23. juli 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>M. Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Miodraga Jokića</i> , predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu,

	30. avgust 2005. godine
Prvostepena presuda o kazni u predmetu <i>M. Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Miodraga Jokića</i> , predmet br. IT-01-42/1-S, Presuda o kazni, 18. mart 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine
<i>Corrigendum</i> Drugostepene presude u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i> od 26. januara 2005. godine	<i>Tužilac protiv Darija Kordić i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, <i>Corrigendum</i> Presude od 17. decembra 2004.”, 26. januar 2005.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krajišnik</i>	<i>Tužilac protiv Momčila Krajišnika</i> , predmet br. IT-00-39-A, Presuda, 17. mart 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krajišnik</i>	<i>Tužilac protiv Momčila Krajišnika</i> , predmet br. IT-00-39-T, Presuda, 27. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , predmet br. IT-96-

<i>drugi</i>	23-A & IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine</i>
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001. godine</i>
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine</i>
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlade Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine</i>
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlade Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. godine</i>
Prvostepena presuda u predmetu <i>Limaj i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine</i>
Drugostepena presuda u predmetu <i>Martić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-A, Presuda, 8. oktobar 2008. godine</i>
Prvostepena presuda u predmetu <i>Martić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Martića, predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. jun 2007. godine</i>

Odluka po Žalbi u predmetu <i>Martić</i> iz septembra 2006. godine	<i>Tužilac protiv Milana Martića</i> , predmet br. IT-95-11-AR73.2, Odluka po Žalbi na odluku pretresnog veća u vezi sa iskazom svedoka Milana Babića, 14. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>D. Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Dragomira Miloševića</i> , predmet br. IT-98-29/1-A, Presuda, 12. novembar 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>D. Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Dragomira Miloševića</i> , predmet br. IT-98-29/1-T, Presuda, 12. decembar 2007. godine
Odluka po Žalbi u predmetu <i>D. Milošević</i> iz juna 2007. godine	<i>Tužilac protiv Dragomira Miloševića</i> , predmet br. IT-98-29/1-AR73.1, Odluka po interlokutornim žalbama na odluku Pretresnog vijeća po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno i tužiočevom katalogu činjenica o kojima su se strane složile, 26. jun 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Milutinović i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića</i> , predmet br. IT-05-87-T, Presuda, 26. februar 2009. godine
Prvostepena presuda o kazni u predmetu <i>Mrđa</i>	<i>Tužilac protiv Darka Mrđe</i> , predmet br. IT-02-59-S, Presuda o kazni, 31. mart 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Mrkšić i Šljivančanin</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-A, Presuda, 5. maj 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Mrkšić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Presuda, 27. septembar 2007. godine

Drugostepena presuda u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine
Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu <i>D. Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 4. februar 2005. godine
Presuda po Žalbi na kaznu u predmetu <i>M. Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po Žalbi na kaznu, 8. mart 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Orić</i>	<i>Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-A, Presuda, 3. jul 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Orić</i>	<i>Tužilac protiv Naser Orić</i> , predmet br. IT-03-68-T, Presuda, 30. juni 2006.
Odluka po Žalbi u predmetu <i>Popović i drugi</i> iz januara 2008. godine	<i>Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića, Milana Gvere, Vinka Pandurevića i Milorada Trbića</i> , predmet br. IT-05-88-AR73.2, Odluka po Zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane u vezi sa statusom Richarda Butlera kao svjedoka vještaka, 30. januar 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Popović i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića, Milana Gvere, Vinka Pandurevića i Milorada Trbića</i> , predmet br. IT-05-88-T, Presuda, 10. jun 2010. godine
Odluka u prvostepenom postupku u predmetu <i>Popović i drugi</i> iz decembra 2007. godine	<i>Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića, Milana</i>

	<i>Gvere, Vinka Pandurevića i Milorada Trbića, predmet br. IT-05-88-T, Odluka u vezi sa prihvatljivošću presretnutih komunikacija, 7. decembar 2007. godine</i>
Odluka po Žalbi u predmetu <i>Prlić i drugi</i> iz novembra 2007. godine	<i>Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića, predmet br. 04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine</i>

Odluka po Žalbi u predmetu <i>Prlić i drugi</i> iz aprila 2009. godine	<i>Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića</i> , predmet br. 04-74-AR73.15, Odluka po Interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na odluku o dopuni izjave optuženog Prlića na osnovu pravila 84bis, 20. april 2009. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića</i> , predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003. godine
Odluka u prvostepenom postupku u predmetu <i>Stanišić i Župljanin</i> iz februara 2011. godine	<i>Tužilac protiv Miće Stanišića i Stojana Župljanina</i> , predmet br. IT-08-91-T, Odluka kojom se djelimično odobrava Zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokaza bez posredstva svjedoka i dopunski zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokaza bez posredstva svjedoka, 1. februar 2011. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-A, Presuda, 17. jul 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. godine
Odluka po Žalbi u predmetu <i>Strugar</i> iz novembra 2002. godine	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara, Miodraga Jokića i drugih</i> , predmet br. IT-01-42-AR72, Odluka po Interlokutornoj žalbi, 22. novembar 2002. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-

	1-A, Presuda, 15. jul 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. godine
Odluka po žalbi na nadležnost Suda u predmetu <i>Tadić</i> iz oktobra 1995. godine	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po Interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost Suda, 2. oktobar 1995. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. godine

2. Presude i odluke MKSR

Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesu</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Karemere i drugi</i> iz juna 2006. godine	<i>Tužilac protiv Edouarda Karemere, Mathieua Ngirumpatsea i Josepha Nzirorere</i> , predmet br. ICTR-98-44-AR73(C), Odluka po Interlokutornoj žalbi tužioca na Odluku o formalnom primanju na znanje, 16. jun 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Karera</i>	<i>Tužilac protiv Francoisa Karere</i> , predmet br. ICTR-01-74-A, Presuda, 2. februar 2009. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clementa Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda, 1. jun 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clementa Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-T, Presuda,

	21. maj 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Muvunyi</i>	<i>Tužilac protiv Tharcissea Muvunyija</i> , predmet br. ICTR-2000-55A-T, Presuda, 12. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Nahimana i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize i Hassana Ngezea</i> , predmet br. ICTR-99-52-A, Presuda, 28. novembar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Nahimana i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Bosca Barayagwize i Hassana Ngezea</i> , predmet br. ICTR-99-52-T, Presuda, 3. decembar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ndindabahizi</i>	<i>Tužilac protiv Emmanuela Ndindabahizija</i> , predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntagerura i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Andrea Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea</i> , predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntakirutimana i Ntakirutimana</i>	<i>Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gerarda Ntakirutimane</i> , predmet br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Seromba</i>	<i>Tužilac protiv Athanasea Serombe</i> , predmet br. ICTR-2001-66-A, Presuda, 12. mart 2008. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Simba</i>	<i>Tužilac protiv Aloysa Simbe</i> , predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. godine

3. Druga sudska praksa

Predmet <i>High Command</i>	<i>United States v. Wilhelm von Leeb et al.</i> , Presuda, 27. oktobar 1948. godine, Suđenja ratnim zločincima na vojnim tribunalima u Nirnbergu prema Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta, tom XI
Predmet <i>Hostage</i>	<i>United States v. Wilhelm List et al.</i> , Presuda, 19. februar 1948. godine, Suđenja ratnim zločincima na vojnim tribunalima u Nirnbergu prema Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta, tom XI
<i>Pretnja korišćenjem ili korišćenje nuklearnog oružja</i> , Savetodavno mišljenje MSP	Legalnost pretnje korišćenjem ili korišćenja nuklearnog oružja, Savetodavno mišljenje od 8. jula 1996. godine, Izveštaji MSP, 1996.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tamba Brima i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Alexa Tambe Brime, Brime Bazyja Kamare i Santigiea Borbora Kanua</i> , predmet br. SCSL-04-16-T, 20. jun 2007. godine
Tokijska presuda	Presuda Međunarodnog vojnog suda za Daleki istok, Tokio, 12. novembar 1948. godine, tom I

4. Tabela ostalih izvora(a) Domaći zakoni

Krivični zakon SFRJ	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji je usvojila Skupština SFRJ na sednici Saveznog veća od 28. septembra 1976. godine; objavljen u <i>Službenom listu SFRJ</i> br. 44 od 8. oktobra 1976. godine; izmenjen u <i>Službenom listu SFRJ</i> br. 36 od 15. jula 1977. godine; stupio na snagu 1. jula 1977. godine; nakon raspada SFRJ 1992. godine ovaj zakon je ostao na snazi, uz neke izmene i preimenovan je u Krivični zakon SRJ.
---------------------	---

(b) Međunarodni pravni instrumenti i komentari

Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, 8. jun 1977. godine
Dopunski protokol II	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, 8. jun 1977. godine
Zajednički član 3	član 3 zajednički za četiri Ženevske konvencije od 1949. godine
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih lica za vreme rata, 12. avgust 1949. godine
Komentar MKCK na Dopunske protokole	Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 /Komentar na Dopunske protokole od 8. juna 1977. godine uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine/, (Ženeva: MKCK, 1987. godine)

5. Tabela skraćenica

ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
b/h/s	bosanski/hrvatski/srpski jezik
BiH	Bosna i Hercegovina
Činjenice odbrane o kojima je presuđeno I	Odluka po zahtevu odbrane za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, Pretresno veće, 4. maj 2010. godine
Činjenice odbrane o kojima je presuđeno II	Odluka po drugom zahtevu odbrane za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, Pretresno veće, 2. avgust 2010. godine

Činjenice odbrane o kojima su se strane sporazumele	Odluka o zajedničkom podnesku: Činjenice o kojima je, na predlog odbrane, postignuta saglasnost, Pretresno veće, 29. jun 2010. godine
Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno I	Odluka po zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno u vezi sa Sarajevom, Pretresno veće, 26. jun 2008. godine
Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno II	Odluka po drugom zahtevu za formalno primanje na znanje činjenica relevantnih za bazu zločina u vezi sa Sarajevom, Pretresno veće, 17. septembar 2008. godine
Činjenice u vezi sa Sarajevom o kojima je presuđeno III	Odluka po trećem zahtevu za formalno primanje na znanje činjenica relevantnih za bazu zločina u vezi sa Sarajevom, Pretresno veće, 12. januar 2010. godine
Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima je presuđeno	Odluka po zahtevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica relevantnih za bazu zločina u vezi sa Srebrenicom, Pretresno veće, 22. septembar 2008. godine
Činjenice u vezi sa Srebrenicom o kojima su se strane sporazumele	Odluka u vezi sa usaglašenim činjenicama o Srebrenici, Pretresno veće, 19. avgust 2009. godine
CS	onesposobljavajuće hemijsko borbeno sredstvo
CSB	Centar službi bezbednosti
D-2	vrsta dizel goriva
DNK	dezoksiribonukleinska kiselina
DP	dokazni predmet(i)
DP Dxxxx	dokazni predmet odbrane

DP Pxxxx	dokazni predmet tužilaštva
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council /Savet za ekonomska i društvena pitanja Ujedinjenih nacija/
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EZ	Evropska zajednica
FAB	fugasna avio bomba
Gradska tržnica	Zatvorena gradska tržnica u Sarajevu
GŠ	Glavni štab (prethodnik Generalštaba)
GSUN	Generalna skupština Ujedinjenih nacija
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HK	Hercegovački korpus
HV	Hrvatska vojska
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
IBK	Istočnobosanski korpus
ICTR	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritoriji susednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994. godine
IFOR	Implementation Force (multinacionalne snage koje su služile u BiH pod vođstvom NATO)
IKM	istureno komandno mesto

JNA	Jugoslovenska narodna armija
KC	kadrovski centar
KDZ	Kontradiverziona zaštita
kg	kilogram
KK	lokalitet Kozluk
KSJ	Korpus specijalnih jedinica
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MHP	Međunarodno humanitarno pravo
MKBJ	Međunarodna konferencija za bivšu Jugoslaviju
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MO	Ministarstvo odbrane
MSP	Međunarodni sud pravde
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske
NATO	North Atlantic Treaty Organisation /Organizacija Severnoatlantskog pakta/
NGŠ	načelnik Generalštaba
NK	Nova Kasaba
NO APZB	Narodna odbrana Autonomne Pokrajine Zapadne Bosne
NVO	naoružanje i vojna oprema

optuženi	Momčilo Perišić
par.	paragraf
PJP	Posebne jedinice policije
PM	posmatračko mesto
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (IT/32/Rev.45)
RS	Republika Srpska
RSK	Republika Srpska Krajina
SAD	Sjedinjene Američke Države
SAO	Srpska autonomna oblast
SBK	Slavonsko-baranjski korpus u sastavu SVK
SBUN	Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija
SDA	Stranka demokratske akcije
SDS	Srpska demokratska stranka
sedište UN	sedište Ujedinjenih nacija
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SMO	Savezno ministarstvo odbrane
SRBiH	Srpska Republika Bosna i Hercegovina
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
SRK	Sarajevsko-romanijski korpus
SSNO	Savezni sekretarijat za narodnu odbranu

str.	stranica
SVK	Srpska vojska Krajine
T.	stranica transkripta
TG	Taktička grupa
TNT	trinitrotoluen
TO	snage Teritorijalne odbrane
TRZ	Tehnički remontni zavod
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees /Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice /
UNMO	Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija
UNPA	United Nations Protected Areas /zaštićene zone Ujedinjenih nacija/
UNPROFOR	United Nations Protection Force /Zaštitne snage Ujedinjenih nacija/
UNPROFOR G-2	oficir UNPROFOR za obaveštajna pitanja
VBR	modifikovana avio-bomba s višecevnim bacačem raketa
VJ	Vojska Jugoslavije
VMA	Vojnomedicinska akademija u Beogradu
VRS	Vojska Republike Srpske
VSO	Vrhovni savet odbrane

Vukovi sa Drine	Podrinjski odred ili manevarski odred Drinskog korpusa
Završni podnesak odbrane	Završni podnesak g. Perišića (poverljivo), 4. mart 2011. godine
Završni podnesak tužilaštva	Završni pretresni podnesak tužilaštva (poverljivo), 4. mart 2011. godine
zgrada PTT	bivša zgrada Pošte, telefona i telegrafa u kojoj je bio smešten štab Vojnih posmatrača UN
ZPI	zona potpunog isključenja